NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
22 H
3 M

Digitized by Google

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII
MADRITENSIS EX SOCIETATE IESV
IN ACADEMIA REGIA MADRITENSI
PHYSIOLOGIÆ PROFESSORIS

HISTORIA NATVRAE,

MAXIME PEREGRINAE,

LIBRIS XVI. DISTINCTA.

In quibus rariſſima Naturæ arcana, etiam aſtronomica, & ignota Indiarum animalia, quadrupedes, aues, piſces, reptilia, inſecta, zoophyta, plantæ, metalla, lapides, & alia mineralia, fluuiorumque & elementorum conditiones, etiam cum proprietatibus medicinalibus, deſcribuntur; nouæ & curioſiſſimæ quæſtiones diſputantur, ac plura ſacræ Scripturæ loca eruditè enodantur.

Accedunt de miris & miraculoſis Naturis in Europâ Libri duo: item de iiſdem in Terrâ Hebræis promiſſâ Liber vnus.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA
BALTHASARIS MORETI.
M. DC. XXXV.

12 22 H 3

Digitized by Google

EXCELLENTISSIMO
DOMINO
D. GASPARI DE GVSMAN,
COMITI DE OLIVARES,
DVCI DE S. LVCAR LA MAYOR,

SANCTIORIS CONCLAVIS

CONSILIARIO,

THALAMIARCHO ET HIPPARCHO

REGIO,

INDIARVM CANCELLARIO

MAXIMO

S. P. Q.

LIBROS Naturalis Hiſtoriæ, nouitium Minerualium tuorum opus, natum apud me proximâ feturâ, licentiore epiſtolâ narrare conſtitui tibi, EXCELLENTISSIME PRINCEPS. Indigna res quam Magnitudini tuæ nuncupem, cuius irrequieta cælorum ritu prouidentia, non in Hiſpaniarum, adeóque nec terrarum finibus hæret; tranſit quoque maria, nec vno mundo ſtringitur. Sed ſi quæſiſſem, faſtigio tuo dignum mu-

nus non haberem: ſi maximè conueniens, iſtud erat. Te deſiderat, te quærit hoc duplicis naturæ theatrum, qui è penetrali tuo vigil vtrumque contemplaris orbem: te quidem in excelſiſſimo poſitum, & ſummo ingenio præditum, quem religiosè adiri etiam à ſalutantibus oportet: & ideò immenſa præter ceteras ſubit cura, vt quæ tibi dicantur, te digna ſint. Maiorem te ſcio, quàm vt deſcendere huc liceat. Verùm & lacte ruſtici, multæque gentes ſupplicare ſolitæ, & molâ tantùm ſalsâ litare qui non habebant thura. nec vlli fuit vitio, quoquo modo colere. At meæ quidem temeritati hoc accedat, quòd leuioris operæ hos tibi dicarim Libellos. Nota ego mihi nunc patrocinia præſumptâ nuncupatione exoro: & plurimum intereſt, ſortiatur aliquis iudicem, an eligat: namque & tu meas aliquando eſſe aliquid putaſti nugas. Iuſſu & auſpiciis tuis lucubrationum mearum primitias dudum conſecraui, & tuæ inſcripſi Magnitudini. Quid mirum? tuæ erant, & tui potiùs inuentum egregij in omnes virtutes ſtudij, quàm ingenij mei partus: at qualemcumque meus labor efformauit fetum, obſtetricante liberalitate tuâ felici puerperio in lætam effudi lucem. Quid inde? vt tuus (planè & eram) ipſe manerem. audacter hoc dico. ſed grati animi ſcelus pronam impetrabit veniam, & ipsâ ſe piaculi deuotâ temeritate expiabit. Cuius autem ar-

bor,

bor, eiuſdem & poma. Ergo & ſecundæ feturæ tui quoque iuris erunt, erunt & omnia. Ad te vltrò profugit agreſtis Minerua mea. Si cùm vrbana & aulica fuit, deliciaretur oleis; nunc ſiluatica & montana ſacram arborem non linquet: amabit potiùs, quæret. Præſtabat Attica Minerua. præſtat Bætica oliua: non hæc conſecrata Deæ, ſed Dea illi. Attica Minerua ſacra eſt Bæticæ oliuæ, latiſſimos profundenti ramos, noua recreanti Lycea. Te auſpice (magnificum hoc, id eſt, tuum; pænè putem animi tui celſitudine dignum opus, cui æternum gratulabimur) Athenis Madritum tranſlata Minerua eſt, non olea. Noſtra frondoſior, fecundior, ſacratior, in quam (hanc ignorauit metamorphoſin Naſo) ipſa tranſformata eſt Pallas. Anne auſus erit æquoris parens intrudere Hiſpanis priſcum litigium, an equus Bæticus, an olea Bætica excellat? Si de fructu lis eſt, ius dicit arbiter: *Bætica quidem vberrimas meſſes inter oleas metit; non alia in Bæticâ maior arbor*. Pudeat Perſicum Regem opulentæ ſuæ platani, & inuideat Hiſpano oliuam; non ſibi, ſed Principi ſuo feraciſſimam. In multis viciſti maximorum Imperatorum Achatas; in hòc nemo te. nec facilè priſci Annales etiam ex optimis pares racemabunt. Scilicet non quæ tua, ſed quæ tui Principis, indefeſsâ fide quæſiſti: vtique inſtar Theſſali oleæ ſibi ſterilis & nudæ, vt Regias

 totâ

tota fecundaretur in baccas. Macte hac frugalis fidei gloriâ. Et quia plures taceo tuarum virtutum laudes, ignoſce vnam indicaſſe. nec tibi hoc vno videar iniurius, qui mihi violentus ſum multis. Scio hanc maximam tuis laudibus adieciſſe, eas odiſſe. Iniuſtus in hoc nobis es; nec mirum ſi aliquando nos tuo ſimus pudori iniurij. multa nunc illi do, imò omnia, dum nulla tibi. At quamuis in tuam peccem modeſtiam, quale piaculum erit, ſi vnus muſſitem quod plures tonant? Sub te non merces ſtudiorum modò, ſed præmia ſunt. Auſoniæ oleæ honorem Romana Maieſtas magnum præbuit, turmas equitum Idibus Iuliis ex eâ coronando; item triumphis ouantes. Athenæ quoque victores oleâ ſuâ coronabant. Noſtra quoque tota coronaria eſt Minerualibus: ni fallor, ſicut ramoſa vitis, Iuſtino teſte, prodigium Perſis fuit Aſiatici Imperij. Frondoſam oleam ſuſpicio, magnum pollicitam Regnum eruditis. Nullam feliciorem frondem Phyſiologia mea miratur; & reuocat arborea comitia, cùm plantarum Regnum ad vitem detulere: id in oliuam conferunt recentis orbis plantæ. Interpretem naturæ cœpto agere, & oleæ miranda narro. Non olim tales oliuæ. Si Heſiodo & Theophraſto manet fides, correcta eſt & mutata iam huius plantæ natura. Lenta olim, ingrata, ſicut palma, ſatori; fructum nullus, qui ſeuit, percepit:

nulla

nulla in Hiſpaniâ. At hodie nullibi præſtantior: optimâ Hiſpanum ſolum gaudet oleâ; in deliciis eſt, liberalis iam, grata, propera fructu, vtiliſſima, & vber vigiliarum annona. Ad exemplar ſcilicet tui emendauit ſe natura, & ſenior ſe compſit orbis. Atque vt nouus æquè de te mereatur, iunioris mundi ſe tibi ſiſtunt naturæ: & ego exile mei animi monumentum, ſupplex oro, ne de tuis tholis refigas. Vale, non oleaceos modò ſed Phœnicios annos.

EXCELLENTIÆ TVÆ

deuotus ſeruus

Ioannes Euſebius Nierembergius.

SVM-

SVMMA TOTIVS OPERIS.

HISTORIÆ NATVRÆ LIBER I. *velut prolegomenus eſt, tractans de dignitate, vtilitate & voluptate Philoſophiæ naturalis.*

LIB. II. *De ſubſtantiâ & eſſentiâ animalis: vbi plura & noua & curioſa de calorum naturâ.*

LIB. III. *De gradu ſenſitiuæ ſubſtantiæ: vbi multa Philoſophica, nouè & eruditè.*

LIB. IV. *De primâ origine & causâ naturali animalium: & nouâ eruditione explicatur cap. I. Geneſis.*

LIB. V. *De causâ efficienti, maximè de origine extraordinariâ animalium. plura interim amœnè diſputantur.*

LIB. VI. *De generatione ordinariâ animalium per coitum, per vim maſculinam; ſine coitu, per vim ſolam femininam, per ſpontaneum ortum, per diuiſionem, per fauaginem, per degenerationem: vbi iucunda & curioſa multa.*

LIB. VII. *De causâ formali & finali animalium, vbi comprehenduntur differentiæ illorum ex ſingulis membris, ex moribus, ingenio, proprietatibus, virtutibus.*

LIB. VIII. *incipit agere de animalibus in particulari, & primùm de homine: vbi variæ figuræ & ingenia hominum deſcribuntur, nondum notata aliis.*

LIB. IX. *agit in particulari de quadrupedibus noui orbis & peregrinis; qui aliis Auctoribus ignoti omnino, aut leuiter tacti.*

LIB. X. *De auibus extraordinariis ſimiliter.*

LIB. XI. *De piſcibus ſimiliter.*

LIB. XII. *De reptilibus ſimiliter.*

LIB. XIII. *De inſectis & zoophytis ſimiliter.*

LIB. XIV. *De plantis peregrinis.*

LIB. XV. *De plantis Indicis.*

LIB. XVI. *De metallis & aliis mineralibus exoticis, & elementis: vbi de variis aquarum & terrarum proprietatibus.*

Accedunt *De miris & miraculoſis Naturis in Europâ Libri duo,* & *De iiſdem in Terrâ Hebræis promiſſâ Liber vnus.*

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII
EX SOCIETATE IESV
HISTORIÆ NATVRÆ
LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.
Vſus, & voluptas, & dignitas Philoſophiæ de Naturâ animatâ.

INTER anguſtos vitę terminos pėruagata humana curioſitas, ipſam perdit vitam, dum inutiliter occupat. Auidam libidinem ſciendi, qnam putò cupiditatum maximam, fortaſſe, quod miteris, auatitiâ maiorem, ſine delectu alit; quidquid ignoratum, nouitatem ſimulat: & dum ſuperflua diſcit, vtilia & neceſſaria omittit. Siue enim mens noſtra præſaga, beatitudinem ſuam, cognitionem aliquam, quæritat vbique; eumdem enim opinor inquietum appetitum ſciendi cum innato felicitatis ardore: ſiue natura ſe prior demirata, venuſtatis & induſtriæ ſuæ conſcia & placens, ſollicitat quibus placeat, qui conſpectent, qui commirentur; & ad hoc ingenium exagitauit humanum. Namque parciſſima materfamilias ſuperflua egiſſe ſibi videretur, ſi nemo videret quæ egit: non ſolitudini tam pulchrũ oſtenderet theatrum, tam compta, tam ordinata, tam varia, tam magna, tam multa, tam multis digna ſpectatoribus. Nos omnia totſimus; in peius ſemper vergimus, atque pruriginem ſciendi, naturæ & Deo dicatam, in quoduis cæci impingimus; iam ſtulti, quia ſcituri. Scilicet ibi plus ignoramus, dum quætimus non ignorare, dum ſcire ſuperuacua, id eſt inutilia. Non mihi tam ſubtilis & acris obtutus eſt, vt inutilem ſcientiam ab ignorantiâ diſcernam.

Remedium puto aliquod huius adulteratæ & ignorantis ſciendi appetitionis edere naturæ ſpectacula, atria ſua pandere tot ſpirantibus ornata ſtatuis: hîc innocenter curioſitas conſpatiabitur; hîc ſalubriter fames tecteabitur nouitarum, & cum ſatietate, & ſine faſtidio. In ſummâ, non inutiliter ſcioli erimus. Amplũ in hac materiâ priuilegium ſapiend curioſitas nacta, vbi in maximâ licentiâ aut ſecuritas erit, aut vtilitas. Non ſerpit, non humi ſiſtit: namque reptantium etiam contemplatio ad ſuperna nos tranſmittit. Summiſſus ad vermiculum obtutus, mentem ad cælum tranſuehit. Ad auctorem cogimur extollere, qui in tam humilibus, tam paruis, ſimulachrum aliquod ſuæ magnitudinis, ſuæ immenſitatis, neſcio dicere an citcumſcripſerit, an dilatauerit. Vbinam Deus, vbi homo ex naturalibus diſciplinis plus notet? Illud beatitudo, iſtud ſapientia eſt. Nullo alio natura beneficio, aut ingenium ſolertiâ humanam dignitatem, diuinamque dignationem explanauit euidentiùs, quàm in ſpeculatione animatæ ſubſtantiæ. Si Theologiam demas, ſcientiarum omnium eſt præſtantiſſima: nulla latiot, excellentiot, placidior, certior, vtiliot, auſim dicere diuinior. Iam ſatisfactum curioſitati erit amplitudine & iucunditate, erit & prouiſum præſtantiâ & vſu: expiabitur vtilitate voluptas, latitudo non langueſcet excellentiâ. Adeò itaque innoeens & fortunata erit hîc curioſitas, vt non iam excuſare, ſed prouocare velimus.

CAPVT II.
Quàm chara fuerit iſta Philoſophia Regibus & alijs magnis viris.

IAm ſi lucrum & voluptas conſpirabunt, quid opus erit honeſtate lenocinandis cordibus, quorum illa ſunt tapaciſſimi magnetes; niſi vt expiemus nonnihil infamiam auaritiæ & libidinis, atque honote ſuo omne prulubium conſecremus? Quare breuî præmonenda eſt eius maieſtas. Sacra & Regia iſta Philoſophia eſt. Aliquam certè meretur obſeruationem & reuerentiam, quòd ex priſtinis Eccleſiæ Doctoribus, qui ad naturæ deprimi ſpeculationes ſunt dignati; atque ex Regibus, qui ſceptri onus leuitate calami tectearunt, nulla alia Philoſophiæ portio ita occupauerit aliquos, aut plures tantâ morâ, tanto ſtudio, tantâ libidine. Duo Eccleſiæ ſidera ex octo Orientis & Occidentis Doctoribus non metuit alia naturalis contemplatio. Non eſt idem vnum Philoſophiæ le-

gitimæ argumentũ, quod tot Reges euocaret aut à curis publicis, aut licentiâ priuarâ quam fortuna indulget. Sacra itaque Philoſophia eſt, in quâ ſacri homines auctoritatem ſuam tutati ſunt, & exercuere ingenia. Ne alios adſeram, ipſum Deum laudo primum huius doctrinæ magiſtrum. Primogenitam iſtam eruditionem ſtatim edocuit Beniaminum omnipotentiæ, vltimũ & dilectum partum dextræ ſuæ, hominem. Ipſe Deus, adductis vndequaque animalibus, Adamo oſtendit, vt periculum Philoſophiæ ſuæ faceret, quâ illum inſtituit. ſuggeſſerat ſcilicet cunctorum naturas & ingenia. Primus itaque Doctor iſtius Philoſophiæ, Deus fuit; primus homo, primus diſcipulus: nullam aliam eruditionem, nullam aliam Philoſophiam in illâ innocentiæ felici conditione legimus. Sacra igitur, ſiquidem ſanctiſſimi illius ſtatûs. Sed & obuia conſideratio contemnenda non eſt, ignorantiam ipſius ſuiſſe noſtri generis ruinam. Ignara communis mater Eua ſerpentinæ naturæ, non agnouit calliditatem dæmonis ibi delitentis. Scilicet non putarat omnia bruta muta; nec enim peruouerat omnia, ſicut Adam: nondum enim ædificata mulier fuit, cùm animalia præſentauit Deus homini, & in eorum cognitione inſtituit; quare rudis & ignara naturæ, decepta Eua fuit. Auarè dixi primam omnium Philoſophiam, & primigeniam feliciſſimi illius ſtatûs occupationem: dicam & Theologiam, & primam Dei ſcripturam, iuxta Georgium Piſidem. Præcipuo hîc ardore diuinitatis radius in naturâ reflectitur: per hanc priſcis locutus Deus, & maxima diuinitatis ſuę veſtigia reuelauit. Sacra Scriptura natura eſt, ipſis conſcripta digitis omnipotentiæ: quapropter viros mirè ſpirituales, & ſacris ſtudioſos litteris, occupauit aliquando animalium litteratura.

Regia quoque ſtudia dignitas huius doctrinæ, aut voluptas (quod facilius crediderim, magnus iſta titulus fortunę) impetrauit. Numidia, Sicilia, Macedonia, & aliæ prouinciæ Principes ſuos hîc viderunt Philoſophos: viderunt Doctores Iubas, Attalos, Hierones, Philometras, Archelaos; certè & orbis dominum ſuum, aut tyrannum, Antoninum aliquem, & Alexandrũ Magnum. Huius beneficium præcipuè fuit, ſi non ſcripſit, dedit, fecitque vt ſcriberent alij. Cuius aut felicitas, aut gloria maxima fuit, guſtum (rem quidem inſidioſam & confragoſam felicibus) habere creditorem litterarum. Eius libidine & expenſis abſoluit Ariſtoteles, quod de animalibus mandauit æternitati. Furtum Salomonicorum librorum nonnulli putarunt. Si ita eſt, Regius quoque labor iſte fuit.

CAPVT III.

Motus cæleſtes in animalibus inueniuntur.

IAm à maieſtate huius cognitionis ad delicias regredior. Certè ſi vlla ſcientia, hæc maximè delectat: namque omnes pænè aliquâ contingit conſanguinitate aut imitatione. Ita eſt pars Philoſophiæ ſpeculatio ſentientis naturæ, vt totâ quodammodò complectatur. Parum itaque dixerim, iſtam ſententium rerum cognitionem compitum & triuium eſſe maximarum ſcientiarum: in eâ enim Theologia concurrit, & Philoſophia, atque huius ſoror Medicina. Comitia ſciendi in illâ celebrantur: nam Theologiæ non contemnẽda pars eſt, maxima Philoſophiæ, neceſſaria Medicinæ, vtilis aliarum artium. Iam nulli inferior; cùm ſit aut omnis, aut omnium: & obinde, ſi non cunctis, ſolùm non vni ſuperior. Si aliqua expers illius eſt, fortaſſe inuida fuit. Excludes Mathematicas? ego illas æmulationis arguo. Vel cælos ſuos animalia mentita eſt Aſtrologia, vel aſtra animalibus conſecrauit. Scorpium Orionis odiũ, piſces à Typhone refugium, cetum Andromedæ periculum, leonem Alcidæ auſpicium, arietem Phryxi anathema, delphinum Amphitritæ lenonem in cęlo locauit; ſicut & ſuum Indi camelum, & ſua Perſæ monſtra. Mortuo cælo noluit occupari, quadam ſcilicet Zoologiæ imagine, nimis dixi, imaginatione contenta, cui iſto nomine iam cedit, dum imitatur aut inuidet. Ceterùm ſi libeat ius dicere inter ſpeculationem cælorum & animalium, & alterutrius præſtantiam definire, quod in ſideribus mirabilius eſt & auguſtius, Aſtronomorum ſpeculationes ſunt. Illi motus ordinatiſſimi, tempeſtiui, ſtati, maximè errorum, qui certiſſimum ordinem ſequuntur toto cælo errantes: non minùs certos & ordinatos, non minùs admirandos in animalibus reperies, &, quod mireris, in ſigna & tempora. Cynocephalus noctes dieſque deſignat: ſingulas horas duodecies noctu, totidem interdiu, latratu & perfuſione lotij demonſtrat, ſi fides Horo Apollini ſit. Galli & cornicis cantus in ſtata tempora diſtinguit. Hemerobios æmulus Solis eſt; par facinus audet, eodem die naſci & mori. Heliodromos auis quotidie & Orientem & Occidentem cum Sole petit. Ælurus gemino lumine diei progreſſus oſtendit: ritu ſolari protenduntur diluculo, meridie componuntur in perfectum orbem, ſub noctem obſcuritate hebeſcunt. Accedo ad lunares menſtruoſque excurſus & crementa. Eiuſdem æluri oculi eadem cum Lunâ tempora paribus incrementis & damnis

damnis oſtendunt: creſcunt, decreſcuntque. Formica, minimum animal, non minimæ admirationis, ſine calculis, ſine Calendarũ, ſine Epactæ ratione, ſine reſpectu Lunæ, eiuſdem vices noſcit & oſtendit: cuius quies aut labor, ſigna interlunij aut plenilunij ſunt. Item & cynocephalus ſe abſcondit celato ſidere, & cæcitate ſuâ orbitatem lunaris lucis ſolatur, dum conſortem damni ſe exhibet. Ortum Solis & Lunæ exortus ſcarabeus denuntiat: nec admirationi obſtat vilitas beſtiolæ; imò, vt puto, iuuat. Quid admirabilius, quàm, vnde minùs ſperas, eſſe quod plus mireris? Partes quoque anni diuidunt. Ipſo ſolſtitij die vitio auis prodit. Æquinoctium caniceps manifeſtat, per horas diei noctiſque æqualiter diſtributo lotio & latratu. Cicada æſtatem, papilio ver. Nec minùs quàm Sol & Luna, præſagia temporum ſuggerunt laſciuiens delphinus, affixus echinus, volitans loligo, matutinus fulicæ clangor, rana vociferans, noctua garrula, grus ſilens, alcyon nidulans, mergus fugitiuus, anas ſe expurgans, ardea triſtis, bos odorans, & ſexcenta alia. Fixorum quoque ſiderum officia & motus conſequuntur. Parra auis Orientem indicat ſirium, ipſo die fugax. Sed & caniculæ ſenſus multis communis eſt feris. Caryſtius in Mirabilibus ita ait: Huius germanũ eſt quod Lycus narrat, in Africâ iumenta reliquo tempore alia alijs aduerſa, alia vtcumque poſita, cubare: nocte autem eâ, quâ Canis oritur, cubare ea ipſi aſtro obuerſa, eoque ortûs caniculæ ſigno incolas vti. Itáne quæuis iumenta? Atqui câpras tantùm nominat hîc Plutarchus lib. De ſolertiâ animalium: Λίβυες δὲ Αἰγυπτίων καταγελῶσι μυθολογούντων περὶ τοῦ ὄρυγος, ὡς φωνὴν ἀφιέντος ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας, ᾗς ἐπιτέλλει τὸ ἄστρον, ὃ Σῶθιν αὐτοὶ, Κυνα δὲ καὶ Σείριον ἡμεῖς καλοῦμεν. Τὰς γὰρ αὐτοῦ ὁμοῦ πάσας αἶγας ὅτ' ἂν ἀνάσχῃ μεθ' ἡλίου τὸ ἄστρον ἀκριβῶς, ἔχει στρεφομένας ἀποβλέπειν πρὸς τὴν ἀνατολὴν, καὶ τεκμήριον τοῦτο τῆς περιόδου βεβαιότατον εἶ.

CAPVT IV.

Præſagia ex animalibus.

SI expectemus præſagia, quibus cælum nobis aut blanditur aut minatur, & ſigna contingentium non ſuperſtitioſa quæ oſtentat, quibus Deus & ſe memorem noſtri commendat, & nos immemores ſui arguit, licet in æthere patentiora ſint, in terris non ſunt pauciora. Monſtra cæleſtia Cometæ ſunt, nec tamen credo minùs animalium prodigijs interminatum nobis & præmonitum, quàm æthereis. Mulæ partus, præiudicium Babylonicæ ſeruituti fuit. Fugam Xerxis editus ab equâ lepus præmonſtrauit. Patricidium Iulij, bouina ſine corde exta. Atilio & Manlio Conſulibus, angues nigri præiudicarunt Romanam à Luſitanis cladem; ſicut & aliquando Luſitanam à Romanis, editus ab equâ centaurus bouinus, cuius anteriora tauri erãt, extrema equi. Pridie quàm interficeretur Cæſar, alitũ pugna prædixit. Varij generis volucres regaliolum auem, cum laureo ramulo Pompeianæ curiæ ſe inſerentem lacerarunt.

Sed & formicæ Phrygiæ, & Platonicæ apes, Midæ opûlentiam, & Ariſtoclis pueri eloquentiã initiarunt. Significantiora ſunt ab animalibus prodigia, quàm à cęlo, diuinæ indulgẽtię aut irę clariores interpretes. Maguntiæ fœmina hæretica omni naſo & conuitio proſcindebat Religioſos mei Ordinis, rabido furore obuios adlatrabat, abſẽtes mordebat. Accidit illi partus mirus. Prô horrendũ ſpectrũ! ſcilicet, ſimulachrũ vitij, editus eſt fœtus canino vultu, excoriato, præciſis nare & rictu, opertus pileo quadrangulari, vt noſtri ſunt. Quid clarius? Nemo non intellexit. Ipſi adhuc noſtri Ordinis & fidei hoſtes non negarunt diuinæ indignationis interpretamentum. Quando è cælo patentius eluxit ſignum, quàm monſtrum è palude Mexicanâ delatum ad Motezumam? Auis erat proxima grui magnitudine & colore, ſed inauditæ formæ: faſtigium capitis lucidum & ſpeculare. Ibi conſpecti ſunt ab Oriente milites armati magnâ occidione irruentes. Sic Hiſpanorum aduentus non tantùm prǣnuntiatus eſt, viſus fuit.

CAPVT V.

Vtilitas ex animalibus.

HÆc potiſſima aſtrorum beneficia, vaticinandi, dirimendique tempora, pręmonendi ventura, demonſtrandi diuinam iram, non minori miraculo aut vindicant, aut vſurpant animantia: *quid minus reſtat, quàm vt proſint nobis, quantum caluſcuius*, vt ad ſummam hæc trahamus, computemus vires. Mirum eſt, quantas præſtent animalia fouendis roborandiſque noſtris corporibus. Calefaciunt, refrigerant, humectant, exſiccant, commouent affectus, & affectiones incitant, remittunt. Iſta licet aſtris ſint communia, non incontrouerſa: negarunt & negant multi, nemo animalibus; quorum etiam partibus aliæ plures ſunt vires nobis ſalutares, & extra liberalitatem ſiderum. Emolliendi vim adipes & medullæ habent: concoquendi, œſypus & butyrum: admouendi pus, vitulinus adeps: abſtergendi, teſtacea, & ſepiarum oſſa, & erinaceorum cinis: adurendi ſeu cauſticam vim, pityocampa,

bupreſtis, cantharis: replendi alopecyas, hippocampus crematus. Quid moror? in immenſum ibo, ſi enarrare cœpero. Præſtat abſtinere notiſſimis.

CAPVT VI.

Animalia in aëre genita.

IAm meteororũ contemplatio, imitatione Aſtrologiæ phænomena ſua animalium titulo etiam dicauit. Capras dicit ignes ſuos, quales apparuerunt in bello Perſei, & ſub exceſſu Auguſti & Germanici, & cùm de Seiano actum eſt. Dicit & dracones, vt omittam Dioſcuros & ſororem. Sed nec ab ipſis meteoris viuentia excluſa. Creati ſunt in æthere piſciculi: ortæ in ſublimibus ranæ: decidit aliquando bos, correptus ecnephiâ. Imperante Carolo IV. venenatæ beſtiolæ ceciderunt, quarum contagium magnas prouincias abſorbuit: pluerunt animalia, non ſunt aſtris deleta, quid mirum ſi inferior admittat regio? Lac & ſanguis perpluit M. Acilio & C. Porcio Conſulibus. Non opus eſt commemorare, aliquibus Italiæ locis ſtillas è nubibus deciduas, contactu terræ in ranas repente faceſſere. Id mirum; cùm groſſior gutta ſcinditur reſultu, tot emergunt & quaſi aſperguntur ranæ, quot aſpergines.

CAPVT VII.

Meteora in animalibus generantur.

QVin in ipſis animalibus meteora contemplari licet, & pluuias, & grandines, & typhones, & fulgura, & fulmina. Conſideremus corpora noſtra, vbi natura plus laſciuit, aut iraſcitur laſciuiæ noſtræ, cupiditatibus, intemperantijs. Defluxiones & deſtillationes à capite, mundi minoris pluuię ſunt ex ſimilibus & proportionatis cauſis. Auicennæ dogma eſt, omnem deſtillationis materiam e iecore calidiori ſuſcitari, multos inde vapores in caput efferri, qui deinde cerebri frigore in aquam verſi, protinus dilabantur, perinde, atque terrarum expirationes, quæ in nubes concreſcentes mox diſſoluuntur in imbrem. Hollerius lapillulos in capite generatos obſeruauit. Galenus exhibet pluuiam ſimul & grandinem, in eo qui diuturnâ tuſſi lapillos per os eijciebat, grandinationis inſtar. Typhonis quoque ritu impediti flatus in capite voluuntur, vertiginoſâ affectione in præcordijs in inteſtinis per gyros illati. Fulgurationes in patre Theoderici viſæ ſunt, emittentes, quoties artus fricabat, igniculos. Quidam monachus Carmelita, quoties capitium ad occiput reducebat, ſcintillas vibrabat. Antonius Cranſius, & Maximus Aquilanus, flammas leui ſubuculæ contractu iaculabantur. Collum nigerrimi equi fuſque deque fricatum ſcintillat. Tempeſtatem Alexander ſimulauit, fulgura cum pluuiâ, & quidem ſanguineâ: incenſus bili in ancipiti conflictu, merum ſanguinem, vt fertur, deſudans, & inflammatus ignes vibrabat. Non minorem terrorem Indis iniecit, quàm cælorum horriſonæ minæ per crebra fulmina: & ſemel dedit Macedoni victoriam, non robur Grçcum, ſed metus barbarus. Ad hæc epilepſia fulgur eſt, fulmina paralyſis & apoplexia. His affectos eleganter Plautus *ſideratos* dixit; & Salius apoplexiam vocauit *paruam ſiderationem.* Eadem & *attonitus* appellatur *morbus*, quòd fulminũ ſimilitudine ſtupefaciat: fulminat enim aër, ſiue ſpiritus accenſus, & vnum ex illis tribus malis parturit. Quid amplius? Et ſtellas labentes reperiemus. Narrat Faber Philorhymicus Caſtronouodarenſis, vidiſſe nobilem puellam, formâ gratiſſimâ prȩditam, quę dum coram me, inquit, capillos venuſtè admodum pectine implicatos diſſolueret, flammas, veluti cadentes cælo ſtellas, è capite ſuo in ſinum excutiebat ſuum: quo meteoro perterrita ipſa puella, in ſyncopen ferè incidiſſet, nî ſubitò verbis lepidiſſimis refocillata, metum è pectore depreſſiſſet, explicatâ harum flammarum cauſâ & ipſi & parentibus ſuis.

CAPVT VIII.

Cæleſtes imagines in animalibus inueniuntur.

DEnique vt non ſolùm mutationes viceſque cæli ſiderumque, ſimiles aut æquipollentes, in animalibus mireris, ipſum cælum, ipſum firmamentum, ipſa ſidera, ipſos planetas hîc miraberis. Neque tantùm vt cælum in imaginatione habet animalia, ſed in imagine animalia habent cælum. Habet mare ſuas ſtellas ſentientes, ſuum ſolem viuum, habet ſuum orbem animarum: taræ piſcium ſpecies, quæ ſtellarum imaginem ferunt, & ſtellati cæli: totus rotundus eſt piſcis orbis, muricibus radiatis circumquaque compunctus, ſiderum ritu, vt paruulum aut inuerſum firmamentum putes. Aſter piſcis ſuis vndique diuiditur radijs, quinque frequenter; viſus eſt qui tredecim; nec tantùm formæ ſimilitudinem cum aſtris habet, ſed vigoris. Igneæ naturæ eſt, ignei in medijs aquis feruoris: quodcumque in mari attingat, adurit, & cibum ſtatim peragit. Quantulus ignis, quem mare non extinguit. Ceterùm de piſce *lunâ* hæc habet Ælianus. Demoſtratus vir rei piſcatoriæ peritiſſimus, ſimul

mul & diſertus, piſcem quemdam eſſe affirmat ſpecie perpulchrum,& appellari *lunam*, exiguâ magnitudine, latâ figurâ. Idemque adfert, cyanei coloris ſpeciem ſimilitudinémque gerere: in dorſo pinnas habere molles & lenes, eaſdemque innatando explicare, & ad ſimilitudinem Lunæ ſemicirculum efficere: ſimul & eum ipſum (vt Cyprij piſcatores aiunt)cùm eſt plena Luna,tum impleri,tum implere arbores, ſi ex his illum appenderis: decreſcente verò Lunâ, exiccari atque interire; ac ſi ad plantas admoueris, eas marceſcere & euaneſcere. Item ſi iam plenâ vel creſcente Lunâ in id aquæ, quod in perfoſſis puteis reperitur, quis hûc piſcem iniecerit,aquam iugem & perennem fore;ſin extremâ aut decreſcente Lunâ,aquam exareſcere. Quòd ſi hunc eumdem in fontem ſcaturientem conieceris, quomodo dixi de puteo, is ad rationem Lunæ, vel euaneſcet, vel implebitur. Non omnia hæc aſſeuero, ſolùm commendo aliqua.

Nec munditia ſtellæ marinæ deeſt, maximus & proprius cælorum cenſus. Neſcit excrementa & ſordes. Conſanguineæ aquæ cælis qui ex aquis ſunt; ſin minùs, ſub illis. Scilicet illa comitas & vrbanitas aquarum, cùm deceſſerunt terræ loco, impetrauit ſupremum. Pignus & inſigne aliquod cognationis meritò retinent, atque inter alia elementa cæleſtes pręcipuè ſeruant formas: namque licet aër,etiam vicinior cælo, ſtellares accipitres, & aquilas,& ardeas admittat; minor multò iſta proportio eſt, & nominis potiùs ſimilitudo, quàm virtutis aut figuræ. Stellionis quoque, quę terra hoſpitatur,minima aut tãtilla comparatio eſt, macularum aquæ, quia tectum mundi ſunt, firmamentum Planetaſque complectuntur. Inſtrumentum tantę maieſtatis oportuit edi,complectente oceano orbes & ſtellas. Certè libenter humor deceſſit terræ, obſecutus iubenti naturæ Patri. Elatis ſuper cælos aquis, patum referebat, non eſſe ſuper terram: vniuerſum reuerà ambiebant, & imaginem vniuerſi. Non erat opus, punctum ambire, dignitati ſuæ: ſecura eſt ſincera maieſtas in omni aut vrbanitate, aut humilitate.

CAPVT IX.

Præſtat conſideratio animalium contemplationi cæli.

ITaque quantum æther & cęlum patet, immò quantum eſt, laſciuit animalium Philoſophia,& magnis exultat ſpatijs maiori iucunditate. Numquam plus admiranda, quàm quæ ſolùm viſa merere fidem, nonnulla opinionem adhuc poſſibilitatis. Miracula ſunt: cùm primùm noſces, tantâ nouitas admirationem incitat, admiratio voluptatem ſibi parem gignit. Quid iucundius, quàm id noſſe quod putares non poſſe eſſe. Sunt plura in terris, quæ ſupra cęlos miremur. Anaxagoras pręmium vitæ ſuæ æſtimauit obrutu vnius aſtri; amplâ mercede ſe dixit fuiſſe natum,vt Solem dumtaxat videret. Poterat non minùs gratulari, vt beſtiolam,vt vermiculum, vt apem, vt ſciniphem, in quibus maius ingenium artificis eſt, cùm & in ipſo artificio ingenium inſit. Sed non opus eſt induſtriam animantium aduocare: ſufficit natura & compoſitio,ad cuius imitationem cęlum & mundum, ne minor eſſet parte ſuâ, alij animal putarunt, alij appellarunt; artus dederunt, cerebrum dixere lunam,cor ſolem; alijs membris ita diſtributis, vt facturi animal, monſtrum fecerint. Pulcherrimam ordinatiſſimamque molem deformarunt, dum componebant. Ceterùm ſi in vnâ formicâ aut ape eſt quod plus mireris quàm in aſtris, & præſtantiores cælis ſunt; quanta planities curioſitati dilatatur per innumera & diuerſa animantium demiranda ingenia, & partes, in quibus natura quotidie nouis miraculis ludit?

CAPVT X.

Plantæ & mineralia in animalibus generantur.

PArum dixi, animalium ſpeculationem patere quantum cælum; addã & quantum terra, & quantum ſubterranea, vt relinquam vitam ſtirpium, quæ aut auſpicium totius animantis eſt, aut partium aliquarum incrementum. Pullulant animalia ex plantis, & ex animalibus plantæ. Bernecæ ſunt aues, quæ poma ſunt arborum: aliæ ex pomis, ſicut piſces ex frondibus in Iuuernæ fluuio. Ex draconum lumbis plantas naſci Buſtamantinus tortuosè & prolixè narrat; nihilominùs eius verba dabo. *Hoc verò mirabile eſt nimis huic generi animantium, tantæ eſſe molis, quandoque magnitudinis adeò immenſæ, vt dorſo tergoribuſq; multoties, ſepium inſtar & riparum, herbæ adnaſcantur; virentia plurima, quæ propriâ ſubſtantiâ alita & nutrita, ſanguine irrigata animantis, altas in hæc ipſa immiſſa radices, germinent, fructificent, conſita tergoribus vaſtæ molis, monſtroſæ & grandis, per poros & venas ſucto alimento proprio viuentis vaſtiſſimi: qui floridus ramis, abditus & latens, fruticibus plenus, & occultus, vireſcentibus varijs; amœnitate & loci ficti delicijs, in animantia irruit illecta, cibo eſcaq; decepta, vt miſerè deprædetur & diſcerpat. Hinc plurimi lepidium, dracunculos,*

herbas, ſic dici, quòd huic animanti inſint, orianturq́; ex eius ſubſtantiâ, opinantur. Imò dracontæā hinc eucniſſe virentē, quòd ſenectā draconū cutemq́; amuletur caloribus; vt magis huius plantæ cortex carium draconis videatur, quàm herbæ pars aliqua. Cùm enim hæc primò draconibus innaſcerentur, eis varietate & venenatâ ſubſtantiâ corroſiuâ non abſimiles; poſteà ſemine terræ commiſſo, pullularunt, eam ſemper obſeruantes naturam, qualitates eaſdem; ſemel draconum ac extitere genimina, genitorum malitiam referentes, heredes relictæ virulaginis abdita, etſi ſpuria ſoboles: vt & terris naſcuntur adhuc illa, at primò draconibus. Scimus enim & carnibus ceruarum adnaſci hederam frequenter, refert Ariſtateles 9. de Hiſtoriâ animalium, c. 5. oririq́; cornuum in hominum auribus, oſsiculo intra ipſas elapſo, experimur, loci vditate alto, animantiumq́; aliorum. Animalcula imò animantibus procreari, pediculos, vermes, lumbricos, ſubtus cute, qui poſteà ſe exerunt, ruptâ cute eâ parte & laceratâ, aut poris erumpentia. Arboribus adnaſci ſolent alia, quæ aluntur ſubſtantiâ, ſuccis, expenſisq́; illius cuius ſunt exorta: quorum extat exemplum agaricum, fungiq́; non minùs, muſcus dictus, herba alia non pauca. Teſtatur experientia communis, multaq́; virentia, inſerta omnia quæ increſcunt trunco ſuppoſito, in quo aluntur & viuunt. Spicas adactas, vocatos ſurculos inditas intra ſuppoſitam arborem cui inſeruntur. Sues craſsiſsimos generare mures in natibus ſcimus, obeſis nimis, cùm loco moueri nequeunt, ignauos & deſides. Herba dicta draconis ſanguis, hiſce debetur: eſt ijs adnata primò, quæ ſuccum reddit ſimilem draconis ſanguini. Hæc & plurima alia, tergoribus draconum innaſci, quæ & naſcerentur ventre, ſi attritu & reptu terra non abraderentur reptili animantis motu, conſpicimus. Hinc tergoribus adnaſcuntur illa, non ſicco capiti aut ventri, qui reptu hæc impedit, & compreſſu, pondere atterit. Plinius lib. 25. c. 2. Edoardus lib. 6. c. 118. Pauſanias, Ariſtoteles de ceruis ſuprà. Cùm enim ſanguine nutriantur iſta, draconi dum inſunt, hunc ſuccum reddunt, ſanguis draconis dicta virentia, ſeruantq́; in poſterū, radicum opere, ex terrâ nata virtutem illam adeptam ſemel. Folijs imò draconem ſculptum formâ & effigie tenent exorta illa, dictu mirabile nimis: norunt Indi Hiſpaniæ nouæ, & nos vidimus, communiter plantis aduectis, & 2. lib. 7. c. Hiſtaria Indiarum occidentalium inuiſitur. Hæc enim planta altiſſimas radices immittit, pertingentes intima vaſa ſeminaria animantis huius lumbis adnata, per quos ſeminis ductus decurrunt, ſemen vt trahere poſſint formatum, prolificum, efficere potens dracanem verum, ſarmctq́; vt illum folijs primò, draconibus inſerta ortu acceptâ virtute, ſeruatâq́; in poſterum, terræ commiſſa loco fruticis, quæ nullum alium fructum gerunt vmquam, quàm folijs draconem efformatum mirabile ſatis. Hæc Buſtamantinus, quę fortaſſe nonnullis ardua erunt, & mihi non omnia explanatæ fidei. Gignuntur quoque metalla mortua, & gemmæ, in membris viuis. Puero Sileſio dens aureus eſt innatus. Cryſtallini lapides inuenti ſunt in humanis corporibus: in quorum ferè omnibus partibus alij lapides ſunt viſi, in capite, in linguâ, in iuncturis, in ſtomacho, in vtero, in inteſtinis; frequentiſſimè in renibus & veſicâ. Draconitis gemmæ fodina nota eſt, cerebrum colubri; margaritas conchis debet auaritia.

CAPVT XI.

Politica & Ethica ex animalibus.

OMnem enim Philoſophiā naturalem per ſuas particulas connectit exquiſita animatæ naturæ notitia, cui, velut Pandoræ numina, ſuum pignus ſingulæ dederunt.

Pars moralis, ſi non dedit, accipit multa ex brutorum ſcholâ. Liber moralis Philoſophiæ, natura eſt: de omnibus virtutibus in animalibus diſputat. Nec tantùm mores docet, ſed monet: ſcilicet docet exemplo. Feliciſſima eſt operis eloquentia. Prudentiæ effigiem in paguro lege, patiente, fugienteque rixarum occaſiones cùm ſe exermem videt, donec armis reparatis valeat; nolente, niſi certus ſalutis, periclitari. Cuius maior prudentia, quàm cuius in arbitrio ira ſit? quàm eius qui pericula diſſimulatione vincit? Non magnam molem tantæ virtutis exhibeo, non elephantem, ſed puſillum cancrum. Temperantiæ formam cape ab aquilâ Iouiali, abſtinenti carnibus. Et ne aliquam ſuperſtitionis ſpeciem intrudam; iuana ſerpens per multos ieiunus dies, inediá colit. Quid abſtinentius quàm cephalus, contentus aquâ & limo, alterius edulij ignarus? Fortitudinis definitionem vbi putabis? in leone? Nequaquam. Fortius eſt ferre mortem, quàm inferre. In mure eſt quod mireris. Mauult mus Armenius occidi, quàm fœdari. Iſta fortitudo eſt, mori millies, ne ſemel vita ſit turpis. Eſſentiam iuſtitiæ auis diceros exhibet, defodiens excrementa ſua letalia, ne quem lædant. Nulla maior iuſtitia, quàm innocentia.

Alias virtutes, his quatuor appendices, carpe. Ab elephantibus Religionem, adorantibus & ſalutantibus cælum, latice Anuli fluuij lotis. Quis docuit iſtas belluas, ſancta ſanctè tractanda, & munditiam Religione requiri? Merops, aſtur, ciconia, docent pietatem ſenium parentum, officijs ſuis eos alleuian-

leuiantes. Alcyon coniugalem amorem; oſſifraga miſericordiam, deſtitutos aquilæ filios ſuſtentans. Elephas quoque ſtudioſitatem. Viſus eſt ad Lunam geſtus & motus à magiſtro præſcriptos exercere: lectionem vltrò recolebat. Quis maior ſtudij amor? Caſſiæ aues amicitiam: numquam conſpiciuntur ab incolis, niſi cùm opus eſt illos aduerſus locuſtas iuuare. Apum rex clementiam colit innocenti aculeo, ipſæ apes fidelitatem in Regem: quærunt aberrantem, geſtant imbellem, deſerunt numquam. Columba continentiam fideliſſima coniugi, elephas caſtitatem, ſemel in triennio aut biennio coiens ad remedium ſuæ ſpeciei, & id ſecretiſſimo loco. Quid pudicius, ſi pudorem adhuc ſui habet? Idem pœnitentiam docet. Magiſtros aliquando per calorem aut furorem occiſos, luxerunt hæ beſtiæ, inediâ ſeſe punierunt capitali. Idem obſeruantiam: ve-nerentur grandiores, & ſenes, quibus de loco, cibo, potu concedit. Simij quidam eutrapeliam; canes magnanimitatem & gratitudinem; imò hanc omnia. Manſuetudinem à quo expectabis? ab oue? ab agno? Dabo leonem. Si ſemel cicuretur leo, præ omnibus mitis & comis eſt: conuictor Onomarchi fuit, comptor Berenices, iumentum Hannonis. Manſuetudo quid eſt, niſi correctio iræ? ibi laudabilior, quàm vbi furor præcipitaret. Fuit leo Barcinone, qui vt corrigeret iram, tanto animo ſe compreſſit, vt ſubitò exanimaretur. O pudor noſter, cùm æſtiment feræ virtutem pretio vitæ! Conſtantiæ effigies cozcacoauthlus eſt: eâdem perſtans ſede immobilis, inconcuſſus ventis, quibus aduerſantibus vehementiſſimâ reſiſtit vi. Ad hæc continuo geſtit volatu: neſcio an laſſetur; cùm non quieſcat, qui vix intermittit. Nec affabilitas abeſt. Vbi? rogabis. Inter hoſtes etiam. Narrat Scaliger, lupû inter oues, leporem inter canes, ſine noxâ, ſine metu verſatos. Ampliùs ipſe teſtor cum plauſu, cum feſtiuitate: in domo parentis mei vidi lepuſculum non tantùm inter canes ſecurum, ſed lætum, iocoſum, & ludibundum ipſos venaticos canes mordentem.

Quid moror? virtutum omniũ theatrum natura in animalibus pandit. Præter Ethicen, reliquas Philoſophiæ moralis partes callent: Politicâ apiculæ, Oeconomicen formicæ, militaré grues. Tres Reipublicæ formas in iiſdem inuenies: in apibus Monarchiam, vnius regnum eſt; in formicis Ariſtocratiã, parent præſtantioribus & ſenioribus; in gruibus Democratiam, quibus popularis eſt ciuilitas, & communio curæ. Nequid deſit, cyanus monaſticen colit, cui minimè

—— Viſus omnis humanus
Malum reducit omne priſtinum menti.

Sanè vel huius titulo Philoſophiæ contemplationem animalium præpoſuit Deus, dum ſolùm propoſuit, Adamo non elementorum pacificam inimicitiam, non cælorum immenſam fabricam, non ſiderum ordinatas choreas, non Planetarũ tripudiantes diſcurſus videnda exhibuit: beſtiolas, auiculas, piſciculos voluit videre, voluit contemplari, & eorum cognitionem habere, vt ſuo omnia ſciret & vocaret nomine. Feliciter inaugurata eſt diuino ſuffragio animalium cognitio: ſed & diuinus Spiritus eamdem nobis ſæpè renouat notitiam, memoriâ nos beſtiolarum ſuffundens. Per Salomonem ad formicas & apes pigros amandat; per Ieremiam miluos, turtures, hirundines, ciconias, improuidis obiectat: per Iſaiam inertis aſini & bouis exemplo accuſat ingratos. Doctores morum bruta dedit: magna doctrina eſt, ex imparibus pudor. Pater maiores natu filios exemplo minorum caſtigat: infirmioris virtus fortiùs prouocat. Non ita Horatius aliquis aut Torquatus hortantur ad fortitudinem, ac imbelli femina ſexu Pyrrhi interfectrix. Optima morum virtutiſque academia, animalia ſunt, quorum doctrina tantò præſtantior eſt, quantò efficacior. Efficaciſſima autem eſt, quia ex minimis, & quia non verbo, ſed exemplo: ideò ſæpiſſimè animalium mentione in ſacris libris admonemur, vt non leuis momenti ſit iſta hiſtoria ad eos interpretandos.

CAPVT XII.

Medicinam docent animalia.

AD alias ſcientias & artes quantum præſtabit, vt eius iam vtilitatem diſcas pro expiatiône curioſitatis? Taceo pecuariam, ruſticam, œconomicam, ad quæ iuuamur; dicam adhuc, quæ docemur. In multis hominem rebus diſcipulum animalium Herophilus dixit. Inuentum brutorum eſt, aut Medicina omnis, aut pars. Relinquo, quantũ ponant in alimentis & pharmacis. Apothecarij debent aui ibi clyſteris vſum: chirurgi hippopotamo phlebotomiã. Cùm grauem ſe ſentit, recentes arundinum ſciſſuras ſpeculatus, vbi acutiorem videt ſtirpem, imprimens corpus, venam in crure vulnerat: ita profluuio ſanguinis exonerat morbidum corpus, turſus plagam limo obducit. Debemus & alijs brutis multarum vſum herbarum & lapidum ſalutarium. Aquilæ ætiten petram, quæ puerperis pro Lucinâ eſt. Omnes medicæ artis partes, & pharmaceuticen, & diæteticen, & chirurgicen, diſcere à brutis potes. Cognitionem vſumque ſimplicium nulla eſt bellua quæ non habeat. Palumbes,

graculi, merulæ, ſuperfluos humores expurgant, lauri deguſtatis folijs; columbę & turtures helxine. Canes & feles, vt deijciant ventrem, quoties nimiâ colluuie ſenſūt oppleta viſcera, comedunt perfuſa rore gramina. Vrſi & apri ex incommodâ valetudine ſe colligunt, illi mandragoris, mox formicis, iſti hederâ.

Diætam, alteram Medicinæ portionem, colunt lupi & leones. Cùm nimis ſe ſentiunt craſſeſcere, abſtinent carnibus. In vniuerſum aliæ beſtiæ temperant cibo, quoties ſatisfactum eſt fami.

Chirurgicen, tertiam Medicæ diſciplinæ partem, elephantes docti ſunt. Tela abſque periculo, & neruorum conuulſione aut contractione, eximunt, & à ſe, & à ſocijs; aloës deinde lacrymas vulneribus inſtillant, vt Philoſtratus tradit. Cerui dictamo pellunt ſagittas. Ciconiæ vulneri per pugnam accepto cunilam apponunt. Vſum artis quæſtuoſum ocymatli gratis exercent, ad imitationem aliquando Hippocratis, aut æmulationem. Tantæ charitatis ſunt, vt quos vident ſui generis cæſos ſagittâ, aut alio telo, quantam poſſunt opem ferant, & admotis plagæ arborum ſolijs, ſanguinem ſiſtunt, & curant.

CAPVT XIII.

Diuerſarum artium exempla in animalibus.

ENcyclopædiæ quoque & liberalium artium meminerimus. Grammaticen diſcunt elephantes: nouêre pingere litteras, linguas intelligere frequenter, aliquando loqui; & hoc non induſtriâ humanâ, vt pſittaci & picæ. ijdem tripudia didicêre, ad fiſtulam ſaltare, choreas ducere. Cynocephali etiam muſicam, & tibias inflare, & citharam pulſare. Et ne tantùm diſcentes muſicam, ſed docentes videas, memento philomelæ, in quâ etiam pædagogiam noſces. Suos inſtituit pullos, accentuū obſeruationem docet, vt vno pronuntient ſpiritu, iam producant, iam corripiant, iam inflectant, minuant; mox per ſemitonos mutent, diſtinguant, diuidantque in breuiſſimos exileſque garritus, actutùm reddant vocem tremulam, in varioſque transformēt modos. Si Democrito fides eſt, huic auiculæ Muſicam debemus, cum iniuriâ obſeruationis Pythagoricę. Quid, ſi memorem cencontlatollum? luſcinia muta erit. Simiæ, quod miraberis, vſque ad periculum fidei Arithmeticam nouerunt. Oculatis teſtibus, & certis nuntijs compertum eſt, in Peruanâ regione ſimias tantam cum incolis familiaritatem contraxiſſe, vt cum ijs pro argento colludant. Vbi eos vicerint, vnà tabernam petunt bibendi cauſsâ, & pretium numerant ex lucro parto. Nec Geometriæ rudes hirundines: ſciunt figuram circularem capaciorem & cautiorem ſuis caſtrulis; ſępè per ſegmenta & diametrum ſcindunt. Hexagonos ſuos apes fabricant per obtuſos angulos: grues ſe diſponunt per acutus ſiue curuilineos, ſiue mixtos, ſiue rectilineos. Si Aſtrologiam deſideras, orygen vocauit Ægyptus feram, quæ cælum ſpeculatur, & ortum Sirij obſeruat. Diuinationem vnde expectabis? à regiiſne animalibus, aquilâ, leone, delphine? etiam in viliſſimis eſt. Muſculi præſagi ruituræ domus, præmigrant. Perſpectiuæ & ſciagraphię calliditate inuiſum miluum gallina videt, & ſoboli prouidet, ex vmbrâ hoſtem coniectata.

Ad ſellularias & mechanicas facultates venio. Textoriam & venatoriam araneæ exercent, bombyces lanificium, ſimiæ ad æmulationem ſartoriam. Architecturæ inuentrices hirundines feruntur: ligna in primis craſſa & ſolida fundamenti loco iaciunt, ſuperſtruunt molliores virgulas & paleas: quando cœnum, quo calcis & cæmenti loco vtuntur, non inueniunt, ad riuum aliquem aduolant, vbi ſe mergitant, donec totæ madeant; mox in puluere ſe inuoluunt, donec efficiant limum ex puluere humore macerato, vnde ædificent nidos, intercludant rimas, fiſſuras murorum oblinant: orbiculati formâ habitacula conſtruunt; norunt aptiorem quadrata eſſe ad pullos tuendos & fouendos. Didicêre elephantes theatricen artem, ſpectacula populo per funem fuerunt. teſtis nunc eſt aula hæc Philippica. Capram funambulam vidimus. Machinas & ingenia excogitauere corui, cum quadam notitiâ naturalis magiæ. In Lybiâ, cùm ſitientes aquam inferiorem vident quàm roſtro attingere queant, calculos ore & vnguibus apportantes inferunt, deſidentibuſque in fundum petrulis humor ex ſubſidentium corporum occupatione alleuatus, ſuperiorem replet vacuitatem. iſtâ ſolerti machinatione reficiuntur. Mirare hìc Phyſicæ etiam peritiam, vnum & eumdem locum duo corpora non capere. Mirare magicen naturæ, leuia ferri ſurſum, quando grauia mittuntur deorſum. Par calliditas alijs eſt. Canis quædam, abſentibus coquis, ſilices in olei lecythum tantiſper iniecit, donec pro voto elamberet.

CA-

CAPVT XIV.

Quanti fecerint Ariſtoteles, Ælianus, & Oppianus contemplationem animalium.

PEr tot artes, per tot ſcientias, per tot miracula excurret lætiſſima curioſitas. Si iucundum fuit, buculæ ſtatuam videre factam Myronis manu, aut equũ Aglaiphontis arte pictum; quantum oblectauit, tot virtutum, tot artium, tot ſapientiæ diuinę ſimulachra, non humanâ induſtriâ, ſed Dei manu & ingenio, in naturæ locata eſſe theatro. Quantum delectabantur Demoſtratus, Metrodorus & Leonides piſcatione; Hippolytus, Actæon, Zephalus venatione? Iucundius erit, ſine æſtu, ſine ſudore, ſine morâ, ſine patientiâ, ſine ſumptu venari tot animalia, eorum veſtigare ingenia, affectus, mores, calliditatem, temperantiam, fortitudinem, iuſtitiam; in ſummâ, venari Deũ ipſum,

——— & ire per omnes
Terrasq́, tractúſque maris, cælumq́ profundum.

Ariſtoteli nulla iucundior naturæ aut artis alicuius cognitio fuit, quàm iſta animalium diſquiſitio. Quantam in hac voluptatem perceperit, ipſe prædicat in Volumine de Partibus animalium. Ælianus pluris fecit hanc notitiam, quàm aulam, quàm diuitias, quàm auctoritatem popularem. Renuntiauit, quod maximum eſt, auaritiæ: omnes ſpes, quas tanti facimus, pro iſtâ voluptate commutauit. Hoc concludit conſilio Commentarios ſuos: *Mihi anſerum & gruum migrationes nouiſſe, & draconum naturas, & reliqua hoc Volumine comprehendere, volupe eſt; copioſis & locupletibus hominum annumerari, & ex illorum ordine cenſeri, non libet.* Non tam mirot, delectaſſe Ælianum præ omnibus diuitijs iſtam ſpeculationem animatæ ſubſtantiæ, quàm Ariſtotelem præ omnibus ſpeculationibus ſuis, & vtrumque præ omnibus doctrinis. Ille liberaliot, non ſolùm iucundiorem putauit, ſed glorioſiorem. Credes ſuperbire, cùm ait: *Quòd ſi de numero hominum naturæ ſtudioſorum, inter quos & Poëtæ ſunt eruditi, & Philoſophi ingenioſi, & alij ſcriptores rerum experientiâ clari, etiam ipſe vnus eſſe cupio & enitor, multò ſanè honeſtiore loco, & dignitate maiori, quàm pro illorum conſilio, futurum me confido.* Oppiano tantopere placuere Commentationes ſuæ de animalibus & piſcibus, vt litteris aureis omnes verſus conſcriberet: tantopere placuêre alijs, vt dediſſent, vnde ſic ſcriberet cum iniuriâ auaritiæ, quod vltra Ælianum mirere, etiam alienæ.

CAPVT XV.

De fide admirabilium naturæ.

CVrioſitatis guſtum, & ſcientiæ dignitatem, certitudo ampliat: conſcientia enim vanitatis, frangit impetum admirantis; & periculum violat auctoritatem doctrinæ. illo etiam nomine, & placidiot iſta naturæ contemplatio, & dignior, fidem oculorum ſequitur. Nulla certior, nulla expeditior opinionibus, nulla immunior ancipitibus ratiocinationibus. Quæ de eius obiecto occurrũt, probabiliores ſunt & pauciores, quas certiſſimus òbtutus dirimit, cuius maius momentum eſt incerto diſcurſu. Secutus arbiter eſt conſpectus. Quantum iſte titulus præſtet huic ſpeculationi, exemplo exponam. Vides quanta conturbatio Philoſophorum & Mathematicorum ſit circa cæli naturam, quo nihil patentius. Alij ſolidos orbes putant, & alienæ ab elementari eſſentiæ: alij ſolidos vtique, ſed ex aquâ gelatos: alij ex aliâ materiâ denſatos, communi tamen, & minimè excellentiori: alij (legi ſic opinantes) ſpongioſæ cedentiſque ſubſtantiæ, ſed digeſtos pet ſuas integras ſphæras, contrahi & extendi habiles, quibus tamen inſint verè ſidera; ſic putant eripi plurimis difficultatibus, quas patitur cælorum duritas: alij elegantiùs (fortaſſe plauſibiliùs, non præoccupato iudicio, atque conſentaneè aliquibus ſanctis Patribus, & multis diligentibus Philoſophis) puriſſimæ, tenuiſſimę & peruiæ credunt eſſe materiæ, pręcipitibus ſtellis cedentis, vt iſte aër volucribus. Iſta controuerſia æterna erit: nemo cælum proximè vidit, nemo videbit, nemo poterit vicino aſpectu rem definire. Ita ſtandum eſt indicijs externis, ob penuriam contingentis euidentiæ. In animalium tamen narratione, licet aliqua vulgus controuerſa intruſerit arbitro ſenſui, paremus non opinioni populari, non opinationi. Iactatur, An phœnix illo ingenio quo narratur, verè ſit in cenſu naturæ. Turba ſemper fauit, artifex fabularum; Doctores dubitarunt. Ratio probabilis reſiſtit non leuibus fundamentis ex penu ipſius naturæ. In hac lite noſter obtutus adigendus ſequeſter: qui ſi alitem vnicum in vniuerſo vidiſſet ex cinere ſuo recreari contra omnem rationem, & repugnantiæ ſpeciem, extemplò aſſentiremus. Maiora miracula naturæ credimus, & ſunt: at quia impoſſibile eſt, omnia, quæ in vniuerſo patent, vni patuiſſe, cùm eius omnes partes nondum viderimus (erat enim neceſſe cunctos ſcrutari priùs angulos orbis, vt aſſeueretur vnica iſta auis) quia etiam funus illud vitale, & cærimoniam mo-

Digitized by Google

moriendi nemo hactenus vidit, nemo fide dignus narrauit vidiſſe quod videri poſſet, credendum non eſt. Etſi nulla ratio contrà eſſet, ſatis iam damnauit ſenſus, quod nemini comparet.

Non minùs improbabile, non minùs incredibile ex ſe eſt, aliam auem, non poſt quingentos annos, ſed quotannis mori & reuiuiſcere, & tamen credimus, quia viſum eſt. Neque minùs inſolenti & mirandâ morte & natiuitate noitzitzilotlus auicula non diutiùs viuit, quàm flores quarumdam herbarum, quarum veſcitur melligine: his marcentibus, ad pinus aut alias proceras arbores aduolat, quibus affixa roſtro, appenditur circiter ſemeſtre, donec deſideratę herbæ reſtaurantur, quibus florentibus reuiuiſcit. Æquè, opinor, irrationabilis videbitur iſta narratio, quàm phœnicis hiſtoria: fides tamen ſenſuum, auctoritatem dedit & rationem. Viderunt multi, teſtati ſunt maiores omni calumniâ, Notariorum fide publicâ multis comprobatum eſt locis: nec ſemel ipſa auis, ſtipiti affixa intra cubiculum ſeruata, poſt ſemeſtrem mortem rediuiua volitauit. Franciſcus Hernandez, Medicus primarius Philippi II. cuius & iuſſu in Americã profectus fuit, vt illa noui orbis miracula teſtis oculatus inquireret, & ſcriptis mandaret, ſcribit in ſuâ Hiſtoriâ manuſcriptâ, dubium id nemini debere eſſe. Nolo nunc examinare, an reuerà per ſemeſtre illud mortua ſit hęc auis, an ſolùm ſpecie; nam non valdè mouit admirationẽ: quid admirabilius, quàm ſuſpendiũ illud cum vitâ, & ieiunium ſex menſiũ?

Ad hæc ſine dubio incredibiliora de elephante feruntur, credimus tamen. Si quis, rogo, ignaro veritatis narraſſet hæc duo, elephantem, immanem beſtiam, aſpectu amentiſſimam & ignauam, inflexilium artuum, torpentium crurum, per funem in aëre protenſum decurrere, & ſubire, & faciliùs regredi; cum eſſe alitem, quæ ex vermiculo cinereo naſceretur: vtrum proniùs crederetur? Opinor iſtud illud nec poſſibile putaretur. At contrà eſt, illud veriſſimum eſt. Vidit tota Roma, & Romæ totus orbis. Vicit fidem obtutus. Teſtes adhuc habemus Senecam, Dionem, Tranquillum, Plinium. In iſtâ commentatione animalium, non quod credibilius & probabilius videtur, ſtatim eſt; ſed quod patentius, illud credendum & probandum: quod ſenſus, non quod opinio recipit. Adeò experientiâ & ſenſu conſtat hęc doctrina, & ex hoc (quia non omnia omnes experiri & intueri poſſumus) fide certâ: nec enim incertius eſt Romam eſſe quam non vidiſti, quàm oppidum vbi habitas.

CAPVT XVI.

Admiratio non debet obſtare veritati in effectibus naturæ.

HÆc etiam contra incredulos iniecerim, qui aſſeuerantibus magna, aut miracula, aut prodigia naturæ, negant pertinaciter fidem, & eos qui ſcriptis mandarunt, vanitatis inſimulant. Non tam magna enarrari contingет, quàm ſunt, quàm credis, quàm probaſti multarum narrationum, quas in Horo, Plinio & Æliano fabulas putarunt, euentus, reſtaurauit auctoritatem aut iiſdem oſtenſis, aut ſimilibus, aut maioribus. Nugas putabat Roma, quę de elephantibus iactabantur: tandem credidit, tandem vidit maiora relatis. Vidit beſtiam & choraulem, & funambulam. Quis, antequam factum eſſet, poſſibile putaret, ſupra vnum animal ædificari turrem firmiſſimam, plures protegentem milites, in quâ machinæ multæ, &, præter ductorem, triginta duo ſtrenui viri, qui capaciſſimè pugnarent, inde iactantes (quemadmodum inueni in quadam epiſtolâ Arabicâ Ariſtotelis ad Alexandrum miſſâ) lapides machinis propulſandis, ſagittas, tela venenata, miſſilia ardentia? Ad hæc, milites illi armati erant. Quis hoc probabile, quis credibile putaret, donec patuit, donec veritatem euentus definiret? Adhuc, cùm nihil verius ſit (ex ſacrâ Machabæorum narratione id conſtat) multi vix credidêre, & aſſenſum, quem negare auſi non ſunt, excuſare tentarunt interpretatione ludicrâ. Patentiſſima tamen ſunt Scripturæ verba, & ſuffragantur Ariſtotelica quę vidi. At qui iam credit tot miracula, quot vires, quot mores ſint rudis illius belluæ, quid iure diſcredidit veridico narratori? Quis, antequam videret, crederet, animal aliquod perpetuâ ſuſpenſione in aëre viuere, in vacuo coire, in vacuo incubare, nidulari, pendulum dormire? iam fidem rei incredibilis manucodiata fecit. Itaque non probabilitate ſolùm ſtandum eſt; nec omne, quod non eſt veriſimile, putandum eſt falſum. Aliud eſt veriſimile, aliud verum. Poteſt verum eſſe, quod vero non fuit ſimile. Fecit maiora natura, quàm ratio probare ſolet. In quo admiranda eſſet, ſi par eſſet præſumptioni humanæ? Ideò mirabilis, quia vltra opinionem ad pompam ſe ornauit: fidem geſtit periclitari, maieſtatem ſuam vultu mendacij ſuſtentat, tandem fidem euentu ſuperat. Si virtutes, calliditates, & aſtutias humanâ induſtriâ maiores de brutis legerimus, non obinde incredibile eſt: ſed ſi ipſa attendas, mirabile; ſi auctorem, credibile. Multa admiran-

miranda ſunt, quia opera reſpicimus: ceſſaret admiratio, ſi operantem. Tranſibit nouitas in fidem, cum reſpectu auctoris. Diuina manus hæc molitur. Quædam vis ratione ſuperior, velut neruus ſigillaria, ad rationales agitat motus, ad maiores humanis. Quare non vultu, & primo aſpectu, veritas hic exploranda, ſed cum computatione maieſtatis naturæ, poteſtatis Dei. Nec quidquid admirabile & inopinabile, illud ſuſpectum eſt: fortaſſe quod hic impoſſibile creditur, ille factum vidit. Cùm in Academiâ Regiâ primo die de animalium hiſtoria dicerem, aliqua narraui admiranda ad maieſtatem naturæ, diſſerui inter alia, ſimias quaſdam apud Indos pecuniâ numeratâ ſoluere pretium vini in tabernâ, cuius narrationis ſerios laudaui Auctores: nihilominùs non credebant auditores. Cùm ecce inueni patronum idoneum: exijt teſtis oculatus, qui è nouo orbe aduenerat, & ſæpè id vidiſſe aſſeuerauit.

CAPVT XVII.

Quid de Deo demonſtretur ex naturâ animalium.

DEſiderabis fortaſſe aliquid ſenſu non tam certius, ſed ſublimius, nec intuitû, ſed demonſtrationem, ad notitiæ huius decus. Certè, cum iniuriâ Mathematicarum ſcientiarũ, excellentiores hic demonſtrationes inuenio, nõ minùs certas, nobiliores, vtiliores. Non concludit, omnẽ trianguli maiorem angulũ maiori lateri ſubtẽdi: non, trianguli internos angulos duobus rectis adæquari: non, iſoſcelium triangulorũ, qui ad baſim ſunt, angulos inter ſe eſſe æquales: non, æquiangulorum triangulorũ proportionalia eſſe latera: non, circulum quadrato pariari: non totum aſſumit maius eſſe ſuâ parte. Aſſumit minima, concludit id quod totum eſt. Concludit Deum eſſe, magnum eſſe, potentem, ſapientem, optimum, in ſummâ prouidum. O innocentiſſimam, ô felicem curioſitatem noſcendi Deum*! Hic paſſim occurſabit immutabilis, hic patet inuiſibilis, hic promulgatur arcanus. Quis, ſi ſtatuam ligneam aut ſigillaria moueri videret, & ſimulare humanos geſtus, non ſtatim diceret, humanâ aliquâ arte & vi latente moueri? Quis rationales, immò ſupra rationem, & conſilium, & naturam humanam, ratione carentium actiones contemplatus, non colliget, aliquam ſuperrationalem & ſupernaturalem vim exagitare?

CAPVT XVIII.

De induſtrijs animalium.

VIde formicæ induſtrias. Paruulum animal, maximæ prouidentiæ; cuius ſumma diligentia comparat in æſtate hibernam annonam. Conſtruit horrea, ſeruando quæ congeſſit: præcauet indurando ad Solis æſtũ, ne corrumpatur triticum, recondit mox ſiccatum. An ignorauit artem efficiendi ne viteſcant? Capitula granorum corrodit, quà virtus germinalis erumpit, cuius mutilatione infecunda ſunt. Quis hæc docuit? quomodo tot induſtrias excogitaret amens beſtiola, ſine mente aliquâ clandeſtinè dirigente? Miraris magnam induſtriam formicæ, quæ vincit neceſſitatem? adhuc mirare aliam, quæ vincit formicæ induſtriam. Aiotochtlus, ſolertis ingenij monſtrum, plurimùm delectatur his animalculis. Inuenit modum, quo ſine labore, immò cum quiete ſuâ illa venetur, vt in os concurtat præda. Cubat ſupinus in formicarum ſemitis, caudâ ſuper ventrem vſque ad os protensâ, quæ cruſtata & rigens eſt; venter tamen longiuſculis & tenuiſſimis veſtitus pilis, incommodam viam formicis præſtat, quare per caudam procedentes, rectà incidunt in inſidias, & cibum deludenti hoſti vltrò miniſtrant. Quid ſolertius, quàm ita quærere prædam, vt ab ipsâ quæratur? Quid ſollicitius, quàm ſummo otio, quàm quieſcendo parare victũ? Quanta alijs animalibus calliditas ad prouentus vitæ, ad propulſanda pericula, ad medicandos morbos, ad educandos fœtus? Adijce, quòd hæc docta naſcantur ſupra humanam felicitatem, nos ſine longâ diſciplinâ rudiſſimi ſimus. Quis docuit leporem timere canem, & non ceruum, cùm deformior ſit? Quis pullum timere miluum, & non pauonem, cùm maior ſit? Quis ceruum admonuit, plus valere leuitate quã viribus? Quis leonem ad vſum vnguium inſtituit, equum calcium; vt ille fugâ ſibi conſulat, iſti armis, cùm maiora armamenta ſint cornua? Si ſapis, non caſu ita fieri dices. Bonaſus inutilibus pugnæ cornibus multiplici in ſe flexu recurrentibus, vt offenſione non vulneret, nouit, præſidium, quod frons negauit, aluum dediſſe. Cùm fugâ ſibi conſulit, proluuie citi ventris ſimum egerit per longitudinem trium iugerũ, cuius ardens contactus exurit inſequentes ignis inſtar. Quis aiotochtlo dixit (cuius nuper mentio admirabilis fuit) vires & arma validiora eſſe, proiectum ſui, atque defenſiua arma poſſe offenſiua reddere? Cruſtatis & duris laminis inſtructum hoc animal, cùm opprimitur, colligit ſe in globum, atque impetu

petu ſe conijciens, venatoris pectus validâ concuſſione dorſi duriſſimi, velut ſaxo proiecto contundit, compreſſoque exanimat ſpiritu. Quæ viribus deſtituuntur, ſolâ arte nouerunt defendi. Quid ſagacius calliditate perdicis, quæ eluſura conſpectum aucupis, in ſulco reſupina ſe operit glebâ pedibus apprehensâ. Illud maximè mirandum, imbecilliora ſagaciora eſſe, aut cautiora. Sæpè timor vel ars vires compenſar. Iſtud iure Salomon Prou. 30, 24. miratus dixit: *Quatuor ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus. Formica populus infirmus, qui præparat in meſſe cibum ſibi. Lepuſculus, plebs inualida, qui collocat in petrâ cubile ſuum. Regem locuſta non habet, & egreditur vniuerſa per turmas ſuas. Stellio manibus nititur, & moratur in ædibus Regis.* In minimis maxima ſunt quæ miremur. Altè de humilibus Tertullianus dicit lib. 1. aduerſus Marcionem, c. 13. *Ad humilia deficiam. Vnus, opinor, de ſepibus floſculus, non dico de pratis; vna cuiuſlibet maris conchula, non dico de Rubro; vna tetraonis pennula, taceo de pauo, ſordidum artificem pronuntiabit tibi Creatorem? At cùm & animalia irrides minutiora, quæ maximus artifex de induſtriâ ingenijs aut viribus ampliauit, ſic magnitudinem in mediocritate probari docens, quemadmodum virtutem in infirmitate, ſecundùm Apoſtolum. Imitare, ſi potes, apis ædificia, formica ſtabula, aranea retia, bombycis ſtamina: ſuſtine, ſi potes, illas ipſas lectuli, & tegetis tua beſtias, cantharidis venena, muſca ſpicula, culicis & tubam & lanceam. Qualia erunt maiora, cùm tam modicis aut iuuaris aut læderis, vt nec in modicis deſpicias creatorem?* De pulice ſic Auguſtinus ait Enarrat. in Pſalm. 149. *Attendat charitas veſtra. Quis diſpoſuit membra pulicis & culicis, vt habeant ordinem ſuum, habeant vitam ſuam, habeant motum ſuum? Vnam beſtiolam breuem, minutiſſimam conſidera, quam volueris. Si conſideres ordinem membrorũ ipſius, & animationem vita quâ mouetur, pro ſe fugit mortem, amat vitam, appetit voluptates, deuitat moleſtias, exerit ſenſus diuerſos, viget in motu congruo ſibi. Quis dedit aculeum culici quo ſanguinem ſugat? Quàm tenuis fiſtula eſt quâ ſorbet? Quis diſpoſuit iſta? Quis fecit iſta? Expaueſcis in minimis, lauda magnum.* Reſtituo me ſagacitati ad tutelam vitæ, ne miraculum naturæ ſupprimam. Hoitzitziltototlus exigua auis eſt, ſed incredibili prouidentiâ moritur victura. Proceras arbores quærir, vbi quo poteſt modo crucifigitur. Suſpenditur enim & affigitur roſtro per ſemeſtre, aut ieiuna, aut mortua, donec viralis eius refloreat annona. In ligno putat ſe feliciter morituram, vnde reſurrecturam. Documentum nobis eſt, aſtutè moriendi ſæculo in arbore crucis, vnde immortales erimus, ſi mũdo crucifixione mortui. At, quæ maior ſapientia, quàm quæ vincit fata? quæ artem reperit contra mortem nullius illuſam aſtutiâ? Calliditas illius auiculæ poſtuma eſt; prænoſcit ſe rediuiuam fore reuertente anno: ſcit interim ſecurum adornare ſepulchrum in pinorum cacumine, contextum denſo frutice, vbi integra maneat ſine condimento, vbi beſtiæ non inueniant, vbi volucres carniuoræ non videant, vbi abſconditam mortem ſeruet, in quâ ſeruatur ſua abſcondita vita.

CAPVT XIX.

De ſtructurâ animalium.

SI ſtructuram animalium, eorum munijs aptiſſimam & accommodam, attendas; ſupremum, potentiſſimũ, & ſapientiſſimum artificem agnoſces, qui potuit quidquid voluit, & voluit ſummo conſilio. Quid poterat exoprare piſcis ad natandum, auis ad volandum, ceruus ad currendum, leo ad dilacerandum, quod non habeant præſtantius votis? Suo quodque animal donauit amictu opportuno naturæ. Volucres alleuiauit plumis; piſces expediuit ſquamis, ne plumis aut lanâ induti, grauarentur humore concepto. Armenta, quia ſine hoc periculo, protexit pilis. Infirmiora teſtis muniuit, cruſtis armauit, conchis vallauit. Ad hæc, omnes iſtæ veſtes & arma, coæua vitæ ſunt: aut ſi deterenda & decidua, renouanda ſine ſartoris beneficio. Omnes prçtereà ſpecta artus, pro cuiuſque indole & mole ſubtiliſſimè meditatos. Euidentiſſimè ſtudioſam iſtam molitionem diuinæ ſapientiæ oſtendunt acitlus, & anas variegati capitis, quam Indi vocant yztactzon iaiauhqui, quibus inclinatio eſt natare, non incedere: ideò ijs conceſſa ſunt admirandæ fabricæ crura, aptiſſima humori ſuperando, & ad natationis dumtaxat vſum extremo adhærentia corpori. Monſtra illa iudicares, ſi ignorares appetitum aquæ. Dicito, vbinam putabis peccaſſe naturam, & cum negligentiâ informe aut deforme aliquid operatam? Fortaſſe in ſimillimo monſtris elephante? At ſummâ arte narem huius inertis aſpectu belluæ machinata eſt. Animal hoc terreſtre, & paluſtre: ſæpè cibos ab humore petiturum erat; at quia, quatenus terreſtre, reſpirationem diu continere eſt impotens, nec ab aquâ receſſurum ſtatim, propter nimiam molem; donatur prolixâ promuſcide, vt merſum aquis eleuare ad contrahendum ſpiritum poſſet: veluti vrinatores inſtrumento flatorio vſi ſunt, vt extrinſecus ſpiritum detraherent, quamdiu in profundo ſiderent. Quid ſapientius, quàm

quod

quod homini ſapientia eſt, belluæ naturam eſſe? Quid elegantius, quàm quòd homines velut instrumentum deſiderant, id elephanti membrum eſſe? Conueniunt ſibi animalium artus. Camelus prolixo gutture erigitur, conſentaneo proceritati corporis, vt ad paſcua demitti poſſet: at ne deforme & graue onus eſſet, ſi par moli corporeæ collum eſſet elephanti, loco illius flexilis & cartilaginoſa promuſcis tribuitur, quæ pro manu & calice eſſet cibum aut potum ſumpturo. Omne animal conſtat architecturâ aptiſſimâ indoli. Quot ſunt in tantâ varietate conſtructiones membrorum, tot miracula ſunt examinanti cauſas. Quotuſquiſque non demirabitur compoſitionem hacuatzini ſub vbera manticam ex ipſâ habentis cute, vt prolem editam ibi geſtet & mulceat vſque ad quaternos & quinos catulos. Meritò iſta miramur, immeritò, ſi minùs minota. Diuina ars æqualis eſt: eamdem manum tot diuerſa opera oſtendunt. Non minùs admirandum eſt, cur magnum caput taurus habeat, & paruum camelus in maiori corpore, & orbis piſciculus nullum; nam aut totus caput eſt, aut totus corpus. Cur dentes etiam cornutos elephas habeat, & cephalus nullos: cur cenotzquus collum docile circumuoluat, vt immoto corpore vndique proſpiciat, & hyænæ inflexile ſit: cur in pectore cor geſtent terreſtria, & aſellus marinus in ventre, & angues in capite: cur, cùm reliqua habeant illud dependentè angulo, piſcibus ſit inuerſum: cur equus ſolipes, & bos fiſſipes, & elephas multifidus: cur aues in vniuerſum bipedes ſint, quædam quadrupedes, quædam apodes, & quædam diuerſipedes? Cauſæ harum & aliarum diuerſitatum ſapientiſſimæ ſunt. Super omnia mirabitur contemplator humanæ conſtitutionis oſſium, vertebrarum, ligamentorum, neruorum, muſculorum, cartilaginum, viſcerum, venarum, arteriarum ordinem, neceſſitatem, officia, atque mirandam alchimiæ artem, ad conuertendum in carnem viuam hominis, carnem pecorum mortuam quâ veſcimur. Tum artificioſas ſenſuum officinas, vt plus in oculo ſit quod mireris, quàm in cælo: ſed præ omnibus ſubtiliſſimam vnionem ſpiritus & materiæ, & vim illam traducendi corporea ſimulachra ſenſuum in mentem. Omnia tam rotunda, tam quadrata fabricata ſunt, vt non ſit quod adijcias, nec quod ſubducas. Tulliani ſermonis gloria fuit, nihil addi poſſe; Demoſthenici, nihil demi: plura tamen illi demi, huic addi poſſent. Neutrum admittunt naturæ opera. Voluit Momus emendare taurum, & ſub armos figere cornua, vt validiora eſſent. Improuide, & ſtultè: namque non tantùm oportuit arma fortia eſſe, ſed longiora, vt ſecuriùs & à longè cedatur. Maximum periculum capitis maximè ſetuandi, præſidium humerorum tauro fuiſſet. Anne tam conſultâ opera ſine conſilio facta? Summâ ſapientiâ digeſta ſunt, non à ſe: nemo ſui auctor eſt, ergo ab aliquâ ſummâ mente.

CAPVT XX.

Prouidentia Dei circa animalia. Agitur etiam de ocotochli aſtutiâ.

POſt animalium fabricam, adijce ſollicitam de ipſis curam. Singula ſui guſtus ſunt, ſuæ indolis. At cui defecit annona? Quotannis renouantur nemora, agri vireſcūt diuerſiſſimis herbis, fruticibus, arbuſtis, fructibus, ad quorumdam paſtum, aliorum pharmacum, aliorum exultationem. Longum hic narrare, quantâ œconomiâ, quantâ copiâ, quot artibus parata ſint ſingulis accidentium morborum, & quotidiani, famis dico, remedia. Memorabo illud, vnde maximè & ipſa diuina mens & ipſius cura noſcitur, aſtutiam & charitatem ocotochli. Necat ceruos, & ieiunus ipſe conſcendit in proceram pinum, inde intento vlulatu conuocat epulatum alias feras minùs valentes & innocentiores: hæ ſtatim accurrunt conſciæ ſigni, acceptant conuiuiū: demum, poſtquam omnes ſatiatæ ſunt prædâ alienâ, vltimus accedit eſurus ipſe ocotochlus. Peſtifera iſta beſtia eſt, & iniquiſſimi veneni; atque ne, ſi prior libet cadauera, contaminet, & quos vult habere conuiuas necet, ſuſtinet interim famem. ita prouiſum eſt vnius fetæ charitate multis, aut inualidis, aut tardioribus ceruo. Ad tutelam cuiuſque vitæ quot inſtruxit modis, armis, robore, celeritate, timore, augurio, aſtutiâ. Aduerſus pericula, totum iſtum ſalutis apparatum vincentia, admonitione publicâ præſtruxit. Boiuningo, inuincibilis veneni beſtia, admonet tintinnabulo ſuo obuios. Priuata eſt tanta perniciei inſidijs, ne inſtructa ſilentio peſtis atrociùs depopularetur: ita ineuitabile virus ſe ipſum publicatione fecit irritum. Apud Bengalenſes eſt rabidiſſimi & implacabilis generis tigris: perſequitur omnes tam contumaci odio, vt nauigantes pænè per triginta leucas inſequatur, in obuia quæque trux & atrociſſima. Ad remedium periculi, anteambulonem habet ſocium aliud animal, quod intento latratu ſignificet vicinum malum. Non itaque tanta rerum prouiſio ſine curatore eſt. O quanta mens humana capit pignora diuinæ memoriæ, & dilectionis, atque ſollicitudinis ſui! curas enim amor me-

titut, cùm videat vulgus viuentium tam ſplendidè & ſapientet curari, nec tantæ libetalitatis & conſilij decens putat neglexiſſe Regem, cuius mancipia ſic cutat; oblitum fuiſſe chariſſimi filij, cùm ſic pto ſeruis vigilauerit. Multis paſſeribus meliores ſumus. Iſtâ demonſtratione ipſe nos Dominus gloriæ arguit, & docet, & ſolatur, cùm Matth. 6, 25. ait: *Ne ſolliciti ſitis animæ veſtræ quid manducetis, neque corpori veſtro quid induamini. Nónne anima plus eſt quàm eſca, & corpus plus quàm veſtimentum? Reſpicite volatilia cæli, quoniam non ſerunt, neque metunt, neque congregant in horrea: & Pater veſter cæleſtis paſcit illa. Nónne vos magis pluris eſtis illis?* O quanto animæ gaudio geſtit, hæc audiens, hæc videns, ad ruborem noſtrum! Stoicus aliquis ſine huius fide ita exſultat. Quiſquis es, iniquus æſtimatot ſortis humanæ, cogita quanta nobis ttibuerit Parens noſter, quantò velociora aſſequamur, quàm nihil non mortale ſit ſub ictu noſtro poſitum. Tor virtutes accepimus, tot artes: animum denique, cui nihil non eodem quo intendit momento peruium eſt, ſideribus velociorem, quorum poſt multa ſæcula fututos cutſus antecedit. Ita benè æſtimatâ naturæ indulgentiâ, confitearis neceſſe eſt, in delicijs te illi fuiſſe. Ita eſt, chariſſimos nos habuerunt Dij immortales, habentque.

CAPVT XXI.

Prouidentia circa homines per animalia.

AD hæc proximè cognoſcimus ex ipſis brutis prouidentiam erga nos, cùm tot videamus ſubſidio vitæ ſeruire iumenta, armenta, greges, colendo terram, pottando onera, ſuſtentando vitam, ptoregendo corpus; alia valetudini, quotquot medicinalia ſunt; alia delicijs, alia exemplo, alia ſocietati, alia cuſtodiæ, omnia admirationi. Iam hinc etiam æſtima dignitatem tuam dignatione diuinâ, & quantus ſis, cognoſce è ſummis illis quæ dedit. A dominatione animalium, commendatam video ab ipſo Deo maieſtatem hominis, quem illis dominari voluit: cuius fidem & in communibus officijs experimur, & in raris aliquando obſequijs miramur, cùm maximè eximia virtus teuocauit priſtinam reuetentiam. Quid dominantius homine, cuius gratiâ mori vltrò quærant famulantia animalia, non minori quàm Erycinæ hoſtiæ obſequio. Piſces conſtitetunt ſine humoris impedimento, vt diuini viri Andreæ Ouiedi palato ſetuirent. Petro Caniſio, ſanctimoniâ & etuditio ne admirabili vito, cupienti, cùm langueret ptoſtratâ appetitione, eſum auiculæ, cùm quæſita non reperiretut, vltrò venit ad manus per feneſtram ingreſſa,

> *Illa ter, illa quater per inane cubile pererrans,*
> *Ambijt humanas cœna futura manus.*

Ioſepho Anchietæ aues adumbtato ſole adulatæ ſunt. Noui ego cuius ptece tes miranda nuper contigit, hoc nimirum anno milleſimo ſexcenteſimo vigeſimo octauo. Duo ex noſtris iter ſecetunt: amiſit altet Bteuiarium: voluit retrò ire quæſitum; vetuit ſocius, minimè dicens amittendum. cùm ecce poſt aliquot leucas occurrit canis rictu illud affetens. S. Xauerio effigiem Chriſti crucifixi, quam in mate ſedandum miſetat, cancet teſtituit. Hoc decus hominis concelebrauit Dauid Pſalmo 8, 6, inquiens: *Minuiſti eum paulò minùs ab Angelis, gloriâ & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, oues & boues vniuerſas, inſuper & pecora campi; volucres cæli, & piſces maris.* Narraui ſolùm aliqua animalium obſequia erga nonnullos ſanctiſſimos viros noſtræ Societatis; immenſum eſſet ſi alios memorarem.

CAPVT XXII.

Quomodo ex rebus naturalibus philoſophandum ſit de diuinis.

IStis itaque demonſtrationibus elicitur, non tantùm quòd Deus ſit, ſed quantus ſit, & quòd potentiſſimus, & ſapiens, & optimus. Quemadmodú ſummo Phydias artificio vultum ſuum infixit Minetuæ, vt priùs diſſoluendum eſſet totum Diuæ ſimulachrum, quàm auctoris deleri poſſet effigies; ita diuina mens notam aliquam ſui in omni naturâ ſubtiliſſimè imptessit. Periti pictotes ita ducunt extremas lineas, vt vltrà aliam innuant formę partem. Eodem modo excellentiores & ſupremas naturas de mirot artefactas, vt vltra ſe aliam excellentiam, aliam naturâ ſuperiorem natutam promittant. Non pet ſe vult natura videri; ſed in ſe, aut ex ſe auctotem ad tantum theatrum per tot ſpectacula introducit. Contemplatot natutæ hoc ptimum in illâ videat, aliò nos remittere, & quaſi geſtu & digito innuere ſe maiora. Hoc primum in illâ placeat, quòd nolit in ſe placere. Quod ornatius, qnod artificioſius in rebus eſt, eſt iſta indicatio Numinis. Cut, qui admiratur naturam, non ſpectabit admirabilius? Imperitorum eſt, detineri in minoribus & paruis. Cùm Apelles proſpectui populari ſuas tabulas obijceret,

ret, plebs optimos colores mirabatur, veſtimentorum ſpeciem, calceorum elegantiam, & quidquid primus aſpectus dabat: at periti nutum aliquem viuidum, aut ſignificationem affectus. Ita in pulcherrimis naturæ tabulis imperiti primam tantùm ſpeciem oſculantur, peritiores non niſi reconditum & arcanum geſtum illum, & ſignificationem, quâ tacitè Numen inſinuat. Ceterùm licet in vniuerſum omnia naturæ opera, argumenta diuinitatis ſint; ſunt etiam clara diuinæ mentis ænigmata, amentes naturæ. In hoc tamen atrio animata ſubſtantia non ſigna dumtaxat Dei locauit, ſed ſigillaria expreſſiùs & viuidiùs, quæ rationalibus geſtibus arguunt ratione ſuperiorem mentem. Quare cùm ſit munus naturalis Philoſophi; vt non ita illi placeat natura, quin placeat quod naturæ; oportet in hac præcipuâ parte eiuſdem naturæ ſequi guſtum, & per feras venari Deum. Euſtachius ceruum venatione inſecutus, inter cornua feræ ſimulachrum Chriſti conſpexit, ad immortalis vitæ prædam inuitantis. Non minùs in ſingulis animalium naturis effigiem quamdam diuinitatis conſpicere poſſumus, tacitis ad ſe clamoribus auocantis. Deus ſancto Iob maieſtatem ſuam ex animalium proprietatibus arguit, ex prouiſione ceruæ, leænæ, ibicum, onagri, rhinocerotis, ſtruthionis, equi, accipitris, aquilæ indole, & moribus oſtendit. Tres ſunt diuinitatis lineamenta: tres ſunt radij inuiſibilis luminis per creata tranſlucentes, ſumma potentia, ſumma ſapientia, ſumma bonitas: & hæc ipſa vbique pignora ſunt prouidentiæ. Potentiam copia monſtrat, ſapientiam forma, bonitatem vſus. Ille potentior eſt, qui plura poteſt; prudentior, qui meliùs diſpoſuit; melior, qui plus prodeſt. Quare diuerſitas animalium, ſtructura & vtilitas, ſuis conſtantem lucibus diuinam effigiem adumbrabant. His itaque conſecro ſpeculationibus totam hanc animalium doctrinam. Neque enim placet ignauiter philoſophari, mechanice, vt ſic dixerim, compingendo ſolùm hiſtorias & mores animalium, velut paxillos aut lateres; ſed conſiderando, & ſublime aliquid exprimendo. Non eſt magnæ eruditionis, naturæ vultum videre, ſed ſenſum agnoſcere: tantum intereſt inter vnum & alterum philoſophandi modum, quantum inter legere & intelligere. Nec iucundum, nec magna doctrina eſt, verba Latina legere, ſi non intelligas. Feminæ & pueri ea legunt dumtaxat, doctiores intelliguor. Prima Dei Scriptura, natura eſt: tot litteris, ſeu verbis, ſiue potiùs ſententijs conſtat, quot formæ ſunt. Parum erit, & ineruditi Phyſiologi, illas nudas ſpectare, ſenſu ſuo vacuas, & ſine ſignificatione. Ad hæc iucundior iſte philoſophandi modus eſt: ſicut iucundius eſt Lectori, ſi intelligat, quàm ſi legat peregrinam & ignotam linguam. Adijce, quòd ad ipſius naturæ cognitionem iuuat. Velut enim qui intelligunt quæ legunt, meliùs, & expeditiùs, & veriùs legunt; ſic qui cognoſcit ſignificationem & ſenſum naturæ, meliùs de ipsâ iudicabit. Multi Philoſophi, quia naturam conſiderarunt ſine ſuo ſignificato, ignorarunt ipſam, & pluribus vituperandis erroribus peccarunt. Videtit Empedocles, qui tribuit plantis & brutis intellectum; & Ariſtoteles, qui æternam illam dixit; & alij, qui caſu factam præſumpſerunt: ridiculi, qui tantum conſilium fortunæ donum putarunt. Præterea, hanc præcipuam exceptionem curioſitas obijcere poteſt, hunc ſolum ſcientiæ titulum præſcribit. Plura ſine ſuo vſu diſcere, plus quàm ignorare eſt, & inane, & futile, &, vt mihi placet, inſulſum. Quis autem melior rerum vſus, quàm cognoſcere Deum, mirari, laudare, continuis ſacrificare hymnis, & in hoc mundano templo adorare? Qui expendit naturas cum interpretatione ſua, tot hymnos conſecrabit Deo; quot formas demiratur, tot laudum ſactificijs honorificabit auctorem.

CAPVT XXIII.

Ratio huius Hiſtoriæ.

QVare non credo ſuperfluum aut fruſtraneum iſtud opus ab omnibus videri, adhuc poſt tot exactos commentarios ex Græcis, Latinis, & barbaris; poſt diligentiam Ariſtotelis, curioſitatem Æliani, ſtudia Plinij, poſt anonymum Arabem & Elcarſini. Ex recentibus quoque accuratiſſimâ plurium doctiſſimorum Medicorum diligentiâ & vtilibus laboribus fruimur, opinionis præmio paribus, quos hæc Philoſophia meritò occupauit, præripiendo iſtam gloriam alijs Philoſophis & Theologis, ex quibus tamen Alberto Magno & Vincentio Burgundio aliquam laudem debet. Nec ſuperuacanea æmulatio erit labor alterius Theologi. Cauſabatur Ælianus, ſatisfacturus curioſis, ſe noua animalia facere impotentem, ſat fuiſſe, ex priſcis noua narraſſe. Nolo ita excuſari: vtrumque, vt ſpero, inuenies, & no-

ua animalia, & ex priſcis noua.

——— Πάντα γὰρ οὔπω
Ἐκ Διὸς ἄνθρωποι γινώσκομεν· ἀλλ' ἔτι πολλὰ
Κέκρυπται, τῶν αἴ κε θέλῃ, καὶ ἐσαυτίκα δώσει
Ζεύς. ———

——— *Omnia nondum*
Ex Ioue, mortales cognoſcimus; occulit ille
Plurima, dum libitum fuerit, quæ tradet. ——

Iſtam Arati ſententiam euentus probauit. Numquam ita patuit natura, vt hodie. Tantum dimidius vultus antiquis eſt viſus, & velut ex obliquo reſpectus; nunc integra facies, & ex directo oſtenditur. Cum nouo orbe noua ſpectacula exhibuit, & ſe aut alteram, aut diuerſam. Nemo integram hactenus contemplatus eſt. Quare neceſſarius labor erat, ditiorem aliquomodò hiſtoriam integrioris ſiue ſecundæ naturæ ordinare, vt nonnihil ſupplerentur pleniſſimæ aliorum narrationes, mutilæ tamen non leuibus ſui inſtituti membris.

Præmittam, ne iſte Tractatus acephalus ſit, aliqua ad notitiam gradus ſenſitiui ſpectantia, ab alijs Auctoribus neglecta, cum pertineant maximè ad integram methodum huius Philoſophiæ. Laxo ſpatiari poſſem calamo, abſtineo tamen multis, ne morer in ijs quæ alij inculcarunt. Curabo noua diſſerere, aut nouè, & ſupplere aliqua prætermiſſa: non tamen omnia poſſum, nec promitto; ſat erit plura adijcere plurimis. Exordio itaque altius petito, in animalis definitione excludam ab hoc cenſu, quæ priſci ſenſu immò mente donarunt, maximè cælos, quorum naturam oportet perſpectam habere ad notitiam naturæ ſentientis, num aliquis gradus medius ſit inter nutritionem & ſenſationem, tum etiam ad cauſas & originem animalium definiendam. Hic opus fuit parumper morari ab ipſis mundi natalitijs, quorum conſideratio iuuabit ad locupletiorem cognitionem naturæ, maximè gradus ſentiendi, nec leuiter ad animalium Indicorum narrationem. Ambiguum enim eſt, quo pacto poſt diluuium Noë genita in nouo illo orbe, qui velut deportatus, à commercio naturæ antiquæ aberat; num à cælo genita, num à terrâ & aquâ iteratò producta, repetitione primæ formationis, aut quâ aliâ viâ illuc tranſuecta.

IOAN-

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII
EX SOCIETATE IESV
HISTORIÆ NATVRÆ
LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

De varietate animalium, & quid ſit animal.

NVNC accedo ad propoſitum opus. Extollam in hoc Volumine anathêma diuinæ omnipotentiæ, per tot animalium formas & ſpecies ludenti: nec minùs ſe oſtentanti ex diuerſitate, quàm ex multitudine, cùm noſtris maximè ſæculis noua animalia inuenta, diuerſiſſima à priſcis ſint. Amplitudinem tantæ virtutis libertas oſtendit. Fecit Deus quantú voluit, fecit quomodo voluit. Fortaſſe maius eſt feciſſe ita differentia, quàm multa: nam plura fecit, dum eadé toties diuerſa. Plures diſtinctiones ſunt, quàm diſtincta; ſiquidem vnumquodque à cunctis multæ differentiæ diſcernunt. Oſteodit diuina omnipotentia, poſtquã tot fecerit, poſſe feciſſe plura; dum facta à pluribus diſtingui poſſent, cùm ſuperent differentiæ facta. Nec aliter, quàm in ædificijs imperfectis extrema murorum, lapidum laterumque partibus denticulatim exertis inæqualia, oſtendunt ſupereſſe adhuc continuandum illâ parte ædificium, atque ipſum poſſe artificem procedere: ita tot animalium miræ & innumeræ diuerſitates, inexhauſtam, poſt tantam multitudinem, diuinam poteotiam monſtrant, & multiplicare potuiſſe tam multa, & perficere tam perfecta. Iſta enim indicatio aliorum operum non debetur imperfectioni factorum, vt in fabricis vſu venit: ex perfectione potiùs eſt. Tanta eſt conſummatio diuinorum operum, vt vltra ſe commendent opificem, & fidem faciaot ad plura, ad omnia. Faciet omnia, qui talia fecit: faciet quodcumque libeat, qui aliqua potuit facere quomodocumque libuit. Sed & iſtud maximum opus diuinæ omnipotentiæ puto, operibus limitatis potuiſſe oſtendere ſe illimitatam.

Deſcendam ad ſingularia animalium diſficilia, poſtquam oſtendero, in quibus ipſa à non animalibus diſteut, & inter ſe conſpirent. Quæ oon ſint animalia, decernet id quod animal eſt. Hoc nomine ſignifico corpus animatum, ſenſu præditum. An aliquid animatum ſit expers alicuius ſenſus, celebrior olim quæſtio fuit & controuerſa, fautoribus Stoicis negantibus vitam & animam ſtirpibus. Stoicis aſſiſit alicubi Tertullianus, & alij Patres; atque, vt videtur, diuinus Philoſophus Moyſes maximè fauit, auſpicatus vitæ & animæ nomen in ſolis animalibus, neutrius mentione factâ io plantarum procreatione. Solùm in quarto die, ſententi primæ naturæ dicato, cœpit iſta vox *anima viuens* audiri. Deinde etiam animalibus dumtaxat tributa. Fortaſſe aliquando ad hęc redibimus: nunc ſatis per ſenſum à plantis diſtinguentur animalia, neque abundat pro genere particula *corpus animatum*, propter reuereotiam eorum, qui plaotas dicunt animatas, licet non animalia.

CAPVT II.

An mundus ſit animal.

IAm diſcutiam, an animalia ſint, quæ à pluribus hoc titulo aut infamantur, aut honorantur. Ridicula primùm narrabo potiùs quàm diſputabo, indigna ſunt deliberatione. Stoici iuſtitiam, fortitudinem, ceteraſque virtutes, vitia, & affectus omnes, animalia dixerunt. Prô quanta animalium millia anguſtię noſtri cordis caperent! Quis humanas libidines numerabit? Satis hoc reiecit Seneca, quamuis de Stoicâ diſciplinâ meritus; nec in ridendâ diſputatiunculâ detineri opus eſt. *Non enim tantùm*, inquit Epiſtolâ 113. *virtutes animalia erunt, ſi hoc recipitur, ſed oppoſita quoque illis vitia, & affectus, tamquam ira, timor, luctus, ſuſpicio. Vltrà res iſta procedet. omnes ſententiæ, omnes cogitationes animalia erunt: quod nullo modo recipiendum eſt. Non enim quidquid ab homine fit, homo eſt. Iuſtitia quid eſt? inquis. Animus quodammodò ſe habens. Itaque ſi animus animal eſt, & iuſtitia. Minimè, hæc enim habitus animi eſt, & quædam vis. Idem animus in varias figuras*

conuertitur, & nan toties animal aliud eſt, quoties aliud facit: nec illud quad ſit ab animo, animal eſt. Si iuſtitia animal eſt, ſi fartituda, ſi cetera virtutes: vtrùm deſinunt animalia eſſe ſubinde, ac rurſus incipiunt, an ſemper ſunt? Deſinere virtutes non poſſunt: erga multa animalia, imò innumerabilia in hoc animo verſantur. Non ſunt, inquit, multa: quia ex vno religata ſunt, & partes vnius ac membra ſunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis eſt hydra, multa habentis capita, quarum vnumquodque per ſe pugnet, per ſe noceat. Atqui nullum ex illis capitibus animal eſt, ſed animalis caput: ceterùm ipſa vnum animal eſt. Nemo in Chimarâ leanem eſſe animal dixit aut draconem: hæ partes erant eius: partes non ſunt animalia.

Delirium quoque Valentinianorum, ſæcula conſtituentium animalia, maximi Eccleſiaſtici auctores refutarunt, Irenæus, Tertullianus, Epiphanius. At ſolemnis antiquorum exiſtimatio fuit, mundum animal eſſe. ita ferè omnes probarunt priſci, niſi Democriti & Epicuri factio, qui inane & atomos introduxerunt; iidem exanimem fecerunt mundum; neque prouidentiâ, ſed naturâ, bruta adminiſtrari. At, qui prouidum Deum voluerunt, animal fecerunt, pro corpore appendentes vniuerſum, cui ineſſet, quod viuificaret & regeret diuina mens, non aliter quàm mens humana corpuſculum ſuum gubernat arcanâ præſentique virtute. Præſentiam illam Numinis ſingulis rebus intimam, ſine animatione non capiebant. Hi diuinæ immenſitatis priuilegium ignotantes aberrarunt. Si Deus aut mundus animal eſt, ſenſu præditus eſt. Senſus ad externa eſt: præter mundum nihil eſt. Prætereà, non quòd rebus inſit Deus, eas eum putes animare, aut eſſe corpus diuinum. Animæ eſt, cum corpore & per corpus affici. Vulnerato tuo brachio, concutitur anima tua, dolet, gemit; alteratis ſpiritibus corrupto ſanguine, exundanti bili languet, triſtatur, deficit, imò deſinit. Deus immutabilis eſt, indemnis. Turbentur maria, cælum parturiat fulmina, concutiantur vrbes, corrumpantur omnia; idem eſt, vnus, ſecurus. Adijce, ex diuinâ præſentiâ, agitatione & gubernatione rerum non ſuaderi animationem; nam nec anima animæ eſt, nec ſpiritus alio informatur: at Deus non minùs aſſiſtit, non minùs intimus eſt, non minùs gubernat, ſuſtinet, conſeruat immediatè ſpiritus & animas noſtras, quàm corpora. non informat illas, ergo nec iſta. Plura Empiricus cogit contra animationem Dei. *Omne enim animal ex participatione ſenſus intelligitur animal. Si autem ſentiunt, amarore afficiuntur & dulcedine; non enim per alium quidem ſenſum apprehendunt ſenſilia, & nan etiam per guſtum. Vnde eum à Deo amputare, aut vllum, vt ſemel dicam, ſenſum, eſt planè non probabile. Plures enim habens ſenſus, eis melius vtetur homo; cùm magis oporteat, vt dicebat Carneades, cum omnibus qui ſunt quinque ſenſibus, alios quaque plures ei tribuere, vt paſſit res plures apprehendere; nan autem quinque auferre. Dicendum eſt ergo, Deum habere aliquem guſtum, & per eum apprehendere ea quæ ſunt guſtabilia: ſed ſi per guſtum apprehendit, etiam amarore afficitur & dulcedine. Dulcedine autem & amarore affectus, aliquibus delectabitur, & offendetur. Aliquibus autem offenſus, erit etiam capax moleſtiæ & mutationis in deterius: quod ſi ita eſt, in eum quaque cadit interitus. Quamobrem ſi ſunt dij, in eas cadit interitus, non ſunt ergo dij. Et ſi eſt quidem Deus, eſt animal. Si eſt animal, ſentit etiam; animal enim à non animali nan aliqua alia differt, quàm ea quod eſt ſentire. Si autem ſentit, & audit, & videt, & odoratur, & tangit. Quod ſi ita eſt, ſunt quædam in ima quoque ſenſu quæ ipſum ſibi familiaritate caniungunt & alienant: vt in viſu quidem, quæ cum eo habent ſymmetriam ac proportionem, & nan aliter; in auditu autem voces modulata ac numeroſa; & nan quæ aliter ſe habent: ſimiliter autem in alijs quoque ſenſibus. Quod ſi ita eſt, ſunt quædam Deo maleſtæ & ſi ſunt aliqua Deo moleſta, exiſtit Deus in mutatione ad id quod eſt deterius; quamobrem exiſtit etiã in interitu.* Hactenus Empiricus.

CAPVT III.

An Angeli, plantæ & elementa ſint animalia.

ITaque licet ſuprema illa mens rebus inſit, non tamen animat diuinitate ſuâ. Plato præter communem animationem mundi introduxit quatuor genera immortalium animalium: vnum cęleſtium, his corpus agglutinauit igneum & rotundum; alterum volucre & aëri-vagum, tertium aquatile, vltimum terrenum, terrâ ipſa victitans. Iſta diſceptatio, An dæmones & Angeli corporei ſint, licet quondam valida & frequens, iam antiquata eſt. Puros ſpiritus agnoſcimus & credimus. Empedoclem inter delirantes acenſeo: non ſolùm animalia plantas diſſeruit, ſed intellectu eas exornauit. Fuerunt qui elementa etiam animata dixerunt, in quibus Olympiodorus Platonicus; & Origenes inſuper & Ægyptij per ſexus diſtinxerunt. Aërem marem iudicarunt, quà ventus eſt; feminâ, quà nebuloſus & iners. Aquam virilem vocarunt mare, muliebrem omnem aliam. Ignem dixerunt maſculum, quà ardet flammâ; & feminam, quà lucet innoxius tactu.

tactu. Terram fortiorem marem appellarunt, ſaxa, cauteſque; femineum ſexum putarunt iſtam partutientem ſeg[illegible]s, & tractabilem ad cultutam. At, quid [illegible]um animalia? & rationalia dicerent, quæ deos adorarunt. Orpheus terram infarcije Plutone & Proſerpinâ viuificantibus, âquam Oceano & Tethide, aërem Ioue & Iunone, ignem Phanete & Aurorâ. Vt taceam, quantum illi licuiſſet in ſublimium animabus coniuganti Enbromum, Perichthonium, Amphictum, Sebaſium, Baſſareum, Trietericum, Lyſium, Silenum, Bacchum, totidem Pietidum ſponſos.

CAPVT IV.

An cæli ſint animalia.

CEterùm Ariſtoteles imis iſtis, & commixtis intra ſphæram lunarem naturis, negauit ſpiritum aliquem ineſſe. Noluit vniuerſum per omnes ſuas partes animatum, neque ſenſu, neque mente, neque tatione præditum, neque à prouidentiâ temperatum. Cæleſtibus quidem hæc omnia adeſſe, quòd orbibus contineantur animatis, & animalibus; ordinem autem terreſtribus per accidens, non per ſe, aut cauſsâ antegreſsâ, contingere. Plauſibilior iſta animatio cælorum fuit, quam omnes, Philoſophi ſaltem, acceptarunt, niſi, vt nuper memini, aliquis Epicurus, aut Democritus; & tenaciùs Anaxagotas, qui quòd mallet exanimari quàm animare cælos, ei contradicens occiſus fuit. Theophraſtus autem Philoſophi nomē denegauit neganti cælis animam. Hebræos in eadem exiſtimatione cum Peripateticis & Platonicis cenſuiſſe, Calcidius adhuc ethnicus ſcribit. Cabaliſtæ lineâ ſuam viridem, ſiue vltimâ ſuam Midah, ſiue Cheter Elion, animam cæli crediderunt, ſi credimus Archangelo Burgonouenſi. Primis Eccleſię Patribus problema fuiſſe, Pamphilus Martyr teſtatur: nam & Origenes defendit, Ambroſius ſequitur, Auguſtinus aliquando dubitat, Hieronymus conſtanter non horruit. Tatianus non propteteà notatur. Plus quàm quingentis annis diſceptatum liberè, vſque ad vniuerſalem Quintam Synodum earum quæ Conſtantinopoli coactæ ſunt, Secundam Agapeti & Iuſtiniani æuo, quæ cenſurâ ita Originiſtas perculit: *Si quis dicit, cælum, & Solem, & Lunam, & ſtellas, & aquas quæ ſupra cælos ſunt, animatas quaſdam eſſe & materiales virtutes, anathema ſit.* quamuis & pridem Irenæus atque Epiphanius idem in Marcoſijs damnarint. Scholaſtici tamen ignari Conſtantinopolitani Canonis (excidit enim à Concilij cetero Volumine, ſed inuenies apud Nicephorum lib. 17. ſuæ Hiſtoriæ) adhuc libere diſputarunt, dubitarunt. S. Thomas ad fidem non pertinere ſcripſit, nec improbauit Aduerſus gentiles: benignus enim fuit Ariſtoteli, cuius reuerentiâ nonnulla aut aſſerüit, aut tolerauit. Fortaſſis ſi aliqua minùs certa tantus vir diſſerüit aliquando, culpa Ariſtoteles fuit; ſiue quia ipſe errauit, ſiue quia interpretes è Græco errarunt. Sub S. Thomæ ſtatim mortem, & paulò ante, Parisienſes in ſuis Articulis damnarunt Ariſtotelicæ opinionis tutores: nihilominùs ſub noſtrum ſæculum Paulus Ricius faſtidioſè diſſerüit, & aſſerüit. Verùm quidam errores feliciſſimi ſunt, quia quadam cæcâ reuerentiâ antiquitatis coluntur: multos ſuſtentat ſui originis obliuio, hæc vetuſtati debetur. Maximos aſſertores cælorum animatio obtinuit, ſed peccantes Philoſophicis principijs. Inſpiciamus auſpicia huius opinionis, inueniemus errorem: ſatis hoc refutationi, quid certum ex errore præſumes? Immò inueniemus errores, adde noſtræ Fidei palàm aduerſos. Cælos priſci animatos ſtatuerunt, quia Deos putarunt, & ipſum ſummum Deum, magnum quoddam animal: contrà Hebræi Deos crediderunt, quia animatos. Deleuit Ioſias adolentes incenſum Soli, Lunæ, duodecim ſignis, & omni militiæ cæli, quam anteà Reges & Iſraël & Iuda adorauerunt, præſertim Manaſſes, dedicatione atarum in ipſo templo Dei. Vtriuſque Regni exitium iſta ſuperſtitio meruit. Et apud Ieremiam placenta & libamina oblata ſunt Reginæ cęli, Lunæ puta. Itaque & filia & mater idololatriæ hæc præſumptio fuit. nec Chriſtianis pepercit. Manichæi idem cum ethnicis & Hebræis reputantes, eadem ſuperſtitione puniti ſunt. Ignati autem Philoſophi immenſitatis Dei, vbi prouidentiam poſuerunt, animam diuinam addiderunt; quaſi iners diuinitas ſine mole fuiſſet. Ariſtoteles præſertim aſtutè confixit cælos accommodatiſſimos mendacio ſuo de æternitate mundi; ideò & incorruptibiles dixit, & ſublimis alicuius eſſentiæ, & credidit animalia immortalia. At cuius tandē ſuggeſtio fuerit, non modò error, ſed ſuperſtitio, aut infidelitas: qualem expectabis veritatem? Ignorantia immenſitatis diuinæ, & præſumptio æternitatis mundanæ, cælos neceſſariò animatos & incorruptibiles introduxerunt. Sorores iſtæ opiniones ſunt, nihil tamen verum aliqua vanitas cogit. Deinde, veneratio quædam Peripateticæ doctrinæ, cælorum animationem, parum neceſſariam viſam, tranſtulit ad aſſiſtentiam Intelligentiarum, incorruptionem ſuſtentauit. Iſtud, quia ſine vllo inconuenienti videbatur; illud, quia ſine magno, atque etiam

vt cum honore deſereretur. In hac parte Ariſtoteles. Mitiùs gubernacula cælorum per Intelligentias interpretati ſunt, Albertus Magnus, æquiuocas permittens quaſdam animas; & D. Thomas, vtique etiam Magnus, aſſiſtentes ſufficiens mentes. Auctor libri de Cauſis vtraſque coniugauit. Sed & Trallianus & formam motricem, & Intelligentiam aſſiſtentem. Minor ſane debebatur reuerentia opinioni tantâ perfidiâ genitæ, ad cuius aſſertionem ſolus error impulit. Ablegato errore, animatio mentium neceſſaria non eſt, quare nec aſſiſtentia. Da Deum prouidum, da immenſum, & tolle aſtris animam, exæquabis terræ, campiſq; omnia ex æquo ſiue animatione diuinus vigor agitabit.

> —— *Cælum, & terram, campoſq; liquentes,*
> *Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaq; aſtra,*
> *Spiritus intus alit, totamq; infuſa per artus*
> *Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.*

Miſcet quidem, ſed immixtus; ſibi vtique ſeque ſubſiſtens, nullâ corporis affectus contagione, nec commercio. Anne Deo contracta eſt Luna-tenus dominatio naturæ, quâ ſua cuique rei committit officia propria? Saxa ſine ductore, ſine aſſiſtente, ſine animante ſpiritu, ſciunt viam terræ, & ipſam quærunt ſine errore dilapſa. Quando ignis ſublime iter ignorauit, etiam ſine intellectu, aut inſidente, aut comitante? Flumina mare repetunt ſine pædagogo, prata flores pingunt, diſtinguunt colores; arbores circumferunt poma & fructus, animalia migrationes ſuas diſponunt, aſtutias moliuntur; & tamen amentia ſunt iſta, illa inanima. Tot miranda inferior natura ſine magiſtro facit, cur terris rudiores fingimus cælos? O ignauiſſimam molem, ſi ſe verti neſcit, cùm ſciat apicula volare etiam onerata, ſciat laborare, ordinare fauos, occupare nectare! Cur, ſi terreſtribus munia ſua & motus ſunt natura, cælis non erit? Non. totum occuparunt Deum terreſtria, supereſt diuinitatis etiam in cælos ipſos ſine vicario alio quàm naturâ. Quem conſtituit alium ſuper terram? aut quem poſuit ſuper orbem quem fabricatus eſt? Nempe ex æquo terræ cæliſque procurationem agnouit Eliu. Anne non pateret diuinæ potentiæ ſpontanea volubilitas cæli? ſi paret, ſi poteſt fieri, cur non factum eſt? Vnde colligimus contrarium? Quid aliud fuiſſet, ſi cæli vltrò & intimâ inclinatione mouerentur, quemadmodum omnis natura mouetur?

CAPVT V.

...otione cælorum.

NEſcio quid cauſari poſſis, niſi ordinem vniuerſi, vt ſuperiora per inferiora regantur, & connexionem ſuperioris & imi mundi. Vtique naturæ ſuperiores gubernent inferiora, ſed habeant inferiora ſuas naturas. At quàm egregias dabimus cælis, ſi ſe concitare non eſt, quod vel calculus pendens habebit? Plane ex ſe torpidam naturam & otioſam largimur. Satis ſuperiora adminiſtrant, iſta inferiora dum curant, dum cuſtodiunt ſingulos homines, dum conſeruant ſingulas ſpecies rerum, de quo alibi diſſerui. Satis in hoc connexio mundorum conſtabit ſenſibilis & intellectualis. Sin minus, reſpice hominem: nodus eſt vniuerſæ ſubſtantiæ, nexus vtriuſque mundi. Non opus eſt animabus cæleſtibus, nec Intelligentijs, vt ſint vicariæ naturarum; ſed Intelligentijs ſolum vt proſpiciant naturis, non vt ſint; non vt ſuppleant, ſed vt ſeruent, contineant.

Dices, tantam cælorum molem ſine valentiſſimâ vi alicuius editiſſimæ & ſupermundialis eſſentiæ citari non poſſe. Contrà vniuerſum eſt de cælorum naturâ & excurſu. Demus nunc cælos omnino, quales feruntur, ſolidiſſimos, incorruptibiles, & omni ſuâ mole & parte circummouendos; nihil facilius eſſet moueri, nihil habilius iactatui. Nam qui cælos incorruptibiles prædicant, non dicent graues. Iſta qualitas rerum pereuntium & imarum eſt. Si graues non ſunt, quid reſiſtet propellenti? At vbi nullam vides reſiſtentiam, cur ingentes & pæne diuinas vires præparas? Anne credes fatigationem, vbi nullus labor eſt? Labor non eſt, vbi non eſt difficultas: difficultas non eſt, vbi nec renſus. Ad hæc, nulla promot, nulla facilior commotio, quàm circularis, & corporis penduli & volubilis. Non inuenitur in ſpatio eius curſus, quòd peruadenti reſiſtat; nam totum interuallum corpus peruadens occupat, nec extrà it. Perinde ſine impedimento, ac ſi per inane excurreret, vbi motus ſine magno impulſu maximus erit, & citiſſimus libero campo. Adijce, quòd hæc corpora circularia ſuſpenſa non conuoluuntur iiſdem penitus lineis orbicularibus; nec tam exacte, vt omnino & ad infallibilem amuſſim in eodem ſpatio gyrentur, quin tantiſper varient: quapropter verberatione circumflui aëris morantur, tum & ipsâ grauitate ſuâ. Nullum iſtorum obſtaculum in cælis eſt: non enim variantur, nec minimùm è ſui præſcriptione ſitus; non grauitant. Quid ergo obſtat facilitati motus? Itaque duplici capite cæli, con-

concitatio ſine multâ vi, ſine fatigatione erit; & quia ſine impedimento, & quia ſine grauitate, id eſt, ſine intrinſeco, nec extrinſeco renifu. Quid reſtat? moles illa ingens? Da duplo maiorem magnitudinem, non dico ſine grauitate, ſed cum minore quàm formicæ ſit. Da, non dico in vacuo, ſed in expedito: vna formica mouebit. Quid refert infinita moles ſit, ſi ſine vllo pondere? Adhuc amplius cenſeo, licet exordio ſui motus extrinſeca excitatio cæleſtibus neceſſaria fuiſſet, at ſemel incitatum primum mobile irrequietè moueretur, vt poſſet iam dormire ſua illa Intelligentia; functa eſſet officio. Videmus rotas aliquas in pendulo, ſi tantiſper ſemel contingas, diu ipſas ſolas volui, licet graueſcant, donec domet grauitas naturalis impulſum. At cæleſtem globum nulla grauitas ſiſtet, nullum in ſe impedimentum habet, nulla ei repugnabit inclinatio naturæ. Etenim nemo paſſiuâ habilitatem & promptitudinem motionis ſideribus negauit: quare non inuenies cauſam quietis, ſi ſemel dederis motus. Perpetua commotio erit, ſi aliquando.

CAPVT VI.

Non ſunt duo motus in cælis.

CONtrarij cælorum motus impoſſibiles videntur: ne iſtud obtendas ad vanitatem animarum cæleſtium, aut neceſſitatem Intelligentiarum. Nullum corpus ſimplex binas motiones excipit diuerſas; aliud enim eſt, moueri à duobus impulſibus contrarijs; aliud, per duos contrarios motus. Hoc tam arduum eſt, quàm ſimul in duobus eſſe locis. Nullum corpus niſi vnum locum parare ſibi poteſt, nullum niſi in vno loco eſſe. Motus localis quid eſt, niſi comparatio loci noui? Quare vt diſtinguantur motus, loci diſtinguendi ſunt. Nullum corpus ſimul poteſt habere ſimul diſtinctos locos, ergo nec diſtinctos motus.

Dices, eiuſdem loci diuerſas acquiſitiones poſſe eſſe. Fateor, ſi à diuerſis locis diſcedat mobile: at vt diſcedat à diuerſis locis, quod neceſſarium eſt diuerſis conquiſitionibus loci, deberet fuiſſe in diuerſis. Hoc impoſſibile eſt, fuiſſe aliquando ſimul in diuerſis locis: ergo impoſſibilis eſt duplex conſecutio eiuſdem loci. Vnde diſtingues iſtas acquiſitiones, ſi ab vno eodem loco proficiſcaris in alium eumdem locum. Cum iiſdem omnino terminis, à quo proceſſit moles, & in quem acceſſit, non poſſunt motus diuerſi eſſe. Benè autem poteſt idem motus à diuerſis cauſis fieri, imò contrarijs. Tunc ſolum fiet, vt vnus motus ſit attemperatior. Concurrentibus enim oppoſitis impulſibus, fiet vt motus diuerſus ſit, quàm ſi ab alterutro ſolùm, non quòd duplex. Ita qui in naui dilabente progreditur, non dupliciter mouetur, ſed diuersè quàm ſi in ſolido & arido. Vectio nauis, & progreſſio hominis, efficit vt diuersè locum acquirat, quàm ſi ſolùm veheretur, aut ſolùm progrederetur, ſed reipsâ vnus tantùm motus eſt. Adijce, quòd licet contrarias motiones, niſi oppoſiti impetus non agent. At vt impetum imprimat vnum corpus alij, non ſufficit ſocietas & vicinitas, id eſt contiguitas; ſed impulſione, ſed occurſu eſt opus. Nulla moles alteram impellere valet, quin ſe etiam eôdem verſus impellat, & illò nonnihil pergat quò pellit. Ergo pellens, vt impellat alterum, ſedem mutare debet, ſiue tueri. Hoc addiderim propter repercuſſionem fortaſſe, cùm paries cæſus reddit pilam: at prima impulſio minimè eſt, quin ſeipſum impellens illorſum mutet. Quis autem dixit, cælum vltimum mutare ſitum? Mutaret & mundus. Solùm circularis motio in eodem omnino ſpatio conceditur ſphæris. Ergo cùm neceſſe ſit, vt qui concitat impulſu ſuo alium, mutet item ſpatium, cælum extremum alios non impellet; non enim diſcedit vel tantillum è ſuâ ſede in eodem immobile ſpatio commotum. Adhuc ex naturâ impulſionis iſtud expediam. Omnis ratio impulſus inter corpora, contentio locorum eſt: nemo impellit, quin occurrat. Penetratio impoſſibilis moli, facit vt valentior infirmiorem iactet è loco ſuo, vt ipſa occupet. Ergo ſi vnum cælum pellit alterum, ſedem alterius apperit, aut partem ſedis. At vnumquodque contentum non negabis ſuâ ſede, ergo alijs nullum inſenſum erit, nullum inquietabit aliud. Incommodum exemplum iactatur nauis inuehentis homines, & rotæ conuoluentis formicam inſidentem: nam & hîc impulſio eſt, & quædam rixa locorum. Grauitat homo ſuper nauim, formica ſuper rotam: imprimit homo grauitate ſuâ naui impulſum, nauis impedit reſiſtentibus item aquis, & tutatur locum ſuum, in ipſumque hominem etiam repellit. Hinc fit vt mutuo impetu & reniſu cohærentibus conuehat hominem nauis.

CAPVT VII.

Primum mobile non poteſt rapere inferiores orbes.

AT cœli non oneroſi ſunt, non grauitant vnum ſuper alterum, non ſe viciſſim aut deprimunt, aut expellunt; ideò nulla ſphæra rapax aliarum eſt. Finge totam cælorum molem quieuiſſe: anne dices, vnum

orbem

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE

orbem grauitate intra aor ſupra alterum? An vnus tunc impelleret alium? Non affirmabis. Ponito nauem conſiſtentem: anne dices, hominem incumbentem non eſſe grauem illi, nec depellere ſuo pondere, ipſamque nauim non reſiſtere homini ſuſtentantem eius onus? Nequaquam, ſi velis philoſophari: ergo ex differentiâ quietis collige diſcrimen motus. Tum ſi in illâ cælorum pausâ ſolùm prima Intelligentia extremum propulſaret orbem, nequaquam ceteros contentos poſt ſe conuolueret; tantùm enim adhærent, non inhærent. Quin ſi in ipsâ naui aliquid eſſet quod tanrùm adhæreret illi, nec deprimeret aliquo onere, ſed ſuſpenſum omnino eſſet. Illud profectò non conſettet nauis commotione ſuâ: relinquetet, vt erat, in ſe ſubſiſtens, in ſe ſublatum, quamuis contiguum. Ideò licet aër attiguus tabulis, non vehitur. Hoc palàm videbis in corporibus ad latus nauigij iacentibus. licet iſta contingat, non vectat, quia non eſt contentio, vel reniſus. Adhærent, non incumbunt. Quid amplius in cælis inuenies, vbi nullum ſubſiſtit in alio, nullum reclinatut, omnes in ſe ſuſtentati, omnes in ſe ſubleuati. Si per interualla diſtarent orbes, nullus viciſſim corripetet poſt ſe alterum, quia non ſe offenderent. Quid ergo refert, ſint vicini, ſint commiſſi, ſi neque tunc ſe offendent?

CAPVT VIII.

De Intelligentijs cælorum.

ATque vt occludam omnes exitus, obuiàm vndequaque ibo; & cauſantèm, animas aut Intelligentias neceſſarias eſſe non tam ad motionem cælotum, quantum ad directionem; & ordinatiſſimos illos atque infallibiles errores Planetatum, illas mirabiles choteas, ſine conſilio aliquo non fieri, rogabo, vnde colligat iſtud: ex neceſſitate illarum, quia non diſcedun?t Solemnibus excurſibus, quia non ſortuitò vagentur? Hinene vaticinaris voluntarias eſſe, à vi aliquâ liberâ, informanre aut ditigente? Neſcio cur, quia non ſunt fortuiti, colligas potiùs voluntarios, quàm neceſſarios. Conſtantiùs excludit contingétiam neceſſitas, quàm voluntas. Quare tanta neceſſitas ſine animâ, ſine monitore veniet. Quidni? Adhuc, inquis, neceſſitatem ordinatiſſimam & ſapientiſſimam eſſe, quare non ſine mente? Vtique non ſine mente, ſed diuinâ, quemadmodum & arbot dirimit ſolia ſua, & flures ordinatè pingit, & fructus denique fotmat, atque animalia callent ſuas aſtutias. Hæc omnia ſine coadiutore, ſine vicario molitur diuinæ mentis ſpirirus. Ij autem qui incutuantur cotam Deo, qui portanc otbem apud Iobum, *coadiutores ſuperbi* ſunt iuxta Hebræos, nempe elati tumidique homines; hi randem incutuantur, cùm diſperſerit Deus ſuperbos mente cordis ſui: iuxta Chaldæos, *adiutores* ſunt ſortes viri, potentes, & robuſti. Ptincipes quoque & Reges aptè intelliges; immò, ſi libet, Angelos præſidentes terum ſpeciebus, & hominum tutores. Nam Intelligentias impultrices non eſt opus intelligete. Cælos enim ſatis gubernabit diuina voluntas, vt placet Alpetragio, & Alberto Magno, & poſt hanc ſuâ formâ, vt alter Albertus de Saxoniâ cenſuir, & Ioannes Maiot, cum nonnullis ex antiquis Theologis, quos S. Bonauentura memorauit. Quare non eſt Theologorum conſenſus, aſſiſtere Intelligentias cælis: ex Patribus nemo illas collocauit globis ſupetnis, vt rotarent illos, vt alibi diſſero, & locupletiùs in Libro vltimo noſtræ curioſæ Philoſophiæ.

CAPVT IX.

Cenſura de opinantibus cælos animalia eſſe.

CEterùm, his non irritantibos, mite iudicium de animatione cælorum tulerunt multi, & cum Fidei veniâ & pace. Ego ſeuerè ios dicam. Puto iſtam opinionem oppidò alienam doctrinæ & Religioni noſtræ. An, quæſo, mentes illorum corpotum Deo ſruuntur? an in viâ ſunt ad delinquendum habiles? an in iudicio Chriſti comparebunt vaſti illi rei? Tum ſi ſruituta Deo ſunr, anne tranſmittenda in empyreū erunt? Cur IESVS, qui omnia nobis nota ſecit velut amicis, de iſtis conciuibus noſtris tacuit? An pro illis mortuus fuit? Cur de illis ſiluit Moyſes, qui tanto apparatu, & occupatione diuinâ, humanam condirionem deſctipſit? Cæli enim, ſi animalia ſunt ratione prædita, homine nobiliores ſunt, nec tranſcurſim & perfunctoriè enarratio originis eorum debuit contemni. Cur in ſecundo & quarto die perfectæ petfectiores creaturæ, cùm proceſſus ab imperfectioribus fuerit? An nobiliſſima iſta corpota ptopter hominem ignobiliorem ſunt? nónne tationabilius eſſet, ignobilem homuncionem propter ipſa? Ad hæc, ſi Dei conſpectu fruuntur, quid ſecerunt cur detetantur demum, diſſoluantur, adurantur in fine ſæculi? corpota beatarum animarum, & quæ ſemper innocentes ſuerunt, tam peſſimè habenda non ſunt. At pericula damnant iſtam opinionem, plurimarum hæreſum matricem. Viderint Menandriani, Carpocratiani, Simo-

Simoniani, Cerinthiani, Archontici, de ſuis Principibus mundi poteſtatibus. Ad hæc, quàm obnoxia ſuperſtitioni eſt licentia Aureoli, cælos permittentis adorari duliâ?

CAPVT X.

Excluditur illa animalium differentia, Aliud mortale, aliud immortale.

FOrtaſſe vltra propoſitum imus. Non omnino, credo. Inſtituti noſtri eſt, dirimere animalium naturas per veras differentias; ad hoc & diſcutiendæ ſunt falſæ. Primam & ſummam intruſit ſuperſtitio, *Animal aliud mortale, aliud immortale.* Indè, propter cæleſtium animarum diſcrimen, adiectum à nonnullis in naturæ humanæ definitione proprium mortalitatis. Homo, inquiunt, eſt animal rationale mortale. Abundat extrema vox. Nullum animal eſt, quod mortale non ſit: ſiquidem cæli animalia non ſunt. Atque vt omni latere inuadamus Peripateticos, & ſuperuacuam oſtendamus iſtam differentiam, dixero, nec immortales eſſe cælos, non formæ incorruptibilis, quantò minùs animationis æternæ? Iſta quoque appendix neceſſaria erat, cùm nuper cælorum communes commotiones impoſſibiles oſtenderimus, vt aliquod expediamus iter ſideribus. Namque cum incorruptibilitate aut ſoliditate cælorum conſtare ſui motus nequeunt, licet in magnâ firmitate, quam meritò ridet diuinus Baſilius, qui, non obſtante ſummâ tanti viri modeſtiâ, dixit, eſſe puerilis ſimpliciſque profectò mentis, tales de corporibus cæleſtibus opiniones habere. Equidem malo philoſophari cum Baſilio & alijs Patribus, ex Scripturâ doctus veriorem Philoſophiam, quàm cum Ariſtotele, è cerebro ſuo multa ſuo capitali errori de æternitate mundi accommodante. Fateor in rebus naturalibus, moralibus, & dialecticis ſummam huius viri auctoritatem, ſummum acumen: in his quæ diuiniora ſunt, hebetior fuit, & hæc ſuos ſurculos emiſere. Maximè autem obſeruandum eſt in Auctoribus, in quibus palàm errarunt, vt caueamus non ſolùm manifeſtò errata, ſed plura alia inde tamquam colonias deducta. Vnus error multos conſequentes habet. Radices dogmatum maximè expendendæ ſunt, vt eas probemus. Quemadmodum locaturus filiam, ſcrutatur genus & proſapiam ſponſi: ſic nulli dogmati tradenda eſt mens noſtra, ſi non ſit ingenuæ originis.

CAPVT XI.

An cæli ſolidi ſint.

FEcimus manifeſtum, binas & contrarias cælorum reuolutiones ipſis cælis repugnare: ampliabo nunc, & adhuc negabo, ſimplices ſtellarũ excurſiones poſſibiles eſſe, incorruptâ cæli firmitate, quam ſatis perfringit ortus & motus nouorum luminum. Cometas ſupra Lunam gigni & moueri, non in aëre, Seneca propugnat. Plinius noua ſidera in cęlo naſci fatetur. Hipparchus nonnumquam viſam ſtellam inter fixa ſidera, obſeruauit. Proclus alium Cometam ſupra Iouem, Albumaſar ſupra Venerem, in vniuerſum Democritus, Artemidorus, Anaxagoras, Æſchylus, Hippocrates Chius, Apollonius, Myndius, Cometas in ipſis cælis, aut indigenas faciunt, aut hoſpites; illinc enim fulgent. Chaldæi, vt Myndius ipſorum diſcipulus teſtatur, in cenſu errantium ſtellarum ponunt. Noſtris ſæculis tres nouas luces, Caſſiopæia, Serpentarius & Cygnus iactarunt. Cometam anni 1577. in cælo fuiſſe, demonſtrarunt Cornelius Gemma, Guilielmus Princeps Haſſiæ, Hagecius, Tycho Brahe, Mæſtlinus. Idem iſte iudicium tulit de Cometâ anni 1580. quem Lunâ eminentiorem manifeſtò oſtendit. Nuper anno 1618. aliqui cæleſtes quoque ſunt viſi: palàm id fecit noſter Cyſatus. Idem de Cometis anno 1585. & 1590. Tycho Brahe monſtrauit. Certè tot nouis monſtris cælum inuiolatum non erit, tot hoſpitum incurſionibus integrum non erit; maximè cùm extraordinarijs propriæ motionis periodis iſtæ nouæ luces interdum ferantur. Cyſatus ſuum Cometam eleuari obſeruabit. Vbi iſta via accliuis in cælo ſolido patuit? An perforauit? an penetrauit? Tot iam ſunt in cælis receptæ peregrinæ luces, vt frequentia neget miracula: & credo, ſi par copia & diligentia inſtrumentorum antiquis fuiſſet, par intelligentia parallaxeos, ferè omnia accidentia lumina ſuper Lunam notarent. Ad hæc, quantum miraculum foret, noua iſta ſidera pergere rumpendo aut penetrando cælos? Monſtra, quæ in terrâ apparêt, aut ex vuluâ femineâ, aut aliunde, fortaſſe nonnulla miracula ſunt, ſed nullius motus miraculoſus fuit. At Cometarum, ſi cælum firmum incorruptibiliter eſt, & ipſorum ſubſtantia, & quæuis progreſſio miraculoſa erit. Adijce, quòd videatur peti, vt inquiunt, principium, cùm miracula dicuntur. Cur, rogo, ſunt miracula? Quia cælum, dices, firmum & incorruptibile eſt? Hoc nego. Vides quomodo id cauſeris, cui repugno. Planè nullum tam patens

patens argumentum eſt ſolidæ incorruptibilitatis cæleſtis, vtiſta luminum temporalium capacitas ad eam refutandam, & religio philoſophica non prodigendi miracula. Alij iniuriam viſûs hoc putarunt, pro diuerſitate mediorum ad interuallum mentientis longiùs illas luces: ſed idem de ſtellis conſtantibus dici poſſet, æquè diſtantes aut vicinæ viderentur ac Cometæ. Tum & ipſa confixa aſtra, nunc edita, nunc ima videremus: at ſemper ex eodem ſitu arrident terris. Sed indulgeo hæc, & inaudita miracula permitto. Nunc communes notiſſimorum Planetarum excurſus miracula dices: at errones, ſi cæli duri ſunt, ſuiſque veris & diſtinctis ſphæris ſeparati, & incommunicabiles, abſque dubio rumpunt orbes, aut penetrant. Namque per ſpatium ſolari ſphæræ deputatum Venus & Mercurius exultant, currunt, diſcurrunt, deſcendunt, aſcendunt, tranſmeant; quod ſine fractione aut penetratione orbiũ non fiet. Hos aſcenſus & præcipitia iſtorum Planetarum, præterquam quòd recenter obſeruata diligentiſſimè ſint doctiſſimis cælorum contemplatoribus, reperio etiam in antiquis. Inualuit communis exiſtimatio, ſolem in quarto orbe eſſe. Cur? quia notati fuerunt Mercurius & Venus ſub Solem iacuiſſe. Hunc demiſſum ſitum obtinebant, cùm obſeruarent Auctores iſtius placiti. Atqui Ariſtoteles Solem dixit ſecundo cælo præeſſe. Cur? quia eoſdem Planetas Mercurium & Venerem ſupra ipſum conſpexit. ſcilicet cùm illos obſeruauit, editiorem ſedem acquiſierant: ergo tranſmigrant ſphæram Solis, cùm nunc ſuprà nunc infrà renideant. Martianus Capella diligentiùs iſta ſpeculatus, vtroſque vidit elatiores & demiſſiores Sole, quem elegantiſſimè collegit circumdari eorum choreis, atque iſtos Planetas iam ſubire, iam imminere; iam ſequi, iam præcurrere Solem; iam in eadem, iam in minori, iam in maiori altitudine tripudiantes. Omitto alia corpuſcula vaga, & ſtellulas errantes per notorum Planetarum diſtrictũ: nam & circum Saturnum & Iouem aliquæ, circum Solem plures tripudiant ſtellulæ, & choreas ducunt. Omitto etiam alia phænomena para aut ſublimiora Lunæ excurſu, quę recentes Aſtronomi obſeruarunt. Tantùm tranſcribam quæ ad me miſit Ioannes Baptiſta Ciſatus, diligentis induſtrię & iudicij Aſtronomus. In quadam è Barcinone epiſtolâ anno 1628. ita me docet: *Et quidem in eclipſi nuperâ ſolari, quæ fuit ipſo die Natali Chriſti, obſeruaui clarè in Lunâ Soli ſuppoſitâ quidpiã, quod valdè probat id ipſum quod Cometæ quoque & maculæ ſolares vrgent, nempe calũ non eſſe à tenuitate & variationibus aeris exemptum. Nam circũ Lunam aduerti eſſe ſphæram ſeu orbem quemdam vaporoſum, non ſecùs atque circum terram; adeoq́; ſicut ex terrâ in aliquam vſque ſphæram vapores & exhalationes expirant, ita quoque ex Lunâ. Si R*. *veſtra mecum fuiſſet, atque Lunam ſub Sole inſpexiſſet, demonſtraſſem R*. *veſtræ & ratione, & ad oculum, id quod dico; nunc ego quidem ſcio.* Itaque cæli non conſtãt incorruptâ denſitate. Planè ſi cum Patribus pluribus ab Scripturâ doceri volumus, & nuper cum S. Euſtathio Antiocheno recens edito, ab Iſaiâ cap. 51, 6. audio: Ο῾ οὐρανὸς ὡς καπνὸς ἐστερεώθη. *Calũ ſicut fumus firmatum eſt.* Non itaque maior firmitas cęleſtis quàm fumi eſt, ánne incorruptio maior erit? Non eſt neceſſe putare; nam cæli ſicut fumus liqueſcent. Tenuiſſima, puriſſima, & obſequens ſubſtantia erat neceſſaria procurſioni & excurſioni, & tanto aſcenſui deſcenſuique errantium ſtellarũ. Nam epicycli inſufficientes & impoſſibiles ſunt: maiores & groſſiores ſuâ ſphærâ debebant eſſe. Canalibus quoq; excauatis Philoſophia repugnat, non minùs quã vacuo inuiſo naturæ. Quare non aliter Planetarum Cometarumq́ue vagationes expediri poſſent, quàm in peruio & diſſipandis incurſibus ſpatio. Miror quàm ſibi conſona ſit veritas, quàm conſentanea Scriptura ſacra accuratę rationi, & veræ Philoſophiæ. Quot, quæſo, preſſit Philoſophos difficultatibus tot cælorum diſtinctio per ſolidos globos? omnes vno verbo diluit Iſaias dilutione cælorũ, cuius materiæ docilitatem & ſubtilitatem egregiè fumi imagine repræſentauit. Opinor, vt tantâ celeritate vaſti illi ſiderum globi commodiùs prolabãtur, omnium tenuiſſima materia neceſſaria erat. Ad hęc contrarietas diuerſorum diſcurſuum hac liquidâ viâ liquidò vtique compones: non multiplex, non diuerſus motus in cęlis re ipsâ eſt, ſed aſpectui noſtro. Hoc optimè cõuenit, ſi velut ſpiratim ſidera dicas moueri. Cùm namque per ſpiras circumducantur, non à puncto in punctum idem, ſed in proximum, nunc elatiùs, nunc humiliùs, & viciniùs occidenti, ideò videntur habere proprios quoſdam motus, quibus accedant & recedãt; nec opus eſt violẽtiâ & raptu valentiorũ orbium.

CAPVT XII.

Tres ſolùm ſunt cæli.

QVid? inquies. Diſſoluimus cælorum claſſes, & numerũ. Vnde, rogo, iſta cęlorum multitudo? Non ex fonte veritatis, non ex Scripturâ, in quâ, cum Empyreo cęlo ad quod elatus Paulus, ad ſummum tres cælos agnoſco. Addere plures, cõtra ſacras Litteras putant Chryſoſtomus, Theodoretus, Ambro-

Ambroſius, Baſilius; & Clemens Romanus ex ſenſu S. Petri confirmat. Si enim pro ſiderum motibus diuerſis, pro errantiũ ſtellarum numero, definiendi orbes eſſent; oportebat liberaliùs Baſilide agere, trecentos ſexaginta quinq; cęlos prodigẽte. Sunt multa in æthere errantia lumina, licet, quia minoris molis, cõmuni aſpectu inuiſa. Quid, quæſo, ſi plures eſſent cæli, Paulus ageret in cęlo Veneris? ad quid illuc eleuatus fuiſſet? aut quid illic videret, niſi immanem & vaſtam molem? aut vbi eſſet in ſolido & occupato loco, ſi fortè cum corpore euectus fuerit? ſpiritus nihil illic ampliùs ageret, quã in terrâ; corpus ibi non caperetur ſine penetratione. Quid ibi curioſiùs videret? vnam ſolam ſtellã, quam è terrâ noctu videmus? Hinc etiã patet concordia Scripturæ & Philoſophiæ accuratioris, minuentium numerum cælorum re ipsâ, quamuis doctrinæ gratiâ cõfingi poſſint plures circuli. Noua iſta videbuntur. Sed videris an vera: nam noua minimè ſunt, ſed renouata. non alia ſapientia antiquior, quàm ſacra. Ad hæc, & Patribus multis & Philoſophis nonnullis firmata. Pluribus, opinor, difficultatibus laborat naturæ conſideratio, quia ſacras obſeruationes minùs curamus in Philoſophiâ, quàm Ariſtotelicas; & quadam proteruiâ quęrimus interpretamenta conſpicuis Scripturę verbis, ne interpretemur Ariſtotelis obſcura. Quid clariùs & ſępiùs debuit dicere Scriptura, quàm aquas ſuper cælos eſſe? tum plurimi Patres id dictant, palàm id confirmant: nihilominùs quærũtur diuerticula, & interpretationes alienæ à Scripturâ & ratione. Atqui numerũ cælorum impatienter fert Chryſoſtomus poſt notitiam Scripturarum ſanctarum. Pænè iratus ait Homil. 4. in Geneſim: *Quis igitur poſt tantam doctrinam ferret eos, qui ex ſuo capite loqui, & contra diuinam Scripturam multos cælos dicere audent?* Nec mitior Theodoretus Quæſt. 12. in Geneſim loquit: *Adhærere fabulis, poſtpoſitâ diuini Spiritus doctrinâ.*

CAPVT XIII.

An cæli corruptibiles ſint.

REdeo ad corruptibilitatem cęli, & quæro, Quid inde capitibus noſtris imminet? Nullum Plato inuenit periculum, nullum Empedocles, Epicurus, Leucippus, non timuerunt ruinam magnam. Anaxagoras, tametſi vidit aut putauit fragmen ſideris ex ſublimi lapſum, non expauit, tutum ſe adhuc putauit: nos cur timebimus, cùm ſciamus verbo Domini cælos firmatos eſſe, & ſpiritu oris eius omnem virtutẽ eorum? Cùm noſcamus, ordinatione Dei perſeuerare diem. Ane timemus defecturam terram quam calcamus, aquam per quam velificamur, aërem quo recreamur? Iſta corruptibilia ſunt, & punctum, cæli comparatione; & tamen tutò currimus in ſicco, nauigamus in fluido, nec putamus peritura elementa ſimplicia: cur timebimus defectum cæli, toties mole ſuâ excedentis ſublunaria, potentis validè reſiſtere? Incorruptus manebit, licet corruptibilis, vſquequò Deus velit omnia diſſoluere & reficere. Aurum ex elemẽtis conſtat, & ærugmem neſcit; adamas paruulus eſt, & non cedit malleo; fragiles dentes, & reſiſtunt ignibus; an neſciuit Deus cęlos conſtantes & reſiſtentes facere, vt repugnẽt aduerſarijs omnibus, & vincant ignes, ictus, putredinem? O quàm ridiculi ſumus, cùm ſciamus Fide noſtrâ, corrumpendos cælos, ſi adhuc incorruptibiles faciamus! Multi Philoſophi, numquam corrumpendos putãtes, adhuc corruptibiles dixerunt. Deus nihil fruſtrà agit; cur fabricaret orbes incorruptibiles, ſi corrupturus erat? Quid miraris, corruptibiles eſſe cælos, & non corrumpi? Licet quidẽ mirari, ad hoc vtique factos. Hoc inter Dei mirabilia ſancto viro Iob proponitur. *Tu forſitan cum eo fabricatus es cælos, qui ſolidiſſimi quaſi ære fuſi ſunt.* Scilicet hoc miratu dignũ. Perinde ſubtiliſſimum, æthera continere integrum, ſecurũ, ac ſi ſolidiſſimus & æreus foret. Poteſt Deus firmare tenuia: inde & firmamenti nomen cælis inditum, quia verbo & potentiâ Dei firmati. Non vtique firmi ex ſe ſunt, ſed firmati. Propterea Iſaias euaporati fumi ſimilitudinem cum firmitate coniungit. *Cælum*, ait, *támquam fumus firmatum eſt.* Hoc pacto etiã, qui cælos alioqui ſolidos & duros putant, hunc locũ accipiunt; niſi quòd, cùm ſuæ cęlorum denſitati non quadret, referant ad ventos & aërem. Maximè quoque conſiderandum eſt ad tenuitatem cęlorum, mentio ſuæ fabricę, per expanſionem & extenſionem in ſacris deſignatæ Litteris, in Latinis ſæpè, in originalibus Hebræis ſæpiùs. Ne ex propoſito recedamus loco, illud *fabricatus es cælos*, in Hebraicis eſt, *expandiſti*; & illud *fuſi*, *extenſi*. Subtilitas & extenuatio extenſione conſit, denſitas contractione. Quod etiam ſeptuaginta στερέωμα, vulgatus *firmamentum*, Moyſes רקיע *rakiah* dixit, id eſt, expãſionem ſeu extenſionem, Interpres vertit *firmamentum*, quia hoc nomine notius Latinis pro cælo. Ideò Deus dicitur extendiſſe cælos, quia extenuauit materiam ex quâ fecit, ſiue ignis fuerit, ſiue, vt multis placet, humor; quem tamen, licet ita ſit, non nego in ſuâ formâ vniuerſum conuoluere. Aptiſſima iſta tunica & membrana erit, quã Leucippus & Democritus circumtendebant mundo. Nec Empedocles nec Plato abſurdum iudi-

carunt, elementum aliquod ſupra cælos circũſcribere omnia. Aptiores aquæ erant contegendo vniuerſo; nam & copia & dẽſitas requirebatur huic officio. Maior mũdi maſſa, aquę fuerunt per abyſsũ exaggeratæ: & Thales propterea valentiſſimum elementũ iuxta ſacras Litteras vocauit, & ex ijs pleraque eſſe facta. Tum conueniẽs ſpiſſitudo, incommunicabile noſtro aſpectui empyrei cæli iubar, commodè reddit. Iuxta alios, qui ſolidos cælos amãt, acutiſſima eſt conſideratio Ferdinandi de Salazar, ideò cauſantis neceſſitatem ſupercæleſtium aquarũ, vt mollis aliqua & fluxa materia è tranſmundanâ illâ regione impetum extremi globi non detineret, quemadmodum ſublunaris materies pertenuis ſubſternitur ſphæræ primæ. Sed iſtam commodam alioqui Philoſophiam, ac duritiam cæleſtem eodem ictu contudimus.

CAPVT XIV.

An ſint violentæ aquæ ſuper cælos.

AT num aquæ iſtæ ſupercæleſtes violẽtæ ſint, an per miraculum ſuſpendantur, alienæ diſputationis eſt. Breui dicam, quod fortè ridebis, ſi non expendas, breuitas expiabit digreſſionis culpam. Semel opinor, elatas ſine miraculo contineri. In primis, ſi gelatas credas, ſine quæſtione eſt: tum ſi in gyrum concitati diceremus, minimè cadent, nam & lebetes humore plenos, celeriter ſurſum & deorſum circumactos, videmus non diffundi. Prętereà non putamus miraculum, quòd nubes ſuſpendantur. Adhęc, tantâ proportione & æqualitate libratæ ſunt in puriſſimâ & pacatiſſimâ illâ regione, adeò vndique qualitatibus ſimilibus attemperatæ, vt in ſe velut in fornice contineantur: nam non eſt maior ratio, cur hinc aut illinc exordiantur dilabi. Omnes autem ſimul & vno vndique impetũ nequeunt; relinquerẽt enim vacuum ſuum locũ. Non eſſet elementũ, nec aptum corpus, quod occuparet ſedem illam: materia enim empyrei cæli iam eſt extra iuriſdictionem naturæ, nec eius ritus colit. Vnde cùm materia non ſit quæ ſuccedat, conſiſtũt. Materia autem inferior, aut ætheris, aut alia quęuis, vt illuc inſurgeret, oppreſsâ defluxione aquarum, iam ſupponeret aquas loco diſceſſiſſe, quare & vacuũ. Auſim hinc iam dicere, ſponte quadam, & cum naturæ guſtu, illuc aquas ſuſpendi: nam & ſubeunt ſine violẽtiâ per fiſtulam attracto ſpiritu, impeditura vacuum. Si aſcenſus non violentus eſt, nec ſtatio ſua erit. Adijce ſuper omnia diuinam voluntatem & potentiam: id omnibus rebus natura erit, quod Deus vult eſſe.

CAPVT XV.

Reijciuntur, qui Planetas & Cometas putarunt animalia.

CEterùm animalia cælos eſſe, bifariàm intellexerunt Antiqui. Quidã omnem cęleſtem molem rebantur informari animâ; alij ſidera dumtaxat, maximè errones (præſertim qui hos putarunt, vt Empedocles aliquis, cælo ſolutos, non, prout multi iudicarunt, vt luces firmamenti, alligatas ſiue conſertas ſphæræ) crediderũt & ſenſu, & mente, imò diuinitate præditos, niſi quòd alimoniâ indigos, veſci humore. Ridiculè iſta Cleanthes. Tam inſanis corporibus quæ annona ſufficeret? Oceanus, putauit Stoicus, miſſis in altum vaporibus. Certè licet mille Oceani expirarent euaporati, ieiuna tot & tam vaſtiſſima corpora fuiſſent. Plura ſunt ſidera quàm vides, quæ & victui & ſenſationi citatiſſimus curſus inepta redderet. Quare quorum natura tam properans eſt, ſenſus fuiſſet ſine vſu, fames ſine ſaginâ. Mentẽ ijs abeſſe, in communi cum cælo causâ vindicauimus. Tum non erat, cur alligaretur ſarcinę ineptæ ſenſui. Quid corpori inſenſato mens prodeſſet? aut quid ſtupidũ corpus menti ignoraturæ ſenſibilia, cuius cognitionis gratiâ poſſet colligari corpori? Ad progreſſus ſuos ſtatos & certos opus non erat; ſufficit ad hoc minor ſuggeſtus, naturæ innatâ & propriâ aliquâ qualitate: determinato & certo impetu exſtimulari poſſent ad commotionem circularem. Nec deficit vigor, nec ars diuinæ menti, excogitandi aliqua vim appetentem circuitûs. Quemadmodum grauitas ad motus deorſum agitat, leuitas ad ſublimes, impulſus ad obliquos, & omnes differentias iactationũ; ita poteſt eſſe aliquis impetus, nec ad ſublimia, nec ad ima, ſed veluti ad latera vniuerſi, qui cùm rotundus ſit, in circulationes præcipitaret. Hoc vtique & poteſt eſſe, & fortaſſe maximè expediebat ad conſummationem, & abſolutam mundi integritatem. Certè admirationi potiſſimùm ſeruiet, contemplari, ſidera ſoluta palari per certiſſimas ordinatiſſimaſque periodos, aptiſſimis exultabunda choreis, laudantia Creatorem, gratulantia maximæ eius potentiæ & ſapientiæ. Mihi iſtud mirabilius eſt, & ad maiorem maieſtatẽ diuinitatis, quàm ſi alligata alicui ſphæræ voluerentur, aut aliâ vi peregrinâ & intelligenti. Cometæ non magis digni ſunt mente, quorũ cauſa non melior quàm ſtellarum ad ſummum erit: namque in æthere vidẽtur in territorio, vt ſic dixerim, ſiderum, non quòd ibi aliquid facilè putem denuò generari, ſed apparere. quodammodò enim

cælum

cælum incorruptibile vocare potes, vt cedrum, vt ſetim, vt aurum. Prô! quanta moles vapotum, quanta vis exhalationũ tantis corporibus opus erat! licet Oceanus totus ſurgeret euaporatus, licet tetra omnis in halitus alleuiaretur, non ſatis materiam miniſtrarenr. Non itaque nimis errarunt Democtitus & Anaxagoras, qui Cometas dixerunt coapparentiam errantium ſtellarum, cùm, proptereà quòd propè veniant, videantur ſe tangere. Nicephorus ſcribit, viſam nouam ſtellam, ad quã, velut apes ad ducem ſuum, ingens aliarum ſtellarum vis aggregabatur. Dion quoque prodit, ſidus per multos dies conſpectum ab Vrbe, in multas diſſolutum partes. Democritus experientiâ doctus obſeruauit, apparuiſſe, diſſoluns Cometis, ſtellas quaſdam: ſunt namque plura corpuſcula lucida, ſeu ſtellulæ in cælo inuiſæ hactenus, tum fixæ tum erraticæ. Ipſe nonnullas pet tubum ſpeculatem conſpexi; & in Pleiadibus videbit aliquas, qui velit, ſi commodum ſit inſtrumentum. Quin in vnicâ ſtellâ nebulosá Cancri ſpectantur per tubum quini ſtellularum tumuli, ex nubilo conſtantes lumine, aliquot intet micãtibus ſtellis. Eſt quædam ſtellarum congeries ſub vltimam iugulæ, vbi anguſtiſſimo campo coaceruantur, inrerque ipſas ſtellulas, & circumcircà, candidũ affuſum lumen, albæ inſtat nubis. Paulò ſupra ſagittam Sagittarij globus etiam nubeus eſt, intermixtis ſtellulis. Erratica quoque corpuſcula conijciuntur è maculis quibuſdam Solis, quas primus obſetuauit noſter Chriſtophotus Scheiner, quæ variantur, & contemplanti patebunt, oppoſitâ chartâ radijs ſolaribus, pet foramen aliquod impingentibus in cubiculo aliâ otbo luce. Hęc itaque aut alia corpuſcula lucida, quæ ſeorſim non videntur, confluentia ſplendent. Coactum ex pluribus lumen, fortius vibratur: proprijs enim illata motibus, & in varias certis vijs progredientia partes, cum accidit coïre, vnius corporis effingunt lumcn. Quemadmodũ cùm Planeta aliquis cum alio Planetâ coniungitur, aut cum aliquo fixo ſidere, ita confunduntut radij, vt vnius ſtellæ ſchema ptòponant. Atqui eâdẽ cauſâ, quâ coëunt Cometæ, diſſipantut, diffluentibus eiſdem corpuſculis quæ confluxerant. Cumque iſta corpuſcula, non nimis vnita, & parua, ſint lumine quodammodò confuſo, non ſempet ſplendorem & claritatem exæquant notarum ſtellarũ. His ſtellulis conſtare Cometem, diligẽtiſſimè obſcruauit noſtet Cyſarus. Vidit per tubos opricos, per multos dies, Cometem, ex ijs qui anno 1618. apparuerũt, conſtare minimis ſtellis, nũc coactiùs diſtributis, nunc laxiùs, nunc paucioribus & maioribus, nunc pluribus & minimis. Coma & cauda Comctarum non eſt flamma, non incendium: ttanſmiſſio fortaſſe eſt radiorum Solis eâ formâ & figurâ per illa corpuſcula non nimis vnita, eodem pænè ritu, quo per foramen aliquod, aut lentem vitri cõuexam, radiosâ illucent pyramide in conclaue, aut per diuerſas nubes porrigitut illuminoſus tractus; quemadmodum cùm aquam bibi à Sole dicitut, aut virgas cæleſtes contorqueri, aut ignea cælo tela vibtari. Adiuuit fortaſſe reſtactio & reflexio ex tam varijs corpuſculis, & ſufficient ad varias Cometarum ſpecies, crinitorum, barbatorum, caudatorum. Cur autem extremitas incutuari interdum videatut, ex aliquibus theorematibus & axiomatibus Euclidis reſponderi puſſet: ampliùs in his motari, inſtitutum opus negat.

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII
EX SOCIETATE IESV
HISTORIÆ NATVRÆ
LIBER TERTIVS.

CAPVT PRIMVM.

De gradu ſenſitiuæ ſubſtantiæ.

OPORTVIT cæleſtium corporum dignitatem ſolertiùs diſcutere ad ſentientis ſubſtantiæ dignitatẽ & ſpeculationem, ne minorem dicamus maximâ cæli mole, tum ne præcipuam reuerentiam originis illis debeat. Sunt qui ex cælorum ſiderúmve animatione, cauſas plurimarum beſtiolarum supernè deducant; & à cælis gigni, quidquid non à patre. Hoc ſi cæli ſpiritu præſtarent, ad expeditionem huius controuerſiæ non minimum conduceret: nam in inquiſitione originis animantium orphanorum (ſic dixerim, quæ ſine ſemine e terrâ videmus expoſita) impunè id imputaremus vniuerſali & excellentiori cauſæ, vbi pro naturæ ritibus effectus non nobilior origine eſſet. Iam cùm cælorum maieſtatem temperauerimus, negato animo, reſtituitur eadem difficultas, vnde trahant natalitia iſti ſpurij naturæ fœtus, qui, ſi cælos adhuc amentes Gentiles agnuſcunt, ipſis cedere videbantur. Huic quæſtioni dedicabimus ſuas moras; priùs tamen animalium dignitas vindicanda eſt, deinde ad cauſæ veſtigationem ſurgemus, & plures ſentientium naturarum origines ſcrutabimur.

Animalium dos & fons ſuæ gloriæ, ſenſus eſt. Quędam intellectionis vmbra in hominibus vmbraculũ etiam. Nihil adit mentem, niſi per ſenſus. Quantum igitur præſtent animalia, ceteræ naturæ vulgo pronum eſt conijcere, ex quo ſibi dormienti quiſque vigil præſtet. Tota natura ſimulachrum quoddam eſt, ſiue potiùs ænigma diuinitatis: quæ cùm ſimpliciſſima ſit, per minutiſſimas digeritur particulas, vt capax noſtrę materialitatis fieret. Quemadmodum excellentes Magiſtri alta animi ſenſa, vt rudes percipiant, mille explicant modis, & per partes, cùm vna ſit animi conceptio: ſic Deus, vt ſuam magnitudinem noſtrę accommodaret paruitati, diuiſit ſeorſim perfectiones ſuas. Quaſi cum methodo edocet, vt per minima ad magna ſcanderemus; vt miraremur illum, qui cùm tot ſit, ſimplex eſt; cùm tam innumera, vnus. Qui hebetioris & infirmi obtutûs ſunt, ſi repente ad magnam claritatem prodeant, nihil vident; oportet paulatim progredi. Sunt diuini luminis temperati radij, nec totus ſplendor vbique effuſus; vſque ad minima extenuata eſt infinitudo. Ima linea, materia informis eſt: inde ſi inſurgamus, ſimplicia corpora ſunt, mox meteora, deinde metalla, poſteà lapides; claſſis iſta inanimis eſt. Altiùs deinde ſurgit ad viuida & interna officioſa vigore; ſtirpes ſunt iſta, herbæ, frutices, arbores. Tertia deinde cohors apprehendentium, & iam expergefactæ vitalitatis, beſtiæ ſunt, volucres, piſces. Quartus ordo ratiocinantium eſt; hunc ſolum occupat maieſtas humana. Quintus, proximuſque diuinis, intellectualium eſt merum. Itaque ſentiens ſubſtantia media eſt, velutque diaphragma naturæ, cuius inter imas partes & ſupremas dirimit. In cunctis gradibus aliqua Numinis effigies ſculpitur. Hæc lex Dei, operum ſpeculum aliquod ſui eſſe. Inaugurata iſtum ritum fuit æterna proceſſio,

—— quem Cælitis alma Parentis
Mens habet vnigenam, quem Numine fœta perenni
Aeternùm paritura parit, fingitq́; tuendo.
Scilicet in ſe aciem dum colligit & ſua cernit
Ora Pater, ſat nota ſibi, ſat prompta videri,
Et propriā viſu faciem pulcherrimus haurit,
Nec ſeſe aſpectu ceſſat luſtrare profundo.

Simili geſſit tenore diuinitas, vt quæcumque producit, præſtent ſpecimina originis. Idem eſt, facere aliquid, ac ſe pingere, ſe videre. Recreatur ſcilicet repetitâ vmbrâ, & velut commemoratione geniti Verbi: hæc grata repręſentatio obſtetricatur omnipotentiæ. At vbi primum perſpicacitatis ſuæ lineamenta duxit, ſenſus eſt, qui iam quędam apoſtaſia eſt materiæ, & geſtus quidam mentis: ſummi enim intelligibilitatis apicis, quæ character eſt, & decus diuinæ naturæ, è tanto faſtigio excutit vmbra vſque ad apprehenſiuam vim.

vim. Neque minimâ tranſſcripſit in animalibus iconem Dei, ſiquidem immenſitatis libertas mouendi. Quocumque habiles ſunt progredi, vbique adeſſe. Quid amplius? Trinitatis in his cœpit auſpicari ſimulachrum. Procreatio filiorum diuinam progeniem memorat. Progreſſus, & proles pluribus negatur, ſentire ſolú commune eſt: nulli abeſt aliqua imago diuinę vigiliæ. Titulum itaque primum ſuæ naturæ ſenſum habent.

CAPVT II.

Quot ſenſus inſint animalibus.

EXordior iam demirari potentiā Dei, in eo ipſo, quod commune eſt animalibus, quarurum diſcriminet. Quot priuatos cenſus ex publico ærario diſtribuit? Omnia quidem ſentiunt, non omnia omnibus ſenſibus. Quædam ſolùm quatuor, quædam tribus, quædam duobus, quædam vnico. Nullibi, quàm hîc, patentiùs monſtratur, ſpecies eſſe ſicut numeros, & aſſectiones naturæ. Variato numero ſenſuum, variantur formæ, & ſurgit naturalis perfectio. Tactus ſolùm omnibus fidus eſt: alij abſunt nō paucis. Guſtus quoque ſuſpectus; fortaſſe aliquibus ſe negat. Talpa viſu caret: effectu concedunt omnes, non potentiâ. At, cur, ſi vſum perpetuò damnauit natura, facultatē prodigeret? Io Iodiâ tamen genus talparum duplex: orbū vnum, vt noſtri; aliud oculatum: tucan iſte dicitur, tametſi languenti hebes viſu, & ſub lucem irrito. Hoc ſenſu pariter & auditu carēt, quæ teſtis includuntur: ſuperuacuus eſſet obtutus & auditus ijs, quę delidiā & tenebris perpetui carceris damnantur. Dati hi ſenſus ad præuidendas iniurias, tuendumq; corpus: ſatis his prouiſū in innaris munimētis. Cum ijs accenſeo marinas vrticas, pulmones, lepores, priapos, ſoles, ſtellas, echinos magno otio torpentes. De his duobus extremis & nonnullis vrticis adhuc diſquiri poſſet, ne intuitione priuemus: e loco enim mouentur, verùm cæcorum more vagantur huc & illuc improuido incurſu, preterquàm diſſectio litem diremit. In aquatilibus mulcta viſûs & auditûs eadem eſt: qui cęci ſunt, ſuot & ſurdi. Non ita in terreſtribus, potiùs vnius ſenſus diſpendium altero reparatur. Talpæ liquidiùs audiunt. Quod imputāt aliqui balęnis, mutilas oculis eſſe, non ita accidit: non eſt peccatum naturæ cæcitas illa, ſed gulæ. Plurimas ignorantias appendices abdomen habet, nimia pinguedo ſolet occludere oculos beſtiæ, cui indulgentiſſima prouidentia præparauit piſciculum qui præduceret illam, alioqui

—— Ruit in rupes, amiſſo piſce ſodali,
Bellua, ſulcandas qui prauius edocet vndas,
Immenſumq; pecus paruo moderamine caudæ
Temperat, & tanto coniungit fœdere monſtrum.

Sunt quæ tertio quoque ſenſu, vt herbya, glandes, & alia, mulctari videntur: quibus enim alimentum præſtò eſt, & ſincera, & abſque delectu gula, odoratus ſuperfluit, qui ciborum interpres & explorator eſt. quare quæ humore contecta ſunt, & in ipſo contenta, ſpiritu dignoſcendi veſtigandiq; eſcas non egent, pręter guſtationem. Guſtum potiſſime fratrem tactûs indicant plerique, &, velut geminos, neutrum ſine ſocio reperiri. Et licet nemo ſit, qui palàm alterum negarit cui alterurrum indulſerit, non ſine probabili coniectione dirimeretur in ſpongijs, quas in animalium cenſu Ariſtoteles & Plinius conſcribunt: hæ tactu pollebunt, non guſtu. nullum tamen eſt tactione mutilum, quia ſenſus iſte communior eſt, & ceterorum pauimentum ſeu baſis.

CAPVT III.

An ſit gradus medius inter animalia & ſtirpes.

ITaque gradus ſentientis naturæ in ſuos quoque diſtributus eſt gradulos. Quædam animalia pluribus & præſtantioribus dirata ſunt ſenſibus, quædam paucioribus & hebetioribus contēta. Scilicet per contextum natura aſſurgit paulatim, & ſine ſaltu, velut cōtinuâ procedit tramâ, lento miriq; ue conſpatiatur tenore. Nullus hiatus eſt, nulla fractio, nulla diſperſio formarum: inuicem connexæ ſunt, velut anulus anulo. Aurea iſta catena complectitur vniuerſum. Ergo quemadmodum in ipſo ſentientium gradu ſuus proceſſus eſt, ſui noduli inter ſe ſunt, tum & alius nexus qui copulet ſentientem naturam cum ſpirituali; ita oportebat fibulam eſſe inter plantas & ſentiētia. Iſtud erit, ſi verè aliquid planta ſit, & verè ſentiens: quemadmodum homo nexus eſt inter animalia & Intelligentias, quia verè animal eſt, & verè intelligit. Hæc fibula ſtirpium cum ſenſu, ſpongia videtur eſſe, quæ cum plantarum formâ ſenſum tuetur. Rondeletius reſtitit palàm Plinio adornanti ſpongias ſenſu, Ariſtotelem maiori reuerentiâ colut; nihilominùs interpretamento illuſit. Ego nec Rondeletio nec Plinio hærebo, perſecutus fortaſſe Ariſtotelicam cenſuram circa ſpongias, quibus ſenſum aliquem expediā, dum illas modo dicto in naturarum confinio ſtatuo. Non enim ſe refutauit Ariſtoteles: dixit ſpongias ſentire, allegatione etiam communis ſuffragij, & coniecturâ experientiaque id comprobans; nam vbi auulſorem ſenſere,

contractæ multò difficiliùs abſtrahuntur. idem faciunt flatu vrgente, & vndabundo Neptuno, ne ſede ſuâ excidant. Alibi tamen pronuntiat, omnino plantis ſimiles eſſe. Iam in ſimilitudine iſtâ differentiam aliquam fatetur, in quo Rondeletium perculit: namque ſi meræ plantæ eſſent, non diceret ſimiles plantis, ſed plantas. Quercus non eſt ſimilis arboribus, ſed arbor: nihil amplius dicit quercus quàm arbor; imò minus, dum ſub illius ſignificatu penitus concluditur. Itaque iuxta Ariſtotelem aliquid amplius habent ſpongiç quàm ſtirpes. quid niſi ſenſum hunc ipſe faſſus eſt? Ad hæc ipſe Atiſtoteles ait, genus vniuerſum eorum quæ teſtâ integuntur, plantæ ſimile eſſe: at quis dicet plantas eſſe, cùm guſtent? Dixit itaque cautiùs ooo plaotas, ſed ſimiles illis, nimirum reſpectu gradientium. Ita ſpongiæ, non plantæ omnino ſunt, ſed ſimiles plantis, reſpectu etiam guſtantium.

Rogas, Cur addidiſſe, omnino ſimiles? Quia omoino carent guſtu, quia omnino aluntur plantarum ritu. Quòd autem agnouerit Ariſtoteles diuerſas quodammodò à plantis, contextus initij octaui Libri exponit: nam locutus de lento & inſenſibili proceſſu naturæ ab inanimis ad animata, deinde ad animalia; excuſatâ conſideratiooe de plantis, occupatur in ſentientibus, quæ minimum ſenſum haberent, & maximã cognationem cum ſtirpibus; inter quæ in ſpongias incidit. Ceterùm cùm tantã ſimilitudinem agnoſcat, palàm à Plinio diſſidet, tribuente ſpongijs exquiſitiorem gulam: ali putat conchis, piſce, limo. Vterque fortaſſe in Ariſtotelem peccauit: Rondeletius, quia negauit tactum ſpongijs; Plinius, quia indulſit guſtum, quas dumtaxat limo nutriri, velut ſtirpes, Philoſophus conceſſit, ob natiuam adhæſionem. Quod autem Rondeletius obiecit, nulla viſcera, nullos neruos, nulla apta organa illis reperta; hoc tantùm Plinium grauat, non ſi dixeris, guſtu carere quemadmodum frutices: tactus enim parcus ſenſus eſt, ſine magno apparatu, ſine multo artificio, in homogeneis eſt: nec ſtirpes, vt gliſcant, abdomine nec ſtomacho egent. Ceterùm ad illud quod adiecit Ariſtoteli Plinius, cruoris ſuccum inhærere petris, tolerari poteſt refutatio Rondeletij, illum humorem non ſanguinem ſpongiarum eſſe, ſed externum potiùs nutrimentum: quamuis, vt ego puto, noo ita eſt, ſed ex interno ſucco. Oppianus tradit, à ſpongijs euulſis diſtillare ſaniem: quæ ſi ſpongiatoris fortè naribus adhæreat, ſæpiſſime hominem ſuffocat. Sed hoc parum eſt, vt viſcus illis concedamus, nam multis herbis reſectis, lac, & humor alius defluit.

Sed infeliciùs adhuc laborauit idem Rondeletius in Ariſtotelicâ commentatione. In primis ait, non ex mente ſuâ Ariſtotelem ſcripſiſſe, ſpongias ſentire, ſed narraſſe alienum vulgi placitum, cùm adiecerit, *vt aiunt.* Mihi non eſt dubium, Ariſtotelem ſententiam ſuam tuliſſe, & confirmaſſe. Bis clariſſimè pronuntiauit ſentire ſpongias, ſemel deinde ſupponit. Quòd autem addiderit, *vt aiunt*, non ad ſententiam circa ſpongiarum ſenſum refert, ſed ad alias narrationes, quæ ſibi omnes conſtare æquè certò poſſent. Patens iſtud erit ex primo Hiſtoriæ, vbi ait: Δοκεῖ δὲ ὁ σπόγγος ἔχειν τινὰ αἴσθησιν. Σημεῖον δὲ, ὅτι χαλεπώτερον ἀποσπᾶται, ἂν μὴ γίνηται λαθραίως ἡ κίνησις, ὥς φασι. hoc eſt: *Videtur quoque ſpongia aliquo ſenſu eſſe prædita. Eius ſignum eſt, quod difficillimè auellatur, niſi ſenſim circum eam motus fiat, vt aiunt.* Itaque Ariſtotelis cenſura eſt, cùm difficulter, quemadmodum inquiunt experti, auellantur ſpongiæ, niſi ſenſim corripiantur illas ſentire: nec ſuppoſitâ narratione, quam non potuit refutare, dubium illi fuit, ſenſu ornatas eſſe. Deinde in quinto libro eamdem reſcribit ſententiam, niſi quòd fortaſſe puncti alicuius mutatio Rondeletium fefellerit, non quidem Scaligerum ita vertentem: *Sentire quoque eas hoc argumento deprehenſum ferunt: nam ſi ſeſe auulſum iri præſenſerint, contrahi adeò, vt haud facile auferantur.* Vbi illud *ferunt* non remittit ad ſenſum ſpongiarum, ſed ad argumentum ſenſus. quare ſic videtur appinxiſſe, ἔχει δὲ καὶ αἴσθησιν, ὥς φασι. Atqui, vt omni ſcrupulo Rondeletium leuemus, tatum, dubitationem etiam vulgi ab Ariſtotele admoueri, dũ ſubdit, *ſunt qui de hoc dubitent*; hoc neque ad ſeutentiam de ſenſu referendum eſt, ſed ad proximam narrationem de contractione in validis ventorum aut fluctuum incurſibus. Integra verba edo. *Spongia habet ſenſum, vt aiunt. Argumentum quidem eſt, quòd ad auulſoris acceſſum contrahantur, ita vt euelli difficile ſit: quod idem etiam faciunt, quoties flatus tempeſtaſq́ vrget, ne de ſuâ ſede pellantur, ſed ſunt qui de hoc dubitent, vt qui Toronam incolunt. Narrant tamen proculdubio, beſtiolas quaſdam velut tineas lumbricóſve, & eiuſmodi alias conſiſtere intra ſpongias, atque ali.* Duas hiſtorias propoſuerat ad argumentum ſenſûs: prior, quòd contraherentur ad acceſſum auulſoris; altera, quòd ſe conſtringerent aduerſus Æoli Neptunique furores. Adiecit: *Sunt qui de hoc*, (non ait, *qui de his*) *dubitent.* Scilicet de proximo experimento dubitatio fuit, non de priori; nec de ſenſu, illarum nempe, prima hiſtoria obuia veritati erat; nam ſine humanâ actione euenire non potuit. Altera

difficiliùs nonnihil potuit obſeruari; quare non mirum ſi controuerſa. E veſtigio pergit de ijſdem dubitatoribus Toronenſibus, dicens: *Narrant tamen, beſtiolas ali in ipsâ*. Et Theodorus adiecit, *proculdubiò*. Vbi oſtenditur, Toronenſium dubitationem fuiſſe de hiſtoriâ illâ, alia verò minimè perplexos narraſſe. Potiùs ex Plinio conſtat, quanta fides Toronenſibus fuerit de ſpoogiarum ſenſatione. Ipſi præcipuè illam ſunt tuiti, multa argumenta eius gratiâ obſeruantes, adeò liberales, vt etiam guſtum illis prodigerent, quos & laudat Plinius. Ita inquit: *Circa Toronem veſci illis auulſas etiam aiunt*. His immoratus ſum, vt expedirem Ariſtotelem, multis annis & ſæculis in hac parte ſine contradictione acceptum; neque ea, quæ aduerſus aliquem ſpongiarum ſenſum iactauit Rondeletius, multos non ignobilis eruditionis & cēſurę viros poſt ſe trahens, magnopere diſſidere. Guſtatu ſolùm interdicunt illas, & hoc certè ad guſtum Ariſtotelis fuit: in primo enim libro non abſolutè dixit habere ſenſum, ſed aliquem, id eſt vnum, tactum ſcilicet, cetera omnino ſimiles plantis; nam & per radices ſiue limo, ſiue humore aluntur, & ijs relictis, poſt auulſionem recreſcunt. Sæpè etiam Ariſtoteles ſolum conſtantem ſenſum, & communem omnibus animalibus, tactum ſcilicet commendat, ceteros deeſſe multis; neque guſtum excuſat: immò in libro de Somno & vigiliâ manifeſtam cenſuram ſuam fecit; namque guſtandi facultatem non omnia animalia habere dicit. Vbi iſtud aut verius, aut verè, quàm in ſpongijs? Alia quoque ſunt magnopere participia ſtirpium, vt ſunt thetya & holoturia, ancipitis quidem naturæ inter plantam & animal; maximè tamen omnium ſpongia vtrique contermina eſt, & meditullium germinantium & ſentientium.

CAPVT IV.

Quanta communio ſit ſtirpium & animalium.

SVggerit iſta confuſio vitarum, vt exploremus perfunctoriè ipſarum fœdera, quantum ſibi tribuant, ſe communicent, & nouo modo alia zoophyta miremur, nec tantùm planti-animalia, ſed animali-plantas videamus. Inuenio mutuâ retaliatione animalia germinare, & plantas ſenſu animare, Ariſtotele, Theophraſto, Plinio, & Thaſſo conteſtantibus. E cerui viui cornibus enata eſt hedera: hoc fieri potuit, quia tenello fortaſſe cornu hæſit feſtuca eius ſtirpis, ſiue ex intrinſecis cauſis ipſius animalis erupit, vt Fortunius ait. Sed & aliâ etiam ratione de cornu cerui ſponte oriri valuit, nēpe quia ex ipſomet ceruino corpore ſubſtantia excrementitia, potiſſimùm ex hederæ pabulo educta, vi coctionum in ceruo editarum, & à facultate propultrice vnà cum alijs excrementis tertiæ coctionis ad radices cornuum depulſa; quæ ibi lentoris alicuius, ſeu proprij, ſeu alieni, glutine adhæreſcens, ab ambientis calore digeſta præparetur ad nouam vitam. Admirabilius eſt quod Plutarchus aliquando poſteritati ſcriptum reliquit. nam *Quidam*, inquit, *cùm diu laboraſſet vrina difficultate, tandem culmum hordeaceum geniculatum excreuit*. Porrò in veſicam è ſtomacho via eſt perarctiſſimas meſaræi venas, & per ſubſtantiam renum; quas demonſtrant ſenſui Anatomici, hordeaceo ſemini nullâ ratione peruias eſſe valere. Sponte igitur ortum in veſicâ hordeum oportuit: quod eò minùs incredibile putandum eſſe reor, quò frequens eſt in renibus & in veſicâ ſolidiſſimorum lapidum exortus. Cùm enim longè magis ab animalis naturâ, & renum veſicæque ſubſtantiâ lapis diſſideat quàm planta; quidni, vbi in corpore viuentis animalis frequentiſſimè gignuntur ſaxa, ibidem aliquando culmus hordeaceus gigni potuerit? Inſuper autem, vt in animalium viuentium corpore ex putri excrementorum colluuie vermes gignuntur, quidni ex eadem conſimiliue materiâ, ob efficientis imbecillitatem, & patientis ignobilitatem, in viuente animali planta procreari valeat?

Ceterùm, ſtupendum eſt, quod Ioannes Gualterius in ſuo Chronico Politico ex Conrado Rubeaquenſe retulit, dum ait: Aretij mulieri è naſo ſpicæ farris natæ: eadem farris grana vomuit, vrbe luſtratâ, anno mundi octingenteſimo ſexageſimonono ſupra tria millia, ante Chriſtum natum nonageſimo quarto; quo tempore Ptolomæus Rex Ægypti Cyrenis mortuus, Senatum Populumque Romanum heredem reliquit. Ceterùm quando in palpebrarum extremitate paſſim norint Medici, quid innaſci conſueuiſſe hordei grano conſimile, quod proptereà morbi genus *hordeolum* vocant; cur non in naſo mulierculæ farris grana enaſci potuerint? Nempe in eius corpore multa materies eſſe potuit farris, quod vomitus granorum farris demonſtrauit; quæ materies vnà cum alimento narium ad eas partes delata, illiſque nutriendis inepta, ſimul cum elementis fuliginoſis pilorum foras exiliens, lentore cuti adhærens, à calore ambientis ſubiacentiumque partium acquiſierit debitum vitæ temperamentum. Si enim ex animali mortuo paſſim ſtirpes ſponte naſcuntur, vt mox apparebit; quidni ex viuo exoriri valeant? Immò verò, cùm à ſtirpium na-

turâ, quæ viuens eſt, longè magis terra diſſideat quàm corpus humanum (quippe terra inanimis eſt, homo verò in vegetantium genere cum plantis collocatur) profectò ſi ex terrâ ſponte ſpica farris prouenire poteſt, multò potiori ratione planta eadem ex naſo mulieris exoriri valebit. Taceo alias eruptiones florum ex humanis corporibus, præter mores & vires naturæ, qualiter Ioſcioni viro ſancto accidit: Vincentius Burgandius & Thomas Cantipratēſis auctores ſunt. Quinque flores illi enati, vnus ab ore, bini ab auribus, bini ab oculis; præmium quotidiani erga Deiparam obſequij, quam quinquies ſalutarat totidem Salutationibus Angelicis, & quinque Pſalmis, quos literæ nominis Maria initiant. erant hi: *Magnificat: Ad Dominum cùm tribularer: Retribue: In conuertendo: Ad te leuaui.* Hæc obiter memoraui: fortaſſe alicuius mulcebit cor recordatio benigniſſimæ Mariæ, matris benigniſſimi Iesv, & ſub eius patrocinium liberaliùs ſe tradet, cùm liberaliſſimá erga ſuos cultores videat. Redeo iam ad naturæ licentiam. Frequentiſſimum autem eſt, in teſtaceorum piſcium, cetorumque dorſo, muſcoſas herbas & algas prouenire: ſæpenumerò enim & cancri & oſtreæ muſcoſis herbis conueſtiuntur. Quin etiam legimus apud clariſſimos Auctores, immanium cetorum & balænarum ſpeciatim tergora ſic herbis conueſtiri, vt plerúque animalia hæc grandia, dum in æquoris ſuperficie (perſtaru dignum) temporis interſtitium permanent, nauigantibus inſulas repræſentent, maximo cum eorum periculo, qui belluarum dorſo, adactis introrſum anchoris, & velut in ſolum naui deſcendentes in monſtri tergum, in eoque ignem etiam ſuccendentes, cetum dormientem à ſomno excitant, ad fugam motumque in profundum concitant: vnde naues & nautæ non rarò merguntur.

CAPVT V.

Plantæ quæ animalia generent.

FOrtaſſe liberaliùs ſtirpes pariunt animalia. Reſurrectionem hoitzitzilrototli è pinu mirati ſumus: nunc non tantùm regenerationem, ſed generationes dabimus. *Trombas* vocant Luſitani quoddam quaſi radicum genus, quibus dignoſcunt in terram Angolæ aduentare, licet non ſit conſtans ſignum, vt in ſuâ Arte nauigationis aduertit noſter Chriſtophorus Borrus. Illæ quaſi radices inſtar arundinum inanes ſunt, niſi quòd intus generetur genus vermiculorum, qui inſerti & continui ſunt ipſi plantæ. Plurimas quoque Fortunius collegit generationes, quibus ab ſtirpibus integris, vegetis, nondum corruptis innata ſententia. Noſter Acoſta narrat mures & vermes natos ex arundinibus in nouâ Hiſpaniâ. Neapolitanus Porta ex Ariſtotele decernit, anguillas in aquis ex algâ ſponte procreari. Quin ob id, inquit, nos amicum nouimus, qui ligneis vaſis aquâ plenis, algis, & quibuſdam fluminum herbis immiſſis, & lapidis pōdere oppreſſis ſub dio, paucis diebus anguillas generabat. Cardanus ait, non ſecus e folijs mori bombyces in calidiore cælo gigni, quàm ex bobus apes oriantur. A Plinio item habemus, terebinthum ferre folliculos, emittentes quædam animalia ceu culices; naſcique vermiculos in frumenti radice, cùm ſementem imbribus ſecutis, incluſerit repentinus calor humorem: gigni & in grano, cùm ſpicæ pluuijs calor interueſcit; & caprificum parere culices, vt etiam robur. Adijcit, & coſſes nuncupatos vermiculos in lignis exoriri, laticemque teredines procreare. Theophraſto autem culices è caprifico & è ficu prodeunt, & ex polio; beſtiolæque cnipes nuncupatæ ex vlmi folijs. Dioſcoridi ex oleribus erucæ gignuntur, Ariſtoteli ex virentibus folijs, & ex pineis frondibus, quæ cantharides nuncupantur. Ariſtoteli oriuntur gramine redluij; cui & è leguminum vermiculis pennata animalia prodeunt: & in ligno animalium minimum gignitur, acari nomine. Coſtæus inter plantarum morbos cum ſenioribus vermiculationem poſuit. Scaliger aſſerit, vermiculos enaſci è medullâ cardui fullonij, è nucibus, è folijs lentiſci. Addimus, è roſarum ſpongijs, ac ferè ex omni ſtirpe animalia quædam ſponte produci; *ſtirpis* vocabulo ſingulas plantarum partes & excrementa intelligentes, radicem, ſtipitem ſeu caulem, ramos, folia, flores, atque fructus. Apes ortum habere ſpontaneum ex flore cerinthi, arundinis, & oleæ, veteribus ferè conſentit Ariſtoteles, argumento ducto ex eo, quòd cùm oliuarum prouentus ſit largior, tunc plura examina prodeant. Vermem in ſuâ quemque naſci arbore, notauit Scaliger apud Theophraſtum; qui limaces & araneos è plantis etiá naſci confiteretur. Sed mirum his adiūgit vir alter ſummâ eruditione ſpectabilis. *De Iuuerna verò fluuio*, inquit, *non ſilebo. in eum quæ arboris vnius imminentis collapſæ frondes fuerint, piſciū formam induunt, piſces viuunt deinceps.* Quamquā ſubtiliùs conſideranti, non tam eſſe videtur hæc fluuij vis, quàm arboris ipſius: nam quę frondes in terram cadunt, animalia volucria effecta auolāt. Quid mirū? nempe vt in terrâ mutantur plantæ aliæ in alias, ita ſupra terram gignunt e ſeipſis animalia. Verùm nos, vt accipimus plantas alias in alias mutari (quod obſerua-

tur

Digitized by Google

tur etiam in animalibus ab Ariſtotele non in vnu loco) ita non probamus, plantam vllam generare poſſe animalia, quorum ipſæ ſint verę cauſæ procreatrices. Nam vltra ſuas vires agerent, generando quid ſe ipſis nobilius; quod nec in animalibus, nec in re vllâ (præter elementa forraſſe, de quibus ſuo loco agemus) natura paritur. Sed redeamus ad penſum. Conſimilem hiſtoriam texuere Saxo Grammaticus, Æneas Siluius, Munſterus & Delrius, aſſerentes, in Scotiâ inueniri arbores, quæ producunt fructum folijs conglomeratum; qui cùm opportuno tempore decidit in ſubiectam aquam, reuiuiſcit, conuertiturque in auem viuam, quam vocant anſerem arboreum. Creuit etiam hæc arbor in inſulâ Pamoniâ, quæ haud procul abeſt à Scotiâ verſus Aquilonem. Siluius autem didiciſſe ſe aſſerit, cùm in Scotiâ eſſet apud Iacobum Regem, in Orcadibus inſulis arborem inueniri, quæ ſupra ripam fluminis enata fructus produceret anatum formam habentes, & eos quidem cùm maturitati proximi eſſent, ſponte ſuâ decidere, alios in terram, alios in aquam: & in terram deiectos putreſcere, in aquam verò demerſos mox animatos enatare ſub aquis, & in aëre plumis penniſque euolare. Olaus Magnus Epiſcopus Vpſalenſis, agens de populis Septemtrionalibus ex auctore Scoto, qui maiori diligentiâ tradat de rebus abditis, refert, in Orcadibus inſulis ex quodam fructu arboris, qui in mare decidit, gigni anates, quibus ſenſim creſcentibus alis, volant vel ad hominum habitationes, vel ad ſiluas. Sed & ipſemet Olaus in Regnis Septemtrionalibus reperiri teſtatur aliquos anſeres in arboribus naſcentes, vt ſuprà dictum eſt de anatibus Scotiæ. Obſcurus auctor, Geſneri obſeruatione, bernecam auem ait ex arbore naſci, & in quibuſdam Flandriæ partibus inueniri. Turnerus refert eamdem hiſtoriã auium ex arborũ fructibus in mare collapſis ſponte naſcentium: nam præter blantam, aut berniclam, eſſe ait aliam auem, quæ originem ſuam arbori refert acceptam. Bartholomæus Anglicus etiam bernecam auem ex arbore naſci confitetur. Fulgoſius item aſſerit, in inſulis Hiberniæ, quas Orcadas vocant, & in eâ ſpeciatim quam nunc appellant Irlandam, in locis quæ mari alluuntur arbores ſalicibus perſimiles naſci, *in quibus orta parua quadam pila, paulatim creſcendo in aues anatum formam habentes effigiantur, roſtro ab arboribus pendentes; & cùm ad maturitatem peruenerint, ſui ipſarum nixu arboribus excuſſæ in mari decidunt, atque euolant. Britanni vulgò* bernetas *appellant. Et quia ex auium genere non oriuntur, ijs Quadrageſimali ieiunio ſale conditis homines veſcuntur, vt ab his, qui viderunt, certiores facti ſumus; & res tam multorum grauiumq. virorum teſtimonio, qui hoc viderunt, probata eſt, vt minimè dubia duci debeat.* Hæc Genuenſium Princeps Fulgoſius ad verbũ. Hector Boëtius aſſerit ſe vidiſſe in algâ conchas enatas, è quibus apertis viuæ aues euolauerunt. His conſentit etiam Saluſtus in ſuâ Diuinâ Hebdomadâ, ſic vertente Italis Griſono, concinens:

Il Boote coſi perle gelate
Piagge vede volar gli augei nomati
Grauagni, e figli d'arbuſcei creduti,
La cui fronda s'inalza in mezo à l'acque.

Quibus omnibus fidem ſufficientiſſimam facit Ariſtoteles, aſſeuerans, Hypanem fluuium, apud Cimmerium Boſphorum, ſub Solſtitio deferre veluti ſolliculos acinis maiores, quos non niſi ex arboribus deciduos fateãris, è quibus quadrupedes volucres erumpunt; quod genus animalis in poſtmeridianum vſque diei tempus viuit, & volat, mox deſcendente Sole macreſcit & lãguet, deinde occidente emoritur, vitâ non vltra vnum diem peractâ; vnde *ephemerum*, id eſt, *diarium* appellatum eſt. Plinio arboribus cochleæ adnaſci ſolent, peculiaria ficorum vitia; & oleis erucæ. Naſcuntur & phalangia in eruo, beſtiolæ aranei generis; & limaces in viciâ. In tritico maxime creſcunt animalia, quæ *curculiones* appellamus. Beatus denique Odoricus in Itinere, quo perrexit ad Magnum Cham, referente Rhamuſio, *Rem*, inquit, *admirabilem ſcribo, non à me viſam, ſed ab hominibus verè fide dignis auditam, aſſerentibus in quodam Regno eſſe aliquos montes, nomine Capeſcos, vbi naſcuntur permagni pepones, qui matureſcentes aperiuntur, & intra eos reperitur animal ad inſtar agni puſilli, qui habet peponem, & carnem ſimul. Et ſi hoc videatur incredibile, tamen, vt in Hiberniâ ſunt arbores quæ producunt aues, ita poſſunt verè ibi tales reperiri pepones.* Et in alio loco idem repetit, inquiẽs: *Quodam die vidi belluã ad magnitudinem agni, albã ad inſtar niuis; cuius lana, æmula goſſypij, facilè à cute vellebatur. Circumſtantes interpellati dicebant datã à Magno Cham cuidã Baroni pro carne optimâ humano victui inter alias omnes. Subdiderunt, montem eſſe Capſij nomine, in quo pepones naſcuntur magni, qui matureſcentes hiant, & huiuſmodi beſtiam exerunt. Subiunxerunt etiam in Regno Scotiæ & Angliæ arbores eſſe, quæ producunt poma violacea, & rotunda ad inſtar cucurbitæ, à quibus maturis exit auis. Hoc magis credo, quia id audiui à Magnatibus, & fide dignis, quàm ſi proprijs meis oculis vidiſſem.* Ita ergo ex plantis viuentibus plurima naſcuntur animalia.

CA-

CAPVT VI.

An planta borametz, ſeu agnifera, ad zoophyta ſpectet.

CEterùm, Tartarica quædam ſtirps aliquam moram meretur. Affirmant eius hiſtoriam Sigiſmundus in Moſcouiæ deſcriptione, Surius in Commentario anni 1504. & de eâ Scaliger hæc habet: *Superioro ludum putes, prout eſt admirabilis Tartaricus frutex. Tartarorum orda primaria Zauolha eſt, vetuſtiſsima nobilitate commendatione. In eo agro ſerunt ſemen ſeminis melonis ſimillimum, ſed minùs oblongum. Ex eo ſatu plantam exire, quam borametz, id eſt, agnum vocant; creſcit enim agni figurâ ad pedum ferè ternûm altitudinem, quem pedibus, vngulis, auribus, toto capite, præterquam cornibus, repræſentat. Pro cornibus pilos gerit, ſingularis cornu ſpecie. Obducitur corio tenuiſsimo, cuius detracti vſus ad capitum tegmina incolis. Ferunt internam pulpam gammari referre carnes. Ceterùm è vulnere quoque ſanguinem manare. Dulcore eſſe admirabili. Radicem humo exertam ſurrigere ad vmbilicum vſque. Illud miraculi fouet magnitudinem: quamdiu vicinis obſidetur herbulis, tamdiu viuere quaſi agnum in læto paſcuo; abſumptis illis, tabeſcere atque interire, idq; non ſolùm vel caſu, vel tractu temporis, ſed etiam experiundi gratiâ ſubtractis atque oblatis euenire. Quin illud auget admirationem, oppeti à lupis eam, non item ab alijs beſtijs quæ carne veſcantur.* Hoc quaſi condimentum atque irritum ad fabulæ & agni alluſionem. Illud ſcire velim, ab vno ſtipite quatuor diſſita crura, cum ſuis pedibus, quî poſſint prouenire atque produci. Hæc, quòd non ignorarem haud ingrata fore tibi ceteriſque Philologiæ ſtudioſis, enarraui, partim à nobiliſſimis, partim ab exercitatiſſimis in rerum naturâ viris non ſolùm lecta, ſed etiam audita, quibus ingenij tui ampliſſima ſpatia implere aliquâ ex parte poſſes. Sanè vix certò decernere poſſumus, niſi arbitris oculis, an hæc mera ſtirps, an mera beſtia, an zoophytum ſit; & in re dubiâ ne negemus naturæ maieſtatem, & licentiam eius, & ſummam interdum libidinem. Haud diſplicet penitus cenſura Liceti. Putarem, vt ab vno trunco quatuor pluresque rami diſſiti, cum ſuis folijs, vi vegetantis animæ proueniunt; vtque ab vno vmbilico in vtero matris quatuor diſſita crura perfectorum animalium cum ſuis pedibus, operâ vegetalis animæ à ſentiente gubernatæ, producuntur; ita poſſe ab vno ſtipite quatuor diſſita crura Tartarici agni cum ſuis pedibus prouenire atque produci. Sed neque ratio deeſt, quâ huius agni natura Phyſica eſſe demonſtretur. Nam agnus hic eſſe poteſt cùm fructus illius plantæ, ſolam retinens agni figuram, non verè animal ſenſu præditum, ſed purũ vegetans; tum verum animal de ſtirpe naſcens; tum nouum genus zoophyti, mediam inter animalia & plantas naturã obtinens; ſiquidem fructus plantæ ſine ſenſu dicatur. Iam eius origo ſpontanea non eſt, cùm planta illa ſemine oriatur. At fructum plantæ poſſe figuram agni phyſicè nanciſci, duo ſunt quæ doceant. Primum eſt, quia plurimæ ſtirpes in ſuis floribus à naturâ pictam habent imaginem animalium, vt muſcarum, & aliorum à quibus denominantur; aliæ in radicibus teſticulos animalium referunt: quin & fungi alij linguam aptiſſimè repræſentant in colore, carne, ac figurâ; alij animalium oua, vt boleti. Quidni ergo plantæ Scythicæ fructus agnum poſſit æmulari? Secundum eſt, quia in lapidum genere plerique à naturâ in ſe belliſſimè delineatas habẽt arborum ac ſtirpium imagines, vt in borſycite, ac dendrachate. Cùm autẽ magis differat à lapide inanimato planta, quàm à ſtirpe viuẽte agnũs; cur fieri non poſſit, vt plãta Scythiæ fructum proferat agno conſimilem?

Non obſtat ſanguis ex eo fructu diſſecto manans: quia è ficu tithymalo, & alijs lac; è chelidoniâ fractâ cruentus humor emanat. Minùs officit pulpa cancrorũ carni ſimilis; quia vuæ nigræ pulpa talis eſt, è quâ vinum ſanguini ſimile prouenit. Minimè refragatur lana, quâ vndique circumdatur agnus ille Tartaricus, quia Perſici fructus ſupra pelliculam induunt albam lanuginem. Si verò dicatur hic agnus eſſe verum animal, tunc eius origo de ſtirpe non niſi ſponte fieri poterit: nam ſtirpis anima vegeta nobiliorem ſe ſentientem in agno procreare non poteſt. At ex plantâ ſponte animal oriri poſſe agno conſimile, illud apertum facit, quòd & in lapidibus ranas, bufones ac ſerpentes ſponte naſci certum ſit; & ex arbore aues anati ſimiles, & ex putri nauigiorum ligno volucres anſeribus conſimiles, nomine *bernachias*, ortu ſpontaneo prouenire demonſtrauimus. Nec officit, quòd vmbilico radice alligetur humo: nam & fœtus in vtero eſt animal verum, & vmbilici vinculo ceu radice matri alligatur; quod nos docuit Ariſtoteles, alicubi monens, fœtum in vtero viuere ac enutriri veluti adnaſcentia & pura vegetãtia terræ affixa. Minùs obeſt, ſi ore comedat herbas circum ſe natas, & è terrâ, etiam radice in vmbilicum inſertâ, ſibi alimentum attrahat: nam & fœtus in vtero grandior, & ore ſugit ſibi alimentum, & vmbilico ſuccum itidem ſibi in nutricationem attrahit; vt ex Hippocrate comprobari poteſt. Minimè repugnat,

ſi

ſi duas habeat partes, quibus trahat alimentum, quia voicá dat Anſtoteles animalibus perfectis: hoc autem animal eſt imperfecti generis, cùm ſponte naſcatur, & nondum à matrice abſoluatur. Sed & illud adhuc non ſatis compertum eſt, vtrùm & ore & vmbilico nutoatur, an ore ſolo, an vmbilico tantùm; dum non referunt Hiſtorici, an egerat excremeuta primæ coctionis per aluum atque veſicam.

Sin auté ſtatuatur hic agnus eſſe nouum quoddam zoophytum, mediam naturam habens ex animali & plantâ conſtitutam; iam ei ortus è plantâ ſpontaneus inerit neceſſariò, quod conuenit zoophytis. Et certè vt è ſaxis oriuntur ſpongiæ, vrticæ marinæ, & alia plant-animalia cruorem, carnem muliebre virileque pudendum referentia; quidni è ſtirpe naſci poterit zoophytũ agninum? Id plaoè, quà plantæ naturam habet, poterit vmbilico per radicem terræ inſertam ſibi ex humo alimentum trahere; quà verò animal eſt, ore valebit vicinas herbas in pabulum ſibi arripere. Sed ſi cootendas cum Auctore Dierum caniculatiũ, agoum Tartaricum eſurire & edere, ac belluarum more paſci herbis, ex oreque ſumere plantam humorem quo radix viuat, oon autem vt in ceteris plantis eſt, radicem humorem è terrâ ſugere, quem ramis omnibus communicet. Neque huic exemplum deerit in naturâ zoophytorum: uam ex Ariſtotele habemus, inter plant-animalia vrticas marinas ſcopulis affixas prænatáti piſciculo frondem ſuam ſpargere, complectentemque deuorare; vt obſeruat etiam Pliuius, non radicibus ali. quid enim è ſaxo ſibi poſſit in alimentum haurire? Non obſtat, quòd huic agno natura corneos pedes non dederit, quia nec lepori; & eò magis, quò procul à radice, cùm progredi nequeat, nulli vſui ſibi eſſent cornei pedes, quos verendum non erat nimio itinere atteri. Non ergo ita gratis accipiendum eſt, fabuloſam penitus eſſe hiſtoriam de agno Tartarico ex plantâ nato à tot tantiſque viris promulgatam.

CAPVT VII.

An ſint plantæ, quæ præter tactum alios ſenſus habeant.

POteſt quoque in medium venire, an ſint aliqua vnico alio ſeuſu pollentia præter tactum. Dederunt aliqui inanimis quibuſdam plantis guſtum; pereunt eoim, niſi ſalſuginem deguſteot in potu: alijs olfactum, quo acceſſum mulieris menſtrualis ſic percipiant, vt inde langueſcant: alijs auditum, vt violæ albæ, quæ in Myceno móte, vbi nominatur nouerca, corrumpitur: alijs viſum, vt araxæ, quæ ſimulatque inuentam ſe vidit à virginibus, ſanguinem emittens contabet. At vana bæc ſunt; nec nimis iam obſtaret, vt paliuro, cùm è ceteris auibus cuculum dignoſcat, iudicium tribueretur. Abeat Plutarchus talia commendans. Tum neque ſine exemplo ſpongiæ tactus concedendus ſpinoſæ illi circa Memphim plantæ, quòd eius folia contacta in ſe concidant, cuius argumentum non eſt: quòd aliquæ abſque ſolo in aëre ſuſpenſæ ioediam ſuſtineant vigeantque, vt aloë & ſcylla, ſed quòd ab aëre intercluſæ tamquam ſpiratione priuatæ, omnes denique pereaot.

CAPVT VIII.

An inter plantas & animalia mediam perfectionem obtineant cæleſtia corpora.

SEd an ſit alia intercedens natura inter herbas & belluas extranea vtriſque, in medium venire poteſt: ſpongia enim & vertibula ſeu calli, atque tubera, vt Theodorus Latinè vertit, ita interſecant, maximè ſpongia, vt vtrumque eſſe, tethya & holoturia quodammodò, ſpongia omnino videatur. Num aliquod medium erit, quod neutrum vſurpet? Quòd mihi, tale quid cæleſtia corpora eſſe non arrideat, impulit Moyſis philoſophia: ſi Moyſis, vtique Dei. Iuuat & ratio, non omnino recuſanda. Summâ religione ſcientificam coluit methodum Moyſes in hiſtoriâ de generatione vniuerſi, perpetuo aſcenſu naturarum ab imperfectioribus progreſſus ad excellentiora, ab elemenris primùm, deinde ad alia vſque ad hominem, continenti aſcenſione. Quare cùm aſtrorum cooditionem inter vegetabilia & animalia conſcripſerit, mediâ inter vtrumque perfectione videtur honoraſſe. Nihil Deus inconſultò, nihil fortuitò fecit; nihil Moyſes ſine magno enarrauit conſilio, nihil ſioe arcano: vt mirer, quanta doctrina, naturæque peritia, quàm præſtans Philoſophia ſe offerat examinanti verba & apices, atque omoem diſpoſitionem. Num, quæſo, cùm opportuna producendorum ſiderũ occaſio (fortaſſe neceſſitas) primâ die fuiſſet, ne lux peregrina vagaretur abſque domicilio, dilata ſine causâ, ſine myſterio fuit ad quartum diem? Inuiolabilem methodum tueri voluit, vt imperturbatâ rerum perfectione ius ſuum & decor cuique ſeruaretur. Audio te dicere cælos non viuere. Num & plantas audiſti à Moyſe viuere? Non puto. vitæ & animę nomen animalia apud Moyſen inaugurarunt. Si ita eſt, etiam cum Stoicorum applauſu, aſtra ſolùm ſentienti naturâ prædita minora

ſunt proculdubiò. Ad hæc, tribuamus vitam ſtirpibus, neganda fortaſſe non videtur ſideribus. Vitam motio ſpontanei & perpetui impetûs maximè decernit: hoc ſideribus excellentiùs & æterniùs competit. A ſe, vt dixi, mouentur; immò ob hoc ſolum dixiſſe poſſem. Tum præſtantiùs & euidentiùs, locali nempe peregrinatione; tum conſtantiùs, & non ad quietem, vt elementa, ideò exanima: illud enim viuit, cuius perfectio eſt ſe mouere. Hæc abeſt elementis: perfectio horum quies eſt, aut aſpiratio quietis: motus inconuenientem eorum ſtatum arguit. Aſtra tamen motum maximè oderunt, ergo vita aliqua competere illis videtur. Sanè ſi localis motio, vitalis actio eſt, vt pluribus perplacuit, vita quædam ſtellis ineſt media inter vegetantem & ſentientem, maior illâ, minor iſtâ. Oportebat, exornationi naturæ, actionem iſtam vitæ localis progreſſionis in ſuo ſeorſim gradu vindicari, quemadmodum ceteræ vitarum functiones. Senſus eſt & intuitus, vbi mens abeſt; auditus, vbi viſus deeſt; odoratio, vbi deſideratur auditio; guſtatio, vbi nullus olfactus; tactus, vbi non comitetur guſtus. Quare progreſſio conuenienter in aliquâ naturâ erit, vbi nec tactus; ſicut & nutritio ſuâ etiam exanimem claſſem meruit.

Obijcies, generationem vitæ munus eſſe, & tamen ſine ſocietate alterius non eſſe. Ad hoc dico, non eſſe integrum munus, ſed partem & appendicem nutritionis. Inquies: Si vita conuenit cæleſtibus corporibus, ergo & mors. Cur iſtud negaueris, cùm ſacra Scriptura præiudicauerit fore interitura? Mors ſideribus quiete ſuâ continget, cùm cæleſtia munia & mutationes ceſſabunt: tunc creanda noua omnia prędicuntur, nempe in eamdem priſcorum ſiderum inquietorum materiam ſuccedet alia forma noua pacatior, & amica ſtationis. Ceterùm perituros hos cælos, non tantùm mutandos & renouandos, quoad ſubſtantiam, non tantùm quoad accidentia, multi iam Aſtronomi dabunt, multi iam Patres dederũt, Baſilius, Clemens Romanus, Nyſſenus, Ambroſius, Iuſtinus, Chryſoſtomus, Theodoretus, Oecumenius. Vehementiùs loquitur Scriptura de cæleſtibus & elementaribus mutationibus, quàm de eâ quæ reſurrectioni noſtrorum corporum accidet. Noſtra immutatio accidentalis eſt, ergo illa amplius aliquid obtinebit. Ad hæc, lux naturaliter effundetur ab cælorum eſſentiâ, ergo excellentiorem fontem exiget. Sed non opus eſt ampliùs hic morari; præſtruximus enim alia, atque in noſtræ curioſæ Philoſophiæ libro vltimo idem præmuniuimus, & ſatis aſſeruimus, vt publicis Theſibus propoſitis locupletiſſimè illuſtratum, defenſum, ac multis poſteà approbatum plauſumque ſit. Illud admoneo dumtaxat iuxta eruditiſſimos viros tantam mors, tanta ruina cælorum erit, vt verè & propriè ſtellæ corruant, iuxta prædictionem Chriſti Domini. Ait noſter Maldonatus: *Magis Chriſto id affirmanti, quàm Ariſtoteli id fieri poſſe neganti aſſentior.* Iam quid obſtat ampliùs? æqualitas cæleſtium? terſa, limpida, læuigata ſunt, ſine neruis, ſine fibris, ſine officinis alijs & organis viuendi? At quis ſidera proximè vidit? quis diſſecuit, vt de his decernere poſſit? nullam tantarum & ſublimium molium anatomen nouimus. Sed ex Lunâ & Sole conijcere forraſſe potes, heterogenea cetera eſſe, vt nonnulli præſtantiſſimi Aſtronomi indicarunt. Inæqualitas in Lunâ videtur, & per partes à ſe diſſidet. Sol quoque in ſummâ claritate ſibi non eſt conſentaneus, quod per chartam radijs eius in conclaue iaculatis reſiſtentem, pateſcit. Cumque ex iſtis maculanbus obtutui differentijs in Sole & Lunâ multæ conſtantes ſint, atque eædem in diuerſis & ſitibus & temporibus, aiſi ſunt obſeruatores aſſeuerare, quòd inhæreant ſideri, atque ob differentiam partium emiceor. Adijce, quòd inſtrumenta vitalia pro genere & neceſſitate vitæ requirenda ſint. Vegetationi minor apparatus deſiderarut quàm ſenſui, quare vitæ illi cæleſtium illocali ſeu procedenti, fortaſſe nulla aut exigua inſtrumenta requiruntur: poſſent ſine artubus hæc viuacitas eſſe, ſine viſcere, ſine cruribus, ſine radice.

CAPVT IX.

Quæ animalia præſtent ſenſibus.

POſtquam ſenſum, animalis characterẽ, definiuimus, & cum vicinarum naturarum decore contulimus, reſtat, vt domeſticâ collatione ipſa expendamus, An fortaſſe non ſolùm ſenſuum numero inter ſe dirimantur, ſed præſtantiâ eorumdem aut mentis, id eſt, an omnes adæquet par ſenſatio, an intellectio. Priorem quæſtionem facilè explorare poſſumus, alteram ridere; nihilominùs diſcutienda eſt. In primis aquatilia hebetioris ſunt ſenſus: imò fuerunt ante Ariſtotelem, qui penitus mutilarent auditu & odoratu. Iniuſtè: manifeſto enim experimento audire & odorari probantur. Tintinnabuli ſono in multis ſtagnis ad cibum vocari piſces accurrunt; fugiunt ingentes ſonitus, vt facilè propterea capiantur in laribulis ſuis. Venaturi delphinos, eos repentè alueis circumdabant, mox obſtrepentes compellebant vniuerſos fugitiuos in terram, vbi ob ſtrepitum capere grauatos capiebant. Exiguus namque extra aquam tumor, ijs omnibus, qui in aquâ

aquâ audiunt, difficilis eſt & magnus. Delphin quoque Simonis nomen agnoſcit. Sturiones expaueſcunt tonitru, fortaſſe plus aloſæ, quæ poſt illud inſalubres dicuntur. Sed & illud cum vſu diſciplinæ habẽt piſces, cicures adnatant ad vocantem. Tradit Rondeletius troctam quamdam properaſſe ad cibum, & de manu captaſſe. Odorari, demonſtrat ſalpa, è longinquo adnatans ad ſtercus & porium: polypus ad oleam, ſcarus ad linozoſtim; alij contemnunt eſcam non recentem. Plurimos latentes euocant piſcatores, illinendo ſpecûs fauces cetarijs odoribus, carnémve ſepiarum deuſtam hamis affigendo: quare nidores grati ſunt piſcibus. Canthari in naſſam pelliciuntur nidore catabi aut polypi, Oppianus ait.

—— Α'υτίκα δ' ὀδμὴ
Κάνθαρον ὀξύνει τε, καὶ ἵζεται ἔνδοθι κύρτου.

Lib. 3. Hal. —— *Mox autem odor*
Cantharum impellet, & perueniet intra naſſam.

Sentinâ nauis eiectâ, flutæ fugiunt: Scribit etiam Ariſtoteles, ſanguinem ſuum ſagaciter piſces odorari: quæ res eo patet argumento, quòd quoties ſanguis effuſus piſcium eſt, fugiant, & loca petant longinqua. Miror hoc iudicium admiſiſſe: namque & horrori ex intuitu fuga tribui poſſet. Multi etiam homines, ſed maximè fœminæ, ſanguinem effuſum, aut venam incidi videre nequeunt, & recedunt. Terreſtria, præter talpam, integrorum ſunt ſenſuum, muſuſque controuerſorum. Præſtare autem canes olfactu, perplacet multis, viſu aquilas, auditu anſeres, guſtu protogeuſtas Indica animalia, merita ſuum nomen, tactu ſerpentes, & quaſdam aues. Vulgus tamen ferè ita diſpenſat ſenſus:

Nos aper auditu, lynx viſu, ſimia guſtu,
Vultur odoratu, præcedit aranea tactu.

Alij præſtantiâ auditionis prætulerũt piſces: Plinius talpas; qui & reliquos ſenſus ita diſtribuit, vt ignobiliorum, tactus & guſtûs, faciat hominem principem: reliquis ſuperari, accepit vtique ab Ariſtotele. Tullius tamen inquit: *Omnis ſenſus hominum multò antecellit ſenſibus beſtiarum, quorum ita clara iudicia & certa ſunt, vt ſi optio natura detur, & ab eâ Deus aliquis requirat, contentáne ſit ſuis integris incorruptiſq; ſenſibus, an poſtulet melius aliquid, non videam quid quærat amplius.* Interpretabor, vt ſequar, iſtud iudicium Tullij de qualitate ſenſationis in vniuerſum, & de excellentiâ abſolutè ipſius ſenſus in nonnullis hominibus. Puto, omnes dotes animalium aliquem hominem præceſſiſſe, celeritate ceruos, fortitudine leones, magnitudine elephantes; ſic & ſenſibus lynces & aquilas. Iſtud decebat inſigne maieſtatem humanã, in nullâ re aliquod brutum omnibus præiſſe hominibus. Habidis pernicitas non fuit minor ceruinâ. In tractu Cardulinorum fuit genus hominum, curſu anteuertentium canibus. Polymeſtor Mileſius lepotem conſecutus eſt. Samſoni, Dauidi, Miloni, robur maius quàm leonibus fuit. Blaſius Magætus ſic luſit viribus, vt ſublatum dentibus armatum hominem, militares inter choreas ârmatus etiam ipſe circumferens, ſaltaret. Quid de mole dicam? Quanta apud Tetzcocanas & Tollucenſes oſſa reperta? Inter alia dentes maxillares, quinque circiter vncias lati, decem longi. Conijce hinc amplitudinem capitis, ex capite corporis: tantum cranium duo homines extentis brachijs vix poſſent redimire. Similis prærogatiua ſentiendi erit. Excellunt inter animalia viſu aquila, lynx, & quodam tenebrarum priuilegio nycticorax, & alia nocturna. At aquilæ perſpicacitas exæquata Straboni fuit, vltra centum & triginta quinque millia paſſuum intuentis clariſſimè exeuntem à Carthagine claſſim, numerumque nauiũ è Lilybætanâ ſpeculâ denotantis. Tiberius noctu tam perſpicax fuit, quàm interdiu alius. Nunc pluresſunt, qui humorem & alia ſub terram conſpiciant, quæ licet per elatas vapotationes conieceríṅt, acutiſſimo tamen id obtutui debetur. De guſtu incredibilia nuper vidimus in hac Aulâ Philippicâ: hominem, qui omnia guſtaret, omnia voraret, laneos adhuc pannos, & coria, & mures viuos. Imò ſemel viſus eſt manducare viuum felem cum pelle & pilis: ipſumque eiulans & repugnans animal mordebat ille. Crudele protius ſpectaculum. Vidimus, quę profectò non poteramus credere. Nihilominus oſtendi, non nouum hoc in naturâ fuiſſe. Nam monſtrum ſimile legi apud Realdum Columbum, qui in Anatomeſuâ libro vltimo ſic ait: *Quod maiore admiratione me affecit, fuit inſpectio Lazari, Vitri-voracis vulgo dicti, quem Patricij omnes Veneti, imò Veneti omnes, omnes Ferrarienſes de facie nouerant. Hic nullo prorſus guſtu, dum viueret, præditus erat, nullam in edendo voluptatem, nihil iniucundum perſentiebat: inſipida, amara, dulcia, pinguia, ſalſa, acria non diſtinguebat, vitrum, ſaxa, lapides, ligna, viua animalia, carbones, piſces è viuario extractos adhuc ſalientes vorabat. Vorabat lutum, lineos laneosq; pannos, fœnum, ſtipulam, &, vt breui omnia complectar, quidquid homines, quidquid animantia vorant: quidquid illi edendum ſeu deglutiendum potiùs offerebatur, mercede propoſitâ, dictum ac factum, ingurgitabat. Teſtis eſt inter reliquos Martinus Aromatarius Patauij ad Angeli inſigne, cui ſacculum carbone refertum, & ſacculum inſuper deuorauit. Quo viſo perſoluit quod pollicitus fuerat, comminatus ne ad*

D Phar-

Pharmacopolium ampliùs accederet, veritus ne ſe cum tabernâ & vaſis eſitaret. Cùm igitur hoc naturæ monſtrum mihi diſſecandum eſſet Patauij, cœpi huiuſce rei diligenter, quoad eius fieri potuit, cauſam venari, quam me tandem, Deo duce, ex particulari illius ſtructurâ aſſecutum eſſe confido. Nam quarta neruorum coniugatio, quæ guſtus gratiâ in alijs hominibus à naturâ producta eſt, in hoc Lazaro Vitri-vorace neque ad palatum, neque ad linguam reptabat, ſed ad occipitium reflectebatur. Hæc Realdus. Regredior ad inſtitutam quæſtionem. Præter dicta in ſenſuum vſu & placiditate nullum animal homini præit, nullum tot aromatum florumque generibus delectatur, pulchra nulli ita placent, harmonia nullum ita ſuſpendit, aut ſuauitas mulcet. Duo officia ſunt ſenſuum; vnum neceſſitatis aut conuenientiæ naturalis, alterū voluptatis. In guſtu & tactu, vbi vtrumque officium vendicant bruta, homo procul dubiò omni ex parte ſuperat, cui optimâ temperie fundati hi duo ſunt ſenſus. In olfactu, auditu, viſu, vbi voluptatis beneficio carent quæ & ratione, parum refert ſuperet in vno vultur, in altero talpa, in tertio aquila: in parte ſenſus dumtaxat exceſſus eſt, in alterâ parte, & vſurâ voluptatis, nō tam præſtat homo, quàm totam vſurpat. Ad calculos voca omnia officia ſenſuum, in omnibus reperies vicisse humanos; ad hæc, adſtrumento & ſocietate mentis ſagaciores ſunt, & latiùs patent. Adijce, temperationem omnium, præſtare in temperanti aliorum exceſſui. Mugil ſi euidentiùs audit, hebetis eſt obtutûs: talpis auſcultationis gloria damnatur oculis. Quare ſi omnes ſimul complectaris ſenſus, nullum animal præſtantiores habet quàm homo, & cum quadam excellentiâ æqualitatis. Bruta adeò inadæquatos habent, & non diuerſorum, ſed eiuſdem ſenſus inæqualitate mulctentur. Thunni ſi perſpicaces ſunt dextro lumine, hebeſcunt læuo. Tum & mediocritas humanæ ſenſationis maxima eſt, tanta ſcilicet quantam eius exigit natura. Quid amplius quæres? Aquila validiſſimæ aciei eſt, quia altiuolans conſpicari humi lepuſculum debebat; vultur ad explorationem annonę odoratu iuuari, talpa ad nuntium periculi auditu: his hominem ſuppetijs adiuuari non erat opus; liberaliùs ei & compendioſiùs prouiſum eſt.

CAPVT X.

Quo fundamento antiqui aſsignarint mentem animalibus.

NVnc ad certamen venio de gloriâ mentis, an ſcilicet ſint animalia, quæ cum humanâ ſagacitate competāt, ſicut cum ſenſu. Anaxagoras indulſit illis mentem agentem; Pythagoras, Plato, & Diogenes otioſam: illi ob incommoditatem in temperamenti, iſte ob humoris craſſitiem; non aliter, ac qui inſaniunt, caſſæ mentis ſunt. ſed mentis quidem ſcilicet metempſychoſis iſtud commentata eſt. Empedocles ait:

Οὐ παύσεσθε φόνοιο δυσηχέος; Οὐκ ἐσορᾶτε
Ἀλλήλους δάπτοντες ἀκηδείῃσι νόοιο;
Μορφὴν δ' ἀλλάξαντα πατὴρ φίλον υἱὸν ἀείρας
Σφάζει ἐπευχόμενος μέγα νήπιος· οἱ δὲ πορεῦνται
Λισσόμενοι θύοντες. Ὁ δ' ἀνήκουστος ὁμοκλέων
Σφάξας ἐν μεγάροισι, κακὴν ἀλεγύνατο δαῖτα,
Ὡς δ' αὔτως πατέρ' υἱὸς ἑλὼν, καὶ μητέρα παῖδες,
Θυμὸν ἀπορραίσαντα φίλας κατὰ σάρκας ἔδουσι.

Non deſiſtetis crudelem admittere cædem.
Pulchrumne afflicta ſic vos diſcerpere mente
Inter vos? Formâ mutatâ namque parentes
Charos occidunt natos, per multa precati
Stulti, alijq́; Ioui facientes ſacra precantur.
Aſt alius non exauditus in ædibus illum
Occidit clamans, miſeras epulaſq́; parauit:
Atque pater nati crudeli cæde perempti,
Et matrum nati carnes in viſcera condunt.

Brachmanes, nunc Indorum, & fortaſſe Bodinus aliquis, vt Libanius imputat, pari peccarunt amentiâ. Nec Occidens minùs ſuperſtitioſus quàm Oriens. Indorum noui orbis opinio de ſimijs & vox communis eſt, intellectu pollere, & maximâ calliditate, ſed loqui nolle aſtute, ne compellantur ab Hiſpanis ad operas & laborem. Neſcio an liberaliùs ethnicis, & liberiùs egerit Laurentius Valla de brutorum intellectu. Plutarchus anteà adſtruxit, Gnoſtici definierant, Strabo elephantes ratione præditos commendat, Oppianus exaggerat cùm cecinit:

Μαντικὸν ἐν στήθεσσιν ἔχειν κέαρ.
Diuinum cor habere in pectore.

Dion illos exornat ſcientiâ rerū cæleſtium. Lipſius ſcripſit ſe omnino carere ratione, ſi elephas. In cuius argumentum vſurpabimus aliqua ab eodem diſertiſſimo & diligentiſſimo Scriptore. Porphyrij tamen pertinacior ſententia eſt, animalia ſenſibus & memoriâ prædita, rationem habent, tum quia inter ſe plura ſignificant, tum quia diligenti ſolertiâ ſuâ conſulunt, vſuique futuro prouident; tum quia diſtant, & à ſe ipſis inuicem doceant: & omnes qui veritatem de animalibus percontati ſunt, rationis participationem inueniſſe in animalibus aſſerunt. Tot ſolertiæ, tot calliditates videbantur mereri rationē; ſin minùs, tot virtutes, quas à beſtijs diſcere poſſumus. Poſteà omnia refutabimus, priùs brutam hanc opinionem de brutorum mente fundamentis ſuis nixam exhibebimus.

CAPVT XI.

Ex calliditàte animalium probarunt, mentem aliquam ijs ineſſe.

ORdo & prouidentia, filiæ rationis ſunt. Quomodo amentes grues ſcient ſe ordinare in profectione digeſto agmine, in ſtatione deſignatis excubijs, diuiſâ etiam per vices noctu vigiliâ, quam ſuſpenſus lapide grauatus pes à ſomno eripiar, quæ clamore edito periculanuntiet? Elephantes feri maximum ingeniũ adhuc in periculis monſtrant, aciem ſuam magno conſilio imò virtute dirigunt, defeſſos aut infirmos in medium agmen recipiunt: in fugâ ſuos non deſerunt, gregatim abeuntes circumdant & propugnant. Sed & cicures, quàm feroces pro homine? In bellis quàm fideles? quàm habiles inſtitutionibus militaribus? Bellicos motus decorè edunt. Viginti quatuor Indorũ Regi aſſiſtebant, excubias agebant, fidiſſimi cuſtodes Regij corporis: alterni in ſtationem ſuccedebant ſine ſomno aut conniuentiâ oculorum. Ad extremum ſpiritum pro illo pugnaſſe, elephantus Pori oſtendir. An apiculæ ſine ratione erunt, quæ etiam cum fide ſui Regis, quæ cum labore quæ cum induſtriâ fallunt humanas artes? Adijciam formicas, quarum etiam aſturia noſtrum conſilium vincit. Quidam quoddam vaſculũ, ne in id ſe intromitterenr, circumunxit viſco, vt impeditæ hærerent: illæ callidiùs pontem deportatâ terrâ fecerunt, quâ poſſint tutò rranſmeare, illusâ hominis prouidentiâ.

CAPVT XII.

Ex ſermone & ſermonis intellectu.

ATque vt hæc vrgeam, quod argumentum mentis poteſt euidentius eſſe ſermone & motibus? Canes & equi intelligunt humanas voces, ſiſtunt, accedunr, vadunt prout iuſſeris. Ceruus educatus à Ptolomæo Philadelpho, loquentes Græcè intelligebat. Elephantes patrium norunt ſermonem. Sed & Porphyrius cenſuit, omnia inter ſe bruta ſermocinari, & eorum loquelas calluiſſe Apollonium Tyanęum, Melampum Thireſiam, & Thaletem. Idem de Salomone Doctores Hebræi putarunt. Adiecit vaniſſimè non-nemo, ſerpentem locutum ſuo idiomate Euæ, & ab ipsâ intellectum.

Sed nullum maius rationis teſtimonium, quàm ipſius obſequium. Bacchationes & furores Veneris comprimunt elephantes, ſi exhorteris. Non alio pharmaco illum morbum ferè annuum tolles; niſi increpet, exprobret fœditatem magiſter: Tantámne belluam, & Reginam aliarum, ita dementire per affectum? Vilitatem eam eſſe, degenerationem à naturâ, à ſtirpe: rediret ad ſeſe, & conculcaret amorem, qui turpiter ipſum. Ad hæc ſermo illos cicures reddit, ad varia inſtruit. Poſt intellectum, ſermonis vſus feris eſt. Chriſtophorus Acoſta prodidit, in vrbe Cochin defeſſum elephantem ſolitum operas diurnas præbere ad portum, & res marinas; nihilominùs coëgiſſe vrbis Præfectum, vt liburnicam, quam mouere cœperat, deduceret portò in mare. Ille abnuere; inſtare alter multis blandiſq́ue verbis, & ad extremum, in gratiam Luſirani Regis vt id veller, orare. Hîc beſtia hæc duo verba clarè ingeminauit, *Hoo, Hoo*, quod Malabarum linguâ eſt, *Volo, Volo*, atque ſine morâ traxit in mare nauim. Certum autem, apud Malabares beſtias iſtas inter ſe communicare ſermone. Oppianus quoque air:

Φήμη δ' ὡς ἐλέφαντες ἐπ' ἀλλήλοις λαλέουσι,
Φθογγὴν ἐκ ςομάτων μεροπηΐδα τονθορίοντες.
Fama eſt, ſeſe inter ſermocinari elephantes,
Diſtinctaq́ ſuſurrare atque emittere voces.

Scripſiſſe eos conſtat. Ælianus ocularus teſtis ait: *Vidi ego ipſe quemdam in tabulâ litteras Romanas promuſcide ſcribentem rectè, & non contortè. Quin etiam cùm ſcriberet, oculi eius cum rigore deiecti in tabulam erant, vt planè intentos diceres.* quare Plinius nõn mendax è Muciano aſſeuerat, quemdam Græcas litteras pingere didiciſſe, eaq́ue linguâ ſcripſiſſe, *Ipſe ego hæc ſcripſi, & ſpolia Celtica dicaui.* In ſcripturâ ſaltem diſciplinæ intellectio requiritur. Voces aliquas, poſtquam didicêre, cum ſenſu opportunè videntur emiſiſſe aues. Pſittacus quidam doctus iſtam Litaniam, *Sancte Thoma, ora pro nobis*, correptus à miluo clamauit, pro opportunitate periculi inuocato Sancto. Res mira! exanimis raptor derepentè concidit, liberato & incolumi precatore. Non ex more cantionis imploraſſe Apoſtolum, diſcrimen ſuadet, vbi metus omnem ſignificationem, omnem morem præoccupauit lætitiæ. Aliquas loquaces aues narrar Macrobius, quas referre iuuar, non tam ad argumentum mentis, quàm voluptatis. Sublimis Auguſtus Actiacâ victoriâ potitus reuertebatur: occurrit ei inter grarulantes coruum tenens, quem inſtituerat hoc dicere, *Aue Cæſar victor Imperator.* Miratus Cæſar officioſam auem, viginti millibus nummûm emit. Socius opificis, ad quem nihil ex illâ liberalitate peruenerat, affirmauit Cæſari, habere illum & alium coruum, quem vt afferre cogeretur, rogauit. Allatus, verba quæ didicerar expreſſit, *Aue victor Imperator Antoni.* Nihil exaſperatus, ſatis duxit, iubere

illum diuidere donatiuum cum contubernali. Salutatus ſimiliter à pſittaco, emi iuſſit eum. Idem miratus in picâ, hanc quoque redemit. Exemplum ſutorem pauperem ſollicitauit, vt coruum inſtitueret ad parem ſalutationem: qui impendio exhauſtus, ſępè ad auem non reſpondentem dicere ſolebat, *Opera & impenſa perijt.* Aliquando tamen coruus cœpit dicere dictatam ſalutationem. Hac auditâ dum tranſit Auguſtus, reſpondit: *Satis domi ſalutatorum talium habeo.* Superfuit coruo memoria, vt & illa, quibus dominum querentem ſolebat audire, ſubtexeret: *Opera & impenſa perijt.* Ad quod Cæſar riſit, emique auem iuſſit, quanti nullam adhuc emerat. At peritia ſermonis, & acumen intellectionis, vbi patentius, quàm ex fide Chriſtophori Acoſtæ, narrantis, ex ſtupore populi ſpectantis: elephanti cuidam in vrbe Cochin ad horam cibus non oblatus. Queritur, & barrit. Magiſter excuſat, & vas æneum eius cibarium oſtendit perfluens & pertuſum. Cauſam hanc moræ eſſe, quòd cibi non vltrà tenax: iubet igitur, ſi eſſe velit, ad fabrum ærarium ferat recoocinnandum. Ille paret, promuſcide auſert, fabro offert. Faber ſiue per negligentiam, ſiue ludos belluam faciens, infideliter reparat, atque obſtipat. Elephas refert. Herus vitium videt, & indignatur, inclamat illum abſentem, hunc præſentem. Denique redire iubet cum illo ipſo vaſe. Facit, & fabro querulus impingit. Ille homo ſuauis iterùm imponere conatur, & admoto malleo claudere rimam ſimulat, non claudit. Nec tamen impouit. Nam ille catus lebetem reſumptum ad flumen defert, immergit, & aquâ implet, periculi faciendi causâ. Videt effluere. Plenus igitur irarum ad fabrum recurrit, intonat magnâ voce. Confluunt vicini, & inter eos Vicarius Regis. Faber blandis verbis demulcet (neſcio an vltrà audeam dicere) belluam: vas denique ſumit, & refingit probe atque ex fide. Sed ille ne tum quidem fidens, iterùm ad flumen, & ad hauſtû, dum contineri aquam videt, vertit ſe ad adſtantes, & oſtendit, velut teſtes eos aduocans in hoc factum. Ita demum abijt domum. Appendo quod, conteſte item populo, alter Acoſta noſter, Ioſephus inquam, de ſimio prodit, in exequendis officijs prudentiſſimo, ſollicito, fideli, obſequioſo. Mittebatur ad tabernam, in vnâ manu lagenâ, in alterâ pretio numeratis nummis accepto, id minime ſoluebat, neque è manu patiebatur eripi, donec reciperet vinû. In viâ pueros inuadentes, depoſitâ interim lagenâ, correptis inclüſque lapidibus fugabat. Expeditâ ſecuraque viâ, reſumens illam pergebat, donec referret illibatam, etiam à ſe, cum meri quàm maximè bibaciſſimus eſſet. Sed & cornicis obſequium Marthen Ægypti Regem celebrauit: quò vellet, alror, epiſtolas perferebat, pterophori curſoriſque officio functa. Monita, noſcebat callidè quà tranſuolandum, quò dirigendus impetus, vbi ſedendum.

CAPVT XIII.

Ex ludo & iocis.

AMpliabit admirationem conteſtatio Romæ. Munere illo quod publice dedit Germanicus Tiberio Principe, duodecim elephanti theatrû inducti ſunt ſiue circum, induti floridas & hiſtrionas veſtes. Ac primùm ad vocem Magiſtri diuidebantur in diuerſas Circi partes, intereundum molli & ſaltatorio greſſu inundantes: iterumque ad eamdem vocem coibant, flores ſpargebant & corollas, & ad cantum terram pedibus leniter & numeroſè pulſabant, & omnia præſtabant quæ peritiſſimi ludorum. Iam ijdem (quod inſanum mirum) docti menſis accumbere, cibum potumque ſumere, parcè, modeſte, ordine, humanum in modum. Lecti erant humiles (agnoſce Romanum ritum) inſtrati purpurâ & aulæis: menſæ ad eos, vario & dapſili inſtrumento, diſpoſita pocula aurea, argentea, minuta, grandia; cibus in lancibus, panis, caro, fructus. Ecce ingreſſi duodecim elephantes, ſex mares, totidem feminæ; illi togati, hæ ſtolatæ. Decorè & verecunde in lectis ſe reclinant, menſam accumbunt. Tum ſigno dato (non enim antè) in menſam promuſcides ſiue manus ſuas extendunt, ſummâ modeſtiâ cibos capiunt, delibant. Non voracitas vlla in ijs, non auiditas viſa, non maioris melioriſve partis appetitio, præreptio. Denique cùm bibendum, pateram pueri porrigebant: ijque promuſcide eamdem genialiter hauriebant, & (iucundæ potioni hoc adnexum) reliquijs vini circumſtantes aſpergebant, velut cottabum facientes. Sed ex indiſciplinatis ludicris ſeria nonnumquam ratio diſciplinaque ſe prodit: non enim tacebo quod Plutarchus obiecit. In Syriâ elephas quiſpiam alebatur: ſeruus curator additus, cotidie de dimenſo ſubtrahebat, & dimidio belluam malo furto fraudabat. Fors fuit, vt hero præſente cibum daret: & admenſus igitur eſt totum. Elephas, vt iniuriam diu ſibi factam, quà poſſet, detegeret, accuratè hordei partem ſeparat, dimidium ſibi ſeruat, altero repulſo. Quid niſi clamans facetè, calliſſimo & ludicro inuento, illud diarium ſibi hactenus fuiſſe? Alius cum rudera & terram magiſter ad explendam menſuram pabulo identidem miſceret,

ret, fraude fraudem hanc vltum iens, in ollam eius carnium plenam, è foco correptum, cinerem iniecit.

CAPVT XIV.

Ex furore.

POſt iocos furor rationem comprobet. Amentia nō eſt, vbi mens non fuit: ergo ſi aliquando inſani, ſæpè cordati. Ferè annuo morbo dementantur iſtæ beſtiæ: reſtituuntur, vt narraui, pharmaco rationis. Nunc furorem non ſolemnem memoro. In Antiochiâ vrbe Syriæ elephas inter cicures more ſuo ad paſtiones iens, vidit fortè mulierem haud inſcitam, pariter corollariam. Vidit, periijt. Aſſiduus ille apud eam, promuſcide faciem, manus lambere, tergere, & quacumque poterat, blandiri, inſinuare. Quin & illa redamauit, corollas & flores, aliaſq; amoris illecebras ſæpè offerens. Cùm perſeueraſſet mutuus hic amor, mulier ecce ad plures abijt. Elephas deſideriū non tulit, nec mentis ſuæ vltrà compos, datus eſt in furorem.

CAPVT XV.

Ex virtutibus.

MAximum rationis indicem, nunc oſtendo virtutem. Vt ſileā religionem, caſtitatem, pœnitentiam, obſeruantiam, & reliquas quæ in primo Libro ex animalibus præſentauimus, pietatem pro cunctis nunc exhibeo maximam; documentum edam charitatis. Antigono Regi elephas ſemioą fuit. Euenit, vt in obſidione oppidi Megarenſis puerum pareret vxor Indi elephantiſtæ: Is ſuâ linguâ commendat infantem inter bellicas turbas elephanti (ita nomen eius fuit) Niceæ. Capit illa feriò in fidem, & omnia officia exhibet quæ piiſſima aliqua nutrix ſiue mater. Infans ante pedes eius deponi debebat; niſi fieret, cibū non capere, iram omnibus ſignis oſtendere, & dolorem. Gaudere contrà, eo adiacente, & tum cunas mouere ad oblectandum, aut ſomnum conciliandum; tum ventilare & pellere muſcas, quod faciebat ſanè ſcitè, arundinis ramum promuſcide ſuâ motitans. Atque hæc officia interdum etiam vſurpabat elephas maritus.

CAPVT XVI.

De canibus ex Empyrico.

CAnum virtutes Sextus Empyricus ad conſtruendā beſtiarum intelligentiam collegit, & ne mutilem, eius diſſertationem integram præſento. Non vltra vnum animal progredieinur canem, quo nullum vilius eſſe videtur animal: nam enā ita compenemus, nihilo inferiora eſſe nobis ea, de quibus nunc loquimur animalia, ad fidem de apparentibus obtinendam. Senſu ergo nos antecellere hoc animal, ore vno fatentur omnes Dogmatici: nam odoratu magis quàm nos percipit, per hunc feras, quas non videt, indagās; & oculis eas celerius cernens, quàm ipſi poſſimus. Sed & acuto aurium ſenſu præditus eſt. Itaque ad ſermonem veniamus, qui intrinſecos & in animo ſitus eſt, aut enuntiatiuus. Videamus igitur priùs de intrinſeco. Hic certè, ſecundùm eos qui maximè nobis aduerſantur nunc Dogmaticos Stoicos, in his videtur agitari, videlicet in eligendis ijs quæ ad naturam noſtram accommodata, & in fugiendis ijs quæ aliena ſunt: item in cognoſcendis quę ad hoc conferunt artibus, in percipiendis ijs quæ ad propriam naturam pertinent virtutibus, quæ circa affectiones verſantur. Canis ergo (quod vnum ex brutis in exemplum afferre libuit) eligit quæ ſibi ſunt commoda, & fugit quæ noxia: quæcumque eſculenta ſibi eſſe cognoſcit, quærens & perſequens, intentato autem flagello recedens. Sed & artem habet ſibi commodorū comparatricem, nimirum venatoriā. Nec verò virtutis eſt expers: nam cùm iuſtitia ſit ea, quæ vnicuique id quo dignus eſt, tribuit; canis familiaribus quidem, & ijs qui de ipſo benè merentur velut aſſentans, eoſque cuſtodiens, externos autem, & qui ei iniuriam inferunt, vlciſcens, iuſtitiæ expers non fuerit. Quòd ſi hanc habet, cùm virtus vna ab alijs ſeparari non poſſit, etiam ceteras habet virtutes, quas ipſi ſapientes vulgus hominum habere negant. Quinetiā & magnanimum ipſum eſſe videmus in propulſandis iniurijs, videmus & prudentem; vt etiam teſtatus eſt Homerus, qui Vlyſſem omnibus domeſticis ignotum inducit, à ſolo autem Argo agnitum: cùm nec immutatione corporis ipſius hominis deceptus eſſet canis, nec àcomprehenſiuâ phantaſiâ deſciuiſſet, quam magis quàm homines habere ipſum apparuit. Secundùm autem Chryſippum (qui maximè irrationalibus animalibus aduerſatur) etiam illius tam celebratæ dialecticæ particeps eſt: ait enim hic vir, tertij notitiam per multa eum anapodicta conſequi, cùm ad triuiū venerit; & ex tribus vijs, cùm iam duas indagauerit per quas non tranſierit fera, tertiam ne indagans quidem, ſtatim per eam magno impetu fertur. Perinde enim hoc valere ait vetus ille Philoſophus, ac ſi ratiocinaretur hoc modo: Aut hac, aut iſtac, aut illac tranſijt fera; neque autem hac, neque iſtac, ergo illac. Sed & morbi ſui, quales ſint,

percipit, & leniendo dolori curam adhibet. Si quis enim illi palum impegerit, ad hunc extrahendum properat, pedem terræ adfricans, & dentium vtens miniſterio. Quòd ſi illi fortè ſit alicubi vlcus (quoniam ſordida vlcera magnâ cum difficultate curátur, munda autem facilè) leniter tabum inde fluentem abſtergit. Sed & Hippocratis præceptũ pulcherrimè obſeruat: quoniã enim pedis medicina, eſt eius quies; is ſi quod fortè vulnus in pede habuerit, hunc ſurſum attollit, & quantum poteſt dat operam ne agitetur. Cùm verò faceſſunt illi negotium humores incommodi, herbâ veſcitur, cuius ope quidquid eſt incommodum illi, egerens, valetudinem recuperat. Si igitur oſtenſum eſt, canem (quod vnum animal ſermoni noſtro exemplum ſuppeditauit) & quæ ſibi commoda ſunt, appetere, & quæ negotium exhibent, ſugere, & arte ſibi commodorum comparatrice præditũ eſſe; talem etiam eſſe, qui paſſiones ſuas percipere, & remedia, quibus eas mitiget, excogitare poſſit. Nec verò virtutis expertem eſſe, in quâ ſermonis intrinſeci conſiſtit perfectio, perfectus, quátum ad hunc ſpectat, canis iure dicatur. Vnde mihi factum videtur, vt nonnulli Philoſophi ſe huius animalis cognomine commendauerint. De ſermone autem enuntiatiuo in præſentiâ quidẽ diſputare non eſt neceſſe. Hunc enim etiam nonnulli Dogmatici reſpuerunt, vt virtutis adeptioni aduerſantem: ideò & toto tempore, quo inſtituendos ſe tradebant, ſilere ſolebant. Prętereà fingamus hominem aliquem eſſe mutum: non eum proptereà quiſquam irrationalem dicet. Verum vt hæc quoque omittamus, primùm videmus hæc animalia, de quibus loquimur, humanas proferre voces, vt picas, & aliqua alia. Sed vt etiam hoc miſſum faciamus, etiamſi animalium irrationalium voces non intelligamus, non abſurdum fuerit dicere ea inter ſe diſſerere, ſed nos non intelligere. nam cùm Barbarorum audimus vocem, minimè eam intelligimus, ſed vniformem nullaque varietate diſtinctam eſſe putamus. Quin etiam canes audimus aliam quidem edentes vocem, cùm aliquos perſequuntur, aliam cùm vlulant, & rurſum aliam cùm vapulant; ſed & aliam cùm cœdent; ac, vt ſemel abſoluam, ſi quis hoc attentè conſiderauerit, magnum comperiet diſcrimen eſſe vocis, non in hoc animali ſolùm, ſed & in alijs, prout diuerſa contingunt. Itaque meritò his de cauſis animalia, quæ irrationalia appellantur, ſermonis enuntiatiui non expertia eſſe dicantur. Iam verò ſi & tam exactis prædita ſunt ſenſibus quàm homines; & æque pollent ſermone intrinſeco ac illi, & (vt hoc ex abundanti addam) etiam enuntiatiuo; in ijs certè quæ ex phantaſiâ pendent; nihilominùs penes ea quam penes nos fides eſſe poterit. Poſſim autem, vnumquodque animaliũ oratione percurrens, eadem oſtendere: nam & illud quis negauerit, & ſolertiâ præſtare aues, & enuntiatiuo vti ſermone: quippe cùm non pręſentia ſolùm, ſed & futura norint, & hæc ijs qui intelligere poſſunt, prænuntient, cùm alijs modis ipſa ſignificantes, tum etiam voce prędicentes? Sed hac comparatione vſus ſum (vt etiam anteà admonui) ex abundanti, cùm, meo quidem iudicio, ſatis ſuperque iam declaraſſem, non poſſe nos phantaſias noſtras phantaſijs animaliũ irrationabilium præferre. Hactenus diſſeruit Empyricus.

CAPVT XVII.

Ex vitijs.

QVid reſtat? ánne & vitiorum ſuffragium expectas? Fortaſſe: nam & malignitas ingenioſa eſt. Sed nec iſtud deeſt, in maximâ omnium calumniâ, glorię cupiditate, ambitione, ἀυθεκρία. Erat Antiocho Regi elephas, cui (ita enim hominum canumque exemplo diſtinguuntur) nomen Aiax. Is dux plerumque agminis, generoſus, celſus, & velut Rex in Regio illo grege. Euenit vt flumen tranſmittendum eſſet: renuit infelix, & malâ ſuâ ſorte Aiax. Pronuntiatum enim illicò à Magiſtris, Principatum eius fore qui prior tranſiſſet. Intellexit, & arripuit Patroclus (& hoc elephanti alteri nomen) fluuiumque tranſmiſit. Præmio igitur donatus eſt, phaleris argenteis, quibus mirè gaudent, ornatus, & velut in poſſeſſione poſitus principis loci. At Aiax noſter properè ab hoc Vlyſſe circumuentus, fatum etiam, quà poteſt, illius veteris exſequitur; & mortem ignominiæ præferens, inediâ ſe confecit.

CAPVT XVIII.

Ex diſcretione.

AD hæc quid magis probabit iudicium, quã diiudicare? Leo diſcernit magnanimos ab humilibus, geſtiens non tantùm rationem humanam, ſed prouidentiam maiorem æmulari.

Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.

Eidem delectus precum eſt. Equo præiudicium periculi: præſentiſcit inſidias, quod non rarò dominis ſaluti fuit. At illa in prælijs diſcretio quanta eſt? tela humi deiecta neceſſaria pugnæ iudicat, hero ſæpè porrexit. Tigrides diſcernunt inter homines: canes inter hoſtes & amicos, de quibus ſuo loco veriſſima dabimus, non ſine periculo fidei, ſcilicet admi-

admiranda. Suliac animal Scythiæ, de quo ſcribit Camerarius, ſe quaſi ductorem præbet capreolorum gregibus, ipſiſque præire ſolet: acerrimo viſu viuidoque auditu percipiens, longè lateque circumſpiciens, omnia obſeruans, hominum perſequentium inſidias è longinquo deprehendit, comitibus ſibilo acuto ſignum fugæ dat, vt in loca tutiora ſe recipiant. Typus pulcherrimus Principis, idem Camerarius ait, ſolliciti ac ſolertis, rectoriſque vigilantis, quem Homerus ideò *ποιμένα λαῶν*, id eſt *paſtorem populorum* vocat. Chryſanthas apud Xenophontem ait, nullum eſſe diſcrimen inter bonum Principem, & patrem bonum. Quidã attribuunt huius ſymboli inſcriptionem Adriano Imperatori Rom. qui etiam in frequenti Senatu, vt Dion memorat, publice hæc verba protulit: *Ita Imperium adminiſtrabo, vt ſciam non mearum rerum, ſed ſubditorum curâ me affici debere.* Sic leguiu quaſi colophon, clauſula hæc additur: *Salus populi ſuprema lex eſto.* Ipſe Camerarius animali ipſo ita depicto vt capreolis præcurrat, ad eoſque reſpiciat, pulcherrimum confecit ſymbulum ſeu emblema, cum lemmate, *Non mihi, ſed populo.*

Rex bonus eſt paſtor populi, tutorq́, paterq́,
Nec ſua ſed populi commoda ſola cupis.

CAPVT XIX.

Ex varijs actionibus.

COmmiſcebo denique aliqua argumenta mentis, quæ collegit Antigonus. Apud Canopium, ad lacum Mæotidem, inquit lupos accipere à piſcatoribus alimenta, & eorum piſcationis inſtrumenta cuſtodire: quòd ſi aliquâ ſe affectos iniuriâ putent, lina & piſces eorum tunc infeſtare. In Thraciâ, eo loco qui olim Cedripolis fuit vſurpatus, homines & accipitres ſocietatem aucupij ſeruare: nam auiculas ab hominibus lignis exagitari, inſectari exagitatas accipitres, fugienteſque auiculas in homines incidere, itaque homines prædæ partem accipitribus dare. Pardalim ferunt deprehendiſſe, quòd ſuo odore animalia delectentur: itaque ſe occultare, & iuxta prætereuntia venari. Ichneumones, aſpide conſpectâ, non priùs eam aggredi, quàm alios ad auxilia acciuerint: contra morſus autem & ictus humectare eos corpora, & in puluere volutare, itaque ſe luto oblinere. Trochilos aiunt dentes crocodilorum purgare, indeque ali; & ſentire crocodilum hanc ſuam vtilitatem: ideoque cùm exire vult trochilus, collum mouere, ne eum commordeat. Muſtelam priùs quàm cum ſerpente pugnam ineat, rutam edere, cuius odor ſerpenti eſt inimicus. Quin & contra ſerpentum ictus, merum, per rutam decolatum, ac potum prodeſſe aiunt. Sus quoque à ſerpente morſa, ſtatim ad aquam fertur, & cancrum quærit: nam & is inter ea recenſetur, quæ aduerſus ſerpentum ictus valent. Columbas nolle cum pluribus coire; neque omittere coitũ, niſi viduus aut vidua fiant: pullis ſalſugine præditam terram præmanſam in os inſpuere, alimentumq́ue ijs ita præparare. Pelicanos conchas femellas deglutire: cumq́ue eos aliquantulum in ſummo ventris detinuerint, hiſcentes iam euomere, ſicq́ue carnes eruere & vorare. Vulpes quæ vocantur, cùm ſentiunt ſe hamum deglutijſſe, ſurſum efferri, ac funem mordicus rumpere. Polypum alimenta reponere in ſuas cauernas, & conſumptis quæ vſui erant, inutilia eijcere, piſciculoſq́ue ad eiecta conuenientes captare: colorem imitari lapidum, aliarumq́ue, ad quas accedit, rerum; idq́ue facere, cùm eſt in metu. Vide quid nauta polypus ſubtilitatis vſurpet. Teſtam habet, quâ inuersâ ſurſum fertur, vt deinde faciliùs deorſum ferri queat: cũ enim ſurſum euaſit, obuertit eam. Habet autem inter ſua flagella quidpiam continuum, membranæ inſtar: eo, cùm ventulus eſt, loco veli vtitur, demiſſis flagellis, quæ ei claui vſum exhibent. Ferunt Scytharum Regi equam fuiſſe generoſam: ad hanc adductum pullum ex ipsâ natum, vt eam iniret, detrectaſſe, equam tamen velatam ad ſe adductam conſcendiſſe; cumq́ue detectæ faciem vidiſſet, profugiſſe, ac ſeipſum per præcipitium deieciſſe. Animalium in mari degentium eſſe manſuetiſſimum delphinum: nam & puerorum amore eum capi, vt circa Tarentum, Cariam, aliaq́ue multa loca. In Cariâ cùm vinctus eſſet delphinus, ac multis affectus vulneribus, multos ferunt alios delphinos in portum auxilij ferendi causâ adueniſſe, dum illum piſcator dimitteret.

CAPVT XX.

Sagacitas animaliũ ſine ratione vindicatur.

VErùm licet prodigamus fidem, & maiora de animalium aſtutijs credamus, niſi nos mente damnemus, illis concedendã non eſt. Erimus ſicut bruta, ſi bruta putemus ſicut nos. Diuinâ finitione iſtud conſtat. *Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus.* Fimus quidem, ſi illis demus: ignari honoris noſtri, pares erimus brutis. Lamentari quoque licet: *Homo, cùm in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.* Cur non potiùs nos cenſemus mente inopes,

pes, cùm irrationabiliores illis nos faciamus? Cur bruta, quòd vltra ſenſum aſſurgant, demiramur; & noſipſos, quòd infra inſenſatas dilabamur naturas, non erubeſcimus? Negligentes ſumus dignitatis noſtræ, forraſſe quia non memores. Sublimiùs ratio in cælo in Deo hoſpitatur, quàm quò vulgus naturarũ aſſurgat. Cognata cùm ſit diuinitatis, & dos atque frons humanæ gloriæ, erigitur ad cælum capitolium mentis, arx rationis in homine erecto ſtat vultu; ille ſolùm cæleſtia reſpectat, diuinitatis cognatus, ratione decorus. Inuſtæ tamen ſunt quædam eius notulæ brutis, vt quam in nobis non colimus, in alienis aris quamdam eius ſtatuam revereamur: vt ſciamus cuius vmbra feras nobis ſimiles facit, eiuſdem veritatem nos Deo ſimiles facturam. Si tantam nobis incuſſit admirationem veſtigiũ mentis, quantum ipſa mens nos admirabiles reddet? Si bruta ſenſus rationalia ſimulauit, nos ratiu diuinos: ſi, quæ nos, illa ſenſu agunt; nos ratione agemus, quæ Deus. Quantum poſſimus mẽte, noſcamus ex ijs quæ amẽtia agunt imaginatione. Intelligit natura quid faciat: opus eius rationale eſt, addo & diuinum. nam rationale non ab aliâ ratione eſt niſi diuinâ. Non ſunt rationalia dote domeſticâ, quæ iuxta rationem ſe mouent; velut quæ eleuantur, non ſtatim ſunt ignis. Videndum eſt à quo moueantur. Sagitta alieno impulſu ſcopum quærit: ita quidquid videtur ratione agere, videndum à quo agatur; alioqui tota natura rationalis eſſet. In omni eà eſt quædam rationis affectatio, quædam diſcretio. Elementa norunt, cùm exulant ſuis ſedibus, repetunt ſine errore viæ. Ignis ſimilia cogit. Stirpes noxios ſuccos à ſalutaribus diſtinguunt; illos recuſant, hos attrahunt. Cucumeres oleum aduerſantur, an quia ſciunt eo ſe perfuſos morituros? perreptant verò ad vliginem & humorem quo irrigentur. Vitis braſſicam odit propter inuidiam ſucci ab illâ vſurpandum: fugit laurum inſenſam nimiâ caliditate. Audiá Tertullianum, vitis hederæque ſapientias contemplantem. lib. de Animâ, cap. 19. *Video enim & vitem, adhuc teneram & impuberem, intelligentem tamen iam opera ſua, & volentem alicubi adhærere, cùm innixa & innexa proficiat. Denique non expectatâ ruſticâ diſciplinâ, ſine arundine, ſine cerno, ſiquid attigerit, vltrò amabit: & quidem viriosius amplexabitur de ſuo ingenio, quàm de tuo arbitrio properat eſſe ſecura. Video & hederas, quantum velis premas, ſtatim ad ſuperna conari, & nullo præeunte ſuſpendi; quod malint parietibus inuehi textili ſiluâ, quàm humi teri voluntariâ iniuriâ. Contrà, quibus de ædificio malè erit, vt creſcendo recedunt, vt refugium ſentias ramos aliorſum deſtipatos, & animationem arboris de diuortio parietis intelligat, contenta ſuâ paruitate, quam ex primordio prouidentiſſimi fruticis edidicit, timentis etiam ruinam. Has ergo ſapientias & ſcientias arborum cur non contendam? Viuant vt philoſophi volunt, ſapiant vt Philoſophi nolunt; intelligant & infantiam ligni, quò magis hominis.*

Ad hæc affectus pariter plantæ ſimulant. Palmæ ſe diligunt, ſed & in extraneum genus charitatem colunt. Myrtus & malus amicitiam colunt. Quare quemadmodum delirarunt Anaxagoras & Empedocles, tribuentes ſtirpibus vota, cupiditates, ille animalia ratus, iſte & ſexu diſtinguens; atque inſuper accedens Democritus, mente eas exornans: ita delinquunt qui irrationabilibus rationem tribuunt. Ceterùm & tantam mentem beſtiarum in argumentum nullius ſumo: iam enim prudentiores nobis eſſent, feliciores: naturalis illis ars, & ab vtero ſapientia. Nobis ſera eſt ratio, pigra mens, laborioſa ars, poſt multos labores: poſt multas ineptias magnum præmium eſt, minùs inſanire. Illis idem naſci, & ſapere ſine diſciplinâ, ſine labore; non igitur gloria ſuæ naturæ eſt, ſed donum; non cenſus proprius, ſed beneficium alienum. Ad hæc perfectiùs aliquando quàm nos agũt: perfectiori enim gubernantur mente, nam alienâ: impetus ille à diuinâ eſt ratione. Puer aliquando elegantioris formæ characteres exarat quàm adultus, ſi peritus ſcriba ducat manum. Diuinus vigor illa ductat: ab illo prudentiſſimos impetus diſpenſant, non aliter quàm directus ſagittæ motus ab impellente homine eſt. ideò quia à Deo puriores interdum virtutes edunt, id eſt, purioris virtutis ſimulachra. Adijce, quòd ſi ab euentu non à principio mens definienda eſſet, non tantùm brutis ratio eſſet, ſed fermè diuinitas. Noſcunt futura, præſagiunt: ſcilicet diuinatio potiſſima diuinitatis eſt teſſera. Iſtam agitationem diuinæ manus in nobis experimur, cùm infantes fuimus; & ſiquando adulti deſipimus, tunc aliqua rationalia facimus, ſed ſine ratione, interdicto eius vſu. Ad diſciplinam noſtram iſta ſunt, omnem morum inſtitutionem, & ſolertia rationis officia finxit in amentibus naturis diuina mens, vt erudiremur, commendatâ ratione, vbi non eſt; & prouocatâ, vbi debuit eſſe. Ad hoc ſunt plura rationalia officia manifeſtè irrationalium, quæ per inſolentem naturæ ordinem eueniunt, ad aliquam eruditionem noſtram. Infantes videmus cum ſanctitate, bruta cum religione, inſenſata cum ratione, muta cum linguâ. Infans Nicolaus aliquoties in hebdomade ieiunabat. Brigitta conticuit, vſquequò triennis cœpit extemplò perfectè

loqui

loqui inopinâ oratione. Illatenus muta viſa prudentiſſime: noluit loqui, donec ſciret. Quid ſapientius, quàm morâ vincere errores? Cùm feruidus Pater, homo quidẽ Dei, Ignatius Martinus in Luſitaniâ doctrinæ Chriſtianæ rudimenta cœpiſſet in plateis docere, rogauit auditores, num vellet aliquis ſalutare Virginem. Tenuit omnium ora quidam pudor, ſed infans in vlnis maternis tunc inſonuit: *Aue Maria*, quo prodigio percuſsâ verecundiâ adultorum, progreſſi ſunt vociferantes, *gratia plena*. Bos quidam ignarum & negligentem ruſticum Religionis noſtræ ſacramenta edocuit, intonando articulatâ voce, *Credo in Deum Patrem*, & omnem reliquam Fidei profeſſionem. Eloquentem etiam bouem C. Volumnius & Seruius Sulpitius Conſules notarunt. Alius ſub ſecundum bellum Punicum exclamauit, *Caue tibi Roma*. Alius ante imperium Auguſti dixit ad aratorem fruſtrà ſe vrgeri, cùm breui non frumenta, ſed homines ſint defecturi. Loquacem canem ethnici viderunt: pulſo Tarquinio Epidius arbores locutas prodidit: meminit & Plinius; ſpeciatim Philoſtratus vlmũ, Orpheus fagum. Saxum quo ſe portari Motezuma iuſſit ad idolorum ſacra vbique peragenda, immobile conſtitit, nullaque vi nec arte ſedem ſuam reliquit: diſfractis pluribus rudentibus, quibus innumeri barbari id protrahere ſunt conati, & porrò contendentibus, inſonuit vox, nullo pacto poſſe dimoueri, Dominum enim naturæ nolle illa fieri ſacrificia. Nuntiato Regi prodigio, iuſſit ibi ſacrificari. ſed iterùm vox: *Nonne iam dixi, diſplicere iſta creatori? In huius fidem permittam tantiſper me portari, & iterùm fixum ſtabo, vt dimouere me non valeatis*. Accidit ita facile promota rupes aliquantulum fuit, mox rurſus immobilis conſtitit. Muri Babylonici hac voce reſonuerunt, tunc vrbem captũ iri, donec mula pareret: atque numquam capiendæ vrbis ſpem enixa Zopyri Perſę mula refutauit. Quemadmodum hæc & alia rationalia inſenſatarum rerum argumenta propter aliquam inſtitutionis noſtræ maiorem neceſſitatem diſpenſata ſunt; ita & ordinaria quædam documenta virtutis, & veſtigia mentis propter communem eruditionem imprimi brutis oportuit. Erubeſcat homo aut brutorum æmulum non eſſe, aut fuiſſe imitatorem. Pudeat illâ virtutis imagine carere, quibus ſeruiles naturæ commendantur, aut per imitationem vitiorum in eorum cenſu reſcribi. Ad faſtidium vitij, ad inuidentiam virtutis, animalia cum vtriuſque geſtu, & rationis effigie, diuina illa ratio fabrefecit. Ad hæc fides diuinæ ſapientiæ eſt, dum ſapere videmus bruta; miramur maieſtatem illius mentis in amentes naturas refuſæ: quò minùs poſſunt ſapere, plus eſt ſapuiſſe. Subtiliorem artem difficilior materia commendat. Adijce, ſolertiora eſſe minima, aut deformia, formicam, apem; elephantem aſpectu ſtultum & inertem. Quemadmodum calidior eſt aër remotior a Sole, quàm in mediâ ſphærâ; reſiſtente enim opacitate terræ, geminantur reflexione radij: ita eæ naturæ, quæ humiliores videntur; ſagaciores ſunt. productus vſque ad illas diuinitatis ſplendor, velut ibi reſiſtens impetus roboratur. Geſtit quoque in minimis diuina ſe oſtentare ratio: plus formæ habent, aut tota pænè ſunt forma. Quanta illa mens erit, quæ ſine materiâ, quæ ſimpliciſſima, quæ tota actus eſt, quæ tota forma, limpida omni complexione. Quæcumque igitur prudentiæ ſigna edunt bruta, idola quædam & velut ſigillaria mentis ſunt, arcanâ virtute, non ſuâ perſpicacitate gubernata. Nec mirandum eſt, quæ de ipſorum aſtutijs narrantur (fortaſſe non omnia ſine negligentiâ veritatis) niſi quia rationabilia ſine ratione peragant: affectant mentem, non obtinent; nec illam ſacram diſcernendi vim imis concludunt pectoribus, in territorio adhuc materię contenta. Diuortium corporis & ſpiritus ignorant. Quare in illis totum corpus eſt, & demiſſum, nec vltra phantaſiam, citra debitum laudis, citra meritum, citra præmium.

CAPVT XXI.

An diſciplina ſit brutis.

IAm & diſciplinam omnem nego brutis. Solus homo notitiâ principiorum pollet; quibus artes ſcientiæque ſtruuntur. Solus ille diſcipulus, ſciens, artifex: ſolus diiudicat per compoſitionem rationum, ſolus diſcurſus nectit, ſolus mentem reflectit, ex proæreſi ſtatuit, reminiſcitur. Quid denique ad vindicationem artium & ingenij deſideras? Specta corpus ad artificia promptum, erectum, ſubſiſtens, inſtructum manu aptiſſimâ operi. Inſtrumentum dedit natura genuinum, nouit cui vſui. Blandè itaque capiendi ſunt Auctores, qui à diſciplinâ beſtias commendant. Extulit ad hanc gloriam hirundines Theophylactus Simocata initio ſui Dialogi, vbi ait: Τὰς χελιδόνας ὑπὸ τῆς μητρῴου ἀκήκοα τὴν παρ' αὐταῖς ᾠδὴν διδάσκεσθαι μουσικῶς· οὐδὲ γὰρ ἀπαίδευτον θρήνημα τοῖς χελιδόσιν ἀκούειν μητρὸς ἀλόχου. Διδάσκουσι δ' οὖν ἐκεῖναι τὰ ἔκγονα, πόλεσι εἰσοικίζονται, καὶ προσφιλεῖς ἀνθρώποις, καὶ φιλαλοῦσι θαλάμοις ᾠδὴν ἐναρμόνιον. *Hirundines maternos cantus, ſecundùm modulos muſicos à matribus edoceri percepi: non enim indocta proli audire mater*

ter ſuſtinet hirundo. Docent ea igitur ſuos fœtus vrbes inhabitare, & apud homines canere, ac circum ſuperiores ædium partes carmine perſtrepere continuo. Idem, vt omittam alios, elephanti exemplum ſic commendat Epiſtolâ decimatertiâ. Φιλομαθέστατον ζῷον φασὶ τὸν ἐλέφαντα, καὶ ἀνθρωπίνων διδαγμάτων μαθητὴν ἐπιδέξιον· οὐ γὰρ ὁ τοῦ σώματος ὄγκος θαυμαστὸς παρ' αὐτοῖς, ὅσον ὁ τῆς παιδείας κόσμος τετίμηται. Καὶ ταῦτα μὲν παῖδες περιθρυλλοῦσιν Ἰνδῶν. Ἐγὼ δὲ τοῦ Νικίου τεθαύμακα, τὸ ἀλόγων ζῴων ἔχοντος τὸν λογισμὸν ἀλογώτερον. ὑπάρχων γὰρ παῖς ἀνδρὸς σοφιστοῦ, τὰ πατρῷα ἐκλελάκτικας, περὶ δὲ κύβους καὶ παλαίστρας τὴν τοῦ βίου σχολὴν κατηνάλωσας, καὶ γέγονας πέρας δυσγενείας τῷ γένει. Εἰ τοίνυν παῖς ἀκούειν Ἑρμαγόρου ἐθέλεις, ὀψὲ πρὸς τὸν ἐκείνου βίον ἐπάνιθι, ἀγαθὸν, κἂν ἐς γῆρας σοφία τε καὶ φρόνησις παρῇ, καθὰ δοκεῖ καὶ τῷ Πλάτωνι. Εἰ δὲ τῶν πάλαι κακῶν δυσαναχετεῖς μεθιστάναι, καὶ παῖδα σαυτὸν Ἑρμαγόρου κηρύττεις, τυμβωρύχος ἴσθι τοῦ πατρῴου τάφου γενόμενος· τῇ σῇ γὰρ κακίᾳ τὰς ἐκείνου ἀρετὰς καθυβρίζεις. *Diſciplinoſiſſimum dicunt animal eſſe elephantum, & dexterrimo caput ad omnia ea quæcumque ab hominibus edoceatur: neque enim in illo tantum moles miranda corporis, quantum diſciplinæ cultus æſtimatur. Et ea quidem Indorum pueri diuulgant. At ego Niciam admiratus ſum irrationalibus animantibus rationem habere irrationaliorem, vt qui cùm ſis viri eloquentis filius, paternis ſtudijs abiectus, in alea ludo ac palaſtræ otio vitam deteras, egreſſus ingenuitatem generis. Quare ſi filius audire velis Hermagoræ, ſerò aliquando ad eius vitam redi: & bonum eſt, ſi in ſenectute ſapientia adſit & prudentia, quod & Platoni videtur. Si verò moleſtum eſt ex priſtinis vitijs reſurgere, & teipſum Hermagoræ filium iactitas, ſcito te futurum furem paterni ſepulchri. Nam tuâ malitiâ virtutes eius infamas, & contumeliâ afficis.*

Exempla beſtiarum diſciplinam ſimulantium, laxè quoque admittenda vultum ſolùm diſcendi obiectant. Fuit felis cuidam Fratri noſtro familiaris, cuius curæ erat pulſare nolam ad ſurgendum. Id munus felis didicit: ſi fortè, cùm hora inſonabat, abeſſet Frater, felis accurrebat ad funem, & manibus preſſo vngue detrahebat.

CAPVT XXII.

An ſint in brutis affectus.

PRoximum eſt quærere de appendicibus mentis, num paſſiones aut vexent aut verſent bruta. Et quidem affectus noſtros affectant, non habent. Ita Stoici, qui & ipſos affectus animalia cenſuerunt, ſed negarunt animalibus: ita & Seneca, cum quibus dicendum eſt, feras irâ carere, & omnia præter hominẽ. Nam cùm ſit inimica rationi, nuſquam tamen naſcitur niſi vbi rationi locus eſt. Impetus habent feræ, rabiem, feritatem, incurſum, iram quidem non magis quàm luxuriam. Et in quaſdam voluptates intemperantiores homine ſunt. Non eſt quòd credas illi qui dicit,

Non aper iraſci, meminit non fidere curſu
Cerua, nec armentis incurrere fortibus vrſi.

Iraſci, dicit incitari, impingi. Iraſci quidem non magis ſciũt, quàm ignoſcere. Muta animalia humanis affectibus carent; habent autem ſimiles illis quoſdam impulſus. Alioqui, ſi amor in illis eſſet, & odiũ eſſet; ſi amicitia, & ſimultas; ſi diſſenſio, & cõcordia; quorum aliqua in illis quoque extant veſtigia. Ceterùm humanorum pectorum propria bona malaq; ſunt. Nulli niſi homini conceſſa prudentia eſt, diligentia, cogitatio. nec tantùm virtutibus humanis animalia, ſed etiã vitijs prohibita ſunt. Tota illorũ, vt extra, ita intra forma humanæ diſſimilis eſt. Regiũ illud & principale parum ſubtile, parum exactum, vt vox eſt quidẽ, ſed non explanabilis, perturbata, & inefficax, vt lingua, ſed deuincta, nec in motus varios ſoluta. Capit ergo viſus ſpecieſq; rerũ, quibus ad impetus euocetur, ſed turbidas & confuſas. Ex eo procurſus illarum tumultuſq; vehementes ſunt; metus autem ſollicitudineſque triſtitiaque & ira non ſunt, ſed his quædã ſimilia. ideò citò cadunt, mutantur in contrariũ: & cùm acerrimè ſæuierunt, expaueruntque, paſcũtur, & ex fremitu decurſuque veſano ſtatim quies ſoporque ſequitur. Libanius etſi refutet Stoicos, qui opinionis elogio diffamarũt affectus, ſecutus tamẽ Ariſtotelicum ſenſum, imaginẽ illorum, nõ ipſos, beſtijs indulſit. Vmbra amoris fuit, cùm elephas puellas, cùm delphinus pueros dilexerunt, cùm amaſijs mortuis tabeſcebãt.

CAPVT XXIII.

An riſus & fletus competat brutis.

QVid de riſu & fletu? Ridet cuculus, ridet & auis fulua, quàm Indi quapachtototl dicunt: meruit propterea infamiam inauſpicari ominis. Adeò Barbari philoſophatunt timentes lætitiam, feſtiuumque & ridibundum cantum minas computarunt. Luxerunt canes & equi. Paulò ante mortem Cæſaris greges equorum abſtinentes pabulo, vbertim profudere lacrymas. De Pallantis equo Virgilius cecinit:

Pòſt bellator equus, poſitis inſignibus, Aethon,
It lacrymans, guttiſq; humectat grãdibus ora.

Eâdem fidei lege deſcripſit Homerus equos Achillis:

Perſtabant curru iuncti, lacrymaſq; cientes,
Quæ miſeris calidæ malas per & ora fluebãt.

Pli-

Plinius lib. 8. c. 42. equis tribuit pugnæ præſagium, & lacrymas, in obitu dominorum. Conſentit Iſidorus, qui adiecit, ſolũ equum, præter hominem, lacrymari, & doloris affectum ſentire. Sed iſtæ commotiones contingunt rationẽ, & pro exceſſu aut defectu ſtultitiæ, aut inhumanitatis elogia merẽtur: quare quibus deeſt ratio, ſimilitudo erit dumtaxat. Latiùs iſta Libanius, nos dũtaxat libamus. Sed de lacrymis definiamus nonnihil. Non animalibus tantùm, ſed & plantis quidã lacrymas aſſignarunt: putarunt lacrymas non aliud eſſe quàm prolicitũ guttatim humorẽ ex viuẽtibus. Sed hoc & ſudor eſt. Quid ampliùs lacryma erit? Fluxus oculorũ? Vtique, ſed non ſimplex, ſed quem affectio animi extorſerit. Iam ſi lactymatio inuoluit affectũ, vbi iſte non legitimus, ſimulatio dumtaxat lacrymandi erit. Ophthalmiâ vexati ab oculis ſtillãt humorem, nec lacrymare dicimus: item & frigore afflicti, & inflãtes buccas, & bibentes immodicùm, aut ridentes. Quare ſicut homo non ſemper lacrymatur, cùm oculi aquas ſtillant, ita nec bruta. Homo autem ſolus lacrymatur. Prima humanitatis cærimonia fletus eſt, primum vitæ vectigal, prima lucis ſalutatio. Scilicet præfatio vitæ, lacrymatio ceteras vitæ partes prædictat.

Fuerunt & qui in ipſo vtero lucis timorem fletibus indicarunt. VVeinrichius in erudito trium hiſtoriarum de monſtris tractatu facit mentionem. Operæpretium eſt eius verba adſcribere. *Quin & flens*, inquit, *in vtero puer natus eſt, teſte Fabricio, qui & verſibus ſuis illuſtrauit, & Baptiſmo ipſe adſtitit. Noſtris etiam his paucis annis clariſſimè vociferari auditus eſt, alius in hac ipſa vrbe* (Vratiſlauiâ) *homo in omni ſuâ vitâ poſteà miſerrimus factus. In Alpibus Noricis vagitus cuiuſdam diebus quatuordecim ante partum exauditus eſt, infantis etiam verè monſtroſi, quòd cornutus eſſet.* Hæc ille. Cruſius ex Iobo Fincelio anno 1546. *infans in vtero materno fleuit, vnus in Miſniâ, alter Rotvvilæ ad Nicrum. Eo verò anno bellum fuit Proteſtantium cum Cæſare.* Meminit eius & Cardanus de Varietate rerum, sed ἐν γῆρει tantùm, additque parricidas tales poſteà fuiſſe, aut aliàs improbos. Quid? Iámne in hoc reſutamus aſſetta? infantibus affectus non eſt, nam nec ratio, quare nec lacrymæ. Fateor affectus & rationem infantibus actu deeſſe, non facultate; illius autem lacrymæ ſunt, qui mentem habet, licet non exprimat. Nobilioris animæ vigor plus dominatur etiam ſine ratione corpori, & extundit argumenta ſui morſus ex oculis.

CAPVT XXIV.

An ſoli equi lacrymas fundant.

LAxiùs interpretanda eſt illa Iſidori ſententia, quòd ſolius equi & hominis ſit lacrymari, ſcilicet frequentiùs. Nam Claudianus inquit,

—— *Lacrymis torui maduere leones.*

Fauẽt Plinius & Lucretius, lacrymis & mœrore Regem ferarũ donantes. Aſinos Mauritaniæ acertimas lacrymas ſcripſit Ælianus fundere. Elephantibus tribuit Xiphilinus lugubrem vocem, canibus Calaber ſenſum doloris, tauris Calpurnius mœrorem. Omnia hęc capienda eo ſenſu, quo ſuperiori Capite conſtrinximus, lacrymas proprias, affectui dumtaxat rationalis naturæ competere.

CAPVT XXV.

Memoria quibus brutis inſit.

ALia lis de memoriâ eſt, num cõmendet beſtias. Et quidem reminiſcentia nullis ineſt (appendix intellectiõnis eſt) memoria multis imaginationis viribus contenta, quis illã elephanto negabit? Glycas teſtis eſt, elephantem quemdam, cùm in Circum deducererut, ſedentem in foro ad Milliarium aureum Magiſtrum ferarum, ſubitâ irâ atque impetu interfeciſſe. Cauſam nõ aliam violentiæ fuiſſe, quàm quòd ante annos totos decem, eodem illo loco, idem Magiſter eumdem elephantũ ferro percuſſiſſet, quam iniuriam tot annos recondens, tunc demum ijt vltum. Ex Acoſtâ plura Lipſius. Miles quiſpiam in vrbe Cochin elephantem per laſciuiam in fronte putamine nucis percuſſerat (grandem illam Indicã intelligo, quam incolæ coccum appellant.) Elephantus putamen ſtudioſè tollit: illud, atque iram, recondit. Poſt dies pluſculos, in viâ quapiã publicâ obambulantem militem conſpicit, accedit, & elatum ex ore putamen, promuſcide ſuâ acriter in illum conijcit: tum exultabundus abijt, quaſi talione illâ iniuriam probè vltus. Iterùm ex eodem. Miles elephantum in eadem vrbe cum rectore obuiũ habuit, noluit decedere. Elephas ſuam & rectoris contumeliam id interpretatur, vlciſci tamen à rectore prohibetur. Poſt dies aliquot, in ripâ Mangatæ fluminis (id vrbem alluit) militem fabulantem otioſè reperit. Cùm rector non adeſſet, corripit illicò hominẽ, in altum tollit, nec precibus nec clamore adſtantium motus, aliquotiens flumine merſit, alleuans ſubinde & demittens. Cumque luſum eum ſatis diu luſiſſet, contentus hac vindictã; ho-

hominem

minem vitæ ſuæ iam diffidentem, tectum & illæſum deſtituit eo ipſo loco vnde ſuſtulerat. Sed hæc in deteriorem & vindicém partem memoriæ exempla: ecce etiam in beneficam & benignam. Acoſta idem ſuggerit. Elephantum in vrbe Goâ fuiſſe, qui annuo illo & ſolemni furore correptus, catenas abrupetit & vincla. Fugientibus omnibus, ſeruulum quempiá, qui vlnis infantem domeſticum geſtabat, in ædes properè irrupiſſe, oblitum ſarcinę quam depoſuerat in illâ trepidatione ante ædes. Elephas adeſt, mortem omnes & obtritú pueri exſpectant. Ille contrà manu ſuâ leniter attollit; in humile tectum, quod è regione ędium, collocat; reſpectans curioſè ſatiſne puer illic ſine damno. Dein furibundus curſum ſuum exſequitur. Id datum omnes interpretabantur veteri beneficio, quia mulier earum ædium domina, & infantis mater, elephanti tranſeunti ſæpiùs panem aut fructus obtulerat. Ad hæc: repedant feræ cubilia ſua, vtique memores. Canis poſt multos annos domú agnoſcit; & reduces excipit dominos, adorat, blâditur, & aduentum celebrat magnis lætitiæ geſtibus. Maius diſſidium eſt, an omnibus inſit recordatio brutis. Diuus Baſilius piſcibus iniquus fuit, nullâ pænè illis reliquit, eſt tamen quædam illis ſpecies diſciplinæ & experientiæ. Nihil ſine memoratione diſcitur. Ad ſigna prandij accurrunt in ſtagnis, cymbalo aut crepitaculo vocati, ſcilicet non immemores ſignificatûs: repetunt ſuas latebras, nempe non obliti viæ. Ariſtoteles quoq; nimis parcus videtur, dum apibus & formicis imaginationem negauit, memoriá eripuit. Iniuſtè quidem: formica enim per eamdé ſemitam redit ad domicilium, quærit amiſſam viam: apes quoque importunæ ſunt deguſtatis floribus Fateor tamen, aliqua animalia memoriæ expertiá, vt omnia pigra, & adhærentia ſaxis, ſuo contenta accubitu, ſuo fida loco: náque indulta recordatio brutis ad repetitionem latibuli, aut opportunæ rei inquiſitionem, aut fugam. Illa ſunt tenacia ſedis; nihil quærunt, fugiunt nihil, ſuperuacaneum eſſet meminiſſe. Sed & tucani minima memoria eſt, aut maxima ignauia: neſcit repetere antrum, ſi fortè egrediatur, ideò alterum fodit quò ſe condat: nihilominùs alicuius recordationis argumentum eſt, ſeruare in ſuis latebris congeſta in annuos cibos ſemina.

CAPVT XXVI.

An libertas aut indifferentia aliqua brutis inſit.

LIberaliſſimi nonnulli Theologi, in quibus noſter Petrus Arrubal in Codicibus manuſcriptis, indifferentiam indulgent brutis circa delectabile & vtile, vt reijcere vel arripere illa poſſint, ſolùm circa honeſtum negatâ libertate: tum alij imperfectá quamdam diſcurſionem circa hæc obiecta prodigunt. Planè mihi non eſt dubium, aliud eſſe arbitrium, aliud rudem libertatem; & poſſe hanc aliquo modo ſine illo eſſe, ſcilicet ſine iudicio, ſine mente integrâ aut ſanâ. Pueri & amentes non ſolum ſponte agunt, ſed multa etiam liberè, quæque in eorum libidine & poteſtate ſit ea efficere, aut omittere, aut aduerſa amplecti. Sic Victoria cenſuit, ſic & Molina noſter in Concordiâ ſuâ. Neque ea culpæ illis vertuntur, non merito, non opprobrio, quia non diſcernunt inter bonum & malum morale. Atqui hæc libertas non eſt exacta, nô quam dicimus arbitrium: liberum enim arbitrium ibi eſt, vbi voluntas. Ea ſit, in quâ formaliter, vt aiunt, libertas explicetur præuio rationis iudicio. Quid? tantámne dabimus licentiam & libertatem brutis ac pueris? Non, credo, opus eſt: aliquam verò neceſſariam indifferentiam reor cum Molinâ noſtro; & ad minus, cum Arrubale, ineſt eis veſtigium libertatis quoad aliquos motus, & alterutrius partis ius eligendi à ſentienti appetitu. Quando namque (ait Molina) bellua fatigata ex diuturnâ ſeſſione ambulare appetit, neque in aliquem peculiarem locum trahitur à notitiâ & appetitu alicuius obiecti, quod in eo loco ſit, planè in poteſtate ipſius videtur eſſe ſitum, in vnam aut in alteram partem moueri. Non tamen tantum veſtigium libertatis côcedam belluis, vt ſi ab appetitu, præuiâ cognitione alicuius obiecti, incitentur in obiectum certum, nullaque exiſtente causâ quâ retrahantur, vt metu fuſtis aut alterius rei, in poteſtate ipſarum ſit non moueri in tale obiectum. Qui tamen neque veſtigium hoc libertatis beſtijs voluerit concedere, is nullâ ratione appetitui brutorum radicem proximam alicuius contingentiæ tribuere debet. Hæc Ludouicus cenſuit, & mihi quidem vt minimùm ea indifferentiæ libido danda brutis, ſtuperet namque equus tamquam ſtatua, hinc inde æquè oblatis duobus hordei manipulis. Recurrere ad cauſam primam vnius coacturæ, longum iter eſt, & ſuperuacaneum.

Neque tamen liberaliores oportet fieri in libertate brutorum. Conſpiratio illa ſuorum morum neceſſitatem magnam ſuæ naturæ arguit. Omnes vulpes fraudulétæ ſunt, omnes grues cautæ, omnes araneæ ingenioſæ & inſidiatrices, omnes lupi prædones, omnes leones magnanimi, omnes lepores timidi, omnes apes induſtriæ & ſollicitæ, omnes formicæ prouidæ & laborioſæ. At

humana

humana ingenia ob facultatem liberi arbitrij diſſipantur. Egregiè Perſius:

Mille hominum ſpecies, & rerũ diſcolor vſus:
Velle ſuum cuique eſt, nec voto viuitur vno.

Sed & Horatius aptè canit:

Millia quot capitum viuunt, totidem ſtudiorum.

CAPVT XXVII.

Quomodo animalia præſentiant.

CEterùm quia præſagium, ſcilicet diuinationis æmulum, ſupra mentem ſit, lubet hîc definire, quo pacto cum vecordiâ concordet animalium. Obinde opinor perſentiſcere futura, quia ſine mente ſint; vacãt enim ſenſibus intellectionis, famulatu exemptis, liberiſque ſeruitio alieno: ideò habiliores ſunt conditionibus temporum, influxuiſque elementorum. Aduentitię temporalium qualitates in otioſiores brutorum ſenſationes meliùs ſe inſinuant: ideò geſtiunt aut mœrent pro humorum effuſione, aut contractione; atque pro diuerſitate phantaſiæ gubernant affectus præuios ſerenitati aut pluuiæ. Ita delphinus placato mari laſciuit; commota enim phantaſia naturalium impreſſione cauſarum ad ludos prouocat.

CAPVT XXVIII.

Quid ſit inſtinctus animalium.

NEc enim animalium inſtinctum aliud reor, quàm operationem phantaſiæ ad iudicium commodi vel incommodi determinatam, determinantemque appetitum ad impetum vel fugam. Iudicium non propriè intelligo, ſed hiſtrionem quemdã eius. Differt autem inſtinctus, licet brutorum phantaſia in eamdem ſpeciem coëat, pro formarum & temperamentorum diuerſitate, quæ baſes indolis ſunt: inde tanta operum varietas, vt bombyx lanam, apis fauos, formica horrea, araneus telam, hirundo nidum architectentur. Quemadmodum iuxta inſignium Philoſophorum placitum cogitatiua hominis facultas illud priuilegium ex coniugio mentis obtinet, vt circa ſingularia diſcurrat. Ita in brutis ex diuerſæ formæ & temperamenti contubernio diuerſæ phantaſiæ inſtinctuſque dirimuntur, vt opus habeant aliquâ rerum ſpecie, innatâ ab origine ſuâ, inſigniri: nec ab Auctore naturæ nouis & aduenticijs fauoribus iuuari, vt nonnullis placuit; in illo enim excederent homines, in hoc exæquarent.

CAPVT XXIX.

Cur nullum animal præter hominem cum intellectu ſit.

INquiret tandem curioſitas, cur nullum, præter hominem, animal mens exornet. Nata omnia non ſunt, niſi homo, imperio. Obſequium cæcum oportet eſſe: nec obedientia diſcretione magnopere habet opus. Circa eamdem quæſtiunculam hoc oraculum B. Brigitta accepit. *Reſpondeo tibi: Omnia quacumque creata ſunt, ad vtilitatem hominis ſunt, aut ad neceſſitatẽ eius & ſuſtentationem, aut ad informationem & correptionem, aut ad conſolationem & humiliationem. Si ergo bruta haberent intellectum ſicut homo, eſſent vtique homini in tribulationem, & potiùs nocerent quàm prodeſſent. Ideò vt omnia ſubiecta ſint homini, propter quem omnia facta ſunt, & omnia ipſum timeant, ipſe verò neminem niſi me Deum ſuum, propterea animalibus non eſt datus rationalis intellectus.*

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII EX SOCIETATE IESV HISTORIÆ NATVRÆ LIBER QVARTVS.

CAPVT PRIMVM.

An cælum ſit cauſa aliquorum animalium.

DISCVSSI ſentientis ſubſtantiæ dignitatē, nunc aliquas cauſas euoluam, antiquiores ſaltem; & primùm quæſtionem illam, quam ſuſpenſam reliqui, vt omnem expiem ſcrupulum eorum, qui cælos exornarunt intellectu & animo, An cælum alicuius beſtiolæ pater, earum ſcilicet quæ ſponte dantur. quamuis in hac parte etiam ij qui amentes & exanimes iudicarunt orbes, cenſuerint generatores horum ſentientium, non vt cauſas præcipuas, ſed vt inſtrumenta diuinæ; proxima enim aliqua cauſa ſignanda erat, quæ ſi non auctor, miniſtra ſaltem fuiſſet horum viuentium. At vnde cęlis hæc officia tribuimus, & non potiùs elementis, quibus iſtam efficaciā video in Philoſophiâ Moyſis commiſſam? *Producant*, inquit, *aqua reptile animæ viuentis, & volatile ſuper terram ſub firmamento cæli.* & rurſus: *Producet terra animam viuentem in genere ſuo, iumenta, & reptilia, & beſtias terræ ſecundùm ſpecies ſuos.* Non audio, Producat cælum. quare ſi à Deo virtutem non accepit, vnde iſtam paternitatem obtinuit? In ſigna & tempora audio exornatum æthera, non ad fecunditatem. Sine aſtrorum vi peperit terra ſtirpes: tunc cælum rude erat, incultum, obſcurum, inefficax ſine ſuâ lucis manu; nulla tunc ſidera. Igitur iſta vis non eſt ſublimis, cùm cælum nec parens nec obſtetrix potuerit eſſe. Idem cenſeo de omni animatâ naturâ, quod de vegetabili. Ceterùm in illâ Dei iuſſione, aliqua ſine dubio efficacitas terræ & aquæ producendis viuentibus tributa; ergo ſufficiet. Quare non damno eruditos aliquos Aſtronomos, qui cū pluribus Patribus temperarant cæli vires. Obſeruanda ſunt diuerſa genera diuinæ elocutionis. In quibuſdā verbis nulli delegatur creaturæ procreatio alterius, in alijs committitur. Lux, firmamētum, ſidera, homo immediatè à Deo fuerunt, nullâ ſecundâ interueniente efficaciâ ſiue ſocietate creaturæ, ideò horum productio conuenienti edicitur formulâ, *Fiat lux, Fiat firmamentum, Fiant luminaria, Faciamus hominem.* Igitur diſcrimen aliquod eſt, cùm dictum fuit, *Producat terra*, & *Producant aquæ.* Quod vero diſcrimen? niſi quòd aquæ & terra, vltra materiæ ſuppeditationem, conatum adhibuerint, acceptum ex diuino præcepto. Sidera autem & firmamentum ex præiacenti materiâ facta ſunt: non enim fuit denuò creata materia, cùm ipſa formata; & tamen, quia Deus illa immediatè & ſolus effecit, *Fiant* dicitur, non, *Producat terra*, aut aquâ, aut aër, aut ignis, aut quinta aliqua ſubſtantia. Deinde obſeruandum eſt diſcrimen inter ea ipſa quæ Deus immediatè fecit: de aliquibus dixit, *Fiant*; de homine, *Faciamus.* Nullum verbum Moyſis ſine ſacramento, ſine doctrinâ eſt. Cur ita diuerſa eloquia? nimirum ſidera & firmamentum Deus ſolus fecit, ſed ex materiâ; at humanum animum ſolus fecit, & ſine materiâ: non ſolùm eduxit, ſed totum tunc produxit. Satis itaque conſtat ex formulis diuini imperij, terræ & humoris commiſtio ad generanda viuentia. Non otioſa Dei vox eſt. *Producat*, inquit: producere vim notat. Terra iam tunc inaugurata vitalium rerum procreatione, ius aliquod nunc vſque retinet in aliquarum beſtiolarum partu, quemadmodum diuinus vir Baſilius cenſuit. *Præceptum hoc, ſcilicet producendi animalia, ſic impreſſum eſt terræ elemento, vt ne hodie quidem deſinat ſubſeruire ſuo creatori. Nam animalia partim ex antecedentibus oriuntur ſucceſſione, partim nunc etiam ex ipſamet emergere terrâ generariq. cernuntur. Non ſolùm enim cicadas humus pluuio tempore edit, & innumeras alias beſtiolas in aëre peruolantes, quarum plurima præ tenuitate nullam ſortitæ ſunt nomenclaturam; quin & mures ranasq. ex ſe ipsâ iam profert & edit, vtpote cùm circa Aegyptias Thebas poſt vehementes in æſtibus pluuias, vniuerſa arua ſoricibus impleri protinus nouimus. Anguillas quoque nec alio vllo modo, niſi ex fæculentâ conſtitui materiâ limoq. conſpicimus; quarum nec ouum, nec alium vllum*

mo-

modum, ſucceſſionem efficere conſtat, ſed è terrâ hæ progignuntur.

Neque leue eſt argumentum efficacitatis elementorum, ex diuino præcepto terram & aquã inuiolata tenuiſſe iura ſua. Piſcium & auium productio aquis delegata, ergo ſolùm humoris hæc vis: quamobrè terra numquam genuit legitimam auem. Nullam, è terrâ ſolâ ſine humore genitam vidimus, nullã gemminam, vt videmus innumeras beſtiolas. Quare? quia iſta iuriſdictio aquarum eſt. In humore vtique aues natę produntur. Barliathes in aquis generantur: aquæ quoque produxerunt monſtrificum alitem, qui Motezumæ præmonſtrauit claſſem Hiſpanicam. Allata quoque fuit Franciſco Regi Galliæ concha cum auiculâ intus pænè perfectâ, alarum faſtigijs, roſtro pedibus hærente extremis oris oſtraci. Hector Boëtius aſſeuerat ſe vidiſſe enaras in algâ côchas, quibus apertis, viuę aues euolarunt. Si cæli iſta virtus eſſet, non adſtringeretur humori, & aliquando legitima auicula è terrâ ſuapte naſceretur, & maria & terras cælum reſpectat, omnia claudit, vndequaque voluitur.

Obijcies aliquas aues ex frondibus genitas. Apud Iuuernæ fluuiũ fertur, frondes aliquarum arborum in aquas dilapſas, in piſces abire, quæ in terrã, volucrium animaliũ formas induere. Dico adhuc è terrâ non procreatas aues (ſi legitimæ aues ſunt) ſed ex exuberanti aut arborum aut littoris humore. Potiùs hoc probat, germanos eſſe piſces & volucres. Ex eiſdem humidis folijs vtrumque genus emergit; hoc ſolum diſcrimen, quòd ex humidioribus piſces.

Atqui difficultatem illã, quòd elementa imperfectiora ſint beſtijs cõtta ius originis, etiam digerunt illi, qui horum animalculorum cælũ exanime progenitorem vindicât. Putauit Albertus, virtute ſeminali, vt inſtrumenta diuina, cælos continere vim generandarum beſtiolarũ: iſtud tamen priuilegium ad terram & aquam transfero. Namque ſi cælum imperfectius animalibus ipſorũ cauſa potuit eſſe, poteſt & terra ſine impedimento imperfectionis. Ad hæc, diuina vis aſſiſtit, quemadmodum nulla creata virtus ſufficit producendo ſpiritui; nihilominùs homo hominem generat, cuius generationi ſpiritus neceſſarius eſt, quem homo nequit producere: coronat tamen diuina vis conatum ſecundæ cauſæ, & ad exigentias diſpoſitioneſque accedit, expletura vota naturæ impotentis. Ita, licet elementalis virtus minor ſit ſentiente formâ, huius Deus explebit generationem, & primis fauebit conatibus, præparationique materiæ.

CAPVT II.

Opiniones Gentium de animalium origine.

NOnnulla prætereà ſunt in animalium origine diſpicienda, atque ad abſolutam tractationem altiùs petenda res, ab ipſis ſcilicet mundi natalibus. Vnde diuerſa placita, prout quiſque aut finxit, aut interpretatus. Philoſophorum decreta ſat erit, vt recenſeamus, narraſſe. Peripatetici obtendebant mundi æternitatem, negabât reperiri poſſe, auéſne antè an oua generata ſint: cum & ouum ſine aue, & auis ſine ouo gigni nequeat. Adſauêre Pythagoras, Ocellus, Archytas, Xenocrates, Dicæarchus, qui ſemper humanum genus fuiſſe credidere. Qui autem homines aliquos primigenios diuinitus naturáve factos crederent, multi fuerunt, ſed aliter atque aliter in hac exiſtimatione verſati. Nonnullos narrat Cenſorinus. Vt omittam, quòd fabulares Poëtarum hiſtoriæ ferant, homines primos aut Promethei molli luto eſſe formatos, aut Deucalionis Pyrrhæque duris lapidibus eſſe natos; quidam ex ipſis ſapientiæ profeſſoribus neſcio an magis monſtroſas, certè non minùs incredibiles rationum ſuarum proferunt opiniones. Anaximander Mileſius videri ſibi ex aquâ terraque caleſactis exortos eſſe ſiue piſces, ſiue piſcibus ſimillima animalia: in his homines concreuiſſe, fetuſque ad pubertatem intus retentos, tunc demum ruptis illis viros mulieréſque, qui ſe iam alere poſſent, proceſſiſſe. Empedocles autem egregio ſuo carmine, quod eiuſmodi eſſe prædicat Lucretius,

Vt vix humanâ videatur ab arte creatum,

tale quiddam confirmat: primò membra ſingula ex terrâ quaſi prægnante paſſim edita, deinde coiſſe, & effeciſſe ſolidi hominis materiam igni ſimul & humori permixtam. Cetera quid neceſſe eſt perſequi, quæ non capiant ſimilitudinem veritatis? Hæc eadem opinio etiam in Parmenide, vel in Ste fuit, pauculis exceptis ab Empedocle abeuntibus. Democrito verò Abderitæ ex aquâ limoque primùm viſum eſt homines procreatos. Nec longè ſecùs Epicurus: is enim credidit, limo calefacto, vteros neſcio quos, radicibus terræ cohærentes, primùm increuiſſe, & infantibus ex ſe editis ingenitum lactis humorem naturam miniſtrantem præbuiſſe: hos ita educatos & adultos, genus hominum propagaſſe. Zenon Citiæus, Stoicæ ſectæ conditor, principium humano generi ex nouo mundo conſtitutum putauit, primoſque homines ex ſolo adminiculo diuini ignis, id eſt, Dei prouidentiâ genitos.

Denique etiam vulgò creditum eſt (vt plerique Genealogiæ auctores ſunt) quarumdam gentium (quæ ex aduentitiâ ſtirpe non ſint) Principes terrigenas eſſe, vt in Atticâ, & Arcadiâ, Theſſaliaque, eoſque autochthonas vocitari, vt in Italiâ Poëta cecinit Nymphas indigenaſque Faunos nemora quædam tenuiſſe: & non difficilè rudis antiquorum credulitas recepit. Nunc verò eò licentiæ Poëticæ proceſſit lubido, vt vix auditu ferenda contingant, poſt hominum memoriam, progeneratis iam gentibus, & vrbibus conditis, homines è terrâ diuerſis modis editos, vt in Atticâ fertur regione Erichthonius ex Vulcani ſemine humo exaratus, & in Colchide vel in Bœotiâ conſitis anguis dentibus Spartæ; quibus mutuâ cæde inter ſe necatis, pauci ſuperaſſe traduntur, qui in conditu Thebarum Cadmo fuerint adiumento. Nec non in agro Tarquinienſi puer dicitur diuinitus exaratus, nomine Tages, qui diſciplinam cecinerit extiſpicij, quam Lucumones, tum Etruriæ potentes, exſcripſerint. Paucas adijciam hiſtorias immediatiorem ſtaruentium procreationem. Euripides, qui ex diremptione cæli & terræ eam eſſe putauit, ita ait:

Cælum terraq́ vnius formæ fuit:
Sed cùm fuiſſent abiuncta complexu mutuo,
Emerſit omnis in lucem res progenita,
Arbores, aues, feræ, quasq́ affert mare.

Hermogenes nō vi diuinâ, ſed aſpectu ebulliſſe cuncta delirauit, cum inertiâ diuinitatis. Alij quoſdam ſecundos Deos in hac prouinciâ occupant. Plato ex his præcipuus eſt, ex cuius doctrinâ Alcinous ait: *Cùm hac omnia fabricata eſſent, animantium tria reſtabant genera, quæ mortalia erant futura, volatile, aquatile, & pedeſtre, quorum generationem filijs mandauit ſuis, ne ſi hæc quoque genuiſſet, immortalia non minùs eſſent quàm reliqua. Illi igitur à primâ materiâ particulas quaſdam ad definitum mutuati tempus, mortalia finxerunt animantium genera.* Ægypti beneficium Nili cenſuerunt, vt Marcus Aurelius ſcripſit ex putreſactione terræ poſt magnam inundationem erupiſſe animalia & beſtiolas inter illas ſeminam, nec longè Triſmegiſtus eſt, ardori Solis plurimum tribuit ad primum viuentium ortum. Alij aues ex aquâ, in Arabiâ maximè Phœnicem genitam feminam, ex carie arborum, & ſolari æſtu pro ingenio muliebri ardentis linguæ, carioſi pectoris. Lactantius celebre plurium ſenſum, qui pænè Epicuro imputatus iam eſt, ſic prodit: *Aiunt certis conuerſionibus cæli & aſtrorum motibus, maturitatem quamdam extitiſſe animalium ſerendorum. Itaque terram nouam ſemen genitale retinentem, folliculos ex ſe quoſdam in vterorum ſimilitudinem protuliſſe, de quibus Lucretius:*

Creſcebant vteri terram radicibus apti,

eóſque, cùm maturaſſent, naturâ cogente ruptos, animalia tenera profudiſſe. Deinde terram ipſam humore quodam, qui eſſet lactis ſimilis, exuberaſſe, eoq́ alimento animantes eſſe nutritos. Quomodo autem vim frigoris aut caloris terre aut vitare potuerunt, aut omnino naſci, cùm Sol exureret, frigus aſtringeret: *Non erant*, inquiunt, *in principio mundi hiems & æſtas, ſed perpetua temperies, & ver æquabile.* Cur ergo nihil horum fieri etiam nunc videmus? quia ſemel fieri neceſſarium fuit, vt animalia naſcerentur, poſtquam verò eſſe cœperunt, conceſsâ his facultate generandi, & terra parere deſijt, & temporis conditio mutata eſt.

CAPVT III.

Fabularis origo animalium.

SEd & aliarum ſingulariū generationum mira deliria apud antiquum vulgus. Monedulam nugabatur ex Arne factam, bubonem ex Aſcalapho, ciconiam ex Antigone, ſimias ex Cercopibus, cygnum ex Neptuni ſobole, gruem ex Pygmæâ, araneam ex Arachne, mergum ex Æſaco ſiue Bulide, alcyones ex Ceyce & coniuge, veſpertilionem ex Acirhoë, cornicem ex Coronide, lupum ex Lycaone, ranas ex colonis Lycijs, noctuam ex Nyctimene, luſciniam ex Philomelâ, picas ex familiâ Enippeij, hirundinem ex Progne, perdicem ex Talo puero, delphinos ex Tyrrhenis nautis, parum ſiue ægirhalum ex Timandrâ, ocnum ex Autonoo, erodium ex Autho, & ſexcenta alia, quæ nugantur Boëus lib. de Auium ortu, Nicander in Alteratis, & Antoninus Liberalis in ſuis Metamorphoſibus, vt taceam Ouidianam licentiam. Idem adhuc ingenium barbari vulgi (error ſui mali tenax eſt) plura animalia & plantas per metamorphoſim iactat. Egregiâ Brachmanes commentatione vpupam honorarunt, Indis propterea Regibus charam, & in delicijs præcipuam. *Regi Indorum*, inquiunt, *olim filius fuit minimus natu, quem fratres improbi propter ætatem contempſerunt. Cùm verò parentes ſenectute graues contumelioſè ab eis tractarentur, vt improbitatem eorum declinarent, aſſumpto filio minimo diſcedunt ac fugiunt, & laboribus in itinere conſumpti moriuntur. Defunctorum cineres filius in ſui capitis vulnere, quod enſe ſibi inflixerat, ſepelit. Inſignem hanc eius pietatem conſpicatus admiratusq́ Sol, puerum in auem formoſam admodum & viuacem conuertit, criſtâ ſupra caput*

put eius erectâ, vt glorioſi facinoris monumento. Feracioribus commentis Boëus, Corina, & Nicander ſuas paginas implent, & vno mendacio plura animalia creant. Exemplum ſit narratio Munichi, quam libro 2. Mutatorum Boëus ſcribit. Μούνιχος ὁ Δρύαντος ἐβασίλευσε Μολοσσῶν, καὶ ἐγένετο μάντις ἀγαθὸς, καὶ ἀνὴρ δίκαιος. Ἔσχε δὲ παῖδας ἐκ Λελάντης, Ἄλκανδρον ἀμείνονα μάντιν ἑαυτοῦ, καὶ Μεγαλήτορα, καὶ Φιλαῖον, καὶ θυγατέρα Ὑπερίππην. Τούτους γενομένους πάντας ἀγαθοὺς καὶ δικαίους, ἐφίλησαν οἱ θεοί. Ἐπεὶ δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τῶν ἀγρῶν νυκτὸς ἐπελθόντες λῃσταὶ συνελάμβανον, οἱ δὲ ἐκ τῶν πύργων ἔβαλλον, οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοῖς ἰσόμαχοι, πῦρ ἐνέβαλλον οἱ λῃσταὶ εἰς τὰ οἰκεῖα. Ζεὺς δ' οὐ περιεῖδεν αὐτοὺς ὁσιότητος ἕνεκα, τελευτήσαντας οἰκτίστῳ θανάτῳ. Μετέβαλε δὲ πάντας εἰς ὄρνιθας, καὶ Ὑπερίππη μὲν ἐπεὶ φυγοῦσα τὸ πῦρ εἰς ὕδωρ κατέδυ, γίγνεται αἴθυια, οἱ δ' ἄλλοι ἐκ τοῦ πυρὸς ἀνέπτησαν. Μούνιχος μὲν τριόρχης γενόμενος, Ἄλκανδρος δὲ ὀρχίλος, Μεγαλήτωρ δὲ καὶ Φιλαῖος, ὅτι τὸ πῦρ φεύγοντες, διὰ τοῦ τοίχου παρὰ τὴν γῆν ἔδυσαν, ἐγένοντο μικροὶ δύο ὄρνιθες καὶ ὁ μὲν αὐτῶν ἰχνεύμων, Φιλαῖος δ' ὀνομάζεται κύων. Ἡ δὲ μήτηρ αὐτῶν ἐγένετο κνιπολόγος πιπώ. πρὸς ταύτην ἀετοῦ πόλεμός ἐστι καὶ ἐρωδιοῦ· καταγνῦσι γὰρ αὐτοῦ τὰ ᾠὰ κόπτουσα τὴν δρῦν διὰ τοὺς κνῖπας. Καί εἰσιν οἱ μὲν ἄλλοι συννόμοι ἐν ὕλῃ καὶ παρὰ κευθμῶνας, αἴθυια δὲ ἐγένετο πρὸς λίμνας τε καὶ θαλάσσῃ. *Moloſſorum Rex fuit Munichus Dryantis F. vates egregius, idemq́ vir iuſtus. Is è Lelantâ filios habuit, Alcandrum, qui vaticinio patri præſtabat, Megaletorem, Philaum, filiamq́ Hyperippam, eos omnes ob probitatem Dij dilexerunt. Quadam nocte eos latrones ſubitò in agris circumuenerũt. Cumq́, pugnæ impares de turribus ſe defenderent, ignemq́ latrones domibus iniicerent, Iupiter, habitâ eorum pietatis ratione, miſerrimâ morte perire non eſt paſſus, ſed in aues tranſmutauit. Et Hyperippa quidem, quoniam ignem fugiens, aquam ſubijt, facta eſt fulica, ceteri ex igne euolarunt. Munichus buteo, Alcander orchilus factus. Megaletor & Philaus, quod ignem fugientes, per parietem ad terram ſe demiſiſſent, in exiguas auiculas abierunt: hic in eam quæ canis dicitur, ille in ichneumonem: mater in piponem, quæ culices muliones legit. Cum hac bellum eſt aquilæ & erodio, quorum oua confringit, dum quercum cadit propter culices. Viuuntq́ vnà reliqui in ſiluis & latebris, fulicâ ad lacus & mare obuerſante.* Nec ſteriles fabulas Corinna narrat; nunc iſta primò occurrit. Μινύου τοῦ Ὀρχομενοῦ ἐγένοντο θυγατέρες, Λευκίππη, Ἀρσίππη, Ἀλκαθόη· καὶ ἀπέβησαν ἐκτόπως φιλεργοί, πλεῖστα δὲ καὶ τὰς ἄλλας γυναῖκας ἐμέμψαντο, ὅτι ἐκλιποῦσαι τὴν πόλιν, ἐν τοῖς ὄρεσιν ἐβάκχευον· ἄχρι Διόνυσος, εἰκασθεὶς κόρῃ, παρῄνεσεν αὐταῖς μὴ ἐκλείπειν τελετὰς ἢ μυστήρια τοῦ θεοῦ. Αἱ δὲ οὐ προσεῖχον. Πρὸς δὴ ταῦτα χαλεπήνας ὁ Διόνυσος, ἀντὶ κόρης ἐγένετο ταῦρος, καὶ λέων, καὶ πάρδαλις, καὶ ἐκ τῶν κελεόντων ἐρρύη νέκταρ αὐτῷ καὶ γάλα· πρὸς δὲ τὰ σημεῖα τὰς κόρας ἔλαβε δεῖμα, καὶ μετ' οὐ πολὺ κλήρους εἰς ἄγγος αἱ τρεῖς ἐμβαλοῦσαι ἀνέπηλαν. Ἐπεὶ δ' ὁ κλῆρος ἐξέπεσε Λευκίππης, ηὔξατο θῦμα τῷ θεῷ δώσειν, καὶ Ἵππασον τὸν ἑαυτῆς παῖδα διέσπασε σὺν ταῖς ἀδελφαῖς. Καταλιποῦσαι δὲ τὰ οἰκεῖα τοῦ πατρὸς, ἐβάκχευον ἐν τοῖς ὄρεσι, καὶ ἐνέμοντο κισσὸν, καὶ μίλακα, καὶ δάφνην. ἄχρις αὐτὰς Ἑρμῆς ἀψάμενος τῇ ῥάβδῳ, μετέβαλεν εἰς ὄρνιθας· καὶ αὐτῶν μὲν ἡ μὲν ἐγένετο νυκτερὶς, ἡ δὲ γλαῦξ, ἡ δὲ βύζα· ἔφυγον δὲ αἱ τρεῖς τὴν αὐγὴν τοῦ ἡλίου. *Minyas Orchomeni F. habuit filias Leucippam, Arſippam, & Alcathoem. Hæ operum nimio ſtudio arſerunt, plurimumq́ alias mulieres reprehenderunt, quòd vrbe relictâ, in montibus ea baccharentur. Tandem Bacchus puellæ ſumptâ formâ, eas hortatus eſt, ne ſacra & myſteria Dei deſererent. Cúmque animum non aduerterent, indignè ferens Bacchus, è puellâ in taurum, leonem, & pardalim eſt mutatus: fluxitq́ ei nectar & lac. His prodigijs territæ, paulò pòſt ſortes in vrnam conictas concuſſerunt: exijtq́ ſors Leucippe, quæ vouit Deo ſacrificium, ſuumq́ filium Hippaſum adiuuantibus ſororibus dilaniauit. Inde paternâ domo deſertâ, in montibus bacchatæ ſunt, paſtæq́ hederam, ſmilacem, & laurum; donec eas Mercurius, virgâ tactas, in volucres conuertit, veſpertilionem, vlulam, & byzam; & hæ tres fugiunt radios ſolis.* Non magis infecundas nugas præter Ouidium ſcripſere Didymarchus, Pherecydes, Heſiodus in magnis Eoeis, & Antigonus in Alterationibus. Scilicet ingenium naturæ alicuius mirandæ contaminauit ſuperſtitio, nonnullâ vanitate accommodatâ; quemadmodum exordium habuit id quod excogitatum fuit de parizacati, quem florem Perſæ & Turci vocant *Gul*, Luſitani *florem triſtem*, eſtque mirabilis fragrantiæ, inauditi ingenij. Ferunt igitur Malabares, Parizacati Satrapæ cuiuſdam filiam pulcherrimam amatam fuiſſe à Sole, cùm ille verò poſteà mutaſſet amorem, illa zeli ſui impatientiâ ſe abſoluit, dira fata ſuâ manu amplectens, poſtumoque etiam odio Solem, cum damno ſuo, auerſatur. Ex cinere enim feminæ arbor illa fertur nata, cuius flores inimicæ lucis, & quibus aurora autumnus eſt: decidunt quotidie, naſcuntur ſingulis noctibus, adeò feſtini, vt ad ſenſum creſcant.

CAPVT IV.

De opinione Metempſychoſis apud Indos, & eorumdem fabulis.

Alit adhuc nugas Pythagoricas ſuperſtitioſus Orbis,& pænè vulgus auium ex hominibus fingit. Metempſychoſis Samia intruſit metamorphoſes. Iſto imbuti errore Brachmanes, viciniam vaccarum moribundis exoptant, ſi manu cluni armenti impoſitâ quis exſpiret. Huius felicem putant animam, quæ bouino tumulata fuerit corpore. Noſocomia volucrium erigunt, ægrotantibus medentur, magnis ſumptibus illas quærit bruta miſericordia, ex opinione cognationis & communicationis animarum. In Occidente quoque transformationis opinio valuit; valuit ſcilicet ſuperſtitio, quam liberalibus commentatiſunt medicijs Barbari Hiſpaniolæ, de quibus Petrus Martyr iſta prodit. Eſt in inſulâ regio nomine Caunana, vbi ex duobus montis cuiuſdam ſpecubus prodiiſſe genus hominum garriunt: maiorem hominum partem ex amplioribus faucibus antri, minorem ex arctioribus exiliiſſe prædicant. Rupem, ex quâ ſpecus aperiuntur, Cautam appellant: maius antrum, Cazibaxagua, minus, Amaiauna nominant. Priuſquam hominibus inde egredi licuerit, ſimpliciter inquiunt, per hominem nominè Machochael ſingulis noctibus antri fauces cuſtodiri ſolitas. Is Machochael cùm longiùs ab antro viſendi ſtudio pertexiſſet, à Sole deprehenſus, cuius aſpectum minimè pati poſſe dabatur, in lapidem mutatus dicitur. De pluribus item alijs blaterant, quòd ſi piſcandi cupiditate noctu ab antro longiùs proceſſerint, vt redite ante Solis ortum nequiuerint, quem non licebat intueri, in arbores myrobalanos (quarum ſuâ ſponte copiam terra illa producit) fuiſſe transformatos. Aiunt præterea, Vaguoniónam primarium quemdam ex antro, clauſis familiaribus, piſcatum emiſiſſe vnum, quem inde in philomelam, eâdem cauſâ, quòd Sol ſuperuenerit priuſquam ſe reciperet, mutatum inquiunt; qui & quotannis eo tempore quo verſus eſt in auiculam, noctu ſuo cantu & ſortem conqueri, & Domini Vaguoniónæ auxilium implorare, putant & hinc noctu cantare luſciniam. Vaguoniona verò, familiaris ſui deſiderio, quem ardenter amabat, viris in antro relictis, feminas tantùm cum paruulis, quos lactabant, eduxit: è quibus feminas in vnâ inſulatum eius tractûs, quam appellant Machinino, reliquiſſe fertur, infantulos autem ſecum aſportaſſe: qui miſelli fame oppreſſi, in cuiuſdam fluminis ripâ, *toa, toa*, id eſt, *mama, mama* clamitantes, in ranas conuerſi feruntur: inde vocem illam ranis vetno tempore dicunt inſediſſe. Ita in antris illis, è quibus per Hiſpaniolam ſparſi ſunt homines, viros tantùm ſine feminis permanſiſſe balbutiunt. Referunt inſuper, Vaguoniónam ipſum per diuerſa vagantem, nec vmquam ex ſpeciali gratiâ mutatum, ad mulierem, quam in fundo maris formoſam viderit, deſcendiſſe, ab eaque marmoreos calculos, & quos *cibas* vocant, & *tabellas* quaſdam flauas ex aurichalco, quas *guaninos* appellant, habuiſſe dicunt. Hæc monilia pro ſacris apud Reges habentur in hunc vſque diem: viros autem illos, quos ſine feminis in antris relictos diximus, lotum ſe ad pluuiarum aquarum receptacula noctu teferunt exiſſe; atque vnâ noctium animalia quædam, feminas æmulantia, veluti formicarum agmina reptare per arbores myrobalanos, à longè vidiſſe. Ad feminea illa animalia procurrunt, capiunt: veluti anguillæ de manibus eorum labuntur. Conſilium ineunt. Ex ſeniorum conſilio, ſcabioſos leproſoſque, ſi qui ſint inter eos conquirunt, qui manus aſperas calloſaſque habeant; vt apprehenſa faciliùs queant retinere. Hos homines ipſi *caracoles* appellant. Venatum proficiſcuntur: ex multis quas capiebant, quatuor tantùm tenent: pro feminis illis vti adniuntur: carere femineâ naturâ comperiunt. Iterùm acceitis ſenionbus, quid faciendum, conſulunt. Vt picus auis admittatur, qui acuto roſtro intra ipſorum inguina foramen effodiat, conſtituerunt: ipſimet caracolibus hominibus calloſis, feminas apertis cruribus tenentibus. Quàm pulchrè picus adducitur? picus feminis ſexum aperit. Hinc belliſſimè habuit inſula quas cupiebat feminas, hinc procreata ſoboles. Eia mirati iam deſiuito, quod de Myrmidonibus Græcia verax tot Voluminibus deſcripſerit, è formicis procreatos.

CAPVT V.

Mundi ortus.

Serios nunc animalium ortus à mundano auſpicabor. Deducunt nonnulli à primo elementorum diuortio originem viuentium, quare vt numeris cōſtet ſuis hæc noſtra narratio, aut licitum, aut veniale erit enarrare curſim mundi natalitia. Ex ſacrâ doctrinâ colligenda ſunt. Et licet obſcura multis viſa Moyſis hiſtoria, mihi plana eſt & admirabilis, ſi recentiores aliquas diligentiſſimorum Aſtronomorum obſeruationes & placita non contemnamus inauditâ parte. Satis hoc titulo probabilia erunt, quòd ſacram probent hiſto-

hiſtoriam, & conueniant reuelatis myſterijs ſine extortis & iouitis interpretamentis. Igitur mundi hiſtoria hæc eſt. Primùm omnium fecit Deus cælum empyreum, & rudem terræ maſſam, quam ſtatuit in centro vacuitatis, quam empyreum cælum claudebat, cuius concaua ſuperficies orbicularis eſt, intra quam elementorum ſiderumque regio latiſſimo ſpatio nunc ſtringitur. Hæc figura circularis capax eſt, & officijs aſtrorum, ceteræque mundanæ machinæ percommoda; ipſum tamen empyreum in immenſum pænè portenditur, fortaſſe quadratum conſiſtit. Conſtantiæ & permanentiæ eſt quadrangularis forma, nec capacitate maiori eget regio illa latiſſima. Terræ vox, cùm dixit Moyſes, *In principio creauit Deus cælum & terram*, complectitur totam materiam mundi, globum ſcilicet ex grauibus & ſidentibus elementis, arida & humore; quemadmodum nos quoque terræ titulo vtrumque elementum ſæpè complectimur, maximè comparatione cæli, cùm dicimus terram eſſe punctum reſpectu cæli, globum terræ & aquæ intelligimus. Cùm deſignamus ambitum aut diametrum terræ, etiam aquam inuoluimus. Hæc elementa, materia totius mundi fuerunt: ex his alia elementa, mixta, plantæ, ſidera, animalia, homo. Satis è Moyſe conſtat, qui ante digeſtionem rerum, ſolùm terræ & aquæ meminit, & ex his oartat omnia creata, cum ſuffragio præſtantiſſimorum Philoſophorum è Græcis. Empyreum cælum abſolutum ſtatim fuit cum pluribus ſedibus, cum incolis morituris illas. Præparata gloria eſt iuſtis à principio: fortaſſe & manſiones ſiue throni Chriſti & Virginis, aliquod adiumentum inuideutiæ perduellibus angelis fuerunt; ſi humanæ gloriæ impatientes corruêre, vt Bernardus & Amadeus putarunt. Hic in ſuis Reuelationibus ſcripſit, aliquoties humanâ (adhuc antequam homo crearetur) ſpecie apparuiſſe Deum ſpiritibus aliquando illo habitu, ad experimentum Angelicæ fidei & charitatis. Oportebat aliquo periculo præparare beandis merita. Tunc, ſi ita eſt, primùm introductus primogenitus Dei in mundum. Maſſa inferior nondum fuerat exornata. Suſpenſam Angelorum res detinuit. Quis ſcit, An, illis non peccantibus, aliter digerendam? Quamdiu inculta permanſerit, quis decernet? nullus anteà annus, nullus dies? Amadeus per aliqua ſæcula intelligibilia ſcripſit. Ipſe nollem vel minimo Hermogenianis fauere, id puto ignotum manſiſſe vſque ad lapſum Angelorum.

CAPVT VI.

Quænam fuerit materia mundi.

POſtquam actum de ſpiritibus apoſtatis, cœpit diuina mens, ſuperlata aquas ſapientiæ & potêtiæ ſuæ viribus, moliri mundi noſtri fabricam, chaos erudituta, reſtauraturaque è terrâ ruinam cæli. Quale tunc chaos? Ego, poſtquam perſtrinxero aliorum ſenſa, quid probê exhibebo. Bifariàm maſſa iſta & velut argilla mûdi accipitur. Quidam extraneam elementis molem indigeſtam, inconfuſam, in quâ omnia præſeminata potentiâ, nihil præiactum actu. Hanc maximè compoſitionem confuſam amplexi ſunt ethnici. Sententia Diodori, & in illâ, ſi non omnium, plurimorum vox hæc eſt, vnam enim ante initium omnium, cæli & terræ cunctis ſimul confuſis, formam fuiſſe tradunt: poſteà diſſeparatis diuiſiſque molibus vniuerſi, ordinem mundi conſpectum, aëraque motum habuiſſe continuum, cuius pars quidem ignea ad ſuperiores aſcenderit partes, naturâ ſuâ propter leuitatem ſemper ſurſum tendente, eaque ex cauſâ Solem, ac ſtellarum multitudinem volutione totius circumferri; pars autem turbida atque terreſtris vnà cum humidis ad infima propter grauitatem loca deſcenderit, quæ pars continuè & longo tempore in ipſa conuoluta maria, ex humiditate & ex durioribus, terram lutoſam ac tenerâ aggregauerit, & quàm primùm, poſteaquam ſolaris calor exæſtuauerit, conſtipata fuerit. Deinde ſuperficie caleſactâ, pluribus in locis corruptionem humidi eſſe conſecutâ: ex quâ (vt etiam nunc in pluribus fieri ſolet) cùm ſubitò ad tranſactum frigus calor exarſerit, animalia concreta fuerint, quę noctu à circumfuſâ caligine alebantur, & in die à calore ſolidiora reddebantur; poſtremò ſufficiens iam incrementum conſecura, erupiſſe ab illâ colluuie varias has animalium formas, quorum calidiora leuioraque ad altiora loca exilierint, volucrum appellatione nuncupata; ſicciora verò ac grauiora, ſerpentibus ac terrenis connumerata. Eodê quoque modo humidiora in conſentaneum ſibi ipſis locû confluxiſſe, aquatica nuncupata, & ſic animalium diuerſa genera producta fuiſſe. Terram verò poſtquam magis ſole ac ventis induruit, nihil ex perfectionibus producere poſſe, atque ideò ex mutuâ ſexuum coniunctione, perfectiora generari. Hanc rem ita ſe habuiſſe, tragicus etiâ Euripides, Anaxagoræ Phyſici auditor, in fabulâ, quam Menalippem nominat, his verbis teſtatur: *Vna calorum olim ac terra forma, ſed ſeparatio cuncta in lucem tulit, volucres*

lucres ac feras ſimul, arbores, generaq́; natantium, mortaliumq́; genus. Hæc de chao, & rerum origine prima à priſcis.

Alij non confuſam ſubſtantiam, ſed elementales, aut aliam ſimplicem, præceſſiſſe putarũt, ſed maximo, pro cuiuſque cerebro, diſcrimine. Terream Xenophanes, aqueam Thales, aëream Anaximenes, igneam Parmenides [illegible]mpactam ex elementis Empedocles, [illegible] fluam quamdam materiam Xenocrates [illegible]. Sed & ex noſtris Hieronymus terram ſolam cenſuit. Tertullianus terram, aquam, & aërem. Acceſſit Claudius Victor, qui ita canit:

Vt verò ſemel attingam primordia rerum:
Excelſi conuexa poli, terraq́; iacentes,
Pars prima eſt operis: ſed terras vnda tegebat,
Aëraq́; in medio ſordenti nube madentem,
Et tenebris ſe vaſta nigris velabat abyſſus.

Pluribus maſſa prima ex quatuor elementis, Baſilio, Ambroſio, Iunilio, Damaſceno. At cur tantùm duo elementa mentionem Moyſis meruerunt? niſi quia ex iſtis omnia, & inter omnia duo alia & aër, & æther, in æthere ignem claudo. Anne ex aquis ardor, ex humore ignis excuſſus? Vtique inclinauit in hoc Guilielmus Pariſienſis, Steuchus affirmauit: qui etiam duo illa elementa grauia præiecerunt ad ſuggeſtum orbis. Thales quoque valentiſſimum elementum aquam dixit, & ex eâ omnia, inter omnia ignem. Quomodo ex liquore æmulo flamma? Non difficile. Si ex elementis mixta tam varia, cur non & elementa alia? Quis Philoſophus eorum commeationes negauit? Ex aquâ aër non difficulter fit; ex aëre ignis facilè. Igitur aquæ illius portio attenuata faceſſit in aërem, & rurſus expanſus ampliùs aër, in æthera & ignem. Quando iſta extenſio? Cùm Deus extendat cælos. Quando hoc? Cùm firmamentum, id eſt, extenſionem fieri iuſſit, quod cælum vocauit. Vox *firmamentum* in Hebraicâ voce & origine, quam oportet in his controuerſijs vereri, expanſionem notare notiſſimum eſt. Porrò firmamentum eſſe ſpatium iſtorum elementorum ſatis Moyſes admonuit, cùm ortum edixerit volatilium. Sub firmamento cæli, in Hebræo *ſuper*. Tertullianus explicuit *per firmamentum.* itaque iſtius aëris vicina regio firmamenti nomine honoratur. Meruiſſe quoque cæli titulum, notius eſt & in ſacrâ & profanâ litteraturâ, nec dignum aut dubitatione, aut morâ. Iam ſuprà adſtruximus, cælorum ætheriſque naturam huic ſententiæ eſſe accommudam & expeditam. Ita Moyſes non oblitus creationis integræ elementorum: & fortaſſe, pro vetuſtâ dialecto ſui temporis, perſpicue declarauit antiquitati Iudaicæ omnem totius mundi narrationem. Mihi quidem plana eſt, licet non torſiſſent. Vt hoc ſentiam mouent inuictæ difficultates aliter ſentientium, ſiue firmamentum ſublime cum ſoliditate ſtatuentium, ſiue [illegible]rum, qui nuper terram firmamentum dixerunt ad aquarum diuortium. Et memoranda pendẽdaque ſunt quæ præſtruximus.

CAPVT VII.

Quâ facie chaos ſubſidebat.

REſtaT, poſtquam chaos & argillã mundi, humorem & puluerem finximus, faciem eius exhibere. Quidã mole quadam confuſà, & vaſta intra clauſtra, & velut inteſtina empyrei, concauã huius ſuperficiem implent. Credo ſic ſuſpicatos Nyſſenum, Alenſem, & Cathennum. At Hugo & Richardus Victorini ex terrâ ſubſidente in centro; & deinde tribus elementis confuſis & mixtis, in caliginis modum vſque ad empyreum farciunt. Ordinatiùs Baſilius & Ambroſius per ſuas claſſes diſtinxere ſimplicia, imum locum vindicante terrâ, mox liquore ambiente, deinde lambente humorem aëre, & denique igne confouente, & æthere complectente. Proximè nobis Iunilius & Guilielmus terram & aquam ſolùm concluſam cæleſti membranâ putarunt. Ego ex Moyſe ita colligo, intra ambitum empyrei cæli terram in medio ſubſediſſe, immensâ aquarum mole conuolutâ; iſtum tamen immanem globum terræ & aquæ non occupaſſe totum ſpatium, ſed reſtaſſe inanitatem maximam, implendam mox in eruditione ſequenti orbis.

Irrupit modò recens placitum inuertens iſta elementa, vt terra ſuperior aquam complecteretur. Iſtud contra appetitum elementorum eſt, quorum natiuitatem non credo auſpicatam iniquis violentiæ ritibus. Diſſlabo poſtmodum iſtud interpretamentum, quod propugnatum Compluti eſt, ſed exiguam reuerentiam illi debeo, quòd Magiſter meus doctiſſimus Gaſpar Sanctius illius inuentor potiùs quàm aſſertor fuerit. Subtiliter excogitatum eſt, non verè; nec obſeruantia vltra veritatem eſt. Nunc opinionem meã expediam. Moyſes poſtquam ſcripſit facta à Deo cælum & terram, cùm in terræ nomine aquas communi fuiſſet ſenſu complexus, ne videretur eadem tunc formâ fuiſſe quâ modò, explicuit, incomptum indigeſtumque illum globum & vacuum præceſſiſſe viuentibus naturis, quas modò terra & aqua Mulcebri fouent hoſpitio. Quòd aqua ſuperaſſet terram, euidentius eſt. Nec magnum operæpretium id adſtruere: ipſa humoris dignitas id expoſtulabat, & ſegregatio

tio aquarum, & apparentia aridæ fidem fa-cit, tum caligo conuoluens abyſſum. Ceterùm immediatè poſt abyſſum, id eſt, aquarum immenſam profunditatem (tantus ſuggeſtus vniuerſitati neceſſarius erat) nonſuiſſe cælum empyreum, Moyſes narrat. *Tenebræ*, ait, *erant ſuper faciem abyſſi*; empyrea verò regio lucidiſſima, quare inter illam & abyſſum nihil erat, id eſt, tenebræ: tenebræ nihil ſunt. Si alia creata moles præter tenebras circumiaceret, ſcripſiſſet Moyſes. Factotitaque ſolùm erat ſuper aquas, qui puriſſimus ſpiritus, non aliquid factum, non corpus, ſcilicet ſpiritus Domini, eruditurus vaſtam molem. Oportebat quoque vacuū aliquod eſſe. Namque vel cæli tenues ſunt, vel ſolidi. Si tenues, & extenſi ex aquis, iuxta Scripturam, ergo ante illorum expanſionem, ante firmamentum, aquæ, ex quibus facti, contractiorem locum occupabant, depleto illo ſpatio, per quod poſteà expanſa materia, quæ ſubijt ſubtiliſſimam ſubſtantiam ætheris. Si ſolidati ſunt ex aquis, ergo nunc eſt vacuum aliquod, contractâ per denſitatem & ſoliditatem materiâ aquarum dilutiore; quare in minus collecta interuallum, quàm anteà. Abſurdius iſtud eſt, ergo illud prædicendum. Iam & hoc deſolatur ſoliditatem cæleſtem ipſi Ariſtoteli inauditam. Prætereà ſi totum ſpatium abyſſus faceret, quà voluaretur primo die lux primogenia? ánne per empyreum? Certe non communicat cum imâ naturâ Aula Dei; ergo per ſpatium intercedens inter cælum & abyſſum. Itaque chaos in vacuo iacebat, terrâ & humore conſtans.

CAPVT VIII.

An Sol in primo die eductus.

FAcies iſta rerum, rudis quidem. Computa illâ diuina mens, primùm excuſſit lucem. Ornatus nec caligini fit, nec in caligine: luci dicatur, & à luce. Nemo cæcus, aut in tenebris aliquid ordinatū aut pulchrum fecit, & nemo cæcis. Prætereà lucem præſtruxit Deus ad notam temporis velut diligentes artifices: & ſtudioſi, daturi operam alicui penſo, clepſydrâ conſtituunt, aut horologium obſeruant. Rationem nos temporis in operãdo monet æterna ratio. *Fiat lux*, ait. Quotieſcumque iſtâ formulâ promulgatur naturæ alicuius creatio, cauſa eius efficiens Deus ſolus notatur, ſed ex præiacenti materiâ. Itaque ex globo illo aqueo erepta lux. Quomodo lux ex aquis? Certè iſtud viderunt Iſraëlitæ in columnâ illâ nubis ſua illuſtrante caſtra. Vicaria Solis aquea moles Hebræis fuit. Pleraque phænomena lucida materiam aliquam ab humore vſurpant, igneæ trabes & capræ. Igitur lux illa fuit moles quædam coruſca, velut nubes Hebræorum, circumducta impetu extraneo alicuius Angeli, non ex propoſito naturæ, nec ad perpetuitatem quam natura colit, accenſa illa fax fuit, ſed vicaria Solis, interim rerum facies monſtratura. Nec opus eſt fingere peregrinantem qualitatem, & ſede ſuâ extorrem ſine ſubiecto, ſine materiâ: non opus eleuare cum Platonicis, & ſpiritualem commentari; non cum Empedocle impinguare, & craſſitie corporeâ onerare. Licebit fortaſſe maturare cum Amadæo Solem, ſiue cum Steutio emendare, quòd in primo die factus, in quarto perfectus fuiſſet. Aſtrorum natiuitas quartum nobilitauit diem. Textus ſacer hoc dictat, hoc interpretantur Eccleſiaſtici cantus:

Quarto die qui flammeam
Dum Solis accendis rotam,
Lunæ miniſtras ordinem.

Noluit Deus inuertere dignitatem rerum: ſcrupuloſâ methodo ius cuique ſeruauit, ab imperfectionibus orſus: auctoritas Solis maior eſt elementis, maior ſtirpibus, poſt illas dari mundo perfectus debuit. Adijce quòd nondum penitus præparata ſedes, ſiue campus excurſionis aſſiduæ.

CAPVT IX.

Diſtributio partium mundi.

HÆc prima cura Dei, præparare domicilia rebus. Poſt illuſtratum recenti lychnio chaos, informem adhuc vniuerſum cœpit figurare ſedium diſtinctione, & diremptis aquis, quibuſdam adhuc protegentibus terram, alijs contegentibus vniuerſum, ex alijs in medio tenuatis, ſpatium intercedens aër & æther occuparunt, firmamenti nomine inſigne, quia extenuatione & expanſione aquarum interiectum, firmante tantâ ſubtilitate diuortia humoris grauioris. Iam inde vacuum nullum. Eleuata aquæ immenſa portio ad empyream ſuperficiem, & tenuitate dilata materies intercluſa omnem locum expleuerunt. Iam aſtris præparatum contubernium, iam volucribus circus fabricatus. Oportuit beſtijs expedire patriam, piſcibus deputare ſeceſſus imarum aquarum conuoluentium terram. Vtrumque fecit, apparente terrâ, reſtagnante mari: factum iſtud, velut complicante ſe terrâ in colles & valles, extuberante in montes, deprimente in barathra, aperiente in gremium ampliſſimum, vbi excepit molem aquarum illuc prolapſarum.

Nouitiam opinionem nunc refellam, quæ firma-

firmamentum terram adſtruit. Ita componit rerum ſeriem. Primùm creatam terram & aquam, ſed hanc concluſam intra illam. Deinde die ſecundo ſactum firmamentum, eleuatis extrà, id eſt, ſupra terram aquis, alijs intrà abſtruſis, intercidente circulo terreſtri moles immenſas aqnarum. Tandem aquas extimas in locum vnum ſeceſſiſſe ad obſequium apparituræ aridæ. Contra iſta ſunt, violentia naturæ, & ſuperfluitas actionum. Cur aquis tegenda erat terra ſtatim apparitura? Tum Scripturæ ſtilus & hiſtoria præmonſtratur die primo abyſſum eminuiſſe: tenebræ dicuntur fuiſſe ſuper faciem eius, non terra. Denique nulla neceſſitas eſt noui huius firmamenti, & contradictionis ſimplicitati Scripturæ. Deinde firmamentú Deus vocauit cælum. Vbinam proprio nomine terra dicta cælum? conſideranda quoque eſt vox Hebræa, non vtcumque vocaſſe Deum firmamentum cælum. Sunt enim apud Hebræos multa nomina quæ cęlum ſignificant, גלגל *galgal*, ערב *hereb*, עריפים *hariphim*, שחקים *ſechakim*. nullum ex his nomen firmamento Deus impoſuit, excogitauit aliud quod eius naturam indicaret; idque terræ aptari nequit. Vocauit Deus firmamentum שמים, ab aquis etymon ductum eſt, non, vt multi putant, quaſi שם מים *ſam-maim*, id eſt, *ibi aqua*. tamquâ quòd in eo fuiſſent aquæ, neque enim in totâ terrâ, nec in toto cælo ſunt aquæ. Commodior & germanior origo eſt, quòd cum relatiuo elemento ita dictum ſit ex nomine מים, & relatiuo ש, quaſi *quod aqua*, ſcilicet, quod erat aqua, nempe quod factum firmamentum ex aquâ eſſet: terra autem ex aquâ non fuit. Prætereà ipſa ſignificatio Hebrææ dictionis רקיע *rakiah*, quam *firmamentum* vertit vulgatus, terræ nequit competere, expanſionem & extenſionem ſignificat, & potiùs actioné notat per quam factum aliquid, non ita illud quod factum: nam ſi iam haberet nomen res facta, cur Deus impoſuit nomen? ideò autem vocauit Deus *ſamaim* quod per expanſionem fecerat, quia nomen non habebat; *rakiah* enim potiùs fuit nomen actionis. Ceterùm terra non per expanſionem conſtituta eſſet in medio aquarum, ſed potiùs per contractionem condita fuiſſet, iuxta opinionem hanc, plus extenſa quàm modò, quippe quæ omnes aquas complexa.

CAPVT X.

Occupatio partium Vniuerſi.

DEſtinatis naturarum prouincijs, incolæ deſiderabantur. Stirpes primùm parturijt terra: annona animantium priùs procuranda erat. *Germinet terra*, ait Deus, *herbam virentem, & facientem ſemen.* Iſto tenore præcepti aliqua vis delegatur ſecundæ cauſæ. Mox æthera dedit habitanda aſtris. Sed diuerſâ formulâ. *Fiant*, inquit, *luminaria.* Hîc nullius efficacitatis commiſſio datur creaturæ; miniſteriū materiæ dumtaxat exigitur. Deinde aquas occupauit piſcium vulgus, & partem firmamenti cæli natio auium. Poſtridie Deus terram impleuit animalibus. Cur aſtrorum conditio media inter ſtirpes & ſentientes naturas, iam præmonuimus: imperfectiora ſunt animalibus. Denique hominis celebrata conditio amatorio illo & ſuaui edicto, *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram:* vbi aliquid ſignificatur, cuius productio creatæ cauſæ non committitur. Nam licet homo hominem generet, nulla humana vis ſpiritum hominis procreat.

CAPVT XI.

Ad aliqua elementa ſpectare quæ inde non fuerunt.

ISTam itaque primam ſcimus animalium originem, ex elementis & ab elementis cauſas complexam materiales & efficaces: determinandum quoque eſt, an omnis elementalis prouincia occupata ſit incolis. Et quidem omnem puto, licet non indigenis: licet enim beſtiæ ſint aborigines terræ, piſces humoris, aër tamen nulli viuenti natalis locus fuit. Auium patria liquor eſt, non aër. Ignis quoque benignitas ſolùm ſe flexit vſque ad viuentium patientiá: parcit, patitur animalia nonnulla, nulla facit aut fecit: hoſpitari poſſunt ibi, non innaſci. Aſtrorum ſolùm patria ſterilis, tamen æther eſt.

CAPVT XII.

Aër quos incolas habeat.

ISta euoluenda ſubtiliùs ſunt, qui cuiuſque elementi incolæ, qui indigenæ à primordio. Et quidem humus, humorque ſuos incontrouerſos aborigines habent beſtias, piſces. De aëre lis, quorumnam viuentium regio ſit. Si Philoſophos audiamus, animantia aëris non aues, ſed dæmones ſunt. Ita diſpenſabant mundi ſedes, vt volucres terræ habitatores dicerent. Dæmones aëris animantia, Deos ætheris. Verùm iam retudimus cælorum animationem, & ſpiritus iam Philoſophia & Theologia corpore exonerant: neque ſi craſſi mole aliquâ eſſent & animati, in exornatione orbis intercedentem iſtam prouinciam fuiſſent adepti; lapſus fuit cauſa, & ex præcipitio ob culpam ſuſpenſi aliqui. Quare aër eremus relinque-

tetur,

tetur, ſi alios non promeritus accolas. Qui, niſi volucres? At cur iſti ablegantur ſublimi ſede, relegantur inter terreſtria? Fortaſſe quia ſcribunt, humi quieſcunt? Iam iſta ratio & aquas depopulatur, nam & piſces conſident, in latibulis conduntur, humi cubant. Quare aut pelagus ſine incolâ eſt, aut aër cum incolis alitibus. Ad hęc, auiculæ nonnullæ ſunt, quę non ſubſident. Paradiſiaca ſemper ſuſpenditur, nullam terræ requiem debet. Nos itaq; ex ſactis Litteris & ratione docti, aëri indulgemus volucres. Quin & Plato reuerentiam habens Moyſaicæ hiſtorię, non auſus negare volatilia ornatú aëris eſſe, ideò diremit, vt inferior aëris regio volucrú territorium eſſet, eminentior dęmonum. Ad illud elementum ſpectant animalia, vbi frequentia ſunt, quà ſpatiantur, quo viuunt, in quo delectantur. Ait enim Albertus, *Dicendum, quòd motus auium eſt in aëre, & quies in terrâ: & iſtud elementum dicitur ornari illo genere animalis, quod eſt locus motus eius, & non quietis.* Vnde plantæ à Sanctis dicuntur non pertinere ad ornatum, quia immobiles ſunt ſecundùm locum: omnia enim natatilia generaliter pertinent ad ornatum aquæ, & volatilia ad ornatum aëris, & greſſibilia ad ornatú terræ; natatilia enim non natant niſi in aquâ, & volatilia non volant niſi in aëre, & greſſibilia non gradiũtur niſi in terrâ.

CAPVT XIII.

An aues ex aquâ eductæ fuerint.

ERgo aues ad exornationem aëris ſunt. At vnde? Aliunde quidem, ex aquâ ſcilicet. Fraterculant enim cum piſcibus. Communis vulua humor eſt. Ideò & piſces per aquam volant, & aues per aërem natant, illi aues pelagi, iſtæ piſces ſublimes. Similitudo inceſſus & elementi coniunxit natiuitatem. Quid mirum ſi aëtei incolæ ex aquis, ſi & ipſe aër? egregiè & palàm Claudius Victor celebrat genethliacon alitum ab humore.

Hinc volucres quoque, molle genus, traxere vigorem:
Nam liquidas dum format aquas immiſſaq; pontum
Vita ſubit, feruēt multo tumida æquora partu
Nec ſatis eſt piſces genus omne exurgere, quòdque
Squamea turba ſalo ſūmas euadit in vndas,
Ni volitans in aquis ſenſim natet æthere puro,
Aethereos volucrũ contingere docta receſſus.
Ergo materies auibusq; & piſcibus vna eſt.

Par ſententia Ambroſiani Cantici Eccleſiaſticâ probati auctoritate. Suprà iam exemplis barliathum ſeu bernicarũ, & Mexicani monſtri confirmauimus, licet amplius cum Eugubino: credendum eſt enim, talem fuiſſe tunc auium generationem, qualem pæne prodigioſam, & ad cuius conſiderationem animus ſtupeſcat, hodie quarumdam auium accepimus. Sæpè fit, vt ad Oceani littora appulſum nauis aliquod fragmen, & fabulo affixum diuque fluctibus contuſum, & aquis & diuturnitate pereſum, fungos albentes primùm proferat; pòſt certo temporis ſpatio, & calente Sole, pedibus aliſque adformatis, è ligno auellant ſeſe aues, quondam fungi, nunc volucres aëra tranãtes. Eſt extra Italiam locus, vbi, mirabile dictu, naſcuntur in frutice quaſi formæ teretis vellera. Hęc certo temporis ſpatio ex arbore in flumen quod infernè elabitur, decidentia, vt primũ aquam attigerunt, dant auesvolatium, & in ſublimes regiones more ceterarũ auium aufugiunt. De ephemero ſimile quid prodit Ariſtoteles. Quid tam multa genera volucrum, ſtagna, lacus, paludes & flumina accolentium, nónne teſtantur originem ſuam id fuiſſe, quo nunc maximè delectantur? Credendum eſt autem, omnes aues generatim aquâ procreaſſe, conuerſam in aliquam materiem denſiorem, quales aquatiles aues eſſe cernimus: ex hiſque temporis progreſſu quaſdam, quæ longiùs ab aquâ receſſiſſent in remotiores terras, mutaſſe colorem cum ſedibus, ibique ex propagatione naſcentes, his in locis perſeueraſſe, vt ab aquâ non videantur habuiſſe principium.

Scio eſſe qui contrà putent. Nec tamen contra Moyſis conteſtationem corrigant textum, quaſi expiaturi quod irrepſiſſet, vt ſuſpicantur, mendũ lectionis. In ſuffragium ſuum Hebraicam trahunt, Chaldaicam etiam torquent, dum ita legunt: *Producant aqua reptile anima viuentis, & volatile volet ſuper terram.* Verbo *producant* eximunt *volatilia.* Hac caſtigatione confiſi Catherinus, Thomas de Vio, & VVielmus, aduerſum Patribus amplectuntur placitum. At ipſos rogo, vnde ſciunt, peccaſſe Latinam Græcamque Septuaginta verſionem, quarum in Eccleſiâ auctoritas maior, & non potiùs corruptam Hebraicam ab infidis Rabbinis? Prętereà non vrget iſta lectio, vt minùs aquis debeamus volucres. Non negat ipſarum matricem humorem fuiſſe, nec aliam memorat: ergo aut negligentiæ diligentiſſimus erat Moyſes accuſandus, aut liquoni danda erant volatilia. Ceterùm Eucherius, & Alenſis ſecutus Auguſtinum (fatentem ex aquis volatiliâ, ſed per aquas) aërem hunc vicinum, & vaporibus infectum, & nubes hoſpitantem, intelligunt: namque vltra olympum, vbi intemeratus ſuaque puritate tenuiſſimus, nullus ales exercuit pennas.

Om-

Omnium fortaſſe clariſſimè Rupertus in aëre productas maluit aues, verùm reuerentia vocis exigit, vt aquas ſine interpretamento capiamus.

CAPVT XIV.

Quomodo aues ex aquâ eductæ.

DIces, Quînam ex liquore volatilia? craſſa corpora ſunt. Dico ego, quînam & cetacea? Si ex latice ſolùm nō putas fuiſſe aues, cur & piſces? cur monſtra quibus exornatur Oceanus, ſi miſceas piſcium maſſæ glebulam aliquam? poteſt item volucrum argilla temperari denſatione aliquâ. Albertus duas ſcindit humoris portiones: humidum aqueum frigidum, & humidum vaporale calidum; ex illo piſces, ex hoc aues. Ait ita: Quia verò in piſcibus & volatilibus præcisè paſſiuum eſt humidum, & humidum aëris ſpirituale eſt, non incorporale; ideò materiale in auibus & piſcibus eſt humidū aqueum: ſed ex humido conſtante per frigidum, ſecundùm ſui generis naturam, magis ſunt piſces, & ideò ſecundùm ſuum genus ſunt frigidi, ſicut & locus aquæ in quo ſunt. Ex humido verò vaporali, coniuncto cum calido ſecundùm ſui generis naturam, magis fiunt aues; & ideò ſunt naturæ calidæ ſecundùm ſuum genus. Per hoc patet ſolutio ad duo prima. Rupertus ita putat.

Cùm ergo dicitur, *Producant aquæ*, licet aërem quoque ſimul intelligi, quia videlicet cùm aſcendentes aquæ per aëris ſpatia vi frigoris vertantur in niues, eadem facultate per virtutem præcepti potuerunt verti in aues: itaque & de aquis productæ ſunt, & tamen ſub aquis viuere non poſſunt, quia fortè nequaquam ſub denſis fluctibus vitam ſumpſerunt, ſed de rarioris, & per nubeculas volantis aquę globis volantium auium corpuſcula facta ſunt. Verùm quocumque modo eas aquæ produxerint, illud conſtat, quia produxerunt aquæ reptilia animæ viuentis, & volatilia ſuper terram ſub firmamento cæli, naturæ ſuæ terminis ab eo, cuius præceptum, quod ſemel poſuit, non prætetibit, informitet ibi definitis.

Sunt qui putent in ſuperficie vndarum vtrumque genus factum, piſces abſorptos ſtatim, alites emiſſos. Non diſſimilis originis exemplum Rutheni vident, in quorum piſcinas, vt auctor eſt Michouius, non deferuntur piſces, ſed vbi adunata eſt aqua, in eam decidunt piſces e cæleſti rore ſine curâ aut induſtria humanâ.

Dicere potes, non ex aquâ ſolâ genitas aues, ſed ex limo dilutiore, ſub oras. Fortaſſe & iſtud ex Scripturâ, dum rerum creatio ita reſumitur: *Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, ac volatilibus cæli.* ita & piſces credo non ex puro fluctu progenitos.

Rogabis, cur potiùs dicantur ex aquis. Forſitan vel præ dominij ratione, vel quia ex eo loco, ſeu ex illâ maſsâ vbi præualeret humor, vel propter aliquam virtutem genitalem aquis in hęc viuentia conceſsam, de qua ſuprà nonnihil.

CAPVT XV.

Quod genus cauſæ aquæ præſtiterint in piſcium auiumque productione primâ.

TRibuimus iam aliquam humori efficaciam viuificandi: non tantùm materia latex fuit, vt VVielmus voluit; virtute etiam quadam donatus eſt, diuino indulgente edicto. *Producant*, ait, *aquæ*; ergo effecerunt aliquid. Satis ſit meminiſſe eorum quæ iam diximus, non eſt opus denuò inculcare. Id adijcio, iſtum primum partum aquæ terræque, quo auſpicata natura, non fuiſſe ex ſolâ naturâ, niſi cùm valida & inſolenti virtute primæ cauſæ. Inſtantanea illa generatio perfectioque perſectorum animalium non omnino naturalis potuit eſſe, ſed perinde vt per miraculum ex ſterili proles naſcitur, vbi virtus diuina præualet, concurrunt tamen patentes.

CAPVT XVI.

An aër aliquid generet.

NVm alia duo & nobiliora elementa, & cælis ſaltem proxima, ſterilia erunt? Aërne nihil dabit? Fecunditatem non accepit à Deo, ſterilis eſt. Quamuis enim Olympiodorus in Meteorologiâ coturnices ab aëre corrupto dicat enaſci, non aër ipſarum genitor erit, ſed infectio alicuius euaporati humoris. Nec obſtat, Fauoniū implere equas, celebre Hiſpaniæ & Cappadociæ priuilegium. Vultures quoque feruntur fecundari vento, ſed ſine efficaciâ ſpiritus fiet. Ceterùm licet aër infecundus ſit, in ipſo humor eſt fecundus. Plura in ipſâ Prouinciâ aëreâ genita dilabuntur. Mures pluere quotannis in Aquilonari cælo, Ziglerus auctor eſt. Alij piſces ab imbre prodiderunt deciduos, quorum originem è nubibus & rore deducunt. Iſidorus & Maiolus beſtiolas illas peſtilentes, quas Scaliger & Fortunius vocant *lemmer*, putant in nubibus naſci. Sed controuerſum hoc facit quę de illis narrat Vpſalenſis Præſul in Hiſtoriâ Septemtrionali. *Non ſolùm in Nortuegiâ, verùm etiā in Heſlingiâ,*

&

& in multis alijs Prouincijs diœceſis Vpſalenſis quadam beſtiolæ quadrupedes, lemnar, aut lemnus appellatæ, magnitudine muris, pelle variegatâ, cum imbre de cœlo cadunt; & vnde veniant, adhuc eſt incompertum, an ab inſulis propinquis, an à remotis, ibi à ventis delatæ, an potiùs in nubibus natæ ſint. Hoc tamen compertum eſt, eas ſtatim ad terram delapſas, diſſectas, inuentas fuiſſe habentes in ſtomacho herbas crudas, nondum digeſtas. Hæ cadentes locuſtarum inſtar in maximâ copiâ vniuerſam deſtruunt ſtirpium viriditatem, inficiuntq́ quidquid ore contingunt: viuuntq́ vſque dum guſtant herbam renaſcentem: & ſimul eunt, hirundinum volantium more. Sed ſtatuto tempore moriuntur magnâ multitudine, maiori terræ infectione, & maximâ aëris contagione, qui peſtilens fit; vnde homines vertigine ac ictericiâ corripiuntur. Quidquid de his ſit, nonnulla ſuſpicor in aëre gigni, non ipſius ſed aquarum fecunditate. Fortaſſe iam nonnemo putarit productas in exordio mundi volucres ab aquis ſublimibus, ſecutus partim Rupertum.

CAPVT XVII.

An ignis admittat aliqua viuentia.

NVnc antequam ad terram veniamus exornatam frequentibus ſuis indigenis, cauſa quoque ignis producenda in medium eſt, num aliqua hoſpitetur viuentia, num generet. Aſtris iam æthera ornauimus, ignem fortaſſe, ne iſta regio mundi deſerta ſit, pluraq́ue palari corpora lucida, quàm videmus, dixi, nunc de alijs inquiſitiu procedit, an vitam aliquam præter cæleſtem ignis toleret. Scio aliquibus rebus ignoſcere. Antiſthenes apud Simocatiæ Ἀπορήματα Phyſica ait: Subtiliſſimi pori prupter nimiá ſoliditatem ſunt in adamante, quapropter & ferrum nihil in eum poteſt: neque enim ſcalpitur, neque frangitur ob nimiam denſitatem. inde flammam non ſentit, quaſi prohibentibus poris, ac omnino obſiſtentibus, ne lapidem ignis natura penetret, cumq́ue ita nulla ſit commixtio, diſſociantur. Diſſociatorum verò diſiunctorumq́ue nullus ad ſe inuicem eſt habitus. Adamas igitur cum igne coniũgi nequit, quare neque adutitur, & ignis naturæ hoſtiliter aduerſatur. Ferrum contrà & aurum ignis naturam recipiunt, vnde illa aut liqueſiunt, aut molliuntur. Equidem ſanè propter maiorem ariditatem combuſtioni non eſt obnoxius adamas: nam omne quod liqueſit, plurimum neceſſariò babet humoris. Parcit quoque ignis aſbeſto, & carbaſo, mulcet pyragrium ſtirpem, amiantum non deuorat. Strabo ait, naſci ad Cariſtum lapidem, quem pectunt, nent, texunt; inde mantilia confici egregiè contexta: vbi ſordeſcunt, in flammam proiecta, non ſecùs emundari quàm ſi maculâ elueres. Quid non credemus, ſi ardor pro humore eſt? Iam ſi & lino & palmiti benignus ignis eſt, ſolúmne in ſentientia implacabilis erit? Iuxta Ariſtotelem fornaces ærarius Cypriæ inſulæ; vbi chalcites lapis crematur, beſtiolæ pennatæ paulò muſcis grandioribus maiores incolunt medio igne ſecuræ: adeò qui omnia conſumit, nonnulla viuificat, namque exules rogis pereunt. Inimicum naturæ elementum minutis naturis fauet; eſt quod impunè flammas violet. Subſcripſit Seneca, tranſſcripſit ex Ariſtotele. Plinius vocat pyrales aut pyrauſtas. Viuacia quoque inter ignes, πυῤῥίβια dixit Laërtius in Pyrrhone. Sed & Solinus & Iorach caryſtias aues exhibent immunes inter flammas. Reiecit hos duos Albertus, ſed pyralibus & ſalamandris ipſe indulſit, quod caryſtijs negauit, ſecuritatem ardoris.

CAPVT XVIII.

An in igne aliquod animal generetur.

CEterùm quia in hiſtoriâ Moyſis nulla genitalis virtus ab igne celebratur, nulla iuſſio Dei flammas fecundauit; videndum eſt, num iſtos formarum incolas ignis procrearit. Diuiſerunt ſuffragia puritas & vehementia elementi. Ouidianum eſt:

Nec tu aliud Veſtam, quàm puram intellige flammam,
Nataq́ de flammâ corpora nulla vides.

Olympiodorus omnem natiuitatem ablegat rogis. Hæſerunt ex recentibus Mercurialis, Cardanus, Matthiolus. Iſte ſeueriùs nec credit rogos admittere viuentia, nec ſe inquit in Germanicis fornacibus inueniſſe pyrauſtas, nec Galenum in Cyprijs. At certè Galenus non dixit contrà: nec dicere rurſus opus erat, quod iam Ariſtuteles, quod Plinius: & Ariſtotelicæ ſanè gloriæ æmulum ſe exhibuiſſet, ſi falſum aut inueniret, aut crederet. Tum ſi in Germanicis nõ inuenit Matthiolus, fortaſſe inuenit Agricola. Fatetur in fornacibus beſtiolas enaſci. Quin, neuter viderit in Germaniâ, an obinde nec in Cypro? an nullibi? Ceterùm Mercurialis, & Cardanus patientiam ignis non negant, ſolùm dicunt nullius ſentientis patriam eſſe, ſed hoſpitiũ. Ita ille putat ex terrâ metallis commixta erumpere. Cardanus in imo ignis, ſeu in ignis vicinâ parte gigni ex excrementis. Detrectant nimium calorem poſſe eſſe fontem vitæ, cuius pignus humiditas eſt aliqua.

Contrà ſunt Seneca, Scaliger, Agricola, & Licetus, qui flammeam patriam aliquorum animalculorum concedunt, & tres priores partem. Ego Ariſtotelem probo; & vnde illum inſamauit Matthiolus ſui oblitum, maximè laudo. Nulla dictorum repugnantia eſt in Hiſtoriâ, atque in ſecundo de Generatione animalium: ibi in medio ignis naſci beſtiolas affirmat, hîc *nullum*, ait, *ignis animal generat*. At, quæ in his locis contradictio? nullam video, vtramque ſententiam amplector. Et in igne naſci ſententia, & non ab igne: nullum vtique animal ignis generat, at in medio ignis aliquod generatur. Non video in primordio tributam fecunditatem ignis, niſi ſoli humori & terræ: quare flamma nihil procreat. A quo igitur generantur, quæ in igne? Ab illo vtique elemento generantur, ex quo: neque enim quòd in igne pyrauſtæ enaſcantur, ex igne naſcuntur. Permixtus, impurus iſte ignis eſt, turbulentus vapore & halitu, quos fumus inuoluit, & quos emittunt metalla & lapides aduſti. Itaque ex aquâ aut terreâ ſubſtantiâ iſta animalia erumpunt. quare ab illâ? Dices, iam non in igne generari. Fortaſſe religioſè dixit Ariſtoteles, in medio ignis, non in igne: nãq; de in medio ignis ſunt pluta, non ignis; ad hæc ignem nunc voco iſtum impurum, qui forſitan cum humiditate eſt. Flammas ignes vocamus; flamma fortaſſe nõ ſine humiditate. Quid flamma eſt? Fumus ardens. Fumus nonnihil humidus eſt, alioqui quomodo parieti camini adhæreſceret?

Dices, iſtas ſpurias generationes eorum, quæ ſponte oriuntur, ſine obſtetricante putrefactione non eſſe. Ignis huic obſtat. Hippocrates incenſis ſiluis expiauit peſte Græciam ex putrido aëre. At talibus vaporibus infici fumus poteſt ex lapidibus, & metallis, vt ſufficiens corruptio miniſtret exiguas has beſtiolas, prçterquam quòd Ariſtoteles iſtud cõmendet, quòd in ijs quæ putredinem nullam poſſe recipere exiſtimantur, naſci animalia nouerimus; vt vermes in niue, pyrales in igne. Verùm obſeruandũ eſt, non dixiſſe nullam putredinem eſſe, ſed, non exiſtimari: aliqua quidem poteſt eſſe, ideò in his turbidis flammis morati aliqua poſſunt & enaſci; in puro tamen & æthereo igne nihil quod ſentiat habitat, nihil adhuc quod non ſentiat naſcitur. Incolæ illius ſublimis plagæ, luces ſunt cæleſtes. Sed videndum eſt, quomodo iſti ignicolæ flammarum in Cyprijs fornacibus auiditatẽ ignis compeſcant. An odio aliquo naturæ, an familiaritate? Hac credo. nec audiendus Cardanus, qui putat frigore reniti. namque quomodo exilia illa corpuſcula tot flammis obſtarent?

CAPVT XIX.

An ignea ſit ſalamandra.

Diuerſa ſalamandra eſt, aduena quidem ignis, & ex aquâ aut limo. Scio D. Thomam ignei puraſſe ingenij, nutriri in igne, ex ſicco terreo aduſto, fumoſo, propter conuenientem ſimilitudinem ad complexionem ſuam. Famam fortaſſe ſecutus eſt confundentem pyrauſtã cum ſalamandrâ. Ita Phile, quod illius eſt, huic dedit, dum cecinit:

Τὴν σαλαμάνδραν κἂν ἀήρ, κἂν γῆ τρέφῃ,
Ἐν ὀστέοις γὰρ ἐστιν ἰσχνὸν σαρκίον,
Καὶ δέρμα λεπτὸν καὶ πτερῶν ἔχει σκέπην.
Ἀλλ' ὅταν σὺ συνίδῃς, Αὐτοκράτορ, θαυμάσῃς
Τὸ πῦρ γὰρ αὐτὴν οὐ φοβεῖ τὸ παμφάγον,
Ἐφίπταται δὲ καὶ διώκει τὴν ζέσιν,
Καὶ σβέννυσι μὲν τῆς καμίνου τὴν φλόγα,
Κινεῖ δὲ πυκνὴν τοῖς βαναύσοις ἀσβόλην,
Ψυχρὸς τις ἂν τοῖς αἰθερίοις δεδεσμένη,
Καὶ ζῇ μεταξὺ τῆς πυρᾶς, καὶ τοῦ θερμοῦ
Καὶ σποδοῦ καπνοῦ καὶ δριμύτητος ἀνίει
Τῆς αἰθάλης πρὸς ὕψος ἠρεθισμένης
Quid ſalamandram, aërne tellúsve educat?
In oßibus namque eſt caruncula tenuis,
Cum pellis alarumq; paruo tegmine.
Sed tu, Imperator, hanc videns miraberis
Quòd non tremiſcat deuorantis omnia
Ignis furorem, quem inuolans atrociter
Elidit, ac fornacis æſtus enecat;
Fabrisq; denſam ſuſcitat fuliginem
Ingreßa fornacem doloſè feruidam,
Rogumq; viuit inter & flammæ ſonos,
Spiratq; fumi dißipata acredine,
Surſum fauilla proueluto vortice.

Non hæc ſalamandra eſt; ſucco imbuitur, pennis non alleuiatur: lacertæ ſpecies eſt, cute aſperâ atque ſcabrâ, animal graue, tardiſſimum, punctis velut ſtellis variegatum, in fontibus inuenitur, & ſub terrâ, atque in macerijs murorum. Sine dubio domat ignes æmulo rigore; vincitur tamen à magnis. Viſa eſt comburi. quare falsò cecinit Nicander in Alexipharmacis:

Cui nullus poterit fumus ignísve nocere.

Exiguos ſolùm ignes refuſo humore extinguit. Non amplius illi tribuit Ariſtoteles. Greuinus tamen immunitatem hanc cur tribuit. Non ſicco terreo alitur: namque eliſa terrum humorem, qualis eſt terreus aduſtus, fundit, ſed lacteum, tamquam ſaniem, pituitæ pignus. Licetus ex aquâ generari probat, Greuinus ex limo: ego iſtas origines, ſi diuerſæ ſunt, duabus ſalamandrarum ſpeciebus diſtribuo. Vtraque peſtifera eſt, & terræ & aquæ: eſt enim quædam aquatilis, in ſtagnorum ripis & fontibus habitat, inde in

tertam nonnumquam proſilit. Iuxta deſcriptionem Rondeletij, corporis ſpecie lacertam refert, niſi quòd capite ſit latiore paulò, oris rictu æmula ranæ, caudâ acutâ & longâ. Minùs hæc virus fundit; quamuis ego meminerim aquatili ſalamandræ imputatam ſubitam necem totius cœnobij, præter coquum qui nondum cibum ſumpſerat. Itaque hæc beſtiola non ſpectat ad exurnationem ignis, cùm æmula ſit, vt aut extinguat, aut comburatur, & cùm alienigena ſit, alibi viuit, aliunde naſcitur ex humore, aut fimo. Num progenie etiam gaudeat, dubitari poteſt. Negat Greuinus. At Dalechampius hæc teſtatur. Grauida ſalamandra menſe Martio pede & baculo eliſa, lactea ſanies ex omnibus corporis partibus, capite, dorſo, aluo, caudâ, pedibus exilijt, non aliter, quàm ex papillâ vberis, digitis compreſſâ: dum etiam ex disrupto ventre plus quàm triginta fœtus adhuc palpitantes, & in aquâ natanres, ac plus quàm triginta oua prodierunt. Ego quidem feminam diſſecui prægnantem, tum ouis, tum catulis plenâ, alijs inchoatis tantùm, alijs iam perfectis gradientibus, & in aquâ natanribus. Fortaſſe mater eſt, quamuis oua non ſint certa indicia libidinis. Ariſtoteli oſtrea omnia non niſi ſponte naſcuntur, licet habeant quæ oua nuncupantur, nihil hæc generationi ſeruiunt. Argumenta dumtaxat ſunt melioris nutricationis, quale in ſanguineis eſt pingue, in aluo quoque muris feminæ fœtus extitere prægnantes, in quarum vterculis muſculi ſponte orti ex recremenrorum colluuie, non patetno ſemine.

CAPVT XX.

An aliqua grandior beſtia ignem toleret.

RESTANT & aliæ appendices quæſtiunculæ, Num & aliud nobilius animal amicum ignibus ſit. Sapiens enim in vndecimo cap. memorat beſtias vaporem ignium ſpirantes, aut fumi odorem proferentes, aut horrendas ab oculis ſcintillas emittentes. Iam ſi ſpirant ignes, vitale illis erit inimicum naturæ elementum. Tum Moyſes ſcribit aduerſus murmuratores miſiſſe Deum ignitos ſerpentes, par ſupplicium flagitio. Ad hæc Cacus Arcadiæ monſtrum ſetoſum & exitiale, vt ſcribit Adelinus Philoſophus, eructat anhelitu ſui pectoris flammas, maximè cùm per iram excandet. Fortaſſe quiſpiam dicet, hæc monſtra Philonem aut Salomonem reſpexiſſe in ignivomis ſuis feris. Virgilius quidē hoc animal nouit, inde ſuperſtruit multa. Pæne omne mendacium originem ſui alicui veritati debet, adeò ſibi ſecumque parum ſubſiſtit. Sic Poëta illum deſcribit:

Hic ſpelunca fuit vaſto ſubmota receſſu
Semihominis Caci, facies quā dira tegebāt,
Solis inacceſſam radijs; ſemperq; recenti
Cæde tepebat humus; foribusq; affixa ſuperbis
Ora virûm triſti pendebant pallida tabo.
Huic monſtro Vulcanus erat pater, illius atros
Ore vomens ignes magnâ ſe mole ferebat.

Non, credo, inſolens natura eſt, ſi euomat flammas furens aliqua beſtia. Tiberij Cæſaris equus, cùm in pugnâ calebat furore, ſpirate ignes viſus eſt, vt Heliodorus & alij ſcribunt. Architrenius quoque cecinit:

—— Ignes equus arduus efflat.

Verùm iſta ignium eructatio non eſt argumentum ſuſtinentiæ tanti vigoris. Innocens eſt anhelitus. In corde, in pectore animalis per varia latè diffuſus membra tepiduſque manet, nondum exuberatus in flammas, donec ructu cogatur, & iam multiplicatus adurendi vim concipiat; quemadmodum ſolares radij per cryſtallum aut beryllū multiplicati in ſummo mucronis acumine, exurunt obuia, exciunt flammas. Nimia bilis recocta & torrefacta, in igneam & cauſticam ſubſtantiam degener, calidos halatus fouet & incendit: dum enim ſtringuntur afflatione, tandem inflammantur. Nihilominùs ignitos ſerpentes Moyſis non eſt opus dicere ignes euomuiſſe, ſufficit ad rationem appellationis, ſi eorum morſus peſtem ignis æmulentur; quemadmodum Lucanus ſimilia damna à ſerpente ſæpè atque ab igne narrat:

Seps ſtetit exiguus, quē flexo dente tenacem
Auulſitq; manu, piloq; affixit arenis.
Parua modò ſerpens, ſed quâ non vlla cruētæ
Tantum mortis habet: nam plaga proxima circum
Fugit rapta cutis, pallentiaq; oſſa retexit;
Namq; ſinu laxo nudum eſt ſine corpore vulnus.
Membra natant ſanie, ſuræ fluxere, ſine vllo
Tegmine poples erat, femorum quoque muſculus omnis
Linquitur, & nigrâ diſtillant inguina tabe.
Diſſiluit ſtringens vterum membrana, fluúntque
Quidquid homo eſt, aperit peſtis natura profana.
Parua loquor, corpus ſanie ſtillaſſe peruſtū:
Hoc & flamma poteſt. Sed quis rogus abſtulit oſſa?

Ipſum venenum dipſadis ignem vocat:

Ecce ſubit virus tacitum, carpitq; medullas
Ignis edax, calidaq; incendit viſcera tabe.

Et de eo qui illo fuerit percuſſus addit:

F 2 Ille

Ille vel in Tanaim miſſus, Rhodanumq́, Padumq́,
Arderet, Nilúmque bibens per rura vagantem.

Tam parum abeſt quod Moyſi ignitus, aut Lucano torridus ſerpens dicatur.

CAPVT XXI.

An in niue naſcantur viuantq́ue aliqua animantia.

COntrariorum prona reminiſcentia excitabit curioſitatem, an nix æquè hoſpitalis ſit, ac ignis. Negarunt Mercurialis, & multi; Ariſtoteles tamen, Strabo, Plinius, Agricola, Olaus teſtantur: defendunt Marſilius Cognatus, Fortunius Licetus, & Scaliger. Poſſunt gigni vermiculi in niue, quòd in eâ multum ſit aëris, & ſpiritus, qui poſteà concalefactus, illos generet. Ad hæc: humidum cum calore aliquo eſt, iuxta Ariſtotelem; quare nix titulo humiditatis non penitus friget; gelu autem omnino infecundum puto. Has beſtiolas niueas vermes appellat Apollonides, oripas ſeu montanas teredines Theophanes, lumbricos Pſeudo-Ariſtoteles lib. de Plantis. Sunt candidi hi vermiculi, & in vetuſtiore niue rutili; nã & ipſa nix ſenio purpuratur: tanti alboris canities rubor eſt. Sunt præterea hirſuti propter fuliginum copiam in vetuſtâ niue coaceruatarum.

CAPVT XXII.

Quomodo è terrâ exorta primùm animalia.

NVnc reſtituo me primæuæ generationi ex aridâ. Terra gremium multorum animaliũ & genitrix prima eſt. Videndum quomodo parturijt beſtias? Claudius Victor tribuit virtuti & afflatui Solis.

Iam bis terna dies claro radiabat Olympo,
Tertia poſt calidi genitalia munera Solis:
Iamq́, tepẽs tellus grauidos laxauerat artus,
Cùm maiora agitãs iuſſit Deus edare terram
Omne animal, vegetat ratio quod ſola mouendi:
Cui ſeruire datum, quo rerum poſtulat vſus.
Nec mora, prorumpunt fœtus vitalia terris
Pignora, quæq́, ſui generis ſortita figuras.

Iuxta Eugubinum quoque produxit terra ſuperioribus aquis conſperſa, & Sole tumefacta, quæ gremio ac ventre ſuo parturiebat animalia, priùs generata quinque dierum ſpatio, & concreſcentia, membriſque informata, quintâ luce edita iam & perfecta. Generabantur autem ſimul atque aquæ ſeparatæ terras apertas reliquerunt. Tunc, mirabile dictu, paſſim feruebat humus, vtque terreſtris humor in medullas arborum, vitalem ſtirpium ſuccum, Solis calore conuertitur, ſic vertebatur humus in carnes. Vt in vtero matris exiguum ſemen repefactum creſcit in carnem & membra; ſic item exigua ſemina & humorum partes coaleſcebant in diuerſorum generum animantes. Fiebat id volente Deo, qui omnia quæcumque voluit, fecit in cælo & in terrâ, in mari, & in omnibus abyſſis. Sed & naturas parauerat ipſe tales, vt inde naſci hæc poſſent: terram tamquam matrem ac genitricem, Solem tamquam genitorem; iacentem ſtratamq́ue latè terram, Solem deſuper incumbẽtem; cupidiſſimum hunc generandi, hãc cupidiſſime rapientem, in ſeque continentem cæleſtem genituram. Modum hunc generationis animaliũ cùm enarraſſet, locum etiam, quo effecta eſt hæc animantium procreatio primùm, & qui effici poteſt, his tradit. Attulimus ſuperius de ſtagnante Nilo, & conſidente terraſque humentes relinquẽte, & animalibus naſcentibus exemplum, flagrante regione Ægypti magno Solis ardore. Non fieret idem in locis frigidis. Ideò vbi inchoata eſt creatio, locus erat calidiſſimus, in Arabiâ ſcilicet & Meſopotamiâ, vbi paradiſus erat prima pars Aquilonaris. Eoque ſciendum eſt, iſtã animalium primo tempore propagationem, non in cunctis terris extitiſſe, ſicut nec omnes aquis principio patefactas: ſed in locis tantùm æſtuantibus Soliſq́ue ardore flagrantibus. Hæc, vt dixi, Meſopotamia eſt, & Aramea, id eſt, Armenia; vbi fuit etiam prima hominum habitatio, & paradiſus terreſtris, & homines ante diluuium. Hîc ardore Solis nata ſunt primæua animalia, ex hiſce natis, & per orbem proſeminatis, nata ſunt alia ex propagatione. Mihi celerior fuiſſe videtur prima illa generatio, nec per dies duraſſe. Efficaciam analogæ originis niſi ex Dei imperio non habuerũt. Iſtud imperium tunc fuit, cùm factum imperatum. Tum quia ſtirpes anteceſſere Solem & ſidera, non ergo rerum generatio cæli effectus eſt. Præfero propterea Caietanum, & Lipomanum, qui terræ aliquam efficaciam ſeminalemq́ue virtutem delegatam à Deo putarunt. Iam iſta tetigimus, atque exemplum aquæ. Inde hîc ſuppleri poſſunt quæ deſunt, ne aut eadem aut ſimilia inculcemus.

CAPVT XXIII.

In quâ magnitudine animalia creata.

SVperſunt quæſtiunculæ nonnullæ, nunc excutiendæ, An prima illa animalia edita magna, an multa, an omnia. Iuſſio Dei conſequẽs exigua videtur, & pauca arguere; alioqui

qui cur creſcere & multiplicari imperaret? Quare dicere quis poſſet animalia eâ magnitudine facta, vt creſcere potuiſſent. Nihilominùs puro in ſtaturâ perfectâ erupiſſe. Exemplum Adam eſt in virilitate creatus. Veritati incrementi virtus augmentatiua ſatis erit.

CAPVT XXIV.

An initio creata multa animalia ex vnoquoque genere.

Circa multitudinem conſiderandũ eſt, an duo ex ſingulis generibus; an plura, licet pauca; an multa. Moyſes Barcepha, & Vielmus plura arbitrantur. Allegat ille Dominum Ephræm, & in argumentum ſumit pelliceas tunicas, quibus Adam è paradiſo emiſſus fuit. Vnde ſumptæ pelles, niſi aut pereunte aliquâ ſpecie, aut ſuperfluente indiuiduo? Vielmus plura congerit indicia. Nam terram totã alloquebatur Deus, cùm dixit: *Producat terra animam viuentem in genere ſuo*, non ſolùm hortum in Eden, aut vicinam ei dumtaxat regionẽ. Rurſus, cùm eiuſdem generis animalia apud Antipodes reperiantur, quæ apud nos ſunt, nec ſit rationi conſentaneum eomnia ab hominibus vltro citroque fuiſſe aduecta, aut etiam ipſa tranaſſe pelagus, quod nos ab illis hominibus late diſterminat, videtur probabilius, plura quàm duo fuiſſe initio ab opifice formata. Ad hæc legimus, ex pellibus animalium Deum feciſſe tunicas Adæ & Euæ: quod ſanè teſtimonium euidens facit, plura quàm duo eiuſdem ſpeciei indiuidua initio fuiſſe edita, præſertim ſi eadem die Adamus eiectus à Paradiſo fuit, & opertus pellibus, niſi ad miracula & nouas formationes cum quibuſdam confugiamus, quod D. Auguſtinus prudenter vetat. Et fortè plures feminas in gregibus & armentis mundis Deus effecit quàm mares, vt ſpecies citiùs augerentur, quòd videamus vnum marem plures femellas generatim fermè implere, quamuis ſub diluuium plures ſeruati mares fuerint quàm feminæ, ob ſacrificia, & in immũdis pares, ex æquo mares & feminæ. Hæc pro ſententiâ iſtâ: nihilominùs non obſtant. Nam friuola eſt illa Antipodum conſideratio. Nunc idem incommodum teſtatur, namque in Noëticâ inundatione omnia animalia penere, niſi bina reſeruata, nihilominùs nunc videmus in omnes mundi angulos eſfuſa. Quod Syrus Epiſcopus obijcit de pelliceis tunicis, mox examinabimus. Non obeſt, vt bina genita cum Theodoreto & Lactantio credamus exemplo noſtri generis, & reſeruationis in arcâ. Procopius cenſuit veriſimile, in initio bina in omni animantium genere, quemadmodum & cum homine accidit, eſſe condita. Erant itaque ſolummodò paria, ſeu coniunctiones quædam ſingularium animalium, cùm adducerentur ad Adamum, vt ipſis nomina daret quibus foret impeaturus. Id quoque conijcere licet ex diluuio, quando bina & bina in arcam compellebantur, ad exemplum creationis mundi. Quòd verò plura animalia munda in arcam inducta ſint quàm immunda, ideò factum eſt, vt Noë, vbi præſenti periculo ereptus fuerit, & ſalutem conſecutus, habetet victimas quas immolaret Domino. Præterea Deus malebat, vt plura animalia, quæ prodeſſent homini, conſeruarentur. Oportebat ſummũ artificem prima ſolùm exemplaria effingere, & naturæ deinde relinquere negotium, vt ſui imitatione in iterandis viuentibus operam ſtrenuam daret. Aſcanius nec plura vult genita animalia, nec tantùm bina, ſed plures femellas. Huius cauſa eadem eſt cum antecedenti, eodem retundenda ictu.

CAPVT XXV.

Quorumnam animalium erant tunicæ pelliceæ quibus indutus Adam.

Vt inſtitutam finiamus cauſam, diſſertandum nonnihil eſt de pelliceis tunicis, & tranſitu animalium ad inſulas & ad nouos orbes. Vnde illæ pelles? S. Iuſtinus putat, præparatas à Deo prænoſcẽte lapſum Adami, non tamen detractas ab aliquo animalium, nam bina dumtaxar. At cuius animalis pelles erant, aut ſimulabantur? Ouis veriſimilius puto, nec iſtud è meo cerebro, pulchram ſanctæ Hildegardis excerpam ſententiam in Epiſtolâ ad Prælatos Moguntinenſes, cùm per illos diuinis fuiſſet interdicta, ita ſcribit: *Ouis enim præ alijs animalibus patiens, humilis, manſueta, & munda exiſtit. Vnde etiam Deus pelliceas tunicas primis hominibus, per inobedientiam à claritate, quâ veſtiti erant, denudatis, pelles ſcilicet ouium pro veſte tribuens, ſignificationes ouis calliditati antiqui ſerpentis oppoſuit, & tali veſte eos obtexit, ne nudi paradiſum exirent. Ipſe enim æternus Deus, qui in ſcientiâ ſuâ æternaliter habuit tunicam, id eſt, humanitatem Filij ſui, ad cuius imaginem hominem fecit, quemadmodum Moyſes ipſum ad imaginem & ſimilitudinem Dei creatum eſſe teſtatur, hominem deceptum vocauit, & tali veſte induit; in hoc oſtendens, Verbum, ſcilicet vnicum Filium ſibi coæternum, ad requirendum & liberandum, ex virgineâ naturâ humanitate induendum, iuſſione in ſignificatione ouis, patiens, humilis,*

manſuetus, & abſque omni maculâ vllius contagij mundus exiſteret. Ioannes enim Baptiſta, & cæteri Prophetæ, idem in Spiritu ſancto intelligentes, eum nomine agni & ouis ſæpiſſimè appellant. Ipſe namque eſt immaculatus agnus, & ſpecioſus formâ præ filijs hominum, qui non de virili ſemine, ſed de Spiritu ſancto conceptus virtute altiſſimi Dei, de carne Mariæ Virginis, Deus & homo natus proceſſit. Hactenus S. Hildegardis. Placitum D. Ephræm, ex pecudibus fuiſſe arbitrantis, laudat & amplectitur Barcepha. Huius iſta ſunt: *Negamus vnicùm dumtaxat par in animalium generibus ſingulis fuiſſe effectum: neque enim hoc ſacris Litteris proditum eſt. Enimuerò Deus, qui permiſit Adami arbitrio, vt peccare poſſet, opusq; haberet indumento, creauerat complura animalia: cumq; ille violatâ lege peccaſſet, humanâ ſe ſpecie primis parentibus oſtendens, induit ipſos pelles ſolo ſuo nutu pecudibus detractas, atque verbo in tunicas conformatas. Et verò Dominus Ephram ait, fortaſſe coram illis iugulatas eſſe pecudes, vt earum carnes ipſi vescerentur, coriiſq; nuditatem ſuâ cooperirent: denique ex ipſarum morte ſe quoque mortalia habere corpora intelligerent.* Hæc Barcepha. Verùm propter indumentum primorum parentum non erat opus pluta animalia ex ſingulis generibus fieri, vt Barcephæ placet, bina ſufficiunt ad ſummum, ex ouibus ſolùm quatuor aut ſex, duo ad ſemen reſeruata, alia præparata ad veſtitû hominis; quemadmodum & Noë non niſi ex mundis bina animalia clauſit. Horum tamen exceſſus non remedio naturæ ſeruatus, ſed Religioni deſtinatus fuit.

CAPVT XXVI.

Animalia carniuora, & recenter creata quibus rebus veſcerentur in arcâ Noë.

TAntâ circa hanc rem religione tangebar, vt pænè cõſentirem, plura ex nonnullis animalium generibus in exordio congenita, debuiſſe ferarum annonâ paſci. Quo pacto leo, tigris, aquila, accipiter epularentur? neceſſe videbatur, per aliquot annos ieiunos perduraſſe, aut aliquas animalium & auicularum ſpecies conſumpſiſſe, ſi bina dumtaxat ex omnibus condita. At nec illud, nec iſtud Philoſophicum, nec expediens naturæ rerum, nec dignum prouidentiſſimo auctore. Ceterùm prodigere tunc naturas, vt putaremus plures effuſas, obſtat ſecunda propagatio rerum, cùm poſt vniuerſi illuuiem, binæ dumtaxat in arcâ reſeruatæ reparationi mundi, binę ex eadem arcâ dimiſſæ. Idem hic ſcrupulus, ex quâ carnificinâ leo, tigris, lupus, miluus nutriti in arcâ, & proximè poſt exitum, ſiquidem in arcâ nullum animal fuit niſi ſaluti aut hoſtiæ reſeruatum; poſt exitum incolumitati dumtaxat ſpeciei, quæ in binis illis conſtitit per plures dies quàm ſuſtineretur fames. Quare neceſſe eſt alita interim carniuora herbis, & fructibus, aut terrâ; lupus enim carniuorus eſt, & tamen terrâ veſcitur: idem quoque illis penu fuit in recenti origine mundi, atque in clauſtris arcæ. Quid moror? dubitare non licet, primum omnibus animalibus promumcondum fuiſſe terram? Hæc verba creatoris ſunt. *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem ſemen ſuper terram, & vniuerſa ligna, quæ habent in ſemetipſis ſementem generis ſui, vt ſint vobis in eſcam, & cunctis animantibus terræ, omniq; volucri cæli, & vniuerſis, quæ mouentur in terrâ.*

Quæres: Quî tanta immutatio palati leonis, tigridis, & lupi, vt à paſtu ad raptum deficerent, à gramine ad greges? Fortaſſe non incommodas plãtas guſtui carniuoro, & ſatis ſimiles illis præparauit Deus. Vnum aut alterum exemplum memorabo. In primis plantæ borametz, quæ pro carne agninâ eſt lupis, vt ſuprà diſſeruimus. creſcit enim, ait Scaliger, agni figurâ ad pedum ferè ternûm altitudinem, quem pedibus, vngulis, auribus, toto capite, præterquam cornibus repræſentat. Pro cornibus pilos gerit, ſingularis cornu ſpecie. Obducitur corio tenuiſſimo, cuius detracti vſus ad capitum tegmina incolis. Ferunt internam pulpam gammari referre carnes; ceterùm è vulnere quoque ſanguinem manare. Dulcore eſſe admirabili. Radicem humo exertam ſurrigere ad vmbilicum vſque. Illud miraculi fouet magnitudinem, quamdiu vicinis obſidetur herbulis, tamdiu viuere quaſi agnum in læto paſcuo; remotis illis, tabeſcere atque interire: idque non ſolùm caſu vel tractu temporis, ſed etiam experiundi gratiâ ſubtractis atque ablatis euenire. Quin illud auget admirationem, appeti à lupis eam. Surius item ſcribit, eius plantæ ſuauitatem lupos & cetera rapacia animantia ad eam deuorandam inuitare. Alterius magni fructus in corde ſuo agnum quoque ferentis, teſtis fuit beatus Odericus. Bernetas aues eſſe fructus arborum, Æneas Siluius & Fulgoſus ſcribunt, plurimis alijs conteſtantibus. Verùm in ſuperioribus egimus de his ſat diffuſè. Præterea, cur carniuora aliquamdiu herbis non poſſent eſſe contenta, cùm viſa ſint herbiuora carnibus ali? Marcus P. Venetus ſcribit, equos in Regno Var coctis carnibus ſimul cum riſo ali: in Prouinciâ etiam Aden boues, equos, camelos, & oues piſcibus veſci. Taceo quod de equis Anthropophagis celebrauit vetuſtas.

CA-

CAPVT XXVII.

An aliqua viuentia & marina animalia creata plura quàm bina ex eadem ſpecie.

PLantas porrò neceſſe eſt erupiſſe plures eiuſdẽ ſpeciei; perijſſent alioqui multæ, cùm omnibus feris parauerint ſuo tempore macellum. Quare non ſolùm creatæ, quæ ſufficerent proſapiæ propriæ, ſed quæ ſuppetijſſent annonæ alienæ. Quid de piſcibus dicemus? Reor non binos ſolùm editos, ſed maximum vulgus piſciculorum, & beſtiolarum aquatilium, ad grandiorum piſcium voraciſſimorũ, cetaceorumque gulam ſuſtentandam. Non forum his ab agris: ſuum illis elementum carcer eſt. nec illis à Domino præparatas plantas Scriptura dicit, ſed neque omnino celauit terreſtria bina genita, aquatilia tamen in maiori vbertate. Nam vbi dicitur, *Producant aquæ reptile*, verbum *ſaraẓ* ibi non caſu poſitum, maiorem emphaſim habet, quod S. Ambroſius, Vielmius & Pererius notarunt. Significat non quamuis productionem, ſed multiplicem quaſi ſcaturiginem & ebullitionem in maximâ vbertate & copiâ.

CAPVT XXVIII.

De piſcibus veſcentibus auro.

NOn obinde inficior, multis piſciculis hoc neceſſe non eſſe, qui marinis plantis aluntur, imò terrâ, imò metallis. Multi putarunt, aliquibus piſcibus auriferorũ fluminum aurum gulam eſſe. Peſqueræ incolæ ad Benacum lacum, atque etiam qui ſalo accolunt, ſibi perſuadent, eos piſces quos ipſi carpiones appellant, è puro auro alimentum ſumere. Et ne tam longè exempla petamus, Lugdunenſis Prouinciæ incolæ certò ſtatuunt, piſces quos *humbles* & *emblons* nominant, alio cibo non veſci quàm auro. Nullus eſt ruſticus lacûs *Bourget* accola, qui non aſſeueret piſces *Lauarets*, quos perpetuò in piſcatorio foro Lugduni venales reperias, alium cibum non deguſtare præter aurum. Lacûs autem *Paladrou* in Sabaudiâ accolæ *emblon* piſcem, atque vmbram auro ſuſtentari arbitrãtur. Similiter Laudenſes retulerunt, in Mediolanenſi Ducatu, piſcem *themolo* vel *ahemero* illis dictum, veterum thymalum, auri depaſtione pingueſieri. Admoneo, non omnino in omnibus verum eſſe: nam Bellonius factâ anatome obſeruauit, plures ex his piſcibus alijs cibis præter aurum veſci.

CAPVT XXIX.

An fuerint aliquarum ſpecierum creata ſolùm ſingula animalia.

REliquum eſt diſquirere, an ſi aliquarum ſpecierum animalium pluſquam bina fuerunt genita, nonnullorũ ſint genita minori numero: hoc eſt, an ſingula in ijs naturis, quarum incolumitas ſtirpis non pendebat è maris feminæque cõplexu. Piſces plures fecundantur ſolo humore, vultures vento, vt fertur. Quare multiplicationi ſui generis non eſſet opus collega. Eadem quæſtio eſt de animalibus geminæ originis è putri, aut è vuluâ; eadem de multis plantis. Puto in primis fabulam eſſe ſingulantarem Phœnicis, vt non ſemel diſſerũi. Nec maior fides de Rhinocerote, quem Oppianus carere ſexu ſic canit:

Ῥινοκέρως δ᾽ ὄρυγος μὲν φύδημας αἰθυκτῆρος
Οὐ πολλὸν μεῖζον· ὀλίγον δ᾽ ὑπὲρ ἄκρα ῥινὸς
Ἀντέλλει κέρας αἰνὸν ἀκαχμένον ἄγριον ἄορ.
Κείνῳ καὶ χαλκόν τε διαξήσειεν ὀρούσας
Οὐτήσας, βεβαρῆ τε διατμήξειε χαράδρην.
Κεῖνος καὶ ἀθεναρῷ περ ἐφορμηθεὶς ἐλέφαντι
Πολλάκις ἐν κονίῃσι νέκυν τείνστον ἔθηκεν
Ἠρέμα δὲ ξανθοῖς ἐπὶ καλλικόμοισι μετώποις,
Καὶ νώτῳ ῥαθάμιγγες ἐπήξομα πορφυρέῃσι.
Πάντες δ᾽ ἄρρενες εἰσί, καὶ οὔποτε θῆλυς ὁρᾶται,
Καὶ πόθεν οὐκ ἐδάην· φράζω δ᾽ ὡς χὼς διδάχθην,
Εἴτ᾽ οὖν ἐκ πέτρης ὀλοὸν τὸ δὲ φῦλον ἐπῆλθεν,
Εἴτ᾽ αὐτόχθονές εἰσιν ἐπαντέλλουσι δὲ γαίης
Εἴτ᾽ ἐπὶ πρὸς ἀλλήλων, τέρας ἄγριον ἐκφύονται
Νόσφι πόθων, καὶ νόσφι γάμων, καὶ νόσφι τόκοιο.

Rhinoceros autem oryge, aſino Indico, eſt corpore impetuoſo,
Non multò maior, paruum verò ſupra ſummitatem naſi
Surgit cornu, graue, acutum, indomitum telum:
Illo ferrumque penetrarit impetu facto
Vulnerans, ſolidumque diſſecuerit ſaxum.
Sæpè in paludibus mortuum ipſum proſtrauit,
Senſim verò in ruſâ, & pulchricomâ fronte,
Et in dorſo maculæ confertim purpuraſcunt.
Omnes verò mares ſunt, nec vmquam femina conſpicitur,
Et vnde naſcantur non noui, loquor non tamquam ſciam,
An ex petrâ pernicioſum hoc genus prodierit,
An ex terrâ geniti ſint, exiſtantque è tellure,
An ex ſeſe mutuò, portentum horrendum, procreentur,
Sine amoribus, & ſine nuptijs, & ſine puerperio.

 At

Ar licet ſileant generationem Rhinocerotis Ariſtoteles, Philo, Ælianus, Agatharaxas, ſolemnem illam oouerunt Plinius & Solinus, aduerſo tamen cuitu, vt elephantes, cameli, lynces, leones, rigrides. Par vulgi commentum in Plinio de hyænâ, alternis annis marem, alternis feminam fieri, & ſine coitu parere, quod negat Ariſtoteles. Nec vulturis fama veridica eſt. E piſcium autem plebe, licet virgineæ fecunditatis ſint nonnulli, non tamen propterea cenſeo ſingulares editos; namque oportebat turbam eſſe vt ſeruirent grandiorum palato, quemadmodum diximus. Idem de humilioribus plantis cenſeo. Fateor tamen aliquas oobiliores vnicas fortaſſe tunc fuiſſe. Id opinor de vitæ arbore. Fortaſſe idem accidit aliquibus animalibus ſponte nunc naſcentibus, ſi terra etiam aliqua ex ijs tunc auſpicata fuit. Suo poſteà loco dirimenda hæc lis erit.

CAPVT XXX.

An animalium ingenia mutata fuerint, & diuerſa facta, quàm Deus illa creauerit.

DIgerenda quoque eſt quæſtiúcula hæc, an alterius ingenij & naturæ fuerint animalia in primordio cùm illa produxit terra, quàm nunc ſint, hoc eſt, an idem tunc feris fuerit furor, idem reptilibus virus. Per ſectiones diſputabo hæc. In vniuerſum inficiari non licet, ingenitam illam erga Regem ſuum reuerentiam hominem amiſiſſe. Et iure quidem dominatione ferarum mulctatus fuit, qui dominum ſuum ſeruitio debito priuare nitebatur. Rebellis factus Deo, meruit rebelles ſibi pati feras. Inſurrexit pars hominis ſenſitiua aduerſus rationalem: vnà quoque ſenſitiuus gradus animalium aduerſus rationale animal ſe extulit. Egregiè Gregorius Nyſſenus in ſuâ Philoſophiâ ait: Ceterùm antiquitus nullum aliorum animantium homini nocere audebat, ſed quamdiu proprijs paſſionibus & irrationali, quæ in ipſo erat, particulæ dominabatur, ſubiecta & obedientia ei erant omnia. Quia verò ſuis affectionibus minimè decenter imperitabat, ab eis denique poſſeſſus, & ab exterioribus ſubactus eſt: quòd enim ab ijſdem iam impetamur & lædamur, peccatum fecit. Cuius ſanè veritas ex his, qui optimam tranſegerunt vitam, manifeſtum eſt: ferarum enim inſidijs iodubitanter hi ſuperiores viſi ſunt, vt leonibus Daniel, viperæ morſu Paulus.

CAPVT XXXI.

An rapacia, iracunda, exitialia & carniuora animalia à Deo in initio creata eodem ingenio.

NVnc quæramus, an abſolutè rapax voraxque ingenium denegandum ſit beſtijs, pro eo quidem tempore cùm mundus honorem ſuum illibatum habebat. Theophilus enim Antiochenus ad Autolycum hæc ſcribit: *Feras autem Græci nominant θηρία ἀπὸ τοῦ θηρεύεσθαι, id eſt, quòd venando capiantur. Nec tamen à rerum primordio noxiæ & exitiales creatæ ſunt. Nam nihil noxium ab initio à Deo conditũ eſt. Sed hominis delictum conditionem creaturarum deteriorem reddidit, vbi primùm homo legem Dei transgreſſus eſt, etiam reliqua prauaricata ſunt, & degenerarunt. Vt enim ſi paterfamilias ſapienter vitam inſtituit ſuam, etiam domeſtici, & reliqui familiares ordinatè & decenter viuant; ſin autem herus peccarit, & negligentia ſe corrumpendum dederit, dubiumne eſt, quin & ſerui delinquant, & ſocordiam amplectantur? Pari ratione contigit in præſenti negotio, vt peccante homine etiam reliqua quæ in hominis miniſterium creata erant, prauaricarentur. Vbi autem homo ad ſuam naturam, & priſtinum ingenium, nec non dignitatem redierit, ceſſans malefacere, etiam aliqua animalia in primitiuam reſtituentur manſuetudinẽ.* Hęc ille. Ipſa nihilominùs ſtructura formæ, vngues, dentes, & alia arma ferarum exigunt indolem acerbam & carniuoram, alioqui fruſtrà multa in naturâ; quare & nocua eſſent alijs, carnibus victitatura. Nec obſtat ſententia Patrum, innocentiam animalium ante peccatum commendantium: ſolùm eſſent inoxiæ homini, non alijs brutis. Optimè ſanctiſſimus Eucherius dixit: *Si nobis pro peccato nocent, quare ſibi inuicem nocent, niſi quia aliæ ſunt in cibum aliarum datæ?* Conſpirat Auguſtinus ſimili interrogatione. Dicet aliquis: Cur ergo inuicem beſtię nocent, quibus nec peccata vlla ſunt, vt vindicta iſta dicatur, nec vllam recipiunt tali exercitatione virtutem. ideò nimirũ, quia ſcilicet aliæ cibi ſunt aliarum. Nec rectè poſſumus dicere, Non eſſent aliæ quibus aliæ veſcerentur: habent enim omnia quamdiu ſunt menſuras, numeros, & ordines ſuos. Quæ cũcta meritò conſiderata laudantur, nec ſine occultâ pro ſuo genere moderatione pulchritudinis temporalis, etiam ex alio in aliud tranſeundo, mutantur. Quod etſi ſtultos latet, ſublucet proficientibus, clarum perfectis eſt.

CA-

CAPVT XXXII.

An viperæ & ſerpentes venenum ſolùm poſt peccatum habeant.

QVid de peſtilentiâ, quam euoment ſerpentes, dicimus? Rupertus ex peccato immiſſam diſſerit, cuius iſta ſunt. Nunc illud ſciendum, quia reptabat priùs, vt nunc omne huius ſpeciei vel generis animal: ſed reptatio iſta nihil horroris haberet, ſi non illâ diabolus ad mortem domini eius, hominis, vſus fuiſſet. Multò magis verò nec virus peſtiferum vomeret, nec in ſe ipſo haberet, ſi non illud idem creaturæ Dei adulterator veneficus illo ſuæ malitiæ veneno polluiſſet, & per os ſuũ homini mortem inſibilaſſet. Ecce hodieque (vt taceã quòd multis ſanctorum Chriſti ſeruorum non ſolùm innocuos, ſed etiam obedientes legamus ſuiſſe ſerpentes) gens tota eſſe traditur, quæ in medijs tutam agat vitam ſerpentibus. Vnde ait quidam Romanorum auctor nobiliſſimus:

——— Gens vnica terras
Incolit à ſæuo ſerpentum innoxia morſu,
Marmaridæ Pſylli, par lingua potentibus herbis.
Ipſe cruor tutus, nullumq́; admittere virus,
Vel cantu ceſſante poteſt. ———

Quantò magis tunc homo cunctorum animantium præſes, & dominus, reptilibus quoque terræ ordine legitimo imperitaret, ſi vel diabolus per os ſerpentis numquam ſibilaſſet, vel ſi ipſe homo, cùm in honore eſſet, ſic intellexiſſet, vt venenum ſuaſionis eius non admiſiſſet. Ergo bona quidem creatio cunctorum, ſed homini, quia Deo contrarius factus eſt, exiſtens ſibimetipſi grauis, in malum iure verſa ſunt ea quæ bene facta erant. Hæc Rupertus. Dicendum tamen idem de peſte venenatorum ac de ſæuitiâ ferarum, vtramque dotem indolis eſſe, ſed innoxiam ſoli homini.

CAPVT XXXIII.

Cur Deus venenata & noxia animalia fecerit.

DIces, cur beneficentiſſimus auctor lethifera & virulenta animalia fecerit. Reſpondit iam Auguſtinus, nec luculentius expectes dictum. Solent enim Manichęi, inquit, mouere quæſtionem, vt dicant; Quid opus erat, vt tam multa animalia Deus faceret, ſiue in aquis, ſiue in terrâ, quæ hominibus non ſunt neceſſaria? Multa etiam pernicioſa ſunt & timenda. Sed cùm iſta dicunt, non intelligunt quemadmodum omnia pulchra ſunt conditori & artifici ſuo, qui omnibus vtitur ad gubernationem vniuerſitatis, cui ſummâ lege dominatur. Si enim in alicuius opificis officinam imperitus intrauerit, videt ibi multa inſtrumenta, quorum cauſas ignorat; & ſi multùm eſt inſpiciens, ſuperflua putat. Iam verò ſi in fornacem incautus ceciderit, aut ferramento aliquo acuto, cùm id malè tractat, ſeipſum vulnerauerit, etiam pernicioſa & noxia exiſtimat ibi eſſe multa. Quorum tamen vſum quoniam nouit artifex, inſipientiam eius irridet, & verba inepta non curans, officinam ſuam conſtanter exercet. Et tamen tam ſtulti ſunt homines, vt apud artificem hominem non audeant vituperare quæ ignorant, ſed cùm ea viderint, credunt eſſe neceſſaria, & propter vſus aliquos inſtituta. In hoc autem mundo, cuius conditor & adminiſtrator prædicatur Deus, audent multa reprehendere, quorum cauſas non vident; & in operibus atque inſtrumentis omnipotentis artificis volunt videri ſcire quod neſciunt. Ego verò fateor me neſcire, mures & ranæ quare creata ſint, aut muſcæ, aut vermiculi: video tamen omnia in ſuo genere pulchra eſſe, quamuis propter peccata noſtra multa nobis videantur aduerſa. Non enim animalis alicuius corpus & membra conſidero, vbi non menſuras, & numeros, & ordinem inueniam ad vnitatem concordiæ pertinere. Quæ omnia vnde veniant non intelligo, niſi à ſummâ menſurâ, & numero, & ordine, quæ in ipsâ Dei ſublimitate incommutabili atque æternâ conſiſtunt. Quòd ſi cogitarent iſti loquaciſſimi & ineptiſſimi, non nobis tædium facerent, ſed ipſi conſiderando omnes pulchritudines, & ſummas & infimas, Deum artificem vbique laudarent: & quoniam nuſquam offenditur ratio, ſicubi fortè ſenſus carnalis offenditur, non rerum ipſarum vitio, ſed noſtræ mortalitatis meritis imputarent. Et certè omnia animalia aut vtilia nobis ſunt, aut pernicioſa, aut ſuperflua. Aduerſus vtilia non habent quid dicant. A pernicioſis autem vel punimur, vel exercemur, vel terremur, vt non vitam iſtam multis periculis & laboribus ſubditam, ſed aliam meliorem, vbi ſecuritas ſumma eſt, diligamus & deſideremus, & eam nobis pietatis meritis comparemus. De ſuperfluis verò quid nobis eſt quęrere? Si tibi diſplicet quòd non proſunt; placeat quòd non obſunt: quia etſi domui noſtræ nõ ſunt neceſſaria, eis tamen completur huius vniuerſitatis integritas, quæ multò maior eſt, quàm domus noſtra, & multò melior. Hanc enim multò meliùs adminiſtrat Deus, quàm vnuſquiſque noſtrûm domum ſuam. Vſurpa ergo vtilia, caue pernicioſa, relinque ſuperflua. In omnibus tamen cùm menſuras,

&

& numeros, & ordinē vides, artificem quære. Nec alium inuenies, niſi vbi ſumma menſura, & ſummus numerus, & ſummus ordo eſt, id eſt, Deum, de quo veriſſimè dictum eſt, quòd omnia in menſurâ & pondere & numero diſpoſuerit. Sic fortaſſe vberiorem capies fructum, cùm Deum laudas in humilitate formicæ, quá cùm tranſis fluuium in alicuius iumenti altitudine. Auguſtini ſententiæ adiungamus alia Patrum dicta. Gregorius Nyſſenus lib. 1. Philoſophiæ ait. Quòd ſi non omnia noſtris neceſſitatibus ancillentur, ſed homini noceant quædam; conſiderandum, hæc ijs vſui eſſe, quæ in famulatum & conuenienter creata ſunt, vt eorum creationi deſit nihil quæ generari decens erat. Sed neque horum vſus omnifariam hominum effugit intelligentiam, imò venenoſa ad propriam homini conducunt vtilitatem: vtitur enim eis in medelam ab ipſis inflictæ læſionis, & ad aliarum ægritudinum ſanationem. Tales quędam ſunt theriacæ vocatæ compoſitiones, quas ratio adinuenit, vt per huiuſmodi & his dominetur, & ab eis veluti poſſeſſis hoſtibus adiuuetur. Innumeras autem homo contra hæc virtutes habet à conditore tributas, quæ cohibere, defendere, & inſidias eorum corrigere queunt. Nam alia quidem alijs indigentijs conueniunt, generatim autem omnia ad hominis medelam conferre nata ſunt, etiam vtilitatis aliàs expertia. Et hæc quidem de præſenti noſtræ vitæ cōſtitutione dicta ſint. Theodoretus accedit quæſt. 18. in Geneſim: Præterea, & ad alia beſtiæ nō ſunt nobis inutiles. Nam ex eis Medici pharmaca non pauca componunt ad morbos propulſandos. Ne quis igitur, beſtijs per ſe conſideratis, de creatore conqueratur, ſed vtilitatem inueſtiget: ſiquidem ipſum etiam corpus humanum, quamuis formoſum, temperatum, & variâ partium vtilitate præditum, muco tamen & ſputo, ac fœtido ſtercore non caret; nullus tamen ſanæ mentis ex his animal vituperat. Neque enim abſque his agere vitam poteſt, ſed per hæc firmum eſt & vegetum, ſiquidem eget pituitâ, ſanguine, & vtraque bile. At quemadmodum per hæc conſiſtit, ſic per eadem dilabitur: vnius enim horum exceſſu aut defectu enecatur animal. Beda in libro De ſex dierum creatione, aliam rationem breui complectitur. Aut propterea iſta animalia venenoſa creata fuerunt ad terrendum hominem, quia Deus præuidebat eum peccantem, vt intelligeret pœnas infernales, quia alibi dicit: *Vermes eorum non moriuntur, & ignis eorum non extinguitur.* Nec contemnendus eſt Petrus Comeſtor capite 8. Scholaſticæ hiſtoriæ. Quæritur quoque de nociuis animantibus, ſi creata ſint nociua; vel primò creata mitia, pòſt facta ſint homini nociua. Dicitur quòd ante peccatum hominis fuerint mitia, ſed poſt peccatum facta ſint nociua homini, tribus de cauſis: propter hominis punitionem, correctionem, inſtructionem. Punitur enim homo, cùm læditur his, vel cum timet lædi, quia timor maxima pœna eſt. Corrigitur his, cùm ſcit iſta ſibi accidiſſe pro peccato ſuo. Inſtruitur admirando opera Dei, magis admirans opera formicarum, quàm onera camelorum. Vel cùm videt hæc minima ſibi poſſe nocere, recordatur fragilitatis ſuæ, & humiliatur.

CAPVT XXXIV.

An ſit mutata animalium complexio & vitalis vis.

ILlud quoque illucidandū, an virtus viuifica animaliū nimis ſit labefactata ſaltem poſt diluuium. Num, quemadmodum humanæ vitæ periodus contracta eſt, ſic & brutorum: quorū nec tunc ætas longæuior eſſet quàm humana, alioqui ferme æternam tunc diceres. Pluſquā ad decem millia annorum protenderetur, ſi ſimili proportione ſuperaret noſtram; nam ſi cùm vita hominum vix nonageſimum attingeret annum, ad nongenteſimum cerui corniceſque peruenerint; proh quanta horum brutorum longæuitas, & pene immortalitas, tunc cùm homines nongenteſimū ſuperabant! Cur ergo noſtra nunc tantâ ſui parte mutila, & brutorum integrior? Prouidentiæ diuinæ id imputo, vt vicinia mortis nos compeſcat à peccando. Deinde conditioni mutabili ingenij humani, diſciplinas omnes præuertentis. Peritia illa naturæ, quâ ſe primogenitores illi generis ſalutaribus alimentis medicamentiſque iuuabant, paulatim amiſſa eſt; at bruta inſtinctu aguntur, docta naſcuntur, nec patrum curæ & traditioni ſuū columen fideicommiſſum.

CAPVT XXXV.

An aliquorum animalium figura mutata.

DVbitari quoque poteſt, propter ſerpentis damnationem, an animalium nonnullorū geſtus ſit diuerſus ab habitu quem primâ conditione acceperunt. Verùm antequam dolum Euæ ſtruxiſſet ſerpens non erectus (vt Baſilius & Didymus dixerunt) gradiebatur, ſed pectori incumbens reptabat. Interminatio diuina diabolum pręcipue perculit, & ſerpentem vtique, ſed tamquam inſtrumentum; nec enim tantum damnatur ſceleris auctor, ſed & pugio; quare id ipſum

quod

quod habuit à naturâ, recepit in pœnam & ad ignominiam, quemadmodum Adam mortem, iris quoque ante vniuerſi eluuium naturalis erat, deinde in ſignum datur diuini pacti: ſi enim Adamo naturalia omnia ſecura, cur non ſeruarentur ſerpenti?

CAPVT XXXVI.

Quæ ſpecies ſerpentis fuerit, quâ dæmon decepit Euam.

OBuiam iſtâ appendicem annecto, qualis ſerpens cauſa noſtri damni. Eugubinus putauit baſiliſcum, quia Rex ſerpentium; Pererius ſcytalin, quia magnitudine & tergi varietate intuentes detinet; Martinus Delrio viperam; Camara communem anguem, aliqui murem araneum, qui vitulentus eſt atque ſpecie gratus, & dicitur ſuſpendere intuentes in ſui admirationem. Vnde Hiſpani dicimus de hominibus ſuſpenſis: *Miras las muſarañas*. Bonauentura & alij draconcopedem malunt. Auctor quoque Hortuli ex libro de Naturâ rerum ita ait: *Draconcopedes ſerpentes ſunt magni, & potentes, facies virgineas habentes, humanis ſimiles, in draconum corpus deſinentes. Credibile eſt, huius generis illum fuiſſe per quem diabolus Euam decepit, quia (ſicut dicit Beda) virgineum vultum habuit. Huic etiam diabolus ſe coniungens, vel applicans, vt conſimili formâ mulierem allicere, faciem ei tantùm oſtendit, & reliquam partem corporis arboris frondibus occultauit.* Ceterùm non admodum abſurdè facere mihi viderer, ſi draconem fuiſſe ſuſpicatus fuero. blandiculus enim eſt, gratam quamdã ſpecioſitatem habet, amatorijs quoque aſſentationibus decipere nouit, adeò callidus eſt & verſutus. Ælianus hæc ſcribit: *Apud Idumæos, ſeu Iudæos, cùm Herodes rerum potiretur, eximiâ magnitudine draconi perpulchram admodum adoleſcentem feminam in amore fuiſſe indigenæ prædicant: ad quam ille quidem ventitaret, & ſimul cum eâ amanter dormiret. Hæc verò, etiamſi amator, quoad poterat, leuiter & manſuetè ad ipſam adreperet, eius tamen metu perterrita, ſeſe ſubduxit: & vt ex amicæ abſentiâ eum amoris obliuio caperet, menſtruum ſpatium abfuit. At ei ſanè, cùm abſentis deſiderium augebatur, indieſq; amatorius affectus eatenus ingraueſcebat, vt noctes & dies ad eum locum, vbi cum adoleſcentulâ verſari ſolitus erat, frequens accederet. Cùm verò eam quam amabat non inueniret, tamquam amator cui amor optatis non reſpondet, acerrimo dolore afflictabatur. Poſteà autẽ quàm puella reuertiſſet, confeſtim eam audiuit: ac valdè amatoriè, tamquam ſpretus, ob eamq; rem amantiſſimâ irâ incitatus, reliquum per adoleſcentis corpus circumplicans, eius crura parcè & molliter verberabat. Non ergo expertia rationis animalia Cupido ille, Iouis etiam dominus, negligit: ſed ex his & alijs, quemadmodum & erga ea affectus ſit, & ſingula curet, oſtenditur.* Hactenus Ælianus.

Sed & Tertullianus videtur inſinuare nonnihil de dracone, cùm in lib. De habitu muliebri inquit: *Aiunt & de frontibus draconum gemmas erui, ſicut & in piſcium cerebris lapidoſitas quædam eſt. Hoc quoque deerit Chriſtianæ, vt de ſerpente cultior fiat.* Accedit S. Ioannes, quoties meminit antiqui huius ſerpentis, draconem in Apocalypſi appellat. Res tamen nihilominùs incerta. Sunt quoque dracones qui terram guſtent.

IOAN-

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII EX SOCIETATE IESV HISTORIÆ NATVRÆ LIBER QVINTVS.

CAPVT PRIMVM.

De animalibus noui orbis, quomodo illô tranſuecta, opiniones variæ.

NVNC potiùs curioſitas prouocat & noſtra hiſtoria, quâ Vielmij confutatio, cuius ſententiæ in ſuperioribus meminimus. Quomodo in diſſecta mundi membra illatæ belluæ? An eò tranſuectæ? Quo ponte Oceanus ſuperatus? Quâ velificatione ad inſulas, & quartam mundi maximamque partem appulerunt? Sunt qui putent, continuari orbem ignotis vijs, ijſque ſua peregiſſe itinera. Huic obſtat primùm, feruida eſſe plura animalia appetentia æſtum, quare nouum cælum non ambirent per aduerſas ingenio plagas, quæ neceſſariò rigent Septemtrioni vicinæ. Ad hæc quomodo ad inſulas? An, quod noſter Acoſta putat, communia nobiſcum animalia, aptum, leonem, vrſum, vulpem in ſemotis & auſugientibus commercium noſtrũ inſulis non eſſe, eſſe tamen in Americâ. Hoc inexploratum eſt. Quidam ex noſtris Fratribus naufragio pulſus ad inſulam quamdam, vidit tigridem. Iam quid refert, iſta animalia non ſint, ſi alia ſunt? aut quâ illuc viâ perrexerint? Quidam malunt terræ beneficium eſſe, parturientis beſtias, repetiiſſeque aliquando primum puerperium; ideò vbique reperiri animalia, aut eadem, aut diuerſa, pro qualitate humi. Iſtam terræ fecunditatem mox examinabimus. Fateor Auguſtinum in inſulis eam facillimè conceſſurum. Alij negotium Angelorum credunt, quibus regionum cura commiſſa, ſuaſque eos exornaſſe ditiones brutis incolis. Minor difficultas fortaſſe eſt in natione auium: eadem ijs via patebit, atque quadrupedibus inſuper & ſua. Plures petrinaces ſunt volando, & induſtriæ. Grues Ponticum mare peruolant: viſæ nauigantibus multæ volucres vltra ducenteſimam è terrâ leucam. Olores in ſuis peregrinationibus ad remedium laſſitudinis colla imponunt præcedentibus, feſſos duces ad terga recipiunt. Patet Dominicus de S. Nicolao è nauigatione Luſitanicâ ſcribit, aues toto mari paſſim vidiſſe, atque omnes tam pertinaci volatu, vt mirum ſit, corpus ex elementis conflatũ tam aſſiduo poſſe verſari in labore. De quodam genere (alcatraces vocant) aiunt, ne noctu quidem à volatu ceſſare, ſed efferre ſe admodum in altum, tum collo ſub alteram alam reducto, alterâ expanſâ, permittere ſe ventis, donec ſuopte pondere ad hæc citima delabatur: id vbi ſenſerit, excitari, ac rurſus ætheris alta repetere, ſicque noctem ſubeundo ac deſcendendo tranſigere, neque aliter quàm laborando quieſcere. Hirundo, neſcio vnde deſciſſet, ducentas circiter leucas circumuolitauit Capitaneam, nec quo liquore, nec quo pabulo viueret, ſatis ſciri potuit. Ceterùm coturnices in pelago diuerſoria inueniunt periculo nauigãtium; inſidentes enim velis, & hoc noctu, merſere ſæpè nauigia. Quin in mari intemerato ratibus, in ipsa aquâ, putauit Acoſta conſidere poſſe adhuc ſubmerſas. Equidem ſcio, iuxta Ariſtotelicam ſententiam, aues patientes ſpiritus, & ſub aquas non difficulter ſuſtinere; tum per proximas inſulas recreabuntur, iteraturæ viam. Garcilaſſus Inca ſcribit, ſe vidiſſe tot aues in mari Sur, vt vſque ad duas leucas occuparent viſum, denſo grege: quaſdã quieſcere in aquis, quaſdam ſeparatas ex aquis aſſurgere. Nihilominùs vaſtum illud ſpatium immenſi Oceani non credo pennâ ſuperatum, niſi quâ parte ſit vicina noſtris orbibus. Nec hoc pro omnibus auibus ſatis: nam & ſtruthiocameli, & gallinæ in ijs plagis inuenta, quibus ſublimis progreſſus negatus.

CAPVT II.

Quomodo homines & animalia tranſuecta in nouum orbem.

VErùm quid quærimus, quomodo in dorſo mundi beſtiæ & volucres, ſi ſunt homines qui ſecum plures putuerunt comportare? aliquando fortaſſe fuit nonnulla communicatio orbiũ. Ophir putauit Chriſtophorus

ſtophorus Columbus Hiſpaniolâ inſulam, quam ipſe reperit; eadem exiſtimatio eſt Roberti Stephani, & Franciſci Vatabli: alij Perüenſe Regnum crediderunt triennalibus Salomonis claſſibus ſolemne. Rapuit multos iſta cogitatio, Poſtellum, Goropium, Montanum, Genebrardum, Poſſeuinum, & alios non vulgaris iudicij. Si ita eſt, aliquando notuit vni orbi alter. Quidquid ſit, communicati mundi fuerunt: ſiquidem ille noſtri colonia, ſiue Ophir filius Iectan, nepos Heber, illuc produxit imperium ex vltimis Orientis oris, ſiue Hebræi decem tribuum illud exilium elegerunt, vt quidam huc torquent verba Eſdræ in quarto libro, ſiue tribus Iſſachar, vt Petrus Simon trahit vaticinium Iacobi. Tum Phœnices & Carthaginenſes inuenerunt. Proditum eſt reperiſſe nouas & remotiſſimas regiones prolixæ nauigationis: ſed cautum legibus, ne quis illò peteret, ne Carthago deſereretur. Cunctos inflammarant nuntia feliciſſimi & ditiſſimi ſoli. Siue incolæ Atlanticæ inſulæ apud Platonem eas prouincias occuparint, ſiue Hiſpani, vt quibuſdam placuit, primùm Heſperides inſulas, deinde vlteriores plagas incoluerint, ſiue Tartari, ſiue Sinæ, vt non paucorum exiſtimatio eſt, ſiue Romani cùm rerum, cùm Hiſpaniæ, cùm mundi potiebantur. Namque inter priſca Perüenſium Regum nomina, Titus & Paulus ab aliquibus agnoſcuntur: nec enim ſine causâ aliquâ Noui notitia mundi quibuſdam ex priſcis fuit, Platoni fortaſſe, Senecæ, Luciano, Arriano, Clementi Romano, Origeni, Hieronymo, alij. Ceterùm & longiſſimas nauigationes in antiquitate agnoſcimus, ab Iudæâ & Tyro per triennium. Credo Salomoni innotuiſſe magnetis vires, & perfectam Geographiam & Hydrographiam. Hannon & Eudoxus non minùs nauigauere quàm Luſitani. Ante diluuiũ ab hominibus primum occupatum mundum, Petrus Simon putat Notitiâ 1. c. 10. id ſuadere videtur hominum multiplicatio, vt anguſtus ijs foret iſte mundus; ſi namque in paucioribus annis poſt diluuium, cùm homines minùs viuerent, ita multiplicati fuerunt, vt opus fuerit Ophir quærere nouum orbem, iuxta quorumdam ſenſum; potiori iure id credi poteſt accidiſſe ante corruptionem terræ & naturæ. Ad hæc iuxta plauſibilius ipſi Petro Simoni placitum, ex ſententiâ Alenſis & Alberti, paradiſus ſub Æquinoctiali poſita eſt; in hac autem plagâ dumtaxat portendi Perüanam regionem & Abyſſenos. Tum fuere qui paradiſum in Peru locarunt. Ceterùm nonnullæ ruinæ ſubterraneæ habitatas inexpiato orbe illas regiones ſollicitant. Namque iuxta Callaum portum Limæ in Peru, cùm euiſceraret auaritia terram, inſecuta auri venam, nauigium inuentum eſt ſub ipſo monte, quod à noſtris & hactenus famâ & ſcriptis antiquorum notis plurimum diſſidebat, creditumque ab vniuerſis, illuuie ibi fuiſſe humatum. Eiuſdem argumenti eſt inuentio prodigioſi elephantici dentis iuxta Mexicum, ſub editiſſimi meditullio collis; cùm tamen Occidentales Indiæ non ferant modò hanc beſtiam. Tum in nouo Regno Granatæ, iuxta ciuitatem quæ appellatur *Nueſtra Señora de los Remedios*, in quadam fodinâ profundâ dolium integrum inuentum, & ſella ex ligno incorruptibili, & alia ſupellectilia, ollæ, vrcei: ſimilia ſæpè inuenta ſub terrâ. Idem Petrus Simon ſcribit. Fidem his adſtruit aliquâ præcipuè nauigij inuentione Petrus Mexia, qui ſub eminenti monte aliud repertum narrat. Trahi poſſent eòdem oſſa gigantum reperta. Ad hæc, naufragia olim frequentiora euenêre. In Arabico ſinu res gerente C. Cæſare Auguſti filio, ſigna nauium ex Hiſpanienſibus naufragijs feruntur agnita. Nepos de Septemtrionali circuitu tradit, Q. Metello Celeri, C. Afranij in Conſulatu Collegæ, ſed tum Galliæ Proconſuli Indos à Rege Sueuorum dono datos, qui ex Indiâ commercij causâ nauigantes, tempeſtatibus eſſent in Germaniam eiecti, Annij Plocami, qui maris Rubri vectigal à fiſco redemerat, libertus circa Arabiam nauigans, aquilonibus raptus præter Carmaniam, decimo quinto die in Hipparos portu inuentus. Fertur & Carthaginenſium claſſi, flatibus ductæ, nouus apparuiſſe orbis. Sed & is qui primus inuenit, naufragus fuit, dictus Alfonſus Sanchez de Huelua, ex Comitatu Nieblæ, ex oppido Huelua, vt Garcilaſſus ſcribit, licet alij nominent aliter. Is narrauit Columbo, & imbuit audaciſſimâ ſpe. Ceterùm & Apoſtolos nouum orbem viſitaſſe, Euangelicæ tubæ ſono in omnem terram euecto, certiſſimum mihi puto iuxta vaticinium Dauidis, & interpretationem Pauli: neque enim cenſendus eſt exitus ſui ſoni, ſed vt ſonat capiendus. De vehementiſſimo Chriſti amatore (ſic Nicephorus vocat S. Thomam) ita ſcribit noſter Emanuel Nobrega ex Braſiliâ citeriori Americæ parte anno Domini 1552. *Habent incolæ S. Thomæ notitiam, quem Zome nuncupant* (mutando Th in Z dialecto propriâ) *eumq; hac iter feciſſe, à maioribus acceperunt, & veſtigia Apoſtolica etiamnum cerni prope quemdam fluuium affirmant. Quod vt certiùs cognoſcerem, ipſe abij, & proprijs oculis inſpexi quatuor pedum & digitorum ſatis altè impreſſa veſtigia, quæ nonnumquam aqua excreſcens cooperit. Ferunt autem eam relictam, dum D. Thomas perſecutores ipſum configere*

volentes fugeret, flumenq́ diuiſum fuiſſe, per cuius medium ad vlteriorem ripam ſicco pede profectus in Indiam abyt. Pari modo narrant ſagittas, quibus ipſum petebant, in ſagittarios reflexas, ſiluasq́, per quas gradiebatur, cedentes, viam præbuiſſe. Illum quoque pollicitum fuiſſe, ſe aliquando has regiones reuiſurum. Porrò exploratis mihi teſtimonijs conſtat, apud Taraobæ Indos in Occidenti traditã per auos memoriã eius Apoſtoli, quam retinent ab eius per eas plagas tranſitu, cuius non leuia, imò ad miraculum vſque extant indicia, præcipuè ſemita quædam hactenus in vaſtis illis ſolitudinibus contumax ſui, nullâ herbâ obſita, cùm ab vtroque latere vltra modum herbeſcat. Eã dicunt iter pergiſſe Apoſtolum, atque inde profectum in Petüana Regna. Traditio quoque manauit, in regionem Paraguay veniſſe, poſtquam per fluuium iguazu deſcendiſſet. Deinde in Paranam per Atacaium. Ibi obſeruatur locus, vbi laſſus quieuit, recreaturus paulſper marcentes artus. Prædixitque, vti à Maioribus acceptum eſt, illuc poſt ſe aduenturos viros, qui poſteris ſuis fidem veri Dei repetitã prædicatione annuntiarent. Non leue ſolatium & animum fecit noſtri Ordinis operarijs, ingentes labores inter illos barbaros pro ipſorum ſalute & Eccleſiæ incremento perpetientibus. Sunt præterea alia ſigna noſtræ religionis euulgatæ in Occidentem vſque. Reges Ingarum crucem marmoream in pretio habuerunt in aulâ ſuâ Cuzco, quod certiſſimum eſt, non item quod alij ſcriptoriunt de veſtigijs alijs noſtræ Religionis. In Regno Yucatã crucem adorabant. Interrogati ij barbari vnde illum cultum habuiſſent, dixerunt, quemadmodum prodit Petrus Martyr Decade 4. tranſiſſe virum formoſiſſimum per eos tractus, qui eis id inſigne in ſui memoriam reliquerit. Alij, obijſſe lucidiorem Sole hominem quemdam in eo opificio. Memoria quoque Trinitatis in Chiapâ colitur, vt latiùs narrat Hieronymus Roman; tum paſſionis Filij, crucifixionis, flagellationis, & ſpineæ coronæ, triduanæ mortis, reſurrectionis, aſcenſionis in cælum, & aduentus Spiritus ſancti. Nota quoque iiſdem beata Virgo. Sed & Apoſtolici habitus ſigna exhibebant: doctos ſe confeſſionem dicebant, & ieiunium præſertim ſextæ Feriæ in memoriam mortis Filij, à quibuſdam viris illò aduentantibus oblongo induris pallio, ptolixâ comâ, aperto capite, & cum ſandalijs. Quo pacto agnoſcere Americam Apoſtoli potuerint ſine miraculo, multis oſtendit argumentis Iacobus Nauatcha in Epiſtolâ ſuâ Aſiaticâ. Itaque verè & ſimpliciter in omnem terram exiuit ſonus eorum. Arbitror igitur, non vnò modo tantùm homines & beſtias illuc traieciſſe. Homines partim naufragio illuc adacti, partim conſtructã eum in finem claſſe, partim terreſtri itinere vbi continens fuit terra, aut iuxta freta, idque temporis longiore tractu; non vnâ in parte, nec ab vno populo. Beſtiæ autem partim eò aduectæ nauigijs, partim ipſæmet per freta migrarunt, & ex vicinis continentique appoſitis Prouincijs tranſmearunt.

CAPVT III.

An aliqua animalia reproduxerit terra.

ILlud diligentiùs inquirendum, An aliquando terra partum aliquem ſolemniorem, & qualem in primordio, iterauerit. Non ſimplex hæc quæſtio, ſed an fecerit, an poſſit, & quantum poſſit. Maximè iſta pertinent ad inſtitutas de origine & propagatione animalium diſputationes, & ad narrationem de animalibus Americæ rarioribus, quorum hiſtoriæ nunc proludimus. Auguſtinus viam iſtam inter alias expedit, vt inſulis donet bruta. Si ibi ſponte eſſent data puerperio aut abortu laſciuientis humi, iam ceſſaret curioſitas quâ vià illuc conuecta. Priſcis illud pronum fateri fuit: fuit & pronum in phyſicâ rerum narratione, vbi ex putrefactione auſpicium datur viuentibus, etiam homini: fuit denique pronum & in commentitiâ hiſtoriâ, vbi per Deucalionem & Cadmum è rupe, ex oſſe diſſeminantur homines, vbi Pegaſum & alia bruta perfecta inſolenti natiuitate exorta eſſe confingunt. At quia veritatem veſtigamus, ſeueriorique incumbimus Philoſophiæ, ſinceriùs agendum eſt, & primùm dirimenda quæſtio. Ea igitur vel poteſt capi de maioribus feris, vel de vaſtis illis & inſolentibus. Inſolentia aliqua animalia, licet immania, terram & aquam credo peperiſſe. Bellua quam fugauit diuinus vir Paulus Leonenſis Præſul in Armoricâ, cuius toruitatem accepimus è vetuſto codice Floriacenſi, terræ aborſus, vt puto, fuit. Eadem mihi cenſura de ablegato terribili ſerpente à ſancto Samſone coram Childeberto Rege, vt Anonymus ſcripſit in iiſdem membranis Floriacenſibus: ſicut & de Boâ terræ filio ab Hilarione incenſo, quemadmodum Hieronymus prodit. Similiter & humi fœtus erat immanis colubrus ſolerti aſtutiâ, & ſummâ animi magnitudine, à fortiſſimo equite Theodato Gezone occiſus apud Rhodios. Alium terræ filium baliſtis & tormẽtis bellicis Regulus in Africâ expugnauit. Centum & viginti pedibus pro-

producebatur moles ſtupenda belluæ, cuius pellem & mandibulam ad miraculi fidem Romam attulit. Sunt alia monſtra numquam niſi ſemel viſa, deinceps non videnda, quæ luxuriæ humi humoriſque imputari poſſunt. Fortaſſe in horum cenſu immanes harpyiæ, de quibus Martyr in calce Decadis ſeptimæ. Ceterùm licet non difficulter concedam, monſtra ſimilia ebullijſſe è terrâ; non tamen credo omnia ebullijſſe ſimplici ſuâ virtute, ſed partim diuinâ eiuſmodi prouidentiâ incubante, ad humani generis, prout bonum ſibi videbatur, exercitationem expiationemque.

CAPVT IV.

De hominibus repertis quaſi ſponte ſubortis.

NVnc ad vſitata animalia venio, an præter vſum communis ortus aliqua enata ſint. In mediū primùm produco humanam originem, an ortu aliquo peregrino acciderit: inde ad beſtiarum natalitia pronior erit lapſus. Planè, ſi homo ignobilem ortum pateretur, paterentur etiam ea quæ ſunt ignobiliora homine. Vulgus priſcū per omnia mendacia adulabatur vanitati ſuæ. Imperante Tiberio Auguſto in Luſitaniâ, cùm Olyſipponenſes Legati fidem ſuam obſtringerent, apparuit iuxta mare quidam homo ignotæ originis cornu per interualla intonans; tum marinæ Nymphæ, humanis artubus, niſi quòd cutis anguillæ ſimilior, in Cycladibus duæ apparuerunt, omnino humanam effigiem ſimulantes. Recentiora quoque portenta ſub Eugenio IV. in Illyrico apud vrbem Sibinicum homo inuentus, qui ex aquis prodierat, & ad mare puerum trahebat. Iſta tamen monſtra ſunt, aut ex luxuriâ maris, aut ex ludibrio dæmonum: nullus verus homo, mentis, quæ diuinitatis cognata quædam eſt particula compos, tam vili habitus fuit; numquam vllus quis ad tam abiectam conditionem demiſſus, vt quaſi è fungo proſilire deprehēderetur. Quid, quòd necdum aliquid ex brutorum genere ſic ſponte ebullijſſe viſum ſit?

CAPVT V.

An homo ſponte poſſit ab humo naſci.

CEterùm quandoquidem ſolemnia & præſtantiora animalia è terrâ ortum habuiſſe, re & euentu ſatis conſtare nequit, porrò expendamus, an poſſint fœtus ab humo eſſe. Auſpicabimur verò à noſtro genere, Num luxuria humi poſſit hominem quodammodò dare. Iſtam inquiſitionem ſuperuacaneam putabunt multi, neceſſariam tamen cenſuit acutus vir Cæſalpinus, qui & propterea corripuit ſectatores aliquos. Multi patronos huius opinionis Auicennam & Albertum aut accuſant aut collaudant. Auicennæ præſertim imputarunt Auerroës & Petrus Apponenſis, imò Albertus Magnus; ſed & hunc vltimum probaſſe Auicennicum dogma, notarunt Suncinas & Fonſeca in Primâ Philoſophiâ. Quin & Cæſalpinus auſus eſt trahere in ſuum ſenſum Ariſtotelem. Deinde muniunt ratione multâ. Sic ferè philoſophātur: Viuentiū generatio nunc naturalis & phyſica eſt; quare & prima omnium naturalis debuit eſſe: at prima nulla potuit eſſe niſi ſpontanea, ergo vltroneū ortum, cuiuſq; etiam perfectiſſimi viuentis, amat natura, cui neceſſaria fuit iſta generatio in penu & viribus ſuis, vt modum haberet quo auſpicaretur viuentia. Deinde, vt reparatet, ſi caſu aliquo periret tota ſpecies, oportebat induſtriam aliquā habere reſtaurandi illam, & noua parturiendi indiuidua; ſpecies enim æternæ ſunt. Tum natura eſt chara ſimilitudo ſui, ſemper ſibi ſimilis. Videmus multa è ſemine genita, etiam ſponte gigni. In muribus hæc anceps generatio communis eſt: expertum quoque, ſerpentes è muliebribus capillis genitos, deinceps ad prolem adiunctos. Tum ſcorpiones, quos ab amico ſuo artificioſis natalitijs factos vidit Auicenna, idem teſtatur (fiunt enim ſcorpiones è plantâ ocymo in ſinu hominis aut in terrâ putrefactâ) alios è coitu procreaſſe. Ergo quidquid per artificium congreſſûs mutui fit, vltrò fingere humus poteſt. Ad hæc: oportuit vadimonium aliquod ſpeciei eſſe, nec confiderem perpetuam corruptibilibus cauſis. Parentes circa ſingularia negotiantur, quare neceſſaria erat tutrix aliqua totius naturæ cauſa. Iſta communia ſunt etiam brutis: ſpecialiùs humanam geneſim adhuc facilitant, animam ſcilicet non induci materiali virtute, ſed aſſeclam materialium diſpoſitionum eſſe; at iſtas cælum negotiari poteſt, & temperamentum dignum humanâ anima præparare (quidquid enim ſublunaris vis valet, præualet ſupercæleſtis) in effigiandis autem humanis artubus ſubeſſe aſtris vires oſtendūt editi à brutis fœtus homini-formes, & lapilluli humanâ ſpecie ſponte ſuâ culti: tum quia contrariorum æmula exiſtendi ratio eſt. Sunt in cælo vires quę impediant humanum ortum, & monſtrificæ; ergo erunt quæ iubeant & efficiant. Iſta omnia etiam Philoſophiæ ratio diruet; nunc ſatis ſit præmittere Theologicam. Ab vno omnes ſumus. Redemptor noſter vnus Chriſtus, quibus, rogo, nouis legibus ſalus curaretur eius

qui è terrâ exiliret, qui nullam Chriſti partem haberet, cuius gratia reparationis eſt poſt piaculum communium parentū? Tum nec terræ confidit Deus humanā fabricam, nec primum partum hominis meruit hamus, quemadmodum ceterum vulgus animantium effudit. Ipſe Deus manu ſuâ, ſubminiſtrantibus argillam Angelis, humanum elaborauit vultum, & præcordiali mox animauit halitus ſui oſculo. Tantum tamque pulcherrimum opus, maius eſt conditione adeò vili. Quod dignum labore diuino fuit, ſponte non enaſcitur. Recogita totum illum Deum occupatum ac deditum homini, manu, ſenſu, opere, conſilio, ſapientiâ, prouidentiâ, & ipſa in primis affectatione, quæ lineamenta ductabat? an tantum tamque elaboratum Dei opus parergon terræ poterit eſſe, & vili adeò natalitio effundi? Tanto in pretio habebatur limus. Toties, ait Tertullianus, honoratur, quoties manus Dei patitur, dum tangitur, dum decerpitur, dum deducitur, dum effingitur. Ratio quoque Philoſophica recuſabit vilitatem humanæ natiuitatis: ſi bruta namque dedecet partus ſpontaneus, potiori iure hominem.

CAPVT VI.

An humanus aliquis fœtus præterquam à femineâ vuluâ prodire poſſit.

ANtequam ad alia deſcendamus, obuia eſt iſta curioſitas, num aliena matrix, non muliebris, humanæ ſobolis hoſpitium fuerit. Plutarchus ex ſecundo Paradoxorū Ariſtotelis prodidit, aſinam peperiſſe filiam humanâ formoſiſſimam effigie, Onoſcelin dictam. Idem ex tertio libro [illegible]icatum Ageſilai narrat, ab equâ partu editam filiam Eponam nomine. Idem in Sympoſio ſcribit, quemdam adoleſcentem paſtorem attuliſſe Periandro infantem equæ partu editum, qui quamuis poſtremâ equina habuiſſet, infantium more vagiebat. Sed de Centauris mox diſputabimus; nunc ad inſtitutam quæſtionem videtur dicendum, ſi vtriuſque parentis efficacitas fœtus deſiderat, non niſi feminea vulua hominem verum & mente exornatum nouit, nec nouiſſe poteſt: at ſi maris ſolùm vis fœtum fabricat, & femina ſolùm officina eſt, fortaſſe iuxta Phyſicos poſſibilis erit poſt nefandum coitum hominem foueri in belluino vtero præiacto humano ſemine. ſed iſtud numquā contigiſſe, Theologos potiùs decet aſſerere. Quare ſi qui veri partus beſtiarum fuerunt, vnde fœtus homini-formis prodiere, inanes potiùs mente fuerunt, & ſemper cum pignore aliquo irrationalis naturæ. Fertur quidam apud Belgas vir pius è vaccâ genitus; dubia tamen mihi fides eſt.

CAPVT VII.

An ex ſemine non humano homo verus poſſit oriri.

HVic proxima curioſitas eſt, an ex horribili coitu feminæ & feræ verus homo edi poſſit. Ioannes Saxo, Ioannes Magnus, & eius ſucceſſor Olaus, ſcribunt Reges Danorum vrſum progenitorē habere, quem aiunt rapuiſſe virginem pulcherrimam, quæ ex ferâ peperiſſet filium elegantem formâ, niſi quòd villoſus, ſtrenuum item robore, vocārumque à patre Vrſum. Hunc genuiſſe Trugillum Sprachalog eximium ducem, hunc deinde Vlfonem celeberrimum illius gentis hiſtorijs. Vlfonem autem Snenum, qui Daniæ Rex fuit. Ioannes Barros, Titus ille Luſitanus, teſtatur conſtanti traditione in regno Pegu aſſeri eam nationem prouenire à cane, qui rem habuerit cum puellâ naufragâ. In noſtrâ Hiſpaniâ fama eſt, inter Gallecios familiam, quam dicunt Marinorum, è Tritone concumbente cum adoleſcentulâ originem duxiſſe. Antonius Turrecremata ſcribit, noſtris pænè temporibus è ſimio quodam feminam, deportatam ad quamdam inſulam ex ijs quas vocant Lacertarum, ſuſtuliſſe aliquot liberos. Non tamen liberaliter iſta credi oportet. Nec etiam puto eſſe vltra naturæ vires, ſi muliebre ſemen efficax eſt.

CAPVT VIII.

An Centauri fuerint.

AT quid de Centauris dicemus? Num fuerint, an cum micâ aliquâ mentis. Olim certè poſt diſperſionem è diluuio, gentium laſciuiente per omne nefas libidine, edidit aliqua monſtra licentia cupiditatum, quæ auſpicium plurium mendaciorum fuerunt: nec enim minor eſt famæ licentia. Neque tantùm animâ Chironem donauit ſuperſtitio, ſed ſummam inſuper ei tribuit ſapientiam, & dimidiam diuinitatem. Nihilominùs fuiſſe aliquos fœtus ancipitis formę humanæ atque equinæ verum cenſeo. Plutarchus de quodam fuit teſtatus, humanum fuiſſe vſque ad ceruices & manus, cetera equum. Vidit Centaurum in diſerto diuinus vir Antonius, dum Paulum primum eremitam requirebat. Natus quoque alius in Theſſaliâ proditur. Hiſtoriam quā inuenio apud Phlegontem Trallianum, Hadriani Cæſaris liber-

libertum, in ſuis Mirabilibus & longæuis, inficiari nemo poteſt, tota fuit conteſtis Roma. Sic Phlegon ſcribit: Εὑρέθη ἐν Σαύνῃ τῆς Ἀραβίας πόλει ἱπποκένταυρος ἐπὶ ὄρους μάλα ὑψηλοῦ, ὃ ἔστι γέμον φαρμάκου θανασίμου. Καλεῖται δὲ τὸ φάρμακον ὁμωνύμως τῇ πόλει. Ὀξύτατον δὲ καὶ αὐτικώτατον τῶν ὀλεθρίων καθέστηκεν. Τὸν δὲ ἱπποκένταυρον συλλαβὼν ὁ βασιλεὺς ζῶον ἀποπέμπει σὺν ἑτέροις δώροις πρὸς Καίσαρα εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τροφὴ δὲ ἦν αὐτῷ κρέα. Οὐ φέρων δὲ τὴν μεταβολὴν τοῦ ἀέρος, τελευτᾷ. Καὶ οὕτως ὁ ὕπαρχος τῆς Αἰγύπτου, ταριχεύσας, ἀπέστειλεν εἰς Ῥώμην, καὶ πρῶτον ἐν τοῖς βασιλείοις ἀπεδείχθη. Τὸ μὲν πρόσωπον ἀγριώτερον τοῦ ἀνθρωπίνου ἔχων· χεῖρας δὲ καὶ τοὺς τούτων δακτύλους τετριχωμένους, πλευρὰ δὲ συναφῆ τοῖς προτέροις σκέλεσι, καὶ τῇ γαστρί. Ὁπλαὶ δὲ ἦσαν αὐτῷ ἵππου στερεαί, καὶ ἐπίξανθοι χαῖται, καίπερ ὑπὸ τῆς ταριχείας συμμελαινόμεναι τῷ δέρματι. Μέγεθος δὲ ἦν οὐχ οἷόνπερ οἱ γραφόμενοι, οὐδ᾽ αὖ πάλιν μικρόν. Ἐν δὲ τῇ προειρημένῃ πόλει Σαύνῃ ἐλέγοντο καὶ ἕτεροι εἶναι ἱπποκένταυροι· τὸν δὲ πεμφθέντα εἰς Ῥώμην, εἴ τις ἀπιστεῖ, δύναται ἱστορῆσαι· ἀπόκειται γὰρ ἐν τοῖς ὁρρίοις τοῦ Αὐτοκράτορος, τεταριχευμένος, ὡς προεῖπον. hoc eſt: *Arabiæ vrbs eſt Sauna. In eâ inuentus eſt hippocentaurus in monte admodum excelſo, qui lethali abundat veneno: cui veneno idem eſt cum vrbe nomen, eſtq; omnium peſtiferorum acutiſſimum atque efficaciſſimū. Hippocentaurum Rex cùm cepiſſet, viuum cum donis ad Cæſarem alijs in Aegyptum miſit. Veſcebatur carnibus. Sed aëris mutati impatiens, mortuus eſt. Eum conditum Præfectus Aegypti Romam miſit, primumq; in palatio eſt monſtratus. Facies quàm humana fuit ei truculentior: manus & earum digiti pilis intecti, latera item ventri & prioribus pedibus contigua. Vngulæ equina ſolida, iuba ſubfulcea, quamquam condimenta eam ferè cutis in morem nigram feciſſent. Magnitudo non quanta pingitur, non tamen exigua. Feruntur in nominatâ vrbe etiam alij eſſe: ſed eum qui Romam miſſus eſt, ſi quis diſcredit, videre poteſt, repoſitus eſt enim in finibus Imperatoris, conditus vt dixi.* Hactenus ille.

De onocentaurâ Crates ex Myſio Pergamo teſtatur Pythagoram narrare, eam ipſam ſcilicet homini ore ſimilem eſſe, & pilis prolixis faciem eius ambiri: ſimul & collum & pectus humanam ſpeciem ſimilitúdinemque gerere: mammas quoque turgidas in pectore: humeros, brachia, cubitos manuſque humanam figuram habere; dorſum, latera, ventrem, poſteriores pedes aſino perſimiles eſſe; & quemadmodum aſinum, ſic cinereo colore eſſe: imum ventrem ad latera leuiter exalbeſcere: duplicem vſum ei manus præſtare: nam celeritate vbi ſit opus, eæ præcurrunt ante poſteriores pedes; ex quo fit, vt cæterorum quadrupedum curſu non ſuperetur; ac rurſus vbi habet neceſſe vel cibum capere, vel quidquam tollere, ponere, apprehendere aut conſtringere, qui anteà pedes eſſent, manus efficiuntur; tumque non graditur, ſed in ſeſſione quieſcit. Animal eſt graui animi acerbitate: nam ſi capiatur, non ferens ſeruitutem, libertatis deſiderio ab omni cibo abhorret, & fame ſibi mortem conſciſcit. Ex hac narratione fide dignum cenſet Ælianus, centauros aliquos fuiſſe. Addiderim, ſi non ſacræ Scripturæ ſuffragium, ſaltem nobiliſſimorum ſeptuaginta Interpretum, iuxta quos onocentauros Babylonem deſertam habitaturos prædicit Iſaias. Ὀνοκένταυροι dicunt, quòd vulgaris interpres *vlulæ*. Illos hac eleganti ſententiâ ſequitur Chryſoſtomus: *Arceamus atroces beſtias, & prauas cogitationes mucrone ſpiritus confodiamus, ne nobis quoque Propheta Iudæorum mala intentet dicens, Centauri, ericij, & dracones illic tripudiabunt. Sunt enim, ſunt certè homines aſino-centauris multò peiores, qui ceu in deſerto viuentes calcitrent, & ætatem iuuenta miſerabiliter agant. Nam cùm atroci cupiditate vexentur, non aliter quàm aſino-centauri circumeuntes ſaliunt, & calcitrant, nulli rei probæ ſtudentes.* Silueſtre igitur aliquod animal, quale apparuit diuino Antonio, videntur fortaſſe illi Septuaginta viri centauros reputaſſe, namque & Hebræa vox ſijm ſilueſtres beſtias ſignificat. Ipſe communis noſter interpres *onocentauri* nomen expreſſit ad caput trigeſimum quintum, iuxta quem Iſaias dicit, *Et occurrent dæmonia onocentauris.*

CAPVT IX.

An Satyri omnino ſint commentitij.

FAma quoque flexibilior quàm cera, & habilis ad omne figmentum, examinanda eſt quid de Satyris commendarit, & quid veri elapſum ei ſit inter tot commenta. Et quidem fuiſſe ſimilia monſtra, Antiochia teſtis eſt; imò, iuxta diuinum virum Hieronymum, vniuerſus orbis. Nam Alexandriam ſub Conſtantino Imperatore iſtiuſmodi homo cornutus & capripes viuus perductus magnum populo ſpectaculū præbuit. Poſteà cadauer exanime, ne calore æſtatis diſſiparetur, ſale infuſo Antiochiam, vt à Cæſare videretur, fuit allatum. Sed & recentiùs ad Imperatorem Germanum feruntur delati. Albertus Magnus in ſiluis Saxoniæ verſus Daciam duo ſcribit paulò ante illa tempora capta fuiſſe monſtra piloſa, humanam habentia formam. Femina morſibus canum teliſque venatorum perijt. Mas adiuxit cicu-

tatus, didicitque erectus incedere, &, quamuis impeditè, loqui, & exili capreoli inſtar voce, ſed ſine veſtigio firmo mentis. Hæc fortaſſe monſtra ex Satyrorum familiâ fuerunt: nã ea ſalaciſſima fuerunt: luxuria enim præcipuè celebrauit priſcos Faunos. Scribit ipſe Albertus, ſuperſtes illud monſtrum feminas oppidò appetijſſe, vt publicè obuias quaſcumque opprimere tentauerit. Antonius quoque vir Dei homunculum in deſerto inuenit aduncis naribus, fronte cornibus aſperatâ, cuius extrema pars corporis in caprarum pedes deſinebat. In inſulis vaſti Oceani, quas Satyridas vocarunt, narrat Pauſanias repertos ab Euphemo care Satyros rufos, caudis, non minoribus quàm equorum, ſalaciſſimos, vt qui mulierem expoſitam turpiſſimâ Venere petulantiſſimè vexarint. Plinius conſtituit Satyros in ſubſolanis Indorum montibus, atque eſſe perniciſſimum animal, tum quadrupes, tum erectâ currens effigie.

CAPVT X.

An Iſaias Propheta Satyros fuiſſe agnouerit.

EX ſacrâ quoque eruditione Satyros colligo, dum Iſaias piloſos ſaltaturos in dirutâ Babylone minatur. Exploremus quid piloſi ſint. Quidam interpretantur hircos, alij Faunos ficarios, Iſidorus incubos ſiue Panitas, Tharguin & ſeptuaginta dæmonas. Sequuntur hoc Caſſianus & plures. Cur autem dæmon piloſus? Dauid Kimhi in libro Radicum ait, quòd appareat piloſus credenti. Et quidem ita eſt; geſtit ſpecie caprinâ aut hircinâ maleficis videri, adorarique. Tum priſcos hirſuta Faunorum imago deluſit. Aliã cauſam adiecit Aben Ezra, quòd phantaſmate ſuo homines exhorrere faciat ſeu horripilare: hunc tamen ſenſum integra excludit Iſaïæ interminatio. Sic ait cap. 13, 20. *Non habitabitur*, Babylon nimirum, *vſque in finem, & non fundabitur vſque ad generationem & generationem: nec ponet ibi tentoria Arabs, nec paſtores requieſcent ibi. Sed requieſcent ibi beſtiæ, & replebuntur domus eorum draconibus: & habitabunt ibi ſtruthiones, & piloſi ſaltabunt ibi.* Ecce cùm dixerat in communi beſtias, ſingillatim illas numerans, piloſos accenſet: ergo feræ ſunt, non ſpiritus; comminatio enim fuit habitaturas ibi feras, vbi homines. Hirci quoque intelligi non poſſunt commune & vulgare iſtud animal atque gregale, parenſque paſtoritiæ curæ, Iſaias tamen monſtra quæſiuit; & exquiſitas feras, vt ſummam deſolationem indicaret: propterea adhuc paſtores ablegat Babylonico ſitu. Vaticinium euentus probauit. Exundauit belluis Babylon deſolata: & ſuo tempore Hieronymus teſtatur in ferarum omne genus luſtra abijſſe, eoque Reges eos ad venationem ire. Igitur *piloſus* peregrinum & ferum aliquod animal eſt. Ipſe idem Kimhi in Commentariis ait: *Poſſibile eſt quòd ſit genus animalis commorantis in deſerto.* Qualenam animal? fortaſſe (ſi non aliud exploratius ſubiret) illud de quo Aſtyages Perſes, quem corruptè allegat Auicenna. Apud Indos narrauit Aſtyages belluam eſſe vrſo ſimilem, ſed ex lupino grege (Mariconmorion, fortaſſe etiam corruptè, vocat Albertus.) Trino dentium ordine vtramque mandibulam munit. leoninam magnitudinem refert: piloſa eſt leonis inſtar, cuius & pedes imitatur, ſuperat feritatem: cauda ſcorpiacæ formæ, & aculeata, iuxta Auicennam: color tamquam minio rubricatus: oculi humani, ſed fuſci: mores inhumani: pilis ſe pro tempore exuit, & induit recreatis. Tum loqui imperfectè Albertus ſcribit voce ſonorâ & tubali, & pernicitate æquari ceruis. Dicere hoc animal piloſum diuinus Vates poſſet, commendatum prolixitate, colore, & reparatione pilorum. At quia non fruſtrà *ſaltabunt* adiecit, iſta occupatio mihi Satyros ſignificat, & omnem alium deſerti incolam facilè negat ſiue dæmonem, ſiue hircum, ſiue Mariconmorion, ſiue, vt noſter Gabriel Aluarez putauit, quoduis hirſutum animal, lupum, vrſum, leonem. Namque ſaltatricem indolem in Satyris cognouerunt veteres, & cum riſu imitari ludicri voluerunt ridiculos ſaltationis geſtus in ipſis obſeruatos. quare celebre fuit genus ſaltationis, quod Satyrum vocarunt ob repræſentationem. Virgilius ait:

Saltantes Satyros imitabitur Alpheſibæus.

Similiter & Horatius inquit lib. 11. Epiſtolarum:

Ludentis ſpeciem dabit. & torquebitur, vt qui
Nunc Satyrum, nunc agreſtem Cyclopa mouetur.

Perſius quoque accinit:

Tres tantùm ad numeros Satyri moueare.

Sed nec Manilium ex Poëtis negligamus concinentem:

Nunc Satyro geſtu refertq; affectibus ora.

Ceterùm eiuſdem ſaltationis Plato in ſeptimo de Legibus, & Lucianus de Saltationibus meminere. Qui illam ſaltabant, hircinis amiciebantur pellibus, ſetas in capite geſtabant, ex Halycarnaſſeo & Polluce conſtat. Hic dixit eſſe inter formidabiliores ſaltationum Laconicarum. Similis huic alia ſaltatio, Silenus dicta, de quâ Dion, Ælianus, & Pollux. Erat quoque Sicinis ſaltatio quędam Satyrica, iuxta Euſthathiũ & Scholiaſten

llaſten Ariſtophanis. Dion in Antiquitatibus oſtendit Satyros Siciniſtas dictos. Item ſcopeuma, ſecundùm Heſychium. Quare per piloſos ſaltantes, Satyros intellexit Iſaias, quos ex præcedẽtibus approbabimus fuiſſe, & ex ipſo nunc Vate comprobamus: vox Hebræa omnia hæc ſignificat, & dæmonas, & hircos, & Satyros; ego iſtos hîc prætulerim, quorum habitatione ſumma Babylonis deſolatio aptè prædicitur. Multi quoque, iuxta Hieronymum, Faunos & ſilueſtres Satyros in Iſaiâ intellexere.

CAPVT XI.

An Nereides & Nymphæ extiterint.

PRocedo ad mitiora monſtra, an muliebri aliquâ formâ fuerint. Sub Auguſto Legatus Galliarũ Nereides mortuas renuntiauit inuẽtas, & Vliſiponenſes Legati Nymphas. Recentiùs Alexander Neapolitanus ita teſtatur, Theodorus Gaza, vir Græcâ facundiâ clarus, & philoſophiæ præceptis imbutus egregiè, apud Iouianum Pontanum, ad quem freques ventitabat, compluresque noſtrates, ſcitè admodum & luculenter ratiocinabatur, ſe, dum in Peloponeſo ageret, & fœdâ maris tempeſtate obortâ, duriſſimo tempore anni nonnulla piſcium monſtra procellę ad litus illiſiſſent, inter cetera vidiſſe Nereidem in littore fluctibus expoſitam, viuentem iam & ſpirantem, vultu haud abſimili humano, facie quoque decorâ, neque inuenuſtâ ſpecie, corpore ſquamis hirto ad pubem vſque, niſi quòd cetera in locuſtæ caudam deſinebant. Ad quam propere viſendam, cùm frequens concurſus fieret, ipſeque, & nonnulli è propinquis oppidis vicini affineſque eò ſe contuliſſent, illam frequenti turbâ circumdatam, mœſtam, & animo conſternatam, vt ex vultu coniectari erat, in littore iacentem, crebroque ſuſpirio fatigatam conſpexiſſe: mox cùm à tam frequenti coronâ inſpiceretur, ſeque in ſicco deſtitutam videret, præ dolore gemitus ſpirantes & lacrymas vberes dediſſe. Cuius miſericordiâ motus ipſe, vt erat mitis placiduſque, cùm turbam decedere de viâ iuſſiſſet, ipſam interim brachijs & caudâ quo maximè modo poterat humi reptantem, paulatim ad aquas perueniſſe. Cumque ſe præcipitem magno nixu in mare dediſſet, ingenti impetu fluctus ſecare cœpiſſe, momentoque temporis elapſam ex oculis, nuſquam apparuiſſe. Gregorius quoque Trapezuntius, vir multi nominis & magnæ eruditionis, apertâ profeſſione referebat amicis, ſe, cùm haud procul à littore in fonte quodam ſpatiaretur, puellam conſpexiſſe eleganti formâ vndis extantem pubetenus, & quaſi laſciuiret ſubinde emergentem ſummergentemque ſe, quoadusque ſe conſpectam intelligens, haud ampliùs apparuit. Iſidorus noſter fatetur, belluas eſſe marinas toto corpore hirſutas & hiſpidas, habereque ſpeciem aliquam conformem homini. Horum aliqua cùm mortalis conditionis imitatrix emori debet, auditur procul gemitus eius ac planctus. Maſſarius quoque ſcribit, viſas à nauigantibus. Ælianus circa Taprobanem ſcribit reperiri cete muliebri facie, quibus pro crinibus ſpinæ dependent. De piſce muliere alibi dicimus.

CAPVT XII.

An Sirenes ſint.

NEreidum nationem, ſirenum inuentio ſuadet. Multas etiam eâ formâ, quâ pinguntur, inuentas, Galliarum Legatus ſcripſit Cæſari Auguſto. Recenter reperta in Friſiâ quædam hoc noſtro ſæculo. Captum enim monſtrum marinum ore & pube tenus virgo, infernè piſcis, vixit inter homines multos annos, &, quod mirificum eſt, didicit nere. Ita noſter conteſtatur Cornelius. Similia Cardanus & Bellonius narrant. Hæc dixerim pro his qui ſirenes, à Nereidibus diſtinguũt, & ſemipiſces putarunt.

CAPVT XIII.

Quid Iſaias Propheta per Sirenes intellexerit.

SEd ſi maris incolæ ſirenes ſint (ait enim Ouidius:

Monſtra maris ſirenes erant, quæ voce canorâ
Quaſlibet admiſſas detinuere rates;)

quomodo Iſaias in eremum inducit depopulatæ & deſertæ Babylonis? Prædicit ſirenas futuras, vbi anteà fuerant delubra voluptatum, pretoria ſcilicet & palatia voluptuoſa laſciuæ nobilitatis. Quænam iſta monſtra montana, alioqui æquoris pericula? Chaldæus dracones intelligit. Hieronymus dęmones aut monſtra aut dracones magnos criſtatos & volantes: Scholiaſtes autem Iſaiæ Græcus ſirenes dicit vocari ea, quæ inter volatilia emittunt noctu querulam vocem, ac propè vlulant. Ignoro tamen vbi iſta acceptio ſolemnis aut tolerabilis, niſi monſtrum volucre intelligat. Fortaſſe pro genere ſpeciem ſubſtituit Latinus interpres, & ſimile aliquod monſtrum ſirenibus femineo vultu indicauit quod alatum eſſet, fors non abſimile illis quæ in nouo orbe reperta, de

quibus Petrus Martyr ſcribit. Eſt fonti Dabaibæ amnis proxima regio, nomine Camara, vltima producta. Memoriâ viuentium proditum eſt, maximam ventorum & turbinum ab Oriente vim exortam in eâ regione, repentè quæ arbores quaſcumque obuias radicitus euelleret, dumos multas ligneas præcipuè per aëra raptaret. Eâ vi deportatas ferunt in regionem volucres duas decantatis Strophadum harpyijs ferè ſimiles, quod virgineo vultu, mento, ore, naſo, dentibus, & leui ſupercilio, oculíſque venerandis, & facie conſtaren. Tãtæ molis fuiſſe vnam inquiunt, vt nullius arboris ramus potis eſſet accedentem ſuſtinere, quin frangeretur: immò & aiunt illius pondere in rupium ſaxis, quò pernoctatura ſe conferebat, extare vnguium veſtigia. Sed quid hæc recolo? non difficiliùs viatorem prehendebat vnguibus hominem, ad celſaque montium culmina comedendum ferebat, ac milui ſolent raptare pulliculum. Alteram, quòd minor eſſet, maioris fuiſſe prolem arbitrantur. Hiſpani qui regiones illas ad quadringentas vſque leucas ab oſtio huius fluminis claſſibus vecti peragrarunt, allocutos fuiſſe multos, qui peremptam viderint maiorem, profitentur, probati præcipuè viri, quos ſæpè memoraui, Iureconſultus Corrales, & Cantor Oſorius ac Spinoſa. Quomodo autem à tali tantáque ſe peſte Camarani Dabaibenſes liberauerint, non ineptum eſt auditu. Cùm ſit excitatrix ingeniorum neceſſitas, perimendę rapacis volucris hiſtoriâ digniſſimam inuenerunt Camerani viam. Celſam ſcindunt trabem: in vnâ eius cuſpidum virilem ſculpunt effigiem (ſunt namque artis imaginariæ cuiuſque periti) trabem in viâ proximâ itineri, quo prædam quæſitura ex vertice montium ſe prodigioſa dimittebat auis, effoſſâ ſcrobe per lucidam ſub clarâ Lunâ noctem figunt ſolo, virilem formam ſupereminere permittunt. Aderat ſilua denſa viæ proxima: latent ipſi arcubus & miſſilibus paratis ad ictum in inſidijs. Ecce ſub exortu Solis monſtrum horrendum ruit ab alto æthere ad prædam inanem: ſimulachrũ adoritur, prehendit, ſtringit, vngues ita infixit, vt euoluere ſeſe nequiuerit, donec à b lateribus inſilientes barbari, tot illam ſagittarum ictibus confixerint, vt cribro pertuſior euaſerit. Exoluta tandem, in vicino cecidit exanimis: rudentibus colligatam, & longis haſtis appenſam portarunt humeris occiſores per viciniam vniuerſam, quò à conceptâ formidine omnes liberarent, ſcirentq́; tuta eſſe itinera, quæ rabida volucris fecerat inuia. Pro dijs habiti ſunt interfectores, fuerútque à populis illis honorificè nec ſine oblatis muneribus ſuſcepti, vti apud gẽtes accidit multas, vbi leonis, vrſi aut lupi alicuius interfecti ſigna gerenti dona præbentur à vicinis, qui ab eâ ferâ iacturas expectabant. Magno virili femori aiunt ei fuiſſe craſſiora crura, ſed breuia, vt in aquilis & rapacibus reliquis. Iunior, matre peremptâ, nuſquam viſa fuit. Ceterùm vt ad propoſitum reſtituamur, Theopompus in Callæſchro, & Iſacius, & Iſidorus ſentiunt, ſirenas inferiore parte aues eſſe, ſuperiore tamen humanâ præditas formâ. Conſpirant in hoc Græci Grammatici. Albrius quoque & Buccatius illis tribuunt vmbilicotenus corpus virgineum, deinceps gallinaceos pedes: ſed & ſirenũ cum Muſis certamen, cuius in Bœoticis Pauſanias meminit, aliquid volucre in illis ponit. Euulſis ipſarum pennis, ſerra inde ſibi contexêre Muſæ. Suidæ quoque iſta ſententia eſt. Sirenas mulieres quaſdam canoras vetus Græca fabula celebrat, quæ in inſulâ ſedentes, ita præternauigantes ſuauitate vocis delectarint, vt eos ibi vſque ad obitum detinerent. A pectore vſque ad verticem formâ fuiſſe traduntur muliebri, infernè paſſerum.

Mythologi dicunt, ſirenas eſſe quaſdam fœmineâ facie præditas auiculas, quæ prætereuntium nautarum canticis quibuſdam meretricijs demulceant aures: nec alium cantus ſuauitatẽ finem habere, niſi mortem. Narrationis autem veritas ita ſe habet. Loca eſſe quædam maxima montibus anguſtata, quibus alliſi fluctus argutum ſonum edant: quo audito, prætereuntes fluctui vitam ſuam committant, ipſíque vnà cum nauibus pereant.

Sirenes verò & onocentauri, quorum meminit Iſaias, dæmones quidam ſunt, eâ figurâ apparentes in deſolatione vrbis irâ diuinâ inflictâ. Syri autem olores eſſe dicunt, qui poſt lauationem ex aquis in aërem ſubuolantes, ſuaue quoddam carmen canant. Iob verò dicit: *Frater factus ſum ſirenum & ſodalis paſſerum*, hoc eſt, cantillo meas calamitates quemadmodum ſiren. Paſſeres autem dicit, quem nos ſtruthio-camelum appellamus: qui auis cùm ſit, pedes & collum aſini habet. Hactenus ille. Nullus pænè antiquorum ſirenas piſces fecit: Ipſe adhuc Ouidius alites deſcribit:

— Vobis Acheloides vnde?
An quia cùm legeret flores Proſerpina vernos,
Quam poſtquã toto fruſtrà quæſiſtis in orbe,
Poſſe ſuper fluctus alarum inſiſtere remis
Vidiſtis veſtros ſubitis flaceſcere pennis:
Tantaq́; dos oris lingua deperderet vſum,
Pluma pedeſq́; auium cùm virginis ora geratis?
In comitum numero mixta ſirenes eratis?
Protinus vt veſtram ſentirẽt æquora curam,
Opta-

Optaſtis, facileſq́; deos habuiſtis, & artus.
Ne tamen ille canor mulcendas natus ad aures,
Virginei vultus, & vox humana remanſit.

Peccatum itaque pictorũ eſt, aquatili geſtu pingi ſirenas. Sed & ſerpentes cum alis ſirenas appellari, quorum celerrimum virus, Iſidorus etiam ſcribit. Quare doctus Interpres noſter aliquas ſirenas nouit quæ omnino aquatiles non eſſent, ſed potiùs aëreæ, corruptâ tamen mille fabellis ſirenum hiſtoriâ, quemadmodum & gryphum, harpyarum, ſeleucidum auium, ſymphalidum, & Diomedarum.

CAPVT XIV.

An Tritones fuerint.

TRitonum quoque fabulæ laſciuia Oceani opportuna fuit. In Luſitaniâ marinus homo viſus, qui concham inflans reſonabat. Sed recentiùs anno 1523. tertio die Nouembris repertum eſt Romæ in ripâ maiore marinum monſtrum homini-forme vſque ad vmbilicum, deinde piſcis bifida cauda in ſemilunæ ſpeciem recurua, ferè quemadmodum Apollonius in quarto Argonautarum Tritonem deſcripſit.

——— δέμας δέ οἱ ἐξ ὑπάτοιο
Κράατος, ἀμφί τε νῶτα, ἠδ' ἰξύας ἔς' ἐπὶ νηδὺν,
Ἀντικρὺ μακάρεσσιν ** ἔκπαγλον ἔικτο.
Αὐτὰρ ὑπαὶ λαγόνων δικραίρα οἱ ἔνθα καὶ ἔνθα
Κήτεος ὁλκαίη μηκύνετο. κόπτε δ' ἀκάνθαις
Ἄκρον ὕδωρ, αἵ τε σκολιοῖς ἐπὶ νειόθι κέντροις
Μήνης, ὡς κεράεσσιν ἐειδόμεναι διχόωντο.

Par fuerat formâ ſuperis humeroſq́; capuŧq́;,
Et latera, & partes ſupremas corporis omnes.
Inferiùs ſed enim cauda hic pendebat & illinc
Immanis ceti, tum ſpinis verberat alti
Terga freti, ha Lunæ ſimiles curuantur in orbem.

Sed & Satyros marinos deſinentes in piſces, memorant Demoſtratus & Ælianus circa Taprobanam inſulam. E Noruegiâ in Germaniam recentiùs aduecti duo fuerunt, mas & femina. Alexander Neapolitanus allegat, Draconetum Bonifacium teſtatum ſæpè fuiſſe, ſe, dum in Hiſpaniâ militaret, marinum hominem vultu & corpore prorſus humano abſolutâ ſimilitudine puberenus, poſtremis verò in piſcem deſinẽtibus vidiſſe, in melle ex vltimâ Mauritaniâ, & Oceani finibus ad Regulos, ſub quibus ſtipendia faciebat, & honeſtum ordinem duxerat, pro monſtro allatum. Fuiſſe autem facie hominis vetuſti, capillo & barbâ hiſpido atque hirto, colore cæruleo, ſtaturâ procerâ, & maiore humanâ. Alis quoque è tenui cartilagine, quibus marinos fluctus ſecabat, & membra paſſim interlucenre, fuiſſe munitum. Et hanc rem non ſibi tantùm, ſed pleriſque ſummæ nobilitatis viris notam & conſpicuam fuiſſe. Sed ſuper omnia noſtro æuo haud abſimile profectò exemplum accepimus in Epiro, inter pauca memorabile, quod nonnulli prodendũ poſteris putarunt, & actis quoque publicis teſtatum eſt. Ad fontem iugis aquæ, ad quem mulieres ex oppidulo aquarum ventitabant, Tritonem ſeu marinum hominem è ſpeluncâ, quam fortè ibi nactus fuerat, obſeruare ſolitum, ſi quando ſolam ad aquas accedentem, aut per litus obambulantem mulierem videret, ipſum ex vndis & ſpeluncâ leni greſſu taciti ſque veſtigijs deſilire, & à tergo accedere, ac vi compreſſam mulierem ex inſidijs adoriri, & ad mare concubitus causâ arripere, arreptamque ſub vndis deferre conſueuiſſe. Quod cùm apud loci incolas percrebuiſſet, diligentiùs marinum monſtrũ obſeruaſſe. Et cùm diutulè laqueos illi intendiſſent, haud multò pòſt dolo captũ, & laqueis vinctum cepiſſe. Cumque cibo abſtineret extra aquas, diutiùs viuere nequiſſe; ſqualloreque tandem & tædio ad extremam tabem veniſſe. Tenet fama, venereos eos & flagrantiſſimos mulierum amaſios eſſe: propterea oppidi incolas edicto inhibuiſſe, nequa deinceps ad fontem mulier, niſi viris comitata, accederet. Pauſanias quoque in Bœoticis alium Tritonem deſcribit in Bacchi templo ſeruarum Tanagræ. Memoriæ quoque proditum eſt in Volumine rerum Romanarum, apud Ægyptum in Nilo flumine Menâ Præfecto vnà cum populo deambulante, in loco qui Delta nominatur, ſole orto animalia humanæ formæ apparuerunt in flumine, vir ſcilicet & mulier. Et vir quidem erat pectoroſus, vultuque terribilis, rufâ comâ, caniſque permixtis, & vſque ad lumbos denudabat naturam, & cunctis demonſtrabatur nudus; reliqua autem corporis membra coöperiebat aquâ. Hunc Præfectus iuramento conſtrinxit, ne deſtrueret aſpectum, priuſquam omnes ſaturati fierent hoc inopinato ſpectaculo. Porrò mulier & mamillas habebat & femineum vultum, cæſarieſque prolixas: & vſque ad horam nonam omnis populus mirabatur videntes hæc animantia, quæ horâ nonâ in flumine demerſa ſunt. Sanè Menas Imperatori Mauritio hæc ſcripſit. Nec prætermittenda eſt ſententia Gillij. Cùm Venetijs eſſem, quidam Dalmatæ, ſpectatâ fide viri, mihi religioſè teſtati ſunt, ſe ad oppidum Dalmatiæ, Spalatum nuncupatum, vidiſſe marinum hominem, qui ſe ſpectantibus ſummum terrorem iniecíſſet,

ciſſet, cùm ſe in terram incitauiſſet, vt mulierem, quæ circum litus forte tum verſabatur, corriperet; verùm vbi eam fugere proſpexiſſet, ſtatim ad mare regreſſum imam maris ſedem petiuiſſe, eumdem mihi deſcripſeruut hominis omnino ſpeciem ſimilitudinemque gerere. Itemque magnâ fide homines, qui ad Mare rubrum per multum temporis verſati eſſent, ſanctiſſimâ aſſeueratione mihi affirmarunt, illic marinos homines ſæpè capi ſolere, quorum duriſſimis pellibus calceamenta tam robuſta conficiãt, vt ad quindecim annos durent. Non igitur quod de Tritonibus & Nereidibus hominibuſq; marinis iam vſque ab heroicis temporibus in ſermonem hominum venit, vanum eſſe conſtat cùm ex Plinio, tum ex hominibus, & patrum & memoriæ noſtræ. Nam (vt prætercam veteranos piſcatores, qui mihi teſtati ſunt, cùm mare vicinum eſt ad pariendas tempeſtates, ſe ex alto humanos gemitus ſæpè exaudiuiſſe) cùm nuper Maſſiliæ eſſem, piſcator & ſenex & probus mihi narrabat, ſe puerum de parente ſuo audiuiſſe, Regi Renato à piſcatoribus captum muneri miſſum fuiſſe marinum hominem. Itaque non immeritò homo marinus inter monſtra pelagi à multis accenſetur. Viſus eſt, auctore Plinio, aſcendere nauigia noctu, ſtatimque degrauari quas inſederit partes, etiam mergi. Alius in Noruegiâ repertus monachi habitu, alius in Poloniâ Epiſcopali ferè cultus ornatu. In Indiâ alium narrat Petrus Martyr apparuiſſe. Legi quoque genus piſcium eſſe tibicinum, qui in aridam conſilientes, perſonant conchis velut buccinis, choreas ducunt: qui licet formam humanam referant, nonnulli negant eſſe Tritones.

CAPVT XV.

An homines Cynocephali fuerint.

DE canicipitibus quoque hominibus dicamus, quorũ Megaſthenes & Cteſias Gnidius ſeriò meminerunt. Hiſtoriam huius ita excerpit Photius. Degere iiſdem hiſce in montibus homines memorat canino capite, qui ferarum pellibus veſtiantur. Sermone hos nullo vti, canum tantùm more latratum edere, atque ita mutuò ſeſe intelligere. Dentes illis eſſe quàm canibus maiores, & caninos ſimiliter vngues, ſed longiores ac rotundiores. Montes incolere ad Indum fluuium vſque, & colore eſſe nigro, inſigneſque iuſtitiæ cultores, ceterorum Indorum more inter quos verſantur. Intelligere quoque quæ ab Indis dicantur, licet ipſi loqui minimè poſſint, vt propterea latratu, manibus atque digitis ſigna dent, quemadmodum ferè ſurdi ac muti ſolent. Vocari hos ab Indis *caliſtrios*, quod Græci dicerent *κυνοκεφάλους*, id eſt *canicipites*. Carnibus eoſdem veſci crudis, totuſque gentis capita numerari ad centum & viginti millia. At licet refutata fuerit à pluribus iſta hominum natio, & inter priſcorum nugas accenſa; proximioribus tamen ſæculis memoriæ prodita eſt inuentio eorumdem. Ioannes de Plancarpio & Vincentius Burgundius auctores ſunt. Ille ita atteſtatur: Cum autem per deſerta redirent, in quamdam terram venerunt, in quâ, ſicut nobis apud Imperatoris curiam per Clericos Ruthenos, & alios qui diu fuerant inter ipſos, firmiter aſſerendo referebatur, monſtra quædam imaginem femineam habentia repererunt. Quas cùm per multos interpretes interrogaſſent, qui viri terræ illius eſſent; reſponderunt, quòd in illâ terrâ quæcumque feminæ naſcebantur, habebant formam humanam, maſculi verò ſpeciem caninam. Dumque moram in terrâ illâ protraherent, Canes in illâ fluuij parte conuenerunt. Et cùm eſſet hiems aſperrima, omnes ſe in aquâ proiecerunt. Poſt hæc in continenti ſponte in puluerem voluebantur, ſicque puluis admixtus aquæ ſuper eos congelabatur. & vt ita pluries fecerunt, glacie ſuper eos depreſſarã, cum impetu magno contra Tartaros ad pugnam conuenerunt. At verò cùm illi ſagittas ſuper eos iactabant, ac ſi ſuper lapides ſagittaſſent, retrò ſagittæ redibant. Alia quoque arma eorum in nullo eos lædere poterant. Ipſi verò Canes inſultum in Tartaros facientes, morſibus vulnerauerunt multos, & occiderunt, ſicque illos de ſuis finibus eiecerunt. Vnde adhuc inter illos eſt Prouerbium de hoc facto, quòd dicunt ad inuicem ridendo: *Pater meus, vel frater meus fuit à Canibus occiſus*. Mulieres autem illorum quas ceperant, ad terram ſuam duxerunt, & vſque ad diem mortis eorum ibidem fuerunt. Hęc ille & Vincentius. Verùm iſta non mihi maiori religioni nec fidei erunt, quàm quæ idem Cteſias addidit, quæ iuuabit magis legere quàm credere. Narrat inſuper hos Cynocephalos in montibus habitãtes, nullum exercere opificium, ſed de venatione viuere, feraſque, quas occiderint, ad Solem torrere. Magnam nihilominùs pecoris copiam alere, caprarumq; & ouium, quarum quidem ouium lac atque oxygala pro potu illis ſit. Veſci tamen etiam ſipachoræ fructu, è quâ arbore ſuccinum emanat, dulcem enim illum eſſe. Hunc item illos fructum areſactum in corbes conſtipare, ad eum modum quo vuas paſſas Græci. Eoſdem illos Cynocephalos ratem quoque extemporariam conſtruere, quâ impoſitum

huius

huius fructus onus,vt & purputæ,ſed purgato priùs eius flore, itemq́ue electri,ad ducenta & ſexaginta talenta quotannis auehant, additis taleutis totidem illius pigmenti, quo infectores puniceum colorem inducunt. Electri prætereà mille talenta quotannis ad Indorum Regem aduehere. Immò & alia pluta deuēhere ad Indos venalia,pro quibus viciſſim panes, farinam, xylinas veſtes accipiant. Habere quoque enſes venales quibus ipſi ad venatum vtuntut,cum arcubus & iaculis: peritiſſimos enim eſſe iaculandi atque ſagittandi. Prætereà,quòd montes habitent altos atque inacceſſos,belloq́ue inſuperabiles, Regem ipſis pto munere quinto quoque anno præbere trecenta arcuum totidemq́ue iaculorum millia; item peltatum centum viginti, & gladiotum quinquaginta millia. Nullas item apud hos eſſe domos, ſed in antris eos degere. In venatione iaculis pòtiſſimùm feras vel ſagittis petere, eaſdemq́ue perſequendo, quòd curſùs velocitate præſtent, etiam aſſequi. Horum vxores ſemel dumtaxat per menſem, cùm menſtrua patiuntur, lauare, aliàs numquam. Neque viros vmquam omnino lauare, ſed manns tantummodò abluere. Oleo tamen ex lacte confecto ter ſaltem menſibus ſingulis vngi. Non villoſis, ſed glabris maceratiſq́ue pellibus quàm tenuiſſimis ipſos æquè atque vxores vti, exceptis fortè ditiſſimis inter eos, & ijs quidem paucis, qui lineos geſtent amictus. Nec item lectotum nouiſſe vſum eos, qui extemporaneos ſibi totos extruāt. Hunc apud eos ditiſſimum haberi, qui plurimum habeat pecoris; ac reliquas opes his propemodum eſſe ſimiles. Caudam inſuper habere omnes, tam viros quàm mulieres, ſupta clunes, caninæ ſimilem,niſi quòd maior ſit, & pilis denſior. Quadrupedes item hos, canum more, cum mulieribus congredi,aliumq́ue congrediendi modum omnem pro turpi habete. Illuſtriſſimos eoſdem eſſe, vitæq́ue reliquos inter homines longiſſimæ: viuere namque ad centeſimum vſque & ſeptuageſimum, nonnullos ad ducenteſimum quoque annum. Alibi plura de Canicipitibus aceruaui. Pletaque iſta cenſeo vana. Multis veritas dehoneſtata eſt fimbrijs. Sunt quidem Cynocephali, ſed ſimiotum aſtutiſſimorum natio, qui humanam mentem pænè ſimulant. Tanta induſtria fabulam initiauit. Fuerunt & homines nonnulli caninos rictus imitantes. Quę monſtra commendarunt Cteſias & Plancarpius miris vanitatum appendicibus.

CAPVT XVI.

An Pygmæi fuerint.

MInutum quoque genus Pygmæorum diſpiciamus, num ſint, num fuerint, an tantùm fabula mera. Nec tam parui nobis ſint, vt inuiſibiles prætereant. Certè vix in vllâ humanorum monſtrorum narratione antiqui Scriptores plus conſpirant, aut ſeriùs narrant. Imò Philoſtratus, cùm alia hominum monſtra ſabulam ex Apollonio dicat, Pygmæos excipit: dicit eos viuere, nec vanam eſſe narrationem. Cumq́ue olim dubia de ijs vulgò fides, Homerus hiſtorię pondus addidit, eam tertio Iliadis ſuæ libro inferens. Conſcius tamen huius Ariſtoteles, vt refutaret ſiniſtram opinionem, quam licentia Heliconis impettauit, ſeriò & datâ operâ animaduerrit ſabulam non eſſe. Satis hoc ad aliquam fidem comparandam, cùm tantus interpres naturę, vir vndequaque prudentiſſimus, & non ſolùm ſerius, ſed & verus eorum quę in rerum naturâ exiſtunt indagator, dum eius rei incidit mentio, notantiſſimè moneat, Οὐ γάρ ἐϛι τοῦτο μῦθος. *Neque enim hæc res fabula eſt.* Hanc Ariſtotelis teſtificationem, quò minùs Cynocephalos commentitios eſſe putent, venerati ſunt Ioannes Camers, Hector Pintus, & ex priſcis Iſidorus: ſed & tolerat Auguſtinus. Nihilominùs ſunt Auctores qui fidem aut negant aut detrectent, Strabo, Agellius, Scaliger, Cornelius noſter, Aldrouandus, & alij qui incredulitate geſtiunt doctrinæ opinionem mereri, & ſeuero aut iniquo magis quàm vero iudicio veridici videri. Quod mihi non placet: nec auſteritate cenſura omnis ferenda. Quemadmodum mores aſperi non ſunt meliores, ſed mediocres; ita in iudicãdo non ſemper iniquos eſſe iuuat, ſed medios, & ad omnem ſententiæ partem idoneos, ratione magis fultos quàm teſolutione. Commenti occaſionem aliqui putant, quòd ijs locis, vbi Ariſtoteles eos ſtatuit, exigua animalia ſint. Inde facilis lapſus, vt eadem puſillitas ad homines trāſderetur. Hac ratione ductus Strabo diffidit. Atqui hæc ipſa ratio probabiles Pygmæos facit: nam ſi illarum regionum ingens æſtus ſic minuit & contraxit animalia, cur non & homines? præterquam quòd non vnâ tantùm in ſede eos Auctores locent, ſed diuerſis, & temperatis aliquibus. Plinius enim lib. 4. in Thraciâ ponit Pygmæos ad Geraniam, vbi Pygmæorum, inquit, gens fuiſſe proditur, quos *Catizos* barbari vocant, creduntq́; à gruibus fugatos. Conſtat enim, plurimas in his locis eſſe grues, vnde Strimoniæ dicuntur à Strimone Thraciæ fluuio,

&

& Getania Grçco nomine à gruibus dicitur, Γεράνια à γέρανος. Idem Plinius lib.5. opinionem eorum refert, qui Pygmæos Eudonis Cariæ fluminis putarunt accolas. Lib.6. ex aliorum traditione Pygmæos in Praſiorum montanis, quæ ſunt in Indiâ, ſtatuit: quam ſententiam Philoſtratus ſequitur. In eodem lib.6. Plinius tradit eſſe qui ante Nili paludes Pygmæos ponant; ex quibus eſt Ariſtoteles, qui in Æthiopiâ regione Troglodyticâ Pygmæos dicit viuere, ſubireque cauernas, & ob eam cauſam Trogludytas vocari, fabulamque eſſe negat, quod vulgò de ſtaturâ eorum, deque pugnâ cum gruibus fertur, quam Homerus cantauit: qui etiam ad meridiem terræ Pygmæos dixit agere, nempe in Æthiopiâ, vt etiam Strabo interpretatur, in quâ regione tâta eſt gruum per hiemem noſtram frequentia, quanta in Thraciâ per æſtatem, videlicet eiſdem gruibus pro tempore migrantibus & remigrantibus. Mela in Arabiâ interiore ſcribit fuiſſe Pygmæos minutum genus, & quòd pro ſatis frugibus contra grues dimicando defecerit.

Dices, Iſta ſituum diuerſitas, vanitatem arguit hiſtoriæ. Anne & propterea gigantes fabula ſunt, quòd in diuerſis orbis partibus ſiti? Natio gigantum circa Palæſtinam fuit, fuit & in Perüanis plagis, fuit alibi. Dices adhuc, multa omnino fabuloſa in hac Pygmæorum hiſtoriâ. Fateor aliqua eſſe omnino fabuloſa, non tamen omnia, non rem ipſam. Quænam, quæſo, expiata omni fuco & vanitate hiſtoria humana eſt? Et ne alias quæramus, ipſa gigantum hiſtoria celebrata fabulis eſt ſolemnis apud Poëtas, num proptereà omnis rei ſeries eſt fabula? Scaliger Pygmæos ideò negat, quòd nunc omnis exploratus ſit orbis, nulloque eius angulo inuenti fuerint. Quia modò non ſunt, negat olim fuiſſe. Hac argumentatione & gigantes fuiſſe negabo. Non conſtat nunc ſupereſſe, ſed fuiſſe. Non niſi aliquis Mercurialis temerè negauit. Ad hæc, nonnulli Auctores, qui illorum meminere, eoſdem deletos iam ſcribunt. Pomponius defeciſſe dicit, Solinus pulſos eſſe. Vbi eos quæret Scaliger poſt tot annorum abſentiam? Sed ex recentioribus Scriptoribus aliqua ad Pygmæorum fidem hauriri poſſent. Iouius in Moſcouiticâ legatione Pygmæos vltra Iaponem dicit eſſe. Olaus quoque lib.2. de Gentibus Septemtrionalibus, in Inſulâ Gruntaldiæ prodit Pygmæos eſſe, ad minus incolas cum gruibus pugnare. In Epiſtolâ quadam ad Pontificem miſſâ ferunt eſſe paruulos viros non vltra puerulorum molem. Nunc quoque in Tartariâ plurimos nanos eſſe Luſitani produnt. Antonius Pigafeta inter Moluccas in inſulâ Aruchetto eos reperit: imò inter eaſdem Moluccas in inſula Caphicos idem affirmat eſſe. Ibidem ſtatuit eos Argenſola. Odoricus de Rebus Indicis Pygmæos trium palmorum à ſe compertos ait, qui ętatis anno quinto iam gignerent. Petrus Simon inuentos ſcribit vltra Andes à Ioanne Aluarez Maldonato, cùm nouas Indiæ terras exploraret. Gemma Friſius narrat cymbam Pygmæorum viſam in Septemtrione vi cuiuſdã tempeſtatis appulſam ad regnum Noruegiæ. Sed non opus eſt iuuari alijs hiſtorijs, neque omnium fidem exaggerabo. Sic quamuis Theophilus, Sergius, Hyginus in Vitâ ſancti Macarij Romani inuẽtos Pygmæos prodant, non laudo, dubiæ mihi auctoritatis, aut nullius, acta illa ſunt. Ignatius Aldrouandus languidiùs negat Pygmæos auctoritate Strabonis. At quo iure vnus Strabo anteponendus tot antiquioribus, imò vni Ariſtoteli? Ad hæc ipſius Strabonis argumentum infirmũ eſt, & refutatum à nobis. Ceterùm Albertus Magnus Pygmæos concedit, ſed mente illos orbat. Putat genus eſſe beſtiarum homini-formium. Hoc placitum mitius eſt, & tolerabile, nec penitus repugnat Ariſtotelicę aſſeuerationi. Licet enim Philoſophus Pygmæos omnino adſtruat, palàm tamen homines non dicit. Theodorus Gaza in Latinâ interpretatione adiecit genus hominum puſillum eſſe: in Græco ſolùm eſt, γένος μικρόν. Cardanus quoque ex ſimiatum quodam genere exortũ Pygmæorum ſermonem putat. Iouius quoque magis ad ſimias quàm ad homines accedere prodit, Albertum præſertim ſecutus. Niphus, Pygmæi, inquit, homines non ſunt, Primò, quia non habent rationis vſum perfectum; deinde quia nec verecundiam, nec honeſtatem, nec iuſtitiam Reipublicæ exercent. Sed quia in multis imitantur homines, adeò vt loqui poſſint, ideò creduntur homines: non ſunt autem, quia locutionem imperfectam habent. Ad hæc, non videntur homines eſſe, cùm careant Religione: eſt enim religio, vt Platoni placet, propria homini, & ſoli, & omni homini conueniẽns. Ioannes Tinnulus in Dialogo 2. cenſuram Niphi probat. Ego neſcio vnde hoc aſſeuerauerit Niphus, cùm non vidiſſe, nõ legiſſe ipſe non poſſit, ſi Auctores priſcos cõſuleret, ea quæ Pygmæis ipſe negat, iſtos conceſſiſſe. Photius ex Cteſiâ hæc ſcribit: Narrat præter iſta, in mediâ Indiâ homines reperiri nigros, qui Pygmæi appellentur. Eadem hos quâ Indi reliqui linguâ vti, ſed valdè eſſe paruos, vt maximi duorum cubitorum, & plerique vnius dumtaxat cubiti cum dimidio altitudinem non excedant. Comam alere longiſſimam ad ipſa vſque genua dimiſſam, atque etiã infra,

cum

cum barbâ longiore, quàm apud vllos hominum: quæ quidem vbi illis promiſſior eſſe cœperit, nulla deinceps veſte vti, ſed capillos multò infra genua à tergo demiſſos, barbamque præter pectus ad pedes vſque defluentem, per totum corpus in orbem conſtipare, & cingere, atque ita pilos ipſis ſuos veſtimenti loco eſſe. Veretrum illis eſſe craſſum ac longum, quod ad ipſos quoque pedum malleolos pertingat. Pygmæos hoſce ſimis eſſe naribus, & deformes. Ipſorum item oues agnorum noſtrorum inſtar eſſe, boues & aſinos arietum ferè habere magnitudinem: equos item muloſque, & cetera iumenta omnia, nihilo eſſe noſtris arietibus maiora. Tria horum Pygmæorum millia Indorum Regem in ſuo comitatu habere, quòd ſagittarij ſint peritiſſimi. Summos eſſe iuſtitiæ cultores, iiſdemque quibus Indi te-liqui legibus parêre. Venari quoque lepores vulpeſque, non canibus, ſed coruis, miluis, cornicibus, aquilis adhibitis. Lacum apud eos eſſe octingentorum ſtadiorum ambitu, cui oleum (noſtro ſimile) ſupernatet, quoties nullus adſpirat ventus. Per hunc ergo paruulis nauigijs vectos ex eius meditullio ſcaphijs oleum ad vſum hautire. Vti quidem & ex ſeſamo expreſſo oleo, vt & è nucibus: præſtantius tamen eſſe illud è lacu hauſtum. Piſces nihilominùs habere hunc lacum. Annectam hic quod Hiſpania vidit annis preteritis, ad aliquam huius gentis puſillæ fidem. Homuncionem paruulum, optimè conſtitutum membris, qui natus cum dentibus numquam vllum amiſit, prodijt quoque è vuluâ maternâ cum pilis & pube. Septennis iam barbatus erat, decennis omne robur ſuum habuit, & genuit filium.

CAPVT XVII.

De pugnâ Pygmæorum cum auibus.

PVgna illa cum gruibus, incerta fortaſſe, vtcumque egregiæ, nec ſterili fabellæ occaſio fuit, quam Boëus lib. 1. De auium ortu ita narrat: Παρὰ τοῖς γενομένοις ἀνδράσι Πυγμαίοις ἐγένετο παῖς ὄνομα Οἰνόη, τὸ μὲν εἶδος οὐ μεμπτὴ, ἄχαρις δὲ τὸ ἦθος καὶ ὑπερήφανος. Ταύτῃ φροντὶς οὐδεμία ἐγίνετο τῆς Ἀρτέμιδος οὐδὲ Ἥρας. Γαμηθεῖσα δὲ Νικοδάμαντι τῷ πολίτῃ ἐνὶ μετρίῳ καὶ ἐπιεικεῖ, ἔτικε παῖδα Μόψον· καὶ αὐτῇ Πυγμαῖοι πάντες κατὰ φιλοφροσύνην πλεῖστα δῶρα πρὸς τὴν γένεσιν τοῦ παιδὸς ἀπήνεγκαν. Ἥρα δὲ μεμφθεῖσα τὴν Οἰνόην, ὅτι αὐτὴν οὐκ ἐτίμα, γέρανον αὐτὴν ἐποίησεν, καὶ τὸν αὐχένα μακρὸν εἵλκυσε, καὶ ἀπέδειξεν ὑψιπετῆ ὄρνιθα, καὶ πόλεμον ἐνέβαλεν αὐτῇ τε καὶ τοῖς Πυγμαίοις. Οἰνόη δὲ διὰ τὸν πόθον τοῦ παιδὸς Μόψου περιεπέτετο τὰ οἰκία, καὶ οὐκ ἐξελίμπανε, Πυγμαῖοι δὲ καθοπλισάμενοι πάντες, ἐδίωκον αὐτήν. Καὶ ἐκ τούτου ἔτι καὶ νῦν Πυγμαίοις καὶ γεράνοις πόλεμος ἐνέστηκε. hoc eſt: *Apud Pygmæos puella fuit Oenoë formâ non contemnendâ, ceterùm moribus inuenuſtis & ſuperbis, & quæ nihil neque Dianam neque Iunonem curaret. Nupta Nicodamanti, mediocri & probo ciui, filium peperit Mopſum: ob cuius natales Pygmæi vniuerſi beneuolẽtiæ ergô plurimis eam donis affecerunt. Sed Iuno Oenoæ infenſa, quæ nullo honore ipſam dignaretur, in gruem eam mutauit, collumq́; in longum protraxit, altiuolantemq́; auem fecit, interq́; eam & Pygmæos bellum excitauit. Oenoë autem deſiderio filij Mopſi abſque intermiſſione domos circumuolitauit, quam Pygmæi omnes armis ſumptis profligarunt. Atque ab eo tempore in hunc vſque diem inter Pygmæos & grues bellum eſt.*

CAPVT XVIII.

An Propheta Ezechiel nouerit Pygmæos.

VEtùm ſi Pygmæi concedendi ſunt, liceret ob venerationem Ezechielis homines aſſerere, ne cogamur Verſionem vulgatam ad alienos torquere ſenſus & ad rationem peculiarem nominis, quàm ad ſenſum communem, vſitataque ſignificata, cùm opus non ſit. Ait diuinus Propheta in deſcriptione Tyri cap. 27, 11. *Pygmæi, qui erant in turribus tuis, pharetras ſuas ſuſpenderunt in muris tuis per gyrum, ipſi compleuerunt pulchritudinem tuam.* Sincerè poſſe intelligi Ezechielem de veris Pygmæis homuncionibus, probabile oſtendam. Nam vel, ſi non fuerunt Pygmæi, aliter interpretandus eſt Vates; vel quia, licet ſint, nullius vſus cauſâ in turribus locarentur. De primo membro nunc ratione agam. Cur, rogo, Pygmæi concedendi non ſunt? cùm conſtet teſtimonio Prophetæ. & ne cauſeris, licet immeritò, nos petere principium, teſtimonio & admonitione Ariſtotelis, veram hanc hiſtoriam atteſtantis; quid miraris hæc monſtra? mirari poteris, non negare. Non omne admirandum, mendacium eſt. Miratis fortaſſe Gigantes, & tamen non negas, cùm tamen nullius tantæ molis experimentum oculis hauſeris: cur, quæſo, neganda eſt gens puſilla, cùm & minùs mirabilis ſit lapſus naturæ, & defectus rerum, & tantę puſillitatis exempla, modò videre velimus, paſſim occurrãt. Vidi ego, & vniuerſa aula Philippica, homuncionem eiuſdem ſtaturæ cuius Pygmæi eſſe feruntur, in nullâ re præter exiguitatem monſtroſum aut deformem. Bonami dicebatur. Eiuſdem pænè puſillitatis vidialium, aptiſſimæ tamen & abſolutæ compoſitionis virum, iam quadragenariũ, elegantis comæ

& barbæ. Nicephorus prodit, ſub Theodoſio hominem in Ægypto natum, qui tam breuis fuerit, vt perdici ſimilis eſſet. Neque ingratum, inquit, ſpectaculum erat ſi cum illo in globo hominum conuerſaretur, & ad contentionem excitatus colluderet. Porrò, quod mirabile dictu eſt, prudentia ei inerat qualis homini formoſo competit, quippe cui corporis exilitas eâ de re nihil ademiſſet. Vox à Muſis non abhorrebat. Sermo mentis generoſitatem ſpectandam exhibebat. Addit vitam tamdiu tenuiſſe, vt non multum abfuerit quin vſque ad vigeſimũ quintum annum pertigerit. Quid igitur, quò minùs ſit eiuſmodi puſilla natio, diſcredere nos cogat? Non puſillitas, videmus enim paſſim homines nanos & exiguos. An pugnacitas, & cum gruibus diſſidium? Sed pugnam iſtam adhuc adſtruit Olaus in ſuo Septemtrione. Aſſenties quidem Pygmæos fuiſſe, at quid in turribus Tyri paruulũ iſtud præſidium? Lyra non ad tutelam ciuitatis putat, ſed ad hoſtium irriſionem, quemadmodum Iebuſæi claudos & cæcos poſuerant. Reijcitur hoc, quòd non opus eſſet acerſere è ſpecubus ſuis, ad iactantiam iſtam, homunciones: ſat erant claudi quoque, & cæci, & infantes, imò ſtraminei homines, terriculamenta auium. Tum quomodo de illis Ezechiel exaggerat, *Et ipſi compleuerunt pulchritudinem tuam?* Quamuis conſentaneè poſſet exiſtimatio Lyræ excuſari, alio ipſe tramite pergo, & concordiam ſacrę profanæque eruditionis exhibeo. Dicit Ezechiel, Pygmæos iſtos ſuſpendere pharetras ſuas; quare ſagittarij erant. Iam patebit quid in turribus agerent: Photius enim in ijs quæ ab Gnidio excerpſit, ait, tria hotũ Pygmæorum millia Indorũ Regem in ſuo comitatu habere, quòd ſagittarij ſint peritiſſimi. Æmula itaque Tyrus totius maieſtatis, ad pompam, ad magnificentiam, has fortaſſe cohortes peregrinas allegit, vt nihil iam ad amplitudinem exoptaret. ideò Vates commendat compleuiſſe pulchritudinem & maieſtatem ſuam. Et licet Gnidius inſperſerit commentis aliquibus ſua commentaria, vbi noſtris Scriptoribus arridet, refutandus non eſt. Quare ſi commodo ſignificatu nominis venerari noſtram verſionem poſſumus, & cum vſu gentis illius, quid opus eſt ad peregrinas aufugere interpretationes, vt quòd Chaldæus vertat *Cappadoces*, Septuaginta *cuſtodes*, Theodotion tenax vocis Hebrẹæ, *gammadim*, Symmachus *Medos*. Singulares iſtæ ſcriptiunes ſunt. At noſtra non ſingularis: conſpirant Aquila, Varablus, Pagninus, Lyra. Tum ſeruatâ noſtrâ lectione, quid opus eſt quærere nouum & contrarium ſignificatum ex ratione nominis, & confuſionẽ imponi ſinceritati Scripturæ, cùm opus non eſt? Cur, cùm Pygmæus puſillum hominem notet, Ezechiel notaret gigantem? vult enim Cornelius per Pygmæos, quod idem ac *cubitalis* valet, indicaſſe Prophetam immanes viros, quòd cubitu non pede menſurarentur. At alij homines vulgares ſæpè cubitu taxati ſunt, ſicut ipſi puſilli Pygmæi. Etymon quoque Hieronymi, quòd Pygmæus ab Ezechiele pugil ſignificetur, ἀπὸ τῆς πυγμῆς, à luctâ & certamine, neceſſarium non eſt: nec conſideratio Forerij, quòd prę turrium, in quibus erant, proceritate, deſidentibus alijs in planicie viderentur puſilli, nec vltra cubitum excedere. Certè in re dubiâ, probabilior mihi eſt aſſerta exiſtimatio, & ſine incommodo, non contumax, non firma, ſed præcipua. Deinde putarem, ſi non homines, ſpecies ſimiorum Pygmæos eſſe, cum Alberto. Ezechielem autem cum Forerio intelligerem.

CAPVT XIX.

An animalia perfecta ſponte naſci poſſint.

NVnc poſt tot motas finiam controuerſiam principem diu interpellatam, An animalia perfecta humus parturire valeat. De homine iam negauimus, de alijs nunc negamus breuiſſimâ diſquiſitione: nulla enim ad aſſenſum ratio vrget Cæſalpini; perpetua enim ſpecierum columitas, Angelorum cuſtodiâ curata eſt. Singulis animalium generibus ſuus patronus ſpiritus antiſtat, vt in Quæſtionibus naturalibus diſcepto: nec tantæ ſocordiæ obnoxius cuſtos eſt, vt clientes ſuos negligeret. Præterea maieſtas illa naturæ in ſuis præcipuis ciuibus indigna videtur ignobilitate ſucceſſionis: nec enim quòd fæx reptilium ambiguum ortum habeat, debuit ita habere nobilior ſubſtantia; neque caſu apparari poteſt ſuggeſtus formationis eius, maximè cùm cælos iam ſæpè eiurauerimus. Neque hominem formant, neque brutum, quod etiam in Quæſtionibus naturalibus diſſerimus, & latiùs iſta Fortunius Licetus diſceptauit. Ceterùm, & affuſio illa naturarum in primordio mundi non fuit omnino naturalis, nec ex putri: propterea argumentari non licet vt iterari naturaliter poſſet; non quidem illæ ex corruptione, vt hodiernæ fuerunt. Nullum denique perfectorum animalium viſum hactenus ſponte naſci, niſi pegaſus aliquis, famâ, uon veritate nobilis. In Hiſpaniâ dumtaxat euenit nonnihil, quod iſtius generationis ſpontaneæ fidem nonnihil mitigare aliquibus placuit. Equa peperit mulam grauidam aliâ mulâ. Cum-

que

que non ex coitu mulæ fecunditas fuiſſet, nec vllo modo ex maſculino ſemine, oportet dicere, ex putrefactione aliquâ aut corruptione humorum compactum fuiſſe fœtum illum mulæ. Si ita fuit, non puto fœtum ſecundû, niſi ſolùm in imagine eiuſdem naturæ cum matre; neque perfectum animal futurum: ſed eodem modo intumuiſſe illam mulam, atque viſæ aliquæ feminæ grauidæ ſerpentibus, & alijs animalibus ex putri in viſceribus genitis. Nonnumquam accidit, illud, quod ex alterius corruptione generatur, ſimilem vultum contrahere. In Braſiliâ ex formicarum cadaueribus vermiculi naſcuntur, qui mox in alatas formicas prioribus ſimiles faceſſunt.

CAPVT XX.

An animalia, quæ ſponte naſcuntur, produxerit Deus in creatione primâ rerum.

ET illud dirimendum modò, an in mundi exordio aliqua genita ſpuria, id eſt ex ijs naturis quę ſponte dantur; dantur quippe multa. Oppianus canit:

Ἤδη καὶ διερῇσιν ἐν ὑγροπόροισι θαλάσσης
Βένθεσιν, αὐτόρρεκτα φυῇ καὶ ἀμήτορα φῦλα,
Ὄστρεον, ἠπεδαναί τ' ἀφύαι, κόχλων τε γενέθλα,
Ὀστρακά τε, στρόμβοι τε, τά τε ψαμάθοισι φύονται.

Iam etiam in humidis vndoſi maris
Gurgitibus à ſe ipſis facta naſcuntur ſine matre ſecula,
Oſtreum, imbelleſq; apua, cochlearumq; genera,
Teſtaceaq;, conchyliaq;, & quæ in arenis naſcuntur.

In hac dubitatione perſpicua eſt Auguſtini definitio, qui ſic ait: Sed vtrum in primis, vt dixi, rerum conditionibus, quæ iſto ſex dierum ordine creatæ narrantur, hæc quoque minima inſtituta credamus, an poſteà conſequentibus corruptibilium corporum ſolutionibus, hoc quæritur. Et poteſt quidem dici, ea minutiſſima, quæ vel ex aquis vel terris oriuntur, tunc creata: in quibus etiam illa non abſurdè intelliguntur, quæ naſcuntur ex ijs quæ terrâ germinante orta ſunt: & quia præceſſerunt conditionem non ſolùm animalium, ſed etiam luminarium; & quia terræ continuanrur per radicum connexionem. Vnde illo die quo apparuit arida, exorta ſunt, vt potiùs ad ſupplementum habitationis, quàm ad numerum habitatorum pertinere intelligerentur. Cetera verò quæ de animalium gignuntur corporibus, & maximè mortuorum, abſurdiſſimum eſt dicere tunc creata cùm animalia ipſa creata ſunt, niſi quia inerat iam in omnibus animatis corporibus vis quædam naturalis, & quaſi præſeminata materia, & quodammodò initiata primordia futurorum animalium, quæ de corruptionibus talium corporum pro ſuo quæque genere ac differentijs erât exortura per adminiſtrationem ineffabilem omnia mouente incommutabili creatore. Non enim magnum videbatur pretium operæ ad propaginem horum animantium, bina tunc edi, ſiquidem & non edita, ederentur poſteà nauſeâ aliquâ putridorum vaporum, aut alio aborſu terræ. Obſeruandum eſt, quod etiam facit ad Auguſtini ſenſum, animantia minuta non indiſcriminatim ex quauis materiâ gigni. Vnumquodque genus propriam ſibi vendicat argillam aptatam ac præparatam. Alia ex coitione & putri gignuntur, alia ex putri tantùm. Non eſt autem modò nobis animus (neque enim id præſens locus expoſtulat) diſceptandi, num quæ ex maris cum femellâ congreſſu oriuntur, vt mures, verè ex coitione illâ edantur in lucem, prout naturæ exploratores grauiſſimique Philoſophi luculenter affirmant, an fictitiè. Num etiam hæc & illa eiuſdem ſint ſpeciei, cùm eorum operationes vtriſque cōmunes & promiſcuę videâtur. Prolixa enim eſſet diſputatio. Rurſum quæ tantùm ex putri prodeunt, alia ex exhalationibus proſiliunt, vt papiliones ex aquâ, bibiones ex vino & aceto, quos etiam muriliones Auerroës lib. 12. Metaphyſices appellauit. Nonnulla ex elementorum putrefactione emergunt, vt vermes in ciſternâ ex aquâ, ranæ verò, bufones, culices, & quædam vermium genera ex limo terræ, puliceſque ex puluere. Plurima ex miſtorum tabe ſcaturiunt, adeò vt ſingula miſta, dum putreſcunt, aliquid pariant quod ipſa extermi-net. Ex herbis & floribus multa oriuntur, vt erucæ ex olenbus, de quibus Ariſtoteles libro 5. de Hiſtoriâ animalium latiùs ſcribit. Ex fructibus etiam plurima proſeruntur, vt gurguliones ex fabis: ex lignis alia, vt teredines, & cimices: ex corruptis veſtibus alia, vt tineæ, & blattæ: ex cadauerum verò tabe diſcriminatim multa prodeunt, muſcæ ex humano corpore, veſpæ, crabrones ex equi carnibus, apes ex tauri cadauere; vnde & à Sophocle apud Suidam *taurorum filiæ* nuncupantur. Infinita ſunt propemodum genera minutorum animantium, quæ non fortuitò ac citra naturæ deliberantis conſilium naſcuntur, ſed Intelligentiæ non errantis prouidentiâ oriuntur.

Quæſitatur itaque, Num omnia hæc animantium genera in primâ temporum hebdomadâ à Deo cum ceteris producta ſint, an quędam tantùm, reliquis in ſeminarijs viribus elementorum ſolùm præſeminatis, adeò vt pòſt natura ipſa ſpatijs temporum

H 2 oppor-

opportunis ea proferret ac ederet. Equidem puto, ex putri nulla tunc edita, ſed ex humo, ne corruptione aliquâ teneram & vernantem naturam dehoneſtemus. Oportuit nihilominùs mundum ſuis, quoad fieri poſſet, articulis integrum enaſci, & digna quæque minima oſtendi diuinitate artifice, in omnibus miranda, id eſt diuina. Eleganter Tertullianus Marcionem naturæ irriſorem ita percellit: Et ſuperiores quidem ſitu aut ſtatu ſubſtantias ſufficit faciliùs Deos habitas, quàm Deo indignas. Ad humilia deficiam. Vnus opinor de ſepibus floſculus, non dico de pratis; vna cuiuſlibet maris conchula, non dico de Rubro; vna tettaonis pennula, taceo de pauo, ſordidum artificem pronuntiabit tibi creatorem? At cùm & animalia irrides minutiora, quæ maximus artifex de induſtriâ ingenijs aut viribus ampliauit, ſic magnitudinem in mediocritate probari docens, quemadmodum virtutem in infirmitate, ſecundùm Apoſtolum; imitare, ſi potes, apis ædificia, formicæ ſtabula, araneæ retia, bombycis ſtamina. Suſtine, ſi potes, illas ipſas lectuli & tegetis tuæ beſtias, canthandis venena, muſcæ ſpicula, culicis & tubam & lanceam. Qualia erunt maiora, cùm tam modicis aut iuuaris aut læderis, vt nec in modicis deſpicias creatorem?

Ceterùm ea quæ magnam corruptionem vitioſumque ſubiectum neceſſariò ſupponunt ſuæ conſeruationi, tunc prægenita non fuerunt. Vbinam Deus crearet lendes? In Adamo? Abſit innocentem illum ſtatum his miſerijs deturpaſſe. An extra omne animal? Perirent: nec conſultum eſſet ſatis ſuæ naturæ. Deinde alia ſponte naſcentia, quæ per ſolemnes generationes propagari nequeunt, valdè vereor nō tunc eructata è terrâ, ſiquidem infecunda. Signum aliquod eſt, illam Dei benedictionē non audiſſe, *Creſcite & multiplicamini.* Cetera ſponte naſcentia omnino è terrâ primò ſuo puerperio effuſa ſunt.

CAPVT XXI.

An adulterinæ naturæ à Deo conditæ in primâ productione.

PRoxima huic diſputatio de adulterinis naturis, Num & iſtas condiderit Deus in primis auſpicijs rerum, an intruſæ fuerint in rerum naturam fortuitâ libidine. Hoc putauit Vielmius, hoc fortaſſe Rupertus. Fiunt tamen, inquit iſte, quædam naturarum ex inæquali permiſtione adulterinâ, cùm (verbi gratiâ) de equâ & aſino mulus, de hirco & oue naſcitur tityrus: quod hominū inſtinctu fieri, Lex vetuit, cùm dicit Leuit. 19, 19. *Iumentum tuum non facies coire cum alterius generis animantibus.* Hoc primus feciſſe fertur Ana filius Sebeon, filij Eſau ſcilicet, quòd equarum greges ab aſinis in deſerto fecerit primus aſcendi, vt mulorum inde noua contra naturam animalium progenies naſceretur. Veruntamen & beſtiæ quæ ſub hominum magiſterio non ſunt, contra naturam diuerſis ſpeciebus permiſcentur, vt dum leo permiſcetur pardæ, naſcitur leopardus; & dum lupus ceruæ commiſcetur, lynces generantur. In reptilibus quoque permiſtionis inordinatio reperitur. Tradunt enim Phyſici, viperā, nequiſſimum reptilium omnium genus, & omnibus quæ ſerpentini ſunt generis aſtutius, vbi libidinem ſentit, murænæ maritimæ copulā expetere, progreſſamque ad litus, ſibilo ad amplexum illam euocare; nec murænam diu abeſſe, ſed ſtatim venenatæ ſerpenti expetitos vſus ſuæ coniunctionis impartiri. Diuini tamen viri Baſilius & Ambroſius editas tunc has naturas cenſuiſſe videntur: primogenitorum enim animalium, quæ in exordio condita, proprietates demirari, leopardum memorauere, qui ex adulterio leonis & pardæ. Mihi videtur lis ſimili dirimēda regulâ, quā vſus ſum in ſponte genitis animalibus, ſi quæ omnino ſterilia ſint, nullâ naturæ vi perducere genus ſuum valentia: iſta enim opinor tunc non erupiſſe, cùm diuinæ benedictionis, fecundantis naturas, ſint expertia. Quæ autem effeta viſa, abſque dubio effuſa pridem à terrâ fuere: nec aliter in his philoſophandum ac in quibuſuis alijs geminæ originis, dum altera è vuluâ, licet etiam è putri ſubnaſci poſſent. At quid de mulis abſolute dicendum? Puto ebulliſſe è terrâ, ſicut & equus & aſinus erupit. Viſæ ſunt mulæ fecundæ. Licet enim in vniuerſum ſteriliſcant, & prodigij ſit loco ſi impleantur, iuxta Ariſtotelem, Herodotū, Suetonium, Plinium; in Syriâ tamen & Phęniciâ omnes fuiſſe fecundas, in ſexto de Naturâ animalium traditur. Idem ſcribit Theophraſtus in Cappadociâ accidere. Illud quod Rupertus obiecit de Anâ primo adulterinæ generatoris auctore, non eſt iuxta Vulgatam verſionem. Vndenam certius erit, *iemim* cum exemplaribus Rabbinorum, quàm *iamim* cum noſtris ſcribendum? imò inter ipſos Hebræos inconſtans ſenſus eſt. Sic Hieronymus tradit in primo de Traditionibus Hebraicis: *Iſte eſt Ana, qui inuenit iamim in deſerto, cùm paſceret aſinos Zebeon patris ſui.* Multa & varia apud Hebræos de hoc capitulo diſputantur, apud Græcos verò & noſtros ſuper hoc ſilentium eſt. Alij putant *iamim* maria appellata: iiſdem enim litteris ſcribuntur maria, quibus & nunc hîc ſermo deſcriptus eſt. Et volunt illum, dum paſcit aſinos patris

ſui

ſui in deſerto, aquarum congregationes repeniſſe, quæ iuxta idioma linguæ Hebraicæ *maria* nuncupantur, quòd ſcilicet ſtagnum reperetur, cuius rei inuentio in eremo difficilis eſt. Nonnulli putant, aquas calidas iuxta Punicæ linguæ viciniam, quæ Hebrçæ contermina eſt, hoc vocabulo ſignari. Sunt qui arbitrentur, onagros ad hoc admiſſos eſſe ad aſinas, & ipſum iſtiuſmodi reperiſſe concubitum, vt velociſſimi ex his aſini naſcerentur, qui vocantur *iamim*. Plerique putant, quòd equarum greges ab aſinis in deſerto ipſe fecerit primus aſcendi, vt mulorum inde noua contra naturam animalia naſcerentur. Strabus autem putat, aquas calidas, id eſt thermas repeniſſe. Pagninus & Luſiranus venas aquæ ſalſæ exponunt. Cur autem in Lege Deus interdixit permiſtiones diuerſorum animalium? Certè non quia inuiſæ Deo, & naturæ omnino, ſed, vt multa alia, in deteſtationem idololatriæ Ægyptiorum, diuerſis vtentium commiſtionibus in Planetarum obſequium. Putabant ſecundùm diuerſas commiſtiones habere diuerſos effectus, quippe ſuper diuerſas rerum ſpecies. Tum ad præcidendum omne libidinis prouocamētum. Qui enim animalia diuerſa ad coitum incitant, dum ſpectatores & teſtes luxuriæ eorumdem, ſe quoque facilè poſſent deturpare prurítu; propterea etiam in Traditionibus Hebræorum præceptum erat, quemadmodum Rabbi Moyſes ſcribit, vt à coëuntibus animalibus auerterentur oculi. Caietanus allegoricam hanc cauſam putat, vt homo abſtineat penitus à nouitatibus præter rationem: miſtio enim animalium nouum parit animal præter naturam neutrius ſpeciei.

CAPVT XXII.

An gryphes verè fuerint.

INter adulterinas ſpecies celebrior fertur gryps: quapropter ſuo examini titulus dicandus. Sanctiſſima Hildegardis griſonem in ſuâ Phyſicâ narrat primù inter volucres, ſcribitque quiddam naturæ volucrum & etiam beſtiarum in ſe habere. Mela, Solinus, Apuleius veras aues & quadrupedes aſſeuerant gryphes. Facit Ioannes de Mandauilla, qui Bachariam regionem vocat, cuius incolæ truces admodum ſint, immanes atque efferi: hîc gryphes dari affirmans, hunc ferè in modum ex Italico ſermone Latinè facto loquitur: Qui gryphibus anteriorem corporis formam aquilinam tribuunt, & poſteriorem leoninam, vera memorant, cùm reuerà talis eorum forma ſit. Verumtamen vnicus dumtaxat gryps & magnitudine & corporis robore octo etiam leones centumque aquilas ſuperat, vtpote qui vel equum vnà cum inſidente etiam equite, vel binos etiam coniunctos boues, vnguibus ſuis, qui boum cornibus multò longiores ſunt, & ex quibus incolæ cyathos conficiunt, abripiens, è viâ in nidum ſuum importet. Goropius ſcribit, Reginam Hungariæ Mariam Caroli V. ſororem, cuius ipſe Medicus fuit, inter pocula ſua habuiſſe cornu quoddam nigredine ſplendens, dodrante lōngius, quod aiebant vnguem eſſe gryphis, quāuis ipſe ex cornu alio fictitium quid fuiſſe exiſtimet. Ita quoque Ornithologus ſe vidiſſe ſcribit apud auriſabrum Tiguri cornu nigrum leue, & in ſummo aduncum ferè vt in rupicapris, triplo fortè craſſius, cuius labris argentum introducturus erat, vt pro poculo menſis adhiberetur, dicens ſe illud pro vngue gryphis accepiſſe. Verùm id fortè bouis alicuius peregrini, vt quem Indicum vocant, aut bubali cornu fuiſſe idem indicat. Fateor ipſe, gryphes verè eſſe: nec enim cum Origene notare Moyſen decet, quòd inter immundas aues cenſuerit, quæ non eſſent in mundo. Puto equidē eſſe magnas aliquas & efferas aues, ſiue genus aquilæ ſiue vulturis, non eo modo quo feruntur: nam fabulā conuincit Mathias Michouius, qui non ſolùm gryphes, ſed & aurum in extremo Aquilone, montes denique ipſos Hyperboreos ſeu Riphęos, quos vocant, reperiri negat. Ad extremum Septemtrionem Riphæos & Hyperboreos montes aliqui poſuerunt, quos illic nullos eſſe, experientiâ cōnſtat. Quin etiam in Iurâ monte & locis Septemtrionis non effoditur aurum, argentum, nec alia metalla, nec inueniūtur illic gryphi, & magnę aues prohibētes effodere & efferre aurum. Ego ſanè contra veteres Auctores gryphos nec in illâ Septemtrionis nec in alijs orbis partibus inueniri affirmarim. Hæc ille. Ceterùm magnas aues appellari gryphes, admittit Aldrouandus, qui omnem hiſtoriam gryphorum pro more locupletiſſimè ſcribit. Varinus gryphes inter cetera inquit genus eſſe animantis volucris, quod γύπαι, id eſt vulturem vocant, & γυπαὶ Heſychio etiam vulturum nidi dicuntur. Ariſtophanis interpres γυπαιέτας exponit peregrina ſcuti inſignia: aquilas enim ſolebant, inquit, in ſcutis pingere. Heliodorus memoriæ prodidit, Perſinam boum armenta, & equorū, & ouium, coturnicum, & gryphûm permiſiſſe greges, partim vt ex vnaquoq; horum hecatomben adornaret, partim vt populum inde aleret. Hos gryphes aquilas fuiſſe, veriſimile eſt, quas ad hecatomben Regum & Imperatorum adhibere ſolebant. Conſcripſit Itinerarium Iudæus quidā nominè Beniamin Tudelenſis Hiſpanus, ante annos quadringentos, quod ab Ariâ Montano ex Hebraico

idiomate in Latinum conuerſum eſt. In hoc ab inſulis Cheſil in Sinarum regionem per fretum alioquin æſtuoſiſſimum, ita vt nauigando ſuperari interdum non poſſit, commeandi inter cætera rationem profectò miram exponit, & ſimul vaſtarũ quarumdam eius loci auiũ, quas gryphes vocat, naturam & fortitudinem, quarum ſcilicet ope & induſtriâ tranſportati homines traijciant, aperit. Verba eius ſunt: Ab inſulis Chenerag quadraginta dierũ nauigatio ſuſcipitur tranſire volentibus in regionem Sin, quę pars Orientalis eſt. Sunt verò qui dicant, mare illud quo iter ſuſcipitur, eſſe mare exciſum ſeu fretum, interdum æſtuoſiſſimum, aſtro Cheſil ſubiectum (quod Orion eſt nobis) cuius vi tantus nonnumquam excitatur ventus, vt nulli mortalium nauigando ſuperari poſſit aut effugi. Intrudit enim nauigia in ipſas maris anguſtias, vnde extricari & effugere non poſſunt: hęrentque diutiùs quoad cõmeatu omni abſumpto homines pereant; & neque hoc modo naues periclitantur. Verùm huic incommodo hominum induſtriâ proſpectum eſt, atque euadendi ratio eſt inuenta, quam agnoſcere non fuerit iniucundum. Sic autem res habet. Boum coria integra quamplurima in nauibus imponunt nauigantium hominum numero paria: qui cùm vento acti in illas anguſtias intruduntur, ſinguli ſingula ſubeunt, atque collo introrſum complicato ita colligant, vt aquę aditus occludatur, cùm ſeſe rotantes & mouentes in mare è nauigio deijciunt. Quos cùm maximæ aquilæ illis regionibus familiares, gryphes dictæ, proſpiciunt, boues aut animalia eſſe putantes, aduolantes eripiunt, atque in aridam aſportant. Tum verò depoſitis in valle vel monte incumbunt, vt ipſis diſruptis paſcantur. Verum opportunâ celeritate vſus qui intra corium includitur homo, feram ipſam gladio confoſſam vulnerat atque occidit, & hoc pacto complures euadunt. Ex hiſce, vtut res ſeſe habeat, ſaltem hoc licet colligere, maximas certè aquilas, & his ſimiles alites gryphes aliquando dictas, & harum ratione gryphes reuerà reperiri, affirmari poſſe, ſecùs verò minimè. Hæc ſententia eſt Aldrouandi. Ego putarem facilè, gryphes eſſe eas aues, quæ condores dicuntur ab Indis, aut ſimiles. Vel ſi non eſt fabula, auem ruc quam in inſulâ vltra Madaigaſcar reperiri ſcribit Marcus P. Venetus, tanti roboris, vt elephantum capiat & eleuet. Porrò beata Hildegardis non diuerſum ſenſum habuit; nam de pauone eodem ſcripſit modo: Pauo calidus & humidus eſt, & de naturâ volucrum & beſtiarum in ſe habet, & vox eius ſecundũ volucres & beſtias permixta ſonat; non tamen propterea quadrupedem nec monſtrum pauonem fecit, ſic nec ſuum griffonem. Facit quoq; S. Euſtathius Antiochenus, qui in Hexaëm. ita ait: Τὸν δ᾽ γρύπα τῶν ζώων παμμεγεθέστατον, ὡς ἀφηγοῦνται, σκιὰν ἐκπέμπειν. ἁρπάζει δ᾽ λέοντας οὕτως εὐχερῶς, ὡς ἀετὸς παρ᾽ ἡμῖν λαγωόν. *Gryphem magnitudinis immenſæ ferũt, ita vt vmbra illius prædium opacet. Et veluti apud nos aquila leporem, ſic ille leonem facillimo negotio raptum prædatur.*

CAPVT XXIII.

An gryphes fuerint in Americâ.

CEterùm in Americâ innotuiſſe biformes gryphes, quemadmodũ antiquitas noſtra confinxit, argumentũ aliquod præſtant ſtemmata Motezumæ Regis, quæ implebat gryps raptans tigridem. Dicunt etiã, in montibus Teguacan inueniri deſertam vallem Auacatlan, ob ſæuitiam & vaſtitatẽ harum ſemiuolucrium incolas deuorantiũ meruiſſe nomen, propterea eos mõtes appellari Cricblach cepetel dectutlachti, hoc eſt, *gryps ſicut leo.* Ad hæc videbantur depicti gryphes in antiquis Indorum imaginibus cum villo, non cum plumâ. Addebant Indi, tanti roboris fuiſſe, vt vngue perfringerent humana & ceruina oſſa. Simulabãt leonem & aquilam: quadrupedes effigiabantur, alati tamen, cum roſtro & vnguibus. Aliorum nobilium inſignia eædẽ volucres ornabant, raptantes aut ceruum, aut aliam ferociſſimam beſtiam, at nullibi inuenta ſunt, à nemine hæc monſtra viſa, niſi in imagine. Vnde ergo conſentiebat Mexicana opinio aut fabula cum noſtrâ? Fortaſſe dæmon ſimili ſpecie apparuit barbaris, inde huius confictę belluæ honos inter nobiliores. Stemma autem Mexicani Imperatoris malunt alij fuiſſe aquilam. Reliqua gryphũ fama inconſtans & ſpuria. Non nouimus certã originem, licet Gomara ſcribat, etiam famam dictare in terris Agricolæ gryphes inueniri. Sed fama nõ ſemper veridica.

CAPVT XXIV.

De adulterinis animalibus, ſeu bigeneribus.

POſtulat cõmemoratio hæc animalium adulterinorum & bigenerum, vt ſaltem celebriora commemoremus. Colligit aliqua B. Eugenius Iunior Præſul Toleti hoc carmine:

Hæc ſũt ambigenã quæ nuptâ diſpare conſtãt.
Burdonem ſonipes generat, cõmixtus aſellæ.
Mulus ab Arcadicus & equinâ matre creatur.
Titirus ex ouibus oritur, hircoq; parente.
Muſmonem capra verueco ſanguine gignit.
Apris atque ſue ſetoſus naſcitur hybris:
At lupus & catula formãt coëundo lyciſcam.

Poſſunt

Poſſunt adijci alia. Alphet vel alpheil generatur ex leone & leopardo. Arcadici canes & Hircani, ex cane & tigride. Arcades canes primùm ex canibus & leonibus natos fama eſt, & appellatos λεοντομιξεῖς, Pollux notat. Concipiunt canes etiam ex lupo. Canes Laconici alopecides dicti, ex vulpe & cane gignuntur. Sunt qui lupum canarium eum putent eſſe, qui initu canis ex lupâ naſcitur. Leonum genus ignobile ex leænis & pardis Solinus dictat. Leopardi; ex pardo & leænâ. Philoſtratus leænam non ex pardo ſed pardali concipere ſcribit.

Quærendum, an vt leæna ex pardo concipit, & corpore ſibi ſimilem gignit, animo diſſimilem; ſic etiam pardalis ſeu panthera ex leone concipiat, & maculoſum gignat fetum. Camelum Bractianam Didymus ex apris ſimul paſcentibus cõcipere docet. Crocutá ex leænâ Æthiopicâ & hyænâ tradunt Plinius & Solinus. Equus ex tauro & equâ quondam generatus. Franciſcus Galliarum Rex equum habuit poſteriore corporis parte ceruinâ, natum, vt fertur, ex ceruo & equâ. Adnotat Bellonius. Apud Rhætos ex capræ & arietis coitu naſcuntur oues anteriùs, poſteriùs capræ. Thoes ex lupo, pardali, pantherâ, canit Oppianus. Mulus alius ex aſino & equâ naſcitur; alius ex equo & aſinâ, qui hinnus appellatur. Generantur ex equâ & onagris manſuefactis mulæ veloces in curſu. Quartum genus mulorum ex aſinâ & onagro; quintum ex aſinâ & tauro. Omnia maſcunt bigenera: plus à matre accipere videntur, præſertim quoad molem & formam corporis.

CAPVT XXV.

An aliquæ naturæ nécne fuerint poſt peccatum Adami, quæ non fuiſſent ſi non fuiſſet lapſus.

ISta quoque curioſitas in mediú vocanda breuiter, Num aliquas beſtiolas impediret innocentia Adami. Quidam putant, vtique lendes & pediculos mũdo defuturos. At ipſe non credo, quòd ijs tunc carerent homines deficientes honore illo inoocentiæ primæ. Quemadmodú enim Adam peccauit, poſſent peccare & liberi; quorum gratia non locupletioris priuilegij eſt quá paterna. Quare qui ſemel in peccatum ruoc dilaberentur, ſimilibus miſerijs conditionis & naturæ obnoxij fuiſſent; naturalis enim generatio pediculorum eſt. Præterea non tantùm iſta noſtri generis infamia eſt. Infeſtantur, iuxta Ariſtotelem, pediculis phaſianæ etiam, & aliæ aues, quibus penna caule conſtat. Boues quoque & ſues.

CAPVT XXVI.

An aliqua animalia exotica Americæ & inſularum remotiſſimarum poſt primam productionem enata fuerint.

SVſpectæ aliquibus fuere monſtroſæ feræ noui orbis & inſularum natarum longo interuallo terris, ſiue quia adulterinæ viſæ ex multiplicis generis commixtione natæ, ſiue quia ſponte illic enatæ, cùm aliam viam non viderent tranſcurrendi ad tergus illud naturæ. Verùm quia fecũdæ ſunt, & ſolemni copulæ ritu ſuum genus propagant, participes diuinæ benedictionis ſine dubio fuerunt, & fecũdatę Dei iuſſu ad incrementum & multiplicatiunem. Deinde, non puto adulterinum, quidquid aſpectu monſtroſum. Eſt quoque deformitas naturalis, vt formoſior natura ſit. Quo pacto in orbes illos remotos illaræ fuerint, iam diſcuſſimus.

CAPVT XXVII.

An in Americá fuerint in principio mundi formata animalia quæ ibi inueniuntur.

COnſiderandum quoque eſt, vbi animalia formata: in quodnam effuſa ſolum. Suis credo quæque conuenientibus exorta plagis per omnem terram, non ſimul, nec prope cum Adamo; ideò delata ad illum, inſigniẽda titulo qui aptiſſimus eſſet illorum ingenio.

Dices, quomodo poſt diluuium diſſipata in dorſum vſque orbis? Quæro quomodo conuecta ad Adam? quomodo ad Noë, vt in arcam colligerentur? Ruſus quomodo, poſtquam conuenêre ad Adam, rurſus diſperſa? Eâdem ratione puto poſt naufragium vniuerſi reſtituta in ſuam quæque patriam. Hoc pertinebat ad Angelos ſpecierum naturalium cuſtodes aut præſides, ab his portatæ ad Adam & Noë feræ, quas ſenior noſter orbis ignorauit, vt non poſſint dici coloniæ mundi antiqui, nec hinc peregrinatæ illuc, ſed indigenas ſemper fuiſſe eius ſoli.

CAPVT XXVIII.

In quibus regionibus animalia generentur.

ENata itaque & reſtituta ſunt animalia in aliquam earum regionom quas incolunt nunc: colligam nonnullas. Africa generat oryges, dictyen: Æthiopia calen, callitrichen, quod animal negatur in alio ſolo viuere poſſe; ſphinges, cepum, camelo-pardalim, item equos feros biſulcos: Lybia cato-

 blepam.

blepam. Garamantes boues opiſtonomos habent. Aper nullus in Africâ creditur. Aſia & Africa elephantes, pantheras, & chamæleontes alunt. Syria, Libya, & Cyprus chalcidem lacertorum generis. Ægyptus & Oriens ſcincos. Africa & India ſimias & hyſtrices. Scythia & Sarmatia κολὸν. Ægyptus generat crocodilum & ichneumonem. India papiones, chiutcam, monocerotem, axiin, pæphagum, boues vnicornes & ſolipedes, gazellã. India & Hircania tigres. Chulchis tragelaphum Plinij. Syria colapum, Phrygia & Lycaonia præcipuos onagros. Bactriana & Arabica regio camelos. Nordvegia peſtem peculiarem habet, quam leem vel lemer appellant. Hiſpania & Baleares alunt cuniculus, zibethum, muſmonem. Italia & Thracia ſtelliones. Summi Heluetiorum montes ibicem & murem alpinum; Septemtrionales regiones tarandum, armelinos, id eſt muſtelas albas, zobellã, noërzam, tragelaphum ex genere ceruorum, vrum, biſontem, bubalũ, ericetum. Sciurus à vario non niſi regione differt. Africa, Aſia, & Europa cetera animalia promiſcuè generant, leones tamen Europa tantùm intra Acheloum & Neſſum amnes aluit, teſte Ariſtotele. Africæ deſerta, India & Arcadia teſtudines habent. Perũaua regio ſemiuulpã, Creta ſtrepſicerotem. Lupos, vulpes, aliaque quadrupedum noxia Creticus ager nuſquam educat. Angliã lacertis carere dicunt. Apud diuerſas regiones eadem animalia diuersâ naturâ naſcuntur. Duplex iecur eſt leporibus Biſaltinis. Æthiopicæ quædam ſues geſtare cornua feruntur. Leones Indici, Armenici, Parthici non adeò robuſti. Apud Neuros boues cornua in humeris habent. Omnes merulæ albæ ſunt in Cyllene. Piſces in terrâ Babylonicâ fluuijs egredientes pabulari in ſicco dicuntur. Capræ in Mimante natæ ſex menſibus non bibunt. Oues pingueſcunt in Ponto paſtæ abſinthio.

CAPVT XXIX.

De regionibus exitialibus.

ALiquæ regiones ſunt noxię & exitiales. Narrabo aliquas ex Caryſtio. In Lemniorum inſulis, quæ Neæ ſeu Nouæ vocantur, neque naſcuntur perdices, & ſi importentur, pereunt. Quidã prodigioſiùs narrãt, mori eas, ſi vel conſpiciant eam terram. In Bœotiâ magna talparum multitudo In ſolo Coronico agro id animal non naſcitur, illatum moritur; ſicut & vlulæ in Cretâ, quam inſulam ferunt nullum lethale animal tolerare. In Aſtypalæâ ſerpentes non naſcuntur, neque lepores in Ithacâ, neque in Africâ ſus ſilueſtris, neque cerui, neque felis in Rhenẽâ Délo propinquâ, neque meleagris alibi vſquam conſpicitur. In Scythicis regionibus, & apud Eliam mulus non naſcitur. Theopõpus apud Chalcidenſes, qui ſunt in Thraciâ, locum eſſe quemdam ſcribit eâ naturâ, vt quæcumq; intrent animalia ſalua rurſum exeant; cantharus autem nullus inde effugiat, ſed omnes in orbem circumagitati pereant, itaque à peſte cantharorũ, loco nomen eſſe Cantharolethron. Cranone Theſſaliæ vrbe aiunt duos tantùm eſſe coruos. Itaque etiam publici eorum hoſpites, cùm (qui mos eſt omnibus vrbibus) ſuis ſcriptis inſigne vrbis ſubijciunt: pingunt duos coruos currui æreo inſidẽtes, quòd his plures ibi numquam ſint viſi. Currus autem (nam hoc quoque mirum alicui videatur) additur hac decausâ. Inter ſacra donaria currum ſeruant æreum, quem vbi ſiccitas incidit, pulſant, & aquam à Deo poſcunt atque impetrant. Addit his aliquid ſingulare Theopompus, coruos nimirum tantiſper Cranone morari dum pullos educent: eo facto, ipſos relictis Cranone pullis diſcedere. Myrſilus Leſbius in monte Lepetymno ait fanum eſſe Apollinis, ac ſacellum Lepetymni, in quo, ſicuti Cranone, duo tantùm ſint corui, cùm non pauci in viciniâ ſint.

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII
EX SOCIETATE IESV
HISTORIÆ NATVRÆ
LIBER SEXTVS.

CAPVT PRIMVM.

De progeneratione animalium.

POST primas origines proceſſerunt ſpecies animalium principes propagine diuerſimodâ: non eodem ritu, coitu, partu, numero, tempore. Immenſum eſſet cenſere omnia : appingam aliqua. Humanitus inter ſe complexi coëunt ſimiæ, lacerti, erinacei: vrſi humi ſtrati, erinacei verò ſtantes. Coitus auerſus rhinoceroti, elephantis, tigribus, lyncibus, leoni, lepori, cuniculis, canibus, lupis, & in ſummâ omnibus quibus auerſa genitalia. His alij camelum annumerant, de quibus Ariſtoteles negat. Mus in coitu complectitur caudam. Elephas femina ſedet. Camelus femina in coitu ſedet, complectente marc, prodidit Ariſtoteles. Cerui currentes feminas ineunt, canit Oppianus. Cerui clunibus ſubſidentibus ſemen genitale recipiunt, vt Ariſtoteles ſcribit. Ceteræ in coitu tergis ſuperueniunt. Teſtudines Ariſtoteles ſuperuenire ſcribit, Ælianus ſupinas iacere tradit. Vulpes ſuperuenire Ariſtoteles docet, Plinius verò feminam in latere proiectam marem amplexari ſcribit. Occultò coëunt elephanti, cameli, rhinocerotes. Ranæ magnâ ex parte noctu coëunt. Adulteria ignorant, & coniugij lege degunt elephanti, & capreæ. Camelus cum matre & ſorore non coit. reliqua promiſcuè coëunt, licet ſingulare exemplũ extet equi, qui matrem imprudens ſuperuenit, & cognito indicio ſeipſum exanimauit, de quo Plinius, Ælianus & Oppianus. Canes cum lupis, vulpibus, & tigribus coëunt. Alia diximus inter bigenera. Sues tantùm coitu ſpumam ex ore fundere, diligentiores tradunt, & Plinius ſcribit. Verno tempore admittitur lanigerũ pecus optimè, aut etiam autumnali: idem de tauris intellige. Suillum pecus à Kalendis Februarijs ad duodecimum diem Martij. Æquinoctio verno equæ, ſolſtitio æſtiuo aſinæ, per autumnũ ferè capræ. Commodum videtur, vt equi locis calidis menſe Aprili, frigidioribus autem Maio admittantur. Equum poſt vnum à partu annum vtiliter admitti, putant Plinius & Varro. Camelus femina poſt vnum ab enixu annum rurſus demum coit. Qui quadrimis minores ſunt, maioreſque quam duodecim annorum, prohibentur admiſſurâ. Columella de tauris loquitur. Idem de vaccis intelligendum, ſed vaccas etiam bimas rectè concipere putant. Arietis ætas ad progenerandum optima eſt trima, nec tamen inhabilis vſque in annos octo: Columella & Palladius dicunt. Hircus ad ineũdas ſeminas, & ante anniculum congruus, non autem durat vltra ſexennium: Palladius notat. Canibus non niſi poſt annum permĩttẽda venus, iuxta Columellam. Elephantus tam mas quàm femina incipit coire anno ætatis vigeſimo, ſcribit Ariſtoteles. & alibi: Femina incipit coire anno aut duodecimo celerrimè, aut decimoquinto lẽtiſſimè. Mas quinque aut ſex annos natus ſuperuenit ineunte vere. Alij aliter. Mas coit quinquẽnis, ſemina decennis, Plinius narrat. Coire incipiunt in trimatu cameli, menſe trigeſimo ætatis aſini, octauo ſues, ſexto canes & cuniculi; ſed canes magnâ ex parte anniculi, nonnumquam etiam menſe octauo. Hircus ſeptimo ætatis die, capræ adhuc lactentes. Coëunt tam oues quàm capræ. Item vaccæ quamdiu viuunt. Ratus coitus eſt ceruis, vaccis, elephantis: quam enim elephas mas impleuerit, eam rurſus non tangit. Ceruæ, vaccæ, teſtudines coitum propter dolorem auerſantur. Frequẽtior coitus eſt aſinis, equis, leonibus. Coitus totâ die camelis ſolis ex omnibus quibus ſolida vngula, teſtatur Plinius. Coëunt & pariunt quoquo tempore lepores & cuniculi. Quadrupedum prægnantes venetem arcent, præter equam & ſuem. Ariſtoteles de muliere & equâ ſolis animalium id affirmat. Vere coëunt lacerti, elephanti, equi, glires, ſciurus, canes. Menſe Septembri cameli: hiemis initio vrſi, apri. Lupi toto anno non coëunt dies amplius duodecim: ſues agreſtes ſemel quotannis coëunt, domeſtici ſæpè. Canes ineuntur à partu ſexto menſe. Cameli vno interpoſito

anno

anno. Libidinoſæ præ ceteris ſunt vaccæ, equæ, caprigenum pecus, omne genus ſimiarum, ſues, cerui, cameli, mures, canes, vrſi, leones, lepores, cuniculi, teſtudo terreſtris mas, & feminæ ex onagris. Lepus incerti ſexus eſt, modò mas modò femina. Sexus diſcrimen iuxta Oppianum rhinocerotes non habent, ſed omnes eius generis mares apparent, feminæ numquam; iam tamen clariùs conſtat legitima generatio huius beſtiæ. Vulgus falsò credidit hyenas alternis annis feminas & mares fieri. Salamandræ nec maſculinum nec femininũ genus eſſe, falsò putat Georgius Agricola. Sexu tantùm differunt capra & hircus, aries & ouis, pardus & panthera, ſecundùm Plinium.

CAPVT II.

De conceptu animalium.

DE conceptu pauca addenda. Oues & capræ terno & quaterno coitu implentur, iuxta Ariſtotelem. Cerui non concipiũt ante Arcturi ſidus, Solino & Ariſtotele teſtibus. Equæ ab aſino citiùs implétur, quàm ab equo. Aquilonis flatu mares concipi dicunt; Auſtri feminas, ſcribunt Ariſtoteles & Plinius. Equos à vento concipere in quibuſdam regionibus, auctores ſunt Columella, Plinius, Virgilius, Solinus, ſed fabula eſt. Mutes ſalis guſtatu prægnantes fieri æſtimantur, iuxta Plinium & Ariſtotelem. Superfœtant lynces, vrſi, lepores, cuniculi, porcelli Indici. Equa peperit in Hiſpaniâ mulam aliâ mulâ grauidam. Bigenera plerumque ſterilia. Mula femina non concipit; mas poteſt implere & generare, iuxta Ariſtotelem. Idem ſcribit, mulas ſuo in genere procreare in Syriâ. Burdo quoque ſterilis eſt vt mulus.

CAPVT III.

De fœturâ animalium.

ELephantem decem annos in vtero geſtare vulgus credit: alij annum & ſex menſes, alij biennium, alij triennium geſtare ſcribunt, ſed quod fœturæ tempus incertum ſit, cauſa eſt quòd nõ pateat coitus. Annuam fœturã equis, aſinis, camelis adſcribit Ariſtoteles. Camelis alibi decem tantùm menſes aſſignat. Cerui & vaccæ fœtæ ſunt decem menſes (cerui tamen ſecundùm Plinium & Ariſtotelem octonos menſes) oues & capræ quinque menſes, ſues quatuor, leænæ menſes duos, ſecũdùm alios ſex, canes dies ſexaginta & vnum, aut duos, aut ad ſummũ tres, iuxta Ariſtotelem & Plinium. Lupus fert & parit vt canis. Cati dies quinquaginta ſex, viuerra quadraginta, hiſtrix & vrſa triginta. Aiunt porcellos Indicos ante ſexageſimum à conceptu diem non parere. Crocodili ſexaginta dies ventrem ferunt, & totidem oua pariunt, totidemque dies fouent. Oua teſtudinis dicta ventri ſubdita ſunt. Trienniũ dicuntur ferre vultures. Cyprini quinquies aut ſexies in anno pariunt, ter chalcis.

CAPVT IV.

De fœtu.

IMperfectos fœtus edunt omnia multipara, præter ſuem. Vrſæ informem carnis maſſam edunt, quam lambendo figurant. Cæcos pariũt omnia multifida. Vrſa fœtum minimũ pro magnitudine ſui corporis edit. Ranarum fœtus primò ſunt carnes paruę, rotundæ, nigrę, deinde oculis tantùm & caudâ inſignes. Canes, capræ, & oues, & reliquæ paruę quadrupedes, monſtra pariunt frequentiùs, quã maiores, obſeruauit Ariſtoteles. Elephãti, cameli, equi, vaccę, cerui (quibus interdum tamen geminus partus, ſed raró) omnia ſolipeda, ſingulos pariũt. Vipera & ſalamandra viuipara ſunt, vti pęnè omnia quadrupeda, exceptis chamæleonte, crocodilo, vtroque lacertarum, ranarum, & teſtudinũ generibus, quæ ouipara ſunt. Salamandra viuipara in vtero primùm oua concipit. Biſulca pauca generant, præterquam ſues. Multifida & parua eiuſdem generis multa pariunt, vt canes, feles, oues, lepores, lupi, viuerræ, tigres, leones, lutræ, &c. Supra cuncta muriũ fœtus: ex vnâ genitos centum viginti, tradiderunt Ariſtoteles & Plinius. Inter ouipara crocodili & teſtudines numeroſitate ouorum præſtãt. Ægyptiæ capræ fœtus quinos parere ferũtur, quòd fecundiſſimas Nili aquas bibant, notat Ælianus. In regno Var, (ſic fertur) quotquot equæ pepererint, edunt fœtus deformes ſiue retortis pedibus, ſiue alio defectu, vt nullius ſint vſus.

CAPVT V.

De partu.

CEruas parere ſolere iuxta vias maximè, ob metum aliarũ belluarum, prodit Ariſtoteles. Aſina parturiens tenebras quærit. Elephas parturiens ingreditur aquas vſque ad vbera, metu draconis. Soricem in iuuencâ pinguefactâ, nec non in ſuis etoſâ cute nidum feciſſe, & mures peperiſſe, idoneis Auctoribus conſtat. Amphibia in ſicco pariunt, & educant. Animalia quorum acuti ſunt vngues, frequenter parere nequeunt.

Equa

Equa ſtans parit, aliæ quadrupedes iacentes, iuxta Ariſtotelem. Muſtelam ote parere ſabulantur. Partus aſinarum & camelorum à trimatu legitimus. Totâ ętate aſinæ & equæ parere poſſunt. Canes à duodecim ferè annis generare deſinunt, oues & vaccę plerumque à decem. Generare incipiunt cuniculi cùm ſex menſes ætatis lunares habêt, ſecundùm alios anniculæ. Sues mares non vltra trimatum generant, ſcrophæ annos octo aut etiam quindecim. Annuus partus canibus, lupis, ſuibus, feris, lanigero pecori; in locis tamen nonnullis propter cæli clementiam oues bis pariunt. Idem vaccæ faciunt, vbi pabuli copia: alioquin alternis annis pariunt. Suibus domeſticis partus bis in anno. Omnes lupæ intra duodecim dies pariunt, nimirum quòd toto anno non ampliùs quã duodecim dies coëant. Parit aſinus eodem tempore quo coierit. Vere pariunt elephanti, cameli, ſues, feræ, ineunte ætate lupus: vtſa eodem tempore quo latet.

CAPVT VI.

De propagine animalium per coitum ſine deciſione ſeminis.

CEterùm propago nuptialis animalium, hoc eſt ex mare & feminâ, non vno tantùm modo fit ex deciſione maſculini. Fit quoque ſine iſtâ cærimoniâ, fœcundante ſolùm genitali maris virtute feminâ, nullâ ſui abſciſſâ particulâ, nec in femineam vuluam intruſâ. Quidam iuniores hoc fieri putant, communicatâ à mare feminæ incorporeâ quadam efficaciâ, vt progeneret, & ſuâ fœcundet materiam. Alij malunt fieri agente virtute genitali maris in feminæ ſemen, ſed non deciſâ. Hoc ritu generantur phalangia, verticilla, ſcarabei, muſcæ, & illa inſectorum animalia, quorum feminæ pudendũ in marem inferunt longiore coitu ſcilicet, vt competens ſpatium ſuperſit actioni fœcundanti. Ariſtotelicum iſtud placitum hac ſententiâ explicatur lib. 5. de Hiſtoriâ animalium. Inſecta auerſa coëunt, deinde quod minus eſt ſuperuenit maius, hoc eſt mas feminam, nec mas in feminam genitale vllũ inſerit membrum, more animalium ceterorum; ſed femina ſurſum, in maris receptum, caudæ vltimum ſuæ meatum quemdam prædducens reflectit, qui in nonnullis maior quàm pro ratione totius corporis eſſe videtur, cùm ipſa parua admodum ſint. Sed ſunt etiam in quibus minùs inconueniens æſtimetur. Planum hoc fuerit, ſi muſcas coitu venereo copulatas videris. Tardo etiam, quę coiuerunt, ſeiunguntur digreſſu: diu namque eorum copulatio durat, quod in ijs quæ in noſtro conſpectu verſantur facilè patet, verbi causâ in muſcis, in ſcarabeis; omnia enim ad hunc modum coëunt, videlicet muſcæ, ſcarabei, verticilla, phalangia, & ſi quid aliud generis eiuſdem coire ſolet. Phalangij quæ texunt, coitus agitur hoc modo. Cum femina deductam ataneam traxerit, mas eamdẽ mutuò trahit; quod vbi ſæpiùs fecerint, coëunt, & auerſis clunibus copulantur; nam propter aluum orbiculatam, modus hic coniungendi ijs congruit.

CAPVT VII.

De propagine & fecunditate animalium ſine coitu, nec vi maſculinâ.

ALio quoque puriori modo, virgineo ſcilicet, propagantur aliqua animalia, ſine nuptijs, ſine coitu, ſine mare, ſine femine, abſque virtute aduentitiâ in corpus generantis & parientis transfuſâ aut communicatâ. Sic multiplicari feruntur ex piſcibus qui dicuntur rubelliones & channæ: hos proptereà feminas eſſe volunt omnes. Libentiùs putarem eſſe indiſtinctì ſexus, ex ſeſe plantarum more propagantes, licet Ariſtoteles dixerit feminas, cuius ſententiam de hac genitura non grauabor tranſſcribere. *Si quod autem genus eſt,* inquit, *quod femina ſit, & marem diſtinctum non habeat, id ex ſeipſo animal generare poteſt. Quod etſi nondum fide dignâ exploratum habemus, tamen facit vt in genere piſcium dubitetur: eorum enim quos rubros ſiue rubelliones vocant, mas nullus adhuc viſus eſt, ſed femina omnes fœtu plena reperiuntur. Verùm de his nondum compertum habemus, quod fidem faciat ſatis. Quòd autem nec mas, neque femina ſit in genere quoque piſcium, eſt, vt anguilla & genus mugilum quoddam in fluuijs lutulentis. At verò in quibus ſexus maris & feminæ diſtinctus habetur, fieri non poteſt vt femina ipſa per ſe generet perfectè. Ita enim mas fruſtrà eſſet, quamobrem in ijs mas ſemper perficit generationem; hic enim ſenſualem dat animam aut per ſe aut per geniturã.* Similis fœcunditatis ritus vulturibus tribuitur, de quibus Theophylactus Simocata hæc ſcribit. Multa inter aues genera. Non opus habent maſculorum copulatione ad conceptionem: ſed alia quidem, quæ ventoſa ſunt, non pariunt; vultures autem, vt ſine mariũ coniunctione pariant, naturæ ferunt leges. Vulturem itaque videre non eſt maſculum, ſed omnem ſexum ijs intercluſit natura feminæ: quod cùm ſciant vultures, orbitatem veriti, liberorum in conceptionem omne genus incumbit, quemadmodum Lemniades mulieres Heroum videntes appellantem claſſem. Multiplices deinde

inde nectunt vultures aſtutias: aduerſus Notum ventum volitant. quòd ſi Notus non ſit, ad affinem ei Eurum expandunt alas, poſteà hiant, ac ita vento influente replentur, & pariunt, non oua ventoſa, ſed fœtus viuos. Idcircò plurimo tẽpore natura opus habet vt animal perficiat: difficile namque & operoſum nimis eſt naturæ, animali dare eſſentiam, & ad animalis perfectionem perducere id quod eſt tenuiſſimum. dicuntur enim vultures triennium ferre. Perdices quoque ſcribit Antigonus, ſi ad ventum à maribus ſtent, femellas concipere. Phœnicis regeneratio, auis virginis ad ſpontaneã originem remittenda eſt. Sed vt hoc fabuloſum, ita alia ſatis certa non ſunt.

CAPVT VIII.

De ſpontaneâ geneſi animalium.

FRequentiſſima alia animalium generatio ſine propagatione eſt, per ſpõtaneum exortum. Quando nullo enaſcuntur certo, nullo conſpicuo ſata extrinſeco progenitore, hæc ſponte genita dicuntur, quaſi per ſe nata, vt inquit Plinius, vel ex ſeipſis nata: quẽadmodum angues & ranæ è limo, talpæ & mures è fimo, apes ex bouillo cadauere. Multiplex eſt iſta geneſis ſpuria. Quędam ex alijs animalibus prorumpunt non modò cadaueribus, ſed viuentibus, quædam ex plantis, quædam ex mineralibus, quædam ex alijs mixtis, quædam ex elementis.

CAPVT IX.

Ex animalibus viuis ſponte naſcuntur alia animalia.

IN Hiſpaniâ, vt alibi commemoro, equa peperit mulam alio fœtu grauidã. Mures progignuntur ex muribus: implentur enim ſine coitu, ſi ſalem, vt fertur, lambant. Non ſemel mure feminâ reciſâ fœtus pręgnantes inueniri. De parte Perſicæ terræ id teſtatur Ariſtoteles. Humano in ſanguine, arbitro Plinio, animalia naſcuntur exeſura corpus. Sub initium Marſici belli ancilla peperit ſerpentem. Gigni ranas, vermes, & alia monſtra in muliebri vtero, etiam Ariſtoteles ſcribit. Andreas Laurentius adijcit talpas, Porta rubetas & lacertos. Viperæ adhuc ex humano corpore natæ. Lumbricos per aluum egeri, frequentiſſimum. Egregiè Quintus Serenus & cecinit, & fleuit:

Quid non aduerſus miſeris mortalibus addit
Natura? Interno cùm viſcere tinea ſerpens
Et lumbricus edax viuant inimica creanti,
Quod genus aſſiduo laniat præcordia morſu,
Sæpè etiam ſcandens oppletis faucibus hæret,
Obſeſſaq; vias vitæ concludit anhelæ.

Fœtidum animal in Indiâ non aliud excrementum emittit quàm colubros. Vermes in inteſtinis equorum & ouium, in linguâ canis gignuntur, & in capite cerui: qui ſi ad ætatem grandæuam veniat, oſſe capitis ſub oculo terebrato, veſpas progignit. Alij malunt ex medullâ prodire volantes. Aliquando concreuerunt è naribus cerui. Alia poſteà dabimus.

CAPVT X.

Ex animalibus mortuis alia animalia renaſcuntur.

EX humanâ cadaueris medullâ ſerpens progignitur. Enaſcũtur quoque ex mortuis hominibus ſerpentes, anguillæ, muſcæ, mures. Tranſcribam de hoc hiſtoriam ex nonnullis Scriptoribus, Guagnino, Munſtero, Iantio, Fortunio, Licero, in eius fidem conſpirantibus. Pompilium ſeu Popelum Poloniæ Regem, in omni exercitatione dicere ſolitum, Vtinam me mures vorarent! Filium habuiſſe qui Pompilius ſecundus appellatus, relictus poſt patris obitum in ætate puerili, patruis eius regnum adminiſtrãtibus, adultus factus vxorem duxit. Tunc illum conuiuia celebrantem, mero madentem, ſertis coronatum, vnguentis delibutum, crapulâ & luxu reſolutum inuadunt mures de cadaueribus patruorum, quos ipſe & vxor eius Regina veneno interfecerant, ingenti magnitudine egreſſi, & in conuiuantem tyrannum, conſortem eius, & filios rabidis morſibus inſiliunt militum cateruâ nequaquam abigente, quoniam humano ſuffragio fatigato mures infatigati perſeuerabant die noctuque. Extruũtur ardentes foci, & in medio eorum locatur Pompilius, coniux, & filij: illuc autem & mures per flammas tranſeuntes, parricidam rodere non ceſſabant. Ad aliud tandem elementum ventum eſt: in nauibus adducitur occiſor patruorũ Pompilius cum ſuis in ſtagni altitudinem; mures tamen inceſſanter ſecuti abductos & naues rodebant, in tantum vt aqua perforatis rimis ingreſſa, ſubmerſionem minaretur. Ideò nautæ timentes præfocationem, ab aquis deduxerunt nauem in litus, vnde alia caterua murium occurrens, iuncta prioribus acriùs infeſtabat. His viſis defenſores, diuinam vltionem cognoſcentes, omnes fugerunt. Pompilius autem protectoribus nudatus, recepit ſe in turrim altiorem in Gruſuicza, vbi mures rapido curſu aſcendentes conſumpſerunt & vorauerunt duus filios, vxorem & facinoroſum Pompilium. Hactenus Lycetus. Bruchi quoque oriuntur ex hominum morticinijs,

ticinijs,ex cadauere equi crabrones & veſpę, locuſtæ ex mulo, apes ex tauro, fuci & ſcarabæi ex aſino; bufones ex anate; ex cancri exanimati & in ſicco ſepulti corpore fit ſcorpio: ex apuarum cadaueribus aliæ exoriuntur apuæ. Similiter ex quodam formicarum Indicarum genere vermiculi naſcuntur, mox in formicas faceſſentes prioribus ſimiles. Renaſci verno tempore ranas ex mortuis, pridem Auctores aliqui affirmant. Muſcæ quoque humore exanimatæ, ſi cinere condantur, ſcribit Plinius recuperare vitã. Apes non vno modo reuiuiſcunt; extinctæ oleo rurſus fuſo aceto reciperant animã: vtcumque mortuæ, ſi intra tectum hieme ſeruentur, deinde verno torreantur, Sole & cinere ficulneo toto ſerueantur die, reuiuiſcunt, iuxta Plinium.

CAPVT XI.

Ex plantis animalia.

Scoticæ aues ex arborum frondibus in aquas delapſis emergunt. Apes ſponte proueniunt ex floribus cerinthi, arundinis, oleæ. Teredines fiunt ex larice, bombyces ex mori folijs. Piſces quoque in Iuuerne fluuio ex frondibus arborum erumpunt. Mures naſcuntur ex arundine, anguillæ ex algâ, vermes ex fungis & tuberibus. Ex lignis corruptis mytuli enaſcuntur, blattæ ex marceſcentibus plantis. Tabanos ex lignis naſci, ſcribit Ariſtoteles. Ex ocymo multis modis ſcorpio fit, fiunt vermes, fiunt pediculi.

BLANTA.

CAPVT XII.

De blantis.

Blantarum auium generatio mirifica eſt: eius narrationem ex Turnero exhibeo. Prior anſer à noſtris, hodie blanta & bernicla vocatur, & ferè anſere minor eſt, pectore aliquouſque nigro, cetero cinereo anſerum ferorum more, volat, ſtrepit, paludes frequentat, & ſegetes depopulatur. Caro huius paullò inſuauior eſt, & diuitibus minùs appetita. Nidum berniclæ aut ouum nemo vidit. nec mirum, cùm ſine parentis operâ berniclæ ad hunc modũ ſpontaneam habeant generationem. Cùm ad certum tempus malus nauis in mari computruit, aut tabulæ, aut antennæ abiegnę, inde in principio veluti fungi erumpunt, in quibus temporis progreſſu manifeſtas auium figuras cernere licebit, deinde plumâ veſtitas, poſtremò viuas & volantes. Hoc ne cui fabuloſum eſſe videatur, præter commune omniũ gentium littoralium, Angliæ, Hiberniæ, & Scotiæ teſtimonium. Gyraldus, qui multò feliciùs quàm pro ſuo tempore Hiberniæ hiſtoriam conſcripſit, non aliam eſſe berniclarum generationem teſtatur. Sed cùm vulgo non ſatis tutum videretur fidere, & Gyraldo ob rei rationem non ſatis crederem, dum hæc quæ nunc ſcribo meditarer, virum quemdam, cuius mihi perfectiſſima integritas fidem merebatur; profeſſione Theologũ, natione Hibernum, nomine Octauianum, conſului, num Gyraldum hac in re fide dignum cenſeret: qui per ipſum iurans, quod profitebatur

tur Euangelium, reſpondit veriſſimum eſſe, quod de generatione huius auis Gyraldus tradidit, ſeq; rudes adhuc aues oculis vidiſſe, & manibus tractaſſe, breuique, ſi Londini menſem vnum aut alterum manere contingeret, aliquot rudes auiculas mihi aduectas curaturum. Berniclas igitur ſiue brantas ex putridis nauium malis fungorũ more naſci, minimè fabuloſum eſſe, doctorum & honeſtorum virorum oculata fides mihi perſuaſit. In VValliâ, quæ pars eſt Angliæ verſus Hiberniã & Scotiã, aues iſtæ adhuc rudes & implumes in littore, ſed non ſine formâ certâ & propriâ auis, paſſim inueniuntur. Alexander autem ab Alexandro ex Iunio Dentaro Parthenopæo refert, in penitiſſimis oris Britanniç, ſinu intimo, vbi çſtus effuſi Oceani ſecundi & reciproci ad Lunç augmenta, & damna ac frequentes fluxus maris & refluxus haud ſecùs quàm tempeſtates ſtatis vicibus littora infeſtant, ſæpè malos, & nauium carinas, vetuſtate tabeſcentes, ad littora expoſitas, & diurinâ aquâ madefactas, quoſdam veluti fungus breui pediculo iuxta aquas gignere, paulatimque adoleſcere inter fluctus, elapſiſque certis diebus etiam moueri, ſed tamen a trunco minimè diuelli. Interiecto deinde tempore, velut ad iuſtam magnitudinem peruenerint (mirum dictu) tradit quod omnem ſuperat fidem, fungos eiuſmodi ita genitos ab eo trunco ſponte auelli, mox alis emiſſis, & penniculis enatis euolare, & marinas aues exiſtere, veſcique piſciculis littoralibus, perque maria paſſim enatare, pariterque apud incolas mirum non haberi, ſed quia paſſim id euenire ſoleat, quotidiano vſu miraculum eſſe deſinere. Nec ſupprimendus eſt Hector Boërius, cuius iſta eſt narratio. *Præſtat iam*, inquit, *de anſeribus, quos vulgò perperàm in arboribus naſci in Inſulis Hibridibus credunt, ea qua huius rei cognoſcendæ multo iam tempore ſtudioſi, re diligenter exploratâ perſpectaq; cognouimus, diſſerere. Mari enim illis interiecto, mihi magis eorum procreandi vis quadam ineſſe videtur, quàm alicui alij vi: varijs enim modis, verùm in mari ſemper, prouenire conſpeximus. Etenim ſi id lignum in mare projcias, temporis tractu primùm in eo vermes excauato ligno naſcuntur; qui ſenſim enato capite pedibuſq; atque alis, plumas poſtremò edunt; demum anſeribus magnitudine æquales, cùm ad iuſtam peruenerint quantitatem, cælum petunt reliquarum auium more, remigio alarum per aëra delati, id quod luce clarius anno à partu Virginis milleſimo quadringenteſimo nonageſimo pluribus ſpectantibus in Buchananiâ viſum eſt. Nam cùm in eam ad Pethſlege caſtellum fluctibus huiuſcemodi lignum quoddam ingens delatum eſſet, rei nouitatem, qui primi conſpexerant, admirantibus, ad loci illius Dominum accurrentes, rem nouam nuntiant. Is adueniens, trabem ſerrâ diuidi iubet: quo facto, ingens cõfeſtim apparet multitudo, partim vermiũ, alijs adhuc rudibus, alijs quædam membra formata habentibus, partim etiam formatarum perfectè auium, inter quas quædam plumas habebant, aliæ implumes erant. Itaque in miraculo ſtupentes, iubente Domino in templum D. Andreæ Tera (aliàs Tyrà, & meliùs, id pago cuidam eſt nomen) lignum comportant, vbi & hodie manet, vndique ſicut erat à vermibus perforatum. Huius ſimile duobus ſubinde annis in Taum aſtu appulſum ad Brughe caſtellum multis accurrentibus oſtenſum eſt. Nec diuerſum eſt, quod exindè duobus rurſum annis Lethç portu Edimburgenſi vniuerſum populum ſpectare contigit. Ingens enim nauis, cui inſigne ac nomen Chriſtophori erat, vbi tres perpetuos annos ad vnam Hibridum in anchoris conſtitiſſet, huc reducta, atque in terram ſubducta, plena omnia exeſis trabibus, quà mari ſemper merſa fuerat, vermium huiuſcemodi rudium partim aut perfectam nondum auis formam habentium, partim iam abſolutorum oſtendit. Ceterùm cauillari id quiſpiam poſſit, arborum truncis ac ramis illis in inſulis natarum virtutem hanc ineſſe, Chriſtophorum quoque illam ex trabibus Nebridianis contextam aſſerens. Itaque quod ipſe quoque abhinc ſeptem annis vidi, haud grauabor in medium adducere. Alexander Gallouidianus Kilkendenſis Eccleſiæ Paſtor, vir præter inſignem probitatem rerum admirandorum ſtudio incomparabili, cùm extractâ algâ marinâ inter caulem & ramos à radice ſtatim pariter, & vſque ad cacumen enatos, quà coniunguntur, conchas adnatas videret, rei nouitate attonitus, mox cognoſcendi cupidus eas aperit, vbi magis multò quàm anteà obſtupefactus conſtitit: non enim piſcem in teſtis concluſum comperit, ſed (dictu mirabile) auem, ac pro illius magnitudine teſtas quoque inauctas. Quibus enim parua inerant, & ipſæ quoque apertæ, eas pro quantitate complectebantur. Itaque ad me extemplò, quem eiuſmodi rerum cognoſcendarum iam olim magnâ cupiditate detentum nouerat, celeriter accurrit, remq; omnem monſtrat, non magis rei miraculo obſtupefacto, quàm re tantâ ac tam inauditâ conſpectô læto: hac enim re ſatis conſtare arbitror, non hæc procreandarum auium ſemina, aut truncis, aut arborum ineſſe fructibus, ſed ipſi Oceano, quem Maro & Homerus patrem rerum appellauit. Verùm quoniam id fieri videbant, cadentibus in aquam arborum ad litus poſitorum pomis, vt temporis tractu ex illis eæ apparent volucres, in eam ſententiam abducti ſunt, vt poma illa in ipſas alites commutari opinarentur. Sed falsò: nam tempore adnatis exui maris primùm vermibus,*

atque

atque iis ſenſim excreſcentibus, viciſsimq́, pomis illis ex humiditate corruptis diſparentibuſq́, non ſatis accuratè proſpicientibus ex illis in has transmutari formas viſa ſunt. Hactenus ille. Plura nos alibi collegimus.

CAPVT XIII.

In mineralibus animalia.

DEſcendo ad ſubterranea. Bufones & ſerpentes in ſolidiſſimorum lapidum meditullio inuenti. Fertur in Anconitano littore ac mari compertos eſſe lapides omni ex parte integros ac ſolidos, in quorum medio piſces latebant, quorum egreſsûs ingreſſúſve nullum veſtigium fuit aut potuit eſſe. Diſſectis tamen lapidibus illis, erumpunt ad hominum eſum percommodi. Igitur piſces vixiſſe ibi, & adoleuiſſe putantur innato lapidis humore ac frigore. Fulgoſius ſcribit de ingenti bufone in medio ſaxo inuento in Athonis arce Verdunenſis agri: nam in ſaxo, quod, vt eo vterentur, ædificantes medium ſecuerunt, nulla ingreſsûs ad reſpirandum alimentaque accipienda ſigna apparebant, animalque illud tamen in eo vixerat, quod à multis perſpectum fuit. Culicum quoddam genus Strabo ſcribit naſci ex flumine & bracteâ metallorum.

CAPVT XIV.

Ex variis rebus animalia genita.

SErpentes ex capillis muliebribus, iubis equinis, & ex ouis ibidum exoriuntur. Ex cerâ vetuſtâ acar generatur. In Dariene inſulâ ex ſudore Indorum bufones nati, ſcarabæi, & mures ex fimo bubulo. In lignis & lanis multa animalcula gigni ſolita. Laneæ veſtes, textæ ex vellere ouium à lupo occiſarum, pediculos præſertim procreant.

CAPVT XV.

Ex elementis animalia.

E Terrâ ſeu potiùs è limo formâtur oſtracoderma, vrticæ, purpuræ, lepades, pectines, holothuria, buccinæ, teſtatæ omnia, piſces apuæ, mugiles, cyprini, lumbrici, ſerpentes, anguillæ, mures, ranæ. Ouidianum eſt:

Semina limus habet virides generātia ranas,
Et generat truncas pedibus. ——

Effodiuntur è terrâ piſces gratiſſimi nõnulli. Muſculi iam parte corporis viuentes, nouiſſimâ tamen effigie adhuc terrenâ reperiuntur in Ægypto.

Sic vbi deſeruit madidus ſeptemfluus agros
Nilus, & antiquo ſua flumina reddidit alueo,
Aethereoq́, recens exarſit ſidere limus,
Plurima cultores verſis animalia glebis
Inueniunt, & in his quadam modò cœpta per ipſum
Naſcendi ſpatiū, quadam imperfecta ſuiſq́,
Trunca vident humeris, & eodē corpore ſæpè
Altera pars viuit, rudis eſt pars altera tellus.

Tipulæ, ſalamandræ, ranæ ex aquâ generantur. Licet non ab aëre & igne, in aëre tamen & igne concreantur aliqua. Corrupto aëre coturnices gigni, Olympiodenus prodit. Erucæ è rore generantur, item & papiliones & piſces: nec ſemel tantùm perpluêre piſciculi. Scaliger & Olaus mira de lemmer narrant. Huius ſententia hæc eſt. Nõn ſolùm, inquit, in Noruegiâ, verùm etiam in Hiſlingiâ, & in multis aliis prouinciis Diœceſis Vpſalēſis, quædam beſtiolæ quadrupedes, lemnar aut lenius appellatæ, magnitudine muris, pelle variegatâ, cum imbre de cælo cadunt, & vnde veniant adhuc eſt incompertum, an abinſulis propinquis, an à remotis ibi à ventis delatæ, an potiùs in nubibus natæ ſint: hoc tamen compertum eſt, eas ſtatim ad terram delapſas diſſectas, inuentas fuiſſe habentes in ſtomacho herbas crudas nondū digeſtas. Hæ cadentes locuſtarum inſtar in maximâ copiâ vniuerſam deſtruunt ſtirpium viriditatem, inficiuntque quidquid ore contingunt, viuuntque vſque dum guſtant herbam renaſcentem, & ſimul eunt hirundinum volantium more, ſed ſtatuto tempore moriuntur magnâ multitudine, maiori terræ infectione, & maximâ aëris contagione, qui peſtilens fit. Vnde homines vertigine ac ictericiâ corripiuntur.

Quo pacto aliqua naſcantur in igne, ſuprà examinauimus. Plures Auctores conteſtantur. Ariſtoteles, In Cypro, inquit, ærariis fornacibus chalcites lapis ingeſtus compluribus diebus crematur. Beſtiolæ in medio igne naſcuntur pennatæ, paullò muſcis grandibus maiores, quæ per ignem ſaliant atque ambulent. Emoritur hoc genus, cùm ab igne dimotum eſt. Ariſtoteli aſſentitur Diogenes Laërtius in Vitâ Pyrrhonis Helienſis, teſtatus, animalium alia abſque coitu gigni, vt ſunt quæ in igne viuunt, quæ πυρίγονα vocantur. Plinius etiam Ariſtoteli ſubſcribens, eamdem ſententiam protulit dicens: Gignit aliqua, & contrarium naturæ elementum, ſiquidem in Cypri ærariis fornacibus ex medio igni maioris muſcæ magnitudinis volat pennatum quadrupes, appellatur *pyralis*, à quibuſdam *pyrauſta*. Quamdiu eſt in igne, viuit; cùm euaſit, longiore paullò volatu emoritur. Seneca itidem, Ignis, ait, qui omnia conſumit, quædam etiam creat: & quod videri non poteſt ſimile veri, ſed tamen verum eſt, animalia igne generantur. Agricola quoque idem placitū recipiens, Ignis, inquit,

cùm nactus fuerit materiam ad id aptam, gignit beſtiolas quæ apparent in ardentibus fornacibus volitare. Deinde verò Solinus, Minima etiam fuerit, inquit, auicula illa, cui nomen caryſtia, quæ in Cretâ inſulâ viuit, ac etiam impunè in flammas inuolat. Hæc collegit Licetus. Montanas terendas in niue generari, Strabo & Theophanes ſcribunt: animalia quædam paruula lumbricis, & hirtos rubroſq; vermes, Ariſtoteles, Plinius, Olaus, & Agricola conteſtantur. In niue recenti candeſcunt hi vermes, in vetuſtâ rubent.

CAPVT XVI.

De generatione per diuiſionem.

Reſtant alij ritus multiplicandi animalia. Auulſione ſiue diſſectione gignuntur aliqua, quorum animæ ad ſubiecti partitionem ſcinduntur, vt lumbrici, lacertulæ. Contigit ex vno diuiſo fieri multa, quemadmodum ex vnâ arbore deciſis ramis multæ poſſunt propagari, ex vnâ vite multæ fiunt.

CAPVT XVII.

De generatione per fauaginem.

Diſtinctam animalium generationem fauaginem cenſuere nonnulli. Dicuntur generari fauo adnaſcentia quædam. Accidit enim oriri ſine ſemine ſtirpes, ſpeciatim cæpe, & inter animalia mytuli, buccinę, purpuræ, quæ minores iuxta principium adnaſcuntur. Hanc geneſim & noſtram ſententiam ex Ariſtotele conſpicua habemus. Purpuræ verno tempore eumdem in locum ſeſe colligentes condunt, quam fauaginem nominant, quæ velut fauus eſt apum, verùm non ita elegans, ſed quaſi è putaminibus cicerum alborum multa inter ſe compoſita, ſtruem vnam ſuâ cohæſione coagmentarint. Nullum ijs patet foramen, neque ex ijs purpuræ enaſcuntur, ſed cùm purpuræ tum etiam reliqua teſtis incluſa, è limo ferè & materiâ putreſcente oriuntur. Illa verò coagmentatio fauo ſimilis tamquam purgamentum tam ijs quàm buccinis euenit: nam buccinis quoque fauificare in more eſt. Itaque ne ea quidem, quæ ex teſtaceis fauos ſaliuant, alio modo quàm cetera teſtis incluſa generantur, verùm meliùs atque vberiùs quoties præſunt quæ eiuſdem ſunt generis: emittunt enim, cùm ſuos ordiuntur fauos, mucorem quemdã, ex quo putamineæ cellulæ illæ conſiſtunt. Hæc ergo rupta diffuſaque omnia humorem, quem continebant, in terram dimittunt. Mox eo quo effuderint loco, gignuntur purpurulæ exordio admodum exiguo conſiſtentes, quas ſibi annexas gerunt, quæ grandes capiuntur. Nonnullæ etiam formâ nondum diſtinctâ cernuntur, ſi fortè priùs quàm reperirent capiãtur. Fœtus interdum per crates & tegetes non qualibet elidunt, ſed congregatæ eodem, vt facere in mari ſolent. Itaque per anguſtiam veluti vuæ ſpecie fœtus conformatur.

CAPVT XVIII.

De generatione per degenerationem.

Alius generationis ritus per degenerationem, cùm ſcilicet animal non generat ſui ſimile, ſed alterã deteriorem ſpeciem. Hoc ſolemne eſſe aliquibus, Ariſtoteles obſeruauit in apibus & pediculis, quarum illæ fucos, iſti lendes generant. Philoſophicè admonuit Licetus, ſponte genitorum maximã cùm ſit latitudo, alia quidem adeò imperfecta eſſe, vt nihil omnino generent ex ſe. Huiuſmodi cenſeas culices vinarios, & aliorum generum, vermeſque viliſſimos, ac potiſſimùm in ventre puellorum exortos. Plinius addebat ſalamandram, ſed Dalechampius in Plinianis adnotationibus eam grauidam diſſecuiſſe teſtatur. Alia verò animalia ſponte nata his paullò perfectiora generant quidem, ſed tamen procreant viuens non ſuæ ſpeciei, vt muſcæ, quę vermiculos procreant, numquam adoleſcentes in muſcas; & pediculi, qui lendes gignunt in pediculos non euadentes, vt docuit Ariſtoteles, à quo Plinius, vt alia multa, hoc quoque dogma ſuſcepit. Alia demum inter ſponte genita ſummum perfectionis gradũ attingentia prolem ſibi conſimilem in ſpecie generãt, vt mures: hi autem ſponte orti, ob ſuæ naturæ imperfectionem fœtus imperfectos edunt, eoſque ſobolis adhuc imperfectioris genitores, adeò vt ſenſim ſatiſcente vi generatiuâ perennem indiuiduorum generationẽ, ac ſpeciei æternitatem continuatam non habeant, ſed in tertiâ vel quartâ generatione deficiant. Differunt autem hæc non eſſentiali, ſed accidentariâ imperfectione, maiori ac minori, in eadem ſpecie. Sic Ariſtoteles aliquando, reges apũ & reges alios gignere, & apes haſque fucos infecundos procreare ſtatuit. Sunt autem fuci apibus imperfectiores, apes Regibus qui poſſunt ſponte prouenire.

CAPVT XIX.

De generatione zoophytorum ſeu plant-animalium.

Zoophyta Græcè, Latinè dici poſſunt plant-animalia. Sunt ea quæ naturam ancipitem ſortiuntur inter plantas & animalia,

malia, vitam nacta mediam, per extremorum participationẽ, hebeti aliquo ſenſu donata. Præterea plantarum ritus coluot, adhæſione contenta. Horũ plant-animalium genitura erat indicanda; licet ad ſpontaneam ſpectare putem, & ſpoote naturum leges ſeruare. Sunt autem zoophyta, ſpongia, vrticæ marinæ, quæ edules ſuot, & carunculæ illæ molles, & rubentes, quas quidam cum Plinio cruorem dicunt: tum etiá quas glandulas Athenæus appellauit. Muliebrem molam adijcit Fortunius, quę plantarum inſtar immobilis adhæret vtero, & animalium more carnea moles eſt, obtuſum licet ſenſum, tamen aliquem obtinés zoophytorum proprium. Nec Plinio damus, molem iſtam eſſe inanimem: caro nulla inanimis eſt Ariſtoteleo monitu, ſed anima cùm vegetali tum ſenſuali pollet, præſertim caro quæ alatur & augearur, vt mola. Imperatus adiungit inter zoophyta velam marinam appellatam. Dandinus oſtrea, conchyliaque omnia. Non omnibus probatur: nam vela marina, oſtreum & conchyle multiplex, nulli ſemper corpori aut corpori firmo adhæreot vt planta; ab omni ſede ſtabili plerumque abſoluta, per ſe io mari vagantur animalium more, vt monet Ariſtoteles, & docet experientia, licet motu indeterminato. Ipſemet Imperatus paullò pòſt, ceu veritate coactus, velam marinam inter animalia cenſet: & verè animal eſt infimi gradus vela marina, oſtreum & conchyle, habetque motũ progreſſiuum imperfectũ & indeterminatum, non autem determinatum & perfectum, vt obſeruat Ariſtoteles. Nec defuêre, qui plantam agniferam, de quâ ſuperiùs, & in noſtrâ prolutione agimus, io zoophytis cenſuere, & carnem dubii aoimalis Lybici, quod eſt ſimile tarantulæ. Hoc poſt tres dies interfectum, igni admotum moueri, perinde ac ſi tunc recens iugulatum fuiſſet, ſcribit Ioannes Leo. Zoophyta ex igni ſiue in igni generari, ooo conſideratè dixit Empyricus.

CAPVT XX.

De generatione baſiliſci.

NVnc inquiramus, an aliqua ſit geoeratio anomala, qualis baſiliſci fertur, de quâ opportunè agemus. Etenim non ineruditi aſſerunr, ex decrepiti galli ouo peſtilens illud monſtrum excludi. Chriſtophorus Eocelius in tertio Operis de Re metallicâ Libro addit, baſiliſcos etiam ſilueſtres ex ſilueſtrium quoque gallorum oaſci ouis. *Hæ* (inquit in quarto ſupra quioquageſimum capite) *ſpecies gallinarum ſilueſtrium, quæ à corylis & vitibus nomen habent, item quæ ab agris requieſcentibus nomen inuenêre in Marchiâ, coloris cyanei, optimi ſaporis, boni chymi, coëunt ore circa Aequinoctium vernum, oſculatione factâ, vt ſolent columbæ. Gallus enim iſtarum ſpecierum raſtrum inſerit in os femellæ, & ita ſperma infundit more viperarum in femellam. Hinc credibile eſt, quod ferunt aucupes & venatores, gallos de ſilueſtribus gallinis, quæ à corylis nomen inuenêre (quas aliàs, neſcio an benè, banaſas vocant) ſenio confectos oua more femellæ parere, quæ excludant bufones, & ex illis naſci baſiliſcos ſilueſtres; ſicut ex ouo galli gallinacei domeſtici poſt nouem annos excluditur baſiliſcus per rubetam domeſticus: id quod teſtatur experientia. Sunt enim iſti ſerpentes verè baſiliſci ſilueſtres deſcriptione Nicandri, qui baſiliſcum ſilueſtrem deſcribit. Neque eſt genus per ſe, & rariſſimè reperitur. In Marchiâ, & in ditione Abbatis Zinnenſis, propè vrbem Luckenvvaldã, contigit mihi videre talem ſerpentem, interfectum à paſtore. Et profectò magna in ſiluis ibi eſt copia talium gallinarum. Serpens erat capitis acuminati, flaui coloris, & fermè crocei, longitudine ad tres palmos & vltra, immenſæ craſſitudinis: cauda turbinata in latus, multis notis candidis aluo inſignitus, tergore tendente ad colorem cyaneũ, oris immenſi pro proportione corporis. Paſtor qui eum interfecerat acuminatâ ſecuri, narrabat mihi, illum veſci ranis, ſerpentibus, & omnium generum animantibus, præter bonaſis, vt de quarum proſapiâ ſit genitus. Habitationem eius eſſe ad paludes, præcipuè vbi coryli ſint: mirum in modum delectari lacte, propterea interficere eum vaccas venenato ictu, & propterea ipſum quoque eò magis peti à paſtoribus, & interfici. Retulit idem mihi paſtor, eius vocem eſſe veluti anſeris defendentis pullos, & hanc vocem Nicander vocat tygen.* Hæc ille: in Nicandro tamen non reperiuntur quæ citat, neque cetera quæ hîc aſſerit maiorem fidem merebuotur; alioqui non ineptè philoſophatur. Alij eruditi Scriptores ſine mentione gallioaceæ ſobolis, teſtantur, etiam in Saxoniâ baſiliſci quoddam genus ſilueſtre paſſim conſpici, capite acuminato, colore flauo, longitudine dodrantali, hoc eſt triũ palmorum, inuſitatâ craſſitudine, ventre maculoſo, multiſque candidis punctis inſignito, tergo cæruleo, caudâ turbioatâ atque incuruá, hiatu rictuque oris pro corporis proportiooe immenſo. Qui ſerpentes ao inter baſiliſcos referri debeant, non auſim certò pronuntiare: oeque enim impunè ſe illis opponerent agricolæ, qui intrepide fuſtibus ac tridenti vel furcâ illos adoriuotur, nulloque percepto incommodo, aut halitûs contagione, conficiunt. Eſt fortè aliqua baſiliſci ſpecies, ſed quæ oon tam exitiali ac peſtifero veneno

imbuta ſit, quàm qui in Africâ torridiſque regionibus nidulantur ac ſtabulant.

Dicam nunc aliqua, quæ faciunt pro domeſtici baſiliſci prodigioſo ortu ex ſeneſcentis galli ouo. In primis Cardanus id putauit, qui ait: *Circulator quidam ſerpentem habebat inuentum in macerys domus diruta Mediolani Caput oui magnitudine, ac pro corporis ratione pragrande. Os ex illo mihi retinui. Dentes in vtraque mandibulâ, vt viperis: corpore ſtellionis magnitudine, & formâ ſimili; ſed pedes tantùm dua, cruraq́; breuia, vt conſtet nan ſatis cammodè à naturâ fabricatum, cùm tanta longitudini quatuor pedes fuiſſent neceſſary: ſed tamen grandes erant, & vngulis magnis, vt felium. Cauda totius animalis longitudinem æquabat: in cuius extremo tuber capiti Italici ſtellionis magnitudine æquale, ac quaſi ratundum aderat. Crediderim ego huncè baſiliſci genere fuiſſe. Nam cùm ſtaret, gallo ſimilis videri patuit, niſi quòd cario, non plumis tectus eſſet, careretq́; alis.* Deinde Carolus Sigonius & Iulius Scaliger teſtantur, Leone IV. Pontifice Maximo Romæ iuxta ædem S. Lucię ſub fornice ſtabulatum baſiliſcum, dirum ſerpentis genus, cuius afflatu magnâ lue affecta Roma fuerit, eumque illius Pontificis precibus extinctum. Hunc baſiliſcum non ex Africâ conuolaſſe, ſed Romæ genitum, dicendum videtur. Faciunt quoque pro eadem re quæ Leuinus ait: *Vbi decrepitus* gallus *eſſe incipit, ac ſenectute confici, quad nonnullis ſeptimo, nona, aut ad ſummum decima quarto euenit, pro virium robore vel imbecillitate, aut etiam concumbendi aſſuetudine, quâ nulli non animantium natura vis deijcitur atque eneruatur, ouum profert æſtiuis menſibus, ac canicula ſideris exartu, ex putrefacto, apinor, ſeminis excremento, aut humorum colluuie conflatum, formâ non ablongâ vel ouali, vt gallinis aſſolet, ſed rotundâ atque orbiculatâ, colore modò luteo, buxeo, flaueſcenti, verſicolore, lurida, ex qua produci baſiliſcũ, Latinè regulum, nannulli opinantur, venenatam beſtiam, ſeſquipedali magnitudine, triplici frontis apice tamquã Regia diademate inſignitam, erecto infeſtoq́; corpare, atque oculis vibrantibus, quibus obuios halitus cõtagione conficit. Vulgus in totâ Europâ eâ opinione eſt imbutum, vt ex hoc ouo baſiliſcum prodire ſtatuat, ſi quanda à rubetâ ſeu bufone fotum ſit: quod an fabuloſum & commentitium, non auſim certò pronuntiare; hac tamen experientiâ comprabatum habeo, gallum incubatu idipſum perficere. Ita noſtrâ memoriâ in ciuitate Ziriζæa, atque inſulæ huius ambitu duo annoſi galli ægrè etiam fuſtibus abacti, ab oui incubatione abigi depelliq́; potuerunt: ita, quoniam ciues eam perſuaſionẽ cancepiſſent, ex huiuſmodi ouo baſiliſcum emergere, ouum conterere, ac gallum ſtrangulare viſum eſt. Quòd autẽ gallus ouum concipiat, ſuoq́; tempore, hac eſt, vndenigeſimo die ruptâ teſtâ excludat, inquiſitione dignum.* Auctor de Naturâ rerum clarè teſtatur. Baſiliſcus interdum ex gallo naſcitur, quia gallus in ætate decrepitâ facit ouum ex ſe, vnde baſiliſcus procreatur. Sed in generatione hac oportet vt multa concurrant. In fimo namque calido & multo ponit ouũ, ibique fouetur vice patris, & poſt multum temporis exit pullus, & inualeſcit, ſicut ſolent anatum pulli. Habet autem caudam vt coluber, reſiduum verò corpus vt gallus. Dicunt autem hi qui creationem eius ſe vidiſſe teſtantur, quòd nulla ſit oui teſta, ſed validiſſima pellis, in tantum vt reſiſtere poſſit ictibus validiſſimis. Opinio quoque quorumdam eſt, quòd ouum illud galli coluber aut bufo foueat; ſed hoc incertum eſt. Hoc tamen in antiquorum ſcriptis habemus, quòd baſiliſci quoddã genus ſit, quod ex ouo galli decrepiti generetur. Videtur fauere Iſaias c. 59, 5. vbi ait: *Oua aſpidum ruperunt, & telas aranea texuerunt: qui comederit de ouis earum, morietur, & quod confatum eſt, erumpet in regulum.*

Ego tamen in nullo claſſico antiquitatis Auctore hanc baſiliſci geneſim comprobatam, ſed nec commemoratam inuenio. Quare quę priſci mirabilia, veriora tamen, de hac peſte prodiderunt, miris vulgus amplıauit & ſuperauit commentis. Fundamentum aliquod fuit ad hanc fabellam de progenie reguli ex galli ouo, tum quòd Hermes dixerit, baſiliſcum generari in vtero ſiue fimo, quod non intellexit de vero baſiliſco, ſed de elixir chimico, quo metalla conuertantur. tum etiam quòd aliquando viſi ſenes galli ouis incubare, & ex putrefactis ouis peſtilens aliquod venenatum edi. Fieri enim poteſt, cùm galli à concumbendi vſu deſueſcunt, excrementum intus cohibitũ coagulari in ouum, conglobatâ intus putri concretione, atque inde vermis aut aliud animalculum peſtilens generari, quemadmodum vermes, bufones, & alij angues in corporibus humanis reperti ſunt ex peſtilentibus humoribus geniti; hic tamen fœtus non eſt verus regulus: verus enim baſiliſcus ſerpens Africanus eſt virulentiſſimus, quem ſic Greuinus deſcribit: *Serpens eſt longitudine trium palmorum, corpare flaua, capite acuta, in quo tres habet eminentias maculis ſubalbidis inſignitas, ad diadematis formam, ob quam etiam cauſam Rex ſerpentum fuit dictus. Cùm progreditur, anteriorem corporis partem in altum attallit, & erectus incedit, & in eundo paſteriore tantùm parte adnuatur. Quã ob cauſam Aegyptij in Hieroglyphicis, cùm æternitatem denotare vellent, baſiliſcum in columnâ, eleua-*

to extremè capite, collocare conſueuerant. Tanta præterea veneni vi pollet, vt mortuum etiam, beſtia, aut auicula, vbi fœdum cadaueris odorem perceperunt, attingere non audeant. Quòd ſi fortè aliquid de eo comederint, ſubitò moriuntur: imò idem contingit (quemadmodum aliqui litteris mandarunt) ſi de corpore, quod ex ipſius morſu perijt, aliquid aſſumant. Aërem præterea circumuicinum ita inficit (ſi quidem vera ſunt quæ de eo ſcribuntur) vt inde & arbores & herbæ emoriantur: tam pernicioſus eſt & peſtifer. Refert Solinus, Pergamenſes magnam pecuniæ ſummam pro baſiliſci cadauere numeraſſe, quod de ſummâ Apollinis templi parte ſuſpenderunt, ne vel aues vel araneæ eò appropinquare poſſent. Scribunt quidam eum ſibilo ſolo animantia interficere. Hinc Ægyptij in Hieroglyphicis eum depingere ſolebant, vt maledicum ſignificarent. Quemadmodum enim baſiliſcus ſolo ſibilo, ita maledicus ſolâ voce interimit. quam ob cauſam Lucanus ita ſcripſit:

Sibilaq́; effundens cunctas terrentia peſtes,
Ante venena nocens, latè ſibi ſubmouet omne
Vulgus, & in vacuâ regnat baſiliſcus arenâ.

Aliqui porrò è Scriptoribus non contenti ſcripſiſſe baſiliſcum ſolo oculorum radio interimere, paulò vlteriùs ſunt progreſſi, & affirmarunt, ſi quis eum baculo tactum contrectet, veneni vim tam ſubitò, ita vt viſum quoque effugiat, ſecundùm longitudinem ad manum vſque delabi, vt ſtatim eam corrumpat & putrefaciat. Hinc Lucanus ſcripſit:

Quid prodeſt miſeri baſiliſcus cuſpide Mauri
Tranſactus? velox currit per tela venenum,
Inuaditq́; manum. ——

Scribunt nonnulli, ſi equum baſiliſcus attingat, non equum mori tantùm, ſed & eum qui inſidet, atque id tam facilè à baſiliſco fieri poſſe, quàm manuum & brachiorum torpor à torpedine induci. Atqui ſagax natura, ne eiuſmodi peſtem abſque capitali inimico relinqueret, muſtelam creauit, quæ tantâ vi aduerſus baſiliſcum pollet, quantâ ipſe contra homines. Quod verò conſentaneum eſſe poteſt: experientiâ quippe conſtat, leonem, quamuis vnus ex omni animantium genere maximè ſit audax & furioſus, timere tamen ſibi à gallo, qui tamen reſpectu illius imbecillis prorſus eſt, & reſiſtere minimè poteſt. Ælianus addit, cantu gallorum exanimari baſiliſcos. At Ferdinandus Ponzetus baſiliſcum connumerat inter ſerpentes ſurdos, quia priuantur auditu. *Nam aër*, inquit, *qui ſubſeruit virtuti auditiuæ, reſoluitur ab intenſa eius caliditate.* Sed hanc rationem non ſatis probo. Belluacenſis prodit, vbicumque cinis eius fuerit delinitus, nec araneas poſſe intexere, nec venenifera quælibet attrectare. Dicitur quoque, argentū eius cinere delinitum, imitari colorem aureum. Multa figmenta inſeruntur inter reguli vires & vitus. Illud prorſus fabuloſum, quod Iacobus Acoenſis & Belluacenſis ſcribunt, hominem ſi primus viderit, ſolo viſu eum interficere, quòd radij oculorum eius ſpiritum hominis viſibilem corrumpant, quo corrupto, ceteri quoque ſpiritus corrumpantur, qui à cerebro & vitâ cordis deſcendunt, & ſic hominem mori. Serpentem verò ſi primus homo viderit, ſerpentem extingui. Quod aliqui dicunt, dependere baſiliſco ante oculos membranulas quaſdam obſtantes viſui, à nullo probato Auctore video comprobatum, imò nec relatum. Ex hoc angue Africano multa imputātur fœtui (ſi quis ſit) ex gallinacei ouo, & ipſum nomen baſiliſci ſeu reguli, commune quidem alijs naturis: nam ex auibus, & ex piſcibus, & ex plantis ſunt quæ ſimilem nomenclaturā vſurpent. In Hiſpaniâ nobilis eſt Blaſcorum familia, quaſi Baſiliſcorum dicta, ob virtutem ſuorum gentilium, tamquam qui ſolo conſpectu hoſtes proſternerent.

CAPVT XXI.

De generatione plantarum.

Generationes autem plantarum hæ cenſentur: aut ſponte, aut ſemine, aut radice, aut auulſione, aut ramo, aut ſurculo, aut ipſo trunco factitantur, aut etiam ligno minutatim conciſo; nam eo quoq; modo planta exoritur: ſed principatū in his ſpontanea obtinent. Quæ verò ſemine radiceque fieri ſolent, naturales maximè inter reliquas eſſe apparet: nam & ipſæ quoque ſpontaneæ quodammodò ſunt, & illuſtrium ob id generi accommodantur. Reliquę autem hominum arte aut inſtituto proueniunt. Hæc Theophraſtus initio ſecundi libri Hiſtoriæ plantarum. Cui adijcere poſſumus, iuxta præſtitutos animalium generandorum ritus, generationem per degenerationem. Vix vlla natura minus ſui generis, ſiue, vt propriùs dicam, ſpeciei ſiue naturæ ſuæ tenax eſt, quàm vegetabilis: neque latuit ipſum Theophraſtum, fortuitam mutationem fieri interdum fructuum, nonnumquam arborū ipſarum. Exempli gratiâ, punicum acidum edere dulce, & dulce acidum. Rurſus arbores ipſas, vt ex acidâ dulcis, & ex dulci acida veniat; ſed deteriùs in acidam, quàm in dulcem mutari. Item ex caprifico ficum, & ex fico caprificum: ſed de fico in caprificum deteriùs. Et ex oleâ oleaſtrum, & ex oleaſtro inuicem oleam, quod rarò euenit. Rurſus ficum ex candidâ nigram, & ex nigrâ candidam. Pari

etiam modo & ex vite. Ergo hæc tamquam prodigia, & præter naturæ normam accidere arbitrantur. Solita verò nullo pacto in admirationem habentur, vt quod in vite, quam capniam vocant, cernitur: nam ex nigro racemo candidum, & ex candido nigrum hæc præſtat. Neque enim aruſpices iſta interpretari ſolebant, quoniam ne illa quidem, quæ ratione regionis mutari ſolent; quemadmodum Punica in Ægypto mutantur. Sed hic ita fieri, mirum: quoniam vna tantum, aut duæ: & hæc rarò per vniuerſum tempus mutantur. Et ſi aliquando ita fit, in fructibus potiùs diſcrimen, quàm in totis arboribus percipitur: nam talis quoque rei temeritas fructibus nonnumquam contigit, vt ficus poma auerſa ramulis ferat, & Punica viriſq; caudice ſuo fructificent. Ad hæc vitis fructum abſq; folijs produxit: olea folijs amiſſis fructificauit. Quod & Theſſalo Piſiſtrati filio accidiſſe proditum eſt. Ex reliquis autem plantis ſiſymbrium, niſi culturâ coërceatur, in mentham mutari videtur; quamobrem ſæpiùs id transferre conſueuerunt. Triticum in lolium tranſit. Sed hæc in arborum genere, ſi ita fit, ſponte fortuitoque eueniunt: annuis autem paratu quodã & operâ contingunt, vt tipha ſemenque mutari in triticum ſolent, ſi piſta ſerantur; idque non protinus, ſed anno tertio. Quod ſimiliter ferè fit, cùm ſemina ratione locorum permutantur: nam ea quoque ſingulis in locis ac temporibus, ſpatioque pari ferè atque tipha mutantur. Triticum quoque ſilueſtre & hordeum culta & mitigata, per temporis tantumdem mutantur: & hæc fieri mutatione loci culturaque videntur, nonnulla etiam vtroque modo, quædam culturâ tantùm. Vt legumina, ne incoctibilia fiant, nitro pridie macerata ſerere in ſiccâ tellure præcipiunt: lentem, vt craſſeſcat, paxillu demittunt: cicer, vt grandeſcit, cum putaminibus madefactum obſeritur. Temporum quoque ratione ſemina immutantur, vt leuiora facilioraque reddantur: vt ſi eruum quis vere ſerat, facile gratumque exit, non graue, quemadmodum ſi autumno ſeratur. Fit & in oleribus culturæ causâ mutatio: ſicut apium, ſi ſatum conculcetur, cylindroque ſpiſſetur coæqueturque, criſpum inquiunt prouenire. Mutantur item, regione tellureque mutatâ, vt etiam cetera.

CAPVT XXII.

De cauſis cur plantæ generentur diſſimiles & diuerſæ.

Miris natura geſtibus ludit in agris. Licenter ſpatiata per vegetabilia, nulli alij gradui magis infida, inconſtans, & ſui diſſimilis. Arbores in frutices degenerant, aſſurgunt frutices in arborem. Multa ſemina mentiuntur ſuam originem, cùm generent diſſimilia à quo ſunt genita. Vix membrum idem omnibus commune, adhuc radix multis negata. Quin & eadem ſpecies non ſemper ſibi ſimilis eſt: diuerſa videtur, quæ eadem eſt. Hoc infamauit priſcos Auctores, quorum delineationes haud quadrare multis videntur, quod non ignauia aut infidelitas ſcriptorum eſt, ſed inconſtantia naturæ, cuius multæ ſunt cauſæ, quas ex Maranthâ & Recco lubet narrare. Igitur mutant plantæ faciem ſuam, primò ſui ipſius ratione, ſecundò ratione cæli, tertiò ratione ſoli, quartò ratione cultûs. Sui ipſius ratione dupliciter: Primò, Vel ratione ſubſtantiæ, quæ in cunctis plantarum partibus conſideratur, vt ſi aliquam quandoque in plantâ partem deficere vel ſuperaddi contingat, ſiue pars illa ſit naturalis, ſeu præter naturam: naturalis quidem, vt capillamenta, quæ triboli aquatici caulibus adnaſcuntur, quæ nec folia, nec caules Theophraſto auctore eſſe videntur, ſed cauli adnaſcentia. ſic & viſcum, & ſtelis, & hyphear, quæ non niſi in alienâ arbore naſcuntur. ita & ledon ciſti ſpecies, in cuius folijs pingue quoddam verno tempore contrahitur. Ad ſubſtantiam etiam gummi, lacrymæ, lac, ſucci, & id genus alia referri poſſunt; quæ quandoque ſunt, aliquando cùm eſſe deberent deficiunt, vt maſtices iuxta chamæleontis albi radices. Sic & quæ deficiunt, vt chondrillæ alterum genus, quod folia fert circumroſa, vt & othonna, & chamæleontis nigri radix, quæ interdum exeſa eſt. Quæ præter naturam ſunt, huiuſmodi eſſe ſolent, vt cùm ficui ſcabies naſcitur, ærugo oliuis, atque eadem in frugibus ex ſerenitatibus, flatibus Auſtrinis, aquâ & rore in ſpicis inſidente, quibus ex ſole feruefactis ærugo creatur: ſic & cùm præter naturam aliqua deficiunt, vt in myrtho, quæ iuxta balneum ſine nucleis exijt. Secundo modo planta ſui ipſius ratione faciem mutat ex ætate, quæ in eius pueritiâ, adoleſcentiâ & ſenectute conſiſtit: etſi aliqui, ſenectutem diuidentes in marcorem & ſenectutem, conſiderent ſenectutem in plantâ dupliciter, primo modo antequam planta à terrâ euellatur, ſecundo poſtquã lecta eſt. Nos tamen, hac ſubdiuiſione omiſſâ, dicimus, plantas ætatis ratione mutare faciem, quia non eodem modo in pueritiâ, adoleſcentiâ & ſenectute erit, vt in tuſſilagine apparet, quæ luteum florem primâ germinatione vere emittit, quo vnà cum caule confeſtim exuitur. inde nonnulli his vacare exiſtimarunt. Ex Dioſcoride 3. lib. cap. proprio. Ac ex hiſce Auctoribus ſuam de tuſſilagine hiſtoriam ſum-

ſumpſiſſe Plinium credendum eſt, qui neque florem, neque caulem, neque ſemẽ proferre hanc plantam, tradidit. Sic & in alijs quibuſdam herbis idem Dioſcorides in ſui Operis præfatione his verbis confirmat: *Quæ cauſa etiam nonnullis ſcriptoribus impoſuit, qui herbas quaſdã, verbi gratiâ gramen, quinquefolium, & tuſſilaginem emittere florem, fructum & caulem negant.* & hoc non ob aliud, niſi quia non omni ætate herbas inſpexerunt. Ac propterea Dioſcorides loco præallegato hæc verba priùs ſcripta reliquit: *Quare cui in animo eſt horum peritiam aſſequi, neceſſe eſt eum primâ germinatione ſolo emergentibus, adultis, & ſeneſcentibus adeſſe: nam qui pullulanti herbæ dumtaxat adſtiterit, adultam cognoſcere non poteſt, neque qui adultam tantùm inſpexerit, nuper erumpentem noſcet. Quo fit, vt propter mutatam foliorum faciem, caulium proceritates, florum ſeminiſq́ magnitudinem, & id genus alias peculiares notas, nonnulli, qui olim has rerum varietates non perſpexerunt, magno in errore verſentur.* Et paulò pòſt ſubdebat: *Ergo qui ſæpiùs ad viſendas herbas, & earum natales ſe contulerit, earum cognitionem maximè conſequetur.* At ſi mutatio cæli ratione contigerit, hæc ob annorum varias conſtitutiones erit: prout enim cælum varias reddit anni conſtitutiones, annus clementior quandoque aut horridior fit, & ita plantas varias producit; aëris namque inæqualitas maximè ſpectanda eſt, vt Theophraſtus docet. Alijs enim imbres conueniunt, quibuſdam repugnant. Ita & flatus, & frigora, & calor. Ex quo fit, vt ſi his adſint, illis deſint, non paucæ varietates efficiantur. Vel enim figuram mutant, vel minores ſolito maioreſque redduntur. Non ſolùm vniuerſæ plantæ, ſed flores, frondes, radices, aliæque illarum partes, vel tempeſtiuiùs vel tardiùs proueniunt, vel etiam omnino marceſcunt. Vnde rectè in prouerbio eſt, vt Theophraſtus inquit, *Annus fructificat, & non tellus.*

CAPVT XXIII.

Quomodo diuerſæ generentur plantæ ratione ſoli.

SEd nec ſolum parum mutat ſtirpiũ vultum. Perinde vt locus varias temperaturas in primis qualitatibus ſortitur, ita multas diuerſitates in plantis procreare poteſt. At dupliciter locus intelligi poteſt, vel pro vniuerſâ regione, vel pro particulari alicuius regionis loco. Si primo ſumatur modo, quàm plurimas in plantis mutationes efficere ſolet, ita vt & ſtirpium indagatoribus, & Medicis, ac Philoſophis in earum cauſis inueſtigandis maximum faceſſerit negotium: quantum enim naturæ ob regiones varientur, ex Hippocratis de Aëre, aquis & locis libro, ac Galeni Opuſculo, cui titulus eſt, *Quòd animi mores temperaturam corporis ſequantur*, percipi facile poteſt. Ex regione homines timidiores, vel audaciores, petulantioreſque effici videmus. In vnâ magnanimi, ac ad viriliter agendum, & ad labores quoſcumque perferendos aptiſſimi fiunt: in aliâ debiles, inertes, infirmique. In hac manſueti & mites, & in illâ feri & immanes naſcuntur. Sunt & regionum omnium venti peculiares, & aquæ: Sol etiam vel rectè reſpicit, vel obliquè, vel medio modo. Sic etiam maiorem aut minorem, aut mediocrem moram trahit, & ob hoc hominum natura, mores, colores, & corporis habitus diuerſiſſimi euadunt. Sic & ceteris animalibus, multoque magis in plantis contingere poſſe, rationi conſonum eſt, cùm hæ leui quauis ex cauſâ præ illis mutationem ſuſcipere aptæ ſint. Magnæ igitur ac plurimæ regionum ratione diuerſitates in plantis eſſe poſſunt: amant enim plantæ has vel illas regiones, ita vt quædam quorumdam locorum vernaculæ ſint; aliæ in quibuſdam naſci nullo modo poſſint, Theophraſto teſte, qui thus, myrrham, laſer, cinnamomum, & caſſiam, plagis ad Exortum Meridiemque vergentibus veluti peculiaria, minimè autem Septemtrionem verſus, prouenire recenſet. Quaſdam frigida loca amare, vt pinum, robur, abietem, taxum, caſtaneam, tiliam, & reliquas ſimiles: & ex plantis humilibus nonnullas algentia loca quærere, vt febrifugam, & abſinthium; itemque radice ſuccóve medentur, vt veratrum agitatorium, ſcammonium, & cunctas ferè quarum radix expetitur. Propterea ſubſtantiæ varietatem ex regione ſpectantes, inueniemus multas plantas omnes partes non poſſe perficere. Plinius loci vitio quædam fieri infructuoſa tradit, ſicuti cædua, quæ in Paro ſiluâ nihil fert. Perſicæ arbores in Rhodo florent tantùm. Galenus in regionibus non admodum calidis palmas non perfectè maturare aſſerit. Theophraſtus verò inquit, quòd ſi quis palmam noſtratem in Babylone ſerat, loci illius domeſticis ſimilem reddi fructiferam. Quin & vitia morbique regionis ratione plantis euenire ſolent. Nam apud Tarentum (vt Theophraſtus refert) oleæ, cùm florent, quandoque penuriâ flatus ærugine infeſtantur; nonnumquam, ſitu quodam ex mari caliginoſo craſſoque floribus inſidente, odorem amittunt. Quare etſi arbores maximæ & pulcherrimæ illic ſint, fructum tamen minimum reddunt. Idque etiam manifeſtum apparet in ari ſpecie illâ, quam eruditiores Ægypticum arum appellant;

lant; quámve quamplures medicæ materiæ profeſſores colocaſſiam eſſe autumant: quæ quamuis in Ægypto, necnon in Siciliâ omnes ſui partes compleat, in Italiâ tamen & Hiſpaniâ neque ſemen, neque florem, neque caulem vnquam, vel certè rarò, proferre viſa eſt. Idem etiam in dictamno Cretenſi apparet; quod (vt Dioſcorides ait) neque florem neque ſemen proferre deberet, in Italiâ verò florem, in Cretâ ſemen producere compertum eſt. At id mendoſi codicis ratione eueniſſe, potiùs cenſendum eſt. Qui autem mira circa varietatem in ſubſtantiâ ex regionum naturâ ſcire cupit, legat quartum librum de Hiſtoriâ plantarum Theophraſti, pleriſque in locis, ac præſertim cap. 5. & 9.

Naſcendi tempus etiam à regione variatur, cuius rei multa leguntur exempla apud Theophraſtum; inter quæ mirabile illud ſanè videtur, quod in Melio contingere in frumentorum ortu aſſerit. Ceterùm quòd magnitudinem variare poſſit regio, facilè ſciet is, qui fructus ex Indiâ ad nos allatos inſpexerit: ſunt enim noſtratibus decuplo maiores. quod cùm animaduertiſſet Plinius, inquit: *In Indiâ arbores tantæ proceritatis traduntur, vt ſagittis ſuperari nequeant.* ſubdit deinde: *Hæc facit vbertas ſoli, temperies cæli, & aquarum abundantia.* Theophraſtus aſſerit, quodam in loco Aſię vltra Batra frumentum adeò grande fieri, vt oliuæ nucleos æquet. Alibi arbores in Corſicâ magnitudine ampliſſimâ, magnoque diſcrimine ceteras ſuperare refert: & circa Memphim arborem tantæ magnitudinis eſſe, vt tres homines eius nequeant amplecti caudicem, idem Theophraſtus aſſeuerat.

Qualitates etiam variari ex regione, ſæpè contingit, vt odorem, colorem, ſaporem, & omnes alias differentias ad tactum pertinentes, vt duritiem, læuitatem, lentorem, atque his contraria molliriem, hirſutiem, & ariditatem. Vt in Ægypto, vbi flores non ſunt odorati, ob cauſam à Theophraſto narratam. Saporem in plantis variari ex regione, colligi poteſt ex Dioſcoride lib. 2. vbi de braſſicâ aſſerit, quòd in Ægypto propter amaritudinem non comedatur, quæ tamen in Hiſpaniâ, ac Italiâ, alijſque regionibus ſuauiſſimi eſt ſaporis. De aro loquens Galenus, inquit, ari radicem ad Cyrenem minimè eſſe medicamentoſam, & acrem, vt rapis etiam ſit vtilior, & eodem quo rapa modo mandi, in Aſiâ magnâ ex parte eſſe acriorem, & in quibuſdam regionibus ita acrem, vt ad dracontij radicem accedat. Sic de cappari, de lupino, de minori chelidonio, & de batrachio ſæpè obſeruatur. Color quandoque ex regione variatur. Taxus enim in Arcadiâ naſcens, folio nigro eſt aut puniceo, vt conſtat ex Theophraſto; in Idâ flauo & cedro ſimili. Quod ad tangendi qualitates attinet, alterationes in plantis fieri, vno ore omnes affirmant: & Theophraſtus alicubi frumentum adeò firmum naſci tradit, vt ſi quis plus comederit, diſrumpatur neceſſe ſit, & pleroſque Macedonum ita interijſſe. Cuius cauſam reddens, agri proprietatem eſſe aſſerit: nam ſi aliò transponatur, commutabile fieri.

At ſi locus ſecundo modo ſumatur, nempe pro particulari alicuius regionis parte, duplicem adhuc habet conſiderationem. Nam vel ita eſt, vt eius ratione figuræ variatio vel magnitudinis, vel ſaporis conſilium contingat; vel quòd alijs locis oriri plantæ inueniantur ab illis quos Dioſcorides vel alij Auctores recenſent, nihil immutatâ facie: vtroque enim modo deceptiones cõtingere poſſunt. Quædam namque loca ſunt pinguia, quædã macra; quædam arida, quædam vliginoſa, quędam ſabuloſa; quædã fertilia, quædam ſterilia; ſuntque montes & valles, plana, promontoria, lacus, flumina, loca maritima, prærupta, culta, & harum partium particulæ, vt ſemitæ, limites, ſepes, ſegetes, & id genus alia. Auctores ergo quandoque in his, aliquando in illis locis herbas oriri tradunt, ac quoſdam locos quibuſdam plantis peculiares eſſe. Id verò non perpetuò verum eſſe, ſciendum eſt, ſed magnâ ex parte. Cumque in loco ei minùs proprio (vt ſæpè contingit) planta aliqua reperiatur, faciem adeò mutare ſolet, vt circa eius cognitionem dubium non contemnendum relinquatur. Singulis itaque locis ſuam eſſe in producendis plantis proprietatem, ſcriptum reliquit Theophraſtus. Idemque alibi inquit: *Mutationes verò (vt ſuprà diximus) in ſapore, odore & magnitudine, tam ipſarum plantarum, quàm fructuum foliorumq́; fieri ſolet: folia enim anguſtiora latioraq́; redduntur, & ad ſummæ plantæ ipſæ ad hunc modum diuerſæ efficiuntur. Quapropter locum vnumquodque ſibi conuenientem quæritat. Conuenit autem is, in quo vigere maximè valeat. Quamobrem non omnibus ſolum idem aptiſſimum eſt, ſed alia gracile macrumq́; amant, alia arenaceum, quædam etiam ſabuloſum, vt braſſica; ea enim quæ ſicca ſunt, ſiccum quæritant agrum; quæ humida, humidum; & ſic alimentum pro ſuæ naturæ ratione quæq́; attrahunt.*

CA-

CAPVT XXIV.

Quomodo generentur plantæ diverſæ ratione culturæ, & de erroribus deſcriptionum.

CEterùm & culturæ ratio magnopere immutat plantas. Dupliciter hoc accidit, nimirum cùm cui debetur cultus non adhibetur, vel econtrà. Vterque modus magnam in plantis varietatem efficit: quà fit quòd minùs cognoſcantur. Variant enim magnitudinem, tactilem qualitatem, colorem, ſaporem, odorem, formam: atque hanc non ſolùm quia ex culturâ diverſæ formæ in fructus, folia, plantas integras imprimantur, ſed etiam quia quandoque vna ſpecies in aliam mutatur. Nonnunquam & ſubſtantiam ipſam variant, addendo vel diminuendo in plantâ: vt cùm ex fructiferis infructiferæ fiunt, & econtrà. Tandem obſervare oportet, in delineandis plantis duplex mutationum genus contingere poſſe: vnum, quod ex ipſis plantis ortum ducit, cùm hæ ob mutatam faciem cum deſcriptionibus non conveniunt; alterum, cùm deſcriptiones plantis auctorum culpâ accommodantur: propterea habito ſermone de primo, teſtat de altero verba facere; deſcriptiones namque non accommodantur plantis vel ob ineptam comparationem & ſimilitudinem, vel ob multorum ſignorum defectum, vel nullâ appoſitâ plantarum notâ, vel ob mendoſum codicem: nam inter alias difficultates, quæ auctores omnes de materiâ Medicâ ſcribentes ſummopere fatigarunt, maximè ferè eſt plantæ delineatio. Vnde cùm alicuius plantæ notas, vt poſteris cognoſcendam relinquerent, deſcribere vellent, nullâ meliori viâ id aſſequi potuerunt, quàm plantas plantis comparando. Quòd ſi ex plantis non poſſunt, ad animalia ſæpiùs, iterumque ad multa alia confugiunt. Quare ſi Dioſcorides Aberidem deſcribens, eius folia lilij foliis ſimilia dixiſſet, mala eſſet comparatio, & erroris cauſam præbuiſſet. Sic ſi acori folia narciſci folijs ſimilia feciſſet, & athamantici folia ferulæ folijs comparaſſet. Pariter ſi quis abuiapatlim deſcribens, eius folia lauri folijs ſimilia fecerit; aut ſi ayotectlis folia, perſonatæ folijs comparauerit; vel ſi roaparlis folia, mali medicæ folijs ſimilia dixerit, deceptionis cauſam præberet. Et ſic in alijs comparationibus, quas breuitatis causâ omittimus. Contingit quandoque ob multorum ſignorum defectum deceptio, vt in acacali, ariſaro, amoni, paliuro, nonnulliſque alijs, in quorum deſcriptione paucas notas Dioſcorides poſuit, & multas omiſit. Ob hoc deceptiones in his dignoſcendis multæ contingere poſſunt, niſi quis diceret, Dioſcoridem poſuiſſe perpaucas notas, ita tamen præcipuas, vt rectè inventu non ſit admodum difficile prædicta dignoſcere ſimplicia. Sic in thlxochitl ſeu flore nigro deſcribendo, ſi notæ ex ſiliquis deſumptæ omitterentur, deceptio contingeret. Pariter & cozolmecatl, ſeu curatum fune, ſi notæ ex fructu ſumptæ non ponerentur: ſunt enim nonnullæ plantæ his ſimiles, ſed hiſce notis viribuſque ſatis differunt. Ita etiá in hoitziloxitl, ſeu arbore balſami Indici, ſigna ex floribus ſumpta, ſi in deſcriptione omitterentur, errandi occaſio præberetur. Interdum in plantarum deſcriptione nulla à deſcriptoribus ponitur nota, vt Dioſcorides in bulbo eſculento, ſtrutio, ſiligine, ſcandice, crocodilio, ſpinâ Arabicâ, pulegio, caro, ſtœbe, lagopo, epipactide, chameleucâ, empetro, & alijs fecit, quas tamquam ſuo tempore vulgo notas, ſuis ſignis deſcribere omiſit. Temporis poſteà diuturnitate, & Medicæ profeſſorum materiæ incuriâ, harum memoria perijt: & hinc erroris ac controuerſiarum poſteris occaſio orta eſt. Ob mendoſum codicem errores quamplurimi quandoque contingunt, multæque reperiuntur in Dioſcoride mendæ, quæ plantarum cognitioni ſunt impedimento, quod librarijs aut veſcribus potiùs quàm auctoribus adſcribendum eſt, vt in dictamni Cretenſis deſcriptione traditâ, in quâ neque florem, neque ſemen proferre Dioſcorides aſſerit, quod penitus falſum eſt: contrarium namque ab omnibus obſeruatur, quem locum perbellè Bartholomæus Marantha ſuâ de dignoſcendis ſimplicibus Methodo reſtituit, à quo nonnulla eorum quæ diximus mutuauimus. Sic in braſſicæ marinæ, tum etiam lithoſpermatis, nymphææ ac ſemperuiui tertij folijs à Dioſcoride deſcriptis apparet: eodemque modo in agallochi deſcriptione textus depravatio timetur, dum Dioſcorides macularum eſſe inquit; qui textus à Matthiolo ex Oribaſio, à quo nulla fit macularum mentio, emendantur.

CAPVT XXV.

De artificiosâ arborum generatione.

ARtificioſiſſimus generandarum degenerandarumque & nobilitandarum arborum ritus, inſitio eſt, cuius tria genera Græci nouerunt, vnum ſub cortice, alterum in trunco, tertium per inoculationem, quod emplaſtro fit: de quibus diſertè Florentinus, Didymus, & Diophanes. Latini verò profeſſores colendi agri addiderunt quartum genus

genus per terebrationẽ, ſeu perforationem, inter quos Princeps Columella contra veteres probat, omne genus ſurculorum in omnem arborem inſeri poſſe. *Cùm antiqui,* inquit, *negauerint, poſſe omne genus ſurculorum in omnem arborem inſeri, & illam quaſi finitionem, quâ nos paulò antè vſi ſumus, veluti quamdam quaſi legem ſanxerint, eos tantùm ſurculos poſſe coaleſcere, qui ſint cortice ac libro & fructu conſimiles ijs arboribus quibus inſeruntur, exiſtimauimus errorem huius opinionis diſcutiendum, tradendamq́; poſteris rationem, quâ poſſit omne genus ſurculi omni generi arboris inſeri. Quod ne longiore exordio legentem fatigemus, vnũ quaſi exemplum ſubyciemus, quo poſſit omne genus ſurculi omnibus arboribus inſeri. Scrobem quoquo verſus pedum quatuor ab arbore oliuæ tam longè fodito, vt extremi rami ôlei poſſint eam contingere, in ſcrobem deinde fici arbuſculam deponito, diligentiamq́; adhibeto, vt robuſta & nitida fiat. Poſt triennium, aut quinquennium, cùm iam ſatis amplum incrementum ceperit, ramum oliuæ, qui videbitur nitidiſſimus, deflecte, & ad crus arboris ficulneæ religa, atque ita amputatis ceteris ramulis, ea tantùm cacumina, quæ inſerere voles, relinquito, tum arborem fici detruncato, plagamq́; leuato, & mediam cuneo findito: cacumina deinde oliuæ, ſicuti matri cohærent, ex vtraque parte abradito, & ita fiſſuræ fici aptato, cuneumq́; eximito, & diligenter ramulos colligato, ne quâ vi reuellantur. Sic interpoſito triennio coaleſcet ficus cum oleâ, & tum demũ quarto anno, cùm benè coierint, velut propagines, ramulos oliuæ à matre reſecabis. Hoc modo omne genus in omnem arborem inſeritur.* Hactenus Columella. Nec pigebit excerpere nonnulla quæ Creſcentius ſcripſit ad huius artis ampliationem ſpectantia. *Oportet,* inquit, *ſcire quòd inſitionum multi ſunt modi. Primus quidem eſt, quòd fraga eiuſdem arboris omnia vltra medium medullæ ex tranſuerſo incidantur, & tunc alligetur quod inciſum eſt, ſicut vulnera ligari conſueuerunt, & circumponatur cera vel lutum, ad pluuiæ & extrinſecorum nocumentorum defenſionem; & ne rumpi, aut eorum plaga aperiri agitatione ventorum poſſint, conuenientibus perticis muniantur: ſtatim enim conſolidato vulnere ſuperior pars emundatum in ſapore profert fructum, propter digeſtionem ſucci in nodo factam. Et hoc propriè dicitur inſitio: quæ quidem plantam in alteram non tranſmutat ſpeciem ſeu genus, ſed eam de ſilueſtri domeſticam facit. Secundus modus eſt, quòd vna & eadem arbor abſcindatur in trunco, & fragum ſuperius in eadem arbore acceptum, trunco ſuo inſeratur: tunc enim conualeſcens inſita profert fructum alterius generis in ſapore, & quantitate, & figurâ quam priùs protulerat. Et iſte modus fecit diuerſitatem omnem, quæ eſt in malis, & pyris, & ceteris fructibus. Tanta enim eſt vis nodi, & conuerſionis pororum, qui priùs aſcenderunt, quòd ſuccum ex nodis retentum dirigunt ad aliam formam plantalem, quæ monſtratur in quantitate & ſapore fructus. Tertius modus inuentus eſt in vite, & quibuſdam alijs, quæ ex medullâ creſcunt; videlicet quòd gemma vnius vitis excidatur vſque ad medullam profundè, vulnere tranſuerſo & obliquato; & tantumdem de gemmâ vitis alterius eruitur, & laco alterius ponitur & fit colligatio ſicut in alijs, & tunc conualeſcit, & fructificat. Fieret fortè in alijs arboribus, ſed in vite expertum eſt. Quartus inſitionis modus eſt, quo fragum arboris vnius in aliam inſeritur arborem, conualeſcitq́; & fructificat in eâ per modum qui ſæpè dictus eſt. Et iſte modus regulariter, cùm fuerit magis ſimilium, erit melior, & citius conualeſcens: & fit propriè in illis arboribus, quæ rectos habent poros, & per tunicas ligatas à radice accipiunt nutrimentum. Sed iſte modus, & ſimiliter ſecundus, in plures ſubdiuiduntur modos. Vnus quidem eſt, quo ſurculus inſerendus inter corticem & lignum nouæ matris imprimitur: ſecundus, cùm ſurculus ſciſſo ligno infigitur: tertius fit more emplaſtri: quartus dicitur ad buccellum: quintus verò ſalicis perticâ perforatâ.*

CAPVT XXVI.

Mira inſerendi induſtria.

NOlo hîc præterire quantum amet natura ingenium, quantum iuuet ſolertia naturam,

Quantum ars ipſa valet, quantumq́; induſtria pollet,
Et quantũ inſitio fæcundos adiuuat hortos,
Cui ſanet impatiens otij labor, optimus artis
Cuiuſcumque dator. ——

Præſentabo ex teſte oculato Portâ Neapolitano miraculum artis. *Vnam,* inquit, *nouimus arborem, delicias horti nuncupatam, craſſitudinis & proceritatis non ingratæ, quæ præpingui, riguo, & ſuperfætante ſolo conſita erat: vt tum vigore, tum humi vbertate, inſitis alimentum ſuppeditaret. Erat trifurca, in vno ramo vuam vnam, & item alteram vinaceis vacuam, diſcolorem, & medicatam gerens: quarum altera ſoporem, altera alui deiectionem moliebatur. Secundus ramus perſicum adferebat, ex perſico & nuci-perſico interuallis pluribus æquè diſtinctum, abſque vllo oſſe. Quod ſi cus inerat, nucicum dulcem vti amygdala dabat: & nunc hominum, nunc animalium faciem ementiebatur, pomum diuerſa lineamenta demonſtrabat. Tertius ceraſia exoſſa, acida ac*

dulcia

dulcia emittebat, adhac mala aurea. Cortex floribus raſiſq; canſitus erat, fructuſq; ipſi debitam magnitudinem ſuperabant, & alys dulciores ac adaratiores erant. Verno tempore effloreſcebat arbor, & vltra debitum tempus ſuos fætus producebat, qui diu in arbore morabantur, & cantinua fecunditatis orbem toto anno miniſtrabant. Nam per quoſdam gradus poma ſibi ſuccedebant, & fætura interpolabatur. Brachia ponderibus inclinata procumbebant: denique ſic calum fauebat, vt pulchriorem arborem non canſpexerim. Hactenus ille. Audiamus quoque Plinium, alterum conteſtantem miraculum. *Vidimus*, inquit, *inſitam arborem iuxta Tiburtes Tullias, omni genere pomorum onuſtam: alia ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, pyris, punicis, malorumq; generibus: ſed huic breuis fuit vita.*

CAPVT XXVII.

De generatione mineralium, an fieri poſſint.

EVoluimus omnẽ naturæ ſupellectilem: reſtant metalla & lapides, nam iſtis ſeminalis aliqua genetatio erit. Hâc quæſtionem libet attingere, prætermiſsâ ſolemni mineralium generatione, de quâ alij locupletiſſimè & feliciter, quæ inter ſpontanea conſcribenda. Nunc quærimus, an plautatum ritu progigni queant, plantatione ſcilicet: Ariſtoteles enim hoc cenſere videtur. Ipſe ait in Cypro iuxta Titrham nuncupatam æs fieri, quod in parua fruſta diſſecatum ſeminetur, atqué imbribus factis augeatur, & exeat, poſteaque colligatur. Idem ex aliorum fide teſtatur, circa Philippos Macedoniæ metalla eſſe, quorum fruſta etiam augeantur, aurumque producant, idque eſſe omnibus perſpicuum. Tum etiam in Pieriâ Macedoniæ incertam quamdam auri copiam ab antiquis Regibus fuiſſe defoſſam, atque quatuor exiſtentibus foueis, ex vnâ ad palmi magnitudinem cuncreuiſſe. Verùm omnia iſta teſtatur ſiue Ariſtoteles, ſiue Theophraſtus, in libello de Admirandis naturæ, vbi potiùs congeſta ſunt quæ fama incetta effutiebat, quàm quæ rigor Philoſophiæ ſeriò admittebat. In metallorum lapidumque vitâ hîc morari nolumus, de quâ nonnihil in Quæſtionibus noſtris naturalibus. Sed neque implicandi ſumus in artificiali generatione metallorum, Chimici in hoc laborent.

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII EX SOCIETATE IESV

HISTORIÆ NATVRÆ LIBER SEPTIMVS.

CAPVT PRIMVM.

De formâ animalium, & generibus diuerſis.

DE argillâ, vt ita dixerim, hoc eſt materiâ, atque de efficacibus animaliũ cauſis diximus; nunc de formâ & ſpecie indicandum nonnihil, mox de fine, vt per omne cauſarum genus properemus, & aliquam obiter lucremur generaliorem notitiam eorũ quæ ſpecialiter narrare non eſt animus neque opus, cùm potiùs rariorum animalium hiſtorias mihi ſit præſtiturum dicere. Singula ſua ſentiens anima gubernat, pro diuerſitate ſuâ in varia dirimens genera, in quæ alia digerantur rediganturque animalia. Quæ ſaltem nominibus diſtincta reperiuntur, hæc ſunt: auis, piſcis, cetus, quæ quidem omnia habent ſanguinem: & terreſtre, quod ſanguinem habet & pedibus caret, genus ſerpentum eſt. Ad hæc genus teſtâ intectum eſt; ὀστρακόδερμον Græci vocant & ὄστρεον, nos oſtreum ſiue concham: & cruſtâ incluſum aliud, μαλακόστρακον vocant, nec aliud nomen habet commune, vt locuſtarum & cancrorum genera. Aliud item μαλάκιον, id eſt molle, vt loligines, ſepiæ. Adde ijs inſectorum genus, quæ omnia genera ſanguine carent. Reliquorum animantium genera nulla prætereà ampliora numerantur: vnúm enim quod plura genera contineat nullum eſt, ſed aut ſimplex eſt, nullis ſpecificis euarians diſcriminibus, vt homo: aut diuidi quidem in alia genera poteſt, ſed nullis nominibus diſtincta. Quæ enim in genere quadrupede non pennato continentur, ſanguinem quidem omnia habent, ſed alia animal pariunt, alia ouum. Dixerim hæc ᾠοτόκα, id eſt ouipara, illa ζωοτόκα, id eſt viuipara. Multiplex adhuc intra idem genus diſſidium: incipiam ab adſpectabili membrorum ſpecie. Solùm nonnulla notabilia dabo. Iuuabor Ariſtotele, & egregiâ operâ VVettoni atque Fabricij, additis quæ è meo cenſu collegi.

CAPVT II.

De partibus animalium externis, de capite & cornibus.

NOn eoſdem artus omnia animalia habent: carent aliquibus, diſſidẽt in alijs. Piſcis orbis acephalus eſt; ſic multa oſtreorum, & aliorum aquatilium. Sunt aliqua marina cum cornibus: ſunt & vnicornes piſces; ſed quæ iure cornua intelligantur, quadrupedi tantùm generi dedit Plinius. Biſulcis pleriſque natura cornua affixit. Solipeda cornibus carent, præter onagrum Indicum, qui ſingulare cornu gerit. Nullis, qui supernè primores habent dentes, cornua ſunt: cornutos tamen aſinos apud Afros reperiri, Herodotus; apud Scythas, Ælianus teſtes ſunt. Plinius apros Indorum cornutos eſſe ſcribit, Agatharſides ſues in Æthiopiâ. Boues Scythici propter maximum frigus cornibus carent: Caſpias etiam capras cornibus eſſe mutilas, Ælianus prodit. Ceruæ & capræ feminæ cornibus carent. Elephantorum dentes multi inter cornua numerant. Ex ſimiarum genere corniger ſunt Panes & Satyri. Cornua in capite gerunt omnia, præter monocerotem, onagrum, & orygem. Cornu rhinoceroti è naribus promittet. Ælianus Aonios boues cornu in mediâ fronte gerere ſcribit. Cornuum, vnguium, & vngularum colores, cutis pilorumque colorem ſequuntur, iuxta Ariſtotelem. Cornibus robuſtis tauri, oryges, ibices, & omne bubulum genus, maximè ſilueſtre. Cornua rugoſa habent ibices, rupicapræ, ſtrepſicerotes, angli, damæ. Rugarum ambitu, id eſt ſpiris contorta, habent monoceros, ſtrepſiceros Creticus, capreolus: cetera læuia habent. Ramoſa habẽt cerui & congenera, capreoli, alces. Solida cornua ceruis tantum eſſe, reliquis omnibus caua, & in mucrone tantùm concreta, Ariſtoteles & Plinius ſcribunt. Sed experientia ipſa diuerſum docet; ſunt enim capreolis, alcibus, orygi, platycerôti, & rhinoceroti etiam ſolida. Monocerotis cornu alij ſolidum eſſe ſcribunt, alij concauum pedem vnum, vbi capiti committitur. Cetera vacua & concaua

caua cornua habent. Mobilia cornua habẽt Æthiopici, Erythręi & Phrygij boues, item eale; caduca habent cerui, capreoli, camelopardalis, caprę platycerotes. Plinius cornua capreis decidua eſſe negat, at Cœlius ex Pauſaniâ, vt ceruorum, ſic dorcadum quoque cornua decidere & renaſci ſcribit. Elephanti dentes, qui cornua à nonnullis dicuntur, caduci & recidiui ſunt. Non decidunt caſtratis cornua, nec renaſcũtur, ſcribit Plinius, at venatores id nõ caſtratione, ſed vitio accidere affirmant. Cornua antrorſum vel in aduerſum adunca, damis, bobus Indicis, & Garamanticis opiſtonomis, item Scotico boui fero. Oblique antrorſum ſpectant cornua bonaſi, in dorſum adunca rupicapris, ibici, hirco, capris, camelopardali: modicè adunca gazellæ. Cornua in anfractum conuoluta (μυκοειδῆ) arieti tragelapho, ei ſcilicet qui caprarum generis, muſmoni. Cornua arcuata inſtar lunæ creſcẽtis, mucronibus introrſum verſis, bubalus habet. Cornua ſinuoſa vel tortuoſa bubulo generi, erecta ſtrepſiceroti. In Africâ arietes ſtatim cornigeri generantur. Ceruis bina cornua oriuntur ſimplicia & tecta, & tunc ſubulones dicuntur. Vnicorne biſulcum oryx. Oryx quem Plinius & Ariſtoteles cornutum faciunt, diuerſus videtur ab Oppiani. Singulare cornu prætereà habent monocerotes & boues Indiæ. item Aonij tauri, iuxta Ælianum & Oppianum. Ludouicus Romanus ſcribit, ſe in Zeilâ vrbe Æthiopiæ vaccas vidiſſe, cornu vnicum in mediâ fronte habentes. Biſulcis bina cornua natura tribuit, ſcribit Plinius. At veruеces quatuor cornibus inſignes reperiuntur. Quadricornes etiã oryges reperiri, Ælianus prodit. Apud Rhætos arietibus ſex aut octo annorũ ad priora cornua producuntur alia, veluti adnata, parua bina vel terna, vel etiam plura. Cornua lata habẽt dorcas, platyceros, ceruus palmarus, tarãdus, alce. Cornua quaternorum pedum in latitudinem bobus Indicis tribuuntur. Cornua longiſſima habent monoceros (huius cornu aliquando longitudine hominis proceri) oryx & ceruinum genus (cuius cornua vaſta ſimul & ramoſa ſunt) & ſtrepſiceros, non illa tamen Bellonij Cretica. Paruis cornibus & breuibus, rupicapræ, rhinoceros, κόλος caprarum & ouium genera: ibex tamen proportione longiſſimis eſt. Ceteris proportione mediocria, vt bubulo generi. Vartomanus ſcribit vidiſſe boues ceruorum cornibus. Inuenti quoque qui cornua moueant vt aures. In prouinciâ Aden, verueces auribus omnino carent, quarum loco cornua parua eminent. Lepus & canis cornuti viſi ſunt. & in hac Aulâ Philippicâ equum vidimus cum cornu.

CAPVT III.

De capite & ſenſibus.

CApur vrſo & pecori inualidiſſimum, leoni & tauro robuſtiſſimum. Capite rotundo mus agreſtis, paruo caſtor, lynces, ibices; magno elephas, ſalamãdra, mus agreſtis; oblongo ichneumon, & quibus roſtrum. Frons torua leonibus, tauris; lata tauris, anguſta ſuibus. Supercilium prægrande leoni. Oculorum cilia non habent lepores. Palpebræ nulli animantium, niſi cui in reliquo corpore pili. Cilium tamen in vtriſque palpebris habent ſimię. Quadrupeda ouipara palpebras inferiores tantùm habent ſine vllâ nictatione, lacertus tamen palpebras vtrimque habet. Quadrupedi in ſuperioribus tantùm genæ. Oculis profundis & cauis ſues, ſimiæ, chamæleontes; nonnihil cauis leones. Oculis prominentibus lynces, mures Alpini, & mures auellanarũ. Chamæleontis oculos circumagitatos tradunt. Pilis in palpebris inferioribus carent equi, & quadrupeda viuipara. Viſus acutiſſimus lyncibus, capris, capreolis, leonibus, & quibus flammantes oculi; hebetiſſimus muri araneo, nullus talpæ. Oculi quoque vrſorum & leporum crebrò hebetantur. Viſus crocodilo in aquâ hebes, extra acerrimus. Ratti obuium lumen non fugiunt. Oculi bini ſingulis quadrupedibus. Boues & oues, aliaque ſimplicis ingenij, oculos patulos; inſidioſa verò, & malignè aſtuta, exiguos habent, vt caſtor, ſimiæ. Elephãti tamen oculis ſunt minoribus quàm pro tantæ molis portione. Oculis prægrandibus ſerpentes in prouinciâ Cataiam, ex lacertorum genere, M. Paulus Venetus prodit. Muri araneo poſt talpam minimi omnium in quadrupedum genere oculi contigerunt. Libella oculos habet in lateribus. Vranoſcopos ſurſum ſemper aſpicit. Auribus carent talpa & mus citellus. Branchias habet cordula. Aures in omni iumentorum genere indicia animi præ ſe ferunt. Feſſis marcidæ, nutantes pauidis, ſubrectæ furentibus, reſolutæ ægris. Auriculis rotundis pantheræ, caſtor, ichneumon, ſciurus, getulus, cameli, mures, vrſi, tigrides, genethæ, leænæ, ciuettæ, taxi: mutilis mus Alpinus, glabris mus auellanarum, piloſis ſorices, hirtis boues. Quibus aures acutæ, auriculas ferè erigunt; acutæ plerumq; ſunt timidis. Ex canum genere plures auriculis pendentibus. Aures ceruis tantùm ſciſſæ, aut velut diuiſæ, vt ſcribit Plinius. Id Ælianus tantùm de Helleſponticis prodit, Ariſtoteles verò de Aſiaticis. Aures mobiles habent quadrupeda. Auditu acutiſſimo & acerrimo ſunt lepores, vulpes, capræ. Talpa etiam terris

obruta audit. Aurita ferè ſunt timida, vt aſinus, lepus, mulus, onager, &c. Capræ in Syriâ ſunt auriculis menſurâ dodrantali ac palmari. Iuxta Ariſtotelem in murium genere auriculis proportione ſunt magnis mus auellanarum, tarrus, & ſciurus. Elephas minoribus auriculis, quàm pro tantæ molis proportione. Nares non alij animalium, quàm homini & cercopitheco eminent. Nare anteriore diffiſſâ feles, caſtores. Simis naribus ſimiæ, capellæ, vri. Roſtratâ ſus, cepus, canis, cynocephalus, porcus, mus araneus, vrſus, talpa, taxus, felis, ciuetta, ceruus. Naſus craſſus leoni, vro. Sagaciſſimè odorantur canes, elephanti, alces, leones. Labrū ſuperius ſciſſum in camelo & lepore. Labra craſſa ſuibus, aſinis, ſimijs. Alce propter ſuperius labrū craſſum ex opiſtonomis eſt. Proboſcis in elephante, & alio animali Occidentalis Indiæ. Rictu ampliore ſunt omnia carniuora. Hianti ſemper ore chamæleon. Tantâ oris duritiâ teſtudines, vt lapides comminuant. Maxilla inferior ſoli ruminantium crocodilo immobilis eſt. Linguas habent omnes; præter teſtudinem marinam & crocodilos. Lingua crocodilis tota adhæret. Ranis prima cohæret, intimâ abſolutâ à gutture, quâ vocem emittunt. Lingua imbricatæ aſperitatis leonibus, pardis, felibus. Linguam ſpinoſam eſſe orygi & monoceroti, Paulus Venetus notat. Lingua bifida lacertis, perexigua elephantis. Guſtus ceteris in linguâ, homini potiùs in palato. Dentes habent omnes: tantùm in chamæleonte dentium & gingiuarum loco os continuum ſupra infraq; labra ambiens ſerratum. Teſtudo quoque marina dentibus caret. Dentium ſuperiore ordine carent (id eſt primoribus quatuor) quæ cornigera ſunt, & ruminant. Camelus vna ex ijs quæ cornigera non ſunt, in ſuperiore maxillâ primores dentes non habet. Vtrimque dentati canes, equi, ſolipeda, & digitata pleraque, ex biſulcis verò ſus & ceruus. Dentibus exertis mures, ſciuri, fiber, lutra, glires, & murium generis omnia, moſchi, capreolus, verres, aper, elephantus, crocodilus, hiſtrix. Dentes bini prominentes porcello Indico. Nulli cui cornua, dentes exerti; nullis item exerti, quibus ſerrati. Terreſtrium minimis quadrupedibus dentes primores bini, vtrimque longiſſimi. Muſtelæ non habent primores longos, ſed breues. Dentes exerti talpæ & elephanto à ſuperiore deorſum. Continui aut vtraque parte oris ſunt, vt equis; aut ſuperiore primores non ſunt, vt bubus, ouibus, & ceteris quæ ruminant. Dentium genera tria ſunt, ſerrati, continui, & exerti. Serrati dentes pectinatim coëuntes, canibus, vrſis, catis, hyænæ, lupo, crocodilo, pantheræ, leoni. Color dentium plerumque albus, in caſtore verò ex flauo rufus. Robuſtis & validiſſimis dentibus elephanti, caſtores, crocodili, hyænæ, & congeneres. Dentes mutantur homini, leoni, iumento, cani, & ruminātibus, iuxta Plinium, ſed leoni & cani non niſi canini appellati. Maxillares qui ſunt à caninis, nullum animal mutat. Bobus dentes bis mutantur. Morſus venenatus leonis, interdum taxi, lyncis, cati, muris aranei, canis rabidi, ichneumonis, pantheræ, vrſi, ſimiæ. Caprarum morſus arbori exitialis. Equo dentes quadraginta numero ſunt, iuxta Ariſtotelem & Plinium: maribus in ſummâ triginta duo: elephanto, præter eos qui præminent, quatuor: muribus araneis vtrimque octoni: reliquis muribus quaterni tantùm. Octo molares ore intimo habet in vtraque maxillâ caſtor. Dentes ceruo ſunt quatuor vtrimque, & alij inſuper duo molares. Maximis dentibus elephas, exiliſſimis lacertus aquaticus, & ranæ. Triplici dentium ordine vtrimque mantichora eſſe perhibetur. Statim cum natus eſt elephantus, dentes habet.

CAPVT IV.

De collo.

SVnt aliqui canes in Americâ ſine vllo collo. Collo longo & procero, camelus, camelopardalis, gazellæ, rupicapræ, ſimiæ. Anguſta colla leonibus, vrſis, tigribus, qui ora in terram non deiiciunt paſcendi gratiâ, vt notauit Ambroſius; Leporū quoque colla anguſta ſunt. Collum breuiſſimum & prope nullum talpæ. Quibus longa crura, iiſdem quoque longa colla. Ceruice toroſâ boues, tarandi, cerui: moderatè craſſâ leones, craſſiſſimâ ſues. Ceruice rigidâ & ex vno oſſe conſtante, leones, lupi, hyænæ.

CAPVT V.

De mammis.

MAmmæ datæ ſunt ijs quæ animal & intra ſe concipiunt, & in lucem edūt. Quæ mammas habent, habent etiam lac. Ouipara mammis & lacte carent. Equi mares etiam mammas habent, nonnulli tamen carent. Sub communi vētre ſimi-vulpa Indica inſtar marſupij habet alium ventrem. Folliculus in quo continetur moſchus, eſt iuxta aliquos vmbilicus dorcadis peregrinæ, ſiue circa vmbilicum veſica. Mammas inter armos habet elephas, in pectore ſimiæ, lynces. Libycorum capræ ex pectore vbera appenſa habent, vt notat Ælianus. Mammę inter femina ouibus, bobus, capris, equis, ceruis, camelis. Animal cui pedes in digitos diſ-

cteri

creti ſunt, mammas inter ſemora non habet, iuxta Ariſtotelem. Mammas in ventre habent canes, ſues, leænæ, pantheræ, & quæ numeroſo ſunt partu, & digitata. Hæc quæ numeroſo ſunt partu & digitata, habent mammas duplici ordine toto ventre. Sues generoſæ mammas duodenas, vulgares denas tantùm habent. Pantheræ habent quaternas. Ceruæ quaterna vbera habet vt vacca, quod notat Ariſtoteles: ſed vaccæ tantùm quaternas papillas habent. Mammas binas habent vaccæ, oues, capræ, equę, aſinæ, cameli, elephanti, ſimię, leænę, & ferè quæ ſingula pariunt.

CAPVT VI.

De dorſo.

VAccas & canes gibboſas America nouit. Tergo gibboſo biſon, rubetę terreſtres, cameli. Bactrianis bina, Arabicis ſingula ſunt tubera. Dorſo gemino, id eſt prępingui, oryx: corpore lõgo proportione martes, putorius, viuerra, & proprie dicta muſtela, leo, & canum quidam.

CAPVT VII.

De lumbis, teſtibus & cruribus.

NOn habent elephantes crura ſine articulis, vt poſteà narrabimus, & obſeruauit Ariſtoteles. Crura à latere adiuncta habent quadrupeda ouipara quę cauernas ſubeunt. Teſtes intus lumbis annexos habent ſues, erinacei, elephãti, crocodili, teſtudines, & omnia ouipara. Teſtes pecori armẽtoque ad crura decidui. Auerſa genitalia habent cuniculi, leones, lepores, lynces, tigrides, cameli, elephanti, & omnia quibus auerſus coitus. Crura gracilia ceruo, capris, capreis, ibicibus. Cruribus longis camelus, camelopardalis, lepus, lupus, canis, mulus, equus: breuibus crocodilus, ſalamãdra, & omnes lacertę, porcelli Indici, zobella, martes, thoës, mus Alpinus, taxus, monoceros, cricetus, talpa, lutrę, hiſtrix: breuibus & cõpactis bubalus, elephas, rhinoceros, vrſus, bubulum genus. Crura priora poſterioribus longiora elephas & camelopardalis habent, contrà ſunt gazellæ, lepores, ranæ.

CAPVT VIII.

De genitalibus.

GEnitalia oſſea ſunt lupis, vulpibus, muſtelis, canibus, ſciuro. Ictidis genitale aiunt totum oſſis inſtar ſemper rigere. Genitalia neruoſa camelis, ceruis. Genitale camelinum neruoſum eſt, vt vel neruus ex eo conſici poſſit, quo arcus intendantur, vt notat Ariſtoteles. Elephantis genitale paruum, cynocephali circumciſum eſt. Genitale vrſi, ſimul vt expirauit, corneſcere aiunt.

CAPVT IX.

De genubus.

GEnua ſingula in ſingulis cruribus camelis. Genua & cubita contraria vrſis, & ſimiarum generi. Crura anteriora in talpâ oſſibus tantummodò geminis conſtãt. Crura obliqua lacertis humani poplitis modo. Iiſdem priora genua pòſt curuantur, poſteriora in priorem partem.

CAPVT X.

De pedibus & vnguibus.

SOlipeda equus, aſinus, mulus, onager, Plinio item & Aeliano monoceros, & Aonij tauri Aeliano & Oppiano. Solidis vngulis boues India generat, iuxta Plinium. Sues ſolipedes etiam reperti ſunt, & apri poſteriùs ſolipedes, anteriùs biſulci. Vngulas ſolidas habent Illyricæ capræ, vt Aelianus ſcribit. Biſulca ſunt eadem cornigera, vt boum, caprarum, & ceruorum genera: item leucrocuta, hippardium fera apud Ariſtotelem, monoceros Leodouici Romani. Suillum pecus quidam inter biſulca & ſolipeda numerant, quemadmodum & camelũ & camelopardalim. Multifida ſunt reliqua, pedeſque digitis diſcretos habent, ſed numero imparibus. Digitis vtrimque quinis elephanti, teſtudines, talpæ, &c. Caſtor & lutra poſteriores pedes membranis connexos habent; ranæ tam anteriores quàm poſteriores. Vngues vnci rapacibus, ceteris recti. Sunt etiam canibus recti, & chamęleonti vnci, ſimijs vngues imbricati, Plinius ſcribit. Vngues in talpis proportione maximi, in lacertis & ſcinco minimi. Veſtigio pedis imo piloſo lepores & cuniculi, carnoſo cetera, ex biſulcis carnoſo eſt camelus. Vngulas habẽt equi, aſini, onagri, muli, oues. Sed quæ vngulas aut digitos habeãt, ne toties omnia repetere ſit moleſtũ, pulchrè ex loco adiunctorũ licebit colligere: ibi enim quæ ſolipeda, quæ item biſulca ſunt, oſtendemus; quibus præceptis, quæcumque erunt reliqua inter digitata, nullo labore referẽtur. Vngues habẽt digitata omnia, excepto elephanto, cui digiti indiuiſi, & leuiter formati. Ex ouiparis rana & lacertus carent. Talos ſolipedum vnus aſinus Indicus habet. Talos ſolipeda & digitata non habẽt, iuxta Ariſtotelem habere dicuntur cameli.

Biſulca animalia in poſterioribus pedibus talos habent. Leo tortuoſum quiddam pro talo habet. Lynx tantùm digitos habẽtium ſimile quiddam talo habet. Sus etiam talo caret probiore. Vnguium mucrones in digitorum vaginas condunt leones, pardi, pantheræ, cati, ſelis, ciuetti. Quibus ex rapinâ victus quadrupedum, quini digiti in prioribus pedibus, reliquis terni. Pauca quoque in poſterioribus quinos vngues habẽt, vno iuxta cruris articulum dependente. Quaternos digitos antè, quinos pòſt habẽt lacerti aquatici, mus auellanarum. Digiti ſeni anteriùs, quini poſteriùs porcellis Indicis. Camelo tali ſimiles bubulis, ſed minores. Fertur ægithus auis clauda, de quo hæc Antigonus: *Aegithum auem aduolare ad capram, & lac eius ſugere, inde ei nomen hoc factum, mammam autem quam ſugit obturari. Clauda eſt hac auis. Itaque Callimachus Aegyptius, vt admodum diſertus videretur, factâ alterius auis mentione ita ſcripſit: Αἴγιθος ἀμφιγυήεις. Et partes claudus in ambas ægithus. Verùm non ſtat hac eius ſententia, non eſt enim vtrimque claudus, quod vox Graca ἀμφιγυήεις vult, quâ vſus eſt, qua Vulcano tribuitur claudo vtrumque pedem.*

CAPVT XI.

De caudâ.

CAudæ, præter hominem & ſimias, omnibus ferè animalibus, iuxta Plinium: in ſimijs tamen caudæ ſunt initia; ſed & ranæ caudis carent. Quædam ſimiarum genera caudata ſunt, vt cepi, cercopitheci, ſatyri. Natibus carent quadrupedes. Caudâ villoſâ ſunt lupus, & lupus Scythicus, taxus, lupus marinus, mus alpinus, vulpes, martes, glires, muſtelæ, ſciuri, mures Pontici. Caudâ ſetoſâ equus, poëphagus, monoceros. Poëphagus ſetas habet ſubtiliſſimas. Imâ parte ſetoſâ boues, leones. Caudâ conuolutâ & intortâ ſues, ichneumones, canes, chamęleontes. Super dorſum reflexâ ſciurus. Piloſâ pantheræ, mures auellanarum: ſquamoſâ caſtor, glabrâ ſues & mures, longâ crocodilus. Caudam habent eadem ferè quâ reliquum corpus longitudine, chamæleon, lacerti, pantheræ, ichneumones, feles, lutræ, genethæ, mures, leones, cercopitheci, cepi, equi, aſini, boues, hinni, axis, gazellæ, mures Indici, hyæna, lupi, vulpes, martes, ſciuri, ſimiæ Praſianæ. In lacertis inueniuntur & geminæ caudę. Scinci cauda ex acutiſſimâ in craſſiuſculam exit. Caudâ mutilâ ſunt, capræ, lepores, cuniculi, mures Norici, caprearum & ceruorum genera omnia, taxi, talpæ, muſimones, camelopardalis. Villoſis animalibus caudę paruæ ſunt, vt vrſis. In reliquis mediocris longitudo, vt in mure Alpino, & mure araneo. Caudâ latâ caſtor, laxâ & latâ cordula. Prope Reane Arabiæ felicis vrbem, veruecum genera reperiuntur, quorum caudas Vartomanus animaduertit pondo eſſe librarum quadraginta quatuor. Venenum in cerui caudâ reperiri traditur, ſed veriſimile eſt fellis eſſe ſubſtantiam.

CAPVT XII.

De tegumento.

COrtice teguntur lacerti, crocodili, chamæleontes, catus: teſtâ teſtudines; cute teguntur pænè reliqua. Aculeos & ſpinas habent hiſtrices & erinacei, quas Ariſtoteles loco pilorum exiſtimandas eſſe ſcribit. Omnia ferè quadrupeda, eademque viuipara, ſunt piloſa, vt notat Ariſtoteles. Sunt in Indiâ Occidentali aliquæ aues non plumis ſed villis indutæ. Squamas caſtor, ſed tantùm in caudâ, lamia toto corpore habet. Cutis mollis eſt ranis. Tergora ſilicis duritiâ habent boues Æthiopici. Pellis perdenſa velut cruſta quibuſdam; ſquamatim compacta rhinoceroti. Tergoris maximâ duritiâ ſunt tarandus, taxi, bubali, elephanti. Hyænę pelles fulmine non tangi creduntur. Corticata omnia durâ cute ſunt. Senectutem exuũt vere & autumno lacerti, & quę cortice teguntur omnia. Teſtudines terrenas apud Indos aiunt teſtâ exui. Spinæ in echinis & hiſtrice acutæ; in hiſtrice tamen longiores multò, albo nigroque diſtinctæ. Lamia draconum ſquamis eſt obſita.

CAPVT XIII.

De pilis.

PIlis inæqualibus ſunt caſtor, putorius. Pilo in contrarium ad caput verſo, oryges. Legimus idem de Aethiopicotauro. Pili ſuũ, ericeti, & ouium tenaces ſunt. In canibus, equis, bobus, catis, decidui. Felis pili venenoſi. Pilo dẽſo, & multos vrſi, ſimiæ, ones, ibices, cameli, ſphinges, lupi, moſchi, capreolus, gulo, vulpes, hyænæ. Villoſiſſimus animalium lepus, iuxta Pliniũ. Pilos ferè molles habent timida animalia, vt ceruus, lepus, ouis, caſtor, lutra: & duriore pilo ſunt caprę, atque adeò omne genus caprorũ & ouium ſilueſtriũ, taxus, ciuetta, mus Alpinus, latax, bos, camelus, elephas. Duriſſimo pilo ſunt hirci, ſues, ichneumones, hiſtrices, hyænæ: hæc enim omnia ſunt ſetigera. Hyæna ſetis longioribus per totum dorſum riget.

CAPVT XIV.

De colore.

Pilis nitidis caſtor, lutra, bubalus, gazella, talpa. Pilis albis mus Ponticus, biſon albus Scoticus, ſimiæ Praſianæ, muſtelæ, in terris frigidis hieme, & tûc armelini propriè vocari poſſunt, feminę platycerotes, & rupicapræ, ſed rariſſimè lepores, etiam in Alpibus. Ceruus aliquando albus inuentus eſt, iuxta Ariſtotelem. In Indiis Occidentalibus nunc reperiuntur. Myſia albos vrſos gignit amphibios. Oryx colore lacteo (excepto ore.) Corpore albo onager Indicus, qui tamen capite eſt purpureo. Alij onagro eumdem colorem tribuût quem aſino. Capiuntur interdum ratti albiſſimi: minores etiam mures albi conſpecti. Vulpis color tarò candidus. Cano colore ſunt lupus, gulo, taxus. Pilos in cinere candidos caſtor habet, item mus laſſicius. Muli ex candido in cinerem caneſcunt. Nigro pænè colore, vrſi, talpæ, vri. Cinereo ſilueſtres cati, mures, citelli. Varius monoceros; quem tamen alij album, alij fuluum faciunt. Pullo colore cameli; ſubnigro vel fuſco murium genera ferè omnia. Color murinus in aſino vulgaris. Io fuluo ſubnigri martes. Sunt quædam bicolora, quæ dorſo fuſco ſunt, & ventre albo, ex quo genere ſunt glires, mures auellanarum. Putorius pilos habet inæquales, ex quibus breues ſubfului ſunt, longiores nigri. Rufo colore & ſubruſo ſunt mures agreſtes, hinni, cerui, ſtrepſiceros Anglicana, vulpes plerumque, ſciurus, & mus aquaticus. Colore nonnihil ad caſtaneum accedit lutra. Rupicapris color inter fuſcum & rufum. Pilus gazellæ ruſus ad pallidum vergens. Muſtelæ domeſticæ plerumque in dorſo & lateribus rutilę. Fuluo colore leones, bonaſi. Subus colore flaueſcit ſplendido. Albo mularum colore nitent ſcinci. Colore nigro fuot lacerti aquatici, quibus vtrimqoe in lateribus puncta alba. Viridi colore nônulli lacerti. Lucentibus guttis diſtincti ſtelliones. Nigro & flauo colore ſalamandra. Lacerta Chalcidica virgis quibuſdam æneí coloris diſtinguitur. Teſta varai luteo & nigro diſtincta teſtudini terreſtri. Licentiam naturæ & otium in depingendis auibus, in earum narratione demonſtrabimus. Sunt animalia, in quibus magna colorum diuerſitas eſt. Albi, nigri, & rufi, ſues, boues, cuniculi, cati domeſtici. Nigri, rubei, & cinerei, aſini. Vulpes rarò candidus, rariùs niger. Pecudes pro regiooe cæ̃ique ſtatu & habitum corporis & pili colorem mutant, iuxta Columellã: ideo tu intellige de ceteris animalibus. Lepores, vt dixi, in aliquibus toti candidi reperiuntur. Muſtelæ in nonnullis frigidis regionibus, quæ montanæ ſunt, æſtate fuſcę, hieme ſunt candidæ. Sciurus in Franconiâ frequentiùs eſt niger quàm rufus. Indici elephanti nigri & murini coloris reperiuntur, Æthiopici albi. Leones Aethiopici ab Oppiano, Syriaci à Plinio colore nigro eſſe perhibentur. Paulus Venetus in Tartariâ leones & nigros & rubeos eſſe ſcribit; vulpes, cerui, & vrſi, candidi in Sueciâ. Tarandus quoque colorem fecundùm anni tempus & locorum varietatem commutat. Chamæleoo mutat colorem ſubinde, redditque ſemper eum quem proximè attigit, præter rubrum candidumque, vt notat Ariſtoteles. Thoës per tempora immutantur, & colorem diuerſum hieme æſtateve trahunt. Mures quidem ſilueſtres in Pannoniâ ceu virides conſpiciuntur. Varijs & maculoſis pellibus ſunt lynces, leopardi, capreoli, camelopardalis, mus Ponticus (propterea varius dictus) vormella, tigres, genetha, axis, hyæna, ciuettus, cepus, cncetus, & leem beſtiola Noruegiæ. Ex cerui & cuniculi pellibus quædam etiam maculoſæ ſunt. Cutis colore igneo in ranâ veoenatâ foſſili, viridi in ranâ viridi maiore aquaticâ, & minore terreſtri, quæ calamites dicitur. Colore lurido & ſublucido rubetæ terreſtris, quæ & rufis maculis habet diſtincta latera. Nigro colore cutis elephanti eſt. In Regno Coilum inuenti leones nigri, pſittaci albi cum pedibus & roſtro rubeis. Tarandus, polypus, chamæleoo colorem variant pro adiuncti corporis ſpecie. Sic riſit adulatores natura fœdâ & ignobili imagine, aut iraſcitur damnata ſtatua.

CAPVT XV.

De oculorum colore.

Oculorum color equis ſolis animãtium, prætetquam homini, variat, iuxta Ariſtotelem. Vitulo marino & hyænæ oculi io mille colores traofeunt ſubinde. Oculis nigris onagri Indici, igneis & ſplendentibus pantheræ, leooes, cati, ibices, ciuetta, lynces, hyænæ, lupi, capræ, capreoli. Hæc omnia etiam noctu vident: item equi præterea, & lepores, & quæ ex feris noctu paſcuntur. Leporum alij charopis, alij glaucis ſunt oculis. Lineam ſupra oculos nigram habent rupicapræ, & gazellæ. Aureus orbis ranarum oculos circuit. Pellucidas oculorum genas habent ranæ.

CAPVT XVI.

De carne.

INternа quoque animalium ſcrutemur. Niſi in capite & maxillis, caret chamæleon carne. Caro dulcis & ſuauis eſt cuniculis, bonaſis, ſciuris, tarandis, glíribus, camelis: amariſſimæ carnes onagris Indicis. Ingrati ſaporis carnes bubali. Succi peſſimi carnes camelorum, caprarum, & hircorum cùm conſenuerint, equorum, aſinorum, ſimiarũ, ceruorum, vrſorum, ouium. Difficiles concoctu ex iiſdem, & præterea bubulæ, ouillæ: item muti Alpino, taxo, onagro, vulpi. Galenus agnorum eſum propter inſignem humiditatem fugiendum ſuadet. Rapacium omnium carnes declinant ad ſiccitatem, & facilè in corporibus generant bilem atram. Carnes bubulæ nimiũ melancholicæ. Solius hœdi innoxiũ carnis vſum notat Galenus. *Dama*, inquit Platina, *bonum alimentum præſtat*. Cameli tum lac tum caro ſuauiſſima omnium eſt, iuxta Ariſtotelem. Vitulina caro bubulæ præſtat, faciliuſque concoquitur. Caro leporũ melioris ſucci eſt quàm bubula & ouilla. *Inter quadrupedes gloria prima lepus*, canit Martialis. Hœdinę carnes hieme improbantur, conueniunt æſtate, iuxta Raſin. Dorcadis carnem melioris ſucci eſſe quàm ceterorum agreſtium, ſcribit Simeon Sethi. Tigrium caro nihilo deterior bubulâ perhibetur.

CAPVT XVII.

De qualitatibus carnium.

IVuat hîc ſubiicere ex Theodori Diætâ carnium cenſuras. Omnia animalia diuerſa, agreſtia & ſilueſtria, ſicciora ſunt his quæ in domibus nutriũtur. Cetera verò quæ vino condiuntur, & ſiccant, & nutriunt, & calefaciunt. Oxyzoma verò nutriunt competenter, ſed minùs calefaciunt. Carnes ſale conditę, & coctæ, minùs corpora nutriunt, & deſiccant, & tenuant, ventrem ſufficienter procurant. Bubula fortis eſt, & nimiùm ventrem ſtringit, & ſtomachi humores ſuperfluos abſtergit & conſumit fortitudine & grauedine ſuâ. Vitulina minùs quidem, ſed tamen ſimiliter. Caprina leuior eſt, & minùs ventrem procurat. Porcina plus nutrit, & minùs ventrem procurat. Porcellina minùs nutrit, & plus ventrem procurat. Verucina, ſuillina, & agnina digeſtibiles ſunt, plus ventrem procurant. Hœdina ſimiliter vt caprina. Porcellina gannatia minùs nutrit, & ventrem & vrinam prouocat. Caprearum agreſtium caro ſiccior eſt domeſticis, & ventrem ſtringit. Ceruina ſimiliter, ſed ventrem ſtringit. Aprina plus nutrit, & plus ſiccat. Leporina plus ſtringit ventrem, membra deſiccat, & vrinam mouet.

CAPVT XVIII.

De carnibus volucrum.

OMnia volatilia naturâ ſicciora ſunt quadrupedibus, eò quòd neque veſicas ad vrinas ſegregandas conceſſas habeant, neque ſaliuas emittant. Phaſianus ſiccæ naturæ eſt, ventrem ſtringit. Parix ſimiliter. Perdix & turtur ſicciores ſunt, vrinam mouent. Palumbus manſuetus ventrem ſtringit, plus nutrit. Galli, gallinæ, pulli minùs ſunt ſicci, ventrem procurant, nutriunt competenter. Gallinæ ruſticæ & anſeres humidiores ſunt, & ventrem procurant. Turdus ſimiliter vt perdix. Ficedula minùs ſiccat, ventrem procurat. Anates, circicula, fulica, vel buriones humidæ ſunt, & ventrem procurant. Struthio minùs infundit, & ventrem procurat.

CAPVT XIX.

De carnibus piſcium.

PIſces aliqui naturâ ſicciores ſunt, vt eſt ſcorpius, conchylia, draco glaucus. Omnes aſperi ſemper leuiores ſunt & delicati, quia occiſi ſunt. Omnes qui fluctibus & tempeſtatibus cæduntur, ſolidiores carnes habent, & ſunt digeſtibiles. Polpus & ſepia videntur eſſe leues, neque nutriunt, neque ventrem procurant, & oculis obſcuritatem adiiciunt, ſed in ſcella eorũ ventrem deducunt. Anguilla grauior eſt multis. Thynnus ſiccat mediocriter, ventrem deducit. Lupus ventrem & vrinam procurat. Mugila & ſolia ſimiliter. Mullus ſiccior eſt, & vrinam procurat. Aſellus leuior eſt, & ventrem deducit. Aurata ſiccior eſt, & ventrem ſtringit, ſed interiora eius ventrem deducunt. Muræna humidior eſt, & ventrem procurat. Locuſta & rhombus ſicci ſunt. Sardina corpus & dentes ſiccat, & vrinam prouocat. Vmbra humectat, & ventrem procurat. Hyginus ſimiliter ventrem ſoluit. Acerna ſiccior eſt, & vrinam procurat. Scaurus & torpedo ſimiliter. Cancri ſiccant, & vrinam procurant. Oſtrea humida ſunt, leniter ventrem & vrinam procurant.

CAPVT XX.

De adipe.

SEuum propriè ruminantia habent, cetera adipem. Equus ſeuum non habet, ſed pinguedinem, iuxta Hieroclem. Axungia & laridum ſunt in animalibus non cornigeris, quorum quatuor dentes vt plurimum prominent, vt vrſis, canibus, gliribus. Adeps leonis calidior quàm vllius quadrupedis: hœdorum minùs tum calidus tum ſiccus eſt quàm capratum, & hircorum minùs quàm leonum, ſecundùm Galenum. Adeps caprinus humidior eſt quàm ſuum, taxi calidior quàm tauri. Adipem plurimum generant quę cornigera, ob ſiccitatem, notat Galenus. Pleriſque animantibus pinguedo ſine ſenſu, quamobrem ſues viuæ à muribus dicuntur arroſæ.

CAPVT XXI.

De ſanguine.

LEgitimus ſtellio cruore caret. Nonnulli niſi in oculis negant ranas ſanguinem habere. In illis quoque chamæleon habet: in corde etiam, & quibuſdam venulis ex eo naſcentibus, cetera exanguis eſt. Sanguis tauro & aſino inter ea quæ animal generant craſſiſſimus, iuxta Ariſtotelem: timidis ſanguis eſt dilutior, & ſine fibris, vt lepori, damæ. Sanguis aprorum craſſus, quanto minus non ſpiſſetur; tauri contrà celerrimè coit, ideò calidus in potu ſumptus, venenum eſt. Apeithi & acanthidis ſanguis ægrè miſcetur.

CAPVT XXII.

De lacte.

LAc craſſum vaccinum, leporinum, caninum, ouillum, ſuillum, aſininum. Caprinum lac non admodum pingue craſſumque eſt. Tenuius equis, tenuiſſimum camelis. Lac temperatiſſimum caprillum, mox aſininum ouillumque, poſtremò vaccinum. Dulciſſimum ab hominis lacte camelinum, efficaciſſimũ ex aſinis, iuxta Plinium. Ouillum & caprinum multò minus habent pinguedinis quàm bubulum. Adijcio quæ Theodorus cenſuit. Lac omne quidem nutritorium eſt, excepto bubulo, quoniam graue eſt ad digeſtionem, & ventrem ſtringit fortiter. Lac caprinum recens leue eſt, & ventrem procurat. Ouillinum ſimiliter & equinum vtilius. Lac aſinæ plus ceteris nutrit, ventrem purgat, vires multum acquirit. Lac caninum infantibus magnum eſt tutamentum, maximè ſi ab infante catus ipſa fugatur.

CAPVT XXIII.

De oſſibus.

OSſa leones mares duriora habent quàm feminę, adeò vt ijs percuſſis ignis quaſi ex ſilice excutiatur. Oſſa duriora ceteris habent carniuora, leones tamen omnium duriſſima. Coſtæ homini tantùm octonæ, ſuibus denæ, cornigeris tredecim, ſerpentibus triginta, iuxta Plinium. Mirificum eſt quod Antigonus tradit de oſſibus ceruinis, nullum ſonum edentibus, ſi cacto ſaucietur ceruus, vt infrà Cap. XXXII. ipſius verbis narramus.

CAPVT XXIV.

De medullâ.

VRſi carent medullâ. Medulla ſeuoſa cornigeris, pinguis ijs quibus adeps. Medulla arietis non caſtrati inter venena numeratur. Leonum & ſuum oſſibus parum medullæ ineſt. Medulla laudatiſſima eſt ceruina, inquit Plinius, mox vitulina, dein hircina, & caprina, quæ à Dioſcoride quarto loco poſt ceruinam, vitulinam & taurinam laudatur, poſtrema eſt ouilla.

CAPVT XXV.

De cerebro.

CErebrum humidiſſimum capræ, venenoſum cati. Incrementis & iacturis Lunæ creſcit & decreſcit cerebrum: ſuis tamen, lupi, & canis euidentiùs quàm aliorum animalium.

CAPVT XXVI.

De corde.

COrda inarticulatiora ſuum, neruoſa boum, maximè taurorum. Proportione maxima aſino, hyęnę, muribus, lepori, ceruo, muſtelis, & in ſummâ omnibus timidis, aut propter metum maleficis. Duplici corde inuenti elephanti, ſecundùm Galenũ; & perdices Paphlagoniæ, ſecũdùm Theophraſtum.

CAPVT XXVII.

De iecore.

NOn niſi ſanguinem habentibus iecur ineſt. Iecur luporum equinæ vngulæ ſimile eſſe, ex traditione notat Plinius. Iecur

ele-

elephanti quadruplo maius bubulo eſt, iuxta Ariſtotelem. Id Plinius aſſerit de pulmone. Iecuſculũ muris brumâ dicitur augeri & increſcere. Iecur teſtudinis vitiatum eſt vt reliquum corpus. Iecur geminum eſſe dicunt ranis & leporibus in quibuſdam locis. Iecinota murium Lunam ſequi, ſcribit Caryſtius. Minuuntur augeſcuntque cum ſidere.

CAPVT XXVIII.

De felle.

FElle carent omnia ſolipeda, excepto aſino Indico. carent etiã ex biſulcis cerui, capræ, apri, damę, cameli. Oues etiam in quibuſdã regionibus, vt in Ponto & alibi, felle carent: in regionibus perfrigidis hieme carent, ineunte vere felle implentur. Inter digitata verò, murium alij fel habent, alij carent. Elephanto iecur eſſe ſine felle, nonnulli putant, nec in iecore fel equis eſſe, ſed in aluo. Fel venenatum pantheræ, equis, muſtelæ ſilueſtri. Felli leonis etiam venenoſa vis tribuitur, ſed plerique non leonis, ſed leopardi felli id attribuunt. Facilè ex colore, quódnam fel vehementius ſit, quod remiſſius, diſcernetur.

CAPVT XXIX.

De pulmone.

EX aquaticis pauca pulmonem habent. Ouipara alia exiguum pulmonem. Exiguum & ficcum habent quadrupeda ouipara, vt lacerti, & teſtudines, iuxta Ariſtotelem. Plinius contrà chamęleoni & teſtudini pulmonem prægrandem tribuit. Pulmo maximus elephanto.

CAPVT XXX.

De ſtomacho.

PIſces ſtomacho carent, ideò magnorum ventriculus, cùm minores inſectantur, in os prolabitur.

CAPVT XXXI.

De extis.

EXta cuniculorum in Bæticâ ſæpè gemina reperiuntur. Hominibus ab inferiore viſcerum parte ſeparantur membranis, quæ præcordia appellant, quia cordi prætenduntur. Veros glires & ſciuros cęcum inteſtinum tantùm nactos ſcimus, Velaſius ait.

CAPVT XXXII.

De inteſtinis.

INteſtinum rectum nulli eſt, cui non ſint parte vtraq; dentes. Elephanto inteſtinum ita eſt ſinuoſum, vt aluos habere quatuor videatur. In hoc etiam cibus recipitur: nullum enim conceptaculũ cibi aliud ſeparatim adeſt. Antigonus Caryſtius ſcribit. Ἴδιον δὲ καὶ τὸ περὶ τὰ ἔντερα τῶν προβάτων· τὰ μὲν γὰρ τῶν κριῶν, ἐστὶν ἄφωνα, τὰ δὲ τῶν θηλειῶν εὔφωνα. Ὅθεν καὶ τὸν ποιητὴν ὑπολάβοι τις εἰρηκέναι, πολυπραγμονα πανταχοῦ καὶ βέλτιον ὄντα.

Ἑπτὰ δὲ θηλυτέρων ὀιῶν ἐτανύσσατο χορδάς.

Peculiare hoc eſt inteſtinis ariũ, quòd arietum non edant ſonum, ſed femellarum tantùm ſint vocalia. Quo reſpexiſſe etiam Poëtam aliquis poſſet ſenſere, vtpote curioſum vbique, & exacta diligentia, dum ita canit:

Septem femineos neruos intendit ouillos.

Appendo quod ſubdit de ceruinis oſſibus, vt augeat admirationem naturæ. Οὐχ ἧττον δὲ τούτου θαυμαστὸν, καθωμιλημένον δὲ μᾶλλον, τὸ περὶ τὴν ἐν τῇ Σικελίᾳ ἄκανθαν τὴν καλουμένην κάκτον, εἰς ἣν ὅταν ἔλαφος ἐμβῇ, καὶ τραυματισθῇ, τὰ ὀστᾶ ἄφωνα, καὶ ἄχρηστα πρὸς αὐλοὺς ἔχει. ὅθεν καὶ ὁ Φιλήτας ἐξηγήσατο περὶ αὐτοῦ, εἴπας·

Γηρύσαιτο δὲ νεβρὸς ἀπὸ ζωὴν ὀλέσασα,
Ὀξείης κάκτου τύμμα φυλαξαμένη.

Non minùs admirabile, magis etiam vulgatum eſt, ſpinæ genus in Sicilia eſſe, quod appellatur cactus, quam ſi ceruus calcet, & fancietur, oſſa eius nullum ſonum edere poſſe, ideóq́; ad fiſtulam inutiliſſ fieri. Vnde etiam Philetas de eâ hoc expoſuit:

Atque euitato cacti mihi vulnere acutæ,
Argutum carmen mortua cerua canat.

CAPVT XXXIII.

De ventre.

VEnter ruminantibus geminus, ſanguine carentibus nullus, iuxta Plinium. Ex his quæ ruminant, & coagulum habent, ventrem ſimplicem habet lepus, &, vt facilè conijcitur, congener cuniculus. Ventres elephanto eſſe quatuor, Plinius ſcribit. Ventriculus amplus vrſis & ſuibus, arctus canibus & leonibus.

CAPVT XXXIV.

De liene.

CAret liene conſpicuo chamæleon. Lienem perexiguum habent quadrupeda ouipara. Biſulcis cornigeris lien rotundus, canibus & porcis ſicut homini longus.

CA-

CAPVT XXXV.

De coagulo.

COagulum ſoli lepori ex ijs quæ vnum veotrem habent, aliàs coagulum habent omnia ruminantia.

CAPVT XXXVI.

De renibus.

REnes habent omnia quadrupedũ, quæ animal generant: oua parientium teſtudo ſola, quæ & omnia alia viſcera. Teſtudo tamen quam lutariam vocant, & veſicâ & renibus caret. Renes ouium ceteratumq́ue quadrupedum æquabiles ſunt, noo ſicut boum, qui tamquam ex multis exiguis renibus compoſiti videntur Ariſtoteli.

CAPVT XXXVII.

De veſicâ.

QVæ gignunt oua, veſicâ carent, niſi teſtudo vt plurimùm, nam teſtudo lutaria etiam veſicâ orba eſt.

CAPVT XXXVIII.

De excrementis.

FImum ſiccũ egerunt canes, lupi, leones, liquidum boues. Aſini plus excrementi ſicci egerũt quàm humidi. Stercus bubulum facultatis eſt exiccatoriæ, iuxta Galenũ. Odoratum fimũ muſtelę, martis, fœtidum leonis, feruidiſſimum bonaſi. Vrina graueolens leonis. Rattorum vrina libidine accenſorum venenoſa. Stercus aſinorum optimũ, poſteà ouillum & caprinum, item iumentorum. Stercus ex porcis peſſimum. Vrina feminarum omoium tenuior eſt cùm fœtæ ſunt. Oues & capræ craſſiorem redduot vrinam, quàm ſui ſexus mares: feminæ aſinorum tenuiorem.

CAPVT XXXIX.

De magnitudine.

ALbani & Indici canes inuſitatæ ſunt magoitudinis. Tigres in Indiâ maximi equi magnitudine. In Oriente mures ſunt vulpium magnitudine. Elephantis Indicis magnitudo maior eſt quàm Afris. Oues Indiæ & capras ad maximorũ magnitudinem aſinorum accedere, Ælianus narrat. In Calechut Indiæ regione lacertorum genus inuenitur aprorum magnitudine. In Galliæ quibuſdam partibus lacertos catulorum canis magnitudine reperiri, fama eſt: maximorum equorum magnitudine Caſpiæ capræ, iuxta Ælianũ. Idem capras feras in Libycis montibus ad boum magnitudinem accedere ſcribit. In Tartariæ regiooe arietes noo minores aſinis ſunt, vt ſcribit Paulus Venetus. Suot apud Indos boues, qui maximos hircos magnitudine non ſuperare videntur. Bubus alijs Indicis camelorum altitudo, & iuxta Plinium mulæ maiores quàm mares. Rana aquatica innoxia, femina mare maior. Inter ouipara ſæpè feminæ maiores ſunt maribus, inter viuipara contrà.

CAPVT XL.

De motu.

GRadiuntur animalia, volant, natant, ſaltitant, repunt, labuntur, trahuntur, iactantur, alia conſiſtunt ſemper. Bipedes & erecto corpore non raró incedunt vrſi, mures Alpini, encetus. Sunt mures qui bipedes ambulant, iuxta Ariſtotelem. Lacertus aquaticus irâ incitatus, rectis pedibus inſiſtit. Simiarum genera omnia ſtant, ſedent, incedunt vt homines. Arborem auerſi derepunt vrſi; imitantur io eo homines. Pedatim (*κατάσκελος*) incedunt leooes, cameli. Saliunt magis quàm currant lepores, ranæ, ibices, rupicapræ. Elephas poplites intus flectit, hominis modo; cetera animalia diuerſùm, iuxta Ariſtotelem. Sed & lacertis priora genua pòſt curuantur, poſteriora antrorſum. Vrſis prætereà & ſimiarum generi contraria ſunt genua. Tardus inceſſus & piger bobus, aſinis, lacertis aquaticis, crocodilis, teſtudinum generibus, chamæleooti, ſalamandræ, & omnibus quibus breuia & compacta crura, aut genua contraria. Natatilia ſunt amphibia omnia, reliqua ſe in aquas non niſi refrigerandi gratiâ immittunt. Teſtudines ſupinæ ſeſe inuertere nequeunt. Timida pleraque velocitate valeot, & quibos longa & gracilia crura. Velociſſimo curſu valẽt ſnackij (aoimal apud Moſcouitas) tigres, tarandi, aſini Reatini, adeò vt volare videantur, onagri, cerui, muſmooes, tauri Æthiopici, & omnes tauri feri, ibices, rupicaprę, cynocephali, ſatyri, monocerotes, capreæ, leucrocuta, alces, cameli, κόλ[illegible], pantheræ, thoës, canes, equi, hyænæ, lynces, leones, elephaoti, lupi, lepores. Ea quę ſede ſtabili degũt, in humore ſunt. Terreſtriũ nulla ſtatu immutabili viuunt, vt quietem formicarum miretur Caryſtius. Nam Hellanicus Lesbius narrat, Thebis Ægyptijs eſſe ſpecum in vrbe, in quo trigeſimo quoque menſium die nullus ventus ſit, reliquis diebus

bus ventoſis: videriq́ue eum, delectum aliquid inſcrutabile & obſeruatu difficile habere, ſicut & hoc quòd Euripus ſeptimo quoque die non reciprocet, & formicæ nouilunio quieſcant.

CAPVT XLI.

De temperamento.

TEmperamento calido & ſicco canes, leones, vulpes, muſtelæ, cerui, cati, apri qui igneæ ſunt naturæ, onagri, aſini, leopardi, cameli, equi. Leporem alij calido & ſicco, alij ſicco & frigido faciunt. Calido & humido temperamento, ſus, mus; frigido & ſicco, boues, elephanti, canes, luttæ. Frigido ſimiæ: frigido & humido, vrſus, ſalamandra. Temperamento prauo teſtudines. Silueſtria eadem quâ vrbana temperie ſunt, ſed ſicciora & calidiora. Rapacium omnium carnes declinant ad ſiccitatem. Frigoris præ ceteris patientes vrſi, vaccæ, ſalamandræ, ibices. Leonina cato ceteris calidior. Bos temperamento quàm ſus multò ſiccior. Canis animal eſt temperamenti calidi & ſicci, ſi ipſum per ſe conſideres: ſi ad hominē conferas, ſiccus eſt; ſi ad formicam, humidus. Rurſus hominis reſpectu calidus eſt. Leo frigidus eſt, iuxta Galenum.

CAPVT XLII.

De odore.

SOlas animaliū pantheras odoratas eſſe, apud veteres legitur, ſed hodie ciuetti & moſchi animalia odorata reperiūtur, at pantheræ non homini, ſed animalibus ceteris benè olent. Olida & fœtida ſunt lamiæ. Muſtelarum genus omne irâ incitarum graue quiddam olet, maximè tamen putorius, hiſtrix, cuniculi, lutra, caſtor, hirci, vulpes, cati, mus Alpinus, & mus araneus.

CAPVT XLIII.

De aliis qualitatibus.

LAcertus diſſectus partibus ſuis iterùm coit. Humo, quem lupi Italici priores viderint, vocem amittit. Bitis ſi à muliere aſpiciatur, extemplò eam in morbum adducit. Hyænæ vmbræ contactu canes obmuteſcere tradunt. Vncia animal ſæuiſſimum, cùm libidine feruens aliquem ſauciauerit, mures ad ſaucium conueniunt, & permingunt, & ita ſaucius moritur.

CAPVT XLIV.

De voce.

IN Indiâ Occidentali & Africâ muti canes inueniuntur. Muta ſunt talpa, rubetæ genus terreſtre, crocodilus. Ranas in Cyrenâ planè mutas eſſe, ſcribit Ariſtoteles; idemq́ de Seriphijs Plinius: cetera ſunt vocalia. Ranas mutas dumtaxat ex accidenti eſſe causâ, cenſet elegantiſſimus Simocatta. Quærit in Quæſtionibus phyſicis, cur Seriphiæ ranæ mutæ ſint. Reſpondet ita: *Quòd mutæ ſint eæ, in causâ eſt aquarum natura ob nimiam humiditatem. Vnde ſiquis transferat hoc animal, loquax ſtatim fecerit, & ad propriam naturam reduxerit, quaſi liberatum Circæ vinculis.* Cyrenæa autem rana quod non ſit loquax, amaror aquarum efficit. Cicada femina muta etiam fertur. De eadem idem Simocatta lepidè quærit, cur cicada femina ſit muta facta: & reſpondet id fieri quaſi per modeſtiam pudeat loquacitatis. *Non vides*, inquit, *compoſitè hanc iſtam cicadam inſidentem ramo, nimis taciturnam, tamquam ſi Pythagoræ inſtituta dogmatis?* Frigidâ natura ſunt cicadæ, ea propter circa æſtiuam tropam incipiunt canere, & Sole recedente à ſuaui minuritione iſtâ deſinunt, temporeq́ue meridiei ſunt vocaliores. Cicada igitur femina humore multum ſuperat maſculum, & natura ei ſilentium indixit, intendens humiditatem. Ideò garrula cicada, non eſt fèmina, ſed Theano veluti quæpiā ſecreta reticens, Homero quaſi, qui ſermonem vins curę eſſe præcipit, obedit ac obtemperat. Fortia animalia vocem grauem edunt, vt leo, bos. Timidis vox plerumque acuta, vt lepori, murium generi, muſtelis, canibus. Mures Alpini vocem argutæ fiſtulæ ſimilem edunt. Voce argutiſſimâ præditum eſt rubetæ genus paruum. Sibila emittunt, vt dracones, lamiæ: ſibilum perexiguum & abruptum, teſtudines. Ganniunt vulpes, & blandè immurmurant; latrando & vlulando canes etiam imitantur. Vox terribilis neadibus, obſcœna & dira catis & monoceroti. Voces catis pro vario animi affectu variæ. Ouium vox mollis & remiſſa, μαλακὴ, ἄτονος. Hyænam tradunt inter paſtorum ſtabula, nomen alicuius aſſiduo auditu addiſcere. Crocutæ quoque, & leucrocutæ, mantichoræ, & ſphinges hominum ſermones imitari traduntur. Cynocephalos vlulare tantùm, Aelianus ſcribit. De minoribus feris, vt ſunt vulpes, choës, & lupi, ὑλακτεῖν καὶ ὠρύεσθαι dicitur, vt notat Pollux. Sunt ſingulis animantium voces propriæ ad venereum coitum. De varijs animantium vocibus lege Auctorem Philomelæ,

lomelæ, quæ proprij quaſi effectus appellari poſſunt, vt mugire boum, hinnire equorum.

CAPVT XLV.

De cibo.

Cordulus ſolus, vt multis videtur, ex ijs quæ humorem recipiunt, paſtū aggreditur. Herbarū paſtu viuunt ex carniuoris, præter vrſum, niſi medicinæ gratiā, nulla: ex amphibijs, genus alterum vrſurum aquaticum, & mures aquatici; ex ceteris ſolipeda & biſulca, item lepores. Vnum animal digitos habentium herbā alitur lepus, iuxta Pliniū. Sed & alia quædam digitata herbis veſcuntur. Ranæ quoque terreſtres herbis & terrā paſcuntur. Sunt quæ fructibus arborum viuunt, vt ſimiæ, ſciuri, taxus, tatus. Sunt qui fructibus arborum, herbis, & radicibus promiſcuè veſcuntur. Herbis odoratis paſcitur moſchi capreolus, odoratis floribus ſcincus. Mellis auida meles, ictis, ſalamandræ, ſtelliones, ſcinci, vrſi. Ad Chalibas aurum à muribus vorari aiunt; in Cypro, Paro, Gyaro inſulis ferrum erodi. Lupus peculiare eſſe terram quamdam in fame edere, ſcribunt Plinius & Ariſtoteles. Non alio quàm aëris alimento chamæleon viuit, iuxta Plinium & Solinum: ſed alij chamæleontem rore & muſcis ali ſcribunt. Venenis capræ & coturnices pingueſcunt. Stellio araneis viuit, & rore, & melle. Sues deuorant ſerpentes, limaces, & ſalamandras. Ichneumon ſerpentes in cibo appetit. Mortiferis herbis paſcitur catoblepa, & taxus. Omniuora ſunt vrſus, ſues, vulpes, lacerti, mures Alpini, ichneumō, feles. Carniuora ſunt digitata viuipara omnia, præter leporū genera. Quadrupeda viuipara, quæ ſerratis ſunt dentibus, carne omnia veſcuntur, iuxta Ariſtotelem. Ex his cadaueribus veſcuntur, quæ ex prædā viuunt: ſues etiam famis tempore cadaueribus non parcunt, quin etiā proprios fœtus præ fame abſumūt. Boues quoſdā luporum inſtar carniuoros eſſe, Rhaſis ſcribit. Apud Garamantas ouillum pecus carne & lacte ali, Ælianus narrat. Ranæ mortuā talpam deuorant. Γεωφάγα omnia amphibia, & præterea cani. Cynocephali genus quoddā piſcationis peritiſſimum. In vico quodam Indiæ piſces ab indigenis capris pro cibo obiici, Aelianus teſtis eſt. Agricola affirmat, iltiſſus, more fibri, in riparū cauernis piſces captos comedere. Noërza quoq; muſtelarum generis victum ex aquā petit. Pediculis delectatur ſimię, vermibus talpæ & teſtudines terreſtres. Turdorum fimus bobus in pabulo datur. Aues & gallinas venantur vulpes, ichneumon, cati, putorius, & alia quædā muſtelarum generis.

Opiſtonoma boues Indici, & Gatamātici: alce propterea propter craſſitudinem ſuperioris labri. Prioribus pedibus pro manibus vtūtur ſciuri, & cetera murium genera, vrſi. Elephas promuſcide loco manuum vtitur. Carpunt paſcendo gramen oues & capræ. Sūt qui capras à carpendo dictas autument. Sunt quibus fumus pro cibo eſt, de quibus poſteà. Famis patientes ſunt aſini & leones. Veſcuntur leones alternis diebus, iuxta Ariſtotelem & Pliniū. Echinum aiunt ad annum vſque ſine cibo durare poſſe. Ruminant cornigera, & prætereà camelus, lepus, cuniculus, mures etiam vulgares, non tantùm Pontici. Noctu paſcuntur lepures, cuniculi, vulpes, capreoli, lupus, hyęna, mures: teſtudines noctu è mari paſtū egrediuntur, interdiu viuūt conchylijs.

CAPVT XLVI.

De potu.

Venuſtè morem elephantis commendat Theophylactus Scholaſticus. *Exhorret*, inquit, *vmbrā ſui in aquā viſam elephas: quapropter & Indos obſeruare illunem noctem dicunt, quando transfretare volunt hoc animal. Narciſſo iſti, quem fabulæ celebrant, exemplo eſt elephas, vt ſuā ipſius vmbrā declinatā, amores auerſetur à naturā alienos.* Hæc ille. Aquā turbulentā ſuauiùs bibunt cameli, elephanti, equi, & muli, iuxta Ariſtotelem; ſed Camerarius equis limpidam & recentem aquam vult adminiſtrari. A potu abſtinent aſini paſtorales apud Afros, item hiſtrices, ſecūdùm quoſdam, ſed Georgius Agricola hiſtrices bibere docet. Glires an bibāt, non ſatis compertum. Cuniculi à potu menſes aliquot abſtinent. De mure quoque an bibat, non ſatis conſtat. Ariſtoteles murem bibentem facit: idem mures, cùm biberint, emori ſcribit. Hoc Michaël Epheſius vniuerſale exiſtimat omnibus muribus. Leo quoq; rarus in potu eſt. Cameli quatriduo ſitim tolerāt. Aquas in Angliā ouibus exitiales eſſe, Cardanus ſcribit. Vino delectantur pardalis & papiones. Elephanti & equi vino ſumpto ad pugnam animoſiores reddūtur. Sues inebriantur vini fæcibus. Simiæ quoque inebriatæ capiuntur. Vrſi bibendo aquā morſu vorant. Sorbendo bibunt, quibus continui dentes; reliqua lambendo. Corui æſtate non bibunt. Nec minus mirificum, quod Caryſtius ſcribit: *Phyllis ferunt greges quinto demū die potari.* Prodigioſius eo eſt, quod in Zacyntho fit. Nam quo tempore ſpirant Eteſię, capri hiantes ſtant verſus Boream, eoque contenti, aquam non requirunt, neque bibunt.

bus ventoſis: videriqueeum, delectum aliquid inſcrutabile & obſeruatu difficile habere, ſicut & hoc quòd Euripus ſeptimo quoque die non reciprocet, & formicæ nouilunio quieſcant.

CAPVT XLI.

De temperamento.

TEmperamento calido & ſicco canes, leones,vulpes, muſtelæ,cerui,cati, apri qui igneæ ſunt naturæ,onagri, aſini, leopardi,cameli, equi. Leporem alij calido & ſicco, alij ſicco & frigido faciunt. Calido & humido temperamento, ſus, mus; frigido & ſicco, boues, elephanti,canes, lutræ. Frigidi ſimiæ: frigidi & humidi, vrſus, ſalamandra. Temperamento prauo teſtudines. Silueſtria eadem quã vrbana temperie ſunt, ſed ſicciora & calidiora. Rapacium omnium carnes declinant ad ſiccitatem. Frigoris præ ceteris patientes vrſi, vaccæ, ſalamandræ,ibices. Leonina caro ceteris calidior. Bos temperamento quàm ſus multò ſicciore. Canis animal eſt temperamenti calidi & ſicci, ſi ipſum per ſe conſideres: ſi ad hominẽ conferas,ſiccus eſt;ſi ad formicam, humidus. Rurſus hominis reſpectu calidus eſt. Leo frigidus eſt,iuxta Galenum.

CAPVT XLII.

De odore.

SOlas animaliũ pantheras odoratas eſſe, apud veteres legitur, ſed hodie ciuetti & moſchi animalia odorata reperiũtur, at pantheræ non homini, ſed animalibus ceteris benè olent. Olida & fœtida ſunt lamiæ. Muſtelarum genus omne irâ incitatum graue quiddam olet, maximè tamen putorius, hiſtrix,cuniculi,lutra,caſtor,hirci,vulpes,cati,mus Alpinus,& mus araneus.

CAPVT XLIII.

De aliis qualitatibus.

LAcertus diſſectus partibus ſuis iterùm coit. Homo, quem lupi Italici priores viderint, vocem amittit. Bitis ſi à muliere aſpiciatur,extemplò eam in morbum adducit. Hyænæ vmbræ contactu canes obmuteſcere tradunt. Vncia animal ſæuiſſimum, cùm libidine feruens aliquem ſauciauerit, mures ad ſaucium conueniunt, & permingunt, & ita ſaucius moritur.

CAPVT XLIV.

De voce.

IN Indiâ Occidentali & Africâ muti canes inueniuntur. Muta ſunt talpa,rubetæ genus terreſtre,crocodilus. Ranas in Cyrenâ planè mutas eſſe,ſcribit Ariſtoteles; idemq́ue de Seriphijs Plinius: cetera ſunt vocalia. Ranas mutas duntaxat ex accidenti eſſe causâ, cenſet elegantiſſimus Simocatta. Quærit in Quæſtionibus phyſicis, cur Seriphiæ ranæ mutæ ſint. Reſpondet ita: *Quòd mutæ ſint eæ, in causâ eſt aquarum natura ob nimiam humiditatem. Vnde ſiquis transferat hoc animal, loquax ſtatim fecerit, & ad propriam naturam reduxerit, quaſi liberatum Circæ vinculis.* Cyrenæa autem rana quod non ſit loquax, amaror aquarum efficit. Cicada femina muta etiam fertur. De eadem idem Simocatta lepidè quærit, cur cicada femina ſit muta facta: & reſpondet id fieri quaſi per modeſtiam pudeat loquacitatis. *Non vides*, inquit, *compoſitè hanc iſtam cicadam inſidentem ramo, nimis taciturnam, tamquam ſi Pythagoræ inſtituta dogmatus?* Frigidâ natura ſunt cicadæ, ea propter circa æſtiuam tropam incipiunt canere, & Sole recedente à ſuaui minuritione iſtâ deſinunt, temporeque meridiei ſunt vocaliores. Cicada igitur femina humore multum ſuperat maſculum, & natura ei ſilentium indixit, intendens humiditatem. Ideò garrula cicada,non eſt fœmina, ſed Theano velut quæpiã ſecreta reticens, Homero quaſi,qui ſermonem viris curę eſſe præcipit, obedit ac obtemperat. Fortia animalia vocem grauem edunt, vt leo,bos. Timidis vox plerumque acuta, vt lepori, murium generi,muſtelis,canibus. Mures Alpini vocem argutæ fiſtulæ ſimilem edunt. Voce argutiſſimâ præditum eſt rubetæ genus paruum. Sibila emittunt,vt dracones,lamiæ: ſibilum perexiguum & abruptum, teſtudines. Ganniunt vulpes,& blandè immurmurant; latrando & vlulando canes etiam imitantur. Vox terribilis neadibus,obſcœna & dira catis & monoceroti. Voces catis pro vario animi affectu variæ. Ouium vox mollis & remiſſa, *μαλακὴ, ἄτονος*. Hyænam tradunt inter paſtorum ſtabula,nomen alicuius aſſiduo auditu addiſcere. Crocutæ quoque,& leucrocutæ, mantichoræ, & ſphinges hominum ſermones imitari traduntur. Cynocephalos vlulare tantùm, Aelianus ſcribit. De minoribus feris, vt ſunt vulpes,choës,& lupi, ὑλακτεῖν καὶ ὠρύεσθαι dicitur, vt notat Pollux. Sunt ſingulis animantium voces propriæ ad venereum coitum. De varijs animantium vocibus lege Auctorem Philomelæ,

lomelæ, quæ proprij quaſi effectus appellari poſſunt, vt mugire boum, hinnire equorum.

CAPVT XLV.

De cibo.

CORdulus ſolus, vt multis videtur, ex ijs quæ humorem recipiunt, paſtû aggreditur. Herbarû paſtu viuunt ex caroiuoris, præter vrſum, niſi medicinæ gratiâ, nulla: ex amphibijs, genus alterum vrſorum aquaticum, & mures aquatici; ex ceteris ſolipeda & biſulca, item lepores. Vnum animal digitos habentium herbâ alitur lepus, iuxta Pliniû. Sed & alia quædam digitata herbis veſcuntur. Ranæ quoque terreſtres herbis & terrâ paſcuntur. Sunt quæ fructibus arborum viuunt, vt ſimiæ, ſciuri, taxus, tatus. Sunt qui fructibus arborum, herbis, & radicibus promiſcuè veſcuntur. Herbis odoratis paſcitur moſchi capreolus, odoratis floribus ſcincus. Mellis auida meles, ictis, ſalamandræ, ſtelliones, ſcinci, vrſi. Ad Chalibas aurum à muribus vorari aiunt; in Cypro, Paro, Gyaro inſulis ferrum erodi. Lupus peculiare eſſe terram quamdam in fame edere, ſcribunt Plinius & Ariſtoteles. Non alio quàm aëris alimento chamæleon viuir, iuxta Plinium & Solinum: ſed alij chamæleontem rore & muſcis alij ſcribunt. Venenis captæ & coturnices pingueſcunt. Stellio araneis viuit, & rore, & melle. Sues deuorant ſerpentes, limaces, & ſalamandras. Ichneumon ſerpentes in cibo appetit. Mortiferis herbis paſcitur caroblepa, & taxus. Omniuora ſunt vrſus, ſues, vulpes, lacerti, mures Alpini, ichneumô, feles. Carniuora ſunt digitata viuipara omnia, præter leporû genera. Quadrupeda viuipara, quæ ſerratis ſunt dentibus, carne omnia veſcuntur, iuxta Ariſtotelem. Ex his cadaueribus veſcuntur, quæ ex prædâ viuunt: ſues etiam famis tempore cadaueribus non parcunt, quin etiâ proprios fœtus præ fame abſumût. Boues quoſdâ luporum inſtar carniuoros eſſe, Rhaſis ſcribit. Apud Garamantas ouillum pecus carne & lacte ali, Ælianus narrat. Ranæ mortuâ talpam deuorant. Ἰχθυόφαγα omnia amphibia, &ptætereà cari. Cynocephali genus quoddâ piſcationis peritiſſiuium. In vico quodam Indiæ piſces ab indigenis capris pro cibo obiici, Aelianus teſtis eſt. Agricola affirmat, iltiſſos, more fibri, in tiparû cauernis piſces captos comedere. Noëiza quoq; muſtelarum generis victum ex aquâ petit. Pediculis delectatur ſimię, vermibus talpæ & teſtudines terreſtres. Turdorum fimus bobus in pabulo datur. Aues & gallinas venantur vulpes, ichneumon, cati, putonus, & alia quædâ muſtelarum generis. Opiſtoooma boues Indici, & Garamâtici: alce prętereà propter craſſitudinem ſuperioris labri. Prioribus pedibus pro manibus vtûtur ſciuri, & cetera murium genera, vrſi. Elephas promuſcide loco manuum vtitur. Carpunt paſcendo gramen oues & capræ. Sûr qui capras à carpendo dictas autument. Sunt quibus ſumnus pro cibo eſt, de quibus poſteà. Famis patientes ſunt aſioi & leones. Veſcuntur leones alternis diebus, iuxta Ariſtotelem & Pliniû. Echinum aiunt ad annum vſque ſioe cibo durare poſſe. Ruminant cornigera, & prætereà camelus, lepus, cuniculus, mures etiam vulgares, non tantùm Pontici. Noctu paſcuntur lepores, cuniculi, vulpes, capreoli; lupus, hyęna, mures: teſtudines noctu è mari paſtû egrediuntur, interdiu viuût conchyliis.

CAPVT XLVI.

De potu.

VEnuſtè morem elephantis commendat Theophylactus Scholaſticus. *Exhorret*, inquit, *vmbrâ ſui in aquâ viſam elephas: quapropter & Indos obſeruare illunem noctem dicunt, quando transfretare volunt hoc animal. Narciſſo iſti, quem fabula celebrant, exemplo eſt elephas, vt ſuâ ipſius vmbrâ declinatâ, amores auerſetur à naturâ alienos.* Hæc ille. Aquâ turbulentâ ſuauiùs bibunt cameli, elephanti; equi, & muli, iuxta Ariſtotelem; ſed Camerarius equis limpidam & recentem aquam vult adminiſtrari. A potu abſtinent aſini paſtorales apud Afros, item hiſtrices, ſecûdùm quoſdam, ſed Georgius Agricola hiſtrices bibere docet. Glires an bibât, non ſatis compertum. Cuniculi à potu menſés aliquot abſtinent. De mure quoque an bibat, non ſatis conſtat. Ariſtoteles murem bibentem facit: idem mures, cùm biberint, emori ſcribit. Hoc Michaël Epheſius vniuerſale exiſtimat omnibus muribus. Leo quoq; rarus in potu eſt. Cameli quatriduo ſitim tolerât. Aquas in Angliâ ouibus exitiales eſſe, Cardanus ſcribit. Vino delectantur pardalis & papiones. Elephanti & equi vino ſumpto ad pugnam animoſiores reddûtur. Sues inebriantur vini fæcibus. Simiæ quoque inebriatæ capiuntur. Vrſi bibendo aquâ morſu vorant. Sorbendo bibunt, quibus continui dentes; reliqua lambendo. Corui æſtate non bibunt. Nec minùs mirificum, quod Caryſtius ſcribit: *Phyllis ferunt greges quinto demû die potari.* Prodigioſius eo eſt, quod in Zacyntho fit. Nam quo tempore ſpirant Eteſię, capti hiantes ſtant verſus Boream, eoque contenti, aquam non requirunt, neque bibunt.

CAPVT XLVII.

De morbis.

PEſtis accedit lanigero maximè pecori. Scabies equis mortifera. Tuſſis ſues, equos & oues angit. Angina morbus iuuencas necat, & ſues. Alopecia morbus vulpium. Aſthma in equis incurabile. Comitiali morbo infeſtantur capræ, oues, equi, cati, alce. Viculæ (alij viuulæ) equos occidunt. Tres acutiſſimi morbi equis, & aliis quibus ſolidæ ſunt vngulæ, accidunt, veſica, conuerſio inteſtinorũ quæ *ileos* vocatur, & cardiacus, iuxta Hieroclem. Oues & capræ numquam ſanæ ſunt, ſemperq́; febri obnoxiæ. Elephantiaſis morbus boum & equorum. Febri tentãtur equi, leones, boues, oues, & capræ ſemper, mulus rarò. Patuit ceruos numquam febreſcere, ſcribit Solinus. Ficus & ſtrenes morbi equorum, quorum hic intra duas horas aliquando eos occidit. Hernia ex calcitratu equos occidit: ignis ſacer oues. Mulis peſtis, cuius multæ ſpecies à Vegetio numerantur, bobus, equis & aſinis exitialis. Criſtiaſis morbus equorum, Latinè hordeatio. Coriago peſtis bubuli generis, & equorũ. Dracunculus vermis equos vexat, item dyſuria. Hyoſciamo poto ſues inſaniunt. Potomageton herba crocodilis contraria. Rhododaphnes flores & folia mulis, aſinis, capris, canibus, & quadrupedũ plurimis; ſalina capris & ouibus; ſcrophularia ſuillo generi, mandragoræ mala vrſis venena ſunt. Adamantis herba leonibus eſt aduerſa. Aconitum lycoctonon omne animal occidit: alij addunt, omne animal quod cæcum naſcitur. Apocymum canes & omnes quadrupedes necat in cibo datum. Allium muſtelæ & pantheræ aduerſum. Herba quam noſtri *anſerinum pedem* vocãt, ſuibus venenoſa eſt. Squillæ contactu lupus torpet. Vulpes aiunt, ſi ederint amygdalas amaras, nec ſuperbiberint, mori. Fimum gallinæ à boue inter pabula ſumptum, bouem necare dicitur. Cicuta herba ab aſinis depaſta in Tuſciã, grauiſſimum illis ſoporem inducit, adeò vt mortui videantur. Conyzam edentes capræ moriuntur. Crocodilus terreſtris crocum timet, vndè quidam eum dictum exiſtimant. Chamæleon albus canes, ſues, mures; helleborus niger equos, boues, ſues occidit.

CAPVT XLVIII.

De remediis.

AEgroto leoni ſimia pro remedio eſt, vrſis formicæ, ſuibus & ceruis cancri; illis à ſerpentibus, his à phalangio, vel alio quouis venenato genere. Ictis hyoſciamo deuorato, ſues etiam ſibi cancris medentur. Plura alibi collegi.

CAPVT XLIX.

Cur animalia ægrotent.

HIc commemorare iuuat, cur animalia, incapacia culpæ, pœnam ſæpe tolerent. Sciſcitata iſtud fuit beata Birgitta, cui ira Chriſtus reſpondit: *Quaris cur animalia patiuntur infirmitates. Hoc ideò eſt; quia in eis, ſicut in ceteris, omnia ſunt inordinata. Nam ego ſum omnium naturarum conditor, & dedi vnicuique naturæ temperamentum ſuum, & ordinem in quo vnumquodque moueretur, & viueret. Verùm poſtquam homo propter quem omnia facta ſunt, dilectori ſuo, id eſt mihi Deo ſuo ſe appoſuit, cæperunt & omnia alia inordinationem ſuam ſuſcipere, & omnia quæcumque ei reuereri deberent, cæperunt ſe ei opponere & aduerſari. Propterea ex huius inordinationis vitio, ſicut homini, ſic & animalibus plurima contingunt moleſta, & aduerſa. Ceterùm animalia etiam quandoque patiuntur propter intemperantiam naturæ ſuæ: quandoque propter mitigationem feritatis ſuæ, & purgationem ipſius naturæ: quandoque propter peccata hominum, vt tùm illa plagantur, & ſubtrahuntur, quæ diligit homo; attendat ipſe homo quantâ pœnâ dignus ſit, qui maiore vtitur ratione. Etenim niſi exigerent peccata hominum, non ita ſingulariter animalia, quæ ad manum hominis ſunt, affligerentur. Sed nec ipſa ſine magnâ iuſtitiâ patiuntur. Nam aut erit eis ad celeriorem vitæ finem, aut ad minorem miſeriæ laborem, & naturæ fortis conſumptionem; aut propter mutationem temporum, aut ex incuriâ hominis labore proueniente. Timeat ergo homo præ ceteris me Deum ſuum, & tantò mitior ſit circa creaturas meas, & animalia, quibus & propter me earum creatori miſereri debet. Ideò enim ego Deus præcepi homini de ſabbato, quia cura eſt mihi de omni creaturâ meâ.* Adijciam quæ de dolore partûs ſubdit oraculum. *Ad ſecundam quæſtionem, cur omnia naſcuntur cum dolore, reſpondeo: Homo quando contempſit delectationem pulcherrimam, ſtatim incurrit vitam laborioſam, & quia inordinatio cœpit in homine & per hominem; Iuſtitia mea eſt, vt etiam alijs creaturis, quæ ſunt propter hominem, aliqua amaritudo ſit propter temperamentum delectamenti ſui, & fomentum nutrimenti ſui. Ergo naſcitur homo cum dolore, & progreditur cum labore,*

vt

vt ad quietem veram feſtinare ſtudeat: moritur verò nudus & pauper, vt refrænet inordinatum modum ſuum, & timeat futuram diſcuſſionem. Animalia etiam ideò pariunt cum dolore, vt exceſſum temperet amaritudo, & participes ſint hominis in labore & dolore; propterea homo quantò nobilior eſt animalibus, tantò feruentiùs diligat me Dominum Deum creatorem ſuum.

CAPVT L.

De vitâ.

NVnc dicamus de vitâ. Heſiodus cornici nouem noſtras tribuit ætates, quadruplum ceruis. Camelos viuere quinquagenis annis, quoſdam & centenis, Plinius & Ariſtoteles tradunt. Elephantem alij annos ducentos, alij trecentos viuere aiunt: Ariſtoteles, Ælianus, Solinus, Strabo. Ad ſenos annos viuunt ichneumon, hircus, catus: ſed cati annos ferè decem etiã viuunt. Ranæ tẽporanæ ex puluere & imbribus ortæ breuiſſimę ſũt vitæ. Hemerobius diarius eſt. Aetate differunt capræ & capreolus. Diſcernũtur in primâ ætate vitulus & vitula, in ſecundâ iuuencus & iuuẽca, vt notat Varro. Longum tempus viuũt lupus, leones, mures, vulpes etiam iuſtam ſatis ætatem conſequuntur. Vita aliquibus mulis ad octogeſimum annum, aſinis ad trigeſimũ. Vita equorum plurimis ad decimum octauum atque vigeſimum, longiſſima ad trigeſimum annum. Nonnullæ feminæ quadraginta vixerunt annos. Viuunt etiam annis quinquagenis, iuxta Plinium, qui & proditum fuiſſe ait, ſeptuaginta annos equũ vixiſſe. Quindecim annos, aut ad ſummum viginti, viuunt boues, ſues, canes: ſed Laconici canes denos, feminę duodenos tantùm, vt ſcribit Plinius. Vita ouibus ad denos aut duodenos interdum, capris ad octonos compluriumùm annos, in Aethiopiâ verò ad vndenos etiam. Animalia quæ frequenter coëunt, breuioris ſunt vitæ. Mulæ & aſinæ maribus ſunt viuaciores. In pleriſque ſanguineis viuiparis mares ſunt viuaciores quàm feminæ, iuxta Ariſtotelem. Magna animalia plerumque viuaciora ſunt paruis. Mares equi minus temporis viuunt quàm feminæ, propter coitum, ſecundùm Ariſtotelem. Plinius contrà maribus plures tribuit annos. In calidis regionibus animalia ſunt viuaciora quàm in frigidis. Ea quæ felle carent, longioris ſunt vitæ, quàm cetera quæ fel habent.

CAPVT LI.

De ſomno.

EReсto corpore ſomnũ capere elephantes, dixerunt aliqui. Aries ad vtrumque Aequinoctium cubandi rationem mutat, vt ſcribunt Aelianus & Macrobius; id alij fieri negant. Oculis apertis dormiunt leones, lepores. Sunt qui leonem inſomnem eſſe exiſtiment. Teſtudo marina in aquis ſtertendo dormit. Somniant ferè omnia quæ animal pariunt. Hibernis menſibus ſomno ſepulti latent vrſi mares quadragenis diebus, feminę quaternis menſibus; glires item, teſtudines, mus auellanarum, crocodili, ericeti, mures Pontici, ſciuri, lacertarum & ranarum genera omnia, chamæleon, mus Alpinus, hiſtrices, erinacei, taxi, & muſtelæ non totâ hieme dormiunt. Ex his quædam veterno pingueſcunt, vt vrſi, glires, ericeti. Plurimum dormiunt ſues & muſtelæ. Dies in terrâ, noctes in aquâ degit crocodilus. Noctu vigilat, interdiu dormit hiſtrix.

CAPVT LII.

De reſpiratione.

APes & alia inſecta per poros ſaltem totius corporis reſpirant. Apros Indicos, quos vocant *ſainos*, placuit nonnullis per dorſum ſpiritum emittere, veluti alij per nares ibi foramen habere inſtar vmbilici. Cetacea aquam efflant. Sua quoque aliqualis ſpiritus emiſſio eſt aquatilibus. Cacum ſpirare ignes, ſcripſere aliqui.

CAPVT LIII.

De ingenio.

POſt artus & corpus obuio demiremur excurſu affectus & animum brutorum. Non idem omnibus: diuerſus eſt, imò auerſus. Lupus, camelus, vrſus, & ſuilla omnia, naturali odio aduerſantur equis. Quidam his ſtruthio-camelũ addunt: Ariſtoteles & Plinius anthum auem, quæ equorum hinnitus imitatur. Veſtigia lupi calcata equis, afferre torporem ferunt. Lupus echinum metuit: eidem maximè aduerſus leo, adeò vt corium leonis cum corio lupi poſitum, ipſum depilet. Baſiliſco ſerpentium venenatiſſimo muſtelarum virus exitio eſt. Lepus omnium prædæ naſcitur. Crocodilus infeſtos habet ichneumonem, delphinum genus in Nilo, cercopithecum, accipitres, bubalum. Ichneumon cum aſpide inimicitias gerit,

cercopithecus cum ſimiâ, ſimia cum teſtudine vel limace; teſtudo cum perdice, viperâ, & ſerpente; ſerpens cum buteone, ceruis, ruberâ, muſtelis, ſuibus, muribus, & lacertis; lacerti cum ruberâ & cochleis; muſtelæ cum cornice & ſuribus; mures cum felibus, muſtelis, viperis, vulpe, accipitre, & nocturnis auibus. Leoni diſſidium eſt cum ſcorpione, quem mirè fugit; item cum leontophono, muribus, rhoë, monocerote, & gallis, qui leonibus maximo dicũtur eſſe terrori. Scorpio ſtellionẽ hoſtiliter odit. Capitale odium muribus, & catis. Hyæna, mus araneus, hominis cranium, & gallinaceus aduerſantur. Si hyænæ & pardalis pelles commiſcentur, pardalina pilos amittit. Chamæleonti cum ſerpentibus, ceruis, & accipitre pugna eſt. Circus, accipiter, æſalo, Nili angues, miluus, lupus, vulpi aduerſantur; lupus ouibus & tarandis. Oues etiam mortuæ, mortuum lupum expaueſcunt: nam ouina tympana coram lupinis penè obmuteſcunt, & ouina pellis cum lupinâ iuncta pilos amittit. Elephanti formidant hircum, porcum, mures, & dracones. Coruus infeſtus eſt tauro & aſino. Aſinus etiam colotam inimicam habet. Sorices & ardeolæ fœtibus inuicem aduerſantur.

CAPVT LIV.

De induſtriis.

INduſtrias nunc admiremur, quas ſæpè, quia libenter, inrrudimus. Lupus contra magna armenta dimicaturus, ventrem terrâ explere dicitur, vt ponderoſus non facilè excutiatur: viſus eſt etiam frondes, quas ore geſtauit, capris porrexiſſe, hocque modo enecaſſe. Idem minores pecudes auriculâ comprehensâ ſecum currendo abducit, & renitentium clunes caudâ ferit. Fertur de muribus Alpinis, quòd alijs pabulandi gratiâ ex cauernâ egreſſis, vnus ante aditum cuſtos in ſpeculis excubet, qui hominũ ferarumque aduentum ceteris clamore denunciet. Vnus ex muribus Alpinis pedibus ſupinis fœnum à reliquis congeſtum ceu plauſtrum accipit, & ſic onuſtus, caudaque mordicus apprehenſus, in ſpecum trahitur. Eodẽ modo caſtores ligna aduehere, & taxos effoſſam terram ex domicilijs euehere, apud recentiores legitur. Caſtores ex lignis quoque caſas artificioſè extruunt. Crocodilus cùm fame ſtimulatur, hauſtas vndas in ſemitas euomit, vt homines aquatum egredientes, in lubricâ viâ labantur, & faciliùs abs ſe corripiantur. Iam prouerbiales ſunt *crocodili lacrymæ.* Vulpes in terram abiecta, mortuamque ſe ſimulans, aduolantes aues hianti rictu captat. Eadem erinaceum conuolutum vrinâ ſuâ ſuffocat. Piſces quoque aſtutè ex ripis caudâ illaqueat. Veſpas præterea caudæ villo implicatas, ad obuias arbores aut muros excuſſas obterit, & deuorat. Echinus vindemiæ tempore vites ſubit, pedibuſque botrorum acinos in terram decutit, quos ibidem volutatus vndique ſpinis confixos excipit, iuxta Plutarchum. Pantheram, cùm venatur, ſeſe abſcondere ferunt, & odore ſuo belluas illectas inuadere. Hyæna vomitionem hominis imitãdo, canes capit, iuxta Ariſtotelem. Malignè aſtuta ſunt, quæ ſunt anguſtis oculis vel pupillis, vt muſtelæ, ichneumon, catus, ſimiæ, vulpes, ſtellio, lutra, crocodilus, mures, lupi, lynces, caſtor, vrſi, ericetus, erinacei, hyænæ, chamæleon: hæc omnia ſunt etiam mordacia: ſimplicia & ſtolida, bos, alce, ceruus, ouis, aſinus, ſues.

CAPVT LV.

De diſciplinâ.

HYæna vocem humanam imitari fertur. Ptolemæus ſecundus ceruum ad Græcum ſermonem aſſuefecerat. Suſiæ boues numerandi ſcientiam tenuiſſe exiſtimantur. Indicum ſermonem intelligunt cynocephali. Ad omnia ſunt dociles elephanti, ſimiæ, canes. Elephanti genibus ſummiſſis, Regibus aliquando ſupplices fuerunt. Eſt illis quoque religio ſiderum, iuxta Plinium. Equos & boues ſaltationes didiciſſe conſtat. Plura alibi dedimus.

CAPVT LVI.

De ſtratagematibus.

AStutias brutorum libentiſſimè mirati, iterùm introducimus, mutato titulo. Sic placet ſatio, vt inane eius ſimulachrum nos delectet, toties detineat. Imitamur quidẽ naturæ guſtum, quę imaginem mentis libentiſſimè & vbiq; pingit, & placens ſibi, in eius occupatur pulcherrimâ effigie. De alce ferũt quòd à venatoribus agitata ad aquas confugiat, eaſque frigidas ore hauſtas, feruidas denuò in canes eructet. Caſtorem in fugâ genitalia mordicus euellere, alij negant, alij affirmant. Leo cùm à venatoribus quæritur, ſua veſtigia caudâ obducit. Canem inſectantem vulpes caudâ hac & illac per ipſius rictum ductâ eludit. Elephanti à venatoribus foſſis aut foueis dolo intercepti, ab alijs, congeſtis ſiluis, & iniectis ſaxis foueâ expletâ, liberantur. Iidem cùm fugiunt, aut pugnant cum venatoribus, infirmos aut feſſos in medium

agmen

agmen recipiunt. Mures mutuas caudas mordicus tenentes in aquas lapſos ſubtrahunt. Sciurus fluuium traiiciens, aſſere vel cortice pro naui vtitur, & caudâ pro velo. Viſa eſt muſtela continuatis ſaltibus fluuium Lunagum tranſiſſe, & non eſſe demerſa. Lupi caudis mordicus mutuò comprehenſis, fluuios tranant. Faciunt idem mures Caſpij, ne impetu fluminum abripiantur. Elephanti minimos præmittunt, ne maiorũ ingreſſu atterente alueum, gurgitis altitudo creſcat, vtq́ue contra inſequentes hoſtes à tergo ſeſe muniant: matres verò lactentes pullos promuſcide aut dentibus ferunt. Iidem cùm foſsã tranſilire nequeũt, qui ceteris robuſtior eſt, in foſſam ſe demittit, & per tergũ tranſuerſus gradientes pontis loco ſuffert, ceteri deinde ſeruan, promuſcide & ſarmentis eum qui in foſsâ ſeruierat, extrahũt. Vulpem frigore concreta flumina tranſeuntem, obſeruatum eſt aure ad glaciem appoſitâ, coniectaſſe craſſitudinẽ glaciei. Aſiui pontes non tranſeunt, per raritatem eorum tranſlucentibus fluuijs. Ceruorum aſtutiã, fugientium ad conſueta loca cùm cornua deiecerint, ſic commendat Simocata. *Nouit ſepia atramenti ſui dolum, quo ſe piſcatoribus facit inuiſibilem: ſicut animalia, quæ curuis vnguibus ſunt, ſuas vires. Scit lepus curſu pedumq́, velocitate venatoris inſidias euitare: ſcit etiam ceruus detonſus cornua, quòd ij qui vim faciunt, inuadant naturam ſe imbecilliorem, quocircà abſconditur, veluti miles aliquis exarmatus aciem veritus, ac procul alibi à pugnâ abeſſe cupiens.*

CAPVT LVII.

De præſagio.

QVam ſagacitatem demirabimur brutorum, ſi præſagia damus? Erinacei mutationem Aquilonis in Auſtrũ, condentes ſe in cubile, præſagiunt. Mures quoque Alpini tempeſtates deſignant: pluuiâ impendente ſomnum petunt, ſerenitate inſtante ludis indulgẽt. Cynocephali Lunæ eclipſin præſentiunt. Idem animal Solis & Lunæ coniunctionis tempus cognoſcit, & tunc mirè afficitur. Tempeſtatum præſcia ſunt bos, lepus, ſciurus. Ranæ aquaticæ & terreſtres pluuiam denuntiant. Teſtudines, cancri, & crocodili futuram Nili inundationem præſentiunt: fibri etiam fluminum, in quibus poſuere cubilia. Muſtelæ & mures domum ruituram pręſentientes, paulò antè migrant. Canes, boues, ſues & capræ impendentem peſtem, terræmotum, & frugum fertilitatem præſentiunt. Oryx caniculæ ſtellæ exortum præſcire ab Ægyptijs creditur: idem de Lybicis capris perhibetur.

CAPVT LVIII.

De conditionibus & affectibus.

CAndidâ veſte elephanti efferantur: eadem ſuibus feris & domeſticis eſt aduerſa. Veſte rubeâ boues efferantur. Pennæ rubrę aſpectu terrẽtur cerui. Vrſos & leones mappa prorritat. Ignem formidant elephanti, leones, lupi, aſini. Leonem etiam rotarum orbes circumacti terrent. Mures aranei orbitam ſi tranſiêre, moriuntur, iuxta Plinium. Ichneumon à vento admodum ſibi timet. Tympani ſonitu vrſi & lupi fugantur. Lupi etiam lapidum colliſionem timent. Tigrem dicunt ſi tympanorum ſono obſtrepatur, inſanire, ſeq́ue ipſam diſcerpere. Gregalia ſunt timida ferè omnia, cerui, oues, onagri, equi, ſues, apri, elephanti. Caſtores gregatim lignatum exeunt: gulo gregarim exit ad prædam. Reliqua quæ ex prædâ viuunt, pleraque ſoliuaga ſunt, vt vrſi, leones. Armenta mille tarandorum ſimul in ſiluis conſpiciuntur. Ex ouiparis congregabiles ſunt ranæ, crocodili, lacerti aquatici, ruberæ aquaticæ. Lacerti compares incedunt, iuxta Plinium. Timida ſunt cuniculus, lepus, axis, pæphagus, chamæleon, oues, capræ, onagri, damæ, capreæ, rupicaprę, equus, ſus, dorcus, platyceros, muſtelæ, & in ſummâ quæcumque malefica, vt mures cum ſuis ſingula generibus. Aurita animalia omnia ſunt timida. Crocodilus fugax animal, audaciſſimum timido. Fortia & animoſa ſunt animalia, quorũ ſanguis craſſus & fibris refertus eſt, contrà quorum ſanguis dilutior, & ſine fibris, timida ſunt. Mares in omni genere animantium fortiores ſunt, præterquam in pantheris & vrſis, iuxta Ariſtotelem. Perpetuò manſueta ſunt *συνανθρωπίζοντα*, vt ouis, bos, equus, canis. Perpetuò fera hyæna, & quædam congenera, catoblepa, biſon albus Scoticus, caſtor, monoceros, gulo, quædam murium genera, lamia, aper, lauzanũ, vncia, crocodilus, chamæleon. Mediæ naturæ inter fera & manſueta ſunt cuniculi, lepores, muſtelę, putorius, genetha, bubalus vulgaris, ſciurus, ſimię Praſianę, erinacei. Plinius etiam glires inter ſemifera numerat. Ex feris & ſemiferis cicurantur mus Alpinus, mus Noricus, alpherli, ceruus, elephanti, ita vt manſuetiſſimi fiant, boues feri, præter biſontem, equi feri, viuerræ, ziberus, lutra, tarandus, martes, putorius, camelopardalis, moſchi, capreolus, onagri, meles, ſimiæ, ſciuri, lepores, ichneumõ, ibices, capreoli prętereà & capræ quædam ſilueſtres. Rarò & difficillimè cicurantur monocerotes: non niſi adhuc pulli, vrſi, pantheræ, leones, tygrides, lupi, lynces, quæ tamen feritatem num-

quam prorſus exuunt. Rabie efferantur canes, cameli, lupi, & quibus dentes ſerrati. Inuida ſunt illa quæ perdũt quod prodeſſe poterat. Galeota cùm exuit ſenium, conuerſus id deglutit, eſt enim, vt Ariſtoteles recenſet, medicamentum contra epilepſiam: ſimiliter phoca poſtquam peperit genituram, nam id eiuſdem morbi eſt remedium. Feruntur & equę vorare hippomanes, quod pullis recèns natis in fronte naſcitur, & ad varios vſus quæritur; & ceruæ dextrum cornu deſodere, vtile ad multa.

CAPVT LIX.

De fine.

FInis cauſa capitalis eſt. Hæc primo & vltimo loco pertractanda. Cur edita animalia? Ad notitiam Dei, ad eruditionem noſtram, ad vſum. Satis de inueſtigatione diuinitatis ex animaliũ naturâ in Libro primo egimus, nec opus eſt id repetere: ſolùm rememorare, continuis hymnis extollendum Deum, cuius maieſtatis, ſapientiæ & bonitatis vmbræ & lituræ in naturâ clariſſimæ & perſpicuę in omnem admirationem raptant.

CAPVT LX.

De eruditione ex brutis.

DE eruditione & exemplo brutorum ad omnem nos inſtituentium frugem, egimus non ſemel: pauca adijcere liceat. Parentes ſuos ætate grandes nutriunt elephãti, glires, leones, rupicaprę, & aliæ caprę ſilueſtres, taxi, ciconię. Semiuulpa vtero exteriore magnæ crumenę ſimilem habet loculũ, quo recèns natos filios circumfert, donec ſibi victum per ſe quærere didicerint. Iuſtitia, liberalitas, & clementia tribuuntur leoni & elephanti, vltima etiam cani. Φιλάνθρωποι ſunt equus & elephantus, qui lacrymis dolorem in dominorum ſuorum funere ſunt teſtati. Elephantos mulieris formâ captos, conſtat. Canum in dominos fidei multa ſunt exempla. Lacerti quoque virides homini ſunt beneuoli. Vnicornum aiunt ipſas puellas adeò venerari, vt ipſis viſis manſueſcat, alioquin ferus & indomitus. Thoës hominem diligunt, neque offendunt, iuxta Ariſtotelem. Elephanti & vrſi cadauera ſui generis ſepeliunt, vt Tzetzes commendauit. Elephanti iuſſa faciunt: eoſdem nutricis omnia munia circa puerum obijſſe, comperrum eſt; litteras verò Gręcas & Latinas didiciſſe, & in tabulâ ſcripſiſſe, auctores ſunt Plinius & Ælianus. Ab iiſdem hominũ adulteria punita eſſe cõſtat. Saltationes diſcunt, & funibus inambulant: mirâ ſagacitate veſtigia hominum explorant: à patrio ſolo abſtracti, vberrimis lacrymis dolorem ſuum teſtantur. Aſini ad natos per ignem rendunt. De temperantiâ coruorum, qui æſtate non bibant, eleganter Theophylactus Scholaſticus philoſophatur. *Patiuntur morbum aliquem æſtate corui, ſolutionem nimirum alui, ô Polycrates; vnde fit, vt fluuij, & fontes, & paludes nihil proſint æſtate coruis, ne humore fluxus alui augeatur. Sciũt igitur artem diætæ corui, cùm neque Hippocratem didicerint, neque Machaonis aut Chironis pharmacis inſtructi fuerint. Vident quidem Arethûſam æſtate corui, vident etiam Iſtri fluenta, & ſanè Nilum quoque Aegyptũ inundantem, ſed ſimul iis non licet bibere. Verùm, ac ſi Tantali eſſent, caſtigati acerbiſſimam hanc pœnam luunt.*

CAPVT LXI.

De vſu animalium in alimento.

QVoad vſum, ſatis ſit cõmemorare commoda quæ nobis adſerunt alendo noſtram vitam, protegendo corpus, adiuuando operas, medicando ægritudines. Caro veſca, bubula, leporina, ſuilla, ceruina, item muris Alpini, muris Norici, ſciuri, caprçæ, rupicapræ, gliris, ouium & caprarum, echini ſuilli, cuniculi, lutræ, caſtoris, tarandi, taxi, teſtudinum, ranę aquaticæ. Ex tantâ elephãti mole nihil eſculentũ eſſe niſi promuſcidem, & labra, & cornuum medullã, Aelianus ſcribit. Varromannus renes addit. Indi comedunt clunes tigrium. Anophagi populi Aethiopię pantherarum & leonum carnibus veſcuntur: Afri lacertis virentibus, & ſimijs, Boruſſi equis ſilueſtribus. Hippophagi Scythiæ populi fuere. Fertur in Italiâ lupos ab Inſubribus aliquando edi. Vulpes etiam, feles, pardales & pantheres quibuſdã pro cibo ſunt. Pullos aſinarum epulari, Mecænas inſtituit. Aſinorum etiam vetulorum, vt & equorum & camelorum quoque carnibus nonnulli veſcuntur. Ἄθεωτοι τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ὀνώδεις τε καὶ καμηλώδεις, Galenus ait. Ouillum lac caprinumque, item bubulum, commodum eſt ad conficiendum reponendumque caſeum. Caſeus non fit ex vtrimque dentatis, quoniam lac eorum non coit, iuxta Plinium. Equorũ lacte & caſeo Scythiæ populos ali ſolitos, Strabo teſtatur. VVeſtphalos fertur hodie hippace in cibo vti. Nomades etiam cynocephalorum lacte viuere, ſcribunt Plinius & Solinus. In inſulâ Madaigaſcar non alia caro comedebatur quàm camelina. Indis Occidentalibus ſerpentes, viperæ, bufones, cœnum vſque, veſca fuerunt.

C A-

CAPVT LXII.

De veſtitu.

PEllificio inſeruiunt & in veſtimentorum vſum veniunt pelles lutræ, caſtoris, lupi, lyncis, martis, omnium in ſummâ muſtelarum, vulpis, hyænæ, gulonis, leopardi, criceti, muris Pontici, muris Noriei, cati ſiluestris, ouium, cunieulorum, ſciuri, talpæ, rupicapræ. Nobiliores pelles ferè primo loco poſui. Veſtes camelotæ, ex pilis camelorum ſeu caprarum. Nec ſilentio opprimendus vſus paſſerum inſulæ Corui, quam dicimus *del cueruo*, ſiue *de las flores*, apta & idonea omnia ibi pannis conficiendis, oleum dumtaxat deſiderabatur. Emendauit hoc natura: tam liberaliter enim pinguefacit paſſerculos eius inſulę, vt inde excorum frixorũ pinguedine ſuppeditet oleum pannis & ellychnijs.

CAPVT LXIII.

De ſeruitio.

POrtandis oneribus doſſuaria ſunt & elitellaria, aſini, cameli, muli. In Scythiâ ceruis eicuratis vt equis inſident. Plauſtraria ſunt equi, boues, bubali vulgares: tarandus etiam ad conficiepda itinera domatur. Aratoria ſunt boues, equi, & minores elephanti apud Indos, quos nothos appellant. Arant etiam aſini, vbi leuis eſt terra. Tarandus quoque domatur ad opera ruſtica ab agricolis. Venatica canes. Ex feris ad venationem inſtituuntur bonaſi, pardi, alphet animal. Leones quoque venatoribus prodeſſe ad capiendos vrſos, onagros & boues feros in Tartariâ, Paulus Venetus auctor eſt. Rex Tartarorum habet leopardos cicures, qui mirum in modum venationi inſeruiunt. Etiam lynces non minùs ad venandum induſtrios eſſe, ſcribit Paulus Venetus. Magna, propter venatum cuniculorum, viuerræ gratia eſt. Cicuratur lutra aliquando, ita vt piſces circuitu ſuo in retia compellat, magno piſcatoris emolumento. Sunt canes venatici, villatici, paſtorales vel pecuarij. Militaria, equus, elephanti, cameli. Mithridates Ponticus dormiens excubias tauro, equo, & ceruo committebat.

CAPVT LXIV.

De medicamentis.

LIberaliſſimè Deus humanis ægritudinibus prouidet: præparata in animalibus locupletiſſima eſt pharmacorũ taberna. Suppetũt ſatis, ignoramus multa: nec quidquam fruſtrà fecit. Nihil in illis non vtile eſt, vt pænè eorũ ſtercora pretioſa ſint. Quantum aliæ partes nobiliores iuuabunt, ſi ſordidiora, ſi turpiora medicantur? Immenſum eſſet recenſere omnia, audiamus Medicos aliquos, quomodo viliſſimorum commẽdent vſum. Scribit Dioſcorides: *Fimus caprorum ſilueſtrium cum vina bibitus ictericos ſanat, cum ſalia ſpica nardi bibitus menſtruis imperat. Reliquos ſanguinis fluxus cum aceto impoſitus abſtinet. Combuſtus & tritus cum aceto & aximelle, alopeceias ſonat. Axungia mixtus podagricis medetur.* Auicenna ait: *Vrina cameli confert hydrapiſi, & vehemẽter fætori norium, & aperit apilationes colatarij, cum virtute vehementi ablutione ex eâ facta confert.* Plinius ſcribit: *Stercus cameli mundificat, & deſtruit verrucas: abſcindit fluxum ſanguinis ex naribus, & quanda bibitur cum medicinis, epilepſia confert. Item reſaluit bothor & vlcera, ſcrophulas quoq; fartiter.* Haly inquit: *Caagulũ pulli bubali cantra potũ cicuta pradeſt ei qui comedit fungos. Vrina bubali ſi cõtrita miſceatur myrrhâ aut aleo, & in aure ponatur, dolarem eius ex frigido mitigat.* Dioſcorides: *Fimus bubali patienti impaſitus, tumores vulnerum tallit, & ſciatica paſſiani canuenit. In cataplaſmatibus poſitus, duritias ac ſcrophas purgat, & puſtulas ſaluit.* Aeſculapius docet: *Stercus catti vel catta, cum ſinapi & aceto alopeciam curat.* Dioſcorides: *Lac primi partus canis capillorum artus amputat, & in vtero infantes excludit. Lotium caninum, addita nitro, & medicamen factum, lepras & prurigines tallit. Fimus caninus in canicularibus diebus collectus, & ſiccus bibitus, ventrem abſtinet cum vino. Albus verò fimus eiuſdem arcuato morba medetur.* Haly: *Fel bonis, tinnitibus & auris ſonitui medetur, ſi bombace ſuppanatur: ſi cum aleo mixta inſtilletur auri, mitigat dolorem ex frigida. In latia quoque boum ſi infundat ſe homo, optimum eſt ſtomacha dalenti ex frigido.* Prodeſt etiam hæmorrhoidis. Fimus boũ cataplaſmatus ſuper apoſtemata groſſa, diſſoluit ea, ſi verò comburatur, & naribus inſuffletur, ſanguinis fluxũ ab eis ſedat. Præterea ſi cataplaſmetur eo modico cum butyro, vẽtri hydropici manifeſtiſſimè medetur. Quid iam opus eſſet addere, ſi excrementum balęnarum ambra fuiſſet? Alia ſubſidia medicinalia ex brutis non eſt opus enarrare; ſat ſit commemorare caſtoreũ, lapidem bezoar, vngulã alces, cornu monocerotis. Beatiſſima virgo Hildegardis locupletiſſimè collegit in ſuâ Phyſicâ vtilitates animalium.

CAPVT LXV.

De generibus plantarum.

INfinita plantarum ſilua eſt, quarum tamen non minora humanis vſibus commoda, & victui, & indumentis, & medicinæ,

quæ nec nattandi eſt animus, nec facultas. Satis erit pingui percurrere Mineruâ earum genera & partes, atque ipſarum cum animalium membris æmulationé. Vniuerſaliſſima vegetabilis naturæ partitio eſt in arborem, fruticem, ſuffruticem, herbã. Non ita legitima & ſtabilis horum omnium definitio eſt, vt non eadem planta ab vnâ claſſi in aliam commigret. Nam frutex quandoq; faceſſit in arborem, & arbor in fruticem. Audiamus Theophraſti definitiones. Arbor eſt, quod ab radice, caudice ſimplici, ramoſũ, nodoſum, ſurculoſũ, aut facile diſſolubile aſſurgat, ceu olea, ficus, vitis. Frutex, quod ab radice caudice multiplici ramoſumque ſe attollit, vt rubus, paliurus. Herba, quod ab radice foliatum ſine caudice prouenit, ſemenq; caule fert, vt frumenta & olera. Sed definitiones iam accipi probariq́ue debent, vt notis ac lineamentis quibuſdam quaſi in vniuerſum à nobis ſubſignantur. Etenim diſcrepare nonnulla ſuapte naturâ fortaſſe appareant: quædam etiam ob culturam diuerſa effici, atque à ſuâ naturâ deficere, vt malua in altum ſe attollens, atque in arborem trãſiens. Quippe ita fit: neque tempore longo, ſed menſibus ſenis aut ſeptenis, ita vt longitudine craſſitudineque inſtar haſtæ poſſit grandeſcere; quapropter cõmodè ad vſum baculi venit: tempore verò lõgiore exacto, pro ratione magis quoque incrementa capeſſit. Simili modo & beta: nam ea quoque ampliorem magnitudinem capit. Sed longè magis amerina, paliurus, hedera, vt proculdubio arbores hæ efficiantur, quamquam frutices ſint. At myrtus, niſi ſæpiùs purgetur, in fruticem tranſit. Quin & nux auellana, quæ quidem & fructum meliorem copioſioremque feret, ſi quis plures virgas reliquerit, vt quæ ſcilicet ſuâ naturâ potiùs fruticoſa ſit. Neque malus verò, neque punica, neque pyrus, neque denique vlla quæ ab imis plãrigera ſit, caudice vno eſſe appareat, ſed culturâ, ceteris abſciſſis, vtique tales redduntur. Nonnullas etiam caudice diffuſas multiplici, cauſâ exilitatis relinquimus, vt punicam, vt malum. Oleas quoque & ficos multifidas dimittere aſſolent. Quin etiam magnitudine paruitateq; omnino diuidenda nonnulla quiſpiam fortaſſe cenſuerit, quædam etiam robore imbecillitateq́ue, & diuturnitate ac temporis breuitate: quippe cùm virgultorum olerumq́ue nonnulla caudice vno conſiſtant, & arboris quaſi naturam adipiſci ſpectentur, vt radix, vt ruta; quamobrem eiuſmodi olera nõnulli oler-arbores vocant. Et quidem omnia olerum genera certè, aut plurima, cùm permanſerint, quaſi ramos quoſdam capeſſunt; totaque in arboris figuram mutantur, diu tamen durare nequeunt. Plurimas alias plantarum claſſes & differentias idem Philoſophus tradit, quibus non eſt operæpretium diu immorari.

CAPVT LXVI.

De partibus plantarum.

NVllibi fortaſſe natura licentior, nullibi laſciuior, quàm in plantarum fabricâ. Luſiſſe potiùs quàm ordinaſſe videtur. Vix eſt dos quam omnibus communem dederit, ſicut animalibus os, & ventrem, & alia, proportione eadem. Nam neque radicẽ, inquit Antonius Reccus, neque caulem, neque germen, neque foliũ, neque florem, neque fructum plantæ omnes habere videntur. Cortex rurſus, aut medulla, aut neruus, aut vena, minimè omnibus ineſt, vt in fungorum & tuberum genere patet, quibus rebus, hiſq́ue ſimilibus, natura vtique plantarum conſiſtit. Sunt equidem arboribus & fruticibus partes plurimæ, ſuffruticibus pauciores, quibuſdam herbis pauciſſimæ; quarum quædam primæ maximeq́ue communes plurimorum ſunt, calore & humore partibus primis ac ſimpliciſſimis cunctiſq́ue plantis communibus omiſſis, tamquam earum deſcriptioni cognitioniq́ue ac noſtro inſtituto minùs opportunis, vt radix, caulis, ramus, ſurculus, ex Theophraſto. Quædã perpetuò ſuis adſunt ſtipitibus, aliæ non ſemper adhærent, ſed pereunt ac decidunt, quas idcircò nonnulli partes eſſe negant, alij annuas appellant. Perpetuæ partes ſunt radices, caudices, rami, cortices, ligni materies, matrix, medulla, & aliæ: annuæ verò, & non perpetuò præſentes: flores, calices, iuli, fructus, ſemina, capitula, ſiliquæ, valuulæ inuolucra, vmbellę, pappi, & multis folia etiam, ſed non omnibus tamen. Radix igitur eſt id quo terræ planta inſeritur, atque cohęret, & alimentum allicit. Cunctis plantis hæc ineſt, paucas ſi excipias, quæ ſine radicibus viuunt & augẽtur, vt viſcum, ſtelis, hyphear, arbotumq́; fungi. Caulis id quod ab radice ſimplex ſupra terram aſſurgit, & in quod alimentum defertur, ſcapuſque Latinis nominari conſueuit: ac in arboribus quidem & fruticibus caudex, in herbis verò caulis dicitur. Soboles illa coliculorum, inutiliſq́ue è radicibus fructificatio, ſtolones appellantur, qui iuxta arborũ ac fruticum caudices erũpunt, quiq́ue euulſi atque plantati viuunt & adoleſcunt. Truncus inferior caudicis pars, radicique vicinior eſt, aliaſq́ue truncatis ſupereſt ramis. Rami ſunt, qui in caudice aut caule fiſſi multiplices ſparguntur, & veluti brachia quædam ſe expandunt, quos Theophraſtus nodos appellat, licet minùs rectè; ex nodis namque emergunt, vt ex articulis brachia crurave in homine. Quamquã non vbique

vbique vbi nodi in ſtirpe ſunt, ibi naſcuntur rami: ſunt enim nodi quidam verrucæ inſtar, qui non germinant, cæci ob id appellati. Surculus, quod ex ramis ſimplex ac indiuiduum oritur, quale potiſſimùm germen annotinum apparet. At quia prędictæ partes cortice, ligno, & medullâ, quæ & matrix dicitur, conſtant, meritò de his dicendum. Eſt ergo cortex pars vltima ac extima, à ſubiecto corpore ſeparabilis, veluti cruſta quædam ad tegendum data, quæ ſi velut ambiens membrana cingat, tunica à tuendo corpore dicta eſt; pars tamen corticis interior, quæ ligno preſſiùs adhæret, propriè liber erit, is qui quos ſcribimus libris nomen dedit. Corium tamen à doctis non tam facies ſumma, quàm ſtatumen quoddã craſſius, cui & aliud ſubeſſe poteſt, nominatur. Sunt verò & partes quędam quæ per ſe nomine carent, ſimilitudine autem ex animalium partibus appellationem ſibi mutuantur: quare appellant neruum id, quod cõtinuum, fiſſile, prælongumque ſpectatur, ſed inſociabile, ac germinis infecundum, & venas non habens. Venæ ipſæ cetera neruo ſimiles, ſed maiores craſſioreſque ſunt, & ramulos & humorem habentes. Item lignum alia ſibi vendicarunt. Lignum interior pars, cortice circumdata, fiſſilis, ac dura, ac veluti corpus arborũ & fructificum. Cuius exterior & cortici vicinior pars mollior eſt ac albidior (alburnum à quibuſdã dicitur) quæ & facilè putreſcit, & teredinibus crebrò obnoxia eſt. Caro eſt id quod omnibus dimenſionibus diuidi poteſt, quomodo terrea quæque ex terrâ conſtant. Vnde fit, vt inter neruum & venam ipſa media intercedat, ex Theophraſto; etſi corticem fortaſſe rectiùs medium inter neruum & venã, quàm carnem dici poſſe cenſendum ſit. Matrix, quod in medio ligni reſidet, & tertiũ à cortice continetur, velut medulla in oſſibus: hoc nonnulli cor, alij medullã appellare malunt. Medulla etiam eſt id, quod in medio ligni fungoſum continetur, veluti ſambucci medulla, ſalicis, virgę ſanguineę, rubi. Sciẽdum etiam, quòd herbarum caules, ſi exigui ſunt, cauliculi aut coliculi dicantur, quandoque & ſcapi, aut culmi, vt fabarum ſcapus, frumentorum & paruarum arundinum culmi. Folium eſt propriè quod ex carne, cortice, & neruis conſtat, plantaſque veſtit atque exornat, quo cùm ſpoliantur, plantæ nudę apparent. Flos gaudium eſt arborũ herbarumque: concipiunt enim plantę varijs diebus, & pro ſuâ quæque naturâ grauidæ partus gerunt, quod germinatio ideò vocatur. Pariunt cùm florent, floſque ruptis conſtat vtriculis, runcque futuri fructus ſpes eſt. Sunt etiam quædam alia peculiaria parturientis arboris indicia, quæ neque fructum neque florem propriè dixeris (Cachryas Græci vocant) ſuntque ſublonga peunicularum modo nucamenta, quæ ſquamatim compacta prodeunt è ramis, vt videre eſt in larice, piceâ, platano, iuglande, tiliâ, abiete, & alijs permultis. Verùm quod in auellanâ nuce, corylóve, compactili callo racematim cohęret, & veluti prælongus vermis ſingulari pediculo penſile nititur, Iulũ tam Gręci quàm Latini vocant. Flores etiam ſuas partes habent, nempe calycem, ſtamina, apices, & vngues. Calyx eſt, quo flos primũ continetur, deinde fœtus clauditur. Stamina, quæ veluti filamẽta è calyce erumpunt ab intimo floris ſinu. Apices ſunt craſſiuſcula quædã dependentia, in ſtaminum ſummo inhęrentia. Vngues in roſis, ceteriſque ſoliatis floribus veteres intellexerunt imas ſoliorum partes, quibus calyci cohærẽt, decolores magnâ ex parte, ideò Medicinæ damnatæ. Fructus, quod carne & ſemine compactum eſt, frequenter tamen pro eo quod inuolucro perinde quaſi carne & ſeminio coactum eſt: accipi ſolet non raro pro ipſo ſemine, vbi nudum & nulli alteri incluſum naſcitur. Sunt etiam herbarum permultæ partes, quæ ab humanarum ſimilitudine nomen traxerunt, vt coma, caput, alæ, ſinus, genicula, latera, capillamẽta, fibræ, vertex, cacumen, & aliæ. Coma, quidquid hilari venuſtate crinium modo ſummũ ramorum vel coliculorum exornat, vt frondes, cùm foliarum eſt cacumen: ſæpè corymbi & flores comare dicuntur. Id quod in globum extuberat, aut in orbem glomeratur, caput dici conſueuit; ſi magnitudine ceſſerit, capitulũ, à quo multa herbarum capitulata viſuntur faſtigia, vt papaueris, nymphææ. Cauus inter caulem & ramulos anfractus, vnde ſinuatim noua proles egreditur. Alæ dicuntur, factâ ab humanis alis tranſlatione, velut in vtrorumque complexu angulus, in quem coierunt, ſinus nuncupatur. Sic alarum caua ſinuſque idem ſibi velle fatebitur, qui rectè inſpexerit. Atqui partes, quæ in quoſdam nodos intumeſcunt, tam articuli quàm genicula nominãtur; à quibus perſæpè vel geniculatim vel articulatim ramuli prodire dicuntur. Quod inter artus vel genicula medium intercedit, internodiũ dici conſueuit. Geniculatæ quoque radices nominantur, que nodis quibuſdam interſtinctæ protuberant, rotũdę, & leuiter capitulatæ. Partes craſſiores, nodis conglobatæ, in quas internodiorum extrema coëunt, vertebræ nominantur. Lateribus etiam præditæ ſunt herbæ, quibus laterales funduntur rami, aut vtrimq; in ordinem digeſti prodeunt. Ad hæc particulæ teretes & oblongę, in capilli modum extenuatæ, capillamenta dici conſueuerunt: quæ ſi contorta criſpentur, cirri mutuantur appellationem.

Diſti-

Diſſident cirri ab acetabulis: illi enim tota polyporum flagella ſunt, hæc in flagellis cirriſque rotundæ cauitates ac cauernoſitates ſunt. Capillaměris germanæ ſunt fibræ, quæ plantarum minutiores ſunt radiculę, in quas veluti extremas craſſiores effuſæ ſparguntur, ſic radices multæ fibris capillatæ, nec non etiam capillamentis fibratæ pinguntur, quæ veluti crinibus quibuſdā cirratæ comantur. Vertex, faſtigiū, cacumen, id eſſe conſtabit, quod longiſſimo ab radice diſtiterit interuallo; vt crux, quod proximum ſit pedi oculus dicitur, quòd perſæpè in huiuſmodi alarum ſinu videantur oculi: is inoculationi nomen fecit. Ceruix pars illa eſt, quæ à capitaris radicibus prodiens, pręlonga, teres in colli ſpeciem figuretur, vt in cepis, & porris, & id genus ſimilibus. Vmbella eſt, quæ in plantis ſummatim inſidet, eſtque floris ſeminiſve pedamentum in plures digeſtum longiores pediculos, qui ſimul ex faſtigio eodem orti, in latius continuò radiantur, ſinguliq́ue florem vel ſemen ſuſtinent in orbem circumactum, vt in ſambucco, fœniculo, aniſo, dauco, & nonnullis alijs. In orbem quoq; radiatas herbarum comas, cacuminaque in faſces coacta, Latini muſcaria vocarunt, à flabri ſimilitudine, cuius ventilatu muſcæ conuiuij abiguntur. Cymę ſunt ſcaporum delicatiores teneriores q́ue coliculi, quos à primâ pullulatione præſtant. Pappus lanoſus villus eſt, qui defloreſcentibus aliquot herbis remanet, & poſteà in auras euaneſcit, vt in carduis, ſenecione, ſoncho, & pleriſque alijs ſit. Herbæ quędam arboreſ́ve quadā lanugine pubent, quæ eſt lanata quædā hirſuties, quâ ſtirpium aliquot folia, coliculi, termiteſ́ve caneſcont. Aculei ſunt, quæcumque dunuſcula in cuſpidem turbinata punctionem infligunt, ſpiculorum modo. Echinus eſt, quidquid numeroſâ congerie aculeorum ſtipatur, ſiue tegmen, ſiue caput, ſiue cacumen: ſic dictus, quod globoſo ſpinarū agmine herinaceum mentiatur, vt in caſtaneis, dipſaco, & ſpinâ albâ apparet. Semina multis, varijs conceptaculis recipiuntur, nempe ſiliquis, valuulis, folliculis, loculis, vaſculis. Folliculus eſt theca cuiuſlibet rei, quę granum vel ſemen continet inuolutum. Siliqua tegumentū eſt, quo vel grana leguminum, vel herbarum ſemina concluduntur: nam non legumina modò, ſed & complures quoque herbæ & frutices ſiliquantur. Valuuli, cùm ceterorum leguminum folliculi, tum præſertim fabarum appellati ſunt, quia vallo quaſi vuliuoli grana excutiantur. Vaſcula, reliqua ſeminū inuolucra: quæ ſi veluti paruæ capſulæ ea recludant, loculamenta dicuntur; ſi pecuniarij ſacculi follicularem formam referr, vulgæ ſibi nomen adſciſcit. Circinatus florum vel foliorū ambitus, qui coliculos aut ramulos herbarum coronat, verticillū eſt, ab inſtrumenti muliebris ſimilitudine dictum, quod fuſo vertendi gratiâ ſolitum eſt adhiberi.

CAPVT LXVII.

Arborum diſſectio.

APpendam quoq; pro arboreę fabricæ declaratione eiuſdem diſſectionem ex Monlucienſi Doctore. Vniuerſo ſtirpium generi radices Deus velut fundaměta quędam iecit, vt ijs quaſi pedibus (ſic enim loquitur Plinius) ſubſiſterent ac firmarentur. Quibus caudicem, vel, ſi mauis, truncū ſuperpoſuit, ramiſq; quaſi brachijs rurſus illum diffudit: & ex his caules ac ſurculos elicuit, veluti manus & digitos, eorumq́ue alios fructu donauit, alios fronde ſolâ & folijs veſtiuit; quibuſdam genitalia měbra dedit, conceptu & fœtu ſuo tempore grauida, pleriſque verò alijs vmbracula dumtaxat & tegmina præſcripſit ad tutandos protegendoſq́ue artus, & ob id fructibus priuauit. Arboreis itaq; ſurculis & cauliculis genitalis ſedes aſſignatur. Quòd ſi nonnumquam à partu ceſſent, non tamen vt orbi & ſteriles à fertilium choro ſunt explodendi. His omnibus corticem ceu cutem quamdā appoſuit, cui humor ſubeſt, qui ſanguis intelligi debet, omnia alens, vegetans, & ſuſtinens. vnde etiam arboris caro coaleſcit, cortici proxima; cui venæ inſunt, per caules & ſurculos ad folia vſque perreptantes. Subeſt itaque humor quidam nutritius, ceu ſanguis quiſpiā & ſaliua, non ſolùm arborum cortici, verùm etiam partibus reliquis: ſed nō idem omnibus. Lacteus etenim ficis ineſt, ad coagulandos caſeos non inutilis; ceraſis gummoſus, vlmis ſaliuoſus, malis lentus ac pinguis; vitibus, pyris, aquoſus; & ita de alijs. Sed viuaciores ſunt arbores, quibus lentior ſubeſt humor. Inſunt & ſuccis arborum quarumdam adipes, qui à colore albo alburnum vocantur, mollis ac peſſima pars arboreæ carnis; nam facilè putreſcit, & teredinibus obnoxia eſſe ſolet: ex quo velut marcori patens, in lignis ad ædificandum repoſitis excludi & reſecari debet, ne pars ſincera trahatur in vitium & corruptelam. Arboribus nonnullis pulpa tenui conſtat ſtamine, abſque venis; & huiuſmodi arbores fiſſiles maximè traduntur: quibus non adeſt, frangi quàm ſcindi aptiores ſunt, vt in oleâ & vite experimur. Quæ recto neruorum ſtamine ſeu filaměto coaluerunt, quòd frangentem præ ceteris violentiam reſpuant, vinculis faſciū dicari ſolent. Hinc nimirum geniſtæ, coryli, vlmi, betulæ, & populi rami, aliarumq́ue arborum quarumdam, ad id præ-

prçcipua dos. Subrument & glandia nonnullarum arborum carni, perinde atque in corporibus humanis, quodam callo carnis in ſe conuoluto.

Nunc de medullâ paucis agendum, quę latet in ſingularum arboris partium meditullio, vt in ſolidis animantium partibus. Sed inter ſe diſcrepant arbores in hac medullâ: quibuſdam enim carnoſa ſubeſt, vt fico, ſambucu, & alijs, quæ ub id fungoſi generis exiſtimantur: alijs lignoſa ſentitur, vt larici, abieti, pino, & ſimilibus.

His vtcumque elucidatis, nunc demum ad nutritionem calamum in hunc conuerto mudum. Si omne quod adoleſcit augeturq́;, alimentum capit, & illud caloris attrahentis & concoquẽtis beneficio ſibi comparat, neceſſum eſt, arbores caloris principiũ aliquod habere, quo ſuis radicibus alimentum ex nutririo terrę ſinu, ceu ab altricis vbetibus confectũ, ſugant & hauriant; nam terrâ perinde atque vbere vtũtur: vnde ſuccus alendis partibus diſpenſatur, qui ſeminibus ad educandam nouam ſobolem conſpirat. Sic autem procedit educatio. Radices maiores & craſſiores proximo & illibato terræ ſucco primùm aluntur, tum demum minores, ceu capillares quędam venæ ex maioribus obortæ; deinde reſiduum ad truncum & illius partes excurrit ac trãſmittitur, donec ad ſummum & vltimum vſque ſurculum ac folium iugi tranſmeatione & miniſtratione peruentum ſit. Naturali enim vi ac facultate nutrimentum per trunci medullam, ceu per canalem & ſyphunculum, cęcis quibuſdam meatibus ad ſummum vſque & extremum germen, floſculum, fructum, ramulum & foliolum vndequaq; diſtribuitur. Quò cùm peruenerit, ibi cõſiſtit & abſumitur; vnde tam multa in ramorum capitibus germina. Quòd ſi, veluti redundans, ad crura radicibus vicina reflectatur & remigret alimentum ipſum, multos ibidem ſtolones edit, humore nutritio illuc conuerſo, & à partibus ſuperioribus remiſſo. In his paucis præcipua conſiſtit arborei corporis anatome, & explicata in ſuas partes diſſectio à capite ad calcem, vel, ſi mauis, à cacumine ſummo ad imas radices, tam maiores quàm minores.

CAPVT LXVIII.

An partibus heterogeneis conſtent mineralia.

Ex mineralium quoque cenſu locupletiſſimũ Medicina penus nacta eſt: ſcrutari tamẽ non vacat. Sat ſit, appoſitè meminiſſe, num partibus conſtent diuerſis, maximè lapides & metalla. Qui vitam his elargiuntur, poſſunt vtique componere illa, atque diuerſis cõpingere particulis aut venulis, vt aliquâ coquant officinâ, & denuent alimentum ſi glutiant. Quidquid hoc ſit (hanc controuerſiam alibi diſſeruï) diuerſitatem partium habent aliqui lapides & metalla, ſi non mole, ſaltem virtute. Magnes non eſt homogeneæ virtutis: fixas ſtataſque partes habet, quibus ferrum trahat aut trudat. Ferrũ quoque ſuam habet faciem, ſuum os, quibus conſpectat & oſculatur petram: ſuum quoque tergus & calces, quibus fugit & recalcitrat. Longa opera hæc eſſet, nulo tamen immorari. Mitto curioſos ad Tractatum noſtrum de Magnete in quinto libro Curioſæ Philoſophiæ. Hic ſolùm adijcere opêræpretium erit, vim magneticam humano corpori ineſſe. Nam præterquam quòd ſint magnetes quos humana caro rapiat teneatq́ue, in ipſo humano corpore virtutem conuerſiuam ad Septemtrionem iam notarunt nonnulli; nec nauiculam, in quâ homo decumbat, conquieſcere, niſi caput humanum cynoſuram reſpiciat. Narro aliorum ſententiam, nondum hanc expertus Philoſophiam. Sunt etiã qui aliquot lapides ſexu diſtinguant. Numeraui quondam nonnullos. Propero ad alia.

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII EX SOCIETATE IESV HISTORIÆ NATVRÆ LIBER OCTAVVS.

CAPVT PRIMVM.

De varijs hominum figuris.

SATIS iam proluſum de cauſis; pergo ad narrationes animalium. Exotica procurabo multa. Nuua natura iam patuit, noua miracula, nouus orbis; inde multa narrare animus eſt, etiam intactas nonnullas, ignotaſq; eruditiſſimis locupletũ Commentariorum ſcriptoribus pandere naturas. Dupliciter pretium operæ facturum me puto, & iucundæ veritatis, & ſincerę nouitatis. Suppetit multa, ſine iniuriâ fidei, imò ſine periculo, admirãnda, id eſt noua & alium mundum præſentare curioſis. Accepi, quæ ex propriâ ſententiâ dixero, bonâ & exploratâ fide, nonnulla ab oculatis teſtibus, nonnulla à probatis Auctoribus, & manuſcriptis varijs omnem fidem merentibus. Seruantur in Bibliothecâ Regiâ S. Laurẽtij in Eſcuriali Volumina Doctoris Franciſci Hernandi, qui iuſſu Philippi II. nouum peragrauit orbem, vt exploraret eius conditionem. Huius Auctoris autographa penes me ſunt. Sunt & alij manuſcripti codices de rebus Indicis ad Reges Hiſpaniæ & Regium Senatum miſſi: ex hoc theſauro licet proferre noua. Sæpè vtar verbis Franciſci Hernandi. Latino quidem, ſed humili ſermone ſcripſit; cuius nihilominùs non temerabo ſtilum, vt ſaltem diſcolor oratio publicet aliena quæ accepi. Vtar quoque editis clariorum Auctorum commentarijs, vt locupletior hiſtoria ſit, quam ab homine iam auſpicor.

Varium apud Indos hominum genus ſtaturâ, indole, formâ, deformitate, quæ ſępiùs in Plinio cẽſui vana. Fidem iam nonnullam impetrarunt, poſtquam aliqua monſtra ſimilia nouus orbis oſtendit. Fides ſit penes Auctores, quos tamen in multis fide dignos reperi. Antonius Daça, & Petrus Simon auctores ſunt, & eiuſdem miraculi fidem nauigationes Hollandorum & Anglorum faciunt, homines inueniri Tutanuchas dictos (aurem ſignificat hoc nomen, quemadmodum ſimilia ſpectacula in vetuſto orbe, ab ſtupendis auribus, appellarunt Enotocitos) quibus adeò prolixæ aures ſunt, vt vſque ad terram dependeant, & ſex homines ſub vnâ condi poſſent. Hos reperiri verſus Californiam. Non procul ab hac prouinciâ aliâ eſſe Honopueſtam nomine, cuius incolas ad oras magni lacus habitare, & ſub aquis merſos dormire aiunt. Alias gẽtes in Xamocohuycâ eſſe dicunt, quæ membris purgationi excrementorũ deſtinatis careant, alios propterea ſolùm odore fructuum, florum, herbarũ, quas olfactu & naribus, non ſtomacho condiunt. Idem prodit Gregorius Garzia de quibuſdam Peruẽſibus: quos & propterea ait ſemper ſecum deferre fructus & herbas odoriferas, eoque ſolùm commeatu vti. Homines omnino gibboſos & incuruos memorat Frãciſcus Hernandus in manuſcriptis. Argenſola ſcribit, Petrum Sarmientum, cùm Magellanicos ſinus exploraret, incidiſſe in homines, quibus pro vocibus vlulatus fuit, inſtar marinorum luporum, & pro indumento argilla rubra, quâ totos ſe vngunt. Eumdem occurriſſe gigantibus, cepiſſe vnum, fugaſſe aliquos. Eſt etiam Petrus Simon auctor in Expeditione quã Ioannes Aluarez Maldonatus ab Cuzco inſtituit, vt nouas exploraret terras, inuentos gigantes quinque vlnarum mole, penè canino vultu (ne cynoproſopi abſint) roſtro & dentibus acuminatis & productis, occiſum vnum vtroque ſexu monſtroſum, rectum fuluo, raro, nec prolixo pilo. Idem ſcribit, cùm villa quædam Patrum Societatis Ieſu ædificaretur quatuor à Mexico leucis, in cæmentis reperta gigantũ oſſa, & dentem molarem parem humanæ manui contractæ, ſiue pugno. Torquemada pondo duarum librarum inuentum ſcribit. Hæc pignora immanitatis omitto, plurima enim ſunt: de recentibus monſtris nũc eſt ſermo. Pergo ad Pygmæos, quos Ioannes Aluarez Maldonatus anno 1560. vltra montanas Andes reperit, non excedentes cubitum. Pila plumbea emiſſa à milite, fugacem feminam occidit. Captum marem intra ſex dies triſtitia viduitatis & ſeruitutis confecit. Femina moribonda, cum accederet percuſſor, manum opponebat oculis, ne videret, ad tempera-

peramentum impotentis odij. Aliud hominum puſillum genus, non vltra quatuor dodrantes, in Orientis quadam inſulâ, quę tota aurifodina eſt, ſtatuit Argenſula, & veros pygmæos affirmat. Nec prætermittenda eſt natio Papuarum nigerrima, inter quos aliquos dicitur naſci non minùs candidos & rufos, quàm Septemtrionales noſtri. Hos obcæcari ſtatim præſentiâ Solis, licet non aſpiciant illum, ſufficit adſpici: adeò faſcinat has gentes pulcherrimus naturæ oculus. Hiſpani hos vocant Albinos. Porrò homines canino capite, dentibus & oculis deformes, in inſulâ Angaoiâ reperiri ſcribit Marcus P. Venetus.

CAPVT II.

De varijs monſtrorum nationibus.

NOn omnem penitus fidem ſimilibus monſtris oppignero, ſed Auctores eam vindicent, maximè in his quæ ſequuntur. Nec tamen prætermittenda duxi, non quia certò putem, nationes illas tantæ deformitatis eſſe, ſed quoniam probabile exiſtimem, ſingularia ſaltem nonnulla monſtra occaſionem fabulæ dediſſe. Exhibebo quę Lycoſthenes in Appendice collegit. Non ita pridem à Luſitanorum nauibus reperti ſunt in quadam inſulâ in medio ad Colocutum itinere, vbi Cynoſura videri non poteſt, homines cum duobus in latere dextro brachijs duabuſq; manibus, auriculas aſininas, faciem humanam, dextrum crus equinum, aliud humanum habentes. Abundant pilis circa pudenda, reliqua glabri. Ceruorum inſtar currunt & ſaliunt, crudeles admodum ſunt, & amentes. Eorum mulieres illis aſſimilantur, ſed minores habent aures, pulchræque ſunt feminæ, ac magiſtræ in ſetæ atque auri artificio muliebri: bis in anno pariunt. Quibuſdam in Arabiæ locis hæc monſtra ſunt. Tres habent oculos, naſum & os magna, aures binas ampliſſimas & rotundas, ſingula brachia, duas manus: mares etiam binas tam magnas habent mammas, vt eas commodè tegere nequeant. Belluinas induunt pelles, ſine caligis & calceis incedunt, neque digitos in pedibus habent. Vocantur ſterlochi. Non fruſtrà ore magno ſunt prædıti, nam comedones & voraces ſunt. Carnibus veſcũtur ſemicoctis, vinum aut aquam non bibunt. Magni ſunt bellatores, & perpetuò cum vicinis ac conterminis locis bella gerunt. Eorum Rex vectigal pendit Magno Camo. In Æthiopiæ partibus, quæ Occaſum ſpectant, ſunt homines benè formati, prætetquam quòd vnicam vno cum pede maximo habent tibiam, cuius pedis vmbra, cùm Sol ad meridiem ſurgit, in terram proſtrati ab æſtu ſe tuentur. Cùm illis ambulandum eſt (neque enim aliter poſſunt) ſaltãt. Loquuntur vt nos in ſuâ linguâ. Gemmarij ſunt pręcipui, quas Atmeois mercatoribus, grano ad victũ accepto, venduot. Sunt magni roboris viri, & annos ducentos viuunt. Eorum feminę pulcherrimę ſunt, & omnibus communes: quæ cùm prægnantes ſunt, non ampliùs vllâ ratione coitum admittunt. In Ægypti alpibus ſunt hæ deformes creaturæ: faciem, brachia, & pedes humanis ſimiles poſſident, cum duabus longis mammillis, reliqua ſimiles camelis. Cum natos pepererunt, in dorſo aut lumbis eos portant, & ſiluas peragrantes victitant. Viuunt ad ſummum annos triginta, nec plus quàm ſemel aut bis pariunt. Velociter currunt. Eorũ mares ſunt piſcatores ſtrenui, & ſuis vxoribus crudeliſſimi & ferociſſimi. Regem proprium in humeris ſemper ferũt ſuper ligneâ lecticâ, & eum ſummè venerantur. Æthiopiæ in partibus Septemtrionem verſus tales inueniuntur, qui humanũ corpus pulchrum habent, duo brachia, duo crura, & pedes humanos, ſed in humeris habent prominens caninum caput, cum duobus brachijs humanis. Vitam degunt humanam, & affabè laborant cum ſericeis & aureis filis res varias, quas ad Magnum Camum mittunt. Non vident, neque plorant. Magnas exercent mercaturas margaritarum ſiue vnionum, caſtunculorum, & aliarum gemmarum pulchrarum. Eorum Rex tributarius eſt Magni Cami. Tributum pendit ex rebus ſericeis & auratis. In Oceano Orientali repetiuntur feminæ craſſiſſimæ, quæ collum longius habent, & præter naturam brachia ſeu lacertos coniunctos cruribus: rectò aſininas habent tibias, ſed pedes alterius formæ, caudam item aſininam: altiores antè ſunt quàm rectò: quatuor vno ventre gerunt filios, è quibus duos necant, alios educant: lac copioſum producunt, è quo caſeos pro ſuo victu conficiunt. Mares feminis ſunt ſimiles, minoribus tantùm ventre ac mammis. Nonnullis in Tartarorum Vallibus talia reperta ſunt monſtra: collum habent longum ſupra thoracem, & caput in modum gryphi, in pectore duos oculos, naſum & os, duas alas in illis diuerſorum colorum, brachia & tibias humanas: in locis habitant aquis ſcatentibus, quoniam ex piſcibus victitant. Grauiter vt anſeres volant. Pennæ alarum ipſorum vſui ſunt magnis dominis in ſagittis aptandis, maximè apud Magnum Camum, & Preroſianum. Animalia ſunt ferociſſima, & homini-

mini-

minibus inimiciſſima: ex ore venenum proijciunt, cùm propè ſunt vt capiantur. In noui orbis eâ parte nouiter à Luſitano Rege repertâ, ſub Aquilone vbi ad ſanctam Crucem eſt inditum nomen, hoc hominum genus repertum eſt. Caput habent caninum, piloſum, cum auriculis longis: media corporis pars & brachia ſunt humanis ſimilia, crura equina, vngues bubali: induunt pelles: non loquuntur, ſed fortiter latrant: magni ſunt prædones, & ex raptu viuunt: *Barattia* vocantur: continuò cum vicinis inſulis belligerantur, & homines vorant cùm habere poſſunt, cùm non habent, ceteris veſcuntur animalibus. In regionibus Magni quondam Tamberlani reperire eſt huius formæ centauros. A medio ſupra humanum corpus & faciem gerunt, niſi quòd brachiorum loco duo habēt breuia brachia buſonis inſtar: in capite ſunt caninæ aures, cum tribus in vultu barbis; in illis ſunt brachia humana cum manibus ac digitis: reliqua ſunt equi. Celeriter currunt. Si quem amplectantur, tam arctè ſtringunt, vt rumpi cogatur. Solis veſcuntur elephantibus. Amici ſunt hominum & mulierum, quia illis nullam inferunt moleſtiam. In Taprobanâ inſulâ tales repertæ ſunt humanæ creaturæ malè formatæ. Crura habēt breuia, humeros eleuatos, collum ſubtile, caput maximum, cum vnico in fronte oculo. Rimantur gemmas, & ſimilia pulchra. Truces ac ferini ſunt homines; nec femellas à maribus quis dignoſcit, niſi cùm grauidæ ſunt. Nudi incedunt, & ex rebus ſilueſtribus vitam degunt. Ros illis potus eſt. Auribus carent, & acutè audiunt. Quoddam fucorum genus, quos Itali *tabanos* vocant, illos valdè moleſtat, ob eam cauſam ſabulo ſe condūt, quoad inſulam fuci præteruolent. In vltimis Syricanæ partibus ſunt talis figuræ homines. Præter gruinum collum, ac ferinum caput, cum oculis ac naſo humanis, roſtrum & barbulas habent vt galli. Veſtiuntur pellibus. Agricultores ſunt. Magnum illis eſt bellum cum gryphis, ita vt vtrimque ingens numerus pereat. Eorum mulieres ſunt illis ſimiles, ſed barbulas non habent, & roſtrum latius gerunt. Vinum non bibunt. Qui in bello cadunt, habentur vt ſancti, & eorū vxores non ampliùs ſunt alijs viris conſpicabiles. Super inſulis quibuſdam Caſpij maris tales reperiuntur leones. Humanâ ſunt facie, ſed ſilueſtres & feroces, ex raptu viuunt, & ſupra atque ſub aquis æquè natant vt piſces. Horum plerique Hiſtorici meminere, ac Solinus præſertim de Mundi mirabilibus. In Libyæ deſertis repertæ ſunt mulieres quæ ad genua vſque promiſſas habent mammillas: vſu carent loquendi, ſed tamen vehementer clamant, vel ſtridēt. Domeſticè verſantur cum vitis. Velociter currunt, ita vt curſu ſilueſtria capiant animalia, quibus veſcantur. Inter album & nigrum colorem ſunt, nempe fuſci coloris, vel ſubnigri. Carent pilis, niſi quòd à genubus infrà Satyris ſimiles ſint. Vnguibus manuum fortes ac rapaces ſunt: caput crinibus abundat: deformi ſunt corpore ac facie. Rident libenter, præſertim in virorum præſentiâ. In Aſiæ ſiluis ſunt tales appellati *Monopoli*. Capite carent, ſed faciem habent in pectore: incedunt nudi, ſolis pudendis velo tectis. Caput integunt maximo pileo, propter ingentem Solis calorem. Colligunt hi piper, & illud Mechæ mercatoribus ex variarum mercium permutatione diuendunt, quas deinde merces ipſi antipodibus diſtribuunt. Sunt valdè continentes & modeſti homines, neque vmquam verbum malum proferre audiuntur. Sinceriſſimi ſunt, & bonâ præditi conſcientiâ iuxta ſuam legem. In Libyæ Alpibus hæc monſtroſa animalia reperiuntur. Ex toto flaua ſeu gilua ſunt, facies humana in pectore: crura ſunt bouina, pedes humani, cauda vulpina, mammæ caprinæ, dorſum inſtar camelorum, collum longum, in cuius ſummitate non caput, ſed tumorem in modum natæ cum duabus porcinis auribus habent. Hircinâ ſunt barbâ: viuunt ex herbis & radicibus, & admodum ſilueſtres ſunt. Dum paruli ſunt, his commodè veſcuntur homines, quibus Magnus Camus vtitur: at cùm grandæui, duriſſimæ ſunt concoctionis, ideò iuuenculi ſunt veſcendi. Illic hi meliores ſunt, quàm apud nos hœdi. Omnia hæc Lycoſthenes; plurima vana. Illud quod in Quæſtionibus naturalibus obſeruo, nunc inculco, pleriſque monſtris fabulam dediſſe dæmones deformi apparentes ſpecie, quemadmodum D. Antonio ſub ſatyri & centauri vultu viſi in deſerto. Sed & Apoſtolico viro Balthaſari Barrerio, ex noſtrâ Societate Ieſu, in reditu è Benâ apparuerunt varia monſtra. Putabat is initio, cùm procul eſſet, nigritas eſſe patriæ incolas: ſed locus deſertus omnino erat, & ſpiritus cognouit eſſe humanam figuram æmulantes. Accidit interdum, monſtroſos homines ex inceſtis aut dæmoniacis congreſſibus edi. In Braſiliâ è barbaræ mulieris cum incubo congreſſu horrendum monſtrum prognatum fertur, & in ſedecim palmorum altitudinem excreuiſſe, dorſo lacertæ pelle contecto, turgidis mammis, brachijs leoninis, oculis rigentibus, & inſtar ignis ſcintillantibus, ceteriſque membris fœdiſſimis adſpectu.

CA-

CAPVT III.

De inſulanis meridionalibus.

APpendo quod Bohemus ex Diodoro affert, licet vanum mihi de habitatoribus inſulæ Iamboli. Sunt eius inſulæ homines corpore ac moribus haud noſtris ſimiles, eâdem tamẽ corporis formâ, ſed quę magnitudine quatuor cubitos excedat. Horum oſſa veluti nerui, quo velis flectuntur reflectúntúrque. Corpore ſunt plus quàm nos agili ac robuſto. Nam ſi quid manibus ceperint, nemo eripere ex digitis poteſt. Pellis corporis adeò perpolita, vt ne pauca quidem lanugo appareat. Pulchri ſunt, decori, & corpore cõpoſito. Aurium foramina multò noſtris patentiora, quemadmodum linguâ à nobis differunt. Habet enim eorum lingua priuatum quid tum à naturâ tum ab ingenio datum: diuiſam enim linguam natura dedit, quæ ſcinditur in inferiori parte, vt ab radice duplex eſſe videatur. Ita variâ vtuntur loquelâ, vt non ſolùm voce hominũ loquantur, ſed auium diuerſarum imitentur cantus. Et quod mirabilius videtur, vnà cum duobus hominibus perfectè ſimul reſpondendo tum diſputãdo loquuntur: vnâ enim linguæ parte vni loquuntur, reliquâ alteri. Longiſſimæ ſunt ætatis, vt qui annis centum quinquaginta vitam agant, & abſque alio (vt plurimùm) morbo. Si quis febricitet, aut corpore æger fuerit, mori ſtatutâ lege compelluntur. Non ſcribunt per latus, vt nos, ſed à ſuperiori parte rectâ lineâ ad inferiorem. Mos eſt eis ad certã vſque ætatem viuere, quâ perfectâ, variam ſibi mortem ſponte conſtituunt. Gemina eſt apud eos herba, ſupra quam ſiquis iacet, in ſuauem deductus ſomnum moritur. Mulieres minimè nubunt, ſed omnibus ſunt communes. Simili modo & filij educantur, communique amore ſunt omnibus. Abducunt ſæpiùs à nutricibus infantes, ne matres filium recognoſcant: quo fit vt, cùm nulla ſit apud eós ambitio aut præcipua affectio, concordes abſque ſeditione viuant.

CAPVT IV.

De hominibus caudatis.

INter tot fabulas illa quoque fortaſſe admittenda, de quâ Petrus Martyr ita ſcribit: Eſt alia regio, dicta Inzignanin. Ad hanc autem incolæ referunt ex maiorum relatu quondam pelago aduectas gentes caudatas ad ſpithamæ longitudinem, & lacerti proceritatem, caudâ non mobili, vt in quadrupedibus, ſed ſolidâ in turbinem, vt in piſcibus & crocodilis videmus, & in oſſeam duriciem protenta. Vnde quando ſedere cupiebant, ſedilibus perforatis vtebantur, & illis deficientibus, effoſsâ tellure ad ſpithamalem & paulò ampliùs ſcrobem, caudâ immiſsâ opus erat quieſcere. Digitos habuiſſe gentem illam latos non mintis ac longos, pellem aſperam, pænè ſquameam, fabulantur. Solo crudorum piſcium eſu veſci ſolitam, quibus deficientibus aiunt ad vnum interijſſe, neque de ſe prolem reliquiſſe vllam. Hæc ille. Certius eſt in regno Lambri caudatos eſſe homines. Scribit Marcus Paulus Venetus, caudam vnius palmi eſſe. Eadem inſaniâ alij homines Europæi laburant.

CAPVT V.

De Amazonibus.

AMazonas aliquas fuiſſe in nouo orbe, fabula multis fuit, ſemifabula quondam Petro Martyri. In Decade ſeptimâ maiorem præſtitit fidem, allegatione fide dignorum, conteſtantium vera eſſe quæ de inſulâ ſolis feminis arcuarijs, & ſuorum littorum acribus tutricibus referta narrantur; certiſque anni temporibus ad eas traijcere Canibales generationis causâ, neque virum vltrà pati ab vtero grauido, & remittere mares, feminaſque retinere. Appendo Gualteri Rallegh narrationem. Ego ſanè diligentiſſimè ex ſenibus, & illis qui multum experti erant, quæſiui de omnibus aquis fluminibuſque quæ circa Orenoque, & an Amazones reperiantur, & admodum cupidus eram veritatem de hiſce bellicoſis mulieribus cognoſcendi, cùm quæ de illis dicuntur, à quibuſdam credantur, ab alijs verò pro figmentis habeantur. Et obiter quidem hîc, licet à propoſito paulatim diſcedam, commemorare volui, quid mihi pro certo & vero de hiſce mulieribus narratum ſit à Caſſiqui ſiue Duce aliquo iſtius regionis. Mulieres hę in Auſtrali plagâ prouinciæ ſuæ regionis Topago habitant, & dominium ſuum habent in inſulis Auſtralibus ſexaginta milliaribus ab oſtio fluminis diſtantibus. In anno ſemel tantùm viros ſuos admittunt, & per vnum ſaltem menſem cum illis viuunt, idque, vt ex narratione eius colligere potui, in Aprili. Aliena dedi, incertâ mihi fide: fortaſſe veritati ſuperſtruxit fama. Seriò iam agimus.

CAPVT VI.

De hermaphroditis.

FRequentes hermaphroditæ inter nonnullos barbaros. Gigas ille cynoproſopus à Maldonato inuentus, hermaphrodita erat. In Virginiâ plures,ipſis etiã Indis exoſi. Eorum operâ, quòd robuſti ſint ad onera perferenda, iumentorum loco vtuntur. Deportant hermaphroditæ annonam Regum cùm proficiſcuntur ad bella. Defunctos geſtant, contagioſo morbo affectos ad locâ deſtinata deferunt, & medicantur.

CAPVT VII.

De Penecaijs & feminis Arupinis.

ILlud fortaſſe non naturæ ſed miraculo imputandum, quòd inter Malabaros peculiaris natio ſit, quæ à loco ſancti Thomæ nomen habet,dicta *Penecays*. Illis proprium, tam viris quàm feminis, alterum crure adeò tumeſcente naſci, vt eo nomine à reliquis Indis pro maledictis habeantur. Concolores ſunt Malabaris, & in ceteris per omnia iiſdem ſimiles. Feminæ quoque Arupini ferè omnes claudicant. Hoc tamen naturæ arcanum arbitror.

CAPVT VIII.

De longæuis.

QVidam è Gangaridum gente, hodie *Bengala* dicitur, Prætorem Nunnium Acuñam adijt. Natus erat annos trecentos triginta quinque. Seniores enim qui tum erant, de hoc eodem grandæuo ſe accepiſſe aiebant à maioribus. Ipſe filium nonagenarium habebat: & cùm litterã noſſet nullam, quæ referebantur ab eo de veterum geſtis rebus, ad fidem Annalium congruebant. Aliquoties illi deciderant dentes, alijs continuò ſuboaſcentibus. Barba vbi ſæpiùs incanuiſſet,in atrum denuò colorem,idque paulatim, ſemetipſa vertebat. Ante centeſimum annum idola colueratinde æquè miſerabili errore ad nefariam Mahometis tranſierat ſectam. Is propter miraculi nouitatem, Sultani,nempe Regis Cambaiæ ſtipendijs aliconſueuit. Idem vitæ ſubſidium à Nunnio petit. Nunnius haud grauatè aſſignauit. In montanis Iucatan longæuitas communior eſt: plurimi ibi ſenes. Nec mirum, ibi Ioannem Na centum & quadraginta annorum ſupereſſe. Inuentus eſt qui trecentesimum vſque vixerat. Adijciam quæ in Phlegone Trulliano repperi, & Apollonius Grammaticus prodidit, prope Athenas inſulã fuiſſe quamdam, quam Athenienſes cùm vellent muris munire,dum foderent fundamenta,inuenerint ſepulcrum longitudine centum cubitorum, atque intus cadauer ad oſſa vſque abſumptum, cum hac inſcriptione:

Sepultus ego Macroſiris in longâ inſulâ,
Vita peractis annis mille quinquies.

Quot & qualibus menſibus conſtarent illi anni, an merum commentum, incredulus aut prudentiſſimus quiſque diiudicet. Celebris computatio fuit annorum quatuor menſium.

CAPVT IX.

De repueraſcentibus.

NAturę miracula ſi ingenio noſtro examinentur,fide carent. Maieſtatem ſuæ cauſæ decet incredibilitas, vt diſſimulatione veritatis admirationem irritet. Plura ſunt vera in naturę cenſu,quàm digna fide,niſi maieſtatem ſuam,imò eius cauſâ incredibilitatem alleget. Preter iteratam iuuentutem eius Barbari triſæculi, cuius nuper meminimus, Petrus Martyr ſcribit, Indum ſenem cuiuſdam fontis lotione & potione omnino adoleuiſſe repetitâ iuuentute. Tarenti fuit centenarius ſenex capularis, qui pilis,cute,vnguibus,& ſitu & ſquallore ætatis decidentibus, de ſene iuuenis factus ſit, & quinquaginta pòſt annis ſuperuixerit. Apud nos quoque in Rioxa caſtillę par ſors alteri viro accidit: vulgi famâ id notũ, & ab Caſtellæ Ammiralio exploratum. Valeſius Tarentaſius ſcribit, ſe viuo Monuiedri (oppidũ eſt Valentini regni, olim *Saguntus*) fuiſſe Monialium Abbatiſſam vetulam, cui ſubitò menſtruis floribus reuocatis, dentes renati, comæ denigratæ, rugæ & ſulci cutis adæquati, & mammæ pendulæ & pannoſæ inſtar virgunculæ ſororiarunt: ſic denique vultu,facie,toto corporis habitu iuuenculam ſe exhibuit, ſed præ verecundiâ inſolentis euentus, omnium oculis ſe ſubtrahebat.

CAPVT X.

De anthropophagis.

ANte politiam Ingarum rupices illi Barbari,omni crudelitate famoſi, Nobiles captos ad palum alligabant, viuos deuorabant: è brachijs, cruribus, ſuris ſecabant fruſta carnis. Recenti cruore deglutiebant lætiſſimi. Id nimirum illis religio erat, gratumque putabant Numini ſuo ſacrificium. Ipſa victima ſuperſtes videbat ſe ventri-

tribus ſepeliri hoſtilibus. Alij è tecentibus hoſtium vulneribus ſugebant cruotem,quo etiam feminæ vbera inungebant,vt iam infantium inſtrueretur crudelitas. Alijs tanta gula, vt homines ad palatum nutrirent, & darent operam generationi,quò plures ventri ſupereſſent hoſtiæ; mirum dictu & horribile. Captas feminas ſeruabant, vt ex illis procreatam ſobolem, cùm iam pubeſceret, epularentur. Eadem fortuna matrum,cùm ſteriliſcerent:nulla ſanguinis reuerentia erat, neque ſine hoc vſu capti homines. Eoſdem item ſeruabant,vt è feminis ſuis procrearent gulæ ſuæ.Eoſdem ſeneſcentes edebant. Alicubi ipſi filij patres iam ſenio infecundos helluabantur.

CAPVT XI.

Leges politicæ aliquorum Barbarorum.

INfinitum eſſet ingenia,mores,leges,facta hominum barbarorũ narrare. Ex ijs quæ ſtatim occurrunt,nonnihil carpam,maximè Perüanorum, quorũ politia cultior, in multis maior noſtris: ne diuerſa memoraturi ingenia brutorum, humana omnino contemnamus. Reges Perüani ad publicã rem commodiſſimè gerendam quoſdam Decurionum gradus ſtatuerunt, ne quis ignarus iuſtitiæ eſſet. Decuria infima decem cõtinebat vicinos. Vnus præerat reliquis nouem. Deinde quinque iſtæ decuriæ cum ſuis Decurionibus,id eſt quinquaginta vicini, parebant alij Decurioni maiori. Rurſus duæ decuriæ quinquaginta vicinorum ſuberant alij Decurioni,cuius curæ centũ erant patresfamilias.Quinq;eiuſmodi decurijs,ideſt quingentis vicinis,alius erat Decutio præpoſitus. Tum duę decuriæ quingẽtorum vicinorũ. ſub alio chiliarcho erant. Non amplius protogabatur iuriſdictio,ne incõmode gereretur adminiſtratio plurium. Decurionum minorum munus duplex: prouidere ne quid ſubditis deeſſet, alterum, nequid male agerent: ſi id eueniret, admonere ſuperiores Iudices. Qui tacebat, duplicitet reus; & quia iniquè atque infideliter publicum munus geſſerat, & quia delinquentis culpam in ſe transmittebat: perinde plectebatur ac ſi ipſe patraſſet.Superiores Decutiones cùm ſimilem curam haberent, & etiam iuriſdictionem in minorem Decurionem,nulla huius negligentia, nulla ſubditi culpa,aut ignorata, aut impunis manebat: ita omnes mirificè in officio continebantur. Idem mos in militiã ſeruatus.Iidem Decuriones ſinguli annis renuntiabant Regi, quot illo anno in regno nati,quot vitã functi: ita pro ratione natorum mortuorumque diſtribuebant iuſtiſſimè per prouincias & ciuitates onera. Leges illorum, leges ſanctiſſimæ cuiuſdam fraternitatis diceres. Iubebat alia,cuiuſque oppidi vicinos mutuò iuuari, ſine vllã mercede, in colendis agris,ſegetibus metendis, ædificandis domibus. Alia lex interdicebat ſumptus in veſtibus,conuiuijs,& delicijs. Bis tamen aut ter in anno iubebat epulari omnes ſimul coram Curacis, id eſt præfectis & ſuperioribus; tum in ludis feſtiuè exerceri ad nutrimentum charitatis, & recreationem operariorum. Alia lex pro pauperibus iubebat claudos,cęcos,mutos,ſenes,ęgrotos,publico cenſu ali. Alia pro hoſpitibus iubebat item ex communibus ærarijs exteros & aduenas hoſpitari, conſtructis ad hæc officia domibus, & per vias diuerſorijs: item ad conuiuia publica, mutos,claudos, cæcos,ſenes, & alios miſeros conuocari, vt ſic leuarent conditionem ſuam.Alia lex,domeſtica dicta,interdicebat otium, vt adhuc quinquennes pueros occuparet,& mutos,& ſurdus,& cęcos,& ſenes, pro cuiuſque facultate & viribus. Maximum inter illos dedecus & infamia, puniri otij causã. Tum lege cautum, reſeratis foribus menſæ accumbere, vt à miniſtris publicis viſitari commodiùs poſſent.Deſtinati erant miniſtri iuſtitiæ qui domos priuatas crebrò viſitarent. Militibus capitalis pœna erat, ſi quid ſurripetent à villis, ſi quam noxam vel leuem intuliſſent. Subactis nouis prouincijs, ad ponenda odia, victos duces cum victoribus ſplendidè & latè conuiuari legitimum fuit. Solemne erat inter Caziques Cumanæ, minorem natu in hereditate & principatu paterno ſuccedere. Inter Perüanos ad fratres tranſmittebatur hereditas,non ad liberos. Extinctis omnibus fratribus,reuocabatur hereditas ad liberus fratris maioris, rurſus ad natos ſecundi, & ſic deinceps.

CAPVT XII.

Mores nonnullarum Gentium.

CVmanenſes Indi tutiſſimo pacto Medicis,quos dicebant *Piacbes*, vtebantur. Videret Medicus, cuius ægroti curationem admitteret:nam ſi reſtitueret ſanitati,liberali præmio donabatur; ſi tamen obiret languens, nullã mercede redditã occidebatur Medicus. Virgo ante nuptias adulterio diſſoluendas biennio clauſa ſeruabatur. Dona recuſans, pro inimico erat. Coriani pollutos nefando ſcelere damnabant conditione muliebri ad colum, ad coquinã: nullus illis vſus permiſſus vitę,niſi femineus. Hoſpitibus Hiſpanis aliqui Indi lauabant pedes. Alicubi nubiles puellas cognati manu rumpebant

coram ſponſo ad virginitatis argumentum: alicubi ij ipſi cognati inceſto auſpicio libabant virginem. Apud Perüanos Reges ditiſſimi largiebantur ſubditis omnibus veſtitum, prouidebantq; neceſſaria vitæ, ita cùm nihil haberent, nihil deerat eorum quæ ad vitę neceſſitatem opus erāt. Nullus publicus, nec communis artifex; quiſque ſibi parabat, & nouerat conficere. Quæ ad delicias aut pompam, hæc occupabant artifices aliquos. Nemo inſignibus dignitatis alicuius, aut nobilitatis militaribuſque armis donabatur. Omnes in Perüano & Mexicano regno fidi Principibus ſubditi, ſupremam Regum auctoritatem reueriti, & in excuſabili agnoſcentes onere. Pauperes qui nullum aliunde tributum Regi Mexicano poterant pendere, ex pediculis ſoluebant: plures propterea pediculorum ſacculi deferebantur ad aulam ex tributis. Scutum Principum Cumanæ humanum erat: præcedebant quatuor Indi, inter quos deſtinabat ſua ſpicula & ſagittas; ipſi autem opponebantur hoſtium iaculis, ne Principem violarent. Si aliquis caderet, ſubſtituebatur ſtatim alius. Apud Indos Coybæ & Chamæ mendacium capitale: qui falsò dixiſſe aliquid conuinceretur, morte damnabatur.

CAPVT XIII.

Religio Perüanorum.

A Feritate & ruſticitate cœperunt auertere Barbatos Perüanos Marcus Capac & vxor eius (ſoror etiam dicitur) Mama Ocllo Huaco: nouam ij & miniorem religionem inſtituerunt. Palantes homines ad ſocietatem & rempublicam coëgerunt, fundatâ ciuitate Cuzco. Agriculturam & lanificium docuerunt, imperij fines ampliarunt. Deinceps reliqui ex eius ſtirpe Reges Ingæ interdixere humanas hoſtias, adhuc pro ſalute Regis, quem pænè vt Numen reuerebantur. Nec etiam licebat cruorem infantū litare: imò libentiſſimè amplexabantur Reges ægritudines. nuntios cæli illas vocabant, quibus ſe dicebant ad Deos acciri. Cultores erant præcipuè Solis, cuius progenie gloriabantur: non tamen illū ſummum Deum cenſuere, ſed Pachacamac (hoc ſonat *animam mundi*) hunc credebant vniuerſi factorem, maiori religione proſequebantur, ſed corde & opinione tenus. Nullum templum illi: dicebant inuiſibilem & ignotum ſibi, nomen non auſi pronuntiare. Si quando ad id compulſi, ſummâ reuerentiâ, oſculato ſæ-ius aëre, & ferè tremuli id faciebant. Fertur nonnullos pridem adoraſſe idolū Tangitanga, quem Deum dicebant vnum in tribus eſſe, & tres in vno: alios confeſſionem peccatorum coluiſſe, ratos hac humilitate expiaſſe conſcientiam. Viſibili ritu Sol ab ijs adorabatur, cui victima agnus, cuius cor holocauſtum. Animæ immortalitatem Ingæ nouerunt. Corpus vocabant alpacamaſca, hoc eſt terram animatam. Credebant reſurrecturum: idcircò detonſos capillos, ſectoſq; vngues diligentiſſimè ſeruabant, ne magno labore aut morâ opus tunc eſſet recipiendis partibus. In Sauſâ (iam corrupto nomine Xauxa) canis olim adorationem impetrauit gula: ſummæ enim illis gentibus deliciæ canina caro. In Huamachucu iaſpis lapis Deus credebatur, cuius colorum varietas diuinitatem perſuadebat.

In Cuzco ciuitate maximus virginitatis perpetuæ fuit cultus. Templū ibi erat Solis, vbi clauſæ aſſeruantur multæ virgines Soli eiuſque religioni dicatæ. Laſciua adhuc viua humabatur: complici, qui violaret puellam, pœna ſtatuta viuicomburium, & occiſio totius familię, vxorum, liberorum, parentum, cognatorum, imò omniū conciuium, totiuſque patriæ deſolatio; numquam tamen temerata vlla. Eadem lex lata adulteranti cum Reginâ, vel id tentanti. Virgines illæ numquam domo prodibant, nec virum videbāt, nec à viro vel ipſo Rege viſæ. Id Reginæ ſoli liberum. Ignem ſacrum ſeruabant, accenſum ſolaribus radijs in goſſipino per quamdā reflexionem illuc directis. Perüenſibus inuſitatum iuſiurandum. Coactus à lictore quidam Nobilis barbarus ſententiam ſuam ſacramento firmare, reſpondit: Nondum Chriſtianus ſum, quomodo vis vt firmem meum ſenſum nomine Dei tui? Lictor retulit, ſufficere inuocare nomen Solis aut Lunæ. Tunc Indus: Nos non vtimur diuino nomine niſi vt adoremus, propterea non licet aliter ore ſumere. Quid ergo, lictor inquit, faciemus? Sat ſit, Curaca ille dixit, ſi promittam verum dicere, & cogitare coram Rege Hiſpano me loqui, cuius nunc ipſe vicarius es. Perüenſes & ipſe Inga Rex exquiſitis ornati veſtibus, agros Solis colebāt, ſummâ magnificentiâ hymnos lętiſſimè decantantes, fallente laborem lætitiâ. Piaches, & alij, melodijs dæmonem aduocant.

CAPVT XIV.

De ſuperſtitione Congianorum.

COngiani idololatricę ſuperſtitioni dediti erant, rettâ portentoſaq; animalia vt Numen adorantes, atque inter cetera vnū, quod horribile & monſtruoſum eſt, & apud illos repertū ſolitum. Draconi alato hoc aliquatenus ſimile eſt, bipes, & caudæ longioris,

ris, capite oblongo : ſauces multiplici dentium vtrimque acutorum ordine repletas habet: magnitudine eſt ouis: pilo caret, ſed ſquamato eſt corio, eoque viridi. Multi Cõgentium Dynaſtæ, dum idolorum cultui adhuc dediti eſſent, huiuſmodi domi animal magnis ſumptibus alebant, crudâ namque victitat carne; ſed magnam quoque inde vtilitatem colligebant: varia enim populus idolo donana offerebat, quidquid verò offerebatur, in illorum commodum cedebat. Serpentes adhæc & colubros immenſæ magnitudinis viuos etiam adorabant, quin & hircos, tigrides, bubones, aliaque animalia feralia, & viſu horrenda. quò enim eadem & tetriora & terribiliora, eò maiorem illis cultum deferendum putabant. Quin & vlterius eorum proceſſit veſania : cultum enim & honorem ſoli & vni Deo debitum, arboribus, herbis, alijſque plantis inſenſibilibus, imò & lapidibus, lignis, alijſque rebus inanimatis deferebant, diuerſimodè ea formantes & figurantes, quibus aliquod ineſſe Numen credebant. Ipſæ quoque mortuorum animalium exuuiæ ac pelles (quod longè veſanius) fœno & ſtramine infertæ, à miſellis & cæcis mortalibus vt Numina colebantur. Cærimoniæ verò & ritus, quos in deorum cultu adhibebant, erant varij, omnes tamen ad hoc ſpectabant, vt idolis, aut dæmoni in ijs latitanti, aliquod obedientiæ ac ſubmiſſionis ſignum adhiberetur. Genu vt plurimum Numini flectebant, faciem ſolo illidebant, vultum puluere opplebant, aliaque humiliationis ſubmiſſioniſque edebant argumenta : denique quidquid domi aut charum aut rarum erat, idolo offerebant. Perſuadebant popello ſacrificuli, magnam horum Numinum eſſe potentiam, precibus ſupplicantium intendere, & omne quod habebant bonum ab his largientibus deſcendere. Quòd ſi quis æger inuocato aliquo Numine ſanctitati eſſet reſtitutus, deorum id ope conſilioque factum dicebant: ſi verò morbus ingraueſceret, Numen iratum iactabant; ideoque ſacrificijs ac donarijs placandum. Iſta ex Iarrico excerpſi.

CAPVT XV.

De ſcientiâ & Aſtrologiâ Ingarum.

SCripturæ beneficio carentiâ feliciſſimorum inter Ingas ingeniorum inuenta perierunt cum Auctoribus, quæ nemo deinde ampliauit. Apud nos ſcientiæ vigent nouis Doctorum adinuentis, velut ſi in collectam ſinguli adijcerent. Ad hoc ſcriptura iuuit, omnium artium ærarium. Philoſophia naturalis optimis apud illos nexa legibus perennauit, & ſedulò exculta fuit. Ad Aſtrologiam eos nonnihil clariſſimorũ luminum conſpectus prouocauit, ſed vix pertraxit. Tres tantùm errones nouère, Solem, hunc Ynti dixere; Lunam, quam Quilla, & Venerem, quã Chaſca, hoc eſt, crinitam aut criſpam, ob crebritatem radiorum, appellauere. Ex conſtellationibus Pleïadas ſunt admirati, & in Viâ lacteâ commẽti ouem lactantem agnũ. Annum ſolari periodo definierunt. Solſtitiorum gnari, ad illa dignoſcenda octo turres verſus Orientem ædificauere, totidem ad Occidentalem plagam. Obſeruabant ortum & occaſum Solis, num per deſignatas turres iactaret radios. Ad examinandum æquinoctium columnas ſacras deputarunt: quo die lux Solis vndique tingeret columnam, illam æquinoctialem dicebant, Solemque conſidère ibidem: pro cuius maieſtate exornabant illam throno ſuperpoſito. Lunæ maculas, vulpem eſſe ab ipsâ Lunâ complexã fabulabantur. Amicum canibus idem aſtrũ dixere. Ad diuinandum inutilia iudicabant ſidera, ſomniorum interpretatione abuſi. In hoc contemptu iudicationis ex aſtris minùs deſipiunt noſtris Planetarijs. Recens ſupplicium prouidentiæ, ſeriâ animaduerſione in hos ſuperſtitioſos ludentis, narrabo. Quidam miles fata ſua à Planetano ſæpiùs prædici poſtulauit: qui tametſi priùs recuſauit, victus importunitate, prænuntiauit intra triduum moriturum. Excanduit miles inopino & ſiniſtro vaticinio, atque correptus militari furore licentiaque, arripuit pugionem, & confodit Mathematicum; ſed comprehenſus, ob patratum homicidium intra triduum ſuſpendio necatus vitam clauſit. Iuſtitia diuina fecit fidem falſæ alioqui prædictioni: nam ſi aſtrorum legibus & indicibus fata certa militis potuiſſet Aſtrologus vaticinari, præuium quoque facinus conieciſſet; & ſi cauſam ſuſpendij nouiſſet propriam necem, ſubticuiſſet, aut fefelliſſet rogantem. Redeo iam ad Perüanorum Philoſophiam. Terram innatare Oceano rati, Solem dicũt quotidie mergi, & veluti ſtrenuum vrinatorem exilire vltra. Geometriæ, peregrino tamen ritu, doctiſſimi fuère, ſatis etiam in Geographiâ inſtructi. Arithmeticam quoque eximiè docti; at, quia ignari litterarum, quibuſdam funiculis diſcoloribus per quoſdã nodos numerabant, multiplicabant, partiebant, prout vnus poſitus color antè aut pòſt.

CAPVT XVI.

Admiranda.

ROmanam magnitudinem noſter orbis miratus eſt; fortaſſe illã ſuperauit Barbara. Catenam auream fecit Huayna Capac

Peruanorum Rex, longam ſeptingentis pedibus, anulis connexam, quorum craſſities brachiale ſiue carpum adæquabat. Ducenti iuuenes mouere illam non poterant. Delubrum Solis in aulâ Ingarum vndique auri tabulatione opertum micabat: nulla ſupellex ibi non pretioſa, vſque ad ligones & viliſſima quæque vaſcula. Similis maieſtas ſacellis Lunæ, Veneris, Fulguris, Iridis, & cœnaculo Sacerdotum. Cadauera Regum in ſellis aureis ſummâ maieſtate conſidebant ante ingentem vultum Solis etiam aureum. Hortus ibi ſacer totus aureus & argenteus. Ex his metallis quadam naturæ imitatione effićta fuerunt frutices, arbores, feræ, reptilia. Ingarum quoque inſanæ ædes auro intus opertæ: ſupellectilia omnia aurea vel argentea, vſque ad inſtrumenta coquinæ. Eadem maieſtas in Prætorijs & hoſpitijs Regis crebrioribus. Muri palatini externis mille arbuſtis manufactis, & animalculis repentibus variegati, & pulcherrimi horti cum fructibus, arboribus, auibus, animalibuſque ex auro argentoque. Ex eadem materiâ fontes. In aliquibus domibus Regijs cœnacula capiebant tria millia hominum. Duæ viæ regiæ à Cuzco vſque Quitum, vna per planiciem, alia per montana, manufactæ protendebantur per quingentas leucas, vt Huayna Rex, iter inſtituturus, per illas iret & rediret. Incredibilis laboris opera, adæquatis profundis vallibus, editiſſimis humiliatis rupibus. Viginti quinque pedes latas aliqui putant, ad minus quindecim. Adeò barbaries excedit Ægyptia & Romana miracula. Annibalis via, quâ per Alpes in Italiam irrupit, harum comparatione ignobilis eſt. Incredibilia in Thiahunacu prouinciâ Collai ædificia priſcorum. Antepagmenta plura ex integro lapide dicunt ante Ingarum imperium facta vnâ nocte, & quaſdam giganteas ſtatuas. Iam non vnica ſuperbia ſexti Marij, vno die inſanam ædificij molem exſtruentis. Ceterùm tanta celeritas barbarorum non magnâ fidem meretur, vt magnitudo operis certiſſima. Illud quoque admirandum ſupra Romanam amplitudinem, in eadem regione eſſe atrium ſatis ſpatioſum, & quadratum, vndique cinctum muris, ad duo ſtadia elatis, tres dodrantes latis. In quodam atrij latere cœnaculum quadraginta quinque pedes longum, & viginti duos latũ. Tectum extrinſecus velut paleis opertum videbatur, mirâ quadam ſimulatione artis. Omnia hæc ex vnico & integro lapide in rupe exciſa. Templum hoc putabatur, ſacrumque vniuerſi conditori. Non procul multi ſaxei viri, & feminæ, diuerſo geſtu: quidam ſtantes, alij ſedentes: alij ſimulabãt bibere, alij tranſmeare torrentem: aliæ ſtatuæ complexu fouebant natos, aliæ ad tergus comportabant, aliæ aliter. Sententia Indorum fuit, in ſaxa conuerſam turbam illam ob maxima flagitia, quorum vltimum fuiſſet, quòd aduenam lapidibus iniectis acceperint. Inter admiranda cenſeri prodigia poſſunt. Illud dumtaxat memoro. Yahuar Huacac ſeptimus Ingarum, fertur guttas fleuiſſe ſanguinis, ſiue puer tunc, ſiue recèns natus.

CAPVT XVII.

De Sacerdotibus Tibetenſium.

LAmbæ dicuntur Sacerdotes Tibetenſium in Cathayo latiſſimo Regno, qui partim in communibus collegijs vitã agunt, quemadmodum Religioſi noſtri, partim in priuatis ædibus, velut Clerici ſæculares, ſed omnes paupertatem colunt, eleëmoſynis aluntur, cælibes perſeuerant. Sic ferè orationi vacant per integrum diem, ad minus per duas horas matutinas, & alias duas veſpertinas: reliquum vitæ modum modeſtiâ ornant, nec indecens aliquid verbo tenus videntur committere. Incumbunt etiam lectioni ſacræ, quam exæquant orationi, & per eam remitti peccata putant. Aliquando ſeuerè ieiunant, & omnes oris officio ſuperſedent, ſeruantes ſilentium, nutibus contenti. Quibuſdam temporibus compreſſis dentibus fundunt preces ſuas. Pater qui duos liberos habet, cum Deo diuidit, & alterum conſtituit Lambam, cultui illum diuino mancipans. Idque obſeruatur etiam in Regiâ prole. Delubra habent limpidiſſima, accurantes in re ſacrâ exquiſitam munditiam, tametſi in ſeipſis minùs curent, cùm pœnitentium habitum ſordes aliquæ non dedeceant. Templa clauſa habent, niſi bis in anno. Simulacra ſunt aurea, & alicubi femineam effigiem colunt, quę in altum manus attollit inſtar orantis, quam dicunt eſſe Dei matrem. Scilicet officium eius Barbari adhuc cognoſcunt, idcircò hac illam inſigniunt notâ, quaſi teſſera genitricis Dei ſit interceſſio iugis pro peccatoribus. Deum trinum & vnum fatentur. Secundam perſonam Trinitatis *librum magnum* vocant. Lambarum cœtum Rex veneratur triplici inclinatione capitis, non ſeorſim. In pleriſque etiam noſtris annuunt myſterijs. Illud non ſine ſuperſtitione: primâ die cuiuſque menſis ſolemnem pompam ordinantes extra ciuitatem, producunt tres horrendas effigies diaboli; hac cærimoniâ ciuitatem purgant eo menſe à laruis & dæmonibus, quos ritu illo putant ablegare. Pecora armentaque nigra benedictionibus armant, ne à dæmone inuadantur, quem putant illo colore

lore lætari. Funus virorum proborum celebrantes, proiiciunt illos auibus quibuſdam edendos, iniquorum cadauera canibus.

CAPVT XVIII.

Pudor & charitas adumbrata in Cuianorum ſuperſtitionibus.

HÆc dæmonis induſtria, fallere lucem rationis, ſub vmbrâ virtutis vnâ vel alterâ mille caligines miſcendo, & offuſcando; vt in ſuperſtitionibus Cuianorum in Valle adamantis (ſic nominant) illud pudoris veſtigium ſeruatum. In ſepta virorum ſaltantium nulla fœmina intrò permittitur ire, aut intueri; & ſi fortè fortunâ per oſtium tranſire contingat, aliò oporteat vultum auertere, quod inuiolabiliter & capitaliter obſeruatur. Eſt alia amatorij officij & charitatis vmbra. Solemnia ſua mutuis muneribus celebrant, inuicem collatis donis, & veſtibus commutatis, quem amicitiæ ritum Dauid & Ionathas coluerunt. alioqui valdè ſuperſtitioſi ſunt. Ritus inuocandi dæmones, ſaltationes ſunt, & pulſationes tympani. Senes puerorũ carnes vnguibus findunt, & pungunt capita lapidibus idoneis ad id officij: mox collecto ſanguine, perfundunt aërem, & denique concludunt pueros per duos vel tres menſes, ibi continuò ieiunant. Id dicunt fieri vt fortes euadant.

CAPVT XIX.

A quibus Pilatus adoretur. Caſtitas dæmonibus iactata. Vis ligni ſanctæ Crucis.

QVas non admittat humana malitia mendaciſſimas dæmonis ſuggeſtiones? Induxit Andaguailas adorare Pilatũ, ipſumque verum deum appellare, quia potuit occidere Chriſtum Deum Chriſtianorum. Erant quoque apud eoſdem duo lapides per quos loquebatur dæmon, & apparenti hac ratione in ſui fidem trahebat, iactans cultores & adoratores ſuos plus caſtos & pudicos futuros quã Chriſtianos. Eſt ibi oratorium perniencioſiſſimum, quò cùm contenderent, vt peſtem illam vitarent, quidam Patres noſtri Ordinis accuſabantur temeritatis ab Indis, quibus fides & vox communis erat, cælitus dirè puniendos immiſſis fulminibus, qui illuc accederẽt curioſitatis aut aliâ causâ quàm venerationis. Patres non proptereà cœptis deſtitere: at cùm iam propiùs eſſent, ingruit extemplò tempeſtas, vt ferè pluuiæ loco fulmina caderent. Omnes ſtupuere attoniti, præter illos Patres in Deo confidentes, qui demum obiectarunt nubibus particulam ligni ſanctiſſimę Crucis, dicendo ecce lignum Crucis, quò repente tota tempeſtas euanuit, cum ſtupore omnium, & fructu illarum animarum.

CAPVT XX.

De ventriloquâ feminâ, & fulmine adoratô.

CRebrò in priſcis Auctoribus, interdum in ſacrâ paginâ mẽtio ventriloquarum occurrit; quid autem ſit, non liquidò conſtat. Neſcio an nouam lucem hic addemus. In Perũano regno celebris venefica fuit, quę cùm quęri ſe videret, inter rupes abſcondit ſe, rata tutiorem ibi ſe futuram: ſed cùm mox inde etiam timeret detrahi, minata eſt perſequentibus, dicens, ſe fulminis filiam eſſe (fulmen enim adoratur à quibuſdam Indis, Numen creditum) patremque ſuum vindictam ſumpturũ. Illicò ingruit nimbus denſus cum tonitru, fulgure & fulmine, magnâ omnium conſternatione. Auſus nihilominùs fuit quidam pius Indus adhuc progredi & accedere ad illam, apprehendenſque vetulam, detraxit ad Patres quoſdam noſtræ Societatis: qui cùm quęrerent, num venefica geſtaret ſecum in aliquâ crumenâ, ſeu alibi, ſigna malefica, quibus vſa eſſet; nuntiatum fuit, illam geſtaſſe, & ita inuentum eſt: nam pendebat illi è ventre, eius marſupiũ ex ipſâ carne & cute factum, vnde ipſam alloquebatur dæmon, & oracula dabat. Alebat etiam hæc anus ſuâ ipſa manu ſerpentem quemdam, in quo etiam loquebatur dæmon: qui cùm proſpiciebat nutricẽ, è latebrâ ſuâ prodibat velut catellus, mille beneuolentiæ geſtus formans, adulans, & blandiens, circumplicans ſe illi, velut eam amplexans. Et ferè ſemper ferebat venefica colubrum iſtum circumuolutum.

CAPVT XXI.

Qui alantur viperis, & pictis contenti veſtibus nudi incedant: & alia de Guaycuris.

GVaycuri, gens barbara, documentum Philoſophię in nonnullis dabunt, in alijs nec veſtigium humanitatis. Indiem viuunt, nulla bona poſſidere volunt, nec radicem, nec ſementem, imò nec ſolum; incertâ ſemper ſede obuia quæque edunt, nec alium coquum deſiderant quàm catum, nec venenatis abſtinent: vel ſi vipera occurrat, deuorant, dempto capite. Nudi incedunt. Id faciunt vt ſecuriùs viuant. Sic, inquiunt, non erit quod auferat Hiſpanus, nec quod timeatur. Neſcio an

annos quoque irrideát, cùm nudi incedentes, pingát ſibi in cute veſtes Hiſpanicas formâ propriâ, femoralia, tibialia, thoraces, vt procul veſtiti putentur. Credo elegantiá noſtratum veſtium meritò videri, cum perinde ſit veſtimeoto forma & nitor, qui maximè curatur, ac ſi pictum geſtaretur; æque enim à frigore defenderet. Alij ſe pingunt adeò deformiter, vt oon minùs horreas quàm ad occurſum dæmonis. Vnicâ vxore contenti ſunt. Ad militiam inaugurantur magnis conſtantiæ (fortaſſe crudelitatis) experimentis, plus quàm Sacerdotes Cybeles brachia exquiſitis torturis cruentantes. Præcipuus ritus auctoramenti dolor eſt, & celebrior cęrimonia, cruor. At quod admiratione dignum, & propè dignum fide, pueruli duorũ vel trium anoorum poſtulant, quaſi luſum, pungi, atque eas cruentationes ſibi fieri, & ferũt: adeò vincit vſus, & ex exemplo maiorum præconcepta opinio, naturam ipſam & ſenſum corrumpit. Inaudita ibi virorum deſidia, quippe nihil agunt, nec vmquam laborant, vt nullibi gens magis pigritię vacet. Penſatur tamen hæc virorum ignauia ſeminarum ſolertiâ & induſtriâ, cùm nullibi magis laborent, nec vllibi magis officioſæ ſint viris ſuis, quippe quibus omnia præſtant, adeò vt vel barbas eorum tondeant. Id præcipuum in militari diſciplinâ: numquam decernunt confligere, niſi certi vincere. Ceterùm illud ſtupiditatis habent, quòd Deum nullum agnoſcant, nec etiam nomineot: vt verò res inaudita ſit, ſeueram naturam adeò in hac gente cōmunes mentis dotes ac luces obnubilaſſe. Sed & nec dæmones vllos agnoſcunt, nec alios ſpiritus: ſolùm putant animas, poſtquam è corpore egreſſæ fuerint, vagabundas palari.

CAPVT XXII.

De ſeptuaginta & octo partibus maximi templi Mexicani.

VIx de Mexicanâ religione & magnitudine aliqua libauimus, cùm digniſſima narratione ſint omnia: plura alij dederunt. Ego præſentabo hiſtoriam nouam ex Franciſco Hernando, cuius operâ valdè adiutus ſum in hoc Volumine. Nec laudare piget, per quem profecerim. Dabo igitur quæ ſcripſit de partibus ſeptuaginta octo maximi templi Mexicani, ſartis effuſo ſanguine, alijs miniſterijs, generibus officiorum, votis, iureiurando, hymnis, ac feminis quæ templo inſeruiebant.

Erat, inquit, templi maximi Mexicani epiſtylium quadratâ formâ, ſaxeis laminis ſtratum, ac ducentas vlnas vndequaque lógum. Cóplectebatur intra ſe varia membra, multaſque turres, quarũ aliæ alijs altiores aſſurgebant, ac certis dicabantur dijs. Omnium maxima, & illuſtrior ceteris conſecrata erat Hoitzilopochtli ſeu Tlacahuepan cuexcotzin, diuiſáque iuxta cacumen in duas alias, atque ita duas quoque complectebatur ædiculas ſeu altaria, circa ſummum tecta binis pinnaculis, non ſine certis inſignibus. In alterâ earum, quæ amplior erat, collocata imago Hoitzilopochtli, qui etiam Ilhuicatlxoxouhqui vocabatur; in alterâ verò idolum Tlaloc. Ante has menſæ aderant lapideæ, orbiculari formâ, quibus texcatl nomen, vbi ſerui, aut in prælio capti, in horum deorum honorem mactabantur, è quibus lapidibus in pauimentum vſque infernum riui ſanguinei conſpiciebantur veſtigia, quod etiam videbatur in ceteris turribus. Hæ omnes vergebant in Occidentem, eratque ad eas gradibus ſatis anguſtis & erectis aſcenſus.

Secunda pars principalis ſpectabat ad deos imbrium, quos vocabant Tlallocos; vbi in deorum honorem ieiunabaot, criminum pœnitentiâ ducti, quatuor dies ante feſtum eorum: quibus tranſactis, puniebant horum idolorum miniſtros, qui totius anni procurſu aliquando officio, peculiarive minoſterio defuiſſent, demergentes eos paluſtribus cœnoſiſque quibuſdam locis. Verum puniti emergentes ſeſe lauabant, ac ducebant choreas, gerentes manibus muizu, culmos inſtar ſcipionum. Ciues quoque ſaltantes per vias publicas incedebant. Vocabatur feſtum hoc Etzalli. Quo finito, in honorem horum deorum captiuos trucidabant.

Tertia pars vocabatur Macuilcalli, ſeu Macuilquiahuitl, vbi hoſtium ſpeculatores in bello captos, & eos qui Mexicanam vrbem exploraturi accedebant, occidere ac membratim diſſecare erat conſuetum.

Quarta pars, Teccizcalli dicta, varia idola continebat. In eam ſe recipiebat vrbis Dominus per feſta ſolemnia, ibique pœnitens ieiunabat quatuor dies, & copalli vaporem in honorem deorum effundebat; vbi & captiuos nonnullos deinde trucidabant.

Quinta fabrica Poyauhtla vocabatur. Ibi ieiuoabant duo maximi Sacerdotes, quorum alteri nomen Totectlamacazque, & alteri Tlalocaotlenamacac. Ieiunabant verò ac pœnitebant quatuor dies, & deos ibi conſtitutos odoribus placabant (quod quotannis fieri mos erat quatuor dierum ſpatio circa feſtum Etzalqualiztli) captiuoſque aliquos in eorum honorem trucidabant.

Sexta vocabatur Mixcoapantzompantli, vbi capita occiſorũ in honorem Mixcoatl, lignis acutis transfixa pendebant. Erant autem tzompantli ligna infoſſa terræ, duas

vlnas

vlnas eminentia, per quorum foramioa perticæ tranſibant ſeptenæ octonæve, quibus transfigebantur prædictorum capita, faciebus in Auſtrum conuerſis.

Apud ſeptimam, Tlalxico nuncupatam, noctu occidebat quotannis, in menſe vocato Tititl, in honorem dei tartarei, quem Plutonem appellare poſſis, captiuum quemdam Sacerdos vocatus Tlilantlenamacac, ac deinde prædictum deum nidoribus ſuffimentiſque placabat.

Octaua pars, Quauhxilco nuncupata, ædicula erat, in quam Rex pœnitentiâ ductus ſeſe recipiebat, celebraturus ieiunium vocatum Netonatiuh Caoalo, quatuor dierum interuallo in honorem Solis, quod ieiunium ducenis quibuſque trecenteniſve diebus tranſactis conſueuerant exercere. Mactabâtur etiam ibi quatuor captiui, quorum duos Chachame nuncupabant, duos verò alios Solis ac Lunæ ſimulacra; cum multis alijs, quos deinde in eiuſdem Solis honorem interficiebant.

Nona erat quadrata, omniq́ue ex parte circumdata gradibus, vbi quotannis mactabant ſimulacrum Ometochtli, quo tempore vigebat hoc ſignum. Erat autem ea imago quidam captiuus, eius dei indutus ornamentis.

Decima erat nemus paruum, vbi conſpiciebantur iuga arte faſtigiata, & in eis arbuſta, quæ in huiuſmodi locis ſponte prouenire ſolent. Hinc per menſem Quecholli, poſtquam ordine proceſſerant, profecti Sacerdotes in decliuia montis Cacatepici, venari oitebantur omnis generis animalia.

Vndecima erat fons latus, cuius aqua ob eius altitudinem videbatur cærulea, vnde ſuompſit Tillapæ nomen. Ibi balneabantut noctu ſacrifici per eos dies quibus ieiuoabât, paraotes ſe ad colenda feſta, quaternis cuiuſuis menſis diebus ſolita celebrari, qui erant veluti feſti huius vocatæ vigiliæ: deinde verò nidoribus templum Mixcoatl perſundebant, atque ita in ſua diſcedebant cœoobia.

Duodecima vocata Tlillan Calmecac, ædicula erat dicata deæ Cioacoatl, quam tres Sacerdotes illi miniſtrantes incolebant. Hæc dea paſſim ſeſe conſpiciendam familiaritet præbebat, atque inde quò libitum erat proficiſcebatur: & eumdem dæmonem eâ figurâ conſpicuum fuiſſe, noo eſt ambigendum.

Tertiadecima, vocata Mexico Calmecac, cœnobium erat vbi habitabant Sacerdotes, paſſim miniſtrantes Ocditlallocum.

Quartadecima, vocata Coacalco, aula erat carceris modo clathrata, vbi dij alienigenæ in prælijs capti tenebantur incluſi.

Tertiadecima, dicta Quauhxicalco, templum erat modicum atque rotundum, tres vlnas tantùm latum, ac conſiſtens ſub dio, vbi Sacerdos odoros vapores verſus quatuor mundi partes quotidie effundebat. In hoc quoque ædificium conſcendebat iuuenis ille, qui indulgenter anni vnius ſpatio educatus, demum occidebatur iuxta feſtum huius dei. Ibi fiſtulâ, quoties veniebat in mentem, noctu aut interdiu canebat; cùmq; id peregiſſet, odoribus placatis dijs ſeſe in ſuam recipiebat domum.

Decima ſexta, Quauhxicalco ſecunda dicta, præcedeoti ſimilis erat. Ante eam infodiebant lignum vocatum xocotl, erigebantq́ue multiplicibus ornatum papyris, ſupra quod congerro aliquis ſaltabat, compoſitus in formam ſciuri, quem Mexicani vocant techallotl.

Decima ſeptima, Teancalco nuncupata, templum erat, vbi quotannis multos captiuos, in magnam quemdam pyram proiectos, comburebant circa feſtum Teuhtleci, moliebanturq́ue Sacerdotes ſolemnitatem vocatam Amatlauitzoa.

Decima octaua, Tzompantli vocata, erant tria ligna defixa ſolo, quę perticæ aliquot per interualla perſorabant, quibus erant transfixa tempora capitum eorum qui occidebantur io deorum honorem.

In decimanonâ, Hoitznahoac teucalli dictâ, mactabât imagines deorum, quos Centzonuitznahoac appellabant, in honorem Hoitzilopochtli; nec non plures alios captiuos. quod ſingulis peragebatur anuis circa feſtum Panquetzaliztli.

Vigeſima, Tezcacalco dicta, ædicula erat, vbi ſeruabantur ſimulacra Omacame, io quorum honorem captiui occidebantur, quamquam id noo fieret ſingulis quibuſque annis.

In vigeſima primâ, dictâ Tlacohcalco acatliyacapan, magna iaculorum ſeruabatur congeries, velut io armamentario. Interficiebantur ibidem aliquot captiui nòctu, cùm libebat, nullo ad id ſacrificium peragendum tempore deſignato.

Vigeſima ſecunda ædicula etiam erat Teciżcalco, vbi erant ſimulacra dei Vmacatl, aliorumq́ue diuorum, vt & mactabant, quoties veniebat io mentem, aliquot captiuos, nullo quoque ad id præſcripto tempore.

Vigeſima tertia, Vitztepecalco vero, locus in quem Sacerdotes proijciebant mucrones merl, vbi ſe eiſdem pupugiſſent, nec non virentes arundines, vbi eas proprio ſanguine madentes obtuliſſeot deis.

Vigeſimaquarta, Atuitznaoac Calmecac, erat cœnobium, quod incolebant Sacerdotes huic inſeruientes deo, odores & vapores effundentes, ac ſolita alia præſtantes obſequia.

Vige-

Vigeſima quinta, Occeni vero Quauhxicalco, cœnobium ſimile prædicto, ante quod erectum viſebatur tzompaytli, cui affigebantur occiſorum capita. Huius templi cacumini inſidebat ſimulacrum dei Vmacatl, ligneâ materie effictum, in cuius honorem aliquot captiuos mactabant, vt eorum ſanguine os labráque eius delinirent.

Vigeſima ſexta, Macuilcipactli yjeupan vocata, erat magnum templum, erectum in huius dei honorem, cui captiuos noctu circa Cipactli peculiare eius ſignum conſuetum erat immolari.

Vigeſima ſeptima, Tetlacman Calmecac nuncupata, cœnobium Sacerdotibus habitatum, dicatumque deæ Chautico, vbi noctu diuque miniſtrabatur ei.

Vigeſimaoctaua, Yztac cintcutl Yteupan nuncupata, templum etiam erat prædictæ dicatum deæ, vbi homines leproſos immolabant circa ieiunium Solis, ab eorum tamen carnium eſu abſtinentes.

Vigeſimanona, Tetlanman vocata, ædes erant dicata deæ Quaxolotl channico, vbi captiuos ſponte mactabant, dominante ſigno Cexochitl.

Trigeſima dicata erat Chicumecatl Yteupan, vbi ſeruos etiam ſolebant occidere noctu, incipiente dominari ſigno Cexochitl.

Trigeſimaprima, dicta Tezcaapan, fons erat latus, vbi balneabantur pœnitentes ex voto. Erant enim qui deuouerent carnem ſuam aliquot menſes afflicturos, annúmve, inſeruientes templis, aut dijs in quos erant propenſiores.

Vigeſimaſecunda Tezcatlacho, locus erat vbi ludebatur pilâ exguma olli, inter templa: & aliquot captiuos, quando in animum veniebat, conſuetum erat trucidare dominante ſigno Omacatl.

Trigeſimatertia, Tzompaotli vocata, erat locus vbi capita eorum qui occidebantur in honorem deorum quos vocabant Omacame, ſeruabantur transfixa. Fiebat autem hoc ſacrificium ducenteſimâ ſecundâ cuiuſuis anni luce.

Trigeſimumquartum membrum, Tlamacatzinco vocatum, templum erat dicatum deo Tlamaltzincatl, in cuius honorem quotannis captiuos occidebant iuxta finem feſti vocati Quecholi.

Trigeſimuſquintus locus, dictus Tlamazinco Calmecac, monaſterium erat, vbi morabantur Sacerdotes, qui prædecedentis templi dijs miniſtrabant.

Trigeſimaſexta, Quauhxicalco nuncupata, templum erat paruum, latum tamen, & omnihil profundum, vbi exurebantur papyri quas deuouerant obtulerantque dijs, inflammabaturque anguis quidam.

Trigeſimaſeptima, Mixcoa teupan dicta, templum erat dicatum Mizcoatl, vbi peragebantur quæ dicta ſunt in feſto Quecolhtlami.

Trigeſimaoctaua, ſeu Netlatiloian, templum erat, ad cuius radices patebat antrum, vbi recondebant excoriatorum pelles, vt in Tlacaxipehualitztli dictum eſt.

Trigeſimuſnonus, Teutlachco dictus, locus erat, vbi ludebatur pilâ, trucidabanturq́ captiui, Apanme vocati, in feſto Panquetzalitzli.

Quadrageſima, Ilhuicatitlan vocata, columna craſſa & excelſa erat, vbi depicta Veneris ſtella viſebatur, cuius cacumini impoſitum erat pinnaculum conſarcinatum ex ſtramento. Coram hac columnâ atque ſtellâ mactabant captiuos ſingulis annis, cùm primùm apparere incipiebat.

Quadrageſimaprima, dicta Veitzompantli, machina erat ante templũ Vitzilopochtli, vbi occiſorum in honorem huius dei quotannis in feſto Panquetzalitzli transfixa ſeruabantur capita.

Quadrageſimaſecunda, dicta Mecatlan, domus erat, in quâ miniſtri deorum tubis docebantur canere.

Quadrageſimatertia, Cinteopan nuncupata, templum erat dicatum deæ Chicomecatl, vbi mactabatur & excoriabatur quotannis mulier, quam eius deæ ſimulacrum eſſe ferebant.

Quadrageſimaquarta, Centzon todochti inteupan dicta, templum erat dicatum vini deo, in cuius honorem tres captiuos, interdiu tamen & non noctu iugulabãt, quorum primum Teputzteeatl nuncupabant, ſecundum Toltecatl, tertium verò Papaztac, quod fiebat quotannis circa feſtum Tepeilhuitl.

Quadrageſimaquinta Yoteupan dicebatur, templum nempe rotundum, vbi erat deus frumenti, quod maizium vocant, & quotannis eius iugulabant imaginem cum alijs ſeruis.

Quadrageſimaſexta, dicta Netotiloian, locus erat epiſtylij, vbi moriturichoreas ducebant, & cum eis ſimulacrum ſigni Chicumetatl, noctéque intempeſtâ quotannis immolabantur in feſto Xilomanitzli, aut Atlaconli.

Quadrageſimaſeptima, pars dicta Chililico, templum erat vbi interficiebant ſeruos in ſigno Chicu nauiecatl, iuxta intempeſtam noctem à ſolis Herotbus oblatos, quod fiebat in feſto Atleaoali.

Quadrageſimaoctaua, dicta Cooauapan, fons erat, vbi balneabatur ſolus Sacerdos templi vocati Coatlan, nec vllus alius.

Quadrageſimanona, dicta Puchtlan, cœnobium

nobium

Digitized by Google

nobium erat quod incolebant ſacrifici templi, vbi erat ſimulacrum Yacateuhtli mercatorum dei, cui interdiu atque etiam noctu miniſtrabant.

Quinquageſima, Atlauhco vocata, erat quoque cœnobium, quod incolebant Sacerdotes, deæ Vitzilinquatec diu noctuque inſeruientes.

Quinquageſimumprimum membrum, Iopico dictum, templum erat, vbi quotannis ſeruos quamplures, captiuóſve interdiu mactabant circa feſtū Tlacaxipehoaliztli.

Quinquageſimumſecundum, vero Yyacatecutli yteupan dictum, templum erat dei mercatorum, vbi quotannis eius conſodiebant vocatam imaginem circa feſtū Tititli.

ȷ: Quinquageſimumtertium, Vitzilinquatec yteupan nomine, templum etiam erat, vbi immolabant quotannis iuxta feſtum Tititl in eius deæ honorem feminam, quam illius imaginem nuncupabant.

In ædiculâ verò quinquageſimaquartâ, Iopici Calmecac, multos quotannis iugulabāt captiuos iuxta feſtū Tlacaxipehoaliztli.

In quinquageſimoquinto, Iopico vero tzompantli, affigebantur capita iugulatorum per feſtum Tlacaxipehoaliztli.

Tzompantli quinquageſimusſextus locus erat, vbi capita mactatorum per feſtum Yacatecutli mercatorum dei primâ die feſti Xocotluetzi palis affixa recondebantur.

Quinquageſimumſeptimum ædificium, vocatum Macuil malinalyteupan, templum erat, vbi ſimulacra duorum deorum colebantur, nempe illud Mucuil malinal, alterum Vero topantlacaqui, in quo ſigno ſolemnia hîc peragebantur cuiuſuis anni tercenteſimâ ternaque luce, nec non in honorem ſigni xochilhuitl.

Quinquagesimumoctauum, dictum Aripac, ædicula erat vbi feſtum celebrabant, multaq; offerre conſueuerant deabus Cihoapipilti per ſignum Chicumecoa tonalli.

Quinquageſimumnonum, dictum Netlatiloyan, fuit antrū in quod pelles excoriatorum quotannis Inochpanitzli recondebant.

Sexageſimus locus, quem vocabant Atlauhco, ædicula erat honori cultuique deæ ciuateutl dicatus. In huius honorem interficiebant feminam quotannis circa feſtum Ochpanitztli, quam eius dicebant eſſe imaginem, in templo Coatlani non longè ab hac ædiculâ.

Sexageſimumprimū membrum, dictum Tzomolco Calmecac, cœnobium erat, vbi habitabāt Sacerdotes Xiuhtecutli, ignis dei, nouumque ignem quotannis excutiebant iuxta feſtum Quauhquiltamal qualiztli, vnde etiam ignem deſumi conſuetudo obtinebat, quoties Sacerdos odoros vapores eſſet in ſimulacra ſparſutus.

Sexageſimumſecundum, Temacatl nuncupatum, ſaxum fuit magnum, rotæ circa medium perforatæ figura, de quâ dictum eſt à nobis latiùs.

Sexageſimumtertiū, Napatecutli yteupan dictum, templum erat dicatū huic deo, vbi ſimulacrū eius nocte intempeſtâ quotannis circa feſtum Tepeilhuitl ſolebat immolari.

Sexageſimumquartum, Tzomolco dictū, templum erat dicatum ignis deo, vbi ſeruos quaternos trucidabant, velut eius imagines, & alios quamplures captiuos. Hîc eadem die infra gradus erat forum in quod per gradus quoque erat conſcenſus. In eodem foro duas mulieres immolabant ex templo ductis choreis.

Sexageſimaquinta pars, Coatlan vocata, templum erat vbi occidebantur captiui aliquot in honorem deorum quos Cenzon vitznahoa vocabant, tum etiā quoties recentes excitabant ignes per feſtū Vequecholli.

Sexageſimaſexta, nuncupata Xochicalco, templum erat ædificatum in honorem dei Cinteutl & Tlatlauhqui cinteutl, deæq; Atlatonam, vbi trucidabant feminam quamdam, velut huius deæ imaginem, cuius corium induebat quiſpiā Sacerdos noctu. Hic idem diluculo ad eum modum veſtitus ſaltabat: quæ ſolemnitas quouis anno celebrari ſolebat in feſto Ochpaniztli.

Sexageſimaſeptima, Yopicalco yeoacalco vocata, domus erat in quam diuertebant Heroës, qoi ſe conferebant è longinquis Prouincijs in Mexicanam vrbem gratiá inuiſendi templum hoc, & præcipuè ab illâ Anauacenſi.

Sexageſimaoctaua, nuncupata Tozpalatl, fons erat maximo habitus in pretio, circa eumdem locū ſcaturiens, vnde aquam hauriebant Sacerdotes quo tempore celebrabatur feſtum Hoitzilopochtli, alijque feſtiui dies, & oppidani magno animi in deos affectu potabant.

Sexageſimanona, Tlacochcalco quauhquioac nuncupata, domus erat continens ſimulacrum dei Inacuiltotec, in cuius honorem aliquot captiuos immolabant circa feſtum Panquetzaliztli.

Septuageſima, Tulnahoac dicta, domus erat in quâ iugulabant aliquot captiuos in honotem Tezcatlipucæ, incipiente dominari ſigno Cemiquiztli.

Septuageſimaprima, Tilocan nuncupata, domus erat vbi coquebatur maſſa, ex quâ imago Hoitzilopochtli circa eius feſtum effigienda eſſet.

Septuageſimaſecunda, Ytepeyoc dicta, domus erat vbi imago Hoitzilopochtli Sacerdotes ex maſsâ efformabant.

Septuageſimatertia, Huitznahoac Calpuli dicta, domus erat vbi fabricabatur ſignum alterius dei ſocij Hoitzilopochtli, cui nomen Tlacuepan Cuexcotzin.

Septuageſimaquarta, domus erat in quam agebant morituros infantes, ac cæteros lepræ contagione affectos, quos vocabant Xixioti, dijs etiam litandos: quos infantes in hunc locum primùm congregatos, ordine procedentes, lecticis humeris impoſitis, ornatiſq; mille plumarum ac florum generibus, in locum vbi eſſent morituri ducebant.

Septuageſimaquinta, Tezcacoacatlacoltcalco nuncupata, domus erat vbi permulta ſeruabãtur iacula atque ſagittæ bellis gerẽdis idonea, trucidabãturq; aliquot annis bini ſerui, verùm ſponte, & nullis cogẽtibus legibus.

Septuageſimaſexta, Acatlyyacapan huei calpulli nuncupata, domus erat in quã congregabant ſeruos interficiendos in honorem Tlallocum, quos deinde diſſecabãt in fruſta, atque deuorandos decoquebant cum floribus cucurbitinis. Non licebat autem hos edere plebeijs, ſed tantùm Heroibus.

Septuageſimaſeptima, Tecinelli nuncupati, templum erat paruum, vbi mos erat offerrẽ fruticem vocatum acxoyatl.

Septuageſimaoctaua, vocata Calpulli, ædes erant paruæ, quibus vndique ambiebatur epiſtylium templi internâ parte. In has ſeſe recipiebant Heroës pœnitentiâ ducti, vt ſeſe ieiunijs diſtorquerent quatuor dierum interuallo, ac Reipublicæ magiſtratus, iuxta feſtorum vigilias vicenâ quaque luce contingentes, quo tempore alij meridie, alij nocte intempeſtâ cibos ſumebant.

CAPVT XXIII.

De cærimonijs Mexicanorum.

ENumeratis tẽpli maximi partibus, tempus iam expoſcit vt farta etiam, ſeu dijs offerri ſolita munera adijciamus, & nonnullas ſeruari ſolitas cærimonias. In domibus ergo vocatis Calpulli, quæ erãt veluti tẽpla, vbi congregabãtur incolæ vicorum, ad offerenda dijs munera, aliaſque cærimonias peragendas, offerebant cibariorum multa genera, aues, ſpicas metl, chian, phaſeolos, flores ac linrea nuptæ, atque innuptæ vicorum virgines. At circa tectorum ſuorum ædiculas atque altaria, nihil præter cibos offerre erat conſuetum; quod fiebat diluculo tam ab heris quàm à cæteris, matrefamilias excitante matutinò domeſticos, vt dijs laribus quotidie aliquid ſacraretur. At Sacerdotes copalli ſuffitu placabant deos, appoſito thuribulis fictilibus, verſus quatuor mundi partes, priùs effuſo vapore: quod etiam patresfamilias in ſuis ædibus faciebant, facereque cogebant domeſticos; nec non & iudices, priùs quàm ſententiam de aliquâ re ferrent; & cantores antequam canerent; quaſi in auxiliũ ad hæc rectè atque feliciter peragenda inuocantes deos. Cùm verò nouæ Hiſpaniæ coloni locum quempiã adibant, vbi collocata eſſent ſuorum deorum ſimulacra, terram digito attingebant, atque admouebãt ori linguæve, quaſi terram edentes in deorum honorem. Idem facere ſoliti erant, domum vndecumque reuertẽtes, aut cùm in vijs publicis deorum occurrerent ſimulacris, aut iureiurando ad rem quampiam adimplendam operæpretium erat adſtringi. Religioſa etiam illis erat proiectio, quam vocabant Calitzli: quandoquidem nemo comedebat, quin priùs offam quampiam modicam proijceret ignis, cui diuinũ aliquid ineſſe ſuſpicabantur, elemento. Nec quiſquam patrium vinũ potabat, quin priùs nonnihil effunderet iuxta ignis imagines: & cùm primùm cadum quempiam ſiccare inciperent, in labrum nonnihil contenti vini effundebant, atque ex eo iuxta focũ appoſito, quatuor ignis partes in quatuor mũdi plagas vergentes rigabant; neque aliter cõuiuas potare erat permiſſum. Hoc genus cærimoniæ vocabatur ab Indis tlamauan tlatoa oyaliz, quod eſt libatio, aut guſtus.

CAPVT XXIV.

De effuſione ſanguinis ſuperſtitioſâ.

IAm verò narrandum nobis eſt, quot modis ſanguis effunderetur in dæmonum cultu intra atque extra templa. Nam præterquam quòd ſanguis, vt ſæpe dictum à nobis eſt (inquit Franciſcus Hernandus) in templis diu noctuque mittebatur, confoſſis viris ac feminis coram deorum ſimulacris, varias quoque corporis partes certis quibuſdam diebus ſponte ſuâ ſecabant, perforantes in vijs publicis aut calpulcis, interdum linguam, interdum verò crura atque brachia, & per foramen ducentes aliquot fœni culmos, aut diuiſos, aut inter ſe connexos, atque ita tinctos ſanguine coram idolis relinquentes. Sanguinem prætereà mittebant Sacerdotes in antris atque collibus ſuapte ſponte, noctu, virentium arundinum cuſpidibus, ac mucronibus metl, quos (cruentatis etiam cruribus montes, in quos propenſi, erant adeuntes) ſanguine madentes ſupra foliorum arundinum cumulum relinquebant. Fundebant quoque humanum ſanguinem ſponte ſuâ quinque diebus antequam præcipuum Feſtum adeſſet, quod vigeſima quaque die celebrabatur, ſciſſis auriculis, & educto ſanguine, lineas in facie, ſi viri erant,

à ci-

à cilijs vſque ad mandibulas; ſi verò feminę, in circulum ducebant. Quin feminis ipſis cunſuetū erat huiuſmodi ſanguinem offerre octoginta dierum ſpatio, ſciſſis tertio aut quarto quoque die varijs partibus corporis: quo tempore ſanguinem etiam auicularum litabant, ac præcipuè coram Hoitzilopochtli, per cuius feſta emptis coturnicibus capita vellebant, vt abiecto & ſubuolitante corpore quæſitus ſanguis effunderetur. Cùm verò ſeruum quempiam vel captiuum immolabant, herus ſanguinem eius vaſe excipiebar, papyroque madente eo ora ſimulacrorum perluebar, quod alij ligno potiùs intincto malebant exercere. Addam hoc Franciſco Hernando, vno olim vnius diei ſacrificio immolata ſeptuaginta ſex millia hominum in templo Terzcuetzingo. Qui morbum quempiam euadebant, Aſtronomi aliciuius ducti conſilio diem ſortunatum eligebant, in quo domi multas papyros inflammarent, in quibus Aſtrologus imagines depinxiſſet eorum deorum, quos coniectabant ſanitati conſequendæ fuiſſe propitios. His donabat Aſtrologus ſanitati reſtitutū, exponens quoſnam deos expreſſiſſet imaginibus: alter verò acceptos in ignem cōiiciebat exurebatque, & cineres circa domi epiſtylium medium humabat. quod genus cærimoniarum vocabatur meztlaralıztli. Erant etiam, qui ſponte ſuâ in templis circa feſtorum vigilias ſanguinem offerrent: & vt oblatio eorum gratior eſſet dijs, mucrones metl, tinctos crurium ſanguine, aggeribus acxoyatl è ſiluis delatis imponebant, oblatos ei deo in quem erant propenſiores; quod genus ſacrificij acxoyatlemaliztli mos erat nuncupare.

CAPVT XXV.

De varijs ſuperſtitionibus.

CVm in bellum aliquod eſſent ituri, milites omnes lignarum ſeſe priùs in ſiluas conferebant, vt templorū focis, vbi perpetuus lucebat ignis, lignorum copia ſuppeteret; reliquis verò temporibus ad templorū miniſtros, & eos qui habitabant Calmecac, id miniſterium, quod vocabant teuquauh quetzaliztli, ſolebat ſpectare. Verrebant etiam non mediocri diligentiâ & curâ diluculo in honorem deorum contentorum domi, penatiūmve, epiſtylia, atque atria ædium. Patribus item ac matribus familias curæ erat, imperare domeſticis, vt huic operi perpetuò incumberent. Deinde verò odora medicamenta vrebant, & ſuffimentis placabant diuos: atque id genus cultus tlachpahualiztli vocabant. Magnam præterea noctu Sacerdotes curam ponebant, ne ignis (qui in templi epiſtylio perpetuò ardens ſeruabatur, & ſi vel momento temporis elanguiſſet, ſummum ſcelus habebatur) vmquam extingueretur, vtque exſuſcitarent eos, ad quos cōnchâ canendo pertinebat populum ad ſacra celebranda vocare, aut qui ſuffimentis vel ſarris diuos eſſent oblectaturi; quod genus cultus vocabant tocoaliztli. Conſuetum erat plebi pœnitere non ſemel ſingulis quibuſque annis, nempe abſtinendo à capitum lotione, balneiſque & venere, non tamen à cibis, vocabaturque id continentiæ genus necaoaliztli.

Cùm celebrabant feſtum Atamalqualiztlį octauo quoque anno, Indi nuncupari Macatecæ, vt audaciam virtutemque animi oſtenderent, angues ranaſque viuentes ſaltando paulatim deuorabant, deindeque linteis ab omnibus, ob facinus (vt ipſis videbatur) egregium, donari ſolebant. Iuuenes verò in feſto Etzalqualiztli auiculas multorum generum filis longiuſculis ſub fruticum variorum ramis alligabant, eaſdemque huc & illuc inter frondes volitantes, cùm ordine in eo feſto procederent, circumferebant. Erat enim frequens vniuerſæ plebi, per feſta ordine incedere, ac deorum imagines circa templorum ambitum, aliáve magis diſtantia loca, lecticis impoſitas deportare humeris. Solebant etiam feminæ ſaltare pariter cum viris in ſolemnibus feſtis. In feſto verò deæ Toci, ſinguli iuuenes in eius honorem è labro quodam erecto, & pennis referto, ſingulos pugillos capiebant; ſeque inuicem inſectabantur: adoleſcens verò, qui pellem imaginis eius deæ nuper interemptæ induerat, cum alijs commilitonibus illos inſecuti impetebant lapidibus, fauente multitudine factioni ei cui veniebat in mentem: neque rarò contingebat aliquos concidere in pugnâ. Eleuabāt etiam infantes auriculis arreptos in feſto Yzcalli, quod in ignis honorē celebrabant, putantes ita fore vt in maiorem aſſurgerent altitudinem. Eiſdem medebantur (ſi valetudinarij eſſent) funiculis laxis goſſypij circumligatis collo, appenſoq; orbiculo copalli; interdum etiam & brachialia taloſque ſimilibus funiculis circumligabant. Sed oportebat id auxilij genus ab Aſtrologo aliquo adhiberi, quotque dies ille iuberet geſtari, ac tandem dimoueri ab eodem, exuique in Calpulco: idque fiebat quatuor menſium ſpatio valetudinis infantium ratione. In feſto verò Teuhtleci, ne ſibi noceret deus Acoloniztli; pectori dorſoque, brachialibus ac talis variorum colorum pennas, reſinâ illitas agglutinabant; nec non quarto quoque anno, in feſto Izcalli.

Aliud ſpectaculum tlauauanalizli fiebat in feſto Tlacaxipeoaliztli in Etzalqualiztli. Cùm aliquis ædium ædificium abſoluerat, in honorem Solis atque ignis, dominante ſigno Solis, ſanguinem ex auribus educebant, excipiebantque vngue digiti pollici proximi aut medij, & proiiciebant in ignem atque in Solem, vocabantque eam cultus differentiam Tlacaltiliztli. Quando contingebat tranſire ante alicuius dei ſimulacrum, vellebant fœni manipulum, & coram illo deo reuerenter diffundebant: quod etiam fieri erat conſuetum voti aut cærimoniæ gratiâ. Quibuſque noctibus, non multò ante intempeſtam, Sacerdotes, ad quos id munij ſpectabat, conchis canebant, tubiſque & cornibus: quibus auditis, cuncti aſſurgebant ad offerendum ſanguinem & copalli idolis, tam in templis quàm in ceteris vrbis domicilijs. Cùm verò intempeſta iam accederet nox, Sacerdotes vocati Quæquacuiltin tympana pulſabant, excitandi gratiâ eos, qui altiori ſomno grauarentur, puniebantque eos, qui in id vſque tempus non ſurrexiſſent, feruenti aquâ deſuper ſparsâ carbonibúſve. Perforabant etiam aures & labia, inſuſuri aurum ac gemmas cærimoniæ cultuſque gratiâ; vocabantque nenacazxapotlaliztli aut netéxapotlaliztli.

CAPVT XXVI.

De miniſtris deorum.

IAm ad miniſtros deorum, inquit idem Auctor, deueniamus recenſendos, quorum vnus erat, Mexicoul tebuoatzin vocatus, Patriarchæ ſimilis, electuſque duorum Pontificum ſuffragijs, & Præfectus alijs ſacrificijs inferioribus, qui erant velut Epiſcopi. Ad eum ſpectabat curare, vt quæ ad cultum deorum pertinerent, in quibuſque oppidis atque Prouincijs Mexicano parentibus imperio, diligenter atque exquiſitè peragerentur ſecundùm leges ac ritus antiquorum Pontificum & Sacerdotum, ac præcipuè quæ ad educationem iuuenum inſtituendorum in cœnobijs collegiiſve vocatis Calmecac. Puniebat idem ſubditos Sacerdotes, ſi pœnâ digni viderentur. Huius ornamenta erant thorax goſſypinus, thuribulumque fictile, & ſaccus plenus copalli, cuius nidore placaret deos. In munere eum iunabat quidam alius, vocatus Vitznaboac tehuoarzin, nec non alius Tepantehuoatzin, cui præcipua cura erat, vt qui in cunctis Calmecac Prouinciarum, quæ ſubiectæ erant Mexico, educabantur, aptè commodeque gubernarentur atque inſtituerentur.

At qui vocabatur Vmetochtzin, erat velut magiſter cantorum templi, cogebatque omnes in templo ad munus ſuum exercendum. Quotidie verò vtebantur prædicti cantores, poſtquam penſum ſuum vnoquoque die abſoluiſſent, vino vocato Teuboctli. Nam cùm Paateclatl (qui erat huic cærimoniæ Præfectus) vaſa attuliſſet, atque impleuiſſet mero, appoſuiſſetque ducentas ac tres arundines, quarum vnica erat perforata, ſinguli cantores ſingulas capiebant, tantumque potiebatur mero, atque potabat, qui in perforatam incidiſſet.

Epocaquacuiltzin curæ erant feſta catalogi, cærimoniæque exercendæ in eis, vt in nihil negligenter perageretur; erat enim veluti Cærimoniarum magiſter: Molonæ verò Teuhoæ, parare quæcumque neceſſaria eſſent ad peragenda ſacrificia, aut offerenda dijs munera in feſto Chicunauecatl, velut papyrum & copalli.

Teutitzin eadem cura vexabat in feſto Xilonen, ſzatempan, teuhoarzin, congerendi pennas molles, aliaque in feſto matris deorum, congregandique iuuenes vocatos Cuecuexteca, vt in vico Atempari vacarent ieiunio.

Tlapitzcatzin erat veluti cantorum Præfectus, curabatque docere, regere, & caſtigare canentes, per ſingula feſta in honorem deorum modulaturos.

Tzaputlaleoatzin parabat neceſſaria feſto deæ Tzapotlatenæ, velut papyrum, vlli & copalli, herbamque quamdam odoram, cuius vapor gratus erat dijs.

Tecamateuhoa verò quæcumque neceſſaria eſſent ad faces conficiendas, nec non rubricam fabrilem, atramentum, ac calceos quos vocabant cutaras, thoraces, & cochleas marinas: quæ omnia neceſſaria erant ad ſolemnia ignis dei celebranda.

Ad Tetzcatzoncatl pertinebat prædicta omnia rurſus parare in diem feſti dei vini in menſe vocato Tepeilhuitl: Adumetochtli verò, cùm celebrabatur feſtum dei vini vocati Vmetochtli, in menſe Tepeilhuitl: Adumetochtli tomi iahub; quādo celebrabatur feſtum Vmetochtli tomi iauh circa prædictum menſem: ad Acaloa vmetochtli in feſto dei vini, vocati Tlapanqui: ad tlilhoa humetochtli in feſto dei vini vocati Tlilhoaumetochtli, in menſe Tepeilhuitl: ad vmetochtli Napatecutli in feſto Tepeilhuitl: ad vmetochtli Papaztac pertinebat parare vinum vocatum tizaoctli, potandum circa Regias ædes, & in feſto Tocotzli, vbi vino vti fas erat viris ac feminis, pueriſque & puellis, nec non quæ ſuperiùs dicta ſunt in feſto Atlcacaoalo.

Mulier, vocata Cioa Quacuilli, parabat quæ-

quæcumque offerenda erant circa feſtum deæ Toci, velut flores, tabacos, & huiuſmodi alia.

Cioaquacuilli iztaccioatl verò præerat in templo Atenchicalcan, eis qui verrebant, admouebantque ignes eis qui deuouebant aliquod obſequium dijs in hoc templo ſe præſtaturos.

Ixcocauhquitzonmolco teuhoa curabat ligna deportari, vrenda in cœnobio Tzonmolco Calmecac vocato, quæ iuuenes deferebant, atque in prædicto cœnobio collocabant.

Tlacolquacuilli aſſidebat templo vocato Mecatlan, indutus veſtibus Sacerdotum, hoc eſt, thorace, quem xicolli vocabant, ferebatque pyxidem refertam picietl, diligenterque cauebat, ne quiſquam irreuerenter accederet in hoc templum, aut quidquam ſordidum in eo offenderetur; cuius rei gratiâ acerbè puniebantur, quicumque iuxta eum aut vrinam redderent, aut aluum exonerarent.

Teparzinco teuhoæ curæ erat, ne quiſquam in templo huius nominis quidquam irreuerenter tractaret, vtque oblationum maiores prouentus accederent.

Epcoaqua cuillitepiton hymnos componebat, tam in templis quàm in priuatis ædibus concinendos.

Ixtlilco teuhoa ſeruabat templum Ixtlilton vocatum, augerique curabat munera offerri ſolita, cùm primùm infantes loqui incipientes deferebantur in hoc templum, ac ſtatæ peragebantur cærimoniæ.

Aticpac teuhoarzin Xochipilli templi Aticpac vocati curam gerebat, & parabat quæ neceſſaria eſſe intelligebat, quando ibi femina quædam trucidabatur, excoriabaturque in honorem deæ Atupac Calquicioatl nuncupatæ: cuius etiam pellem indutus, per vias publicas incedebat, geſtans viuam coturnicem dentibus apprehenſam.

Atlixeuhqui teuhoa obuchtli parabat omnia neceſſaria, quo tempore mactabatur imago Obuchtli in feſto Tepeilhuitl.

Xippe Iopico verò teuhoa parabat omnia quæ neceſſaria eſſe videbantur, quoties erat in hoc templo Iopico imago Tequitzin immolanda.

Pochtlan teuhoa Yiaca Tecutli parabat omnia quæ decebat, cùm confodiebatur Yiacatecutl ſimulacrum in templo Pochtlan vocato.

Chiconquiauitl Pochtlan adiuuabat præcedentem ad prædictos effectus.

Izquitlan teuhoatzin diſtribuebat thoraces vocatos xicolli, Sacerdotum ornamentum, cochleas marinas, & cutaras, recipiebatque primos rores metl ad parandum vinum Sacerdotibus Tzapotla.

Teuhoatzin præſtò eſſe curabat papyrum copalli, thuribula, ceteraque interficiendis in feſto Tepeilhuitl neceſſaria.

Chalciutli ycue Acatonal qua cuilli parabat oblationes neceſſarias confodiendis in feſto chalciutl yycue, velut topalli & vlli.

Acol verò Nahuacatl Acolmitzli parabat quæ neceſſaria fore intelligebat, quando Rex Mexicanus eſſet ieiunaturus in feſto Tlalloc & Solis, atque Quecholli, quæ ieiunia erant ſollemnia: parabat enim veſtimenta, & cutaras quibus eſſet vſurus.

Tullanteuhoa parabat papyros copalli atque vlli imagini Tultecæ monturæ neceſſaria atque opportuna, quam iugulabant in menſe vocato Quecholli, aut initio menſis vocati Tepeilhuitl. Quotidie offerebatur ſanguis ac thus Soli, cùm primùm ſummo mane oriebatur, ſanguis nempe detractus auriculis, aut è coturnicibus confoſſis deſtillans, quas vulſis capitibus, ac fluente ſanguine verſus Solem attollebant, velut hunc ſanguinem illi offerentes, atque dicentes ortum iam eſſe Solem nuncupatum Tonametl xiuhpil tontli, quauhteo amitl: nemini cognitum eſſe, quemadmodum curſum ſuum eſſet eâ die peracturus, aut ſi diſcrimen aliquod euenturum eſſet pertimeſcendum. Mox verò ipſum Solem adorabant dicentes: Domine noſter, perage feliciter munus tuũ. Quod fiebat quotidie iuxta Solis exortum. Quater quotidie thus illi offerebant, quinquies verò noctu. In die, ſemel ipſo oriente, rurſus ad nonam horam vocatam diei, tertiò meridie, quartò occidente iam Sole: noctu verò, primò cùm iam tenebræ terras obſcurabant; ſecundò, cùm iam omnes cubitum ſe recipiebant; tertiò, cùm canebãt cochleis ij quibus curæ erat ceteros ad laudes dijs concinendas excitare; quartò, non multò poſt noctem intempeſtam; quintò verò paulè ante diluculum. Cùm verò thus offerebant inchoante iam nocte, eam ſalutabant, dicentes: Iam progreſſus eſt noctis dominus vocatus Iohalteulitli, neſcimus quo pacto curſum ſuum peraget. Feſtum huius Yoaltecutli celebrabatur in ſigno nuncupato Nahuiollin, ducenteſimo tertio die rationis tonal amatl: ieiunabant quatuor dies ante illud. Circa meridiem verò huius feſti canebant conchis, tubiſque, & alijs conſuetis inſtrumentis, viminaque per linguæ foramen ducebant, offerentes ei eum ſanguinem; quem etiam ab auriculis puerorum in cunis vagientium mos erat tunc temporis extrahere, offerreque dijs, non ſolùm à ceteris natu maioribus. Hoc fiebat, nihil coram Solis imagine eis dicentibus, quæ erat in templo Quauhxicalco, aut picta, aut inſculpta,

humanâ facie, velut & hodie à noſtris exprimi ſolet, adiectis radijs in rotæ ſpeciem vndequaque prodeuntibus. In feſto verò Solis quotannis ſeruos & captiuos plures in eius honorem circa eiuſdem templum interficiebant, certumque habebant, cunctos prælio interemptos in domo Solis hoſpitari.

Sacerdoti cuidam in templo aſſidentium curæ erat, inſtituere ceteros in eo dijs inſeruientes, quos iam inſtitutos tradebat ceteris miniſtris, vt munia quæ didicerant exercerent. Hic idem ad bonam exhortabatur vitam, probatoſque mores, & ab improbatis deterrebat, imperabatque pueris quos educabat, templi loca verrere, & ſcopis detergere, ſi quæ aderant ſordes, & curabat ne ignis vmquam deeſſet focis templi.

Quidam iuuenes, qui ſuapte ſponte templo aſſidentes ieiunabant, atque pœnitebãt, noctu vigilabant, cauentes ne quidquam eo tempore ibi indecens gereretur.

Pueri, qui educabantur in cœnobio Calmecac, ligna in templo comburenda è propinquis ſiluis deportabant; qui verò denuò in cœnobium venerant, ferebant mucrones metl, qui eſſent neceſſarij ſacrificijs peragendis.

Adoleſcentes, quos vocabant Tlamacazque, laurinos congerebant ramos, quos neceſſarios in templo eſſe admonebantur, pulſabantque cochleas, tibias, atque tubas pueri: & adoleſcentes, qui educabantur in Calmecac, idem atramentum parabant, quo ſe Sacerdotes totos tingebant quotidie tempore matutino, parabant autem illud in Monoxilo huic rei dicato.

CAPVT XXVII.

De votis, iuramentis, & nuptiis.

QVod ſpectat ad vota atque iuramenta, deuouere conſueuerant Mexicani, inſeruituros ſe dijs aliquibus, ſacrificijs atque oblationibus, quando quiſpiam ex domeſticis in morbum incidebat; nec non iurare quidpiam, quod pollicebantur, adimpleturos, præcipuè cùm id exigeret ſecuritas eorum ad quos pertinebat promiſſio. Afferebant verò tunc in teſtem Solem, nec non & terram deam, dicentes, ad maiorem faciendam fidem, terram edere, attingentes pariter illam digitis, oriſque admotos lambentes. Antiquus mox prætereà perpetuò dæmonum fuit, abſconditis laqueis homines irretire, atque ita hymnos inſtituit, quos vix vllus hodie, etiam ex ipſis Indis intelligat, niſi idem ipſe hodie dæmonijs inſeruire perſeueret. Hos ego modò pertranſeo, vel quòd in dæmonum honorem inuenti ſint, vel quòd à nemine penè exquiſitè percipiantur. Illud narrare ſatius duxi, fuiſſe feminas ab ineunte ætate deorum miniſterio conſecratas, quæ in templo à matribus familias ſtudioſè educarentur, diuſque inſeruirent, donec peruenirent in maturam ætatem, nubileſque eſſent & maturæ viris. Quo tempore ſi ab aliquo in vxores poſcerentur, conueniretúrque inter conſocros affines, præcipui vici viri parabant munera, nempe coturnices, topalli, flores & tabacos, ac thuribulum fictile, nec non multa genera eſculentorum, delataque puellâ in templum conſpectumq; Sacerdotum, ac ſtrato in ſolo linteo, dona deſuper apponebant, præterque linteum vocatum tlicaquechtli, cui humana permulta capita intexta erant: ac demum habitis vltrò citroque permultis ſermonibus, parentes natam locandam viro in domum reducebant. Hactenus Franciſcus Hernandus.

CAPVT XXVIII.

De noui Mexici moribus.

SEd nec prætereunda eſt noui Mexici Septemtrionalis plaga, quæ nuper Chriſti iugum ſubijt. Leuior his gentibus idololatria, niſi quòd minutiores actiones ſuperſtitione aliquâ fœdent. Præliaturi, farinam offerunt capillis & cæſariei occiſorum hoſtium nationis inuadendæ. Venaturi pariter farinam offerunt ceruorum aut leporum capitibus. Feminæ validæ & pingues prodeunt in agros, & electo colle lapidem aut paxillum terræ figunt, cui poſteà farinam offerunt. Manent ibi plus minúſve octo dies: interim ſe macerant verberibus, ieiunio & incommodis, cibiſque infirmantibus ſtomachum. Iam marcidæ & exhauſtæ diſcedunt, & à primùm obuio mercedem auſteritatis ſperant. Non tamen adorantur hi paxilli, nec cultu nec ratione aliquâ habentur; peſſum potiùs dantur. Mirus ad inaugurandos duces ritus. Circumligãt eligendum columnâ, & atrociſſimâ lacerant verberatione, deinde mille geſtis & iocis prouocant ad riſum. Qui ſi vtroque periculo ſenſum temperet, nec fletu nec cachinno inconſtans, tunc probatur. Maximi Imperatoris munus eſt, præconio promulgare quæ ſeniorum cœtus decernit.

CAPVT XXIX.

De fortitudine Chriſtianâ.

BArbaros gentium mores narrauimus, nunc aliquos Chriſtianos imò diuinos exhibebimus; vt videas, nulla eſſe tam effera inge-

ingenia, quæ gratiæ vis non erudiat, excolat & reformet. Colligam propterea nonnulla Heroicæ & Chriſtianę virtutis facinora, cum quibus laudata Romanorum geſta componi nequeunt; quæq; minimè ſuperantur priſcorum Eccleſiæ militum conſtantiâ. Xeizayemon Simon vocabatur ſenex ſeptuagintaduos annos natus, ſeruus & miles veteranus Chriſti. Is adductus ante tyrannum in Iaponicâ perſecutione, quæ anno 1627. renouata fuit, conſtantiſſimè confeſſus eſt fidem Ieſu, nullis perſuaſionibus nec minis flexus, donec iratus Præſul alterutrum imperauit, aut negare Chriſtum, aut in pyram incenſam, & cumulum ingentem ardentium anthracum ſe immergere. Prius illud recuſans, ſpoliare ſe, abijcere veſtes, & nudus penitus inſilire in ignes iuſſus eſt, quos inter medius cõſtitit immobilis, ac ſi alienum corpus torrere videret. Septies præterea aut octies ſe circumegit, vt meliùs vreretur, & prout tyrannus imperabat, illò ſe vertebat, iam in hoc iam in aliud latus, ne inæquales flammarum morſus alicunde ſentiret. Nullum puto maioris fortitudinis exemplum in Annalibus antiquis reperiri.

Neque parum admiranda erit pueri cuiuſdam virtus, etiamſi comparetur cum ſene. Eodem anno Iaponici tyranni excruciabant tædis ardentibus Quichiſuque Gaſparem, & coniugem Luciam dictam, vt Chriſti legem abiurarent. Crudeliùs ſæuierunt in charam eorum ſobolem Petrum nomine, tredecim annos natum, & alium puerum famulum vndecim dumtaxat annorum, quos arbori religatos incenſis facibus adurebunt. At cùm puerorum conſtantia ſuperaret omnem ſæuitiam, vaſculum benè toſtum & ignitum obtulerunt puero vt manibus ſuſtentaret, hoc pacto, quòd ſi excideret, aut ipſe abijceret, idem foret ac Chriſtum deteſtari, & à fide parentum deficere. Accepit illud puer, & nudis ſuſtinuit manibus, donec penitus frigeſieret, abſque vllo motu & doloris ſignificatione. Alium puerum ſedecim annorum iuſſit Præſul aut negare Chriſtum, aut in ardentium prunarum cumulum immitti. Mox ille (neque enim expectauit vt alius impelleret) ſpiritu ductus inſiluit in pyram, & immobilis conſtitit medius inter ignes. Idē imperauit idololatra alijs duobus Chriſtianis, adiectâ tamen hac conditione, accepturum ſe quemlibet motum in ſignum deteſtati Chriſti: at illi immoti perdurarunt duas horas partim toſti, partim aduſti ignibus.

CAPVT XXX.

De virtute Chriſtianâ Indi cuiuſdam.

NOn tantùm bellis prouocatã virtutem, ſed in pace non ignauam ſpectemus, vt honorificentiùs claudamus Librum iſtum octauum humano ingenio dicatũ. Michaël Ayatumus, inter Indos Pictos in Boholanâ Philippinarum inſulâ anno ſæculari puer ſeptenis aquis Baptiſmi tinctus eſt: inde omnium virtutum maximis incrementis profecit. Atque vt inde ordiat vnde vis omnis emanat, orandi ſtudio apprimè deditus fuit, vt diu quotidie nouies recitarit B. Virginis Corollam. Dein vbi commentari didicit, in dies horam & ampliùs in rerum piarum meditatione poſuit. Patronorum ſuorũ B. Virginis, Ioſephi, Michaëlis feſta ieiunijs, vigilijs, verberibus corpori inflictis pręuertebat. Ieſu & Mariæ memoriam animo ſemper circumferebat, vt ab eorum laudibus nec inter alios, atque adeò nec inter ludendum abſtineret, ea verba, *Laudetur vbique Ieſus Chriſtus, eiuſq; mater ſanctiſſima Maria*, identidem vſurpans. Ad eam refricandam, eorumdem effigies capſulâ concluſas, quoquò iter erat, circũgeſtabar. Corporis atque ſenſuum omnium mira moderatio. Feriam ſextam & ſabbatum ieiunus tranſmittebat. Solo pane & aquâ vitã tolerare procliue illi fuit; ſine omni cibo ac potu aliquoties diem traducebat. Quot diebus, vt primùm cubitu ſe leuabat, flagra tergo increpabant. Oculos ille vix in viro figebat, nedum vt feminam adſpiceret: imò ſtudiosè cauebat, ne quam corporis ſui partem nudam adſpiceret. vnde lecto conſurgens, primò pedes talari veſte obtegebat. Aures, ne quid indecens hauriret, ſedulò obſepiebat, ſi poſſet; ſaltem fugâ aut toruâ fronte ſonos inuerecũdos excutiebat. His facilè factum eſt, vt florem pudicitiæ illibatum conſeruarit, quem Deo anno tertiodecimo deuouerat. Animi dimiſſionem pręcipuè colebat. Vidit illum P. Petrus Annonius (à quo hæc habemus) nocte quadam, dum Seminarium inuiſeret, ſub lectulo in terrâ cubantem. Quem cùm reprehenderet, Atqui, audijt ab eo Pater, ego iſtud humilitate magiſtrâ didici, quæ docet terrã in terrâ ſternendam eſſe. Veſtitu paupere & mundo vtebatur: & quamuis pretioſis non careret, induci tamen vix potuit, vt quo die Chriſti Corpus ſumpturus erat, elegãtiùs ſe veſtiret. Vltimum in ſedendo locum vbique ſibi capiebat. Deſignatus reliquorum in eodem contubernio ſuperior, tantã animo triſtitiam concepit, vt morbum inde contraxerit, quo priùs liberari non potuit, quàm in ordinem

redigeretur. Cùm eum alij paſſim ſanctum vocitarent, ille B. Virginis patronæ ſuæ exẽplo ſeruum ſe nominare conſueuit. Paupertatis atque obedientiæ ſtudijs inter primos addictus fuit, vt ne pomum quidem Superioribus inſcijs ex horto tulerit, vt ne minima quæque imperia neglexerit, nec maxima detrectarit. In Religioſo perfectionem maiorem non exigeres. Conſtantiam ac fortitudinem animi per omnem vitam tenuit, atque S. Iobi & B. Virginis ſub cruce ſtantis recordatione ſubinde acuit atque confirmauit, vt ne ſuorum morti impatientius illacrymaret. Commodis aliorum impenſe ſe dabat. Culinam verrere, vaſa tergere, ollas eluere, lances expurgare ſolebat. Vitam denique ſuam præ aliorum negligebat, ſed ſalutis omnium inprimis cupidus ſtudioſuſque fuit. Excurrebat cum Patribus ad ethnicos docendos, inſtituebat, monebat, terrebat, nihil omittebat, vt ad Chriſti ouile errantes reduceret. Atque his omnibus virtutibus terminum immotum conſtituit perſeuerantiam, quà ex incœpto ſemel pietatis officio neque ipſe quidquam egreſſus, neque ab alijs deduci ſe vmquam paſſus eſt. Multa parentes, multa cognati attentarunt, vt eum à caſtitatis propoſito ad coniugium adducerent; ſed irrito omnia conatu Baylanus quidam ſuperſtitionum doctor, vniuerſos ferme Indos ad mare elicuerat, vt ibi maiores ſuos in aureâ naui aduentantes conſpicerent. Solus Michaël tunc puerulus riſit inſana promiſſa, & ludibrium ſolus euitauit. Hunc talem adoleſcentem aduerſus caſus afflixit, & è viuis abſtulit. Dum enim ad litus negotij cuiuſpiam causâ excurrit, fallente gradu è ripâ in aquas perlapſus, cymbæ iſthic religatæ pectus illiſit, ac paulò pòſt ritè inunctus, Ieſum, Mariam, Ioſephum inuocans mortuus eſt XIII. Kal. Decemb. CIↃ.IↃC.IX. Pridie quàm moreretur, & pœnitentiæ & ſacræ Euchariſtiæ Sacramentis ad abitum ſe inſtruxerat. Præſagum enim vicinæ mortis ſuæ eum fuiſſe, plura indicant: nam germano fratri dixiſſe eum memorant, velle ſe ſibi à Patribus chirographo caueri, ne ex oppido in maritimam aliquam expeditionem mitteretur, cùm morte inſtante non ſatis tutum ſit à Sacerdote longiùs abire. Pridie rogauit Patrem, vt ſibi ſequenti die liceret per vrbem flagris corpus cædentem incedere; extremo enim vitæ tempore magna pro ſalute conari, opportuniſſimum videri. Cùm negaretur, crebriùs inſtitit, mortis incertitudinem prætendens, donec concederetur. Elatus eſt magnifico funere, tanto luctu & complotatione, vt Concionatori ac Muſicis ferè ſilentium defuerit. Deplorabant videlicet omnes fortunas ſuas tam triſti funere merſas, parentes filium dulciſſimum, Patres comitem fideliſſimum, Baſayenſes popularem vtiliſſimum, pueri ac puellæ Catechiſten gratiſſimum, contubernales ſocium chariſſimum, Parthenij ſodalem optimum, omnes virtutum omnium exemplum. Quid nos? Nondum ſimilia feciſſe. Hæc ex probatis teſtibus accepi, & ex probatis Auctoribus exſcripſi.

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII
EX SOCIETATE IESV
HISTORIÆ NATVRÆ
LIBER NONVS.

PINVVM DASYPVS.

CAPVT PRIMVM.

De pinuum Daſypode, ſiue Ocotochtlo.

DESCENDO iam ad rationis expertia, è quibus patefaciam rariora aliqua naturæ miracula. Iam laudaui Auctores quotũ operâ vſus ſum in his Commentarijs, quorum ſæpe intermiſcebo ijſdem ſuis verbis narrationes, licet incomptas & ſimplices: ſed maior mihi ratio eorum auctoritatis eſt quàm elegantiæ, & ſaltem variegatione (ſic dixerim) ſtyli notabo aliena, vtcumque ex dignis fide Commentarijs excerpta. Peſtilens, ſed mirandum monſtrũ hîc narrabo, ſingula ris quidem charitatis, & in paruo corpuſculo vires & virus ingens, ſolertiâ tamen beſtiolæ non omnibus noxiũ. Daſypodem pinuum vocant Hiſpani, *ocotochtli* appellant Indi. Vertagi eſt magnitudine, tereti, humili, & craſſo corpore, auriculis paruis, facie leoninâ ſiue felinâ, viuidis oculis & rubrâ iride, craſſis cruribus, aduncis vnguibus, fuſco circa dorſum pilo, circa ventrem candido, reliquum corpus cinereo, nigris vbique conſperſum maculis; roſtro ac caudâ breuibus, aſperâ linguâ, vlulatu exili, & incredibili pernicitate. Viuit Tetzococamis montibus, venatur ceruos, & alia eiuſdem molis animalia, interdum etiam homines. Linguæ eius tanta ineſt vis veneni, vt ſi prędæ oculos vel allambuerit vel attigerit, eam confeſtim excæcet, imò interimat. Occiſorum cadauera herbis, fœno, ceſpitibus tegit, deinde conſcendens propinquas arbores, vlulat.

Tunc

Tunc feræ circumiacentes, arcano naturæ documento conſciæ inuitationis, ad epulum ocyùs aduolant, prædâ ex ſigno inuentâ ſatiantur: poſtremus ipſe ocorochtlus deſcendit, vt innocuè paſcantur conuiuæ; nam ſi ille prior veſceretur, corruptis veneno ſuo reliquijs, ceteræ perirent feræ, quotquot deinde guſtarent. Tantâ vrbanitate charitati fauit, tam comi prouidentiâ ſaluti alienæ. Scilicet nemo eſt qui prodeſſe nequeat, ſi velit. Non ita viribus & opibus beneficentia, quàm voluntate & ſtudio conſtat. Plurimi opulenti inutiles ſunt, vtinam non etiam noxij; at nemo beneuolus non beneficus.

HOITZLAQVATZIN.

C.I.

CAPVT II.

De animalibus ſpinoſis.

ADmirandum genus bruti ſagittatoris nouus orbis alit. Animal ſpinoſum, mediocris canis exæquans magnitudinem. Ab Indis hoitztlaquatzin dicitur, ſiue ſpinoſus tlacuatzin. Nomen forma meruit. Simile eſt illi, quod tlacuatzin vocant, de quo ſuo loco ſermo erit. Veſtitur cauis & acuminatis ſpinis, tres vncias productis pilis quoque nonnullis (ſi caput excipias) mollibus inſertis, ſiue atrâ lanugine, & circa exortum candenti: venter tamen, crura, & brachia aculeis omnino carent. Spicula tenuia ſunt, candentia, & lutea: vbi deſinunt nigricant; mucrones peracuti. Cauda breuior eſt quàm tlacuatzin, craſſitie tamen maiori compenſatur. Inops aculeorum eſt à mediâ parte vſque ad extremitatem. Pedes ſimiles habet quauhpecotli; ſed latiores (miſceo ſæpè verba & ſententias Franciſci Hernandi, nec meo cerebro & ſtilo loquor ſemper) roſtrum penè caninum, niſi quòd reſimum. Dentes ſuprà infraq; bini, quemadmodum tuccæ. Iaculatur ſpinas ſuas in canes inſectantes, nullâ excutiendas induſtriâ, nullo conatu: ſenſim magis magiſque vi quadam arcanâ ſubeunt, & iactatione plus figuntur, donec viſcera perfodiant. Alliciunt & ebibunt innatum humorem, donec transfixum & perforatum canem tabefaciant. Quærunt Indi aculeos illos dolori capitis placando. Admoti verò fronti & temporibus, ſponte adhærent, nec priùs delabuntur, quàm hirudinum more hauſerint noxium ſanguinem, quo ſuam farciunt cauitatem. Cauſâ languoris remotâ, ægrotans valet. Cuicumque rei cuſpis eius admiſceatur, etiam poſtquam ab animantis cute eſt diuulſa, occultâ virtute, etiam cùm à nemine vrgeatur, ſponte penetrat carnem. Feminis eius vſus perforandis auriculis ad inaurium ſuſpenſionem. Perforatio prorſus fit nemine impellente, quaſi exuat ſetas. Experimento compertum, vnius noctis interuallo craſſiſſimo corio admotam, ſponte corium totum, perinde atque acus hominis impulſa manu tranſmittitur, penetraſſe. Eorumdem aculeorum puluis dragmæ vnius pondere ſumptus, dyſenterijs medetur, vrinam euocat. Gaudet hoc animal montoſis & calidis locis Xonoltz & Yzotzocolci. Fortaſſe ad Bæticam noſtram deportatus, non iniquum ſibi cælum toleraret. Veſcitur fructibus: cicurari poteſt. Aliqui putarunt hyſtricem aut mantychoræ ſpeciem, cùm multis differat, & in nonnullis admirabilior fortaſſe ſit, vt ex collatione

latione videre licet. De mantichorâ hęc narrat Ariſtoteles lib. 2. de Hiſtoriâ animal. c. 1. *Apud Indos (ſi Cteſiæ credendum eſt) bellua gignitur (vt ille ſcribit) cui nomen manticho-ra, dentes triplici vtrimq; ordine, magnitudo, hirtitudo, & pedes leonis, facies & aures hominis, oculi cæſij, calor rubricæ, cauda ſcorpionis modo terreſtris aculeo armata, ſpiculaq; agnata iaculans, vox fiſtulæ tubæve non abſimilis: curſus non minoris pernicitatis quàm ceruis: feritas tanta, vt numquam poßit miteſcere: appetitus præcipuè carnis humanæ.* Hiſtrix autem in Æthiopiâ frequentiſſima; eam generat & India & Africa: reperiri quoque in Tartariâ, Paulus Venetus ſcribit; Cardanus addit, in Italiâ & Galliâ. Ego in Hiſpaniâ quoque, licet tarò, vidi tamen ipſe. Eſt autem ex erinaceorum genere, & erinaceis ſimilis: ſpinis tergum hiſpida (aculeos namque pilorum vice gerit vt erinacei, ſed longiores) quas plerumque, cùm intendit cutem, laxatas, iaculatione emittit voluntariâ, vt aſſiduis aculeorum nimbis canes vulneret ingruentes. Magnitudine paulò minor lupo eſt, quâ haud facilè inter feras aſpectu magis horribiles inuenias multas. Quæ verò de medicinis produntur, quęcũque de erinaceis dicuntur, omnia tantò magis valebunt in hiſtrice.

Sunt alia ſpinoſa animalia, quæ non emittunt aculeos, inter quæ accenſeri poteſt lacertæ genus, quod Indi *tapayxain* vocāt: caput duriſſimum habet, eleuatum, horrenſq; aculeis, de quo commodiùs alio loco dicemus, ſicut & de hiſtrice piſce.

Ad ſpinoſa quoq; fortaſſe & ad hiſtricem ſpectat illa bellua de quâ Cardanus. *Varij generis,* inquit, *incertaq; naturæ fuit animal; quod præſenti anno nimirũ* 1550. *decimo nono Ianuarij Papiæ vidimus. Vulpis magnitudo, aliquantò longiùs, ore & rictu leporino cum pilis longis, duobuſq; dentibus prælongis: ſiquidem digiti humani longitudine prominentibus ad modum ſciuri dentium, oculis ſerpentinis, quippe qui angulis carerent, & nigri eßent. Pileus inerat capiti hircinæ barbæ ſimillimus, ſed non aliter quàm criſta pauoni. Pilus muſtelinus ac pulcher, niſi quòd ſuper collum velut lana candida videbatur. Anteriores pedes, vt taxi: aures & poſteriores pedes nihilo differentes ab humanis, niſi quòd pedibus vngula vrſi pro humanâ erat. In dorſo, poſtremaq; parte, ſpinæ circiter centum hiſtricis inſtar, quarum quædam in apice curuabantur, & prominebant, alioquin immobiles, nec; vt de hiſtrice ferunt, emißariæ. Cùm moueretur, ſtrepitum, dum ſe colliderent, edebant. Cauda anſerina, ſed in ſpinas plumæ finiebantur. Si reliqua non videas, anſerem dices, candidis ac cinereis plumarum ſedibus, latoq; lumine anſerem æmulantibus. Vox ſubobſcura, rauca, quaſi latrantis canis. Iracundum animal, ſed tamen quod facilè à circulatore tractaretur. Canes odio proſequebatur maximo ſexus feminei, ætatis iuuenilis. Potus nullus: cibus, panis aquâ madefactus. Animal hoc ſui generis vix eſſe credam, ſed ex hiſtrice aliaq; velut vrſo natum. Hiſtricem enim conſtat eſſe ſuem, ſpinas illas habentem in dorſo, quas poßit eiaculari. Africam mittere, proditum eſt; ſed nunc & Gallia habet, & Italia. Spinæ palmi longitudine præacutæ, leues, albo nigroq; diſtinctæ. Sunt erinaceo ſpinæ ſimiles, ſed longè minores, & quæ emitti nequeant.* Hactenus Cardanus. Erinaceos quoque gerere aculeos, pilorum vice, omnibus notum eſt. Scit natura fœtus ſuos mulcere ſpinis. Parciſſima materfamilias multa officia vno beneficio complectitur, vno tegumento armat.

CAPVT III.

De animali Sionio ſiue Cabim.

MEntio aculeorum hacuatziri elicientium ſanguinem, ſuggerit memoriæ contrariam alterius animalculi virtutem, continentis cruorem non minori miraculo. Animal Sionium dixit illud Maphæus, & apud incolas *cabim* vocari, *cabal* Antonius à S. Romano appellauit. Naſcitur in Iauâ. Huius animalis vnam virtutem ſcio, ſed mirificam. Si eius oſcilli extremitatem aliquis geſtet, quantumuis mille tranſuerberatus vulneribus, ne guttam ſanguinis dabit. Experimentis pluribus probatum eſt: ſed illud celebre & notiſſimum, quòd cùm Naodabeguea Malacenſis infenſus Luſitanis, & aduerſus illos egregiè dimicans, tandem oppreſſus, multiſq; confoſſus ictibus corrueret, ex paruulis vulneribus nihil omnino cruoris manaret. Mox inter ſpoliandum, vt primùm detracta eius brachio eſt aurea armilla (mirum dictu) tamquam vaſe confracto, ita ſeſe cum animâ vniuerſus repentè ſanguis effudit: Cuius rei ſtupore defixi Luſitani, cùm de alijs captiuis cauſam quæſiſſent, cognouere incluſum eſſe in armillâ os eius animalis, cuius in ſiſtendo ſanguine tam efficax eſſet vis.

TLAQVATZIN.

CAPVT IV.

De animalibus manticatis, ſiue Tlaquatzinis.

NOn minùs admirãda fera, quam Indi vocant *tlaquatzin*. Antonius Herrera *taquatzin* dixit: recentes Hiſpani Scriptores corrupto nonnihil nomine *tlaquacum*, Cardanus *chiurcam*, ſiue *chuciam*, Stadenius *Seruoy*, Nomenclator *ſemi-vulpam*, ſeu *lopecopithecum*: Raphe Hamor in deſcriptione Virginiæ *apoſſumen* dixit; alij *aucham*, alij *ſaſapim*, alij *cerigonem* dixere, quia ſic vocatur ſpecies vulpeculæ apud Braſiliam & Malucas, ſed ea, de quâ exordium ſermonis inſtituimus, etiam in Dariene & Floridâ reperitur. Animal eſt parui canis formâ & magnitudine, binos dodrantes longum, roſtro tenui, prolixo atque depili, exili capite, tenuiſſimis molliſſimiſq; auriculis, ac pænè tranſlucentibus, pilo longo & candido, ſed circa extrema fuſco aut nigro. Caudâ tereti, duos dodrantes longâ, & perſimili colubrinæ, fuſcâ, ſed poſtremò candidâ, quâ mordicus

&

& firmiter, quidquid ſemel apprehenderit, retinet. Corpore verò ac pedibus melis. Quaternos aut quinos parit catulos, quandoque ſeptenos & plures, quos vtero cõceptos, editoſque in lucem, alui cauitate quadam, dum adhuc paruuli ſunt, concludit & ſeruat, intra ſcilicet locũ, à naturâ huius rei gratiâ fabricatum, dilatatâ ac ſpõte velut excoriatâ iuxta mammarum ſedem externâ pelle, tantâ ęqualitate, vt coaluiſſe cutem omnino putes: miro profectò naturę artificio. Oculi ei ſunt nigri, parui, viuidi, atque erecti. Scandit arbores incredibili pernicitate: interdiu in cauernis latitat: veſcitur cohortalibus, quas vulpecularum & muſtelarum ſilueſtriũ more iugulat, illatum ſanguinem abſorbens. Cetera innoxium ac ſimpliciſſimum animal, quamquam verſutiâ quadam congenitâ ſe interdum, mortuum ſimulet, cùm aliter venatoris manus effugere nequit, aut deluſos apprehenſores mordere geſtit. Cauda huius animalis eſt depilis, & egregium medicinæ adiumentum: tuſa enim drachmæ vnius menſura atq; cum aquâ aliquoties, bis terve, aut quoties opus fuerit, intra corpus ſumpta, ſi eo quis die à cibo abſtinuerit, vrinæ meatus mirificè extergit, ipſam vrinam euocat, calculoſque, & quæcumque alia vrinæ meatus obſtruũt extrahit. Venerem excitat, generat lac, & medetur fractis & colicis. Partum accelerat, menſes elicit. Tuſa & impoſita, extrahit aculeos infixos, ventremq; emollit. Et fortaſſis nullum medicamentum ad omnia hæc præſtantius. Antonius Herrera ſcribit etiam prodeſſe parturientibus, & toſtam tuſamque febricitantibus. Viuit beſtiola in calidis, ac paſcitur carne, fructibus, pane, oleribus, frumẽtaceiſq; alijs generibus.

Huius animalis ita meminit Petrus Martyr: *Arbores in Parianâ regione ingentes ſunt, inter quas repertum eſt animal monſtroſum vulpino roſtro, cercopitheci caudâ, veſpertilionis auribus, manibus humanis, pedibus ſimiam æmulans, quod natos ſibi catulos circumfert quocumq; proficiſcatur, vtero exteriore in modum magnæ crumenæ dependente. Id, licet mortuum, ipſe vidi conuolui, crumenamq; illam nouum vterum, nouum naturæ remedium, quo à venatoribus, aut aliàs à ceteris violentis ac rapacibus animalibus natos liberet, illos ſecum aſportãdo, admiratus ſum. Numquam autem illos emittere dicitur, niſi aut recreandi aut lactandi gratiâ, donec ſibi victum per ſe quæritare didicerint. Cum catulis animal ipſum deprehenderant, ſed ipſa tandem aëris & ciborum mutationem ferre nequiuit.* Raphe Hamor hæc habet: *Apoſſumes, magnitudine ac formâ corporis porcello menſtruo non abſimile, animal eſt robuſtæ atque adeò incredibilis naturæ: ſeptem plus minúſve vt plurimùm vno partu excludit fætus. quos donec menſtruam ætatem attingant, pro libito nunc aluo recondit, nunc iterùm promit.* Teſtatur ipſe Raphe comediſſe hoc animal, & eſſe grati & ſalubris nutrimenti.

Simile huic animal, quod Braſilia nutrit, *çerigonem* appellant, buxeo colore eſt, & vulpeculæ magnitudine: ex eius aluo duæ dependent veluti manticæ, in his catulos circumfert, & quidem adeò pertinaciter ſuo quemque vberi affixos (Maphæus inquit) vt à perpetuo ſuctu non auellantur, antequam ad paſtũ ipſi per ſe progredi valeant. Animal quoque crumenatum ab Æthiopiâ mitti ſcribit Cardanus, & addit: *Mittit & India Occidentalis chiurcam ex muſtelino genere, quæ eodem modo filios ſecum fert.* & rurſus in Opere De rerum varietate, *Chiurcam,* inquit, *ſeu Chuciam noua Hiſpania mittit. Ea minor vulpe eſt, collo oblongo, pedibus breuibus, capite vulpino, colore cinereo. Velociſſimè currebat, cùm ſeptem filios in crumenâ deferret. Videtur autem hoc animal medium eſſe inter leporem ac vulpem, ſed alterius generis ab vtroque, ob crumenam.* Scaliger ſic ſcribit: *Viuerræ facie ac magnitudine eſt, capite vulpino, ſub terrâ habitat, fecundiſſima eſt, duodenos parit exiguos. Cauda ei tenuis, penè glabra. Ipſa pilo atro. Catulos in burſâ ſub aluo obtenſâ ſecum fert.* Ioannes Stadenius ſcribit: *In Americâ vulgò vocatur Seruoy magnitudine felis animal, & caudâ eiuſdem, pilis alijs ex albo fuſcis, alijs ex nigro. Catulos parit quinos, aut ſenos. Locum in ventre ad ſex digitos ferè ſciſſum gerit, & intra ſciſſuram illam mamillas habet, eidemq; incluſos catulos circũfert.*

Ex his Auctoribus puto non vnum dumtaxat animal cum burſâ eſſe, ſed alia vnam habere manticam, alia duas, ſeu vnam diuiſam: alia catulos lactandi gratiâ è manticâ emittere, alia etiam retinere; alia vbera intra burſam concludere, alia in poſteriore ventris parte mamillas in interiore, & circa pectus manticam, alia fortaſſe non omnino burſam habere, ſed ſciſſuram in ventre, vt Stadenius ſcribit.

Ceterùm in tantâ charitate filiorum non eſt prætereundum, muſtelas fœtus ſuos & mittere, & rurſum in periculis recipere intra ſeipſos: phocos, balænas, delphines ſuos recentes catulos & teneros ex aliquâ causâ conſternatos, ore excipere, & condere: caniculam piſcem in ventre pauidos filios ſuſcipere & complecti, rurſus denuò edere in lucem: patitur enim aliquantulùm venter cetaceorum alienas animas. Accidit nonnumquam feſtiua piſcatio albicoris: qui cùm ſurſum attraheretur, & os fortè aperuiſſet patentius, vt reſpiraret, per illud piſcis, quem *volucrem* vocant, paulò antè abſorptus re-

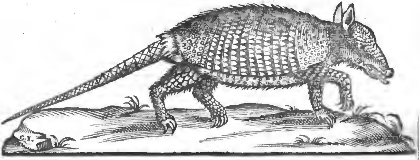
uolauit. Auis lagana, quam Zebut inſula gignit, cornicis magnitudine, inſidiatur oti balenæ, à quâ integra deglutitur & viuens, quæ deinde corrodit belluæ cor, vt Pigafeta compertum ſibi teſtatur. Idem teſtatur & Gomara. Sic patientes piſces ſunt alieni ſpiritus.

CAPVT V.

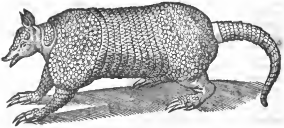
De animali caudimano ſeu coyopollin.

VOcant Indi coyopollin paruū animal, mutis mediocris magnitudine, aut paulo maius, caudâ verò, auriculis & roſtro tlacuatzin ſimile: nam caudâ & pro manibus vtitur, & natus matrem, cùm metuit, ſtringit amplexu. Cauda eſt craſſior murinâ, firmiorque: venter ex albo palleſcit: auriculæ ſunt tranſlucidę, pedes & crura cādida. Educat in arboribus ſobolem. Poſſet ad genera tlacuatzin referri, niſi alicui præplaceat pertinere ad mures, aut eſſe ſui generis. Inuenitur in montibus tepoſtlanicis. Ceterùm crocodilis quoq; cauda pro manu eſt, illâ nimirum arripiunt prædam, belluas, homines.

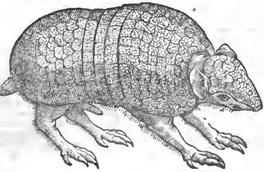
ARMADILLO ſiue AIATOCHTLI.

ARMADILLO CLVSII.

ARMADILLO GENVS ALTERVM CLVSII.

CA-

CAPVT VI.

De animalibus loricatis.

CAtaphractum quoddam animal Indiarum variè appellatum inuenio. Hiſpani nuncupant *armadillo*, Luſitani *encubertado*, Itali *bardato*, Theuetus Braſilico nomine *tatou*, Maphæus *tatuſiam*, Geſnerus *tatum*, noua Hiſpania *chirquinchũ*, alicubi *eaſſacain*, aliis Indis *aiatochtli* dicitur, hoc eſt cuniculus cucurbitalis; ſpecubus enim, quemadmodũ cuniculus conditur. Vnâ nocte ſpatium leuçę excauat; quare niſi ligetur, nullibi ſe includi patiens, perſodit vſquequò extra domum & oppida emergat. Variç ſunt ſpecies horum loricatorum: mihi omnium mirabilior aiatochtlus, cuius & rarior mentio & ſterilior, quare illum præſertim narrabo. Duris armatur laminis, quas ipſe vidi. Canis Melitenſis eſt magnitudine. Pedes ei ſuis paruuli, roſtrũque, ſed ublongum & gracile. Armatur vndique cruſtâ, militari & cataphracto equo perſimili, in laminas cõnexas atque mobiles diuisâ, quibus ſe conuoluit atque vndique tegit. Auriculæ murinæ, ſed longiores; nimis graciles. Cauda eius eſt longa, teres, geniculata, eodemq́; modo laminis cruſtatis circumuallata. Venter candet, ac pelle operitur molli, humanæ haud diſſimili, longiuſculis, exilibus, ac raris pilis veſtitâ. Formicas venatur. Cubat ſupinus, atque caudâ ori admotâ, quâ rectâ procedentes formicæ incidunt in inſidias, & cibum deludenti ſuggerunt. Antonius Herrera addit, lotio proprio implere lacunam ſuper ventrem inter cruſtas ſuas, ſic formicas, humore obſtante, per caudam procedere vſq; ad os. Cùm fugit in præceps, caput caudamq́ue ventri applicat, ac tuetur cruſtâ, & ſeſe in ſpiram conuoluens rotat. Quòd ſi pertinaciùs quiſpiã inſectari perſeueret, ſemet in venatorẽ contorquet; vt haud rarò, validè tundens dorſo ſuo pectus hominis, exanimet. Verſatur in vliginoſis lacubus. Lumbricis, piſcibus ac vermiculis veſcitur, & quibuſdam arborũ baccis, & pomis. Caro impensè pinguis, dulcis, ac pituitoſi alimenti, & excrementis redundans. Vtebantur antiqui caudâ ad eas, quas zebratanas vocant (quarum apud illos vſus frequens) muniendas. Cruſta multis rebus vtilis, tum ad bellicos vſus, tum ad pacẽ opportunis. Aiunt illius cruſtam tritam, ac drachmę vnius pondere intrà ſumptã, euocatu ſudore magnopere conferre morbo Gallico curando. Inuenitur locis calentibus lacuſtribus, & vliginoſis. Duæ apud Iucaranenſes horum animalium ſunt differentiæ. Quædam innuxia & gratiſſimi alimenti ſunt; alia noxia & venenata, vt vomitu ac flatu alui citato ſyncopẽ inducant, tandem interimant. Antidotum eſt oleum oliuarũ, niſi virus inualuerit, fruſtranea tunc remedia. Si fortaſſe aliqua iuuerint, diffluunt ſuperſtitibus capilli, languet color, marcent vires. Diſtinguũtur teſtarum ſeu laminarum numero: innoxia octonis, noxia ſenis conſtant. Innocua etiam coxæ oſſe carent, & maculis rubeis circa ventrem diſtinguũtur. Eſt autem hoc animal viperis, quæ ſono quodam perſtrepunt tam charum & amicum, vt eodem foramine ſine alterutrius iniuriâ condantur.

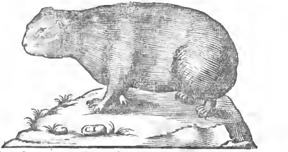
Primum illud genus videtur deſcripſiſſe Conſaluus, Ferdinandus Ouiedus hac ſententiâ: Κατάφρακτος, *ſiue vndique armis munitus, animal eſt aſpectu admirabili, valdè diuerſum ab ijs quæ aut in Hiſpaniâ, aut in alijs Europæ regionibus conſpiciuntur. Quadrupes eſt animal, totumq́; corpus cum caudâ corio tectum habet ſimili cortici lacerti, de quo infrà ſumus dicturi* (crocodilum Americanum intelligit) *coloris inter album & cinericeum mixti, ad album tamen magis accedentis. Eiuſdem verò eſt forma cum equo vndique armis munito, caniculæ autẽ vulgaris magnitudine. Non eſt animal noxium; domicilium q́; habet in terrenis tumulis, pedibusq́; terram egerendo, ſua latibula fodit cuniculorum inſtar. Capiuntur hæc animalia retibus & baliſtis, petita occiduntur, magnâ autem ex parte ſementis tempore, quando ſtipulæ aduruntur, aut agri coluntur, vt gramen producant in boum & animantium pabulum. Aliquoties me hoc animali veſci contigit: ac ſanè melioris ſaporis quàm hædos, & ſalubrem cibum eſſe comperiebam. Ceterùm ſi hæc animalia in ijs Prouincijs conſpecta fuiſſent, in quibus equos vndique armaturâ muniendi conſuetudo originem ſumpſit, ex huius animalis aſpectu exemplar deſumptum opinari quis poſſet.*

Cùm alij Auctores Ouiedo refragentur, aliud genus armatorum, quàm ille, cogitant. Diuerſa, quæ de loricato animali ſeu tato narrantur, de diuerſis ſpeciebus, pro diuerſitate Prouinciarum accipienda ſunt. Sic Monardus prodit numquam viſum edere, ideoq́ue ſub terrâ dumtaxat & ex ipſa terrâ ali: Geſnerus contrà, licet perpauca, de illo ait, allatum in Galliam ſeminibus & fructibus viſum veſci. Neutrũ refuto, cùm de diuerſis loqui poſſint. Agnouerunt quoque tria genera horum armatorum Iacobus Plateau & Cluſius: vnum breuiſſimę caudæ, quod ſic deſcribit: *Habebat porrò id animal pedis vnius & quatuor vnciarum longitudinem, corporis verò ambitus erat quatuordecim vnciarum, binis videlicet minor longitudine. Eius tegmen durum & teſtaceum, fuliginoſi coloris, quem fortè vetuſtate & manuum tra-*

ctatione contraxerot, quodammodò teſſellatum. A collaad medium corpus, quaſi arbiculatæ figuræ teſſellis variè pictis diſtinctum, medio autem corpore ternis ordinibus quadrangularium teſſellarum variè etiam pictarum inſignitum. Poſtrema tegminis pars ſimilibus orbibus diſtincto erat, qualibus pars anteriar. Totum etiam caput ad nares vſq. ſimilibus teſtis tectum. Aures patentiores, nec adeò mucronatas habebat. Cauda breuis erat, duabus digiti humani extremis articulis non maiar, toto etiam orbicularis, teſſellis tecta. Vẽtrem nullâ cruſtâ tectum fuiſſe, ſed villis dumtaxat abſitum, pictura repræſentabat, quemadmodum etiam crurum poſteriorem partem, otque guttur, & nares. Poſteriores p des ternis digitis, & calcari præditos fuiſſe. Picturo fidem faciebat: onteriores verò dumtaxat binis & colcari, niſi ò pictore fuerint prætermiſſi: penẽ ſotis langum & exertum habebat. Neſcia on huic deſit virtus, quom de ormadillo, ſiue tato caudoto Monordus dixit, præcipuam eius vim in caudæ oſſiculo eſſe: cuius in tenuiſſimum puluerem redacti pilula, confecto magnitudine capitis acicula, atque auri indita, dolorem eius ſedore; & tinnitum etiam cum exiguâ ſurditate coniunctum curore traditur. Certè dolorem ſedare, frequenti experientiâ probotum eſt.

Adiicio aſtum chirquinchi, quod audiui ab his, qui primùm fama, deinde viſu acceperunt. Teſtes oculati ſic referunt: Pluente cælo ſupinùs iacet; in ventre, qui exermis eſt, colligit aquam contentam inter cruſtas laterũ, ſic perdurat tranſacto imbre ferme diem integrum, donec occurrat incaute ceruus ſitibundus, qui accedens ad porum, immergit buccam, tunc claudit ſe chirquinchus, labra & nares comprehendens cerui. Hic diſcurrit hinc inde: numquam laxat prædam chirquinchus, donec fatigatam interimat anguſtia ſpiritus. Aſtum quoque erinaceorũ habet, in cruſtis ſuis ſe, dum timet, conglobat, nec niſi ad ignes relaxatur. Conchulis huius animalis vtuntur Indi in maleficis, præcipuè ad explorandos & puniendos fures. Tangũt priùs cum conchâ terram à fure calcatam, ſiue aliud quidquid ille attigerit: implẽt maxillam potione quam chicham vocant: tympanis deinde circumſonant, conchâ interim ſponte ſubſultante & tripudiante. Hoc veneficio notatur vultus furis, puſtulâ in genis quæ per vtramque maxillam ſerperet, niſi maleficium diligenter diſſoluatur. Lacertæ quoddam genus loricatum ſuo loco dabo.

CVNICVLVS INDICVS, fortaſſe CVITLATEPOLLI.

Expreſſiorem hanc effigiem CVNICVLI INDICI accepi ab Excell^mo^ Principe Schilliacho Prorege Mexici.

CA-

CAPVT VII.

De daſypodibus Nouæ Hiſpaniæ.

LEgitima nunc percurram genera daſypodum ſeu cuniculorum nouæ Hiſpaniæ. Indi toćtli vocant. Nouem illorũ ſpecies narrabo. Prior eſt paćtli, ſeu Hiſpanicus, ſi in pinguibus verſetur agris, non minùs iucundam præſtat quàm apud Hiſpanos alimoniam. Secundus eſt eliztactochtli, ſeu candens pectus. Tertius tuitlatepolli, ſeu breuis caudę. Quartus pertinet ad Perüinos, vocatur tocanthoćtli, talpæ Mexicanæ (quã tucam vocant) figurâ. Quintus quauhtochtli. Sextus metochtli. Septimus cacatochtli. Octauus tuitlatepolli alter. Vltimus verò ac nonus à rubeo fuluoque colore, quo variat, nũcupatur hapaztochtli. Omnes formâ nonnihil inter ſe diſtant, ideò diuerſis appellantur nominibus. Nutrimentum noſtratium alimento eſt inſuauius ac durius. Hæc ex manuſcriptis Doctoris Franciſci Hernãdi. Lubet adijcere alterius manuſcripti ſententiã de cuniculis Hiſpaniolæ. Erant, inquit Anonymus auctor, cuniculi formâ & caudâ murinâ, licet aliquantulùm minores quàm Caſtellani cuniculi. Caro idonea & iucunda. Degunt inter herbas & in montibus, non ſub terrâ. Quatuor eorum ſpecies: quidam quemi dicti, hi maiores & duriores, alij vtiæ, alij mohias, alij curies, hi paruuli, delicatiores, & ſalúbriores.

CAPVT VIII.

De leporibus Indicis.

LEporem citli vocant Barbari nouæ Hiſpaniæ. Similis noſtratibus eſt formâ atque alimento, ſed auriculis pro corporis magnitudine longiſſimis latiſſimiſque. Intexi ſolent eius pili ab indigenis veſtibus & linteis, quibus vtuntur pallionũ loco; quemadmodum & daſypodum lanugo, & variarum auium plumæ. Braſilienſes cotias nominant animalia quędam magnitudine, & formâ, & ſapore leporum, ruſo colore, paruis auribus, caudâ ferè nullâ. Maiores ſunt eiuſdem ferè ſpeciei; quas pacas vocant, roſtro tereti, ad faciem felis, fuſco colore, candidis maculis interſtincto: neque carne tantùm, ſed & corio ipſo prætenero; ideò in delicatiores epulas expetuntur. Similes quoque leporibus, villo, colore, magnitudine aliqui cuniculi ſunt, qui ſe in ſubterraneis condunt. Vtia eſt animalculum cuniculis ſimile. Horum aliqui feruntur inopes omnino caudæ.

VISCACHA.

CAPVT IX.

De Viſcachis.

VIſcachæ contrà dicuntur cuniculi genus, quod feles imitetur prolixitate caudæ. Amant niues, quos ibi etiam inquirit gula. Pilus olim gratus, in pretio & vſu.

VVLPECVLA INDICA.

CAPVT X.

De vulpibus Indicis.

VOcant Indi *coyotl*, alij *atoc*, quod Hiſpani nonnulli vulpem, alij œdipum, alij ſui generis eſſe putant. Animal eſt veteri ignotum orbi, lupino capite, oculis viuidis, magnis ac pallentibus, paruis & acutis auriculis, roſtro longo, nigro, nec admodum craſſo, cruribus neruoſis, vncis, ac craſſis vnguibus, caudâ valdè hiſpidâ craſſaque, noxio morſu: valdè enim accedit ad formam noſtratis vulpis, ad cuius fortaſſe genus ſpectat, mediâ conſtans magnitudine inter vulpem & lupum; vulpe enim noſtrate pænè duplo maius eſt, & lupo minus. Quamobrem non ſues ſolùm ac ſimilia animalia, ſed ceruos quoque inuadit, & occidit interdum homines. Fuſco, longo candidoq; promiſcuè pilo tegitur. Sagax eſt venatui, ac vulpinis moribus, atque adeò pertinax iniuriæ vltor, & ereptæ aliquando ſibi prædæ memor, vt poſt dies aliquot agnoſcat raptorem, inſectetur obuium, & interdum etiam alijs ſui generis comitantibus aggrediatur, &, ſi fieri poſſit, mordeat & trucidet, cognitiſque magno ſtudio & curâ ædibus, ac interemptis quibuſque domeſticis animalibus, vlciſcatur iniuriam, & infeſti hominis ſumat pœnas. Eſt etiam erga beneficos tam comis & gratus, vt allatis ante eũ cohortalibus, & ceteræ prædæ parte, animi beneuolentiam teſtari plerumque ſoleat. Quod ſpectat ad vſum Medicum, fertur, dolorem dentium pene eius expurgatorum è veſtigio ſedari. Incola eſt frequens nouæ Hiſpaniæ multis in locis, ac præcipue frigus & rigorem declinãtibus. Victitat imbecilliorum animalium prædâ, maizio, alijſque frumentaceis ac ſaccharinis quoque, ſi quando offenderit, arundinibus. Capitur decipulis laqueiſque, & occiditur ſagittâ.

Pertinet ad harum vulpium differentias cuitlaxcoyotl. Iiſdem quoque præditus eſt moribus, & formâ etiam eſſet eadem, niſi cuetlaxtli pilo ſimilis videretur, vnde inuenit nomen: collo craſſo, & impensè hirſuto, pectoriſque & faciei pilorum longiorum aceruo terrificus.

Ad idem genus ſpectat azcacoyotl, & eodem præditus eſt ingenio, ſed formicarum aſſidet cauernis, vnde nomen impetrauit. Cùm noctu vlulat, multiformes edit clamores: necnon & halcoyotl, qui tamen verſatur iuxta oppida, & ex cohortalium rapinâ magnâ ex parte viuit. Ilpemaxtla quoque ſpecies eſt vulpis, candido, nigro, & fuluo pilo veſtita, capite paruo, auriculis modicis, corpore gracili, ac quatuor ferè dodrantes lõgo, roſtroq; prolixo & tenui: motibus verò victuq; & rapinâ ceterarũ vulpium: offenditur vbique, ſed præcipuè calidis in locis.

Exoticum etiam quoddam genus vulpis oztoa dicitur, ſimile noſtrati formâ, magnitudine. Tres dodrantes vix ſuperat, nigro candidoque veſtita pilo, ſed quibuſdam partibus fuluo, ſimilibus quoque moribus, & proxima verſutiâ. Alitur cohortalibus & alijs imbecillis animalibus. Atrociter mordet, incolit foueas, vnde nomen metuit, & in terræ cauitatibus occultè educat ſobolem. Cùm aliter manus venatoris nequit eludere, ſimulat ſe mortuam. Apud has gentes in cibi iamdiu venit vſum, quamuis crepitus ventris ſit illis fœtidiſſimus. Ocuitucenſibus reperitur in agris.

Alia vulpecula, quia maizium toſtum colore imitatur, dicitur Yzquiepotl; technis & artibus vulpeculæ noſtrati eſt ſimilis, ideò illi congener. Duos pænè dodrantes longa, humiliſque, roſtro tenui, paruis auriculis,

piloſo

pilosō & nigro corpore, ac præcipuè iuxta caudam, quæ longa eſt, & nigro candidoq́; pilo, quemadmodum & dorſum vniuerſum, veſtita. Breuibus cruribus nigriſque, & vncis vnguibus. Viuit in antris inter ſaxa, vbi educat prolem. Veſcitur ſcarabeis atque vermiculis; cohortales iugulat, ſolumque earum deuorat capita. Fundit, cùm pedit, halitum fœtidiſſimum: pedit autem, cùm quis inſectatur. His ſe tuetur armis, cùm ipſa tota teterrimum exhalet odorem. Vrina etiam atque ſtercus eius fœtidiſſimum eſt, atque adeò peſtilens, vt nihil ſimile in noſtro repetias orbe, cui poſſit hac in te comparari: quo fit, vt in extremo conſtituta periculo, teddità vrinâ, aut fæcibus deiectis, ad octo pluriumve paſſuum interuallum (tanta vis eſt huius excrementi) ſeſe ab omni vindicet iniuriâ, ac veſtes inficiat indelebilibus luteiſq́; maculis, & numquam ſatis perſpirante putore. Aliàs innoxium animal, eduleque, hac ſolâ ratione horridiſſimum. Editur eius caro ſtercuſve, ſalubertimo euentu, ab his qui patiuntur Hiſpanicam luem, aut Indicam potiùs, vnde citra dubium in alias nationes irrepſit, & contra articulorũ dolores. Fit ex eâ oleum vulpinũ, non minus efficax illo, quod ex vulpe noſtrate conficitur apud Hiſpanos.

Sunt & alia duo vulpeculæ huius genera, eadem pænè formâ & naturâ, quorum alterum izquiepatl vocatum faſcijs multis candentibus diſtinguitur; alterum verò conepatl, ſeu vulpecula puerilis, vnicâ tantùm vtrimque ductâ, perque caudam ipſam eodem modo delatâ.

Bachitæ quoq; dicũtur animalia vulpibus ſimilia: rotundiora ſunt, & iucundæ carnis.

Annæ etiam appellantur ab Indis, Zorrinæ ab Hiſpanis, animalia illa fele domeſtico minora, peſtilentis odoris, quæ oppida noctu adeunt, fœtor illa prodit, etiamſi diſtent centum paſſus; nec fores, nec feneſtræ clauſæ obſtant.

CAPVT XI.

De animali rotundæ faciei.

VOcant Indi *tlacaxolotl*, ſeu animal obtotundæ faciei, beſtiam tauto vaſtiorem, capite magno, prolixo roſtro, latis auriculis, a trocibus dentibus, humanâ pænè facie, vnde ſumpſit nomen: craſſo collo, manibus pedibuſque, & in his taurinis vnguibus, ſed maioribus, magnis latiſque clunibus, caudâ craſsâ & prolixâ, ac pelle craſsâ, fuluo & hiſpido pilo. Rarum animal, ſaxorumque & ſolitudinum incola.

Atzaceani, tepozorzontlæ, & tlaquelapani, non procul à regione, quam à ſitu profundiore vocant *De honduras*, veſcitur montano cacaoatl, quapachtli, & virenti haoli, vaſtatis paſſim aruis ſatiſque: cùm horum non adfuerit copia, folijs arborum & fruticum. Caro edulis eſt. Humanum conſpectum non te formidat, neque ſagittarum ictibus occumbit; tergus enim eſt impenetrabile. Quamobrem defoſsâ terrâ, ac deſuper ramis frondibuſque contectâ, & ſubaggeratâ capitur, haud aliter ac apud Indos Orientis elephantes.

CAPVT XII.

De animali anonymo.

ALiud in nouâ Hiſpaniâ reperitur animal (nomen diligens Indicarum rerum Scriptor Franciſcus Hernandus nondum accepiſſe fatetur) hiſpidum, vulpinâ caudâ, fuſcâ, & ſubnigrâ, iubatum in fenio, auriculis patuis & anguſtis, corpore iridis inſtar vario, planâ lataque facie, qualis humana, craſſo roſtro, halitu lethali, ſagaxque & verſutum, imbecilliorum animalium inſidiator, & raptor atrociſſimus.

PIGRITIA SIVE HAVT.

IGNAVVS, SIVE HAVT, CLVSII.

IGNAVI SIVE HAVT ALTERA EFFIGIES ACCVRATIOR CLVSII.

CAPVT XIII.

De animali Pigritiâ ſiue Haut.

INſigne eſt quadam vitij imagine animal, quod Luſitani ab indole Pigritiam vocant, alij Hiſpani per ἀντίφρασιν catulum agilem, ſeu *Perilla ligera*. Eius meminêre Ouiedus & Mapheus, licet in aliquibus differant. Vtriuſque narrationem dabo. Ille ita habet: *Perilla ligero, ſiue canicula agilis, animal eſt omnium quæ viderim ignauiſſimū; nam adeò lentè mouetur, vt ad conficiendum iter longum dumtaxat quinquaginta paſſus integro die illi opus ſit. Primi qui illum conſpexere Chriſtiani, in memoriam reuocantes Aethiopem in Hiſpaniâ, Ioannem Album appellari ſolitum, per ἀντίφρασιν videlicet, vt oppoſitum intelligeretur. ſic iſtud animal reperientes, & eius naturam conſiderantes, nomen illi indiderunt eius naturæ prorſus contrarium, agile appellantes, cùm adeo tardum & ignauum eſſet. Eſt verò hoc animal ex eorum numero, quæ in continenti maximè admirabilia ſunt, propter diſſimilitudinem quam habet cum reliquis animalibus. Binas palmas longum eſt cùm plenam magnitudinē adquiſiuit, aut paulò maius: craſſitudo ferè longitudini reſpondet. Quatuor exiles pedes habet, eoſq́; quatuor vnguibus præditos auium inſtar, ijs tamen ſimul connexis, & minimè aptis ad corpus ſuſtinendum; nam propter pedum exilitatem, & corporis grauitatem, ventrem quaſi rependo per terram trahit: collum in ſublime elatum & ſurrectum geſtat, prorſus æquale ad ſupremum vſque faſtigium, piſtilli inſtar, in quo facies ſita orbiculata, non valdè diſſimilis noctuæ, ipſis pilis circulum formantibus: paulò tamen longior quàm lata. Paruos habet oculos, & rotundos, nares ſimiæ inſtar, os valdè exiguum. Collum nunc in hanc, modò in illam partem torquet, tamquam attonitum. Summum harum animalium deſiderium eſſe videtur, vt vel arbores vel palos conſcendere queant; ideò magnâ ex parte in arboribus, vel etiam in altiſſimis eorū ramis conſpiciuntur, quas longis*

vngui-

vnguibus apprehendentes lentè conſcendunt. Caudâ caret, piloſq; habet ex alba cinericeos, vt taxus ferè. Eius vox à reliquorum animalium vace valdè differt, quia canendo ſex voces per internalla dumtaxat profert, vnam altiore tano quàm alteram, ſemper diminuendo, videlicet vt prima ſit altioris toni quàm reliqua, deinde alia ſenſim deſcendenda minuantur. Nam quemadmodum ſiquis canat la, ſol, fa, mi, re, vt, ſic hoc animal ſimili tana pronunciat ba, ha, ha, ha, ha, ha: & ſicut de bardato dicebam, ſi id animal conſpectũ fuiſſet in illis regionibus, quibus equos armatura muniendi canſuetudo originẽ habuit, ab ea animali exemplum deſumptum fuiſſe videtur; ſic primus muſices inuentar eius initia ab huius animalis cantu formaſſe dici paſſet, patiùs quàm ab vllâ aliâ causâ: nam hoc animal per ſex has vaces nos idem dacet, quod per la, ſal, fa, mi, re, vt, vt intelligere licet. Sed vt ad eius hiſtoriam reuertamur, nacte dumtaxat hoc animal cantat per modica internalla, ſex illas vaces repetenda, interdiu numquã cantare auditur; eam ab cauſam, & propter exiguos illius oculos, nacturnum animal eſſe arbitror, ac obſcuritate & tenebris delectari. In ades tranſlatum, naturali ſuâ tarditate mouetur, nec acclamatiane vllâ, aut impulſione gradum accelerat. Alui aliquando domi hoc animal, & quantum ego, & alij qui etiam aluerunt, abſeruare potuimus, numquam vllâ re veſci deprehendimus, ſed ex aere viuere exiſtimauimus, quia caput & os ad eam partem ſemper obuertere conſpiciebamus, vnde ventus ſpirabat patiùs quàm ad aliam; ex quo apparebat, aërem illi valdè gratum eſſe. Noxium animal non eſt, neque mordet, imò nec etiam mordere poteſt, propter oris anguſtiam. Verùm adeò fœdum aut ignauum animal videre non memini. Arborem nactus quam canſcendere queat, etiã in altiſſimas eius, vt dixi, ramas euadit, in quibus octo, decem & viginti dies harebit, nec ſciri poteſt quâ re veſcatur.

Mapheus verò ſic narrat: *Valdè etiam inuſit[illegible]â & effigie & naturâ eſt animal, quad ab re ipsâ Luſitani Pigritiam appellant, eriganum ferè magnitudine, ſed raſtro fœdiore ad aſpectum, & vnguibus ad digitorum ſimilitudinem prominẽtibus. Huic ex occipitio exiſtens coma ceruicem velat, lentaq; ipsâ ventris adipe verrit humum, neque vmquam in pedes exurgit: denique tam tardè mouetur, vt quindecim ipſis diebus ad lapidis iactum continuo tractu vix prodeat. Victitat arborum folijs; & in earum cacuminibus degit plerumque, quarum in aſcenſu biduum circiter, tantumdem in deſcenſu ponit. Neque verò adhartationibus tantùm aut minis, ſed ne plagis quidem, fuſtibúſve beſtiam cantillum de inſitâ ignauiâ ac tarditate dimoueas.*

Hanc hiſtoriam ſecuti in quodam Gnomoglyphico ita luſimus:

Te ridet natura, Piger: Braſilica Tempe
Beſtia fœda colit nomine dicta tuo.
Tarda gradu reptat, pede non aſſurgit inani;
Ventre ſed adlambit lęta adipalis humũ.
Ad iactum praperat ter quinâ luce lapilli,
Et biduo frondens laſſa cubile ſubit.
Acta minis, plagis, neutris ignauia cedit:
Nec ſinit inflicto vulnere tarpor iners.

Neque Cluſij deſcriptionem ex pelle huiuſce beſtiæ contemnam. *A collo*, inquit, *ad extremam dorſi partem paullò plus quàm quatuordecim vncias longum erat eius corpus, craſſitudo verò ſiue ambitus penè tatidem cantinebat. In viuo autem animali longè maiorem fuiſſe, non eſt dubium. Collum ipſum ſex vncias longum erat, & quatuor craſſum, camprehenſis etiam ipſis villis. Anteriara crura ad pedum (quos planos habet inſtar vrſorũ aut ſimiarum) vſque flexuram ſeptem vnciarum longitudinem ſuperabant: poſteriora autem ſex cum ſemiſſe dumtaxat longa, vt anteriaribus ferè integrâ vnciâ eſſent breuiora. Anteriores pedes, à flexurâ ad vngues vſque tres vncias erant longi; paſteriares autem einſdem penè langitudinis, vtrique tamen valdè anguſti, licet plani, vt mirum videri non debeat, ſi cum difficultate ſubſiſtere & pragredi queat: ſinguli verò tribus cantiguis vnguibus binas vncias cum ſemiſſe longis, albis, & valdè mucranatis praditi, pronâ quidem parte arcûs inſtar elatis, ſupinâ autem ſiue infernâ carinatis. Vniuerſum corpus à ſummo capite ad vngues vſque denſiſſimis, ysq; prolixis villis erat obſitum, colaris partim nigri, partim cinericei, penè vt moles quem vulgus taſſũ ſiue taxum appellat, mollioribus tamen; atque à colla ſecundùm dorſi longitudinem, vſque ad poſteriora ferè crura, nigrorum pilorum quadam ſerie erat inſignitum. Totum collum à ceruice ad anteriora vſque crura veluti iubâ quadam nigrorum crinium in vtrumque latus propendentium tectum habebat caput exiguum, breuibus pilis ſubrufis obſitum, cum menta & gutturis parte roſtra ſimiam quodammadò referebat: breue enim, glabrum & obtuſum, ſimiſq; naribus erat praditum. exiguis etiam dentibus, ſatis tamen latis: cùm verò rictum amplum nan habeat, hoc animal vix mordere poſſe mihi perſuadeo.*

Appendo Doctoris Franciſci Hernandi narrationem de hoc animali: *Canis genus eſt tardiſſimi, atque eius rei gratiâ* VELOX *nuncupatus, & mirandâ formâ: duos enim dodrantes plus minùs in iuuentâ craſſum cùm ſit, paulò maiarem longitudinem pracedente tempore aſſequitur, quaternis valdè exilibus inſiſtens pedibus, quorum ſinguli totidem vnguibus armantur, illis auium ſimilibus, ſed conun-*

ctis

ctis inter ſeſe. Collum eſt excelſum, rectumq́; & omni ex parte æquale, cuius poſtremam partem facies orbicularis occupat, in quâ oculi modici, & rotundi nares cercopitheci. Os valdè paruum, pili verò vniuerſi corporis ex albo rubreſcentes, & cauda nulla. Tanta verò eſt eius tarditas, vt vnius diei ſpatio vix quinquaginta paſſus pertranſire poſſit. Nocte dumtaxat ſonitum edit, peſtertoribus ſyllabis ſenſim magis ac magis gracileſcentibus. Arbores libenter ſcandit, & circa ſummos ramos conſidens, viginti interdum commoratur dies, nullo cibo aſſumpta, quamobrem creditur chamæleonis inſtar aëre paſci; nam & minimum habet os, & ineptum edenda. Stupidiſſimum animal eſt, innocentiſſimumq́; &, vt creditur, nocturnum, quoniam & noctu dumtaxat canit, & hebeti viſu præditum eſt.

Illud autem quod Ouiedus & Hernandus dicunt, nullâ re niſi aëre veſci, fortaſſe non abſolutè dictum. Folijs arborum potuit rure ali, & domi beſtiolis quibuſdam ſecretò, muſcis, veſpis, vermiculis, ſcarabeis. Scribit Acoſta etiam formicis nutriri, qui & tres dumtaxat vngulas ſingulis pedibus tribuit. Antonius Herrera addit, ad ſingulos greſſus ingemiſcere, ſed tres tantùm horas in aſcenſu arborum durare. Addunt aliqui, tantâ pertinaciâ adhæreſcere arboribus, vt niſi mortua non auellatur.

Thevetus & Ioannes Lerius alterius monſtri huic ſimilis meminerunt, quod ille *hau*, ſiue *hauthi* appellat, Lerius verò *hay*: vterque enim illi tribuit ſimiæ faciem, cutem hiſpidam & villoſam, crura hirſuta, ternos in ſingulis pedibus oblongos & acutos vngues, plerumq; in arboribus verſari, captum autem ſine difficultate cicurari & domeſticum fieri; à nemine conſpectum quidpiam edere, eâ de causâ à pleriſque ex aëre viuere exiſtimari. Neuter tamen tantâ ignauiâ præditum eſſe dicit, aut caudâ carere, ſed breuem caudam habere vterque ſcribit. Lector ea quæ apud dictos Auctores extant, cum his quæ ex Ouiedo protuli, conſerre poterit.

CAPVT XIV.

De quadrupede candenti.

INuenitur in Nouâ Hiſpaniâ non procul ab Auſtrali pelago in prouinciâ Toztlani & Caſcapani ferarum genus à capillorum candore vocatum tzon yztac, breuibus cruribus, atro colore, & corpore craſſo. Manibus pedibuſque & corporis magnitudine tigrinâ, caudâ prolixâ. Animal rarò veniens ſub hominum conſpectum, & quod transfixum ſagittâ quandoque ſuccumbat. Fabulantur Indi, luteo capite viſum, celerem prænuntiare mortem; candenti verò, longam vitam polliceri, ſed indigam, plenamque ærumnis & laboribus.

CAPVT XV.

De tigribus Indiarum.

TIgris in nouo orbe non vnâ aut mole, aut furore, aut ſpecie. Vulgaris noſtris eſt maior: huic alia ſimilis, quæ, quia minor, ab Indis *tlaco ocelotl*, id eſt parua tigris nuncupatur, maculis fuſcis & nigris conſcripta, non pallidis & candentibus, vt alijs communes ſunt. Perüani, vt Garcilaſſus putat, tigridem vocant *vturuncu*: nam, quod Ioſeph Acoſta dixit, vrſos dici *aboronocos*, corruptâ nonnihil ab Hiſpanis voce, non ita exploratum cenſet; vcumari enim vrſus dicitur. Mira tigridi diſcretio gentium: parcit Hiſpanis, inuadit Indos, vt inter multos Europæos barbarum internuſcens, impetum in illum deſtinet. Ferociores ſunt leonibus: auide Indos quærunt, etiam in domibus & caſis; & niſi conſtanter fores ſint clauſæ, clanculùm ingrediuntur, & correptum aliquem barbarum mordicus deferunt, non ſecùs ac felis murem: nec aduerſus illas arbores aſyla, quas aſcendunt vt illinc deijciant fugientem, & lacerent. In expeditione Fedremani quædam tigris cohortem militum aggreſſa, in medio omnium dilacerauit Hiſpanū vnum, tres Indos, tutaque & impunis euaſit. Nihilominùs tanta feritas elumbatur: ſi vel baculo circa renes cædatur, languet, & vincitur; non alia via patet victoriæ. Nulla alia fera magis timetur Indis Occidentalibus, imò in veneratione eſt. Dæmon illis ſæpiſſimè ſpecie tigridis loquebatur. Vngues venenati creduntur, numquā reparatur plaga ex illis. Iam poſt introductum Euangelium reuerentiam imò timorem huius ferę amiſit barbaries. Capitur laqueis, alicubi muſcipulis.

In Bengalâ ferociſſima inuenitur, & contumacis odij: vſque ad triginta milliaria inſequitur per littora nauim quâ aufugit læſor. Obuijs præterea quibuſcumque hominibus & feris atrox. Præuenit natura tantā peſtem. Comitatur tigrim aliud animalculum, quod aſſiduo latratu illam indicat, quo audito feræ aliæ recedunt, aut conduntur, homines fugiunt. Sunt illę tigrides humanę carnis auidiſſimę, auariores Nigritarum quos internoſcunt: nauem, ſi quam in orâ perſpexerint, per viginti leucas curſitando proſequi ſolent, vt ſi quis in terram exſcenderit, deuorent. De nocte in naues inſiliunt, vt incautos nauicularios opprimant. Referam huius exemplum memoratu dignum, quod accidit interim dum noſtri in Bengalâ agerēt. Æthiops quidam

dam ſeruus cùm ſomniaſſet à tigride ſe abreptum, ſequenti nocte ſub nauis, quâ vehebatur, prorâ ſe abſcoodir. Rogatus à domino cauſam, ſomnium nocturnum enarrat; cuius veritatem illâ ipsâ nocte euentus probauit: omoibus enim dormientibus, tigris in nauim inſiliens, ceteriſque, qui plus quàm triginta io naui iacebāt, iotactis, deſub prorâ miſeri Æthiopis apprehendit latus, & abripuit. Felicior alterius ſors fuit, ſed diuioâ protecti prouidentiâ. Hic cùm haud procul à littore in naui ageret, à tergo hinc eum tigris, ab aquâ è flumine illinc crocodilus inuadit: ſed audi caſum. Tigris, vt aduerſarium præuerteter, prædamque extorqueret, nimiâ velocitate vltra hominem delata, & io nauis latus impacta, in crocodili ſauces incidir; ille vtriuſque belluæ impetum ac rabiem hoc modo euaſit. Dici nequit, quantopere Bengalani tigridum rabiem metuant: hinc varijs eas nominibus nuncupant, veriti ne ſi proprio dicerent nomine, continuò dilacerentur. In Braſiliâ magna tigrium vis, quæ famelicæ horribili pollent velocitate, tremendis viribus. Eædem paſtæ tantâ dicuntur eſſe ignauiâ, vt à gregarijs etiam canibus confeſtim in fugam agaotur. Non homines tantùm perdit gula.

In nouâ Hiſpaniâ ſpeculatut ex arboribus ad ripas fluminum crocodilos: inde deſilit, & incautos occidir.

Aliquando non minore iacturâ à tigride Iodicâ infeſtata Darien fuit, quàm olim à fero leone Nemea, & à tabido apro Calydonia, vt Petrus Manyr narrat. Integro namque ſemeſtri noctem aiunt exactam fuiſſe nullam indemnem, quin vel iuuencam aut equum, canem aut porcum intra vici ipſius vias interfecerit. Armenta gregeſque iam minuebaotur: imò & minime tutò refetunt domo exiſſe quemquam, eo tempore præcipuè quando catulos alebat, tunc namque adoriebatur & homines, ſame vrgente catulorum, ſi homines priùs occurrebaot quâm brutū animal. Neceſſitare cogente taudem ars inuenta eſt, quâ tanti ſanguinis pœnas lueret. Exploratis quippe anguſtijs ſemitarum, quibus è cauernarum latebris ad prædam noctu prodire ſolebat: excauatâ ibi ſcrobe aliquâ, cratibus & aggeſtâ terrâ leui ſuperſtratis, fallaciam occultarunt Indi. Veniens incautus (mas quidem erat) tigris decidit in ſoueam, & ſudibus acutis in ſcrobis fundo defixis inhæſit. Rancatu ſuo vniuerſam replebat viciniam, & montes illi ſtridore eius reboabanr. Saxis tum iogentibus ex foſſæ margine io eum ſudibus infixum deiectis, peremptus eſt. In mille aſſulas, & mille fruſtula fixâ dextrâ directas haſtas, & ab alto iaculatas, dirumpebat. Semianimis & exanguis formidine teplebat intuentes; quid ſolutus & incolumis feciſſet? Ioannes quidam Ledeſma Hiſpalēſis, Vaſchi Nuñes amicus, & laborum ſocius, de tigride illo ſe comediſſe faſſus eſt, bouinaque carne nihilo deteriorem eſſe retulit: Vnde tigridem eſſe dicant, interrogati qui numquam tigridem viderant, reſpondent, A maculis; à feritate, à dexteritate, ſigniſque alijs ab Auctoribus datis tigrim arbitrari, cùm & pardos & pantheras maculatos ex ipſis plerique ſe vidiſſe prædicent. Tigride mare perempto, mootes verſus veſtigia illius ſecuti, antrum, coniugale ipſius domicilium, adeunt, duos abſente genitrice catulos vberibus adhuc matris indigos auferunr. Mutato conſilio, quò grandiuſculos effectos in Hiſpaniam poſt hæc mitterent, ferreis catenis diligenter io colla compoſitis, ad maternum antrum paruulos reportant à matre lactandos. Poſt paucos inde dies regreſſi ad ſpeluocam, nec catulos reperientes, credebāt eos à matre in fruſta præ rabie dilaceratos, ablatoſque, ne quiſquam eis frueretur: aſſeuerāt oamque, ſolui è catenis nullo pacto potuiſſe viuos. Pellis peremptæ tigridis ad Hiſpaniolam, ſiccis herbis & culmo farta, miſſa eſt ad Admirantum & Primores.

CAPVT XVI.

De tigridibus Bambæ.

Regredior ad noſtrum orbem, & appendo quæ de tigridibus Bambæ ex fide Eduardi Lopezij Philippus Pigaſeta ſcribit. Cùm in Regno Anzicano multi ſint leones, vt & in alijs diuerſis mundi partibus, nulli tameo in regno Congiano, & præcipuè in prouinciâ Bambâ reperiuntur: Tigrides verò, quas incolæ engri vocant, ibi ſuot plurimæ: de quarum naturâ mirabile quiddam, refert expertus Eduardus, nimirum quod eius quodam ductu oullam vim inſerant hominibus albis, cùm nigris econtrà ſiot ioſeſtiſſimi. Vnde cùm in campo aliquādo cum comitibus cogeretut pernoctare, nigros omnes eſſe à tigribus occiſos, abſque vllo alborum detrimento. Tam ſunt ibi feroces, vt cogente ſame etiam ex ipſis domuum veſtibulis pecudes auferant, leooibus feritate, viribus, rugitu, & omoibus ferè ſimiles, excepto tātùm colore, pelle maculis quibuſdam diſtinctâ. Varijs eas capiunr modis, aut mortuas, propoſitis, quà paſtu venire ſolent, carnibus venenatis, vel etiam confectas iaculis; aut viuas, laqueis quibuſdā, propoſitâ caprâ aut ſimili aliquo, ad alliciendam, animali domeſtico, quibus fera paſtum veniens implicata ſe ſoluere nequit, ſed quantò plus ſe mouet,

uet, tantò magis adſtringitur. Capiuntur etiam aliquando paruæ. Vnde refert Eduardus, viuus ſibi factam copiam, quæ quindecim dies nondum exceſſerat, quam quoque educarit, & canis loco aliquamdiu habuerit, quæ etiam à nullo, niſi à domino, contrectari voluerit; ſtridens & minitans ſi alius accederet. Sed cùm tandem videret, innatam feritatem nullo artificio domari poſſe (canem enim & zebram ipſi chariſſima occiderat) glande ſclopetariâ eam, maius aliquod præueniens malum, traiecit. Cùm animal ſit & hominibus & alijs omnibus animalibus infeſtiſſimum, præmium à Rege propoſitum eſt iis qui allatâ pelle ſe occidiſſe aliquam teſtari poſſunt; eâ tamen conditione, vt pellis pilos illus longiores & duriores, qui circa os naſcuntur, habeat; aliàs enim loco præmij plectuntur veneficij ſuſpecti: præſentiſſimum enim iis ineſt venenum, & comeſti ſub alijs cibis, mortem quaſi rabioſam inducunt.

CAPVT XVII.

De zebrâ.

PRocedit idem Auctor. Naſcitur quoque in hoc tractu, vt & in alijs Barbariæ & Africæ locis, animal aliud zebra dictum: quod cùm mulæ quoad formã & ſtaturam per omnia ſit ſimile, mula tamẽ (parit enim) non eſt, & colore non tantùm à mulâ, ſed etiam ab omnibus alijs animalibus differt. Tribus enim diuerſis coloribus, nigro, albo & ſpadiceo, qui per lineas tres digitos latas corpus à dorſo verſus ventrem hemicycli in modum ambiunt, per totum corpus diſtinctum eſt, caudâ colore rubicundo & lucente. Pes & vngulæ vt mulæ, inceſſu alioqui leui & alacri ſimilis equo, quem curſus velocitate multùm ſuperat, ita vt Luſitanorum prouerbio anſam præbuerit, qui cùm celerem aliquem dicere volũt, *zebrâ velociorem* dicunt. Parit quotannis, vnde & maxima habetur copia; ſed incolis, qui eâ vti neſciũt, eſt inutilis: equorũ enim loco ipſi tam pace quàm bello eſſe poſſent, naturâ eas equorũ loco, quibus hoc Regnum deſtituitur, ſubminiſtrante. Incolæ verò ignari, cùm equos non habeãt, & boues iugo ſubdere neſciant, zebras inſuper domare & frænare non valeant, varijſque alijs animalibus vti non poſſint, hominum ad hæc omnia operâ vti coguntur. Atque ita vt omnia hominum ſuper imponuntur humeris, ita quoque ipſi ab hominibus vel in lecticis, aut ſedibus portatilibus à Sole coopertis circumferuntur; ad manus ſemper ſeruos aut alios ad id conductos habentes. Et ſi magnum aliquod iter breui tempore eſt abſoluendum, multos tales quaſi ἀνθρωποφόρους circumducunt, vt prioribus defeſſis, alij atque deinceps alij poſſint ſubſtitui; qui etiam ita alternatim ſubinde mutati, tantæ ſunt celeritatis, vt equos curſores anteuertant.

CAPVT XVIII.

De dante Africano.

PErgit Philippus, conteſtãte noſtro Marmole. Eſt & aliud animal quadrupes, *dante* dictum, boue paulò minus, formâ tamen capitis & corporis reliqui non multùm abſimile; colore ſubruſo, cornua caprina habens in capite, polita tamen & nigra, ex quibus, vt ex bubalorum, varia conficiuntur inſtrumenta. Pellis ad multa vtilis; vnde in Luſitaniam, & inde in Germaniam defertur. Ea vt bubalorum, ceruorum, aliorumque animalium, ad vſus humanos, præcipuè ad conficiendas veſtes durabiles, præparatur. Haberet quidem Rex Congi libenter qui eas præparandi noſſet artificium, ſed cùm voti non poſſet fieri compos, crudis vtuntur incolæ, parmas & ſcuta ſua contra telorum vim iis contegentes. Ferum admodum eſt animal, & venatorem ſuum, niſi dexterrimus & celerrimus ſit, facilè peſſumdat: abſque vllo enim timore viſum inſequitur, & ſi adipiſcitur, cùm cornubus nocere non poſſit, ore dilacerat, & pedibus vſque ad mortem conculcat. Arcu tamen & ſagittis, & nunc ſcopleto occiditur.

CAPVT XIX.

De empalangâ.

INſit idem Scriptor. Aliud prætereà animal ibi reperitur, quod *empalanga* vocitant, figurâ & magnitudine bouem referens, niſi quòd & caput & ceruicem gerat erectam ceruorum more, cornua quoque habeat in capite recta & longa, nodoſa in ſummitate, interiùs parum inflexa: quod quamuis etiam ſit ſilueſtre, nemini tamen eſt moleſtum; neque adeò etiam eſt ferum, quia facili negotio ararro, ſi adeſſet incolarum aliquod ingeniũ, accommodari poſſet.

CAPVT XX.

De lupis Bambæ.

NEc prætermittendum eſt quod ſubdit ipſe Pigafeta. Lupi quoque eius regionis ſingulariter oleo palmarum delectantur, quod, cùm vt canes ſint ſagaces, quamuis remotum indagant, & noctu, niſi in tigurijs accu-

accuratè cuſtodiatur, vel etiam in campis, porrirotibus ibi pernoctantibus, & dormientibus, furantur. Oleum quod ex palmarum fructu exprimitur, craſſum eſt, & butyri in modum ductile, quod cucurbitarum corticibus excipitur, ægrè reſeruatur. Et mirum eſt, quàm dextre hi fures dentibus vaſa comprehendant, & humeris, vt lupi noſtrates, oues furati iniiciant, vt curſus tantò ſit expeditior, & perſequentium verbera effugiant.

CAPVT XXI.

De leonibus Indicis.

IGnauior apud Indos noui Orbis natio leonum, *puma* Perüani vocant. Minores quàm Africani ſunt, fugaces, aut innocentes, niſi inuadantur, degeneres omnino animo: mole, iubâ, colore fuſci ſunt potiùs, quàm fului. Ad eos venandos conueniunt Indi. Lapidibus ac fuſtibus occidunt. Conſcendunt ferè aliquando in arbores, eò vſque haſtis & ſagittis illos infeſtant barbari. Veſcuntur feſtiuè eorum carne (alba eſt & craſſa) adipem medicamentis reſeruant, oſſa ſaltationibus & choreis. Quidam Hiſpanus deturbauit arbore leænam ingentem, quatuor tranſuerberatam ſagittis. In ventre duo tigridum catuli inuenti, quos per adulterium ſui generis conceperat. Paternæ maculæ indicia criminis fuerunt. Leones marinos comederunt Hollandi.

CAPVT XXII.

De leonibus exiguis.

EX inſulâ Margaritâ minimum leonum genus miſſum ad Philippum II. in itinere penjt. Neſcio an potiùs ælurorum ſpecies fuerit cum leoninâ facie. Ad eumdem ipſum Philippum miſſus fuit ælurus laniger ſeu iubatus inſtat Melitenſis canis, colore candidiſſimus, ſed motibus mitiſſimus, & delicijs idoneus.

CAPVT XXIII.

De leone albo.

EST in Chiappâ animal cani leporario ſimile, nigrum, niſi caput & collum, hæc alba ſunt, vocant propterea Indi leonem album. Venatu viuit.

CAPVT XXIV.

De animalibus leoni affinibus.

SVnt præterea aliæ feræ leoni vicinæ. Miztli, quemadmodum à Barbaris appellatur, leoni noſtro non iubaro aut idem eſt, aut congener, in infantiâ fuſcus, & fuluus in iuuentâ, interdumque rubeus aut ſubalbidus, in maiorem tamen corporis aſſurgens molem (quod ob regionis diuerſam naturam poteſt euenire) ac longè minùs ferox. Eſt quoque quamiztli affinis leoni, vnde nomen mutuatum, ſed mitior, agiliorque: quo fit, vt quidam Hiſpanorum pantheram eſſe putauerint. Ad eiuſdem pertinet differentias macamiztli, qui à ceruo & leone ſumpſit nomen, quos quibuſdam corporis partibus imitatur: necnon & cuitlamiztli, à leone & lupo indigenâ nomenclatione mutuatâ. Hæc beſtia eſt leone craſſior, mitior tamen minorque. Viuit ceruorum, ouium, & crotalium venatione, interimit etiam ſatur quæcumque offenderit animalia. Cùm famem ſemel expleuit, binos ternóſve dies dormit, abſtinens à prædâ, donec rurſus eſuriat. Eſt & tlalmiztli fele minor, ſed facie leoninâ. Mirabilis eſt in paruo corpuſculo animalis vultus & ferocitas. Cacamizrli vocatur aliud animal, quod ad leonum paruorum feliúmve genus pertineat, & in iuncetis verſari ſoleat. Quadrupes eſt, quaternas ſpithamas longus, ſed corpore non admodum amplo, fuluo pilo, & aliquantiſper prolixo, auriculis breuibus ac penè nullis, ælurino capite, caudâ prolixâ hiſpidioreque. Adeò eſt ferox, vt ceruos plerumque aggrediatur, etiam occidat. vnde fortaſſis ei nomen, niſi à fele potiùs profectum ſit. mixtli enim apud Mexicanos interdum ælurum, interdum ſignificat leonem. Viuit apud Panucenſes.

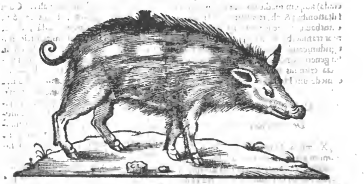
CAPVT XXV.

De grato leonis animo.

NOlo ad alia prodire, quin pro ingenio leonis pauliſper hîc digrediar, & ſubijciam quæ Ioannes à IESV MARIA Carmelita Diſcalceatus libro de Arte amãdi Deum commendauit memoriæ & pietati. In Africâ, quæ, ad diſtinctionem Libyæ vel Africæ inferioris ſuperior dicitur, quæq; haud procul à freti Herculei anguſtijs abeſt, nobilis

quidam Hiſpanus, illuſtri ſatis loco natus (cuius generoſitatem indicat ad patria & gentilitia familiæ inſignia additum poſteà ſerpentis vel draconis caput) quoddã tranſiens deſertum, videt leonem cùm dracone (hæc namque animalia regio illa fert) acri certamine niſuque confligentem. Quo conſpecto, humana nobilitas ei fauere & opem ferre feræ cœpit, quæ inter ceteras dominatum fert, leoni inquam, adeò vt Nobilis ille haſtâ, quam geſtabat, draconem aliquoties impetens, eumque mortali ſaucians plagâ, leonem ab eo in quo verſabatur periculo eripuerit. Leo porrò ſuum liberatorem reſpiciens, nullo alio edocente vel impellente, ita ad amandũ eum moueri cœpit, vt quocumque is ſe conferret, penè ceu canes fidi & domeſtici, equum ſequeretur, idq; amore adeò ſincero & vehementi, vt nullâ ratione abigi poſſet. Adeò autem is affectus increuit, vt cum Eques nauem conſcendere pararet, in Hiſpaniam traiecturus (iam enim vſque ad littus eum leo ſecutus erat) videretque leo ſe eadẽ excludi, rugitu aliiſque editis ſignis, quemdam mortis præferre dolorem cœperit, quibus ſcilicet oſtendebat, quantopere hæc eũ à domino ac benefactore ſuo dimiſſio torqueret. Denique cùm nauem magis magiſque à littore dimoueri elongarique cerneret, ac dolorem diutiùs ferre non perualeret, in aquam ſeſe coniecit, vt quem adeò diligebat, abeuntem ſaltem natatu ſequeretur, & mirabili hac gratitudinis & amoris demonſtratione vigente, tamdiu cum maris fluctibus luctatus eſt, donec & defatigatione nandi, & interiori afflictione victus fundum petijt aquis mergendus. Quid tu ſatis, ô anima, à draconis infernalis faucibus per nobiliſſimum illum Equitem, qui ſuper candidum puriſſimæ humanitatis ſuæ equum vehitur, liberata? Quomodo poſt hunc liberatorem tuum non curris? quomodo ad eum non euolas, etſi vel cum maris vndis te conflictare oporteat?

ZAINVS.

CAPVT XXVI.

De zainis & apris Indicis.

MOntanam miri ingenij feram vocant Indi *coya metl*, alij *quauhtcoya metl*, alij *quauhtlacoyametl*, alij *quapicotl*, alij *ſataſſou*, alij *ſaynum*, ſiue *zahinum*. Similis eſt noſtrati apro, niſi quòd minor ſit & deformior, vmbilico eius exiſtente ſupra dorſum & circa renes. Mirum aſpectu: ibi humor aqueus receptus digitis expreſſus effluit; *nec tamen*, inquit Franciſcus Hernandus, *verus eſt vmbilicus, aut ſubeſt quidquam ab eo quod in alijs animalibus reperiri ſolet diuerſum (quod eo diſſecto cognouimus) aliúdve quàm glanduloſa quædam & mollis pinguedo*. Antonius Herrera putat reſpirare per ſupinum hunc vmbilicum. Fœtidus eſt. Lerius omnino fauet. Scribit aprum Americanũ habere foramen in dorſo, quemadmodum in capite ſues marini, quo ſpiritum emittit admittitque: addit frendere terribiliter, & macilentiorem eſſe noſtratibus. Attentior eſt cenſura Franciſci Hernandi de tumulo dorſi. Iracundi ſunt. Venatores conſcendunt arbores: accurrit grex zainorũ, mordent & lacerant truncũ, cum hominem non poſſint, quos ille ſuperne tutus venabulo cædit. Gregatim diſcurrunt; eligunt ducem, &, vt fertur, minorem aut viliorem omnium. Antonius Herrera ſcribit eſſe ſenem & flaccidum, neque niſi duce occiſo ſocietatem & cohortem diſſoluere:

uere: priùs enim occiderentur, quàm regem deſererent, auctor eſt Petrus Simon. Aliqui Bachiris hoc imputant. Mirum odium in tigridem. Dux zainorũ conuocat quoſcumque poteſt ſui generis, vſque ad trecentos aut plures, quemadmodũ Imperator conducit militem. His eopijs inuadit tigridem: quæ, licet ferociſſima præ omnibus Americanis feris, vincitur multitudine, non ſine magnâ zainorum ſtrage. Inuenti innumeri occiſi ſimul cum tigride, vt paueiſſimi poſſint epinicium canere. De ingenio huius feræ ſic narrat Franciſcus Hernandus: *Ferus eſt ac truculentò morſu, cùm primùm eſt captus.* Sed cùm cicuratur, placidus eſt domeſticis, & habetur in delicijs. Caro eſt ſimilis ſuillæ aprugnæve, ſed durior atque inſuauior. Setæ ſunt aſperæ, albo ac nigro promiſcuè variatæ colore. Veſcitur glandibus, radicibus, & alijs montanis fructibus, nec nõ vermiculis, lumbricis, atque alijs huiuſmodi animalibus, quæ lacuſtribus, humidis & vliginoſis locis naſcuntur. Deuaſtant etiam ſata, cùm ab eis non arcentur. Gregatim ambulant; & redditi mites, aluntur quibuſcumque eſculentis. Digiti pedum variant: ſiquidem alij productiores ſunt, alij breuiores. Scribunt aliqui, apros Indicos breuiſſimis eſſe caudis, vt abſciſſas putes. Pedibus etiam eſſe noſtratibus diſſimiles, & poſteriores vno digito non vngulato conſtare. Carnes multò noſtrorum carnibus ſaporoſiores ſalubrioreſque, ſed ſaynis opus eſt præcidi vmbilicum, alioqui vno die corrumpuntur. Communes ſues *guadatinage* dicuntur, quas copia ſilueſtres plurimas fecit. Perinde ac apri petuntur venatu. Alijs regionibus maizio ſaginantur, vt butyrum inopiam olei reparet. Recens illorum caro ſalubris perinde ac arietina.

Apros inſulæ Madaigaſcar ingentes eſſe narrat Marcus Paulus Venetus, & dentem apri, relatum eſſe ad Magnum Cham ſcribit quatuordecim librarum pendentem; naſci denique in eâ inſulâ bubalorũ magnitudine.

CAPVT XXVII.

De ſuibus Indicis.

SVes in Hiſpaniolâ laſciuæ naturæ ſuperant vitulum. Ex adipe eius eliquatâ, viginti quinque pondo prodierunt butyri. Teſtis oculatus eſt hiſtoricus eius inſulæ Anonymus, cuius manuſcripta apud me ſunt. Pellis tympanis ſeruiebat.

CAPVT XXVIII.

De vrſis Indicis.

INueniuntur in prouinciâ Veræ pacis maximi vrſi, lanigeri ſatis, nigris pilorũ ſiue lanæ grumis. Cauda illis palmaris dũtaxat: manus velut humanæ. Simi ſunt velut nigritæ, rotundo roſtro, depili & rugoſo. In Virginiâ eduntur. Meticuloſi ſunt: fugiunt homines, aufugiunt ad arbores, inde deturbantur, fauciati iaculis.

CAPVT XXIX.

De vnicornibus Indiæ Occidentalis.

BArbari Veræ pacis narrarunt apud ſe eſſe animal magnum, equi inſtar, in fronte geſtans craſſum cornu.

CAPVT XXX.

De fele ſilueſtri.

VOcant Indi *tepemaxtlaton* genus quoddam felis ſilueſtris aut muſtelæ; nam & æluro par ferè eſt magnitudine. Pilis veſtitur nigris, & promiſcue candentibus. Puluis eius dicitur febrientibus conferre. Roſtrum eſt longum, auriculæ paruæ, breuia crura, & cauda eiſdem tranſuerſis faſcijs nigris candidiſque, quibus tepemaxtla Ocoitucenſis, cuius videtur ſpecies.

CAPVT XXXI.

De muſtelâ ſilueſtri.

ALiam ſpeciem muſtelarum ſilueſtrium appellant barbari *quauhtentzo*, prælongæ caudæ, fuſci pili molliſſimique, & punctis nigris diſtincti. Mitiſſimum eſt animal, licet vulpeculæ ſimile: accedit etiam ad cognitos & domeſticos. Parantur è pelle veſtes magno habitæ pretio, tum ornamenti gratiâ, tum etiam ad frigoris arcendas iniurias. Manus ac pedes habet quauhpecotl. Alitur platanis & alijs fructibus. Vitam agit in regionibus calidis Xonotlæ.

CAPVT XXXII.

De muſtelâ Libycâ.

VEnio ab Orienre ad Meridiem. In nouo orbe minùs norum muſtelæ genus ex Cluſio dabo, quæ ad Iacobum Plarcau deportara ex Africâ fuir. Erat porrò hoc animalculum maioris muris ſiue gliris non prorſus adulri magnitudine, corporis formâ muſtelàm & ſciurum quodammodò referens: nam capite & caudâ longis pilis præditâ ſciurum æmulabatur, illam quidem arrollens, minimè tamen ſupra capur rerorquens vt ille, ſed in alrum nonnumquam valdè explicans. Comedens, clunibus, ſciuri inſtar, inſidebar, anrerioribus pedibus cibum renens & verſans. In vtraque mandibulâ binis longioribus denribus in anreriore rictus parte erar præditum: aures ferè orbiculares habebat, & pilorum colorem varium à ſpadiceo, fuſco, & albo, ſingulis coloribus à capite ad caudam, ſecundùm corporis longitudinem virgarim & radiarim excurrennibus: ſumma venuſtas erat in caudâ, ſimilibus coloribus etiam virgatim diſtinctâ, cùm, vt dicebam, illam inrerdum valdè explicaret pauonis caudæ pænè inſtar. Pedes in quinque digitos erár diuiſi, quaternos antrorſum ſpectantes, eorumque binos medios longiores, quintum autem breuem calcari non diſſimilem, retrorſum ſpectantem. Omni cibo ipſi obiecto indifferenter veſci intelligebam, præſertim veiò pane delectari: ferox non eſſe, ſed facilè cicurari & domeſticum fieri, vr liberè, nullo vinculo adſtrictũ, quò vellet vagari, permitti poſſer; nam ſuâ ſponte caueam repetere. Ipſe Iacobus ſibi relatũ ſcribebar, in naui, quâ aduecta fuerant, hæc animalcula adeò cicura euaſiſſe, vt nautarum ſinum & caligas ſubirent, nullamq́; noxam inferrent.

Huius animalcoli meminiſſe videtur is, qui anno ſecundo ſupra milleſimum & ſexcenteſimum nauigationis, quam Bataui in Libyam inſtituerunt, deſcriptionem vernaculo ſermone euulgauit. Nam trigeſimo capire Partis ſecundæ, in figurâ decimo numero inſignitâ, eius iconem, ni fallor, exprimit notatam litterâ L. rameſi nullam eius deſcriptionem faciar, ſed dumtaxat notet muſtelæ genus eſſe. Nomenclator quoque Getuli ſciuri meminit.

CAPVT XXXIII.

De vulpeculis Chiappæ.

GEnus vulpecularum Chiappa fert, inſidiantium per arbores auiculis.

CAPVT XXXIV.

De ſciuris Indicis.

SCiurus animalculum piloſum, cui pro tegumento villoſior cauda eſt, quâ in Solis præſertim æſtu ſe adumbrat. Pro manibus vritur priorum miniſterio pedum, quibus cibos ad os ſedens accommodat. Præuidet tempeſtatem, & aliâ parte aperit fores, obturatis cauernis quà ventus ſpiraturus eſt. Præter vetuſti orbis ſpecies, quinque in nouo differentias ſciurorum reperit in manuſcriptis Franciſcus Hernandus. Sciuros appellant Indi *quauhtechallotl* & *tequillin.*

Prior *quauhtechallotl* ſpecies dicitur *tliltic* ſiue *tlilocotequillin*, cognomine ſumpto à corporis & caudæ colore, nempe nigro, & à pinubus quas incolit. Veſcitur pomis quæ

ex arboribus decerpit, in earumdem cauitatibus reconditis ſeruatiſque in hiemales alimonias, vbi etiam ſobolem educat, & nihil non abrodit. Verſutus eſt, paſſerum voces ſonat, & caudam, quâ ſe totum operit, lanigeram geſtat. Mireſcit facili operâ, & quibuſlibet alitur nutrimentis. Dum comedit, poſterioribus inſiſtit pedibus, ac ori cibos admouet prioribus, attollens maiori ex parte caudam, aut corpus eâdem, niſi in curſu, tegens; tunc enim protendit illam. Iratus, eiuſdem pilos erigit. Adiunguntur eorum pelles internis veſtium partibus, caloris conciliandi atque ornamenti gratiâ, fugatâ ad eum modum hiemalis rigoris ſæuitiâ.

Secundus *quauhtechallotl*, *quapachtli* aut *coztic olotequilin*, à luteo alui colore dictus, in duplam ferè creſcit magnitudinem, alboq́;, nigro & fuſco colore promiſcuè tegitur, ſi ventrem excipias, qui pallens eſt, aut fuluus, quemadmodum attigimus, & caudam gerit prælongam pilosamque, quâ ſe interdum operit. Viuit in terræ foraminibus & antris incluſus, in quibus etiam educat prolem. Veſcitur Indico frumento, quod ab areis raptum in hiemem recondit. Verſutus eſt velut & reliqui, nec vnquam cicuratur, aut congenitam deponit feritatem.

Tertius *techallotl* dictus, caudam ferè depilem geſtat, ac breuiorem, nec dodrantem vincit longitudine. Non cicuratur, ſed ſemper mordet atrociter, & corrodit oblata omnia. Fuſco & candenti colore promiſcuè tingitur, & poſterioribus quoque innixus pedibus, oblatam edit alimoniam, ſed præcipuè maizij ſpicas apprehenſas anterioribus. Oculi ſunt magni, ſi illos cum ceteris partibus confetas. Viuit in antris, quæ vnguibus facilè excauat, conſternitque lanâ, goſſopióve, & quouis alio ſtramento molli, ac paſſeres voce imitatur.

Quartus *tlalmototli* dictus, ſpithameus eſt, caputque & oculos habet pro corporis amplitudine maximâ: caudam verò longam piloſamve, & lineis, albis, fuſcis ac nigris interſtinctam, quâ ſe eodem quo alij modo tegit. Color totius corporis varius eſt, & aliquando in fuluum inclinans, cetera præcedentibus ſimilis.

Quintus dictus *quimichpatlan*, ſeu mus volans, fuſco pilo nigróque promiſcuè tegitur, qui prope brachia ac crura prolixior eſt, ac paruarum volucrum formâ, cuius gratiâ tantâ celeritate in has & illas arbores ſeſe vibrat, vt volare dicatur. Eſt autem ceteris minor, paruo & murino capite, magnis auriculis; nec aliâ quàm ceteræ horum animalium differentiæ vtitur alimoniâ. Caudam eius vſtam ac redactam in puluerem, & in corpus ſumptum, aiunt parientes iuuare.

Eſt & aliud genus, *yztactechalotl* vocatum, ceteris formâ ſimile, prolixitateque & lanuginoſâ caudâ, capite, collo & clunibus deſuper fuluis; caudâ per alterna interualla cyaneâ, ſubalbidaque, ſed fuluis diſtinctâ lineis, cetero corpore ſubalbido, vnde nomen habuit.

CAPVT XXXV.

De pecuris.

PEcuris paruuli hinnuli magnitudo, color & celeritas in planicie leporis. Caro ſuauior.

CAPVT XXXVI.

De canibus Indicis.

GEnus caninum variat in nouo orbe, præter illos quos vetuſtas nouit. Naturâ & moribus pænè omnia noſtris vicina ſunt, nec ſpecie valdè diuerſa. Illud, quod *xoloitzcuintli* vocant Barbari, excedit mole corporis, tres plerumque ſuperat cubitos, nullo pilo protegitur, molli tantùm & depili cute, fuluis & cyaneis maculis aſperſum.

Alterum appellant *itzcuin tepotzotli*, & à patriâ, vnde datur, *Michuacanem*. Simile eſt Melitenſibus, variegatur candido, atro & fuluo colore, & quadam deformitate, accommodum delicijs, & gratiſſimum; nec iners blanditijs, gibbo quodam fœdum à capite velut ab humeris eminenti, collo enim pænè caret.

Tertium *techichi* dicitur, cetera noſtratibus ſimile, niſi quòd triſte aſpectu, Indis edule, quemadmodũ olim Thracibus, quod fortaſſe in vſu Græcis fuit, ſi Sexto Empyrico credimus. Certè Diocles Medicus, ex eorum ſcholâ qui Aſclepiadarum tempore fuerant, quibuſdam ægrotis catulorum carnes dari præcepit. Sed Indis Cozumellæ canes non tantùm ſunt alimentum, ſed gula. Nutriebant comedendos quemadmodum Hiſpani cuniculos: quos ad eſum deſtinant, caſtrant; ita pingueſcunt oppidò. Procreandæ ſoboli ſeruant feminarum copiam, ex maribus exiguum numerum, quemadmodum apud nos pecuarij. Ijdem inopiâ puerorum canibus litant.

Alco etiam vocabant barbari quoddam genus canum paruulorum, quorum ſocietate mirè delectantur, & quos mirè diligunt. E ſuo cibo detrahunt, vt illos alant. Cùm iter agunt, comportant ſecum aut humero, aut gremio. Cùm ægrotant, conſortio inſeparabili & familiaritate catelli recreantur.

Sunt quoque canes muti apud Indos, qui non latrant, & vulpino vultu. Cozumella inſula hos alit. Quin & percuſſi nec gemitum, nec clamorē edunt. Hos in Hiſpaniolâ Ouiedus ſtatuit pro Calamitâ tanâ. His natura eſt; nec opus ſunt membrana ex ſecundis caninis, nec fimus leporis, nec pilus: ſuperſtitiosè iſta Plinius obmureſcendis canibus quærit. Anonymus manuſcripti mei auctor in Hiſpaniolâ memorat fuiſſe canes paruulos ſine latratu, ſolùm cum grunnitu, & ſulùm palato aptos. In Quiuirâ maximi canes onerantur ſarcinis.

CAPVT XXXVII.

De cane montano.

VOcatur tepeytzeuintli animal, canis parui magnitudine, audaciſſimumque: aggreditur ceruos, quandoque etiam occidit. Corpus vniuerſum nigrum eſt, ſed caput, pectus, collum candens. Pili longi, longa cauda, & caninum etiam caput, vnde nomen. Veſcitur vitellis ouorum, & pane ex aquâ calidâ reſoluto, cùm cicuratur.

CAPVT XXXVIII.

De canibus ferocibus.

CEterùm communes canes tranſuecti ex Hiſpaniâ in Hiſpaniolam, aucti numero & magnitudine, cateruatim in ſiluis diſcurrere cœperunt, nocentiſſimi gregibus, quibus & pro lupis ſunt; nec aliter præmium conſtitutum occidentibus illos, quàm apud nos venantibus lupos. Luſitani quidam plagiarij canibus vtuntur in venatione Indorũ. Inſtruunt, & ſaginâ humani cruoris alliciũt canes ad capiendos homines: quæ venatio non minimo, ſed impio conſtat lucro. Vendunt barbaros captos. Vaſques Nuñes canibus quoque vſus eſt pro carnificibus loco militum, cùm cuiuſdam domum Reguli repeniſſet nefandâ inſectam Venere. Femineo amictu Reguli fratrem, pluresque alios compros, & vicinorum teſtimonio pathicôs oſtendit; iuſſit canibus circiter quadraginta lacerari. Canum operâ noſtri vtebantur in prælijs contra nudas eas gentes, ad quas rabidi inſiliunt, haud ſecùs ac in feros apros, aut fugaces ceruos. Nec minùs fidos Hiſpani ſuos inuenerunt in periculis ſubeundis, quàm Colophonij vel Caſtabalenſes, qui ad bella gerenda canum cohortes inſtruebant; ita quòd primam aciem in prælio canes ſeruarent, nec vmquam detrectarent pugnam. Mira de his bellatoribus canibus narrantur. Ad indigenas armatos haud ſecus irruunt præcipites, ac in fugaces ceruos, aut feros apros, ſi digito monſtrentur. Accidit interdum, non enſibus, aut ſagittis vel telis alijs opus fuiſſe ad profligandos hoſtes obuios: datâ quippe teſſerâ canibus ſolutis præeuntibus agmen, toruo moloſſorum adſpectu, atque inſueto latratu perterriti, hæſitantes, pugnas ordineſque ſtupidi prodigioſo inuento deſerunt. Aliter tamen accidit, quando cum Caramairenſibus & Caribibus manus conſeruntur; ferociores namque belliſque gerendis aptiores ſunt: in ruentes canes citiùs fulgure icto venenatas deſtinant ſagittas, & multos perimunt. Hæc Petrus Martyr. Addit Ouiedus, tantâ ſolertiâ captiuos Indos ſibi commendatos aſſeruaſſe, vt qui aufugiſſent, etiam multitudini admiſtos internoſcentes, trahenteſque reduxerint; noctu autem effugientes ſiue interdiu, tametſi iam ad multa paſſuum millia dilapſos, nutu dominorum odoreque inſequentes inueniſſe, dentibus abreptos dexterâ fortiſſimè retentâ ad reditum compuliſſe, reluctantes diſcerpſiſſe; ideoque intra militum catalogum fuiſſe conſcriptos, duplicique ſtipendio donatos. Similibus quoque canibus ſtipendiarijs & excubijs vſi ſunt Milites Rhodienſes, quia ita inſtruxere canes, vt cùm noctu vagarentur, Turcos à Chriſtianis odore dignoſcerent: illos latratu & mordicus proſcindebant, his blandiebantur. In Hiſpaniâ apud Baſteranos celebris fuit canis Dynaſtæ oppidi Xodar, Dia Sanches de Carauaxal, vocatus Mahumet, qui ſtipendium merebatur Celetis contra Mauros in regno Granatẽſi. Canes baiulos, quibus tentoria ſua trãſmittunt, Indi Apaches, quos vocant *vaqueros*, habent, illoſque mandræ in modum ordinant deportandis ſarcinis.

CAPVT XXXIX.

De canibus ingentibus.

CAnes regni Thebeth validiſſimos narrat Marcus Polus, & vſque ad aſini molem, aduerſus feras omnes ringere, & pugnare. Eiuſdem magnitudinis canes apud Tartaros Septemtrionis iugum binos ſubire, trahas vehere ritu boum. Hoc veriſimile arguit quod Plinius & Solinus narrãt de canibus Albanis, petenti Indiam Alexandro à Rege Albaniæ dono duos miſſos, quorum alter ſues ſibi & vrſos oblatos vſque adeò ſpreuit, vt offenſus degeneri prædâ, ignauo ſimilis diu accubaret, quem per ignorantiam velut inertem Alexander extingui imperauit. Alter verò monitu eorum qui donum attulerant, leonem miſſum necauit. Mox viſo elephanto notabiliter exultans, bel-

belluam primùm aſtu ſatigauit, deinde cum ſummo ſpectantium horrore terræ affixit. Hoc genus canum creſcit ad formam ampliſſimam, terrificis latratibus, vltra leones rugitibus inſonans.

CAPVT XL.

Miranda de canibus.

MEritio canum aliquam celebritatem ingenij meretur. In libro venationis Alfonſi Regis Hiſpaniæ ſcribitur, grauidam canem, vocatam Buſteram, dum inſequeretur ceruum, correptam partu peperiſſe vnum catulum, quem ore ſumens percurrebat aliquod ſpatium: poſteà adlatrabat feram, interim pariens alium, quo cum alio catulo ſeruato, recurrebat mater, & relatrabat. Hoc pacto reliquos effudit. Occiſo demũ ceruo, ſtatim accurrit vbi catulos collegerat. Mirabiliora narrabo. Quemdam noſtri Ordinis Procuratorem canis comitabatur. Accidit vt cùm Concham perueniſſet, canis pareret quinque catulos. Diſceſſit Procurator repetiturus Domum probationis Villaregenſem, relinquens canem Conchæ commiſſam noſtris. At vnâ nocte tranſtulit canis omnes catulos ex Conchâ in Villaregum. Diſtant nouem leucas; itaque pluſquam octoginta leucas vnâ nocte percurrit. Alia canis puerpera etiam dimiſsa Valliſoleto, vt nuntium fauſtum latæ ſententiæ pro Naualcarnero oppido deſerret, duabus horis peruenit illò, percurrens tam exiguo tempore pluſquam triginta leucas.

De grato canum animo recens exemplum nunc miratur Belgium. Mortuo filio Marchionis Cannetenſis, canis eius ſe in ſepulturam vnà immiſit terra condendum. Violenter extracta, numquam ex loco ſepulchri recedere voluit. Ibi hactenus perſeuerare, accepi ex teſtibus oculatis.

CAPVT XLI.

De animali canicidâ.

VVlgaris eſt nouę Hiſpaniæ ſeta canum interfectrix: *ytzcuiucuani* dicitur vernaculis. Improbum eſt animal, & noxium indigenis. Accedit noctu oppidorum ſuburbia, vlulatuque euocat ad ſe canes, trucidat, vorat, atque ita interemptis probis fidiſque domiciliorum cuſtodibus, vitæ ſuæ par aro victu proſpicit. Sunt qui idem animal cum *cuitlamiztli* eſſe putent.

MAPACH.

CAPVT XLII.

De animali Mapach.

ANtra & caultates montium atque collium Tzozocolci hoſpitatur animal peregrinum, quod cuncta manibus prætentat. *Mapach* ab Indis dicitur, ſed non firmo nomine; alij *illamaton* ſeu *vetulam* appellát, alij *maxtle* ſeu *goſſypinum cingulum*, alij *cioatlamacazqui* ſeu *ſacerdotiſſam*. Exæquat magnitudinem quauhpecotli, imò cane Melitenſi paulò eſt maius, humile, teres, pilis veſtitum, nigro alboque colore promiſcuè variatis, magno capite, paruis auriculis, roſtro

canis venatoris,longo ac tenui, ſingulis iuxta oculos faſciis candidis in tectum vtrimque procedentibus, caudâ longâ,humanis manibus ac pedibus, quibus prætentare videtur omnia. Cicuratum altumque domi (miteſcit enim facile, & quibuſuis oblatis veſcitur) numquam non blanditur domeſticis, quos induſtrioſo demulcet amore aut adulatione. Iuxtà iacet, volutatur humi rotatione iucundâ, mille modis laſciuit ac ludit, vulpeculam imitatur aſtu & motibus: lauat inſtar ælurorum faciem manibus, eiſdem cibaria haud aliter ac ſimia ori applicat: ferocem ſe oſtentat exteris & aduenis, notis verò atque domeſticis blandum atque amabile. Verùm non ſemper abſtinet morſu, ſuapte naturâ mordax. Numquam eius innocentiæ certa ac firma fides, non ſecura conſuetudo & familiaritas; perfidum enim eſt, & cùm minùs putes, crura aut manus inuolat. Verſutè interdum blandimentis prouocat,quos adoriatur incautos. Terrorē induſtriè incutit inuadentibus ſonitu quodam rauco & horrido. Technis & arte vincere tentat quos vi opprimere nequit. Alitur ſanguine cohortalium aut gallipauonum, quos aut intra domicilia aut in agris clanculum ac per inſidias corripit, lacerat: item culmis ſpicisque tlaolli (quorum peſtis eſt) arborum pomis ac melle metl; hieme muribus ac lacertis, & alijs huiuſmodi animalibus. Incedit quandoque poſterioribus tantùm inſiſtēs pedibus. Furto quidquid offenderit, ſurripit. Sunt qui ad ſimiarum genus aut cercopithecorum id animal referant: ſunt qui ad quauhpecotli; nec deſunt,qui ad indigenas vulpeculas. Videtur tamen ſui generis, ceteris formâ & moribus diſſimile.

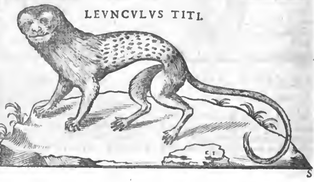
CAPVT XLIII.

De mole montano.

MElem montanum vocabant Indi Nouæ Hiſpaniæ *quauhpecotli.* Animal eſt duos plus minùs dodrantes longum, roſtro prolixo,tenui, verſus ſuperna contorto; prolixâ item caudâ,pilo longo, circa aluū candente, cetera fuſco aut atro, candentique, ſed circa dorſū nigriore: atris pedibus,& incuruis vnguibus. Miteſcit facilè: vorax eſt; nullis parcit oblatis eſcis; nec tamen edulis eius caro. Placidum eſt animal,ac mille modis blandiens ac ludens; noxium tamen ignotis. Melis videtur genus, propterea *texon* vocari conſueuit.

SIMIVS ZAMBVS.

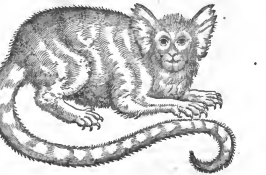
LEVNCVLVS TITI.

SA-

SAGOVIN.

GERCOPITHECVS SAGOVIN CLVSII.

CERCOPITHECVS BARBATVS CLVSII.

CAPVT XLIV.

De cercopithecis.

VBet ſimiorum natio calidas Indiarum plagas occupat, mole, geſtu, colore diuerſa, & imitatione potiùs calliditatis humanæ, quàm formæ vna. *Ocumatli* vocant Mexicani. Inueniuntur nigri, pallidi, fuſci, variegati, magni, parui, mediocres, barbati, caudati, leonicipites, caniformes: omnes pænè filiorum charitate inſignes, amplexu grates. Meticuloſi ſunt. Veſcuntur fructibus arborum, & ouis auium. Ebibunt plures lotium & ſordes ſuas. Nonnumquam videntes hominem ſolum, deſcendunt ad ludendum cum illo. Omni ſunt aſtu induſtrij. Mirificum eſt, arborum ſtipites, quas conſcenderunt, in viatores torquere & iaculari; trāſilire flumina caudis inuicem apprehentis, & ab arboribus fluuijs vicinis vibratos, tamdiu, donec extremus oppoſitæ trans amnem arboris ramum arripiat: quo affixo arbori, catena ſimiorum vtrimque protenditur. Deinde cùm is qui in alterà parte hæſit, tutò ſe affixit, vociferatur, ſignum iam notum ipſis,

ſis, quo audito, alter extremus ſe ſoluit; ita omnes tranſmittuntur. Super omnia ſagittâ alióve telo confoſſi, viciſſim quantam poſſunt, ne dicam quantam ſolent homines hominibus, opem ferunt, admotiſque ſolijs muſcóve arborum vulneri, ſanguinem fluentem eallent ſiſtere, atque ita vitam, ſi fieri poſſit, tueri. Educant filios, ſingulos pariunt, circumferunt, amplexu tenaci adhæreſcentes mirâ pietate & amore erga prolem, atque id iuxta montium verrucas, & ſumma cacumina, vbi venatores pyram conſtruunt maizio circumdatam, adiecto lapide cacalotetl ſiue coruino, cuius eſt naturæ, ſi igne calefactus fuerit, tonitru edere, atque diſſilire. Accurrunt cercopitheci, iuxtà incubant, edéres ſparſum cacaoatl: ſed terrente eos ſubitò in illos emiſſo lapide, obliti filiurum, ac velut expertes luminis, aufugiunt, deſerentes ſobolem chariſſimum venatoribus prędam. Deportant quoque in tergoribus prolem, donec commode iam ſibi poſſit prouidere. Complectitur filiolus matrem manibus per collũm, pedibuſque per ſpinam. Magna aliquibus pernicitas: ferè volucrium ritu occupant arbores, tranſuolantque ab vnâ in aliam. Viſus eſt qui tranſſcendent vno impetu fluuium. Plura de calliditate dixi alibi, pauca adhuc hîc appęndam, & diuerſa.

Simiarum duces, quando agmen aliquod noſtrum tranſire ſentiunt (nec enim pauci, ne dicam ſoli, auderent) plebeiâ multitudine variarum ſpecierum conuocatâ, procurrunt obuiàm, & clamoribus horrendis ex arbore in arborem tráſilientes, noſtros, quacumque gradiantur, inſecurę, mille ſcurrilitatibus & geſtibus mille derident, caudatæ præſertim, finguntque ſæpiùs velle turmatim noſtros impetere; ſed vbi, ad arborum iam truncos demiſſæ, vidẽt ſagittas aut ſclopetas, quas expertæ ſunt aliquando, aptari, ac in ſe dirigi, vento velociùs ad arborum culmina reſultant, ibi conqueſtibus rabidis emiſſis, dentibus frendent minabũdæ. Tantam eſſe illarum dexteritatem inquiunt, vt diſcuſſas in ſua corpora ſagittas euitare ſciát, & manu prehendere, ac ſi ſponte porrectas acciperent; ſclopetarum tamẽ globulos non ita diſijcere didicerunt, quibus multas iuniores, forte non ita ſagaces, noſtri extinxere. Quandu ſociam vident aliquam de ſuo grege præcipitem ruere vulneratam, à noſtriſq; tulli è tertâ, tanto fremitu ac ſtrepitu tonant & replent æthera, vt mille leonum rugitus & tigridũ totidem ſuperent rancatus. Sed vnum eſt auditu gratiſſimum. Quæque ſimia, quando iam captant arbores aſcenſu ſuo, lapides quotquot vnâ manu geſtare poteſt, ore etiam aliquot ſupportat, indeque lapidibus certant in tranſeuntes, quando aut ſagittas aut ſclopetas in eas iaculari ceſſant noſtri.

In vetulam melampo maiorem, caudatam ſimiam, ſagittarius è noſtris tetendit ſcorpionem: expectaturam ſe ſimulauit ſimia; ſed vbi iam dirigi oculo clauſo ſagittam vidit, iaculato in ſagittarium lapide, faciem acriter contudit, & dentes illi dicitur confregiſſe. De nouo tamen ſtratagemate pœnas cercopithecus dedit: quo enim tempore lapis ad ſagittarium decidebat, ſagitta in ſimiam aſcendebat. Interſectam comederunt in delicijs. Comediſſent & buſones, aut ſiquid deterius; tanta illos fames vrgebat. Quod de occurſu in milites fertur, occaſionem puto dediſſe priſcis, vt ſimios aliquos vetuſti orbis homines putarint ob ſimile ſtratagema. Hæc naralitia Cynocephalorum fabulis. Aliquando putaui & pygmæorum fortaſſe fuiſſe, adeò in pluribus ſimulant humanos actus. Illud mirum, commercij quodammodò capaces eſſe.

Ioannes Ardenois ſcribit, magnam familiaritatem contrahere ſimios cum barbaris, pro argento cum illis ludere, deinde ex lucro parato inuitare ad tabernam, & ſoluere pretium vini numeratâ pecuniâ. Fortaſſe maior eſt calliditas quam ab oculato teſte accepi. Aderat inter milites Hauanæ, dum luderẽt, ſimius: obſeruabat illum qui plus lucraretur, hęrebatq; eius lateri donec colludium largiretur pro more. Si nolebat, pugnis ſimius cædebat; ſi donaret, ſtatim ad tabernam conuolabat, & manu acceptum vas porrigebat vendenti vinum, vt ſibi infunderet. Coronato calice tunc ebibebat, mox ſoluebat pretium, colludio tradito, & recedebat: quòd ſi excederet pretium colludij, expectabat vt rurſus venditor infunderet merum, quod bis aut ter repetebat pro valore argenti.

Ioſephus Acoſta alium narrat miſſum ad tabernam, non priùs tradere ſolitum pecuniam, quàm acciperet lagenam plenâ, quam aduerſus pueros tutabatur, fugans eos correptis per interualla lapidibus: & quamuis vini auidus potor eſſet, illibatam tamen domino referebat. Idem mulieribus foco ornatis valdè infenſus, diſcerpebat crines & cultum.

De ferociâ illud admirandum, quod Petrus Martyr prodidit hac hiſtoriâ, animalia nutriri in orâ Canai eadem, quæ iam diximus; ſed vnum reperere naturæ longè diſſonæ, id eſt grandi cercopitheco par, caudâ longiore procerioreque. Caudâ ſuſpenſus, & robur, ter quatérve ſe deuoluens, captando, ex ramo tranſilijt in ramũ, & ex arbore ſeſe proiecit in arborem, ac ſi volitaret. Arcuarius e noſtris vnum ſagittâ confixit. Vulneratus

tatus ſeſe deijcit cercopithecus, hoſtem vulneratorem rabidus adoritur. Stricto enſe agit in pecus venator, lacertū cercopitheco abſcidit, cepitque mancum ferociter renitentem. Ad claſſem perductus, inter homines parumper manſuetudinem induit. Dum ſic ferreis vinctus catenis ſeruatur, è littoribus adducunt aprum venatores alij (cogebat namque carnium deſiderium nemora perluſtrare) cercopitheco aper, & ipſe ferox, oſtenditur. Seras excutit vterque: In aprum cercopithecus furibundus ſalit, caudâ circumligat aprum, cum ſeruato à venatore victore ſuo lacerto, guttur apri prehendit, reluctantem ſuffocauit.

Aſtuto etiā ſtratagemate ſcio vſum alium ſimium Hiſpali, quem volebant occidere: ille per domorum tecta fugax, vidit ſe à ſagittario peti. Deſcendit illicò per feneſtram quamdam, & caſu obuium infantem ab incunabulis corripiens, complexus eſt, iterumque ſe tectis reſtituens, quoties ſagittarium videbat, obijciebat pro clypeo infantem. Conſcius erat, non emiſſurum ſagittam cum periculo innocentis. Non ſunt hæ beſtiæ ſine vſu medicæ artis. Oſſa cercopithecorum tuſa & hauſta, dolores ex Gallicâ lue ſedant, euocato ſudore.

Formas nonnullas cercophitecorum, vt omittam communiores, ex Cluſio narrabo. Barbatum vnum iam quidem ab alijs traditum, ſed illud peculiare habuit, quòd eius ſatis longa cauda in floccum deſineret, leonum ritu. Alium non barbatum narrat cum ſimili ornatu caudæ, cętera lęuis & penè depilis. Alterum maioris molis, roſtro fuſco, pilis capitis caneſcentibus, circa collum & pectus longis inſtar leoninæ iubæ. Ex Fernambuco etiam Braſiliarum ſcribit allatos cercopithecos quoſdam non magnâ corporis mole præditos, ſed minore quàm ſuprà enumerati, eoſque ſatis prolixis villis tectos, giluí coloris, quibus ſimiles poſteà mihì non ſunt conſpecti: habebant illi peculiarem quamdam notam, quam in nullo alio iſtius generis animali obſeruaui: nam ſuauem quemdam, moſchi quodammodò inſtar, ſpirabât odorem: & Rodericus Lincius, qui eos aduexerat, mihi affirmabat, omnes iſtius generis ſimilem odorem exſpiraſſe. Vidi alios huiuſmodi in hac Aulâ Philippicâ. Ceterùm Ioannes Lerius cap. 10. Hiſtoriæ ſuæ Americanæ alterius cuiuſdam generis meminit, quod apud Braſilianos Tououpinambourios eſt frequentiſſimum, & ab ipſis *cay* appellatur, puſillum etiam, ſed nigri coloris, quod maximâ ex parte in ſiluis verſatur, & potiſſimùm peculiaribus quibuſdam arboribus inſidere ſolet, ferentibus ſiliquas perinde craſſas vt noſtrę maiores fabæ, quarum fluctu veſcuntur. Meminit & alterius puſilli generis, non maioris ſciuro, & eiuſdem ſeſe coloris, rufi videlicet, cui Braſiliani *ſagouin* nomen indunt; habereq; ſcribit formam (quantum quidem ad collum, roſtrum, anterioremque adeò corporis partem attinet) leoninæ ſimilem; magno haud dubiè æſtimandum, ſi in Europam tranſuehi poſſet: ſed adeò delicatulum eſſe, vt nauis in mari agitationem nullo modo ferre queat. Præterea adeò ſuperbum, vt ob leuiſſimam occaſionem inediâ potiùs & cibi abſtinentiâ vitam finire cupiat, quàm minimam moleſtiam perferre. Huic formâ non abſimilem aduehebat etiam cum pſittacis & odorato illo cercopithecorum genere Rodericus Lincius, ſed vnicum, reliquis eius generis in itinere mortuis, quia toto trimeſtri tempeſtatibus iactatus in itinere hæſerat: longè verò elegantioris erat coloris, quàm is qui a Lerio deſcribitur. Erat autem quem videbam ſciuro minor, & adeò delicatulus, vt molli villoſaque pelle fouendus eſſet, ob aëris frigidioris aſperitatem. Roſtrum & capitis pars anterior leoninam quodammodò formam referebat, fuſcoque colore, cui rubedo quædam permixta erat, prædita. Aures albicantibus villis erant hirſutæ, quibus ruber color etiam admixtus: guttur & pectus longioribus villis partim fuſcis partim albis tecta habebat; reliqui pili per corpus ſparſi nigri & albi, radiati à dorſo ad ventrem alternis erant diſpoſiti: cauda etiam, quæ longa erat, ſimilis coloris pilis alternatim erat tecta: venter nigris pilis tectus: crura breuiores albi pili quadam rubedine infecti tegebant. Pedes in quinque digitos non valdè longos fiſſi, albis vnguibus erant præditi; fortaſſe nullus elegantior.

Porrò ſagouin quoque depictam habet Nomenclator, quam *ſagoin* nominat & *galeopithecum*, quaſi ex ſimiâ & moſtelâ procreatum, quod non puto. Sui generis ſolemne animal eſt, non monſtrum. Agile ac timidum eſt animal, & viuidum, vt ſcribit Petrus Coudembergius in quadam Epiſtolâ, qui & addit, pilos habere admodum molles, & cicutatum veſci vuis paſſis Sole ſiccatis, & pane albo modico. Ferunt aliqui, ad Salomonem delatos ſimios ab Occidente. Acoſta mauult ab Oriente.

CAPVT XLV.

De baribus.

IN Guineâ ſcribit P. Iarricus exiſtere ſimias, quæ inſtar famuli in pilâ tundant quæcumq; in eam imponuntur, quæ aquam à fluuijs in hydrijs capite domum deferant, ita

ita tamen vt vbi primùm domus fores attigerint, illicò hydrijs exonerandæ ſint, alioqui eas excidere, caſuque iſto frangi, atque tum clamoribus ac fletu compleri vniuerſa. Neque iſta modò, ſed plurima item alia obire de domeſticis miniſterijs: dicuntur hi ſimij baris. Toroſi ſunt & robuſti.

CAPVT XLVI.

De ſimio albo.

NEque enim in Nabathæis plagis minor huius beſtiæ feſtiuitas & altus, ob quos ſuperſtitionem prouocauit. Vſurpauit ſimij cuiuſdam albi calliditas atque licentia diuinos titulos. Pænè totius Orientis celebre nomen & numen. Reliquias Zeilam ſeruabit dentem dumtaxat. Præda tandem fuit Conſtantini Proregis Luſitani, cùm barbari Principis theſauros cepiſſet, inter quos & dens ille fuit. Tantâ ſummorum Regum reuerentiâ & diuinitatis opinione habebatur, vt ſingulis annis à Pegu mitterentur Legati magnis onuſti donarijs & muneribus, vt ſolum permitterentur in argillâ quadam aromaticâ, quam in auro cuſtodiebant, imprimere ſigillum eius, vt abſentiam tanti pignoris diuini, eiuſdem adoratione vel ſolùm per vmbram ſolarētur. Deinde conſcius Rex Pegu captum à Luſitanis ſactamentum ſuum, miſit ad Conſtantinum Legatos onuſtâ naui mercibus, & auri cruciatis trecentum millibus pro redemptionis præmio, nec villi pretio parcebat. Plerique Luſitani donandum cenſuere, exactâ maiori ſummâ: vſque ad millionem expectabant. Et quidem Rex ille plus dediſſet: at noſter Pro-Rex, etiam in anguſtiâ ærarij, prætulit lucro pietatem, atque vt omnibus conſtaret, publico conſeſſu iuſſit dentem afferri, agnoſci, extrahi è locupletiſſimâ thecâ gemmis & auro exornatâ, deinde manu ſuâ in æreum mortarium iacit, tundi iubet vſque ad puluiſculum, mox puluerem in ignes ad hoc præparatos diſſipat, vt in fumum euanuerit.

CAPVT XLVII.

De animali maripeto.

QVia tranſuolaui ad Orientem, narrabo, licet cum periculo omnis fidei, quod Aloyſius Almeida ſcribit, & multi confirmant, apud Iapones in regno Goto extare ſiluâ, in quâ tātùm gignitur animal caniſmagnitudine, cruribus breuioribus, ad eſum humanū percommodū, aureo colore, pręmolli etiam villo. Cùm ſenuerit hoc animal, dimiſsâ terrâ, ſponte mare ingredi, ibique paulatim transformari in piſcem, ac per ſingulares corporis partes, certo quodam temporis interuallo, verè mutatâ quadrupedis formâ ac naturâ tranſire in piſcem. Idque adeò verū eſſe obteſtatur Auctor, vt affirmet aliquādo contigiſſe, piſcem huiuſmodi captum inuentum nondū omnibus corporis quadrupedis partibus prorſus transformatis, nondum videlicet opportuno elapſo tempore, quo omnia piſcis membra effici poterant; pars enim adhuc habebat formam quadrupedis, altera iam ſquamis & pinnis formata videbatur. Adijcit, fabuloſum hoc non eſſe, ſed compertiſſimum iam fuiſſe, veritatique huic adſtipulate indigenarum omnium conſenſum.

CAPVT XLVIII.

De ciacali.

DE hoc animali hæc narrat Augerius Buſbequius: *Nicomediâ, tranſmiſſo montis Olympi iugo, in pagum Kaſockli venimus, ex hoc Nicæam, ſed ſeriùs, captâ iam primè vigiliâ. Non procul inde audio magnum clamorem, & velut hominum irridentium inſultantiumque voces. Interrogo quid ſit, & num fortaſſe qui nautæ (nam ripa lacus Aſcanij non longè aberat) nos irriderent, quòd præter eorum conſuetudinem id noctis iter faceremus. Narrant mihi, vlulatum eſſe beſtiarum quas Turcæ Ciacales vocat. Lupi ſunt vulpibus maiores, communibus lupis minores, voracitate tamen edendique ingluuie pares. Gregatim incedunt: hominibus armentique innoxij, furto magis & dolo, quàm vi victum quærentes. Ab horum ferarum ingenio Turcæ homines fraudulentos & verſipelles, maximè Aſiaticos, Ciacales vocant. Tentoria Turcarum aut etiam domos noctu ſubeunt, in quibus quidquid inueniunt eſculentum vorant. Quòd ſi aliud deeſt, quidquid eſt operis coriacei rodunt, velut calceos, ocreas, cingula, gladiorū vaginas & quidquid eſt huius generis. Neque deeſt ad furtum ſolertia, niſi, quod in illis ridiculum eſt, ſuo ſe proderent indicio. Nam cùm maximè ſunt in ipſo furto occupati, ſi quis fortè gregalium, qui foris remanſit, vlulare incipiat, mox ipſi idem faciunt, parum memores vbi verſentur; quo clamore expergefacti homines, arreptis armis fures manifeſtarios malè mulctant.*

CAPVT XLIX.

De lupis Indicis.

CAlidæ Nouæ Hiſpaniæ regiones luptm alunt, quem *cuetlachtli* Indi vocant. Noſtratibus ſimilis eſt, niſi amplitudine capitis.

pitis. Maior Indico eſt, inuadit tauros, interdum homines. Inueniuntur nonnulli albi; ſcilicet ſimpliciſſimus color damna huius animalis fallit.

CAPVT L.

De animali necrophago, ſiue ieſef, ſeu hyænâ.

DAbuh dicitur, ab Africanis *ieſef*, animal Libycum formâ & mole lupinâ, niſi quòd pedes & manus humanæ. Innocens viuis, infeſtum tantùm cadaueribus, quæ exhumat & deuorat; in agris enim ſepeliuntur Mauri. Miræ ſtoliditatis animal Muſice capitur. Ruſticâ tympani, & calami melodiâ lenitum venatores non fugit, nec reſiſtit, imò patitur ſe ligari. Idem cum hyænâ videtur Buſbequij, de quâ hæc ſcribit: *Turcæ procul comportatis ingentibus ſaxis, ſepulchra ſuorum, alioqui inania, nullâ iniectâ terrâ tegunt, eâ quidem de causâ, vt malo dæmone accuſante, & rationem vitæ à mortuo exigente (nam ita credunt) defendente verò bono Genio, locus ſit vbi mortuus ſedere, & ſe cauſæ commodiùs dicendæ poſſit erigere. Idcircò verò grauis lapis inijcitur, vt tutiora ſint cadauera à canum, luporum, reliquarumq́; beſtiarum iniurijs: in quibus in primis eſt hyæna, regionibus his ſatis frequens. Illa ſepulchra ſuffodit, extrahitq́; cadauera, portatq́; ad ſuam ſpeluncam, iuxta quam videre eſt ingentem cumulum oſſium humanorum, veterinariorum, & reliquorum omne genus animalium. Beſtia eſt hyæna lupo aliquantò humilior, ſed nihilo breuior. Pellem habet lupi ſimilem, niſi quòd pilo ſit horridiore, & grandibus maculis nigris diſtinguatur. Caput ei ſpinæ dorſi contiguum, ſine vllis vertebris; vt cùm reſpicere velit, totam ſe vertere neceſſe habeat. Pro dentibus os habet continuum. In amatorijs vim magnam habere, Turcæ, vt etiam veteres, exiſtimant. Cumq́; eſſent duæ illo tempore Conſtantinopoli, mihi tamen vendere Turcæ grauabantur, quòd ſe Sultanæ, hoc eſt, Principis vxori, eas reſeruare dicerent, quippe quas philtris & magicis artibus animum mariti retinere, recepta in vulgus, vt dixi, opinio eſt. Fallitur verò Bellonius, qui hyænam putat, quam ipſi cattum, ſiue felem Zibellinum vocant. Iam ride quantum lubet, ſi vmquam riſiſti: fabulam audies, quam ex ore populi referam. Aiunt hyænam, quam ipſi zirtlam vocant, ſermonem intelligere humanum (veteres etiam imitari dixerunt) proptereaq́; à venatoribus hunc in modum capi. Accedunt ad eius cauernam, quam ex oſſium, vt dixi, cumulo deprehendi facile eſt: ſubit vnus cum fune, cuius partem extremam ſocijs tenendam foris relinquit; ipſe identidem pronuntians,* ioctur, ioctur, vcala, *illam ſe non reperire, illam non adeſſe, introrepit: at hyæna, quæ ſe latere, neſciriq́; ex eius ſermone putat, manet immota, donec ſibi crus fune vinciatur, ſubinde venatore illam non adeſſe clamitante. Deinde cum eiſdem verbis retrocedit. Sed vbi iam ex ſpeluncâ euaſit, derepentè clamore magno hyænam intus eſſe pronuntiat: quo illa intellecto, vehementi impetu, vt fugam capiat, ne quidquam proſilit, venatoribus per funem, quo crus ei implicatum diximus, renitentibus. Sic eam vel occidi, vel adhibitâ induſtriâ narrant viuam capi: nam animal ſæuum eſt, & quod ſe impigrè defendat.*

TAVRVS QVIVIRENSIS.

CAPVT LI.

De tauris noui orbis.

PRæter armenta ab Hiſpaniâ veteri deportata, quæ laſciuiâ terræ vberi exundauit prole, vt iam nullius eſſent vaccæ errabundæ, niſi occupantis primò, Quiuirà regio monſtroſum alit quoddam tauri genus ſilueſtre, fuluâ ſpecie, humili corpore, incuruo dorſo, frequentibus iubis, & lacinijs promiſſis, eduli carne, ſalubri, nec iniucúdâ. Crudâ veſcuntur incolę, epotato cruore: pellibus proteguntur. In inſulâ Madaigaſcar feruntur quoque gibboſi boues ex nimiâ meraq; pinguedine in dorſo extuberante. Ioannes Santander ſic deſcribit vaccas Sibolenſes, quibus in victu vtuntur Apaches, quos *Vaqueros* appellat. Sunt ſimiles noſtratibus vaccis mole, ſed valdè diſſimiles formâ; nimiùm enim poſteriores pedes exigui ſunt. Sed eminent gibbo & pectore. Cornibus paruis, acutis, erectiſque. A fronte copia iubarum oculos tegit, & valdè criſpæ ſunt: ſimiliter è barbâ & genu. Colore fuſco ſunt; vix aliqua candens macula illas pingit. Caro illis ſuauior ſalubriorq; quàm noſtratibus: adeps quoque præſtantior. Non mugiunt inſtar taurorum; potiùs velut porci grunniunt. Cauda illis breuior, exiguâ lanâ impedita. Pilus omnis criſpus, vtilis veſtibus & pileis conficiendis. Turmatim paſcuntur hi tauri, & quadraginta millia vnus grex cenſetur. Nulla illis permixta vacca, niſi tempore coitus. Singulis annis exuunt ſe veteri lanâ, & nouam nutriunt. Venti aggregant deciſam lanam in aliqua loca.

CAPVT LII.

De aliis peregrinis vaccis.

OCcurrit nunc Niloticus bos. Legi, ad aliquas Nili partes vaccas eſſe expiles, adeò prolixis caudis, vt ſolú verrant, diſcolores, variegatis collis. Ægyptij vocant *demniet*.

ARIES MOROMORVS.

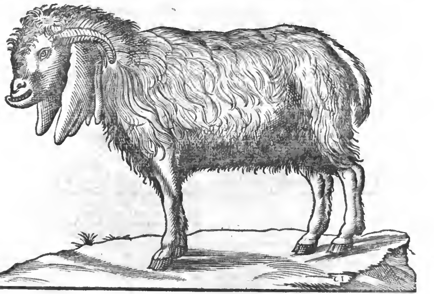
CAPVT LIII.

De equis & ouibus Indicis.

OCcidentes Indi carebant equis. Vt primùm viderunt equitare, obſtupuere, Centauros rati: nunc tantâ laſciuiâ terræ exundant liberi greges, diſcurrunt per montana & agros. Currunt interdum turmatim, magno periculo: ſi quis obuius, peſſum ibit, peribit. Egentiam equorum ſupplebat olim, quamquam imparibus & ineptis viribus ad bellum, copia & vis ouium, quæ iumentis magnitudine pænè pares, & ceterâ formâ, præter toroſi pectoris ſtrumam, camelis perſimiles. Quinquaginta onerum pondo ſuſtinent, & virum in terga ſublatum, ad aliquot paſſuum millia vehunt. Si feſſæ ſint, & tamen vrgeantur, ſedent, & ore conuerſo, vrgentes fœdo odore conſpurcant. Si onuſtæ ſint, tum humo ſeſe acclinant, nec inde vllâ verberum vehementiâ, ipſis aſinis contumaciores, niſi penitus clitellis exonerentur, propelli poſſunt. Vtile profectò animantium genus, non ad ſupplendam modò abſentium equorum in ſarcinis viriſque vehendis commoditatem, ſed ad alimonię etiam & opimi lucri vſum. Lanæ enim tenuitate longitudineque & copiâ facile noſtras ſuperant, & ipſius carnis ſuaui gratitudine veruecium atque iuuencorum noſtratium delectabilem ſapo-

ſaporem adæquant: frumento veſcuntur, ſed pauciſſimi cibi ſunt, vſque adeò exigui verò potus, vt illo triduum quatriduúmve abſtineant. Hoc genus iumenti *peruicheatl* dicunt,alij llamas. Duo ipſorum genera ſunt. Lanigeras dicunt *paios*: aliæ raſæ ſunt. Incertus color illi eſt, vt pecudi noſtro;ad multos vſus lana. Gaudet hoc pecus frigore: glacie & gelu tectum geſtit. Quæ raſæ ſunt, ſtupiditatis quodam geſtu ſolent conſiſtere, & ſerenè attendere obuios, aliquando territæ aufugiunt cum ſarcinâ. Lanigeræ contumaci interdum ignauiâ aut irâ ſolent laborare. Defeſſæ iraſcuntur & procumbunt cum onere,vt diximus, nulliſque fuſtibus excitari ſe patiuntur, nec minis, niſi ſolùm blanditijs. Confidunt pariter Indi,& demulcent. Sic tandem pacantur, & reſtaurant laborem. Scabie laborant miræ contagionis: fuit remedium, ægrotantem pecudem viuam humare. Franciſcus Hernandes ſcribit nonnihil dictis diuerſum; nimirum inutili villo tectas eſſe, carnemque nec grati nec probati alimenti. Sunt apud Mexicanos arietes, quatuor armati cornibus. Sed hos Hiſpania antiqua etiam alit, & ipſe vidi aliquos, quoſdam etiam cum cornibus caprinis. Vidi & arietes tam amplæ caudæ, vt quinta numeretur corporis pars, præ mole carnis. Similes Africa nutrit. Adeò illis omnis corriuat in caudam pinguedo, vt quò incedere, & ferre illam poſſint, imponatur cauda exiguo currui colligato cornibus. Incredibile dictu, centum & quinquaginta pondo cauda eſt viſa. Allego fidem Ludouici Marmoris. Arietes noui Mexici ſcribit Ioannes Santander per muros perque editas rupes aſcendere tamquam per ſcalas, curſu ab interuallo concitato: eoſdem in præceps ſe dare ſecuros ab editiſſimis ſcopulis. Sed hi ad Muſmonum genus referendi ſunt. Nec Sardinia ſolùm hoc animal nutrit.

ADIM MAIN, ſiue CAPRA INDICA.

CAPVT LIV.

De pecoribus Libyæ, ſeu adim main.

Alit etiam Libya admiranda pecora. Adim main vocatur familiare animal, pæne vitulinâ mole, & arietinâ ſpecie; prolixis auribus, lacte lanaque vtile: feminæ dumtaxat cornutæ. Placidum pecus, iumenti inſtar. Portat pueros breue aliquod iter.

CAPVT LV.

De equis viridum iubarum.

IN peregrinatione Gaſparis Balby circa ripas fluuij Tigridis inuenti equi crinibus viridibus,& oculis glaucis.

CAPVT LVI.

De animali moſchifero.

ESt in Sinarum regno,aut non procul inde,animal,quod moſcbi materiam ſuppeditat, quod odoramenti genus veteribus tam Græcis quàm Latinis incognitum fuit, nares tamen quàm iucundiſſimè afflat: & ſanè Chinenſe moſchum ceteris præfertur. Animal eſt vulpis magnitudine, ſiluas incolere ſolitum. Hoc aſſiduis virgarum fuſtiumque verberibus enecant, vt toto ſanguis effundatur corpore. Cadauer putridum, & iam aridum fruſtatim, non detractà pelle, diſcindunt, ſacculoſque inde parant, quos Luſitani *papos* nuncupant. Pantoia verò è ventriculo cuiuſdam feri animalis, quod ſele paulò grandius, educi moſchum credit, nec in Chinâ ipſum ſed in regione proximâ reperiri. Ciuerram haud dubiè intelligit; vel ſi idem omnino animal cum eo quod deſcripſimus credendum, nobilius ac pretioſius moſchum ventriculo aluoque educi; vtque maior illius ſit copia, verberibus ipſum, quoad cetera membra diffundat odor, enecari. Hæc Iarricus admonuit. *Gazella* dicitur, ab alijs Capta moſchiſera.

CAPVT LVII.

De ceruis.

CEruinum non ſimplex Nouæ Hiſpaniæ genus. Macame vocãt. Quidam rubei, quidam albi toti. Hos ceruorum reges dicunt Indi,& yztacmacame appellant. Alij noſtratibus aut ijdem,aut valde ſimiles formâ,magnitudine, ingenio; aculhuame nuncupant. His minores quauhtlamacame in magnam generoſitatem degenerant à ceruinâ timiditate: efferociunt vulnerati,adoriuntur venatores,ſæpè occidunt. Eiuſdem molis & moris ſunt tlalhuicamacame, ſed impares animo. Minimi ſunt tamamacame, fortaſſe potiùs caprarum genus. In Duarhe, Xapidà,& alijs noui orbis plagis, ceruorum erant armenta, quemadmodũ nobis boum. Domi pariunt, nutriunt. Soluti,per nemora paſtum quærendo luce durante vagantur, ad veſperã pullos domi retentos reuiſunt,intra cortes claudi ſe ac natis depaſtis mulgeri patiuntur, nullum aliud lac, aut ex alio lacte caſeus. Septemtrionales noſtri curribus & trahis iniungunt ceruos, quibus celerrimè vehuntur. In aliquibus Occidentis regionibus vexati cæſique à venatoribus, quærunt herbam atochiel (ſic vocant Barbari, & ſpecies pulegij eſt) hac recreantur reſtauratione virium, nouam pernicitatem acquirunt: maioris illis vſus eſt, quàm dictami virtus. In Virginiâ cerui longiore caudâ ſunt prædìti quàm noſtrates, & cornuum extrema in dorſum recurua habent. Ceruorum Americanorum quoddam genus Lerius vocat ſeouaſſeu, qui differunt à noſtris, quòd multò ſint humiliores, minora geſtent cornua, & æquè pilos demittant atque noſtrates capræ. In plagis noui Mexici caudam habent valdè piloſam, alij prolixam, non aliter ac mulæ, cuius æquant aut ſuperant molem. Maximi roboris ſunt. Dux quidam Hiſpanus duos iniunxit manſuetos rhedæ ſuæ vehendæ.

CAPVT LVIII.

De venatione ceruorum.

MAgnus Mogor in venationibus pro canibus vtitur pantheris & induſtriâ aliorum ceruorum ad capiendos ſilueſtres ceruos. Geſtant illi laqueos in cornibus,quibus alij, dum arietant, & cornu feriunt, ſeſe implicant, & à venatoribus inſtantibus capiuntur.

CAPVT LIX.

De vicunis.

SVnt apud Peruianos quædam perniciſſima animalia quæ vicunas vocant. Quidam putauere, ab Ariſtotele & Plinio capras dici, ſed ignotas priſcis vicunas cenſeo cum Acoſtâ. Cornutum illi animal ſic vocarunt; vicuna cornu exermis, cetera licet ſimilis ſilueſtri capræ, cuius & fortaſſe genus eſt. Nec obeſt inopia cornuum; namque & canes comuti alicubi feruntur, cùm communes excornes ſint. Gaudet montanis & rupibus,frigus & deſerta amat, gelu & niue videtur recreari, ſocietate & grege delectatur. Ad obuios quoque fugax. In fugâ præmittit ſobolem, cuius parca eſt. Capitur celebri venatione. Coëunt vſque ad rna millia barbarorum, circumdant montem, ſic paulatim cogunt in vnam ſedem feras, aliquando pluſquam trecentas: dimittunt ad prolem feminas. Aliter capiuntur

VICVNA.

tur cùm ad conueniens interuallum accedunt, coniectis ad pedem funibus plumbo innexo extremitati quibus impeditur curſus. Tondent illas ad ſtragula. Lana earum ſubtilis & delicata inſtar ſericorum. Pertinacis coloris eſt, quippe natiui, nullâ tincturâ opus habet; in æſtu recreat, iuuat renum inflammationes: quamobrem culcitras ex eâ inſerciunt. Dicitur mitigare etiam podagram. Caro haud iucunda, nihilominùs Indis edulis. De ſalubritate Ioſephus Acoſta narrat, acerrimum dolorem oculorum pænè ſubitò placaſſe ſibi impoſito fruſtulo carnis recenter occiſæ vicunæ. Generant in viſcere bezar, ſecundum poſt Orientalem.

CAPVT LX.

De lapide bezar.

DE hoc lapide ſententiam Franciſci Hernandi, quem ſæpiùs laudaui, non extra inſtitutam narrationem erit hîc exhibere è manuſcriptis ſeruatis in Regiâ Bibliothecâ S. Laurentij in Eſcuriali. Quinam, inquit, ceruorum dorcadúmve lapidem vocatum bezaar, aut dominum veneni generent intra ſe, erit, vt opinor, narrare opportunum. Accepimus ergo ab expertis venatoribus, & qui in diſſectis hiſce animalibus prædictos lapides non ſemel inuenerunt, reperiri in ouibus illis peruicinis cornu expertibus, quas vicunias vocant. Sunt enim aliæ cornutæ tarucæ vocatæ, & aliæ quas dicunt guacanas. Prætereà in teuhtlalmacame, qui captarum non mediocrium aut paulò maiore conſtât magnitudine, pilo teguntur cauo, & qui facilè auellatur, fuluoq́ue, ſed lateribus & ventre candentibus. Vnde berrendas indigenæ Hiſpani vocare ſolent. Cornua geſtant iuxta exortum lata, atque in paruos paucoſq́ue teretes & præacutos ramos diuiſa, & ſub eis oculos. Deinde in quodam damarum genere, quas *macatlchichiltic* aut *temamacame* appellant, cornibus breuiſſimis acutiſſimiſq́ue, coloris fului, fuſci, & infernè albi. necnon in ibicibus, quorum hîc redundat copia, vt Hiſpanos, & apud hanc regionem frequentes ceruos taceam, in quibus quoque eſt lapidem, de quo habetur ſermo, reperire. Capreas etiam cornuum expertes, quas audio paſſim reperiri apud Perüinos: &, vt ſummatim dicam, vix eſt ceruorũ caprearúmve genus vllum, in cuius ventriculo aliáve corporis internâ particulâ ſuapte ſponte ex ipſis alimonię excrementis lapis hic, qui etiam in tauris vacciſq́ue ſolet offendi, non paulatim concreſcat & generetur, multis ſenſim additis & adhæreſcentibus membranulis; quales ſunt cæparum; ideoq́ue non niſi in vetuſtiſſimis ac ſenio iam confectis reperiuntur: neque vbique, ſed certis ſtatiſq́ue locis, vbi ea ſuppetit materia. Quâ ratione fieri poteſt, vt apud Hiſpanos aliaſve gentes non ita facilè offendantur. Verùm non omnes hi lapides ſalubres ſunt, tuendæve ſanitati aut profligandis morbis apti; ſed ſoli illi qui depaſtis herbis ſaluberrimis producuntur. Vnde non ſolùm difficile ſit cenſere, ánne illæ facultates mirabiles, quæ de eo lapide tempeſtate hac noſtrâ iactantur, narratiq́ue & prædicari cœperunt, veræ ſint, ſed etiam quinam ſint

eligendi, aut qui vtiles aut inutiles reperiantur. Quibus de rebus nunc ego non auſim vllam ferre ſententiam, quamquam audiam venenis venenatiſque omnibus mirè ſubuenire, ſyncopen & epilepticas inuaſiones digitis applicatos mirè arcere, ſomnum conciliare, augere vires, excitare Venerem, facultateſque omnes roborare, ſedare dolorem, lapillos renum atque veſicæ non modò paruâ quadam portione deuoratos, ſed manibus tantùm retentos, frangere ac pellere; vrinæ deſtillationi ferre opem, partum iuuare, & procurare conceptionem, denique nulli ferè non auxiliari morbo; adeò vt ſint, qui ſolius huius lapidis præſidio Medici ſententiâ ſuâ conſummati euaſerint, pro talibuſque ſeſe imprudenter venderent. Varijs eos reperias formis & colonbus, alios nempe candeſcentes, fuſcos alios, alios luteos, quoſdam cinereos nigroſque, & vitri modo aut obſidiani lapidis nitentes, hos oui, illos rotundâ figurâ, & alios triangulari. quid, quòd nonnulli eorum baſis centrive loco glandem habent, & concuſſi ſonant, nucleo intra cruſtam areſcente atque coacto, haud aliter ac hi quos ætites vocare ſolent, aut ipſi ætites ſunt, quos aquilæ rapiunt, & transferunt in nidos ſuos? Alij puluerem, alij lapillum. Tot verò reperies apud Nouam Hiſpaniam, vt iam vili veneant pretio, ac vel vnico aureo ſinguli binive emi & commutari ſoleant, cùm non paucis antè annis vnicus & modicus ducentis aut ampliùs aureis extorqueri non poſſet à mercatoribus. Id dictum eſt à me atque admonitum, ne deinceps reliquus ſit locus iſtis impoſitoribus ex rapto viuentibus, iuſque omne, dum rei familiari ſtudent, quomodolibet augendæ atque accumulandæ, violantibus, quibus opus non eſt, in tantâ copiâ & numeroſâ redundantiâ, arte illos aut adulterio parare, quamquam & ad hunc modum non pauci conflari reperiantur. Verùm lapides illi foſſirij, quos quidam Arabum ab infringendâ venenorum vi eodem nomine appellant, reperiũtur per hæc tempora apud nos, ac præcipuè in fluminis Tezhuatlani ripis varij multiformeſque, influentibus vndis e montibus Boloarmeno redũdantibus: ſed minimè quos ferunt ijdem in angulis oculorum prædictorum animalium concreſcere, cùm remedij gratiâ, poſtquam deuorarunt ſerpentes, ab antris vi halitus aut occultâ aliâ vi tractas, ſe mergunt in flumina. Sunt etiam quidam lapilli, quos aiunt deuorari à femineo ceruorum ſexu, vt facilior enixus contingat, & in eius ventriculo reperiri.

CAPVT LXI.

De lapide bezar ſimiarum.

NEc prætereundam cenſeo induſtriã aliquorum venatorum Orientalium, qui miro artificio ex ſimijs conficiunt lapides, quos pro bezar vendũt. Prodeunt certo anni tempore ad ſimiorum venationem, non vt occidant, ſed vt vulnerent ſagittis ſubtili emiſſis arte, quæ non penetrent, ſed tantùm cruentent ſimios, quos deinceps non inſectantur. Ex cruore interim petrea glans fit intra corpora ſimiorum. Singuli tot lapides generant, quot plagas ſuſtinuerunt. Cum iam norunt venatores maturos lapides, iterùm prodeunt ad capiendos illos, occiſis ſimijs.

CAPVT LXII.

De lapide hiſtricis ſeu Malacenſi.

MAior vis alterius lapidis fertur, quem fel hiſtricis gignit in Malacâ, ſaltem in Pam regni Malacenſis, de quo hæc habet Garcia oria: *Tantâ eſt in æſtimatione apud ipſos indigenas ob raritatem, vt è duobus, qui ſimul meo tempore reperti fuerunt, alter pro ingenti munere miſſus ſit ei qui pro Rege Luſitaniæ Indiam gubernat. Et licet iſtic frequens lapis bezar inueniatur, hunc tamen longè præferunt incolæ. Vnum dumtaxat vidiſſe memini, cuius color dilutioris videbatur purpuræ, guſtu amaro, tangenti læuis & lubricus, quemadmodũ Gallicus ſapo.* Cluſius adiicit: *Anno à Chriſto nato ſexcenteſimo tertio ſupra milleſimum, oſtendebatur mihi lapillus planus, vnguis humani digiti magnitudinẽ non ſuperans, læuis, coloris ex cineraceo candicantis, ſed paruis quibuſdam rubiginoſis maculis aſperſi, quem valdè commendabant aduerſus venena, imò etiam lapidi bebazari præferebant. Illum ex Orientali Indiâ recenter allatum ferebant, & maſtica de ſolo appellari dicebant, lapidem porcinum interpretantes.* Ex quibus notis coniecturam faciebam, Malacenſem lapidem à noſtro Auctore commemoratum eſſe poſſe, quem in hiſtricis felle reperiri ſcribit. Certè glaber & lubricus erat, Gallici ſaponis inſtar. Ferdinãdus Lopes lib. 1. Hiſt. Indicæ meminit lapidis cuiuſdam, quem non minore facultate præditum eſſe aſſerit, quàm ſit lapis bezar, aut Malacenſis, quippe qui mirifice omnibus venenis reſiſtat. Eſt verò is lapis magnitudine auellanæ, rarus admodum, vt qui in capite animalis, quod Indi *bulgoldalf* appellant, exiſtimatur naſci.

CA-

CAPVT LXIII.

De huanacu.

DVm huanacu feminæ paſcuntur in pratis, ſpeculantur mares ab editis locis, num omnia ſint ruta: admonent hinnitu periculi. Cùm fugiunt, etiam præmittunt feminas.

CAPVT LXIV.

De tarugis.

PRoximum vicunæ genus taruga, pernicior, grandior, torridior colore, mollibus & decidentibus auribus: non gaudet ſocietate & grege, rupes ſola peragrat. Repertus in his bezâar maior virtute & mole.

CAPVT LXV.

De dantis.

SVi generis animal danta eſt (aliqui Indi *capam* vocant, alij *tapirouſſou*, alij *doncanare*, vt Lerius ſcribit) ſed multis ſimilis. Mulares habet aures, vitulina labra: roſtrũ ſuperius propendet per palmũ ſuper rictum; attollit cùm iraſcitur. pænè reliqua membra diuerſæ beſtiæ ſimilia, ſed plerumque vitulo conformior. Cornu caret. Vngula iuuat dolorem cordis, pellis loricæ vſum ſupplet, impenetrabilis eſt ictibus. Duos ventriculos habet, vnus alimẽta excipit, alter ignoto adhuc naturæ ſacramento inuenitur putrefactis lignis & virgulis plenus. Vna auctoritas parſimoniæ naturæ excuſet hîc ſuperfluitatem. Neſcitur vſus & finis eius ventriculi. Venator oportet vulneret illam ante ingreſſum aquæ: ibi enim morſu ſe defendit, & occidit canes. Phlebotomiam fertur ex hac beſtiâ homines doctos, namque cùm craſſeſcit, interna crura vulnerat arundine reſectâ, eadem induſtriâ atque Hippopotamus. Lerius de hac belluâ ſic narrat: *Hanc tapirouſſu appellant, pilo ſubrubeſcenti, atque promiſſo, vaccam magnitudine ac formâ valdè referentem. Attamen cùm cornibus careat, ſitq́ contractiore collo, auriculis longioribus & pendulis, ſiccioribuſq́ tibiis atque gracilioribus, vngulâ continuô, & aſini vngula perſimili; meritò quis eam vaccæ aſiniq́ naturæ participem eſſe diceret. Differt nihilominùs ab vtroque plurimùm, quòd & breuiſſimam gerat caudam* (obiterque hîc monendus eſt Lector, permulta in Americâ gigni animantia, quæ omnino ſine caudâ ſint) *& dentes habeat multò acutiores; nec hominibus propterea quidquam periculi ob eâ poteſt creari, cùm in fugâ potiùs quàm in viribus ſalutem ponere conſueuerit. Eam barbari ſagittis confixam, vt & alias pleroſque, interficiunt, aut foſſâ excauatâ, muſcipulis ſiue alius modi ingenioſè fabrefactis venari ſolent. Ceterùm fera illa magno eſt in pretio apud barbaros, pellis gratiâ, quam ſimul atque illi detraxerint, dorſi corium in orbem circumcidentes, ad Solem exſiccant, in parmaſq́ ſindi mediocris cadi magnitudine conformãt, quibus in bello hoſtium excepta repellunt. Tantam verò duritiem pellis ad Solem ſiccata contrahit, vt nullius ictu teli, quamtumuis magno impetu vibrati, transfigi poſſe facilè credam. In Galliam duas huiuſmodi parmas ſtudioſè afferebam: redeuntibus verò fames ita moleſta fuit, vt omni commeatu abſumpto, ne cercopithecis & pſittacis, eiuſdemq́ generis animantibus exceptis, quæ ex regione illâ nobiſcum aduehebamus, parmæ illæ duæ carbonibus impoſitæ, fuerint etiam ad depellendam famem comedendæ: quibus reliquæ pelles, quæ, vt ſuo dicam loco, in naui erãt, additæ ſunt. Porrò tapirouſſou caro ad bubulæ guſtum ferè accedit.* Appendo quæ Franciſcus Hernãdus de dantis ſcribit: *Mediocrium mularum æquant magnitudinem, fuluo teguntur pilo, & firmâ & impenetrabili veſtiuntur pelle. Capiuntur canibus, ſed diligenter cauendum, ne priùs confugiant ad flumina, in quibus ſeſe aduerſus illos vehementiùs tuentur. Carnes eorum, ac præcipuè pedum, ſi probè coquantur, guſtu ſuaues ſunt, ac bonum alimentum præſtant, offenduntur autem hæc animalia non vnâ in parte continentis.*

CAPVT LXVI.

De capris Abyſſinis.

QVoddam etiam genus capreæ exoticum Æthiopiam colit. Mares accedunt ad vituli molem, prolixis pilis ſolum verrunt. Pili non ſunt tenues, ſed inſtar crinis equini. Magno in pretio habentur hircina hæc coria: *xorequias* vocant.

CAPVT LXVII.

De capris cymatilibus.

NEc omittenda eſt commemoratio illarum caprarum, ex quarum vellere ſiue pilo (ne de lanâ caprinâ mihi controuerſia ſit) pannus ille texitur, quem cymatilem ſiue vndulatum vocant. Eſt earum tenuiſſimus mireque nitens pilus ad terram vſque propendens. Hunc non tondent, ſed depectunt caprarij, non multùm pulchritudine cedentem ſerico. Capræ ſæpiùs in fluminibus lauantur: gramine paſcuntur

per eos campos exili & ſicco, quod ad lanæ tenuitatem multùm conferre certum eſt; nam conſtat, aliò tranſlatis non manere eamdem, ſed vnà cum pabulo mutari, totaſque ita degenerare capras, vt vix agnoſcantur. Deductum ex huiuſmodi vellere ab eius regionis mulieribus filum, Ancyram portatur Galatiæ vrbem, vbi texitur & tingitur.

CAPVT LXVIII.

De capro lactante hædos.

Ne nequam procedam, mentio caprarum in memoriam adduxit, quod diuinus vir Indiæ Apoſtolus S. Franciſcus Xauerius in tertiâ Epiſtolâ ſecundi libri ſcribit, quod dignum duxi narratione. eius iſta ſunt: *In hac inſulâ Amboino rem vidi incredibilem, & ante hoc tempus inauditam, quam fortaſsis operæ pretium erit agnoſcere. Caprum marem, inquã, vidi lacte ſuo paruos alentem hædos: vbere enim, quod prope genitalia vnicum habet, tantum lactis reddebat quotidie, quantum ſcutella capere poteſt. Ego ipſe rem perſpexi his oculis.* Hæc teſtatur S. Franciſcus Xauerius in originali epiſtolâ manu ipſius propriâ Hiſpano idiomate ſcripta, quæ ſeruatur in hoc Collegio Societatis IESV Madritenſi, & ego vidi & legi. Addit S. Franciſcus manu ſuâ, expreſſiſſe lac illius capri. Similem caprum Ariſtoteles narrat lib. 3. ſuæ Hiſtoriæ. *In Lemno inſulâ*, inquit, *caper ex mammis, quas geminas iuxta genitales gerit, tantum lactis emulgebatur, vt coloſtra inde conficerent, quod idem etiam proli maſculæ illius euenisſe accepimus.* Hæc ille. Ceterùm ego vidi meis quoque oculis mulam ſterilem, quæ tamen lacte copioſo nutriebat aliam mulam paruã, quam pepererat quædam aſina; vidique exprimi ab vberibus mulæ copiam lactis.

CAPVT LXIX.

De roſsomaká.

Auctor eſt Matthias à Michou, eſſe in Lithuaniâ & Moſcouiâ animal voraciſſimum & inutile, quod alibi non comparet, *roſsomaka* nominatum, quantitate canis, facie catti, corpore & caudâ vt vulpes, colore nigrum. Cadaueribus veſcitur, inuentoque cadauere, in tantum vorat, vt extendatur & infletur tamquam tympanum, repertaque anguſtiâ ſtrictâ inter arbores, intrat, & intrudit ſe cum violentiâ premendo, vt violenter comeſta violentiùs egerat, ſicque extenuatum denuò cadaueri accurrit, & ad ſummum impletur, cum viciſſitudine expreſſionis, & ad morticinium reuerſionis, donec totum abſumat & deuoret. Et forſan natura tam inſatiabile animal in illis regionibus producit, vt homines ſimili voracitate laborantes redarguat: quoniam potentes cùm conuiuari cœperint, ſedent à meridie in medium noctis ſeſe continuo cibo & potu opplendo, & à menſâ, quoties natura propellit, aſſurgendo & egerendo, iterùm atque iterùm vorant vſque ad vomitum & amiſſionem interiorum & ſenſus, tuncque inguinis & capitis quæ ſint diſcrimina neſciunt. Eſtque illa conſuetudo pernicioſa in Lithuaniâ & Moſcouiâ, magis verò & abſque rubore in Tartariâ.

CAPVT LXX.

De cynodetico ſiue itzcuintecuani.

Similis eſt itzcuintecuani, inquit Frãciſcus Hernandus, vocato quauhpecotl, iac eodem modo in eliuoſtrati cõgener, nõ ſolùm corporis magnitudine moribuſq; ſed roſtro etiam, quod prælongum eſt & tenue, ac pedibus qui illos quauhpecotl ſuiſve parui videntur imitari. Verùm color albus eſt, maculis nigris ac magnis diſtinctus & ſpectabilis. Nomen habet à mordendo canes. Viuit tototepeci non longe à mari Auſtrali.

CAPVT LXXI.

De cappâ.

Cappa dicitur animal aſino grandius, nigrum, villoſum, ferox, canibus quoque infeſtum. Ouium quemque raptat, non ſecùs ac lupus pecudem. Forma pedum inſolens: vngula ſimilis eſt calceo Gallico, à fronte lata, rotunda, non ſciſſa, à calcari acuta. Aſpectum humanum formidat. Fortaſſe hoc eſt anonymum animal Franciſci Hernandi, & ex dantarum genere, de quibus iam dixi.

CAPVT LXXII.

De eiulatore.

Nocentior aſtus alterius animalis, infantilem ſimulantis luctum, edito ſono ſub oppida & villas in primâ nocte. Statim miſerenti accurrentes, affectu quæſituros plorantem perimit. Sed iam cauti reperito periculo oppidani, prodeunt è domibus incenſis titionibus ſtructi. Forma & moles huius feræ canem leporarium imitatur.

CA-

CAPVT LXXIII.

De animali quodam piloſo.

INuenitur in agrò tetzcocano animal piloſum valdè, vocatum *tlalcoyotl*, duas longum ſpithamas, vnguibus melis aut quauhpecotli ſimilibus, & cruribus breuibus, & nigro veſtitis pilo, breuiſſimâ caudâ corpore toto & albo in fuluum vergente, ſed dorſo ac ſupernâ parte capitis & colli nigris, lineaque diſtinctis candenti. Caput eſt paruum, roſtrum tenue & longiuſculum, exerti canini; ac vita victuſque eadem quæ quauhpecotli.

S V.

CAPVT LXXIV.

De ſu animali.

BElluam rapacem apud Patagones *ſu*, id eſt aquam vocant nonnulli, quòd plerumque iuxta fluuios degat. Alij dicunt *ſuccarath*. Torua eſt: primâ oris acie quodammodò leonem æmulatur, aut hominé, nam ab aure barbata, haud promiſſis valdè pilis, pectore propendente: circa lumbos nimis conſtringitur, cauda ampla & longa ſciuri inſtar. Gigantes eius regionis, quoniam cælo non admodum calido fruuntur, protegunt ſe huius feræ pellibus. Cùm vrgetur pellis gratiâ, catulos in dorſo admiſſos caudâ contegit, & fugâ elabitur. Capitur vnà cum catulis ſcrobe effoſsâ & celatâ tamuſculis. Incluſi, præ rabie aut generoſitate catulos obtruncat, & horribili clamore venatores atterret, donec ſagittis cæſa excorietur. Legi (licet auctor non ſit oculatæ fidei) præ charitate ad prata portare filios, vbi ſertis floridis & odotiferis comit & cotonat illos, tum filios reciconiare ſimili in parentes vetulos pietate, eoſque portare & alere.

CAPVT LXXV.

De glire Chiappæ.

ALiud quoque animal Chiappa alit, cuniculi magnitudine, gliris formâ: prolem dorſo vehit cùm victum quæritat.

CAPVT LXXVI.

De peuâ.

TIgrides in Bengalâ incredibilis odij, & noxiæ omnia dilacerant, perdunt, vorant, nec nautæ ab illis tuti: inſectantur enim per viginti leucas nauim, vt ſi quis in terram deſcenderit, dilanient. Ceterùm mirificæ prouidentiæ euidens hîc cernas argumentum: reperias enim hac in orâ animaculum quod *peua* nominant, catelli magnitudine. Hoc vbi tigridem conſpexit, illius inſiſtit veſtigia, & allatrat aſſiduè, vt latratu audito, tum feræ tum homines latebras petant, ac ſibi ab inſtanti ferâ caueant. Hinc ſæpe fieri videmus, vt præ inediâ prædæque defectu in agris expirent. Hæc P. Pimenta.

CA-

CAPVT LXXVII.

De catis.

CHiribicenſis regio ſilueſttes catos alit. Marer amplexu geſtar natos in arbores ſerpens. Capiuntur paruuli, marre cæſâ relo aur ſagittâ: deliciarum vſus ex illis non ſecùs ac ex cercopitheco & ſimijs.

CAPVT LXXVIII.

De muribus.

GRandiores mures nec Hiſpaniola nec aliæ noui orbis plagæ nouerunt ante Hiſpanorum aduentum, ex corruptione rerum Europæarum fortaſſe nunc geniti; fuerant tamen in Hiſpaniolâ exigui mures, quibus veſcebantur barbari.

CAPVT LXXIX.

De animali ſicco.

QVoddam genus beſtiolæ, ſimile tarantolæ Neapolitanæ, Libyam colit, duos dodrantes prolixum, quatuor latum digitos. Potum neſcit. Humor illi venenũ eſt. Perit, ſi palatum tingat aquâ. Ouiparum eſt, innoxium: velociſſimum: ſi ſubeat paululum foramen, quantumcumque diſtrahatur cauda, eripi nequit. Mirum dictu, poſt triduum mortis, ſi igni admoueas, motatur, & ebullit. Arabibus edule eſt aſſum.

CAPVT LXXX.

De fœtido animali.

APud Chiribicenſes animal eſt geſtu mirabile, ait Petrus Martyr, ſtrigoſum, cubitales loco ſtercoris emittit colubros. Vnum domi ſuæ ſe nutriſſe, & aperto experimenro rem ita eſſe deprehendiſſe, Fratres Dominicani aſſerunt. Quo ſulutæ tendant colubri, interrogati, Ad vicinas, dixerunt, ſiluas, vbi vitam agunt breuem. Putet animal plus quàm qualecumque cadauer fœtidum in ſterquilinia proiectũ: inde putoris eius impatientes, interfici animal Dominicani iuſſerunt. Vulpem roſtro, pilo lupum imitatur. Cum in infantum ventribus vermes paſſim creari, neque ſenes ab eâ peſte eſſe immunes, atque vna cum excrementis emitti viuos didicerim, quos muraro nomine vulgus lumbricos appellat; cur & illud accidere poſſe non crediderim, talibus præcipuè viris id affirmantibus.

CAPVT LXXXI.

De myrmecophago ſiue tamendoâ.

IBidem quadrupes mirâ naturæ ſuggeſtione victum quærit. Formicas venatur, acuto conſtat roſtro ſpithamali, oris loco. Foramen habet roſtri cuſpide, vnde linguam exerens oblongam, portendit in cubilia formicarum, latentium in cauernulis arborum, atque colludendo linguæ motu pellicit, quam vbi ſentit formicis refertam, reuocat & depaſcitur. Antonius Herrera vrſos paruos vocat has feras: linguam canalis inſtar habere ſcribit, quâ mel furantur & exhauriunt, vbi non inueniunt, formicis aſtu illo ſatiantur obiectâ linguâ, per cuius foramen ſubeũe beſtiolæ. Franciſcus Hernandus diuerſos narrat vrſos formicarios à tamendois, quas *achaos* Yucatanenſes vocat. Vtriuſque hiſtoriam ex ipſo dabo. De vrſo formicario ſic prodit: *Animal eſt vrſis noſtratibus ſimile, ſed minus mitiuſq́, hebeti viſu, & caudâ nullâ. Cognamen inuenit à formicis quibus veſcitur, adigens linguam rimulis cauitatum quibus illæ conduntur, atque ita deuorans adhæreſcentes.* De Ahchais verò inquit: *Offenduntur apud Yucatanenſes quadrupedes quidam dorſo præduro & fului, agnorum magnitudine, ſed qui ventre circiter terram attingant; dentium omnino experta ſint, & ſolo formicarum venatu viuant, quarum cumulos duabus magnis vnguibus, quibus ſinguli anteriores pedes armantur, excauant turbantq́, ac deinde exertâ linguâ, quæ dodrante longior eſt, ſcabra, teres, ac pennam anſerinam craſſa, formicas eam conſcendentes ac denſantes ſuſcipiũt, eademq́ contractâ, & in os, quod mirum in modum anguſtum ac paruum eſt, receptâ, gratum ſibi pabulum capiunt, & innocẽtium animalium prædâ potiuntur. Iners animal eſt, ſed quod ſuâ malitiâ non careat, cuius gratiâ cetera animalia eius conſortium vitant. Ad eum namque accedentes, aut in binos pedes erectum, aut iacens in dorſum, adeò vehementer prædictis vnguibus inuolat, vt neque diſſectum in fruſta diuelli queat, atque ita non rarò inuenti ſunt tigres ferociſſimi, ab eo pares vices ſortiti, interempti. Quòd ſi animalia ſemel ab eo apprehenſa emori ipſo ſuperſtite contigerit, non priùs ſeſe ab eis explicat (tanta eſt eius animalis ſtultitia) quàm cum eo occumbat, & pereat.*

Mapheus in Braſiliâ quoque reperiri ait mirandum genus earum quas tamendoas vocant, veruecis altitudine; colore fuſco, prælongo ac tenui rictu, neque eo ad malas deducto, ſed modicè ad imum inciſo. Vnguibus inſtructa eſt quadrupes mirè longis latiſque, nimirum ad victum faciliùs com-

paran-

parandum. Namque formicis alitur, quarum latebras vbi crebro vnguinum iniectu ac foſſione detexerit, illicò exertam trium ferè dodrantium linguam immittit exilem, opertamque formicis repentè contrahit, glutitque deceptas. Huic, vti ſciuro, valdè promiſſa & ſetoſa cauda pro tegumento eſt; ſub eâ quippe ita ſe condit, vt nihil ex reliquo corpore prorſus appareat.

CAPVT LXXXII.

De graffâ.

IN inſulâ Zanzibar potiſſimùm inuenta graffa. Animal eſt exigui capitis, & longiſſimi colli: anteriora crura oppidò excedunt poſteriora, colore vario albet, rubet, roſeiſque diſtinguitur maculis. Mitis beſtia eſt.

CAPVT LXXXIII.

De ſnak.

MAthias à Michou loquens de Tartaris, inquit: *Fera apud eos reperiuntur, cerui, dama, dorca, & ſnak, quod eſt animal quantitatis ouis, in terris alijs non viſum, lanâ griſeum, duo parua cornua habens, curſu velociſſimum, & eſus carnium eius ſuauiſſimus. Et dum grex ſnak in aliquo campo inter gramina conſpicitur, Cham ſeu Imperator Tartarorum cum ſuorum multitudine equeſtres vadunt, & omniquaque circumdant, in altiſſimis graminibus deliteſcentes. Dumq; tympana incipiunt ſonare, tunc ſnak tamquam metu perculſa, rapidiſſimè hinc atque illinc ab vnâ parte circumſtantium ad aliam procurrunt, & iterùm atque iterùm decurſando vadunt, vſquequò fatigati deficiant. tunc irruentibus Tartaris cum clamore occiduntur.* Camerarius ſcribit de ſuhak ſiue ſnhak animali Scythiæ, quod ſe quaſi ductorem præbeat capreolorum gregibus, ipſiſque præire ſolitum. Acerrimo viſu ſimul & auditu præditum, quare longè lateque circumſpiciens, & omnia obſeruans, facilè hominum perſequentium inſidias è longinquo deprehendit, & comitibus ſibilo acuto ſignum dat fugæ, vt in loca tutiora ſe recipiant.

CAPVT LXXXIV.

De elephante.

NOuus orbis elephante caret, tametſi ſatis profundè erutus aliquando dens eius: neque id ebur foſſile, cùm alioqui inueniri minerale credam. Italia illud concipit, quidquid rideat Horta. Orientem nobilitauit hæc prudens beſtia. Inſula Zeilan nobiliores elephantes alit, & quos reliqui miro naturæ inſtinctu ſuſpiciant. Siqui ex ceteris Indiæ elephantis ad hoſce adueniant, non niſi eum reuerentiâ quadam & delato honore eos accedunt.

Illud maximũ ingenuitatis argumentum in Zeilanis belluis; nolunt nauim ingredi, ſi ſuſpicantur ſe mittendos ad ſeruitia Principum in regna extranea: at ſi teſtituendos patriæ iureiurando affirmetur, tunc ſubſecundant.

Libentiùs quàm alias ſarcinas ſuſtinent armatos milites. Per difficilia & ſalebroſa cùm iam prę nimio labore pedibus ſatiſcũt, ne oneri ſuccumbant, proboſcidi velut ſcipioni innituntur. Pilâ ludunt, vt D. Rodericus Fernandez prodidit. Tanta peritia animali ineſt, vt iacula aduerſa ſæpiùs plantâ pedis porrectâ excipiat, ad tuendos ſeſſores.

Gillius quoſdam ait noctu deflere. Quod Plinius narrat de metu ſuis, incertum: namque inter ipſos ſecuros & manſuetos paſcunt ſues, in ſtabula eorum ingrediuntur, impauidâ & quietâ beſtiâ. Fortaſſe conſuetudo vicit formidinem. Camelus etiam equum abhorret primò viſum: vſu & conſuetudine domat metum.

In alio veriſſimè Plinius de murium cautione, imò & formicarum. Metus murium cogit elephantes vt conuolutâ & tutâ promuſcide dormiant. Inueniuntur elephantes albi in Lybiâ & Indiâ: hos Peguenſes ſicut ſacroſanctos adorant. Regem quotidianis ſpectaculis exhilarant hæ belluæ: committuntur inter ſe, nec niſi ignibus pacificantur.

Nouus nunc in Oriente in bellis vſus, alligantur falces promuſcidibus, quas gubernant in omne latus, magnâ hoſtium ſtrage.

Vt adorent aliquos Reges Indiæ, afferuntur ornatæ hæ beſtiæ, doctę cęrimoniâ quadam ſalutare maieſtatem. Ipſe elephas à loguibus alicubi adoratur.

Non longè à Bazaino fanum elephantis ex petrâ quadã dicebatur exciſum, multis inſigne ſimulacris, ac duobus præcipuè coloſſis ingentibus, terna queis capita, totidem pedes manuſque.

Quidam elephas albus in Pegu fuit eodem quo Rex honore cultus, & non niſi cum regiâ pompâ, cùm prodibat, ſolitus educi: at quotquot Reges illum habuerunt, fortunæ ludibrium facti ſunt tragicâ cataſtrophe.

Elephas femellam conſpicatus, à nullo deinceps regi patitur. Commiſceri dicuntur mirificè: femella humi in tergum procumbit, cum quâ mas ſuperueniens congreditur. Tantâ ſunt verecundiâ, vt ſi à quopiam ſe

veneri

veoeri operam dare conſpectos intelligant, ſummâ illum ope interficere conetur. Quilibet plerumque tres aut quatuor ducit femellas, ac duodecim catulos.

CAPVT LXXXV.

Hiſtoria Garziæ Ortæ de elephantis.

ADmirāda de hac prudentiſſimâ beſtiâ Plinius & Auctores priſci narrant. Lipſius collegit præcipua in lepidâ quadam epiſtolâ ex antiquis recentibus. His omoibus prætermiſſis, nonnulla receotia appendam. A ſententiâ auſpicor Garziæ Ortæ, eruditiſſimi Medici Luſitani. In Indiâ elephanti naturâ melaocholici ſunt admodum, noctu pauent, & inſomnijs metum incutientibus diuexantur: ſed præſens remedium eſt, ſi eorum rectores (*Naires* linguâ vernaculâ vocantur) illorum tergis inſideant, ſemperque cos alloquantur ne dormiant. Alui profluuio plerumque laborant. interdum verò adeò in zelotypiam rapiuntur, vt efferentur, & quodammodò furibundi reddantur, diſrumpantque catenas & vincula. Eius autem mali curandi ratio eſt, vt rectores illos educant io agros, & grauiter obiurgent.

Ceterùm præter id miniſterium, quod vehendis ooeribus præſtant, & tormentis bellicis è loco io locum commutandis, ſolent bello vtiles eſſe elephanti: interdum enim pectore & capite armati, equorum more io bellum educuntur. Sed qui his in prælijs vtuntur, id ſolum emolumenti referunt, quòd aduerſariorum acies proſternant: aliquandu tamen, velut intellexi, non ſine ſuorum pernicie retrocedunt. Nonnulli Reges etiam interdum mille huiuſmodi elephantos in prælium educunt, alij plures, plerique pauciores.

Crudele eſt id ſpectaculum, quando elephanti veluti mooomachiâ præliantur: nam non modò dentibus ſuum aduerſarium impetere ſtudent, ſed magno interdum impetu capitibus concurrunt, vt alteruter eorum, capite confracto, in planitiem cadat. Fabulæ ſimile eſt, quod quidam de maris & feminæ congreſſu tradiderunt: etenim haud aliter congrediuntur, quàm reliquæ quadrupedes. Multa Plinius libro 8. cap. 1. 2. 3. & ſequentibus de elephantis ſcribit, ſed pleraque parum probanda, & hactenus non experta.

Quòd verò io Taprobanâ inſulâ maiores, dociliores, bellicoſioreſque elephantos gigni tradit, verum id eſt, ſi Taprobanam intelexerit eam inſulam, quę nunc Zeilan vocatur: nam, vt poſt à dicemus, huius inſulæ elephanti reliquis omnibus præcellunt, eorumq; imperia reliquos agnoſcere ſcribunt.

Huius etiam cum rhinocerote inimicitiæ meminit idem Plinius libro 8. cap. 20. eorumque pugnas deſcribit. Eſt autem rhinoceros vaſtum animal, cornu in nare gerens, quod difficulter domari poteſt. Multos in Cambayâ, Bengalâ finitimâ, & Patane inueniri tradunt, & ab incolis *gandai* vocari. Mihi hactenus rhinocerotem videre non contigit: illud tamen ſcio, Bengalæ incolas eius cornu aduerſus venena vſurpare, vnicornu eſſe exiſtimantes, tametſi non ſit, vt ij referunt qui ſe probè ſcire autumant.

Ceterùm de monocerote tam incerta omnia ab Auctoribus referuntur, vt illum haudquaquam vidiſſe, manifeſtò appareat. Ego hoc loco referā, quæ à viris fide dignis accepi. Inter promontorium Bonæ ſpei, & aliud promontorium vulgò *De currentes* nuncupatum, vidiſſe ſe affirmant terreſtre quoddam animalis genus, licet mari etiam delectaretur, quod caput & iubam equi haberet (minimè tamen marinum equum eſſe) cornu prædituſh duos palmos oblongo, mobili, quodque nunc in dexteram nunc in ſiniſtram obuerteret, modò attolleret, modò dimitteret. Id animal cum elephante ferociter præliari, cuiuſque cornu aduerſus venena laudari. Eius experimentum factum, duobus canibus propinato veneno: alterū enim canem, cui duplâ quantitate propinatum eſſet veneoum, ſumpto huius cornu puluere ex aquâ, conualuiſſe, alium verò cui exiguâ quantitate venenum eſſet datum, nec exhibitum hoc cornu, ſtatim mortuū corruiſſe.

Ceterùm elephanti non modò veroaculam linguam intelligunt, ſed etiam peregrinas, ſi eas edoceantur. Gloriæ ſuot cupidi, beneficiorum memores, iniuriarum verò haudquaquam obliuiſcuntur, & vindictæ cupidiſſimi ſunt. In ſummâ, huic animali nihil deeſſe videtur, vt ratiooe præditum appareat, præter loquelam: tametſi oon deſint qui in Cochin publicum inſtrumentum (atteſtationem ſeu teſtimonium vocant) ſe vidiſſe aſſerant, quod referret, elephantum iſtic aliquando fuiſſe locutum, petijſſeque à ſuo rectore (quem in Malabar *Naire*, in Decam verò *Piluane* vocant) cibum: at rectorem reſpondiſſe, lebetem in quo illi oryzam coqueret, pertuſum eſſe; tamen ad cacabarium deferret obturandum, deinde oryzam ſe cocturum. Lebetem promuſcide ſumptum elephantus ad cacabariū defert. Is lebetem reparat, ſed rimam, quam non animaduerterat, inobturatam relinquit. Lebete[illegible] fert elephantus. Rector oryzam cum a[illegible] co-quendam ioijcit, ſed per rimam effluere conſpiciens aquam, rurſus elephanto tradit, conſarcinandam vt ferat. Defert elephas. Cacabarius de induſtriâ lebetem ſe reparare ſimulans

mulans, rimã auget. Elephas ad mare profectus, lebete aquam haurit; hanc effluere videns, lebetem intelligit non reparatum: ad cacabarium redit, magno barritu intonans, quaſi de eius perfidiâ conquereretur. Cacabarius tandem lebetem probè ferruminat & reparat. Sed ei elephantus non fidens, denuò è mari aquam haurit: quam non effluere animaduertens, domum redit, & oryzam in eo coctam edit. Viuunt etiam nunc, qui hoc ſpectaculum ſe vidiſſe affirmant, locutum tamen aſſerere non auſint.

Rumor èſt, Regem Sian, in cuius regno præſtantiſſimi poſt Zeilanos inueniuntur elephanti, candidum elephantum habere, cumq; propterea Regem candidi elephanti per excellentiam appellari. Retulit mihi amicus fide dignus, ſe duas elephantorum venationes vidiſſe, ad quas profectus eſſet Rex Pegu cum infinitâ hominum multitudine: in primâ enim ducenta millia hominum fuiſſe. Cingebant illi in orbem totum illum locum, in quo elephantos ſua paſcua habere norant: deinde paulatim ambitum illum ſiue hominum coronam contrahentes, tandem in medio comprehenderunt non modò ingentem elephantorum multitudinem (nam eâ venatione quatuor millia capta ſunt) ſed & alia animantia, velut apros, tigrides, partim viua, partim iaculis confixa. Omnes autem elephantos dimiſit, præter ducentos tum adultos tum iuniores, ne ſuam regionem elephantis depopularetur. Illos verò domarunt in hunc modum. Magnis trabibus eos ſepientes, paulatim circum, quo concludebantur, in anguſtius contrahebant, donec ſingulos elephantos vix locus caperet. Deinde funibus è vimine contextis eorum pedes & dentes vinciebant, vt elephanti ſe mouere loco non poſſent. Hos binis funibus cinctos ſubibant rectores, & calcibus impetentes, tum baculo ferientes, perpetuò ſe verberaturos, & tandem fame enecturos minitabantur, niſi eſſent morigeri: ſin verò eſſent morigeri, oleo ſe peruncturos, & cibum ſubminiſtraturos pollicebantur. Deinde ſingulos educebant & lauabant. Lotis ſingulis, binos elephantos dumeſticos, & iam domatos admouebant, inter quos vtrimque coërcerentur. Hac ratione domitos fuiſſe referebat.

Aliam præterea elephantos capiendi rationem idem mihi narrabat. Intellexerat idem Rex Pegu elephantum in ſiluis oberrare: vt eum caperet, aliquot elephantos feminas domeſticas eò mittit, priùs commonitas ne cum elephantis congrederentur, ſed ſignis indicarēt, ſe primùm congreſſuras vbi ad ſua ſtabula perueniſſent. Poſteaquam eò veniſſent feminæ, ſtatim ſubſecuti ſunt elephanti cum illis paſcentes, donec in vrbem Pegu, quæ admodũ vaſta eſt, deducti eſſent. Feminæ ad ſua ſtabula remearunt, ſubſequentibus elephantis. Eductis inde feminis, ſolos elephantos concluſos, eadem quâ ſuprà retulimus ratione domuerunt. Iuniores etiam verberibus, obiurgationibus, & fame, interdum verò beneficijs domantur: maiores verò magnis ædibus concludunt, quæ multas habent ianuas anguſtas, è quibus ij qui elephantos domare volunt, iacula & ſpicula in eos conijciunt, donec iam feſſi, vulneribus & fame propè ſint enecti. His deinde rectores ſignificant, illos ſe ita exercitare, vt ferocitatem deponant: quòd ſi humi ſe proſtrauerint, beneficia collaturos pollicentur. Procumbunt elephanti, lauantur, vnguntur oleo, & cibus datur: deinde ſingulis ferè momentis interrogantur, quî valeant, quid petant: his rationibus paulatim edomantur.

Manifeſtus autē Plinij error in eo deprehenditur, quòd elephantos minimo ſuis ſtridore terreri & retrocedere ſcribat lib. 8. c. 9. nam plerumque ſues, vt & ſuprà dixi, elephantorum ſtabula ingrediuntur, nec eis terrentur, aut illarum præſentiâ quidquã commouentur. Sed & in ſiluis Malabar multas ſues cum elephantis verſari certum eſt. Illud verum eſt, quòd mures oderint, quemadmodum idem tradit. Nam ſi mures in ſuis ſtabulis verſari ſenſerint, numquam niſi contortâ in ſe & cõuolutâ promuſcide elephanti dormient, ne eam mures ingrediantur & mordeant. Eadem planè ratione formicas abhorrent.

Oſſium elephanti non modò in medicinâ nullus eſt vſus (tametſi nonnulli falsò tradant, ex his crematis ſpodiũ parari) ſed nec inſtrumentis & operibus faciendis. Dentium materies dumtaxat expetitur. Nam licet Ægineta lib. 7. c. 3. elephanti vngulas medicũ in vſum vſurpari tradat, falli arbitror. Appellatur autem Arabibus elephantus *fil* (ipſe verò dens *cenalfil*, quòd dens elephanti eſt) in Guzerrate & Decan *ati*, in Malabar *ane*, in Canarâ *acete*, Æthiopibus *itembo*. Nullius in medicinâ vſus ſunt ipſi dentes apud Indos, ſed dumtaxat ab Arabibus & Turcis vſurpantur, ex Auicennę præſcripto, in ijſdē remedijs quibus nos vtimur: verùm in operibus & inſtrumētis, monilibuſq; fabricãdis tantus eorũ eſt vſus, vt ex Æthiopię parte, quæ eſt Sofala, vſque ad Melinde ſingulis annis in Indiã deuehantur millies ſexcenta pondo, præter eos dētes, qui ex pleriſq; Indiæ regionibus conuehũtur. Huius eboris pars in Sinarũ regionẽ defertur, maxima verò & potiſſima in Cambayâ: dæmonis enim

 per-

perſuaſione apud mulieres eius regionis certū ſuperſtitionis genus viget, vt è vitâ ſublato aliquo ex ſanguine iūctis, illicò omnia monilia, quorū viginti ex ebore confecta ſingulæ mulieres in brachijs gerunt (ſiunt tamen & ea interdum è teſtudinum teſtis) confringāt, & poſito luctu noua inducant. Ingens verò eſt apud hos eboris pretium, pro dentium magnitudine: minores enim dentes, non adeò magno æſtimantur, magni verò ingentis ſunt pretij. Habent autē ſinguli elephanti mares binos dentes in maxillâ ſuperiori, ſed non deciduos aut denuò renaſcentes, vt putant nonnulli; feminæ verò ijs magnâ ex parte carent, tametſi nonnullę dētibus vnius palmi longitudine prædıtæ ſint. Mactantur ab Æthiopibus elephanti, vt eorum crudâ carne veſcantur. Dentes verò ad nos mercimonij gratiâ tranſmittunt viminibus ſiue laqueis colligatos, quod facit, vt putem, apud eos maiora elephantorum armenta inueniri, quàm bnum in Europâ.

CAPVT LXXXVI.

Narratio Edoardi Lopez de elephantis.

EX fide Edoardi Lopez adijciam quoque, quæ Philippus Pigafeta ſcribit in deſcriptione Bambæ Congiani regni. Inter animalia huius prouinciæ primas obtinet elephas, qui cùm per totum reperiatur regnum, hîc tamen præcipuè & naſcitur & habitat, propter ſiluarum magnitudinem, & pabuli, fluuiorum, aliarumque rerum ad victum eius requiſitarum tam abundantiam quàm excellentiam. Sunt itaque in hac prouinciâ, vt diximus, plurimi, ijque horrendæ magnitudinis, ita vt veſtigia ipſorum quandoque reperiantur in arenis; quorū diameter ſe ad quatuor ſpithamas extendat: Vnde magnitudo belluæ fidem ferè ſuperans facilè cognoſci poteſt, & quòd ij, qui vel in Hiſpaniâ vel in Italiâ noſtris temporibus aliquando ſunt viſi, multò ſint minores. Et datur ratio, quòd non niſi iuuenes educi queāt; & cùm viuant ad centum quinquaginta annos, mediâ ætatis parte ſemper creſcant. Dentes ipſorum (non cornua, vt quidam autumant) inueniuntur aliquot ducentas libras duodecim vnciarum noſtratium pendentes; aures Turcicâ peltâ latiores, formâ ouali, ſex ſpithamas longæ, anguſtiore parte verſus humeros tendente, quibus, vt & proboſcide & caudâ, ſe defendunt contra muſcarum importunitatem, quas etiam in locis, quas nec auribus, nec proboſcide, nec caudâ contingere poſſunt, contractâ pelle inter rugas retentas occidunt. In caudâ ſetæ ipſis ſunt craſſæ & rotundæ, nigrę & lucentes, quæ, ſeniorum præcipuè, quę pretioſiores ſunt & fortiores, expetuntur ab Angolanis & alijs circumiacentibus populis, tam ad virorum quàm ad feminarum ornatum. Tantæ ſunt etiam fortitudinis, vt vir, quamuis fortis, manus citiùs lædat, quàm in diuerſas tractas partes rumpere poſſit. Singulari etiam eos venātur induſtriâ. Belluam enim videntes in loco aliquo anguſto, ita vt ſe vertere non poſſit, à tergo aſſiliunt: & cùm neque proboſcide ſe propter anguſtiam defendere poſſit, caudâ eam, vt pretioſo ſpolio, ad id præparatis cultris priuant, non tamen ſine periculo; dolore enim aliquando percita retrogreditur, & adhærentes caudæ venatores ad arborem vel lapidem vicinum comminuit: vnde etiam carò emptæ ſetæ illæ, magno rurſus venduntur pretio, vnâ nimirum tribus ſeruis ad minimum commutatâ. Alij quoque maiore audaciâ celeritati ſuæ confidentes, eas in paſcuis à tergis aſſiliunt, vnoque ictu caudâ amputatâ, aufugiunt, non tamen rectâ (quamuis enim grauis ſit bellua, & motu non ita celeri; cùm magnos tamen faciat paſſus, in curſu recto equum celeritate ſuperat) ſed per gyros, ita vt mole impeditâ belluâ, & inceſſum non tam facilè flectente, abſque vllo ferè periculo euadat.

De elephante ſcripſerunt veteres, cùm nullas in cruribus habeat iūcturas, eum non poſſe humi decumbere, & ſi quando cadat, ſurgere non poſſe; vnde eius capturam talem ſunt commenti: nimirum cùm ad ſtatam aut certam arborem molem corporis fulciens tantùm capiat ſomnum, venatores arborem per contritos cortices agnitam, ſerrâ in inferiore parte vſque ad extremum ferè reſecare, belluam verò conſuetum locum repetentem, impulsâ arbore lapſam capi. Sed contrarium teſtatur experientia: affirmat enim Edoardus, ſe vidiſſe iacentes, ſurgentes, & genua flectentes, imò anterioribus pedibus arbores, ad exhauriendā aquam in trunci ſuperiore parte à pluuijs teſtantem, & dulcem, ſcandentes. Habere etiam, vt cetera animalia, locis tamen diuerſis, ſuas iuncturas. In ſiluis aliquando vel maximas radicitus, humeris & mole corporis adnixi, euellunt arbores, & minores inter dentes, qui etiam aliquando rumpuntur, inſertas & contortas frangunt, vt earum depaſci poſſint frondes, quas comminuunt minoribus dentibus, qui non ſe exerunt, ori eas proboſcide (in cuius extremo membrum eſt digitum referens, quo etiam minuta grana comprehendunt) vt manu admouentes. Femellæ fetum non amplius duobus annis in vtero gerunt: & cùm eius difficilis ſit educatio (tardè enim creſcit, & diu ad ſuſtentationem,

nem, donec ſibi ipſi victum acquirere poſſit, materno lacte opus habet) prouidit natura, vt non niſi poſt ſeptennium concipiant. Cutis firmiſſima & duriſſima, craſſa quatuor digitos, ita vt vix vel ſclopeto penetrari poſſit: nullu tamen incolis ſunt vſui, qui eos neſciunt cicurare, magnum aliàs ab ijs in rebus ſuis ex vno ad alium locum transferendis habituri ſolatium. Ad capiendus elephantos, foſſas faciunt magnas (vt quæ tantam belluam capere poſſint) ſuperius paulò quàm in fundo latiores, ita vt inferiùs compreſſi, viribus ſuis ad exſiliendum vti non queant; & has herbis & frondibus præcipuè ab ijs expetitis tegunt, vt fraus non niſi cum ipſorum illac tranſeuntium ruinâ cognoſcatur. Et de hac capturâ memorabilem narrat hiſtoriam Eduardus; cuius ſe oculatum teſtem iuxta Coanzam affirmat; nimirum cecidiſſe paruulum adhuc, & à matre ductum elephantem in talem foueam: quem cùm vidiſſet mater, omnibus viribus, fruſtrà magno ſtrepitu eam conantibus deterrere circumſtantibus, tentauit extrahere. Et cùm ſe nihil efficere ſentiret, partum ſuum peremptum, quam in poteſtate hominum conſtitutum malens, foſſam terrâ, lapidibus & arboribus congeſtis, vſque ad ſummum impleuit. Quamuis, ſi vllum aliud, animal ſit robuſtiſſimum, adeoque confidens, vt neminem timeat, adeò tamen innocuum, vt nemini quidquam faciat mali, niſi priùs ſit prouocatum. Vnde etiam aliquando abſque vllo incommodo aut damno pagos peruagantur, obuios quoſque ſaltem proboſcide ſuâ in aëra parumper eleuantes, & placidè reponentes. Maximè delectatur aquis: vnde magnâ copiâ viſuntur iuxta lacus & fluuios, præcipuè circa meridiem; tum enim contra Solis ardorem eos vſque ad corporis medium ingreſſi, reliquum aquâ proboſcide hauſtâ perluentes ſe recreant. Numquam ferè incedunt ſoli, ſed magnis, vt apud nos vaccæ aut etiam cerui, armentis. Vnde affirmat quoque Eduardus, ſe vidiſſe in frigidâ quadam valle, iuxta Caſanzas ciuitatem, vltra centum ſimul tam magnos quàm paruos matres ſuas ſequentes. Vnde & magna eboris, quod priùs quàm Luſitani eò peruenirent, non erat in pretio, ab ipſorum aduentu demum æſtimari cœptum eſt, à tot ſæculis per campos, fluuios, montes & valles diſperſi, vili pretio à Luſitanis empta eſt copia: nec mirum id hodierno die minùs quàm olim apud antiquos eſſe pretioſum.

CAPVT LXXXVII.

Narratio Cadamuſti de elephantis.

EX teſte oculato Cadamuſto dabo etiã de eadem belluâ aliqua, qui, vbi de Cambræ regione agit, ferè ſic loquitur. Fert etiam hæc regio elephantes, ſed ſiluestres, neque ibi cicures fiunt, aut domantur, vt alibi gentium. Vidi ego aliquando quatuor ex huiuſmodi nemus egredientes: quos vbi ſum ſpeculatus; è naui ego & ſocij compluſculi exiliuimus contendentes ad eos. Qui vbi nos conſpexere, mox nemori ſeſe dedidere. Vidi & exanimatum elephantũm, quem occid. iuſſerat Princeps quidam, dictus Gnumimenſa, in gratiam meam. Is Princeps accola eſt Oſſij fluminis Gambræ, & profectus eſt venatum, concomitantibus compluribus Nigritis biduo ferè continuo. In hoc igitur venatu oppetijt prædictus elephas. Pedites exeunt ad venationem arcubus & machæris armati, & ſua arma omnia illinunt veneno præſentaneo. Nec id vus lateat, hos populos elephantos in nemoribus venari, vbi cœni plurimum cernitur: nam id genus animalium ſuapte naturâ, vt ſues, in cœno volutatur creberrimè. Hi itaque Nigritæ pone arbores deliteſcunt, ac prætereuntibus elephantis ſagittas & venabula infigunt, ſaliuntque miro modo de loco in locum, ab vnâ arbore ad aliam, donec feriant elephantum; qui cùm maximâ mole prægrauetur, nequit inſidiant[illegible] velociſſimos ictus deuitare. Si tamen id tentarent in locis apricis & patentibus Nigritæ, in eis potiſſimum vbi nullæ viſuntur arbores, non euaderent profectò vires elephantorum; quandoquidem nullus homo tantæ pernicitatis inuenitur, quem mox elephas non comprehendat, etiam non currens, ſed gradatim incedens. Id efficit animalis vaſta magnitudo. Et vbi contingit elephantem in agris patentibus homines inſequi & comprehendere, non aliter quàm promuſcide eos enecat: hac enim eos corripit circumamplexu, & adeò in ſublime iacit, vt ſæpenumerò correpti hoc modo priùs efflent animam, quàm terram contigerint. Hæc elephantis promuſcis non multum abſimilis labro ſuillo. In hoc differunt, quia huic ea eſt volubilis ad nutum, vt modò vibret, modò pro libito retrahat. Id à compluribus Nigritis accepi. Non efferantur tamen, niſi prouocati; nec hominem lædunt, niſi priùs iniuriã intulerit ipſe. Vidi ego aliquãdo illic occiſum elephãtem perquam mediocrem, cuius dentium amplitudo ternos palmos excedebat: eminebant

bant ad duos palmos, verú palmus contectus carne in maxillas immergebatur, vt totus occultaretur, vt ſunt aliorum radices dentium: & quoniam eorú ſenecta è dentibus cognoſcitur, aiebant argumento dentium feræ deſpicabilis, ipſum haudquaquam annoſum fore, ſi conferatur alijs procerioribus, quorum dentes tantæ ſunt magnitudinis, vt vicem poſtium ſuppleant, & pro palis ſepes muniant, teſte Plinio. Et vt ipſi referebant, nonnullis eò amplitudinis creſcunt dentes, vt duodecim palmorum menſuram excedant. Et licet dixerim hunc elephantum, ſi comparetur ceteris, minimè fuiſſe conſpicuum, erat tamen tantæ proceritatis, vt ſolus plus carnium haberet quàm tauri quinque noſtri. Donauit mè igitur hoc elephanto Princeps, eo pacto, vt tantum carnium aſſumerem, quantum libuiſſet, reliquum verò venatoribus impartirer, quoniam illi in cibatu elephantos gratiſſimos habebant. Inuitabar propterea identidem ab eis, vt & ego carne huiuſcemodi veſcerer. Iuſſi igitur partem animalis concidi in fruſta, & ad claſſem deferri meam, moxque ahenis excoqui ſubiecto igne: alij etiam partem torrebant: vt elixum & toſtum comederim, non quidem voluptatis (quæ nulla erat) ſed experientiæ cauſsà, vt iactare poſſem me aliquando comediſſe eas carnes, quibus conterranei numquam veſci conſueuere. Hæc ſumma eſt, carnibus videlicet huiuſmodi me minimè delectatum fuiſſe: inſuauis eſt guſtu, & aſperrima duraque nimiùm. Tuli etiam ad claſſem promuſcidis partem, id eſt manùs elephantis: euulſi etiam ab eo pilos qui nigricabant, & quaſi duorum palmorum menſuram excedebant, erantque amplitudinis haud contemnẽdæ. Hos igitur, & carnis nonnihil in Hiſpaniam detuli, & Principi cuidam donaui, qui hæc omnia loco præclari muneris accepit, vtpote rem nouam, & hominibus regionis illius hactenus incognitam: nam hunc Principem delectabant eximiè quæ à remotioribus partibus orbis deferebantur; & in primis operam dabat vt earum rerum fieret particeps, quæ operâ ſuâ & diligentiâ comperta fuiſſent.

Noueritis igitur, elephãtis pedem teretem eſſe inſtar pediſequi, ob rotundum circumquaque, verùm callo nigerrimo ampliſſimoque, inque pedis callo vngulæ quinæ in vnâ parte pedis, eâ videlicet quæ proximior eſt plantæ, quæ in minore illo vnius palmi & medij excedebat latitudinem, pro quadratâ qualibet parte, quoniam, vt dixi, pedes habent ob rotundos, vt ſunt apud nos lignei aſſerculi, quibus in mensâ vm frugi vtuntur: Galli *trenchoir*, nos *talleros* ſiue orbes appellamus Donauit me præfatus Nigritarum Princeps pede elephantis alio, cuius planta menſuram trium palmorũ ſuperabat (egomet ſum metitus, aſtantibus pluribus) eamdemque latitudinem omni ex parte habebat. Donaui igitur rurſus Principem hoc pede, & dente palmorum duodecim mirè à naturâ exornatu. Hæc itaque omnia Princeps prædictus, ceu rem præclaram, Duciſſæ Burgundiæ dono dedit. Non eſt quòd credant aliqui, elephantem non habere plicatiles tibias, quoniã falluntur plurimùm; nam plicant genua vt cetera animalia, & pro libito humi ſe proſternunt, & ſurgunt cùm libuerit, contra quorumdam opinionem.

CAPVT LXXXVIII.

Narratio Ioannis Hugonis de elephantis.

ANnecto quoque narrationem Ioannis Hugonis. Elephantorum greges maximi in Æthiopiæ finibus poſt Mozambiquen, vbi Caffres ſeu Nigritæ incolunt, viſuntur, vbi ab indigenis trucidati interdum in cibum adhibentur, dentibus excuſſis venum Luſitanis mercatoribus oblatis. Sed & in alijs Indiæ locis, nec minùs in Bengalâ, præcipuè tamen in Pegu, magnis cohortibus vagantur: quo loco illorum interdum duo millia, tum plurimorum hominum, tum cicurum & ad hanc rem inſtitutorum elephantorum operâ, paratis ſeptis aut ſtabulis impelli ſolent. Ex quo omni grege cùm centũ aut ducenti ſelectiores ſecreti fuerint, ceteri vniuerſim quoquouerſum liberè ad ſpeciei propagationẽ rurſus emittuntur: captos & aſſeruatos tum minis tum fame ſitique eouſque edomant, dum ſermonem eorum cepiſſe & intelligere videantur. Deinceps lauari, & affuſo oleo frequenter lini, & officijs beneficijſque omnibus demulceri ſolent: quibus ſtudijs beſtię tam mites & obſequioſæ redduntur, vt ipſos homines in pleriſque, ſolo ſermone excepto, obſequijs humanis apprimè referant. Ex illis qui in regno Scylon ſunt, quondam vnus captus eſt, qui totus candebat, & à Pegu indigenis adorabatur. Elephantorum omnium Rex ſalutabatur, veneratione & titulis planè diuinis adhibitis. De hoc poſſidendo funeſtum olim bellũ inter colonos Pegu & Scylon coortum eſt, ſicut in terrarum iſtarum deſcriptione fuſiùs commeminimus. Qui in Scylon capiuntur, ceteris omnibus qui vniuerſo orbi noti ſunt, & ſenſibus & intellectu præſtare creduntur, vel Indorum ipſorum iudicio & atteſtatione, qui longi temporis experientiâ hanc veritatem confirmatam pronuntiant. Quâ causâ aliò traducti, præ ceteris quoque æſtimari & amari ſolent. Officia ſeu ope-

operæ in Indiâ frequentiſſima ſunt, vt dolia, faſces, ſarcinas oneraque plura alia de loco io locum tranſpottent. Hęc promiſcuè omnia ab elephantis obeuntur, qui hunc in finem ſumptibus Regijs quoque aluntur: quotum ſi quis operâ egeat, cum illorum magiſtro ſeu moderatore de mercede paciſcitur: qui ex tempote tem conſecturus, elephanti collo reſidet, pedibus intra autes inſertis, manibus præpilatum bacillum, ſeu ſtimulum ferreum geſtans, quo caput illius, eo loco vbi teſticulos paulò ſupra aunum conualle reconditos habet (quâ causâ quoque ex illius loci conditione facilè domantur) pungendo, leui vi belluam aliàs immanem domat. Elephaoto ad ſarcinã geſtandam adducto, illam magiſter fune ita ligat & citcumplicat, vt ex eo illâ ſuſpensâ hærere poſſit. Quo pacto iuſſus à magiſtro elephas, ptomuſcide artectâ funem dentibus, aliquot vicibus innectit inuoluitque, & ptopendentem extremitatem ori indit; eoque habitu vaſis eleuatis, quò à magiſtro agitur progreſſum facit. Quòd ſi cui naui onus inferendum eſt, bellua ingreſſa illud imponit, & quæſitis lapidibus id adeò induſtriè fitmat, vt loco vacillare aut reuolui haud facilè queat, dentibus adactis firmitatem priùs experiens. Totmenta, & alia ferramenta grandiora, ſuniculis deligata, tautâ facilitate proferre ſciunt, vt fete fidem trãſcendat. Biremes, fuſtas, carauellas, & naues eiuſmodi grandiotes in littus tam leui niſu exttahunt, quaſi nullo illæ ijs oneri eſſenr, & vt compendio dicam, ſeruitijs ac rebus ptomiſcuè omnibus conficiendis deſtinantur, non ſecùs ac apud noſtrates equi, qui trabis metces & oneta huc illuc ad placitum dominorum ſuorũ prouehuot. Illorum cibus eſt oryza aquæ permixta. Somnum vaccatum, boum equorumq́; ritu captanr, genubus ad decubitum flexis compoſitiſque. Cùm hibernis menſibus pluuiæ increbreſcunt, ſuo quodam annuo morbo infeſtari, adeoque grauitet furere, bacchari, & rabire ſolent, vt à magiſtris ſuis ægrè coërceri valeant. Quo tempote extta ciuitatis portas aguntur, & ad atbotes craſſis & ſolidis catenis ex pedibus religantur aut deuinciuntur: ibidem cibaotur, ibidem ſub aperto ioue ſtabulanrut, eouſque, dum deficiēte hieme, & pluuioſo aëre conſileſcente (id quod à Septembri menſe ad Aptilem ferè exporrigitur, quo interuallo ipſis hiems exigitur) ſimul vnà furot ipſorum deferneſcat & leniatur. Quo ſatiſcente, ſponte ſuâ ad ſe redeunt, operaſque deſtinatas tantâ confeſtim manſuetudine exequuntur, vt mente motos illos numquam fuiſſe, quis arbitrari queat, in teliquũ ita mites & placidi, vt non offenſotum vel aluum quis ſubite audcat citra noxam. Si quis tamen petulantior eos ludos habere, & quomodolibet offendere præſumat, illius iniuriæ vindicandæ adeò tenaces & obſtinati ſunt, vt non niſi talione redditâ obliuionem eius ſubeant. Ipſorum dentes, qui genuinum ebur ſunt, in vatiarum rerum ornamentum induſtriâ opificum ſecantur & poliuntur, vt in omnibus quidem vniuerſæ Indiæ locis, ſic maximâ ex parte in Cambaiâ, vbi otnatus varios præſtant. Ex eo mulieres armillas (*manillas* Indi vocant) fabrefactas plerumque geſtant, ſingulis ferè brachijs decem vel duodecim conſpicuas: quâ causâ & magno ibidem numero tornantur, & aliunde tum ex Æthiopiâ, tum Mozambique, tum locis alijs vbertim importantur. In Seylon inſulâ Peguque elephantorum in bellis vſus frequentiſſimus eſt, quorum dentes adligaris enſibus armant, terga verò impoſitis turriculis ſupernè oneraot, ex quarum ſingulis quinque vel ſex armati ptomicantes, aut arcubus ſclopetiſque detonant, aut igniuomis ex pice & ſulphure malleolis obuerſos hoſtes infeſtaot. Ipſi aliàs pet ſe elephanti damno nullo grauiore in acie metuendi ſunt, quàm quòd ordines ſtationeſque militum dirimũt, & hoc pacto ſuorum inſultui quaſi viam paratiorem ſtruunt, ex quorum tamen omni numero, ſi vel vnicus retrouerſus fugam parat, tum conuerſi ceteri quoque, ipſum ſuorum agmen proterunt, & ſtragem conglobati in confertâ turbâ miſerandam edunt. Glires mureſque natiuo quodam diſſidio fotmidãt, nec minùs ipſas formicas, quas, ne promuſcidi ſe inſerant, accuratè obſeruant, ſed & ad ignis aſpectum, aut tormentorum fragorem, haud modicum pauent, niſi longioris temporis conſuetudine ad ea toleranda obfirmati ſint. Quotieſcumque gregantur vnà, ſemper mas elatiore, femina verò depreſſiore loco ſtare conſpicitur. Ingredientes vel è longinquo audire liceat, necdum viſos, tum propter vaſtorum pedum violentum illiſum, tum propter aurium diffuſarum, quas continenter & pandunt & ſtringunt, concitatum in aëre crepitum. Pro corporis ſui vaſtitate ſatis agiles ſunt, adeò vt curſu equis haud longè poſteriores ſint. Sed & gloriæ laudiſque cupiditate haud modicâ flagrant: nam quoties Goæ vel Exaltationis Corporis vel Aſcenſionis Chriſti, vel alteriuſcumque deuotionis diei feſtum Proceſſione publicâ celebratur, tum in ſolemnem comitatum quoque elephãti adaptantur, iunioribus prægreſſis, annoſioribus ponè ſequentibus: qui promiſcuè omnes cruces, & inſignia Regni Luſitanci, à capite per vniuerſum corpus coloribus natiuis de-

picta geſtant, ſingulis inſuper ſupra tergum quinque vel ſex buccinatores, tubicines, aut muſicos alios prouehentibus, quos non tantùm placido animo ſuſtinent, verùm etiam inceſſum tantâ grauitate moderantur, vt tum ornamentis illis, tum inſidentibus muſicis eos expreſsè non ſecùs ac homines ſuperbire planè conſpiciantur. Sed & hoc Goæ quondam accidit memorandum. Fuſta ſeu nauis quædam grandior in littus extrahenda fuerat. Quæ id præſtaret, elephantus adducebatur. Opus is aggreditur, ſed primo fruſtrà; dein vires vltimas colligit, conatur denuò, item fruſtrà. Quâ re commotus elephantiſta, criminationes in eum crebras connectat, ignauiam & infirmitatem exprobrans, & ni inceptum opus confectû dat, in contumeliam eius ſe adducturum, qui id præſtaret, alium, comminans. Quibus auditis, tum pudore excitatus, tum irâ inflammatus elephantus, excuſſis omnibus extraneis ſuppetijs, opus de nouo tanto niſu & virilitate aggreſſus eſt, vt ex tractu illo violentiſſimo medius illicò creparet, eodemq́; loco exanimis procideret. Præterea alio quoque tempore, cum reditum ex Cochino in Luſitaniam meditarer, & nauis noſtræ gubernaculum, caſu quodam alicubi contractum, in littore redintegrari poſceret; ad illud in terram, ſuppoſitis binis teretibus columnis (cylindros aut voluulos dicunt) faciliùs extrahendúm adductus elephantus fuerat. Cùm verò & hic iuuenculus, & gubernaculi moles pondusq́ue longè grauius & vaſtius eſſet, quàm vt ab vno illo emoueri poſſet, diſtinctis quidem vicibus aliquot illud extrahere annisus eſt fruſtrà; dum tandem virium ſuarum extremum periculum faciens, rem omnem incaſsùm citra effectum vllum ſe moliri cognouit, dolore & pudore victus, in genua ſe pronum abiecit, planctumq́ue & eiulatum tam profundum fecit, vt ex ſtillantibus lacrymis oculi eius vndiquaque madeſcerent. Quem cùm inſuper magiſter eius, in ſpectatorum gratiam, conuitijs inceſſeret, & increpationes acerbiores identidem ingeminaret, illumq́ue vt ad præſentium hominum conſpectum pudeſceret, iuberet; extractionem quidem iterùm aggreſſus is eſt, at ſucceſſu non feliciore, etſi neruos ad ruptionis vſque periculum intenderet. Tandem ad opem ferendam illi ſecundus inducebatur. Cum quo poſtquam collatis viribus clauum ex vndâ in ſolidum eouſque extraxiſſet, vt iam voluulis ſubditis incubaret, ſucceſſu tantillo illicò animoſior factus, acceſſorium alterum tum dentibus tum capite non tantùm ab operis continuatione audacter diſpulit, verùm etiam ſolus poſteà machinam in commodum locum promouit. Quibus commemoratis exemplis cuilibet iam facile patere poteſt, quòd & ingenio, & ratione, & gloriæ ſtudio hominibus non multò inferiores ſint. Quę verò in pleriſque hominibus cum publica infamiâ quadam deſideratur, pro acceptis nimirum beneficijs reponenda gratitudo, eius documentum mira naturæ prudentia huic ipſi quoque belluæ indidit, quæ non tantùm benefactoribus ſuis ex tempore meritorum gratiam refundunt, ſed illorum memoriam ad plures quoque annos ſecum fideliter reconditam aſſeruant. Calendis Ianuarij elephantiſtæ ad Pro-regem, Archiepiſcopum, & Officiarios alios, xenia pro more loci petitum, oſtiatim circumeunt; ad quorum aulas ſeu portas vbi deuentum eſt, elephanti cum quadam quaſi humanâ reuerentiâ ſe incuruant modicè primùm, deinde verò, ſi quid ſtreuæ aut munuſculi acceperunt, in genua ſe totos demittunt, quaſi gratias dicturi pro honorarijs quæ magiſtris ſuo (vt perſuaſum habent) nomine collata ſint. Poſteà quoque à longo tempore, quoties ædes illas obiter prætereunt, ad ianuas illarum capite annuunt, & veteris benefacti gratiam memores renouant. A negotijs liberi ijdem nonnumquam in forum olitorium prodeambulare ſinuntur, vbi raphani, lactuca & caules venum proſtant. Ex hortulanis itaque mulierculis, quæ belluis fautrices ſunt, illis rerum venalium manipulos aliquot obiectant. Tempore verò illo appropinquante, quo in rabiem furoremq́ue agi ſueuerunt, priuſquam ſuperiùs dicto modo de arboribus religentur, plerumque integræ ſeptimanæ ſpatio antè diſcurrere ſolent: quas ponè ſectantes magiſtri, vt ſtipis aut pabuli quid furibundis belluis erogent, homines inclamant: illarum rabiem coërcere interim nullâ facultate valentes, errorem ſequi per omnia coguntur; à longè tamen populum, vt ſibi caueat, clarâ voce inclamitant. Cùm furoris illius tempore indiſcretè quoquouerſum beſtiæ graſſentur, nullius reſpectum agentes, nemini obuio parcentes, omnia, vt ſub pedes veniunt, peſſumdantes & proculcantes, ita vt hoc ſpectaculo quidam non minus quàm Hiſpani taurorum ſilueſtrium venatione ſuauiter ſaturentur, ludi interim cataſtrophâ non prodeunte priùs, quàm ex medio populo quaterni pluréſve profusâ vitâ theatri pretium appenderint. Sed ad forum olitorium redeamus. Inter feminas illas quædam quoque conſidebat, quæ elephanto cuidam, quoties præteriret, aut oluſculum aut fructus aliquos obijciebat. Sed cùm poſteà idem elephas annuo illo & ſolemni furore correptus, per vicos vrbis paſſim diuagaretur,

tur, ad forum dictum quoque obiter irrumpens, pedibus omnia quæ obſtabant protriuit & comminuit. Caſus iſte tumultuarius (vt fit) primò omnes in terrorem, pòſt in fugam egit, quolibet res ſuas relinquente, & vitæ ſeruandæ aſylum quoduis proximum arripiente. In transfugis his eadem quoque mulier modò dicta fuerat. quæ repentinâ conſternatione propè emortua infantem vicinâ vanno iuxta ſe diſpoſitum reliquerat, & proximis ædibus ſibi ſalutem accurarat. Elephas itaque nunc ſolus in areâ debacchans, & ſurſum deorſum omnia conturbans, cùm iam relicto quoque infanti proximus eſſet, quantam tum matri, tum ſpectatoribus reliquis trepidationem incuſſerit, dicere hîc nihil attinet, cùm præter mortem infantis, & eius protritum lamentabilem, nemo quidquam expectare poſſet aliud. Quid fit? Elephas in ſæuiſſimo ſui furoris paroxyſmo maternorum beneficiorum dudum acceptorum memor, leni promuſcidis apporrectæ contactu infantem humo placide attollit, eumq; in humile quoddam tectum officinæ proximæ obditum quaſi tutiſſimum quemdam receptum molliter collocat, ad furoris ſui & graſſationis importunitatem interim nihilominus deproperans. Quæ res vt cuiuis meritò admirationi, ſic ſummè cum primis matri piæ gratulationi extitit, quæ filium miſerabili internecione quaſi iam defunctum, præter ſpem omnem ſaluum & adblandientem receperat. Similes huic caſus in Indiâ quotidiani ſunt, quos ex ordine percenſere, tempore abutentis foret: mihi hæc ſaltem tria enarrare exempla allubuit, quòd & præ ceteris memorabilia eſſent, & expreſſum piæ gratitudinis in vaſtâ hac belluâ & portentoſâ pecude ſimulacrum apprimè depingerent. Ad cuius exemplum ſi homines quoque diuinâ quadam ratione à Deo peculiariter donati ſuos mores & vitam componerent, ſcirent, hanc vnam ob cauſam virtutem hanc brutæ beſtiæ à Deo ſingulari conſilio inſitam, vt humanæ improbitatis quaſi capiſtrum quoddam eſſet, & animi ad ferorum animalium ductus ſimiles moderatos manſuefaciendi. Sed de ingratitudine gliſcente querimur potiùs omnes, quàm vitandâ ſtudemus.

CAPVT LXXXIX.

De armaturâ elephantorum ex Iarrico.

EX Petro Iarrico commemorabo etiam elephantorum armaturam, prout Magnus Mogor vtitur. Tormenta bellica pluríma ad bellum trahit, quæ in primâ conſtituit acie, elephantes in poſtremâ, quos hoc armant modo. Frontem laminâ conueſtit ferreâ, vel pelle induratâ, quæ ictibus reſiſtat. Proboſcidi alligantur enſes, dentibus prominentioribus pugiones. Quatuor turrita propugnacula lignea tergo geſtant, & in his totidem milites arcu vel ſclopeto inſtructos. Qui belluam regit, loricâ vel ſquamato munitus eſt thorace. Numquam elephas in primâ locatur acie, tum ne hoſtiũ conſpectum magnitudine ſuâ impediat, tum ne ſaucius militum ordines curſitando turbet, & obuia quæque proſternat: ſed in extremâ ſtatione hæret, vt ſi forſan eatenus penetrarit hoſtis, vndequaque emiſſæ belluæ illius impetum excipiant ac retundant: nam nullis etiam armis inſtructæ, ingentem ſuâ proboſcide ſtragem edere ſolent: arreptos namque hoſtes in altum vibrant, humíque deiectos pedibus proculcant, vel certè, arietum inſtar, ferratâ in obuios fronte ruunt.

CAPVT XC.

De venatione elephantorum.

LIcet aliquas elephantorum venationes mixtas ſuperioribus narrationibus ſcripſerimus iam, præcipuam tamen hiſtoriam meretur quod tranſcripſit Gothardus Arthus. Solet quandoque Rex Pegu venationes elephantorum inſtituere, quæ quidem viſu omnium ſunt iucundiſſimæ. Sunt autem carceres in ciuitate ad hunc vſum deſtinati, qui ex columnis ligneis tantillo ſolùm interuallo à ſe inuicem diſtantibus conſtant, vt homines tranſmittant, belluæ autem iſti tranſitum nullatenus permittant. Quando igitur venationes inſtituere Rex cupit, dimittuntur femellæ quædam elephantes in ſiluam, quæ ad hanc rem edoctæ, linguam ſimul hominum iſtorum intelligunt. Antequam autem exeant femellæ iſtæ, peculiari quodam oleo partes earum obſcœnæ inunguntur, cuius odorem dum percipiunt elephantes mares, tanto amore erga femellas accenduntur, vt, neglectâ omni circumfusâ multitudine, in ciuitatem & ad ipſos vſque carceres eas ſequantur. Hos dum ingreſſi ſunt, adſunt ſtatim qui peſſulum obijciant, & exitum ipſis præcludant. Hoc facto, femellæ ſtabula ſua quælibet repetunt, quæ præter beſtiam vnam non admittunt, & à venatoribus ſtatim occluduntur. Remotis autem femellis tandem ſentiunt elephanti ſe captiuos, & libertate ſuâ priuatos eſſe, moxque in furorem quaſi verſi, totis viribus ſeſe liberare conantur, exhibentque adſtantibus ſpectaculum viſu admodũ iucundum: gemunt enim & lacrymantur, currentes ab

vno loco in alium, & in homines magno cum impetu irruentes, donec curſu nimio defatigati, ſudorem toto corpore emittant; tunc enim promuſcidem in terram inſerunt, tantamque aquarum copiam ex ſuis corporibus prouocant, vt adſtantes omnes inde madefiant. Cùm autem venatores ſtabulis illos includere volunt, ſemellas iterùm producunt, quæ præcedentes eos, ad ſtationem deſtinatam ſiue ſtabulum traducunt, quod quidem tam anguſtum eſt, vt præter beſtiam vnam non admittat. Femella tum progrediens ſtabulo immittitur, ipſe verò elephas ad columnam alligatus ibi detinetur, donec mœrore & inediâ confectus (cibum enim potúmve aliquot diebus non admittit) cicuretur, quod quidem octo dierum ſpatio fieri ſolet. Quo facto, miniſtri ei adducuntur qui curam eius agant, & ad bellum aliaque officia eum aſſuefaciant: magnus enim elephantorum in bellis vſus eſt, ſiquidem quatuor viri vni elephanti ſimul & ſemel inſiſtere, & ſeſe contra hoſtem bombardis, lanceis, arcubus gladiiſque tueri quàm tectiſſimè poſſunt, cùm non ſolùm ingenti ſint magnitudine & robore, ſed & pellem habeant tam craſſam, vt diſploſioni ſcloporum, præterquam iuxta tempora & oculos, nequaquam cedant.

CAPVT XCI.

Alius elephantos venandi modus.

NOua quoque ratio capiendi ſilueſtres elephantos viſitur, in Paran elephanto inſidentes aliqui in ſiluam abeunt, vbi cùm elephantum quempiam aduertunt, in certamen eum prouocant. Congreſſi igitur elephanti, dentibus ſe inuicem apprehendunt, & in terram proſternere conantur. Dum verò ita exacerbati ſibi mutuò reſiſtunt, adſunt à tergo qui poſteriores alterutrius pedes fune conſtringunt: quod quidem non vſque adeò difficile eſt, elephanto cicure ſilueſtrem dentibus ita continente, vt pedes mouere non poſſit. Hoc igitur modo ligatum fame domare ſolent, ſi viuum eum è ſiluâ producere volunt. Quòd ſi eum interficere eſt animus, facili id negotio perficere poſſunt: quod quidem ſæpè etiam fieri ſolet propter dentes tantùm, qui hoc loco in magno pretio habentur, & à Chinenſibus magno numero auehuntur.

CAPVT XCII.

De fide elephantis Regis in Auuâ.

CLaudat hiſtoriam elephantorum ipſorum fides. Quidam Rex Pegu commiſſo prælio interfecit Regem in Auuâ. Concidit autem ſimul elephas Peguani, qui conſcendit in belluâ ſui hoſtis. Illa mortem ſui domini ægerrimè ferens, inquit Gothardus, totum diem eiulando & lacrymando conſumebat, & vix perſuaderi poterat, vt vel parũ cibi guſtaret. Viderunt equidem mercatores noſtri ipſimet eum lacrymantem. Et licet in locum elephanti Regij, qui in acie occubuerat, conſtitutus, duos ſibi adſtantes haberet miniſtros, qui eum conſolarentur, & monerent, vt depoſito tandem luctu, cibum caperet & lætaretur, quod longè potentiorem iam dominum nactus fuiſſet, parum tamen proficere apud eum poterant; finem enim lacrymandi facere nolebat, & in ſignum luctus ſui promuſcidem ſemper in terram propendentem habebat. Tandem tamen cùm quindecim iam dies in luctu fuiſſet, appoſito iterùm cibo veſci cœpit, quod Regem quidem non parum exhilarauit, qui dentes demortui ſui elephanti ad ſtatuas idololatricas adhibuit, quarum quinque, humanâ ſpecie & mirabili aſpectu parari curauerat. Sedebant illæ cruribus in formam crucis diſpoſitis, & nihilominùs tantâ altitudine erant, quantum vix tactu lapidis aſſequi potuiſſes, digitis pedum viri alicuius ſtaturam ſuperantibus. Has ſtatuas auro vndique obduci, & in patente loco ante aulam ſuam collocari iuſſit.

CAPVT XCIII.

De caoch.

REgredior ad Americam, ne omittam caoch. Animal eſt tres dodrantes longum, pilo veſtitum nigro promiſcuè cum candenti, ſed ventre fuluo. Clamans noctu, humanas imitatur voces. Suis inſtar edit mayzium cùm viret, necdum ſpicas concoxit Sol.

CAPVT XCIV.

De cane quodam Vlyſſiponis.

PRo confirmandâ fide, augendoq; cultu ſacertimæ menſæ, nouum in vrbe Vlyſſiponenſi & mirandum prorſus euentum narrabo, quia dum hæc ſcribo, in omnium admiratione & linguâ verſatur. In templi D. Iuſtæ viciniâ artocrearum quidam artifex habitat, qui domi canem alit mediocri magnitudine, denſo tubore, nonnullis albis maculis diſtinctum, & nomine Tudeſcũ. Duos ante annos Chriſtũ cùm in niueo velo defertur ad ęgrotos, cœpit comitari, cùm ex dicto templo exit. Et quamquam primo tempore minimè notabatur, ab

ab ſeptem verò octóve menſibus attentiùs id obſeruatum eſt, cum nonnullis alijs quæ meritò viſa ſunt mirabilia. In primis quotieſcumque paruum cymbalum (cuius ſonitu admonentur vicini ad Domini corpus honorandum) vel campana è turri æra concrepant, domo erumpit celer, accurritq; ad templum feſtinanter, eoque circumquaque luſtrato repetit domum. Cùm verò ad templi oſtium egredientis Domini paruũ cymbalum alterum ſignum edit, incredibili velocitate redit ad templum, ibique proſpectans conſiſtit, donec ſub pallio ſiue vmbraculo Sacramentum iam procedat. Tum repetito cum alacritate ſaltu, transmigrat ad canentes pueros, initium pompæ, huc illuc verſus in pertranſeundo ſæpiùs repetens, quaſi ipſe ad vrbanam reuerentiam, & venerabilem comitatem diſponeret pompam. Manſuetus licet cùm naturâ tum familiaritate canis, id temporis tamen obtemperat nemini, nullum ſequitur, nullum agnoſcit, ne herum quidem vocitantem. Sic ad ægroti venit domum: ſic in propatulo, aut in plateâ expectat, ſic redeuntem Dominum ad templum iterùm deducit, ſic manet vſquequò recondatur in ſacram cellulam, mirus ille ambulo.

Semel noctu excitatus clamore cymbali, cùm vellet more ſolito pergere, ianuam reperit intercluſam, cœpitque vnguibus frequenter pulſare, faucibuſque vlulare vt oſtium ſolueretur: non exauditus, heri dormientis cubile intrat, circuit ſæpè inſuſurrás, clamitanſque, & ſaris eâ atre exitum ſibi dari flagitans. Hic autem vel à ſopito hero non auditus, vel à nolente contemptus, adijt ancillam adhuc vigilem, & domeſtica famulatus officia peragentem: inſilijt ludibundus, veſtis oram leui dente momordit, perduxit ad ianuam, eaque patefactâ ab ancillâ, ad templum procurrit, comitatuſq; Chriſtum, domum repetit, & eodem pacto, haud inattentâ ancillâ, vngue ſtrepente pulſauit, portamque ſibi aperiri fecit.

Cùm iterùm aliâ vice Chriſtum dicto iam modo præcederet, baiulum quemdam offendit dormientem ad fontem Roris, tenentem capiſtro beſtiam: hunc allatrat vehementer, vnde expergefactus ille, genua illicò venerabundus terræ applicuit, & ſic à cane eſt dimiſſus. Rurſus eadem datâ occaſione reperit ruſticam feminam inſidentem aſello. Eâ viſâ commouetur acriter canis, ſtatimq; eam aſſiliens admodum latrat. Illa perterrita, & à nonnemine monita deſcendit, & genibus procumbens, non ampliùs à cane impetitur. Biduo poſt ſubreptum in D. Engratiæ viuifici panis Sacramentum, cùm Chriſtus ſimili pompâ vectaretur, ſuamque ſtationem occuparet canis, en equitãtem egregiè Nobilem; qui & ipſe impetu à latrante cane petitus, ab equo, vt Chriſtum tranſeuntem pronus in terrâ & pedes honoraret, deſcendere coactus fuit. Equus intereà vngulâ percuſſerat canis manum, vt eiularet conquereretur que. Et licet dolore vrgeretur, famulo tamen, qui ab hero ſuo, vt illum medicatum duceret iuſſus fuerat, reſtitit valenter, & claudicans pendulam gerens læſam manum, non abſceſſit donec morem ſuũ non geſſiſſet. Quo facto redijt domum, manumque, cui medendum erat, domeſticis porrexit.

Obiuerat quis (vt lex eſt) extremũ diem, ad cuius cadauer terræ mandandum iam campanæ inſonuerant, & canis more ſolito adit templum, & aliquoties oberrat, ſed pallium, & cetera exeunti Chriſto parati ſolita non conſpiciens, diuertit domum, nec vltrà petijt templum; & pluries hoc idem illi euenisſe, manifeſtum eſt.

Viginti quatuor horarum ſpatio adſuit concluſo Sacramento in repræſentationem ſepulchri Hebdomadę ſanctæ. Quinimò cubabat ſubtus monimentũ dormiturus, aliàs interiora tẽpli lem deambulatione circumibat, aliàs per gradus ſcandens, quieto corpore fixoque obtutu contemplabatur Arcam.

Ingenti ſexus vtriuſque turbâ frequentiſſimum erat templum in Octauâ Paſchæ, ſtabatque iam ornatus ſuper indumentis ad aram Prior vt ſanctam Hoſtiam depromeret, & ad ægrotum deferret; cùm femina quædam veſtitu non vulgari, quamquam vulgata turpitudine, per tranſuerſum oſtium ingreſſa ſtaret. Hanc vt canis videt, extemplò accurrit, & furore admodum turbulento & terrifico ter quatérve eam aſſilijt. Pudore tangebatur miſella ſimul & ſtupore: verùm ſimulatque, à circumſtantibus monita, genua ſua inflexiſſet, & ſolo applicuiſſet, canis abijt, ab vlteriore periculo eam liberam relinquens.

Variç artes, modique cõplures tentati ſunt, quibus canis ille ab hoc more compeſceretur, ſed fruſtrà; quin potiùs noua excreſcunt quotidie indicia, nouaq;, quæ metas naturæ rem tranſgredi ſuadent, comparuere veſtigia. Efferebatur aliquando Chriſtus Dominus, cæleſtis viæ cuidam ægroto futurus dux, interimque Preſbyter D. Antonius Meſtrius eiuſdem ædis œconomus, ianuam occluſit quâ aſcenditur Odeum, & quò iam canis vagabundus aſcẽderat. Qui cùm deſcenſurus, oſtium eſſe clauſum vidiſſet, iterùm aſcendit, & per lignatæ frontis intercidia circumcurſans, per ea ſæpenumerò intromittebat caput, vt omnes timerent, ne canis, ni reſeraretur ianua, ad templi pauimentũ è ſummo

cade-

caderet. Ideoq; Meſtrius Odeum ſubit, primoque ſcalæ oſtio, vt antè, obſerato, canem pellit: qui cum ob clauſam illam ianuā, quò minùs ſolitum officium prodeunti Saluatori exhibere poſſet, vi detineretur, adeò ingentem excitabat ſtrepitum, tum ore tum vnguibus perſtrepens, tantaq; cum vehementiâ inceſſanter latratu templum complens, vt ianua illicò aperienda fuerit: quo facto, magnâ vi ſe effudit, & perniciſſimè per medias turbas tranſuolans, ante omnes ſe ſolitâ in ſtatione locauit. Non defuit qui exiſtimaret, canem, puerorum decantantiū amore & blanditie pellectum, eum locum requirere: quod vt experimento conſtaret, ne pueri præirent, ſemel ſtatutum eſt; nihilo tamen ſecius canis ex ſolito ſe ſtitit. Accidit aliquādo, ei carnis fruſtum obiectum fuiſſe, vt ſi quo pacto à ſupernaturali illo inſtinctu auocari poſſet experimentum caperetur, quam ille vix ſemel atque iterùm admorſam reliquit, maximâ qua poterat pernicitate ad locum ſe ſuum ſiſtens. Semel famulus ſui heri ad hortū, qui Collegio D. Antonij adiacet, tendens, canem ſe comitantem nullis non minis conabatur repellere, nec vt ſe desereret obtinere poterat. Statim verò atque cymbala Chriſti Corporis delationem perſignarent, vltrò famulū deſeruit, citatoq; & continuo curſu templum acceſſit. Aderat tunc ante templi illius oſtium iuuenis quidā Gonſalus nomine, & cani notiſſimus præ cunctis; quia tamen erectus ſtabat, in illum beſtia valido impetu irruit, complicare genua coëgit, ac tum demum dimiſit, locum de more diducto foras Sacramento occupaturus.

CAPVT XCV.

Miranda animalium obſequia.

FInio iſtum Librum, ſolùm admiranda aliqua animalium obſequia complexus, quibus ſanctorum hominum innocentiam & manſuetudinem integræ naturæ venerata ſunt; nam & hæc rara ſunt, & in naturæ vſu & ritibus non occurrunt. Columbano Abbati vrſi in ſiluis obtemperauerunt. Heleno onagri crocodilique. Hos inſiliens trans fluuiū ibat, illos autem ſarcinis onerabat. Haud ita repentè manſueſcerent ſilueſtria aquaticaque animalia, niſi in homine manſuetudinis vim ſenſirent cui obſequebantur.

Martinus in Arbâ Dalmatiæ inſulâ natus, apud Ariminum vitam ſolitariā duxit. Cùm autem aliquando cellam ſuam verſus ab vrbe Româ rediret, aſellum, quo in viâ vtebatur, vrſus terribilis inuadens peremit. Ille vrſum tenuit, & vt aſini vices ſubiēs, ad cellam vſque ſe deferret, iuſſit, ſubitò ſilueſtrem exuens animū immanis beſtia, dorſum homini præbuit, cuius aſello non pepercerat. Diceres humanitatis eius conſciā, quoniam ille amiſſi iumenti iacturam paſſus, in auctorem damni non excāduit. Neque indignatus eſt, ſed tantùm ſeruitio eius vſus, quo probaret poſſe ſe ab ipſo pœnas exigere, ſi vellet, cuius dorſo potuit tam imperioſè inſidere.

Clothario Britannorum Rege venationi indulgente, aper à venatoribus actus, ad Deiculum Abbatem confugiſſe perhibetur, & ab eo ſeruata ſilueſtris beſtia, tutiorem ſe in Deiculi ſinu putauit, quàm ſi ſiluas fugâ petiiſſet, præſagio quodā lenitudinis pietatiſq; eius. Qui inſequebantur, pepercere belluæ ob reuerentiam viri, non auſi eam lædere, quæ ſeſe fidei commiſerat Sancti.

Marianus quoque Bituricenſis cœnobij monachus, bubulci officio defungi nō dedignatus, aprum ad ſe confugientē tutatus eſt. Canibus inſequentibus imperauit ne illum tangerent. Mira res eſt; canes obedierūt, aper diſcedere noluit: & cuius benignitate ſe ſeruatum agnouit, eidem veluti iampridem manſuefactus humiliter adhæſit.

Alia eiuſdem generis fera ad Baſoli Rhemenſis Abbatis cellam confugiens, pedibus eius prouoluta ſic in tuto fuit, vt canes, qui magno curſus impetu iam tergo fugientis imminebāt, repente ſubſiſterēt. Tunc Attila venator rem admiratus, prædium quod ibi habebat, Abbati conceſſit, dignum omni beneficio aſſerens, cuius & manſuetudinem aper, & virtutem canes teſtati ſint.

D. Hieronymus, cùm inuidorū malitiam atque infeſtationes ne ferendo quidē poſſet reprimere, Româ ceſſit. Manſueti enim placidique hominis proprium eſt, dare locum improbitatibus aliorum, neq; cum pertinacium malignitate cōtendere. Sed cui Romæ homines aduerſabantur, in Syriæ deſerto feræ ſeruierunt. In Bethlemitico deinde monaſterio manentē leo poſitâ ferocitate blanditer adijt, & reliquis qui aderant metu delabentibus, ipſi pedem ſpinâ vulneratum porrexit: ſanatus famulatum exhibuit, nulliſque iam Monachorum metuendus aſellum ad paſcua educebat, reducebatq; ad ſtabulum, agaſonis fungens officio, qui quondam prædonis functus fuerat ferocitate. Nempe non potuit, vbi hoſpitis benignitatē experiri cœpit, nec ab eo prorſus diſcedere, cuius beneficio ſe nouerat conualuiſſe.

At etiam timidiſſimū animal cerua dum venatorum tela ſaucia fugeret, ad Baſſianum Epiſcopum Laudenſem ſe recepit: qui perſequebantur, miraculo obſtupefacti ſtetere. Quidam verò licentius accedens, eam de manu Epiſcopi eripere voluit: ſed ipſe prereptus à diabolo vexari cœpit. Epiſcopus autē,

qui

qui beſtiam blandè amiceque exceperat, & clementer ſuerat tutatus, nec in hominis violentiam iraſci potuit, ab immundo ſpiritu oppreſſum miſeratus incunctanter priſtinæ reſtituit ſanitati. Idem igitur & tutelę fidem & patientiæ benignitatem ſeruauit, amicis inimiciſque iuxtà fauens.

Ægidius quoque Abbas ad oſtia Rhodani ſolitarius manens, & hominibus incognitus, ceruâ lac præbẽte vixit: ſed dum illa à venaticis canibus agitaretur, præpeti fugâ cellam ipſius petijt, & trepida ac ſolito mœſtiùs immugiens ante ſenis pedes prouoluta iacuit, vt cuius humanitatem diu experta fuerat, eius etiam auxilio ab imminenti periculo tegeretur. Igitur illo orante canes propiùs accedere nequiuere. Vnus autẽ de venatoribus (quia locus vepribus obductus erat) incertò ſagittam dirigẽs, Abbati vulnus inflixit. Poſt hoc penetrantes latebram, reperiunt ſenem ceruamque iuxtà accubantem, & religione quadam concuſſis animis procidentes, veniam ab eo, quem imprudenter læſerant, ſuppliciter petunt atque impetrant, & ceruam dimittunt intactam. Tam enim ille libenter ijs à quibus vulnus acceperat offenſam dimiſit, quàm pro ceruâ orauit pari ſimplicitate, & de ipſa ſollicitus, & in illos mitis.

Ad Remigiũ Rhemenſem Archiepiſcopũ paſſeres aduolare ſolitos accepimus, & de manu eius certatim cibũ capere. Cur ita, niſi quòd non ſic tutò ſe paſci poſſe in apertis cãpis putarunt, vt in mãſuetiſſimi Pręſulis ſinu.

Blaſio Sebaſtæ vrbis Epiſcopo in ſolitudine perſecutionem declinanti ſiluestres auiculæ victum ſuppeditarunt.

A Iudoco Regis Britãnię filio, dum cõtempto regno ſoli Chriſto ſeruiret, columbas piſceſq; eſcam manu porrectã acceptaſſe ferũt.

Iuonem Presbyterum, ad mẽſam recumbentem, auis quædam albo viridique colore ſpectabilis de improuiſo adijſſe dicitur, & tãgi ſe ac cõtrectari ab eo paſſa, poſt acceptam benedictionẽ auolaſſe. Teſtata mihi videtur naturam eius non guſtu ſolùm, quo ſe illi liberè atq; vltrò obtulit, ſed etiã pennis varietateque colorũ. In candore ſignabatur mentis puritas, in virore ſpei alacritas, in plumarum mollitie animi lenitudo atque facilitas.

Maxentij etiam Pictauenſis Abbatis humanitas effecit, vt agreſtes volucres non cupidiùs arborum ramis quàm manibus eius inſiderent. Panis micis aut tritici granis ab eo paſtæ auolabant. Hinc diſcamus non ſine beneficio eos dimittere, qui ſine hæſitatione noſtræ ſe crediderint fidei.

Seuerus Agathenſis Abbas paſſerem aduolantem ita humanitus excepiſſe dicitur, vt cùm ille fracto crure aliorum aucupiũ effugiſſet, ipſe ſuâ precatione ſanatum dimiſerit.

Qui enim benignè alios accipit, facilè quod à Domino petit impetrat. Scriptum quippe eſt, Manſuetis dabit gratiam.

Franciſci quoque Aſſiſienſis lenitatẽ auicularum audaciâ mirabiliorẽ fecit. Ad prędicantem eũ confluebant, neque refugiebant manũ eius, vſque adeò obſequentes, vt non niſi cùm ipſe iuſſiſſet abirent, non niſi cùm ipſe innuiſſet garritum comprimerent; non quòd iuſſa intellexerint, ſed quòd iubentis auctoritatẽ virtutemque ſenſerint. Cùm aliquando in horto inter fruteta deambularet, cicada ficulneam linquens, ſuper euocantis manum conſedit, & Deũ laudare iuſſa, voce tinnulâ gutture fiſtulato ſuauiorem ſolito ſtridorem edidit. Humanum igitur conſortium effugere ſolitæ beſtiolæ, Franciſcum omnibus ex manſuetudine applaudentem creaturis adire non timuerunt, neque potuerunt non obtemperare imperanti, cui iam diuina inerat virtus. Talibus enim dictum eſt, Si monti huic dixeritis, Tollere, & iacta te in mare, fiet.

Brigida virgo apro ferociſſimo, & qui in pecudum gregem repentè irruerat, præſtò occurrens vſque adeò reddidit mitem, vt eidem gregi ipſum pręficeret paſtorem. Itaque tam modò immanis fera tam tenellas oues, quas laniatum venerat, mox & ad paſcua educere, & paſtas reducere domum cœpit. Voluit autem Deus belluæ feritatem virginis humanitati cedere, vt oſtenderet, quanti apud ſe ponderis eſſet talis virtus. Ad manſuetudinis gloriam omnia iſta animalium obſequia refert Marulus.

CAPVT XCVI.

De dominio in animalia S. Patris Ioſephi Anchietæ, ex Societate IESV.

NEc minora animalium obſequia ſanctiſſimo Patri Ioſepho Anchietæ ex noſtrâ Societate narrãtur præſtita. Iter eum indigenarum Braſilienſium comitatu faciebat, vipera illis obijcitur in itinere (eſt autem huic colubrorum generi veneni virus ſuprà, quàm in Europâ notum ſit, teterrimum) eâ conſpectâ comites terrore perculſi diffugêre. Reuocat illos Pater, iubetque viperam ad ſe venire. Paret illa: quam apprehenſam ſedens ſibi collocat in gremio, manuq; demulcens, occaſionem captauit multa de diuinâ potentiâ diſputandi, naturam nullam eſſe demonſtrans, quæ non hominis imperio obtemperet, nullâ re diuinam legem violanti. Longo ſermone in hanc ſententiam abſoluto, multiſque monitis indigenas ad Chriſtianę legis obedientiam adhortatus, viperam ſuâ benedictione donatam placidè ab ſe dimiſit.

Aliam

Digitized by Google

Aliam item viperã alio in itinere obuiam habuit, quâ exterritus comes pedem referebat: ſed reuocatus à Patre, fugam repreſſit. Pater, viperam pede calcatam, veluti ſubſannans, vt ſe ſentet, & iniurias conditori ſuo factas vlciſceretur, hortabatur. Illa collum erigens, caput huc illuc flectebat innoxia. Ita ſuâ in Deum fiduciâ comiti prælucens, ad mentem in Deum defigendam, eadẽ ratione quâ alterã, monito adiecto ne cui hominum noceret, abire permiſit.

In Coloniâ Ianuanenſi, montibuſque ad Caput frigidum pertinẽtibus pantheræ verſantur, atque ad vſq; litora deſcendunt. Dum hæc loca ſulito cum comitatu peragraret, noctéq; oppreſſi mapale ſibi de more extruxiſſent, curatiſq; corporibus ceteri quieſcerent, noctis ſilentio Pater more ſuo ad agendum cum Deo è tugurio egreditur, longoq́; interuallo rediens, racemos ſeu corymbos pomorum eius regionis, quas *bananas* vocant, accipit, eaſque foras proijcit, Braſilico loquens idiomate: *Capite vos, ô meæ, portionem veſtram.* Rogatus à fratre, qui illi comes erat, cuinam *bananas* id noctis proieciſſet. *Meis*, reſpõdet, *illis ſociabus.* Manè facto duarum pantherarum veſtigia humo impreſſa apparent, quæ illi noctu oranti aſſederant, peractuque ſpatio orãdi, ad vſque tugurium redeuntem proſecutæ erant. Diuino vtique inſtinctu hominem ab omni humanâ labe purum, & diuino charum Numini, pro captu ſentiẽtes, vt animantes aliæ adamabant.

Dum in Sebaſtianẽſi Collegio moraretur, vnus è Collegij Fratribus, vt de piſcatu in annonam Collegij prouideret, in piſcationem cum piſcatorũ familiâ exierat. Piſcatio longe fiebat ab vrbe in ſinu quodam, ac prope æſtuarium ad inſulam quam Maricanam nominãt. Iuit cum illis etiam Ioſephus, tum ne per eos dies, quibus duratura piſcatio erat, Miſſę ſacrificio carerent; tum vt tempus illud ab interpellatonibus vacuũ, cum Deo in eâ ſolitudine traduceret. Incredibilis piſcium copia omnes rapuit in admirationem: quos cum ad ſalitionẽ legiſſent, ingens marinorum coruorum, aliorumq́ue aquatilium auium numerus, ad expoſitam eſcam aduolantium, magno erat operi impedimento, vt operam crebrò interrumpere ad eas abigendas neceſſe eſſet. Ioſephus eas iuſſit inde faceſſere, Braſilico ſermone ſic allocutus: *Vos hinc ſecedite tantiſper, dum hi ſunt in opere, neque ijs moleſtæ ſitis: cùm hinc diſceſſerimus, tunc redibitis ad diarium veſtrum capeſſendum.* Quaſi verba illa vim habuerint humanos ſenſus in auibus imprimendi, ſeorſim quietæ finem operis expectarunt. Profectis inde cum Ioſepho Fratreque piſcatoribus, gregatim ad vorandas reliquias accurrerunt. Verùm inter ſaliendi operam (eodémne, an alio die?) cùm maximè operi eſſent intenti, in aduerſo littore pantheræ duæ intentis oculis in piſcatores apparuere. Significauit Frater, Ioſephi comes, optare ſe eas è propinquo ſpectare. Reſpõdit Pater, abſoluto opere fore eius rei poteſtatẽ. Interim pantheræ ſe recipiũt. Admonitus eâ de re Pater, magnâ voce ijs inclamat, paulò pòſt vt redeant, eſſe qui ipſas velint cominus adſpicere. Confecto opere, duabus conſcenſis canois, Pater cum toto comitatu ſinum traijciunt, ad littuſque accedunt. Illæ rum in littore placidè ſe ſpectandas præbent, vt eas per otium adſpicere omnes ad ſatietatem potuerint. Satiatis iam omnium oculis, Pater acceptam ſolitorum piſcium partem ijs proijcit: illæ quaſi ſuo demenſo contentæ abierunt.

Eodem in littore die alio piſcandi ſaliendique operi intentis alijs, cum ſe à cœtu, diuina liberiùs contẽplandi causâ ſubduxiſſet, ſpatio trium quatuórve horarum plus minùs deſideratus eſt. Eum, veſtigia ſecutus, tandem in littore ſedentem Frater illius comes inuenit, & illo ipſo tempore maris æſtus accedebat, qui, quaſi diuino imperio accepto, cùm præter eum finem, vbi Ioſephus ſedebat, longè fluctus eieciſſet, ab eius tamen corpore ita vndas cohibuit, vt aquæ illi & à fronte & vtroque ab latere, quaſi in ſinum diductæ, ac veluti in parietes erectæ, nullâ contactum alluuione, ac ne aſpergine quidem circumſepirent. Diceres Rubri maris miraculum in tranſitu Hebræorum renouatum eſſe. Nõ audebat Frater intra vndarum hiatũ ſe inſinuare, ſed extra vltimos fluctus quantâ maximâ poterat vocis contentione Patrem cõpellabat. Ad vocis clamores ſtrepitum etiam fragoremq́; aſſerum addebat. Cumq́ue ne ſic quidem fremitum maris ſuperaret, neque alto contemplationis ſomno consopitum Ioſephi animum excitaret, fretus & ipſe diuino patrocinio, diductũ intrat aquarum ſeptum, Patremq́; admonet, tempus eſſe hoſpitium repetendi. Abeuntes vndæ ſequebantur, præeunteq́ue Patre, talos ſubſequentis fratris alluebant. Ille territus periculo, Patrem anteceſſit. Eum Pater leniter verbis increpans, *Neſcis, quia venti & mare obediunt ei?* timere prohibuit. Prætergreſſis tandem extremam alluuionem, tum mare littore toto coæquatum apparebar.

In reditu à piſcatione, cùm iter facerent ad S. Barbaram, ſimiũ prægrandem barbatum (quod ijs in locis nouum non eſt) in arbore inſidentem ſagittâ vnus è piſcatoribus confixit, ad cuius caſum ſtridoremq́ue ingens ſimiorum grex quaſi ad funus patrisfamilias accurrit magnâ conſternatione: tum piſcatores eos quoque interficere in cibum adoriuntur

riuntur

tiuntur (tam grato enim guſtu Braſili illis veſcuntur, quàm aliæ gentes hœdiculis, ſuillis, ac leporibus; nec mirum, homines, qui in ſummâ lautitiâ humanas carnes habeant, à pecude corpore humanam ſpeciem referente non abhorrere:) ab ipſorum tamen cæde Pater piſcatores prohibuit, monitos tantùm, vt è ridiculo pecore ludum captarēt. Et quò maiorem piſcatoribus oblectationem adderet, ſimijs linguâ Braſilicâ præcepit, funus ſuorum ciuium vt proſequerentur. Tum pro ſe quiſque multo ſtridore & belluino planctu obtemperare contendunt; cùm alij per plana quadrupedarent, alij per arbores ex ramo in ramum, & ex arbore in arborem tranſilientes exequias & ipſi ſublimes proſequerentur, horridiſque vocibus, ridiculiſq; ſannis vtrique, vt poterant, in ſuum gregem graſſatoribus iniuſtas cædes exprobrantes. Hac funebri pompâ cùm miſeræ beſtiolæ ad duarum fermè leucarum ſpatium ſui gregis hoſtibus ludibrio & oblectationi fuiſſent, ad vicum iam acceſſerant: ac ne ruſus à vicinis violarentur, iuſſit eas Pater in ſuas ſedes redire. Illæ commeatu accepto, in ſiluas ſe receperunt. Non commiſeratione ſolùm illarum pecudum, aut quòd illarum luſibus delectaretur, Pater hæc faciebat; ſed vt diuinam legem in honorem adduceret, tardaſque indigenarum mentes ad ſui conditoris cultum venerationemque excitaret: quippe docebat eos, omnia conditori vniuerſi parere; & ijs qui diuinis præceptis integrè obtemperant, omnia inſeruire: quod in viperâ etiam, vti ſuprà retulimus, alio tempore alijs oſtenderat.

Cùm ſemel canoam aſcendiſſet, vt vrbem repeteret, Petrus Leitanus è Societate ipſum comitabatur. Erat malacia ſumma, æſtus grauis ac moleſtus, traiectio aliquot leucarum, neque vlla aura afflabat. Ægrè eam cæli grauitatem ferebat Leitanus. Videt in arbore Ioſephus tres quatuórve quaracies inſidēres (eæ ſunt aues gallinarum magnitudine, purpureo colore in flauum vergente ſpecie pulcherrimâ) eas Ioſephus Braſilico ſermone alloquens, *Ite*, inquit, *cognatas conſanguineaſq; veſtras accerſite, noſtrumq; iter volatu veſtro inumbrate.* Illæ extento collo vocem, quaſi accepti imperij ſignum miſēre; indeque auolantes, paulò pòſt magno grege redierunt, denſatæque in nubem tamdiu canoam ſuperuolantes vmbram fecere, donec ſpatio leucæ vnius decurſo, lenis aſſlate cœpit aura Fauonij: tunc Pater auium dimiſit comitatum. Illæ quaſi imperio perfunctæ, officioſâ crocitatione, & multis lætitiæ ſignis auolarunt. Hoc idem Leitanus Sacerdos factus poſt Ioſephi mortem multis grauibus viris præſentibus iureiurando interpoſito publicè affirmauit. Nec mirum, ad hominis voluntatem cum Dei voluntate coniunctiſſimi, naturas omnes ſe attemperare.

Compertum quoque fuit, ipſum ſolitum, cùm iter faceret, porrecto brachio auiculas accerſere, iubereque ſibi digito inſiſtere, ac Deum laudare, aueſque illi obtemperare ſolitas: & cùm diu cecíniſſent, quaſi ipſarum penſo perſoluto, eas verbis illis dimittere: *Quando ſat Deum laudaſtis, abite cum pace.* Idem feciſſe & hirundines, cùm in Domo Spiritus ſancti è feneſtrâ ſui cubiculi foras proſpectaret. Hæc aliaque, dum in Præfecturâ Spiritus ſancti Societati IESV præfuit, à Patribus Fratribuſq; in ipſo obſeruata ſunt. Iſta ex Vitâ ſancti viri excerpta huc adſcripſimus.

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII
EX SOCIETATE IESV
HISTORIÆ NATVRÆ
LIBER DECIMVS.

CAPVT PRIMVM.

De aue varià.

PERGO ad auium ampliſſimam nationem. A minimâ exordior; maximi tamen miraculi in ortu, in morte, in reuiuiſcentiâ, in ſe totâ. Indi *hoitzitziltototl* vocant. Minima eſt; (ut illa deſcribit Franciſcus Hernandus) plumis variorum picta colorum; quibus intextis, & mirâ quadam inter ſeſe ſubtilitate compoſitis ac induſtriâ cohærentibus, Diuorũ formas, & quarumuis aliarum rerum, indiſtinctâ ſimilitudine, Indi artifices exprimunt imagines. Ea eſt ei natura, vt non diutiùs viuat, quàm flores herbarũ, quarum alitur melligine, durent ſuperſtites; poſtquam verò marcuere, ad pinus aliáſve arbores ſeſe quadam naturę prouidentiâ conferat (quod eſt fide digniſſimorum hominum teſtimonio compertum, & Scribarum fide non vno comprobatum in loco) eique ſe roſtro affixo ſeruet appenſam, donec ſex plus minùs trãſactis mentibus, ac decidentibus iam pluuijs, vernantibus agris, ac amicis herbis rurſus ortis atque florentibus, denuò reuiuiſcat, ſimiles vices pluries ſubitura. Nec nugæ ſunt, aut cuiquam debet hoc eſſe dubitatum: ſeruata quippe eſt non ſemel auis affixa ſtipiti intra cubiculum, & cùm ſex menſes exanimis iacuiſſet, quo tempore natura ſibi comparatum eſt, reuixit, ac dimiſſa in agros volitauit. Aiunt prætereà eius puluerem intra corpus ſumptum, mederi epilepſiæ. Plures ſunt harum auicularum differentiæ, colorum varietate, ac corporis diſtantes magnitudine, quales ſunt, quetzalhoitzitzillin duo genera, hoeihoitzitzillin, xochiohoitzitzillin, xiuhhoitzitzillin, tolcacozhoitzitzillin, yztachoitzitzillin, tenocolhoitzitzillin, & hoitzitzillin. Gomara in Hiſtoriâ, quam de Mexicanæ vrbis expugnatione ſcripſit, vicicilin hanc auiculã nominare videtur. *Maximè quidem*, inquit, *admirabilis eſt in Nouâ Hiſpaniâ auicula, incolis dicta vicicilin, corpore non maiore quàm crabronis, oblõgo & gracili roſtro. Melle, rore, & florum ſucco alitur. roſæ tamen non inſidet, eius pennæ valdè exiles elegãtis mixti coloris à phrygionibus admodum expetita, vt aureis ſtaminibus intertexant, præſertim illæ, quæ in collo & pectore nata. Expirare ſiue obdormiſcere creditur Octobri menſe, pedibus ex aliquo ramo appenſa aprico loco, renaſci autem, ſiue expergiſci Aprili, multis floribus iam vigentibus; propterea Renatus vocatur.* Meminit etiam cap. CXCIV. Hiſtoriæ Gener. Indiarum his verbis: *Iſtic reperitur admirabilis auicula cicadæ magnitudine, elegantiſſimis pennis verſicoloribus tecta.* Illud quod ait à pedibus pendere, fortaſſe non ita compertum, ſicut è roſtro ſuſpendi, prout Franciſcus Hernandus ſcripſit.

ANSER MAGELLANICVS.

CAPVT II.

De Magellanicâ aue.

IN inſulis Magellanici freti repererunt Batauii miras aues, quas à pinguedine ſuâ *pinguins* appellarunt. Cluſius vocat Magellaniços anſeres. Videtur quidem mirifica iſta auis ex anſerum genere, tametſi roſtro diſſimilis. In mari victitat: pinguis oppidò eſt, prægrandis anſeris magnitudine; nam adultiores ex eo genere tredecim, quatuordecim etiam,

etiam, ſedecim interdũ, iuniores verò octo, decem & duodecim libras pendere obſeruantur. Pronâ parte nigris pẽnis tectæ erant, ſupinâ & in ventre albis. Collum, quod craſſum & breue habebant nonnullæ, albis pennis tanquã torque cinctum. Earum cutis craſſa & denſa inſtar ſuillæ. Alarum erant expertes, ſed earum loco binas paruas coriaceas pinnas habebant, in latera tamquam parua brachia propendentes, pronâ parte breuibus, anguſtis & rigidis pennis conſertim tectas, ſupinâ autem minoribus & rigidioribus, iiſque albis, quibus nonnullis locis intermixtæ nigræ; minimè quidem aptas ad volandum, ſed quarum adminiculo velociter natarent. Maximâ enim ex parte in aquâ verſari intelligebam, & terram dumtaxat petere fœtificationis vel pullationis tempore, & plerumque quaternas aut quinas in vnâ ſcrobe latere. Roſtrum coruino maius habent, non adeò tamen elatum, & valdè breuem caudam; pedes nigros, planos anſerinorum pedum formâ, non adeò tamen latos. Erectæ & ſublimi capite incedunt, demiſſis in latera pinnis, tamquã brachijs, ſic vt procul inruentibus homunculi aut pygmæi apparerent. Piſcibus dumtaxat veſci, referebant Diariȩ; non ingrati tamen ſaporis eſſe illarum carnem, nec piſcem ſapere: ſcrobes verò valdè profundas in littore fodere, cuniculorum inſtar; totum ſolum adeò cauum interdum efficientes, vt per illud gradientes nautæ ſæpiuſculè genutenus in eas ſcrobes inciderent. Hi ſunt fortaſſe anſeres, quos Gomara ait ſine plumâ eſſe, numquam è pelago prodire, plumæque loco villo longo protegi.

CAPVT III.

De lepore aqueo.

GEnus eius anatis, quam colymbum Ariſtoteles, Gaza verò vrinatricem vocat, *atitli* ſeu aquatilem leporem conſueuerunt vocare Mexicenſes. Hæc cum deſcriptâ delineatáque à quibuſdam recentiorum eadem prorſus eſſet, niſi caput longè maiori inſigniretur cruſtâ, atraq; venter colore argenteo ſplenderet, & collum infernè niueo, ſuperne verò è nigro vergente in fuſcũ. Lacubus innatat, ac iuxta eos perpetuò verſatur: nam neque volandi potis eſt, neque per terram commodè incedendi; ſemoribus ita reliquo corpori connexis atque coalitis, vt natatui non inceſſui queant inſeruire. Piſcibus quos inuolat veſcitur, indeque victitat. Prolem in iuncetis atque arundinetis educat, nec anatum noſtratium vulgarem vincit magnitudinem. Maſculus aliquantò longior eſt, corpore, collo ac criſtâ ampliori. Roſtrum feminæ breuius eſt, nigrum, & vtrimq; iuxta oculos plumis fuluis tectum, cùm mas candentibus tegatur. Hęc eſt auis illa, quam Indi fabulantur ventos euocare, vbi ſe peti ab aucupibus ſentit, quibus flantibus turbatiſque vndis euertantur monoxyla, illamq; inſequentes ſubmergantur, ſi quinque prius ſagittis excuſſis arcû non contingat attingarque trucidari. In eius diſſectæ corde reperiri gemmam arbitrantur ad multa vtiliſſimam, & maximo habitam in pretio, nec alij quàm Deo conſectandam. Verùm hæ nugæ ſunt, & mendacia ab horum hominum profecta credulitate. Inſuaui parumq; ſalubri, velut & aliæ aues paluſtres, nutrimento conſtat, atque ideò à nullo ſagacioris palati in cibos admittenda.

CAPVT IV.

De paſſere ſtulto.

MEruit famam & nomen inſignis ſtultitia aut ſimplicitas huius auis mitiſſimæ. Manus apprehendentium non fugit, nec timet: admiratur ſolùm, aut ſtupet. Veſcitur piſciculis; voce imitatur graculum, magnitudine picam, formâ larum. Præter frontis partem roſtro adiacentem, quæ cinerea eſt, palmipes, roſtro tres vncias longo, tenui, obrotundo rectoque, ſed propè extrema nonnihil incuruo: pedibus quoque, qui ceterorum palmipedum ſunt, & cruribus nigris, pupillâ etiam nigrâ, & membranâ oculos tegente in ambitu cinereâ. Marina auis eſt. Ceterùm manſuetudo auium inſulæ Cernæ nobilis eſt: appellentibus nautis perinde inſident ac arboribus. Eadem ſecuritas venatus eſt, accedunt ac ſubeunt manus.

CAPVT V.

De aue ouimagnâ.

QVadam ouorum & pullorum inſolentiâ celebris eſt auis daie dicta, non excedens colũbam, & commodè edulis. Nidum caudâ ac pedibus excauat locis ſabuloſis, quatuor altum ſpithamas, vbi ponit oua per imbres, anſerinis maiora, & pugnum ferè lata, dicta ab incolis tapun, quinquagena plurave, & citra vllum albumen craſſæ & pinguis ſubſtantiæ, quæ aſſa coctaque, boni ſunt ac pinguis alimenti; ſrixa verò, craſſi malique, & concoctu difficilis. Mirum eſt, auem tam paruam, tantæ magnitudinis oua, tamque numeroſa edere; eadem tam profundâ in

ſcrobe collocare, & collocata citra incubantis parentis opem atque teporem excludi, & ſtatim euolare pullos inde excluſos.

CAPVT VI.

De aue coruipetâ.

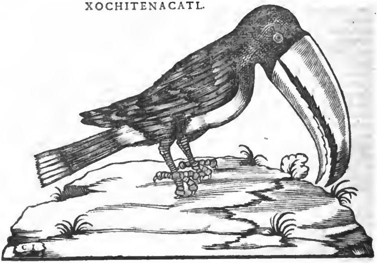
MAgnam audaciam exiguum capit corpuſculum. Minima auicula (*guitguit* appellant Indi) regulo eſt ſimilis, viridi colore, & ſuaui nutrimento. Ea eſt naturæ rerum vis, vt hæc tantula auis, ac ferè nulla, audeat perſequi coruorum examina, eoſque cogat vbilibet latitare, & ſe aduerſus illam in arundinetis tueri.

CAPVT VII.

De maiâ.

ESt & aliud auiculatum genus in inſulâ præcipuè Cubu gregatim volantium, & ryzi (cuius ſeminis maximus eſt apud eas gentes prouentus atque vſus) deuaſtantium ſata, nomine *maia*, multi nutrimenti, gratiq́ue & facilis coctionis, coloriſq́ue fului, cui eſt in colli poſticâ parte caput (dictu admirandum, & nulli alij animali conceſſum) ventriculus, primumq́ue receptaculum nutrimenti.

XOCHITENACATL.

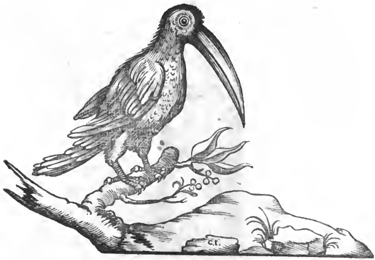

CAPVT VIII.

De paſſere longi-roſtro.

INſignis enormitate roſtri (*xochitenacatl* dicitur) auis quædam lacuum & littorum maris Septemtnonalis alumna, ſeſquipalmum longa, ſi roſtrum excipias, quod octo pænè vncias prolixum eſt, ac tres latum, portentoſâ nempe magnitudine, & vniuerſi corporis longitudinem pænè æquante, ſerratum, coccineum circa extremum, circa alias verò partes cyaneum, & ex albo palleſcens: ſed ſingulis momentis (quod fide pænè caret) mutat colorem. Collum longum eſt ſupernâ parte, & fuluum; infernâ verò & circa latera ex albo palleſcens, ſed rubeis hemicyclis diſtinctum. Cauda nigra eſt, circa cuius exortum plumæ inſunt albæ & rubeæ. Pedes & crura cinerea ſunt, ſed maculis cyaneis variata: vngues nigri, oculiq́ue, ſed iris rubeſcens ex albo, quam cyaneus ambit circulus. Cetera ex nigro fulueſcunt. Domeſtica auis eſt; ſaliens incedit, alitur quouis nutrimento, & quibuſque etiam regionibus ad quas deportatur, viuit.

ALTERA XOCHITENACATL.

CAPVT IX.

De alterâ xochitenacatl.

ALtera xochitenacatl eſt columbæ magnitudine, roſtro præ corporis mole maximo, ſuperiori parte luteo, inferiori verò ſubnigro & in purpureum colorem vergente, oculis nigris, ſed iride rubeſcente ex luteo, ac reliquo corpore cæruleo cinereoque. Viuit circa litora Oceani Auſtralis, piſcibus, quos capit, veſci ſolet.

CAPVT X.

De aue caudatâ.

NOn minùs nobilis eſt yayauhquirototl ſine ſuo. Duæ illi ab extremâ caudâ pennæ prodeunt reliquis longiores, priori parte depiles, in extremitate cyaneis ac nigris ornatæ pilis. Corpuſculum auis æquat ſturnum: variegatur viridi, cyaneo, fuluo & cinereo.

CAPVT XI.

De aliâ xochitenacatl.

AVis hæc eſt littorum Auſtralis alumna, columbæ par, roſtro craſſo, acuminato & nigro, oculis nigris, iride luteâ; alis caudaque albo & nigro colore variatis, tæniâ nigrâ à roſtro ad dextrum vſque pectoris procedente, alis verò circa priores partes etiam luteis, ac vniuerſim reliquo corpore pallenti, ſi demas pedes & crura, quæ fuſca ſunt, & vngues ipſos, qui ex albo nonnihil palleſcunt. Viuit iuxta arbores floridas, quarum melligine victitat. Educat verò ſobolem, habetur que maximi à Tototepecenſibus, apud quos eſt frequens.

CAPVT XII.

De momot.

PRoxima eſt caudatæ aui momot, calentium regionum alumna, columbæ magnitudine, coccineis oculis & pupillâ nigrâ, roſtro incuruo ſubnigro, tres pænè digitos longo, acuminato, infernè breuiori, ſerratoque supernè, capite cæruleo & pauonino, fuſcis pedibus, virentique reliquo corporis colore. Rarum eſt, caudæ ineſſe pennam vnicam ceteris longiorem, & quæ extremâ parte tantùm ſit plumata, tantæque pulchritudinis auis, nullum præterquam plumarum patere vſum.

MANVCODIATA.

CAPVT XIII.

De manucodiatâ.

ADmirati ſumus aues manucodiatas ſiue paradiſiacas. Indigenæ putant è cælo deſcendiſſe, ideò appellatunt manucodiatam, id eſt, auem paradiſi, ſiue Dei. Hugo Lincoſtanus & noſter Iarricus ſcribunt, à Luſitanis vocari *paſſaros de ſol*, & non niſi in ſolem volare. In meo Sigalione inge-

MANVCODIATA ALTERA.

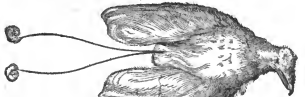

ingenium huius auis celebraui, dum eam introduxi ita concinentem:

Me vita pauper iure ditat calico,
Rupe atque ramo inops recumbo nullibi,
Nec hoſpitatur terra aut frons puerperam.
Egena pullis terga ſunt cunabula.
At nemini inuideo, dominor almis plagis,
Immunis aucupum doloſis artibus.
Iugiſq; pendeo pede abſque, ne luter.
Aether vicarius mihi eſt rerum omnium.
Subſiſto dum memet, quies ather mea:
Conuiua ſum dîs, libo florem nectaris,
Collega ſum compar ob inopiam Iouis.
Diuinitatis ars habere nil fuit.

Caret pedibus hæc auis, in aere ſuſpenditur volatu pertinaci. Quod vetuſtis ignorum, & fortaſſe incredibile, iam certum Actoribus & probatum Geſnero & Aldrouando contra Pigaferam. Nunc rurſus in medium voco fidem, & ne repetam, quę erudiriſſimè Aldrouandus collegit, duos tantùm exhibeo ſcriptores, qui ingenium huius auis præſentent diuerſis placitis. Vnus qui pedes illis prodigat, alter qui truncet. Hic ſit Fráciſcus Hernandes, non ignauus naturæ nouæ interpres, qui in manuſcripris, ſeruatis in Bibliothecâ regiâ S. Laurentij inquit: Oſtendit tamen veras apodes vita, & quæ per tot ſæcula homines latuerant, nauigatio in Malucas deprehendit, nempe aues non pedum tantùm vſu, quales multo anteà tempore orbi innotuerunt, ſed pedibus ipſis omnino carentes, & eorũ loco pennas fuluas, hiſpidas, tenues, duas ſpithamas & quatuor vncias longas, à medio pęnè corpore prodeuntes, crinium craſſiorum inſtar ſortitas, quorum vſus eſt (ſi vſquam à volatu ceſſant) arboribus appendere, quando conſidendi ſunt impotes, & alligari inter ſeſe marem & feminam, cum foueâ dorſi maris impoſita oua cauitate anticâ femina incubat, fouet & amplectitur. Sunt enim qui affirment, perpetuos volatus edere, ac ſublimi ſemper pendere cælo; & ſi in ſolum deturbari caſu aliquo contingat, à pueris facili operâ comprehen-

REX AVIVM PARADISEARVM CLVSII.

prehendi. Neque verò difficile eſt in tantâ corporis paruitate, & pennarum amplitudine, in aëre ipſo velut in arborum ramulis aut in infimo ſolo collocati, ac velut iacere: vix enim carduelem acanthillidáve vincunt magnitudine; cùm pennarum ambitu, quæ duas ſpithamas & vncias quinas prolixæ ſunt, aquilis non cedant. Sunt hæ magnâ ex parte tenues, rufeſcentes ex albo, & à ſcapulis ac reliquo corpore, non ab humeris brachiisve, cùm eis careant, procedentes. Roſtrum eſt nigrum, binas ferè prolixum vncias, ac mediocriter incuruum; columbinum caput collumque, ſed caput partim aureo ac partim pauonino colore præditum, collum verò infernè pauoninum, aureum verò ſupernè; pectus ac dorſi pars quædam aurea eſt, ſed fuluis hemicyclis velut vndulata; dorſum verò ad extremum vſque caudæ, quæ admodum breuis eſt, ſi cum reliquarum pennarum prolixitate comparetur, fuluum, ſed vergens in fuſcum. Rore viuit vaporibuſque, & fortaſſis animalibus paruis ac ferè nullis, ſi quæ fortaſſe ſunt in aëris parte excelſiori; prouidente naturâ, vt quæ non niſi in aëre pendere poterat, nullo ibidem parato egeret alimento: & cùm ieiuna perpetuò inteſtina ſint, carnoſum, & quantum ſatis eſt, & pinguedine redundans corpuſculum reperitur. Ornant indigenæ hac aue deſiccatâ caput, vſi eâ criſtæ loco, ob pennarum pulchritudinem, colores varios, & eiuſdem auis mirandam raritatem atque ſpeciem.

Ceterùm magnâ nos admiratione naturæ mulctauit Cluſius, cùm has aues pedibus inſtructas fecerit, niſi aliunde teſtauraret pleniori hiſtoriâ de moribus earumdem, politiâ, & fide in regem. Eius ſententia hæc eſt. De manucodiatâ igitur, ſiue eâ aue quæ à paradiſo cognomen accepit, plerique inter neotericos (veteribus enim ignotam fuiſſe opinor) ſcripſerunt: nemo tamen, meâ quidem opinione, exactiùs quàm clariſſimus vir Vlyſſes Aldrouandus. nam de omnibus rebus quæ ad eius auis hiſtoriâ facere poſſunt, accuratiſſimè & ſubtiliſſimè diſputauit, atque in quinque ſpecies diſtinxit; totidem enim ſe obſeruaſſe ſcribit. Video enim ipſum & reliquos omnes qui de hac aue commentati ſunt, in hoc conuenire, vt illam pedibus carere iudicent, quia quotquot ipſis fuere conſpectæ, ex non niſi pedibus mutilę. Hinc factum eſt, vt Antonium Pigafetâ, qui cum Magellano profectus, naue Victoriâ vectus, totum orbem primus circuiuit, mendacij & falſitatis arguere, fidemque eius imminuere non ſint veriti, quòd è longâ illâ nauigatione redux, huius auis notitiam Europæis hominibus primus dederit, & in nauigationis ſuæ Diario pedes [crura dicere voluit] palmum longos, ſed tenues, huic aui tribuerit. Ego ſane, licet hactenus in eadem erroneâ opinione cum illis ſim verſatus, vt eas aues apodes cenſuerim (præter Ariſtotelis ſententiam, qui nullâ auem abſque pedibus aſſerit) quia quas mihi videre contigerat, tum in Hiſpanicâ meâ peregrinatione, Vlyſippone binos menſes hærens, tum in Belgio apud diuerſos qui exoticis huiuſmodi rebus delectâtur, omnes ſine pedibus vidi & exenteratas; tum tamen temporis, vt verum fatear, minimè curioſus eram ad obſeruandum an aliquod inter eas diſcrimen. Poſtremæ tamen Batauorum nauigationes in Indiam effecerunt, vt ſine difficultate ſententiam mutauerim, cùm Amſtelredamum, quaſdam integras, cruraque cum pedibus retinentes, allatas eſſe certum ſit, & ab ijs qui conſpexerunt intelligebam, crura illa picæ variæ cruribus admodum eſſe ſimilia, infirmiora tamen, nec adeò craſſa, coloremque habere non atrum, ſed caſtaneum tendentem. Nihilominus tamen videre cupiuiſſem: & ſi vnam dumtaxat nanciſci licuiſſet, ſtatim in tabellâ exprimêdam curaſſem, vt Lectori ſpectandam proponerem, & Pigafetæ fidem confirmarem: ſed cùm illicò propter raritatẽ fuerint redemptæ, & Francofurtum ad Mœnum tranſlatæ, & inde porrò vna ad Cæſarem Rodulphum huius nominis Secundum (cuius Maieſtatem his rebus peregrinis & omnium naturæ miraculorum cognitione impensè delectari audio) meâ ſpe fruſtratus ſum. Si verò contingat aliquas integras denuò adferri, idque temporo reſciuero, dabo operam vt nanciſci poſſim, vel ſaltem commodato, vt eius iconem exlubere queam, ad conuellendam vulgò conceptam de illis auibus opinionem, quæ apodes eſſe ſentit. Ceterùm nautæ qui has aues attulerant, licet inſulas, in quibus ipſæ aues naſcuntur & viuunt, non adierint, ab illis tamen, à quibus redimebant, intellexiſſe mihi affirmatum eſt, omnes pedibus eſſe præditas, incedereque & volare aliarum auium inſtar, ſed incolas, ſimul atque eas ceperunt, inteſtina pedeſque adimere & abijcere, deinde Soli exponere vt faciliùs areſcant, aridas adſeruare vt venumdent, aut ſuis caſſidibus pennarum loco aptent. Addebant prætereà, eas aues in ſiluis verſari, & triginta quadragintaquaque ſimul per turmas volare ſolitas, ipſarũ rege vel duce comite, qui ſupra reliquas perpetuò ſublimis volat, atque (quod fabulæ proximum) ſi ſitis moleſta eſt, aliquam à cateruâ primùm ad aquam emitti explorandi gratiâ: quæ ſi à potu nullam noxam ſenſerit, tum demum totam cateruam aduolâre, & bibere; ſin autem morbida

bida redierit, eam aquam à reliquis vitati, eaſque auolare aliam inquiſituras. Addebant inſuper, inſulanos aquam hac ratione ſolere inficere ad aues captandas. Conſpicientes harum auium aliquam turmam præteruolantem, quò ſeſe conferat, obſeruant, atque vbi auem miſſam bibiſſe, & reuolare vident, illicò venenum in illâ aquam iniiciunt: quam dum tota turma guſtatum venit, inficitur, & ſic præda fit. Sed etiam illas aues interdum ſagittis peti ſolere, atque ſi contingat illarum regem interfici, illo cadente, reliquas aues, quæ in eâ turmâ, ſimul cadere, & ſeſe comprehendendas præbere, tamquã amiſſo rege vitam retinere nolentes. Iſtarum porrò auium duo genera conſtituebant: vnum maiorum, quæ elegantiores; alterum minorum, & minùs elegantium: vtrique autem generi ſuum eſſe regem peculiarem, & colore differentem. Maioris generis aues, quarum rex elegantis & venuſti coloris, in inſulâ Arou ſiue Aru (ſic enim illud ou pronuntiãdum) dumtaxat reperiri: minoris verò generis aues in inſulis Papuis, inſulę Gilolo vicinis produci, earumq; regem minùs elegantem eſſe, nigris pennis præditũ, ſturno magnitudine parem, pennaſque quaſdam habentem ſetarum equinarum inſtar. An verò rex iſte niger, illa ſpecies quarta à C. V. Aldrouando exhibita? Requiſiti autem, qui has aues vendebant, à nautis, quo nomine apud incolas appellarentur, reſponderunt *Boères* vocari, hoc eſt, aues: omnes enim aues ſic nuncupant, nec peculiaribus vocabulis diſtinguere norunt.

Deſcribit deinde Cluſius aliquas harum auicularũ. Ego inſolentioris tantũ transſcribam formam, ſcilicet regis auium paradiſicarum maioris generis. Erat autem ea auicula alijs manucodiatis minor, & diuerſis pennis prædita: nam à capite ad caudam duarum vnciarum longitudinem vix ſuperabat. Caput illi valde paruum, quod cum roſtro vnciam cum ſemiſſe dumtaxat longũ erat. Ipſa cauda eamdem longitudinem habebat; alæ verò toto auiculæ corpore longè maiores, vt quæ vncias quatuor cum ſemiſſe prolixæ eſſent, & binas vncias vltra extremam caudam porrigerentur. Roſtri color albus, cuius ſuperna pars vnciam longa, & breuibus elegantibuſque plumulis ſiue villis rubri coloris ad mediam vſque partem tecta, ſericorum quorumdam ſtaminum inſtar, quemadmodum & tota capitis pars anterior: inferior verò roſtri pars vnciam ſimiliter longa, quam tamen aliquantulum ſuperabat prona: media capitis pars vtrimque circa oculos paruas maculas nigras expreſſas habebat. Collum cum pectore exilibus pẽnis ſaturè rubris, & quaſi ſanguinei coloris tectum, vt quodammodò ſericeis etiam ſtaminibus conſtare viderentur. Omnes deinde pennulę, dorſum & remiges alarũ pennas caudámque tegentes, pænè vnius erant coloris. Singulæ verò alæ tredecim pennis remigibus conſtabant, pronâ quidam parte fuſci ex rufo coloris, ſupinâ autem ex flauo fuſci. Cauda ſeptem aut octo pennis fuſcis erat prædita, quas minùs diligenter diſtinxit pictor, aut ob pennulas eas tegentes, diſtinctas exprimere nõ potuit. Supina porrò corporis pars ſub pectore, velut torque minimum ferè digitum lato inſignita erat, atris plumulis ramquam ſtaminibus ſericeis conſtante. Pennæ ventrem tegentes albæ erant, ſed quæ alis proximæ, nigræ, & earum quinque aut ſex in ſingulis lateribus longiores, binas videlicet vncias æquabant, atque in latiorem extremitatem viridi elegantiſſimoq; & ſplendente haud ſecùs ac anatis fere maſculi collum, præditam deſinebant. Ex vropygio autem inter caudæ pennas binæ prodibant velut ſetæ equinæ, tenues, firmæ autem, ſeptem aut octo vncias longæ, & illæ quidem prorſus nigræ, ſed quarum extremitates ad vnciæ longitudinem in orbem conuolutæ erãt, ab vno dumtaxat latere tenuiſſimis villis præditæ, qui pronâ parte coloris viridis ſaturi ſplendentis & elegantis, pænè inſtar pennularũ, quæ anatis feræ maris collum tegunt, magnam ſanè venuſtatem toto auiculę corpori addentes: ſupina autem eorum pars fuſci coloris erat. Intelligebam etiam, quoſdã eſſe conſpectos, qui ſetas illas haberent, alteram ſuper alterã verſus extremum decuſſatim ſitas. Hæc Cluſius.

Aliquas tamen ego manucodiatas ab Indiâ adductas vidi, ſed neſcio vnde pedes auulſi. Quin ſi terræ aut ramo darent ſe, magnum incommodum acciperent in pennis, nec ſine periculo hærendi, ornatu ipſo intricatæ, tota enim auis videtur aëri nata, & potiùs opus eſſe vi ad deprimendum ſe quàm ad ſuſtinendum ſu æthere: tantâ leuitatis ſupellectili exornatur. Mihi quoque renuntiauit teſtis oculatus, qui collegit paradiſicam iſtam auem recens mortuam, nullós in illâ pedes inueniſſe.

CAPVT XIV.

De aue verminosâ ſeu tuputâ.

INſolens videtur natura in aue quæ tuputę vſurpauit nomen à cantu, etſi aliunde inſolenti putredine ſit celebrior. Viua tota farcitur vermibus, hos pro carne habet, his ſingula membra imbuta: præter hos & pellem, nihil carneum. Cutem non perforant denſis exornatam pennis. Verſatur in ca-

carectis & herboſis locis, proceras arbores non amat. Phaſiano formâ ſimilis eſt, ſed minor. Diligens Indicarum rerum ſcriptor Franciſcus Hernandus eodem modo narrauit huius admirandæ auis naturam.

CAPVT XV.

De Mozambicanis gallinis.

TEtra quoque eſt caro gallinarum in Mozambicâ, quarum pennæ, carnes & oſſa adeò nigricant, vt coctę in atramento elixæ putentur; lapidiſſimæ tamen & reliquis longè meliores creduntur.

CAPVT XVI.

De aue cornutâ.

ADmirandi opificij eſt auis, quam Indi *yohualcuachili* ſeu caput nocturnum chilli appellant. Aſſurgit illi ab roſtri exortu corona quædam, aut orbis in tres diuiſus cuſpides, ſuperiori parte mediocriter craſſus, & è luteo rubeſcens: ab anteriori alarum bini aculei contorti exeruntur. His armis auicula imbellis aduerſus fortiores defenditur. Nullius vitam natura contempſit. Auis eſt littoris Oceani Septemtrionalis alumna, ſalſorúmve lacuum, è quibus victum ſumit. Inuenta apud flumen Tuſpe, vix æquat ſturni noſtratis magnitudinem, ſed collo conſtat tenui & longo, capite paruo & in longum producto, prolixo roſtro luteoque, prolixiſque cruribus, & pedum digitis atque vnguibus: vngues autem lutei ſunt, digiti & crura cinerea cum inferiorum femorum parte, nam ſuperior fulua eſt cum anteriori alarum parte, quarum poſterior cyanea eſt. Reliquum corpus nigrum, quibuſdam tamen fuluis circa ventrem permixtis pennis.

CAPVT XVII.

De aue ridibundâ.

SÆpè non ſecura lætitia. Æmula riſus humani eſt quapachtototl ſeu auis fulua, propterea inauſpicati infamiâ ominis fuerat infenſa Indis. Octo vncias longa eſt, ac totidem cauda; roſtrũ è cyaneo nigrum, longiuſculum incuruumque; oculi nigri, & iris alba; pectus cinereum, ac inde ad caudam vſque venter niger; cauda ex nigro fulueſcens, alæ verò, collum atque caput fulua, vnde inuenit apud Indos nomen. Grato aiunt conſtare nutrimento.

CAPVT XVIII.

De luſcinijs.

LVſciniæ in Hiſpaniolâ toto anno concinunt.

CAPVT XIX.

De gallis.

IN pluribus Indiarum plagis ſub dimidiam noctem tacent galli; tam irregularis ſuor cantus.

CAPVT XX.

De aue barbatâ ſeu tentzon tototl.

APpellatur tentzon tototl, auicula paſſere minor, colore fuſca, pilis quibuſdam ad roſtri radicem circumcirca propendentibus, barbæ inſtar, vnde nomen vſurpauit.

CAPVT XXI.

De aue viuiuorâ.

TLauhquechul dicitur auis peregrinæ gulæ: viuis dumtaxat piſcibus veſcitur, mortuos non attingit; raptu gaudet, ſpecie ſimilis eſt plateæ aut pellicano, ſed coccineo pulcherrimoque vniuerſi ferè corporis colore, aut ex albo rubreſcenti, lato atque obrotundo circa finem roſtro, cinereoque; pupilla nigra, iride rubrâ rugosâ, fronte gallipauonis, auræve, depili pæne capite, candentique cum vniuerſo ferè collo, & parte pectoris, & faſciâ nigrâ latiuſculâ, caput à collo diſtinguente. Circa littora maris aut fluminum viuit.

CAPVT XXII.

De coturnice aquaticâ.

ACoturnicis magnitudine vocatur acolin quędam auis fuſca Mexicani lacus: prolixo eſt roſtro, & curuo in inferiora, pedibus longis: iuxta aquarum ſummitatẽ curſitat celerrimè, numquam ferè volat, veſcitur piſciculis, & ipſa eſca vulgo.

CAPVT XXIII.

De coruo.

CAcalotl ſeu coruus candidis aliquibus pennis inuenitur in Indiâ: ſed variegatum triplici colore, & duplo maiorem quàm Europa, inſula Cerne alit.

CA-

CAPVT XXIV.

De coruo aquatico.

ACacalotl mas, ſeu coruus aquaricus à caudâ extremâ ad roſtri vſque acumen quaruor ferè ſpirhamas longâ, ac mediocris amplitudinis; crura ſeſquiſpithamea, roſtrum arcus inſtar incuruum, duos palmos longum, ac mediocriter renue: pedes in quaternus finduntur digitos nigerrimis muniros vnguibus: crura minùs nigreſcunt digitis, roſtrum cyaneum eſt, ac caput exiguum. Plumæ infetnæ fuſcæ inſertis rubris, ſuperiores verò promiſcuè purpureæ, ſubnigræ, virides atque ſplendentes: ceruix eſt ſeptem digitos longa. Caput collumque pennis fuſcis, albis & viridibus regunrur ac pauliſper fulueſcentibus. Oculi ſunt nigri, iris verò ſanguineo tegirut colore. Ceterùm ab externis oculorum angulis vſque ad toſtrum, vnciæ vnius inrerauallo deplumis & glabra eſt pellis rubeſcenſque ex albo. Alę viridi ſplendentique ſubtus pellucent colore, & qui pro varijs ſolis repercuſſibus euariet arque muretur; ſupernæ verò prope exortum paſſeæ ſunt, deinde verò viridi atque pauonino ſpectabiles colore. Indigena Mexicanę plagæ auis eſt: verſatur circa lacus, ac piſcibus victitat. Maſculus fortaſſis eſt eius auis quam recentiores vocant arcuatam, aut illi ſaltem congener. Educat filios veris rempore iuxra lacuſtria loca. Bonum præſtat alimentum, nec valdè iniucundum, craſſum tamen, atque (vt lacuſtres aues decet) piſcoſi odotis.

CAPVT XXV.

De anatibus cornicinibus.

IN Aſiâ quoddam eſt genus anatum, quod non immeritò quis inter curnicines retulerit, ira voce cornuum ſonitum imitantor, quę inflare ſolét per diſpoſitos equos iter facienrium duces. Eſt ea auis, quamuis inermis, audax & ſtrenua: quam etiam malos dæmones terrere, Turcis perſuaſum eſt: certè libertaris adeù retinens, vr etiam per totum triennium in corte nutrita, facultatem nacta, libertatem ſaginæ anteponar, ſedeſque naturàles & ſuetos alueos vularu repetar.

CAPVT XXVI.

De auibus non conſiſtentibus.

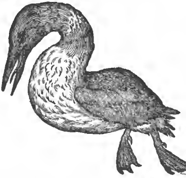
TZtactzon yayauhqui, ſiue auem varij capiris vocant Indi ſpeciem anatis, roſtro nigro mediocriter laro, vniuerſo pænè corpore candenti, nigro atque cinereo, ſed circa collum & caput, purpureo, albo, cyaneo, viridi, ac ad ſolis repercuſſus lapidis aut veſtis heliotropiæ inſtar, vario atque pauonino. Palmæ cruraq; rubra ſunt, alimenrum verò quale ceterarum paluſtriũ; lacui ſiquidem Mexicano aduena eſt. Illud minimè prætereundum, anatis id genus non ingredi, ſed natare velut & acitli, ſeu lepus, vocatum ab aquâ, vr vtriſque crura eriam eodem modo natatui tanrùm conceſſa, minimeque ad inceſſum, vt quæ extremo adhæreſcant & conglutinentur corpori, velur auibus monſtrificis, & quæ fortaſſe ceteris alijs naturæ artificijs raritate & mitabili fabricâ non cedant.

MERGVS AMERICANVS.

MER.

MERGVS MAXIMVS FARRENSIS ſiue ARCTICVS.

CAPVT XXVII.

De mergo Americano & Arctico.

EXiguis alis hæc volucris eſt, propterea monſtroſa. Idem pedũ opificium obtinuit mergus Arcticus, è Noruegiâ ab Hoiero Medico miſſus ad Petrum Pauvvium, quem Cluſius deſcripſit. Auis marina eſt, & palmipes, anſere domeſtico maior, aut certè magnitudine illi æqualis: nam à collo quâ parte pectori coniungitur, vſque ad oropygium, binos pedes longa erat: corporis ambitus binorum pedum longitudinem ſuperabat. Alæ quatuordecim vncias longæ; cauda breuis vix trium vnciarum, collum ferè octo vncias longũ, eius ambitus paulò maior, caput breue, tres vncias latum, roſtrum nigrum, mucronatum, quatuor vnciarum magnitudinem ſuperabat. Lingua pænè tres vncias longa, nigra, mucronata, cartilaginea, quodammodò carinata, ſuperiore parte quâ roſtri parti connexa erat, paruis dentibus introrſum recuruis vtrimque prædita, mediâ autem parte aſpera: palatum ſimiliter quatuor exiguorum & breuium dentiũ introrſum ſpectantium ordinibus conſtabat, quibus eſcam retineret & coqueret: nam roſtrum dentatum non erat. Totum corpus denſis pennis tectum habebat, quæ in pectore, toto ventre, & alarum ſupinâ parte breues & candidæ, in dorſo autem alarumque pronâ parte longiores & nigræ, ſingulæ tamen circa extremum geminis maculis albis inſignitæ, quæ in dorſi quidem lateribus longiores, maioribus, quæ verò circa collum in medio dorſo aliſque ſupra caudam, minoribus; ſic vt aliæ alijs incumbentes, inuicemque tegentes ad maculas illas vſque, eam ferè varietatem repræſentarent, quæ in meleagride ſiue Numidicâ gallinâ conſpicitur. Collum velut torque cinctum erat, è nigris pennis conſtante: caput etiam ſimilibus pennis tectum; quæ tamen oculos & roſtrum ambiebant, paruis maculis albis erant diſtinctæ; ſub gutture etiam aliquas paruas pennas albas nigris permixtas habebat: prona ſimiliter colli pars ſupra torquem illum nigratum pennarum, ad vnciæ longitudinem paruis pennis nigris, rara tamen alba habentibus, erat ornata, quemadmodum & ea pars quæ infra torquem in pectoris lateribus, infra podicem, nigrarũ pennarum tranſuerſam lineam habebat, quas albæ ſubſequebantur, deinde ſub caudâ aliæ nigræ albis maculis notatæ. Crura habebat in extremo corpore ſita, paullò longiora tribus vncijs, plana, nigra; pedes quatuor vncias longos, pluſquam tres latos, nigris tribus digitis præditos (quorum interiores tribus articulis conſtabãt, breuioreſque erant, medij quatuor, exteriores quinque) nigrâ membranâ ſimul connexos ad vngues vſque, qui plani. Singuli etiam pedes, in poſteriore parte paullò ſupra inflexionem, paruũ articulum inſtar calcaris habebant. Circa Farrenſem inſulam, quæ inter Noruegiã & Iſlandiam ſita, captam hanc auem ſcribebat Hoierus, fœtum in vndis educare, nec niſi procelloſo mari ac circa Autumnum, hiemiſve initium conſpici, terram verò numquam attingere, nec volantem vmquam eſſe conſpectam, adeoque nec alarum vſum habere ad volandum, nec pedum ad incedendum: quo fit, vt non niſi capite extet (eo referente) quando ſe conſpiciendam præbet. Huic non valde diſſimilis videretur mergus ille marinus, cuius meminit Geſnerus in Paralipomenis ad Hiſtoriam de Auibus pag. 767. niſi illi in dorſo cinereas plumas nigris maculis conſperſas tribueret. Huic ſimilis eſt aqueus lepus, cuius iam meminimus.

CAPVT XXVIII.

De quachiltone.

Vigilias & cantus galli quachilton æmulatur, ſiue auis ſiliquaſtrini capitis. Aliqui *yacacintli* vocant. Intempeſtâ nocte, & ſub primo manè gallinaceorum ritu canit. Color illi purpureus, ex nigro interſertis candentibus pennis. Roſtrum inino pallet. Adoleſcentibus rubet caluities iuxta roſtri exortum: fulicam imitatur: lutea crura in virorem aſſurgunt, in quatuor deſinentia digitos pallidos, citra vllam membranam. Oculi nigri, iris fulua. Lacuſtris auis eſt, piſcibus veſcitur, ipſaque non ingrata palato.

CAPVT XXIX.

De aue latiroſtrâ.

Est apud Indos genus quoddam anatis feræ (hirundinem Hiſpani indigenæ appellant) tempatlahoac domeſticæ magnitudine, quare idem vſurpauit apud Indos nomen; roſtro lato eſt & longo, vndequaque nigrante. Lingua alba, cruribus palmiſque ex pallido rubeſcentibus, collo & capite viridibus, purpureis, & nigro ſplendentibus colore, adeòque pauonino aut heliorropiæ gemmæ: oculi nigri ſunt, & pallens iris, pectus candens, reliquum verò corpus infernè fuluum, & binis maculis iuxta caudam vtrimque candentibus inſignitum, ſupernè verò ſemicirculis quibuſdam in ambitu ex albo, tendentibus in fuſcum; intra verò è nigro in viridem ſplendentem. Alæ initio cyaneæ ſunt, mox candidæ, & tandem virenti micantes ſplendore: earumdem tamen extrema altero latere fulua ſunt, altero verò fulgida atque viridia: cauda deſuper ſubtuſque per ambitum candeſcit, ceterùm infernè nigra, pauonacea verò ſupernè. Aduena eſt lacui Mexicano, & quale aliæ lacuſtres aues ſolent præſtare alimentum.

CAPVT XXX.

De aquila criſtatâ.

Venuſtum genus aquilæ, & inſignito capite regium, vocant Indi yzquauhtli, roſtro ad radicem luteo, deinde verò nigro, nigris vnguibus, pedibus pallidis, cruribus ventreq; e nigro & candido permixtis; collo fuluò, dorſo & caudâ nigris ac fuſcis, coronâ criſtáve nigrâ. Magnitudinem circiter æquat vulgaris arietis, & vel ferocium audaciam animalium, adeò vt homines etiam ipſos, poſtquam cicurata eſt, leui ex causâ aggrediatur & inuolet: mireſcit tamen, & aucupio non minùs ac reliqui accipitres, quorum genus videtur, idonea eſt arque inſeruire ſolet. Auis digna quæ à Regijs aucupibus alatur ac circumferatur.

CAPVT XXXI.

De aquilâ virgæ.

Vilior eſt tlacoquauhtli, ſeu aquila virgæ: frigidas amat plagas: aſturis magnitudine, fuſca & cinerea, rapax auicularum, murium, lacertarum, colotorum, quibus veſcitur.

CAPVT XXXII.

De ſtruthione.

Sagaciſſimi ingenij eſt ſtruthio in Occidēte. Suri ab Indis, ab alijs *iardu* vocatur, ignobilioris & inelegantioris pennæ, quàm in Africâ. Color non plenè albus, ſed in fuſcum degenerans. Vix vllo cane, niſi conſectentur plures, capitur. Currit obtentâ vento alâ, miro aſtu, vt impetum venti reuocet ad canem, & retardet; defeſsâ vnâ, obijcit alteram alam, in quâ aculeum habet quo ſe pungit, vt magis incitet curſum, velut curſor equum calcari agitat. Ouis incubat mas; cogit viginti aut triginta femellas, vt in eodem loco oua pariant: quo effuſo, ſtatim mordet & abigit, poſteà ipſe fouet. Mirabilior illa œconomica: vnum aut duo oua ſepoſita ante nidum locat, donec ex reliquis pullos edat; tunc perfodit ouum præpoſitum nido, quod quia corruptum eſt æſtu, aduocat ſcarabeos & muſcas, quibus paſcit ſtruthio pullos. Exhauſto primo ouo, terebrat alterum, ad penu etiam ſuæ familiæ. Sic componitur, quòd Scriptura ſacra accuſet impietatis erga prolem ſtruthiones, & Auctores ob pietatem laudent: ſcilicet mares amantes ſobolis ſunt, feminæ contemnunt.

T CA-

EMEV CLVSII.

CAPVT XXXIII.

De emeu.

IN Bandâ inſulâ, vnâ ex Moluccis, emeu autem, ſiue eme, repertam deſcribit latè Cluſius. Hæc porrò auis dum ſurrectо capite incedebat, quatuor pedum & aliquot vnciarum altitudinem excedebat: nam collum à ſummo capite ad dorſi initium tredecim pænè vncias erat longum, ipſum corpus binos pedes latum, femora cum cruribus vſque ad pedũ inflexionem decem & ſeptem vncias longa; corporis autem ipſius longitudo à pectore ad oropygium trium pedum fermè erat. Pennæ ſeu veriùs plumæ totum auis corpus cum infimâ parte colli, dorſo & pectori proximâ, atque femora tegentes, perpetuò erant geminæ, ex eodem paruo breuique tubulo prodeuntes, & ſibi inuicem incumbentes, ſupernâ quidem paullò craſſior, infernâ verò tenuior & delicatior, illæque variæ longitudinis, vt in ſimilis auis exuuio, quod Chriſtianus Porretus Leydenſis pharmacopœus diligẽtiſſimus habebat, obſeruabam. Quæ enim in infimâ colli parte breuiores erant, quæ in medio corpore & lateribus longiores, ſex videlicet aut ſeptem vnciarum, quæ autem in extremo corpore circa oropygium (nam caudâ carebat) nouem vncias longę, & reliquis duriores. Quãquam omnes duræ aut rigidę, attamen non latæ, ſed anguſtæ, & rarioribus lateralibus pilis ex aduerſo ſitis præditæ, nigri coloris, quæ tamen circum femora ad cineraceũ ferè tendentis, nigro permanente neruo, vt in reliquis: eam verò formam & ſitum habebant illæ plumę, vt à procul aſpicientibus non plumis ſed villis dumtaxat tectum eius auis co-

torium exiſtimari poſſit, quale vrſinū eſt, & alis carere, tametſi alas haberet; ſed ſub plumis larera tegentibus latentes, & quatuor maioribus pennis nigris pręditas, vt in exuuio obſeruabam, tametſi illæ abruptæ eſſent, nec de illarum longitudine certi aliquid pronuntiare poſſim; caules tamen confracti ſatis craſſi, duriq; & ſolidi erāt, atque in extimam alæ partem altè penetrabant. Alæ verò pars ſuperior corpori cōtigua pennas ſiue plumas veſtitrices, illis ſimiles quæ adhuc in pectore retinebat; ad hoc enim datas huiuſmodi alas cenſendū, vt currentem adiuuent, quia hanc auem non eſſe volucrē, nec à terrâ tolli poſſe arbitror. Crura in ambitu quinque vnciarum craſſitudinem ſuperabant, crebriſq; corticibus ſeu ſquamis latis tecta erant, præſertim ſupra pedis inflexionē. Pedes habebat craſſos, duros, tribus craſſis digitis præditos, pronâ parte velut ſquamis tectos, ſupinâ prorſus calloſos: quorū medius, qui reliquis longior, tribus articulis conſtabat, interior vno, exterior binis. Omnium vngues valdè magni, binas pænè vncias longi, craſſi, duri & cornei: eius caput exiguum pro auis magnitudine, & ferè glabrū, coloris ex atro cærulei cum colli supremâ parte, in quo apparebant rari pili nigri: oculi paullò ſupra roſtri fiſſuram magni, ardētes & truces, leonis oculis pęnè ſimiles, quos cingebant nigri pili, quemadmodum & meatus illos auriū paruos & detectos, quos pænè oculos habebat. Roſtri prona pars quemadmodum arcuata erat, paulloque ſupra mucronem binis foraminibus, narium vſum prębentibus, prædita; à cuius medio ad capitis vſque verticem porrectum diadema aſſurgebat corneæ ſubſtantiæ, tres ferè vncias altum, coloris ex flauo fuſci, quod cum plumario defluuio cadere, & cùm plumæ renaſcuntur, nouum creſcere intelligebam. Supina roſtri pars, ab eius ſciſſurâ ad extremum mucronem quinas vncias longa. Anterior colli pars quatuor pænè vncias infra roſtrum, bina velut membranacea palearia, ſeu barbulas, propendentia habebat duas vncias longa, coloris rubri miniati. Poſtica ſimiliter colli pars deplumis, à capite ſecundùm longitudinē rubri miniati coloris erat; deinde infima eius pars aliquot rubris plumulis, quibus nigræ intermixtæ tecta. Ceterùm tametſi hæc auis aliquas notas habere videatur cum ſtruthiocamelo communes, velut exiguum caput, naturâ pænè caluum, quodque ſine delectu vorat quidquid obijcitur. Pedes tamen biſulcos non habet, ſed tribus digitis præditos, vt antè diximus, ſine calcari, otidis ſiue tardæ pedum modo: ideoque adeò firmos & robuſtos, vt in illuſtriſſimi Comitis horto (quem cum ipſo Comite ingreſſus eram vt auem conſpicerem) arborem humani femoris craſſitudinem æquantem prorſus contuſam viderim, & eius corticem ſublatum ab huius auis, Comite id aſſerente, pedibus & vnguibus: etenim non roſtro antrorſum, ſed obliquè ſe conuertēs, auerſis retrorſum pedibus, eos, cum quibus pugnabat, impetere ſolebat. Licet verò quæcumque obijciebantur voraret, vt aurantia mala integra, & ſimilia; ordinarius tamen eius cibus erat ſimilagineus, ſiue primarius panis, quem in magna craſſaque fragmenta diuiſum, obiectum vorabat, maxime enim recentibus gallinarum ouis delectari intelligebam, quæ integra cum ipſâ teſtâ glutiebat; ſi autem parum firma eſſet valetudine, illa ipſa integra per anum reijciebat, deinde rurſus ea vorans retinebat & concoquebat. Mihi autem affirmabant, hanc auem fuiſſe marem, & ex poſticâ parte penem, cameli inſtar, interdum exerere eſſe conſpectum. Audio porrò, illas naues, quæ anno à Chriſti natiuitate milleſimo ſexcenteſimo tertio ex Moluccis in Hollandiam redibant, binas ſimiles aues quidem attuliſſe, ſed in itinere mortuas proieciſſe, tametſi earum exuuiæ ſiue coria, ob raritatem, conſeruari potuiſſent: illius auis aliquot oua nihilominùs relata certè terna aut quaterna eodem anno Amſtelredami conſpiciebam à mercatoribus redempta, & paullò etiam antè vnum Leydæ apud Porretum videram, omnium, meâ opinione, maximum & pulcherrimum: dimenſi enim per longitudinem ambitus, quindecim vnciarum erat; per tranſuerſum autem, duodecim, aut paullò amplior, vt propter amplitudinem pro quodam vaſe non minùs haberi poſſet, quàm ſtruthiocameli oua, quibus, teſte Plinio, veteres nonnumquam vtebantur, & adhuc noſtra ætas eius rei gratiâ vſurpat; nam non ſemel videri memini ſtruthiocameli oua argento excepta & incluſa, poculorum vicem præbere. Huius tamen auis oui teſta non erat valdè denſa, nec alba veluti ouorum ſtruthiocameli, ſed extremâ parte vireſcentis ex cinericeo coloris, & perpetuis, ſaltem creberrimis, quaſi tuberculis ſaturâ viriditate præditis ornata: illorum autem quæ Amſtelredami conſpiciebam, vnum eiuſdem pænè erat cum illo magnitudinis, formæ & coloris, quædam verò magis orbiculata, aliqua minora, nonnullorum etiam color dilutior, & minùs elegans. Porrò mihi relatum, huiuſmodi aues Moluccarum inſularum non eſſe peculiares, ſed etiam in Sumatrâ ſiue Taprobanâ, vicinoque illis inſulis continente reperiri.

CAPVT XXXIV.

De tritono aue.

SVauiſſimi auicula concentus Hiſpaniolam incolit. Tribus vocibus canit: ſcilicet penè indiuiſibilibus modulis variat cantum, ab acutâ voce in alias ſubitò dilapſa, vt videatur vnà omnes edere, vnoque ſpiritu multos formare tonos, tamquam ſi à tribus gutturibus fabricarentur. Anonymus manuſcriptus, teſtatus ſe audiuiſſe, cenſet nullam auem iucundioris cantus, & oppidò præſtare luſciniç inexplicabili propemodum dulcedine. Negat à ſe viſam hanc auem, ſolùm auditam: ſed aliorum teſtimonio pulcherrimam prodit, & mirifico colorum ornatu variegatam.

CAPVT XXXV.

De paſſere aquatico.

ACototloquichitl ſeu paſſer aquaticus mas, pertinacis cantionis eſt: non minùs occinit, quàm Sol pergit: ab eius exortu ad occaſum contumaci garrit ſonitu mures imitante. Iucundior palato eſt quàm auri: iunceris & carectis inſidet, ibique nidificat. Paſſerem magnitudine & formâ ſimulat, roſtrum tamen nigrum, crura & pedes fului, inferiora corporis plerumque candida, cetera fulua, candore aliquo & nigrore variegata. Reperitur in Mexicanis plagis.

CAPVT XXXVI.

De aue raucâ.

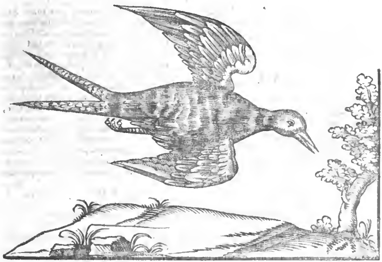
LVdibrium quoddã & arbitrium ceruicis nobilitat acaca cahoactli, ſeu auem aquatilem raucũ ſonantem; raucedo enim vocis indidit nomen. Halcyonum ſpecies illa eſt, quam noſtri martinetum piſcatorem vocare ſolent, circa aquarum fluenta victus gratiâ à congenitâ quadam verſantem naturâ. Anate ferâ paullò minor eſt, colloque & roſtro ſpithameo: hoc tres digitos latos prominet, medio, cùm ſortitur craſſitudinem, in aciem deſinit, ac morſui eſt peropportunum. Supernè verò nigrum eſt, infernè album, & palleſcens circa latera. Oculi nigri ſunt, iris rubra prope pupillam, deinde pallida, ac demum candens. Ab oculis ad roſtri vſque exortum faſcia procedit viridi palleſcens. Crura pedeſque in digitos fiſſi vireſcunt extrinſecus, intrinſecus verò incli- nant ad pallorem, color totius corporis magnâ ex parte albus eſt, fuluis pennis inſertis, verùm ſuperna magis fuſca ſunt, inferna verò candida. Alæ infernæ cinereæ, ac deſuper circa extrema nigræ, mox è fuluo rubeſcentes, deinde palleſcentes ex fuluo, ac demum fulueſcentes circa dorſum. Piſcibus victitat: mireſcit minimo negotio, nec eſt cantu inſuauis, indulgenter tamen ac blãdè vermiculis & alijs animalibus exiguis, quæ in paludibus gignũtur, eſt alenda. Carne etiam veſcitur, & alijs non paucis, vbi fieri aliter non poſſit. Craſſi eſt nutrimenti, neque diſſimile ei quod anates feræ præſentare ſolent. Indigena eſt Mexicanæ plagæ, & verè educat inter iunceta ſobolem. Mirum eſt, cùm ſit ceruix pro ratione reliqui corporis longiſſima, in quam breuitatem illam cùm libet contrahat, quod frequentiùs facere ſolet. Cauda puſilla eſt nigraque, & nonnihil præ ſe ferens ſplendoris, quæ in maiorem procedit amplitudinem. Patrio nomine appellant *tolcomoctli*. Similis omnino eſſet hæc auis compari, niſi roſtrum deſuper nigricaret, ſubtus rubeſceret, velut pedes & crura, nec per vniuerſum corpus fuluum nigrumque promiſcuè cerneretur.

CAPVT XXXVII.

De hoactzin.

VSus Medicæ artis commendauit hoactzin, ſiue auem edentem ſonitum nomini ſimilem. Gallinæ Indicæ fere eſt magnitudine, roſtro incuruo, pectore candido in luteum inclinante, alis caudaq; macularis per interualla pollicis, colore candido & pallenti, dorſo ac ſupremâ parte colli fuluis, ſed vtriſque in fuſcũ colorem inclinantibus, prætereà etiam & temporibus vſque ad roſtrũ & oculos. Vnguibus eſt nigris ac fuſcis cruribus. Criſtam geſtat concinnatam è plumis è candido in pallidum colorem vergentibus, ſed dorſo earum nigro. Veſcitur anguibus. Vox ei eſt magna, & vlulatum quemdam repræſentans. Apparet Autumno: inauſpicata habetur ab incolis, oſſa eius dolorem cuiuſuis particulæ humani corporis lancinatione ſedant. Suffitus quoque plurimum mentem reſtituit his qui è morbo aliquo eâ parum conſtantes euaſere. Pennarum cinis intra corpus ſumptus medetur morbo affectis Gallico operâ mirabili. Viuit in calidis regionibus qualis eſt Yautepecenſis, magnaque ex parte arboribus iuxta flumina conſitis inſidet.

RABIHORCADO.

CAPVT XXXVIII.

De rabihorcado.

IN binas partes diſtinguit hęc auis bifurcatam caudam, interdum explicans, interdum contrahens, ſartoriæ forcipis inſtar, ideò rabihorcado dicitur, & à Luſitanis *raboforcado.*

CAPVT XXXIX.

De aue auritâ.

EXoticum oti genus talchicuatli videtur. Cornuta auis eſt ſiue auriculata, parua corpore, reſima, roſtro breui, nigra lumine, luteâ erubeſcens iride, fuſca & cinerea plumis vſque ad crura, atra & incurua vnguibus. Cetera naturâ ſimilis noſtrati oto.

CAPVT XL.

De bubone oculauro.

TEcoletl genus eſt bubonis auriti, ſpectaculo dignum, nigro & fuſco colore variegatur, huic oculi magni & aurei.

CAPVT XLI.

De auiculâ floridâ.

NOn ignauum nidificium xochitototl ſiue auiculę floridæ. Ex arborū ramis nidum cōſtruit pendulum, ibi incubat ouis; formâ & magnitudine ęmulatur paſſerem noſtrum. Multicolor pennâ, pallet, nigreſcit, candet: partim quoque eſt fuſca. Vbique incola; vermiculis & exiguis ſeminibus veſcitur: amœna auri & palato, cantat, & editur ſuauiter.

CAPVT XLII.

De xomotl.

NOn ſolùm ouibus & quadrupedibus protectionem nuditatis noſtræ debemus, pennas etiam xomotl intexebant Indi ſuis veſtibus. Palmipes eſt hæc auis, dorſo & alis deſuper nigris, pectore fuſco, criſtatam iracundia facit.

CAPVT XLIII.

De aue caluâ.

CAluities nobilem fecit auem, à barbaris yacacintli, ſeu roſtrum ſpicæ maizij dictam. Tres pæne ſpithamas eſt longa, viren-

 tibus

tibus cruribus, capite ventreque cyaneis, ſed in purpureum vergentibus, alis promiſcuè fuluis nigriſque; luſcis oculis ac roſtro, ſed iococcineum prope exortū vergente, quod tres pænè digitos latos longum eſt, anteriori parte capitis depili & caluâ. Ad fulicas recentiorū videtur pertinere, ac piſcibus iuxta lacus & flumina viuere. Edulis eſt eius caro, ſed nec bono nec grato alimento.

CAPVT XLIV.

De aue pulchrâ.

Ridens & iucunda natura auem xlepantorotl pinxit: Anatis ferè ſpecies eſt, importuna Mexicanæ paludi, roſtrum tamen in acutum finit: nullus illi negatus color. Pulchritudinem varietas dedit, pulchritudo nomen.

CAPVT XLV.

De aue ſiccâ.

NEc contemnendi ſpectaculi eſt hoactli, ſiue tobactli, id eſt, auis ſicca, lacus Mexicani alumna, ternas ſpithamas à roſtri ipſius acumine ad caudam poſtremam longa, ac gallinæ noſtræ magnitudine. Crura prolixa, pedem, roſtrum cum vnciâ trientem, craſſitudine verò pollicem æquans. Supernè id nigrum eſt, lateribus autem pallens, ac infernè nigrum & ſubfuſcum. Oculi ſunt magni, iris lutea, & palpebræ rubeæ: vertex plumis nigris regitur, itemque criſtâ inſigni, ſimiliter nigrâ: collum, venter, corpuſque vniuerſum cādet: ſed cauda cinerea eſt, velut & deſuper alæ, nam inferna ſunt albidiores: ſuperiores alarum partes virore quodam ſplendent. Dorſum, etſi candidis tegatur plumis, pennis tamen nigris in virentem ſplendorem inclinantibus veſtiri ſolet. Pedes qui in digitos fiſſi ſunt, & crura quoque, palleſcunt. Albâ faſciâ circumcingitur caput, à roſtri exortu ad oculos vſque procedente. Lacus Mexicani aduena eſt, vocaturque ab Hiſpanis indigenis, velut & quædam aliæ aues, *martinete peſcador*, ob piſcium quibus alitur capturam. Aruodinetis educat ſobolem, grauem infert morſum, ac grauem ſimiliter vocem edit.

CAPVT XLVI.

De aue venti.

IDoneum quoque conſpectum heatototl, ſeu auis venti exhibet. Magnâ criſtâ exornatur, orbiculari, ac coronæ modo emicenti, & paulisper candidâ. Pectus e fuſco vergit in cinereum: venter albus eſt, ac pedes plani: crura fulua, & pennæ circa ea ortæ: cauda orbicularis & variata infernè candido pulloque colore, supernè verò fuſca. Alæ ſubtus candentes, cinereæ ac pullæ ſunt, deſuper nigræ, candidis tamen quibuſdam inſertis pennis; reliqua verò eâdem quæ aquaticis eſt naturâ, & ſimilis alteri heatototl, quæ anate domeſticâ paullò minor eſt, roſtro atro, tenui, obtuſo, ac prope extrema cootorto, plumis infernè candidis, ſupernè verò iuxta femora fuluis, lineis tamen nigris intercurſantibus; circa reſiduum verò, & caudam fuluis. Alæ ſunt ſubtus cinereæ, ſupernè verò fuſcæ, nigræ atque albæ. Caput eſt nigrum criſtatumque, ſed ab occipitio teniæ albæ vtrimque procedunt ad oculos, qui atri ſunt, & luteâ conſtant iri, cum cetera ſint ſimiles auibus incoléribus paludes.

CAPVT XLVII.

De auibus torquatis.

SVus quoque torques argenteus honeſtat achalalactli, ſeu auem piſcium vibraticem. Alij vocant *michalalacli*. Columbinâ eſt magnitudine & formâ, roſtro nigro acuminato, tres digitos longo, & pro corporis proportione craſſo; caput criſtâ ornatur è colore cyaneo in nigrum tendente, longâque. Venter candidis tegitur plumis, & collum torque candenti inſignitur: alæ infernè albeſcunt, ſed poſtremis partibus videntur fuſcæ, & candicantibus maculis interſtinctæ, ſupernè verò ſicut reliquum corpus ſunt cyaneæ, extremis partibus nigræ, & albis vndique reſperſæ maculis. Cauda partim nigra, partim cyanea eſt, ſed maculis albis per interualla quoque variata. Crura rubea ſunt, pedes diuiſi in digitos, in atros vngues deſinentes; oculi nigri, & iris candeſcens. Aduena auis eſt huic Mexicanæ regioni, verſaturque iuxta fontes & flumina, piſciculis & alijs aquatilibus victitans, edulis, ſed reliquarum auium paluſtrium ſapore atque nutrimento.

Neque exiguus decor eſt amalozque ſeu aui rubeſcentis colli. Paluſtris ea eſt, noſtrati turturi magnitudine par, cruribus pedibuſque in digitos fiſſis, atque ex albo rubeſcentibus, nigris vnguibus, roſtro medio circiter longo, exili & nigro, atris oculis, & iride rubrâ, pectoris & ventris & alarum interna alba ſunt, ſed cauda, quæ mediocrem magnitudinem oancilcitur, fuluo & nigro colore eſt reſperſa: at collum pectuſq; torques bini, minimi ferè digiti diſtantes interuallo, nigrique cingunt, quorum anterior vndiqua-

quaque circuit, poſterior ſupernâ deficit ac diſparet parte. Ex vtroque latere maculæ binæ candentes, pari amplitudine, ſupra oculos verſus collum, illud ferè attingentes, diſcurrunt. Superna corporis, adeoq; ipſa cauda, albo, nigro fuluoque ſunt colore; alæ verò deſuper fuluo & fuſco. Indigena eſt auis, lacus Mexicani alumna, ac veris tempore educans ſobolẽ. Eſtur caro, quę eodem quo ceterarum aquaticarum eſt nutrimento. Veſcitur ipſa culicibus, piſciculiſque & vermibus lacuſtribus: vehementiùs perſtrepit quàm pro corporis ratione, nec tamen poteſt garrulis auibus adnumerari.

CAPVT XLVIII.

De pico ſalutifero.

Nobilis eſt à dolore capitis leuando tleuhquecholtototl, ſeu auis capiti platteæ ſimilis. Merulâ maior eſt, roſtro longo nigroque, ſed infernâ parte longè breuiori, vertice ac penè toto collo deſuper rubeo, infernis partibus omnino cinereis; alis verò ac dorſo nigris, ſed albis tranſuerſiſque lineis variatis. Degit Pauatlanicis agris prouinciæ Totonacapæ. Pici ſpecies eſt arbores perforans, cuius capitis plumæ rubreſcentes applicatæ & conglutinatæ, capitis feruntur curare dolorem; ſiue in eam ſententiam venerint, quòd vertici auis adhæreant, ſiue id ita ſe habere experimento aliquo deprehenderint.

CAPVT XLIX.

De pico imbriſato.

Pici quoque genus quatotoni, vpupæ magnitudine, & nigro fuſcoque colore variatum. Roſtrum, quo excauat arbores perforatque, tres digitos longũ eſt, firmum & candens, & inferne breuius. Caput eſt paruum, ac rubris contectum plumis, criſtâ quoque rubrâ inſignitum, ac tres vncias longâ, ſed ſupernâ parte nigrâ. Alterutro colli latere faſcia candida deſcendit ad vſque citciter pectus. Crura pedeſque liuida ſunt. Viuit non longè à mari Auſtrali. Nidificat in arboribus excelſis: veſcitur cicadis, tlaolli, & vermiculis: imbrium tempore educat, hoc eſt à menſe Maio vſque ad Septembrem: edulis tamen non eſt, nec alium (quod acceperim) præſtat vſum.

CAPVT L.

De pico Martio.

Oconenetl dicitur in Nouâ Hiſpaniâ Pici Martij ſpecies maxima, cuius puluis ſalutaris eſt hydropicis.

CAPVT LI.

De accipitribus Chiappæ.

Quoſdam accipitres fluuiales Chiappa nutrit, monſtroſos pedibus: vnus anſerinus, alter aquilinus: vno innatat, altero raptat prædam.

CAPVT LII.

De alcatrazl.

Alcattazl piſcus onocrotalus; quare duntaxat addam pauca de hac aue. Fertur ſæpe ne noctu in mari medio à volatu ceſſare, ſed efferre ſe ad modum in ſublime, tum collo ſub alteram alam reducto, alterâ expaſſâ, permittere ſe ventis, donec ſuopte pondere dilabatur, vbi id ſenſit, excitare ſe, ac rurſus alta repetere; ſic noctem ſubeundo deſcendendoque tranſigere, & laborando quieſcere. In nonnullis locis manè & veſperè ducentarum turma ad piſcandum prodit. Sublime petunt, inde ſpeculantur prædam; viſâ, collectis alis præcipiti ſe pondere demittunt ad aquas, inſequuntur piſces vſque ad fundum, poſt longum ſpatium emergunt aliæ cum rapinâ, alię inanes & irritæ. Mirum aſpectu, quaſdam pręcipitari, quaſdam attolli; quaſdam immergi, emergere alias.

CAPVT LIII.

De kiczoth.

Fortaſſe gryphes per omnem celebrati fabulam fuerunt illæ aues Scythicæ, de quibus Mathias Michouius hæc habet: In Iurâ & locis Septemtrionis non effoditur aurum, argentum, nec aliæ mineræ: nec correſpondent fabulæ, quòd illic eſſent gryphes & magnę aues prohibentes fodere & efferre aurum. Vnde ſecundùm hoc dico contrarium Auctoribus antiquis, quòd gryphi non ſunt in rei veritate in illâ parte Septemtrionis, nec in alijs partibus orbis. Aſſertur autem ad nos quædã auis rapinis viuens, quantitatis aquilæ, ſed alis & caudâ prolixioribus quàm aquila, in ſimilitudinem accipitris, & vocant eam Moſcouitæ *kiczoth*, noſtri verò

T 4 homi-

homines vocant illam *bialozor*, quaſi albicans ſplendor, quia ſuo albo eſt ſecundùm ventrem. Hanc omnes rapaces aues, accipitres, falcones, & ceteræ raptu viuentes in tantum metuunt, quòd inſpectâ eâ tremant & cadant, & extinguantur. Admonet ibidem Michouius contra antiquorũ famam, in Septemtrione poſt Gothiam, Sueciam, Finlandiam, Iuram, & poſt mare Caſpium, non eſſe monſtroſos homines monoculos, bicipites, canina capita habentes, ſed nobis ſimiles, raro, ſparſim, & ab inuicem diſtantes, paucos numero habitantes, colore frequenter liuidos, propter frigus liuiditatem corporibus eorum imprimens.

CAPVT LIV.

De coruo Sinarum marino.

HVius venationem ex Mendoſâ Auguſtiniano dabo. Habet Rex Sinarum in omnibus vrbibus ſecundùm flumina ſitis quædam ædificia, in quorum ſingulis multi marini corui aluntur, quorum operâ piſcatio peragitur his menſibus, quibus piſces ſuos fœtus ediderunt. Eductos enim ex illis ædificijs coruos, ad fluminum ripas transferunt, in quibus multas piſcatorias ſcaphas mediâ ex parte aquâ plenas habent: quibus in orbem diſpoſitis, ſingulis ſingulos coruos adiudicant. Hos deinde ſub alis longo funiculo alligant, eorumque guttur ſiue ingluuiem alio funiculo adſtringentes, ne piſces captos vorare queant, in aquam proijciunt ad piſces capiendum: quod adeò auidè exequuntur, vt admirationem pariat: nam magnâ celeritate ſeſe mergentes, atque ſub aquâ tantiſper hærentes, donec guttur ſiue ingluuiem à roſtro ad pectus vſque implere queant, deinde emergentes ſimili celeritate ad ſcaphas redeunt, captoſque piſces in aquam (quam ad piſces viuos conſeruandam in ſcaphis contineri diximus) reijciunt, illicò ad piſcationem reuertentes. In ſimili exercitio quatuor horarum ſpatio eâ dexteritate perſeuerant, vt nullus alteri ſit impedimento, donec aquam, quæ in ſcaphis, piſcibus repleuerint. Poſtea ſolutũ vinculũ quo guttur adſtrictũ fuerat ne piſces in aluum tranſmitterent, dimittuntur vt piſces venentur quibus ipſimet veſcantur: ſunt enim famelici, quia die piſcationem præcedente illis cibus ſolitus non datur, vt ad piſcationem tantò fiant alacriores. Vbi verò aliquanto tempore in aquâ verſati ſunt piſcibus veſcentes, denuò ex aquâ retrahuntur, & in ſuas caueas illati, domum transferuntur. Tertio quoque die hoc exercitium repetitur, totis illis menſibus quibus piſcatio peragenda eſt. Adeò autem ad ſimile exercitium proni ſunt illi corui, vt toto anno in eo perſeuerare cuperent.

CAPVT LV.

De auris.

FAmoſa fœdâ ingluuie aura eſt. Alijs dicitur *gallinaça* aut *gallinaço*, & in maritimis locis *zamuro*, Peruenſibus *ſuyuntu*, Mexicanis *tzopilotl*. Coruinum eſt genus, ferè accedens magnitudinem aquilæ: color niger, aduncus vnguis & ater, eius fuſcum, roſtrum pſittaci inſtar, frons depilis plicatili cute obtegitur, circumſtant pili rari & nigri, ſimiles Æthiopum. Morticina & ſtercus humanum, & aliæ ſordes, eius ſeruiunt gulæ, non ſine vſu. Pernoctant in arboribus & rupibus, manè aduolant ad vrbes, ſpeculantur ab editioribus locis plateas, & quidquid immundum aut exanime deuorant. Perſpicaces ſunt & præpetes, & miri ſilentij, nec clamant, nec canunt, raro murmure contentæ: ſiquis illas inſequatur, exonerant ſe, vt leuiores volatui ſint, pariſeſtinatione euomendo quidquid glutierunt. Franciſcus Hernandus auctor eſt, ignotæ eſſe originis; neſciri vbi nidificent & educent prolem, cùm frequentiſſimę ſint propè omnibus Nouæ Hiſpaniæ angulis. Nihiluminùs noſter Acoſta pullos earum ſcribit albos eſſe, adoleſcentes in nigredinem coruinam degenerare. Gregatim peruolant, ſublimipetæ ſunt. Odor ab eis ingratus. Pennæ exuſtæ cinis vetat pilos naſci, æque ac ſtercus formicarum, & ſanguis veſpertilionum. Vulnera quoque medicatur. Caro ſi edatur, Gallicum morbum iuuat. Stercus drachmæ vnius menſurâ potatum, prodeſt melancholicis. Cor eius Sole exſiccatum, impensè odorum eſt. In aliquibus Prouincijs lege latâ pœna infligitur occidenti has aues.

CAPVT LVI.

De reginâ aurarum.

COzcacoauhtli vocãt Indi auem, quam dicunt reginam eſſe earum, quas Mexicani auras vocant. Non minùs illud nomen meruit conſtantiâ ſuâ aduerſus omnem auræ vim ventorumque impulſum. Accedit magnitudine gneſijs aquilis. Corpus vniuerſum, præter collum & eas partes quæ iuxta pectus ſunt, ex nigro purpuraſcens, fuluum eſt ac pullum, alæ ſubtus circa exortum nigræ, cetera cinerea; deſuper verò mixtim fuluæ-nigræ, & nonnihil in purpureum vergentes. Crura rubra ſunt, & vnci vngues, ro-

ſtri

ſtri extrema (quæ pſittaci eſſe iudices, ram eſt indiſtincta ſimilitudo) alba ſunt, cetera ſanguineo colore tincta. Amplum eſt narium foramen, oculi nigri, iris fulua, rubeæ palpebræ; frons ſanguineo colore perfuſa, ac plicatilibus rugis torua, quas tamen nonnumquam explicat: quâ in re vocaros gallipauos videtur æmulari, & pilis quibuſdam velut retortidis tariſque, Æthiopum pilis haud abſimilibus. Cauda eſt aquilæ infernè cinerea, foris verò nigra. Anguibus, muribus & lacertis, quos rapit, victitat, ſed morticinijs maximè & humano ſtercore. Sublimipeta auis eſt, & nimiùm extenſis panſiſque volat alis, vix volatum intermittens. Indigena eſt Mexicanæ prouinciæ: vere educat. Vi incredibili obſiſtit ventis, contranititurque aduerſantibus, eiſdem ſedibus perſtans immobilis. Caro eſt inutilis, & nutrimento à nemine (quod adhuc compererim) niſi medicinæ gratiâ deguſtata. Audio, huius auis plumis admoris mederi Indos vlceribus, carnibuſque elixis alimoniæ loco durante affectu deuoratis, quas etiam aiunt morbo Gallico præſentaneo quodam remedio mederi.

CAPVT LVII.

De garagay.

GAragay dicitur rapax auis, milui magnitudine, capite ex extremitate alarum albo, & breuis volatus; crocodilorum & teſtudinum onis infenſa. Odoratur illa ſub arenâ in ripis fluminum condita, eruit & vorat. Soliuaga eſt, niſi quòd auræ aues illâ ſequantur, vt potiantur furto; auræ enim ſcalpere terram neſciunt, vt effodiant oua.

CAPVT LVIII.

De hoacton.

ARdeæ cinereæ congener aut ſimilis eſt hoacton femina, paullò maior hoactli mare. Ventrem & collum alba, fuſcis permixtis pennis; ceterùm corpus fuſcum interſertis albis. Oculi magni & nigri iride pallenti. Vocatur etiam à nonnullis *xoxouguihoactli*.

CAPVT LIX.

De pterophœnico Indiarum.

ALarum inſigne commendat acolchichi, ſeu auem humerorum rubeorum, impetrauitque ab Hiſpanis honorificum nomen, qui *aues commendadoras* illas vocant, quòd æmulentur Equitum militarium inſignia, ſimili rubore ad latus fulgentia. Sturnorum, quos Hiſpani *tordos* vocamus, videntur ſpecies. Magnitudine, colore & formâ pares ſunt, & cum eis vbicumque verſantur, quamquam humeri primò fului appareant in rubrum vergentes, & cùm ætate proceſſere, in fuluum omnino mutentur colorem. In caueas conlecti, voces reddunt humanas, & lepidè garriunt. Quauis re oblatâ veſcuntur, ſed pane maximè atque Indico frumento. Calidis frigidiſque eas aues reperies regionibus, ab Hiſpanis colonis rubeorum humerorum commendadozas, vt dixi, vocaros, ſed numeroſis agminibus ſunt oppidanis admodum moleſti, eoſque audacter incurſant, præcipuè regionibus feruidis & maritimis. Malum inſuauemque præſtant ſuccum, & in arboribus non procul ab oppidis hominumque commercio nidificant, & ſata, in quibus fortè conſedere, deuaſtant atque depopulantur. Cantant ludùntque, ſeu caueis includantur, ſeu liberè per domos permittantur incedere.

CAPVT LX.

De pſittacis.

FEruorem cæli pſittacus vbique amat, proptereà Aſiæ, Africæ & Americæ alumnus, vbi iracundior Sol. Diligentiſſimus huius auis interpres Aldrouâdus fuit. Adhuc tamen liceat adijcere ſententiam Franciſci Hernandi, Anonymi, & Caroli Cluſij. Ille primus ita ſcribit de Toznene: Pſittaci id genus, viridi & luteo colore micat, oculi rubeo, roſtrum verò candenti & nigro, fuſco pede, ſed in candidum inclinante. Propenſius eſt aptiuſque ad ſermones humanos exprimendos ceteris, ac frequentius apud Hiſpanos. Alterum genus cocho vocant viridi colore, rubro & candenti capite, ac minoris molis; quod loquax quoque eſt, nec admodum diſſimile præcedenti, etſi ſono diſtet. Hos pſittacos vocant Hiſpani catherinas. Tertium quilitoton tinctum virore, talandriæ vocaræ, aut galeritæ non criſtatæ magnitudine. Frontem candidâ maculâ inſignitum, roſtro candido, & nigris pedibus. Humanas voces imitatur, & gregatim cum cógeneribus volat, cùm reliqui compares tantùm reperiantur. Omnes verò in excelſis arboribus nidificant. Primum de quo diximus genus, certas ſtataſque arbores, quas numquam deſerat, eligit: quæ cùm in heredes tranſeant, dominis illarum haud ſunt parum vtiles. Sunt & quas Haitini quacamayas vocant, Mexicenſes verò alo. Totæ rubeæ, præter humeros & caudam, quæ cyanea ſunt, & gallinæ cortalis noſtræ circiter magni-

magnitudine, roſtro magno candenti & reſimo, pedibus nigris, ac carne ſimiliter nigrá, ex quibus nonnullæ offenduntur, quæ ſermonem humanum doctæ æmulentur, ruſticè tamen & inconditè: filioſq; ſuos more aliarum domeſticarum auium educent in domibus vbi aluntur. Offendas & alios virore diluto tinctos, nigrante roſtro pedibuſque, humeris & caudâ virore tinctis exaturaro, nec præfatis minores. Viuunt hi iuxta montium cacumina, excelſaſque pinus. Acclamant vehementer, volantque bini. Sunt & montani inconditâ formâ, qui non cicurantur aut aluntur domi. Nullius eorum caro eſt edulis; nam & atra eſt, & guſtus iniucundi. Omnibus eſt commune, vtramque maxillam mouere, quod nulli aliorum contingit animalium. Sunt & alia genera, de quibus alij Auctores latiùs.

CAPVT LXI.

Narratio Anonymi de pſittacis.

HIſtoricus meus Anonymus ſic habet loquens de Hiſpaniolâ: Innumeri ſunt pſittaci virides cum purpureis maculis, quorum tria in hac inſulâ genera, maiores, mediocres, minimi. Maiores ab Indis vocantur *higuara*. Hi in eo diſtant ab alijs reliquarum inſularum, quòd maculam albam ſupra roſtrum geſtent, non viridem, aut miniatam. Valdè locutuleiæ ſunt hæ higuaræ, ſi humanos doceantur ſermones. Minores vocãtur *xaxauis*, & viridiores ſunt, à paucisq; interſtinguuntur miniatis plumis. Hi inquieti & turbulẽti, mordaciores, iracundiores, & garruli, licet rudes humanis loqui vocibus, quas nunquam diſcunt. Decem ex his inuadunt & fugant centum higuararum. Nulla inter hos pax. Diuerſis gregibus peruolãt: quacũque peruadant, garriunt. Higuaræ integriorem & corpulentiorem ſonum edunt, xaxauis acutiorem & tenuiorem: & licet ignari loqui humanis vocibus, placent tamen in caulis aſſiduo garritu & inquietudine. Tertia ſpecies minimorum eſt, nec excedunt paſſeres mole, virideſque ſunt. Hi ſilent, & pacatiores ſunt: viror dumtaxat in illis placet.

CAPVT LXII.

Narratio Cluſij de pſittacis.

NVnc hiſtoriam Caroli Cluſij interſeramus. Inter Neotericos autem, nemo meâ opinione exactiùs & diligentiùs de hoc auium genere commentatus eſt quàm Vlyſſes Aldrouandus Bononienſis, qui totum librum XL. Tomi primi Ornithologiæ ſuæ ei dicauit: ille enim Philoſophicâ methodo tradidit quidquid ad pſittacorum hiſtoriam pertinere poteſt, & quatuordecim diuerſas eorum ſpecies deſcribit, tredecim verò icones exhibet, quarum duæ priores maximæ ſunt, & coruũ magnitudine ſuperant; tertia & quarta columbæ ſunt magnitudine; quinta, ſexta, ſeptima, octaua, nona & decima, mediocris ſunt magnitudinis, caudamque breuem habent, ſaltem non adeò longam, vt tres ſubſequentes, quæ longiore caudâ ſunt præditæ; decima quarta breuem etiam habet caudam. Priorem illam elegantem, quæ pectoris & ventris pennas flauas habet, tum & eas quæ alas dorſumq; tegunt,

PSITTACVS ELEGANS.

PSITTACVS MINIMVS.

tegunt, tum etiam eas quæ in caudâ cæruleas, non ſemel videre memini, & iconem habeo viuis coloribus expreſſam; atq; illam ipſam eſſe arbitror, quam Ioannes Lerius cap. XI. Hiſtoriæ ſuæ Americanæ, *canide* à Braſilianis appellari ſcribit. Alteram ſpeciem etiam videre memini in arce Cæſaris Eberſdorfianâ ad Danubium ſitâ infra Viennam, tum etiam Lugduni Batauorum apud Sionem Lucium Daniſtam binas aues eius generis, quas poſteà magno Duci Moſcouitarum dono mittebat. Reliquæ verò ſpecies; (præter tertiam quæ illi alba criſtata eſt, & decimamquartam, quæ erythrochloros, etiamque criſtata) mihi etiam conſpectæ, tum plerumque aliæ ab ipſo non deſcriptæ, tam breuiore caudâ præditæ, & maiuſculâ corporis mole, quàm minoris generis, quæ longiores caudę pennas habent, & collum velut torque rubro atque atro ornatum. Humana verba exactè exprimere ſolitæ: quibus ſimilem vnam habuit nobiliſſimus vir Philippus Marnixius Sanct-Aldegondius, quam ſæpè cachinnum humano more extollere audiui, cùm ab adſtantibus Gallico ſermone compellaretur hoc modo: *Riez perroquet; riez*; id eſt, *Ride pſittace, ride*. ſed quod magis mirum, Gallico ſermone etiam ſubijciebat illicò, tamquã ratione prædita, haud dubiè tamen ita edocta, *O le grand ſot qui me faict rire*. hoc eſt, *O magnum fatuum, qui me ad ridendum prouocat*. illaque verba iterùm ac tertiò repetere ſolebat. Sed inter reliquas vnam, pſittacis primæ ſpeciei magnitudine æqualem, apud Illuſtriſſimam Dominam Mariam de Brimeu, Ducem Croyam & Areſchotenſem feliciſſimæ memoriæ, priuſquam ex Hollandiâ excederet, cui ſane parem in coloris pennarum varietate & elegantiâ videre non memini. Etenim licet omnes ferè pennæ corpus tegentes rubro colore eſſent infectæ, caudę tamen pennæ, quæ valdè prolixæ, partim rubræ erant, partim cæruleę; at quæ in dorſo & alis verſicolores ex flauo, rubro & viridi, quibus cæruleus color etiã permixtus. Caput circum oculos albi coloris erat, ſinuoſiſque lineis nigris, quemadmodum canidę caput, diſtinctum erat. Pſittacum, qui ſimilis eſſet, apud nullum Auctorem deſcriptum memini. Ea porrò auis Annam Illuſtriſſimæ Ducis neptem, nunc Comitem Megenſem & Dominam de Grosbeke, adeò diligebat, vt quocumque per conclaue ſpatiaretur, illam ſubſequeretur, nec quemquam veſtem eius attingere conſpiceret, quin morſu illum appeteret; ita zelotypiâ quadam laborare videbatur. Ceterùm pſittacus ille maioris generis, quem Lerius capite ſuprà memorato à Braſilianis *arat* vocari ſcribit, valdè elegans etiam eſſe debet: nam alarum remiges pennas, & caudæ, quæ ſeſquipedalis longitudinis, mediâ ex parte coccinei coloris eſſe refert, alterâ prorſus elegantis cyanei tubo ſeu neruo, qui medias pennas per longitudinem ſecat, diuerſos illos colores diſtinguente, reliquas verò totius corporis pennas prorſus cæruleo colore tinctas eſſe. Addit, vtrumque genus illud maiorum pſittacorum, arat videlicet & canide, magnâ eſſe in æſtimatione apud Braſilianos, quia illorũ pennas ter quaterve in anno vellunt ad veſtem, pileos, clypeos & aulæa conficiendum, tametſi domeſticum non ſit, quia tamen in vaſtis arboribus medios vicos occupantibus frequentiùs verſari ſolet quàm in ſiluis. Prętер binos illos ingentes, idem Lerius tria aut quatuor pſittacorum genera apud Braſilianos inueniri ait. Primum videlicet etiam maiuſculorum, & craſſiore corporis mole præditorum, cui aicurous nomen indût Braſiliani Toupinambourij, caput ornatum habens pennis verſicoloribus, flauo, rubro, & violaceo extremis alis ſuauerubentibus, & caudę pennis oblongis & flauis, reliquo corpore prorſus viridi: hoc genus rariſſimè ad exteros transferri, nullum tamen faciliùs & perfectiùs edoceri ad humana verba pronuntianda, quàm iſtud. Addit etiam, Braſilianã quamdam mulierem in pago, binis milliaribus ab inſulâ in quâ ipſe cum alijs Gallis habitabat diſtante, ſimilem pſittacum in delicijs habuiſſe, qui eo intellectu & ratione præditus videbatur, vt comprehendere & diſcernere poſſet, quidquid ipſa diceret quæ illum educauerat. Nam cùm, inquit, animi recreandi gratiâ in illum pagum profecti, ante illius mulieris ædes interdum tranſiremus, compellare nos ipſa ſolebat his verbis: Vultis mihi pectinem dare vel ſpeculum, & illicò efficiam vt meus pſittacus coram vobis cantet & ſaltet? Si eius petitioni annuebamus, ſimul ac quędam verba aui pronuntiauerat, pſittacus non modò in perticâ, cui inſidebat, ſaltare incipiebat; ſed etiam garrire, ſibilos edere, & Braſiliorum ad pugnam ſe ſe parantium vociſerationes imitari. Breuiter, quando in eius heræ mentem veniebat vt diceret, Cane, canebat; Salta, ſaltabat: ſin verò ægrè ferens, ſe quod petierat non impetraſſe, paullò acerbiùs aui diceret, Auge, hoc eſt, ſile, immobilis ſilebat, nec vllâ ratione eum ad linguam aut pedes mouendum excitare poteramus. Secundum genus *marganas* à Braſilianis appellatur, quale eſt eorum pſittacorum, qui in Europam inferri ſolent, nec magni apud illos pretij, propter abundantiã: non verò minùs iſtic frequentes ſunt, quàm apud nos columbæ. Pſittaci tertij generis, ab ipſis *touis* appellati, maiores

res

res non ſunt ſturno, & vniuerſum corpus tectum habent pennis impenſè virentibus: caudæ verò pennæ, quæ valdè longe, flauum colorem admixtum habent. Illud etiam addebat ſe obſeruaſſe, pſittacos illius regionis nidos ex arborum ramis propendentes non conſtruere, vt topographicis ſuis tabellis quidam perſuadere conantur; at in arborum cauis, eoſque orbiculari formâ, ſatiſque duros ac firmos. Ceterùm cùm ſub extremum annum Chriſti milleſimū quingenteſimum ſexageſimum quartum eſſem Olyſſipone apud Sebaldum Linſium Germanum Vlmenſem, memini filium ipſius Rodericum ex Fernambuco Braſilianorum, vbi commorabatur, eò appellere, & nauem mercibus onuſtam aduehere, in quâ etiam aliquot mancipia, & nonnulli pſittaci quartæ ſpeciei ab Aldrouando deſcriptæ, atque alij etiam minores, ſturni magnitudinem non excedentes, prorſus viridis coloris pennis tecti, ſed omnes breui caudâ præditi, & albo roſtro: idque genus valdè frugibus noxium referebat. Eos in itinere maizi granis aluerat, cuius multas ſpicas eum adhuc habere obſeruabam.

In ſecundâ nauigatione, quam Bataui in Indiam inſtituerunt Orientalem, in Iauâ viciniſque quibuſdam inſulis pſittacos obſeruabant longè illis elegantiores, quos è Braſiliâ aduehere ſolent, eoſque à Luſitanis, qui in Iauâ & Moluccis verſabantur, *noyras* appellari intelligebant: & illos quidem corporis mole non valdè magnos, ſed adeò elegantis coloris, vt venuſtiores depingi non poſſe exiſtimarent. Pectus enim & ventrem pennæ rubri coloris floridi ſplendentiſque tegebant, dorſum aurei coloris pennæ, alas verò viridis & cærulei commixtorum colorum pennæ ornabant, ſub alis ſuaue rubens color ſplendebat. Valdè autem ingens erat iſtic illarum auium pretium, vt non minoris æſtimarentur, quàm octo aut decem thaleris Germanicis. Linſcotius ſcribit, Luſitanos ſæpius periculum feciſſe, an Olyſſiponem transferre viuum aliquem poſſent, ſed numquam voti compotes factos fuiſſe, quòd nimis tenelli & delicatuli ſint: Bataui tamen eam induſtriam adhibuerunt, vt vnum viuum Amſteldamum vſque retulerint, qui tametſi non eſſet è ſelectiſſimis, centum tamen & ſeptuaginta florenis eius Prouinciæ, hoc eſt, paulò pluris quàm ſeptuaginta thaleris venumdari potuit, quemadmodum in diario illius nauigationis adnotatum comperio. Is in itinere pleraque verba Hollandica, quæ à nautis audiuerat, pronuntiare didicerat, adeoque cicurem ipſum eius herus reddiderat, vt roſtrum in os & aures eius inſereret ſine noxâ, piloſque barbæ ipſius componeret; at ſi quis alius manum admouere vellet, illicò morſu illam appetebat, haud ſecùs quàm canis quiſpiam. Anno porrò Chriſti quinto ſupra milleſimum & ſexcenteſimum mittebat mihi Iacobus Plateau pſittaci cuiuſdam iconem viuis coloribus expreſſam, cui cùm ſimilem hactenus non viderim, neque apud quempiā adſcriptum meminerim, in hoc Auctario ad Exoticorum hiſtoriam typis iam expreſſam adiunctam volui. Eum autem ſe plus quàm biennio aluiſſe ſcribebat, columbæque eſſe magnitudine: caput illud habere pænè inſtar accipitris, eiuſcemodi nempe coloris pennis tectum, ardentes oculos. Collum & pectus verſicolores pennæ obſidebant: quas, cùm iraſcebatur, aut moleſtiam aliquis ipſi crearet, ad moto ad caueam, quâ concluſus erat, aliquo animali, ſurrigebat, vt criſtatus quodammodò videretur. Erant autem illæ rubeſcentis coloris, & extimâ parte cœrulei elegantiſſimi. Ventris pennæ ſimilis ferè erant coloris, fuſco tamen inſuper ſuffuſæ colore. Dorſi pennæ virides, & alarum remiges pennæ ſubcœruleæ: cauda frequentibus pennis viridibus, ſed non longis conſtabat.

Prætermittere nequiui, quin pſittaci puſillū genus, ex Æthiopiâ locisq; Manicongo vicinis, proximis his annis à Batauis naucleris allatum, ſimul & maris iconem, (ſemina verò multò eſt elegantior, vtriuſque enim ſexus allatus) Lectoris oculis proponerem. Corpuſculi moles fringillæ magnitudinem æquabat, hoc eſt, duarum vnciarum cum ſemiſſe longitudinem habebat ab infimo collo ad vropygium vſque. Omnes pennulæ corpuſculum regentes viridis erant coloris, ſed in quibus manifeſtum apparebat diſcrimen: namque in dorſo ſaturatiores erant, quæ in ventre diluriores. Remiges alarū pennæ trium vnciarū longitudinem habebant: & tametſi pronâ parte, eo videlicet latere quo breuioribus villis erant præditæ, quoque ſeſe inuicem tegebant, viridi ſaturo colore eſſent tinctæ; altero tamen, quod longiores villos habebat, & totâ ſupinâ parte fuſci erant. Caudæ pennæ elegantiſſimæ erant & pænè binas vncias longæ, paulò minùs ſemiunciâ latæ, colore eâ parte, quâ vropygio infixæ, viridi cum flauo permixto tinctæ, deinde rubro eleganti, demum nigro, poſtremò viridi: & tres iſti poſtremi colores ab inuicem diſtincti, veluti in quorumdam pſittacorum viridium, maiore corporis mole præditorum, caudæ pennis videre eſt: iſtæ autem vix conſpiciebãtur, niſi cùm caudam explicaret, quia ab alijs eiuſdem longitudinis tegebantur, quæ prorſus virides. Collum breue & craſſiuſculum: plumulæ caput tegentes breues admodum & virides, præter

eas

eas quę verticem ſupra roſtrum,quæque totum guttur tegebant; nam illæ rubrum, elegantem & floridum colorem habebant. De mare loquor, quia feminæ pennulæ dilutiùs rubebant; neque tam amplum ſpatium occupabant quàm in mare. Oculi erant nigerrimi: roſtrum craſſum & firmum, ſuperna pars adunca & mucronata, vt in reliquis pſittacorum generibus. Eius color ſubrubens, crura breuia ſemunciæ longitudinem vix æquabant, cineraceique coloris ſquamis erant tecta, vt aliorum vulgarium pſittacorum pedes, ijque in quatuor digitos diuiſi, quorum bini anteriores & imparis longitudinis, bini poſteriores & illi etiam impares, breuioribus quidem duobus articulis prædıti, hi interni; longiores autem tribus, & hi externi. Vngues albi & ſatis longi. Valdè exilem habere vocem, & dumtaxat pipire obſeruabam. Gaudet conſortio. Cùm edebat, altero pede cibum non tenebat vt alij pſittaci, ſed roſtro carptim cibum arripiebat. Cibus autem magnâ ex parte phalaridis ſemen: illo enim libentiùs veſci obſeruabam, quàm vllo alio ſeminis genere. Mihi autem quidam conſpecti ſunt adeò edocti, vt panem aquâ tinctum carptim morſicando ederent. Potus eſt aqua. Illud præterea in hac auiculâ animaduertebam, quòd femellæ ſeneſcentes vix edere volebant, niſi cibum iam à mare carptum, & aliquamdiu in prolobo retentum, & quaſi coctum ſuo roſtro exciperent, vt columbarum pulli à matre ali ſolent.

CAPVT LXIII.

De ingenio pſittacorum.

GVacamayan genus pſittaci eſt pulcherrimi, qui cum pueris ludit. Incompoſitæ formæ eſt, ſolo veſtitu in pretio habetur, neque prætermittenda induſtria & mirificus inſtinctus huius alitis. In Potoſi quidam pſittacus, quem lorum vocant, admirandi ingenij. Vocabat Indos occurſantes patriæ ſuæ nomine Colla, Iunca, Huayru, Quechua, &c. quaſi qui ipſorum mores & veſtimenti ritus dignoſceret. Diſſimulatam Indam nobiliori natu & pænè Regio dignouit. cùm vidiſſet illam, dixit: *Huayru, Huayru, Huayru.* Ignobilior iſta natio eſt, quàm illa cuius generis ſe ſimularet femina. Finxerat ſe Pallam è regiâ ſtirpe. Matrona partim pudens, partim irata, ſputo & maledicto auem affecit. Hiſpali etiam alius pſittacus agnouit Medicum indignum nomine & arte; quem, quotieſcumque occurrebat, conuitijs varijs proſcindebat è feneſtrâ, donec lite impetrauit Medicus ne ſuſpenderetur ibi. Alius pſittacus tabernarij vinarij ſolitus audire illum domi quaerentem vinum non vendi, quòd acetum eſſet, didicit hæc verba, atque ad ianuam ſuſpenſus garriebat repetito præconio, *Acetum eſt, acetum eſt*, quod facile fuit ementibus credere: donec herus madefaciens (aquam enim odio habent hæ aues) & caſtigans pſittacum dictauit, *Optimum merum, optimum merū*, quod pſittacus ſic animaduerſus didicit, & poſteà ad ianuam identidem publicabat, optimum merum eſſe. Multi pſittacorum ſimpliciſſimi, vt ad crocitantem pſittacum ex arbore, in cuius ramis auceps latet, multitudo ingens conuolitet, capique facilè patiantur: nil enim viſo aucupe terrentur, ſed vt laqueo trahantur ad collum coniecto expectant, nec aufugiunt vno capto, & in manticâ, quâ præcinctus eſt venator, ipſis cernentibus repoſito.

CAPVT LXIV.

De noyrâ.

NOyræ meminit Cluſius iam laudatus: de eadem nihilominùs tranſcribam Ioannis Hugonis verba. Ex Moluccanis inſulis noyra dicta in Indiam importatur, quæ pſittaci faciē vniuerſim exprimit, quem cantu quoque ad amuſſim æmulatur, niſi quòd pennis rubicundis crebrioribus veſtita eſt. Illarum vna viginti aut triginta pardauis in Indiâ vænit, quæ poſtquam cum pſittacis & aſpectus amœnitatem, & garritus iucunditatem communem habeant, hoc ſibi peculiare quoque vendicant, quòd educatorum ſuorum, aut aliàs quoque adſtantium capita & barbas, vt & aures denteſque linguis ſuis blandè defricent aut allingant, quas partes ſtudioſè quaſi ad viuum emungunt, & emundant, adeò vt illarum altoribus ex his geſticulamentis oblectationis emergat haud parum. Taceo, quòd acutiùs attendenti coloris iucundâ varietate pſittacos haud leuiter exſuperare videantur.

CAPVT LXV.

De auibus pennipulchris.

PRetioſiorem auro quetzaltototl penna fecit, & ideò dicitur auis plumarum. Criſtata eſt, & pauoninis magnâ ex parte ornata plumis, picæ columbęve magnitudine, roſtro & incuruo luteoque, & pedibus nonnihil luteis: caudâ tzanatl plumis prælongis veſtitâ, atque virentibus nitidiſque, & pauonini coloris, iridis folijs formâ ſimilibus opertiſque, alijs ſupernè nigricantibus, infernè verò, & quâ parte pauoninas attingunt,

gunt, quæ in medio ſunt, inclinantibus in vitorem, quaſi caueāt naturā meliorum pulchritudini. Criſta conſtat plumis ſplendentibus atque pulcherrimis, pectus collumque infernè rubris & micantibus, ac pauoninis supernè, qualibus etiam tegitur dorſum, nec non eæ partes quæ ſubter alas ſunt; interque crura, ſed dilutis, exilibus, & mollibus. Plumæ alarum prælongæ ſunt, virore tinctæ diluto, & in acumen deſinentes. Pennæ tegentes humeros vireſcūt, ſed ſubter ſunt nigræ; quę verò alas interſtant, nonnihil incuruæ ac vnguium colore. Plumæ huius auis maximi æſtimantur apud indigenas, ipſique auro præferuntur, nempe longiores ad criſtas, & alia capitis ac vniuerſi corporis belli pacisq́; ornamenta; ceteras verò ad textilia opera, & rerum quarumuis, ſed præcipue diuorum exprimendas formas, cui rei pennas quoque auicularū quas hoitzitzillin vucant, permiſcere atque intexere ſolēt. Viuunt in prouincia Tecolotlani vltra Quauhtemallan verſus Honduras, vbi magnā curā cauetur ne quiſquam eas occidat, tantùm licet eas plumis exuere, ac deplumes dimittere, nec omnibus, ſed tantùm dominis: ſunt enim opimorum prædiorum loco, & tranſeunt ad heredes.

Franciſcus Hernandus in Paralipomenis quibuſdam notationibus addit circa venationem huius auis nonnulla ſcitu digna. Aucupes, inquit, ſe conferunt in montes, vbi tuguriis modicis occultiſque conditi, frumentum Indicum coctum diffundunt, ſuſteisq́; plurimos perunctos viſco defigunt ſolo: quibus implicatis atque inhærentibus auibus, aucupes pennarum fruuntur ſpolio. Agminatim volant arboribus, quibus non mediocri, aut inſuaui ſibilorū atque concentuum ſtrepitu ſolent inſidere; eamque naturā duce ſuarum diuitiarum cognitionem habent, vt viſco hærentes ſiſtant, neque contorqueantur, vt plumis ſuis nullo ſint detrimento. cuius pulchritudinis tantus eſt amor, vt melius ducant capi atque occidi, quàm pennarum integritati, dum libertati ſtudent, minimè parcere. Arbores excauare dicuntur, & in earum cauitatibus educate ſobolē. Veſcuntur vermiculis, pineiſque quibuſdam ſilueſtribus, ex his quas Mexicani *matzatli* vocare conſueuerunt. Loca aprica amant, neque compertum eſt adhuc in domibus voluiſſe ali aut cicurari. Sonitum proferunt pſittacis non admodum diſſimilem: verùm ſibila edunt læta alacriaque, terque die canunt, nempe matutino, meridie, atque ſub occaſum Solis.

Poſt quetzaltototl magni habetur tzinitzian. Auis eſt parua, columbæ pænè par, plumis multorum colorum veſtita, quibus imagines miræ ſubtilitatis intexunt indigenæ; eò enim opificio vniuerſo orbi iamdiu innotuere: & vtebantur feſtiuis diebus, in bello, templis, ac publicis tripudiis. Roſtrum breue eſt, incuruum & pallidum, columbinum caput ac collum, ſed quæ plumis virentibus ac nitidis veſtiantur; pectus venterq́; rubea ſunt, præter eius partem quæ eſt proxima caudæ, illa enim cyaneo candentique promiſcuè tingitur colore. Caudā ſuperne virente, ac nigro infernè. Alę partim albo, & partim ſubnigro atroris oculi luteo, ſed in coccineum vergente, verùm crura ac pedes cinereo. Viuit in calidis iuxta Oceanum Auſtralem: alitur in caueis, & veſcitur fructibus. Pulcherrima auis eſt, ſi quæ alia, ſed neque cantillat, neque (quod ſciam) eduli carne conſtat.

Totoqueſtal etiā ſcribit Antonius Herrera columbinā magnitudine minorem eſſe, viridem omnino. Caudæ pennæ longiſſimæ ſunt, magno pretio habitæ, & receptæ in cōmerciis. Occiſor huius volucris capitis reus erat, quare depilabant illam dumtaxat, deinde dimittebant.

CAPVT LXVI.

De turdis Chiappæ, & paſſeribus fabris.

GEnus turdorum Chiappam, incolit quos vocāt paſſeres fabros. Nigri ſunt ſolùm in pectore, & capite rubri. Fructu quercino dumtaxat veſcuntur. Roſtro perforant corticem pinuum, glandem ſingulis foraminibus aptiſſimè accommodant, vt manu extrahi nequeat, ſic omnem pinum ornatiſſimè cingunt glandibus inciſis. Mox pedibus hærentes cortici, tundunt roſtro glandem, & vorant. Alia ſententia Gomaræ eſt de paſſeribus, quos vocant Hiſpani *carpinteros*. In Dariene ſcribit naſci palmas, quarum truncus per extrema attenuatur: in medio nidificare quoſdam paſſeres excauato roſtris nido. hos paſſeres vocat ipſe *Pitos*, & putat eſſe quos Plinius Picos dixit, Hiſpani *fabros*. Addit ex aliquorum ſententiā, vim recludendi nidos ferro impeditos non eſſe alicuius herbæ, ſed ipſius pici, cuius tactu infringi metallum.

CAPVT LXVII.

De rhinocerote aue.

IN biſulcis hęc habet Aldrouandus. Rhinoceros auis volatu admodum pernici & incitato fertur, corporis magnitudine aquilam ſuperare, roſtro incuruo, quatuor pedes longo, inter oculus cornu extante, quod nigrā lineā continuo producta diſterminatur. Eſt

Eſt auis crudelis & immanſueta, ſequiturq; exercitus, & cadaueribus depaſcitur. Viſa eſt vna à Luſitanis è nauigio in Mari rubro, cùm Solimanus eunuchus claſſem circumduceret. Eadem virtus huius cornu ac quadrupedis, vt narrauit Ludouicus de Vrietâ lib. 1. Hiſturiæ Æthiop. paginâ 344. ſi fortè præclara ſit fides huius Auctoris. Recolo ſub annum 1595. in Guianu viſam auem, & Gualthero Raleo in portu Moreguito oblatam à Rege (armadillam indigenæ vocant) cuius pennæ ita diſpoſitæ, vt loricæ ſquamas referant, excreſcente longo cornu, quo illi vtuntur pro tubis. Petrus Martyr Decade 3. libro 6. roſtrum eius porcino non eſſe longius, & ſub terrâ vt talpam viuere, interdum etiam altum volare: carnem eſui non inſuauem, cornu præcipuum antidotum haberi, prodit Monardus auctur verax. Ego non maximam fidem indulgeo omnibus his Auctoribus; aliquos veneror.

CAPVT LXVIII.

De aue montanâ.

ADulatio & ſocietas canum non vincit officia tepetototl, ſeu auis montanæ, quæ valdè domeſtica eſt, quam alij tecuecholi, Hiſpani verò indigenæ phaſianum vocant. Auis eſt anſeris magnitudine, colore nigro ſplendenti, plumis tamen nonnullis interne candentibus circa caudam in poſtremis alis, cruribus pedibuſque cinereis, roſtro incuruo, partim cinereo, & partim luteo, ac circum radicem velut tumenti, plicatili criſtâ, uculis nigris, ſed iride pallenti. Alitur frumentaceis frugibus, ſeu in maſſam, ſeu in panem coctis, alijſque ſimilibus eſculentis. Edulis eſt ac pinguis caro, nec diſſimilis illi chortalium Indicarum. Mite animal, amicum hominis, & quod cibum apprehenſo domeſticorum pallio exigat, pulſetque roſtro clauſam ianuam, vbi aliquò intrare ei opus ſit, herumque ſequatur, ſi liberum ſit, venientemque alacriter applaudenſque excipiat.

CAPVT LXIX.

De aue longâ, ſeu hoitlallotl:

CVrſu nobilior quàm pennâ eſt hoitlallotl, ſeu auis longa à roſtri acumine ad caudæ vſque exortum (quę ſpithamam quoque longa eſt) dodrantem prolixa conſpicitur. Roſtrum deſuper nigrum, ſubter verò cinereum, quadrantem longum, ac mediocriter craſſum: cauda virens, ſed pauonino ſplendore. Plumæ totius corporis ex albo fuluefcunt, fulueſcuntque prope caudam è nigro: ſed quæ corporis veſtiunt ſuperiora, nigrę ſunt maculis candicantibus conſperſæ. Humipeta auis eſt, ac mudici volatûs, ſed adeò pernici curſu, vt equorum velociſſimorum agilitatem longe excedat. Calidis regionibus viuit, nec expetendam præſtat alimoniam.

CAPVT LXX.

De turture Indicâ ſeu cocotzin.

SVperſtitione quadam aut remedio zelotypiæ famam meruit cocotzin ſeu turtur Indica. Paſſere nuſtro paullò eſt maior, cuius vniuerſum corpus ſupernè fuſcū eſt, plumas tamen ſingulas nigro ambiente colore: alarum anteriora partim nigra ſunt, ſed maiori ex parte fulueſcunt: cauda extrema albo & fuſco promiſcue colore tingitur. Plumæ quæ infernum corpus veſtiunt, albę ſunt, ſed in lineas fuſcas deſinentes atras: alarum infera fulua, cinerea & nigra. Caput paruum eſt, roſtrum paruum ac nigrum, cullum breue, crura rubentia, & vngues fuſci ac parui. Nomen habet apud Mexicanos ab alarum colore & ſtrepitu, apud Hiſpanos verò, qui eos turtures vocant, à vocis murmure, ſapore ac nutrimento, etſi noſtris turturibus longè minores ſint. Sonat huhu: bono conſtat nutrimento, etſi duriuſculo. Repentur in montanis locis, atque etiam iuxta oppida. Indigena auis eſt, Mexicanique agri alumna ac valdè frequens. Aiunt, ſi mulieri, neſcienti quid edat, cocta loco cibi exhibeatur, zelotypiæ mederi. Eſt & aliud genus prædictæ auiculæ omnino ſimile, ſed fuluo corpore nigroque, & capite cinereo. Sunt qui tlapalcocotli hanc ob fuluum colorem vocent.

CYGNVS CVCVLATVS, ſiue GALLINACEVS GALLVS PEREGRINVS CLVSII.

CAPVT LXXI.

De cygno cuculato.

EXoticam auem in inſulâ Cygneâ repertam ab Hollandis narrat Cluſius, cuius iſta ſunt: Illa porrò auis peregrina cygnũ quidem magnitudine æquabat aut ſuperabat, ſed eius forma longè diuerſa: eius etenim caput magnum, tectum velut quadâ membranâ cucullum referente, roſtrum præterea non planum, ſed craſſum & oblongum, ſubflaui coloris parte capiti proximâ, cuius extimus mucro niger. Superior quidem eius pars ſiue prona adunca & curua, in inferiore verò ſiue ſupinâ ſubcærulea, macula mediâ partem inter flauam & nigram occupabat. Raris & breuibus pennis tectâ eſſe aiebant, & alis carere, ſed earum locis quaternas & quinas dũtaxat longiuſculas nigras pennas habere: poſteriorem verò corporis partem præpinguem & valdè craſſam, in quâ pro caudâ quaternæ aut quinæ criſpæ conuolutæq́; pennulæ cineracei coloris. Crura craſſa illi potiùs eſſe quàm longa, quorũ ſuperna pars genu tenus nigris pennulis tecta, inferior cum pedibus ſubflaui coloris; pedes verò in quatuor digitos fuiſſe diuiſos, ternos longiores antrorſum ſpectantes, quartum breuiorem retrorſum conuerſum, omneſque nigris vnguibus præditos. Verùm enimuerò, concinnatâ & deſcriptâ iam quâ potui fide huius auis hiſtoriâ, illius crus genu tenus reſciſſum apud Petrum Pavvium, primarium artis Medicæ in Academiâ Lugduno-Batauâ Profeſſorem, videre contigit, recens è Mauritij inſulâ relatum. Erat autem non valdè longũ, ſed à genu vſque ad pedis inflexionem paullò plus quàm quatuor vncias dũtaxat ſuperabat: eius verò craſſitudo magna, vt cuius ambitus penè quatuor vncias æquabat, crebriſq́; corticibus ſeu ſquamis tectum erat, pronâ quidem parte latioribus & flaueſcentibus, ſupinâ verò minoribus & fuſcis. Pedis etiam digitorum prona pars ſingularibus ſuis latis ſquamis prædita, ſupina autem tota calloſa. Digiti ſatis breues pro tam craſſo crure: nam maximi ſiue medij ad vnguem vſq; longitudo binas vncias non admodum ſuperabat, aliorum duorum illi proximorum vix binas vncias æquabat, poſterioris ſeſcunciam: omnium verò vngues craſſi, duri, nigri, minùs vnciâ longi, ſed poſterioris digiti longior reliquis, & vnciam ſuperans. Nautę huic aui nomen indebãtſuo idiomate VValgh-vogel, hoc eſt, nauſeam mouens auis, partim quòd poſt diuturnã elixationẽ eius caro non fieret tenerior, ſed dura permaneret, & difficilis cõcoctionis (excepto eius pectore & ventriculo, quæ non contemnendi ſaporis eſſe comperiebant, partim quòd multos turtures nancîſci poterãt, quos delicatiores & ori magis gratos reperiebant. Nihil igitur mirum, ſi præ illis hanc auem contemnerent, & eâ carere ſe facilè dicerent. In eius porrò ventriculo quoſdã lapillos inuentos aiebant, quorum binos huc perlatos conſpiciebam apud Chriſtianũ Porretum, eoſque diuerſos formâ, vnum planum & orbicularem, alterum inæqualem & anguloſum: illũ vncialis magnitudinis, quem iuxta pedes auis exprimendum curabam, hunc maiorem & grauiorem, vtrumque cineracei coloris. Eos ab aue in maris littore lectos, deinde deuoratos fuiſſe veriſimile eſt, non in eius ventriculo natos. Ceterùm ea inſula, vt in Diario legebam, vno & viginti gradibus ab Æquatore verſus Antarcticum polum diſtat, in quâ neminem habitare, ſed deſertam eſſe opinabantur: quia licet aliquot nauiæ diuerſo tempore emiſſi fuiſſent vt obſeruarent, totumque triduum hac illac peruagantes inſumpſiſſent, neminem tamen repererunt. Iſtam opinionem magis confirmabat omnium auium ſecuritas, quæ manu ſe apprehendi, & funibus cædi ſinebãt, tamquam nullum hominem anteà conſpexiſſent. Licet verò huius inſulę ambitum circiter quindecim milliarium dumtaxat eſſe in Diario ſit adſcriptum, ex aliâ tamen nauigatione paucos poſt annos factâ ab Hollandis in inſulas Moluccas tendentibus, claſſis Præfecto ſiue Admirallio Iacobo van Neck, eius verò legato ſiue Vice-Admirallio N. Ganier, qui ad eam inſulã fortè appellebat, maiorem illius ambitum fuiſſe compertum eſt. Is enim totam inſulã circuire iubebat, & triginta milliarium ſiue leucarum ambitum habere deprehendebat, vt mihi ipſemet aſſerebat Amſtelredami anno à Chriſti natiuitate milleſimo ſexcenteſimo tertio, illo ipſo anno è Moluccis & Taprobanâ redux. Iſtam autem inſulam Batauí appellabant Mauritij inſulam, à Principe Mauritio, antè à Luſitanis *Ilha do Cirne* vel *Ciſne* nuncupatam; id eſt inſulam Cygnæam, forſitan ob conſpectam in ipsâ iam commemoratam auem, quam cygnum eſſe exiſtimaſſent. Vocat Cluſius deſcriptam auem gallinaceum gallum peregrinum.

CAPVT LXXII.

De coturnicibus Indicis.

COturnices vocabat Noua Hiſpania colin, quarum genera ex Franciſco Hernando dabo. Noſtratibus ſunt ſimiles, etſi ad perdicum ſpecies ſint citra dubium referendæ.

rendæ. Multa genera apud Noucs Hiſpanos reperiuntur, nunnulla fuſca & criſtata, quæ quauhtzonécolim nuncupant, mediocris magnitudinis; alia fuſca quoque, ſed criſtarum expertia, & paulò minora; alia omnium maxima fuluaque, ſed capite albo & nigro colore variaro, extremis verò alis dorſoque candentibus, pedes verò ac roſtrum nigra ſunt. Hiſpanis, vt dixi, coturnicibus aſſimilantur. Omnia & bono & grato conſtant alimento, ſi tamen iugules duobus tribúſve diebus, antequam aſſa apponantur menſis. Exhibetur earum caro etiam malè habentibus: nec eſt apud Indos vlla alia poſt cohotrales, quæ illi poſſit anteferri, aut alimenti ſalubritate aut guſtu. Canunt noſtrarium inſtar, etſi aliæ alijs ſuauiùs. Caueis includuntur: veſcuntur Indico noſtróve frumento, & ſunt quamplurimis hoius plagæ locis familiares. Alibi idem Auctor de coyolcozque ſeu colli ſonali inquit: ſpecies eſt colin, ſeu coturnicis Mexicanæ, inter quamplures alias, de quibus loquemur ſeorſim. Ergo coturnicibus vocatis à noſtris ſimilis hæc eſt, magnitudine, cantu, nutrimento, volatu, & moribus, ſed diuerſo colore, qui ſuperne eſt ex fuluo candidoque commixtus, infernè verò tantùm fuluus, etſi ventricem & collum nigrantes albæque plumæ occupent, & tęnías ab vtroque latere adeoque à cullo ad vtrumque collum efforment atque conſtituant. Oculi ſunt atri, & fulua crura. Indigena auis eſt, campeſtribuſque locis, velut & noſtras, frequens, ac ſimili etiã alimento, & quod ad illud perdicis Hiſpanicæ (eſt enim eius ſpecies) proximè accedat. Colcuicuiltic ſeu coturnicis ſimulacrum, coturnicis quoque noſtræ ſpecies eſt, albis, nigris coccineiſque variata plumis, & protractis deſuper potiùs lineis quàm circumſcriptis maculis, ſubter verò potiùs maculis frequentibus, quàm lineis, pedes cruraque cyanea ſunt; ſed cantu, magnitudine, moribus, ceteriſque cunctis præcedenti omnino ſimilis. Sturno eſt acolin magnitudine par, cruribus pedibuſque viridi palleſcentibus, & in quatuor diuiſis prolixiores digitos. Roſtrum eſt luteum, & longiuſculum pro corporis proportione, tenueque & mucronatũ: oculi nigri, iris fulua, caputque paruum. Inferna corporis candida ſunt, lateribus fuſco maculatis colore; ſuperiora verò & cauda, quæ breuiuſcula eſt, fulua ſunt, ſed maculis nigricantibus diſtincta, & candidis lineis quaſuis pennas circumambientibus, eiuſdemque coloris punctis nonnumquam conſperſis. Lacus incolit, piſcoſumque eſt, nec tamen admodum ingratum pręſtat alimentum. Vermiculis, muſcis, & alijs paruis animalibus quæ volitant circa paludem, victitare ſolet. Indigena eſt Mexicani lacus. Caput mirâ colorum varietate micat, quod medium atra linea ſecat, ac velut cinereæ aliæ latera, maculę verò paruæ & candentes canthos externos: collum pectuſque cinerea ſunt, cetera è fuluo in viride potiùs inclinant.

CAPVT LXXIII.

De aue niueâ ſiue ceoan.

CEoan ſeu auis niuea, imitatione humani ſermonis nobilis, turdo viſciuoro paullò maior eſt, circa pectus, ventrem, atque alarum exortum fulueſcens, permixtis ad caudã cinereis plumis; alarum extrema caudaque ipſa infernè cinerea ſunt, ſupernè verò vniuerſum corpus nigreſcit è fuſco: roſtrũ, quod paruum eſt atque exile, cruraque fulueſcunt: mentum candet, inſertis tamen nigris aliquot pennis. Sermonem humanum æmulatur, velut irridens tranſeuntes, quos tamen, vbi licet, inſequitur.

CAPVT LXXIV.

De aue euocatrice niuis.

MEretur quoque nõmen à niue cenotzqui ſeu auis euocatrix niuis. Antequã ningat, clamirat, poſteà ſilet. Color illuſtris variegatione: pectore fuluus, crure pallidus, vngue niger, ventre permixtus notis candidis & atris, ſubtus alas candidus & cinereus, ſuper fuluus, niger, paulò pòſt cinereus, infectus atris maculis: ſub finem conſperſus albis notis, caudâ ſubtus niger & candidus, ſuper fuluo nigrore maculatus. Caput nigrum eſt faſciâ cinctum cinereâ; roſtrum paruum cinereum ſupernè atque infernè, ſed ſupernè iuxta exortum lineâ ambitur luteâ. Oculi nigri ſunt, & palpebrę pallentes. Quouis cælo gaudet, montana colit, & veris tempore educat ſobolem. Ita conuoluit huc & illuc caput, contorto in varias partes collo, vt eodem ſitu immota perſtans, cuncta circumſpiciat. Eſt & alia eiuſdem auis ſpecies, quibuſdam diſtans colorum varietatibus: capite ſiquidem fuluo & cinereo eſt, collo partim nigro, ac partim candeſcente. Sunt qui loceto vocent.

CAPVT LXXV.

De pauxi.

PAuxi gallinaceum æquat aut ſuperat: nigra eſt, maculis nonnullis perſperſa albis & rubris, nonnihil prouecto collo, amplo capite, quod nonnullis ſimplex, alijs criſtatum,

tum, alijs pro plumeâ criſtâ lapis aut globus inſurgit (lapidem vocant, licet non nimis durus) ouo ſimilis aut maior, ferrumineô colore libenter manſueſit. Ad aulam Philippicam allatam pauxin ſic deſcribit Franciſcus Hernandus: Non eſt prætereunda auis illa ad Regem Philippum à Margaritâ (vt ferebant) inſulâ delata, quam in horto eius vidimus, galli gallinacei magnitudine, aut paulò maiorem, nigro colore plumarum, ſed ſplendenti, & fermè pauonino, rubro roſtro, incuruoq; & pſittaci ſimili, mitem, ſed capi & attrectari à quouis renuentem. Erat in hac aue inſigne ac peculiare, tumorem quemdã radici roſtri affigi, quâ parte erat tenuior, pici formâ, lapidis duritiâ, & cęruleo colore, qualis eſſe ſolet lapidis cyanei, aut vocati torcoidis. Alebatur autem (ſi bene memini) frumentaceis ſeminibus, & ceterarum cortalium nutrimento, quibus formâ quoque videbatur ſimilis. Adijcit idem Hernandus: Alia auis in eodem horto viſa mihi, præcedenti erat annectenda, ciconiæ (ni mente excidit) magnitudine, & cinereo colore. Criſtam hæc capite geſtabat octo (vt mihi quidem videtur) vncias longam, è multis aggeratam plumis ſubiectis eiuſdẽ coloris, & in amplitudinem orbicularem, præcipuè circa ſummum, dilatatis atque excreſcentibus. Verùm cuſtodum incuriâ perijt.

CAPVT LXXVI.

De picicitli.

Paruula auis picicitli dicitur, poſt imbres apparet, ignobilitate quadam originis nobilis. Neſciunt adhuc Tetzcoquenſes vbi ſignificet. Muta eſt. Educat domi, breuî perit. Palato & ſtomacho eſt acceptabilis. Cinerea tota eſt, niſi capite & collo, quorum vtrumque nigrum: ſolùm oculos nigros candens ambit macula.

CAPVT LXXVII.

De aue polyglottâ.

Vidi, audiui, miratus ſum auiculam Matritum allatam, totius melodiæ Reginam, cuiuſcumque vocis arbitram. Indi à concentu multiplici cencontlatolli, ſeu quadringentas linguas vocant. Sturnum non ſuperat: ſubtus albeſcit, ſuperiore parte fuſca, pullis & candẽtibus intermixtis pennis, maximè ad caudam & caput, quod imagine quadam coronæ argenteæ redimitur. In caueis ad blanditias auditus, ad oſtentum & miraculum naturæ ſeruatur. Vincit omnes aues ſuauitate, & arbitrio gutturis; nullius non imitatur, nullius non ſuperat. Philomelæ longiſſimè præſtat. Fateor diu me tenuiſſe. Contenta eſt quouis cibo: calidas amat regiones, temperatas tolerat. Huic ſimilis eſt tzanpan. Aliqui ſuſpicantur feminam eſſe eiuſdẽ ſpeciei, paribus magnitudine, cantu, ſurmâ, niſi quòd plumæ infernè albæ ſint, cinereæ & nigræ; supernè pullæ, nigrę, albæ.

CAPVT LXXVIII.

De noctuâ canorâ.

Chicuatli ſeu noctua noſtratem ruſticulam exæquat. Roſtro eſt longo, tenui, & pullo, ac tænijs iuxta vtrumque oculum luteis & incutuis. Inferiora corporis pallida ſunt, nigris quibuſdam plumis circa collum interſertis: iris lutea, ac nigri oculi: cetera ex fuluo, fuſco & cinereo permixta. In montibus verſatur, humipeta eſt, & in vimineum alteriúſve materiei conſecta carcerem, haud vulgariter garrit. Alitur facili operâ: nam tlaolitio pane, vermiculis, alijſq; hiſce ſimilibus veſci conſueuit. Calidis frigidiſque regionibus capitur, pingueque & non omnino aſpernandum præbet alimentum. Sunt qui chiquatotol vocent, à noctuâ, quoniam non minùs eſt, quàm illa, auguralis.

CAPVT LXXIX.

De aquilis albis, & venatione gemmarum.

Vltra Regnum Malabar per mille milliaria eſt Regnum Mutfili, quod nemini eſt tributarium. Habitatores eius lacte, carnibus & oryzo veſcuntur, atque idola colunt. In quibuſdam huius Regni montibus inueniuntur adamantes: nam cùm pluit, egrediuntur homines ad riuos aquarum qui de montibus deſcendunt, & in arenâ multos legunt adamantes. Æſtatis quoque tempore aſcendunt montes cum magnâ difficultate, propter ferueutem calorem vndiq; æſtuantem, periculo etiam magno ſeſe exponentes propter magnos ſerpẽtes, qui ibi in maximâ verſantur magnitudine, & quærunt in vallibus montium, atque alijs decliuibus & retruſis locis adamantes. Et quidem fit, vt illos nonnumquam in magnâ reperiãt copiâ, idque in hunc modum. Morantur in montibus illis aquilę albæ quæ memoratis veſcũtur ſerpentibus: & homines, qui per montes diſcurrunt, & ſæpè, ob prærupta ſaxa & præcipitia montiũ, ad conualles peruenire non poſſunt, proijciunt in illas fruſta recentium carnium, videntibus aquilis, & hæc deinceps ab aquilâ ſublata, nonnullos habent adhærentes adamantes, quos homines hoc ingenio

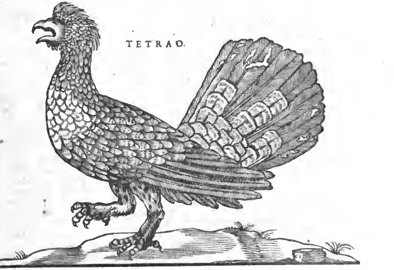
nio venantur. Aduertunt, quò auis ſublatam portet carnis portionem, & accurrentes, abigunt aquilam, & lapillos carni adhærentes colligunt. Quòd ſi aquilę in valle proiectam comederint carnem, aduertunt lapidū ſcrutatores locum vbi aquila noctu dormit, & egeſta ſtercora diſcutientes, eliciūt adamantes, ſi quos cum carne deuorauit. Hæc M. P. Venetus. Nec valdè diſſimilem piſcationem gemmarum narrat Anaſtaſius Nicænus ex Chryſoſtomo. Hyacinthus eſt quidem ſubrutilus, inuenitur autem in interiore Scythię Barbariâ. Scythiam autem ſoliti ſunt vocare veteres omnem regionem Borealem, vbi ſunt Gothi & Dani: illic ergo intrinſecus in magnæ Scythiæ ſolitudine eſt barathrum, ſeu foſſa profundiſſima, ad quam non patet aditus hominibus, & rupibus illinc & hinc circumdata, adeò vt quiſpiam ſupernè ex ſummis montibus tamquam ex mœnibus deſpiciens, non poſſit foſſę fundum conſpicere, ſed ob profunditatē ſit velut quoddam tenebroſum chaos. In hac ſunt qui à propinquis regionibus condemnati & coacti mittuntur. Cùm autem agnos ſacrificauerint & excoriauerint, deſuper eos iaciunt ex rupibus in chaos foſſæ, ad illas autem carnes agglutinantur illi lapides, quos aquilæ in rupibus petrarum habitantes ad odorem carnium deſcendentes, & ſurſum ferunt cum agnis, quorum carnibus adhæreſcunt. Deuoratis autem carnibus, lapides remanent in vertice montis. Cùm autem venatores conſpexerint, quò ab aquilâ delatæ ſint carnes, illuc eunt; & ſic auferunt lapides.

CAPVT LXXX.

De ſeyſerach.

DE his auibus Tartariæ hæc ſcribit Haithonus. Abaga fecit fieri magna foſſata, & alia munimenta, quodam loco vocato ciba, & ibi ſtat ſemper, præcipuè tempore hiemali, cuſtodia armatorum, qui defendunt tranſitum ab inimicis. Gentes verò Hoehtay toties tentauerunt occultè tranſire per viam, ſed non potuerunt, vel poſſent aliquâ ratione. nam in quadam planicie, quæ vocatur Monga, ſtant in hieme quædam aues magnitudinis phaſianorum, quæ pulcherrimas habent plumas, & vocantur ſeyſerach: vnde quando aliquæ gentes ingrediuntur illam planiciem, ſtatim fugiunt illæ aues, & tranſeunt per illas cuſtodias & foſſata, & illi, qui ſunt deputati ad cuſtodiam illius loci, per illas aues manifeſtè cognoſcunt inimicorum aduentum, & ad defenſionem continuò ſunt parati.

TETRAO.

CAPVT LXXXI.

De tetraone.

NOta Alpinis populis voluptas & delicium palati tetrao. Auis eſt, cuius meminit Paulus Iouius in Legatione Moſcouitarum. Eſt ſuprà nigra, puniceis ſupercilijs, magnitudine anſeris, cuius pulpæ ſapor phaſianos ſuperat. A Plinio vocatur *erythrataо*.

CAPVT LXXXII.

De vulture aquatico ſeu tetetzauhqui.

DE vulturibus aquaticis hæc Ouiedus narrat. Sæpe, inquit, conſpiciuntur in hac inſulâ Hayti ſiue Hiſpaniolâ, tum eâ quæ à D. Ioanne nuncen accepit, atque in alijs huic Indiæ adſcriptis, aues meâ opinione valde mirabiles, dubiæque naturæ, qui tam ſupra terram quam in mari & fluminibus prædari & viuere poſſunt. Sunt autem corporis mole tam grandes, quàm magnus latus ſiue gauia, pennaſq; habent illi ſimiles, mixti videlicet coloris ex albo & fuſco: roſtrũ etiam ſimile, ſed magis muctonatum: pedes verò habent diuerſi generis, ſiniſtrum quidem planum, anatum, anſerum, aut aliarum auium in mari degentium inſtat, dextrum verò curuum, & ad captandam prædam idoneum, vt vultures, falcones, aut aliæ aues cuiuis vnguibus præditæ. Itaque quando inter volandum piſcem aliquem ſummâ aquâ natantem conſpiciunt, ex alto ſeſe præcipites dant, pediſque dextri vnguibus corripiũt, atque, ſi lubet, in aquâ perſiſtentes ſiniſtri pedis auxilio illic vorant, aut ex aquâ ſublimes elatæ, inter volandum prædâ veſcuntur, vel in ſcopulum aut arborem ſeſe transferunt, vt commodiùs prædam votare poſſint. Mihi porrò relatum eſt, ſuprà aucupium etiam exercere, & paruas aues, lacertos, aut huiuſmodi res terreſtres perſequi: eam ob cauſam Chriſtiani in illis inſulis habitantes aquaticos vultures eos appellãt. Ceterum Iſidorus inter recentiores etiam opinionem habuiſſe videtur, aues reperiri diuerſæ formæ pedes habentes: atque inter eas porphyrionem reponit. Porphyrio, inquit, eſt auis, cui hoc peculiare, quòd pedem vnum habet latum ad natandum, alterum verò fiſſum ad ambulandum. In quo notatur, quòd vtrique elemento gaudet, & in aquâ natans vt anates, & in terrâ ambulans vt perdices. Verùm Iſidoro porphyrionem numquam conſpectum fuiſſe opinor: nam alterum pedem planum non habet, ſed vtrumque fiſſum, vt habent gallinæ, perdices, & aliæ aues per terram gradi ſolitæ, & vniuerſum corpus cyanei coloris pennis rectum habet. At in auibus aliquibus Indiæ vera eſt hæc monſtroſitas & deformitas pedum. Eumdem puto aquaticum hunc vulturem Ouiedi, & accipitrem Chiappæ, cuius ſuprà mentio eſt facta, & cum tetetzauhqui Franciſci Hernandi, de quo ita narrat in Paralipomenis notationibus: Tetetzauhqui, quam Hiſpani aſturem aquatilem vocant, auis eſt lari magnitudine, ſimilibuſque plumis, nempe fuſcis candidis quàm promiſcuè veſtita; roſtro etiam ſimili, ſed magis acuto. Ad accipitrũ pariter & aquatiliũ genus videtur pertinere: nam & in terrâ & in aquâ illi vita atque aucupiũ eſt, habetque pedem dextrum, quo prædam rapit, armatum vnguibus velut ceteri accipitres; ſiniſtrum verò, quo inſiſtit aquis, palmæ ſimile velut anatum genus: atque ita interdũ eo inſiſtens vndis, fruitur prædâ, veſciturque; atque interdum, ſi ita facere libeat, raptum piſcem aut auem, arbonbus confidens, aut in ipſo volitans æthere, velut terreſtre & aquaticum animal, dilacerat ac deuorat. Prouenit in Haitinâ inſulâ, & D. Ioannis, alijſque permultis, & etiam in Nouâ Hiſpaniâ iuxta Panutinam Prouinciâ & littora pelagi Septemtrionalis.

CAPVT LXXXIII.

De auibus Farrenſibus.

INſulæ Farræ nobilitate auium inſignes ſunt: afferam quæ de earum auibus in quadam epiſtolâ Hoyerus collegit. Farræ inſulæ, vulgò *Ferroyer*, nomen à plumarum copiâ adeptæ videntur, quippe quæ felices admodum in auium fœturâ, quarum præcipuas hic ſub certis claſſibus recenſere libet, eaſque omnes palmipedes. Primo quidem ordine tres illas ſpecies, lundas, atcas, lomvvias, vt vocant, quę multitudine ſuâ & plumæ vſu reliquis omnibus harum inſularum auibus anteferuntur. Lunda eſt minor illâ, quam ſuperiore autumno miſeram, roſtro rubente & latiuſculo, pectus candida, nigra tergũ & alas, pedes rubra, mole corporis anate inferior (ea eſt quam cap. 10. lib. 5. Exoticorum anatis Arcticæ appellatione Cluſius inſigniuit) nidificat in præcipitibus celſarum rupium cauernis. Oua edit gallinaceis tum colore tum magnitudine paria; ſub autumnum quò abeat ignotum; reuertitur primo vere. Hac aliquantò maior eſt alka, roſtro lato & nigro, itemque corpore, niſi quòd ſub pectore & extremis alis albicat: pedes nigri, caput denique fuſcũ, niſi linea alba ab vtroque oculo ad roſtri partem proximam duceretur. Nidificat in editiſſimis ſcopulis, vt lunda, magnitudine æquãs minorem gallinam. Oua eius maculata ex albo & nigro. Grandior illâ lomvvia eſt. Eius corpus totum nigrum, excepto pectore quod albet: pedes nigri, roſtrum nigrum, acutum oblongumque: oua in editioribus ſcopulorum marginibus excludit, cyanei quidem coloris, ſed lineamentis vndique diuerſorum colorum mirè variegata ac velut picta.

In altero ordine collocare placet duas diuerſas ſpecies, quæ terram numquam ingrediun-

diuntur, vtique pedibus ad incedendú inutilibus præditæ, mole corporis anſerem minorem æquantes. Prior ildbrimel eſto, maior ſcilicet ex illis duabus quas ſuperiore autumno miſi, quamque inſulanos pro halcyone habere dixi, hac ſine dubio ratione inductos, quòd halcyonis more fetum in vndis marinis producere neſcio à quibus acceperint, quamquam ego minime pro halcyone reputem, longè enim diſſentit deſcriptio Plinij. Caput eius fuſcum, ſub collo circulus albus: pectus item cádidum, tergum & ala nigricant, maculata paſſim punctis albis: pedes nigri (ea eſſe videtur mergus Farreoſis maximus, cap.6.lib.5. Exoticorum à Cluſio deſcriptus.) Altera goifugel colore corporis alkæ non abſimilis, tametſi corpore longe maior. Roſtrum ei admodum latum & incuruum, caput oblongum atque nigrum, oculorum margines candido circulo tinguntur: pedes nigri, quorum nullus ad incedendum vſus, ſed nec alarú quas admodum exiles habet; etenim nec incedere nec volare vnquam viſa eſt vtraque. Rariſſimè autem hæc & non niſi aliquibus annis viſitur, nec vbi feturæ operam det vlli hominum exploratum. Vtramque hanc ſpeciem in mergis ego numerauerim.

Tertiâ claſſe conſtituo tres ſpecies formâ diſcrepantes, ab hoc genio valdè affines, quòd tempeſtatú prænuntiæ, & in alto tantùm Oceano verſentur. Harú quæ magnitudine anteit, gallinam mediocrem magnitudine, formâ falconem vtcumque æquat: vulgò *haffhert*, hoc eſt *equus marinus*, non conuenienter appellatur. Cinericio eſt vndique colore, maculis albis paſſim interſtincta, roſtro incuruo velut falconis, ſed breuiori. Ad eius, quemadmodum & duarum inſequentium conſpectum, exhorreſcere piſcatores, & littora legere quà poſſunt celeritate ſolent, certi tempeſtatem in propinquo eſſe noxiam. Altera Stormfinck paſſere paulò maior. Tota & hæc griſea eſt, ſine maculis, roſtro exili admodú. Pegaſum præ ſuperiore rectiùs dixeris: ſiquidem ſuper ipſos fluctus incredibili pedum velocitate tranſcurrere, ac nimbi inſtar ferri, non ſine admiratione videas. vt transferri ad hanc verè poſſit, quod de Camilla nimis hyperbolicè Virgilius:

Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas,
Vel mare per mediú fluctu ſuſpenſa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plátas.

Cæterùm ſtatim hæc ſi nauigantibus appropinquet, deponenda eſſe ſubitò vela, intelligentes norunt. Videtur hæc affinitatem quamdam habere cum eâ, cuius Ouiedus lib. 14. Naturalis & generalis Indiarum hiſtoriæ ſub initium capitis 1. meminit, & *patines* à nautis appellari ſcribit: certè eadem in volando velocitas etiá tempeſtatibus concitato mari, vt per ſummos fluctus celeri curſu ferri quiſpiam arbitrari poſſit. Tertia ſpecies Barnſiard, magnitudine paſſeri par, ſub pectore candicans, collo dorſoque nigricans, roſtro item nigro, & latiore nonnihil, pedibus rubris. Natando velociſſimam hæc ſe præſtat, quantum ſtormfinka diſcurrendo. Hæ tres ſpecies vbi fetum proferant neſcitur; proin meâ quidem opinione ad halcyonis deſcriptionem inter omnes, quas enumerauimus, proximiùs accedere videntur, quamquam colore ad Plinij deſcriptionem prorſus non quadrent. Quartum locú ſkuæ tribuo, quæ auis aquilino generi videtur adnumeranda, ſiquidem & corporis mole & rapacitate illis reſpondet: roſtrum habet curuum, ſed non admodum latum, pennas corpus tegentes griſeas, ſolâ alarum extremitate albicantes, pedes item griſeos. Fetum negligenter in apertis campis producit ex ouis griſeis, grandioribus, anatinis ſimilibus, quæ exilibus nigris maculis notata ſunt: piſce veſcitur, ſed & prædam in omne genus auium infenſiſſimè exercet. Quinto ordine deſcribendæ veniunt duæ diuerſæ anſerum ſpecies, quarum prior helſingegaas: caput & collum habet nigrum, circulo albo cinctú, pectus album, alas griſeas, tergum cyanei coloris, pedes rubros, & magnitudine anati reſpondet. Altera ſpecies erandgaas, anſere ſilueſtri paulò minor: caput illi griſeum, collum rubro circulo cinctum, pectus griſeum, alæ ſimiliter & collú, pedes rubri. Hæ ſpecies in Farris rariſſimè conſpiciuntur, neque iſtic fetificant: vnde autem veniát, & quò migrent, nemini cognitú. Superſtitio auté ex longâ experientiâ nata eſt, hæ vbi apparuerint, mutationem magiſtratus imminere. Aliàs ſilueſtrium anſerum ſatis hîc quoque magna copia.

CAPVT LXXXIV.

De ſkuá.

SKuam paullò aliter deſcribit Cluſius quâ Hoyerus. Erat autem grandioris alicuius gauiæ magnitudine, ab imo videlicet collo ad vropygium vſque nouem vncias longa, corporis ambitus, ductâ ſub alis menſurâ, vncias ſedecim craſſus: collum à ſummo capitis vertice ad tergum vſque ſeptem vncias longum: caput non valdè magnum, nec roſtrum planum ac potiùs longiuſculú & anguſtum, capitis proximâ parte ſcabrum, extimâ verò leue, nigrum & curuum, inſtar ferè rapacium auium, aut gauiarum, binarum vnciarum longitudinem non excedebat: alæ ſeptemdecim pæne vnciarum longitudinem explebant, & paullulùm extremâ caudam ſupe-

Digitized by Google

SKVA HOYERI.

ſuperabant: quatuor maiores alarum pennæ remiges nigræ, non albæ in extremitate, vt Hoyerus adſcripſerat, niſi fortè ſimilẽ notam in alijs eius generis auibus cõſpexerit. A tubo verò ad mediam vſque pennarum longitudinem illas candidas reperiebam, quemadmodum etiam maiores, & ſupernas tres caudæ pennas, quâ vropygio inſerebantur. Reliquâ parte nigra, non ſecùs ac alarũ extremâ. Ad ceteras verò pennas corpus tegentes quod attinet, cineracei ex nigro erat coloris, niger tamen exuperabat, & haliaëti, vel miluı pẽnas valdè æmulabantur. Crura in extremâ ferè corporis parte collocata habebat, vt pleræque aues aquaticæ, ſupraque genu valdè erant breuia: à genu deinde ad pedem vſque pænè tres vncias longa: pedes plani tribus digitis prædıti, & breui calcari. Interior digitus, qui breuior, binis articulis conſtabat; medius, qui longiſſimus, tribus; medio longitudine proximus, quatuor: calcar vnicum articulum habebat. Omnes autem digiti in pat- uos vngues curuos deſinebãt, & nigrâ membranâ ſine cartilagine connexi erant ad vngues vſque. Porrò cùm hæc auis ex Hoyeri relatione perinde graſſetur in omne genus auicularum, ac in piſces, parum abeſt, quin mihi perſuadeam, illam eſſe, aut certè ei perſimilem, quam Conſaluus Ouiedus Hiſtoriæ Indiæ Occidentalis lib. 14. cap. 8. deſcribit, vnicâ exceptâ (ſiquidem vera ſunt quæ ſcribit) nam hæc vtrumque pedem planum habet, eiuſdemque formæ; ille autem ſiniſtrum dumtaxat pedem planum ſuę tribuit, alterum verò facit vulturis aut aquilæ pedi ſimilem.

CAPVT LXXXV.

De auibus chagrinis.

IVxta fluuium Chagren inquietes ſimij omnem frondem viſitant, nullus ab his ramus tutus. Quid facient volucres? vbi ſecurè nidum ſtatuent? Docuit natura artem, ſuppeditauit auxilium. Frequentes ijs plagis beſuci, perrepunt vſque ad culmina arborum, deinde pondere inflecti ſolent. Sunt autem beſuci, vt ſuo loco dicam, palmites tractabiles ſine folijs, hærentes & reptantes per arbores proceras, quæ pro funibus barbaris ſeruiunt. Igitur ex his ſuſpendunt nidos aues, vt ſecuræ ſint inquietudine & latr[illegible]inio ſimiorum. Mirâ arte penſiles domos faciunt.

CAPVT LXXXVI.

De perdicibus magnis.

IN inſulâ S. Helenæ exæquant perdices gallinam. Cinereæ ſunt, & adeò cicures, vt non facilè auolent, etiamſi homines videant appropinquantes. Magnâ frequentiâ foueis conduntur. Sedecim imò viginti in vnâ ſimul latent.

CAPVT LXXXVII.

De auibus ingentibus.

COndores vocat Acoſta immanis molis aues, quæ vitulum reſecent & deuorẽt. Cuntur vocant Perüenſes. Viſæ ſunt quæ vſque quinque vlnas protendant alas. Abſque vnguibus rapaces ſunt: duæ taurum roſtro necant, & vorant velut lupi. Duodennem puerum vna auis occidit, vorauit. Variegátur fuſco & albo colore quemadmodum noſtræ picæ; criſtatæ ſunt. Symbolum ex his auibus conſtruxit in rupe editâ Viracocha priſcus Inga Rex Perüenſis. Latiùs Garcilaſſus Inga deſcribit lib. 5. cap. 23.

Aquila maxima inuenta in Tlatelulco Mexici tantæ magnitudinis ferebatur, vt veruecem vno prandio deuoraret. Stupendæ magni-

magnitudinis alitem narrat Marcus Paulus Venetus in deſcriptione inſulæ Madagaſcar. Narrāt incolę, certo anni tempore aduolare mirabile auis genus, *ruch* ab ipſis appellatū, aquilæ quidem ſimile, ſed admirādę magnitudinis, adeoque vaſti corporis, & tanti roboris, vt elephantem vnguibus corripere atque in altum ſubleuare poſſit; deinde cadere ſinat, vt mortui carne veſcatur. Qui autem viderant eius alas expanſas, ab vnius extremitate ad aliam ſedecim paſſuum eſſe dicebant, earumque pennas octo ferè paſſus eſſe longas, earumque craſſitudinem longitudini reſpondentem. Se autem, exiſtimantem gryphum forſitan eſſe (quia mediâ ex parte auis, alterâ dimidiâ leo depingitur) interrogaſſe eos qui ſe vidiſſe dicebant, an ſimilem formam haberet, reſpondiſſe, meram auem eſſe quemadmodum eſt aquila. Quæ cùm Magnus Cham intellexiſſet, ſuum Legatum in eam inſulam miſiſſe, eo quidem prætextu, tamquam de redemptione alicuius e ſuis qui iſtic detinebatur acturum, ſed reuerà vt inſulam exploraret, & ea quæ in eá erāt admiratione digna obſeruaret. Illum redeuntem, vt intellexi, eius auis ruch pennā ad Magnum Cham retuliſſe, quam affirmabāt nonaginta palmorum longitudinem habuiſſe, eiuſque calamum binos palmos fuiſſe craſſum: illam verò pennam Magno Cham adeò fuiſſe gratam, vt ingenti munere eum, qui attulerat, affecerit. Prætereà apri dentem relatū fuiſſe quatuordecim libras pendentem; ingentes enim apros in eâ inſulâ naſci ferunt, bubalorum magnitudine. Hæc Marcus Paulus. Iſtud pænè incredibile: ſed illud admirabile, quod Ioannes Leo de quadam Africanâ aue ſcribit, quam *ners* vocat. Auis eſt omnium earum, quæ in Africâ reperiuntur, maxima, grue procerior craſſiorque, prædita roſtro, collo & cruribus: adeò ſublimè volat, vt oculorum aciem effugiat, & conſpecto alicuius animalis cadauere ſupra terram iacente, illicò in illud irruat. Raro ſola, ſed gregatim volare ſolet. Longæua eſt, nam pleræq; conſpectæ ſunt caluo & deplumi capite, tamquā vulſæ fuiſſent capitis pēnæ: inde colligere licet prę nimio ſenio pennarū defluuium pati: eâ de causâ ſuos nidos veluti recenter natæ repetunt, vnde à ſuis pullis educantur. Hactenus Ioannes Leo. Sed auis nihil aliud eſt quàm aquilæ genus. Fidem aliquā tantæ molis conciliat, quod Georgius Ebricius ad Geſnerum ſcripſit, inter Miſenā & Breſam Germaniæ oppida cùm ruſtici multa pecora, vitulos, ſues, amiſſa in ſiluis perquirerent, inuentus eſt nidus ingens, per tres quercus extenſus tanto ſpatio, vt currus ſub illo conuerti potuiſſet, ex magnis arborum ramis & baculis vel palis conſtructus. Quâ re in vrbe nuntiatâ, homines multi ad nidū miſſi cùm aſcendiſſent, pullos tres maximos inuenerunt, & in vrbem aſportarūt. E quibus mox vnus mortuus eſt, cuius alæ per tranſuerſum extenſæ, ſeptem vlnarum menſuram æquarunt. Vngues viri magni & corpulenti digitis nihilo erant inferiores, crura leonis maiora. In nido multa vitulorum & ouium coria reperta, & hinnulus recens, & capita animātium varia. Similis auis nidum tribus arboribus fundatum, Septentrionalis tabula Olai Magni exhibuit.

OVRISSIA ſiue TOMINEjO.

CAPVT LXXXVIII.

De auibus paruulis.

POſt tantam magnitudinem miremur paruitatem tomineij. Sunt auiculæ Petüenſes, adeò exiguæ, vt apes aut papiliones videantur dum peruolant. Afferam quæ de his aut ſimilibus auiculis prodita ſunt. Ferdinandus Ouiedus de aue quē paſſerem moſquitum vocat, Reperiuntur, inquit, quędam auiculæ adeò exiguæ, vt extremi pollicis articuli magnitudinem non æquent, &, pennis euulſis, eius dimidiam partem vix excedāt. Huius auiculę volatus adeò celer & præpes eſt, vt alarum motus non magis conſpici queat quàm crabronis, neque quiſquā præteruolantem videat, quin crabronem eſſe exiſtimet. Illarum nidi auicularum magnitudini reſpondent. Ego huiuſmodi auiculam conſpiciebā, quæ in monetariâ trutinâ, quâ aurum appendi ſolet, cum ſuo nido poſita, bina pondera, Hiſpanis *tominos* dicta, dumtaxat pēderet, hoc eſt, grana viginti quatuor: cui ſi pennæ euulſæ fuiſſent, minùs grauis haud dubiè futura erat. Pedū & vnguium exilitate, cum illarum auicularum picturâ, quæ ornatus gratiâ in librorum marginibus interdū adijci ſolet, comparari poterat. Eius plumæ elegātibus coloribus præditæ, aureo, viridi, & alterius generis. Roſtrum habebat pro corporis proportione, illudque adeò tenue, vt acus, quâ veſtes ſarciuntur, magis exilis eſſe nequeat. Nidum è xyli, quod iſthic abun-

abundè creſcit, flocco coōſtruit. Meminit eius etiam cap.4.libro 14. Hiſt. generalis & naturalis, eique nigerrimum colorem tribuit: quod de dorſi & alarum pennis intelligendum arbitror, alioqui ſibi ipſi contrarius videretur; niſi fortè eius diuerſæ ſpecies reperiantur.

Lerius in Hiſtoriâ Americanâ ait pro ſingulari miraculo: Prætermittenda non eſt, ob inſignem exiguitatem, auicula pennis exalbidis & ſplendentibus prædita, quam Braſilienſes *gonambuch* appellant: nam licet crabrone aut ſcarabeo Lucano maior non ſit, valdè tamen canora eſt, & magnâ ex parte prçalto illi milio, *auati* ab incolis dicto (maizium intelligit) aut alijs plātis ſimilis magnitudinis inſidens, adeò eſt in cantu aſſidua, vt nemo, qui non audiret, & cōſpiceret, ex tantillo corpuſculo tam ſuauem & ſublimem cantum prodire poſſe ſibi perſuaderet; ſic vt noſtræ luſciniæ cantui non cedat.

Auguſtinus item Carate illius mētionem facere videtur cap.8. lib. 1. Hiſtoriæ Perüanæ. In montibus Perüanis, inquit, inueniuntur auiculæ adeò exiguæ, vt cicadâ ſint minores, oblongis pennis verſicoloribus præditæ. Theuetus quidem cap.48 ſingularium Franciæ Antarcticæ ſic ſcribit: Prętermittere nequeo aliā auem (*gonambuch* appellant) ſcarabeo Lucano aut grandi muſcâ non maiorem, quę licet omnium auium, vt arbitror, minima, tam elegans tamē eſt, vt fidem ſuperet. Eius roſtrum oblongiuſculum, & valdè tenue: color cineraceus. Et tametſi adeò ſit exigua, eius tamē cantus admodum ſuauis eſt. Ioſephus Acoſta ſimiliter cap.37. lib.4. Hiſtorię naturalis & moralis Indię Occidentalis tominejo auiculæ meminit iſtis verbis: Reperiuntur in Peru auiculæ, ab incolis tominejos appellatæ, adeò exiguæ, vt illas peruolantes conſpiciēs, crabrones eſſent an cicadæ, ſæpè dubitarem: veræ tamē erant auiculæ. At verò huic auiculæ nomen impoſitum tominejo, quòd adeò leuis ſit, vt vno dumtaxat tomino, hoc eſt duodecim grana pendat. Carolus Cluſius deſcribit aliam auiculam paruulā; ipſe tominejum aut vruſium putat. Erat porrò hæc auicula, vt ex picturâ obſeruabam, à roſtri mucrone ad pennarum caudæ extremitatē tres vncias longa, caput verò cum integro roſtro vncialis cum ſemiſſe erant longitudinis: alæ ad extremam pænè caudam porrectæ, parem habebant longitudinem: dorſum vix vnciam latum erat: eius & alarum color ex cineraceo fuſcus, ventris cineraceos, pennæ quæ in caudâ, obſcurè rubeſcentes, earum extrema pars nigra; capitis, colli, gutturis plumæ elegantiſſimi coloris ex auro rubro & flauo mixti, quæ Soli expoſitæ, admirabilem varietatem, prout obuertebatur caput, oſtendebant: roſtellū nigrum tenuiſſimū, & maximè acutum: pedes valdè exiles, nigri, quatuor digitis, vt reliquarum auicularum, præditi; quorum tres in anteriorem partem porrecti, quartus in poſteriorem. Euerārdus Vorſtius, Medicinæ profeſſor in Academiâ Lugdunēſi apud Batauos, ſimilem auiculam in Italiâ apud Antonium Gigantem Foro-ſemproníenſem, Cardinali Palæotto à Secretis, ſe vidiſſe mihi affirmabat, quā ille *cinconi* nominabat, & è Mexico allatam dicebat. Vruſiæ ortus admirandus aut fabuloſus. Fertur ex muſcâ procreari. Sunt qui dicant viſam eſſe partim muſcam, partim auem: primum eius colorem eſſe nigrum, mox cineraceum, deinde roſeū, tandem rubentem: caput eius ſolaribus expoſitum radijs, omnem colorem referre. Fortaſſe hinc nomenclatura. Vruſia Solis radium ſignificat. Diuerſæ ſpeciei ſunt iſtæ paruulæ auiculæ, & promiſcua nomina communicantur viciſſim. De inſigni aliquarum renaſcentiâ Capite 1. ſcripſimus.

CAPVT LXXXIX.

De ſtercore auium.

ILlud non eſt prętermittendum, quod Ioſephus Acoſta narrat, quaſdam monſtroſas aues in Indiâ ali, quarum præter excrementa nullus eſt vſus. In nonnullis inſulis Perüanis littoribus vicinis, è longinquo nonnullibi montes prominent ita niuei & candentes, vt ſpectantibus eminus niue obducti, aut albicante terrâ conſtrati credantur: ad quos ſi accedatur, mera ibi excrementa videntur, ab auibus marinis illic continenter degentibus ibi depoſita. Hæc nonnullis in locis erectæ haſtæ altitudine congeſta ſunt, quod haud paucis fabuloſum videri queat. Ad fimum hunc auferendum, ſcaphis inſulas adeunt. Eo deinde terram ſtercorant, inde feraciſſimam euadentem. Fimum *guano* vocant, vnde locus quoque *lunaguana* denominatus eſt. Illum in valles Perüanas conuehunt: nam ad reficiendos agros fimus nullus pinguior. Ibidem quæ cotonea, punica & poma alia naſcuntur, ceteris virtute longè præſtant. Cauſam aquæ imputāt, quâ hæ arbores rigantur, per terrā nimirum hoc fimo conditam defluenti. Indicarum verò auium non ſolùm carnes pro alimento, cantus pro oblectamento, pennas pro ornamento; ſed excrementa quoque pro terrę condimēto facere. Ex his abūdè perſpicimus, iſta vniuerſa à ſapiēntiſſimo rerū conditore in humanos vſus ac commoditates diſpoſita eſſe: nec eſt vt quiſquā dubitet; pro quâ immenſâ beneficentiâ gratiæ ipſi ſint in æternum.

CA-

CAPVT XC.

De puteo Comitlan.

IN valle Comitlan apud Quelenes profundum puteum, quem Caſtellani vocant *poço Airon*, incolunt plurimæ volucres, ibi nidulantur, ibi fætus ſuos educant, ſed arcanis nidis, nullus enim inuentus.

CAPVT XCI.

De ſuperſtitione in eſu.

QVidam Barbari abſtinent auibus tardis, vt anatibus; & piſcibus, vt raijs, rati, ſimilem torporem contracturos, vt hoſtes effugere nequeant.

CAPVT XCII.

De ouis peregrinis.

VAria auium oua albeſcunt, pallent, viridia aliqua, & variegata, cineracea, nigris diſtincta maculis.

CAPVT XCIII.

De veſpertilionibus Indiæ Occidentalis.

DE veſpertilionibus nihil egregius occurrit narratione Caroli Cluſij. Tametſi, inquit, quotquot conſpexerim ſint ingentes, alij tamen alios ſuperabant magnitudine. etenim nonnullorum longitudo à capite ad crura vſque decem vnciarum erat longitudinis, aliorum paullò minor, aliquorum etiam maior: nam vnum redimebam, pedalem longitudinem ſuperantem. Corporis etiam craſſitudo inæqualis: mei enim ambitus pedalem æquabat, imò ſuperabat; aliorum minor erat. Omnes denſis & longiuſculis pilis præditi. Color autem eorum diuerſus: nam quibuſdam ex flauo cineraceus, aliorũm magis fuſcus, nonnullorum ſpadiceus; mei color à capite ad extremum rictum, ſiue nares, ſpadicei erat coloris. Caput, collum, pectus, dorſumque ipſum cum ventre, fuſci; circa latera verò, ex ſpadiceo flaueſcentis. Pinnæ membranaceæ, quæ illi pro alis, eâ parte, quæ corpori proxima, etiam pilis rectæ, ſed rarioribus, earumque ſupina pars magis quàm prona. Illæ porrò ſeſquipedalis longitudinis in quibuſdam, & octo vnciarum latitudinis; in alijs vel breuiores & magis anguſtæ, in quibuſdam etiam longiores & magis latæ: nam mei ſingulæ pinnæ vnius & viginti vnciarum longitudinem habebant, nouem latitudinem, vel etiam maiorem: color earum ex fuſco cineraceus; ſumma ſingulorum pars, octo ferè vncijs à corpore. Officulum binas vncias longum continebat, in acutum, curuumque & firmum vnguem deſinens, quo ſe ad arborum ramos affigebat: totidem ab extremâ pinnâ vncijs alium minuſculum vnguem, & vix eminentem. Binæ illi in craſſo capite aures, paruæ pro capitis magnitudine, extimâ parte anguſtæ, & in mucronem deſinentes; in nonnullis oris rictus magis obtuſus ad felis rictus formam quodammodò accedens: mei verò rictus magis longus & anguſtus, vulpeculæ rictui propior. Dentes illi in ſuperiore mandibulâ vtrimque ſeni, in inferiore ſepteni, quorum anteriores, ceteris longiores, omnes valdè albi. In hoc animali vterque ſexus dignoſcebatur: nam illorum aliquot, qui mihi conſpecti, ſatis longum exertumque penem habebant, qualis ferè ſimiarum eſt, quo maſculinum genus à femineo diſtinguebatur: crura (ad quorum pænè extremum pinnæ porrectæ) binas vncias aut paulò ampliùs longa: pedes parui ſemunciales, in quinque digitos, binis articulis conſtantes, diuiſi, quorum ſinguli in magnos, firmos, acutos curuoſque nigros vngues deſinebant, ijs ſimiles qui in pinnis membranaceis, quibuſque ſeſe de arboribus ſuſpendunt. Quem ego Amſtelredami, anno à Chriſto nato milleſimo ſexcenteſimo tertio recenter aduectum redimebam. In incultâ, & nullis hominibus habitatâ inſulâ captum aiebant, quemadmodum & omnes ferè quos conſpiciebam. Eam autem inſulam ad primum & vigeſimum gradum ab Æquatore verſus Antarcticum ſitam eſſe exiſtimant, & triginta milliaria in ambitu continere, à Luſitanis quidem antè obſeruatam, & ab eis *Ilha do Cyrne* ſiue inſulam Cygnæam, vt antè dixi, appellatam, à Barauis verò, qui anno milleſimo quingenteſimo nonageſimo octauo nauigationem ad Iauam & Moluccas inſulas inſtituentes, tempeſtate in eam delati fuerant, & à 15. Kalend. Octobris vſque ad ſextum Nonarum eiuſdem reficiendorum corporũ causâ iſtic hærebant, Mauritij inſulâ, à Principe Mauritio, Comite à Naſſavv, &c. nominatam. In eâ porrò inſulâ multos ingentes veſpertiliones obſeruabant, partim inter ſe confligentes, partim vncis, quos in membranaceis pinnis habent, ex arboribus pendentes. In multis tamen Orientalis illius Oceani inſulis, atque etiam in Guineâ, magnos reperiri, conſtans fama eſt. An

verò his ſint ſimiles, nemo, quod ſciam, tradit. Lerius quidem cap. 10. Hiſtoriæ Americanæ, veſpertiliones Braſilianos monedularum magnitudine eſſe ait; & Franciſcus Gomara cap. 61. Hiſtoriæ ſuæ generalis circa Vrabam turturum magnitudinem adquirere; neuter tamen formam deſcribit: hoc ſolum addit Gomara, eos mordaces valdè, noxiumque eſſe illorum morſum. cuius remedium vulneris ex aquâ marinâ ablutio. aut aduſtio. Capite autem 80. eiuſdem libri lepidam narrat hiſtoriolam. Accidit, inquit, vt in cœnobio, cui nomen Sanctæ-Fidei, in prouinciâ Chiribichi, Dominicanorum Monachorum famulus pleuritide laboraret, & venâ, quam ad lenandum morbum ſecarent, à Medico ſiue chirurgo minimè deprehensâ, æger deſertus eſt, & de eius ſalute deſperatum. Veſpertilio nocte inſequente, eius iacentis & decumbentis nudum pedem reperiens, circa malleolum momordit, & ſanguine iam ſatur, vulnus apertum reliquit, ex quo tantum ſanguinis profluxit, vt æger à morbo liberaretur, non ſine Monachorũ admiratione, qui pro miraculo illud venditare ſolebant. De eodem, quo illi, genere Ouiedus cap. 36. ſui Summarij agere videtur, magnitudinem tamen non exprimit, ſed Europæis ſimiles eſſe ait, noctuque morſu appetere dormientium præſertim extremum naſum, vel capitis verticem, extremoſque manuum & pedum articulos, tantumque ſanguinis elicere, vt vix quiſpiam credere poſſit, niſi qui viderit. Illam etiam peculiarem naturam habere, vt ſi quem momorderint, ſequente vel tertiâ nocte, illum ipſum ſint denuò morſu appetituri, non alium, licet inter centenos alios commixtus iaceat. Remedium aduerſus huiuſmodi morſicationes eſſe, vt feruentes cineres, quantum tolerari poſſunt, ſupra vulnus imponantur, aut locus præmorſus aquâ tam feruidâ, quàm ferri poſſit, abluatur: nam illicò ſanguinem ſiſti, & noxam tolli, quin & vulnus, quod exiguum eſt, ſtatim curari: quia veſpertilio non niſi exiguum vulnus rotundum, paucâ carne ſublatâ, infigere poteſt. Illud etiam teſtati poſſum, inquit, me præmorſum aliquando ſolâ feruidæ aquæ lotione curatum. Scribit prætereà idem Ouiedus, alios veſpertiliones in inſulâ D. Ioannis valdè pingues inueniri, quibus aquæ feruenti immerſis & excoriatis incolæ veſcantur: nam paſſeribus non minùs albos eſſe, nec minùs, vt afferunt, boni saporis, à quorum etiam eſu Chriſtiani non abſtineant, illi præſertim qui guſtare volunt quidquid ab alijs edi vident. Bellonius ſimiliter cap. 39. lib. 2. de Auibus, veſpertiliones in Creti inſulâ ſe obſeruaſſe ait, noſtris vulgatibus maiores, magnaſque aures habentes, curuo vngue, in ſingulis membranaceis pinnis, ſiue, vt ille appellat, alis præditos, quo ſe de ſaxis ſuſpendunt, quâ notâ à noſtratibus differre exiſtimat, ſed fallitur: nam noſtri eos vngues etiam habent. Cretenſes tamen non conferendos cenſeo cum ijs qui hoc Capite ſunt deſcripti.

CAPVT XCIV.

De veſpertilionibus Orientalibus.

CEterùm in Oriente magna veſpertilionum natio, numero & mole, vix credas, gallinas æquare magnitudine, & ſapore fortaſſe vincere: infeſti tamen ſunt fructibus. Noctu opus eſt ſeruare agros.

CAPVT XCV.

De veſpertilionibus Hiſpaniæ.

APpendam de veſpertilionibus Hiſpanis, in quarumdam villarum aut caſtellorum deſertis ædificijs hiemare, in cubiculis à tecto vſque ad pauimentum inuicem connexos, quaſi catenæ plurimæ supernè penderent. De Indicis illud adijciam, ſi gallum aut gallinam ſub dio noctu veſpertiliones deprehenderint, in criſtam aculeo infixo eum interimere.

CAPVT XCVI.

De nagualibus.

NAguales dicebantur Indis prouinciæ Cerquim aues, aut aliæ feræ, ſub quarum capite paciſcebantur indiſſolubile cum dæmone fœdus, fuſo ſanguine, & linguâ & auribus: mortuoque naguali, Indus moriebatur. Piraëræ quidam Caciqne tepentè obijt, cùm leonem nagualem miles Hiſpanus occidiſſet plumbeâ pilâ transfoſſum.

CAPVT XCVII.

De piſcatione auium.

MItis natura aſtibus inſtruit aues quaſdam in prouinciâ Veræ-pacis: victum enim ibi ſibi comparant immiſſo in fluuios ſtercore, ad quam eſcam piſces emergunt, quos tum illæ raptant.

CA-

CAPVT XCVIII.

Facetum aucupij genus.

TEſtimonium Petri Martyris edo. Eſt quoddā aucupij genus inauditum hactenus,& narratu facetiſſimum. Apud inſulares, Hiſpaniolę præſertim, diximus varios eſſe lacus, variaſque ſtagnantes lacunas vadoſas. Per vadoſa ſtagna ſolet aquaticarum auium multitudo vagari,quia herbę in fundo ſuccreſcunt, & ex eâ humente limoſitate piſciculi, milleque ranarum, culicum & inſectorum genera procreantur, Solis calore ad ima,ad corruptionis & generationis opificium, ex artificis ſabricatoris prouidentiâ facilè ſubmeante. Volucrum autem per eas ſtagnantes aquas natantium diuerſa ſunt genera: anates, anſeres, cygni, fulicæ, gauiæ, mergi,& multę huiuſmodi. Diximus & in hortis arborem coli magnarum cucurbitarum altricem. Ex cucurbitis igitur illis per vadoſa proijciunt pleraſque benè clauſas, ne admiſſâ per rimulam aut foramen aquâ,trahat illas in profundum. Perpetuò vagantes cucurbitę ſecuras nimiùm reddunt volucres. Auceps ergo magnâ cucurbitâ, vti galeâ, iuxta oculos pertuſâ contectus, faciem laruatus,& tenus mento ſtagnum ingreditur: fluminibus enim aſſueti à cunabulis, minimè recuſant in aquis verſari. E cucurbitis natantibus putant volucres vnam eſſe eam, quæ inſidiantem incolam cooperit. Paſſim ad volucrum natantium agmen proficiſcitur auceps, cucurbitarum palpitationem capite imitando, vndulaſque vento agitatas ſectando, proximè ad volucres tendit. Exertâ ſenſim dexterâ volucrem incautam cæco raptu prehendit pedibus, & demerſam ſubtrahit in manticam ad id paratam. Ceteræ volucres ſuâ ſponte ſubnataſſe comitem arbitraræ, quærendi victus causâ, vti ſolent omnes,nil ſollicitæ ſuum iter proſequuntur, in aucupis & ipſæ inſidias cadunt.

CAPVT XCIX.

De vigiliâ & cuſtodiâ anſerum.

APpendam hic hiſtoriam recentem, quæ anno 1628. in Libu accidit. Quidam Nigrita noctu furatus imaginem Pueri Ieſu, cùm iam prodiret cum illâ, obuiàm habuit anſerum gregem. Hi impetum in furem dirigentes, morſibus eum detinuerunt, partim verò auolarunt ad Cœnobij campanam, quam quidam pulſantes, quidā etiam horribilibus grazitantes clamoribus,excitarunt incolas, qui deprehenderunt furem. Non ergo Roma ſolùm redempta fuit harum volucrium excubijs.

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII EX SOCIETATE IESV HISTORIÆ NATVRÆ LIBER VNDECIMVS.

CAPVT PRIMVM.

De tritonibus.

PELAGVS nunc ſubeſt, ceteræ naturæ ſimius: imitatur enim quæ terrâ gradiuntur, quæ æthera peruolant, quæ cęlis fulgurant. Atriũ ſcilicet naturæ, vbi imagines ſuas locauit. Immenſum eſſet conſpicari omnes, aliquas commiremur: & ne non in ſe tranſſcriptum aliquid putemus, humanum etiam miremur genus adulteratum. Tritones in Occidentali Indiarum Oceano repertos Franciſcus Hernãdus prodit: Petrus quoque Martyr, qui hanc hiſtoriam narrat. Ataiam eſſe Chitibichenſibus vicinam regionem, ſalinis nobilem, diximus aliquando: eius littora percurrebant Hiſpani. Qui oculos in mare habebant protentos, ceteris aut ludentibus, aut aliàs otioſis, ſupernè rem ignotam videre natantem. Intuitu fixo, quid eſſet penſitando, caput humanum crinitum ac denſâ barbâ fulrum ac lacertatum ſe vidiſſe profeſſi ſunt. Dum ſic taciti proſpectant, ſecutè monſtrum nauis aſpectui intentum vagabatur. Dum verò clamore ingenti ſocios alios excitant, eo audito monſtrum exterretur, ſubmergitq; ſe: latentem priùs ſub aquis corporis inferiorem partem oſtendit, quæ in piſcem cum caudâ deſinere inſpecta eſt, cuius concuſſu & agitatione locus iſte maris, anteà tranquillus, vndoſus & fluctuoſus reddebatur. Tritones eſſe arbitramur, quos fabuloſa vetuſtas Neptuni tubicines appellat.

Apud Cubaguam inſulam, vnionũ piſcatu famoſam, Margaritæ inſulæ vicinam, fuiſſe viſum eius generis monſtrum aliud, retulerunt plerique. In Oceano Cantabrico noſtro virgineæ voces harmonice cantantes certis anni temporibus auditæ referuntur: horum putant eſſe concentus, quando prolis gignendæ appetitu in Venerem excitantur. Fortò Lerius aliâ narratione idem confirmat. Hiſtoriam, inquit, à Barbaro acceptam prætermittere nolo. Cùm, inquit, die quadam vnà cum nõnullis alijs in ſummâ maris malaciâ lintre quadam veherer, ingens quidam piſcis manu nauigij oram apprehendit, meoq́ue iudicio aut euertere aut conſcẽdere volebat. Id ego conſpicatus, falce, quam præ manibus habebam, manum illam abſcidi, quæ in lintrem decidit, digitos verò noſtris perſimiles quinque habebat. Præterea præ dolore, quo piſcis ille fuit affectus, exerto ſuper aquam capite, ad humanum accedente, aliquantulum concrepuit. Ego Lectori diſpiciendũ relinquo, vtrùm (iuxta vulgi opinionem, quâ fertur mare in ſe ſingula animalium genera habere quæ in terrâ conſpiciuntur, præſertim verò habitâ cotũ ratione quæ de tritonibus & ſirenibus à nonnullis ſunt ſcripta) ſirenæ an verò potiùs ſimiæ marinæ manus illa fuerit amputata.

CAPVT II.

De hydrâ.

CIrca lacus Ateclonam & Caocaum inuenit Nicolaus Fedreman hydrę cuiuſdam famam & ſtragem, enatæ ex quodam fluuio. Renuntiatum illi fuit ab Indis, quædã oppida, quæ in ripâ viderat, deſerta fuiſſe propter natum ex aquâ monſtrũ multiplici capite terribile & valentiſſimum, quod paulatim denaſtaret omnia. Milites ipſius Nicolai audierunt ſibilos aut mugitus. Fuerũt aliqui teſtes oculati monſtri, & ſerpentinum eſſe affirmarunt. Ceterùm anno Domini 1530. ferebatur ſerpentem ſeptemplici capite ad Venetos eſſe delatum, deinde Francorum Regi datũ, & ſex millibus ducatorum æſtimatum. Huius tamen mihi fides incerta. Eglo nunc vocatur beſtiolarum quoddam genus, deſertam Babylonem incolentium, quod tria gerit capira.

CAPVT III.

Quodnam animal fuerit Behemoth.

HYdræ hiſtoriã fulciunt aliqui ex libro Iob, & fuiſſe Behemoth hanc aquatilem beſtiam dicunt. Multitudinem enim bel-

Digitized by Google

belluarum vox *Behemoth* ſignificat, nec alij beſtiæ quadrare aptiùs. Videtur eſſe vna & mutæ: itaque prolixe defendit Buſthamãtinus, reptile fluuiale, at multiplex, Behemoth fuiſſe. Diſſentio: nec enim illi poſſunt aptare cetera. Ait ſacer Textus: *Ecce Behemoth quem feci tecum*, ſcilicet eodem die quo hominem, ſexto inquam. At ſi ad aquatum iuriſdictionem Behemoth ſpectat, quinto die, non eodem cum Adamo eſt factum; quare ex terreſtribus iſta beſtia fuit. Quidam elephãtem dixerunt. Eruditiſſime noſter Pineda id munit. Mihi plauſibilius eſt, taurum extitiſſe. Dicitur de illo, *quem feci tecum*, ſcilicet vt non ſolitarius eſſet, ſed proximè ad vſus humanos. Plurimum adiumenti adfert humanæ vitæ bouinum genus: nec refert quòd dicatur, *Fænum quaſi bos comedet*. illud enim *quaſi* ſæpiſſimè non ſimilitudinem arguit, ſed veritatem cauſatur. Ait Ioannes: *Vidimus gloriam eius glariam quaſi vnigeniti à Patre*; & diuus Petrus: *Siue Regi quaſi præcellenti*. Ergo ſenſus eſt, iuxta naturam ſuam fœnum paſcere. Additur, *Fortitudo eius in lumbis eius, & virtus illius in vmbilico ventris eſt*. Genitalis natura hîc notatur in vmbilico, id eſt in medio ventris. In hac eam parte taurus habet, nõ elephas. Adijcitur: *Stringit caudam ſuam quaſi cedrum*. Genitale membrum cauda dicitur pro vſu Scripturæ, imò cuiuſuis honeſti idiomatis, à proximâ aliquâ parte ſignificatis membris impudicis. Dicuntur *inguina*, quia inguinibus vicina; item *cauda* & *penis*, quia proxima ſunt peni. Horatius vocauit *caudam ſalacem*, & iterum, caudam turgentem. A Græcis etiã dicitur οὐρὰ & κέρκος, quâ caudam ſignificant. Satis hoc indicant quæ ſequuntur, *nerui teſticulorum eius*, & quæ præmiſerat, fortitudinẽ eius in lumbis eſſe & in medio ventris. *Femur* quoque in Scripturâ eâdẽ de causâ appellatur. Quàm aptè tauri membrum dicatur rigere quaſi cedrus, explicat Gellius in Acceſſione ad librum quartũ Æliani, cap. 38. *Taurus*, inquit, *tanto ardore genitalem neruum contendit, ad vaccam adiunctus, vt ſine motu vllo ſemen emittat; ac ſi à muliebri genitali neruus in aliã corporis partem oberrauerit, vaccam rigidiſſimâ intenſione vulneret*. Hęc ille. Infit Textus ſacer: *Oſſa eius velut fiſtula æris, illius cartilago quaſi lamina ferrea*. Oſſa tauri duriſſima ſunt, cartilago eiuſdem eſt naturæ. Aduertit Ariſtoteles, in terreſtribus cartilagines ſolidas eſſe, ſine ſotamine & medullâ, quemadmodum oſſa; diciturque iuxta phraſim Scripturæ *initium viarum Domini*, quia præcipua ſubſidia habeat humana vita ex bobus. Hoc ſenſu dixit Eccleſiaſticus: *Initium vitæ hominis aqua & panis, & veſtimentum, & domus*. Illud quod dicitur, *qui fecit eum, applicabit gladium eius*, aſilum ſeu œſtrum videtur notare, quo tauri perculſi exagitantur. Virgilius canit:

—— Cui nomen aſilo
Romanum eſt, œſtrũ Graij vertêre vocantes.
Aſper, acerba ſonans, quo tota exterrita ſiluis
Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther.

Quæ ſequuntur planiora video; niſi illud, *ecce abſorbebit fluuium*. Sed hyperbolicè iſta dicta ſunt, propter immodicã boum in potando largitatem, & nos prouerbiali Hiſpanorum formulâ dicimus, *Beue como vn buey*, *Bibit ſicut bos*. Subijcitur: *In oculis eius quaſi hamo capiet eum, & in ſudibus perforabit nares eius*. hoc enim pacto frequentiùs olim, nunc aliquando taurinum genus domatur & manſuefit. Fortaſſe illud, quod de potu Behemoth fuit dictum, fortitudinem & robur ſolum notat, quod vt prædicaret Sẽnacherib, cap. 37. Iſaiæ dixerat: *Ego bibi aquam, & exſiccaui veſtigio pedis mei omnes riuos aggerum*. Deus autem dixit illi, quemadmodum & hic: *Ponam ergo circulum in auribus tuis, & frenum in labijs tuis*. Latiùs hęc diſſerit Gaſpar Sanchez doctiſſimus meus Magiſter. Magnitudinem elephãtis aliqui allegãt, quaſi pro multis beſtijs ſit; ideò Behemoth, hoc eſt beſtias numero plurali dici: at bos congruam molem habet, nec priſcis facilè notum fuit aliud animal grandius. ideò & elephas, vt primùm viſus, ob magnitudinem fuit dictus *bos Luca*. In regno Adeæ boues ſunt camelis æquales.

CAPVT IV.

De piſce remoranti.

ERuditiſſimis viris fabula viſa eſt, quod vulgus de remorâ iactat: at nullũ mendacium ſine veritate aliquâ radicatur. Occaſionem præbuit fortaſſe ſimilis piſcis, ac ille, cuius hiſtoriam Ioannes Hugo ſic narrat: Indicorum piſcium hæc commemoratio occaſionem mihi miniſtrat narrandi hiſtoriam quamdam, ſiquidem non facilè cuiuis creditam, veriſſimam tamen ipsâ re, nulloq; prorſus fuci puluere aſperſam. Hæc in ipſo Pro-Regis atrio deſcripta deſignataque, à ſummę & indubitatæ fidei viris & Heroibus ſubſcriptione confirmata aſſeruatur, additis nomine Præfecti, nauis, anni, diei quando ea res ita geſta ſit, & qui illi interfuerint, q. tum adhuc multi viui & ſuperſtites, fi. veritati ſtruere certiorem poſſunt. Hiſtoria talis eſt. Nauis quędam Luſitanica per Mozambiquen in Indiã decurrebat. Vento hæc adeò ſecundo & optatu vtebatur, vt vela omnia pleniſſima nauem proferre feliciſſimè viderentur. Diebus ergo quatuordecim in-

tegris curſum verſus Lineam æquinoctialem nautæ tenentes, & quotidie Solis altitudinem metientes, tandem obſeruarunt, gradus ad metam propoſitam non minui aut pauciores fieri, verùm quotidie multiplicari, ſeque ab æquinoctiali Lineâ quàm longiſſimè diſpelli & arceri. Quæ res non ſaltem præter omnes naturæ cauſas eſſe videbatur, ad admirationem vniuerſorum, verùm etiam qui in nauibus erant, certis ſe præſtigijs & incantamentis agitari, liquidiſſime rebantur, cùm ſcirent, illius loci mare huius abpulſus neutiquam cauſam eſſe, & vela ſecundis ventis interim nihilominùs ex voto turgida procedere. Seſe ergo anxiè inuicem contuentes, partim terrore, partim anxiâ vi & admiratione diu exercebãtur; dum tandem, neſcio quo caſu, nautarum quidam, attentis & ſollicitis in vndam oculis, deſpectans, latam & ingenté quamdam caudam protæ intortam innexamque contuitus eſt, quâ piſcis quidam nauem firmiter prehenderat, reliquumque corpus per nauis longitudinem exporrexerat, adeò vt caput ipſius poſt puppim prominetet. Hoc ille ſitu nauis omnem molem ita violenter torquebat, vt illam contra violentiſſimũ quoque reflantis venti impetum vi & robore ſuo immensè retroageret, ſecumque tot diebus rapidè proſerret. Iam itaque hoc pacto causâ repulſus præcognitâ, adactis ſudibus furciſque & organis, conferentibus ceteris, ad arcendum eum tamdiu ſtudioſiſſimè laboratum eſt, donec tandem, caudâ plicatili auulsâ, nauem ille deſtitueret, cùm iam diebus quatuordecim integris illi agglutinatus adhæſiſſet, & violento remſu eamdem, omni impetu ventoque contrario ſpreto, natando ſecum abripuiſſet. In æternum itaque memoriæ ſignum hiſtoriam hanc Pro-Rex in atrio ſuo depingi accurauit: quam effigiem his meis oculis perſæpè egomet cum magnâ admiratione vſurpaui, & circumſtantijs ſupradictis ſubnotatis diligentiſſimè perlegi.

CAPVT V.

De piſce Goënſi.

IDem Hugo narrat, ex flumine quodam Goæ proximo, cuius oſtiũ hiberno tempore pro loci more obſtructum erat, piſcatores quoſdam monſtroſum piſcem extraxiſſe, ...ius ſimilem nec in Indiâ nec in alijs locis vſpiam videre contigit: qui ob nouitatem Archiepiſcopo donatus, eius iuſſu à pictore ad viuum exprimebatur, cuius icon ſeu effigies Regi Hiſpaniarum poſtmodũ tranſmiſſa eſt. Animal illud mediocris magnitudinis erat, canem domeſticum vulgarem altitudine haud excedens, cuius roſtrum porcino ſimile protuberabat. Oculi ei parui erãt, nullæ aures, quarum loco duo ſaltem foramina hiabant. Pedes elephantinis (reſpectiuè tamen) per omnia ſimiles erant. Cauda ad dorſi fines lata, ſenſim in acumen deſinebat. Per atrij pauimentũ curſitans, ſuum porcorúmve grunniebat ritu. A capite ad caudam vniuerſum corpus ſquamis, pollicis articulum prioris æquantibus, conſtitutum erat tam ſolidis ac firmis, vt nec ferrum nec æs plus reſiſterent. Grandibus & frequentibus, non ſecùs ac incus quædam, à nobis plagis contuſus, nihil aliud quàm conuoluebatur, & echini more caput caudamque intrò condebat, vt globi exquiſitam rotunditatem præſtaret: nemine interim iuncturarum proportionem ſatis obſeruãte. Conglobatus nullâ, vel vi vel machinâ diuelli aut expediri poterat; relictus tamen, ſponte ſe iterùm pandebat aut explicabat, & quà via parebat errabat.

CAPVT VI.

De achkaro.

DE piſce hoc ſic narrat Vlricus Faber: Piſcis eſt etiam tam duram habens cutem, vt neque cultro neque ſagittâ Indicâ lædi & vulnerari poſſit. Non exiguę eſt magnitudinis, & multum damni reliquis piſcibus infert. Oua eius, quæ ad tres vel quatuor paſſus ab aquâ in terrâ ponit, ſaporem moſchi habent. Cibum præbet bonum, & minimè noxium per ſe. Cauda eius in delicijs habetur. In Germaniâ noſtrâ putatur hic piſcis admodum noxium & peſtiſerum eſſe animal, & vocatur crocodilus, eſtque communis opinio, eum qui hunc piſcem ſaltem intuetur, etiamſi piſcis halitu infectus non ſit, certiſſimâ morte mori. Quod quidem veritati conſentaneum eſſe, nemo negauerit: ſiquidem homini, etiamſi crocodilum non aſpiciat, certo certiùs moriendum. Dicitur etiam vulgò, quòd ſi piſcis hic in fonte quodam reperiatur, aut appareat, nullam eſſe rationem aliá eum interficiendi, quàm ſi ſpeculum ipſi opponatur, in quo ſe ipſum contemplari & intueri poſſit, tum enim aſpectu ſuæ ipſius deformitatis ſubitò eum interire & mori. Hæc auté omnia quæ de hoc piſce referuntur, figmenta ſunt & fabulæ: ſi enim vera eſſent, vel centies mortuus fuiſſem, qui piſciũ illorum vltra tria millia cepi & comedi: neque etiam de hoc piſce aliquid ſcripſiſſem, niſi ipſius naturam probè cognitam & perſpectam haberem.

CAPVT VII.

De ſchaubbut.

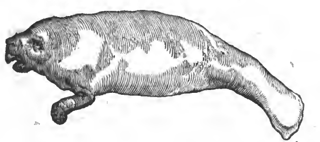
VOcantur ſchaubhut ſiue ſummere, piſces quidam piſcati, tantæ magnitudinis & roboris, vt naues ſæpè ingentes ſubuertant. Quando enim mare placidum eſt, & nullæ tempeſtates exiſtunt, tum tantâ ſæpè vi ad nauem feruntur, vt omnia in eâ concutiantur. Itaque nautæ hoc animaduertentes, mox dolium vnum atque alterum in mare proijciunt, vt cum ijs, relictâ naui, ſeſe oblectent.

CAPVT VIII.

De lupis & canibus marinis.

IN pleriſque Indiarum regionibus vber luporum marinorum natio, formidabilis vlulatu, edulis. Barbæ eorum ſeruiunt purgandis dentibus. Fertur etiam, dentes eorum dolorem ſedare dentium, ſi calentes contingant noſtros. Lapidibus veſcuntur, à vulturibus necantur. Inſiliunt illi in oculos luporum, & excæcant, ſic facilè dilaniant. Vultures illi ingentis molis ſunt, magno quoque odio & periculo cum tiburonibus pugnant. Luporum pelles, etiam iam aptatæ ad cingula vel crumenas, pelagus ſentiunt: eriguntur pili eorum, exaltato mari; comprimuntur, mari depreſſo. Cingula lumborum ægritudines medicantur. Profundè dormiũt, vehementer ſtertentes: ex ronchis enim deprehenduntur, & necantur. Franciſcus Berrie de canibus marinis hæc teſtatur: Cùm Thomas Candiſch in ſuo itinere inſulam quamdam ingreſſus eſſet, offendit ibi maximam copiam canum marinorum, qui anteriori ſui parte, quoad caput, collum & corpus medium, leonem oblongis & criſpis capillis crinibuſque per omnia repræſentant. Singulis menſibus catulos progenerant, quos lacte ſuo enutriunt. Hos canes interficere nullis armis potuimus, donec fuſtibus capita ipſorum percuteremus. quin etiam tanti roboris erant, vt noſtrûm tres vel quatuor vnum ſuperare & interficere vix poſſemus. Carnem habent boni cibi, quæ veruecinam ſapore refert.

MANATI PHOCÆ GENVS.

CAPVT IX.

De manati.

INgenuum monſtrum manati eſt. Eius hiſtoriam ex Ouiedo vſurpo. Ingens eſt piſcis marinus, tametſi in magnis huius inſulæ (Hiſpaniolæ videlicet) & aliarum prouinciarum fluminibus aſſiduè capiatur. Maioris eſt longitudinis & amplitudinis tiburone. Qui plenam adquiſiuere magnitudinem, fœdiſſimi ſunt aſpectus, nec multùm abſimiles illis vtribus, in quibus Medinę del Campo & vicinis locis vehitur muſtum. Caput habet piſcis iſte bouis inſtar, vel etiam maius: oculos exiguos pro corporis magnitudine, & binos craſſos pedes tamquam alas brachiorum loco, quibus natat, circa caput ſitos. Corio integitur, non ſquamis, valdeq; manſuetum eſt animal, aduerſa flumina ſubiens, & ſecundũ ripas, quas apprehendere poteſt, herbas depaſcens, nec aquam egrediens. In Americæ continenti ſolent ſagittarij ex cymbâ ſiue monoxylo huiuſmodi piſces & alios pleroſque occidere, quia in ſummâ aquâ natant: hamata itaque iacula conijciunt, in quorum ſummo tenuis, ſed validus alligatus eſt funiculus. Ictus piſcis fugit, funiculum autem laxat ſagittarius, in cuius extremo ligni aut ſuberis fragmentum eſt annexum, ne prorſus mergi queat funiculus, tum etiá vt appareat eius extremitas. Piſcis

verò iam feſſus, ob profuſum ſanguinem, & morti vicinus, ad littus appellit, tunc ſagittarius, collecto ſuo funiculo, donec ſuperſit dumtaxat decem aut duodecim orgyatum longitudo, eum ad terram trahit cum capto piſce, vel etiam donec vndis propellentibus terram contingat: ſagittarius porrò ſociorum auxilio ex aquâ educit. Adeò autem magni ſunt iſti piſces, vt iugo boum opus ſit ad vnum vehendum. Interdum autem cum manati iam ſaucius ad terram ab vndis propellitur, è cymbâ illum craſſis lanceolis feriũt, vt citiùs moriatur, quia mortuus ſummâ aquâ fertur. Huius piſcis caro præſtantiſſima eſt, & quadrupedis carni adeò ſimilis, vt qui integrum piſcem non vidiſſet, ſed eius dumtaxat partem aliquã reciſam, bubulam eſſe ſibi perſuaderet. Imò omnes mortales fallerentur, quia adhuc recens magis carnem ſapit quam piſcem: quæ autem conciſa & reſiccata, ſingularis eſt, & multo tempore incorrupta ſeruari poteſt. Anno 1531. ex hac ciuitate S. Dominici in Hiſpaniam, Auilam vſque, vbi tũc erat Imperatrix, hanc carnem tuli, & in Caſtellâ ex ſolo aſpectu bubulam Anglicanam optimã eſſe cenſebant, coctam verò non minùs quâm thynni carnem ſapere, imò illâ præſtantiorem eſſe. Capiuntur etiam hi piſces retibus ad id concinnatis. Habent porrò iſti piſces quoſdam lapides ſiue potius oſſa in cerebro, coli doloribus & nephritidi valdè vtilia, vt ij aſſerunt, qui in huiuſmodi morbis periculum fecerunt. Debet autem hic lapis primùm benè aduri, poſteà conteri, & per cribrũ tranſmitti; deinde puluis ille eâ quantitate, quam Hiſpanicus regalis excipere poſſit, ex generoſo vino albo vno hauſtu ſorberi. Hac enim ratione ſumptus manè diebus aliquot continuis, dolor adimi dicitur, calculuſq; comminui, & in arenam reſolui, quæ cum vrinâ eijcitur. Iſtud à viris fide dignis, qui eius periculum fecerunt, intellexi, multuſque conſpexi eius rei gratiâ diligenter hunc lapidem perquirentes. Solent autem ſinguli manati binos eiuſmodi lapides in cerebro habere, paruæ pilæ palmariæ magnitudine, aut nucis baliſtæ (orbiculares enim non ſunt) ac interdum maiores, pro piſcium magnitudine. Eamdem verò facultatem hos lapides habere arbitror, quâ præditi ſunt ij qui in coracini & vmbræ capite reperiuntur, ſi credendum Plinio, qui in cuiuſdam piſcis capite veluti lapides reperiri ait, valdè commendandos ad coli dolores, ſi ex aquâ bibantur. Horum piſcium nonnulli adeò magni ſunt, vt quatuordecim aut quindecim pedum longitudinem ſuperent, octo verò palmorum craſſitudinem, circa caudam ſtrictiores, & quaſi præcincti: à quâ ſtricturâ deinceps cauda longior & craſſior fit. Habet porrò manati circa pectus capiti proxima bina breuia brachia ſiue manus, cuius rei gratiâ Chriſtiani nomen manati indiderunt: Hiſpanis enim conſuetudo eſt, omnium quadrupedum anteriores pedes, manus appellare, & cùm iſte piſcis anteriore dumtaxat parte pedes habeat, ideò manus & non pedes ei tribuerunt. Auribus caret, ſed loco earum, exigua foramina habet, per quæ audit. Eius corium ſimile vſtulati porci corio, digitum denſum, cinetaceo colore, rariſque pilis præditum. Ex eo parato commoda cingula, & calceorũ ſoleæ fiunt, aliæque res ſimiles. Huius piſcis cauda à ſtrictiore illâ parte ad extremum vſque, tota neruoſa eſt: ex eâ in partes conciſâ, deinde ſoli per quinque aut plures dies expoſitâ & reſiccatâ, tandem in patellâ coctâ, ſiue veriùs frixâ, multa pinguedo elicitur; tota enim in pinguedinem reſoluitur. Eſt verò illa pinguedo, ſiue butyrum, ad oua in ſartagine frigenda aptiſſimum: quia, licet vetuſtum, non fit rancidum, neque mali ſaporis eſt. Vtile etiam eſt ad lucernas: nec deſunt qui in medico vſu commendent. Manati feminæ duo ſunt vbera in pectore: nam binos catulos parit & lactat; quod de nullo piſce vmquam audiui, prȩterquam de hoc & vitulo marino.

Adiungenda ſunt quæ Martyr ſcripſit de eodem mitiſſimo monſtro. Eſt namque teſtudineæ formæ, quadrupes, ſquamis tamen non conchâ munitus, corio duriſſimo, ita vt neque ſagittam vereatur, mille verrucis armatus, tergo autem plano, & capite penitus bouino. Aquatilis eſt & terreſtris piſcis, mitis, iners, vti elephas, vtique delphin, hominibus ſociabilis, ſenſu mirabili. Infantulum piſcem domi Regulus aluit dies aliquot pane patrio, ex iucâ & panico puta cõfecto, radicibus etiam alijs quibus homines veſcuntur. Adhuc paruulum proiecit piſcem in lacum ſuis ædibus proximum, tamquam ad viuaria; qui lacûs & ipſe ſuſcepit aquas, nec illas euomit. Eſt lacui nomen *Guaurabo*, qui dehinc *lacus manati* eſt appellatus. Liber in aquis piſcis vagatus eſt quinque ac viginti annos. Adoleuit in immenſum. Quæ de Raiano, quȩve de Arionæo delphinis feruntur, diſtant ab huius piſcis geſtis. Piſci nomen eſt impoſitum *matum*, quod ſignificat generoſum ac nobilem. Quando ergo ex Reguli familiaribus ei notis præcipuè, quiſquam in lacunæ ripâ, *Matum, matum*, hoc eſt, *generoſe generoſe*, clamabat, humani beneficij memor caput eleuans, ad vocantem pergebar, paſcebaturq; hominum manu. Si verò quiſpiam transfretandi cupidus, ſigna dabat, proſtratu ſuo traiecturos inuitabat. Decem aliquando monſtrum conſcendiſſe vno receptu, tranſportatuſq; fuiſſe omnes incolumes

mes pſallendo & cantando, compertum eſt. Sed ſi Chriſtianum quemquã eminus caput cerneret, ſubmergebatur, & parere recuſabat; quia fuerat à Chriſtiano iuuene quodam petulante affectus iniuriâ, qui in piſcem mitem & domeſticum iaculatus fuerat haſtam acutam. Licet haudquaquam læſus fuerit propter duritiem corij, quod habet verrucoſum aſperumque, illatam tamen ſentit iniuriam: & ſi quando vocabatur à notis, ex illo die priùs circumaſpectabat diligentiſſimè, nequis veſtitus Chriſtiano more adeſſet. Luctabatur in ripâ cum Reguli cubicularijs, ſed præcipuè cum adoleſcentulo Regulo grato, cum quo domi cibos aliquando ſumpſerat. Cercopitheco lepidior erat. Fuit longo tempore vniuerſæ inſulæ ſingulare ſolatiũ: nam & incolarum & Chriſtianorũ multitudo ingẽs ad monſtri miraculũ quotidie cõfluebat.

CAPVT X.

De hicoteis & ouis teſtudinum.

REdeo nunc ad Occidentem plagam. Iuxta fluuium Cocama (qui omnes alios excedit, etiam flumen quod *De la plata* ſiue argenteum dicitur) hicoteæ, quæ genus teſtudinis ſunt, terræ & humori aſſuetæ, & aliæ teſtudines inueniuntur, quorum oua ad ripã ſparſa inuoluuntur arenis octoginta aut centum, vbi æſtu Solis fecundantur, & pulli nullo pædagogo, nec matre nec nutrice accurrunt ad aquas. Sic prouida natura diſpenſauit ingenia. Frangerent, ſi incubarent teſtudines oua; ad minus fouere non poſſent. Sol nutrix & mater altera eſt. Fertur morbo Gallico cauſam eſſe comedentibus aſſiduè.

CAPVT XI.

De anguillis arenæ.

IN amne Zenu anguillæ merâ arenâ inuolutæ, & ab aquis procul reperiuntur. Idem alibi alijs piſcibus commune.

CAPVT XII.

De xaybis.

XAybæ non tantùm monſtrant matrem naturam diſpenſatricem & velut promum condum, ſed diligentem coquũ. In vaſculis horum cancrorum inueniuntur ouula cum iure quaſi condita cocco & alijs aromatibus ciborum condiendorum, quæ *eſpecies* dicimus vulgari ſermone: ſic color, olor, ſapor ſimulat condimentum. Itaque non eſt opus diligentiâ ad conficiendum pulmentum: ſatis eſt calefieri ad prunas. Nam ſi coquerentur, internum ius diſſiparetur alieno humore. Decreſcente lunâ ſapidiores ſunt. In Hiſpaniolâ reperiuntur.

CAPVT XIII.

De piſce ludicro, ſiue axolotl.

ILluuies menſtrua, & ludicrus geſtus, vnde nomen meruit, cõmendarunt axolotl, hoc eſt, luſum aquarum. Genus quoddam eſt piſcium lacuſtrium molli cute intectum, ac lacertarum more quadrupes, dodrantis longitudine pollicemq; craſſum, etſi interdum cubitum excedat. Vuluam habet muliebri ſimillimam, ac venter eius maculis fuſcis diſtinguitur. corpore medio ad caudam vſque, nempe prolixam, & quæ iuxta finem tenuiſſima ſit, paulatim ac ſenſim gracileſcit. Pro linguâ eſt cartilago breuis ac lata. Quaternis natat pedibus, in totidem digitos, perſimiles ranatum, fiſſis. Caput depreſſum eſt, & reliqui corporis proportione magnum. Hiſcens rictus, aterque color. Huic menſtrua ſingulis quibuſque menſibus fluere obſeruatum ſæpe ſæpiùs eſt, haud aliter ac mulieribus; tum venerem abundè excitare, haud ſecùs ac ſcinci facere ſolent, quos terreſtres crocodilos quidam vocant, ad quorum fortaſſe genus pertinet. Salubre ac gratum præbent alimentum, nec diſſimile anguillarum carni. Multis modis parari ſolent, frixi nempe, aſſi, elixique; verùm ab Hiſpanis magnâ ex parte ex aceto mulſo, addito pipere, caryophyllis, atque ſiliquaſtro Indico: à Mexicanis verò ſiliqueſtro ſolo, ſeu intacto, ſeu integro, familiariſſimo illis ac prægrato condimento.

CAPVT XIV.

De puſtâ piſciculorum genere.

CApiuntur in fluminibus Panucinorum quidam piſciculi, minimi digiti vix æquantes longitudinem atque craſſitudinem, ſed ventre ranunculorum inſtar paulò protuberantiore, puſta vocati, quibus ſimul cum miltomame permixtis & admotis, ſubuenitur paſſis eryſipelata, breuitate & facilitate mirabili.

CAPVT XV.

De catan piſce.

CAtan piſcis eſt quindecim pedes, cùm in perfectam magnitudinem adoleuit, longus, cortice tectus duriſſimo, laminis thom-

rhomboidis figuræ, paucisq́ue contexto, teſtaceæ pænè duritiei, nitidis,ac circa ilia cælatis, qui vicem loricæ præſtare poſſet. Roſtrum eſt prælongũ & acutum, ferrati dentes,& quaterno ordine diſpoſiti, ac pinnæ craſſiſſimæ binæ iuxta branchias, ac iuxta caudam vnica. Viuit in lacubus aut magnis fluminibus prouinciæ Panucenſis. Salubri conſtat nutrimento: ſed cùm parandus eſt hic piſcis, ſpoliatur corio. Viuit ex aliorum piſcium caninúmve raptu. homines quoque interdum aggreditur. Editur verò aſſus, non coctus aut elixus.

CAPVT XVI.

De conchâ nigrâ.

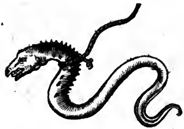
INſolentis formæ eſt quędam Panucenſis concha Veneria. Aurita eſt, ſed altera auris multò minor. Color extrinſecus niger, infernè verò ex nigro in cinereum vergens. Strijs diſtincta nouem, ſed quęob lineas alias tranſuerſim diſcurrentes in quoſdam ſecarentur orbiculos. Nec quidquam aliud de eâ habeo dicere.

CAPVT XVII.

De cancris Orientalibus.

CAncros maximos Oriens nutrit, licet inſuaues palato, inſignes naturæ inſolentiâ. Non, vt apud nos, ſub plenilunium vegetiſſimi & carnoſiſſimi ſunt, verùm contra ſub plenilunium macri, at ſub nouilunium pleni & carnoſi.

REVERSVS ſiue GAICANVS.

CAPVT XVIII.

De reuerſo ſiue gaicano.

GAicanus & reuerſus idem eſt. De hoc piſce hæc habet Petrus Martyr. Audi nouum genus piſcationis. Non aliter ac nos canibus Gallicis lepores per æquora campi inſectamur, illi venatorio piſce piſces alios capiebant. Piſcis erat formæ nobis ignoræ, corpus eius anguillæ grandiori perſimile, ſed habens in occipite pellem tenaciſſimam in modum magnæ crumenæ. Hunc vinctum tenent in nauis ſpondâ funiculo, ſed tantum dimiſſo, quantum piſcis intra aquam carinæ queat inhærere: neque enim patitur vllo pacto aëris adſpectum. Viſo autem aliquo piſce grandi, aut teſtudine, quæ ibi ſunt magno ſcuto grandiores, piſcem ſoluunt. Ille cum ſe ſolutum ſentit, ſagittâ velociùs piſcem aut teſtudinem, quà extra conchile partem aliquam eductam tenet, adoritur, pelleq́ue illâ crumenariâ iniectâ, prædam raptam ita tenaciter apprehendit, quòd exſoluere ipſam, eo viuo, nulla vis ſufficiat, niſi extra aquæ marginem paulatim glomerato funiculo extrahatur: viſo enim aëris fulgore, ſtatim prædam deſerit. Prædâ autem iam circa aquę marginem euectâ, in mare ſaltat piſcatorum copia tanta, quanta ad prædam ſufficiat ſuſtinendam, donec è naui comites eam apprehendant. Prædâ in nauim tractâ, funiculi tantum ſoluunt, quantũ venator poſſit ad locum ſuæ ſedis intra aquam redire, ibiq́ue de prædâ ipſâ peralium funiculũ eſcas illi demittunt. Piſcem incolę guaicanum, noſtri reuerſum appellant, quòd verſus venetur. Quas teſtudines eo modo captas, quæ nauiculã illis ferè implebant, noſtris dono dant: cibus eſt enim apud illos non illætus. Ouiedus paululum fuſiùs piſcem ipſum & indolem exhibebit. Dicit, piſcem palmum longum, aſpectu fœdum, ſed ingenti animo atque aſtutiâ præditum: cum alijs piſcibus interdum capi, eumq́ue boni ſaporis eſſe, imò etiam ex optimis qui in mari capiuntur.

nam

nam ſiccâ & firmâ carne,non viſcoſâ præditus eſt;quod aſſero,quia me illo veſci ſæpiùs contigit.. Aliqui autem ex hoc piſcis genere in venationis vſum ſeruare volentes, patuũ, necdum adultum deligunt,&in aquâ marinâ eſcâ eius natoræ conueniente alunt,donec eam quam dixi magnitodinem attingat, & ad venationem, quam inſtituunt, aptus ſit. Tum hunc piſcem,alligato tenui,ſed valido funiculo, ſecum in cymbâ ad mare deferũt, conſpectoque aliquo manati, alióve piſce ſum mâ aquâ natante,illicò Indus ſumptum in manus reuerſum piſcem, alterâ demulcet & blanditur vernaculo ſermone,admonens forti & valido ſit animo, maximumq́; quem conſpexerit piſcem alacriter adgrediatur;atque cùm commodum videtur, eum in magnos piſces conſpectos emittit.Reuerſus magnâ celeritate in teſtudinem aliúmve quemlibet magnum piſcem impetum faciens, eius lateri aut ventri ſeſe adfigit, & validè ſtringit. Piſcis ſe ictum & comprehenſum ſentiens à paruo illo piſce, nunc in hanc modò in alteram partem ſe conuertens, per mare fugit Intereà piſcator Indus funiculum multas orgyias longum laxat,& tandem dimittit, quia in extremo vel lignum vel ſuber annexũ habet, ne ſubſidat, ſed ſui indicium præbeat. Poſt modicum temporis manati, aut teſtudo, quibus reuerſus adhæret, defatigati verſus littus feruntur: piſcator autem ſenſim funiculũ in ſuam cymbam colligit paucarum orgyiarũ tenus, quibus paulatim reuerſum cum ſuo captiuo trahit,donec terram attigerit, vndis etiam illum propellentibus. Illicò Indi piſcatores in arenam deſiliunt,atque ſi teſtudo capta eſt,eam conuertunt, vel etiam in ipsâ aquâ (nam periti ſunt natatores) & in ſiccum pertrahunt: ſi verò manati ſit,eum feriunt donec mactent,prædâ in littus pertractâ ſummâ cum animaduerſione: & ſenſim amoliendus eſt piſcis reuerſus; nam adeò firmiter prædæ adhæret, vt ſi quis vi adimere vellet,in partes diſcerperet. Indi blandis verbis id faciunt, magnas gratias agendo pro prædâ adquiſitâ. Habet porrò reuerſus piſcis ſquamas graduũ inſtar diſpoſitas (& otis humani aut equini palatum) eaſque tenuiſſimis quidé, ſed acutiſſimis & validis ſpinis præditas, quibus ſe prædæ affigit, per maximam corporis partem ſparſas, præſertim autem toto dorſo à capite ad dimidiam corporis partem, minimeque verò in ventre, & quia dorſo prædæ ſeſe affigit.Reuerſum ſiue inuerſum appellant.Adeò autem ſtolidi ſunt iſti Indi, vt iſtum piſcem eorum ſermonem & blanditias intelligere exiſtiment, nec animaduertant, hanc eſſe piſcis iſtius naturalem proprietatem, cùm plerumque contingat tiburones & teſtudines in Oceano capi,quibus adfixi & inhærentes inueniuntur reuerſi: vnde apparet, poſteaquam ſeſe alicui piſci adſixerunt, ſeſe ab eo liberare non poſſe, niſi cum temporis intervallo.

Chriſtophorus Columbus paulò aliter ſimilem piſcationem ſic narrat: Rurſus progredientes, comperêre piſcatores quoſdam, qui in cymbis,id eſt,in cauâ arbore piſcabantur, qui piſcem rudentibus adligauerant naui,eumque poſt ſe trahebant. Eius forma eſt nobis incognita, & niſi grãdiuſculum caput haberet, inſtar anguillæ formaretur. Capite geſtat pelliculam quamdam, quæ ſimilitudinem habet crumenæ alicuius. Cùm verò piſces vel teſtudines emerſerint ſupra aquã, mox is piſcis ſolutus mittitur ad eos,qui telo actior, ac omni volucre ocyor, condicto vibrat pellem, quam diximus marſupium referre aliquod, piſces corripit, ac retinet ſuâ pelle impeditos, nec priùs prædam dimittit, quàm aërem ſenſerit,cuius eſt impatiens admodum: tunc vincto rurſus piſce prædam legunt,nam nobis adſtantibus cepere calandras quatuor prægrandes, quibus nos donarunt amicè,eaſque in cibatu ſuauiſſimo habuimus.

Ipſum piſcem Franciſcus Hernandus ſic deſcribit: Piſcis eſt ex galeorum genere,tres ſpithamas longus, figurâ mirabili: nam vix poſſis diuinare an natet ſupinus vel pronus, imò iudices,cùm ſupinus eſt,pronum iacere; & cùm pronus,ſupinum.Cauda eſt nonnihil lunata: pinnæ circa branchias quaternæ, ſingulæ verò iuxta ventrem & dorſum. Roſtrum eſt acutum ,labrum inferius longius ſuperiori latiuſque, & ad ſuperiora contortum; compreſſum caput, ac raſtello ſpinifero,octo vncias longo,&tres lato.Inſigne quo adhærere ſolet tiburoni,& alijs cetaceis magniſque piſcibus , fallitque ſpectatores, corio nigro tegitur, & aliorum nutrimento conſtat. Viuit in Oceano Septemtrionali, cui eſt admodum frequens. Vtuntur eo piſce Indi hami loco.

CAPVT XIX.

De piſce romerreo.

DE hoc piſce ſcribit Franciſcus Hernandus in hunc modum: Piſcis eſt ſpinoſus,Oceani Septemtrionalis alumnus, dodrantem plus minùs longus, tres vncias craſſus;corio rectus molli, & pęnè teres. Lunatâ conſtat caudâ, & roſtro reſimo atque compreſſo, oculis magnis, ſi magnitudini corporis compararentur,pupillâ nigrâ,ac lureâ iride. Senis natat pinnis, quarum altera medio pænè dorſo in caudam vſque procedit, ſen-

ſenſim ſeſe attenuans, & à quibuſdam præacutis ſpinulis ſumens exordium: altera à pudendo pænè ipſo in caudam ferè deſcendit, vtrimque à brachijs ſingulæ, binæque paulò ante initium ventris. Color vniuerſi corporis ex albo in cæruleum tendit, quamquam dorſum caputque cyaneo exſaturato videantur nitere, vniuerſumque corpus ſenis pauonini coloris tranſuerſis in diſcurrentibus orbibus ambiatur. Extrema corporis caudam contingentis quadrata ſunt, & quaternis veluti dorſis diſtincta, quarum bina quæ in latera excurrunt, deſinunt in acumen. Caudæ initium pauonino exſaturato ſplendore. Micant mediæ vtrimque partes, dilutiores ſunt ſequentes exſaturatæ, ac demum poſtremæ candentes. Vocatos tiburones magnâ ex parte ſequitur, aut quia ab eius excrementis nutrimentum ſumat, aut ne è proſpectu occurrens queat ab 'vſque adeò immani beſtiâ deuorari, cùm aliàs inſectanti difficilè ſeſe in latera contorquens, non ſoleat eſſe illi nocumēto. Salubre gratumque, & ab omnibus expetitum nutrimentum exhibet, quamquam elixus in primas menſas magnâ ex parte venire ſit conſuetum.

CAPVT XX.

De tiburone.

IDem Franciſcus Hernandus de tiburone ait: Cetaceus piſcis eſt, ex genere oblongorum, Oceani incola, quindecim interdum dodrantes longus, voraciſſimus, curſu velox, nec omnino ſtupidus, & bina humana corpora ſæpenumerò craſſus; ore, quod roſtro vnciarū decem interuallo ſubiacet, lunato, vallatoque ſupernè trino dentium præacutorum, ac ſeſe mutuò ſerræ modo ſubintrantium, ac quaterno infernè binūm dodrantum rictu, & brachijs vtrimque quinis: roſtro ranæ obrotundo, pinnis ſingulis vtrimque iuxta branchias, totidem iuxta pudenda, iuxta caudam vnicâ, alterâ omnium maximâ imminente dorſo ſtatim à branchijs, alteraque iuxta caudam modicâ, à contrario alterius paruæ, ſed in oppoſitam partem vergente caudâ magnâ, craſsâ, falcataque, & ſupernâ parte triplo aut quadruplo longiore atque latiore, & iuxta exortum quibuſdam paruis cauitatibus inſigni: oculis modicis, longo inter ſeſe diſtantibus interuallo: pupillâ magnâ, & ſub luteâ iride, corio verò ceterorum cartilagineorum, cùm ſeſe tendit, nullis ictibus penetrabili; dorſo ac lateribus cæruleis exſaturatis, ac ventre candenti. Mirum eſt, bina pendere mari oſſea pudenda, caua, alba, dodrantem longa, & ternis ſingula, glandis loco, longiuſculis noxia acuminibus, quibus nouaculæ modo facilè quiduis obuium abſcindit. Maleficum animal eſt, atrox, ac hominum deuorator: adeò viuax, vt in perquam tenues etiam diuiſum apolectos, affixumque veru, palpitet, ac vitam adhuc videatur mordicus retinere. Mediocre præſtat, & quale alij congeneres piſces, dum paruum eſt, alimentum; ſed prouectius, durum, ingratum, in ſalubre, & fluxum alui ciens. Vnicum eſt illi inteſtinum, ſatis amplum; vnde tam improba conngit voracitas. Cor paruum ſubalbidum, laxum, & vſque adeò viuax, vt eductum, & in varias partes ſectum, diutiùs conſpiciatur moueri, ventriculiſque diſtinctum. Stomachus vaſtus eſt, hepar candens, in duas partium tenias, quatuor dodrantes longas, ac decem vncias latas. Splen verò iocinoris longitudine, ſed duas tantùm vncias longus.

Noſter Acoſta de tiburone hæc habet: Hayen verò ſeu tiburonum admirādorum ſatietas nos numquam capere potuit: quorum vnum in portu capi vidimus; in cuius capite lanionis culter, cum magno ferreo hamo, & grandi capitis bouini cornu adhuc ſtipati, reperta fuerunt. Spectaculum quoddam iucundum viſuri per otium, quartam occiſæ gruis partem, ſupra lacū proximum in mare affluentem, ſuffixā appendebamus: quo facto, dicto citiùs odoris vi illectus tiburon aliquis adnatauit. Ergo vt ſpectaculi ex diuturnitate gratia maior eſſet, curatum erat, vt eſca altiùs attolleretur. Nihilominùs tandem tiburon vno momento illicò prædam nactus erat, in ſublime ſeſe tātâ facilitate ſurrigens, vt propè aduolitaſſe videretur. Prædam arreptam minutim illicò diſcerpſerat, vt qui dentibus acutiſſimis & fortiſſimis donatus ſit. Circa tiburones aſſiduè piſciculi minuti frequentes, romeret vocati, obnatant, quos tiburones à ſe arcere non ſatis queunt. Hi ex prædarum detrimentis, quæ tiburones amittunt, victum ſibi parant.

CAPVT XXI.

De galei quodam genere.

TRanſſcribo hîc Cluſij ſententiam. Inter galeorum genera, qualia à Guilielmo Rondeletio libro 13. Hiſtoriæ piſcium deſcribuntur, referendum hunc exoticum piſcem arbitror, & forſitan ac āthiæ ſpeciem aliquam cenſendum: nam ſpinam ſiue aculeum habebat, non quidem in dorſo, ſed pænè in ceruice, illaque vnicam. Erat autem corpore longo, trium fere pedum longitudinem explente, coloris (reſiccatum enim & exenteratum dumtaxat conſpiciebam)

GALEI GENVS.

ciebam) ex cineraceo fuſci, in quo tamen quidam candor, præſertim in tergore, adhuc eluceret: viuum enim & recenter captum argentei pænè coloris fuiſſe intelligebam. Medij corporis ambitus pedis, hoc eſt, duodecim vnciarum longitudinem æquabat. Cartilagineus verò erat, & læui cute præditus; roſtro lato, ſed in obtuſum deinde acumen deſinente. Oculi magni erant, è quorum infimâ parte enata erat membrana, quæ ſurſum ſeſe attollens, velut nubes caliginem illis offunderet. Oris rictus non valdè latus, in ſupinâ capitis parte maxillas in obtuſum angulum deſinentes habebat, ferè vt ſimiæ: quaternis autem dentibus os præditum erat, binis in ſuperiore maxillâ, totidem in inferiore; iiſque firmis, quorum ſinguli quibuſdam ſulcis erant diſtincti, vt pluribus dentibus armatum os eſſe videretur. Corpus à ceruice ſenſim gracileſcebat: ſpinâ ſiue aculeo in eâ parte, quâ dorſum ceruici connectebatur, ſito, eoque ſex vncias longo, infimâ parte lato & cauo, ſupernâ autem valdè acuto. Pinna ſurrecta innitebatur quatuor pænè vncias longa. Binas dumtaxat in lateribus branchias valdè apertas obſeruabam, vtrimque videlicet vnam, cùm aliorum galeorum genera denas habeant, in ſingulis lateribus quinas. Has ſequebantur duæ pinnæ ad natandum idoneæ, longiores quàm in vllo galeorum genere conſpexerim, nouem videlicet vnciarum longitudinem æquantes. Binas alas habebat ex vtraque podicis parte, quatuor vncias longas, illaſque bifidas, hominúmne induſtriâ ſic fiſſas, an à naturâ, nihil pronuntiare poſſum. Alia deinde pinna in dorſo paullò infra eam, quæ ad aculeum erat, exoriebatur, ad extremam ferè caudam vſque inæqualiter porrecta, hoc eſt ad eam vſque caudæ partem, quæ tenuiſſima, & ſeptem vncias longa, muris caudam quodammodò æmulabatur. Podici, qui in ſupinâ parte, vt in reliquis piſcibus, ſitus, vicina apparebant bina foramina, in quem vſum, ignoro. Capitis porrò cutis ſiccitate adeò erat contracta, vt nulla circa oculos, nulla ante eos foramina obſeruare potuerim. Ceterùm quales fuerint piſcis partes interiores, vt deſcribam, nemo à me expectare debet, vt qui exenteratum & reſiccatum (quemadmodum anteà dixi) dumtaxat viderim anno a Chriſti Natiuitate milleſimo ſexcenteſimo primo, anno tamen præcedente captum in Septemtrionali Oceano ab his qui halecibus irretiendis operam nauarant; quos ſi conſulere licuiſſet, exactiorem deſcriptionem dare potuiſſem: ſed ſi oblongum caput haberet, non incommodè forſan dux cetacei generis apud Ælianum cap. 13. lib. 11. de Animalibus, cenſeri poſſet.

CAPVT XXII.

De generibus lutrarum.

Videtur lutræ genus ahoitzotl, canis Melitenſis magnitudine, nigro & pullo variegatur. Huic proximus eſt leo aquaticus. Pænè ternas prolixus ſpithamas, rufo ad dorſum obſcuriore pilo, longo & molli, roſtro tenui & longo, incuruo vngue, breui crure & aure, caudâ longâ duos dodrantes. Victitat piſce: viuit non procul littore Auſtrali. Eius vſus ſola pellis.

CAPVT XXIII.

De cattiuari.

IOannes Stadius ſcribit, cattiuare dici animal amphibium, veſcens iunceo quodam genere in ripis aquarum dulcium naſcente. Si metus ipſum inuadat, fugit in aquas vſque ad imum. Ouem magnitudine ſuperat: caput leporinn conforme eſt, craſſius tamen, & minùs auritum: caudam obtuſam & breuem habet, crura ſatis alta. Veloci etiam per terram curſu ex flumine alio in alium fugit. Pilos ſubnigros, & in pedibus tres digitos habet. Suillam ſapit comedenti.

CAPVT XXIV.

De piſce tauriforme.

PIſciculus eſt, inquit Franciſcus Hernandus, vix duos palmos longus, ſed pinnâ munitus caudæ inſtar, ſex pæuè prolixâ digitos: corio inteἁus duro, fuſco, ſed circa ventrem candenti, & vbique pentagonis ſex anguliſve diſtinctos figuris. Os eſt minimum, ſed longiuſculis munitum dentibus: oculi magni, pinnæ circa aures binæ ſatis paruæ, quemadmodum & aliæ duæ, quarum altera circa extrema ventris eſt, altera verò iuxta poſtremum dorſum; mirum eſt, in hoc piſciculo duas prominere iuxta frontem ſpinas acuminatas, infractæ duritiei, inſtar corniculorum, ac totidem alias eadem magnitudine & formâ circa ventris poſtrema.

CAPVT XXV.

De piſce gibbo.

ACacana vocatur dodrantalis piſcis, inſignis prolixitate inferioris labri, & eminentiâ gibbâ, quę à capitis exordio vſque ad os, quod perexiguum eſt, arcuato deſcendit flexu. Dorſum lateraque cyanea ſunt, venter ac laterum pars alba, ac præter duas pinnas quæ circa branchias ſunt vtrimque, vnicam anguſtam & longam, & aliam paruam, duæ aliæ viſuntur breues, altera à medio ventre, altera verò à dorſo in caudam vſque procedens. Squamoſus non eſt, & tamen bono conſtat alimento. Mare illum ad me miſit Auſtrale; etſi quidam referant in Septemtrionali quoque reperiri.

CAPVT XXVI.

De piſce tereti.

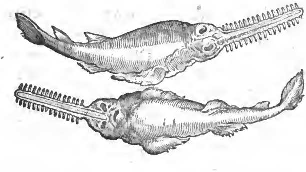
CAndidos quoſdā piſces vniuerſim vocār Mexicani yztacmichin, ad quorum ſpectant genus tres ſpecies magnitudine diſcordes. Omnium maximus amilotl dicitur, medius xalmichin, minimus yẑtacmichin. De priori nunc ſermo. Eſt amilotl ſiue piſcis teres, lacuſtris, ſquamoſus, candeſcens, maculis aſperſus pullis, ſeſquidodrantem longitudine, & pollicem craſſitudine excedit. Binas pinnas habet in dorſo, totidem in ventre, vtrimque vnā, ac infra ventrem alteram. Caput eſt oblongum, roſtrū acuminatum: ſed inferna maxilla prominentior. Oculi ſunt nigri, iris aurea. Auſeum caput, venter luteus, adeoque reliquum pæne corpus. Victum eius ſic commendat Franciſcus Hernandus. Optimum & concoctu facile prębet alimentum; nam & ouis capitur magnā ex parte onuſtus, adeoque gratum, vt cùm grauem quamdam eu aliſſem ægritudinem, mihique nutrimenta omnia, à ſanis hominibus & ſagacioris palati vehementer expetita, ſorderent, diſplicerentque vehementiùs, hoc vno cibi genere ſuauiſſimè vſus ſim, & ad vires inſtaurandas non mediocriter adiutus. Sed magnitudo ipſa adeò gratiā commendat, vt quò in maiorem amplitudinem adoleuerit, eò maiori habeatur in pretio, expetatur auidiùs, rariùs inueniatur venalis, inuentuſque ematur cariùs.

CAPVT XXVII.

De piſce ſerrâ.

ATototepecenſibus dicitur tlateconimichin quidam piſcis Auſtralis. Excedit dodrātem: ſed anguſtus ſatis, lunarā caudâ, acuto capite, peracutis dentibus exiguis, ſed multis; binis (præter branchias ſupra inſraque, & ab vtroque latere) pinnis, vnâ circa dorſum, alterâ circa ventrem: ab his in caudam vſque eminent protenſi quidam velut dentes, vnde impetrauit nomen. Diuerſę formæ ſunt alij piſces ſerræ, quos piſtrices antiquorum Roodeletius putauit. Huic ſerra vel cornu eſt vtrimque dentatum, de quibus ſententiā Cluſij exhibebo. Quamquam autem negare nun poſſim, hunc piſcem in ingentem magnitudinem creſcere, vt ex pleriſque noſtris conieἁuram facere licet, ipſius tamen formę ratione, inter galeorum aut cunicularum potius genera referendus eſſe videtur, quàm inter cetaceos, cum quibus nullam prorſus ſimilitudinem habet, quemadmodum non tantùm ex icone acceptâ,

PRISTIS ſiue SERRA.

ceptâ,ſed ex integro piſce reſiccato obſeruabam,quem illo ipſo anno Iunio ſubſequente Amſtelredami conſpiciebam apud Henricum ab Os;ſic vt ex illo coniecturam facerem, in eâ picturâ,quę ad me miſſa, nimiam corporis craſſitudinē fuiſſe expreſſam. Erat porrò hic piſcis corporis formâ & colore galeorum generibus, aut caniculæ Ariſtotelis valde ſimilis: nullis tamen maculis, vt illa; conſperſam cutem habens, perinde tamen rudem, & inſtar zygænæ cutis aſperam, fuſci in dorſo coloris (quem videbam, cineracei erat) in ventre candicantis, & ſex pinnas habebat,in lateribus, medio videlicet pæne corpore binas (quibus in illo,quem conſpiciebam, vicinæ erant quinæ, vtrimque anguſtæ oblongiuſculæque branchiæ; icon autem accepta nullas expreſſas habebat) ſub podice binas;ſupra caudæ initium,extremo ſcilicet dorſo quintam; ſextâ verò, in quam extrema cauda deſinebat. Caput in longum & anguſtum, planum & firmum roſtrum porrigebatur, vtrimque multis dentibus ſiue oſſeis firmiſque & rectis ſpinis ex aduerſo ſitis ſerræ inſtar munitum, viginti vel etiam pluribus. Certè piſcis illius,quem conſpiciebam,roſtrum,licet ſeptem vncias duntaxat longum eſſet, totus verò piſcis binos pedes cum triente,ſiue octo & viginti vncias non ſuperaret, duodetriginta tamen oſſeis ſpinis valdè acutis in vtroque latere erat munitum. Quanta autem eſſet eius piſcis, cuius pictura ad me miſſa, longitudo,ignoro: ſed in roſtro numerus ſpinarum, qui in ſingulis lateribus erat expreſſus, vigeſimum non ſuperabat: binos verò oculos in pronâ capitis parte habebat, binas nares in ſupinâ, & infra illas oris ſciſſuram,vt zygæna,ferè tranſuerſam, in quâ nulli dentes expreſſi, nec in eius quem conſpiciebam oris ſciſſurâ,tametſi diligenter requirerem,vllos obſeruare poteram. Reperitur hic piſcis vt plurimum in Oceano occiduo. Certe quotquot mihi videre licuit roſtra variæ magnitudinis, ingentia,mediocria,exigua,inde relata dicebātur.

CAPVT XXVIII.

De aurato piſce.

Dabo ex Franciſco Hernando venuſti huius piſcis deſcriptionem. Piſcis eſt Oceani Septemtrionalis incola, ſpectatu pulcherrimus, ſex dodrātes magnâ ex parte longus, vnicum plus minùs latus, ac ſenſim ab ano ad caudam,quæ lunata eſt,gracileſcens, roſtro incuruo compreſſoque,& ore,ſi corporis magnitudini conferatur, paruo, multiſque supernâ parte, ſed paruis dentibus horrido,ſquamoſus,magniſq; oculis; pupillâ nigrâ, & iride aureâ, quale etiā vniuerſum corpus eſt,ſed heliotropio quoq; ſimili, & ad Solis repercuſſus in cyaneum pauoninumque & varios colores tendente, ac cyaneis maculis vndique conſperſo. Pinnâ cæruleâ, quales reliquæ quoque ſunt, vnicâ circa dorſo ab ipſo capite ad vſque caudam procedente ſenſim ſe attenuante, binis circa latera ad branchias mediocribus, duabuſque alijs infernâ parte, non longè ab his, eadem pænè magnitudine, alterâ verò quæ à poſtremo ventre ad caudam vſque circiter procedit. Grati eſt nutrimenti, ſed quod duriuſculum ſit, & quàm citiſſime putreſcat. Alatis piſciculis victitat, qui cùm ad mugilum genera videantur pertinere, pinnis vtrimque ſingulis longiuſculis, & auium pennas quo-

dammodò imitantibus, & barbâ integrâ, pæne eorum æquante magnitudinem, ab inferiore labro dependente inſignes ſunt. Hos auidè inſectantur, nec non naues, vt eis quæ in mare proijciuntur, ali poſſint. Ad hæc tria genera pertinere videntur, & ei potiſſimum ſpeciei eſſe ſimiles, quam Rondeletius pro priore omnium curauit depingendam.

CAPVT XXIX.

De rubetis lactifluis.

Alit Mexicanus lacus rubetas diſparis magnitudinis: tamacoli vocantur exiguæ, aliæ monſtrificæ amplitudinis dicuntur aquaquæ: harum lac poſteriore fuſum parte veneficum.

CAPVT XXX.

De conchis.

Varium conchæ genus in mari Auſtrali Nouæ Hiſpaniæ, vnũ xuchpaltapachtli ſeu concha minij coloris, auriculara dicitur, mediocri magnitudine, tranſuerſis ſemicirculis, lineas ſecundùm rectum procedentes ſecantibus, ac colore minij rubeo diluriore, ac luteo in rubrum tendenre diſtinctum: alterum maiuſculum, ac lineis ſimillimum, ſed colore candido, rubeo & fuſco varium: ac demum tertium, circa auriculas rubeo diluto fuſcoq; colore, ex lineis dumtaxat rectis, ſed quæ in eo ipſo procurſu in ternos finianrur orbiculos: quarum nihil inſigne accepi, præter formam quæ videtur à maris Mediterranei & Septemtrionalis conchis quadamtenus diſſidere.

CAPVT XXXI.

De conchâ muſcosâ.

Auſtrale quoque Indiarum pelagus alit tapachporcauhqui, ſeu concham muſcoſam: meruit iſtud nomen, quòd muſcus illi innaſcatur.

CAPVT XXXII.

De brage.

Communem vrrique Oceano piſcem vocat miſtecæquaretl, Mexicani axolomichin, Hiſpani brage: ad duos autem vel tres palmos adoleſcit. Duas prælongas geſtat barbas, cauda lunata, longa pinna ſupra dorſum, binæ ad ventrem, totidem ad collum: dorſum illi nigrum, pectus candens.

CAPVT XXXIII.

De piſce Metenſi.

IN fluuio Metâ & alijs, Venecuelæ piſcis eſt inops ſquamis, anguillæ formâ, non ita longior, & capite & corpore craſſior. Hic cùm mordet hamum, arcanâ qualitate trepidare piſcatorem facit, vt arundinem ſuſtinere nequeat: idem alijs accidit, ſi velint illam ſuſtentare. Si piſcator in equo ſit, eidem animali tremor: dimiſſâ arundine, omnes tuti & ſani. Nihilominùs piſcis innoxius eſt ſtomacho, gratus palato.

CAPVT XXXIV.

De lumbricis.

VIs quædam tenuiſſimorum lumbricorum yzcahoitli dicitur, capitur retibus, ſeruatur vaſibus capacibus, deferẽda in mercatus. Poſtquam concoxerint illam inſtitores, in pullum colorem abit, & odorem ſpargit, non abſimilem ouis piſcium, videtur panis. Fiunt ibi placentæ, quas exſiccatas ſeruant. Emixis & nutricibus auget lac.

CAPVT XXXV.

De piſce volucri.

NOctu volucres quidam palmaris longitudinis in naues claſſis Indicę cadere ſolent & capi; habent membranaceas alas, veſpertilionum ferè inſtar, ijs explicatis, ad centum vel ampliùs paſſuum interuallum ſuperuolant aquas, vt alios piſces inſequentes effugiant; ſed in rapacium mannarum auium vngues incidunt. vndique diſcrimina ſubeunt, ideò citò merguntur, vt periculo ſe ſubducant cæli.

CAPVT XXXVI.

De ſeecanauc.

IN Virginiâ ſeecanauc reperitur. Piſcis eſt teſtacei generis, circiter pedem latus, caudâ cruſtaceâ, multis pedibus præditus vt cancer, oculis in dorſo imminentibus, boni ſaporis: amat aquas marinas reſtagnantes.

CA-

MORSS PISCIS.

CAPVT XXXVII.

De morſs piſce.

IN Iurâ & Corelâ, vt prodit Mathias à Michou, ſunt aliqui montes mediocris tumoris, non altiſſimæ elationis, prout quidam putauerunt & ſcripſerunt. Supra montes autem Oceani, qui mediocres ſunt, per totum Septemtrionem Oceano adiacentes, ſcandunt ex mari piſces morſs nuncupati, dente ſe ſupra montem continendo, ſcando, & aſcenſum promouendo: dumque ad ſummitatē montis peruenerint, ad vlteriora greſſum promouendo, ad alteram partem montium volitando decidunt. Hos illæ gentes colligendo, dentes eorum ſatis magnos, latos, & albos, pondere grauiſſimos, capiunt, & Moſcouitis pendunt atque vendunt. Moſcouitæ verò his vtuntur: ad Tartariam quoque & Turciam mittunt, ad parandum manubria gladiorum, framearum & cultrorum, quoniam grauitate ſuâ maiorem & fortiorem impreſſionem impingunt.

CAPVT XXXVIII.

De piſcibus ſubterraneis.

CAribes, cùm æſtus exſiccauit paludes, effodientes reperiunt breui labore aquam, & varia piſcium genera in illâ humiditate ſeruata, præſertim quos vocant armadillos, g[illegible]tos palato.

CAPVT XXXIX.

De muſcâ paluſtri.

MAgnam & continuam annonam plebi Mexicanę ſuppeditat paruula muſca lacuſtris, axaxayacatl dicta, quoniam facies illi aquoſa quemdam huius elementi candorem ſimulat. Vber illarum copia ad retia venit ſtatis temporibus. Ex ijs tritis & commixtis globuli præparantur ad emporia totius anni: coquunt illas indigenæ maizij ſpicæ membranis conuolutos, conjectoſque in nitratam aquam, atque ita bonum, multumque, nec guſtu inſuaue præſtant alimentum: quin & eiſdem aluntur mille auicularum domeſticarum genera, quæ incluſa caueis, non ſine audientium voluptate occinere ſolent. Sunt earum muſcarum maiorum minorumque bina genera, ſed in minimis diutiùs immorari, dum ad maiora propero, neceſſarium non duxi.

CAPVT XL.

De ouis muſcarum.

DAt quoque Mexicanus lacus magnam vim ahoautli; ſic vocant oua axaxayacatl, cuius muſcæ vicina mentio fuit. Simillima ſunt papauerino ſemini: capiturque proiectis in lacum funibus humeri ſemorſve craſſitudinis, laxiùs tamen contortis, quâ parte fluctus tumidiores ſunt, quibus commota turbataque ſolent adhæreſcere; inde corradunt ea piſcatores, atque in magna vaſa recondunt. Ex his autem effingunt placentas, illiſque ex caolli parāt perſimiles, aut orbes, quos tamales patriâ linguâ vocāt; aut digeſta in inuolucra ſpicarum maizij reponunt, vt deinde occaſione oblatâ aut torrefactione parent fercula. Piſcoſum quiddam ſapiunt, vt alia piſcium oua, nec omnino malum feruntur præſtare alimentum, quod licet andum ſit & ſtrangulans, ventriculum tamen debilem ac diſſolutum firmat.

CAPVT XLI.

De ouis piſcium.

MIchipillin, ſeu oua piſcium, dicitur genus quoddā lacuſtre album, quod ex omni piſcium in lacu degentium Mexicano conflatur multitudine, vnde factum eſt illi nomen. Statis anni temporibus eadem capitur palude, haud aliter quàm rhyuni, trichię, ſcombri, ſimileſque piſces, alij gregatim vagantes in Oceano. Agmen piſciculorum eſſe creditur, haud lendibus maiorum. Medio id procedit alueo, in neutrum littus inclinans, tam numeroſâ multitudine, vt quinque cubitorum interuallum aut amplius occupet.

Non prætermittunt occaſionem piſcatores; ſed diligenti obſeruatione & curâ vagâtes piſciculos captant excipiúntve retibus, atque ita non mediocris ſolet ſępenumerò fieri captura. Coquuntur ijdem ahenis fictilibusve vaſis, ferculiſque, vbi opus eſt, adijciunt, addito ſiliquaſtro chillive: quo apparatu neque modico neque ingrato cibo conſtant, ſed quo non modò Indi, verùm aduenæ quoque Hiſpani ſæpenumerò veſci gaudeant.

CAPVT XLII.

De cicadâ lacuſtri.

AEnez quoque victum iuuat ſquillatum pænè ſapore. Inſecti lacuſtri genus eſt aenez, cruſtatum, patuum, depreſſum, tres digitos latos longum, ac toto corpore, ſi ventrem excipias, teres, ſeptem tranſuerſis inciſum lineis virentis coloris, ternis vtrimque cruribus tenuibus ac longis, quæ verſus caput procedentia, ſenſim fiunt breuiora. Capite, oculis, totaque corporis formâ terreſtri cicadæ fere ſimilis eſt.

CAPVT XLIII.

De ſcarabæo lacuſtri.

SI non gulæ, ſeruit fami aut inopiæ ſcarabæus lacuſtris, Indis atetepitz, à duritate cruſtæ. Mexicanis lacubus eſt frequens, formâ, magnitudine & colore ex pullo in atrū inclinante, ſcarabæos terreſtres ſimulat. Tegitur cruſtâ, quatuor ſuſtentatur pedibus, iiſdem ſaltitat; quorum bini, quà parte in alijs vmbilicus ſitus eſt, oriuntur, & quibus ſeſe, vbi ſupinus iacere cogitur, vibrat in pronum atque contorquet. Eſtur ab incolis, qui Pamphagorum more nulli pænè rei parcunt. Vulgare tamen præbet alimentum, velut & achichimatli & atetepitz, ſcarabæorum paruorum & paluſtrium genera.

CAPVT XLIV.

De atopinam.

EDunt quoque Indi atopinam. Similis eſt nauali ſcarabæo, quatuor tamen vncias longus, ac duas extenſus in latum. Color eſt fuſcus, & cruſtaceum tegmen. Crepitat volans, & circa lacum Mexicanum noctu verſari ſolet inter iunceta. Editur ab indigenis elixus cum alijs piſcibus atque herbis. Similis videtur ropanxacalli, & ad lacuſtarum paluſtrium ſpecies pertinere.

CAPVT XLV.

De gerynis edulibus, ſiue atolocatl.

HOrret ſtomachus Europæus caudatas ranas, quas Nicander getynas dixit, Aratus gytinos, inde atolocatl, & in argumentum ſtoliditatis Plato in Theateto propoſuit. Nec abſurdè; argumentum ſcilicet ſtultitiæ garrulitas eſt. Indica tamen gula illis recreatur, & auida eſt totius beſtiolæ, nec formicis nec locuſtis parcit; nec tantùm palato vtcumque ſeruit atolocatl, ſed mercaturæ. Conuehitur ad nundinas venalis.

CAPVT XLVI.

De ranis magnis.

TOlerabilis tamen, imò & iucundæ gulæ ſunt ranæ vnius libræ, quas malullas vocant.

CAPVT XLVII.

De vermiculis candidis, ſiue ocuiliztac.

HActenus gula aut inopia accedit. Ocuiliztac vocant Mexicani quoſdam vermiculos candidos paluſtres, & ſimiles ijs quos putrida caro hoſpitatur. Crudi nigri ſunt, torridi candicant.

CAPVT XLVIII.

De cœno eduli, ſiue cocolin.

VSquequò non ingluuies? Cocolin, ſeu cœnū grauiter olens dicitur quoddam excrementum fuſcum Mexicanæ paludis, fluctibus innatans, & ſimile limo. His ſordibus ſaginatur etiam Indica gula.

CAPVT XLIX.

De ſimijs fluuialibus.

INter aquatilia refero ſimios Chiappæ. Sunt quædam animalia ſimijs non diſſimilia, & prolixæ caudæ, tigridum inſtar variegata. Sub aquis perpetuò manent, pedes hominum & equorum, penetrantium fluuium, caudâ implicant, & ſuffocant. Inutiliter noxia ſunt: non enim edunt quod necant. Alibi nuſquam reperiuntur.

CAPVT L.

De bonitâ.

COlligam hîc nonnulla quæ Lerius narrat. In primis de piſce bonitâ ait: Bonita nulli ſapore cedit. Cyprinis communibus aſſimilis, cùm ſquamis tamen careat. Illas maximo vidi numero circiter quadraginta dies, quibus ferè noſtris nauibus adhæſere, idque accidere veriſimile eſt.

CAPVT LI.

De albacorâ.

ALbacoræ autem à bonitis formâ non admodum alienæ, tamen cùm & viderim & comederim albacoras quinque pedum longitudine, craſſitudine corporis humani, obſeruaui, quòd ad earum magnitudinem nulla eſſe poſſit cum bonitis collatio. Deinde cùm nullo modo ſint albacoræ viſcoſæ, ſed carne vt ſalar friabili, nullis aculeis, paucis viſceribus; inter piſces optimos ſunt adnumerandæ. Et quamuis, quæ ad condiendam albacorâ neceſſaria videbantur, præſtò non eſſent (vt accidit peregrè nauigantibus) ideoque ſale contenti, latis orbibus igne toſtam ederemus; tantillo tamen apparatu erat nobis gratiſſima. Quam ob rem ſi cupediariorum natio, quæ mare tentare non audet, nihiloq; ſeciùs (vt de felè vulgò dicitur) ſiccis pedibus obligurire piſces percupit: albacoram in continenti tam facilè mercaretur, quàm reliqua genera. Ecquid dubitatis, quin vnà cum piſce digitos ſæpè circumlamberet? Vt enim dicitur de hirundinibus marinis, cùm albacoræ degant inter Tropicos, in altoq; mari verſentur, non ita littoribus appropinquant, vt à piſcatoribus ad nos integræ peruenire poſſint. Quod verò ad Africanos attinet, qui mare ad Orientem accolunt, Peruſioſque, qui Occidentem verſus, eos albacoras facilè piſcari, & incorruptè ſuis apponere, incredibile eſt.

CAPVT LII.

De ſuibus marinis.

SVum autem marinorum duo ſunt genera, vnum roſtro acuto, vt anſeres; alterum tam obtuſo, vt cùm è mari attollitur, ſphæra eſſe videatur; idcircò ab eâ ſimilitudine quæ eſt illis cum cucullatis, capita Monachorum appellantur. Ex ijs animaduerti longos circiter ſenum pedum, caudâ latâ bifidaque. In capite omnibus erat foramen, quo ſpiritum ducere, & vndam vibrare ſolebant. Cùm incipit mare commoueri, ſuper aquam eminentes, præcipuè nocte tempeſtate conflictati, virides apparent, viridemque reddunt maris effigiem. Prætereà in morem ſuum terreſtrium altè anhelant ſtertuntque: quamobrem nautæ illos vagari & reſpirare conſpicati, tempeſtatem certiſſimè præſagiunt; quod & ſæpè ſum expertus. Et quamuis, cùm tranquillitas eſſet, vndique ſuum marinorum circumiectâ multitudine, quoad proſpici poſſe, totum mare illis conſtratum videretur, tamen non tam faciles captu erant quàm reliqui piſces. Itaque vt Lectori ſatisfaciam cumulatiùs, quâ tandem arte capiantur explicabo. Qui probè inter eos piſcandi modum callet, conſpicatus è prorâ, harpagonemque ferreum manu tenens, ſoguno reuinctum longo craſſoque, vt haſtâ dimidiatâ; qui etiam funi alligatur viginti circiter pedum. Gregatim accedentibus, quem ferire poſſit eligens, tantâ vi harpagonem iaculatur, vt ſi rectè percutiat, ferro ſus adunco teneatur: tum relaxato fune quoad fieri poteſt, dum ſe, dolore ſaucius, in omnes partes conuertit, ferroque magis induit, ſanguis eum paulatim vireſque deficiunt. Nec morati nautæ cereti, manu ferreâ, quæ & ipſa longurio adhæret, captum in nauem pertrahunt. Hac ratione vigintiquinque in itinere cepimus. Quoad inteſtina, ſicut porco, ita & ſui marino quatuor tantùm pernæ demantur, diuidaturque viſceribus, ſpinâ etiam dorſi, coſtiſque ablatis, eumdem in modum pendeat. Hic illi valdè ſimilis eſt: iecur eodem ſapore, caro tamen recèns dulcior, & deterior. Pinguedo in omnibus quos vidi, pollicis craſſitudinem non excedebat, nullámque puto inueniri, quæ duos ſuperet digitos. Itaque ne ampliùs nobis imponat id, quod Lutetię alibique laridum Quadrageſimæ piſcatores appellant, ſuiſque marini pinguedinem eſſe arbitrantur; nam ea cùm plus quatuor digitûm craſſitudine pateat, balenæ cenſenda eſt. Ceterùm quoniam in quarumdam aluo, quas venati ſumus, paruuli ſunt reperti, quos vt lactentes aſſos apponebamus, nullâ contrariæ opinionis habitâ ratione, magis exiſtimo ſues marinas, vt ſcrophas, viuos quàm oua parere. Quâ de re ſi accuſer, ad arbitrium eorum qui experti ſunt, potiùs quàm qui ſcripta tantùm legêre, prouocans: vt rem diiudicare, mei non eſt inſtituti, ita nemo, quin ea quæ viderim, certa eſſe credam, iure interdicturus eſt.

CAPVT LIII.

De requienibus.

PErmultos etiá requienes, vt à Neuſtrijs appellantur, cepimus. Ij quoque, mari ſedato, virides apparent: quibuſdam longitudine quatuor pedes ſuperantibus, craſſis pro magnitudine corporis: tamen quòd eorum caro minùs probetur, neceſſitate compulſi, & meliorum inopiâ, nautę requienem attingunt. Pelle ſunt asperâ ſerrataque, capite plano atque lato, ore patulo tamquam lupi, moloſſive Britannici. Cùm hac de causâ monſtroſi ſunt, tum dentibus acutiſſimis damnoſi: quemque ſemel corripuerint, aut dilacerant, aut in mare deprimunt. Qui lauant in Oceano, ſibi à requienibus valdè timere coguntur. Nec cùm eſſent educti ſupra foros nauium, quod ſæpè accidit hamis è ferro digitali craſſitudine, minùs ab ijs cauendũ erat, quàm à feris canibus. Quapropter cùm nec capti nec liberi ab iniuria temperarent, parumque ad veſcendum accommodari cenſerentur; quos eramus piſcati lancinantes, atque cruciantes, vt damnoſis animantibus dignum erat, clauâ ferreâ mactabamus: deciſis aliquando brachijs, dolijque circulo per caudam traiecto, in mare proijciebamus: tum ſe ipſi iactantes, quòd diu non mergerentur, ingenti nos voluptate perfundebant.

CAPVT LIV.

De magnis teſtudinibus.

CEterùm etſi ſub Zonâ torridâ non ſint eâ magnitudine teſtudines, quâ in Rubro Indicóve mari Plinius eſſe dicit, vt ſingularũ ſuperficies contegendis habitabilibus caſis parandiſque cymbis accommodentur; tamen cùm tantæ ibi exiſtant, vt parum ſit credibile, breuiter attingere viſum eſt. Proponam igitur ſpecimen, quo de magnitudine Lector iudicare poterit, vnam videlicet in naui Boiſcanâ captam adeò grandem extitiſſe, vt octoginta hominibus, quos nauis acceperat, more nautico prandentibus largè ſuffecerit. Superior teſta ouali effigie, lata duos pedes cum dimidio, & iuſtâ craſſitudine, Centurioni Mario ad clypeum data eſt. Carne tamen proximè ad vitulinam accedunt, vt lardo traiectæ toſtæque eodem ſapore videantur. Hic quoque, vt animaduerti, earum eſt piſcatus. Tranquillo mari (aliàs enim rarò apparẽt) in ſumma pelagi euectis Sol ita teſtam accendit, vt pati non poſſint: itaque ſe inuertunt ad temperandum calorem, diuque in gyrum verſant: hoc conſpicati, manu ferreâ commiſſuræ teſtarum impactâ, vi magnâ nautæ quatuor aut quinque connitentes, in phaſelum pertrahunt.

CAPVT LV.

De ambizâ ſeu porco aquatili.

ADuectam quod Philippus Pigafeta ſcribit de quodam piſce zairi, qui membra duo habet manus humanas referentia, & caudam clypei & formâ & magnitudine. Vocatur hic ab incolis ambize angulo, id eſt porcus aquatilis, propter pinguedinem quâ porcum refert. Caro, quæ ab incolis fumo induratur, & ad lautitias reſeruatur, & guſtu & odore eſt grato. Aquam dulcem non relinquit. Pabulum eius eſt gramen, & omnis generis herbæ in littore enatæ. Ore bouem refert. Tantæ interdum eſt magnitudinis, vt quingentas libras pondere eleuet. Capitur à piſcatoribus non vt piſces, ſed ferè vt bos. Obſeruato enim diligenter loco vbi paſci ſolet, ſcaphis ſuis exſpectant, & aduenientem contis aut remis occidũt: occiſum ad aulam regiam deferunt; aliter enim, capitali propoſita pœnâ (vt & alios piſces, qui hinc Regij dicuntur, nempe tutas, & cacoi go piſcem ſingularem, ſalmonem figurâ referentem, ſed colore diuerſum, caro enim ea eſt alba; & tam pinguem, vt prunis ſuperimpoſitus eas extinguat) vendi non poteſt. vnde diligenter, ne impunitas audaciores reddat, obſeruantur piſcatores ab Aulicis, & deprehenſi abſque vllâ remiſſione plectuntur.

CAPVT LVI.

De aliquibus piſcationibus.

DVas capiendorum piſcium artes narrat Petrus Martyr. Quando piſcationi generali animus eſt intendere, quà ſciunt eorum piſcium verſari copiam, iuuenũ ingens multitudo, à tergo gregem ſilenter, in latam coronam inſtructi, vti leporum venatoribus accidit, circumeunt, ſubmerguntque ſe vnà omnes, & in aquis more chorizantium paulatim virgis, quas dexterâ geſtant, dexterrimè agitatis, & apertâ læuâ, vt in caulam pecudes, gradatim ad littorales arenas impellunt, ibique ſportatim in ſiccum prædã proijciunt. Non miror ego fieri poſſe hoc, quòd in alueo Nili mihi ipſi acciderit, quando aduerſo flumine ad Soldanum proficiſcebar anno abhinc quarto & vigeſimo. Nauibus me comitatumque meum, & Palatinos ad me à Soldano miſſos vehebant. In ripâ nobis recentium commeatuum ſumendorum ratione

tione morantibus, animi cauſâ, quòd mihi exire in terram, ob Arabes vagãtes, non eſſet tutum, panis fruſtula de accolæ vnius conſilio proiiciebam in fluuium: piſciculorum aggregata eſt illicò multitudo adeò ſecura, vt ſubmitti ſibi ſportas paterentur, certatim ad narantia fruſtula panis, vti ad mellitum aliquid rabidæ muſcę, accurrũt. Sportas mox eleuabamus refertas, idq́ue ad libitum reiteratò facere licebat. Attamen interrogati accolæ, cur tanto tempore vigerent eorum piſciculorum turmæ; non comedi ab eis piſces, quòd noxij ſint, intelleximus. Fui ego monitus, ne vllum ex eis manu caperem; ſpinam in eorum dorſo rubram oſtenderunt: ſtudere piſcem, vti apes aculeo, ſpinę cuſpide captorem ferire. Chiribichenſibus non eſt ea cura, ſunt commodi piſces hi. Genus alterum piſcationis tutius eſt & generoſum. Noctu inter ſcaphas ardentes portãt tædas, & quà experimento norunt magnorum piſcium verſari greges, proficiſcuntur, tædas extra cymbarum ſpondas circumrotant flãmantes. Ad lumen properant piſcium agmina: fuſcinis & ſagittis iactatis perimunt ad libitum, ſalitoſq́ue, vel ſub ardenti Sole deſiccatos, in ciſtas componunt, venturoſq́ue ad eorum fora mercatores expectant.

CAPVT LVII.

De piſcatione taclarum.

DIgna quoque narratu eſt piſcatio Nigritarũ, qui nocturno tempore piſcatu inuigilãt, accenſas faces manu alterâ, vt cernere poſſint ſibi præferentes, alterâ verò manu tridentem ſeu fuſcinam tenentes: hac enim piſces accelerantes confodiunt, & aquâ extractos reponunt. Faces haſce ex ligno arido & leui præparant: fiſſum enim illud, & oleo de palmâ probè profuſum, in faſciculos brachij alicuius craſſitie, longitudine verò ſex ferè pedum colligunt, qui accenſi lucidiſſimam flammam gignunt. Alij ignem in ſcaphis ſuis exſtruunt, quarum latera quatuor vel tribus ſunt pertuſa foraminibus, per quæ radij flammantis ignis in aquam proiecti piſces alliciunt: qui aduenientes fuſcinâ poſtmodum confoſſi capiuntur. Sunt etiã, qui licet noctu capiendis piſcibus operam dent, nullis tamen ſcaphis & nauiculis vtuntur, ſed in littore ſeſe continent: mediâ autem nocte aggreſſi, alterâ quidem manu ardentem facem, alterâ verò fiſcellã ſcirpeam vel arundineam, quæ corbem repræſentat gallinarũ, pullis inſterni ſolitum, arripiunt. Sic instructi aquam vmbilico tenus ingrediuntur, flumini contranitentes. Cumq́ue piſces lumini appropinquare vident, fiſcellã eis ſtatim inſternunt, immiſſaq́ue per orificium ſuperiùs manu, eos apprehendunt, quos captos poſtmodò funiculo vel chordà, per oculos traijciunt, & à collo ſuſpendunt, donec quãrum ſatis eſt piſcium acceperint. Piſces verò tali ratione capti, formâ ad cyprinos & praſemos noſtros quàm proximè accedunt, & carnem bonam habent, quæ ſalmonem ferè reſipit.

CAPVT LVIII.

De piſcationibus alijs Ternatenſium.

TErnatenſes piſces maiores capturi, hac arte vtuntur. Piſciculos primò minutos retibus concludunt: his captis, arundinem longam ſurreptam, in nauiculæ proram ſtatuunt, in cuius ſummitate foramen exciſum eſt, per quod funiculum hamo donatum dimittunt. Hamus verò folio aliquo contectus eſt. Sic ergo funiculus vento ante nauiculã propellitur: poſteà ad funiculum piſcaturus conſidẽs, piſciculos aliquot hamo obijcit rectà ſupra aquã ſuſpenſo. quo dolo maiores piſces fallunt & ineſcant dum capiantur. Sed & ad captandos eos corbibus vtuntur, quos in fundum emittunt: vbi ſi diutiùs fuerint, de ſcaphâ deorſum in aquam proſpiciunt, & an piſces aliquot capti ſint obſeruant. Quòd ſi qui inſint, tum ex ſcaphâ quis in vndam exiliens, corbem cum piſcibus ex fundo attrahit. Hìc ſi quis roget, qui fieri poſſit, vt corbem infra vndam quindecim, ſedecim, ſeptemdecimve orgyiis in fundo iacentẽ videre, & an piſces inſint vel non, diſcere piſcator poſſit: ſciat, eius loci aquam tam claram & perlucentem eſſe, vt anchoræ quoq; nauium in fundo expreſſiſſime videri queant; nec hoc ſaltem, verùm etiam obnatantes piſces quoquouerſum accuratè obnatare poſſe prænoſci; nam vndæ fundus tam clarè proſpici poteſt, ac ſi vnum ſaltem pedem à contuentis oculo diſtaret.

CAPVT LIX.

De balænis pugnacibus.

IVxta inſulam Loandam, ad latus maris, plurimæ balænæ conſpiciuntur, quæ in ſe inuicem magno boatu inſurgunt ac ſæuiunt, adeò vt ob cruentum quod ineunt prælium, plures ſæpè in littore extinctæ reperiantur. Has incolæ diligenter per littora conquirunt, atque è pinguedine vnguentum quoddam parant, quo naues picis loco illinunt. Quamuis autem hîc ſemper balęnę cernantur, ambra tamẽ hîc nulla, non griſea quam vocant, non candida, non nigra. E quo efficitur,

citur, non eſſe balænarum ſemen ambram, vti aliquorum opinio eſt, cùm hoc in loco, vbi tanta illorum copia, ne nomine quidem nota ſit.

CAPVT LX.

De piſcatione balænarum.

AVdax hęc venatio balęnarum. Duo Indi conueniebant in canoam, vbi monſtrum videbatur: alter aquis ſe cõmittebat, cùm duobus aut tribus magnis cuneis & malleo armatus, per tergus circa aures ſuperabat aſtu balænam, immiſſoque per ſpiraculum cuneo, demittebatut cete, deinde impotens immittendi libere ſpiritum, aſſurgebat. Iterùm Indus inflictis malleo ictibus figebat cuneos, donec oppilatis reſpirandi vijs ſuffocatetur beſtia, quam reſte alligatam cymbæ, deducebant quò placeret.

Paulò aliter idem refert Acoſta, qui de piſcationibus Indorũ hæc habet. Inter cetera autem ea pugna admiratione digniſſima eſt, quam Indi cum balænis aggrediuntur: & ſi verum fateri fas eſt, mira profectò bonorum apud Deum diſpenſatio eſt, quòd Indis, genti tam inermi & imbelli, tãtum tum ingenij tum roboris largitus ſit, vt cum immaniſſimis & truculentiſſimis quibuſuis feris pugnam non ſaltem ordiri auſint, ſed de his quoque miris modis triumphare poſſint. Quam quidẽ rem quoties his oculis noſtris propiùs contuiri ſuimus, toties Regij Pſalris egregium illud dictum, *Draco iſte quem formaſti ad illudendum ei*, nobis in mentem rediji: nam quod vſpiam ſpectaculum ridiculoſius eſſe queat, quàm ſi videas vnicũ, eumdemque puſillum virum Indum balænam, montis inſtar vaſtam, leui quodam ſuniculo religatam, ceu cum triumpho captiuam adducere? Sed quo piſcationis genere in captãdis balænis, quas Florida numeroſas exhibet, Indi vtuntur, hoc ferè ſe modo habet. Canoam ſeu ſcapham inſcendunt, & eam vſque ad dorſum conſpectæ balænæ impellunt. Pòſt Indus è naui ſuper piſcis ceruicem exiliens, & illic aliquamdiu ceu in equo ſeſſitans, opportunum tempus venatur, quo acuminatum palum, ſecum in hunc vſum allatum, in eius narium vnam profundiùs defigere poſſit. Nares autem hoc loco vocamus ea foramina, per quæ tum aërem beſtia introſpirat, tum conceptam aquam copioſiùs eructat. Succedente ergo primo auſu, arreptis fuſtibus ac ſudibus, eam vndequaque alacriter contundit Indus: quibus irritatior balęna reddita plagis, immani habitu furere incipit, & nunc huc nunc illuc per vaſtum mare ſeſe iactat, ingentiq; fremitu magnam aquarum molem in montes excutit: nonnumquam magnâ ſuccuſſatione in profundam maris abyſſum ſe demittit, paulò pòſt iterùm in aëra ſeu altum erumpit, & motus præ inſaniâ miros & aſpectu horrendos edit. Interim nihilominùs Indus, ceu expeditiſſimus eques, in equo ſuo immotus conſidet, & vt dolorem ferocienti beſtiæ ingeminet, aut acerbiorem reddat, palum ſecundum quoque in nares alteras piſci abſtrudit, tamdiu repetitis ictibus incuſſum, vſque dum omnes trahendi aëris meatus ei præcluſerit. Ita probè confectâ re, piſce relicto, in ſuam iterùm inſilit canoam, quam ſecum interim pertraxerat redalligatam. Eâ ergo paulò longiùs à piſce ſecedit, funemque, quo illum ligauit, aliquanto extenſius remittit, ſenſim tamen poſt ſe nonnihil attrahens, ita piſcis, quamdiu profundas aquas habet, mirè ſurit, ſuum ductorem lente inſequendo. At in humiliorem locum maris excuſſus, propter corporis inexpediti vaſtam molem illicò immobilis iacet, nec ſe prorſum vorſúmve mouere poteſt. Hoc viſo, Indorum magnus numerus, prædæ ſpe, dicto citiùs appropetans, balęnam conficit: cuius poſteà diſſectæ carnes viritim ex æquo partiuntur, ex quibus reſiccaris deinde probam farinam, & ex hac tandem panes longo tempore durabiles pinſunt. Sic ergo, quod in alio Pſalmo de balęnâ dictum eſt, *Dediſti eam eſcam populis Aethiopum*, id hoc pacto apprimè compertum videtur.

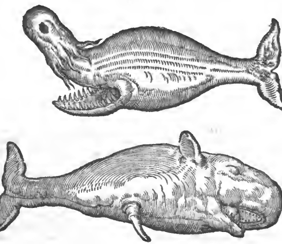
De hoc piſcationis genete Adelantado Pedro Melendes nobis frequenter admodum iocundè fabulatus eſt. Illiuſdem quoque meminit Modardes. Sed Indis alius quoque in mari piſcandi ritus ſolemnis eſt, de quo etſi dicere, æquo prolixius videri queat, meo tamen iudicio non erit inconueniens, cùm de piſcatione ſemel dici cœptum ſit, ſi curſum inſtitutum paulò longiùs vrgeamus. Faſciculum ex iuncis, quas balſas vocant, firmitet colligant aut connectunt. Huic in vndas iniecto ceu equo equites inſident, & vtraque manu feſtucas agitantes, ad duo milliaria verſus Oceanum altiorem ſe promouent: ibi retia ſua, eodem faſciculo aduecta, iactant, piſcanturque tum interdiu tum noctu, dum piſcium numero petito capto, læti domum remigent. Piſcatores huiuſmodi in Collao de Limâ iucundo ſpectaculo aliquando ſpectauimus: quorum cùm plurimi ſimul piſcarentur, mirum erat, quanto ſtudio alter alterum anteuertere ſatageret. Nam in baltillis ſeu faſciculis ſuis, ceu agglutinati ſedentes, etiam ingentes fluctus transmittebant, vt piſcatores hi meri Neptuni & Tritones putari potuerint. Ab opere, ſi terram rurſus attigerunt, rates

iunceas

lunceas ex vndâ extrahunt, humeriſque ad loca deſtinata proferunt, quas taodeoi reſolutas, in littore, vt ſiccentur, diſpergunt. Ceteri verò Indi, qui in vallibus Yca habitant, pellibus lupinis follium inſtar exſufflatis, ne mergantur, piſcariones ſuas obeunt. In valle Cannette, olim Guareo dictâ, piſcatorum ingens multitudo habitauerat. quam terram cùm pòſt Inga occupaſſet, fœdus, ſed ſimulatum & inſidioſum, credulis viris obtulit. Illius verò in hunorem Iodi quid moliturí, memorabilem piſcatiooem decreuerunt & inſtituerunt, ita vt ſimul vnà aliquot virorum millia piſcarum ſuis balſis in alrum maris excurreteot. Sed à piſcatu reuerſos, militibus inductis Inga eos vniuerſos trucidari curauit; vt quæ aliàs admodum culta fuiſſet terra, poſteà ſterilis & inhabitata tota relinqueretur.

Sed & alium piſcatiunis modum ſpectauimus, cui oos D. Fraociſcus de Toledo Pro-Rex adhibuerat. Is non in mari, ſed flumioe quodam, quod *el Rio grande*, id eſt fluuium grandem vocant, fiebat. Fluuius verò iſte in prouinciâ Charcas ſitus eſt, cuius incolæ Chiriguani, aquis ſe mergentes, admirandâ velocirate piſces inſectantur. Manu dexttâ aculeos ferreos geſtabant, ſiniſtrâ ad natandum vtebantur. His armis, hac arte in venatu piſces medios tráſfigunt, & cotteptos in aëra efferunt: ſed hi homines è piſcium potiùs quam homiuũ genere orti videntur.

CETE ADMIRABILIS FORMÆ.

CAPVT LXI.

De aquatilibus ingentibus.

ADmiremur quoque aliquid in noſtro orbe, primò illud cete, cuius Ludouicus Granatenſis ita meminit. Admirabilem cuiuſdam piſcis magnitudinem teſetam, qui anno milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo quinto, decimo Kalendas Maij, ad *Peniche* iam mortuus in littus è mari fuit proiectus (ſinus eſt in Luſitaniâ Occidentem ſpectante, vicinus illi vrbi quæ vulgò *Noua Lisbona* appellatur, circiter ſeptem aut octo milliaribus ab Olyſipone diſtante, pæne ex aduerſo eius inſulę quam *las Berlengas* vocànt.) Hoc nihil ad mirabilius viſum fuit vmquam: erat enim eius longitudo nonaginta cubitorum. Eius corium ex dorſo nigrum erat, in ventre album: caudæ verò amplitudo ab extremitate vnius pinnæ ad alteram, quinque cubirotum erat, & eius latirudo quindecim palmorum. Corporis craſſitudo tanta erat, vt duo homines ſatis grandes in vtroquè latere collocati vix ſe coosſpicerent. Vterque oculus vnius cubiti erat lungitudine. Caput in ſublime elatum ferebat ad quatuor cubitorum latitudinem. Os in capite non habebat, vt alij piſces, ſed iu ventre. Maiores illius dentes ſinguli etant octo cubitorum. In ote præterea ſexdecim habebat dentes, & cuiuſlibet circuitus erat dimidij

dij cubiti: interſtitium verò inter ſingulos, erat vnius palmi. In huius piſcis fabricâ diuinæ prouidentiæ artificium animaduertendum eſt, qui altum fert caput, vt piſces proſpiciat, quibus nutriendus erat: ſed cùm diſtantia inter caput & aquam magna eſſet, ei os in ventre accommodauit, vt vicinius & accommodatius ad piſcandum eſſet, quod oculis iam eſſet aſſecutus. Illud quoque audiui, hunc piſcem in ventre axungiam ad medendum ſatis accommodatam, & magni pretij habuiſſe. Hactenus Frater Ludouicus. Adijciam ſententiam Cluſij. Non, inquit, ſine causâ mihi ſuſpecta eſſe debet admirabilis illius belluæ marinæ apud Fratrem Ludouicum deſcriptio: nam cùm ea quam exhibet pictura, maiores illos dentes, quos octo cubitorũ longitudinem habuiſſe ait, expreſſos non habeat, per illos dentes mandibulas voluiſſe dicere, veriſimile eſt: nec enim vllius elephantis, quantumuis maximi, cornua tantæ magnitudinis vmquam conſpecta fuiſſe arbitror. Huc accedit, quòd alios dentes ſexdecim in ore illi tribuit, vt etiam taceam caput adeò tenue in tantâ corporis mole, illudque ſublime in altum. Itaque mihi facilè perſuaſerim, non valdè abſimilem fuiſſe ei belluæ marinæ, quæ anno à Chriſti Natiuitate oonageſimo octauo ſupra milleſimum & quingenteſimum in littus occiduum Hollandiæ tempeſtatibus eiecta fuit. Senes Batauì maris accolæ Pot-vvalviſch appellabant: quæ cùm fuerit portentoſæ etiam formæ & magnitudinis, abs re me non facturum exiſtimaui, ſi illius breuem hiſtoriam adijcerem. Illo quo dixi anno, quarto vel tertio Nonas Februarij, circiter quartam aut quintam pomeridianam in littus fuit eiecta è regione Berchei vici, quondam, vt fertur, decem aut duodecim tuguriorum, inter Sceuelingam & Catvvicum maritimum, cum tantâ tempeſtate & maris commotione, vt qui iſtic aderant, ſe in fugam conijcerent, & ſeſe abderent inter colles illos arenoſos mari obiectos: ſedatâ tempeſtate, decem plus minùs horis adhuc ſpirans fuit conſpecta, & mortua iſtic iacuit ſeptem aut octo dies, vt ad eam conſpiciendam è vicinis vrbibus & locis ingens hominum multitudo confluerer, partim pedeſtri itinere, partim equis, thedis aut curru vecta. Eius porrò longitudo quinquaginta duorum aut trium pedum fuit, craſſitudinis ambitum nonnulli dicant triginta pedum & vnius fuiſſe, alij verò longè maiorem faciant: exacta tamen menſura ſumi non potuit, quia volutatione & agitatione, antequam interiret, corporis pars quædam ſabulo erat immerſa. Superior roſtri pars ab extimo ad oculos vſque quindecim pedum reperta eſt: ipſum in eâ parte palatum quadraginta duobus foraminibus ſiue alueolis præditum erat, hoc eſt, in vtroque latere viginti & vno, ad excipiendos totidem mandibulæ inferiori inhærentes, qui magnitudinem pollicis alicuius viri prægrandis & robuſti habebant. In capite verſus dorſum erat etiam foramen circiter tres pedes amplum, per quod aquam in altum eijciebat. Inferior mandibula, in quâ illi dentium bini ordines, ſeptem pedum longitudinem non excedebat, & fragmento craſſi & ingentis mali nauis conferri poterat. Linguæ extima pars tam magna & craſſa erat ac dolium cereuiſiarium. Oculorum magnitudo pro tam vaſto corpore nõ erat maior, quam ſpatium quod pollex & digitus index extenti comprehendere poterant. Diſtabant oculi quatuor pedibus à pinnis, pinnæ verò quatuor pedes & totidem pollices erant longæ, ac pedem ferè denſæ. Vmbilicus à mandibulis ſexdecim pedum ſpatio diſtabat, ab vmbilico ad pedem interſtitium erat trium pedum. Penis verò iam mortuæ ſex pedum longitudinem habebat: à pene autem ad podicem trium pedum cum ſemiſſe erat diſtantia, & à podice ad caudam tredecim cum ſemiſſe; ipſa verò cauda valdè craſſa, tredecim pedes alta ſiue lata erat. Poſt paucos deinde dies fuit illa beſtia vendita quibuſdam mercatoribus, eâ tamen conditione, vt maiora eius oſſa Hagam Comitis vehi curarent, & iſtic in Curiâ conſeruarentur propter memoriam. Reperiſſe autem mercatores dicebantur in beluæ capite pluſquam quartam partem dolij, in quo ſeruabantur ſaliti haleces, plenam eius liquoris, quem vulgò ſperma ceti, Hollandi VVaſchot appellant: è totâ autem corporis mole in partes ſectâ, & deinde vſtulatâ, circiter quadraginta dolia, prędicto ſimilia, plena pinguedine excepiſſe, præter magnam quantitatem ſponte fluentem ab alijs collectam, & eam quę in vndas marinas effluxerat antequam mercatores redimerent. Dorſi corium nigrum erat, quemadmodum delphinorum aut thynnorum: venter albeſcebat. Anno porrò milleſimo ſexcenteſimo primo ſub extremum Decembrem, decimotertio Kalendas Ianuarij anni inſequentis, eiecta fuit alia ſimilis portentoſa bellua in littus Batauicũ Beuervvicanum, verſus Meridionalem plagam, cuius longitudo prædicti longitudinem excedebat: nam longitudo ſexaginta pedum erat, altitudo pedum quatuordecim, corporis ambitus triginta ſex pedum menſuram æquabat: cauda pedes quatuordecim erat lata, oris rictus duodecim pedes amplius erat: dentes etiam in inferiori mandibulâ dumtaxat habebat, duplici ordine ſimiliter diſpoſitos, in ſuperiore

riote totidem alueolos, qui dentes cùm rictum clauderet bellua, exciperent. Maſculini ſexus etiam erat, & eodem colore prædita quo ſuperior, vt mihi relatum. An verò queſtum fecerint ex illâ, vt ex priore, me latet. Ceterùm memini, cùm in Cæſaris aulâ viuerem; ſimiles etiam bellnas apud Saſnngam non procul Antuerpiâ in littus rempeſtate fuiſſe eiectas, & vnius ex illis typum in ære inciſum ab amico fuiſſe ad me miſſum, quem porrò ad illuſtriſſimum virum Ioannem Pinellum, qui huiuſmodi rebus delectabatur, ob illamque mihi cum illo fida & arcta erat amicitia, Patauium ferendum curabam. Corporis autem menſuram obliuioni tradidi. Hæc Cluſius. Appendo quod Aloyſius Cadamuſtus narrat. Die ſeptimâ dum tedirem ſecus littus nauigás, vidi Caput album, quo poſterâ die ſuperato, circiter meridiem in mari apparuit bellua immaniſſima, habens effigiem piſcis, quæ in nos gradu citatiſſimo contendebat. Hæc à nobis in prorâ exiſtentibus conſpecta eſt illicò; quam vt vidimus, cœpimus trepidare, quippe qui vaſtiorem numquam videramus. Ibat igitur bellua huiuſmodi tanto impetu ac fragore, celſoque capite, vt nos perterrefaceret plurimùm: quare in re ſubitâ præſentaneum cepimus conſilium. Decreuimus præterea nobis fugâ conſulere. Datis itaque vento velis, quam celeriùs potuimus, in altum petentes, euaſimus diſcrimen Deo fauente. Præuentus eſt ergo piſcis ſpatio vnius milliarij, nec propiùs acceſſit. Tunc eſt à nobis conſpectus ad regulam, quâ diligentiùs formam belluæ conſiderauimus. Cùm enim caput ſupra aquam efferebat, videbarut alas quaſdam habete inſtar alarum molendini, quod vento circumagitur, vbi non adeſt aquarum copia. Ob id noſtrâ ſententiâ viſa eſt bellua non minor Liburnicis, id eſt, galleis noſtris: quamobrem Hiſpani omnes, qui aſſueuere magnis nauigationibus, fatebantur ingenuè numquam vidiſſe vaſtiorem atrocioréme beſtiam, quam tantopere formidauiſſent, licet innumeras vidiſſent balænas. Confeſſione igitur eorum, hæc bellua balænam ſuperat magnitudine.

CAPVT LXII.

De piſce mulari.

SVb Philippo II. viſa in Oceano bellua duabus velificans alis, nauis ſpecie. Fregit vnam bombardæ ictus. Irrupit per fretum Herculeum bellua furens, & horribilibus frendens mugitibus, atque illapſa per mediterraneas Hiſpaniæ oras, Valentiam appulit, vbi demum exanimata, centum & quinquaginta dodrantes prolixa, molis circuitus centum, vacuitas cerebri ſeptem homines capiebat. Eques in os conſiſtere poſſet. Maxillæ ſeruantur in Eſcuriali vſque ad decem & ſeptem pedes porrectæ, viginti armatæ dentibus duorum dodrantium, minimi vnius. Genitalia immodica. Appellatum idcircò monſtrum *piſcis mularis*. Aliqui eruditi lamiam fuiſſe putarunt, ob fauces & ingluuiem. Duo cadauera in ſtomacho reperta. Creditum quoque aliquibus, huius generis belluam deuoraſſe Ionam Prophetam. Quis certò ſciet?

CAPVT LXIII.

De cancris maximis.

IN Orientalibus plagis tanta vis & moles cancrorum eſt, vt formidentur ab hominibus. De illis Licoſtanus ſcribit: Quo vero tempore in condendâ naui occupabantur, in periculis funeſtiſſimis continuè verſabantur, propter infeſtantes & inſultantes vndique cancros marinos, qui tam grandes & ſæui ex Oceano in vadum illud agminatim ad operarios prorumpebant, vt congeſtis & firmatis vallis ſe condere, & poſitis excubijs ſedulis dormientes tueri cogerentur; & corporis vaſtitate & roboris firmitate adeò formidabiles fuerant, vt quemcumque chelis ſuis corripuiſſent, hunc & in continenti illicò obtruncarent, & obtruncatum vorarent. Hæc commemoratio vt rei haud pridem factæ, ſic veritas eius extra omne dubium à quouis acceptanda eſt: nam & in iſtâ naui, quâ ex Indiâ in Luſitaniam egomet nauigabam, bini nautæ ſimul vnà mecum vehebantur, qui priùs ſubmerſæ nauis S. Pedro periculo ipſimet interfuerant, & huius rei veritatem iuratò atteſtabantur.

CAPVT LXIV.

De conchylijs.

IN calce hiſtoriæ marinæ naturæ appendam quæ Petrus Martyr de vnionibus & conchylijs refert, captas margaritas auellanis æquales. Adijcit vltrà. Vna reperta eſt mediocrem æquans nucem. Venum ſub haſtâ poſita, fuit empta pretio mille ac ducentorum Caſtellanorum auri inter Darienſes ipſos. Ad manus tandē Petri Ariæ Gubernatoris aduēnit. Hanc eius vxor, de quâ, diſce-

Z dente

dente cum marito, mentionem aliquando fecimus honoratam, apud ſe habet. Arguimus pretioſam neceſſariò eſſe debere, quæ tanti conſtitit in eà margaritarum multitudine, vbi non iam ſingulæ coëmuntur, ſed libratim, & quando tenuius, vnciatim. Neque Veoetus ille mercator Paulinam magno emit in Oriente: incidit demum in tempora huiuſmodi laſciua, propterea non defuit helluo margariteus. De conchylibus pauca nunc dicamus. Non prætereit Beatitudinem tuam, Ariſtotelem Pliniumque Ariſtotelis in hac ratiocinatione ſectatorem, varia ſenſiſſe de margaritarum generatione. Igitur hi pedem & vnà in re tantùm ſiſtunt, nihil aſſentientes in reliquis, oeque quòd pelago vagentur, neque vllo vmquam tempore moueantur, ex quo natæ ſunt, fateri volunt. Eſſe in maris fundo prata, gramen thymoſum gignentia, volunt, & ea ſe vidiſſe affirmant; generari, ali, coaleſcereque ibi, &, vt in oſtreis videmus, circuni ſe multiplices natos nepoteſque procreare, inquiunt: neque marinorum caoum commercio delectari coochylia, neque vno eſſe, aut tribus, & quando oumeroſiùs, quatuor vnionibus contenta prædicaot, centum viginti vniones fuiſſe vno conchyli repertos in inſulatis Reguli prædijs, quos Gaſpar ipſe Morales Dux, & commilitones eius diligenter annumeraueruut: Regulo oamque placuit noſtris præſentibus piſcationem fieri per vrinatores ſuos. Gallinæ loculis, quibus oua generantur innumera, conchylis matricem comparant; & ſic enim conchyla. E labijs prodeuntes margaritas, vt maturas & iam geoitricis oſcitantis aluo egredientes, tepenebant has; alias ſubſequentes, vt paruo ſucceſſuro interuallo ſoluerentur, & ipſi io ventre medio clauſas eſſe margaritas animaduertebant, quo priùs outriæ coaleſcerent, velut ſugens vbera matris in aluo infans, priuſquam è latebris vteri voio moueatur. Etſi quæ interdum coochylia, vti ego ipſe vidi, oſtrea in diuerſis maris Oceani littoribus arenâ inuoluta in littore, quis viderit, ea raptata eſſe tempeſtatibus è fundo dicet, non ipſa vltrò veniſſe, quòd tore tritido matutino candeſcant, quòd turbido flaueſcant, quòd ſereoò cælo gaudeant, quòd tooante torpeſcant, & cætera huiuſmodi, ooo ſunt ab his litterarum ignaris ad vnguem quærittanda. Pingui res tractanda Mineruâ, maiores tameo margaritas iacere profundiùs, mediocres altiùs, minimas io ſupercilio, fatentur, ſed à ratiooe reliquorum deuiant. Non eſſe in inſectâ belluâ torpenti rationem hanc arguunt, io animo ſic, & induſtriâ halituque vrinatorum grandiores propterea non vagari, ſed creari, nutririque in profundiori loco, quòd pauci, quodque rarò audeant vrinatores ad eas legendas ad ima ſeſe immergere, tum polyporum metu inter conchas venatus causâ vagantium, quia ſunt carnium concharum auidi, & mooſtrorum formidine aliorum, tum etiam ne deficiant in longo tractu halitus. vnde datur conchis profundi maris hoſpitibus creſcendi copia: quoque grandior concha eſt annoſiorque, eò ferunt in eius capaciori uuluâ maiores generari margaritas. propterea è grãdioribus paucas adipiſcuotur. Emiſſas in profundum maturas, putant elcas fieri piſcium: recenter oamque ſolutę, molles eſſe creduntur. Differunt etiam hi à maioribus io tympano. Negant eſſe vnionem, qui ſeneſcens coochæ cohæreat; ſed eſſe in conchâ ipsâ verrucam, quæ limâ raſa, vnâ facie rotundâ lucidaque contenta ſit, nec pretioſam quidem, puta quæ naturam conchylis habeat, non margaritæ. Pati appellat Hiſpanus tympaoum. Io ſcopulis ſe aliquas vidiſſe conchas ſaxentur cohærentes, ſed raras ac minimè vtiles. Credendum eſt, Indicas, Arabicasque ac Erythræas, aut Taprobanicas conchas eo regi ordine, quo ſcripſere viri adeò celebres, neque horum ſententia penitus abijcienda eſt; puta qui longo iam tempore in hac agitatione verſati ſuot. Adijcio, Regibus Barbaris conchylia vnionum cibum fuiſſe laudatiſſimum.

CAPVT LXV.

De piſcatione conchyliorum.

ORientales diuitiæ notiſſimæ ſunt. De vnionum piſcatione commemorabo, quæ noſter Petrus Iarricus prodit, cùm de orâ piſcatâ loquitur. Menſe Martio vel Aprili oræ huius iocolæ, quos Parauas dicunt (hodie pænè omnes Chriſtiani ſuot) aliquot ſuorum vrinatorio maris fundo cogunt, decturos quo in loco maior ſit conchyliorum vniones cootinentium copia; ſunt enim hoc quàm illo loco plures: proinde quotannis piſcandi locum mutant, prout coochylia reperiuot. Ad locuoi igitur deſignatum ſcaphas conducunt, & ſimul vrinatores qui conchylia fundo educant. Haud procul inde in littore plurimas longâ ſerie caſas extruunt, io quas ſe quiſque noctu & interdiu recipiat. Omoes huc ſecum familiam trahunt: vxores enim naues armaot, tum vt piſcatores aduerſus Barbarorum, piſcatum omnem rapere ſatagentium, impetus tueantur, tum vt Luſitaniæ Regis vectigal gemmarum exigant. Rebus com-

compoſitis, piſcatores cymbis (quæ plerumque octingenta & ampliùs) funem alligant, quem in aquas ſundo tenus demittunt; neque enim vltra octo vlnas hîc maris eſt profunditas. Qui vrinaturi ſunt, nares obturant, & oleo, ſumine, aliaque pinguedine, vti & aures, inungunt, caniſtrum de collo brachióve geſtant, pedi verò ſaxum alligant: deinde ſenſim per funes cymbis annexos in aquas deſcendunt. Ad ſundum vbi peruentum, ſaxum è pede demunt, & quantò poſſunt ocyùs conchylia legunt, ſcopulis (quibus ſinus hic ſcatet) partim ad latus, partim in profundo adhærentia. Tum ſune ſignum dant, vt ab ijs, qui in cymbâ ſunt, extrahantur: quibus egreſſis ingrediuntur alij, donec vel cymba referta, vel nox piſcatum impediat: tunc enim ſuam caſam quiſque ſubit, & iuxta hanc conchylia coacervant. Quindecim dierum hic piſcatus eſt, qui in littore à Luſitanis incoliſque aſſeruatur. Sole verò tacta conchylia aperiuntur, ac tum quid ceperint apparet: in nonnullis enim nihil omnino continetur, in alijs margaritæ aut minores aut maiores. Etſi verò gemma oſtrei ſit carne indita, quòd tamen eadem aquâ educta putreſcat aut areſcat, ſuus gemmam prodit ſulgor, carne conſumptâ educitur, quæ pro magnitudine, rotunditate & ſplendore, item pro ementium, huc tum potiſſimùm confluere ſolitorum copiâ, pluris minoriſve diuenditur. Vndequaque enim huc mercatores conueniunt plurimi, vt interdum ad ſexaginta millia pertingant. Vnde hoc littus quinquaginta leucarum longitudinem continet, & oppidula tricena. Sterile aliàs ſolum eſt, & niſi gemmarum per piſcatum ſtaret, nullus omnino hîc commorari velit.

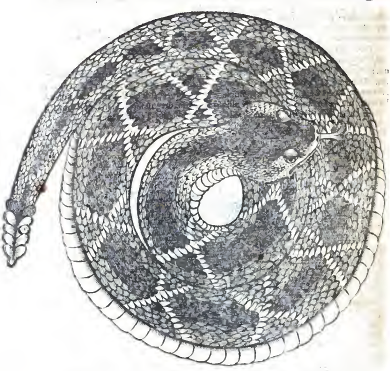
CAPVT LXVI.

De oſtreis magnis.

OStrea in mari Indico ita ampliantur, vt vnius caro viginti quinque pondo ſit aliquando. auctor eſt Pigafeta. Extendit ad libras quadraginta ſeptem in Regno Burneo Maximilianus Tranſſiluanus.

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII
EX SOCIETATE IESV
HISTORIÆ NATVRÆ
LIBER DVODECIMVS.

DOMINA SERPENTVM, ſiue TEVHTLACOCAVHQVI.

CAPVT PRIMVM.
De dominâ ſerpentum.

NON ſine naturæ vſu teprilia ſunt: nec minùs maieſtarē Creatoris humilitare ſuâ exaggerant, non minùs bonitatem peſte ſuâ. Scit peſſimis Deus iuuate, ſcit veneno mederi: liberalem medicina opem è noxijs iſtis vſurpat. Exordium occupet atrox genus ſerpentum, Teuhtlacocauhqui, ſeu dominam ſerpentum Barbari vocant, viperam Hiſpani, ſiue ob ſimilitudinem capitis, ſiue peſtis. Anguis hic quaternos pedes aut ampliùs longus, & humanum, vbi mediocriter craſſus eſt, latus: dorſo eminenti, viperino capite, ventre ex albo palleſcente, lateribus opertis, candentibus ſquamis, faſcijs tamen pullis per interualla intermixtis: dorſum fuſcum eſt, luteis tamen lineis ſeſe in ipsâ ſpinâ ſecantibus inſigne. Multæ ſunt eius ſerpentis differētiæ, non plurimùm inter ſe diſtantes,

res, & ictu mortem inferentes, niſi celerrimè præſidijs occurratur. In ſpiras, irritatus aut contrectatus, ac inæqualiter caput contorquet, ſed ita ſibi vndiq; cauet, vt nullâ non parte ſe vindicet ab iniuriâ. Excogitatum eſt icta humare membra, terraq; obtuere, & ita manere donec omnino ceſſet dolor, aut morbus ſit curatus: proſpero magnâ ex parte euentu. Per ſaxa fertur celeri curſu, at per terreſtria planaque (quod mirum videtur) non adeò: ob quod Mexicanorum quidam à vento nomen indidere, vocantes hoacoatl. Quot annos natus eſt, tot accedunt caudæ perſtrepêtia ſonalia, poſteriore in parte caudæ vertebrarum inſtar connexæ. Oculi ſunt nigri, mediocris magnitudinis. Binos habet ſupernâ maxillâ caninos incuruos, quibus iaculatur venenum: vtroque autem latere oris quinque parui dentes ſupernæ maxillæ inſunt, ſed qui facilè cóſpici à quolibet aperto ote queant. Et ſinuosè gradirur. Ictus toto córpore hiantibus rimis fatiſcit, & viginti quatuor horis tranſactis à morſu animam dicitur agere. Apprehenſos caudâ Indi, qui eos venantur, tuto tenent appendentes: tamen torquentes collum, perſtrepentes ſonalibus, corpus illuc hucque iactantes, ac nihil non molientes, vt pœnas de venatore ſumant. Narrant multi, qui eum ſerpentem domi alere ſolent atque educare, annum integrum durare abſque cibo vllo potuque: abſciſſumque caput decem aut amplius dies ferunt apud Panuceſes in femoris craſſitudinem & longitudinem incredibiliter adoleſcere. Norunt cicurari poſſe permulti, qui eos domi alentes habent in delicijs. Venenum iaculatur caninorum tubulis; caui enim ſunt. Nec deſunt, qui affirment, viuum parere, etſi falsò, quemadmodum ex aliorum narratione conſtat. Cùm læſus ira ſcitur, ſonalibus concuſſis vehementer perſtrepit, erigitque collum non ſine adſtantium timore: nec tamen mordet, niſi compreſſus aut incitatus. Caninis in vſus medicos ſeruatis, pungunt Mexicani Medici collum ceruicemque, doloris capitis placandi gratiâ, pinguedineque animalis omnium ferè nocentiſſimi lumbos perungunt, ſedando illorum dolori, aliaſque corporis partes dolore infeſtatas, ac diſcutiunt præter naturam tumores. Edunt Indi eorum carnes, ac veriſſimum eſſe ſtatuunt, cortalium carnibus eſſe præſtantiores, ac guſtu gratiores. Linteo conuoluta quantum velis tenui tatoque, ita tepeſcit illa feritas, vt vel à puero deferri quolibet citra formidinem aut noxam vllam poſſit. Aiunt caput huius ſerpentis alligatum collo, inſtar viperini, gutturi morbido ferre ſuppetias; febrientibuſque medentur punctutæ ſerpentium omnium, quibus natura appendet ſunalia, humano ſtercore duarum vnciarum pondere ex aquâ congruenti propinato, aut commanſo piciet] & admoto vulneri, item corniculis cuiuſdam arboris vulgaris nouo orbi tuſis atque applicatis. Eſt etiam huic malo conuenientiſſima chipahoac. Prouenit in calidis locis Nouæ Hiſpaniæ vbique ferè.

Eſt & alius ſerpens, teutlacotzauhqui quoque nuncupatus, quinque dodrantes interdum longitudinem ſuperans, & humerum craſſitudine, nec diſſimilis alteri eiuſdem nominis tum formâ, tum veneni atrocitate, præterea etiam & ſonalibus, in quæ finitur cauda: ſed huius color pullus eſt, vergens in luteum, pallidis maculis (quod alteri quoque contigit) obliquè ſeſe interſecantibus. Aiunt eam eſſe veneni huius vim, vt non ictu tantùm, verùm contactu quoque officiat, vnde ſortitum nomen.

CAPVT II.

De hæmorrhoo Indico.

HAbet nouus orbis ſuum hæmorrhoum, ahucyactli dictum, ſimilem teutlacotzauhqui, niſi quòd ſonalibus careat, maiorem hæmorrhoo antiqui mundi, ſed eiuſdem veneni. Per omnes corporis meatus & cicatrices perfundunt ſanguinem morſi. Eſt alius, qui etiam per iuncturas prodigè cruorem faciat. De Kokob poſteà dicemus.

CAPVT III.

De aliquibus viperis Chiappæ.

GEnus viperarum Chiappa nutrit magnum, ſimile putrido ligno, peſtilentem ſpiritum quatuor narium feneſtris fundens. Quædam morſu equum intra diem occidunt, fuſo per omnes iuncturas ſanguine. Sunt aliæ variegatæ, aliæ nigræ & prolixæ. Quemcumque momorderint, petimunt: creſcente Lunâ miteſcunt, decreſcente irritantur. Aliæ ſunt pallidæ, nigris diſtinctæ lineis, interſtinctæ maculis albis: morſo ab ijs decidit per fruſta caro. Alijs tanta peſtis ſupereſt, vt ſi fuſte contingantur, ſubeat virus vſque ad brachium. Aliæ huius ſunt conditionis, vt ſi mordeant manè, morſus euomens ſanguinem pereat; ſi ſub veſperum tamen, non ſunt lethales. Viſus ibi ſerpens, in cuius vtero inuenti triginta & vnus fætus.

CAPVT IV.

De ſerpente armato.

IN litteris Patris Ioſephi Adei anno 1628. narratur, non procul à Tunâ Pumâ in quodam nemore, eſſe locum capacem, in quo aliquor abhinc annis coluber fuerit maior boumâ groſſitie. Longitudinis proportio reſpondebat moli. Eius annona teſtudines & cerui ſopiti. Quà tranſit, adurit, velut publicam viam veſtigium ſui relinquit, vltra vlnam exſiccatâ herbulâ. Procul odorantur ſerpentem mulæ, nulliſque ſtimulis inſtigatæ procedent. Idem contigit canibus, ſugam retrorſum capeſſentibus, cum primum excrementa anguis nare bibant. Sunt hæc tumuli oſſium eorum animalium, quæ vorarunt, nec fœtent, potiùs ſuauem moſchi inſtar efflant ſpiritum. Quidam miles inuaſit illum tormentis, ſed irritis ictibus, tamquam ſi in rupē impingeret pilula plūbea. Armatus eſt conchis ſeu laminis, quæ manū exæquant.

CAPVT V.

De caymane ſeu crocodilo.

IMportunus Nilo, & celebris antiquis fabula crocodilus. Cocatrix vocatur ab Haithono, Indi aquetzoallin, alij caymanem vocant. Addam hic dumtaxat minùs vulgaria. Immanem hanc beſtiam vſque ad ſeptem paſſus eſſe prolixam, imò reliqui crocodili vſque ad triginta pedes laminis proteguntur innatis, vt pilæ plumbeæ reſiſtant. Dentium ordo triplex illis, ſinguli triginta quatuor cōſtant, præter molares. A pueris Indorum trahi ludibrio ad littora per collum alligatam, impotentem caput noxie contorquere. Tam facillime domatur, ſi tranſuerſo occurſu per latus inuadatur. Famelicus veſcitur ſaxis. Lapides in ventriculo reperiuntur pęnè digeſti & corroſi, qui in puluiſculum redacti, & ſumpti, cōſerūt lithiaſi. Iouenta eſt in ventre beſtiæ femina integra cū veſtibus, quam pridie vorauerat. Vincunt in ſiccis taurum, vincuntur tamen in aquis ab homine. Indi enim vrinantes ligant has beſtias pedibus manibuſque, hoc pacto extrahunt. Credo in aquis vinci quòd careant linguâ, & ideò ſubmerſi non commodè aperiant os paruulum, ne influente humore ſuffocentur. Ioflantur enim ſtatim, & ſupini torpent, tandem exanimantur. idcircò extra aquam veſcuntur, aut emerſo capite. Prædā non in eadem ripâ quā ceperunt, deuorant: penetrant in alteram, vt ſecuriùs fruantur raptu. Oua pariunt vſque ad viginti octo. Primo die Lunæ congeſtor arenâ, vltimo effodiūt editâ iam prole. Non minima pars perit inertiâ parentū, compreſſa dum exhumant. Barbari teneris illis veſcūtur, & maiores piſces partim variâ fluuiorum alluuie diſſipantur, ſic prouiſum, ne in immenſum iret fecundū malum. Oua ſunt anſerinis magnitudine paria: ſi ſaxis allidantur, contunduntur quidem, nec tamen franguntur; cultello recludi eſt opus. Sapor qualis moſchi ſemiputridi; nihilominùs edūtur: vitello carent. Iuxta crocodilorum fauces inueniuntur glandulæ fabarum magnitudine, moſchum ſuauiſſimè ſpirantes, quæ febres ſedant, & extinguūt; hic odorem ſui emittunt, moſcho vel caſtoreo redolentiorē. Nili habitatores de crocodilo feminâ idem narrant. Anonymus Auctor de Hiſpaniolæ rebus addit, adipem genitalium verum moſchum referre, tam efficaciſſimi odoris, vt faſtidium ciborum efficiat: ſe ſeruaſſe particulam iam poſt decimum ſextum annum, recentiſſimâ fragrantiâ. Ventriculus beſtiæ ablutus, & Sole exſiccatus, deinde contuſus, & ſumptus, confringit renum & veſicæ lapides, promptiſſimè vrinā euocat. Sed & illud de Niloticis commemorandum eſt, aues illas, quæ dentes eorum mundant, albas eſſe, & pares turdo, in capite aculeatam ſpinam eminere, vt ſi beſtia vellet concludere os, & vorare illas, cogatur vulnerato palato recludere vt elabantur. Non gratia tantùm feræ eſt ſecuritas auicularum: alius paſſer viſcera crocodili ſubit, & corrodit iecur. Virginea inſula pluribus infeſtabatur beſtijs; ſic illos venabantur. Caſulam rimis & foraminibus plenam apud flumen faciunt, in quâ vigil, qui crocodilos procul conſpicere & exaudire poteſt; nam fame preſſi è fluminibus & inſulis erepunt prædæ causâ: quâ non inuentâ, tam horrendum clamorem edunt, vt per dimidij milliaris ſpatium exaudiri queat. Tum vigil excubitores conuocat ad id paratos: illi deni aut duodeni longam arborem corripientes, huic vaſto animali obuiàm procedunt (hiante rictu, ſi quempiam illorum apprehendere poſſet adrepenti) atque ſummâ agilitate tenuiorem arboris partem, quàm altiſſimè poſſunt, in rictum eius adigunt, vt inde ob inæqualitatem & corticis ſcabritiem eximi nequeat. Crocodilum igitur in dorſum obuertentes, eius ventrem, qui mollior eſt, clauis & iaculis feriunt & aperiunt; dorſo enim, ob duras quibus tectum eſt ſquamas, impenetrabilis eſt, præſertim ſi vetulus. Hæc eſt apud Indus ratio venandi crocodilos, à quibus adeò moleſtantur, vt noctu & interdiu non minùs excubias agere cogantur, quàm nos aduerſus infeſtiſſimos hoſtes.

C A-

IGVANA.

CAPVT VI.

De iguanis.

AQuaticos colotes, quos Mexicani dicunt aquaquetzpallio, Haitini vocant iguanas, alij iuanas, quæ multis diſtãr formæ & naturæ indicijs à coloto, licet quodam modo referant. Caput & collum arietum gerunt: quinque dodrantum æquant longitudinem, ſi caudam pariter metiare, quæ reliquo corpore triplo prolixior eſt, humanoque humero inter vtraque crura craſſior. Digiti tenues ſunt, & pro magnitudine corporis longiſſimi, brachia cruraque craſſitudinem recèns nati æmulãtur pueri, ne dicam æquant. Venter candeſcit ex viridi, & reliquum corpus ſquamiferum eſt, colorisque medij inter argenteum & virentem. Vngues ſunt mediocres, cauda prolixa, & in extremum vſque à poſterioribus pedibus ſenſim gracileſcens. Dorſo imminent quædam pinnæ anguſtæ, & vnciam vnam longæ, ſpiſſæ & protractæ ad extremum vſque caudæ, licet ſenſim fiant breuiores. Caput ſupernè deforme & horreodum eſt, prędurum, ac velut clauatum, ſicut ſuperior colli pars. Oculi nigri, & mandibula inferior cærulea, è quâ pẽdet membrana lata digitos quaternos, orbiculatis, tenuis, ſquamoſa & palearibus ſimilis, nonnulloque circa exortum clauata interuallo, pinnatáve, à viridi in flauum colorem vergens. Eadem mandibula cæruleis tegitur laminis, rotundis magniſque, ac præcipuè alterutro latere vnica, quæ noſtratem aſſem dimidiúmve argenteum, vocatum denarium, æquat amplitudine; coloreque & nitore piſcium æmulatur ſquamas. Aliâ præterea paulò minore iuxta aurium ſedem, & quæ rutileſcat vehementiùs. Oris rictus magnus eſt, ac dentes pauci. Innocuum animal, & aquarum incola. Oua parit innumera, grata guſtui, optimique nutrimenti, velut & ipſa eius eſt caro (ita enim vocare libet, quoniam carni potiùs quàm piſcoſo generi ſimilis eſt) quæ pullis noſtratium cortalium minimè cedit, ſeu guſtum ſpectes, ſeu alimoniam. Vix eſt, qui cùm primùm incidat in hoc animal, timorem animo non concipiat, etſi alioqui mite innocuumque; aut qui ſemel deguſtatum ſummâ non proſequatur auiditate.

Sunt etiam in hoc genere terreſtria, queitzpallin vocata, nonnihil tamen diſtantia colore, & meliore atque iucundiore alimento, ſed reliquâ naturâ penè eadem: in quibus omnibus illud videtur mirabile, per terram raptato eorum abdomine vel ventre, pingueſcere, ac fieri longè ſapidiores. Calidis verò regionibus degunt, vnde ad Mexicanam vrbem Quadrageſimali præcipuè tempore deferuntur.

Ceterùm ſententia Ouiedi prætermittenda non eſt. Iuana, inquit, animal dubium eſt, & carne ſit, an piſcis, incertum: nam & in fluminibus verſatur, & arbores ſcandit. Eam ob cauſam dubius ſum, terreſtriáne inter animalia, an inter aquatica reponere debeã. Serpentis autem genus eſt horribile aſpectu ei qui non agnoſcat: pedes lacerti habet: caput etiam eiuſdem formæ, maius tamẽ: caudam quatuor aut quinque palmos longam, vel longiorem aut breuiorem, pro corporis ratione: maioris corpus binos palmos cum ſemiſſe longum eſt, palmum aut paullò ampliùs craſſum. Pauca ex hoc animantium genere eam magnitudinem ſuperant; eorum autem, quæ infra eam magnitudinẽ, magna eſt varietas, ſic vt paruis lacertis pares reperiantur. Secundùm dorſi longitudinem ſpinam habent dentatam, & aculeis præditam, dentes acutiſſimos, & guttur ſatis longum & amplum, à mento ad guttur vſque propendens. Adeò taciturnum eſt hoc animal, vt neque ſtrideat, neque gemat, imò quocumque etiam loco alligatum, nullum ſtrepitum edat, aut cuipiam noceat, ſed iſtic decem vel etiam viginti dies ſine cibo & potu hæreat: ſi tamen præbeatur, aliquantulum edet vel ex cazabi (placentæ id genus eſt ex yucæ radice factum) aut herba, aliáve re quadam. Anteriores pedes longi ſunt, longis etiam

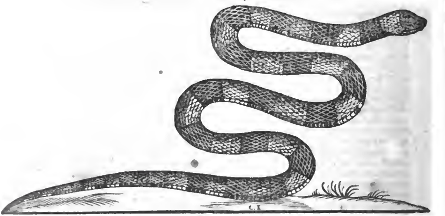
vnguibus prædıti, quales auium vngues, ſed infirmis,vt nihil apprehendere poſſir. Melioris eſt ſaporis, quàm blandi aſpectus: eius enim facies adeò eſt horrifica, vt nemo, niſi generoſo animo præditus,expectare audeat, nemo contrà ab eius manducatione abſtineat,niſi qui eius manſuetudinem & bonum ſaporem ignorat. Hæc autẽ animalia adhuc puſilla,tam celeri pedum motu per ſummã aquam, fluuios & riuos traijciunt, vt nec aqua impedire illorum natationem,nec ipſa mergi poſſint. Eam autem natandi rationem obſeruare ſolent,donec palmum ſint longa: nam eam magnitudinem excedentia,per terram infra aquam gradiuntur, quia propter grauitatem natare non nôrunt. Generant in terrâ ſecundùm flumina & torrentes, & quaſi aſſiduè in aquâ verſantur. Eſt igitur hoc animal, vt dixi, horribile, & terrorem initio incutiens, ſed boni ſaporis,præferendũ optimis etiam cuniculis Hiſpanis; ſic vt Chriſtiani, qui hoc animal ſemel guſtarunt,valdè æſtimare cœperint, nec pecunijs pareant, quandocumque redimere poſſunt. Vnam tamen noxam afferunt, de quâ multorum querimonias audiui, illis videlicet, qui aliquando lue Venereâ laborarint, ſi huius animalis carne veſcantur, veteres dolores recrudeſcere,tametſi iam aliquãdo ſanati fuerint. In Americæ continente viuens, ſæpiùs ex hoc animali manducaui, & non contemnendum cibum eſſe comperi. Eos autem, quos meam hiſtoriam his locis legere continget,edoctos volo(ſi Indi deſint,quos conſulere poſſint) vt iuanæ oua frigere volentes, oleum aut butyrum non adijciant, quia numquam percoquere poſſent, ſed eorum loco aquæ momẽtum addant: certum enim id eſſe,expertus ſum. Vnum porrò animal iuana pariet quadraginta, aut quinquaginta, vel etiam plura oua, quæ boni ſunt ſaporis, vitellumque & albumen continent perinde ac gallinacea oua, tenuiore autem teſtâ ſunt prædita,& rotunda, nuciſq; magnitudinem non ſuperant. Gomara addit,caudam inflectere atque conuoluere inſtar venatici canis leporarij: tum pingueſcere, ſi aluus in arenâ fricetur. Anonymus ait,cùm capiunt, deducto ritu oſtentare dentes,ſed innocenter.

CAPVT VII.

De ſerpente aquatili ſiue acoatl.

NOn eſt ſine æmulatione partus vipera. Acoatl dicitur ſerpens aquatilis (alij mioacoatl vocant, quòd imitetur colore ſpicam maizij) qui etiam viuum parere fertur. Dentibus paruis eſt, & innocenti morſu: longus quinque dodrantes,pollicem craſſus, tænijs nigris & cyaneis alternis diſtinctus ſupernè, infernè verò cyaneus eſt: capitis ſuperna nigra, inferna lutea, latera cyanea. In paludibus regionum temperatarum inuenitur.

MATER FORMICARVM, ſiue TZICATLINAN.

CAPVT VIII.

De matre formicarum, ſiue tzicatlinan.

TZicatlinan ſeu formicarum mater dicitur ſerpens, qui in formicarũ cuniculis viuit,& eas ſequitur cùm foras prodeunt ſtatis anni temporibus. Pulcherrimus eſt omnium ſerpentium,nec cuiquam noxius. Minimi digiti craſſitudinem æquat,ac duorum dodrantium longitudinem. Faſcijs diſtinguitur candidis rubriſque trãſuerſis & alternis: non viuit niſi cum formicis, aut alibi quàm regio-

regionibus calentibus. Quod verò ſpectat ad medicinam, tuſus appoſituſque, dicitur tumores præter naturam diſcutere.

Aliam quoq; deſcribit matrē formicarum Franciſcus Hernandus, quauhtzicatlinā appellatam. Id nominis, ait, ſortitus eſt hic anguis, quoniam cum formicis habitare ſolet, eodemque antro degere. Dodrantalis atque Innocens eſt, & minimum craſſus digitum, maculiſque diſtinctus cinereis. Vētre cyaneò diluto ac velut tranſuerſis lineis nigrantibus cinereiſque vel ſubalbidis ſpectabili. Eſt & alius eodē nomine ſerpens, ſed colorē igneo, de quo alibi. Antonius Herrera de matre formicarum ſcribit, rubrā eſſe, lineis diſtinctam nigris, maculis interſtinctam albis. Hanc pro luſu circumuoluunt Indi collo.

CAPVT IX.

De angue ceruino, ſiue macacoatl.

ILluſtris ſenio macacoatl, ſeu anguis ceruinus, ſerpens eſt ſemoris & interdū humani corporis craſſitudine, longitudine verò vicenûm quandoque pedum, maculis conſperſus fuſcis vergentibus in nigrum, fuluiſque; ceruino capite, vnde nomen, niſi fortè id contigit ob cornua, quæ iam ſeneſcenti feruntur naſci, accommodatiſſima excitandæ Veneri. Prouenit regionibus calidis, vbi quò calidiora ſunt, eò in maiorem creſcit amplitudinem.

Alius quoq; eſt anguis, ceruino capite conſtans, ceruinamque manſuetudinem cicuratus præfert, ſed minor eſt, maculis licet ſubluteis & nigricantibus diſtinguatur.

CAPVT X.

De amphisbænis.

IN naturâ amphiſbænæ, quòd biceps non ſit, videtur conſentire Greuinus & Franciſcus Hernandus. Vtriuſque narrationem exhibebo. Greuinus ait: Serpens, quem Græci & Latini ad ipſorū imitationem amphiſbænam vocarunt, à Gallis *doublemarcheur*, vocabulo ex duobus compoſito, vt Græcum quoque nomen, & quemadmodum de cherſydro diximus, appellari poteſt: ſic autem dicta eſt, quòd nunc in hanc nunc in illā partem, hoc eſt & poſteriorē & anteriorem repat, magnitudine vermem terreſtrē æquat, nec è craſsâ in tenuem abit, aliarum inſtar, ſed quemadmodū vermes, æquali eſt craſſitie. Hinc factū eſt, vt qui, quo in loco caput eſſet, exactè diſtinguere non poterant, & ex vtraque progredi parte, ad modum nauigiorum vtrimque proram habentiū, eam viderant, bicipitem eſſe exiſtimauerint. Vnde etiā biceps, vt Lucanus aſſerit, dicta fuit: quod tamen à veritate alienum eſt; quamuis Galenus ipſe idem in libro ſuo de Theriacâ ſcripſerit. Nam quemadmodum Ariſtoteles de Generatione animaliū refert, cauſa, obquam ſerpens aliquando biceps viſus eſt, alia non eſt, quàm quòd quandoq; natura monſtroſè agit, præcipuè in animalibus quę vno partu plures fœtus edunt, & cùm duo aut tria germina ſe contingunt inuicem, corpus cum multis capitibus vel cruribus vel alis procreabunt. Ex hac Ariſtotelis ſentētiâ ſequitur, eum nequaquā duo capita ſerpentibus, niſi quatenus monſtroſè, hoc eſt, præter naturę inſtitutum & communem conſuetudinem hoc accidet, attribuere. Greuino inclinare videtur Franciſcus Hernandus. Maquizcoatl, inquit, quem alij tetzauhcoatl vocare cōſueuerunt, ſeu anguem abuſus, quòd raro aut per miraculū videatur ab aliquo, ſeſquidodrantem longus eſt, ac minimi digiti æquans craſſitudinē, coloris argentei, nitidi, ac veluti tranſlucidi; in vtramq; partem, vt libet, graditur, etſi capite vnico inſignitus. Amphisbęnæ antiquorum fortaſſis ſpecies. Eſt & alius anguis, eodē nuncupatus nomine, non modò ancipiti inceſſu, ſed capitibus quoque binis, quem adhuc mihi non licuit videre, niſi fortaſſis is de quo diximus eſt, quem conſpeximus Itztolucæ. Nihilominus aliquas amphisbęnas eſſe bicipites credo: nā & hîc Matriti à diligentiſſimo naturæ ſtudioſo Cortauillâ accepi, inuentā à ſe eſſe amphisbænam duplicato omnino capite, à ſe diligentiſſimè obſeruatam. Scribit quoque Antonius Herrera, in Chiappâ inueniri ſerpentes bicipites duorum dodrantium, formam Tau referentes. Fundunt peſtiferū virus. Nec ſolùm morſus perit, ſed qui calcauerit terram quâ proximè irrepſerat. De quibuſdā ampbisbænis fertur vno ore fundere virus, altero antidotum. Dubia mihi hæc hiſtoria.

CAPVT XI.

De aguaſen.

SVbita peſtis aguaſen ſerpens, duas ſpithamas longus dumtaxat, fuſco colore, lato capite atque compreſſo: adeò verò lethali eſt ictu, vt intra dimidiæ horæ ſpatium interimat, decidente carne vulneri vicinâ, ac miſerè putreſcente. Verſatur montoſis locis editis atque arentibus. Alexiterium eius pangaguaſen, de quo inter plantas Franciſcus Hernandus. Naſcitur in Philippicis.

CA-

CAPVT XII.

De oto.

PRodigi quoq; veneni otus eſt. Quatuor ſerpens hic ſpithamas longus eſt, ac pollicem craſſus: caput eſt paruũ, venter candet, totus vero albis & nigris punctis terniſque lineis rubris tranſuerſim procedẽtibus diſtinguitur. Adeò lethalis eſt morſus, vt intra quinque aut ſex horas hominẽ morſum occidat. Amat loca humida vmbroſáque, & greſſu tardo incedit. Aggreditur occurrentes ſponte, & nullâ priùs illatâ iniuriâ. Repertur paſſim in inſulâ Cubu.

CAPVT XIII.

De dopone.

PRoxima peſtis in dopone, qui longus quaternos aut quinos pedes, nec pollice craſſior. Diluto virore vniuerſum eius corpus tingitur, ſi caudã excipias, quæ fulca eſt. Caput eſt magnũ, & octangulâ figurâ, vſque ad oculos, qui ſunt nigri, nigraque inde & tenui circumdati, à quo loco ſenſim extenuatur ad vſque os, quod longum eſt & ſimum, ſex armatum supernè dentibus, ac toridem infernè, præter alios minores. Lingua nigra eſt, tenuis & mobilis. Intra diem vnicum mortem infert, corpus ſcilicet vniuerſum attollit in tumorem. Remedio eſt alexiterium pangaguaſen.

CAPVT XIV.

De attaligato.

NEque innocens attaligatus eſt, licet inops veneno. Paruulus hic anguis, neque pennæ anſerinæ excedit aut craſſitudinem aut longitudinẽ. Centeni ſemper pluréſve offenduntur, neque vmquam à ſeſe inuicem ſeparati. Veneni expertes, ſed aliàs adeò pernicioſi, vt aggreſſi dormientem, ſi fortè quemquã reperere, nullâ arte auelli queant, donec tandem hominem interemptum ictibus hinc inde illatis, totum abſumpſerint atque deuorauerint.

CAPVT XV.

De angue venti.

ECatotl ſeu anguis venti dicitur ſerpẽs ſex ſpithamas longus, binaſq; vncias craſſus, innocuus, dentibus paruis, ventre argenteo, lateribus ac dorſo lineis ſeptem candidis, luteis, cyaneis & nigris alternatim interſtinctô, linguâ prolixâ, tenui, bifidâ & nigricante, quam vibrat velociſſimè, atris oculis, & pro magnitudine corporis amplitudine inſignibus, & inde pallidâ.

CAPVT XVI.

De angue laqueo.

QVidam ſerpentes in prouinciâ Veræ-pacis inueniuntur craſſi: & licet ſine peſte, non ſine aliquâ noxiâ. Mordent velut canes, quà pertranſeunt alia animalia. Componũt ſe miro aſtu in ſpeciem laquei: cùm tranſit fera, etiamſi ſit ceruus, implicant, deinde glutiunt quæ ſunt venati.

CAPVT XVII.

De angue ſtupido, ſiue canauhcoatl.

MIra ſpiritus vis canauhcoatl eſt. Hominis æquat craſſitudinem, eumdemque duplâ longitudine excedit. Incolit ſaxa antraque, & occurrẽtibus animalibus, ad ſe tractis halitu, victitat. Accidit aliquãdo, vt Indi iter agentes inſederint ei, rati truncũeſſe (tãta eſt eius vaſtitas atq; ſtupiditas) nec intellexerint, quàm inſtabili terrificẽq; ſedi inſtiterint, donec angue ſenſim præterlabẽte, perterriti ſurrexerint. Innocens tamen eſſe dicitur, ac nullo pænè noxius morſu. Inuentus eſt tantus hic colobrus, vt octo & decem milites conſederint in illo, trabem aliquam eſſe putantes. Vocant Hiſpani hos angues *culebras bobas*. Ceruis inſidiantur, occultati frondibus circa vias quà cerui ſolent tranſire. Cùm propè accedit ceruus, vi ſpiritus ſui attrahit ad ſe vt magnes ferrũ, nequeunte ceruo euadere auidum os colubri (carent hoc imperio in homines.) Detentum halitu ceruum complectuntur, circumcompreſſione extinguunt, deinde adlambunt, & ſaliuâ ſuâ linentes præparant & condiunt vt faciliùs glutiant, alioqui pilorum aſperitas impedimento eſſet. Paulatim exſugunt illum integrũ à pedibus vſque ad caput; quod quidem propter cornua deglutire nequeunt, ſed donec putreſcat in ore deferunt. Accidit interdum, vt formicæ patulum os eius colubri ſubeant, eumque intenmant, vlciſcentes hoc modo ceruicidam. Hoc genus venationis his ſtultis anguibus indulſit natura, alioqui nulla prouidentia eſſet tantæ ignauiæ. Tota œconomia & cẽſus huius anguis eſt ſpiritus.

Viſcachas (genus ſunt daſypodum) ex antris ſois attrahit anhelitu. Exemplũ aliquod arcanæ iſtius violentiæ in bufonibus aliquibus magnis vidimus. Vi quadam ſui ſpiritus in os contrahunt aues & animalia. Perdix

dix in cuiuſdam rictum ruit, quaſi ſponte iret; item & muſtelâ paruula alterius fauces ſubiuit.

CAPVT XVIII.

De bitin ſerpente.

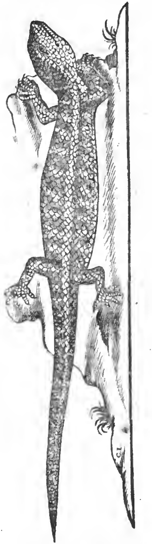
INcola montanorum locorum bitin eſt, aſpectu ſerpens terrifico, nigris punctis, rubeis ac candidis, vitulino capite, amplâ fronte ad vſque oculos, qui nigri ſunt lucidique, ſed virenti circumdati iride, rictu oris magno, munito multis & acutis dentibus, caninis quaternis, digitum prolixis, ſeſe mutuò inuicem excipientibus, quatuor vlnarum longitudine & craſſitudine hominis. Conſcendit arbores, vnde ſe vibrat appenſus caudâ. Rapit boues & apros, & alia huius generis animalia, deuorans ea quandoque integra, ex hoc venatu viuens. Amat inſulam Cubu, viſuſque eſt in inſulâ Lutay à militibus Hiſpanis, cùm vellent naues exonerare.

CAPVT XIX.

De lacertis Indicis.

COnuenere Mexicani, inquit Franciſcus Hernandus, lacertarum innocentium vulgariumque differentias omnes, quaſque feruentium regiunum incolæ cuetzpallin vocant, tecoixin nuncupare, venenatas verò, quæ in ſepas, Chalcidicas, ſepedonéſve quadrupedes referri poſſent, aut citra venenum aliquantò vulgaribus maiores, nempe lacertarum genera, quę multa apud ipſos naſcuntur, acaltetepon. Venenatarum tria adhuc apud nouos Hiſpanos offendi genera, morſus noxij, ſed minimè (ſi tempeſtiuè occurratur ei) lethalis: quarum duæ priores magnitudine, formâ & colore conueniunt, ſed picturarum diſtinguuntur varietate. Altera namque luteis tantùm ornatur ſphærulis, in fuſcum candidumque inclinantibus colorem; altera verò candidis lineis in rectitudinem procedentibus luteiſque, & ſecundùm tranſuerſum fuſcis & palleſcentibus è candido. Poſtremú genus peculiari nomine tetzauhcoatl, quòd raro occurrat, nuncupatum, ac prorſus à tetzauhcoatl ſerpente diuerſum, paruulo ac pænè nullo, ſed lethifero (vt ferunt) morſu. Omnium eſt minimum, fuſci coloris in fuluum inclinantis, ſed caudâ magnâ ex parte cyaneâ. Eſt & quartum genus, ita vocatum, non quòd venenatum ſit (eſt enim innoxij morſus) ſed quòd venenatis maiuſculâ corporis mole videatur reſpondere, cùm cetera vulgaribus lacertis prorſus ſint ſimilia.

ACALTETEPON, ſeu MONOXILVS MVCRONATVS.

CAPVT XX.

De monoxilo mucronato.

CEterùm aſpectus potiùs quàm virus horrendum fecit acaltetepon, ſeu monoxilum mucronatū. Alij temacuilcahuya dicunt,

dicunt, Hiſpani ſcorpium. Lacerti genus eſt coloto ſimile, duas longum ſpithamas, prolixâ caudâ, breuibus cruribus, linguâ, quam interdum verſat, rubrâ, latâ ac bifidâ, toruo capite, inceſſu graui tardoque, & cruſtâ intectum durâ, fuluis candidiſque punctis, paruulas margaritas imitantibus, aut lithoſpermi ſemina, variatâ, quæ à cruribus poſterioribus, vſque ad extremum caput, in varias digerunt formas; ab eiſdem verò ad extremum caudæ in lineas, anulis ſimiles, cingentes tranſuerſim corpus per interualla, etſi fuluæ longæ ſint numeroſiores. Huius animalis morſus noxius eſt, ſed minimè lethalis: quo fit, vt viſu quàm ictu ſit horridius; nec quemquam impetat, niſi læſum & concitatum. Lumborum caro ingeſta, duorum obolorum pondere, Venerem mirum in modũ dicitur excitare, neque enim re ſcincis cedere: cruſtam verò ſcorpionum aduerſari morſibus. Nec deſunt Gentes, quæ arcus ſuos eâdem operiant muniantque, putantes ita venenatorum animalium noxiam naturam hebetari atque coërceri.

CAPVT XXI.

De tapayaxin.

Admirandam hanc beſtiam ad lacertæ differentias retulit Franciſcus Hernandus, quamquam orbiculari pænè planoque conſtet corpore, ac raiæ quadatenus formâ, in longè minor eſſet, nec vncias quatuor longitudine æquans aut latitudine. Cartilagineum autem eſt, & multis variatum coloribus. Gelidum ſemper tactu repertum, tardi inceſſus, ac rarò mutans locum, etiam contrectatum atque apprehenſum; ſed caput eſt duriſſimum, & quibuſdam clauatum horrenſique aculeis corollæ modo diſpoſitis. Gaudet ab hominibus apprehendi, manibus geſtari contrectarique, placidâ quadam ſecuritate ac tranquillitate immobilis, quamobrem amicus hominum ab indigenis nuncupari ſolet. Illud eſt in eo mirabile, & nulli alij (quod ſciam) commune, compreſſis vexatiſve oculis aut capite, aut parum indulgentet tractatis, ſanguinis guttas inde effundere, ac longiùs iaculari, qualis detrahi ſolet ab homine temperatiſſimo, & ſanâ fruenti valetudine: tanto interdum impetu, vt ad trium paſſuum diſtantiam contingat reiectari. Siccatum hoc ad ignem, redactum in læuorem, & ſumptum, ex vino aut aquâ drachmæ vnius menſurâ, morbo Gallico & doloribus ab eo euenientibus magnopere auxiliari ſolet. quod multis certiſſimiſque experimẽtis eſt comprobatum, euacuata morbi causâ per ſuperna infernaque, ac demum euocatâ vrinâ permixtâ pituitæ aliiſque longis craſſiſſimiſque filamentis. Viuit in montibus frigidarum regionum, vbi paſſim offenditur.

CAPVT XXII.

De cuti.

Apud Totepecenſes innocens lacerta cuti dicitur, mediocris magnitudine albo & nigro variegatur. Præcipuum illi eſt, in poſteriores pedes ſe attollere, & anguino ritu ſibilare.

CAPVT XXIII.

De taletec.

Dicuntur taletec paruulæ lacertæ, viuunt in platanis aut ædibus, meliores in platanis. Hiſpanicis ſunt formâ ſimiles. Fuſcæ & nigris oculis. Aſthmati opitulantur, ſi extractis viſceribus conuoluantur rizo ac pariter includantur platani folijs intextis in fiſcellâ, atque ita ex aquâ elixæ cum ſale & igni admoræ, donec rizum percoctum ſit, tandem manduntur.

CAPVT XXIV.

De haro coloti genere.

Harus quoque lacerti genus eũ, femoris æquans craſſitudinem. Caput decem vncias longum, initio latum, ſed quod deſinat in acuminatum os. Quaternis incedit pedibus, velut quaquetzalli Mexicenſe, cuius eſt fortaſſis ſpecies, eidemque perſimilem caudam geſtat, & lento quoque incedit gradu. Verſatur in arboribus natis iuxta riuos, aut dulcia flumina, neque deſcendit ad iunceta, niſi cùm ſeſe conatur vendicare à Solis iniuriâ. Venatur gallinas, quando celeritate nequit, malitioſâ quadam & aſtutâ arte. Colludens enim illis, volutatur ſolo, atque adeò rapit improuiſas, natiuâ quadam ſimplicitate ad eum accedentes. Naſcitur in Philippicis.

CAPVT XXV.

De lacertâ ſoporiferâ.

Quetzpalcochiton dicitur alia lacerta, à perpetuo ſopore. Huius puluis ſi ſumatur in aquâ drachmæ vnius pondere, mire confert euocando ſudori.

CA-

CAPVT XXVI.

De cantore lacertâ.

NEque dicitur lacerta, in domibus montanisve locis obertans, & interdum etiam in cauitatibus lignorum aut arundinum. Dodrantalis eſt, oculis paruis, nigris ac lucidis, & fuſco prædita colore. Expurgat, cùm libet, cantores imitata, guttur, mox canit ſonarque chaçon, vnde etiam illi obtigit nomen; (ſunt enim qui ita vocent) & tandem velut cantu delaſſata conqueritur. Paratur ex huiuſmodi animalibus lethiferum ad inficiendas ſagittas venenum, toxicúmve, incluſis arundinum internodijs mox punctis, a ctiſque in tabiem, donec mortem obeant; atque ita demum earum ſanie perunctis ſagittis.

CAPVT XXVII.

De bufone Indico.

MOdici veneni, immodicæ magnitudinis eſt bufo Indicus, aquaqua dictus. Medioctes galeros exæquat: inuenitur in calidis regionibus, & ſub maris vtriuſque littora.

CAPVT XXVIII.

De rubetis ſiue tamacolin.

DE natione tamacolin ſeu rubetarum, hæc habet Franciſcus Hernandus. Plura reperias apud Nouam Hiſpaniam tamacolin, rubetarúmve genera, diſtantia inter ſeſe colore, magnitudine, & veneno. Quædam enim maritimorum locorum incolæ, venenatæ ſunt, & ſcutis medıocris amplitudinis, vmbelliſve ſimilitudine pares. Aliæ ſunt mediocris magnitudinis, ſed non vſque adeò monſtrificæ, & venenatæ, in regionibus calidis tam frequentes, imbrium præcipuè tempore, vt vix pedem figas, quin aliquam calces. Aliæ verò longe minores, expertesque veneni. Quædam ſunt atræ, nonnullæ fuſcæ, atque aliæ virentes. Reperias quoque inter ranas nonnullas nigras, atque adeò ita rubetis ſimiles, vt horreas illarum aſpectum; edules tamen ac expetendas, ob gratum probatumque nutrimentum.

CAPVT XXIX.

De ſerpente raro.

PVſillitas ſua nobilitauit tetzauhcoatl ſeu ſerpentem rarum. Minimus eſt coluber, & tamen morſu lethalis: vix enim quatuor vncias longitudine æquat, aut pennam anſerinam craſſitudine. Venter rubeus eſt, punctis nigris diſtinctus, & dorſum fuluum eiuſdem coloris punctis variatum. Frigidis regionibus familiaris eſt, ſine edi, tæ ſint ſiue humiles, adeoque ipſis Indorum tectis.

CAPVT XXX.

De ſerpente oculipeto.

EGregium cupidinis ſimulacrum ſtatuit natura in venenato reptili oculorum inſidiatore. Hoc ingenium amoris; oculos primùm petit. Virulentus eſt, nec vltra cornum aſſurgit. Texminani dicitur, ſeu ſerpens inuolans oculos: ſerpens prælongus & tenuis, cuiuſmodi etiam caput cernitur, ventre liuido, ac fuſco dorſo. Sunt qui micoatl vocent, quoniam ſagittæ ſit ſimilis. Vibrat ſe ex arboribus in homines, & in hominum oculos iaculatur. Iaculi cenſetur ſpecies: nam tametſi craſſitudine cedat, mirû in modum ſimilis eſt proprietate & naturâ: rectà incedit, corpus in ſpiras minimè conuoluens. Naſcitur apud Quauahuacenſes.

CAPVT XXXI.

De ignitu ſerpentibus, ſeu tleoâ.

IMmiſit Deus in contumacem Iſraël ignitos ſerpêtes. Qui fuerint, dubitatur. Certè in Nouo orbe inueniuntur aliqui ita appellati, quorum deſcriptionem ex Franciſco Hernando, vt plura alia, exhibeo. Tleoa, ſeu igneus coluber, anguis eſt ſeſquidodrantem longus, ac digitum craſſus, ſquamis albis, nigris, fuluis fuſciſque diſtinctus. Caput eſt viperæ noſtratis capiti ſimile, caudaque iuxta finem ſubitò attenuata, interualloq; binûm tantùm digitorum, quæ deſinit in ſonalia. Lethalem infert morſum, vrentemq;, vnde euenit ei nomen. Cû incedit, in lateta vtrimque ſe conuoluit, ac lento procedit greſſu. Contra eius morſum aiunt conferre tuſam radicem herbæ, quam vocant amola. Idem auctor ſcribit de thecoatl ſeu ignito ſerpente: Coluber eſt ſex dodrantum menſuram adoleſcens, triumque digitorum craſſitudinem. Viuit montanis locis, & lethalem in-

Aa fert

fert morſum: color eſt fuluus, ſed dilutior circa ventrem, ac vergēs in cinereum ſinuosè incedit, in vtraq; ſeſe latera contorquens. Viuit in montibus Tepoztlanicis.

CAPVT XXXII.

De ſerpentibus ſanguineis.

SVnt tamen alij ſerpentes, qui aſpectu referant ignem, octo pedibus longi, colore ſanguinei, qui noctu inflammati apparent, vt ignis aliquis videatur, quemadmodū Antonius Herrera prodidit. Scribit quoq; Franciſcus Hernandus, vocari cumcoatl colubrum, qui nocturnis tenebris ſplendeat, qui & letifer morſu, quatuor longus cubitos, & brachium craſſus.

CAPVT XXXIII.

Qui fuerint igniti ſerpentes Scripturæ.

OBuia iſta curioſitas, cùm de ſerpentibus Indiarum igneis hiſtoriā tetigerimus, qualesnam fuerint illi igniti angues, quibus Deus puniuit murmuratores ſui populi? Fortaſſe ſi non fuerunt huiuſmodi & aduentitij, innati erant; quemadmodum eruditè illucidat Fortunius Licetus. Nam ex humano corpore ſerpentes naſci, plerique teſtātur ſapientes viri. Neapolitani Portæ relatu legitur, in Vngriâ iuxta fluuium Theiſan accidiſſe, vt in multorum hominum corporibus ſerpentes & lacerti, naturalibus ſimiles, enaſcerentur, vt circiter tria hominum millia (antiquorum Iſraëlitarum more) ſic perijſſe memorētur Bonamico inſigni Philoſopho. Scribit Galenus, in Æthiopiâ, Indiâ & Ægypto montanâ naſci in cruribus, & brachiorum muſculis, atque lateribus vermes, quos dracunculos nominant, quādoque magnos, nonnumquā verò minores, ſpecie terræ vermibus ſimiles, qui ſub cute mouentur viui, nec quidquam moleſtiæ faceſſunt, proceſſu verò temporis ad alterum eius finem ſuppurari, aperiri cutem, & dracunculi caput eminere. Hic, ſi curando trahatur, præſertim quando rumpitur, dolores affert vehemētes, & illa pars maximè, ſi qua relinquitur. Hiſce conſimiles arbitratur vermes, qui in verrucum hepate naſcuntur. Pherecydem Syrum copia ſerpentum, ex eius corpore erumpentium, interemiſſe teſtatur Plinius, licet alij eum pediculis enectum aſſeuerent: ſed vermium ex eius corpore viuo emanantiū, alij fortaſſe minores pediculorum formam referebant, maiores alij ſerpentum; atque hinc orta ſcriptorum varietas. Conſimili morte plerique homines interiere ſeu vermibus, ſeu pediculis è proprijs carnibus enatis eroſi, vt de Pherecyde Syro, ac de Syllâ Dictatore teſtatur Serenus Medicus ita concinens:

Sed quis non paueat Pherecydis fata tragœdi?
Qui nimio ſudore fluens, animalia tetra
Eduxit, turpi miſerum quæ morte tulerunt.
Sylla quoque infelix tali languore pereſus
Corruit, & fœdo ſe vidit ab agmine vinci.

Eidem Sylle & Plinius proſcriptionis crudelitatem exprobans, ait exitum vitę eum omnibus à ſe proſcriptis crudeliorem habuiſſe, erodente ſeſe ipſo corpore, & ſupplicia ſibi gignente. Idipſum de Alemane Poëtâ, & de Syrio, ante Plinium atque Serenum teſtatus eſt Ariſtoteles. Photius in Bibliothecâ ex Agatharchidis libro quinto de his quæ ſunt circa Mare rubrum, agens de Acridophagis, nempe de his qui locuſtis victitant, ſcribit in hanc ſententiam: Appropinquante ſenectute, naſcuntur in eorum corporibus pediculi alati, ſimiles ricinis, paullò minores his qui cernūtur in canibus. Hi ducto initio à pectore & à ventre, abſumunt breui vnà cum totâ facie ſummas corporis partes. Illi principiò ita afficiuntur, vt quibus ſcabies moleſta eſt: deinde ſedulò ſe ipſos lacerant. Cùm autem morbus euaſit ad ſummum, & vnà cum pediculorum eruptione tenuis etiā ſanies profluit, intolerabili dolorum acerbitate miſeri afficiuntur. Et illi quidem mali ſiue ſucci, ſiue cibi, ſiue aëris causâ ad hunc modum pereunt. Hæc Photius. De his ipſis legendi ſunt etiam Diodorus & Strabo. Diodorus quidem, aſſerens eadem ferè ijſdē verbis, quę nuperrimè legimus apud Photium: hoc tamen addens, pediculorum vermiumq; alatorum viſu variorum, ſpecie horridorum ac turpium, tantamè corpore copiā affluere, alij ſuper alios tamquam è perforato vaſe ſcaturientibus, vt deleri nequeant. Strabo autem, dicēs, Æthiopibus Syllis homines finitimos, qui ceteris & nigriores ſint, & minores, & vitæ breuioris (rarò enim quadrageſimum annum tranſcendere) ***eorum carne iam*** (non ***in ferinam verſâ***, vt malè non ſolùm vetus, ſed etiā Xylander recentior vertit interpres, nec ***in pediculos verſâ***, vt alijs placuit) ſed ***in paruos ſerpentes verſa***, vt Græca verba ſonant, viuere ex locuſtis, quas verni Lybes ac Zephyri vehementiùs flātes in ea loca compellunt. Plutarchus in eamdem ſententiam ex Agatharchide ait: Circa Rubrum verò mare morbo correpti (vt Agatharchides narrat) cùm alijs inauditis accidentibus ſunt vexati, tum anguibus exiguis, qui nati, exertis capitibus ſuras & brachia perdunt, & tacti rurſum carnem ſubeunt, ac per muſculoſa ſerpentes, inflammationum vim intolerabilem excitant: idque morbi genus priùs aut poſteriùs vllis alijs obtigiſſe

nemo comperit. Quam planè ſententiâ Agatharchidē arbitror legiſſe apud Moyſen, ſummū Dei Chroniſtam in ſacris Litteris, & eam explicaſſe. Quod ſanè miror non obſeruaſſe nec adnotaſſe in ſuâ ſacrâ Philoſophiâ doctiſſimum Valleſium, qui ex inſtituto conſimilia ibi tractat argumenta. Et reverâ de corporibus Hebræorum viuentium exortos fuiſſe legimus in Teſtamento veteri ſerpentes illos inflammatorios, quibus peruicaciſſimam illam gentem Deus optimus ad Mare rubrum antiquitus punire voluit: nam ſacra Pagina hæc ad verbum habet in Numerorum opere, capite 21. *Profecti ſunt autem & de monte Hor, per viam quæ ducit ad Mare rubrum, vt circumirent terrā Edom. Et tædere cœpit populum itineris ac laboris: locutusq́ contra Deum & Moyſen, ait: Cur eduxiſti nos de Aegypto, vt moreremur in ſolitudine? Deeſt panis, non ſunt aquæ: anima noſtra iam nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo. Quamobrem miſit Dominus in populum ignitos ſerpentes, ad quorum plagas & mortes plurimorum, venerunt ad Moyſen, atque dixerunt: Peccauimus, quia locuti ſumus contra Dominum, & te; ora vt tollat à nobis ſerpentes. Orauitq́ Moyſes pro populo, & locutus eſt Dominus ad eum, Fac ſerpentem æneum, & pone eum pro ſigno: qui percuſſus aſpexerit eum, viuet. Fecit ergo Moyſes ſerpentem æneum, & poſuit eum pro ſigno: quem cùm percuſſi aſpicerent, ſanabantur.* Sic ſuis verbis habent ſacræ Moyſis hiſtoriæ. Ac reuerà Deus exercituum ingratiſſimæ nationis illius peccatum punire voluit, eos morbo afficiens, quo ex illorum carnibus etiam tum viuentibus exoriri iuſſit paruulos ſerpentes, ac vermes vſque adeò malignos, vt crudeliter eroderent eorumdem mēmbra, magnamq́ue eis afferrent inflammationem, acerrimos ardentiſſimoſq́ue dolores incutientem: vnde ignei ſiue igniti ſerpentes ab effectu denominabātur. Huiuſmodi plagam à ſcelerū vindice Deo perpeſſi ſunt Hebræi, cùm anteà & in Ægypto à Rege Pharaone, & poſt tranſitum illum Rubri maris ſiccis veſtigijs admirabilem in vaſtâ deſerti ſolitudine inauditis alijs afflictionibus famis ac ſitis eſſent vexati, quod ex Agatharchide retulit Plutarchus: qui auctor ſerpentes à Moyſe ignitos appellatos, aptiſſimè declarat ſerpentes inflammationum vim intolerabilem per muſculoſa corporis excitantes. Neque ineptè Plutarchus ex eodem Agatharchide refert id morbi genus, quo angues exigui nati ſunt in eorum hominum corporibus etiamnum viuentibus, ac poſteà exertis capitibus extra cutem corporis humani, ſuras & brachia perderent, & tacti rurſum carnem ſubirent, ac per muſculoſa ſerpentes inflammationum vim excitarent intolerabilem. Non ineptè, inquit, *id morbi genus priùs aut poſteriùs vllis alijs obtigiſſe nemo comperit:* quia quæ ſuperiùs ex Plinio, Diodoro, atque Strabone allata fuere, omnia ex Agatharchidis eodē loco ab eis Auctoribus deſumpta ſunt; licet illi omnes morbi huius originem in mali aut aëris, aut cibi aut potus naturam phyſicè referant, cùm eam referre debeamus in pœnam perpetrati ſceleris, quia mirabiliter Deus vltionum ingratiſſimos illos Hebræos punire voluit. Si enim Plinius ac Diodorus id morbi genus ijs ex Agatharchide tribuerunt qui locuſtis veſcebantur, quoſq́ue finitimos Æthiopibus aſſerūit Strabo; etiam illa Hebrçorum gens ex Ægypto veniens, cùm in deſerto prope Mare rubrum finitima fuerit Æthiopię, quæ aliquâ ſui parte Rubro alluitur mari, vrgente fame in ſolitudine locuſtas eſitaſſe potuit; quibus etiā inſectis, ex eodem populo multò poſteà exortum Ioannem Baptiſtam, præcurſorem Domini, apud D. Marcum Euangeliſtam legimus in deſerto victitaſſe. Nihil autem mirum eſſe debet, ſi quę profani ſcriptores è ſacris Litteris tranſſcribunt in ſuas hiſtorias, aliquatenus variata legantur: is enim mos eſt tranſſcribentium vulgariſſimus. Eamdem fortaſſe luem Paulus Ægineta, Medicus non obſcuri nominis, aliquanto etiam deſcribit, dicens: In Indiâ & ſuperioribus Ægypti locis dracunculi generantur, ſeu animalia quædam lumbricos incrantia, in partibus muſculoſis, puta brachio, femore, tibiâ; in pueris etiam lateralia ſub cute perreptant, & palàm mouentur, deinde cùm diu extremum aliquod dracunculi remanſerit, locus ſuppurat, & cute ipſius ibi apertâ, initium ipſius progreditur: cùm trahitur, dolores mouet, præcipuè abruptus. Hæc Medicus illuſtris. Non idem ſanè, ſed aliud, huic tamen admodum ſimile morbi genus illud fuit, dudum à Neapolitano Portâ relatum, quod Vngaros malè habuit; de quo non pigeat, quę Iobus Fincelius, Franciſcus Bebeccius, & Ægidius Aquila Auctoris relatione Chronici Chronicorum Politici ex Rubeaquenſe huc ad verbum recenſuere. Anno, inquiunt, milleſimo quingenteſimo quadrageſimo nono, in Pannoniâ, cùm viperæ ac lacerti in hominum corporibus naſcerentur, magna hominum copia, cùm remedium deeſſet, cruciatibus ac doloribus multis extincta eſt. Quidā demum ad Solem expoſiti, ſerpentes calorem naturalem ſentientes euomuerunt, ac liberati ſunt: quorum omnium ſanè origo vel à Deo, naturalibus cauſis ad ſupernaturalem vltionem naturaliter vtente, phyſica eſſe potuit, quin etiam ſpontanea eſſe valuit. Hanc

Fortunij narrationem ampliabo Capite ſequenti ex morbo verminoſo, cuius fortaſſe meminere potiùs aliqui Auctores quos Fortunius citauit.

CAPVT XXXIV.

De morbo vermium.

HÆc noſtræ naturæ miſera conditio, hæc ſæuitia noſtri ſceleris, viuos poſſe homines exedi vermibus. Non erit moleſtū, ſi ubuiâ excurſione immorer pauliſper in narratione moleſti huius morbi. Eorum transſcribam ſententiam, qui circa regiones Nigritarum, maximè circa portum & caſtellum de Minâ nauigarunt. Inaudita res eſt, quòd in corporibus eorum, qui hoc itinere & in has regiones frequenter nauigant, vermes naſcantur, præſertim ſi circa caſtellum illud frequenter ſeſe contineant; cùm qui ante aliquot annos nauigationem hunc ſuſceperunt, nihil horū deprehenderint, nihilque de plagâ & affectione hac cognitum habuerint. Non tamen apud omnes vermes hi apparent, nec eodē tempore ſeſe exerunt. Quidam enim citiùs, quidam tardiùs illis torquentur. Sic enim inuenias, qui cùm in itinere adhuc ſunt, eos accipiant, alij peracto itinere; alij poſt menſium aliquot, alij poſt totius anni a reditu ſuo decurſum illis infeſtantur. Sunt verò etiam quidā ab iis prorſus immunes, etiamſi aliquoties hæc loca frequentarint Nigritæ & Æthiopes ibi habitantes ipſimet etiam illis valde torquentur, potiſſimùm tamen illi, qui caſtello de Minâ ſunt viciniores. Nam qui vel ad vigintiquinque milliaria tantùm Septentrionem verſus à caſtello hoc remoti ſunt, dolores hoſce prorſus ignorant. Hiſtorici veteres multa quidem de hiſce vermibus annotata reliquerunt, ſcribentes inter alia, vermes eos veros eſſe, & vermium aliorum inſtar vitam etiā habere, nihil tamen de origine & cauſis eorum aſſerunt, vnde nimirum in corporibus hominum exiſtant, & vnde nutriantur: quod quidem argumento eſt, veram eos cauſam æquè ac nos ignoraſſe, cùm veriſimile ſit, eos, ſi verè hac de re cognitum habuiſſent, illud poſteris etiam communicaturos fuiſſe; nam & Græci & Æthiopici ſcriptores eorum mentionem facientes, incolas quidem huius loci valdè ab eis torqueri affirmant, ſed circa cauſarum & propagationis eorum inquiſitionem, vel piſcibus magis muti deprehenduntur. Quinimò non paucos inuenias Doctores, qui probare conantur, nec vermes eos veros eſſe, nec vitam habere: qui quotidianâ quidem experientiâ ſaris refutantur, ex quâ manifeſtum eſt, veros, naturales ac perfectos eos vermes eſſe, & vitam vere obtinere. Sed & hoc admiratione dignum eſt, hanc ſolam regionem cum paucis adhuc alijs, quarum Ioannes Hugo meminit in Itinerario ſuo, huic malo ſubiectam & expoſitam eſſe. Aliæ etiam inſulæ omnes in Indiâ Orientali & Occidentali, quemadmodum etiam in Chinâ, Braſiliâ, & alibi ſitæ, vermes hoſce prorſus ignorant; & quod magis mireris, ipſam etiam ſancti Thomę inhabitantes inſulā, qui locus tamen omnium in toto mundo inſaluberrimus habetur, de hoc morbi genere nihil quidquam nouerunt. Quod attinet verò ad cauſas, vnde nimirum hi vermes in humanis corporibus naſcantur, Nigritæ quidem varias afferunt, ſed nullam vere confirmare poſſunt. Quidam enim prouenire eos dicunt ex nimia cum mulieribus familiaritate & cōſuetudine: alij dicunt, ex certis quibuſdā piſcibus, quorum quotidianus ibi vſus eſt, eos oriri; vnde reperiuntur, qui piſcibus in vniuerſum omnibus, qui iſtis quidem locis capiantur, abſtinent: alij ex nimio aquæ vſu eos procreari aſſerunt, nempe ex natando & potando: alij terram ipſam incuſant: alij vino de palmâ cauſam imputant; ſed & panes, quos kankiens vocant, aliqui hoc nomine accuſant, vt verè hîc dicere poſſis, Quot capita tot ſenſus: quilibet enim peculiarem ſibi cauſam fingit, eamque ceteris omnibus præfert, & præ alijs tuetur, cùm nemo tamen ſit, qui rationes ſententiæ ſuæ vel in ſpeciem probabiles afferre poſſit. Certum enim eſt, cauſas haſce nullas eſſe, nec vllam etiam veram cauſam dari poſſe, cùm contrarium ſæpè acciderit. Deprehenſum enim eſt, aliquos, quibus cum Nigritis mulieribus nulla interceſſit familiaritas, qui à piſcibus, panibus, vino palmarum, aquiſque marinis planè abſtinuerunt, lauando ſeſe non oblectarunt, nec pedem etiam ex naui in terram poſuerunt, plus tamen à vermibus hiſce doloris perpeſſos eſſe, quàm qui cum mulieribus crebrò conuerſantes, piſces paneſque eorum comederunt, vino palmatum ſeſe ingurgitarunt, denique & in terrâ & in aquis ſeſe frequenter oblectarunt. Præſumitur tamen omnium maximè, ex aquâ potabili eos progenerari, quæ à Nigritis redimitur, qui eam ex lacunis & ſtagnis ſuis haurire & afferre ſolent. Et ſanè ſi rem altiùs perpendere velimus, videbitur quidem hanc veriſſimam eorum cauſam eſſe. Nam & in inſulâ quæ Ormus dicitur, & huic malo etiam ſubiecta eſt, qui à vermibus tuti eſſe volunt, aquam dulcem, quam bibant, ad octodecim ſæpè orgyias ſub aquâ ſalsâ exiſtentem, mergorum beneficio ex mari extrahi curant. Verum quidem eſt,

quoſ-

quoſdam hoc malo non infectos eſſe, qui multum tamen aquæ illius biberunt: ſed hi nauibus ſuis in portu Ackræ ciuitatis ſubſtiterunt, & in portum Mourre ciuitatis venerunt, vbi potiſſimùm malum hoc vires ſuas exercet. Nam qui ad Ackram ciuitatem & loca vlteriora commercia ſua exercent, rarò hoc morbo corripiuntur, quemadmodum etiam Nigritæ in hac ciuitate habitantes, parum vel nihil de eo cognitum & perſpectum habent; cum econtrà, qui ad Mourram negotiationibus operam dare ſolent, malum hoc euadere vix poſſint. Nihil tamen certi, vtut ſit, hîc definire de cauſâ huius mali volumus, litem ſub iudice relinquentes. Qui illis corripiuntur, dolorem percipiunt incredibilem. quidam enim nec ſtare nec incedere, quidam verò nec ſedere nec decumbere poſſunt: aliqui quaſi exanimes iacent, quidam in furorem aguntur, & vt vinculis tempeſtiuè conſtringantur neceſſe eſt. Sed & varijs ſeſe modis exerunt & oſtendunt: quidam enim cum ingenti frigore & horrore, quidam cum ingenti æſtu & calore præſentiam vermis alicuius deprehendunt. Quidã cum eo conflictantur, antequã id ipſum ſentiant. Sic vermes ipſi ſeſe in aliquibus per exiguam puſtulam, apud alios per puncturas rubentes, & pulicũ veſtigia æmulantes, oſtendunt. In quibuſdam cum ingenti tumore coniuncti ſunt, vt ſub cute latentes cernere exactè poſſis: apud alios per vlcera & carbunculos erumpunt. Prætereà in diuerſis etiam locis apparent, nempe in ſuris & pedibus, in genibus & poplite, in crure, in brachio, in femore, in inguine & ſcroto, plerumque tamen in partibus carnoſis. Intenſiſſimum autem dolorem experiuntur, qui eos in partibus occultis accipiunt, neque enim vllo in loco alio dolor ab illis magis exquiſitus & vehemens deprehenditur. Iam quod ad curationem attinet, non eſt quidem neceſſe, vt, antequam appareant, remedia eis adhibeantur, ſed quamprimùm in corpore animaduertuntur, neceſſarium eſt vt à labore quis abſtineat, & ad quietem ſe componat, idque potiſſimùm, ſi pedes eo infeſtentur; tunc enim motus crebrior perniciosiſſimus, quies verò gratiſſima eſt, & frigus diligenter caueri debet. quò enim quis magis quieti & calori ſtudet, eò curationem magis promouet & citiùs hoc malo liberatur. Neque verò etiam promotione aliâ, vtpote cutis apertione, ſectionibus, & alijs opus eſt; ipſimet enim ſibi exitum quærunt, & caput perforatâ cute exerunt. Ceterùm cùm eo vſque peruenerunt, vt apprehendi digitis poſſint, paulatim extrahendi ſunt, donec ſequantur. Cauendum autem eſt, ne nimis eos vrgeas: vbi enim ſubſiſtunt, reſpirandum eſt, & à vellicatione protractioneque abſtinendum, donec ipſi ſeſe turſumouere incipiant: interim verò pars illa, quæ extra cutem prominet, diligenter vel baculo implicanda, vel alliganda eſt, ne remeando corpori ſeſe rurſus inſinuet. Quoties autem exitus ita promouetur, toties copioſa tabi & putis materia ſimul excernitur. Promotio verò hæc ſingulis diebus tentanda atque reiteranda eſt, donec prorſus extrahantur. Interim tamen videndum, ne abrumpantur, antequam exitum inuenerint; veneno enim conſtant præſentiſſimo & nocentiſſimo, quo infectum vulnus ita intumeſcit, vt in magno verſari ægrotum periculo neceſſe ſit. Non rarò tamen accidit, vt vno extracto alius ſtatim ei ſuccedat, & per idem foramen exitum ſibi quærat. Quin etiam alij pluribus, alij paucioribus torquentur. Quoſdam enim inuenias, qui decem vel duodecim vermes ſimul, & ex diuerſis corporis partibus prominentes habeant, qui quantum inde percipiant doloris, quilibet æſtimare facillimè poteſt. Ad quantitatem eorum quod attinet, ea quidem non vniuſmodi eſt. Quidam enim inueniuntur vel orgyiam vnam in longitudine excedentes, alij verò breuiores ſunt. Quidam craſſitie ſua fides craſſiores æmulantur, alij verò vix minores in teſtudine, quinimò vix tenuiora bombycina vel lintea fila aſſequuntur & attingunt. Nigritæ quidem remedia illis nulla adhibent, ſed exitum ipſis liberum relinquunt: quo abſoluto, vulnera ſolâ aquâ marinâ eluunt, quam illis admodum conuenire affirmant. Vt autem in pauca contraham, dolor hic tantus eſt, vt quis hoc iter abiurare, & locum hunc in perpetuum vitare deberet potiùs, quàm cruciatum ab vno tantùm horum vermium perſentiſcere & experiri. Ioannes Hugo Lindſchottanus de his vermibus in Itinerario ſuo ſcribit, morborum omnium maximè deteſtandum ab his vermibus exiſtere, qui cruciatus exquiſitiſſimos gignant, homines in inſulâ quæ Ormus vocatur infeſtent, & ab aquâ quam bibant ſuum ortum habeant. Alſaharanius verò quidam in Praxi ſuâ capite 11. de his vermibus ita ſcribit: Repenuntur loca quędam, vbi in humanis corporibus vermes naſcuntur: quam alibi paſſionem bouinã nominant, eò quòd boues eiuſmodi morbis plerumque obnoxij deprehendantur. vermes enim intra carnem & cutem naſcentes ſeſe extendũt, & tamdiu oberrantes ſerpunt, donec perforatâ cute exitum inueniant. Curatio autem conſiſtit in purgatione & excretione abundantis pituitæ ſiue phlegmatis. Vulnera poſt vermium eruptionem butyro recenti, cui ſalis

nihil admixtum ſit, inungenda ſunt, quo dolor quidem linit ut, & ſanitas mirabiliter promouetur.

CAPVT XXXV.

De tetzauhcoatl.

TEtzauhcoatl ſerpens eſt tres dodrantes longus, ac digitum craſſus, cuius ictus peſtilens eſt; dorſum nigrum, venter candeſcens ex pallido, & rubeſcens infernâ caudâ, venter autem & cauda punctis nigris conſperſa, caput nigrum, ac torque circumcinctum luteo. Remedium morsûs eſt, ictum locum ſugere, ſed cōmanſo priùs piciell, ne venenum noceat præſidium adferentibus, quod etiam velut egregium antidotum admouere expedit vulneri, nec ſolùm aduerſans illatæ noxæ, ſed ipſis quoque ſerpentibus infenſum & inimicum.

CAPVT XXXVI.

De alatis ſerpentibus.

ALati ſerpentes in Floridâ reperti, alis eatenus inſtructi, vt poſſe tolli è terrâ & volare demiſsè viderentur. Americus Veſpucius quoque inuenit Indos piſcatores, qui ſerpentem alatum craticulæ ligneæ impoſitum aſſabant. In tugurijs compluress eiuſmodi ſerpentes viuos habebant, quorum pedes vinculis alligati, fauceſq; funibus conſtrictæ erant, ne quid hominibus noxiæ inferrent.

CAPVT XXXVII.

De dracone bipede.

LVbet in alium orbem redire, & interemiſcere quæ Philippus Pigafeta deſcribit in deſcriptione Congi. Reperitur ibi animal bipes, ouis magnitudine, formâ verò draconis: alatum enim eſt, & caudam habet longam: caput quoque oblongum, ore pluribus dentium acutiſſimorum ordinibus referto. Carnibus crudis victitat. Cutis glabra, quaſi ſub viridibus ſquamis depicta. Gentiles id venerantur pro Deo, & in hodiernum diem magnâ curâ & admiratione educatur à Primatibus, qui propter vberem ex oblatis prouentum, aliquando id populo adorandum proponunt.

CAPVT XXXVIII.

De ſerpentibus Bambæ.

NEc prætereundum ſilentio, quod præmiſerat ille Auctor. Serpētes ſunt magnitudinis horrendæ, ſi conferantur cum noſtratibus, & præcipuè paluſtres, quorum aliqui longitudine viginti quinque, & in latitudine quinque ſpithamas excedunt, ventre tam capaci, vt totum ceruum, aut aliud eius magnitudinis animal vnâ vice deuorent. Ex aquis egrediuntur, & paſti eò redeunt: vnde & ab incolis magnæ natrices appellantur. Aſcendunt quaſuis altiſſimas arbores, in quibus vagabunda animalia quaſi è ſpeculâ contuentur: & vbi ea victum quærentia acceſſerint, ſummâ vi ſe in ea demittunt, atque ita & morſu & mole occiſa, in ſolitudinem aliquam viciniam tracta, totum cum pelle, oſſibus & carnibus deglutiunt. Et ſæpiùs etiā accidit, vt cibo nimiùm repleti, quaſi ebrij reddantur, & in ſomnum maximum incidant; ita vt puer etiam illos occidat. Durat hæc ſatietas ac ſomnolentia per quinque aut ſex dies continuos, poſt quos, demum experrecti, ad conſuetas ſuas venationes redeunt. Pellem ſtatis temporibus mutant. Aliquando etiā nimiā dilatione ex cibo nimio rugoſam ante tempus exuūt, quę inuenta, homines in admirationem, belluę magnitudinem inde cognoſcentes, rapit. Magni eius carnes toſtas faciunt Æthiopes, & gallinarum habentur multùm delicatiores, ſed vix eas adipiſci poſſunt, niſi cùm aliquando nimio calore incenduntur ſiluæ, & tum omnes, quæ à ſuis lacubus aliquando fuerunt remota, ſemitoſtæ inueniuntur, & in magnis habentur delicijs. Viperæ prætereà inueniuntur ibi adeò venenatæ, vt morſi ab ijs, poſt viginti quatuor horas ſummo cum dolore moriantur. Incolæ itaque diligenter ſe muniunt herbâ, quam eius antidotum eſſe norunt.

CAPVT XXXIX.

De ſerpentibus medicinalibus.

IDem ait: Eſt etiam ibi adhuc ſerpentum genus, qui cùm omnium ſint venenatiſſimi, facillimè, naturâ etiam in hoc præmonente, euitari poſſunt; magno enim incedunt ſtrepitu, vt ſtatim exaudiri & occidi poſſint. Bullam habent in caudâ rotundam, quam, vt caput, contra febres & cordis horrores ſingularem habere facultatem autumant. Adijcio quæ Petrus Iarricus narrat, vbi de ſerpentibus Bambæ loquitur. Tota eius hiſtoria hæc eſt. Sunt hic etiam ſerpentes immenſæ magnitudinis. Si enim ijs, quæ ante hæc relatu eorum qui viderunt ſcriptis prodidere, fidem adiungere fas eſt, reperiemus hic qui viginti quinque palmos longitudine & quinque latitudine ſuperabunt. Modò in terrâ, modò in aquâ degere

te perhibentur. Quoque commodiùs prædam capiant, arbores interdum aſcendunt, è quibus magnâ vi in animalia, non inde procul paſcentia, inſiliunt: quæ vbi occiderint, in ſiluarum conuehunt latibula, per otium deuoraturi. Qui vbi cibis ſeſe ingurgitarūt, adeò vecordes & ſtupidi redduntur, vt vel puer occidat. atque hic ſtupor ad quinque ſex ve dies durare ſolet. Incolæ, ſi quem inuadere queunt, eſui adaptant: nec minùs illis ſerpentum quàm nobis gallinarum caro ſapit. Eſt & aliud ſerpentum genus adeò virulentum & noxium, vt ſi quem momorderit, intra quatuor & viginti horarum ſpatium is expiret, niſi antiphatmaco, quod aduerſus morſus huiuſmodi præſentiſſimum norunt remedium, ęgro ſuccurrant. Sed hominum ſaluti diuina prouidentia conſulens, ſignum ſerpenti huic dedit, ſuum quo aduentum prænuntiat: habet ſiquidem in caudâ rotundam lagenulam, quæ, dum ſe mouet, ſtrepitum edit: hac cardiacis doloribus ac febribus, vti & ſerpentis huius caput, mederi perhibetur.

CAPVT XL.

De ſerpentibus manſuefactis.

ALi vidimus ab Indis, ait Franciſcus Hernandus, deliciarū gratiâ colubros quoſdam virides, qui allati ab agris, pollicari tantùm magnitudine, in femoris craſſitudinem amplificentur & adoleſcant: vbi pro antro eſt illis dolium ſtramento indulgentiæ gratiâ emollitum, vbi magnâ ex parte quieſcūt, viuuntque, niſi cùm edendi eſt tempus; tunc enim egreſſi cubile, aut humeros heri amicè conſcendunt, beneuolè tetrifici animalis amplexus tolerantis, aut è piſtillis, in medio contracti in ſpiras, totamque magnam æquantes, innocentiſſimi veſcuntur oblatis, atque quieſcunt.

CAPVT XLI.

De ſerpenti forti.

COntumax viribus ſerpens quidam eſt, temacoilcahuilia dictus ob fortitudine: temacuilcahuilia enim idem eſt, atque cum quinque pugnans; in obuios enim impetum facit, eâque vi opprimit, vt ſi collo ſemel ſe aduoluent, ſtrangulet interimatque, aut ſaluo homine ipſe colubet diſrumpetur ſuo obnixu. Qui huius naturam nouere, eum deludunt, opponentes arborem aut aliud, cuius nexu diſrumpatur, putans comprimere hominem, vt ita tandem conuulſus intereat.

CAPVT XLII.

De animalibus inſulæ Iamboli.

APpendix iſta ſit Boëmi ex Diodoro in narratione de inſulâ Iamboli, eſſe eâ in inſulâ animalia magnitudine quidem patua, ſed naturâ & ſanguinis virtute admirabilia. Corpore ſunt rotundo, ac teſtudinibus ſimili, duabus lineis inuicem per medium tranſuerſis, in quarum cuiuſlibet extremo ſit auris & oculus, vt quatuor oculis videant, totidemque audiant auribus, vnicis ventre atque inteſtinis, in quæ comeſta confluunt. Pedes circū habent plures, quibus in vtramque partem ambulant. Huius belluæ ſanguis mirabili aſſeritur pollere virtute: omne enim corpus occiſum dum ſpirat, hoc tinctum ſanguine cohæret. Hæc narrantur inter alia fabuloſa.

CAPVT XLIII.

De ſerpentibus Senegæ & incantationibus ſerpentum.

INgens eſt & tata ſerpentum natio in regno Senegę, Aloyſij Cadamuſti fide. Inueniuntur ibi, inquit, multiplices animalium ſpecies, præſertim ſerpentum ferè omnium generum, venenoſi alij, alij innoxij ſunt. Duorum pedum menſuram excedunt alas, nec pedes habent vt ſerpentes, alioquin immenſi, & tantæ quidem vaſtitatis, vt integras capras hauriant, nec lancinent, ſolidè deuorant. Ferunt incolæ, ſerpentes huiuſmodi congregari ſtatis anni diebus, & migrare in loca quædam, vbi formicarom eſt vis magna, quibus & color albicans, quæ ſuapte naturâ humiles quaſdam caſas inſtar ſpecus ſerpentibus extruunt: nam ore terram portant & ferruminant abſque calce. Diceres clibanos aliquos vel ruſcula in ordine diſpoſita: nam ex huiuſmodi caſis videbis centum & centum quinquaginta continenter ſubordinatas, vt alteram ſequatur altera, miro naturæ ordine. Sunt etiam hi Nigritæ faſcinatores, id eſt incantatores eximij: faſcinant præſertim ſerpentes. Huius rei me certiorem reddidit quidā adoleſcens, qui anno ſuperiore agens apud nepotem Principis de Budomel, & cùm hoſpitio receptus dormiret, audiuit innumeras ſerpentum ſibilationes, quibus experrectus, dum attentiore animo euentum rei expectat, intelligit nepotem Principis euigilauiſſe, & domum egredi velle. Percunctatus eſt proptereà adoleſcens nepotem Principis, quónam nocte intempeſtâ concederet: cui nepos (iam in-

inclamauerat ſeruos à pedibus, vt ſterne-rent camelum.) Sum, inquit, profectus non longè, mox rediturus. Iuit igitur nepos, & faſcino compeſcuit ſerpentes, illicoque rediens, rurſus alloquitur hoſpitem Ligurem. Audiſtine, inquit, circiter noctem mediam exſibilantes ſerpentes? At Ligur: Audiui quidem. Subiecit itaque Principis nepos, dictus Bisboror, Erant, inquit, ſerpentes quibus hæc plaga ſcatet; obſederant enim domum, gregem deuaſtaturi, ni ego occurriſſem malo tanto incantatione, quâ vtimur frequentiùs. Ligur verò his auditis dixit, ſe mirari plurimum, & hanc rem Chriſtianis incredibilem fore. Tum nepos ad Ligurem, Non eſt, inquit, cur mireris ob hæc minima: nam Princeps noſter multò maiora efficit incantatione, cùm libet. Cùm enim, inquit, cupit præſentaneum venenum habere, quod illicò mortem afferat, inficit ibi arma veneno, deſignato in terrâ circulo, & faſcinatione ſerpentes eò concedere compellit: quò cùm venerint, ſpeculatur veneno ſiorem quem interficiat, veneni colligendi gratiâ, reliquos verò miſſos facit. Occiſo itaque ſerpente, eius ſanguinem cum ſemine cuiuſdam arboris commiſcet, & ex mixturâ arma illinit, quæ ſic illita vbi ſauciauerint, condictò mortem afferunt, licet paruum vulnus exiſtat, modò ſanguinis nihil non elicuerit. Subdidit etiam Ligur, nepotem prædictum hortatum eum fuiſſe, vt rei videret exemplum. Verùm Ligur parum huius rei curioſus, tenuit experiri rem huiuſmodi. Omnium igitur conſenſu Nigritæ ſunt incantatores eximij.

CAPVT XLIV.

De anguibus maripetis.

Calliditas ſerpentum, vitæ emolumentum eſt, ab quo tamen diſpendium noſtræ fuit, cùm immortalitatem amiſimus. At non tantùm ſciunt repueraſcere, exutâ ſenectute; norunt etiam naturam exuere & transmutare, vt in alterâ producant vitam, & veluti renaſcantur. A reptilibus in manna etiam faceſſunt. In Orientali Indiâ nonnulli angues, vt fallant inſtans ſenium aut fatum, poſt certum tempus petunt mare, vbi concuſſâ in vndas caudâ, & velut flagellante, ſcinduntur in multos ramos velut pedes; quâ aſtutiâ miro naturæ miraculo euadunt in genus quoddam polypi, tam ſimile illis quos Luſitani vocant *poluos*, vt fallant ignaros. P. Chriſtophorus Borrus enarrauit mihi, ſe vidiſſe quoſdam Luſitanos cepiſſe in India aliquos, rati *poluos* eſſe, vt ijs repararent famem: incolas tamen admonuiſſe ne facerent, noxios eſſe, nec *poluos* ſuos eſſe, & diſtingui pedum numero, nam angues illi impares illos habent.

CAPVT XLV.

De apachycoatl.

Serpens quidam eſt apud Panucenſes, quinos prolixus cubitos & quatuor digitos latus. Squamis nitidis, albo nigroque variantibus colore: apachycoatl vocatur, & murſu minimè exitiali.

CAPVT XLVI.

De tzinhuitzli.

Serpens eſt Panucinus, longus ac latus, albis & nigris diſtinctus maculis, tzinhuitzli vocatus, quòd caudâ, quæ præacuta eſt, lethaliter pungat.

CAPVT XLVII.

De yxhunpezkin.

Hoc lacertæ venenatæ genus eſt fuſcum, inceſſu tardum, paulò dodrante longius, ventre candenti & exilibus contecto ſquamis, caudâ prolixâ, pedibuſque magnitudini corporis reſpondentibus, ac ſingulis quinis vnguibus inſignibus, oculis viuidis ſplendentibuſque à dorſo ad caudam vſque nitenti, ac ſudore, quo perpetuò manat, ſpiſſi mellis formâ commaculato, quo adeò truculenter contacta necat (alioqui innocuum animal) vt ſi calceatis etiam pedibus calcari contingat, exuri cutis vniuerſa caroque ac vehementer dolere videatur, & in atrum colorem degeneret, quâ parte venenum in cor vſque ſeſe diffundit, non plus quàm in trium quatuorve vnciarum latitudinem dilato veneno, atque ita breuì hominem occidit: neque adhuc inuenta eſt antidotus, quæ obſiſtat huic morbo, cuius venenum vſque adeò exitiale & vehemens eſt, vt calcato etiam ſtramento aut ſtoreâ cui ſubeſt, idem ſequatur exitium, cùm tamen, ſi non attingatur, ſit, vt diximus, innocentiſſimum. Cùm Indi, in id animal incidentes, illud interemerunt, tum vel lapidem vel lignum, quo cædem ei intulere, ſecuritatis gratiâ aut terrâ condunt, aut vertunt in cineres, ne aliquid ſuperſit, quod vſque adeò pernicioſâ veneni vi poſſit nocere.

CAPVT XLVIII.

De polpoch.

IN agris prouinciæ Iucatanenſis offenditur monſtrificum quoddam ſerpentium genus, tres dodrantes cùm maximè longum, brachium craſſum, ac fuſco exſaturatoque tinctum colore, ſed à capite ad quinque vnciarum longitudinem nigro & candenti varium, lato & compreſſo capite, oculis magnis & ſplendentibus, & caudâ, quæ reliquo corpori craſſitudine non cedit, non diſſimilis ſcorpioni; nec vnguium terrore ælurorum magnitudini cedit. Nec verò vno tantùm modo maleficum eſt animal, ſed caudâ pungens, & ore mordens. Viſuntur magnâ ex parte hi ſerpentes arbores amplexi: cùm verò ictu virus iaculari volunt, ſi ſolo conſiſtant, viſum hominem è longinquo inſectantur, caudâ ſupra caput contortâ atque conuolutâ ſe rotantes in eum, atque ita breui ſaltibus attingentes; cùm verò arboribus inhærent, ita caudâ capiti adiungunt, vt arcus repræſentent figuram, & iaculi ſagittæve more ſeſe non ſine ſtrepitu, qui ſentiri poſſit, iaculentur atque contorqueant. Ictus eſt exitialis, intra tres dies ictæ partis carne deciduâ atque putreſcente: oſſibus verò nudatis, & in colorem fuluum vergentibus, & adeò fœtido odore exhalante, vt omne rapacium auium genus inuitetur ad carnificinam. Aiunt indigenæ, ictu eius non inferri vehementem dolorem, ſed vniuerſi corporis ſenſum potiùs hebetari atque torpeſcere, atque ita ictum hominem velut temulentū mori. Sibila edit coturnicum cantui haud diſſimilia, quæ præterquam quòd longiùs audiuntur, nomen ſerpentis, quod polpoch eſſe diximus, exprimunt, non ſine vehementi formidine atque fugâ indigenarum.

CAPVT XLIX.

De kokob ſerpentis genere.

OFfenditur in agris Iucatanenſibus quidam ſerpens ad hæmorrhoi noſtratis pertinens genus, quatuor longus dodrantes, fuſco colore, ſed cyaneis & rubreſcentibus maculis conſperſo. Huius ictus adeò peſtilens eſt, vt intra horæ vnius ſpatium cogat ictum hominem ſanguinem reiectare, & intra diem vnum ex omni corporis parte effundere, atque ita demum mori. Antidotum eſſe inquiunt ſiliquaſtri ſuccum liquori tabaci permixtum, ex quo alia contuſa atque reſoluta ſint, epotumque. Saxorum colit cauernas, & in his cubilibus educat prolem. Egreſſus antrum, cùm ſtrepitum audit, impetum facit in obuios.

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII EX SOCIETATE IESV HISTORIÆ NATVRÆ LIBER XIII.

CAPVT PRIMVM.

De apibus.

EX minimis quoque magnitudinem Dei commendemus. Adcò magnus eſt, vt in minimis appareat maior: maiorem animam nouit includere corpuſculo minori. Parua apis mole, maxima mente eſt, hoc eſt, induſtriâ: adcò nobilitas animę excuſauit vilitatem materiæ, vt Sole ipſo, pulchritudinis metropoli, deformis auicula excellentior & mirabilior ſit. Multiplex apiarium genus in nouo orbe ſemper admirabile, licet in mellificio diuerſum. Quędam in arborum cauitatibus, ſed ſine fauo, corticem cereum priùs effingunt oui inſtar, quem imbuunt penitus liquido & ſuaui nectare. Hæc oua copulata ſimul, & racemata, vſque ad viginti vel triginta inueniuntur. Indi truncum cædunt, & deferunt ad vſus ſuos plenum melleis globulis, cerâ quoque vtiliſſimâ. Aliæ glandes minores conficiunt, alię non excedentes nucem auellanam. Hoc genus apum exiguum eſt, & manſuetiſſimum. Aliæ ſub humo laborant, quædam tres aut duas vlnas, quædam non amplùs quàm dodrantem profundæ, prout opportunum illis. Harum quædam mellificant in cereis quaſi fiſtulis oblongis, quædam orbicularibus & rotundioribus. Ex his quædam mites & innoxiæ, aliæ maiuſculæ efferæ, & ſuos labores acriter tuentur. Aliæ quoque ſunt feræ diuerſi opificij, rotundum conficiunt fauum inſtar mali citrei circulando fiſtulas, ſuſpenduntque ex arborum fronde, imponentes fauos aliũ ſuper alium: aliquando ſuſtinet frons racemum eiuſmodi trium dudrantium longum. Exiguiores apes ſuſpendunt minores racemos, & tenuioribus ramis; grandiores ex firmioribus (vocant has Indi Mateecas) quarum morſus æquat dolore ictus ſerpentium, & viginti quatuor horis perſeuerat. Alia mitis apum natio eſt in terris Guauuenſium, quas induſtria Europæorum in aluearia concluſit, vbi nec pungunt, nec irritantur, nec inquietes fiunt, recluſo alueare. Mirum dictu, nec ceſſant à labore, tam ſunt officio intentæ. Hic curioſitas non indigeret vitreis nec tranſparentibus vaſculis, vt exemplum ſedulitatis diſceret. Regina & magiſtra plurimùm à plebe diſtat. Eſt quoque apum nigrum & exile genus, quod in ſiluis ſine cerâ mellificat. Cera ſubterranearum apum percommoda ceratis ad dolores ex quauis causâ frigidâ accidentes: tumores reſoluit: ad alia medicamenta etiam idonea. Albæ apes ſunt in Guatemalâ, mel quoque album & ceram fabricantes, nec nimis noxię.

Nunc ex aliquibus Auctoribus dabo aliqua. In Ceybâ vaſtæ arboris & aliarum interdum cauis nidulantur apes, atque ſuum mel elaborant, non minùs bonum quàm in Hiſpaniâ, teſte Ciecâ: quarum tria ſunt genera. Vnum paulo maius culicibus. Ad fauum, quem probè communiunt, orificium, tubulum dimidij digiti longitudine aptant ex materiâ ceræ ſimili, per quem apes, alis eo quod è floribus decerpſerunt onuſtis, ad ſuas operas ingrediuntur. Acidiuſculum eſt mel iſtud, cuius paulò amplius librâ præbent ſingula aluearia. Aliud genus paulò maius nigrum, ſuperiùs tamen candidum eſt. Orificium, quo in arborum cauum ingrediuntur, confectum habent ex cerâ alteri materię commixtâ, lapide durius. Harum mel ſupetius bonitate longè ſupetat, illiuſque tres menſuræ, ſiue veterum congius nonnumquam ex vnico alueari eximitur. Tertium genus Hiſpanicas magnitudine excedit, ſed aculeis caret, impetu tamen in eos fertur, qui fauos eximere volunt, mireque ſeſe capitis & barbæ pilis implicat. Harum interdum aluearia duodenas aut plures libras mellis, multò quàm reliquarum præſtantioris, continent. Americanæ, inquit Lerius, apes noſtris diſſimiles, & exiguas illas muſcas, quæ æſtate, præſertim maturis vuis, nobis infeſtæ ſunt, potiùs referentes, ſuum mel & ceram conficiunt per ſiluas in arborum cauis, vnde incolæ vtrumque probè eximere norunt. Fauum, è quo mel nondum exemptum, yra-yetic appellant:

lant: yra enim illis *mel* eſt, yetie cera. More noſtro melle veſcuntur: ceram verò, quæ inſtar picis ferè nigra eſt, in maſſas conuoluunt brachiali craſſitudine. Sed neque funalia neque candelas ex eâ parant, (noctu enim nullo alio lumine vtuntur, quàm certi ligni fragmentis accenſis, quæ lucidam flammam præbent) at ingentium cannarum lignearum tubos (in quibus ſuas plumas, ne à certo papilionum genere, ipſis *trauers* dicto, corrumpantur, conſeruant) iſtâ præſertim obturant. Antonius Herrera in Prouinciâ Verę-pacis ſcribit reperiri apes ſine aculeo, clarum mel conficientes; quarum aliæ ſunt armatæ & noxiæ, quemadmodum noſtræ, aliæ paruæ vt muſcæ, optimè tamen mellificantes; aliæ noxij nectaris, quod dementet guſtantes. Nullæ fauum conficiunt, ſed condunt liquorem ſub humo, aut in cauis arboribus mel liquidiſſimum, & aceſcit nonnihil. Vlricus Faber ſcribit, in terrâ Marchkaſiorum, ſi quis ſiluas ingreſſus in arbore quacumque foramen faciat, poſſe ex arbore quinque vel ſex menſuras mellis accipere, quod inſtar mulſi ab exiguis apibus neminem cædentibus conficitur. Hoc mel ad comedendum optimum eſt, & vinum inde ſuauiſſimum præparatur.

CAPVT II.

De ſcorpionibus Guatimalicis.

SCorpiones Guatimalæ maximi ſunt: ſuperant ſorices. Ibidem buſones parui per arbores veluti volucres vociferantur, magnum ſonum vituli inſtar edunt. Sunt quoque in eadem regione quidam vermes villoſi & craſſi, tactu ſolo venenantes.

CAPVT III.

De cucuijs.

IN Hiſpaniolâ ceteriſque inſulis Oceaneis loca ſunt paluſtria, pabulandis armentis aptiſſima. Sitas in marginibus eorum colonias, diuerſarum ſpecierum culices, ex humenti illo calore creati, acriter infeſtant. Propterea humiles ædificant incolæ domus, & paruas extruunt in eis ianuas, domini vix capaces, ac ſine foraminibus, ne culicibus pateat aditus. Abſtinent etiam ob id ab accendendis cædis, quòd natiuus culicum inſtinctus ſit, lumen ſequi. Ingreſſus tamen ſæpè reperiunt. Dedit peſtem illam natura, dedit & remedium: vti nobis cattos ad fœtidam murium progeniem extirpandam præbuit, culicum dedit illis lepidos & multis modis commodos venatores, cucuios appellatos. Hi ſunt alati vermes, innoxij, veſpertilionibus paulò minores Scarabæi genus ego potiùs dixerim, quòd eodem ordine ſub alari durâ vaginâ alias habeat alas, quas intra vaginam reducat quieſcens à volatu. Huic animanti, veluti noctu ſplendeſcere noctilucas videmus muſcas, & inter ſepium denſitatem vermes quoſdam inertes, prouida mater natura quatuor præſtitit lucidiſſima ſpecula; in oculorum ſede duo, in ilibus ſub vaginâ latentia duo: quæ tunc oſtendit, quando more ſcarabæi, euaginatis tenuibus alis, aërem captat; vnde quatuor cucuius quiſque ſecum affert lucernas. Sed quo pacto ſint medela tanti mali, quantum eſt, à culicum aculeis infeſtari, qui ſunt alicubi apibus paulò minores, gratioſum auditu eſt. Qui vel culices domi habere hoſpites infenſos intelligit, vel qui vt ingrediantur timet, cucuiorum inuigilat venatui, quos fallit hac induſtriâ, quam opifex mira neceſſitas exquiſiuit. Primo noctis crepuſculo exit domo cucuiorum indigus, titionem manu geſtat ignitum, tumulum, vnde queat à cucuijs proſpici, aſcendit vicinum, elatis vocibus cucuium appellando, circumrotat titionem, cucuie, cucuie inclamitando, aërem obtundit. Ad vocantis reboatum ſimplices putant nonnulli, cucuios, eo delectatos ſtrepitu, conuolare: veniunt namque properanti ac præcipiti acceſſu. Ego verò accurrere arbitror ad titionis fulgorem cucuios, quòd ad lucem quamcumque agmina culicum aduolent, quibus cucuij veſcuntur in aëre ipſo, vti cipſelli & hirundines. En cucuiorum numerum optatum. titionem venator manu proijcit. Titionem aliquando ſequitur cucuius aliquis, & ſolo ſe dimitit: captu facilis tunc eſt: vti ſcarabæum ambulantem vaginâ clauſâ, licet viatoribus, ſi quis eo indigeret, capere. Negant alij hoc pacto ſolere capi cucuios, imò aiunt paratos habere venatores frondoſos maximè ramos aut latam lineam, quibus altò circumuolantem percutiunt cucuium, in terramque impellunt, vbi iacens torpeſcit, & capi ſe patitur; vel, vt alij dicunt, ſecuti volucris lapſum frondoſo eodem ramo, vel linteo proiecto ſuper eum, prædam aſſequuntur. Vtcumque ſit, venator venatore cucuio apprehenſo, domum reuertitur. Oſtiolo domus clauſo, prædam ſoluit. Totam circuit præcipiti volatu domum quæritando cucuius culices, ſub lectis penſilibus, & circum facies dormientium, quas implere culices aſſueuerunt. Cuſtodum officio, vt quieſcere

ſcere queât incluſi, fungi videntur. Faceta vtiliſq; à cucuiis manat alia vtilitas, quot oculos quiſque cucuius pandit, tot candelarum lumine fruitur hoſpes. Ad volitantis cucuij lucernas nent, ſuunt, texunt incolæ, ductantq; choreas. Putant incolæ cantantium concentibus oblectatum cucuium, ad tripudiantium actus ſuos & ipſum in aëre motus exercere. Ipſe autem pro varijs culicum circuitionibus, varias neceſſariò cibi causâ vias circumambit, raptim volitando. Legunt etiam noſtri ac ſcribunt ad eam lucem, quæ ſemper viget in cucuio, donec habeat vnde bene paſcatur. Culicibus verò iam expurgatis aut explosis, eo ſameſcente, lumen deficere incipit: idcircò vbi langueſcere vident eius lucem, oſtiolo aperto, dant operam vt liberetur, & eſcam quærat. Iuci causâ, vel quo vmbras quaſcumque formidantibus terrorem incutiant petulantes, pleroſque aiunt perempti cucuij carniculâ noctu aliquando faciem confricaſſe, obuiàm ituri flammante vultu vicinis, exploratis quà erant profecturi, vti apud nos interdum laſciui iuuenes, ſumptâ in faciem hiante laruâ dentatâ, pueros aut facilè pauentes mulierculas deterrere ſolent. Reſplendet enim cucuij maſſâ facies illinita, more flammæ ignitæ, breui tamen tempore ignea virtus ea langueſcit & extinguitur, cùm ſit lucidus quidam humor, in tenui ſubſtantiâ receptus. Eſt à cucuio mira commoditas alia. Noctu gradiuntur inſulares, à noſtris deſtinati libentiùs, duobus cucuijs ad pedum pollices alligatis. Non ineptiùs pergit viator luminibus cucuiorum ducibus, quàm ſi totidem ſecum afferret candelas, quot lumina cucuij patent. Geſtat & manu alium, quò vias noctu quæritet. Sunt vtiæ cuniculi quoddam genus, paulò murem ſuperantes magnitudine corporis, quem ſolum quadrupedem, ad noſtrorum vſque aduentum norant, & eo veſcebantur. Piſcatores etiam, cucuijs lumen præbentibus, intendunt. Legendis quoque epiſtolis cucuij lumen ſatis, & dignoſcendo noctu humanos vultus. Hæc Petrus Martyr. Adijcit Anonymus ſcriptor non contemnendi iudicij, qui hiſtoriam Hiſpaniolæ idiomate vulgari compilauit, cuius apud me manuſcripta ſunt, poſſe in Breuiario minutæ litteræ abſolui matutinas Horas ad eorum lumen. Idem Auctor ſcribit, viſcera horum ſcarabæorum volatilia luminoſa eſſe, plena ſcilicet & ebria luce, & cutem ventris diaphanam; ideò cùm volitant, aut cùm explicantur alæ, vibrare ſplendorem. Ad primam noctem prodeunt, montes & campos luminibus implent, tamquam ſi candelæ accenderentur: nec enim valdè in ſublime attolluntur. Capto vno, plurimi capiuntur; conuolant illò vbi aliquem comprehenſum viderint. Quæcumque illinuntur humore & viſcere eorum coruſcant, ſiue humana caro ſit, ſiue veſtimentum, ſed non diuturno fulgore. Sunt aliquæ horum ſcarabæorum differentiæ, grandiores aliqui ſunt, ſunt & minores.

CAPVT IV.

De gryllis.

LVes quadam ingruens in ciuitatem S. Thomæ, & morticina, fœtore fortaſſe mortuorum, & calore ægrotantium aduocauerunt innumeros gryllos, inſenſos ſtramentis & vellibus, & ipſis languentibus: quâdam enim aſperâ rotulâ, quâ ſtrepitum & cantum edunt, omnia corrodebant, etiam aures ægrotorum, & narium tenuiores partes.

CAPVT V.

De arauers.

QVoddam papilionum genus appellatur à barbaris arauers, vt Lerius ſcribit, gryllorum magnitudine. Gregatim ad focum, vt & grylli, accedunt, & ſi quid offendant, exedunt. Thoraces coriaceos & calceos ita corrodunt, vt ſuperficiem penitus abſumant: gallinæ, & alia cibaria negligentiùs condita, manè reperientur ad oſſa vſque carnibus nudata.

CAPVT VI.

De vermibus montanis.

INueniuntur in arboribus Chiappæ vermes, quos vocant montanos. Indi quoque illos nutriunt quibuſdam pannis, vbi emittunt ſemen, ſuo viuificandum tempore inſtar bombycis. Reponuntur in arboribus poſtquam creuerint, premuntur vt exprimant butyrum rubrum, mox in placentulas redactum, & Sole toſtum, palleſcit, vtiliſſimum tumoribus mitigandis.

CAPVT VII.

De alijs vermibus Chiappæ.

ALij vermes ſunt in Chiappâ, quos ſi equus peſſumdet, vnguem mutat. Alij pro cauſtico ſunt: impetigines ſemel

mel impoſiti medicantur, ſed incredibili aduſtione. Alij ſunt nigri, glandi æquales, & maioris aduſtionis, quibus achar mundatur.

CAPVT VIII.

De miguis.

MIguæ, importunum & moleſtiſſimum pulicis genus, ſaltitant, pulueris amicæ. Inter ipſas carnes humanas nidificantur, ibi ouula ſua pariunt. Temperiem cæli amant: vbi frigus aut æſtus vincit, non gignuntur. Feruntur noxiæ pedibus dumtaxat, ibi ſub cute plures lendes parturiunt. Lendes rurſus alias pariunt, miraque fecunditate multiplicantur, nec niſi igne aut ferro ijs medicina. Multi pedum ſuorum digitos amiſerunt hac plagâ, nonnulli pedem integrum. Coacti ſunt incolæ cum calceis dormire, aut aliter contectis pedibus. Ioannes Stadius ſcribit, hoc genus pulicum vocari attun, & ex ſordibus humanis per tuguria prouenire. Lerius vocat ton.

CAPVT IX.

De yetin.

VOcat Lerius yetin pulices adeò lancinantes leuiùs indutos, vt mucrones acuum referant.

CAPVT X.

De culicibus paruulis.

ANonymus meus Hiſpaniolæ ſcriptor, commemorat paruulos pulices, inuiſibiles præ exiguitate, qui pungant & adurant manum quaſi ardenti acu. Diſcernas obtutu culicem. Littus maris amant hæ beſtiolæ: neque enim inueniuntur in locis interioribus. Aduerſus eos cinguntur domus ramis arborum, interdum flatu diutno diſſipantur, nulla tunc ab illis moleſtia.

GAPVT XI.

De axin, quæ pinguedo quædam vermium eſt.

PLurimum vſum viliſſimæ etiam naturæ hîc videbimus. Naſcuntur, inquit Franciſcus Hernandus, in arboribus guampatli, aut alijs, quas noſtri ob ſimilitudinem prunos vocant (cùm tamen ad myrobalanorum Arabicorum pertinere genus alicui fortaſſis videri poſſit) vermes quidam hiſpidi, axocuillin, ſeu ferentes axin, pallentes, vix longi binos latos digitos, ac pennam craſſi anſerinam. Hos indigenæ ab arboribus deturbatos permittunt ad ignem ex aquâ elixari ac diſcoqui, donec comminuantur, & adeps eiuſdem coloris, axin nomine, ſupernatet atque emineat. Colligunt hunc ad vſus multiplices incolæ, & conformant in globos, è butyro vaccino parari ſolitis haud abſimiles, olei odore & lenitate, & ad omnia, quibus oleum conferre ſulet, præſtantiſſimos, non tamen in nutrimenti vſum adhuc venêre. Dolores, quamcumque partem corporis obſederint, ſedant: neruos tenſos laxant emolliuntque, diſcutiunt tumores, aut, ſi natura in id potiùs propenſa ſit, maturant: eryſipelatis deſinentibus conferunt, vlceribus ferunt ſuppetias, conuulſiſque, nec non enterocelis, additâ reſinâ ac picietl, collectioneſque cuiuſuis generis breuî admodum minuunt atque diſcutiunt.

CAPVT XII.

De tetlatoca.

TEtlatoca genus eſt veſpæ aculeatum, pungenſque, ita vocatum, quoniam ſingulis quibuſque diebus, effoſsâ terrâ, & aliò delatâ, parat cubile, ſed fauos minimè conſtruit. Nigrum inclinat in cæruleum, ſi alas excipias, quæ fuluæ ſunt, & cornicula, quæ luteo colore tinguntur. Viuit in montibus Tepoztlanicis.

CAPVT XIII.

De formicis.

REperiuntur in Philippicis inſulis duo formicarum genera, ſulum dicta, quarum aliæ ſunt ſex digitos longæ, ac craſſæ digitum latum, coloris nigri nitidique, rictu dimidij digiti, prædutâ maxillâ, & eodem quo corpus colore, cui tres hærent dentes tenues & firmi, viuuntque in montium arboribus. Aliæ ſunt alatis formicis ſimiles, & aliquantò maiores. Viuunt in campeſtribus, atque aduerſus hyemis iniurias congerunt arenæ aceruos incredibilis magnitudinis,

intra quos fauos conſtruunt, vbi & tutæ & munitiſſimæ degunt. Circa montem Leçnæ album genus formicarum eſt, idolis incluſarum. Vocât idola quędam Chinas, quæ pyramidis artificioſæ formam referunt, in quibus formicæ albæ, quæ foras non prodeunt, ſed internis cellulis diſtinctæ, vt quo viuant cibo incertum ſit, reptantes curſitanteſque apparent. Has Chinas formidant barbari. Quoties mancipium coëmunt, antè pyramidi huic vinum aliaq; offerunt, mancipium ſiſtunt, eique quodammodò deuouent, orantes vt ipſum, ſi fugam ineat, ſerpentes, lacertæ rigrideſque dilacerent. Quas ſerui minas adeò exhorreſcunt, vt etſi ab heris acerrimè vapulent, inire fugam minimè auſint.

CAPVT XIV.

De temictli.

HAbet nouus Orbis æmulum bombycis alium vermem, remictli dictum: qui ſe, poſtquam in iuſtam magnitudinem adoleuit, in membranam ſeralem ab ipſo filis intextam condit; & deinde, ac ſi parum eſſet, ſuapte ſponte detruſum in carcerem exhalaſſe animam, ſe libitinamque ſuam à ſurculo aliquo ſuſpendit, vt procedente tempore in volatilem papilionem vertatur, ac inſperatas ſubeat transformationes.

CAPVT XV.

De hocitexca.

IMportuna & magna cimex hocitexca dicitur, denarium argenteum æquat magnitudine, teterrimo odore, & hauſtu ſanguinis infenſa: morſu excitat rubeas eruptiones.

CAPVT XVI.

De verme cornuto.

APud Michoacanenſes vermis inuenitur, ytzuaqua & ſipahtpe dictus. Duobus corniculis rubris iter prætentat, nigro fuſcoque variegatus.

CAPVT XVII.

De igneo verme, ſiue teocuilin.

TEocuilin genus eſt cantharidum paruatum, rubri capitis, pectoris ſmaragdini, & reliqui corporis fuluidi. Aiunt, lepræ illitas, atque conſricatas, mederi. Viuunt apud Hocitalpenſes. Eſt autem teocuilin igneus vermis, & ab igne aut vrente naturâ impoſitum eſt inſecto huic nomen.

CAPVT XVIII.

De pollin.

MIrificam vim excludendi ſpicula pollin habet. Inſectum eſt paruulum, ceu pes: tritum & impoſitum, aculeos & ſagittas ocyùs extrahit.

CAPVT XIX.

De hirudine tenui.

LVmatec appellatur moleſtiſſima hirudinis ſpecies, inter herbas & montium arbores viuens, ſemidigitum longa, & impensè tenuis. Adhærent iter agentibus, ſubeuntque quoſuis humani corporis meatus, etiam anguſtos & fœdos, neque priùs diſcedunt, quàm humano ſatientur ſanguine: tunc enim ſponte cadunt, ac minùs infeſtant Sole vigente. Remedium eſt, arundinibus quibuſdam præacutis eas auellere, aut ſeſe tueri intra aquas, conſidendo ſaxis, ſi quæ fortè adſunt, aut pyram conſtruere, atque interponere ignem.

CAPVT XX.

De ſcarabæis Indicis.

VArium ſcarabæorum genus noui orbis, temolim dicuntur. Quorumdam cornua deraſa, & ſumpta aquâ, aiunt mirificè excitare Venerem.

CAPVT XXI.

De marſupio terreſtri.

TLaxquipillin ſeu marſupium terræ, dicitur vermis quidam niger: eius puluis inſperſus medetur lepræ.

CA-

CAPVT XXII.

De coyayahoal.

PRædurus vermis eſt coyayahoal, alijs tzinchoillin, alijs ichcaton dictus, ſupernè fuluus, pede numeroſo purpuraſcens. Areſactus, tuſus, & aquâ dilutus, maxilliſque quotidie bis illitus, dolores dentium placat.

CAPVT XXIII.

De tenamaznanapaloa.

HOc inſectum tenamaznanapaloa nomen meruit à lapillis pedibus apprehendendis, quæ eſt eius natura. Cornua fert tenuia, longa, ac ſeipſo triplo prolixiora. Locuſtæ videtur genus, eiúſve inſecti quod apud Hiſpanos vocant ceruam paruam. Cruſtarum animal, ternis vtrimque pedibus, longiſque, ſed qui ſenſim procedentes verſus caudam fiant breuiores. Innoxium eſt.

CAPVT XXIV.

De araneo aureo.

DIuitiarum ſimulacrum erexit natura in lauàlauâ. Aranei paruuli ſunt, aureique, & punctis rubris diſtincti. Vulnus eſt noxium, ictuſque agit in inſaniam, membriſque ſubinde ſtuporem inducit, non ſine anxietate & dolore. Præſidium eſt, rubæ prioris tambalaguiſæ & pilipoc ſingulorum tres obolos tundere, atque ex vino palmarum reſolutos deglotire, aut oleum, cuius mixtionem narrauit Franciſcus Hernandus inter plantas nouæ Hiſpaniæ, illinere vulneri. Cauendum tamen primis tribus diebus à potu; aut ſi bibendum ſit, vinum palmarum aut noſtratum, quod præſtantius eſt ſumendum; præterea ab aëre & Sole. Viuunt in pratis herbiferis Philippicarum inſularum.

CAPVT XXV.

De atocatl.

ATocatl ſeu araneus verſans in aquis, rubro, aureo & nigro variatum colore telam ducens magnâ ex parte, vitamque agens iuxta plantam vocatam ab incolis metl, leuiſſimi atque innocentiſſimi ictus, mirum quâ dexteritate opus peragat, filis hinc atque illinc diſtractis, & in orbem velut circino quodam compoſitis ſtaminibus, deinde verò intexto atque ſtipante ſubtegmine.

CAPVT XXVI.

De araneis magnis.

EXcellit columbinum ouum ahoachtocatl. Alij quitlalhochocatl dicunt. In tantâ mole nullius veneni eſt. Alię apud Caribes araneæ exæquant dimidium malum citreum, ſed cruribus exiguis. Dentes illis longi & acuti: elaborant telam ſatis conſtantem (poſſet ſemiois pro calanticis ſeruire) & cum orâ ſeu fimbriâ texunt. Ablui poteſt, & alba redditur. In aliquarum telis ſi paſſer incidat aut alia volucris, irretietur.

CAPVT XXVII.

De araneo ſpinoſo.

HOitztocatl, ſeu araneus ſpinoſus, morſu dementat, ſuperiore & mediâ corporis portione ater, cetera luteus, forma aculeata & ſimilis tribulo, inde impetrauit nomen. Hoitztli ſpina eſt.

CAPVT XXVIII.

De araneorum generibus.

TOcatl dicitur natio araneorum. de quibus hæc Franciſcus Hernandus. Primum araneorum genus teacoltocatl, ſeu ſtercoris araneus vocatur, mediocri corporis magnitudine & colore, inter nigrum & fuſcum conſtans. Secundum, quod maius eſt, tocamaxacualli dicitur eodem penè colore. Tertium tocatl zinrlatlauhqui, minus prædictis, ac nigri coloris, valdè venenatum, & quod contuſum admotumque dicatur lateris ſedare dolorem. Quartum tzintlatlauqui nuncupatur, quod etſi toto ferè corpore nigreſcit, maculâ tamen rubeâ inſignitur. Eſt & aliud dictum tocamaxacual, corpore magno, fuluo atque hirſuto. & ſeptimum, omnium maximum, tlalhochetl, coloris nigri, palleſcentis atque cinerei eſt; & ocolotocatl, ita nominatum, quòd tigris pellem colorum quadam varietate tenus imitetur: nec non hoitztocatl ab ſpiois nomen ſortitum, & atocatl ab aquis iuxta quas ſolet verſari, interſtinctum nigro coccineoque & pallido colore. In maritimis locis maximos audio reperiri,

nec ſcto quodpiam eorum genus valdè nocentis eſſe veneni, etſi nonnulli morſu ſint noxij, & tocamaxacualli difficilè ſanabilia infligere vulnera, quæque (ſi cicatrice obduci contingat) alijs atque alijs locis renouentur, eademque non morſu aut ictu excitata, ſed inceſſu, confricatione, & redditis alui excrementis.

CAPVT XXIX.

De papilione.

HOitzitzil papalotl, ſeu papilio ſimilis hoitzitzillin, vnde nomen meruit, oblongo eſt corpore deſinente in tenuitatem, & tranſuerſis quibuſdam lineis, auri coloris diſtincto, ſed maculis nigris interſertis, alarum ſuperiora eodem colore diſtincta ſunt, ſed inferiora rubeſcunt; lineis haud abſimiliter per tranſuerſum diſcurrentibus. Cetera papilionum reliquo generi conſona. Sunt & aliæ innumeræ apud nouam Hiſpaniam differentiæ ad mirandis variatæ coloribus, pulcherrimæ. Illud hic obiter monebo, in quibuſdam papilionibus magnis huius antiqui mundi pro lingua eſſe filum ſanguineum oblongum excedens reliquum corpus, quod conuoluit vt in buccâ recipiatur, quam habet, vt illud commodiùs extrahere poſſit, ſectam à ſuperiore parte capitis vſque ad inferiorem, vt pænè totum caput ſciſſum ſit.

CAPVT XXX.

De nopal ocuillin, ſeu tunarum vermibus.

FAmiliare eſt huexutlæ, prouinciæ Panicenſis, tunarum genus, folia ferens longa, & anguſtiora ceteris, intra quæ ſolent vermes generari lineis candidis cyaneiſque diſtincti, mirabilis facultatis in curandâ inſaniâ, ſi bini tuſi, & reſoluti ex aquâ ſemel intrà ſumantur; aut ſi inueteratus ſit morbus, bis aut ter: inducitur enim è veſtigio ſomnus, permiſſuſq; æger dormire, paulò pòſt mente conſtans expergiſcitur, atque reſipiſcit. Sunt autem hi vermes innoxij, neque vllum inferre nocumentum ſolent, ſi intra corpus deglutiantur: quo fit, vt intrepidè poſſint propinari. Addunt, paralyticis atque epilepticis eâdem menſurâ conferre.

CAPVT XXXI.

De cuchipilutl, ſeu verme qui inducit ſomnum.

VErmis genus eſt iuxta moros aut ſalices verſans, bombycis magnitudine, & pænè formâ, ſeſe illius inſtar Octobri menſe firmâ conuoluens membranâ, ac prodiens Aprili, conuerſus in papilionem. Suſpendunt hunc Indi infantium cunis, atque ita ſomnum illis conciliari credunt. Vnde impoſuere ei nomen. Idem in puluerem redactus, ac ex vino patrio, quod pulque vocant, totus potus, Venerem ſtimulat. Mexicanis agris prouenit, & ex his quas dixi arboribus victum ſibi quærit.

CAPVT XXXII.

De ſpongijs formatis.

AMacpalli ſeu manum coccineâ appellant Indi quoddam ſpongiæ marinæ genus in Auſtrali pelago. Imitatur manus effigiem, in digitos longos & teretes diſciſſa: durioris eſt quam ceteræ calli. Nec hic prætereunda eſt alia ſpongię forma à Cluſio exhibita, quæ quaſi infundibulum imitabatur, aut floris imaginem exprimebat; nam tota caua erat, & firma parte quâ ſaxo inhærebat, valdè anguſta, deinde ſenſim ſeſe attollens, expandebatur, inæqualiter tamen, cùm vno latere ad nouem vnciarum latitudinem dumtaxat aſſurgeret, aduerſo autem ad vndecim vncias pertingeret. Oræ inęquales erant & ſinuoſæ in interiorem partem, interdum adeò reflexę, vt foliorum formam quodammodò exprimerent. Amplitudinis diameter ſupernâ parte tredecim erat vnciarum cum ſemiſſe, exteriore parte lobô quaſi foliolum adnatum habebat, interiore verò bina foliola inſtar calycum formata: tota autem materia vulgares ſpongias referebat. Longè quidem maiores videre memini, ſed informes: vnam tamen cùm Mompellij viuerem, tempeſtatibus eiectâ in maris littus, quæ ampliſſimi petaſi formam exactiſſimè imitaretur. Hæc ſatis collegiſſe, demirando naturam ſentientem, & nouis celebrando hymnis Auctorem. Plura narrare poſſem: nullus terminus potentiæ diuinæ; quare nec hiſtoriæ. alij aliter fortaſſe ſcribent aliqua, ſed non eſt vna natura. Loco accommodatur, & pro regionibus varia. Poſſumus dicere vera, licet differentia. Succeſſiuis iſta collegi horis, contemplationem naturæ miſcens alijs ſtudijs. Exactiùs digeri poſſent, & diligenuùs

gentiùs requiri, ſed de affectu magis quàm de curioſitate mereri volui: illi hæc ſufficiunt. Appendam dumtaxat, ne alia naturæ membra, licet ignobiliora quàm ſentiens claſſis, contemnere videam, quæ de plantis & mineralibus minùs communia occurrunt, ſine nimiâ diligentiâ; diſtractus fui alijs occupationibus: furtim iam ſolùm naturam mirari licuit. Dabo nihilominùs aliqua exotica ceteræ naturæ, fortaſſe aliqua nondum nota.

CAPVT XXXIII.

De alcyonio peregrino.

PRoxima narratio ſpongiæ inuitauit, vt colligerem priùs nonnulla quæ humor concipit. Viſum alcyonij genus, quod manus aut chirothecæ figuram imitetur, in quatuor lacinias digitalis longitudinis, cauas, inanes ac velut tuberibus cineracei coloris exteriore parte obſitas, ſectam, valdè referebat; interiore parte leuiores minutiſſque foraminibus exciſas. Tota planta ſpongioſæ cuiuſdam naturæ & leuiſſimæ erat. Aliud etiam deſcribit Cluſius alcyonij genus ex Americâ allatum. Illud autem erat monſtrum, & valdè admirabilis formæ, quia ceruina cornua cum cranij, cui adhæſiſſent, parte, quemadmodum referebat, in varios ramos ſparſa, infernâ parte denſo corpore & craſſo, ſpongioſo tamen, & retinente ſcopuli cui adnatum fuerat, & inhæſerat fragmenta. Cornua ipſa ſeſquicubitalis erant longitudinis, & palmaris aut amplioris craſſitudinis, in varios ramos ſatis craſſos ſparſa, cauos tamen & ſpongioſâ, rudi craſſaque materiâ conſtantes, ac velut reticuli inſtar compoſitas, vt lumini oppoſiti tranſparentes eſſent & peruij. Color ad ſpadiceum tendens: ramulorum nonnulli ſingulares erant, quidam etiam gemelli, & ex parte interdum coaleſcentes: ſapor valdè ſalſus erat, nam illo ipſo anno è mari erutum.

CAPVT XXXIV.

De arbore lapideâ.

MArinis innaſcitur ſaxis atexcalquehuitl, ſiue arbor lapidea aquæ: germinat ſaxeos ſtipites, fuſcos & orbos folijs. Aliquibus placuit antipaten Dioſcoridis eſſe, aut charitoblepharon ſeu Iſidos plocamon Plinij.

CAPVT XXXV.

De fungo lapideo.

AD littora Auſtralia Nouæ Hiſpaniæ lapis fungiformis inuenitur. Variegatur ille coloribus albo, cinereo & ſub rubeo. Salſitas edax aquarum fortaſſe ſic ipſum effigiat.

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII
EX SOCIETATE IESV
HISTORIÆ NATVRÆ
LIBER XIV.

CAPVT PRIMVM.

De arbore illuſtri.

PRODIGA vegetantis animæ natura latiſſimum campum offerebat: non vacat metere omnia; carpam aliqua, & velut ſpicilegium, prout obuerſantur res, faciam, imitatus in hoc ipſo naturam, quæ inordinatâ variegatione prata comit & amœnat. Creditum eſt inſulanis Zeilan, patriam ſuam fuiſſe paradiſum. Cuiuſdam montis culmen vocant verticem Adami, cuius pedis veſtigium ibi dicunt expreſſum, ibi pœnituiſſe. Ibidem aiunt eſſe arborem mediocrem, ſed craſſam, exigui folij & criſpi, puluerei coloris in cortice cinerei, quæ noctu coruſcet, & fuget tenebras. Alibi de loco paradiſi diſſerui.

CAPVT II.

De arbore aureâ.

IN Hiſpaniolâ arborem quamdam auri venas habere compertum fuiſſe, ſcribit Petrus Martyr. Quacumque pateat iter, è radice, inquit, per apertas molleſque ſcatebras ramos ad ſuperna ſupercilia montis emittit: neque vmquam datur quieſcere, donec cæli auram aſſequatur. Formate ibi, viſo aëris fulgore, bracteas & grumos pro fructu, animaduerterunt. Hæ ſunt quæ per vniuerſam diſſeminantur inſulam, per alluuies raptatæ ad ima, de naturâ ponderoſorum. Non autem illic procreari putant, vbi leguntur, in ſicco præſertim; in fluminibus aliter. Radicem arboris aureæ tendere ad terræ centrū, inquiunt, & ibi coaleſcere: quò namque profundiùs effodiatur, eò truncos reperiunt craſſiores, ſi per montis ſcatebras liceat. E ramis filo ſubtiliores aliquos captant, digitos æquātes alios pro ſciſſurarum hiatu. Accidit & incidiſſe in cauernulas auro fultas. Per ramorum tamen aſcendentium vias, quibus repletis ex ſubſtantiâ trunci ſerpente, ab imo carpit iter ramus, quà pateat. Intercipitur ſæpe ſaxi ſoliditate, in ceteris rimis tamen nutritur ex halitu & virtute radicum. Hæc ille. Hic appendi poſſet Alexander Neapolitanus, qui certis ac fide dignis Auctoribus, ſe comperiſſe ſcribit vites prope Danubium quandoque emetiſſe, quæ clauiculos & folia ex puro auro candicantia tuliſſent, eaque Regibus & ſummis Ducibus donata fuiſſe. Gaudentius Merula adnotat, iuxta Schemnitium vrbem Pannoniæ idem contigiſſe. Idque referunt Fulgoſius & Mizaldus lib. 2. Mirabilium, cap. 1. Cauſam putant auri fodinas ſub vite latentes; quare & aureum virgultum apud Virgilium haud fabuloſum omnino, fidem plantis auriferis præſtare poſſet. Dens pueri Sileſij innatus ex puro auro, de quo ſcripſerunt Libanius & Horſtius.

CAPVT III.

De arbore Iucaiæ.

MIrandum genus plantæ Iucaia fert. Arbos eſt malo punico ſimilis, neque minor, ſed frondoſior: cortice denudatur, quemadmodum ſuber. Quotannis excorticatur, non propterea læditur, nulla glandium iactura: quod etiā de cinnamomo dicitur. Cortex ille garyophylli ſuauem odorem præ ſe fert, cinnamomi ſaporem, gingiberis amarorem. Eius rami hoſpitia columbarum. Tot ibi recipiuntur, vt ex proximis regionibus illuc traijciant ad venationem, & referant naues onuſtas. Credo pellici has aues ſuauiſſimo frondium odore.

CAPVT IV.

De mulli arbore.

EIus fructus minuti & rotundi, frons exigua & pertinacis viroris. Granula ſuperficie tenus dulcia, amareſcunt intus.

Inde

Inde iucundus potus, contrectato in aquis fructu donec nectar ſuum concedat; ſtatim extrahitur, percolatur aqua, & triduo aut paulò plus ſeruata ſatis conditur. Leuat affectos iecore, renibus, vrinâ. Mixta potioni ex maizio, perficit illam, & condit delicatiorem. Ipſa aqua cocta condenſatur in mel. Ad Solem aceſcit, ad vſus alios vicaria aceti. Lac & reſina arboris vulnera claudit. Aqua quibus folia decocta, emundat ſcabioſos, inueteratas plagas ſanat. Teſtucæ ex ramis, idoneæ expurgandis dentibus. Carbo ex trunco optimus, tenax ignis fui.

CAPVT V.

De gacirmâ.

Gacirma arbor moro ſimilis, fructus quoque mora, Europæis duriora: recentia idonea eſui. Ex illis madefactis extorquetur ſapa, optima purgando gurturi & raucitati. Ignis velut à ſilice percuſſo elicitur ex ramis exſiccatis.

CAPVT VI.

De mocarice.

Mocarix arbor patulam æquat morum. Goſſypium in ramorum cuſpidibus creat, fruticeo, quod ſeritur quotannis, non minùs vtile. Lanam fert alia vti apud Seres, filarui & intextui aptam: ſed eâ minimè fruuntur, quòd arietina illis lana iam ſuperet in immenſum, neque opifices habeant lanificio deditos ad hunc vſque diem. Decennio hanc arborem dicunt perire.

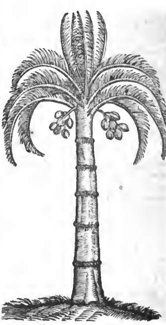
CAPVT VII.

De platanis.

Nihil diſſimilius platano, quàm planta illa quæ iſtud vſurpauit nomen in recenti orbe, & alijs plagis veteris. Fructus vulgaris eſt. Planranus ſiue platanus, dictus minor, digitalis, oblongus & rotundus; longior ad dodrantem accedit, iucundus eſt crudus conditúſve; truncus è terrâ frondoſus, folijs vſque duodecim dodrantes productis, quatuor latis. E germine ipſo racemus vnicus pendet, aliquando ferè ducentis plantanis copularis onuſtus, ſi paruuli, vſque ad trecentos. Mors plantæ, fructus: eo maturo, ſtatim ſiccatur. Semel fecunda eſt, ideò fecundiſſima; & cum ſucceſſore decedit, ſtipata nouis ſurculis. Fortaſſe excellentia aliqua nomen plantæ communè traxit ad iſtam plantanum dictam, inde pronus lapſus, vt abiecto vno elemento, platanus diceretur. Noſter Blaſius Valera, in Fragmentis diligentiſſimi Operis, immaturos racemos ſecari ſcribit, ne arborem pondere confringant. Tenera & ſegnis eſt, & inutilis ligno, & igni. Butros in dolijs maturos fieri, quadam herbâ operros. Petrus Martyr putat appellandam caulem, quòd ſit velut carduus medulloſa, non ſolida, quamuis ad lauri celſitudinem ſurgat. Neque aliquam huius Auctoris ſententiam de hac plantâ ſubticebo. Qui eâ, inquit, fruuntur, platanum appellant, cùm longiſſimè diſtet a platano, nec vllam habet cum platano propinquitatem. Eſt namque platanus arbor ſolida, ramoſa, ceteris arboribus frondoſior, ſterilis, alta, procera, viuax, vti audiuiſſe aliquando Excellentiam tuam credendum eſt: hæc, vti dixi, ferè inanis, fructifera quidem, parum frondens, hebes, fragilis, vno tantùm vimine, ſine ramis, paucis contenta folijs ſeſquilacertalibus longitudine ab ſummo, latitudine biſpithamali conſtat; ab imo acutis arundineiſque folijs perſimilibus. Cùm languida per hiemis rigorem fiunt, caput demittunt, & terram ſpectant, ſuo pondere tracta. Vegetæ ſuæ vitæ adeò eſt prodiga, vt nono, vel, quando diutiùs, decimo ab ortu menſe deficiat, ſeneſcat intereatque. Repentè creſcit, adulta racemos enutrit paucos ab vtero. Racemus quiſque triginta fœtus, interdum paulò plures procreat. Hi ad hortenſis cucumeris formam præciſi ac magnitudinem, in inſulis, in continenti grandiores naſcuntur in racemo, & creſcunt. Acerbi ſunt virides, maturi candeſcunt. Pulpa butyro eſt recenti mollitie ac ſapore perſimilis, nec primò guſtanti gratus, aſſuetis eſt gratiſſimus. Protoplaſti primi parentis noſtri Adæ pomum, quo genus humanum labefactauit vniuerſum, eſſe, vulgus Ægyptium blaterat. Peregrini aromatum inutilium, & ſuffimigiorum, Arabicorumque odorum, effeminantium ac futilium gemmarum emptores, ad eas terras lucri causâ proficiſcentes, muſas nuncupant eos fructus; mihi verò, quo nomine arborem illam ſiue caulem Latinè queam appellare, non occurrit. Verſaui Auctores quoſdam Latinos, & è iunioribus eos, qui ſe Latiniſſimos eſſe profitentur, percunctatus ſum: nemo dingit. De mixâ fructu quodam facit mentionem Plinius. Non ignarus litterarum quidam, mixam dici debere, quòd à muſâ paruo diſcri-

diſcrimine vocis diſtate videatur, inquit. Non ſum aſſenſus, quòd ex mixâ Plinius vinum fieri dicat, ex hoc autem vinum confici poſſe abſurdum ſit. Plures ex his ego vidi, comedi non paucos in Alexandriâ Ægyptiâ, quando pro Catholicis meis Regibus Fernando & Eliſabethâ Soldanicâ fungebar legatione. Abeſt à meo iudicio, vt vinum inde queat extorqueri. Nunc vnde ad Hiſpanos earum terrarum colonos hæc inſilient, & cur iam ingrata ſit, referamus. Ab eâ Æthiopiæ parte, quæ vulgò Guinea dicitur, vbi eſt familiaris, & ſuâ ſponte naſcitur, primùm aduectam ferunt. Sata in tantum protenditur augmentum, vt multos pœniteat in ſuis prædijs illam plantaſſe ac fouiſſe. Vbicumque ſemel ſeratur, inutilem ad reliquos prouentus tellurem reddit (contra lupinorum liberalitatem, qui campos pinguefaciunt gramine complicato) aut montano filice fecundiùs nutrit diſtenditque radices, ita vt neque vomere vllo aut ligone purgari vlteriùs ager eius receptor queat, quin perpetuo exortu à quacumque tenui vel capillari radiculâ inter glebas latente repullulent nati nouelli, qui matrem viuentem, quando ab eius imo trunco prodeunt adeò ſugunt, vt vim eius omnem emungant, & ad intempeſtiuum exitum trahant. Idem natis ipſis, dein tamquam in maternæ impietatis vindictam accidit, vt fructu præbito ſtatim intereant. Eſt fragilis, adeò vt quamuis ad humani femoris intumeſcat proceritatem & lauri altitudinem, vti eſt dictum, emicet, facili tamen gladij aut baculi percuſſu vti ferulæ vel cardui planta ſternatur. Hæc Petrus Martyr, coniungenda ijs quæ de Muſâ arbore habentur Lib. 18. cap. 74, pag. 1839. in Hiſtoriâ plantarum.

COCCVS.

CAPVT VIII.

De cocco arbore.

COccus eſt arbor palmæ quàm proximus in ſimilitudine formæ, in modo procreandi valdè diſſimilis. Arbor hæc racemos generat duodecim, plures interdum, ad vigeſimum vſque; in quolibet racemo botros, vti ex vuâ, ſed mille tegminibus veſtitos. Botrus quiſque denudatus, paruo meloni valdè rotundo eſt ſimilis, ſed cortice teſtudineâ ferè concham æquans duritie. Coccos appellant fructus illos: textis exterioribus eſt pluribus tunicatus coccus quàm palmula comeſtibilis, cum eiſdem coſtulis retibus interligantibus: nec minori labore purgari tunicas illas oportet, quàm palmulæ denudentur. Aperti cocci, potum præbent & eſcam, liquore ſuaui plenum eſſe reperiunt. Intra corticem nutritur ſpongioſa quædam altitudine duorum digitorum inhærens cortici maſſa, butyro vel abdomini candore mollitieque ſimilis, guſtu ſuauior. Maſſa illa de interno cortice abraſa, eſt eſui aptiſſima. Si paucis diebus conuoluta parumper, in ipſo vaſe perſtiterit, dicitur liquefieri conuertique in oleum oliuarum, oleo ſuauius, & ægrotis valdè ſalubre. Aliud miniſterium naturæ vtile recipitur ex hac arbore. Perforant arboris latera, quà folia ex arbore prodeunt: ſtillare guttatim aiunt in ſuppoſita vaſcula liquorem potabilem, guſtui aptiſſimum, & valetudini conſonum. Hæc Petrus Martyr. Meruit tamen huius palmæ dignitas maiorem hiſtoriam. Nota antiquis fuit, Strabo ait: cetera verò ex palmâ præbet; ex eâ enim panis, mel, acetum & oleum fit, & textilia vaſa.

Nu-

Nucleis pro carbonibus fabri ferrarij vtũtur, qui in aquâ macerati, bobus & ouibus in pabulum cedunt. Quare in hoc videtur Horta deceptus, quòd huius palmæ notitiam neget priſcis Græciæ ſcriptoribus. concedit aliquam, ſed ignobilem, Arabibus. Exhibeo eius ſententiam. Auicenna lib. 11. cap. 498. eam vocat Giauſi albend, quod nucem Indicam ſonat. Serapio lib. Simp. c. 228. & Rhaſis lib. 3. de Remed. cap. 20. arborem ipſam iaralnare, id eſt arborem nuciferam. Vocatur autem arbor ipſa maro, & fructus narel, quod vocabulum narel commune eſt Perſis & Arabibus. In Malabar arbor ipſa tingamaran, fructus verò maturus tenga, ſed viridis adhuc & immaturus eleni, & Goæ lanha: in Malaio arbor trican, ipſa nux nihor, cui à Luſitanis nomen coquo inditum, ob tria illa foraminum veſtigia, quibus cercopitheci, aut alterius ſimilis animalis caput repræſentat. Arbor eſt vaſtæ magnitudinis, folijs palmæ aut arundini ſimilibus, aliquãtulum tamen latioribus, materie fungosâ & ferulaceâ, flore caſtaneæ. Gaudet arenoſo ſolo, & mari vicino, vt in Mediterraneis haud facilè ſit reperire. Seruntur ipſæ nuces, è quibus enatæ plantæ tranſplantantur, & paucis annis adoleſcunt, & fructiferæ fiunt, præſertim ſi diligẽter colantur. Nam hieme cinere aut ſtercore conſpergi volunt, æſtate aquâ rigari. Lętiores tamen euadunt, ſi ſecus ædificia pangantur, quia videntur ſordibus & luto gaudere. Materies ligni cùm ſit procera, ad plurima perquam vtilis eſt, ita vt interdum in Nalediuâ inſulâ (Maldiuâ vulgò vocant) ex hac arbore naues fabricentur, atque clauis, malis, velis & rudentibus armentur. Ex ramis, qui in Malabar olla appellantur, fiunt ædium tecta, & nauium tabulata & opercula. Porrò has arbores in duo genera diſtinguunt: alterum enim fructus terendi causâ ſeruant, alterum çuræ cogendæ gratiâ, quæ eſt vinum muſtum; hæc autem decocta ab incolis orraqua vocatur. Çura verò in hunc modum cogitur. Præciſis ramis vaſcula alligantur, ad liquorem, çuram eum vocant, excipiendum: quem vt ex altioribus ramis colligant, arborem conſcendunt, aptatis ad pedes compedibus, & laqueis, aut faſcijs vinculiſque quibuſdam, arbores per interualia colligantes. Hæc çura deſtillatur aquæ ardentis modo, vinumque extrahitur aquæ ardenti per omnia ſimile, vt etiam pannus lineus eo madefactus non ſecùs ardeat, quàm ſi aquâ ardenti intinctus foret. Vocatur autem ſtillatitius hic liquor fula, id eſt flos. Quod reliquum eſt, orraqua appellatur, admiſto ſtillatitij liquoris momento. E çurâ, vel ſurâ (ita enim pronuntiandum eſt) antequam exſtilletur inſolatâ, fit acetum ſatis interdum acre. Sublato priore vaſculo, ſi vulnus in arbore factum adhuc ſuram exſtillet, ſeruatur ea, & Solis æſtu vel igne denſata, ſacchari modo coit; id iagra vocãt. Optima cenſetur quę in Maldiuâ inſulâ naſcitur, etenim nõ nigricat velut quæ in alijs regionibus gignitur. Legitur nux adhuc recens tenero admodum cortice, cinaræ, dum guſtatur, ſaporem referente. Conſtat tenerâ valdè & dulci medullâ, quæ in ſe concluſam aquam ſuauem & dulcem habet, & faſtidium non parientem, multoq; tempore durantẽ. Quantò autem recentior eſt nux, tantò eius liquor ſuauior, tum etiam medius cortex, qui amygdalis ſuauitate non cedit, editurq; à nonnullis cum iagrâ, cuius paulò antè meminimus, aut cum ſaccharo, aut ex eo trito lac exprimitur, cum quo coquitur oryza non minùs ſuauis, quàm ſi cum lacte caprino decocta eſſet. Aut ex hoc & auium quadrupedúmve carnibus edulia parantur, caril illis nuncupata. Maturior verò facta nux, continet quidem etiam liquorem, ſed non adeò ſuauem vt prior, quiq; interdum aceſcat. Nuces iſtę recentes ſiccatæ, atque ſuperiori cortice delibratæ & confractæ, ab indigenis copra vocantur, deuehunturq; in Ormus, Balaguate, aliaſq; regiones, quibus minore copiâ naſcuntur quàm vt exſiccari poſſint, aut in eas prouincias quæ his omnino carent: ſuaueſq; ſunt, ijſque vtimur tanquam caſtaneis ſiccis. Gratiores multò ſunt palato, quàm quæ integræ in Luſitaniam perferuntur. Ex ijſdem fragmentis, ſiue coprâ limpidiſſimum oleum magnâ copiâ torculari exprimitur, non modò ad lucernas vtile, ſed etiã oryzæ coquendæ aptum. Duplex verò exprimitur ex his nucibus olei genus. Vnum ex nucibus contuſis, aquâ calidâ affusâ, quibus expreſſis, aqua ſupra oleum enatat. Huius vſus eſt ad purgandum excrementis ventriculum & inteſtina; purgat enim leniter, & ſine noxâ. Multi tamarindorum expreſſionem addunt, quod & vtile medicamentum eſſe, ſæpiùs ſum expertus. Si hoc oleum intelligunt Auicenna lib. 11. cap. 498. & Serapio lib. Simp. cap. 228. cùm id butyro pręferunt, rectè ſentiunt meâ ſententiâ; in eo verò falluntur, quòd ventrem minùs lenire dicant quàm butyrum. Alterum genus olei id eſt, quod ſuperiùs ex coprâ exprimi diximus. Id præter iam dictas facultates, neruis admodum eſt vtile: ſiquidem magnã huius vtilitatem quotidie experientia oſtendit in neruorum contractionibus, & articulorum doloribus antiquis. Hoc enim inunctum ægrum, cupæ grandi, quæ hominem capere poſſit, imponimus, ibique dormire & quieſcere concalefactum ſinimus, magno cum admi-

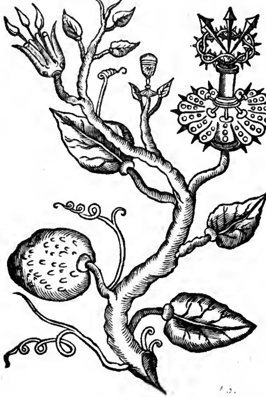
adminiculo. An verò lumbricos enecet, vt ſcribunt Auicenna locis iam citatis, & Serapio, nondum expertus ſum. Quòd verò ipſam nucem eadem facultate præditam ſcribant, non modò rationi conſonum non eſt, ſed ipſâ quotidianâ experientiâ manifeſtiſſimum eſt, eius eſu lumbricos generari. In Serapionis autem lib. Simp. cap. 228. ſententiam facilè conceſſero; qui Manſarungæ (quem antiquum Meſuen eſſe ait) auctoritate fretus, nucis huius ſiue cocci eſu alui profluuia ſiſti auctor eſt. Alienum enim à ratione non eſt, ipſâ nuce, quæ terreſtrium eſt partium, aluum ſiſti; oleum verò, quod tenuium & aërearum eſt partium, ventrem ſubducere. Nullum autem oleum extillat ipſa arbor, ſed dumtaxat ex ipſo cocco exprimitur: tametſi Lacuna in Comment. in Dioſc. lib. 1. cap. 29. ſcribat, in eâ opinione quoſdam eſſe, vt credant dulce id oleum, quod ex hac palmâ ſtillat, Dioſcoridis eſſe elæomeli. Ceterùm duplici cortice integitur hæc nux. Externus villoſâ materiâ compactus eſt, ex quâ fit cairo Malabaribus dictus, hac in prouinciâ magni vſus. Nam & ex eo rudentes & funes nauibus neceſſarij fiunt, qui incorrupti manent in aquâ marinâ. Ex eodem ſtupæ loco naues obturantur ac ſtipantur, ipſiſq; adeò ſtupis præſtat, quòd putredini minùs ſit obnoxius, & aquâ marinâ imbutus infletur denſeturq;. Nulla certè ex hac villoſâ materiâ fiunt aulæa, vt perſuadere nobis nititur Lacuna Comment. in Dioſc. lib. 1. cap. 141. Ex putamine illo interno & præduro, vaſa in tenuiorum vſum tornantur, & etiam carbones fiunt aurifabris perquam vtiles. Sed ea vaſa paralyticos, ſi inde bibant, minimè iuuant, vt putauit Sepulueda, & vulgo Luſitanorum creditum eſt: nam nihil huius fructus neruis ſalutare eſt, præter oleum de quo paulò antè. Sed nec ipſi incolæ huiuſmodi facultates talibus vaſculis tribuunt, nec quiſquam probatus Auctor meminit. Sed minimè prætermittendum putaui, quòd harum regionum incolæ iſtarum palmarum germinibus veſcantur: gratiora enim ſunt palato, quàm aut caſtaneæ molles, aut humiles palmæ, quas vulgò palmitos, Itali ceſaglioni vocant. Quò autem vetuſtior eſt palma, eò tenerius & delicatius germen producit; at eo ſublato, perit palma. Hinc fit, vt qui huiuſmodi germen edit, non immeritò palmam vorare dicatur.

CAPVT IX.

De cocco Maldiuenſi.

Laudatur hic coccus, inquit idem Auctor, aut hæc nux (ſed præſertim eius medulla) aduerſus venena. Ab ipſis earũ incolarum inſulis, & à viris fide dignis accepi, ad coli dolores, paralyſim, epilepſiã, aliosq; neruorum affectus ſe vtilem ſenſiſſe. A coli quidem doloribus, quòd vomitũ excitaret: ab alijs verò ægritudinibus immunes reddi ęgros, ſi aquã in ijs nucibus (adiecto medullæ momento) aliquamdiu conſeruatam ebiberent. Sed cùm non ſim expertus, minùs fidei his tribuo: nullam autem periculũ faciendi occaſionem habui, cùm vti malim medicamentis, quorum facultates iam mihi perſpectę, & multâ experientiâ comprobatæ ſunt, qualia lapis bezar, theriaca, ſmaragdi, terra ſigillata, & alia pleraque medicamenta (de quibus ſuo loco) quàm recentibus minuſq; certis. Nam quòd nonnulli dicant, ſe huius vſu commodum ſenſiſſe, an id imaginatione & perſuaſione factum ſit, ignoro. Hinc fit vt nihil affirmare poſſim. Sed ſi quid certius cum tempore exquiſiuero, ſententiã reuocare nõ pudebit. Niger eſt autem huius cocci cortex, & nitidior vulgari cocco, figurâ ouali magnâ ex parte, nec ita rotundâ vt vulgaris. Medulla ſiue pulpa interior, quæ ſiccata dura eſt admodum & candida, nonnihil tamen ad pallorem inclinans. In ſuperficie rimoſa eſt, & valdè poroſa, nullo ſapore excellẽs. Doſis verò eſt huius medullę ad grana decem cũ vino & aquâ, pro morbi ratione & naturâ. Inueniuntur interdum iſti cocci prægrandes admodum, interdũ etiam exigui, omnes autẽ in littus eiecti. Vulgari porrò famâ accepimus, Maldibas aliquando continentem fuiſſe, ſed inundatione maris ſubmerſum, has inſulas effeciſſe, in quibus ubrutæ palmæ fuerint, quæ hos coccos protuliſſent, qui terrâ indurati in hunc modũ conſpiciuntur. Sintne verò eiuſdem generis cum noſtris, facilè iudicari non poteſt, cùm hactenus nemo folia aut arboris truncum videre potuerit, ſed ſoli cocci in littus eijciantur, nunc bini coniuncti, nonnũquam verò ſinguli ſeparatim. Sed hos nemini colligere licet, niſi cum capitis periculo: quoniam Regis eſſe aſſerunt, quidquid in littus è mari eijcitur; quæ res maiorem auctoritatem huic nuci conciliauit. Eximitur autem ex his coccis pulpa ſiue medulla, deinde exſiccatur eadem ratione quâ copra, atque induteſcit, eoque venditur modo. Diceres eſſe caſeum ouillum.

GRANADILLÆ RAMVS.

CAPVT X.

De granadillâ.

IN Peruanis montibus ſponte naſcitur granadilla. Nomen hoc impoſuerũt Hiſpani, ob ſimilitudinem quam cum noſtris malogranatis habet: nam fructus eiuſdem ferè eſt amplitudinis, atque etiã coloris, quando maturus eſt, niſi quod coronâ careat: nunc in ſiccato ſi agitetur, ſonitũ edit ſemen intus occluſum, quòd pyri ſemini ſimile eſt aliquantò maius, tuberculis quibuſdam eleganter elaboratum, & aſpectu iucundum. Pulpa candida eſt, & ſaporis expers. Planta hunc fructum ferens hederæ ſimilis eſt, eodemq́ue modo repit & ſcandit quocumque loco ponatur. Elegans eſt, cùm fructu onuſta conſpicitur, propter eius amplitudinem. Florem habet albę roſæ perſimilem, in cuius folijs paſſionis Chriſti figuræ delineatę conſpiciuntur, quas magnâ diligentiâ iſtic pictas exiſtimes; eam ob cauſam elegantiſſimus eſt flos. Fructus ipſe ſunt granatula iam dicta, quæ matura, acidulo liquore abundant, & ſemine plena ſunt. Aperiuntur vt oua, & liquor ille cũ magnâ voluptate ſurbetur cùm ab Indis tum ab Hiſpanis; nec, etiamſi multos ſorbeas, vllam vẽtriculi grauedinem ſenties, ſed potiùs aluũ emolliri. Herba rara eſt,

quæ

quæ dumtaxat vno in loco hactenus inuenitur. Fructus temperatus eſſe videtur, & aliquantulum humidus. Floris deſcriptionem clauſit hoc epigramma:

Pulcher in Americâ Moſcho redolentior eſt flos,
Qui gerit occiſi nobile ſtemma Dei.
Conſcia flagrorum croceo ſtat in orbe colũna,
Circumſtant granis Vulnera quina rubris.
Cum clauis reſidet ſpinoſum in vertice ſertum,
Reſperſus violam pingit vbique cruor.
Viſitur in planta folijs penetrabile ferrum,
Sacrum quo fodit lancea dira latus.
Sed qua vulnifici flores dant poma cadentes
Ambroſius miſcet nectareuſq; ſapor.
Portenti nouitas, & conſona rebus imago
Adſtruit antiquam clarificatq; fidem.
Miſſaq; Pontifici Romano circuit orbem,
Fertq; ſalutiferæ nuntia lata Crucis.
Nam Deus omnipotens noſtros tulit ipſe dolores,
Ipſius eſt nobis Crux paradiſus. Amen.

CAPVT XI.

De maguey.

AB Hiſpanis maguey, ab Indis metl, & chuchau dicitur arbor fœda aſpectui, leuis ligno, viginti pedes longo, dimidium ad minus lato. Nucleus ſpongioſus & leuiſſimus, idcircò in vſu pictoribus ſculptoribuſq;. Folia corpulenta, & longa vltra cubitum, ex trunco imo naſcuntur velut carduus. Spinoſæ quoque ſunt, ideò arbor ab Hiſpanis quoque dicta cardon. Eorũ ſuccus amarus emaculat veſtes, vulnera infecta cancere & nimis inflammata ſanat, vermiculos in plagis extinguit. Eodem ſucco decocto cum radicibus qui lauetur, laſſitudinem non ſentiet. Aqua pluuia in folijs recepta, multos morbos iuuat. Miſcetur potionibus è mayzio & quinau, inde mel, inde acetum. Ex radicibus tuſis panes fiunt, quorum abluendo capite vſus, cuius dolorem ſedant, maculas oris abſtergunt, nutriunt capillos, redduntq; nigros. Folia quoque triplex lini genus ad varios vſus præſtant. Hanc arborem ita deſcribit Franciſcus Hernandus. Radicem fundit metl craſſam, breuem, & fibris carentem; folia aloës, ſed longè maiora, & craſſiora. Arbores etiam mediocres aliquãdo æquant longitudine, vtrumque ſpinifera, & in rigidum acutumq; deſinentia mucronem: caulem triplo maiorem, & in eius parte ſummâ flores luteos oblungos, iuxta cacumen ſtellatos, ac procedente tempore ſemen aſphodelino perſimile. Innumeri pæne ſunt vſus qui deſumuntur ab hac plantâ: tota enim illa lignorum ſepiendorumq; agrorum vſum præſtat. Caules tignorum, folia verò tecta tegendi, imbricũ, lancium, papyri filique, ex quo calcei, lintea, & alia veſtium genera, quæ apud nos ex ligno, cannabe, goſſypio, alijſq; huiuſmodi parari ſolent. E mucronibus fiunt claui & aculei, quibus perforatis auribus macerandi corporis gratiâ Indi vtebantur, cùm dæmonum vacarent cultui: item aciculæ, acus, tribuli militares, & raſtella, idonea pectendis ſubtegminibus. Præterea è ſucco manante, qui euulſis germinibus internis, foliiſve tenerioribus cultris yztlinis in mediam cauitatem ſtillat (plantâ vnicâ quinquaginta interdum amphoras, quod dictu mirabile eſt, effũdente) vina, mel acetum ac ſaccharum; qui ſuccus menſes ciet, aluum lenit, vrinam euocat, renes & veſicam emundat, lapides frangit, vrinæq; extergit meatus. E radice quoque reſtes firmiſſimæ ad multas res perquam accommodæ. Craſſiores foliorum partes, trunculuſq; decocta ſub terrâ, quod genus elixandi barbacoam vocant Chichimecæ, edendo ſunt apta, ſapiuntq; citrea fruſta ſaccharo cõdita. Quin & vulnera recentia mirè conglutinãt: fit enim ſuccus aſſatione glutinoſus, qui ſuapte naturâ frigidus ac humẽs eſt. Folia quoque aſſa, & affecto loco impoſita, conuulſionem curant, ac dolorem leniunt, præcipuè ſi ſuccus ipſe calens bibatur, quamuis ab Indicâ proficiſcatur lue: ſenſumq; hebetant, & torporem inducunt. Succus diſtillatione fit dulcior, decoctione verò & dulcior & ſpiſſior, donec tandem cogatur in ſaccharum. Seritur ex germinibus, quæ circumcirca matrem oriuntur quouis ſolo, ſed præcipuè fertili atque frigido. Planta hæc vnica quidquid vitæ eſſe poteſt neceſſarium, præſtare facilè poſſet, ſi eſſet rebus humanis modus. Non enim tempeſtatum, aut inclementioris cæli patet iniurijs, aut per ſiccitatem ſtatim marceſcit. E nullâ re prouentus eſt amplior. Vinum fit ex eodem ſucco, dilutâ fontanâ aquâ, additis corticibus malorum medicorum, limonumq; quapatli, & alijs quibus faciliùs inebrientur; quod ea gens maximè affectat, quaſi pertæſa rationalis ſuæ naturę, & auida ſortis brutorum atque quadrupedum. Fit ex eodem ſucco minimè ignem experto, adiectis radicibus quampatli cõtuſis, & Soli aliquamdiu expoſitis, ac demum exemptis, vinum quod album vocant, vrinæ euocandæ, & vrinarijs meatibus expurgandis vtiliſſimum. E ſaccharo, quod ex eodem ſucco cogitur, parant acetum, nempe reſoluto ex aquâ, & nouem diebus inſolato. Sunt autem eius plures differentiæ, de quibus eſt ſtatim à nobis dicendum.

CAPVT XII.

De mecozſli, ſeu maguey luteo.

SPecies eſt metl, ſed marginibus foliorũ luteis, ſpinis paruis & nigris, folijs verò modicis, ſi cum folijs metl præcedentis comparētur. Caule binos cubitos alto, digitumque lato & rubro, cum flore è tubeo pallescenti cacumen eius occupante, & radice ſurculosâ. Vis rrium quatuórve foliorum, additis ſiliquaſtris ternis, ſrigentes ac craſſos humores per ſeceſſum & vrinam paulatim euacuat. Idem propinari ſolet ab Indis enixis mulieribus aliquot diebus à partu, corroborationis gratiâ. Succus expreſſus ex ſemiaſſi folijs, diaſtromati conferre dicitur. Frigidâ verò conſtat & lubricâ naturâ. Sunt qui cozticmetl & macozticmetl vocent: nec deſunt qui hoeimetl. Campeſtribus locis Mexici naſcitur quouis tempore, etſi ſolâ æſtate floreat. Seritur è germinibus ortis iuxta parentem.

CAPVT XIII.

De maguey magno.

EST quoque tlacametl ſpecies metl, eâdem pænè formâ & viribus quibus ceteræ, & eiſdem quoque vſibus, ſed inter reliquas vigorem & robur addit feminis imbecillibus, aut ſyncope tentatis. Nomen habet à magnitudine.

CAPVT XIV.

De mexcalmetl, ſeu maguey apto vt aſſum comedatur.

PArua eſt ſpecies metl valdè ſpinoſa, & virore admodum exſaturato tincta, cuius folia eduntur aſſa, & ſunt præ ceteris grata guſtui.

CAPVT XV.

De mexocotl, ſeu maguey prunorum.

SPinoſæ etiam plantæ, & ad metl genera quoque referendæ ſpecies eſt, ſed fructu dulci & acido multiplici, ac perſimili prunis (vnde nomen) & in orbem, Indicæ pineæ quadamtenus parem, compoſito, quâ pingitur magnitudine, & interdum ampliori, eduli ſucco pleno, & grati ſaporis. Folia ſunt metl, aut illis potiùs pineæ Indicæ ſimilia, ſpinoſa, ſulua, ac velut marcida. Radix fibrata craſſaque; caulis verò breuis, teres, ac craſſus. Pruna ſunt oblonga, candida, glandibus ſimilia, & ex candido palleſcentia, obducta membranâ, intra quam continetur callus candens, ac (vti diximus) dulcis & acidus, pinearum Indicarum ſapore refertus, ſemine principio candido, ac poſteà nigro, obrotundo & duriuſculo. Temperies eſt frigida ac ſicca: Medetur oris vlcuſculis è calore ortis fructus commanſus ac geſtatus ore. Naſcitur in ſaxis regionum calidarum Tepecuacuilci.

CAPVT XVI.

De tepe mexcallin, ſeu maguey montano.

FOrmâ metl conſtat, ſed tenuibus ſpinulis. Contuſa folia aut intra corpus ſumpta, aut illita, curant eos, quorum artus motu priuati ſunt ob neruorum conuulſionem. Montoſis ſaxoſiſque locis gaudet calidarum regionum, qualis eſt Tepoztlanica.

CAPVT XVII.

De teometl, ſeu maguey diuino.

SPecies eſt maguey, eadem pænè facultate & formâ, longâ radice fibrataque, & exilibus ſpinis. Duas ſpithamas tantùm longa ſunt folia. Succus epotus aut illitus febres extinguit. Naſcitur in frigidis & calidis locis, editis atque campeſtribus.

CAPVT XVIII.

De xolometl, ſeu maguey ſerui.

MEtl eſt ſpecies tribus velut orbiculis aggregatis, radice conſtante firmata, & fibris apta rubreſcentibus, vnde proferuntur folia coccineis torrida aculeis, raris, & à medio adusque mucronem procedentibus. Succus foliorum expreſſus ac bibitus decem vnciarum menſurâ, vniuerſi corporis dolores articulorum tollit, ac motum impeditum reſtituit: verùm tempore quo bibitur magnâ corpus eſt operiendum curâ. Naſcitur Huexoncinci iuxta fauces fluminum.

ARBOR TRISTIS.

CAPVT XIX.

De arbore triſti.

DE hac arbure inquit Chriſtophorus Acoſta: In nnnnullis Indiæ locis, præſertim verò in Malabar, frequentiſſima naſcitur arbor quædã magnitudine & fotmâ ferè pruni, multis prædita ramis tenuibus, & certa per ſpatia nudulo diſtinctis, è quo vtrimque ſingularia folia enaſcuntur pruni foliorum magnitudine, mollia & lanuginoſa parte auersâ, quemadmodum ferè ſaluiæ folia, & viridia, nonnihilque aſpera parte interiore, non adeò ſerrata in circuitu vt pruni folia, neque tam multis venis prædita. Singulotum foliurum ſede naſcitur pediculus quinque capitula ſummâ ſui parte ſuſtinẽs, quæ quatuor foliolis ſubrotundis conſtat, è quorum medio quinque flores exiliunt candidi, elegantes, aureæ mali floribus magnitudine & figurâ pares; tenuiores tamen, elegantiores & odoratiores, pediculo magis ad rubrum quàm ad flauum colorem tendente, quo in illis regionibus edulia tingunt, quemadmodum apud nos vulgò fit croco. Fructus magnitudine lupini eſt, viteſcens cordis effigie, per medium ſecundùm longitudinem ſectus, continens in vtraque parte quoddam receptaculũ, in quo ſemen occluditur, magnitudine ſeminis cerarij ſiue ſiliquæ, cordis effigiem retinens, album, tenerum, membranâ ſubuirente tectũ, nonnihil amarũ. Vocatur hæc arbor in Canarin parizacato, in Malayo ſingadi, in Decan pul, ab Arabibus guait, à Perſis & Turcis gul. Res eſt profectò obſeruatione digniſſima, conſpici hanc elegantiſſimam arborem nocte pulcherrimis ſuauiſſimeque olentibus floribus onuſtam & hilarem, & ſimul atque à Solis radijs illuſtratur, non modò flores omnes in terram abijcere, ſed totam arborem cum ſuis folijs quaſi marcidam apparere. Inter omnes ſanè quos vmquam odoratus ſum flores, nullum meo iudicio memini cum hoc cumparandum, prætertim initio, dum quis repente ingreditur vbi hæc arbor eſt conſita; nam poſtquam manu contacti ſunt, exiguus & euanidus eſt odor. Indigenæ iſtos flores cor reficere cenſent: ſed amaruſculi ſunt, nam recentet ex arbore collectos, in cibis deguſtaui, & nonnullam amaritudinem ſemper deprehendi. Gentiles etiam Medici eius ſemina inter medicamenta cor reficientia recenſent. Multi Pro-Reges, tribuni, atque alij priuati, hanc arborem in Luſitaniam transferre voluerunt, ſed irrito conatu. Noui etiam quuſdã, qui ſemen commodo tempore collectum & maturum, vaſculis figulinis, vitratis atque benè obturatis, item argenteis pyxidibuſque ligneis in Luſitaniam detulerunt, ibique cum omni curâ & diligentiâ ſeuerunt, ſed numquam naſci voluit. In Malabar autem, & Goâ, lociſque vicinis cum tantâ facilitate naſcitur, vt quilibet rami in terram depacti radices agant.

Nos in Gnomoglyphicis noſtris ſic luſimus de hoc flore:

Parizacati floris eſt ver vna nox.
Viget, viret, floret; ſed æſtas vna lux.
Quid concitus vigor iuuat? Par marcor eſt.
Indigna luce concitata ſtudia ſunt.

Aliud in iniuriarum memores:

Iniuriæ tabet memor flos luridus hic:
Quotidiana eſt æmuli præſentia mors.

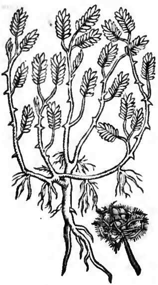
Aliud in inuidos:

Claro inuidens tabeſcit obſcurus videns,
Parizacatum Solis obfuſcat iubar.

Alludimus ad fabulam, cui anſam præbuit hęc arbor, & narrant Garzias Horta & Leonardus Argenſola. Fabulantur indigenæ, ſatrapæ cuidam, nomine Parizacato, elegantem fuiſſe filiam, quæ Solem deperiens, ab illo compreſſa fuerit. Cùm verò poſteà illam relinqueret, alterius amore irretitus, Parizacati filiam præ amoris impatientiâ ſibi ipſi mortem conſciuiſſe, ex cuius crematæ cineribus (nam adhuc vruntur in illâ regione cadauera) hæc nata ſit arbor, cuius flores adeò Solem abhorrent, vt eum videre non ſuſtineant.

CA-

HERBA MIMOSA.

CAPVT XX.

De herbâ mimosâ.

ALia planta inuenitur quibuſdam hortis, quinque palmorum longitudinis, & vicinis arbuſtis aut parietibus incumbens, tenui caule, eleganti virore prædito, nec admodum rotundo; per interualla exiguis & pungentibus ſpinis obſito, folijs ſuperioribus haud abſimilibus, filicis feminæ folijs minoribus. Gaudet humidis & petroſis, & herba mimoſa nuncupatur, quoniam manu admotâ ſeneſcit & marceſcit; manu verò remotâ priſtinum virorem recipit, ſed non adeò celeriter vti prior. Naturam habet plurimùm ab arbore triſti differẽtem: nam ſingulis noctibus Sole occidente ſeneſcit & ſiccatur quodammodò, ſic vt contabuiſſe videatur, oriente verò Sole vigorem denuò recipit: quantoq́ue Sol magis feruet, eò magis viret, totoq́ue die folia ad Solem conuertit. Odore & ſapore eſt glycyrrhizæ, vulgoq́ue ab indigenis folia manduntur aduerſus tuſſim, ad pectus repurgandum; & vocem clariorem reddendam. Renum etiam doloribus vtilis eſſe cenſetur, & recentia vulnera glutinat. Multis notis (annotat Cluſius) hęc planta conuenit cũ fænogręco ſilueſtri Tragi, ſiue polygalo Cordi, & glycyrrbizâ ſilueſtri Geſneri, cuius folia & radices deguſtata glycyrrbizam ſapiunt: nam eius folia noctu interdum contrahuntur (quod in multis leguminaceis plantis vſu venit) at ſpinis caret caulis, niſi pro ſpinis ſumere libeat tenues illas & mucronatas appendices, ſedi foliorum alatorum inhærentes.

CAPVT XXI.

De dutroâ herbâ.

DVtroa herba, in omni Indiâ notiſſima, paſſim in campeſtribus prouenit. Huius folia cuſpidem haſtæ præfigunt quoquouerſum in ambitu inciſa ſpecie, ſeu modo vrſinæ branchæ, quam & magnitudine æmulatur. Iuxta longitudinem multa filamenta ſeu fibras habet, aliàs ferè inſipida, niſi quòd modicum de amaro adſciuit: in cetero humida eſt, & raphani odorem reddit. Flos eodem cum roriſmarini flore colore eſt, cui decidenti folliculus papauerino ſimilis ſuccedit, qui intus nucleis quibuſdam, melonum ſemen referentibus, prægnans eſt. Hi aut ex aquâ, aut ex vino, aut quouis alio liquore hauſti, aut cum oryzâ cocti eſitatiq́ue; aut quouis alio cum cibo ingeſti, hominis mentem ita percellunt & alterant, vt fatuo ſimilis perpetuùm rideat, & nihil eorũ, quæ aut ſunt aut præſenter fiunt geruntur q́ue agnoſcat diſcernátve: quoſdam etiam in tam profundum ſomnum agunt, vt à mortuis nihil diſtẽt, quem ad horas perſæpè 24. protrahunt, niſi frigidâ illis pedes fricentur lauenturque, hoc enim pacto ante ſtatutum id tempus expergiſcuntur. Herbæ huius vſus Indicis & Luſitanis feminis frequens eſt ad dementandos & conſopiendos maritos ſuos, quoties infami libidine pruriũt, & cum adulteris ſuis inceſtuoſo concubitu ſe permiſcere ſatagũt. Vbi primulùm etenim per dolum de herbâ iſtâ viro ſuo mulier appropinauit, tum illicò etiam ad conſpectum & latus eius, abſque omni vel pudore vel metu, adultero in omnibus ſtudet, eouſque temeritatis progreſſa, vt iacentis viri quoque barbá vellere, eumq́ue expreſſâ voce cornutum proclamare, & ſcurrilia his ſimilia alia addere confidentiſſimè audeat. Et licet maritus apertis oculis incoràm hæc omnia videat, nihil quidquam tamen eius aut intelligit, aut reprehendit, ſed perpetuo atriſu quatitur, & geſticulamenta morionum omnia æmulatur: tum quoque, quando expergefactus ad ſe redijt, actorum ne in minimo recordatur, ſed ſe dormijſſe vnicè credit atteſtaturq́ue. Eamdem herbam ſerui quoq́ue & mancipia ſuis nonnumquam dominis admiſcent, vt illis ita ſopitis, ciſtas & arcas commodiùs

expilare queant. Sed cùm dutroa quodammodò venenum ſit, ad miſcendam eam cura & moderatione eſt opus: nimiâ ſiquidem copiâ indita, vitâ exuit haurientes, niſi paratis antidotis vis eius malitioſa infringatur. Hæc Lincoſtanus. Adijcit autem Bernardus Paludanus: Contra dutroæ hauſtum illa remediorũ genera conferentiſſima ſunt, quæ vomitum cient, quo quidquid in ventriculo continetur, promptè euacuetur; à quo & potiones purgatoriæ & clyſteres conducunt: nec minùs frictiones & ligaturæ manuum pedumque, nonnumquam etiam venæ in pedis pollice ſectio proſunt.

CAPVT XXII.

De herbâ viuâ ſiue ſentidâ.

ALia quoque eſt herba Indiæ ſatis nota, quam Luſitani ſentida, id eſt ſenſificam hac de causâ nuncupant, quòd ad acceſſum hominum, aut contactũ, aut quemcumuis pulueris obuij inſperſum, illicò flaceſcat & ſe claudat conſtringatque, nec ſe pandat priùs, quàm inde iterum diſceſſum ſit; quo facto, confeſtim & quaſi nouiter vireſcit & dilatatur ampliter. Aditum abitumque quotieſcumq; inſtituas, idem conſtanti ingenio facit, vt & ſpectaculum illud intuentibus iucundiſſimum ſit, & naturæ myſtis iure profundiſſimè trutinandũ. Aliquam huius herbæ notitiam habuit fortaſſe Plutarchus, nec fabulæ penitus ſunt, quæ de herbis ſentientibus dixit. nos alia infrà dabimus.

CAPVT XXIII.

De arbore frondiuiuâ.

INſulæ Cimbubon vicina eſt alia, in quâ naſcitur arbor, cuius folia cùm in terram deciderint, gradiũtur perinde ac ſi viuerent. Ea mori folijs multùm ſimilia ſunt, parte vtraque binos pedes breues & acutos habent, quibus abſtractis, ſanguis minimè manat. Statim atque folium quis attigerit, illud mouetur & abit. M. Ant. Pigafeta octo dies vnum in ſcutulâ habuit, quod cùm tangeret, circa ſcutulã ibat: nullaque aliâ re quàm aëre viuere exiſtimabatur. Hæc referuntur etiã in Hiſtoriâ generali Plantarum.

CAPVT XXIV.

De cornubus plantabilibus.

IN Goâ inſulâ ſi cornua aliquando iacuerint, radices deorſum in terrã defigunt, medullâ eius in plurima quaſi filamenta diſſectâ & protuberante, hoc modo in ſolum ſubditũ innitente. Radix eius braſſicæ ſimilis eſt. Huius cauſæ examẽ multos ſummos naturæ myſtas miſerè torſit: & licèt multi omni tempore fuerint, qui rem hanc ad ſtuporem vſque admirati fuerint; qui tamen cauſam veram & immotã ſcrutaretur & aſſequeretur, nemo, quod ſciã, vſque huc comparuit. nam & terra in omni illo confini valdè ſaxoſa & lapidoſa eſt, atque cùm in ceteris locis omnibus cornua ad radicem vſque extirpari & detruncari queant, apud Goanos nullo pacto id fieri poteſt: nam etſi illic ſemel quidem reſecentur, abiecta tamen adeò fecunda ſunt, vt illicò repullulare & augeſcere incipiant.

CAPVT XXV.

De cocâ.

HAyo dicitur frons cocæ arbuſti, ab Indis cuca dicti, ſimilis lentiſco, quam ferè continuè mandunt. Propretereà ex nimio vſu non leuis ex eâ quæſtus inter Hiſpanos. Dicunt Barbari, ſpiritus & vires hauriri ex illâ cum calce præmanſâ. Credunt id nonnulli ſuperſtitioſum. Credo, immeritò, licet alioqui in ſummâ ſuperſtitione ſit Barbaris. Valera noſter ſimilem dicit eſſe viti, raro ramo, multo delicatoque folio, optimi odoris, ſed haud nimiùm ſuauis. Hanc plantam auro, argento & gemmis anteponunt Barbari; ſummâ diligentiâ plantant, colunt, decerpunt folia ſingillatim, exſiccant ad Solis æſtum, ſicca mandunt, non gluriunt, contenti odore & ſucco: diurnant cum illis ſolis, fortes & conſtantes in operis & laboribus, licet ieiuni. Maximæ & plurimæ eſt operæ puluis in arte Medicâ: ſtabilit oſſa confracta, vulnera tumentia componit, frigefactiones & frigiditates pellit, aut obſtat, putrefacta & verminoſa mundat & recreat. Cùm plantatur, ſi radix duplicetur, areſcit ſurculus. Folia ter aut quater in anno poſſunt colligi. Tanta plantæ vtilitas religioni ſiue ſuperſtitioni mancipauit, crebrum inde ſacrificium dæmonis: eo tempore quo colliguntur folia, maximè interdicta licentia ſcelerum. Ipſe dæmon punit peccantes: torquet plures ad tempus. In nonnullis regionibus virginibus ſolùm licet legere, eximio ornatis cultu, ſummaque reuerentiâ; alijs nec accedere. Verebantur, ne audaciam lueret ſubitus languor, aut turbo. Multi paralyſim aut membrorum contractionem, aut æſtum febris comparabant. Arbuſta pro numinibus habita, vocata Mamacocæ, hoc eſt matres cocæ, ſeu deæ cocæ.

De hac plantâ hęc habet Fráciſcus Hernandus: Herba eſt, vt audio, quatuor ſpithamas plus minùs lógâ, folijs myrti, ſed paulò maioribus mollioribuſq́; diluti viroris, & in quibus alterius minoris folij imago eſt expreſſa, ſemine verò racematim dependéte, ac myrti inſtar; cùm matureſcere incipit, vergente in rubrum colorem, & tandem nigricante. Quo tempore folia colliguntur, in cratibus exiccantur & reconduntur in vſus. Quod ſpectat ad culturam, in primis ſemen ſerendum in ſeminarijs eſt, deinde transferendũ, atque ordine velut fabæ aut ciceres diſponendum, repaſtinato & culto ſolo. Miſcent folia dentibus comminuta pulueri tellinarum vſtarum, in catapotia conformant, exſiccantque, atque ita illis ſunt vſui. Ore ſiquidem geſtata, atque hinc & inde conuoluta, ſitim dicuntur extinguere, egregiè nutrire corpus, famem ſedare vbi cibi & potus copia non eſt, & tollere per longa itinera laſſitudinis. Quin eiſdem catapotijs vti ſolent, permixto yetl deliciarum gratiâ, in oppidis domicilijſque ſuis manentes, ad ſomnum conciliandum, ebrietatem inducendam, & laborum curarumque omniũ obliuionem atque quietem. Eſt etiam illis pro numo, & eius plantæ commercio feruent emporia.

CAPVT XXVI.

De cereo ſpinoſo.

ADmiranda cerei ſpinoſi natura. Rariſſimæ venuſtatis plantam plebecula, effigiei argumento, cereum vernacule vocauit: haſtas enim ſurrigit quaternas & quinas nouemdecim & vicenûm cubitorum, virgatis & ad normam directis ſtrijs cannulatas, in externis extantibus ſtriarum angulis obtuſis exeruntur ſtellulæ, corneis ſtylis radiatim è ſuo centro quoquouerſum minacibus, vno duntaxat prominulo, æquè ditecto longiùs. Tota quandam effigiaturam, & concolorem ſuperficiem echino melocacti præfert, ſed brachium æquabili ductu æquante, columellæ aut cerei funalis pręlongi inſtar. Eius è medio, & ſtriarum dorſis anſatim anguſtiore ceruice cucumeris ventre ſurriguntur brachia terna, quaſi folia, teretia, craſſa, eundem commenſum proportionis & figuram ſortita. Intus torulus ligneus carpi craſſitie, obductus eſt calloſâ carne, & ſucco aloës: gummeo enim turget perquã amaro lentore. Flores in veſtigio ſummo proijcit, referente digitalis purpuræ fructus. Hilari purpurâ miniata, ruber, ficus fere effigie, guſtu non inſipido.

CAPVT XXVII.

De ahoëhoëtl, ſeu de tympano aqueo.

NOn ob aliud, inquit Franciſcus Hernandus, nũcupata eſt hęc arbor à Mexicanis ahoëhoëtl, quàm quod iuxta fluminum ripas ac aquarum fluenta naſci ſoleat, & ex eâ Indi tympana, quæ hoëhoëtl & teponazeli vocant, conſueſcant parare: etſi alij dicant, non ob id, ſed quia iuxta aquas ab aëre racta, edat fragorem, id nomen ſortitam eſſe, præcipue cùm tympana potiùs ex materiâ tlauci lolquahuitl, & capolin quahuitl, fabricentur. Hiſpani qui ad has oras transfretarunt, & ſabinam & cedrum, ob materiei rubrum colorem, vocant. At neque ſabina neque cedri ſpecies eſt vlla, ſed in abietum genus citra dubium referenda. Nam præter fructum omnemque faciem, quæ noſtræ penitus fauent ſententiæ, materies, vt diximus, mollis ac lenta eſt, corruptionique & vitio abunde obnoxia, maximè ſi terræ defigatur (cùm cedrina dicatur eſſe viuaciſſima, ac pęnè immortalis) intra aquas namque integra diutiùs perſeuerat. Quo factum eſt, vt conſueuerint Mexicenſes heroës atque Reges eam velut baſim & fundamentum ædibus, quæ ſibi circa hanc paludem fabricabant, ſubijcere. Demum Mechuriacanenſes peniamum vocant. Sunt autem quatuor, quod adhuc intellexerim, huius arboris differentiæ, inter ſe magnitudine, colore & fructu diſtantes: quædam ſiquidem illarum altiſſimas pinus longitudine atque amplitudine ſuperant, & candidæ eſſe reperiuntur, earumq́; nonnullæ quatuor & viginti aut ampliùs pedes craſſitudine æquãt; aliæ, quarum materia quoque candens eſt, & rubrum cor ſiue medulla, his cedunt magnitudine, & nuces pineas reſinâ refertas producunt, ſed quæ vulgares oleas minimè magnitudine vincant. Aliæ his quoque inferiores ſpectantur, ſed rubrâ materie, & orbiculatiore comâ. Poſtremæ, & quæ omnium minimæ ſunt, vix malos medicos vulgares vincunt magnitudine: quibus materies rubra eſt, & candens medulla. Cortice omnes tegunt rubeo, foliaque ferunt abiegena, etſi minora, & exiliora, ex omnibuſque reſina, ſi non ſponte, at flammis liquata fluit. Forma eſſet eadem quæ noſtrati abieti, ni folia, vt diximus, tenuiora, rami depreſſiores, ac faſtigia magis acuminata aſſurgerent. Aſſulæ in vaſa fictilia coniectæ, opertæque, igne ſuppoſito reſinam effundunt; ſed ea non ſponte manat, aut quidquam ſimile quod vocant oleum; quod è bullantibus ve-

ficis circa ſtipites abietum Indicarum ſtillat, erumpere conſueuit, quas tamen à noſtratibus nec digitum latum diſcedere, quorumdam ſententia eſt. Ergo ſapor eius arbotis, de quo fit nobis ſermo, acris adſtringenſque percipitur, non ſine quadam amaritudine & odoris ſuauitate. Temperies calens eſt, & ſicca ordine tertio. Nam & reſina eius abietinâ longè acrior & calidior eſt, & vinbus, vt diximus, vehementior. Cortex vſtus adſtringit, ſanat ambuſta, deſquamatamque & exeſam cutem; cum lithargyro & polline thuris vlcera curat, ac cicatricem obducit exceptus cerato myrtino. Tuſus cum atramento ſutorio, ſerpentia vlcera cohibet, fœtus ac ſecundas ſuffitu trahit, ventrem adſtringit, & vrinam euocat. Folia tuſa atque illita, crurum ſcabiei & tumoribus medentur, molliunt inflammationes, & ab eis arcent vulnera. Dentium dolores prohibent, ſi eis colluantur ex aceto, vanos & citra vllam rationem obortos tumores pellunt. Sex obolorum pondere ex mulsâ epota, conferunt hepaticis. Fructus tædæque idem præſtant. Reſina huius arboris acerrima eſt, vehementiſſimi odoris, & quarto ordine calefaciens. Dolores ortos ex ſrigore ſanat, morbo articulari è frigidâ causâ profectò mirabili celeritate medetur, flatus diſcutit, diſſipat ex pituitâ ortos tumores, laxat neruos qui ab humoribus craſſis ſunt diſtenti, & reſolutos purgat atque corroborat, denique eis omnibus prodeſſe ſolet; quibus curandis cetera mitiora medicamenta fruſtrà ſunt tentata, parúmve promouere. Quibuſuis regionibus Nouæ Hiſpaniç proueniunt, atque ita poſſent facilè transferri ad Hiſpanos, ſi circa fluenta & ſtagnantes aut lentè fluentes aquas, vliginoſáve loca, ſemine taleâ, aut viui-radice ſeretentur, etſi omnium minima longè etiam ab aquis & naſci & ſeruari ſoleat. Toto anno proueniunt, toto anno reſina ab eis euocatur; ſed nullo tempore aut loco inueniuntur florere.

CAPVT XXVIII.

De arbore metroſiderâ.

GRæcum fortaſſe nomen à nobis inditum, inquit Scaliger, plus hiſtoriæ conueniet, quàm ingenio nuſtro. Animi tamen gratiâ reponetur hîc. In Iauâ maiore aiunt raram eſſe arborem, cuius medulla ferrea ſit, exilis illa quidem, ceterùm porrecta ab imo ad ſummum plantæ faſtigium. Ex eâ fruſtum qui gerat, ferro eſſe impenetrabilem. Eadem refert Nicolaus Coſtinus in Itinerario ſuo.

ATATAPALACATL.

CA-

CAPVT XXIX.

De atatapalacatl, ſeu teſtâ aquis impoſitâ.

HErbam quamdam Mexicani vocant atatapalacatl, quoniam teſtis lacunarum aquis impoſitis ſimilis ſit. Paludibus, lentis fluminibus, & ſtagnantibus aquis eſt familiaris, non ſecùs ac nymphæ ſpecies reliquæ, ad cuius differentias & hæc videtur pertinere, etſi folia longè minora ſint, cauleque & flore careat. Pediculis appendent folia vmbilico Veneris quadamtenus ſimilia, craſſis, rotundis, læuibus, rubentibus, ac circum exortum implexis, ex quorum inferiori portione radices prodeunt ſimiles capillis, imo ac velut ipſi aquæ innixæ. Folia ſunt pinguia, obrotunda, mediocria, exſaturati ſupernâ parte viroris, ac dilutioris infernâ, ſummis aquis velut illa Potamogeti aut nymphæ innatantia. Sapore atque odore caret, frigefacientique & humenti temperie prædita eſt, cuius gratiâ pro nympheâ vulgari vſurpari & ſubſtitui commodè poterit. Inflammationes atque eryſipelata arcet, curatque impoſita; infantium febres drachmæ vnius menſurâ ſumpta ſedat, atque ita morbum obortis eruptionibus ad caput dicitur pellere. Pudicitiam ſeruat, ac demum vitijs omnibus à calore & ſiccitate pendentibus aduerſatur. Toto anno viret, ac toto anni procurſu vulſa confert. Temperatum cælum amat, aut paulò frigidius, quale eſt Mexicanum, & paludibus (vt dictum eſt) naſci gaudet.

CAPVT XXX.

De genipat.

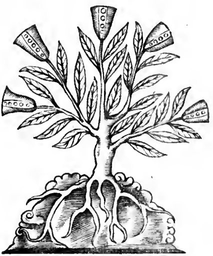
MAgni æſtimatur in Americâ arbor quæ genipat dicitur, vt Theuetus ſcribit. Fructus eiuſdem nominis cauſa, non quòd eſculentus ſit, ſed quòd alios vſus Barbaris præbeat. Arboris folia nuci iuglandi ſimilia ſunt: fructus ferè in ramorum extremo prouenit, alijs alijs impoſitis mirando quodam modo. Is magnitudine coloreque perſicis noſtris ſimilis eſt, ex cuius ſucco vniuerſum corpus inficiunt. Hoc modo miſeri illi & bruti homines, cùm ſuccum ex hoc fructu aliter exprimere neſciant, illum mandunt ac ſi voraturi eſſent; deinde ore reijciunt, & manibus veluti ſpongiam exprimunt, vt ſuccum emittat, qui admodum limpidus eſt. Profecturi illi aut ad ſtragem aliquam edendam, aut ad inuiſendos amicos, aut ad ſolemne aliquod, totum corpus hoc liquore madefaciunt. Is quò magis in corpore exſiccatur, eò magis natiuum colorem acquirit, qui vix verbis exprimi poteſt: eſt enim quodammodò inter nigrum & cæruleum, ſiue eum colorem qui vulgò azurus dicitur, medius. Hoc infecti Barbari incedunt, non minùs ornatos ſeſe æſtimantes, quàm nos noſtris coccineis ac ſericis veſtibus. Eſt alia arbor etiam genipat appellata, cuius fructus maior eſt, & edulis.

CAPVT XXXI.

De atepocapatli, ſeu gerynon medicinâ.

RAdice atepocapatli firmatur tranſuerſâ, è quâ aliæ multæ prodeunt gerynis ramunculiſve ſimiles. Hinc aſſurgunt caules duas ſpithamas longi, tenues ac purpurei, & in his amygdali folia aſpera, flores promiſcuè pallidi, coccineique. Radices guſtatæ reſinam ſapiunt, & glutinoſæ, non ſine quadam amaritudine ſentiuntur. Præterque odoræ etiam, ſuaues, calidæque & ſiccæ gradu circiter tertio, atque ita ſex obolorum menſurâ ex aquâ ſumptæ, ventriculum reneſque frigidâ diſtemperie laborantes reſtituunt & confirmant, medenturque ſterilitati ab eadem causâ obortæ. Sunt ex Indis Medicis qui aſſerant, decoctæ radicis ius, aquæ fontanæ aut fluuialis loco bibitum, extinguere febres. Frigidæ etiam partes in hac plantâ latent, quarum ope id poſſit aliquando euenire. Temperatis exultat regionibus, montoſis aut campeſtribus locis naſci gaudens. Septembri floret: radices verò, quarum eſt vſus in medicinâ, velluntur à Nouembri vſque in Ianuarium, & in vniuerſum annum reconduntur.

TEOAMATL, VITÆ ET MORTIS INDEX.

CAPVT XXXII.

De herbâ mortem & vitam indicante.

ANno 1562. Comite de Nieuâ in Peru commorante, in eius familiâ mulier quædam, illi inſeruiens, maritum habuit graui morbo decumbentem, cuius causâ cùm ipſam admodum triſtem Indus quidam primarius conſpiceret, interrogauit an ſcire cuperet, vtrùm ex eo morbo periturus eſſet maritus, an non: herbæ ramum ſe illi miſſurum, quem in ſiniſtrâ mariti manu poneret, eamque diutiùs deinde comprimeret: nam ſi ſuperſtes futurus eſſet, quamdiu eam herbam manu teneret, alacrem & lætum, ſin moriturus, mœſtum & anxium fore. Miſſum ab Indo ramum marito in manum dat, comprimereque iubet; ſed illicò tanta mœſtitia & anxietas ipſum oppreſſit, vt illa metuens ne ſubitò extingueretur, ramum ex manu tolleret & abijceret: is deinde paucos poſt dies extinctus eſt. Cupienti mihi, inquit Monardes, an iſta vera eſſent, perſcrutari, Nobilis quidam, qui multis annis in Peru vixerat, certum eſſe affirmabat, & vſitatum eſſe apud Indos in ægritudinibus id facere, quod ſanè magnam mihi admirationem attulit. Hæc eadem in Hiſtoriâ omnium plantarum inuenies. Nec pudet narrare quod lubet, licet interdum concurramus in aliqua. Plurima narro quæ ibi deſiderantur. Quòd bis aut ter eadem dicamus, parum curab . Hæc lex ſcriptorum, vt ab vno poſſint teterari duo, poſſint multi. Nunc adiicio, quod à me poterunt accipere alij, teoamatl quoque eſſe vitæ aut mortis indicem. Nam ſi huius herbæ vel fruticis ſuccum hauſtum euomat ægrotus, ſignum mortis eſt; ſi non euomat, vitam promittit.

CAPVT XXXIII.

De ayotli, ſeu de cucurbitarum Indicarum naturâ & generibus.

CVcurbitarum, quas Indi ayotli vocant, genera, omiſſis his quæ noſtro orbi cœpere eſſe familiares, multæ reperiuntur differentiæ. Omnium folia ſimilia inter ſe magnâ ex parte ſunt, adeoque viniferæ vitis, ni eſſent longè ampliora. Flores lutei calycum magnorum atque oblongorum formâ, at fructus & formâ & nomine omnino varij, qui modò ſunt à nobis breuiter & perſpicuè tradendi. Ergo omnium prima cucurbitarum differentia, tzilacayotli cucurbitáve ſonans, & ab alijs cuicuiltzcayotli, ſeu picta vocata, caua eſt, vel ſoritu ipſo, ſi ver-

AYOTLI.

verberetur, atteſtante, in tantamq́ue augetur amplitudinem, vt tres ſpithamas ambitu compleat. Semen eſt nigrum, modicum, candidum, callum, fibris intextū, cutiq́; ipſi pænè adhæreſcēs: ſuperficies ex virore exſaturatiore & dilutiore promiſcuè variata. Secunda, quæ zticayotli ſeu pallida cucurbita à quibuſdā, ab alijs verò hacayotli & hoeyacayotli, quoniā bono nutrimēto, & oblongâ conſtet figurâ, vocatur, callo extat luteo, vt nomen ipſum indicat, palmū craſſo, candido ſemine, ſtrijſq́ue per interualla lineiſve profundioribus, cauatiſq́ue canaliculis, melopeponum quorumdam modo ſecundùm longitudinem diſtinguitur. Cortex huius, quamquam virore quoque exſaturato & dilutiore principio niteat, vt plurimùm tandem palleſcit, cuius rei gratiâ cozticcayotli eo tempore, mutato nomine, vocatur. Tertia tamen alayotli nuncupatur, quæ impensè amplâ & rotundâ formâ conſtat, vnde nomen eſt ſortita. Cortex huius durus eſt, callum ſpithameum luteum, & in cibarijs ſuaue, & ſemina, quæ complectitur, candentia. Quarta, tamalayotli quoque vocata, luteo eſt cortice, formâ protuberante in latitudinem, pallenti callo, candidoq́ue & lato ſemine, quam hæmorrhoidibus & oculis inflammatis aiunt mederi. Eſt & alia eodem nuncupata nomine, oblonga fuluaq́ue, eduli callo, rubeo ac candido ſemine, ſed proueniens in regionibus calidis; quin quauhayotli melopeponum conſtat formâ, rubeo callo, binos lato digitos, ſemine exili & candente, fuluoq́ue cortice. Alia eſt eiuſdem nominis, quæ ad arbores pertinet. Eſt & tzoñayotl

nayorl ſeu capillata cucurbita, ita vocata ob callum fibris ſimilem, & in cibis inutilem, ſeminis verò expetiti, & coloris candidi, viridis atque palleſcentis, etſi non deſint qui tamalayotli pallentem tzonayotli quoque vocent. Hamcuero etiam yztacayotli eſt & yztactzilacayotli, candido & laro ſemine, callo candenti & fibrato, binos craſſo digitos, ſalubri eduliſque: eſt & tlilticayotli, candido ſemine & longiuſculo, callo tres digitos craſſo, luteo dilutiore, & mediocri magnitudine. Eſt & yztacayotli, ex maximis candentis corticis feminiſque, quod formâ eſt oblongum, callo verò candido, eduli, ac ternos craſſo digitos. Poſſunt etiam his adijci, quæ etſi edendo non ſint, ad cucurbitarum tamen genus pertinent, velut atecomatl Hiſpanenſibus ſimiles, hortenſis campeſtriſque, expers calli, inepta dapibus, & quâ Indi non niſi ad aquam perfetendam vtuntur, vnde inuenit nomen. Præreteà axicalli ſeu aquæ cucurbita, clypei formâ & magnitudine, craſſo cortice, & callo nullo. Hac ſecundùm latitudinem diuerſa bina ſolent vaſa parari, magnorum lancium vicem præſtantia, ex integris verò ſeptenis connexis cymbę, traijciendis hominibus atque equis, & quibuſuis alijs perquam accommodæ. Calli hæ ſunt expertes, & cibis inutiles, velut & allacatl, ita vocatæ, quòd ſiphonum vſum præſtent. Sapore omnes & odore, velut & noſtrates, carent. Frigidam & humidam pręſtant alimoniam. Parandis ferculis, & cibandis his qui febres patiuntur, aut renũ ardorem, opportunas, & ſi conditæ ſaccharo habeantur, noſtratibus inſalubriores atque inſuauiores, in hortis lociſque humectis & cultis naſcuntur. Huius plantæ flores, & capreoli oleris vicem Indis cocti, ſed maximè è iure pinguium carnium præbent. Quo tempore decidunt, imbres naſcuntur, etſi toto etiam anno proueniant apud Mexicenſes, & veniant in cibos. Sunt verò alia cucurbitarum genera, quarum diuerſa eſt natura. Inueni quoque ayotli purgare atque ſeruare inteſtina: ſalſamentum enim ex tenellis cucurbitis pariter & teſtudine confectum, ſeruat inteſtina, & fulcit ſtomachum, cùm eius dolor ex immodicâ cibi ſumptione, vel ex ſimili causâ naſcitur.

CAPVT XXXIV.

De cobyne.

IN Americâ regio eſt Morpion nominata (hæc ex Theueto cum Hiſtoriâ plantarum fœneror) quam hodie incolunt Luſitani; ea plurimorum & optimorũ fructuum ferax eſt, eius præſertim quem nana appellari diximus. In ijs etiam eſt fructus eius arboris quam cohyne vocant, quæ foliũ habet lauri, fructum citrulli mediocris magnitudine, oui ſtruthiocameli figurâ, qui edulis non eſt, aſpectu tamen pulcher, præſertim in ipsâ arbore, ramis eo onuſtis. Barbari ex ipſo pocula faciunt, prætereà arcanum quoddam & planè ſtupendum myſterium. Excauatum hunc fructum milio ſeminibúſve alijs implent. Deinde baculo parte vnâ in terram defixo, alterâ in fructum inſerto, eum toto ambitu ſpecioſis plumis exornant, ſingulique in ſingulis tugurijs binos ternóſve huiuſmodi fructus ſeruant, magnoq; habent in honore, quòd ijs miſeri idololatræ diuinitatem quamdam ineſſe exiſtiment, nihilque aliud quod ſenſu percipiatur adorent, quàm hoc inſtrumentum, quod cùm tangitur percutitúrve, tinnitum reddit; adeoque ſunt vecordes, vt cùm tinnit, & percuſſum reſonat, ſummum illum Deum eſſe putent, quem ſuâ linguâ Toupan nominant, qui loquatur, quique ipſis, maximè verò ipſorum Prophetis omnia præſagiat. Recitatur eadem Hiſtoria à Cluſio in Scholijs cap. 11. lib. 2. de Aromatibus Indicis, vbi ait, fructum huius arboris vocari maraka & tamaraka.

TVNÂ, SIVE NOPALLI SAXIS INNASCENS.

CA-

CAPVT XXXV.

De tunâ.

IN compoſita arbos tota ſpinoſa, folio, fructu, trunco (ſi truncum habet) tuna dicitur. Mira frondium fecunditas. Folium ſupernaſcitur folio: ſi decidat aliquod, radices rurſus agit, ſurgitque altera arbos. Fructus eius haud inſuauis, ruber eſt ſpinoſuſq; horridè. ſpinas ſubſtituuor feminæ pro aciculis metallicis. Locupletiorem hiſtoriam exhibeo ex Franciſco Hernando, etſi planta illa, quam Haitini tunam, Mexicani nochtli, & antiquiores (vt quidã decepti putant) opuntiam ſeu pallam arborem aut ficum Indicam vocant, noſtro orbe non paucis ab hinc annis innotuerit, cœperitque eſſe frequens, in maximamque ſui, ob monſtrificam formam, & craſſorum ſpiniſque horrentium foliorum portentoſum nexum, ſpectatores in admirationem traxerit: tamen quoniam nullibi præterquam apud Indos fructum perficiat atque maturet, concoquatque, nec poſſit de eâ alibi certius fieri iudicium, quàm vbi complet poma, & frequentiſſimè in menſas tum ægrotantium tum benè valentium hominũ venit, libuit, omiſsâ formâ toto pænè iam orbi notiſſimâ, varias eius differentias enumerare, facultates percenſere, palamque facere quæ amet loca, quâ cæli regione gaudeat, quo tempore ſerenda ſit, & quo fructum maturet, proferatque flores. Sumuntur ergo tunarum differentiæ interdum à floribus, qui iam crocei albique per extrema reperiuntur, iam extrà luteo, intrà verò ipſius pomi colore, velut in tatonochtli eſt videre; iam extrà lutei, intrà verò ex albo in coccineum vergentes, & nonnumquam quoque lutei. Sumuntur item à foliorum arboriſque magnitudine & formâ. omnes enim in fruticis altitudinem tantùm attolluntur, ſi excipias tacanochtli & xoconochtli, quæ interdum quoque arboreſcunt. Item à folijs: alia ſiquidem craſſa ſunt, alia tenuia; hæc ſpinis ſtipata, illa raris breuibuſque horrentia; quædam rotunda, alia oblonga: & cùm nonnulla maxima ſint, alia admodum parua reperiuntur. Sed potiſſimùm ex fructu, vnde & nomino, quas latiùs proſequimur. Septem ergo tunarum ſpecies, quod adhuc nouerim, in Mexicanâ prouinciâ reperiuntur. Prima yztacnochtli vocata, quòd albus fructus eius ſit, folia fert rotunda, parua, leuia rariſve horrentia aculeis; florem luteum, fructum ſpiniferum & candentem, ac in fruticis attollitur magnitudinem. Secunda, quæ colnochtli dicitur, quòd pallentem proferat fructum, folijs conſtat amplis, orbicularibus, flore coccineo per extrema palleſcenti, & pomo luteo ac raro. Atlatonochtli, ſeu tuna ex albo in ruſum colorem inclinans, folia fert anguſta, oblonga, impensè aculeata, & nonnihil purpureſcentia, quod eſt huic tantùm generi peculiare, cùm ceteris omnibus viridia ſint: fructum item valde ſpinoſum, florem extrà luteum, intrà verò ipſius tunæ colore. Quartum genus tapalnochtli dictum, id eſt coccineum, folia fert tenuia, anguſta & oblonga, ſed breuiora præcedentibus, ac minùs ſpinoſa, florem ex albo ruſeſcentem & paruum, pomum item non adeò ſpinoſum, & coccineo flammatoque colore præditum. Quintum tzaponochtli, ob ſimilitudinem quam habet cum fructu à Mexicanis vocato tzapotl, folia fert ſqualentia, oui figuræ, quibuſdam horrida ſpinis, & flores in bis luteos, ex albo in coccineũ colorem vergentes. Cacanochtli verò, ſeu herbacea ſilueſtriſve tuna, quæ in arboris magnitudinem attollitur, multis alis concaua eſt, folijſque conſtat rotundis, paruis & ſpinoſis, ſilueſtris fructu vix iuglandem nucem magnitudine ſuperante, ſed ſpinis horridiore, & pallidis floribus. Eſt & xoconochtli, ſimilis formâ cacanochtli, ſed tam folijs quàm fructu acida, vnde nomen. Frigidæ ſunt omnes ordine ſecundo, humentiſque (ſi excipias grana, quæ ſicca & adſtringentia ſunt) naturæ. Sunt etiam frigida & humida folia, ſaliuoſaque: quo fit, vt foliorum pomorumque ſuccus expreſſus ardentes febres magnopere extinguat, ſitim expleat, & arentia viſcera humefaciat. Poma cum granulis loco cibi ſumpta, aluum dicuntur ſiſtere, præcipuè ſi calor fluxionis cauſa ſit. Gratum præbent alimentum, refrigeranſque, etſi flatuoſum, ac velut ceteri oranij fructus, obnoxium corruptioni, atque æſtuantibus iucundiſſimum. Quamobrem æſtatis tempore commodiùs auidiuſque manduntur, præcipuè ab his in quibus bilis aut calida diſtemperies redundat. Gummi fert renum & vrinæ calorem temperans. Succus aut aqua ſtillatitia mirabilis eſt aduerſus bilioſas & peſtilentes febres, præcipuè ſi cum ſucco pirahayæ fructus miſceatur. Honorem dedit huic pomo præcellens vir Martinus Enrricus Nouæ Hiſpaniæ præclariſſimus Prorex, qui eius vſu frequenti à multis morbis ad bilem coloremque attinentibus, quibus vexari ſolebat, eſt pænè liberatus. Auxiliantur radices eius enterocelis, eryſipelaris medentur, ortum à febre calorem, aut aliâ quauis ex cauſâ extinguunt, & iocinori vehementer

menter concaleſcenti remedio ſunt. Folia eadem præſtant, & decocta parataque cum chilli, in frigidorum eſculentorum vicinut vſunt. Vngunt Mexicenſes carpentorum rotas nimio motu æſtuantes foliorum ſucco, atque ita peruri atque inflammari prohibentur. Radicem etiam eius, quæ nonnihil amara eſt, aiunt mirè vlceribus ſubuenire. Montanis calidiſque magnâ ex parte locis proueniunt, quamquam in frigidis quoque naſcantur, in calidis autem aut temperatis ſaltem maturent fructus. Florent primo vere, & fructum æſtate cum ceteris arboribus proferre ſolent. Quouis anni tempore, ſed vere maximè, defoſſis vtcumque folijs, aut pedibus conculcatis, proueniunt, nullaque adhibitâ curâ agunt radices, in iuſtamque attolluntur magnitudinem. Ad tunarum ſpecies pertinere videtur terlihoactli, quæ cùm naturâ tuni & formâ ſimilis eſſet, niſi brachia cauléſve teretem formam & ſtriatam ſortirentur, & aliæ permultæ.

CAPVT XXXVI.

De nopal nochezth, ſeu cocco Indico, in tunis quibuſdam naſcente.

Reperiuntur apud Mexicanos in tunarum quodam genere, nopalnochezth vocato, hac ſolâ ratione à pecorum armentorumque iniurijs quibuſdam in locis naturâ munitis aſſerto vindicatoque, vermiculi rotundi, extrà candidi, intrà verò coccinei coloris, interdum ſponte ipſius naturæ, interdum hominum induſtriâ atque diligentiâ, femina ſuperioris anni ſtato tempore tunis admouentium, quę Indi nochezth, noſtri verò cochinilla, fortaſſis à cocco ſeu grano, cuius ſpecies ſunt, appellare ſolent. Sunt qui diuerſam rem hos eſſe vermiculos arbitrentur, verùm etſi non me lateat, coccum noſtri orbis, inquit Franciſcus Hernandus, non tunis, quæ nullæ ferè ibi reperiuntur, ſed illicis cuiuſdam, quam tuſculum recentiores vocant, folijs adhærere, ideoque facultate pollere minimè adſtrictoriâ, eiuſque interna præſtantiæ & honoris gratiâ vocari chermes ſeu chermeſi, exteriora verò, quæ magis ſunt vulgaria, adhuc Græcam nuncupationem mordicus retinuiſſe: tamen cùm vermiculi vtrique ſint, & æqua tingendi lanas coccineo colore natura atque conditio, & promiſcuè ſint pictoribus tinctoribuſque vtiles, firmum habeo, ad coccineum genus, vnde (velut diximus) fortaſſe Hiſpanienſe nomen emanauit, non minùs ac hi, quos vocatæ pampinulæ, teucrijve radicibus apud Perſimos innaſci fama eſt, eſſe referendos. Ergo ex nochezth purpureus interdum, interdum verò coccineus, pro variâ parandi formâ, conflatur color. Fitque exquiſitiſſimus, ſi teratur ex aquâ decocti arboris tezohoatl, addito alumine, atque ſubſedimento formato in placentulis. Adſtringit ex aceto, tuſuſque admotus in modum emplaſtri vulneribus opitulatur; cor, caput & ventriculum roborat, ac dentes egregiè extergit. Purpurarum ſanguine vſa eſt antiquitas, quibuſdam in venis gutturis earum conteoto, dum lanas tingendas curabat, & tyrio honore decorabat veſtes. Verùm iam diu eo medicamine vti deſijt orbis, eadem repetiturus, cùm libebit pigmenta, neque vnquam nouis inuentis ſatiandus, aut pedem aliquo in tempore fixurus.

CAPVT XXXVII.

De yohualxochitl, ſeu flore nocturno.

Yohualxochitl, quam quidã colcaquahuitl vocant, alij verò yahoalxochitl, ſeu florem orbicularem, arbuſcula eſt folia ebuli ſambucive ferens, ad quorum ſpecies fortaſſis erit referenda, niſi quis malit ad vitis ſilueſtris genera pertinere, ſed minimè ſerrata vmbellas ſambuci è floſculis aggeratas orbicularibus, & pallentibus interdiu (vt ferunt) contractis & hiantibus noctibus, vnde intrà fiunt racematim dependentes, in initio virides, deinde coccinei, ac tandem purpurei. Radices verò reſinoſi ſaporis, glutinoſas, & guſtus nonnihil odori, callida ſiccaque ordine ſecundo conſtat naturâ, & ſapore amaro, rumores appoſita diſcutit, aut maturat & rumpit, quibuſdam epota ex aquâ ſudorem euocat, & alijs aluum ciet. Puluis eius medetur inſperſus vlceribus inſanabilibus, & confert ſcabiei, lepræque auxiliatur etiam reſolutis, & vterino affecto laborantibus. Sunt qui edant folia frixa, expreſſo priùs ſucco medicinæ gratiâ, aſſerantque ad eum modum, infusáve corpus extergere, atque impinguare; & vt carnem inſtaurat exeſam, & caſu aliquo exhauſtam, ſic ſuperuacaneam citra vllam noxam ſenſúmve doloris corrodere & abſumere, vanos timores pellere. Pectori impoſita, folia & ſyncopen inde profectam tollere.

CA-

CAPVT XXXVIII.

De mangle.

MAngle arbos littora marina amat. Poſtquam ad quamdam magnitudinem ſurrexerit, frondibus innaſcūtur calli, qui in terram decidentes hærent, & pro radice ſunt; inde dicitur per frondem radicari. Latiùs huius arboris naturam ex Ouiedo exhibebo. Mangle, ait, arbor eſt inter eas quæ in Occidentali Indiâ vulgariter naſcuntur ſelectiſſima, cùm ad ædificiorū fabricas, tum ad reliqua fabrilia. Creſcit vliginoſis locis, littore maris ſalſuginoſiſque fluminum & torrentium in mare dilabentiū ripis. Folia habet maioribus pyri folijs ſimilia, craſſiora tamē & paullò longiora, ſiliquas binos palmos longas, aut maiores, eaſque craſſas. Caſſiæ ſolutiuæ fructu pares, fuſci coloris, pulpam inſtar coaguli ſiue oſſium medullæ ſimilem continentes, quâ Indi aliorum eduliorum penuriâ veſcuntur etiam. Licet amara ſit, ſalubrem tamen cibū eſſe ferunt. Ego nihilominùs ab eius eſu in morbum incidi, tametſi adeò delicatulus non ſim, nec ab ijs cibis abſtinere in penuriâ ſoleam, quibus alios veſci video; quinimò nullâ etiam vrgente neceſſitate, deguſtare non piget, vt commodiùs deſcribere queā, eaque de causâ hunc fructum deguſtabam: ſed brutorum animantium & ſilueſtrium hominum potiùs cibus dicēdus videtur. Admiranda autem eius arboris eſt natura: plurimę enim ſimul creſcunt, multíve eius rami deorſum vergere, & in radices conuerti videntur. Nam pręter multos, quos erectos folijſque onuſtos, atque ab inuicem feiunctos, reliquarum arborum inſtar, habet, frequentibus etiam alijs craſſioribus, & tenuioribus ἀφύλλοις ſeſe ad aquam demittentibus, & ſub terrâ aut arenâ radices figentibus prædita eſt, qui vbi apprehenderint, alios ramos ſurſum reſurgentes proferunt; etenim non minùs firmiter hærent quàm primarius arboris truncus, ſic vt ex multis caudicibus ſimul connexi conflata videatur arbor, egregio ſanè ſpectaculo, & ſingulāri huius arboris naturâ. Euiſdem miraculi arborem Oriens nutrit, maximè Goæ: eius deſcriptionem ab oculato teſte Fabricio Mordente Cluſius præſtabit. Eam porrò arborem, inquit, de quâ nobis ſermo, in magnam altitudinem, vnic trunco, eoque admodum craſſo aſſurgerē ſolere, aſſerebat, ramos deinde in omnia circum latera expandere, qui tenues quaſdam, eaſque ſingulares, fibras ſiue filamenta, cerei ſiue aurei, dum recentia ſunt, coloris, deorſum mitterent, ijſque, vbi terram attigiſſent, firmarentur; nquamque quaſi prolem generarent, & veluti in nouos arborum caudices trāſirent, qui rurſus ſummâ ſui parte nouos ramos in latera ſpargentes, nouis denuò fibris deorſum miſſis ſeſe propagarent. Sic alij deinceps rami in infinitum, vt interdū vnica arbor, ſiue omnium iſtarum prolium parens diiudicares, præterquam ex trunci craſſitudine, quam nonnumquam in matre tantam eſſe dicebat, vt trium virorum vlnis vix apprehendi quiret. Ceterùm non modò inferiores ramos ſimiles fibras ſpargere, ſed etiam in arbore ſummâ, ideoque vnicam arborem denſiſſimam ſiluam efficere. Sub eas verò arbores aditum ſibi paraturos incolas, fibras iam in truncos conuerſas tenuiores ſcilicet reſcindere ſolere, atque eâ ratione veluti cōcamerationes & vmbracula facere, accendi æſtus gratiâ: adeò enim denſis ramulis reliqui maiores luxuriāt, vt Solis radij nullâ ratione penetrare queant; imò concauos iſtarum fornicum ſinus ſcindere inæqualiter, inde reſultantem aërem, quæ cauſa eſſet, vt echo multis in locis ter atque etiam ſæpius humanas voces reddere affirmarēt. Vidiſſe autem mihi referebat, interdum octingentos aut mille viros, quo in numero ipſe fuiſſet, vnius huiuſcemodi arboris vmbrâ tegi, ſed terna etiam hominum millia ſub tali arbore latere poſſe. Nouellos ramos ferre aiebat folia mali cotoneæ folijs ſimilia, ſupernè viridia, infernè candicantia, & lanugine ſicut illa pubeſcentia, mirum in modum ab elephantis expetita, idcircò in illorum pabulum cedere ſolere. Fructus eſſe extremi pollicis articuli magnitudine, colore foris & intus ſanguineo, granſque plēno, vti vulgares ficus, dulces quidem & edules, verùm minùs grati ſaporis quàm illas. Naſci autem inter folia quemadmodum vulgares ficus, hoc eſt in nouellis ramis, quâ parte illis inhærent folia, prouenire autem in Inſulâ Goâ locisque vicinis. Ficus Indica à nonnullis appellatur, ab Hugone Lingotio arbor de raiz, à Ferdinando Lopez caſtagneda mangue. Nota priſcis fuit, Theophraſto, Straboni, Plinio; nec abſimilis atbos eſt, cuius Pigafeta meminit in deſcriptione regni Congo. In Loandâ inſulâ, ad oſtia fluminis Coanza, Regni Congo partem perluentis, firâ, ſcribit naſci arborem, enlandam ab incolis nuncupatam, quæ celſa eſt & ſemper virens, & ſingulari naturâ prædita: nam ex eius ramis in ſublime elatis deorſum demittuntur veluti funiculi, ſiue fidiculæ, quæ terram ſubeuntes agunt radices, è quibus deinde aliæ plantæ exurgunt, & hac ratione multiplicātur. Sub harum externo ſiue primo cortice inuenitur quaſi tela

quædam, quâ concuſſâ, purgatâ, deinde in longitudinem atque latitudinem expanſâ, ſeſe tegunt tenuis fortunæ viri & feminæ.

CAPVT XXXIX.

De caphuræ arbore.

COlligam aliqua de cognitis iam plantis ex Franciſco Hernãdo breuiſſimâ narratione. De caphurâ inquit: Arbor eſt magna, pulchri aſpectus, nuci iuglandi ſimilis, ſalignis folijs candicantibus, materiâ mediocriter ſolidâ.gummi fundit caphuram dictum, non plurimum à noſtrâ diſtans, niſi condenſatæ, & puluere infectæ perſimile, vehementiſque odoris: quale ad nos delatum eſt ex Sines regione, vbi prouenit; quamquam alijs quoque locis Orientalibus naſcatur,temperie frigidum atque humens,quidquid alij, ob partes quaſdam admixtas,tenues & calentes,iudicare ſolent.

CAPVT XL.

De cubebis.

ARbor eſt ſilueſtris à pipere ſilueſtri, myrto & carpeſio longè differens, ſimilis vulgari malo, minor tamen; folijs piperis,ſed anguſtioribus; fructu rotundo,racematim dependente,ſed è ſingulis pediculis vnico, velut contingit oxyacanthæ; & flore odorato. Arbores conſcendit hederæ aut piperis modo. Tuſus fructus, atque è vino bibitus, ventriculum caleſacit, Venerem excitat,corroborat,frigus pellit,flatum diſcutit, ac vtero confert, calidæ enim eſt & ſiccæ ordine tertio naturæ, odorus, ac ſubtilium partium. Prouenit Iaoæ & Cundæ inſulis Indiæ Orientalis.

CAPVT XLI.

De cardamomo.

HErba eſt quę leguminis modo ſeritur, cubitum ad ſummũ alta,paruâ radice, ac ſiliquis viginti, magnâ ex parte granulis refertis,cinereis,acribus guſtu, odoratis, ac tertio calidis ordine. Oris halitũ commendat manſum,ac pituitã è capite trahit. Duo ſunt eius genera fructus magnitudine tantummodò diſtantia.Sacolaa vocatur Arabibus.Prouenit vtrumque genus in Indiâ,præſertim ab emporio Calecuti vſque ad Cananorum, Malabari quoque & Goæ;ſed non adeò copioſum,aut cortice adeò candenti.

CAPVT XLII.

De calamo aromatico.

CAlamus aromaticus Officinarum non eſt galanga, aut acorus, ſed verus calamus, aromaticus antiquorum, qui varijs in partibus Indiæ ſeritur, varijſque nominibus pro locorum diuerſitate nuncupatur, adeóque in ipſâ vrbe Goâ, Luſitanorum Regiâ, vbi eo potiſſimum vtuntur aduerſus muliebres affectiones, neruorum dolores, & frigora iumentorum,permixtis tamen alijs quę modò non oportet referre.

CAPVT XLIII.

De fructu, quem Suzaratenſes carambolas vocant.

FRuctum,quẽ carambolas vocant,deſcribit Horta, arborem nõ deſcribit. Eſt igitur,eo teſte, fructus oui parui magnitudine, flaueſcens, quibuſdam gratus,& ſi ſaccharo condiatur, gratiſſimus. Exhibetur aduerſus febres,quæ quotidie repetunt, & acetati ſyrupi ſupplet vices,oculorumq́; lippitudines, alijs congruentibus medicamẽtis admixtus, curat. Multis Indiæ locis eſt vulgaris.

CAPVT XLIV.

De carandas.

ARbuſcula eſt vnedonis magnitudine, & folijs vndiquaque florens,odore periclemeni,& fructu nigricante,exiguis malis perſimili per maturitatis tempus, & gratiſſimo vuarum ſapore, ex quo à multis ſuccus vinoſus exprimitur. Editur à nonnullis fructus maturus cum ſale, viridis verò muriâ aut aceto conditur, ad excitandam appetentiam.

CAPVT XLV.

De coru.

COru Canaricâ linguâ dictus, frutex eſt arbuti magnitudine,folijs malíperſicæ, floribus candidis periclemenum olentibus. Cortices radicum exſiccatæ, lacteóque ab eis emanante prorſus abſumpto,redactiq́; in farinam,ac ſumpti,medentur dyſentericis,vacuatâ tamen prius morbi cauſâ. Solẽt etiam indigenæ aduerſus eamdem affectionem aquâ eius ſtillatitiâ vti,permixtis quibuſdam alijs medicamentis, coërcendis dyſenterijs opportunis.

CAPVT XLVI.

De curcas.

HOrtenſis plantæ fructũ eſſe aiunt nucis ponticę magnitudine, ſed nõ adeò orbicularem ſeminis facere copiam, & choleram morbum excitate. Naſcitur Malbari.

CAPVT XLVII.

De arbore ferente ſiriſoles.

ARbor eſt oleæ magnirudine, folijs mali perſicæ, odoteque, floribus raris atque deciduis, ſtuctu per nutia tenero, ex viridi in nigrum vergenre colote, magnirudine cotonei, ac tenui cortice veſtito, qui tamen exſiccarus putaminis nucis Indicæ conrrahir durinem. Fructus hic dyſenteriæ egregiè opitulatur, ſaccharo etiam conditus, illiuúſve. Naſcitur Bengalæ arque alijs Indiæ mediterraneis locis.

CAPVT XLVIII.

De coſto.

ARbor eſt ſambuci effigie, & vnedonis magnitudine, flores ſerens odoros, intus candida, extrà cinerea, aur buxi modo palleſcens. Odorariſſima eſt, & adhuc recens acri guſtu, ſeneſcens verò aliquantiſper amaro. Naſcitur in Caguzarate, vbi vnicum tantùm eſſe genus profitentur. Defertur verus coſtus ad nos, etſi non in omnibus myropolis vetus offendatur.

CAPVT XLIX.

De croco Indico.

CRocus Indicus, quem Dioſcorides typerum, Arabes curcumam, nos verò zingiber aurificũ vocamus, radicem ſundit intus croceam, exrrà vulgari zingiberi perſimilem. Compacta ſolia, vt caules ſoliaccos. Radix eſt calida & ſicca ordine quarro, impensè amara & acris, cùm ſicca eſt, & cùm viridis, non adeò, ob redundantẽ humorem, & acrimoniam obrundentem. Prouenit in Cananore, Calecure, & Goâ.

CAPVT L.

De colubrino ligno.

TRium reperitur generum. Primum efficaciſſimum omnium, de ramenſul vocatũ ab indigenis; caules mittit tenues ac teretes, raroſq;, & duos aut tr… odrantes longos; radices genicnlatas, & … ues, ex cãdido cinereas, ſolidas, ac amata … guſtu, folia mali perſicæ virore exſarutato tincta, flores rubros, longè à folijs racematim cohærentes; fructum ſambuci, ſed rubrum durumq;. Radix ruſa, atq; ex liquore aliquo cordi amico vinoque ſumpra ſuccurrit ictibus ſerpentum veneniſque. Quin puluis plagis ipſis inſperſus mirè conſert. Secundum genus ad eadẽ vtile, arbor eſt ſpiniſera, volubilis, punicæ malo ſimilis, cortice cãdido, denſo, rimoſo, ſolidoque & amaro, folijs luteis, aſperis & ſpectatu pulchtis. Tertium genus ramos profert paucos, tenues, quinque cubirotũ longirudinis; & niſi alligentur, per terrã ſparſos; ſolia rara, lentiſcinis proxima, & nigricantibus ex candido maculis reſperſa. Ad eadem eſt huius herbæ radix perutilis. Naſcuntur priora duo genera Goæ, in multiſq; alijs Indiæ regionibus; rertium verò in inſulâ Iaſanapatan, Zeilan conterminâ. Aiunt, harum plantarũ vim cognitam animali cuidam paruo, viuerræ ſimili, earumq; radicibus ſeſe munire, quoties pugnaturum ſit aduerſus venenatiſſimum ſerpentis genus, vocatum à Luſitanis indigenis ***cobra di capelo***, arque ita randem illud ſuperare arque occidere. Adijci hæc poſſunt Hiſp. plant. lib. 18. cap. 140. pag. 191 r.

CAPVT LI.

De colot.

HErba eſt folijs magnis, cordis figurâ, leuibus brachijs, craſſis & rotundis, flore & ſemine nullo, radice candenti, magnâ & hirſutâ, venenatâ. Attamen per annonæ charitatem egregium præſidium, ac veluti ſacra quædam ancbora, rizi, milij, & aliorum cerealium ſupplens vices, ad quos vſus illam accommodare ſolent cortasâ cuticulâ extimâ, comminuto reliquo, & in fiſcellam effuſo: hanc immergunt mari, additis, ne vacillet, lapillis, trium quatuórve dierum ita relinquentes interuallo; mox lauant exprimuntque liquorem, deinde flumini aquæ dulcis turſus ſubmergunt, permittuntque alios duos manere dies, agitantes ter quotidie, iterumque exprimentes exponenteſque Soli decem dies, donec humor vniuerſus abſumatur. implent ſtatim ollam aquâ, ac ſupra eâ interuallo trium quatuórve vnciarum intexunt bacillos, quibus imponant radices, obturantque os vaſis plantarum folijs, ita vt omnino perſpiratus arceatur, & admouent igni donec abſumatur aqua, atque ita demum eo vtuntur velut nutrimento, cùm alterius melioris eſt inopia, obſtructiones ſiquidem ventriculi,

h-patis, alio ... ; viſcerum creat. Montoſis locis Ph... ..tum inſularum copioſè prouenire ſo...

CAPVT LII.

De aparequâ, ſeu herbâ calidâ.

VRticæ genus eſt apatequa, folijs conſtans magnis, ſerratis & obrotundis. Ea quæ delata eſt ad nos, eſt alia ſpecies, humilioribus caulibus, ac vix palmum æquantibus, longeque minoribus folijs. Puognunt his frigeſcentes ac ſemimortuas carnes, non ſine vtilitate magnâ, aut eos qui aliquâ parte corporis citra inflammationẽ dolent. Quin & contra perfricationes eſt vtraque indigenis laudatiſſima, & ex prædictâ causâ ortos dolores, ſi tuſa folia calefactaque emplaſtri formâ applicentur. Naſcuntur frigidis humidiſq; regionibus, qualis eſt illa Paquari prouinciæ Mechoacanenſis.

CAPVT LIII.

De atochietl tertiâ.

ATochietl tertia, quam alij dictamum vocant, herba eſt purpureis & longiuſculis conſtans floribus, craſſâ & fibrata radice, folijs patuis ſerratis, formâ & odore pulegij, cuius citra dubium eſt ſpecies. Ad hanc herbam confiat fugere ceruos vbi ſagittis ſe ſentiunt transfixos, lethalibuſque confectos vulneribus, illaque deguſtatâ nouas recipere vires, reddiq; ad curſum promptiores. vnde etiã cognitum expertumque, plagis recentibus mirè prodeſſe, his præcipue quæ toxico infectæ ſunt.

CAPVT LIV.

De tragorigano Quauhnahuacenſi.

AN nectunt aliqui pulegij ſpeciebus hãc plantam, quam multi ex indigenis Hiſpanis pulegium quoque vocant, cùm tragorigani formæ & naturæ videatur propinquior. Herba eſt magna, fibratis radicibus, caulibus purpureis, folijs maioranæ & ſapore origani pulegijque, floribus verò oblongis, & ex albo rubreſcentibus calyculorum figurâ. Ius decocti eius menſtrua egregiè euocat, cachecticis & hydropicis medetur, obſtructiones aperit, colorem vitiatum reſtituit, diſcutit flatum, euocat ſudorem, impeditos motus explicat, humoreſq; altè infarctos educit, lentos verò craſſoſque extenuat & pellit, appetentiam intermortuam excitat, & vetuſtis, febribus, atque alioqui inſanabilibus medetur morbis. Temperie eſt pulegij aut origani. Naſcitur montoſis locis humidiſque calentium regionum, quemadmodum eſt Quauhnahuacenſis.

CAPVT LV.

De tlatochietl, ſeu humili pulegio.

SPecies eſt tlalatochietl pulegij, peregrina aut tragorigani, radice longâ, tenui & fibratâ, vnde prodeunt cauliculi teretes, & in eis folia parua, ſerrata, origano ſimilia, binaque per interualla, & minora, ac flores purpuraſcentes ex albo. bini quoque, & ab ipſo foliorum prodeuntes exortu, calidâ ſiccaque ordine quarto naturâ conſtat; & cùm ceteris generibus vrentior ſit, linguã tamen quamprimùm calefecit, paulò pòſt velut prior atochietl ſpecies, reddit impensè gelidam. Ius decocti eius diſcutit flatus, dolorem ventris tollit, colicis medetur, frigus pellit, vrinamque & ſudorem euocat. Prouenit montoſis ac planis Xalatlaohei locis, vbi ſeruari in manipulos redacta in totius anni vſum paſſim conſueuit.

CAPVT LVI.

De alterâ Motinenſi herbâ expurgante.

RAdici inſiſtit fibratæ, ex quâ prodeunt caules rubri atque volubiles, & in his folia parua hederæ figurâ, & flores rubri calycibus ſimiles, vaſculaque obrotunda, vbi includitur ſemen, quod tuſum atque ex aquâ potatum drachmæ vnius pondere, omnes humores citra noxam vllam expurgat. Naſcitur Xiquiple & alijs partibus prouinciæ Michuacenſis.

CAPVT LVII.

De amohuitli Tyauhtepecenſi.

HErbæ morali ſimilis eſt, ſed maioribus alatum cauis, floribus purpureis, vnde nomen obtinuit. Inſigne in hac plantâ eſt, quòd indiſtinctâ ſimilitudine oleat ferculum, ex carne arietinâ, ouis, pipere, & butyro apud Hiſpanos parari ad veſpertina ientacula ſolitum.

CAPVT LVIII.

De mexixquilitl, ſeu naſturtio, iberidéve Indicâ.

NAſcitur apud Mexicenſes ſuapte ſponte, paſſimque in ruderibus atque macerijs, naſturtij quoddam genus noſtrati perſimile,

ſimile, mexixquilitl ab eâ gente vocatum, dolores à cauſâ frigidâ exortos mirè alleuians, crurium tumores diſcutiens, iure decocti eius illito; & calce permixta ſanat impetigines. Qum ex eodē parari ſolet medicamentum egregium aſthmaticis, miſtis mexixquilitl, epacotl, perſicorum præcociúmque nucleis, ſemine citoniorum, ficubus nigris, & gummi tragacanthi, æquali portione. Teruntur verò omnia, & tragacanthi ſeminiſque citoniorum ſaliuæ immixtorum ſtillatitius extrahitur liquor, bibiturque cochlearis menſurâ matutino, quoties expedit; atq; ita curatur morbus, redditis excrementis, pituitoſiſque expurgatis humoribus ter aut ampliùs, quoties ſumi contigerit. Fit autem medicamentū, ſi opus ſit, vehementius auctis nucleis: eſt enim mirabile, adeò acrem herbam atque calentem, butyro vaccino ſalis experti commiſtam & applicatam, renum calori mederi, atque ita ſedare vrinæ ardorem, quemadmodum in meipſo (inquit Franciſcus Hernandus) cùm eius premerer morbo, euentu læto atque felici ſum expertus. Sunt qui tlachhoihoilan vocent.

CAPVT LIX.

De naſturtio Perüino.

TRanſlatum quoque eſt ad Mexicanos, quorum viridariorum ſepta feneſtraſq; exornat, quod noſtri Perüinū naſturtium vocare ſolent, Mexicenſes verò pelonmexixquilitl, ſeu pelonchili, folia ferens obrotunda, & veneris labro ſimilia, ſed exilia, & angulis quibuſdam interdum variata, appendentiaque pediculo, nequaquam mediâ parte ſui, ſed e loco in alterum circumferentiæ habitum inclinante, infernè ſquallentia, & virentia supernè, caulem rotundū, tenuem, volubilem, perguliſque, quibus ornatus gratiâ adhiberi ſolet, ſeſe implicantem: flores è luteo rubreſcentes aquilegiæ oſyridiſve inſtar gerentes, infernâ parte contortum tubulum, ſuperiori verò ſeptem foliolis conſtantes, quorum duo magnitudine præſtantia ceteris, ac duo alia minima lineas quaſdam rubras inſcriptas gerunt, plagis Chriſti Optimi Maximi, quibus cruces paſſim ornari ſolent, haud diſſimiles; tria verò reliqua; quæ mediocria inter prædicta ſunt, tria veluti clauorum capita. Calida & ſicca eſt hæc herba ordine ferè quarto, ſaporeque & viribus noſtras naſturtium indiſtinctâ æmulatur ſimilitudine, adeò vt inter naſturtij ſpecies, etſi formâ longe differat, poſſit impunè recenſeri. Viridaria pergulaſque, & figlinis vaſibus ſata feneſtras etiamque ipſa exornat, Viret toto anno, floreſq; producit, niſi cùm frigoris vehementioris obſtat inclementia. Adhibentur flores acetarijs quæ ex oleribus parantur, gratiámque ita & ſaporis & aſpectus addit. Ventriculo ex frigidâ cauſâ imbecilli, aut flatu dolenti, ſubuenit: tuſſi auxiliatur. Tritus idem cum alumine dolores dentium ſedat, aufert dolorem & tumores à cauſâ etiam calidâ ortos, nempe, eadem diſcuſſa ſi frigidioribus adiungatur medicamentis, & vlcera curat inflammata: nam & eſt contra excitatos à frigore dolores: noſtrate naſturtio admoto eſt præſtantior. Quibuſque locis, ſed præcipuè calidis, totoque (vt dictum eſt) anno, niſi vehemens frigus ſit impedimento, & viret & edit flores.

CAPVT LX.

De memeyâ Tepecuacuilienſi.

INter memeyarum ſpecies alibi deſcriptas eſt alia Tepecuacuilienſis, quæ etſi viribus ceteris memeyæ peplyóſve generibus ſimilis ſit, ob ſpectandū tamen rubrum foliorum colorem, non erit hoc in loco tacenda. Cubitalis herba eſt, radici innitens fibratæ, vnde profert rubros ſtipites purpureóſve, tenues ac teretes, & in eis folia temporis procurſu in rubrum colorem mutata, oblonga, obtuſaque, & mali punici folijs formâ & magnitudine ſimilia, floreſque exiles, orbiculares & luteos, in poſtremis coaceruatos ramis. Aiunt Indi frigidam eſſe, quemadmodum ceteras & congeneres plantas, febribuſque extinguendis, & conglutinandis vulneribus mirabilem. Cuius rei gratiâ non cenſui tacendum, non priùs eorum ſententiæ acquieuiſſe, quàm experimentis permultis id veriſſimum comprobaſſem, etſi ſententiæ Dioſcoridis poſſit quiſquam iudicare contrarium; quin & cùm eas herbas lacte manantes deguſtaſſem, nullum pænè caloris ſenſum percipiebam. Fateor in lacte ipſo nonnullam acrimoniam & calorem perſenſiſſe, verùm adeò exiguum, vt ſi experimentum ipſum adiungas, facilè credas in eâ herbulâ frigus dominari atque excellere. Fieri tamen potuit, vt ab eis, de quibus Dioſcorides fecit iudicium, ſoli natalis ratione lac effluerêt copioſiùs, & ideò maior ineſſet illis acrimonia, & calor vehementior; quod etiam apud alium orbem, aut quaſpiam eius regiones facilè poſſet euenire. Naſcitur in calidis Tepecuacuilæ plagis.

CAPVT LXI.

De macaxocolt, ſeu pruno ceruino.

FRuctus illi, quos Indi ab acido ſapore xocotl vocare conſueuerunt, noſtri verò non à fructus tantùm ſimilitudine, ſed arboris quoque ipſius, pruna inquam, in quintuplici ſunt differentiâ. Quoniam verò omnium arbores in parem magnitudinem attolluntur, eam ſcilicet quæ noſtratium prunorum eſt, ſimili conſtant materiâ, ſtipites item, radices, & folia omnino ſibi reſpondent, de eis promiſcuè erit in hoc Capite à nobis agendum. Commune ergo eſt omnibus, fructum adhæreſcentem ſtipitibus ramiſque, priuſquam folia, proferre, quod paucis admodum arboribus euenire ſolet. E folijs ſalſamenta condimentáve acida concinnati emollire aluum: non admodum ſuaue aut ſalubre præſtare alimentum, atque earumdem arborum cineris ope puellarum flaueſcere capillos. Ergo prioris ſpeciei pruna (liceat enim ita nobis harum arborum nuncupare fructum, quando non aliter ab indigenis Hiſpanis vocitari conſueuit) cacaxocotl dicta, rubra ſunt, atque in oblongam protracta formam, nucum iuglandium mediocrium magnitudine, oſſibus magnis, firmis, extrà & intrà lentis, ſtriatis, & dactylorum formâ, callo modico molliq;, & ſucco manante intus luteo, quale eſt ipſum os. In cibi hæc vſum veniunt, & à multis ſagacioris palati, ſed quibus diutiùs conſueta ſunt, noſtratibus præferuntur. Aluum emolliunt, & dulci acidoque ſapore ſunt grata, ſed qui cum noſtratium prunorum delicijs, (vt equidem cenſeo) comparari minimè poſſit. Secundæ ſpeciei poma, vocata atoyaxocotl, longè minora ſunt, colore luteo, orbiculari formâ, odore præſtantiori, minori nucleo rotundoque, & guſtu iucundiore. Tertium genus eſt Hairinorum, quod à Mexicanis vocatur coztiexocotl, a multis nec omnino præter rationem in myrobalanorum refertur genera, quod, vt vel ipſo nomine conſtat, pallidius eſt, maioribus maculis inſperſum, gratioriſque calli; cetera primo fructui perſimile eſt, & quartum genus atoyaxocotl, chichiltic dictum, minimum omnium, coloris coccinei, quod tamen ſuauitate odoris reliqua vincit genera, & matzatli, pineámve ab Hiſpanis huius orbis colonis vocaram, de quâ ſuo dicendum eſt loco, videtur imitari. Poſtrema differentia eius generis, quod nucum iuglandium magnitudinem ſuperat, paſſeo conſtat colore, & chichioalxocotl, hoc eſt ſudore manans, quoniam manus attrectantium ab eo eueſtigiò inficiantur, nuncupari ſolet. Vberiore hoc callo quàm reliqua abundat: nucleum minorem continet, & cetera prædictis eſt ſimile. Corticum harum arborum decocti ius ſcabiem ac crurium tumorem curat, puluis verò, vt qui frigidâ ſiccaque & adſtringenti naturâ conſtat, vlceribus medetur. Naſcuntur in calidis quibuſque locis, campeſtribus hortenſibúſve, & humectis. Sunt & alia plura genera colore tantùm diſtantia, quæ non iudicaui exquiſitiùs recenſenda.

CAPVT LXII.

De texoctl, ſeu pomo ſaxeo.

ARbor eſt mediocris, folijs noſtratium malorum, ſed aſperioribus & ſerratis. Montoſis locis ſponte prouenit, & permultis horret ſpinis. Mala fert noſtratibus ſimilia, ſed parua, nec nucibus iuglandibus maiora, lutea, præduraque ante maturitatem, ſed poſtquam maturuere, adipi mollitudine pæne paria, ingrato, (vt mihi quidem videtur) ſapore, ſed qui à multis nō habeatur inſuauis. Semen lapidi duritiâ non cedit, quod triplex in ſingulis offenditur pomis, lunatum magnumq; pro pomorum magnitudine, duobuſque angulis, & vnico dorſo inſigne. Condiuntur ſaccharo ac melle multis modis, atque ita miteſcunt, nec ſunt noſtratibus minùs iucunda. Indi Mexicani permiſſa priùs putreſcere venditant in emporijs, atque ita ſilueſtrem illum guſtum exuunt. Quòd ſi diutiùs ſtudeat ſeruare incorrupta, id nitri aquâ inſperſâ aſſequuntur. Germina tuſa atque ex aquâ ſumpta, exanthematis dicuntur mederi, & calorem ſedare, præcipuè ſi germinibus capolin miſceantur.

CAPVT LXIII.

De mizquitl, ſeu ſiliquâ.

ARbor eſt mizquitl frequentiſſima Nouæ Hiſpaniæ, ſuâ ſponte quibuſque locis, ſed maximè montoſis, temperatiſque aut frigidis proueniens, incondita & ſpinoſa, folijs exilibus, pennas auium imitantibus, ordine vtraque ex parte ramorum diſpoſitis, flore betullæ noſtratis proximo, ac ſiliquis edulibus longiſque, & dulcis prægratique ſaporis, & tereti ſemine, vnde ſortita eſt nomen, hinc & inde dependentibus, è quibus placentulas parat Chichimecarum gens, vicem illis præſtantes panis, velut ex varijs ſeminibus, radicibus, ac fructibus alij. Hæc eſt veriſſima antiquorum acacia, à quâ germanum gummi, vocatum Arabicum, ferat, cuius hîc eſt ingens copia, incu-

riâ

riâ fortaſſis pudendâ adhuc incognita, & in noſtrum orbem nondum deportata. Neque eſt vnica eius ſpecies, ſed plures: frigidâ, ſiccaque & adſtringenti conſtat naturâ. Liquor è tenerrimis huius arboris turionibus defluens expreſſuſve, aut aquâ, vbi aliquamdiu iidem maduerint, illita, mirum in modum oculorum morbis auxiliatur. Ac ius decocti corticum nimium menſium fluxum compeſcit, qui menſes ſi primiparæ ſint (vt & hoc obiter attingatur) tineæ & lichenibus medentur. Sunt qui hoaxini nacazcolotl, & alias nonnullas arbores, quæ apud Nouam Hiſpaniam proueniunt, in acaciæ referunt differentias.

CAPVT LXIV.

De tomatl, ſeu plantâ acinoſâ.

PRæter ceteras ſolani ſpecies noſtri orbis, inueniuntur in nouo aliæ, quarum fructus quoniam orbiculares ſunt, vocant tomatl. Membranâ includuntur. Siccâ frigidaque ordine primo conſtant naturâ, nonnullumque participant acorem. Verùm maiores ex his xitomame nuncupantur, tomamæ cucurbitæ formâ, minores verò miltomame, id eſt ſementini, qui cum tlaolli ſeu frumento Indico ſeri conſueuere. Ex prioribus quidam iucundi ſunt aſpectus, & nucibus iuglandibus paulò maiores: cumque virides primò appareant, in pallidum tandem colorem degenerant, dicunturque coatomame, quod eſt anguini. Alij eadem formâ & magnitudine conſtant, ſed in rubrum demum mutantur colorem. Alij è viridibus fiunt lutei, & mali aurancij circiter æquant magnitudinem, vtroque latere leuiter compreſſo, & à parte quâ pediculo adhærent, ad mediam vſque orbitam inconditè rugoſo. Alij rubri ſunt, cùm exactè maturuerint, atque in eum quoque colorem è viridi abeunt, poſtquam pallidum ac rubreſcentem priùs induerint, eademque pæne magnitudine conſtant atque figurâ, etſi rugoſis quibuſdam eminentijs inconditè extuberantibus non modò muliebre pudendum referant, ſed hæmorrhoidas quoque, & quidquid in feminis horridum & obſcœnum poteſt videri. Ex minoribus quidam nuces iuglandes æquant magnitudine, & colore vireſcunt: alij yzhoatomatl dicti, Ponticis nucibus ſunt maiores, minores verò iuglandibus, membranulâ veſicæ inſtar incluſi (vnde nomen) qui è viridi palleſcunt aut purpuraſcunt. Minores verò, dicti miltomame, prædictis nucibus pares ſunt, & eodem quo præcedentes colore: tales habentur coltomatl & tomatl, quem xalatlacenſem vocant à natali loco, referto ſemine paleis exilibus pari, & in medicamenta calore prædita potiſſimùm referuntur. Sunt & aliæ ſpecies, quæ nomina ſibi vindicant certa, ſtataſque ſortiuntur naturas. Quod autem attinet ad prænarratas, ad vnam omnes ſolano ſimiles videntur ſpectare, imò eius ſpecies eſſe, atque maiorem ferunt fructum, maiores ſunt, & folijs ſertatis conſtant; quæ verò minorem, vulgari etiam ſunt magnitudine Europæi rhizotomi. Fructus poma amoris vocare conſueuerunt, fortaſſis ob veneream & laſciuientem quam diximus formam. Demum, adeò plantæ figura, vires, fructus, pelliculæ, & poma quædam ſolani ſpeciebus reſpondent, vt ſine dubio tomatles omnes in ſolani differentias referendi ſint. Ex his intritis ac permixtis chilli intinctus gratiſſimus paratur, vt qui omnium ferè ferculorum & ciborum ſaporem commendet, & emortuam orexim exſuſcitet. Vis eius frigida & ſicca. Tam folia quàm fructus ignibus ſacris conuenientiſſimè illinuntur: ægilopia, capitiſque dolores, tuſa atque impoſita ſanant: æſtuanti ventriculo auxiliantur, & parotidas cum ſale illita diſcutiunt. Valet eorum ſuccus aduerſus gutturis inflammationes, & quæ ſerpunt vlcera. Cum ceruſsâ, roſaceo, & lithargyro ad ægilopas, cum pane infantium adustioni, quam ſyrrhaſin vocant, cum roſaceo perfuſus proficit. In collyrijs aquæ vel oui vicem exhibet, contra acutas fluxiones illitus. Aurium dolori inſtillatus prodeſt: menſium, in vellere ſubditus, ſiſtit abundantiam. Idem gallinarum corralium fimo ſubactus, & in linteo appoſitus, ægilopijs præſentaneo eſt remedio. Quibuſlibet regionibus proueniunt, ſed præcipuè calidis ſponte, aut indulgentiâ & culturâ.

CAPVT LXV.

De tlalcacâ meca xochitl, ſeu flore funis pabuli terreſtris.

HErba eſt tranſuerſæ & fibratæ inſiſtens radici, vnde multos agit caules, & in eis ſiligna folia, oleaginave, & in ſummo flores ex albo rubreſcentes, comantes, exiles & modicos. Radix eſt calida ſiccaque ordine ſecundo, atque odora. Medetur eadem ſemunciæ pondere ſumpta interpellatis febribus, mentemque reducit his qui eam caſu amiſerunt.

CAPVT LXVI.

De mecaxochitl.

VOlubilis genus eſt mecaxochitl: binos dodrantes longum, per terram repens, ac circa ſingulus foliorum exortus fundens fibratas radices, capilliſve pares. Folia ſunt magna, pinguia, obrotunda, odora, & acris ſaporis: caules teretes, contorti, & (præterquam, vnde oriuntur, pediculi) leues: fructus piperi longo perſimilis. Quarto gradu calida eſt ſiccaque naturâ, & fortaſſis ad piperis longi ſpecies pertinens. Bibitur cum cacaoatl, gratumque illi ſaporem conciliat. Corroborat ventriculum, calefacit, oris halitum commendat, attenuat craſſos & lentos humores, aduerſatur venenis, iliacis & colicis confert, vrinâ euocat. Quòd ſi adiungas triginta granis cacahoat tlilxochitl xiperis tauaici, xochinacaztli, ſiliquaſtrum, tlaolli, & achiot, certâ menſurâ, mirabilem parabis potionem, ad morbos renum & veſicæ curãdos & coërcendos: quâ vſi Hoaſtemalenſes, numquam ea morbi genera ſenſere. Menſtrua ac partus emortuos trahit cum tlilxochitl, viuoſque acceletat: obſtructa reſerat frigora, & ex eis ortos dolores tollit, rigoribus febrium opitulatur, & alia his ſimilia præſtat iuuamenta. Naſcitur humectis locis regionũ feruentiũ, qualis eſt Quauhnahuacenſis, & Hueiacocotlenſis. Prouenit etiam axuchitlam vbi chilpatli, necnon tiznacan ytlacual. Aiunt etiam ius decocti foliorum capillos denigrare, & fructus puluerem inſperſum dolores capitis tollere, ſuccum verò ſubaſſę illitum dentium dolorem tollere.

CAPVT LXVII.

De mecapatli ſeu çarçaparrillâ.

ITa vocant Mexicenſes nobile illud medicamentum, quod noſtri çarçam parrillam nuncupant, cuius apud Nouam Hiſpaniam non inuenies paucas differentias, à nobis ſuo ordine enarrandas ſeorſim, maioris diſtinctionis gratiâ. Prima omnium eſt illa ſpecies, quæ apud Hiſpanos, ac præcipuè apud Hiſpalenſes, in vallis & aggeribus paſſim naſcitur, refertur que à rhizotomis & herbarijs peritis in ſmilacẽ aſperam, deſcriptam à Dioſcoride, reperta in nouo orbe nõ longè ab vrbe Mexicanâ, in Sancta-Fidei oppido, locis frigidis, & aquoſis, iuxta fontem aquæ dulciſſimæ atque ſaluberrimæ, quæ aquæductibus ducitur in vrbem. De formâ eius nihil dixero, quoniam illam affabre deſcripſit Dioſcorides. Quod ſpectat ad vires, eædem prorſus ſunt quæ ceterarum ſpecierum, etſi Dioſcorides nihil de rempene protulerit, aut de vi quâ ſudores eliciuntur, dolores articulorum, ceterarum que particularum ſedantur, rebelleſq; & alias inſanabiles profligantur & eueruntur morbi, ſed ſolùm explicuerit facultatem quæ venenis aduerſatur, ac alexipharmaci vices ſubeat. Ceterùm çarçeparrillæ ſpeciem eſſe (quamquam Hiſpani, qui nouum orbem non penetrarunt, vix id ſibi perſuadeant) nullo modo tergiuerſabuntur, qui eam cum ceteris çarçæparillæ ſpeciebus contulerint, etſi Indica ſemine careat. Sed mos eſt hominum ita admirari extera, vt nihil putent apud ſe naſci; & quod longiùs deuectum, in maximo habeatur pretio. Vis eſt frigida ſiccaque, etſi partes habeat calidas atque ſubtiles permixtas, quarũ gratiâ ſudores elicit. Ventriculi calorem roborat; renes & vrinæ meatus expurgat, & lotium ciet. Naſcitur optima apud Elompaneum, & vocatas Honduras, quas tuemolan vocant Mexicenſes.

CAPVT LXVIII.

De quauhmecapatli.

HÆc eſt illa çarçæparrillæ ſpecies, cuius radices in noſtrum orbem deferuntur, folijs magnis, cordis figurâ, caulibus volubilibus & ſpinoſis, & radice ſurculoſâ, fructu nullo, & capreolis hinc & inde exorientibus. Naſcitur Torotepecenſibus agris, Metztitlanenſibus, & Quauhchinancenſibus, ſed omnium melior in eâ regione, quæ à profunditate nomen accepit.

CAPVT LXIX.

De quauhmecatl alterâ.

SPecies eſt çarçæparrillæ, radicibus ſurculoſis innixa, vnde profert caules volubiles & ſpinis horridos, capreolos multos, ac ſemen nullum: folia verò ocymi acuminata, & nullis ſecta crenis, neruis verò diſcurſibus ſecundùm longitudinem diſcurrentibus. Vis eadem quæ ceteris. Inuenta eſt alia ſpecies in radicibus Ætnæ, non longe ab oppido Atacacio, per omnia quauhmecaxochitl ſimilis, ſed radicibus tenuibus, nec fibris craſſioribus; cuius etiam vis eadem. Sunt qui contendant, has omnes pertinere ad chinæ genera; ſed quoniam radicibus longè differunt, ſui generis potiùs eſſe plantas exiſtimandum eſt, quamuis foliorum figurâ volubilibus caulibus capreoliſque videantur eſſe ſimiles, necnon frigidâ ſiccaq; ſint

præ-

prææditæ naturâ, etſi non ita adſtringenti, placandis doloribus articulorum, alijſque è Gallicâ lue profectis. Sunt omnes vtiles ſudoribus euocandis, curandiſq; obſcœnis vlceribus, morbiſque inueteratis & inſanabilibus; & qui è craſſis lentiſque humoribus habent ortum, aut ad neruos pertinent, & tumoribus præter naturã, qui rebelles ſunt, diſcutiendis, curandis vlceribus, & alijs ad hunc modum perſanandis, quæ toti pœnè mundo innotuere. nam iure decocti per aliquot dies propinato eâ menſurâ quâ à multis iamdiu præſcripta eſt, cum nutâ quoque victus inſtitutione, ceterarumq; rerum quas non-naturales vocant, aut puluere radicum duarum drachmarum pondere, ex vino aut aquâ ſumpto, aut euocato ſudore, aut inſenſili quodam perſpiratu, ægrotantes reſtituuntur, ſiue id contingat ob partes quaſdam tenues & calidas, permixtas frigidioribus & craſſioribus, aut ob ſiccitatem, ſiue ob occultã quampiam vim, ſiue ob prædictarum rerum commodam inſtitutionem. Sed huius rei inquiſitio non eſt admodum neceſſaria noſtro inſtituto. Yanguitlanenſes vocant cozti, huiztipalancapatli: Michuacanenſes verò ychuaoitzoz, qui aiunt, inſperſum puluerem vlceribus mederi.

CAPVT LXX.

De cocolmecatl, ſeu cunarum fune.

COcolmecatl, quam alij olcacatzan vocant, ad chinæ Mexicanæ ſpecies videtur attinere: radice enim craſſâ conſtat, obrotundâ, rubrâ, graui cùm viridis eſt, ſed procedente tempore leui & fibratâ, vnde profert caules iuxta radicem rubros, geniculis interceptos, tenues, ſpiniferos, arundinaceos & lentos, refertos capreolis, volubiles, & arbores propinquas in cacumina vſque aſcendentes: folia obrotunda, mediocris magnitudinis, & venis ſecundùm longitudinem ternis diſcurrentibus, fructumq; refertum ſemine. Mira audio de hac plantâ narrari, etiam ab ijs qui eius vſi ſunt remedijs. Sanguinolentos nempe oculos breuî illuſtrari, ac priſtino reſtitui nitori, appoſito tantùm folio: vlceribus oris mederi, pudendorumq;, Gallicâ etiam lue infectorum, radicis puluerem carnem ſuperexcreſcentem abſumere, & decentem reſtituere: ad temperiem ſpectare, & tamen occultâ quadam vi calidis ac frigidis aduerſari affectibus. Nec ſolùm admotã, ſed intrà quoque ſumptam conferre, ſiue folia ſiue radix ipſa referatur in vſus; eſſeque qualibet menſurâ aut pondere innocentem: vires augere & firmare, farcireque exhauſtas & defectas, vel ſolùm attrectatam, & calorem ſemiextinctum ita reparare, atque morientes etiam homines reuocare in hanc lucem: admota folia dentium dolores, capitis, articulorum, & ceterarum corporis partium velut per miraculum lenire, & his dolenti loco adhæreſcentibus certiſſimam ſalutis habere poſſe ſpem. adhærent enim cùm ſedandus eſt dolor, aliter ſtatim irrita cadunt. Venerem mire excitare iuuareque, capiti impoſitam conciliare ſomnum, & intrà ſumptam ex vino, colicæ mederi, flatum diſcutere, aduerſari venenis, corroborare, & adeſſe coctioni, Veneris vſu nimio exhauſtos ei incubantes magnopere vires reſumere, febres tollere, & firmare gingiuas. Denique vix eſt morbus aliquis in tam variâ numeroſâque eorum ſiluâ, cui negent opem ferre: imò vel hac ſolâ plantâ inuentâ, atque noſtro orbi declaratâ, non fuiſſe irritos Regios conatus affirmant, aut fruſtrà adhibitos ſumptus & Hiſtoricorum labores. quæ omnia, tempora quæ nos ſequuntur, rerumque exacta peritia firmabunt, & facient manifeſta. Prouenit in oppidis Ioannis Conchenſis, calidis nempe regionibus Mecatlanique, editis humilibuſq; locis, nec non Totonacapæ, vbi addunt, duas eſſe huius volubilis ſpecies, alteram de quâ ſumus locuti, nempe fructiferam & ſaluberrimam, è cuius ſtipitibus parentur ſcipiones perpulchri, lineis nempe fuluis & nigris viciſſim variati; alteram verò fructu carentem, quæ potiùs pertineat ad venena.

CAPVT LXXI.

De alterâ olcacatzan, ſeu pahuatlanicâ.

SPecies eſt chinæ Mexicenſis, radice contortâ, geniculatâ, fuluâ, & arundinaceæ ſimili, ſed denſæ ac graui, vnde profert caules volubiles & tenues, & in eis folia oblonga, acuminata, & lineis ſecundùm longitudinem diſcurrentibus inſignia; fructum acinoſum, ac racematim dependentem in ſummis caulibus, qui cùm maturuit, nigreſcit. Arbores excelſas ſcandit, atque complectitur. Seritur interdum, excoliturq; vſus gratiâ in viridarijs ac hortis. Stillat gummi quo vtuntur indigenæ ad corroborandos dentes, idem ferentes atque mandentes ore, vocatum thetli. Ius decoctæ radicis contuſæ infunditur aduerſus inueteratos morbos, felici euentu. Idem ius epotant aduerſus Gallicam luem, ac chronicos alios & diuturnos morbos. Differt ab Orientali chinâ, cuius radix lenior ſit, rarior, albidior, tenera ac minùs adſtringens; & tamen eoſdem pœnè præſtare vſus compertum eſt, quos

quos lignum Guayacun, aut çarçaparilla eadem arte & victus inſtitutione adminiſtrata. Quâ de re vt à multis ſcriptâ, ac pro diuerſis regionibus, morbis varijs ac hominum temperaturis variabili, nihil hîc eſt adijciendum. Eſt autem hæc, de quâ loquimur, radix frigidæ ſiccæque & adſtringentis naturæ, ſed amara, partiumque ſubtilium particeps; quo fit vt ius decocti eius præter iam dicta ventriculum debilem corroboret, flatum diſcutiat, abſumatque & vacuet per poros eam atræ bilis & pituitæ portionem, quæ pharmacorum refugit vim; dolores exſtirpet ac leniat, aliaque præſtet iuuamenta, quæ in prædictas plantas ſolent referri. Naſcitur Pahuatlanicis agris, vnde cognomen habet.

CAPVT LXXII.

De chinâ Mechoacanenſi.

EST & altera chinæ ſpecies, quam à loco natali Mechoacanenſem vocat Franciſcus Hernandus, arundinaceâ radice, rubraque, ſed denſâ & graui; caulibus leuibus ac ferulaceis, arundineis, longis, ac pollicem craſſis; folijs ornatis, per interualla magnis, cordis figurâ ac neruis ſecundum longitudinem diſcurrentibus; quod euenit in ceteris, quibus etiam viribus & hæc ſimilis eſt. Naſcitur Michoacani, vbi phacao vocatur.

CAPVT LXXIII.

De cacalutlacopatli, ſeu ſudis glutinoſæ medicinâ.

VOlubilis genus eſt radicem ſereos luteam, & raphano ſimilem, digitum minimum craſſam, nec omnino fibris carentem, ex quâ profert caules tenues, refertos folijs cordis figurâ, multis diſtinctis interuenijs magis acuminatis & prolixioribus: folia glutinoſa quadamtenus ſunt, & ſaliuoſam naturam participantia, vnde factum eſt huic plantæ nomen. Vrinam egregiè euocat ſemunciæ pondere intrò ſumpta, & quartanam curat, ante paroxyſmum ſumpta. Hydropicis medetur, dolorem ventriculi tollit, vterum reducit, & conuulſionem enixè curat, ſi ex vino bibatur, eliciturque feruetur ſudor: inflammationibus oculorum opitulatur, verùm cùm calida ſit, & eiſdem pænè facultatibus polleat quibus tomahuactlacopatli, eademque prorſus formâ, niſi magnitudine longo interuallo ſuperaretur; non aliter euenire putandum eſt, quàm diſcuſſis humoribus oculiſque delinitis, aut repulſu quodam roboratis. Sunt inter noſtros, qui hanc plantam cinnamomum vocent, quoniam radix impensè eſt odora, guſtuſque iucundi & reſinoſi: inter Indos verò qui hoelicpatli, tlacocacalic, tzontololotic, & à fluxu coërcendo apitzalpatli: nullum enim horum nominum prætermitti debet, ne nominũ & linguarum diuerſitas pariat maiorem caliginem. Naſcitur in calidis, qualis eſt ager Hoaxtepacenſis, & Quauhnahuacenſis.

CAPVT LXXIV.

De quauhyyae, ſeu arbore fœtidâ.

ARbor eſt magna, ferens mali medicæ folia, ſed tamen acuminata. Cortex adſtringit, grauem odorem ſpirat, calidaque & ſiccâ conſtat temperie: fluxum alui coërcet, ac elicit ſudorem. Naribus inſtillatus ſuccus, ſternutamentum excitat: caput purgat, atque ita febres tollit, & capitis arcet dolorẽ; quarum rerum gratiâ, in annuos vſus recondi conſueuit. Naſcitur ſaxoſis locis.

CAPVT LXXV.

De tlaolli maizióve, deque potionibus, & placentarũ generibus ex eo parari ſolitis.

QVid mirum, ſi circa mundi primordia, inquit Franciſcus Hernandus, atque rudimẽta illorum temporum, nondum excogitatis rebus ad vitã commodè tranſigendam inſeruituris, Cerere carentes (mirabili ſanè inuento, & naturæ omnium parentis bono tuendæ ſanitati apprimè vtili) confugiebant ad glandes & hordeum, quibus modo ſues, & ſi quæ ſunt ſordidiora animalia, conſueſcunt ſaginari; quando noſtrâ quoque tempeſtate alij oryzâ & milio, alij ſiliquis arborum quarumdam, yucâ alij herbæ notæ radice, alij iliaotho & guayaris, & (vt cetera, quæ innumera ſunt, prętercam) alij tlaolli, quod noſtri frumentum Indicum, Haitini verò maizium appellant, veſcuntur loco panis. Neque hoc dictum volo in vilipendium tlaolli; quod tantum abeſt vt vituperem, vt maximè laudem, mirerque Hiſpanos, rerum externarum diligentiſſimos imitatores atque tranſlatores, & alienorum inuentorũ pieas, ſuis vſibus adhuc non accommodaſſe, & in ſuas oras tranſtuliſſe excoluiſſeque frumentaceum genus, & valentibus & malè valentibus, ſi decenter eo vtamur, impensè ſalubre, cultu facile, vberrimi & ſecuriſſimi in quouis ferè ſolo prouentus, ſiccitatibus & alijs cæli terræq; iniurijs parum obnoxium, & cuius ſatu for_

taſſis à fame, & mille, quæ inde emanare ſolent, malis vindicari poſſint. Sed ne cui miraculo ſit, genteseſſe quæ ſine tritici vſu vitam tranſigant, & peregrinis & pænè ignotis cibis, iucundè magnaque cum vtilitate & voluptate viuant & veſcantur, quale eſt tlaolli; de illo inſtituitur nobis ſermo. Mexici enim non ſolùm apud Indos incolas, ſed apud aduenas Hiſpanos eſt maximus creberque eius vſus Tlaolli ergo, à nobis dictum maizium (notior enim & vulgatior eſt hæc vox) à quibuſdam recentiorum frumentum Turcicum, ab alijs verò conſultiùs Indicum appellatum (vt formam ſilentio tranſigam, toti ferè iam cognitam mundo) multas habet differentias (ſilueſtre enim maizium ſeorſim deſcribetur) à colore, magnitudine & mollitudine granorum, quibus ſpicæ ipſæ ſtipantur, deſumptas. Reperies enim quamplurimas granis conſtantes albis, alias pallentibus, nigris multas, quaſdá purpureis; nec paucas flauis, cyaneis, & multorum colorum permixtis: demum alias, quæ licet granis candentibus, vt priores, conſtent, longitudine ea habent maiora, teneriora, ac triplo maiori ſpicæ inhærentia. Seritur Martio in ſingulos ſcrobes, inter ſe paſſum vnum diſtantes, quaternis quiniſve granis cōiectis, & reponitur Nouembri, Decembri, & Ianuario, repaſtinato ſolo; etſi pro varietate regionum, quæ apud hos Indos ob dierum noctiumque pæne æquale interuallum, & varios Solis ſitus, modicis ſpatijs mirum in modum euariant, tardiùs citiúſve ſoleat demeſſum trituratumque recondi. Temperatum eſt, aut ad ſiccitatem & humorem paulùlum decliue, ſubſtantiâ mediocri, concoctu facile, præcipuè his qui eo victu vti conſueuere, non craſſâ, aut, veluti quidam opinantur, obſtruenti & viſcoſâ, quod vel ex Indis ipſis, qui ex eo pane in placentulas conformato viuunt, nec tamen obſtructi aut decolores conſpiciútur, comprobare licet, ijſdem affirmantibus, nullam in ventriculo grauitatem ſentire poſt epulas, imò ante paucas horas rurſus, ac ſi nihil ingeſſiſſent, eſurire, & magnâ auiditate, ſi adſit copia, repetere nutrimentum, nec vel de nomine ſolo, ad aduentum vſque Hiſpanorum, lithiaſim noviſſe. Quid? quòd nullus eſt apud Mexicanos celebrior ægritudinum acutarú & commodior victus, qui etiam ptiſanæ præfertur, quod mille experimentis confirmatú comprobatumque eſt: celeriter ſiquidem aiunt coctum deſcendere, corpora quantum ſat eſt nutrire, nullum inferre grauitatis ſenſum, mollire ventrem & pectus, calorem febrilem demulcere, præcipuè ſi pulusſeius ex aquâ permittatur brumali tempore gelaſcere, quo vti ſolent Chichimecæ; tum vrinam euocare. Cumque mille videatur abundare commodis, ſi aptè paretur, nullamque noxam inferre (niſi quis dicat, ſanguinis & bilis copiam generare atque augere) non eſt cur conſentiamus dicentibus, frumento eſſe calidius, difficilè & concoqui & diſtribui, viarumque moliri obſtructiones. Imò cur laudemus Mexicanos Medicos, qui poſthabitâ hordeaceâ ptiſanâ, velut ingratâ guſtui, & ægrotantibus inimicâ, pultes è maizio, quas atolli vocant, permixtas præferunt, huic genti conſuetas & gratas, & quæ citra vllam noxam ſuauem ſaluberrimamque alimoniam præſtent. Quamobrem quot modis ſoleant parari, quâ breuitate potero, tum ſanis, tum morbo aliquo affectis deinceps ſum edocturus, modum placentularum ex eodem frumento parandarū differens in id quod ſequetur Caput. Sumitur nequatolli, ſeu atolli melleum, cui calx ſit permixta, ita vt aquæ ſint partes octo, frumenti huius Indici partes ſex, & calcis pars vna. Tunc carbonibus pauculis impoſitum in fictili obturato emollitur. Quo tempore ab igne amouetur, linteis cooperiendum eſt, & tandem lapide metlatl vocato pinſendum, mox in fictili decoquitur, donec cogi inſpiſſarive incipiat, & eo tempore decima pars mellis, quod merl dicitur, permiſcetur, tamdiuque permittitur bullire, quamdiu opus eſt, vt ad pultium polentæve Hiſpanicæ perueniat modum. Refrigerat hoc, humectatque diſtemperie calidâ & ſiccâ obſeſſa corpora, emollit pectus, plurimum nutrit, corroborat impinguatque extenuatos, & amiſſas vires inſtaurat atque reſtituit; extergit quoque, & eſt ægrotantibus conueniens victus. Quid? quòd tabidis exhibitum, ptiſanæ hordeaceæ gerat vices, & à grauiſſimis morbis reſurgentibus manus auxiliares præbeat. Sunt qui adijciant piper Indicum modicâ menſurâ, ſed tum benè valentibus propinatur, & his quos calida diſtemperies non infeſtat; ita enim gratus palato redditur, & Venerem concitat. Viuntur eo alimento Indi quibuſuis horis diei, ſeu valeant ſeu ægrotent, ſed potiſſimùm manè, potum adiicientes. Cœpit iam huius victus placere quoque Hiſpanis, ſed præcipuè his, qui ab Hiſpanis & Indis, ſeu Indis & Æthiopibus, aut Æthiopibus & Hiſpanis (eò turpitudinis deuenere mores, atque is ſactus eſt inter nationes tam varias circa vitia conſenſus) nati ſunt parentibus. Parant aliud genus atolli, quod vocant yltac, ſiue albū, eodem quo dictum eſt modo; quamquam iam confectum, & in vaſa, vnde ſorbendum eſt, transfuſum, virenti conſpergant chilli, & vocatis tomame, admixtâ inſuper ſalis debitâ portiunculâ. Solent verò tria hæc aquâ dilui,

diluí, etſi multis ſat eſſe puterur ingenitus illis humor, vt debitè inſpergi queant. Quin & acidum vocatum atolli, quod xocoatolli Mexicani nuncupant, ſolent quoque parare, permixtâ librâ vnicâ fermenti, ſeu maſſæ acidæ, libris binis maizij, quemadmodum diximus, emolliti atque contuſi. Fermentum autem parabitur, ſi capias maizium nigrum, & conficias maſſam ex illo, quemadmodum dictum eſt, quatuorq; aut quinque diebus ſeruaueris, donec aceſcat, & tunc demum permiſcueris, vt atolli gratum quemdam contrahat acorem. Mox in vas tranſfuſum, ſale & chilli conſpergatur, atque ita demum ab ægrotantibus matutino hauritur, vt corpus extergat, vrinam euocet, atque aluum expurget. Hoc eodem fermento, ex aquâ frigidâ reſoluto atque epoto, corpus refrigeratur, cùm aut per vehementem æſtum, aut ex itinere aut labore quiſpiam defatigatus ſit, vel vehementiùs concaluerit; aut quando renes ita vruntur, vt lotium vrinarios meatus lancinet atque exulceret. At album atolli, quod Mexicani yollatolli vocant, ad hunc modum conficitur. Decoctum maizium ad eum qui dictus eſt modum, ſine calce tamen aut alterius rei adiectione, in pultem efformatur, permittitur reſtigeſcere, ac liquatur aquâ, vt bibi commodè poſſit veluti acetatum, de quo paulò antè ſumus locuti. Sitim hoc dicitur extinguere quomodolibet excitatam, atque præcauere, ne ſi plus quàm oporteat potauerint aquæ, lædantur. At chillatolli atollichilli permixto, vt nomen indicat, paratum veluti præcedentia conficitur, ſed cùm ſemicoctum eſt, permiſcetur chilli in aquâ eliquati portio, quæ gratum faciat guſtum ei qui illo eſt vſurus. Summo manè aſſumitur contra frigoris moleſtias, corroborat ventriculum, firmatque coctionem, pituitam adhæreſcentem extergit, & quibuſuis vacuatis impedimentis emundat. Paratur & nechillatolli, ſeu atolli cui eſt chilli permixtum, & mel velut reliqua genera, ſed additis prædictis ſemicocto eâ portione quâ gratum fiat ſorbituris. Calidum ita innatum vigorat, ac Venerem excitat. Eſt & aliud atolli genus, ayocomollatolli dictum, quod eſt atolli cum phaſeolis, fragmentiſque maſſeis eiuſdem maizij, quod fit phaſeolis integris incoctis, cùm iam pænè eſt confectum, & cùm ſemicoctum, fragmentis maſſeis maizij chillatolli permixtis, adiectaque herbâ pacotli, de quâ ſuo dictum eſt loco. Nutrimenti id optimi & prægrati vicem præſtat, & epacotli gratiâ ſanguinem à crudis humoribus expurgat.

Potuiſſet chianatiſti ad caput chian differri, ſed nomen fere idem adhortatur, vt prædictis differentijs huius potionis nunc primùm interſeratur. Paratur ex ſemine chian torreſacto in patinâ (ſeu vocato comalli) mediocriter, ac deinde læuigato, atque ita in annuos vſus recondito. Nam cùm vti puluere opus eſt, permiſcét puluerem aquâ, agitantque donec eam denſitatem naneiſcatur, quæ poſſit palato placere. Sunt qui hauriant hanc potionem ſimpliciſſimam. Sunt etiam qui priùs chilli inſpergant. Abſque eo febrilem calorem extinguit, aut aliâ ex cauſâ ſuſcitatum. Iter agentibus, ac præcipuè feruentibus regionibus, iuuat, & quibuſuis alijs quieo nutrimento libenter vtuntur. Fit & aliud potionis genus, dictum chiantlotzolatolli, è ſemine quodam maiuſculo, de quo ſuo loco. Eodem modo quo præcedens parandum, & eoſdem vſus præſtans, ſed ſemen præparatum, celerrime vetuſtatis ſentire ſolet incommoda, nec adeò frequenti eſt in vſu. Paratur quoque michuacahatolli, id eſt atolli ſementiferum, ex michihoauhtli, de quo etiam dicto loco. Torrefacto hoc ſemine, & redacto in læuorem, cumque expoſcit occaſio, in aquam coniecto, eâ menſurâ quæ nullâ adſerat ſpiſſitudinem & denſitatem, & inſperſo melle metl cocto (tria enim mellis genera ex eo conficiuntur) extergit renes, & vrinæ meatus, puerorum ſcabiem curat, epotum, abſtergente quâ pollet vi, & eſt frequens hiſce gentibus cibus. Fit inſuper ex maizij paruâ quadam portione, maiori autem ſiliquaſtri aridi læuigatiq; commixtis, additâ herbâ epacohli, quod vocant tlatonilatolli, admotis igni ſimul omnibus, donec ea herba percoquatur, quod breuî euenit, ingeriturque calens: & id potionis genus Venerem excitat, euocat vrinam, caleſacitque vniuerſum corpus, & corroborat. Sed neque ſilentio præterire decet elaxcalatolli, quod paratur ex maizio contuſo, & efformato in placentulas tres digitos latos craſſos, incamalli vocato. His, poſtquâ probè decoctæ ſunt, cortex diripitur, mica teritur, ac rurſus in frigidam proijcitur, in patinâ reponitur, agitaturque donec cogi incipiat, tunc extracta atque in vaſcula cochleari digeſta ſorbitio epotatur, quæ defectos renes mirè reficit ac fouet. Quin & ex ſpicâ ipsâ maizij, detractis granis, vſtâ, atque in cineres redactâ, olloatolli vocatum parari conſueuit, teriturque etiam hæc pars, quæ vnâ tribus maizij partibus permiſcetur: rurſus verò teruntur ſimiliter omnia, & quæ ex eis, ad ignem atolli paratur, poſtquam ad ſpiſſitudinem vſque percoctum ſit, & polentæ denſitatem: mox in vaſa digeſtum conſperſumque chilcotzli, ſorberi ſolet, haud inutile his qui nimio ſanguine aut calore redundant. Fit etiam ex maizio & lixiuio vulgari

gati

gari percoctoque, quud vocant quauhnexatolli, quoniá ex arborum cinere conficitur. Hoc ab eo extractum ablui expedit (in lixiuio enim quamdiu oportet manés, emollitur expurgaturque, & in inſolitum atque a ceteris longè diſtantem ita mutatur ſaporem) tetitur poſteà, & vt reliqua decoquitur, donec iuſtam adipiſcatur ſpiſſitudinem; atque ita demum ſumprum expurgare dicitur ſanguinem, neque aliū medicamenti aut outrimenti vſum præbere. Sequitur izquiatolli, quod è torrido paratur contuſoq; maizio, ſed cùm iam decoquendi illud tempus eſt, maizij decocti modicæ adiiciũt portioni, & vmnia tamdiu agitant, quamdiu opus eſt vt iuſtam ſpiſſitudinem acquirant, & chilli tandem inſperſo, potatur ab ijs qui ob cordis imbecillitatem, aut atræ bilis redundanriam mœrore plerumque afficiuntur. Eſt & hoauhatolli, quod ex blitis rubris fit, ingeriturq; inſperſu melle. Præterea michohoauzatolli, quod ex michihoauhtli paratur, picturato nempe blitorum genere, quod ſymphoniam à varietate coloris quidam vocát. De polentę verò pultiumque generibus, quibus vſa eſt antiquitas, ſatis ſuperq; dictum eſt ab alijs: nos enim quæ nouu orbi ſunt familiaria, necdum veteri ſatis cognita atque perſpecta, ſcribeoda ſtatuimus.

CAPVT LXXVI.

De modo parandi panem ex maizio.

EMolliunt eo quo diximus modo maizij grana, mox pinſunt, ac palmis vtriſque admotis efformant teoues ac ambitùs mediocris placentulas, quas ſtatim vt oportet in comalli carbonibus coquunt impoſitas: & hic vulgatior frequentiorq; parandi paoem ex maizio modus. Sunt qui triplo & interdum quadruplo maiores efficiũt; nec deſunt qui & craſſiores. Sunt qui efforment globulos peponibus ſimiles, & in doliolis iuxta focum ita conjiciant decoquenda, permixtis interdum phaſeolis, atque eis non citra voluptatem veſcantur, molles enim admodum ſuot, concoctu faciles, & grati ſaporis. Alij hos in dodrantem vſque producunt, & quatuor digitorum craſſitudinẽ admixtis phaſeolis in patinis ſeu comalibus aſſantes. At Proceribus Indorũ placentulæ parati ſulent ex colato maizio adeò exiles puræq;, vt tráſlucidæ pænè ſint, & à papyro interpolatiore tenuitate mioimè vincantur. Itèm orbiculi pauci ex colato maizio, qui etſi craſſi, tamen omnino vidẽrur tranſlucere. Verùm hæc ad diuites tantùm Heroaſque pertinent, nec eſt inſuauis ille panis, qui in vocatá barbaco apparatur accoquitur. Indi enim, quos Chichimecas vocant, gens fera, barbara atq; indomita, à Mexicanâ vrbe io Septẽtriones nun plurimum recedens, ac per montana campeſtriaq; pellibus tantùm quaſdam corporis partes tecti, errabunda ac vaga Scytharum more, aut brutorum pecorúmve, venatuq; & aucupio, & quarũdam ſilueſtriũ ac ſponte naſceutium arborum fructu, vbi ſors tulit, viuentes. Cùm carnes libet coquere, ſcrobes in ipsâ terrâ effodiunt, oiox ignitis lapidibus ſternuntur, medias collocant caroes frumẽn Indici maſsâ obuolutas, ac demum ſimilibus ſaxis ex terrâ obruunt, taindiu ibi manere permittentes, quamdiu intelligunt ſufficere exquiſitè decoquẽdis; decoctas extrahuot, eiſque & pane ad prædictum modum parato, non ſioe magnâ voluptate atque vtilitate vtuntur in cibis. Defluxit iam diu ad Hiſpanos Mexici degenres hic mos. Spicas ipſas torrefaciuot appoſitas patinis, aut incoquunt carnibus, & vtroque modo granis iucodè veſcuotur.

CAPVT LXXVII.

De xocoatl.

SOlent etiã ex aquâ & maizio iam emollito, ac in maſſam redacto, per noctem ſimul manentibus, parare xocoatl, ſeu aquam acidam, inde matutino expreſſam, vrinæ ardori extinguendo ac calori cuiuis contemperando mirabilem, ſi decem plus minùs vociarum pondere, cootiouis aliquot diebus, ieiuno adhuc vẽtriculo, epotetur. Cuius rei admonendum eſſe Lectorem, è re meâ fore putaui. Nec ſolùm eſt vſus fructus, oam & culmi eius arundineiſve torre factæ, & redactæ in puluerem, ophiaſi egregiè medentur, ſi cum oxitl ſeu reſinâ miſceantur.

CAPVT LXXVIII.

De cihoapatli hemionitica.

HErba, quæ à Mexicanis, quoniá mulierum medetur morbis & hemionitidi ſolutum figurâ eſtſimilis, cihoapatli hemionitica vocatur, ab Hiſpanoſibus verò mulieribus herba vtetina, multos à fibratâ radice mittit ramos tenues, rectos, teretes, & hirſutos, folia per interualla ab vtraque parte caulis pinguia, hirſuta, oblooga, mollia, & hemiontidi quadamteous ſimilia, vode ci cognomen, floreſque albos in vmbellá compoſitos. Calida eſt & ſicca gradu tertio, ideoque ius decocti illius aut huius exhiberi ſolet parturientibus duarum triúmve vnciarum menſurâ, vt faciliùs enitantur, eueoru feliciſſimo, qui earum pectori quoque ma-

Ee gno-

gnopere confert. Trita folia, ac pugilli menſurâ ex aquâ aut liquore aliquo conuenienti bibita, placant vêtris tumorem, hydropem curant, vrinam ac menſes euocant, & complures alios his ſimiles præſtant vſus, à medicamentis ſimplicibus tertio ordine calentibus ac tenuis ſubſtantiæ præſtari ſolitos. Tam frigidis quàm calidis regionibus exultat: ſeritur radice ac ſemine, habeturque in delicijs non in hortis modò ac viridarijs, ſed vaſis quoque fictilibus ſata, quibus domorum tabulata atque feneſtras ornare matresfamilias ſolent, & hortos penſiles conſtruere. Omni regione & tempore prouenit.

CAPVT LXXIX.

De caquanquahuitl, ſeu ſigni arbore.

CAquanquahuitl, ab alijs pochotl vocata, arbor eſt magna, aculeis horrida, folia oliuæ ferens magnâ ex parte, fructum melo-peponi paruo formâ & magnitudine ſimilem, plenum lanugine fibratâ candenti, ſplendentique, & bombycinis filis laxis & vndulatis parum aut nihil diſſimili quæ nei facilè poſſit, & in bombycinas veſtes, quas ſericeas nonnulli vocant, aptari, longè minori diſpendio, ſumptuque tenuiori & faciliori operâ, quàm quæ ſerico noſtrati parando ſolet adhiberi. Verùm is eſt mos horum, vt quæ cariùs veneunt, ardentiùs affectent. Interſtant verò prædictam lanuginem granula quædam orbicularia canabino ſemini formâ & magnitudine ſimilia, dulcia, grata guſtui, dulciumq; amygdalarum ferè ſapore, quæ cruda toſtave, excitant appetentiam, ſuntque adeò impinguandis corporibus accommoda, vt rebus gerendis reddant homines, qui eis vtuntur, inhabiles atque ineptos. Flos eſt albus & modicus, nec formâ vocato yzcaxochitl diſſimilis. Sunt (vt circa Capitis initia iam attigi) qui vocent hanc arborem pochotl, ob foliorum ſimilitudinem, quam habent cum illis veræ pochotl, etſi longè ſint minora, arboriſque minimè, vt hæc, ſpiniferæ aut fructiferæ. Calido clementique gaudet cælo, ſed calidiore magis; locaque & campeſtriora & montana exornat, nec vlli ferè eſt incognita.

CAPVT LXXX.

De pythahayâ.

IN ſaxorum ſciſſuris naſcitur pythahaya. Odit pingue ſolum: fructus acrodulci mixtus, lapidus, quemadmodum malum Punicum ſeu granata. Rubri coloris intus & extrà eſt; malum aureum æquat magnitudine.

CAPVT LXXXI.

De chichâ ex maizio.

CHicha eſt vinum ex maizio, quâ inebriantur Barbari. Tundunt & moliunt duabus petris maizium, admixtâ aquâ, inde fit maſſa quædam. Femina quæ molit, ſumit per interualla particulam, & mandit, rurſus abijcit in maſſam. Dicunt pro fermento id eſſe, & cauſam iucundæ acedinis. Poſteà aquâ coquunt; & effuſa in vrceos biduo, aceſit. Gratiſſimus hic potus Indis, nec contemnunt Hiſpani. Feminæ noſtræ inuenerunt artem elegantiorem conficiendi illum, minori ſtomachi horrore. Salutaris hic potus, ſicut & ipſum maizium, renum & iecoris dolori, calculi & vrinæ retentioni.

CAPVT LXXXII.

De hiacis.

HIaci ferè imitantur poma maris mortui. Inania poma ſunt, ferè nihil habent niſi corticem & oſſiculum inteſtinum; præterea vacua.

CAPVT LXXXIII.

De radicibus albis.

MIra apud Perüenſes expurgandi vis radicum albarũ, paruis rapis ſimilium. Mas & feminę feruntur. Ex mare vncia vna, ex feminâ altera ſumitur, aquâ diluto eius puluere. Qui ſumpſit, ſub Sole decumbit, vt cæleſtis calor iuuet vires herbæ. Poſt horam admirandâ laſſitudine contabet reſolutis artubus, vt conſiſtere nequeat; multa deinde capiti vertigo & inanitas: reliqua membra, brachia, crura, venæ, nerui, iũcturæ tamquam formicis incedentibus affecta: purgatio vtraque viâ fit, excernitur omnis malignitas intrinſeca, vſque ad vermes aliquos & lumbricos; interim tædium, marcor, & ſumma laſſitudo; ſed abſolutâ purgatione, manet vegetus, valens, famelicus.

CAPVT LXXXIV.

De battatis.

INdi effodiunt etiã è tellure ſuapte naturâ naſcentes radices, indigenę battaras appellant. Inſubres napi videntur, aut magna

terræ

terræ tubera. Quocumque modo condiantur, aſſæ vel elixæ, nulli edulio cedunt dulcoratâ mollitie. Cutis aliquantò tenacior quàm tuberibus aut napis, terreiq; coloris, caro candidiſſima. Seruntur etiam & coluntur in hortis, comeduntur & crudæ. Viridis caſtaneæ guſtum cruda imitatur, eſt tamen dulcior.

CAPVT LXXXV.

De copeiæ arbore, ſeu copeo.

E Copeiâ pix legitur, vt è pino. Aliqui putarunt ſtillicidio colligi, combuſtione eius ligni. Fructus ſimilis pruno, paruus, idoneus palato & ſtomacho, folium mirabile. Arborem eſſe hanc ſcribit Petrus Martyr, cuius folijs Chaldæi, litterarum primi repertores, conceptus mentis abſentibus ſignificabant, priuſquam vſus chartæ reperiretur. Spithameum eſt latitudine folium, rotundúmque ferè. Acu, aut ſpintere, vel ſtylo quouis, ferreo ſiue ligneo, inſcribunt noſtri, non ineptiùs quàm chartæ. Riſu dignum eſt, quod inſularibus noſtri de folio perſuadent. Noſtrorũ imperio folia loqui putãt boni illi homines. Miſſus eſt aliquando illâ ex vrbe Dominicâ, primariâ inſulæ, inſularis quidam à quodam Hiſpano ad ſuum amicum, cum vtijs (diximus eſſe cuniculos) aſſis. In itinere ſiue fame ſiue gulâ impellente, nuntius tres vtias edit, ſunt enim muribus non maiores. Folio reſcripſit amicus quot receperit. Ad ſeruum herus inquit: En quid? Vbi tua fides, fili? potuítne tantum gula, vt creditas vtias comederis? Tremens miſer, & admiratus, faſſus eſt errorem, ſed, vnde id habuerit, herum rogat. En folium, quod tu ipſe affers, mihi recenſet, ſimulq́ue quâ horâ ad amicum veniſſet, & iterùm inde abijſſet, folio internuntio narrat. Ita lepidè falluntur ſtolidi inſulares, qui pro dijs habebant nuſtros, quòd eorum imperio folia promant, quæ ipſi arcana eſſe putarunt. Sparſus per inſulam rumor, quòd folia noſtrorum nutu loquantur, in fide depoſiti retinet inſulares. Vtraque folij facies litteras, vti charta noſtra, ſuſcipit. Membranâ duplicatâ craſſius eſt, tenax mirum in modum dum eſt recens: litteras oſtendit albas in ſuo viridi: quando ſiccatur, veluti tabella lignea candeſcit dureſcitq́ue, ſed characteres flaueſcunt. Minimè autem corrumpitur, nec, ſi madefiat, notas dimittit vnquam, niſi comburatur.

CAPVT LXXXVI.

De xaguâ.

PRocedit idem Auctor. Arbor eſt alia nomine xagua, cuius pomi acerbi ſuccus glauco-niger pingit quidquid tetigerit, adeò cohærenter, vt nequeat vllo lauacru abradi intra dies viginti. vbi maturuerit pomum, vim eam ſuccus amittit. Comeditur & ſapidum eſt pomum illud. Eſt & herba, quæ, vti de ligno aliàs memorauimus, ſuffumigio perimit. Atrâ illâ fuligine ſe funeſtant Barbari præliaturi. Ad artem militarem putant ſpectare, ſi formidabiles ac terrifici appareant hoſti. De arbore pergameniferâ alibi hæc habet idem Petrus Martyr: Ea eſt palmæ ſimilis: folia illius ſunt adeò grandia, vt à pluuiâ tutetur quodque folium, in caput protentum, hominem totum, ac ſi laneam ſibi penulam tergo iniecerit. Hoc parum: quod verò mirandum ſit, dicamus. Folio (arbori nimirum folia inhærent haud ſecùs, ac ſuâ in arbore palmâ) à radice, quâ eſt arbori compacta eruto (facilè namq; per demiſſam cuſpidem captum folium detrahitur ab arbore) in interiore illius tergo philyra, albuminis oui pelliculæ ſimilis, reperitur candida, ea, vt ex arietis iugulati corpore pellis, excoriatur, tolliturq́ue à ſuo cortice integra, nihilo minor arietinâ vel caprinâ membranâ, cuius operâ vtuntur omnes, ac ſi membranas ipſas aſſequerentur, neque minùs tenacem eſſe inquiunt eam philyram; forcipibus tantum ſcindunt, quantum ad præſentem ſcribendi neceſſitatem ſufficiat. Hæc arbor xagua nuncupatur. Fructus eius eſt oliuæ ſimilis, porcos pinguefacit, hominibus non ita congruit.

CAPVT LXXXVII.

De citreis.

CHiribenſis vallis citreas arbores ſatis proceras alit, odore grato. Aiunt veſtes oppleri ſeruarique à tineâ, ſi capſis citreis ſint conditæ. Panis tamen ibi ſeruatus amarior felle fit. Naues ex eius tabulis cõſtructę à vermibus non corroduntur. Alia arbor parit ibi poma, quæ comeſa vrinam prouocant, & emittere coguot ad ſanguinis colorem.

CAPVT LXXXVIII.

De caſſiâ Occidentali.

CAſſiam fiſtulam amplexus eſt nouus orbis: libentiſſimè reddidit fœnus; liberaliſſime in Hiſpaniolâ, Cubâ, & Iamaicâ,

non ſine incommodo aliarum frugum: namque ad harum arborum olfactum formicarum occurrit copia tanta, vt quidquid apud illas aut in earum viciná feratur, à formicis exedatur, grauemque etiam inferunt incolis moleſtiam. De huius arboris ſiliquis, ob longitudinem vaginis ſimilibus, narrant, quòd, quando iis matureſcentibus venti flant, tantus earum ad inuicem ſit conflictus, vt obſtrepere inter eas anſerum atque anatum agmina mille videantur. Ab eo concurſu, pro ſucci acerbi vel maturi qualitate, prúve animularum & medullæ pondere in ſiliquâ, variarum cauſari vocum modulos non inſuaues, inquiunt. Fertur alicubi ſponte naſci.

CAPVT LXXXIX.

De bibao.

BIhaus ratum genus plantæ. Folia quædam octo dodrantium oblonga, duorum lata, delicata, ſed duriuſcula, abſque trunco è terrâ erumpunt, mollis germinis, extremitate albeſcentia. His ſæpe teparant famem milites, quandoque etiam pro tecto, ſcaphis ſeu canois ſunt.

CAPVT XC.

De cuchuchu.

REperitur in Collao radix cuchuchu iucunda, dulcis, delicata, acceptabilis ſtomacho. Nullo erumpit foras ſolio, nullo caulice, humata ſemper: viror dumtaxat terræ denotat vbi ſit. Cùm viriditas illa ſuperficialis deſinit, agnoſcunt vim barbari maturam, tunc eruunt.

CAPVT XCI.

De guayabis.

GVayaba dicitur fructus quidam ruber intus & extrà, pomi communis magnitudine, multis granulis & duriuſculis infertus. Comedunt illa animalia. Ex granulis excremento eiectis, renaſcitur guayabus arbor tam liberali fecunditate, vt crebritas eius pecori obſit, ſub eâ namque nulla creſcit herba. Fructus corruptioni pronus & vermibus: conſeruatur ſaccharo. Alicubi albus inuenitur, qui & abſque dubio præſtat.

CAPVT XCII.

De ruiyà.

MVlti Indi gaudét videri cruenti. Viyà enim eſt bitumen aut gluten quoddam ex reſinâ & quodam fructu purpureo, quo ſe illinunt præliaturi. dicunt etiam imitatione dæmonis id facere. Sic affirmant apparere.

CAPVT XCIII.

De mateillu.

MAteillu ſub paruulis riuis vni inoaſcitur ſurculo. Singulos palmites vnicum, abſque alio fronde, terminat folium rotundum, quemadmodum herba illa Hiſpanis dicta *oreja de Abad.* Iucunda palato eſt, ſed ſaluberrima obtutui: namque præmanſa, & impoſita oculis vnâ aut alterâ nocte, omnem oculorum vincit morbum, nubem abſumit, pacat dolorem, reponit ſuæ ſedi oculum, reſtituitque viſum vſque ad miraculum.

CAPVT XCIV.

De guadis.

GVadæ ſunt robuſtiſſimæ arundines, exæquant enim crus humanum groſſitie, proportionatâ longitudine. Seruiunt contignandis domibus ruſticis. internodia amphoras aquæ capiunt. Cùm exſiccantur, fortiſſimæ ſunt.

CAPVT XCV.

De barbaſco.

BArbaſcus paruula herba, erecta, licet hac capiantur piſces. Si molita in aquas mittatur, cumedentes piſces inebriantur, & ſuper fluctus vectati, facillimè capiuntur, niſi mora vnius horæ intercedat, poſt quod ſpatium ſibi reſtituuntur.

CAPVT XCVI.

De iucubiis.

VOcat Occidens India calabe panem ex radicibus iuccis confectú, quas regiones calidæ ferunt. Planta dicitur iucubia, cuius folia pulchra ſunt & lata, velut manus extenſa porrectis digitis, virore quodam nigricante. Inteſtina lineis purpuraſcentibus: radices

ces quoque purpureæ inclinantes in nigrorem intus præalbidæ. Seruntillas, poſt biennium imò triennium effodiunt, aſperis corradunt lapidibus, deinde premunt quodam torcularis genere, eliciunt ſuccum, & in patula vaſcula figlinâ fundũt igni lento calentia: ita coagulantur placentæ quædam maiores vel minores, ad communem victum. Comeduntur etiam iuccæ coctæ & aſſæ. Succus earum potus peſtilentior veneno eſt; coagulatus in panes, ſalubris. Confirmant hæc, & explanabũt quæ Petrus Martyr ſcripſit. Quando plantare iuccam ſtatuunt, terram egerunt tenus genu, & effoſſam erigũt in tumulos quadratos nouempedales, duodecimque ex ipſis iuccæ truncis ſeſquipedalibus aut circiter tumulos ternos cuique lateri præbentes, infigunt tranſuerſæ, vt ferè in ipſius tumuli centro cuſpides eorum conueniant. Ex illorum internodijs, & infixa cuſpide radiculæ capillares prodeunt. Hæ paulatim acutæ, in eas conuertuntur, ſuperantque maturæ lacerti ac ſæpè femoris humani craſſitudinem longitudinemque: ita cumulata, illa terra ferè vniuerſa digeritur in radices; ſed matureſcere iuccã inquiunt non breuiori ſpatio quàm ſeſquianno. Inquiunt quoque, quò vlteriùs ad biennium vſque ſinatur, eò fieti meliorem perfectioremq; ad panem conficiendũ. Euulſam lapidibus ad id paratis, veluti ſcalpro noſtræ feminæ caſeum, conterunt, & premunt demum, aut ſacco ex herbis vel caniculis fluuialibus cõfecto imponunt, ponderoſo lapide ſuperiecto, diemque naturalem appenſum ſinunt, & ſuccum eijciunt; diximus namque, eſſe apud inſulares mortiferum. Attamen ſi coquatur, ſalubris eſt ſuccus ille, vti è noſtro lacte ſerum. Hoc aduertendum, apud hos continentes minimè noxium eſſe iuccę ſuccum. Multa dicunt eſſe iuccarum genera. Vnum altero ſuauius atque illud alio pretioſius eſt, quo Regulis edulium paratur. Sunt quibus veſcantur Nobiles, ſunt & quibus populus. Exſiccatam verò iuccam in tabellas fictiles ad id compactas veluti preſſum noſtri caſeum diſtendunt coquendam. Is eſt eorum panis primarius. Hunc vocant calabbi.

CAPVT XCVII.

De agibus.

ADijciã alia ex eodẽ auctore. Radicibus Barbari Indi noſtris napis, & magnitudine & formâ, ſed guſtu dulci, caſtaneæ teneræ adhuc ſimilibus, ad cibũ vtuntur. Has ages vocant ipſi. Eſt & aliud radicis genus, quam iuccam appellant; ex hac & panem conficiunt. Agibus verò magis aſſis aut elixis vtuntur quàm ad vſum conficiendi panis, iuccam verò ſectam & compreſſam (ſuccoſa namque eſt) pinſunt, & in placentas coquũt. Agium ſpecies innumeræ ſunt; à folijs & floribus earum varietas dignoſcitur. Harum ſpecies vna dicitur guanaguax, hæc eſt intus foriſque albida: alia guaraguei, colorem habet violaceũ foris, intus autem candidum. Appellant alios ages zazaueios: hi rubeſcunt foris, intus candeſcunt; alios ſquiuetes; intus foriſque albidi ſunt.

CAPVT XCVIII.

De vinis.

EX tribus radicum & granorum ad conficiendum panem generibus, quæ iucca, ages, & mais appellantur, & ex palmarum fructibus vina conficiunt, vti Germanos, Belgas, Britannos, montanos etiam noſtros Hiſpanos, puta Vaſcones, & Aſtures, & in alpibus Noricos, Sueuos & Heluetios, ex hordeo triticoque, & pomis alicam conficere audiuimus. Alba; nigra etiam, variorumque ſaporum, & mulſum pleraque imitantia apud Comogrum ſe potaſſe vina dictitant.

CAPVT XCIX.

De acaracha.

ACatacha radix apij inſtar folia emittit. Iucunda ſunt aſſa; optima, ſi conſeruentur ſaccharo.

CAPVT C.

De cabuya.

CAbuya reſtis oblonga dicitur circa Venecuelam ex quodã cannabis genere, aut vicario. Frutex, cuius folia vſque ad ſex drodantes interdum prolixa, duos propè lata, deſinunt in acumen, alioqui craſſa, molli carne, quâ abiectâ extrahũt fibras. imitatione cannabis vocantur. Poſtquã extractæ & copulatæ fiquæ, ab alijs cucuiza, inde funes ad omnia miniſteria fiunt (ſpartum, vbi hęc planta, ineptum, niſi ſolo; nam parum tenax & inconſtans.) Extremitas germinis tenera, pro herbâ fullonis dealbat linũ, & alia. Niſi reſecetur, erumpit in palmitem, qui ſatis cõtignandis domibus, ob nimiam ariditatem incorruptibilis, niſi madefiat. Nulla aptior materia excipiendæ è ſilice percuſſo ſcintillæ. in corde enim quàm mollis eſt.

GVAYACI RAMVLVS.

CAPVT CI.

De guayacis.

IN anonymi mei Commentarijs de Hiſpaniolâ celebratúr radix Guayaza ſolùm in prouinciâ Yguey inuenta inter rupes. Ex ea panis fit. Cepam imitatur. Folia foris erumpẽtia duos aut tres ſurngũrut dodrantes, anguſta, læuigata & tenuia ſunt. Panis ex eâ ſic cõficitur. Cotraditut aſpero ſaxo radix, ex albâ maſſâ globus aut pilâ fit. Siſtitur ad Solem, & furfuris coloré induit. Poſtquam Solem tolerauit biduo plus minúſve, farcitur vermibus velut cato putrefacta, & mirũ in modum fuſceſit, non penitus contracto nigrore. Dumq; ſcatet vermibus, placentulæ ex illis fiunt, quæ in fictili prunis impoſito torrefiunt ab vtroque latere. Hic panis olim barbarorũ eius plagæ. Si ante verminationem guſtaretur, cicutæ inſtar perimeret.

CAPVT CII.

De mamey.

IDem Auctor commendat mamey fructuum omnium iucundiſſimum oculis & palato. Magnus eſt prope vt pila bombardarũ. Tegitur cortice vt mala granata: quatuor oſſicula claudit. Spatium inter illa & corticem complet caro præpallida ſuauiſſimi ſaporis. Arbor æquè pulchra & procera, & diues frondibus. Rami ſurgunt in effigiem crucis. Folia figuram cordis imitantur, ſex digitos lata, & conſiſteotia.

CAPVT CIII.

De mani.

NOn minùs admirandum in radicibus fructificare mani. Grana ſunt ſub terrâ in radicibus cuiuſdam fruticis nata, clauduntur vaginis maioribus quàm ciceroni: extracta imitantur auellanæ nucleum. Sufficiuntur ad plures vſus pro amygdalis.

CAPVT CIV.

De iarumâ.

IVcaiæ inſulæ arbos iaruma eſt, ficui ſimilis, eodem modo frondoſa, & populi altitudinem ſuperans, nec ſolida quidem, more aliarũ arborum, nec inanis tamen vti arundo, vti ferula potiùs aut ſambucus. Fructum creat ſeſquiſpithamalem, mollitie ficus, ſapidum & ſalubrem ſanandis vulneribus. Folia miro vigent effectu. Vno id probant exemplo viri fide digni. Hiſpani duo rixantes inter ſe inuicem digladiabantur, humerum vnà & lacertum vno ictu gladij ferè diſiecit hoſti alteri, ſubalari pelliculâ vix membrum ſuſtinente, quâ ilibus connexa. Accurrit vetula Iucaia, delapſum ſuo loco membrum ſiſtit, eius arboris, nec alio medicamenti genere adhibito. Folia contuſa ſuperimponit. Paucos poſt dies ſe vidiſſe virũ incolumem atteſtantur. Qui nodos in ſcirpo quærunt, irruminent ad libitum, nos hæc & maiora poſſe in naturâ fieri, credere conſtituimus. Huius arboris corticem aiunt eſſe lubricum & læuigatum, quæ cùm non ſit ſolida, ſed medulloſa, facili ſcalptu euacuatur. Refert Petrus Martyr rem narratu digniſſimá, ſed artifici ſuo infauſtam. Iucai à ſuis ſedibus abrepti, deſperatis viuunt animis. Dimiſere ſpiritus inertes, multi à cibis abhorrendo, per valles inuias & deſerta nemora, rupeſq; abſtruſas latitantes, alij vitá exoſam finierunt, ſed qui fortiter pectore conſtabant, ſub ſpe recuperandæ libertatis viuere malebant. Ex his plerique non ineptiores fortè, ſi fugæ locus dabatur, partes Hiſpaniolæ petebant Septemtrionales, vnde ab eorum patriâ venti flabãt, & proſpectare arcton licebat. Ibi protentis lacertis, & ore aperto halitus patrios anhelando abſorbere velle videbãtur: & plerique ſpiritu deficiente, languidi præ inediâ corruebãt exanimes. Ex his vnus vitę amantior, domorum conſtruendarum in patriâ lignariá artem exercuerat, licet ferro careant & chalybe, ſecures tamẽ, ſed lapideas, & ad mini-

miniſteriū cetera inſtrumeota aſſequuntur) difficilem crediru prouinciā amplexus eſt, iarumæ arboris trabem abſcidit, medullā eius ſcalptā vacuauit, maizio, grano, & cucurbitis aquâ repletis farciuit. Retinuit foris puſillū pro viatico. Vtramque arboris frontem ſtipauit, trabem in mare proiectā conſcendit, virum alium & feminā, affines nandi peritos admittit, remis patriam verſus trabem impellunt. Egregium id inuentum in felicibus auſpicijs miſer inchoauir, ad milliaria circiter ducenta in redeuntem à Chichorâ nauim inciderunt, prædam in nauim Hiſpani trahunt lugentem, trabem ad Hiſpaniolam tei tantæ teſtem adduxerunt, miſero penu congeſto vſi ſunt. Vidiſſe trabem, & eius fabricæ architectum allocutos fuiſſe ſe, aiuot plutes viri auctoritate graues.

CAPVT CV.

De guchone.

PEſtilens planta guchon eſt. Ros eius virus eſt. Quiſquis contingat, perinde ac veneno contaminatur. Qui fixo inſpexerit obtutu, duos morbos contrahit, obcæcatur, & turget vt hydropicus.

CAPVT CVI.

De beſuco.

BEſucus ſiue bezucus quidam palmes, editis frequens montibus per truncos arborum ſerpit, ipſe imbellis, impotens ſibi ſubſiſtere, hærens arbori, ad culmen vſque prorepit. Tractabilis eſt, & fuoiū rudentumque vices implet ad plurimos vſus, non impeditur folijs. Latius hæc narrat Martyr. Natura, inquit, illis ſuâ ſpôte funes ac reſtes tribuat. Nulla ferè arbor eſt ad cuius radices non pulluler, herba quædam verbenæ ſimilis bezucum appellant, more lupulorum ſerpit per matris truocum. Herba tenaciùs ad ſupremos applicata vertices voluit ſe, ac matrem circuit cauillotū, multitudine tantâ, vt eam veluti lana vel vmbecula contegat, tutamque reddat ab æſtu. Ad quoſcūque magnos faſces colligandos, aut pondera ſuſtinenda, ad trabes etiam & domorum contignationes connectendas nata. Compactas bezuco commiſſuras aiunt præſtringi tutiùs quā quæ figuntur clauis ferreis, quòd neque putreſcat vnquam imbribus, aut ſolibus areſcat, cedatque parumper infracta, ſi per typhonū furorem domus concutiatur, quæ ligneæ funt omnes. (Furacanes vocant inſulæ rabidos ventorum illos turbines, qui radicitus eruere grandes arbores, & ſæpè diſijcere domos ſolebant.) Quæ clauis funt cōpactæ, clauis erutis diſſoluuntur, quas verò bezucinodoſa vincula complectūt, concuſſæ vacillant taotùm, ad locū dein ſuum redeunt compagioe inuectā. His furacibus typhonibus noſtri, occupatā Hiſpaniolā, maximè vexabaotur, qui & ſibi infernos ſæpè dæmones fuiſſe viſos aſſerunt; ceſſaſſe verò calamitatem illam horrendā aiunt, ex quo frequentatū eſt Euchariſtiæ Sacramenrum in inſulā, neque dæmones vltrà viſos, qui familiariter antiquis noctu ſolebant ſeſe oſtendere.

CAPVT CVII.

De guamis.

GVamę, ab alijs guauæ, fructus ſunt veluti vaginæ longæ. Quædam oblongæ, quędam velut ex tabellis intus claudunt nucleolos ſubalbiſſimæ carnis, qui & ſunt dulciſſimi. A quibuſdam dicitur goſſypium in ſaccharo. Inueoiuntur paruulæ vaginæ digitum non excedentes.

CAPVT CVIII.

De anonibus.

ANones dicuntur fructus iucundiſſimi, inſtar illius cibi quem Hiſpani dicimus *manjar blanco*. Salubres ſunt, & ægrotis frequentes.

CAPVT CIX.

De guanabanis.

GVaoabanæ fructus magni ſunt, pleni aculeis, intus verò acidi. Vocant aliqui goſſypium in aceto. Arbores in montibus & hortis inueniuntur.

CAPVT CX.

De inebriante arbore.

BOrachera dicitur ab Hiſpanis arbos admirandi floris: excedit lilium, æquat albedine. Odoriferus eſt, longus, extenſus, vacuefactus ſine foliorum diſtinctione in extremitate. Folia arboris magna, quorum ſuccus hauſtus aquâ, oppidò inebriat.

CAPVT CXI.

De nociuis arboribus.

IN Hiſpaniolâ & Darienâ nocentiſſimæ quædam arbores ſunt. Colligam quæ de his Petrus Martyr ſcribit. Sunr dulcium pomorum

morum feraces, ſed maximè noxiorum: in vermes namque comeſa conuertuntur. Sed arboris vmbra præcipuè lethalis: nam qui ſub eâ aliquãdo dormierũt, turgido capite, & amiſſo penitus lumine expergefacti ſunt; at ſi breui tempore ſomno indulſerint, poſt aliquot dies cæcitate liberãtur. Alibi, inquit, eſt & alia peculiaris terræ arbor, cuius ſi folia necdũ alicuius corpus tetigerint, vibices eleuant ingentes, & niſi illis aquâ marinâ, vel ſaliuâ matutinâ obſtetur, illicò lethalẽ ſuo veneno excitãt dolorem. Hanc arborem & Hiſpaniola parit. Eius etiam lignum olfactu aiunt eſſe mortiferũ, nec portari à quoquam lignũ poſſe ſine vitæ periculo, cùm excutere à ſe tantæ ſeruitutis iugũ ſæpè inſulares Hiſpaniolæ tentauerint, nec ceſſerit vmquã aperto marte, vel inſidijs. reperti ſunt eo ligno voluiſſe primarios noctu dormientes ſuffumigatos interimere, ſed admirati ligni reperti nouitatem Chriſtiani, fateri fraudem miſeros coëgerunt, & commenti auctores pœnas dedere. Habent ipſi genus herbæ, cuius odore fulti remedium ſibi comparant ab eius ligni veneno, vt portare illud queant indemnes.

CAPVT CXII.

De cohobbâ.

CVm de belli euentu, de annonâ, de incolumitate Zemes reguli conſulũt, domum Zemi dicatam ingrediuntur ibiq; abſorptâ per nares cohobbâ (ſic herbã vocant inebriantem, quâ & Boitij in furorem ſtatim vertuntur) domũ illicò tectis ad fundamẽta verſis moueri, homines verſis veſtigijs ambulare ſe videre garriunt. Tanta eſt pulueris illius cõtuſi vis ex cohobbâ, vt ſenſum omnem illicò ſumenti eum tollat. Vt primùm ceſſit inſania, brachijs demiſſo capite genua cõplectitur, quo in ſtatu attonitus pauliſper immoratus, caput veluti ſomnolẽtus eleuat, atque oculos in cælũ attollens, intra ſe primùm confuſa quædã obloquitur. Cui tunc primarij aulici adſtantes (neque enim de populo quiſquã ad ea ſacra admittitur) ſublatis vocibus gratias agũt, quòd iam à Zemis colloquio ad eos redierit, & quid viderit percõtantur. Ille autẽ os aperiens, Zemen eo tempore ſe allocutum fuiſſe delirat, ſibiq; aut victoriam, aut perniciem, ſi cum hoſtibus manus conſeruerint; aut famem vel vbertatem, peſtem aut incolumitatem, & quidquid venit in buccam, prædixiſſe Zemen, veluti lymphaticus prædicat. Suſpicor hanc herbam tabacum eſſe.

CAPVT CXIII.

De magnis arboribus.

MElchior Barros in Expeditione Io. Aluarez Maldonati inuenit proceras arbores, quę æquarent impetũ iactatæ ex arcu ſagittæ, & quarum truncos homines ſex vix complecterentur manibus extenſis. Ibidem gigãtes reperti: occiſus vnus hermaphrodita. Grandius aliquid adijciã ex Petro Martyre: A riuo nigro & inſulâ Cãnafiſtulâ millibus paſſuum ſeptuaginta, relictis à dextrâ læuaq; pluribus in id maius cadẽtibus fluminibus, vnũ capiunt duce incolâ nudo, ducentarum per ea flumina nauiũ magiſtro, in cuius ripâ oſtio ipſius proximâ Abibeiba Regulus incolis imperabat. Loca eſſe paluſtria cognouerunt, propterea primarium Abibeibæ Reguli atrium in arbore ſummâ ædificatũ erat. Nouum & inſuetum habitandi genus, ſed adeò proceras arbores terra illa nutrit, vt inter earũ ramos ædificare domos liceat indigenis, vti de alijs apud varios legimus Auctores, qui æſtuante Oceano confugiũ habebant ad altas arbores, cùm refluente piſcibus veſcerẽtur relictis. Trabibus inter ramos diſtentis, & cõnexis inuicem, congeriẽ ſtruunt contra omnem ventorum vim tutã. Putant noſtri, ob fluuiorum alluuies, quæ ibi crebræ ſunt, arbores domos incolas habere. Eſt arborum illarum altitudo tanta, vt nulla virilis lacerti vis ſit, quæ domum ædificatã iactu lapidis attingere ſufficiat. Nec miror quidem, ſi Plinio & Auctoribus alijs crediderimus de arboribus Indicis, quas adeò proceras eſſe tradunt, ob ſoli vbertatẽ & aquarum abundantiam, vt ſagittâ nequeant ſuperari: neque enim eius terræ campi omniũ iudicio cedunt vbertate, aut aquarũ abundantia vlli telluri quã Sol ambiat. Ex illis arboribus pleraſque dimenſi brachiorum ambitu viri ſeptem, interdum octo, ſtantes vix complexi ſunt. In ſolo tamen cellas habent vinarias, eo vino, de quo ſuprà diximus, refertas: quia licet ventorũ furor minimè potis ſit domos illas diruere, aut cõfringere ramos, cõuoluitur tamen, quamuis integra, quacumque flatus trahat, vnde vina perturbarentur eo motu. Reliqua ſecum habent in arboribus. Vina per gradus cõſtructos arbori inhærentes famuli ad Regulum & primarios prandentes aut cœnantes recentia ſupportant, non tardiore greſſu, quàm pede plano noſtri pueri nobis ex abaco menſæ vicino miniſtrant. Abibeibæ arborem noſtri adeunt, colloquia ineunt: petunt noſtri, vt deſcendat, elato pacis ſigno: negat Abibeiba, vt ſe viuere ſuâ ſorte ſinant orat.

Poſt

Poſt blanditias,diruturos ſe arborē à radice, vel igne ſuppoſito crematuros,niſi cū omni familiâ deſcendat,noſtri minantur. Renuēte iterū Abibeibâ, ſecunbus impactis arborem quatere incipiūt. Viſis ex arbore ſalientibus aſſulis ex ſectione,mutauit Abibeiba conſiliū, deſcendit, ſed ipſe tantū cum filijs duobus.

Anonymus meus manuſcriptus in Hiſpaniolâ prodit arborem fuiſſe adeò vaſtam,vt octo homines extenſis brachijs concludere nequirent. In Braſilicâ,vt pro Catholico Caſtellæ Rege poſſeſſionem acciperet Didacus de Lepe , ſcripſit Regium nomen in arbore immani , quam decem & ſex viri protenſis manibus cōplecti non potuere. Hieronymus Perez noſtræ Societatis, ſuccidi fecit immanem arborem pluſquam centum & viginti pedum ambitu robuſtam, quæ ſedes ſuperſtitionum Carbalogā fuerat. Tam immenſæ magnitudinis in eā regione domos ędificent. Intus in earum cauitatibus domos ędificent. Intus quoque conuiuia celebrantur magno Barbarorum numero. Mexicanus Rex in viridarijs ſacris non vnam arborem habebat,ſub cuius vmbrâ mille homines ſederent. Neque prætermittendum, quod in noſtro orbe ſcribit Pius II. mirū de quercu. Teutonibus caſtellum fuiſſe, cùm Prutenos expugnarunt tranato fluuio Viſtellâ,vetuſtâ & latè patulam quercum , quam in caſtelli modum erectis propugnaculis iuxta ripam munierunt. ibi collocato pręſidio,vlteriores Prutenos vexare cœperunt. Pugnatū eſt ſæpe pro quercu, & ingentes paganorum copiæ fugatæ ac deletæ ſunt. Bellō ad plures annos productum eſt:ad extremum,fortuna Fratrum imperio arridens,omnem cis Pruſſiā ſubiecit. De pulchrâ pinu Attalus,qui primò regnauit in Atticâ gente,ambitum eius fuiſſe pedum viginti quatuor ſcripſit , altitudinem à radice ſexaginta & ſeptē:poſteà in tria ſciſſā æqualiter inter ſe diſtantia, & iterùm in vnū apicem cohiberi: totam eius altitudinem duorum iugerum & quindecim cubitorum ſpatio contineri, diſtantem ab Adramytteo ſtadijs centum octuaginta Septemtrionem verſus. Nunc nulla eſt. Habent & arbores ſuam mortem,aut percuſſæ cadunt,aut ſuo tempore areſcunt. Nihil eſt in terrâ nō mortale.

CAPVT CXIV.

De oleribus magnis.

PRimæ ſpinachiæ & alia olera,quæ regio Perüenſis hoſpitata fuit , cùm Hiſpani illuc tranſuexere ſemina , liberali fecunditate inſurrexere, vt manu vltima folia contingi non poſſent,adeò frequētes & denſatæ ſpinachę,vt equus illac penetrare non poſſet. Inuentus quoque raphanus , cuius vmbra quinque equos ligatos complectebatur,ipſe raphanus vix extenſis brachijs comprehēdi poterat; tenerrimus tamen fuit,&gratus guſtantibus. Minthæ palmites duarum vlnarum. Viſi pepones pluſquam centum librarum,quod fide publicâ teſtatum. Planta peponis alicubi perdurat,nec ſingulis annis ſiccatur,ſed inſtar vitis roboratur, amputaturque,reſectis prolixis germinibus. Frumenti granum quingenta reſtituit,tiecēta frequentiùs. In Vraba à iacto ſemine cucumerum, & huiuſcemodi rerum ad diem citra vigeſimum fructus eorum legitur; caules,betæ,lactucæ, boragines , & his ſimilia intra decimum;cucurbita, melones,intra octauum & vigeſimum.

CAPVT CXV.

De ogeghâ.

MIrum in Congo arborum genus,quas incolæ ogeghas appellant. Fructū illæ ferunt prunis noſtris ſimilem , coloris ſubflaui , & ſaporis ſuauiſſimi: in conſtruendis ædibus vſui ſunt , idque hunc in modum. Ramos plurimos trunco præciſæ terræ inſerūt iuxta ſe inuicem,vt ſe mutuò pænè contingant. Facilè rami radices agunt , atque in arbuſta creſcunt , itaque ſibi mutuò implectuntur , vt murum quodammodò conſtituant. atque hic illis eſt paries,adeò vt etiam parietes intermedios,& locum vnum ab altero diſcernentes,prout domi voluerint, arbor hæc diſcriminet. Ligna deinde leuiora ſuperinijciunt,quæ primò ſtramentis cooperiunt, deinde ſtoreis diuerſicoloribus, quæ ſimul tegumento & ornatui ſint. Hæc eſt ædium Congenſium parandarum ratio, quæ omnes vnius cōtignationis & lineæ. Lapide, quamuis abundent marmore porphyrite,& iaſpide,non vtūtur, quod eius vſum ignorēt.

CAPVT CXVI.

De variis generibus palmarum.

VAriæ in eodem Regno Congi palmæ ſpecies. hoc enim nomine cōplectuntur & eas quæ dactylos ferunt,vti noſtrates, & alias quæ Indicis perſimiles ſunt , de quibus Libro II. dictum. Hæ illis, vti & ſuis Indicæ,oleum,vinom,acetū,fructus & panem ſubminiſtrant. Oleum butyro & ſoliditate & colore perſimile eſt,niſi quòd paulò viridius E fructus illius paratur nucleo,& butyri oleique vice fungitur,tum in cibis,tum in lampadibus,& vngendo. Vini ex hac arbore eliciendi hæc eſt ratio. Arborem extremam pet-

perforant, & hinc liquor emanat, quem in lagenas admotas recipiunt. Liquor hic initio lacti & colore & ſapore eſt ſimilis, ſed temporis lapſu paululùm aceſcit, ac tum illis eſt vini loco, vt inebriet; deinde interiectis aliquot diebus, miram acedinem induit, vt lactucæ eodem non ſecùs atque acero perfundantur. Quare dum recens & muſteum eſt, bibere ſolent, idq; non ad voluptatem modò, ſed etiam ſanitatem, modò non excedãt; nam præſentiſſimum aduerſus lithiaſin & dyſuriam remedium eſt, ipſos etiam lapides in renibus comminuẽs; nullus vt in vniuerſâ regione hiſce ſit morbis obnoxius. Alteri item arbori, cuius fructum colam dicunt, palmę nomen indidere: noſtris pinorũ malis, ſi maiora ſint, ille ſimilis. Nucleus internè quadripartitus eſt, & caſtaneę in morem, & ipſe rubricans. Fructus hic famem & appetitum excitat; noxijs enim humoribus ſtomachum purgat, & corroborat, hepari etiam conducit, & paruo paratur, abundat enim. Eſt hic & aliud palmarum ſilueſtrium genus, quæ præterquam quòd fructum habeant eſui ſuauem, mattas ad domos tegendas, ſportas parandas, alioſque vſus humanos pernecesſarias, ſuppeditant. Ex his enim & lectulorum ſtragula & pannos conficiũt; è quibus veſtes elegantes & cõcinnas corpori parant. Hunc in vſum ſola folia ſubſeruiunt, vtque plura habeant, & ſubtiliora (quò filamenta tenuiora ducant) quotánis ea expurgant, nec excreſcere eadem ſinunt. Folia hęc purgata, atq; vt par eſt parata, eo filant modo quo noſtrates linum, indeq; filamentum tenue, quale ſericum noſtrum, educunt, è quo diuerſa pannorũ genera parant, aliquos holoſerico noſtro ab vtroque latere pares, diuerſis & floribus & figuris variegatos: quin & alios, qui damaſcenum noſtrũ vndularum æmulantur, imò & ſpeciem quamdam ſerici ſubtilioris, quem, quòd ceteris ſit pretioſior, induere nemini, præter Regem, aut quibus ille indulſerit, fas eſt. Parant & alias hiſce viliores, imò & in plebeculæ vſum denſiores; adeò vt hic quiſque iuxta dignitatem & facultates ſuas veſtem gerat.

CAPVT CXVII.

De tractu ſterili herbarum, ſeu ſemitâ S. Thomæ.

APud Iaiaobæ Indos in Occidenti tradita per auos viget memoria S. Apoſtoli Thomæ, quam retinent à tranſitu eius per illas plagas, cuius non leuia extant indicia: præcipuè quædam ſemita in illis ſolitudinibus hactenus perſeuerat, in quâ non oritur herba, niſi valdè humilis & paruula, cùm vtrumque latus herbeſcat vltra modum. Eo itinere dicunt Apoſtolum inceſſiſſe, & inde profectum in Perũana regna. Apud Braſilienſes quoque traditio eſt, ibi prædicaſſe. Apud alios barbaros, etiam in regionem Paraguay veniſſe, poſtquam deſcendit per fluuium Iguazu, deinde in Paranam per Araeaium, vbi obſeruatur locus in quo ſedit defeſſus Apoſtolus, & fertur prædixiſſe, vt à maioribus acceptum eſt, poſt ſe illuc aduenturos homines, qui poſteris eorum annuntiarent fidem veri Dei, quod non leue ſolatium & animos facit noſtræ Religionis Prædicatoribus, ingentes labores inter illos barbaros pro dilatatione Eccleſiæ perpetientibus.

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII EX SOCIETATE IESV HISTORIÆ NATVRÆ LIBER XV.

CAPVT PRIMVM.

De matzatli, ſeu pineâ Indicâ.

COLLIGAM in hoc decimo quinto Libro nonnullas Franciſci Hernandi narratiooes. De matzatli ſic ſcribit. Fructũ huius plantæ vocant Hiſpani, noui orbis coloni, ob ſimilitudinem, pineam. Alumnam dicunt Haitinæ inſulæ & Nouæ Hiſpaniæ, & pineis noſtratibus magnopere ſimilem, & inde nomen ſortitam. Planta ipſa fert iridis folia, ſed ſpinoſa; radicem fibratam craſſamque, & vnicum pomũ, germinibus circumcircà exorientibus, ac altero in culmine ipſius pomi. Detractis his, ſatiſque, radices ſtatim aguntur, alterũque producitur pomum ſimilibus ſtipatũ germinibus. Initio hoc apparet rubrum, ſed procedente tempore, ac rubreſcente adhuc germine, palleſcit. Sapor eſt dulcis aciduſque; temperies frigida atque ſicca, ac ſucco manans natura. Exhibetur febrientibus refrigerij gratiâ, & ad excitandam appetentiam, retineturque ore, vt ſitim mitiget, & linguam humectet, quamquam in bilem facile conuerti dicatur. Sapor eſt eius fructus quem vulgus malocoroneum vocat, non ſine quadã (vt dictum eſt) acore. Condita aliquãdo ſaccharo, atque ita delata in Hiſpanias, gratiſſimo ſucco placuere. Naſcitur in calidis regionibus montoſiſque locis.

CAPVT II.

De mellis Indici generibus.

QVamuis de melle plura narrauerimus Libro decimo tertio, hîc appendam quæ inſeruit Franciſcus Hernãdus in Commentarijs plantarum. Multa mellis genera in Nouâ Hiſpaniâ, non loco ſolùm, velut in veteri orbe, verùm ipſâ materiâ & apum diuerſis generibus diſtantia. Primum eſt Hiſpaniẽſi per omnia ſimile, idemque, & quod ab apibus Hiſpanicis congeneribus ſponte, in cauitatibus arborum, quas Indi ſectas in apiaria reponunt ac congerunt, fabricetur. Secundum eſt, quod parari ex arundinibus conſueuit, vnde & ſaccharum quoque paratur. Tertium fit ex metl, cuius opificium in huius plantæ Capite proditũ eſt. Quartum fit in regionibus temperatis, aut feruidioribus, à quodam apum minimè aculeatarum genere, ſimili formicis alatis, minorique noſtrate, ſuſpendente è ſaxis & arboribus, ſed maximè quercuum generis, aluearia, aut globolos quoſdam, vocatos micatzontecomimiacatl, ſimiles ſaccharinis, interdum hominis æquantes amplitudinem, conſtantes coriis permultis, refertos vaſculis minoribus denſioribuſque noſtris, colore fuſco, ac permulto optimoque affluentes melle, & numeroſâ ſobole atque fæturâ candidâ & margaritiferâ, quâ aſſâ, & ſale conſperſâ, nec ab amygdalis dulcibus diſtante ſapore, quoties occurrit id genus examinis, auidè veſcuntur indigenæ. Nec tantùm caſtrantes aluearia, ſed ore exſugentes. Dum verò editur mel, non adhæret cera dentibus, ſed quidpiam paleis ſimile. Conficiunt huiuſmodi apes mel haud aliter ac noſtræ, pariterq; floribus & rore viuunt, Septembrique menſe impensè fecunda & onuſta mellaria reperiuntur. Quintum genus, prędictis pauliſper cedens, fit ab apibus quibuſdam aculeatis, noſtratibus longè minoribus, fuluiſque: hæ enim oblongo orbe fabricato, quem aconimiacatl vocant, mellificare conſueuerunt. Inueſtigare vix potui, an regem habeant, ſeruéntve in opere aut in adminiſtrandis rebus ciuilem ordinem, ſed veriſimile eſt hac in re noſtrates apes imitari, quamquã adhuc ab hac rudi gente & imperitâ obſeruatum non ſit; niſi ſatius eſt putare, naturæ magis artificis, barbaras quoque & ſilueſtres extare apes, velut & inter homines ipſus, quos eõdem intellectus illuſtrauit lumine, gentes incultas, & ab omni ciuilitate & apte inſtitutâ republicâ prorſus alienas. Et vt prædictis nonnulla alia apum, veſparum, pſeudomeliſſarumque genera adijciam, in Nouâ Hiſpaniâ obſeruata, non eſt prætereundum ſilentio genus

genus aliud paruarum apum, expers aculei, ſubterraneis locis mellificans, & fauos conſtruens orbiculares, vocatum tlalneultli, ſed non adeò iucundo opere aut grato mellificio; eſt enim acidum mel, & aliquantulum amarum, etſi in probatiorum generum penuriâ ſoleat ſubſtitui, condimentiſque immiſceri. Mellificat quoque in foraminibus parietum riparúmve, veſparum quędam differentia, vocatarum xicotli, quæ aculeatæ ſunt, nigræque, ſed palleſcenti dorſo. Quid memorem pſeudomeliſſas aculeatas, tetras, & cauitates lignorum quas eædem effodiũt, incolentes, quauhxicotl à Mexicenſibus vocatas, aut fuluas, aliàs noxio veneratoque armatas aculeo? Aut tlalpipioli, inerme apum genus, noſtratium magnitudine, nigroque & luteo colore varium? Aut cuecalmiahoatl computandam inter veſpas, noxij ac venenati aculei? aliáſve eiuſdem generis minores? Aut quauhxicotli pſeudomeliſſam, quæ tota nigra eſt, ſi alas excipias, quæ rubiæ ſunt, venenatiſſimi & prælũgi aculei, & ſaccharinas arundines, adeoque ligna ipſa punctura à ſummo ad imum vſque findentes? Verùm velle naturæ ſingularia mirandaque nominatim percenſere opera, fuerit inſolentiæ, ne dicam ſtupiditati vehementi adſcribendum.

CAPVT III.

De nahuiyteputz, ſeu quatuor dorſis.

HErba eſt ab vnâ radice, craſſâ, fibratâ, multos edens caules, tres circiter cubitos longos, ac minimo digito paulò craſſiores, fuluóſque, & foliaceis quibuſdam appendicibus, ſecundùm eorum longitudinem e partibus quaternis diſcurrentibus, pennatos (vnde euenit illi nomen) & in eis folia aſpera, ſpiculorum mucronibus, ni longè maiora eſſent, ſimilia; flores luteos ſtellatos, & chryſanthemo maiores. Radicum fibræ calidæ & ſiccæ ſunt ordine tertio, odoratæ, acres, amaræ, reſinoſæ, ac partiũ tenuium. Hæ ſemidrachmæ pondere contritæ, atque ex vino vel liquore aliquo ſumptæ, ſatietati, vacuatis per inferna eſculentis vitiatis, medentur, & puſtulis à morbo Gallico ortis inſperſæ, ſi prius iure decócti huacatl & xalxocotl lauentur, ſubueniunt, reſerantque & extergunt furunculos. Quin eádem radicé, vnciæ vnius menſurâ ſumptam, aluum lenire ac ciere vrinam. Sunt quibus placeat maiori pondere ſumendam, nec non qui aſſerant euocare ſudorem, perfrigeratis mederi, febres etiam ipſas & capitis dolorem tollere, & oculorum inflammationes diſcutere, imbecillem ventriculum ob cauſam frigidam calefacere firmareque, reſerare viſcerum obſtructiones, menſes lentè fluẽtes trahere, cachexi ſubuenire, & frigidæ cuiuſuis viſceris intemperiei ferre opem. Prouenit regionibus temperatis, qualis eſt Mexicana, non tamen odit calidiores editáve aut campeſtria loca. Quin ius decocti enixis infunditur, foliaque admota tumores præter naturam aut concoquunt, aut diſſipant. Species huius videtur herba illa ſimilis præcedenti, flore magno è luteo purpuraſcente, ſed nullo ferè ſapore aut odore conſtans, qui frigidam præterr ac humentem naturam. Febrientibus confert, & oculis medetur inflammatis, quamobtem yxpatli à quibuſdam nuncupatur; & Sichiauhtlæ, vbi naſcitur, nonnunquam pitzahoac cacaxaptli, frequẽtiùs verò cacaxtlacotl vocatur. Quin & alia nahuiteputz differentia inuenitur apud Ytzocẽſes, radicibus hellebori acribus, calidiſque & ſiccis ordine tertio, ac fluxibus dyſentericis coërcendis perutilibus. Eſt & alia frigidæ temperiei, ac calori iecoris nimio placando mirabilis.

CAPVT IV.

De nanahuapatli, ſeu morbi Gallici medicinâ.

RAdicem fundit longam, tenuem, & fibratam, nanahuapatli, quam alij palanaapatli, quoniã vlceribus medetur, vocare ſolent. Folia habet ſquallentia prolixaque, & illis piloſellæ vulgaris ſimilia: florem chamæmeli, in caulis cacumine ſemen aere. Calida eſt ac ſicca ordine ſecundo, & amari ſaporis, ac guſtu odora. Redacta in farinam, & inſperſa vlceribus putridis medetur. Vnde eſt (vt diximus) palancapatli ab aliquibus vocata. Melancholiam paſſos curat, ictoſque ab hæmorrho Opanucenſi, quem vocant mahuaquitli. Quin etiam tuſa ex aquâ reſoluta, ac pugilli vnius menſurâ ſumpta è liquore quupiam congruenti, quoties expediat, luem vocatam Gallicam aut Hiſpanicam funditus exſtirpat & curat, exſiccatis quoque vniuerſis corporis vlcuſculis atque tuberculis. Quà ex re luce meridianâ clarius euadit, quod multos adhuc anxie diſtorſit, morbum ſcilicet hunc ab Indis hiſce Occidentalibus fuiſſe profectum, atque in alias propagatum veteris orbis plagas, quoniam apud eam gentem patrium germanumque hic morbus atque antiquum ſortitus eſt nomen. Naſcitur temperatis locis, qualia ſunt Tepoztlanica.

CAPVT V.

De ololiuhqui, ſeu plantâ orbicularium foliorum.

OLoliuhqui, quam coaxihuitl ſeu herbã ſerpentis alij vocãt, volubilis planta eſt, caules fundens è radicibus, fibris ſimilibus, teretes, virides, tenueſq́; è quibus prodeunt folia viridia, tenuia, cordis figurâ, flores albi & longiuſculi, ſemen rotundum, ſimile coriano, vnde nomen. Calida quarto ordine planta eſt, luem Gallicam curat, dolores è frigore ortos ſedat, flatũ ac præter naturam tumores diſcutit. Puluis reſinæ mixtus pellit frigus, luxatiſq́; aut fractis oſſibus, & lumbis feminarum laxis arcto robore mirũ auxiliatur in modum. Seminis tantùm vſus eſt in medicinâ, quód tritum, illitumque capiti & fronti, cum lacte & chilli, fertur morbis oculorum mederi; ſumptum verò Venerem excitat. Id acri eſt ſapore & temperie, velut & planta eius impensè calida. Indorum ſacrifici, cùm videri vellent verſari cum ſuperis, ac reſponſa accipere ab eis, eâ veſcebantur plantâ, vt deſiperent, milleque phantaſmata & dæmonum obuerſantium effigies circumſpectarent: quâ in re ſolano manico Dioſcoridis ſimilis fortaſſis alicui videri poſſit. Naſcitur in locis campeſtribus calidarum regionum.

CAPVT VI.

De phehuame, ſeu medicinâ ad partum accommodatâ.

QVam Mechuacanenſes phehuame vocant, apud quos copiosè prouenit, Dioſcorides noſter ariſtolochiã clematiten nuncupat. Tamen quoniam neque illã apud alterius orbis colonos, inquit Frãciſcus Hernandus, pictam aut viuam mihi vnquam videre contigit, & huic orbi familiare eſt, delineandam curaui, additis præterea eius vſibus, quos hæ gentes, & nunc demum ego ipſe experimento comperi. Ergo volubilis planta eſt, folia ferens cordis figurâ, ſed tamen minora; flores purpureos, ceteris generibus ariſtolochiæ ſimiles; radicem craſſam, longam, & ſub neruo corticem veſtitam. Huius eſt præcipuus in medicinâ vſus, vt quæ odora valde ſit, acris calidaq́; & ſicca ordine tertio temperie, ac ſubtiliũ partium. Ius decocti ſi eadẽ curâ, quâ chinæ aut çarçaparillæ ſolet, paretur, aut eiſdem miſceatur, & perſimili quoque victus, ceterarumq́; rerum, quas vocant non-naturales, inſtitutione exhibeatur, quemuis frigorificũ affectum, aut è lue Hiſpanicâ profectum, mirè curat, tuſſi antiquæ aſthmatique medetur, flatum diſcutit, comminuit lapidem, renum & veſicæ affectibus ex frigore ortis ſuccurrit, dolores capitis, & quoſuis alios, qui inueterati ſunt, tollit; vitiatũ calorem emendat, menſes trahit, partum accelerat, reſerat obſtructiones, ac frigus pellit. Eadẽ radix duarum drachmarũ pondere humores craſſos ac lentos, ſed præcipuè pituitoſos vacuat, quemadmodũ ceteræ congeneres, quod antiquos latuiſſe puto. Habetur hęc plãta maximi ab indigenis, & computatur inter ſaluberrimas. Naſcitur temperatis frigidiſque regionibus Michuacanacenſibus: quo fit, vt credã, facilè poſſe ad loca Hiſpaniarum temperata, aut paululùm calentia transferri. Eſt & alterum genus phehuame, vocatum minus, nonnihil formâ differens, ſed eiſdẽ facultatibus conſtans, fibratâ radice, folijs minoribus, & capreolis quibuſdam ſeſe hinc & inde conuoluentibus, cuius ius decocti narratur inter reliqua ictibus ſcorpionum mirè prodeſſe.

CAPVT VII.

De pinahuihuitztli, ſeu herbâ verecundâ.

PInahuihuitztli, quam alij (quoniã inducit ſoporem capiti impoſita, aut quia tacta dormire videtur) cocochiatl vocant, frutex eſt quatuor dodrantes longus, folia fundens quadamtenus falcata per interualla ſena, ac manipulorũ formâ ſibi inuicem coniuncta, haud diſſimilia illis yhoixochitl; ſtirpes tenues, ſpiniferos; radices ſurculoſas. Flores verò fructúmve formâ erinaceis, principio viridibus, ac mox fuluis, racematim dependentibus, perſimiles. Amorem dicitur conciliare. Folia ſaporem raphani quadamtenus referunt. Frigidâ conſtat ſiccaq́; & adſtringẽti naturâ, necnon & glutinosâ. Succus radicis medetur tertianis febribus, oculis inflãmatis, ſomnumq́; inducit; cortex verò vẽtris fluxibus. Hic eſt ille frutex, cuius folia ad quẽuis hominis aëriſve attactũ cõtrahuntur, iungũtur inter ſeſe, atq; marceſcũt. Naſcitur in calidis Tepotzlanicis, Quauhtlani quoque, & Hueitlalpæ, & in collibus Yacapichtlę. Hanc eamdẽ eſſe exiſtimo, aut ei cõgenerem, quam Hiſpani Philippicarũ inſularum coloni plantam ſentientem vocant, de quâ ſcribunt (verè an falsò, neſcio) nonnulla, quæ in hac, proueniente prædictis in locis, vera eſſe nequaquam conſtat; velut eſt, ſtipites rectos proferre, pennæ gallinaceæ craſſitudine, ex ſingulis radicibus denos duodenósve, quorum vnuſquiſque duodenis ornetur folijs, diuiſis in quatuor ordines, duarum vnciarum inter ſe diſtantes interuallo;

folia eſſe loto vrbanæ ſimilia,flores cyaneos, linguæ ſimiles paſſetinæ, antequam hient; hiantibus verò, intetna diuidi folia modica: adeò offendi attactu flatuq; hominum, vt attrectata digitis vltimâ foliorum ſerie,mœrorem quemdã præ ſe fetat atque ſopotem, ſtatimq; decidaut: teliqua folia, manentibus ſolis ſuperioribus, ſi digito tangantur, pariter decidunt: qui in ſtipitem, quà parte attrectetur, rumpi, ac interram procidere, nigreſcente inciſâ parte, velut ſi igne fuiſſet combuſta; quin ſi halitu hominis perflетur, totum procidere ac rumpi: neque hoc euenire,ſi ligno,baculóve aut aliter tãgi contingat,ſed ſolâ humanâ manu aut ſpiritu inſipidâ eſſe,nec vllâ,quæ ad medicos vſus ſpectet, pollere vi. Plantam aliam ſcrunt naſci apud Malabares,quæ ſimiliter ad manus cõtactũ contrahatur,folijs polypodij,ac luteis floribus. Alij aliam apud Peruinos, quæ etiam,ſi tangatur, areſcat; nec non in noſtro orbe,ac præcipuè apud Gades. Vetùm quæ Franciſcus Hernãdus de pinu huiztli ſcribit, experimento cognouit, multique alij indubitatum eſſe millies comperere.

CAPVT VIII.

De aſaro Mechuacanico, ſeu curitzen.

Libuit vocare aſatum Mechuacanicum hanc herbam, quam Mechoacanenſes curitzen vocant, alij verò aphatzi puntzumeti,aut apharze ſirengua,ſeu odorum oculum, ob foliorum figuram & prolixarum radicũ odorem impensè ſuauem. Cubitalis eſt, radices multas tenueſq;,& fibris ſimiles fuudens,hellebori albi pertimiles,caules leues, lentos, teretes ac graciles; folia tenuia, mediocria,& vitigeniis proxima,ſinuoſa ſerrataq;,ſupernè virentia,ac ſqualentia infernè; flores luteos,exiles & comatos,vnde generatur ſemen fuſcum,& quàm minimum. Radix, quæ ſola (quod adhuc nouerim) in medicamẽta venit,calida eſt & ſicca ordine tertio, & partium ſubtilium, ſuauiſſimo odore ac ſapore acri.Puluis eius ex aquâ,vino, bugloſſóve aut meliſſoboti ſucco ſumptus ſex obolorum pondere, iliacos dolores ſanat, corroborat, ventriculum calefacit, ac frigore imbecillem confirmat: coctionem procurat, viſcerum temperiem frigidã tollit, ſatietati medetor, obſtructiones aperit, lapides & quidquid renũ veſicæq; obſtruit meatus emundat; menſtrua vtinamq; prouocat,vtero confert, venenatis potionibus aduerſatur,flatũ diſcutit, ac vires reſtaurat. Ius decocti ſuccúſve idem præſtat, nec non pulnis,addito melle aut ſacchato, in confectiones,quas lincturia vocant,conformatus. Quin radix huius herbæ adiũcta çaçanacæ, æquis ponderibus drachmæ vnius, humores craſſos & lentos vacuat,flatum generantes, & Gallicam luem efficientes. Naſcitur in frigidis ac montoſis Prouinciæ Mechoacanẽſis. Digniſſima,ob iucundiſſimũ radicum odorem, quem cùm primùm naribus admouetur, ſpirant, vt transferatur ad Hiſpanos & reliquas orbis plagas paulò gelidiores. Aiunt indigenæ, febribus magnopere aduerſari; quod euenire poterit aut rigoribus ſedatis, aut pulſis aliquâ parte humoribus. Sunt qui tzipahtziti & tiripeti vocent.

CAPVT IX.

De pilipoc.

Dvo ſunt genera huius arboris,mas ſcilicet & femina. Mas naſcitur inter ſaxa,amplior eſt,& maioribus folijs;femina in planis, minori amplitudine,& folijs minoribus. Vtraque prouenit humectis vmbroſiſque lucis, iuxta arbores altas quibus adnoluitur. Folia fert in ſummâ parte laurinis ſimilia, impensè acuminata & diluti viroris. Cortex eſt aſper,color ſtipitum fuſcus, qui enodes ferè ſunt. Radici innaſcuntur quædam tubercula fuſca, pugni craſſitudine. Stipites transuerſim ſciſſi, videntur ſubnigri, & in pelliculas quaſdam, cæparum membranis perſimiles,diuiſi. Vſus præcipuus eſt radicum; quarum ſapor valdè eſt amarus, nec ſine quadam acrimoniâ, etſi breuî illa euaneſcat. Venenatis morſibus ac potionibus reſiſtit, emendatq; ceterorum antidotorum, in Philippicis inſulis & alibi naſcentium (ſi quod eſt) vitium, frenatq; virulentiam, lentè operatur: quamobrem magnâ ex parte ſolet reliquis (vt dictum eſt) medicamentis commiſceri,velut optimum venenorum omnium alexipharmacum, ſi ſolas excipias ſagittarum venenatarum plagas, quibus fertur officere. In affectibus tamen dubijs atque incertis curandis ſecurum eſt medicamentum,per ſe ſumptum: vacuat enim leniter, neque anxietates vllas infert, aut vomitiones, ſeſquidrachmæ menſurâ. Huius occaſione non incommodè ſubſequitur (quoniam & hanc arborem quoque recipit) oleum,quod ex alexipharmacis permultis parant Philippicenſes,ad grauiſſimas ægritudines curandas ſaluberrimũ, excipientes oleum ſeſaminum, aut, per eius caritatem & inopiam, nucum Indicarum, paratum quo aliàs dictum eſt modo, hac tamen lege, vt loco aquæ ſuccus arundinum dulcium ſaccharive ſit permixtus, cui recenter extorto, & adhuc calenti, adduntur pangaguaſeni lutei partes duæ, quæ arbos

arbos materie conſtat ſuberneo cortice leuiori, amaraque;radicis biratoci totidem, radicis tambalaguiſç maiuris fructuſq; minoris radieum vtriuſque calamaij tubæ, & pangaguaſeni, & vtriuſque buyotuyo partes ſingulæ, radieum vtriuſque pilipoe ac ſeminis dalami æquis portionibus, reliquorum omnium pondus. Cuncta miſcenda ſunt, corraſis primò galei corio radicibus, aut quouis alio minutotum dentium raſorio, contritis etiam minutiſſime ſeminibus; quæ omnia pariter fundentur in olei ferè duplam portionem, mox viginti plus minùs horarum inſolantur ſpatio. Quo tempore tranſacto, eo oleo vtuntur, manente reſiduo puluerum in eo vaſe quo continetur. Pondus aduerſum venena efficax eſt à ſemunciâ ad drachmas ſenas: atque ita præſtantiſſimum eſt remedium aduerſus venena & venenatas plagas, ſi eodem petungantur. Quòd ſi potato oleo dolor in vulnere exeitetur, ſtatim remouetur illito vulnere. Vacuat etiam pituitam leniter,& citra omnem noxam aut anxietatem, vneiæ vnius aut ſexquiunciæ potatum pondere.

CAPVT X.

De quauhtlatlatzin, ſeu arbore crepitante.

ARbor eſt magna, folijs moti, longè tamen amplioribus, & ſerratis per ambitum, multiſque diſtinctis interuenijs; fuluo ſtipite, fructu orbieulari, ex vtraque tamen parte compreſſo, ae melo-peponis inſtar ſtriato, includenteque intra ſe duodecim aut ampliùs nucleos eandidos, orbieulares, argenteo denario, aut verriellis, quibus fuſa torquentur, ſurmâ atque magnitudine ſimiles. Terni ex his, detractâ quadam interiori ac mediâ membranulâ, quæ ſolet inducere anxietatem, ſeſquidrachmam pendentes, humores omnes per ſuperna atque inferna, ſed præcipuè pituitam ac bilem, detrahunt. Securum & felicis ſueceſſus medicamen, mediocriter calidum,& morbis à frigore ortis conuenientiſſimum. Totreſiunt ergo medio criter, reſoluuntur ex aquâ, atque ita matutino epotantur. Eſt in hoc fructu mirabile, quòd cùm iam maturuit, ſtrijs aliquot erepantibus dehiſcat, rumpatutque tanto impetu ac ſonitu, vt veluti tormento quopiam bellico iactatum quàm longiſſime euolet. Naſcitur in calidis locis, quibus eſt admodum familiatis.

CAPVT XI.

De xiuhquilitlpitzahoac, ſeu de annir tenuifoliâ, vel de olere herbaceo.

RAdicem vnicam ſureuloſam fundit xiuehquilitl herba, è quâ multi prodeunt ſtipites, recti, ſex cubitos longi, ac minimum digitum craſſi, coloris einerei, teretes atque læues; folia rara, ſimilia ciceris folijs; flores parui ex albo rubeſcentes, & ſiliquæ aceruatim appenſæ cauli, aſcaridibus craſſiuſculis vermieuliſve ſimiles, plenæ ſemine nigro. Amara nonnihil eſt, & legumina quadantenus reſipiens, acris, calidaque eſt & ſieca ſecundo ordine naturâ. Puluis eius antiqua vlcera ſanat, abluta tamen priùs vrinâ, quo fit vt palaucapatli à multis vocetur. Dolorem & ealorem iugentem capitum puerorum, folia contuſa admotaque dicuntur extinguere, reſolutáve ex aquâ atque illita. Cæruleum fit ex eiſdem pigmentum, nuncupatum ab Indis tlacehoili mohuitlíve, tinguntque eapillos atro eolore. Naſcitur ſponte ſuâ in calidis regionibus, campeſtribus montoſiſq; locis: & quamquam in herbarum genus refertur, duos tamen annos virens viuaque perſiſtit. Parandi pigmenti, quod Latini cæruleum vocant, Mexieani verò mohuitli & lauhuilli, hic eſt modus. Folia inciſa in ahenum feruentis aquæ, ſed iam ab igne ſepoſitæ, tepentiſque, aut meliùs (vt eius rei affirmant periti) frigeſeentis, neque ignem expertæ, conijciuntur: eoneutiuntur vehementer, ae paulatim aqua infecta transfunditur in teſtam aut dolium, & tandem per foramina paulò ſublimiora, effuſo humore, quidquid è folijs deceſſit, permittitur reſidere. Fæx illa pigmentum eſt: ſiecatur id Sole, & ſaceo canabino percolatur, mox efformantur paruæ rotæ, quæ patinis ſuperpoſitis earbonibus ſolidantur, vt recondi tandem queant in annuos vſus. Seri quoque apud Hiſpanos integrum eſſet, calidioribus nempe regionibus, qualis eſt Bætica, aut aliæ ex his quas alluit mare, ſeu campeſtribus ſeu montoſis locis, in areas latè puluinatas ſparſo ſemine illius lactucæ more, menſe quidem Ianuario, ſi clemens ſit aut calidum cælum, ſolumque vdum atque irriguum; ſin minùs, Septembri, Octobrive, & tempeſtiuè in liberiores campos, ſicut ipſæ quoque paruæ lactucæ ſolent, digeſto atque tranſpoſito; ſarritis tamen nouellis plantis, vindicatiſque à noxiarum herbarum tyrannide, quo-

quoties illæ nimirum laſciuiere , & tandem euulſis, & accommodatis vſui.

CAPVT XII.

De iacuache, ſeu radice michuacani expurgante.

IAcuache , quam alij puſquam , Mexicenſes verò tlalan tlacauitllapilli vocant , herba eſt radices fundens magnâ ex parte rotundas,& lacte manantes,candidaſque, & ex eis caules volubiles, tenues ornatoſque folijs raris, cordis figurâ , ſed minoribus , floribus verò longis & coccineis , ac fructu peponis formâ & magnitudine , lanugine obducto candenti , ac ſemine albo referto, tenui latoque, non ſine bombycinis quibuſdam filis argenteis & lentis. Radix eſt calida quarto ferè ordine, ſiccaque, & ſumpta gurtur vrens: purgat humores omnes per inferna , ſed præcipuè pituitam ſeſquidrachmæ duarúmve drachmarum pondere ex aquâ vinóve. Iure pulli aut ex tremulo ouo ſumptu facilis, nec admodum ingrato guſtu. Sunt qui lacte aut expreſſo ſucco vtantur vice ſcammonij,imò qui contẽdant plantam ipſam ad ſcammoniæ genera pertinere;addantque in electuaria ſicca cum ſaccharo , mirabilemque dicant effectum præſtare. Sunt qui radicem læuigatam per noctem in aquâ ſex drachmatum menſurâ macerari permittant , manè percolent , exprimant ,& aquam propinent, atque ita parum iniucundo vtantut pharmaco. In penuriâ & charitate ſcammonij additur in electuaria , quæ illud ſolent recipere,& perquàm commodum præſtat effectum. Sunt etiam qui radicem illam aſſerant mederi febribus, & liquorem inſtillatum oculis. Tria eius plantæ reperies genera , marem feminamque, & formâ & viribus valdè ſimilia; nec non & tertium nigranti ſolo , ſaxoſis locis præcipuè proueniens , & radicem fundens tenuiorem , quæ aptiſſima ſit parando exſoluenti electuario , addito ſaccharo xauhtliq; decenti menſurâ,aut tragacantho, quo ad leniter vacuandam bilem atque pituitam nequeas offendere præſtantius vllum. Sunt qui ex iure decocti eius ſyrupum parent , qui trium vnciatum pondere , pituitam bilemque mirâ facilitate purget. Naſcitur in calidis planiſque huius Nouæ Hiſpaniæ permultis locis , etſi à Michoacanenſibus, vbi primum reperta eſt , & vis cognita , præcipuum nobiliuſque inuenerit nomen : nam & Temimilcenſibus eſt familiaris , qui ferunt vrinæ euacuandæ, permixtam radicem caudæ tlacuatzim æquis portionibus , miram exhibere operam. Siccanda autem radix , atque ita deinde reponenda ; cauendum tamen eſt ab herbâ quadam per omnia pænè ſimili , noxiaque.

CAPVT XIII.

De tlatlan cuyâ, ſeu pipere longo.

QVam Indi Nouæ Hiſpaniæ tlatlan cuya vocant , piper longum appellat Dioſcorides ,etſi recondendi fructum modus nondum ad hæc noſtra tempora illis cognitus fuerit. Volubilis ac ſarmentoſa planta eſt, folia oblonga piperis rotundi, ac ſimiliter interuenijs ſecundùm rectitudinem diſcurrentibus. Fructus teres & longus; flos nullus. Ergo fructus eius acris eſt, calidaque natura quarto ordine , cum inſigni ſiccitate: nam & ſubtilium partium folia mitiora ſunt. Hominis altitudinem excedunt ſtipites , oriturque paſſim in calidis regionibus. Folia impoſita vlceribus, radicis germinumque expreſſus ſuccus epotus, aut inſuſus , aquam intercutaneam dicitur euacuare ; ius verò decocti crurium edomata,aut congeſtos pituitoſos tumores,mẽſtrua etiam euocare , & flatus , ab eiſque ortum dolorem tollere. Folia impoſita vlceribus mederi,præcipuè venenatis; dolores è frigore aut Indicâ lue profectos lenire; faucium diſcutere tumores,& quoſuis alios,ſed præcipuè adiectâ centlinan , impeditum motum reſtaurare, euocare ſudores, flatum diſcutere , neruorum reſolutioni mederi, conuulſionique ; ſuffitu iuuare epilepticos, pellere rigores & frigora, & mille huiuſmodi alia iuuamenta præſtare. Naſcitur (vt attigi)calidis in locis paſſim iuxta aquas,ſepta & ſaxa;nec deſunt qui quauhyyauhtli,& temocotl vocare conſueuerint.

CAPVT XIV.

De tetlatiâ, ſeu arbore vrenti.

ARbor eſt magna , folijs mali-medicæ fuluis hirſutiſque, & minimè deciduis, pinguibus, mollibus , & è viridi in ſqualidum colorem tendentibus , inſignibuſque interuenijs multis luteis aut flãmeis , fructu virenti,vnedonis formâ &magnitudine. Lac vrentis eſt naturæ , quo fit vt iumentis ad eam arborem ſeſe confricantibus atque ſcalpentibus , fluant pili, aut ſi eidem accubent : quin homines aliáve animalia ſub illius vmbrâ captantia ſomnos , incidunt in pilo-

pilorum defluuium. Lac attacta membra exulcerat; tanta eſt vis huius mali. Quod magis mirere, cortex huius arboris frigidus eſt & ſiccus, nullíuſve caloris, & ius decocti eius non modò citra noxam vllam epotatur, ſed articulorum ſoluit dolores, & medetur ſcabiei, bibitum aut illitum, ac diarrhœas (vt quidam Indi medici aſſerunt) coërcet. Quin lac prædictum lepram, ophiaſim, impetiginem, ceteraſq; cutis infectiones, ſi prudenter adhibeatur, exſiccat, vlceraq; inſanabilia curat. Naſcitur in frigidis montoſiſq; locis Tepoztlani, & calidiora non refugit: nam & inter Haitinos quoque pronenit, apud quos guao vocari conſueuit. Sunt qui affirmant, corticem duarum drachmarum pondere redactum in puluerem, atque ſumptum, aluum laxare; quod quî fieri poſſit, non eſt facilè iudicare, ſi diarrhœas cohibet, niſi compreſſione quadam vacuet, aut omnino excuſſu adſtringat. Materies verò admodum firma eſt, & ad opera topiaria perquam accommoda.

CAPVT XV.

De texaxapotlâ, ſeu Indicâ ptarmicâ.

RAdicem tenuem fundit texaxapotla, ſeu lapidum perforatrix, quam alij tzompiliuizpatli, ſeu ſternutamentum mouentem vocant, fibratamque, & inde caules tenues ſerpentes per terram, & purpureos, folia lini exilia, & flores multos pallentes. Olet hæc mala medica, quæ citrea vocant, mirum in modum, ſapitque. Acris eſt, calidaque & ſicca ordine ferè quarto, ſubtiliumque partium, admota naribus, inſpiratoque eius vapore medetur grauedini & capitis dolori, citato ſternutamento, & euocatâ pituitâ per os, oculos atque nares. Mirum eſt in eâ herbulâ, confricato eâ madente lapide, vel quinque vncias craſſo, admotiſque auerſæ parti naribus, ita percipi odorem, ac ſi naribus ipſis herbulam admouiſſes: tanta enim eſt naturæ vis, vt vel exiles herbulæ, ac ferè nullæ, duriſſima craſſaque penetrent ſaxa. Naſcitur in calidis Quauhnahuacenſibus Tlaquiltenacenſibus, & in agro Hoaxtepecenſi, adhærens ſaxis. Eadem tuſa, illitaque ante quartanæ febris acceſſionem, curat eam: vtero confert, menſtrua euocat, vrinam ciet, reſerat obſtructa, infrigidata calefacit; ſudores elicit, dolores mitigat, ventriculum, cor & caput, ſumpta vel applicata firmat, hydropem curat, medeturque impetigini & ſcabiei, nec tineæ parcit confricata.

CAPVT XVI.

De tlalquequetzal, ſeu pennâ terræ.

NOmen ſumpſit à folijs pennas auium imitantibus, quamquam ab Hiſpanis millefolium vocetur, quòd ſtratioti mille folio antiquorum ſit ſimilis. A radicibus ſimilibus fibris multos edit caules, teretes, & ſubrectos, tenues, & quatuor plus minùs dodrantes longos, ramulos per interualla hinc inde producentes, refertos folijs (vt diximus) pennis auium ſimilibus, floribus in ſummis caulibus poſtremiſque ramis ex albo in luteum tendentes, paucos, & in corymborum formam compoſitos. Amara eſt guſtu, non ſine quadam acrimoniâ odora, tenuium partium, & gradu tertio cum ſiccitate calefaciens. Succus eius epotus vrinam ciet, menſes euocat, & ventriculum à frigidâ causâ debilem, ſeu extrà admoueas, ſeu in puluerem redactam propines bibendam, corroborat & firmat; diſcutit flatus, diarrhœas ſiſtit, vlceribus pudendorum medetur, tumores præter naturam ſoluit, obſtructiones, & potiſſimùm vteri, reſerat; caloremque iamdiu elangueſcentem corrigit & inſtaurat. Tuſa, atque emplaſtri modo impoſita, ſcabiem curat puerorum capitibus innaſci ſolitam, exſiccante extergenteque, quâ prædita eſt vi. Suffitus eius ſtrangulationi vteri, aut in peſſario obdita, aut è liquore quopiam conuenienti puluere eius epoto; partum accelerat, ſecundas pellit, retinet fluxum alui, tuſſimque infantium & prouectiorum bibita curat: nec deſunt qui aſſeuerent, ſuccum eius aliquot vnciarum menſurâ epotum purgare per vomitum omnes humores: quæ omnia tam ſunt à ſtratiote millefolio antiquorum aliena (frigidæ nempe naturæ plantâ) vt quamuis ſit illi formâ perſimilis, atque ideò ad illius ſpecies forraſſis referenda, ab eo tamen viribus longè abſit. Tam calidis quàm frigidis prouenit regionibus, toroque anni decurſu ſponte emicat, circa irrigua tamen, fecunda atque campeſtria loca. Haberi ſolet in delicijs, præcipuè à matronis, quæ vſum maximum & ſalubrem ab eâ paſſim vterinorum affectuum oppreſſæ moleſtijs ſuſcipiunt, fe-

riturque ab eiſdem in viridarijs, vaſiſque fictilibus, nigrâ tamen pinguique terrâ ſubſtratâ; nam & crebrâ aquæ inſperſione, & ſollicitâ domeſticorum curâ, lætior ampliorque fieri ſolet.

CAPVT XVII.

De tamarindo.

CONſueuere Indi Orientales atque Occidentales, nec non aliæ quamplures nationes, contra Græcorum & Latinorum conſuetudinem, plantas ipſas relinquentes ſine nominibus, fructibus tantùm & floribus nomina imponere: quod in tamarindorum arbore videmus euenire, cui cùm nullum contigerit nomen peregrinum, aut fuerit à Mexicanis impoſitum (nuper enim eſt ad eas oras tranſlata) fructus tamen eius non vnicum, ſed plura ſiot ſortiti: ita fit vt Malbari puli, Guzarati ambili, & apud Arabas tamarindi, ſeu Indi dactyli nuncupentur; non quòd hæc arbos palmæ ſimilis ſit, aut fructus eius commercium habeat cum dactylis, ſed vel quia ita appellare libuit, vel quòd fructus digitorum quamdam repræſenteot ſimilitudinem, etſi craſſiores ſint, & magnâ ex parte longiores. Eſt igitur arbos nucis iuglandis aut fraxini amplitudine, ramis dodrantalibus, foliolis refertis minutis, ac rutæ ſimilibus, ſed longioribus, vt his quas fert mizquetl vocata Mexicanis, ſiue hoaxin, aut quauhnacatli. Materia firma, ſiliquis in digiti incuruí aut arcus figuram efformatis, quarum cortex initio viteos, & poſt maturitatem eſt cinereus, & à quo facilè exuatur fructus; nucleis ſatiuo lupino paulò maioribus intus contentis, lenibus; quibus abiectis, callo vtuntur Medici. Dulcis acidique & iucundi ſaporis ea eſt. Harum ſiliquarum natura, vt noctu folijs conuolutæ ſeſe à frigoris iniurijs muniant atque tueantur, interdiu verò ſuapte naturâ explicentur; & è penetralibus foliorum erumpant ac prodeant. Folia acida ſunt, & ſaporis ſuauis: atque ita, vbi earum arborum ſuppetit copia, in ſalſamentorum vſum veniunt, citra aceti auxilium. Frigidâ & ſiccâ temperaturâ conſtat, bilem concoquit, pituitam incidit, ſedat calorem, & prædictos humores, ſed potiſſimùm bilem expurgat. Sunt qui virentes ſiliquas corticibus dumtaxat ſpoliatas, & addito ſacharo ægrotantibus præbeant ſumendas, feliciore ſucceſſu, quàm ſi acetato vterentur ſyrupo, humoribus, ſed præcipuè biliofis, percoquendis, & ad vacuationem præparandis. Alij aquâ aut ſtillatitio liquore, in quæ (cùm aliquamdiu manſerint) expreſſæ ſint, humorem bilioſum expurgant, aut trouant craſſiorem. Nec deſunt, qui nucis Indicæ permixtam vocato oleo epotent, atque ita leniter & tutò vacuentur. Aceti quoque vſum præbeot, præcipuè maturæ; & earum folia tuſa, eryſipelatis vtiliſſimè imponuntur. Qui in Hiſpanias cęteraſque orbis regiones ab Orientalibus deferuntur, ſale ſunt conditi, nec puri aſportantur, ne vitiari putreſceréve maris longive itineris causâ aut iniuriâ contingat. Fit ex eiſdem recentibus, adiecto ſaccharo, confectio, quâ egregiè, & citra moleſtiam vllam humores prædicti & concoquuntur & vacuantur. Non credo Græcorum oxyphœnica eſſe cenſendam arborem tamarindorum, cùm verè dactyli non ſint, ſed ſiliquæ (vt diximus) digitis incuruis ſimiles. Multumque puto aberrare Arabes, & caligare recentiores ad vnum omnes in eius deſcriptione; ex quâ iudicare eſt promptum, tamarindorum arborem numquam eos oculis perſpexiſſe. Naſcitur iam iuxta Acapulci portum, & apud Quauhnahuacenſes, non longè ab vrbe Mexicanâ.

CAPVT XVIII.

De iubâ plantâ inſularum Philippicarum.

IVba, quam alij magaan à leuitate vocant, arbor eſt parua, intra anni vnius ſpatium in iuſtam magnitudinem aſſurgens, radicibus brachium craſſis, ſtipitibus femur. Mori folijs, ſed leuioribus, virentibus & ſubrubeis, præcipuè circa margines extremos, & interdum purpureis, cortice albo odoroque, & maximè radicis floribus racematim dependentibus candidis, inodoris, & exilibus, albo fructu ternoque, & ricinino ſemini ſimili, paribuſque incluſo vaſculis, radix cuius præcipuus fertur to medicinâ vſus. Candens eſt, craſſarum partium, & ſaporis initio propè nullius, deinde verò acris caloreque tertij ferè ordinis oſtendentis, quoos, ventriculum & guttur afficit: hæc trita, ac per ſe ſumpta, aut cum pilipoc, de quâ ſuo loco ſumus locuti,

pari

pari vtriuſque quinûm obolorum menſurâ, venenatis reſiſtit potionibus, per ſuperna infernaque vacuato veneno, celeriterque, & citra noxam, pituitoſis & atrabilioſis humoribus expurgatis. Inſeruit etiam ius decocti corticis florum ac ſeminis balneis, quæ aduerſus intemperiem frigidam, & corporis imbecillitatem admouentur. Exprimitur è ſemine oleum amygdalino ſimile, mirabilis præſtantiæ atque operæ aduerſus frigidas quaſuis affectiones (etſi prope locum, cui admouetur, parui momenti ſuſcitet inflammationem) doloreſque recentes & inueteratos, extergitque & exſiccat carnem ſuperexcreſcentem palpebris, & oculorum ex atrâ bili ſuſcitatos tumores ius decocti corticis aut radicis, aut aqua, in quam vtraque concecta ſint, extrinſecus illita, confertque recentibus plagis, maximè neruorum, quas non multò pòſt cicatrice obducit, ac conglutinat.

CAPVT XIX.

De tanglat.

HErba eſt bulboſæ inſiſtens radici, extrà è candido rubreſcenti, intrà luteæ, vnde profert hordei folia dena duodenáve, quatuor longa dodrantes, aſperiora, & continenter virentia, caulem verò ac fructum nullum. Tota planta florum mali Medicæ odorem præfert, ſed vehementiorem. Adſtringit non ſine quodam calore. Eadem incocta piſcium elixandorum vitium emendat, commendatque ſaporem, & infuſa gratiam addit vino, & iucundum odorem, intinctibuſque & condimentis inſeruit. Aqua quæ ex eâ ſtillat ignis vi, antequam Soli exponatur, inodora ferè eſt; ſed Solis radios experta, iucundum odorem ſpirare ſolet, demumque illita facie, ſenſus omnes caputque roborari videntur, atque excitari. Naſcitur in Philippicis.

CAPVT XX.

De tzahuenguemi, ſeu filipendulâ Michuacanicâ.

HErba eſt radicem fundens glandi ſimilem, intrinſecus candentem, & extrà fuſcam, ſed finientem in tenuem & longum funiculum, vnde prodit caulis purpuraſcens, ornatus folijs in tres partes, quarum media maior eſt diuiſis ſerratiſque, & floribus poſtremos ramos per ambitum coccineis, ac mediâ parte luteis cum albâ quadam iride. Radix eſt calida & ſicca ordine quarto, acriſque & ſubamari ſaporis, odoris verò paſtinacæ copali aut tecomahacæ perſimilis. Folia tuſa, & admota, medentur ſcabiei; & redacta in puluerem, vlceribus. Radices tuſæ, atque ex aquâ potæ duarum drachmarum pondere, vrinam & menſes euocant, conuulſionem curant, ſatietati medentur, pectori conferunt, frigus pellunt, reſerant obſtructa, opitulantur cœliacis, hydropicis, colicis, iliacis, & ceteris, quibus medicamenta calida ſiccaque ordine quarto, ac ſubtilium partium ſolent conferre. Naſcitur in frigidis montibus, & eorum verrucis Tacambari prouinciæ Mechuacanenſis, necnon Cayulæ, vbi cacacucuchi vocant.

CAPVT XXI.

De capolin, ſeu ceraſo dulci Indico.

ARbor eſt mediocris magnitudinis, folijs amygdali, aut ceraſi noſtratis, minutim ſerratis floribus racematim dependentibus, ex quibus acini fiunt, ceraſis noſtris formâ, colore, magnitudine, oſſibus, nucleis, nec non & ſapore ſimiles. Quo fit, vt exiſtimem, arborem hanc in ceraſorum genera referendam, etſi ſint quibus videatur ad lotorum differentias pertinere. Acidi paululùm fructus ſunt, & adſtringentes, etſi iam tempeſtiui, & exquiſitam maturitatem aſſecuti, dulces euadant, & magnam auſteritatis partem amittant. Guſtus ſunt grati, adeò vt ex quorumdam non parum ſagacis palati ſententiâ noſtris ceraſis non videantur inferiores. Temperatè calidâ ſiccaque, & nonnihil adſtringenti naturâ conſtant. Fit ex eis panis potioque in annonæ & vini caritate. Nutrimentum præſtant melancholicum, & cordi quadamtenus inimicum, dentes inficiunt nigro colore, ſiquis eis diutiùs aſſueſcat, ſed qui, ſi cura adſit, poſſit facilè extergi, ac dentifricijs emendari, & tamen non deſunt, qui ceteris hortenſibus fructibus, etiam vetuſti orbis, audeant eos anteponere. Vere floret hæc arbos, fertque per vniuerſam ferè æſtatem fructum. Ius decocti corticis eius inſolatum quindecim integros dies, ac ſumptum drachmæ vnius pondere, dyſenteri-

CAPOLIN.

tericos curat, puluis verò eiuſdem argemata diſcutit, viſum clarificat, inflammationibus opitulatur, ac linguam præ vehementi ardore areſcentem lenit; quod etiam germinum liquor aut ſuccus præſtare ſolet. Temperato cælo gaudet, quale eſt Mexicanum, vbi hæ arbores in hortis campeſtribuſque locis, & humanâ diligentiâ & ſuaptè naturâ proueniunt. Triplici conſtant hæ arbores differentiâ, fructu tantùm differentes: ſiquidem xitomacapolim fructum fert prunorum circiter magnitudine, helocapolim paulò minorem, ac omnium minimum tolocapollin, vniuerſim verò omnes racematim dependentem.

CAPVT XXII.

De cacaoaquahuitl, ſeu arbore cacai.

IN cacaoaquahuitl magna deteguntur humanæ ſortis volumina, inquit Franciſcus Hernandus: in vetere ſiquidem orbe, perque priſca illa tempora, quæ vitæ hominum erant neceſſaria, atque adeò apud alios cùm deeſſent quærenda, non rependebantur

tur ære, nondũ aureus argenteúſve circumferebatur numus, aut pecudum, Regúmve aut Priocipum ſimulacra metallis cernebantur inſculpra: rerum permutatione viuebatur, vr olim factum cecinit Homerus; & fructuum, quos recondebant, factâ alijs copiâ, muruum ferebatur auxilium. Tandem æra percuſſa arque ſigoata ſunt, & mille rerum effigies numiſmatis impreſſæ conſpiciebantur: at in nouum mundum numquam auaritiæ ſigna penetrauerant, aut caput exexerat ambitio, donec noſtri in eam velis ac vento deuecti, impetum fecete. Non vſque adeò ſplendebant illis argentum atque aurum, quibus præcipuè abuodabant: auium pulcherrimarum plumæ, lintea quædam goſſipina, ac gemmæ quæ ea fert affatim ſuapre ſpoute tellus, erat diuitiarum & copiarum ſumma. Nondum armillæ, torques aut brachialia, niſi fortaſſis concinnata e floribus, plebi inuotuerant, aut margaritæ vllo erant illis in pretio. Nudi pænè incedebant, vitam degebant hilarem, neque vaſtos congerendi theſautos, aut tei familiaris augendæ, velut de futuro parum ſolliciros, cura euigilabat: in diem viuebatur, indulgebatur genio humili ſorte, ſed tranquillâ & felici, & potiſſimis naturæ bonis magnâ cum iucunditate potiebantur. Semen cacaoatl erat illis pro numo, & eo præcipua vitę præmia, cùm opus erat, comparabantur. Duratque in hodiernum vſque diem non paucis incolis hic mos. Quid ni? quando quibuſdam Orientalium gentium cochleæ Venereæ, & alijs folia quarumdã arborum, aliſque alia pecuniæ gerunt vices. Quin & ex eodem ſemine, quo cõmercia inibantur, feruebant emporia, & io varios domioos illius ope mercimooia transferebantur, coocinnabantque potum, noodum vini conficiendi ratione repertâ; cùm tamen nonnulla virium ſilueſtrium ac genera labruſcarum apud illos ſuapte ſponte in ſiluis paſſim prouenirent, arboreſque & frutices, quibus aduoluebantur, vuis aciniſque variorum colorum & pampinis condecorarent, atque grauitate ſuâ incuruarent. De hoc ergo celeberrimo ſemine, & quod io noſtram vſque tempeſtarem & vini & numi ſubeat vicem, agendum modò, ab ipsâ arbore ſumpto initio. Eſt ergo cacaoatl quahuitl arbor amplitudine & folijs mali-medicę, lõgè tamen maioribus arque amplioribus, fructu oblongo peponi magno ſimili, ſed ſtriato ac ruſo cacahoacentli nuncupato, ſemine cacahoatl pleno, quod ſemen (vt diximus) Mexicanis pro numo eſt, materiemque potionis eidem genti gratiſſimæ præbet. Subſtantiâ idem conſtat pullâ, in diſpares diuiſâ particulas, ſed probè compoſitas inter ſe, tenerâ, multi nutrimenti, ſubamarâ ſubdulcique & temperatâ naturâ, aut aliquantulum frigidâ atque humenti. Sunt autem, quod adhuc compererim, quatuor huius arboris differentiæ. Prima quauhacacahoatl dicitur, omnium maxima, & ampliorem ferens fructum: altera mecacahoatl, quæ mediocri conſtat magnitudine, ac fructum fert magnitudine à prædicto ſecuodum: tertia xochicacahoatl vocata, minor eſt, ac minorem profert fructum, ſemenq́; extrà rubeſcens, intrà verò cererorum colore: quarta omnium minima, & ideò vocata tlalcacahoatl, ſeu humilis, pomum fert minimum, haud alterius quàm cetera genera coloris. Quæ differentiæ omnes eâdem pollent facultate, atque eoſdem vſus præſtaor, licet poſtrema potionibus magis inſeruiat, ceteræ verò omnis aptiores atque commodiores ſint. Poſſet quoque & quauhapatachtli ad earumdem arborum genus referri, ſed amplior eſt arbos, & ampliora habet folia fructuſque & ſemina, quæ dulciora quoque ſunt ceteris, & pro amygdalis, præſertim toſta aut ſaccharo condîta, edi atque vſurpari poſſunt, quamquam parandæ potioni ſint incommodiora. Auctâ igitur ægritudine, laborantibus exhiberi ſolet ex eo ſemine parata potio, cui nihil prætereà admixtum ſit, contemperando æſtui ac feruori placando, & his quos calida hepatis alterius partis vexat intemperies. Si verò quatuor granis vncia vnica miſceatur gummi ius quod vocant holli, bibaturque, dyſentericos affectus mirè coërcet; verùm ſunt gummi ipſum granaq́; priùs torreſacienda: grana ſiquidem adeò pinguia ſunt, vt exprimere, ſi libeat, poſſis ab eis oleum; gummi verò tenaciſſimâ & valdè glutioosâ vi eſt præditũ. Nimius autem eiuſdem potionis vſus viſcera obſtruit, colorem inficit, & ad cachexim, & inſanabiles alios morbos perducit. Sed quoniam & compoſitæ & ſimplices parari ex eo potiones ſolent, atque hæ non vnicâ tantùm ratione, aut eiſdem ex rebus, iam his ramillis, floribus, aliiſve plantarum partibus io farinam redactis & adiectis; in eis enarrandis fuerit haud immeritò aliquamdiu commorandum. Primum ergo potionis genus ex eo ſemine parari ſolitum, atextli ſeu madens dicitur. Fit hoc ſimplex ex centum plus minus granis cacahoatl crudis aut torrefactis, ſed probè contuſis, & commixtis frumenti Indici portioni, quæ molliora reddita, ambabuſque manibus modò apertis modò coniunctis in capacem figuram efformata poſſint commodè comprehendi. Si verò libet parare compoſitum, addes mecaxochitl, xochinacaztli & tlilxochitl fructus contritos, & commixtos reliquos; mox verò quantum

tum ſatis ſit agitabis, tráſfetenda autẽ excelſiori loco in aliud atq; aliud vas. Hæc potio eſt, donec ſpuma demũ excitata, partibuſq; pinguioribus, & ad olei naturam propne accedentibus, ad ſuperiora eleuatis, ſoi beantur quæ leuiora ſunt, & guſtu gratiora, aut ſeorſim maiori iucunditate deguſtentur. Vis compoſitæ eſt, Venerem excitare: ſimplex enim refrigerat, atque impensè nutrit.

Aliud genus fit ex centum & viginti granis cacahoapatlachtli, de quo ſuo loco, totidem cacahoatl, frumenti verù Indici pugillo vno. huic nihil addi ſolet ex prædictis, illa ſiquidem calida ſunt. Ex hac autem potione ſola in frigidatio & nutritio quæritur.

Tertium verò, chocollatl vocatum, paratur ex granis pochotl & cacahoatl æquâ menſura, quod magnopere tradirur corpora impinguare, ſi frequentiùs eâ vti contingat: ergo contrita omnia in fictile funduntur, agitanturque ligneo piſtillo, donec portio pinguiot, magiſque ſpectans ad aëream naturam, innatet, quam ſeponunt ac ſeorſim collocant, reſiduoque immiſcent frumenti prędicti emolliti pugillum vnum. Poſtquam verò in liquorem ſurbitioni idoneum ſunt omnia redacta, id pinguetudinis quod ſeparauerant, turſus commiſcent, atque ita demum tepidum potant, aut alijs ſorbendum propinant, hecticâ febre conſumptis, tabidis atque extenuatis mitè vtile.

Aliud genus tzone dictum, paratur ex frumenti Indici & cacahuatl torrefacti æquis portionibus, & modicâ quadam eiuſdem frumenti emolliti parte decoctis, donec ſorberi poſſint, quæ demum refrigeſcentia nutrimenti non medicamenti vices gerunt. Seritur iuxta quaulicacahoatl, vmbræ gratiâ, arbos atlinam vocata: nullus prætereà (quod nouerim) vſus. Naſcitur in calidis frigidiſque regionibus, lucis vliginoſis, aquoſis & humentibus.

CAPVT XXIII.

De chichimecapatli, ſeu Chichimecæ gentis medicinâ.

Radici innititur herbula hæc nuci iuglandi formâ & magnitudine ſimili, lacte manante, valdè tenaci & glutinoſo, intus candidæ, extrà nigræ: vnde profert caulem tenuem cubitalem; & in eo folia rara, longa & tenuia. Radix virens arénſve (quamquam ſiccato ſit lacte innocentior) aut ex liquore quopiam conuenienti ſumpra ſcrupuli vnius (cùm ſicca eſt) pondere, humores omnes per ſuperna & inferna euacuat, ſed maiori ex parte per inferna. Calenti ordine quarto conſtat naturâ, viribuſq; vehementibus, quamobrem non cuiuis temerè exhibenda eſt, ſed eis tantùm qui viribus valent, nec acutâ vexantur ægritudine, ant his quibus leuiora alia remedia fruſtrà tentata ſunt. Flatum etiam dicitur diſcutere, & colicis doloribus opportunè auxiliari. Ex huius radicis vncijs quatuor, & drachmâ vnâ cocoztic, parat Chululenſis Medicus nobile illud ac totâ Nouâ Hiſpaniâ celebre pharmacum, quo cunctis pænè morbis obſiſtitur, tuſis permiſtiſque, addito ſaccharo, & ad Solem, donec humor abeat, expoſitis. Regionibus prouenit temperatis, paulóve frigidioribus, qualis eſt Mexicana; at tetzcocana aſperis & montoſis locis. Sunt qui yamancapıli vocent, quandoquidem primo guſtu radix dulcis & temperata videatur.

CAPVT XXIV.

De chichioal memeya, ſeu plantâ lacte manante.

Herba eſt octo ſpithamas longa, tereribus caulibus purpureiſque, folijs pæne caſtaneæ, ſerratis & aſperis, flotibus oblongis vaſculis ſimilibus, rubris, ſed circa extrema in luteum elangueſcentibus; radicibus longis, teneris, fuluis, & geniculatis. Vacuat cortex eius febre quartanâ aut tertianâ laborantes adeò felici ſucceſſu, vt ægrotus ſtatim ab euacuatione reddatur interdum incolumis. Aſſumendus autem duarum drachmarum pondere ex aquâ teſulutus. Sunt qui miſceant commendandi ſaporis gratiâ quatuor grana cacaoatl, totidemve ponticas nuces aut amygdalas, at quartâ propinent die quietis matutino tempore, vitato ſomno, vt &, cùm cetera aſſumuntur pharmaca, fieri conſueuit. Naſcitur locis ſaxoſis iuxta montes frigidarum regionum. Lacte manat, vnde nomen: & magnæ vtilitatis fertur eſſe medicamentum, ſiue planta ſui generis ſit, ſeu ad tithymalorum genera pertineat.

CAPVT XXV.

De yyauhtli montanâ.

Yyauhtli montana, ſeu tepeyyauhtli, quam alij yyauhtli citra cognomen vllum nuncupant, multis radicibus fibratum in modum innititur, è quibus fundit ramos alto ſextes cubitos: folia yyauhtli ſimilia, ſaligna, ſed tamen minime ſerrata, ac longiora: flores coccineos, & calyculorum formâ oblongos. Guſtu acris eſt & odorata, ac facultate tertio ordine excalfaciente, tenuium-

tenuiumq́; partium. Succus dicitur mederi oculorum morbis, aut illitus eis aut admotus capiti, vrinam ac menſes euocare, & quidquid in vijs vrinarijs, renibus & veſicâ præter naturam continetur. Abſumit flatum, ventriculum, viſceraq́; omnia ob frigus langueſcentia confirmat, calorem vitiatum emendat, aluumque cohibet, calidarum ac frigidarum regionum alumna eſt, conuallumque ac montium incola, & Septembri menſe floret. Bibitur puluis eius ex potione cacaoatl aduerſus tuſſim, & pectoris frigiditatem. Suffiuntur aulæ ex eâ herbâ in ignem coniectâ contra grauem odorem, & potiſſimùm à morbidorum hominum halitu iniucundo profectum. Medetur ſatietati, alui torminibus, ac ventriculo frigidâ affecto intemperie.

CAPVT XXVI.

De cuamiahoatl, ſeu ſpicâ arboris.

CVamiahoatl, quam alij tlamacazyapapari, ſeu capillum Sacerdotis vocant, radice innititur capillatæ & rubeſcenti. Folia ſunt tenuia, quæ tuſa admotaque capiti, capillorum vbertatem procurant; quod etiam præſtant reliquis corporis partibus admota, in quibus pili ſolent oriri. Omnes humores vacuare narrant, ſi ſumatur ex aquâ duarum drachmarum menſurâ, ſed pituitam præcipuè, atque ita mederi cachecticis, hydropicis, morbo Gallico, aut articulorum doloribus oppreſſis, & orbatis motu. Sapore caret inſigni, etſi virus quoddam ſpiret, caliditatem oſtendens. Tithymalo paralio ſimilis etiam eſt; & in eius ſpecies referenda, quamquam rami è caulibus à radice prodeuntibus rurſus oriantur, quod in paralio fieri non video; etſi non dubitem, aut eamdem illi eſſe, ſolis natalibus diſtantem, aut ſaltem congenerem. Naſcitur ſaxoſis montaniſque Tepoztlani locis, & in hortis quoque medicinæ causâ ſeri conſueuit.

CAPVT XXVII.

De chilli Indiæ Orientalis.

QVod Mexicani chilli Orientale vocant, Arabes, Perſæ, & Turcæ gengibib appellant, Officinæ verò gingiber aut zingiber. Naſcitur in omnibus Indiæ prouincijs excultum ſatumque ſemine aut radice: nam quod ſponte prouenit, flocci penditur. Naſcitur etiam in inſulis Philippicis, tranſlatumque iam eſt ad Haitinos & Mexicanos. Duo ſunt eius genera, mas & femina. Mas ſub ancoæ nomine clauditur; femina eſt vulgare zingiber. Herba eſt duas treſve ſpithamas longa, radicibus tuberoſis & tranſuerſis, vnde profert caules arundini ſimiles, & in eis folia longa & anguſta, iridi aut gladiolo paria, & in ſummis caulibus capitula ſtœchadi quadamtenus ſimilia. Seritur pingui ſtercoratoque & exculto ſolo, & humilibus quibuſdam arboribus adumbrato regionum calidarum menſe Martio. Radice in fruſta pollicis magnitudine diſſectâ, quinque digitorum interuallo, ac totidem pænè profunditate, tegitur terrâ, rigaturque ſtatim à ſatu, ac deinde bis per ſingulas quaſque ſeptimanas, aut ſemel tantum, ſed ita vt plantæ nullæ conuellantur, aut vllâ afficiantur iniuriâ. Eſt autem terra terquaterve per ſingulos annos repaſtinanda. Vindemia fit areſcentibus folijs, quod iuxta initium Ianuarij accidere ſolet: vulſo verò, vt commodè recondi poſſit, corradendus cortex exterior eſt, conijciendumque in labellum plenum muriâ, & permittendum ibi horam vnam aut dimidiam manere, mox Soli exponendum æquali temporis interuallo, ac demum ſtragulis ſub tecto inſternendum, donec humor omnis exhalet. Quòd ſi adhuc madens perſeueret, Soli rurſus exponi oportebit. Si verò aliò transferri conueniat, terrâ opertas radices ſeruari erit neceſſarium thecis incluſas, dulcique aquâ aut imbribus, quoties dictum eſt, irrigatas noctu operiri, atque interdiu patere cælo. De facultate nihil in tantâ luce opus eſt dicere: illud narrant Indiæ Orientalis incolæ, conſciſſam hanc radicem, permixtamq́; alijs herbis, & aceto, oleo ac ſale conditam in acetarijs edi; nam non in quibuſque Indiæ partibus, præcipuè ſi humidiores ſint, æquè eſt ac apud nos acris & vrens.

CAPVT XXVIII.

De ijs quos vocant doriones Indi Orientales.

QVos Malacenſes doriones vocãt, melopeponum ſunt magnitudine, déſo cortice, roſtratiſque tuberculis plurimis obducti, foris virides, intus cauitatibus diſtincti, in quarum ſingulis nucleus continetur oui parui gallinæ magnitudine, coloris & ſaporis eius ferculi, quod candidum vocant. Oſſiculum hic intra ſe cõtinet, mali Perſici oſſibus perſimile, ſed formâ rotundum. Arborem prægrandem eſſe aiunt, imitarique iuglandis formam, folijs exornatam laurinis. Sunt qui guanabanum Haitinorum, aut quauhtzapotl Mexicenſium hanc arborem fructúmve eſſe credant: ſed hi toto errant

cælo

cælo, & collatis plantis aut deſcriptionibus liquere poteſt, velut etiam cùm, arreptâ indè occaſione, alios memorant fructus, qui non minùs ab hoc ſont diff--entes, quàm (quod vulgus ait) ouum à caſtaneâ.

CAPVT XXIX.

De holquahuitl, ſeu arbore holli.

DVo ſunt huius arboris genera: alterum ſtipites profert magnos, leues, fuluos, & lentâ refertos medulla, floreſque candentes, folia maxima, & orbiculos ſtellatos rubreſcentes ex pallido, adhærentes ſtipitibus; & refertos fructu Ponticis nucibus pari, candenti, luteâ obducto membranâ, & amari ſaporis: alterum verò folia mali medicæ, ſed tamen maiora. Vtriuſque arboris cortex amarus eſt, calidus ordine tertio, & paululùm lubricus, cuius decocti ius infuſum medetur dyſentericis. Gummi ex illo adeò vndecumque eſt reſiliens, vt pilæ palmariæ, aut eius quę à vento nomen habet apud vulgus, in ſphæricam aptatum figuram pręſtet vices, & ad multa prætereà vtile ſit. Nam vrinam mirè euocat, emundat vterum, ſterilitatem admotum vuluæ fugat; menſtrua elicit, ſi digito madentis ſucco yoloxochitl & olli vulua anuſque confricentur, & adhuc recentis ſumatur chichixihotl. Diarrhœis dyſenterijſque opitulatur ſumptum per ſe, aut alijs, quæ ſimilibus viribus polleant, admixtum, aut ſi adiectum picietl, & conformatum in pillulas, digito in anum, quantum fieri poteſt, inducatur. Additum cibis impinguat, & permixtum vermibus axiri vocatis, ingeſtumque, agilitatem quamdam, & ad volubiles corporis motiones promptitudinem ingenerare dicitur: & oſſa emollire, vt facilius homines contorqueri flectique huc & illuc poſſint, & corpus more petaurorum iactare; & Venerem vehementer excitare. Colicis confert, ſedi admotum, trahitque alui excrementa, & dolorem ſitimque ſedat; vſtum verò argemata diſcutit. Puluis verò inſperſus naribus, hemicraneas, capitiſque alios dolores ſedat, euocat pituitam, ac ſternutamentum ciet. Naſcitur vltimum genus apud Michuacanenſes, vbi tatantaquam vocare conſueuerunt, primum verò mecatlani, & ygualapæ, hoc eſt gummi illud nobile, quo Indi olim exercere ſolebant ludum batei ſpectatu mirum, quem curâ Corteſij videre aliquot ab hinc annis Hiſpani. Folia ſicca & leuigata dicuntur leones & alia animalia interficere.

CAPVT XXX.

De hoauhquilitl, ſeu olere ſeminis in triſtam compoſiti.

REperiuntur in hac Nouâ Hiſpaniâ plura atriplicis agreſtis genera, quę vniuerſim hoauhtli ſeu hoanhquilitl vocare Mexicenſes conſueuerunt, & in hortis ſuis atque viridarijs magnâ curâ ſerere atque excolere, qualia ſunt tlapalhoaquilitl, ſeutlapalhoauhtli, radice craſſâ, breui, & fibratâ, vnde prodeunt caules rubri, & in eis folia euiſdem coloris oblonga, & ſerrata per interualla, quæ elixa eduntur, ſuntque adeò grati ſaporis, vt cùm graui quadam ægritudine, inquit Franciſcus Hernandus, Mexici laborarem, nihil cupidius ac id olus aſſumpſerim, aut decoctos conditoſq; cum oleo & aceto eius cauliculos, floribus rubris, & in conos compoſitis. Prætereà nexhoauhtli, viridis tota eduliſque, & chichichoauhtli, quæ ob amaritudinem locum non habet inter olera, folijs è viridi purpuraſcentibus & coccineis floribus, & alia permulta, quorum nec vſus eſt, nec rationem vllam habendam duxi; pro olere magnâ ex parte eduntur, elixâ, frigidâ & humenti naturâ conſtant, aluum emolliunt. Semen cum aquâ multâ epotum Regium morbum ſanat, & vocatos morbillos ad cutem pulſo humore curat. Parant Mexicani è duorum primorum generum ſemine globulos ac potionem michihoauatolli vocatam, quibus vtuntur velut gratiſſimo cibo. Folia tuſa, & hoilanqui permixta inſperſaque, dicuntur vlcera extergere, carnem generare, exedereque ſuperexcreſcentem, & cicatricem tandem obducere: quin ranam eiſdem inuolutam, coctam atque ingeſtam, prodeſſe dyſentericis ferunt. Naſcuntur calidis ac frigidis locis, campeſtribus & humectis ſuâ ſponte, & in hortis ſatæ ac cultæ.

CAPVT XXXI.

De nanacatl, ſeu fungorum genere.

TOt tamq; varia offenduntur apud nouos Hiſpanos fungorum genera, vt permoleſtum eſſet ſingula deſcribere. Quamobrem pauca ſingillatim attingemus, ad hiſtoriam rerum naturalium noui orbis exornandam. Ergo ſunt quidam è fungis apud eam gentem natis lethales mortiferique, citlalnanacame vocati: alij qui mortem ingeſti non inferant, ſed amentiam aliquamdiu permanentem incondito quodam riſu teſtatam inducant, quos teyhuinti vocant,

fului,

fului,acres, & non ingrati cuiuſdam virotis. Sunt & alij, qui citra riſum nihil non verſari ſub oculos cogant, velut bella & dæmonum ſimulacta. Atque alij non minùs ab Indis Principibus, per ſua præcipuè feſta & conuiuia exoptati,& pretio maxiolo,& peruigili curâ conquiſiti,quàm immanes atque horrendi,quod genus fuſcum eſt,& quadam acrimoniâ præditum.Sunt demum alij edules, frigeoti naturâ, nulliuſque inſignis ſaporis participes, odoriſve, quos yztacnanacame vocare conſueuerunt. Varius omnium colot. Nonnulli candent,pallent alij,alij rubreſcunt:quidam ſunt fuſci,pulli,nigrantes, varij ac vireſcentes, totque diſtincti coloribus, quot nullus artifex, etſi induſtrius ac diligens,præſtare poſſit. Nec colore tantùm ac vitibus differunt, ſed magnitudine quoque & formâ. Sunt enim patui,magni,mediocres, oui figutâ,orbiculares, peltam imitantes amazonicam. Figurâ lati, ac multis alijs figuris. Quid igitut facerem in tantâ naturæ laſciuientis vbertate? quatuor tantùm leuitet ſignificabo, edules ſcilicet, coloris candentis,& qui ex vnico caule multiplices prodeant,& cauribus magnâ ex parte innatos, vocatoſque à calore yztacnanacame, ſeu candentes fungos. Rubros, quos tlapalnanacame vocant,luteoſque chimalnanacame dictos, quique innoxij ſunt, & in ciborum vſum veniunt; ac demum eos, qui quoniam inebriare ſolent,teyhuinti nomine nuncupati ſunt, & è fuluo in fuſcum vergant colorem, riſum inopportunum concitent, imaginemque citra riſum inebtiantium poſſint exhibere.

CAPVT XXXII.

De ytzcuinpatli, ſeu canis interfectore.

YTzcuinpatli, quam alij quimichipatli vocant, Hiſpani verò hordeulum, caulem fundit tres dodrantes prolixum, ac minimum digitum craſſum, cui hærent granula hordeaceis ſimilia, ſpicatim compoſita, vnde nomen. Folia longa, & anguſta, lineiſque ſecundùm longitudinem procurrentibus inſignia. Semen vermes extinguit vlceribus quorumuis animalium carnibus ingeneratos, ſi tundatur,& redigatur in puluerem,vlceta putrida & mali moris egregiè curat,carnem ſupetexcteſcentem abſumit, piſcem inſperſum necat, mureſq; aliquos, & carnibus permixrum canes, vnde vſurpauit nomen. Quin ſi puluis idem aquæ commiſceatur, linteolumque eo humore madeos articulis dolenribus applicetur, mirum præſtat auxilium. Eadem aquâ vlcera otis ſanantut colluta,pediculi necantur, grauis anhelitus emendatur, & ius decocti ſpicarum, adiecto alumine,firmat magnopere deures. Eſt & aliud geous naſcens apud Michuacenſes,apud quos tunichoerhzemo dicitur, eiſdem viribus,ſed radice cæpis fibratis perſimili.Eſt & tertium apud eoſdem,folijs anguſtioribus,orbiculari radice, ſapore fere nullo, ac cetera ſimile. Naſcitut in regionibus frigidis.

CAPVT XXXIII.

De totoneá xoxocoyollin, ſeu xoxocoyollin calido.

TOtonea xoxocoyollin,quam nonnulli arehuapatli vocant, ſeu medicinâ iuxta riuos prouenientem, radicem ſert totundam,candidam, ac totam ferè capillis inuolutam,ex quâ ſtipes vnicus prodit coccineus, cauus, raris folijs, rubreſcentibus ac vitigineis tefertus, nec palmitibus quibuſdam tubteſcentidus diſſimiles. Flores rubri & orbiculares, è pediculis longis dependentes: ſemen verò exile, & quod eluto colore in coccineum vergat incluſum vaſculis trigonis papilionum ferè formâ, in eamque figuram compoſitis, ac ſi rubreſcenti ac orbiculari membranæ circulum alterum concolorem eiuſdemque materiei, ita vt angulos rectos efficiant, inſeruens. Amarum ſaporem radix præ ſe ſert,& nonnullum acorem, tertij ſerè ordinis calorem nacta. Eadem tuſa, & inſuſa è liquore aliquo, eidem rei perutili,expurgat inteſtina, ſemen retentum pellit, inflammatis oculis confert, & vrinâ elicit, intrà verò ſumpta ſeſquidrachmæ menſurâ, humores omnes per inferna detrahit. Prouenit montanis ſaxoſiſque locis tegionum temperatarum, qualis eſt Mexicana & Tetzcoquenſis, quamobtem non deſunt qui texoxocoyollin vocent.

CAPVT XXXIV.

De tlatlauhcapatli ſecundâ.

SPecies eſt hieranei, ſed raphani radice ex rubro candeſcente, vitigineis ſolijs, floſculis coccineis, ac toſtris ciconiæ ſimilibus. Frigidâ ſiccaque & adſtringenti naturâ conſtat radix,cuius eſt præcipuus in medicinâ vſus,& acido aliquantulùm ſapote. Medetut dyſenterijs, alijſque fluxibus oculótum, inflammationi, hæmorthoidibus, ſatietati. Denique medicamentis omnibus, quæ ſimul refrigetant & adſtringunt, apte cômiſcetur, & laxitati cuiuis ferr opem. Febres teſtigerat, & calori nimio præcipuè cum humore coniuncto aduerſatut: firmat den-

denres, gingiuas comprimir ac roborat, trahit piruitam, ſedatque dolures, ſi aquâ, cui inrrita ſit, locus colluatur: rumores præter naturam maturat & rumpit, conceptionem procurat, vlceribuſque oris, & quibuſuis alijs mederur. Duæ ſunt eius ſpecies radicis, alrera verò magis in rubrum vergit, cùm vrraque rubreſcat, ſed eiſdem viribus. Sunt qui aſſerant, cum chilli tuſſi conferre, & vrinas elicere, bilem verò per ſe expurgare; quod niſi compreſſione contingat, qui fieri poſſit, non video, cùm viribus conſtet valdè adſtringentibus. Naſcitur in frigidis ac calidis regionibus, quàlis eſt Mexicenſis, & Quauhnahuacenſibus montanis ac campeſtribus locis; nec deſunt qui tlayapato vocent.

CAPVT XXXV.

De apitzalpatli tzontololotli.

APitzalpatli tzontololotli, ſeu medicamentum adſtriogens, capillos habens rotundos, quam Malinalcenſes, apud quos naſcitur, quoniam glutinoſa eſt, cacaltzin vocant, radices ſurculoſas fundit, & ex eis caules tenues & hirſutos, tereteſque, folia numeroſa ſerrata, obrotuoda, vode nomen, & ballori ſimilia, ſed tamen maiora, aſpera, hirſuta, atque cinerea; flores pallentes in extremis caulibus, chryſanthemo ſimiles, mediocres, ac multos acetuatim congeſtos. Radix eſt guſtu odora aliquantulùm, acris, calidæque ac ſiccæ ordine ferè tertio temperiei, glutinoſa, nec omnino expers amaritudinis, ac ſapore aliquantulùm reſinoſo. Radix in farinam redacta, ac terebinthinæ permixta, admotaque, genuum frigus pellit, ac ſedat dolorem; &, ſi imbecilla ob nimium laborem ſint, corroborat atque coofirmat. Ius verò decoctæ firmat dentes, adſtringit gingiuas, opitulatut dyſentericis, vteri ac renum laxitati, perfractis & paſſis laſſitudinem. Mexicani Reges ac viri primarij intrò ſumere quondam cooſueuerant cortices leuigatos, ex aquâ ſemonciç menſurâ à ludo barei, quod nos vocamus pilæ, vt à morbis qui vehementes laſſitudines ſequi ſolent, ſeſe rueteorut. Prouenit autem in collibus tegionum calidarum.

CAPVT XXXVI.

De axixpatli ocymoide, ſeu medicamento euocante vrinam, ocymi folijs conſtante.

RAdices fundit axixpatli ocymoides tenues & candidas, caules exiles, teretes ac fuluos: folia ocymi, vnde cognomen, ſed minora, & aliquantulùm vndulata. Florem purpureũ & exilem, circa ſingulos foliorum exortus. Semen initio album, poſteà nigrũ, modicumque & oblongis vaſculis contentum. Radix, cuius eſt præcipuus in medicinâ vſus, nullũ inſignem ſaporem præ ſe fert, aut oonnihil dulcem & ſaliuoſum, frigefaciẽtiq; & humidâ naturâ conſtat. Eadẽ drachmæ vnius menſura epota ex aperienti quopiam liquore, aut ex aquâ fontanâ, vrinam ciet, renes emundat, extinguitque renum & veſicæ ardorem: cacaoatl verò permixta, aluum leuiter ſoluit. Naſcitur in collibus aut montium verrucis.

CAPVT XXXVII.

De axixpatli coztic, ſeu pallidâ.

AXixparlicoztic, quam alij amamaxtla, oxylapathi lacuſtris eſt ſpecies, quãuis ſint qui axixaparli coztic ab amamaxtlâ diſtinguãt. Radix, quç ſurculoſa eſt, admodum palleſcit, vnde nomen habet, & ab illâ rhabarbari vocati Monachorũ non eſt formâ, colore & expurgantibus viribus diſſimilis, quamuis tenuior, & ſurculoſa. Vrinã egregiè euocat, trita ac ſumpta bilem purgat. Additum huius radicis puluerem æquis portionibus lichenis equini, ſtercoris canis & muris, putaminumque ouorum, à quibus pulli ſint extracti, dempris tameu mẽbranulis, certum eſt lapidem renum aut veſicæ mirè frangere, & fractum è corpore pellere. Naſcitur regionibus temperatis & frigidis iuxta lentas & ſtagnantes aquas.

CAPVT XXXVIII.

De axixtlacotl, ſeu virgâ diuretica.

AXixtlacotl, quã alij quapopoltzin, alij verò yztacxihuitl vocant, caules mittit tenues, teretes, & purpureos, è radice fibratâ hellebori albi proximæ, & in eis folia ancluſæ ſimilia, minora tameo, ſerrata, mollia, exilia, hirſuta, & inſignia interuenijs ſecundùm longitudinem procedentibus, flores per vniuerſos ferè ramos exiles ex albo palleſcentes, & velut coaceruatos, odoros, acriſque ſaporis. Radix, cuius eſt præcipuus vſus, guſtu eſt odora, tenuium partium, calidæ & ſiccæ ſecundo ordine temperiei. Radices tuſæ, & applicatæ trium drachmarum poodere, vrinam mirè euocant, epotæ verò eius extergunt meatus; colico affectu laborantibus ſubueniunt, faciei maculas emundant, ſcabiem capitum puerorũ & vniuerſi quoque corporis curant; febres euocato ſudore finiunt, minuunt ſplenem, ſedãt dolorem, flatũ cum coltol & chichicxihuitl diſcutiunt,

ſatie-

ſatietati medentur, ac diſſipant præter naturam tumores. Et quamquam hæc ita ſe habeant, ab euocando ſolùm vrinam nomen ei impoſuere, aut quia ea eſt præcipua ac præexcellentior eius dos, aut quia quidam ex Indis Medicis, qui vnam tantùm aut alteram facultatem ſingularum herbarum ſibi cognitarum norunt, & eam per manus traditam, velut hereditario iure à maioribus adeoque à parentibus ipſis etiam Medicis acceperunt, vrinæ ſolummodò ciendæ ferebant auxiliari, & nomine ipſo expreſſere; quæ omnia de reliquis etiam plantis ſimul dicta eſſe volo.

Alia eodem nomine planta eſt apud Quauhnahuacenſes, caule quadrato, folijs ſaluiæ crenatis, amaro ſapore, purpureis floribus circa poſtremos caules in ſpicarũ morem compoſitis, calidioris ac ſiccioris temperiei, quam ſimiliter aiunt febribus euocato ſudore auxiliari, montoſiſque locis prouenire, & ab hac quam deſcripſimus viribus parum differre. Prouenit deſcripta apud Mexicenſes montoſis etiam ſaxoſiſq; locis.

CAPVT XXXIX.

De apancholoâ, ſeu herbâ lymphis inſilienti.

Radices fundit apancholoa fibris perſimiles, albas, teretes, & aliquantulùm capillatas, è quibus oriuntur ſtipites quatuor circiter dodrantes longi, exiles, teretes, purpurei atque lignoſi, folijs per interualla oblongis ſalignisve referti: flores item purpurei, candentesve, prolixi, ac rari vniuerſo ferè caulium procurſu. Frigidâ ſiccaq; & adſtringenti naturâ conſtat, quamobrem oris vſtionem aut vlcera curat; aqua verò, in quâ tuſæ radices aliquamdiu maduerint, transfuſa per colum, atque potata, fluxum alui, ſed præcipuè puerorũ coërcet, & vtero gerentium abortum cohibet, efficaciùs tamen plantæ, vocatæ ab eadem gente cozticpatoneaxochitl permixta, ſimulque intrita & macerata, quin & alia permulta præſtat auxilia, quę ad prædictam temperiem videntur attinere. Prouenit campeſtribus locis regionum temperatarum, qualis eſt Tetzcocana, vdiſque & irriguis locis, à quibus habet nomen.

CAPVT XL.

De acxoyatic primâ, ſeu herbâ ſimili abieti.

Radicem profert acxoyatic pyro paruo formâ & magnitudine perſimilem, ex quâ fundit caules tenues, teretes & virides, & in eis folia tenuia, anguſta, & longa, pænè teretia, & lini quadamtenus ſimilia, ac per interualla ſena ſeptenave, & flores iuxta ſingulos foliorum aceruos longiuſculos, coccineos, & paruis quibuſdam vaſculis contentos, è quibus acini generantur cicerum magnitudine ſemine referti, ſapore & odore ferè nullo, frigidaq; & humidâ temperie. Radix in farinã redacta, ſumptaq; opportunè è frigido quopiam liquore, febres ſoluit. inebriare quoq; dicitur. Naſcitur circa montes Chiauhtlæ tetzcocanæ temperatis locis, aut paulò frigidioribus atque humentibus.

CAPVT XLI.

De acxoyatic ſecundâ.

Acxoyatic ſecunda, quam alij vocant tlachpahuaztic, ſeu ſcopas, alij verò tlaltocol ſeu humilem ac vndulatam, ob contortam radicis formam, & alij ob exilitatem pipitzahoac aut yztacpatli pipitzahoac, parua eſt herba, radicem fundens gracilem, triplo tamen ipſo caule craſſiorem contortamque ſeu conuolutam, atque candentem, ex quâ prodeunt cauliculi ſpithamam longi, tenueſque, terni aut quaterni, & in eis folia abiegnis ſimilia, vnde præcipuum eius nomen. Flores in ſupremis caulibus in ſpicas compoſiti, parui & exiles, qui principio candentes, in ſemen demum mutantur fuſci coloris. Radix, cuius eſt præcipuus in medicinâ vſus, paululùm acrem præfert ſaporem, odorem nullum, eſtque calidæ & ſiccæ ordine tertio temperiei. Eadem contuſa mediocriter, & è liquore aliquo congruenti curando affectui, matutino tempore, atque inani ventriculo, ſex obolorum pondere ſumpta, humores omnes, ſed maximè pituitam atque bilim, tum per ſuperna tum etiam per inferna citra vllam moleſtiam aut noxam vacuare ſolet, atque ita hydropicis, cachecticis, aſthmaticis, motu impeditis, corpus dolentibus, tineamq; patientibus, magnopere dicitur conferre. Poteſt autẽ, ſiue febriat æger, ſiue febre vacet, virens radix vel arida, tutiùs tamen arens, paulò minori pondere exhiberi, dum tamen vitiati ſucci redundent quos vacuare opus ſit, & cibo, quâ die ſumitur, ad meridiem vſque parcatur. Eadem tuſa reſoluta ex lotio humano, & inſtillata, morbis oculorum medetur, ac diſcutit argemata. Clementi cælo prouenit, aut paulò rigidiore, quale eſt Mexicanum.

CAPVT XLII.

De ahoaton, ſiue quercu parvá.

AHoaton, ſiue quercus parua, quam alij tlalcapolin, ſeu capolin humilem vocant, herba eſt, fundens ſtipites rubreſcentes è radice longâ & fibratâ, fuluâ, ac mediocris craſſitudinis, & in eis folia origani ſerrata chamædryóſve aut ilicis, minora tamen, vnde nomen habuit, quæ infernâ parte dilutiore virore nitent, ſupernâ verò exſaturatiore: flores coccineos, paruos & longiuſculos, acinos primò virides, mox rubros, & demum nigri coloris, nucleos fuluos continentes. Radix ſapore eſt adſtringêti & aliquantulùm amaro, non ſine quadam dulcedine: odore nullo, frigidaq; & exſiccante naturâ, quæ ſi vnciarum trium menſurâ coquatur è tribus libris aquæ fontanæ ad tertias, & ius decocti porandum propinetur vice potus, enixas corroborat, dyſenterias compeſcit, laxata renum oſſa confirmat, & acoporum medicamentorum more labores ſedat eorum qui ex longo itinere, curſu, luctâ, aut quauis aliâ ſimili occaſione delaſſati ſunt. Temperatas amat regiones, qualis eſt Tenuhetitlanica, frigidáſve, & ſaxoſa loca atque montoſa.

CAPVT XLIII.

De ahoapatli ſecundâ, ſeu quernea medicina.

HErba eſt ahoaparli quatuor ſpithamas longa, & ſurculoſis innixa radicibus, è quibus prodeunt caules teretes, leues, cinereique, & in eis folia vrticæ aut quernea, vnde vſurpauit nomen. Flores ſunt candidi, in pappos abeuntes. Radix, cuius eſt præcipuus in medicinâ vſus, acris eſt, odora, calidaq; & ſicca ordine ferè tertio. Aluum cohibet, vrinam euocat, refrigerata calefacit, flatum diſcutit, dolores lenit, ventriculum ac cerebrum firmat, & alia præſtat auxilia quæ cinnamomo tribui ſolent.

CAPVT XLIV.

De tonalxochitl Ocoitucenſi, quam alij tonacaxochitl ſeu florem cum Sole prouenientem vocant.

HErba eſt tonalxochitl Ocoitucenſis, è ſurculoſâ radice caules mittens volubiles, & in eis folia ocymi, ſed longiora, & minimè ſerrata, ac per interualla duorum palmorum. Flores magnos, longos, intus luteos, extrà nonnihil candeſcêtes, ac circa labia quæ fiſſa ſunt, purpureos. Flores, capparos vocatos olent, ac dulci ſapore conſtant. Temperies eſt mediocris, aut in frigus paululû inclinans: quamobrem pugilli menſurâ ex aquâ hordeaceâ cichoriíve epota, extinguit febres, & eryſipelatis confert admota; humidâ enim quoque eſt & glutinoſâ naturâ. Naſcitur quibuſque regionibus ac locis montoſis, amplexa arbores, etſi culturâ ad campeſtria hortenſiaque ſoleat interdum deſcendere. Eſt & alia tonalxochitl, quâ iztac tonalxocitl vocant à florum candicante colore, in hoc dumtaxat à præcedenti diuerſa, cùm facultate ac ceterâ formâ ei ſit omnino ſimilis.

CAPVT XLV.

De tonalxihuitl, quâ alij netzahualxochitl, alij verò axochiatl, alij terchpaoaztli, ſeu hueitalchapaoaztli, & tonalaxochiatl vocant.

RAdicem raphani fibratâ fundit tonalxihuitl, & ex eâ caules aliquantulùm purpureos. Folia ſalignis proxima: florem oblongum, & luteum, & in vaſculis longiuſculis ſemen. Radix eſt ſub dulcis, glutinoſaque naturâ, ac frigefacientis humectantiſq; temperiei. Folia reſoluta ex aquâ, epotaque pugilli menſurâ, aut corpori illita, febrem dicuntur extinguere, mederi laſſitudini, doloribus è morbo Gallico prouenientibus præter naturam tumoribus, qui crura capútve ob malum habitum obſederint; aſthmati item ſumpta, ſtrumiſque appoſita, diarrhœis, vſtionibus, vlceribus internis atque externis: renum ardorem mitigare, & corpora fulmine contacta fouere. Temperatis prouenit plagis, qualis eſt Mexicana, aut paulò frigidioribus, qualis eſt Amaquemequenſis. Quibuſuis in locis aſſurgit cum primis aquis, & floret cum poſtremis, vnde vocata eſt axochiatl ſeu flos aquæ.

CAPVT XLVI.

De totonilizpatli, ſeu febrium medicinâ.

HErbula eſt radicibus innixa capillis ſimilibus, vnde folia mittit ſinuoſa longaque, & quadamtenus filicis ſimilia, cuius eſt fortaſſis ſpecies: caule, flore & fructu caret. Folia tuſa, reſoluta, & ex aquâ ſumpta febres extinguunt, additis præcipuè miahuapatli & yxicahuiycaliſpatli. Naſcitur ſaxoſis in locis iuxta aquas.

CA-

CAPVT XLVII.

De atlichipincâ, ſeu aquæ guttâ.

HErba eſt atlichipinca paruula, caulem fundens breuem, tenuem ac tenerum, è radicibus ſimilibus capillis, & in eo ſolani folia piperiſve, neruis ſecundùm longitudinem procedentibus, molliora tamen & magis acuminata: ſapore & odore inſigni caret, frigidaque & humenti conſtat naturâ. Propinatur vnciæ vnius menſurâ, ex aquâ fontanâ bugloſsive, aduerſus cordis affectus, quos vehementi ardore laborantes pati ſolent; ſedat enim calorem, arcet animi deliquium, omnemq; anguſtiam & anxietatem fugat. Prouenit in calidis Pahuatlanenſibus circa loca humentia, amplexa cautes.

CAPVT XLVIII.

De achiotl, ſeu medicinâ tingendo aptâ.

AChiotl, quam Michuacanenſes chacangatiqua, & interdum quoque pamacua nuncupant, arbor eſt magnitudine, ſtipite, atque omni prorſus formâ mali medicæ, ſoliis vlmeis figurâ, aſperitate & virore ſimilibus, colore extrinſeco corticis trunci & ramorum fuluo, intrinſeco verò in viridem magis inclinante, & ligno ipſo aculeato & candenti, floribus magnis, ſtellatis, quinûm foliorum & ex albo rubreſcentibus, & fructu herinaceis ſimili, amygdalarũ viridium paruarumque formâ & magnitudine, quatuor modicis diſtincta angulis, qui ſecundùm longitudinem diſcurrunt. Hi cùm maturi ſunt dehiſcunt, oſtenduntque intra cauitatem grana quædam acinis vuarum ſimilia, admodum rubreſcentia, frigida ordine tertio, ac nonnullam ſiccitatem adſtrictionemque participantia. Regionibus prouenit calidis, locis potiùs ſiccis quàm humidis. Indi maximi æſtimant hanc arborem, atque ideò eam iuxta domicilia ſerere conſueuerunt. Folia fert toto anno, ac fructum vere edit, quo etiam tempore colligi ſolet. Materies vtilis eſt igni velut è ſilice excitando, ſi lignum ligno fricetur. Cortex verò funibus texendis, qui ſunt cannabinis firmiores: ac ſemen pictoribus coccineo colori exprimendo, innatans liquori æquè frigido. Nec minùs vtile medicis: extinguit enim, epotus aut admotus, febrientium incendia, opitulatur dyſentericis, repellitque tumores præter naturam, quo fit vt epithematis frigorificis potionibus, vocatis iulapijs, & quibuſuis infrigidantibus cibarijs & medicamentis miſceri perquam accõmodè poſſit. Additur ſemen cacaoatl refrigerij gratiâ, commendandique coloris atque ſaporis. Dentiũ dolores à cauſâ calidâ ortos leuat, corroborat, euocat vrinam, ſitimque extinguit, atque croci apud aliquas gentes gerit vicem. Excipiunt parando pigmento grana iam matura, atque in calentem aquam proijciunt, agitantque continenter eodem ſemper modo, donec totus penè color aquâ hæreat; permittunt demum ſubſidere, ac in placentulas efformant eodem pænè modo quo ſolet anil ſeu mohuitli parari ex xiuhquilitl, vt cùm opus ſit, in vſus euocetur. Eſt verò adeò tenax hoc pigmenti genus, vt ſemel illitum, vix, etſi vehementer extergas, poſſit deleri, vrinæ autem permixtum, fit indelebile. Adſtringit nonnihil, ideoque cum reſinâ permixtum medetur ſcabiei atque vlceribus, ventriculum corroborat, fluxum alui cohibet, lac auget, permixtum cruſtis cacaoatl, quem reddit innoxium, quacumque menſurâ bibatur; eius ſiquidem gratiâ facilè ac citra ſatietatis incommodum ſolet concoqui. Prouenit in calidis plagis, qualis eſt Hoitzocenſis.

CAPVT XLIX.

De acaxaxan, ſeu plantâ paluſtri & lentâ, quæque ſtatim comprimentibus cedat digitis.

HErba eſt acaxaxan, quam alij tochnacaztli, ſeu daſypodis auriculam à foliorum ſimilitudine vocant, iuxta riuos ac lacus proueniens, radice longâ, & circa geniculos fibratâ, caule gramineo aut arundinaceo, & eodem modo geniculis internodijſq; diſtincto, ac folijs ſimilibus potamogeto, cuius videtur ſpecies, poſtremò rubreſcentibus, floreque coccineo & paruo. Duas huius plantæ reperias differentias, viribus formaque perſimiles, quarum vtraque frigeſcenti humentique naturâ conſtat. Febres ſedat, ſcabiem & dyſenterias curat, animi deliquio ſubuenit, pellit vanos timores, & languenti cordi opitulatur. Prouenit temperatis regionibus, aut aliquantò calidioribus, qualis eſt Mexicana, iuxta paluſtria & aquoſa loca.

CAPVT L.

De acaxilotic, ſeu maizij culmo, aut arundine.

ACaxilotic, quam alij cecochitl ſeu florem vnicum, alij nextamalxochitl, ſeu florem frumenti Indici tlaollicâ decocti,

alij reuhxochitl, ſeu florem Principis, ac demum alij eloxochitl, ſeu florem eloti, nuncupare ſolent (vocant autem Mexicani eloten, ſpicam illam ſeu baſim prædicti frumeoti, quam vndique aceruatim conſtipant grana) radicem fundit, loogam craſſiuſculam ac ſenſim gracileſcentem fibratamque aut ſurculoſam, ex quâ multi prodeunt ſtipites, recti, teretes, tenues, & in fuluum vergentes colorem (præcipuè iuxta exortum foliorũ) quæ yyauhtlinis polygonóve ſimilia ſunt, maiora tamen, ordine circa caulem vtrimque diſpoſita, taphanum olentia, & flores per extremas partes caulium ternis velut coronis ambientes, cyaneos, oblongos, & circa vltima labra crinatos. Sapor eſt paululùm amarus, odor ferè nullus, ac vires calorificæ & ſaliuoſæ. Febres interpellatas illita aut pota ſedat trium drachmarũ pondere, ventris necat tineas, bilemque egregiè purgat. Solet autem miſceri æquis portionibus rlapalazpatli, cicimatic, pitzahoac, tlalcacahoatl, eloxochitl; & omnium pariter contuſarum duæ ſextulæ ex aquâ ſumi ad nimias menſium aluique fluxiones coërcendas. Prouenit temperatis ac planis locis, velut apud Xochimilcenſes, qui dicunt, rumoribus præter naturam non ſine maximâ vtilitate applicari, aut his qui febri ardenti aut ſinocho correpti, punctis toto corpore inficiuntur, pulſis fortaſſis per cutem humoribus, tabeſcentes impinguate, & appoſitam capiti deſipientibus conferre.

CAPVT LI.

De chicomacatl, ſeu ſextuplici arundine.

VOlubilis planta eſt, quæ, licet hominis magnitudinem aut femoris craſſitudinem vix ſuperet, tamen ſi arborem quampiam excelſam proximè nanciſcatur, illam amplexa in ſummum cacumen conſcendit. Stipitem profert fuſcum, virentes ramos, folia mali medicæ, ſed maiora, florem album, exiguum, ac fructum nullum: ſapore & odore inſigni caret, frigefacientique & lubricâ conſtat naturâ. Florum eius aqua ſtillaritia inflammationibus narium, oris & oculorum ſolet auxiliari. Folia ſumuntur ſemunciæ pondere aduerſus dyſenterias, laſſitudines ac caſus, & ſanguinis vomitiones; tumores repellunt, & coërcent, ictis locis applicata ſuccurrunt plagis, ac febres ſedant. Prouenit temperatis & frigidis regionibus, montoſis planiſque locis, velut Quauhchinanci, Quauhtepeci, & Totolapæ.

CAPVT LII.

De yztachicomacatl, ſeu chicomacatl alba.

RAdice firmatur yztacchieomacatl craſsâ, fibratâ, & longâ, ex quâ profert ſtipites, & in eis folia plantaginis minora, neruis in obliquum procedentibus diſtincta, ac flores candentes. Propinatur radix, tedacta in farinam, ictis, aut his qui ab excelſo quopiam loco ceciderunt, haud aliter ac puluis ille, cui à caſu contra quem valet, eſt inditum nomen ab officinis. Prouenit in faucibus montium calidarum regionum.

CAPVT LIII.

De acuitzehuariracuâ, ſeu herbâ aduerſâ venenis.

HAnc plantã Michuacenſes, apud quos naſcitur, acuichehuariraquam, ſeu huichoquachaquam, Mexicaoi verò à frigidâ temperie, & radicis candore, chipaoacyztic, atque alij ab ipsâ facultate, venenorum hoſtem aut aoridotum vocare ſolent. Radice conſtet obrotundâ, malo cotoneo paruo ſimili, ſed candido intus colore, extrà verò fulueſcente, ex quâ mittit caules rotundos ſeſquidodrantem longos, teneroſque, & in eorum ſupremâ parte flores paruos ex candido rubreſcentes, & coaceruatos in orbiculos; folia verò tumicis ab ipsâ ſtatim radice prodeuntia. Radix ipſa eſt præcipui vſus in medicinâ: æquali aut paulò frigidiore & humidiore naturâ conſtat, ac ſapore grato & dulci. Succus eius, ſtillatitiúſve liquor epotus qualibet menſurâ, febrium ardorem ſedat, cor roborat, venenatarum potionum ictuumque promptiſſimum tutiſſimumque eſt remedium, & maximè ſcorpionum, alexiterij & alexipharmaci præſtantiſſimi vicem ſubit, præſertim ſi radix quoque ipſa tuſa malagmatis aut emplaſtri formâ imponatur. Renum ardorem extinguit, tumores faucium, ac pectoris dolores ſedat, vrinæ obtundit acrimoniam, excitat appetentiam, & mirâ quadam & occultâ proprietate morborum omnium, quocumque modo eâ vtare, remedium eſt. Audio alteram huius herbæ ſpeciem naſci apud Michuacanenſes, baceatis folijs. Regionibus quibuſque temperatis prouenit, aut paulò calidioribus, humectis ac planis locis. Poſſet facilè deportari in Hiſpaniam, & eo cælo viuere, præcipuè ſi in calidiora loca transfetatur,

ſtratur, quippe quæ adeò ſit viuax, vt repoſita vbiuis cauleſcat, ſtipiteſque, nullâ humoris vi adſtipulante, conſueſcat ſponte ſuâ proferre.

CAPVT LIV.

De ayaquicueramo, ſeu ligno picto.

AYaquicueramo, quam Mexicani; apud quos etiā naſcitur, tlaculol quahuitl, ſeu arborem pictam, alij verò ocelulquahuitl, ſeu tigridis arborem vocant, in calidis Michuacanenſis prouinciæ regionibus copioſè prouenire ſolet. Arbor eſt magna, comataque folijs vlmeis tam gracilioribus, diſcolore materie, & quæ, præterquam quòd in aquas conjecta ſtatim mergitur, & ima petit, operibus inteſtinis & torno interpellandis aptiſſima eſt, longeque grato odore, & aſpectu. oleum inde ſtillat ſtyracem olens, ſeu ſuauem vaporem edens, ad omnia remediorum genera, quibus ſtyrax congruit, perquam accommodum.

CAPVT LV.

De atlatzon pillin, ſeu de aquoſâ herbâ appenſâ capillo.

QVem fruticem, ob loca iuxta quę naſcitur, & pediculos foliorum quos ſimiles capreolis hinc & inde effundit, atlatzon pillin vocant, alij atlatzonpillin xochitl, id eſt florem, atlatzonpillin vocare malunt. Duas reperies huius plantæ differentias, alteram à rubro colore rubram, alteram à paulò albidiore appellare licet candidam. Radicem vtraque craſſam, rubreſcentem, ac fibris refertam fundit, caules lentos, refertos molli medullâ ficulneis proximos, teretes, quatuor cubitos longos, & minimi digiti craſſitudine. vitis viniferæ folia in procurſu caulis hirſuta ac rara, florem rubrum, & oblongum, è quo fructus generatur ternis capitulis triangulis conſtans, corallorum inſtar rubreſcentibus, cibo idoneis, ac plenus nigro ſemine. Frigida primo ordine videtur, humidaque & ſalſuoſa naturâ, & ideò aqua farina radicis ſtipitiſve aliquamdiu infuſa, loco fontanæ aut fluuialis epota ab his qui fluxum ventris patiuntur, aut quemuis alium à causâ calidâ ortum morbum, breui curat. Vrinæ ardori & retentioni medetur, nec non & oculorum inflammationibus. Temperato aut paulò calidiore cælo gaudet, quale eſt Mexicanum, & Tetzcoquenſe, vliginoſóq; & campeſtri ſolo. Auguſto menſe flores erumpunt, quibus cum fructu ac folijs decidentibus, in annuos vſus velli ſolet radix atque recondi.

CAPVT LVI.

De quaquauhtzontic, ſeu trunco ſecto.

QVaquauhtzontic, quā yztacpatli Hoitzocenſes vocant, ſeu candidam medicinam, alij quaquauhton, ſeu truncum paruum, alij verò coatzontecomatl ob formam radicis rotundām, alij verò huehuelicaton, herba eſt radicis obrotundæ capillatæque, ex quâ profert caules cubitum ferè longos & teretes, folia pyri, vtraque ex parte caulis ſingula circa nodos orientia; fructum ſiliquaſtro vocato, dum adhuc viride eſt, perſimilem, ſed tamen ſpiniferum, & argenteâ refertum lanugine, ac ſemine albo contuſo. Radix, quæ pepones ſapit, ſubamara eſt, ac vim ſortitur non ſine partibus quibuſdam calidis frigorificam. Succus radicis medetur oculis inflammatione laborantibus: eadem in læuorem redacta, potaque ex aquâ ſemunciæ pondere, quater quinquieſve furunculos toti corpori innaſcentes curat, tuſa & appoſita dolores antiquos capitis mirè ſanat, febres mitigat, vrinæ calorem temperat, viarum eius vlcuſculis mederi ſolet, & dolores ventris ſedare. Naſcitur campeſtribus locis feruentium regionum. Hanc eſſe eamdem cum plantā capillatā exiſtimo, ætate tantùm differentem, aut illi formâ atque facultate parem.

CAPVT LVII.

De tletlemaczin, ſeu palâ manus igneâ.

RAdici innititur obrotundæ, & rubris fibris adauctæ, è quâ profert pediculos longos & fuluos, quibus appendēt folia magna & ſinuoſa, florem magnum & rotundum externè nigrū, ac internè candentem. Calefacit radix exſiccatque ordine quarto, ventris eſt naturæ, amara, ac ſubtilibus partibus prædita: quo fit vt trita, atque inſperſa vlceribus à Gallicâ lue profectis, maximo ſit auxilio. Sumpta verò duarum drachmarum pondere delumbibus fert opem, medetur ſcabiei humoribus illum afficientibus per cutem euocatis, ac cuticulâ prorſus exutâ: maioremque calorem illitam, quàm eſam, ferunt excitare. Naſcitur in calidis Quauhnahuacenſibus aquoſis & humectis locis.

CAPVT LVIII.

De atzoyatl, ſeu herbâ grauis odoris.

RAdice atzoyatl firmatur magnâ, fibratâ & fuſcâ, vnde prodeunt caules fruticis ferè amplitudine atque altitudine, longi, lenti, tenues & purpurei, in quibus conſpiciuntur fulia ſaligna, ſerrata tamen, aut, ſi mauis, yyauhtlina, ſed longiora, cui, & pallentibus quibuſdam floſculorum vmbellis in pappos demum abeuntium eſt ſimilis. Calidâ conſtat ſiccaque ordine ſecundo naturâ. Sapore initio graui, poſteà verò nonnihil acri, atque odorato. Folia applicata tumores diſcutiunt, dolores articulorum podagráſve atque chiragras mirâ celeritate mitigant, ventris dolorem tollunt, crurium tumores diſcutiunt, vrinam atque ſudores euocant: pectori appoſita, lactis faciunt abundantiam: morbo Gallico egregiè medentur, & alia his ſimilia ad calorem & ſiccitatem ſpectantia præſtare ſolent, & tamen Mexicanæ mulieres, etiam ex quas titici vocant, eadem herbâ vtuntur aduerſus calidas capitis puerorum eruptiones, aut quòd frigidas partes ſortiatur, aut quòd diſcuſſo humore calenti atque diſſipato videantur frigeſcere. Clementi gaudet cælo, quale eſt Mexicanum, & locis planis & aquoſis micat.

CAPVT LIX.

De azpan, ſeu ſigno ſiue vexillo.

HErba eſt azpan duorum cubitorum altitudinis, radicibus fibratum in modum, folijs amygdali ſerratis & paulò minoribus, caulibus teouibus, è quorum poſtremis flagellis flores albi erumpunt, qui priùs quàm lueant, ſimiles ſemini cotiani videntur, ac demum ſeneſcentes in pappos abeunt: à quibus flagellis flore onuſtis, & quadamtenus decumbentibus, inuenit apud indigenas nomen. Sapor eſt acris, vehemens odor, ac calefaciens & exſiccans ordine ferè quarto natura, quamobrem confricatam folijs faciem mirè dicitur extergere, lepras, tineas, lichenas, & varos, cum alijs cutis ſordidis vitijs curare; cum calce verò & tlilt-zapotl viridi, impetigines. Alia præſtar iuuamenra, quæ eiuſmodi temperiei ſolent eſſe propria & peculiaria. Succus ſiue per ſe, ſiue permixtus alijs extergentibus medicamentis, eamdem fert opem. Temperatum ſolum amat, quale eſt Mexicanum & Icheateupenſe, & campeſtria loca. Eſt & alia herba azpantli dicta eâdem ferè nominis ratione, prædictæ ſimilis, niſi folia ampliora eſſent, ac minimè ſerrata, eademque naturá & facultate: quamobrem ſunt qui eam veluti præcedenti congenerem azpan quoque vocant.

CAPVT LX.

De ayecocimatl, ſeu herbâ ſimili cimatl.

AD phaſeolorum genera, quæ apud Nouam Hiſpaniam pænè innumera ſunt, pertinere videtur ayecocimatl. Radicem verò fundit craſſam, fibratam, & breuem, ex quâ oriuntur caules tenues, teretes, virides atque volubiles. Folia pyri mediocria, obrotunda, ololiuhqui haud diſſimilia, & paululum in cordis figuram inclinantia. Flores in poſtremis ramis coccinei, & in ſtellarum modum radiati, ex quibus fiunt ſiliquæ fabalibus reliquorúmve phaſeolorum ſimiles, includentes ſemina fabas ipſas imitantia. Venit eius plantæ radix apud Indos in nutrimenti vſum; ea eſt harum gentium voracitas atque ruſticitas. Nam licet ſapore non ſit admodum ingrato, difficile tamen coquitur, duramque & fibratam præbet alimoniam. Frigidâ atque humenti naturâ conſtar, & odore ferè nullo. Succus eius oculis inflammatione laborantibus ſubuenit; radix verò cruda, aut ius decocti eius, ventriculum & inteſtina ſupra infraque vacuat. Naſcitur in agris Mexicenſibus omni ferè tempore, campeſtri vdoque ſolo, & floret decidentibus imbribus.

CAPVT LXI.

De chiantzotzolli, ſeu plantâ in humore intumeſcente.

RAdices fundit ſurculoſas chiantzotzolli, & ex eis caules quadratos & ſeſquidodrantales: folia hederâ maiora: flores candentes exiles, vaſculis oblongis contentos, in quibus demum ſemen generatur atque contioetur, candens, planum, lentium formâ. Olet thymum noſtratem, ſed è veſtigio odor langueſcit. Folia ac radices non omnino videntur expertia caloris, aut cuiuſdam adſtringentiæ & amaritudinis. Semen verò frigidum eſt aut caloris temperati, non ſine quadam lubricitate, & ſaliuoſâ naturâ, & quod ſumi ſoleat tempore matutino ac poſtremo veſpere, aduerſus febres ac dyſenterias,

terias, exteraſque defluxiones, ex aquâ vnciæ vnius pondere, miro ſucceſſu, dum tamen ventri bis aut ter applicetur emplaſtrum conſtans araneorum telis, oleo roſato, & aliquot infixis pariter ouis. Parantur ex eo, ſaccharo ac melle condito, atque interdum adiectis expurgatis amygdalis, meloniumque, & aliarum plantarum ſeminibus, pergrata quædam genera bellariorum, potionumque refrigerantium, qualis eſt chiantzotzollatolli vocata, extinguendo febrili feruori aptiſſima, ac bonum gratumque præbens alimentum. Quin belli tempore maximi habebatur: quo ſi ſaccum plenum ſecum ferrent, nihil quod alendo corpori eſſet commodum ſibi arbitrabantur deeſſe. Miſcebant verò ſemen id, io farinam redactum, maizio torrefacto atque cootrito, vt diutiùs integrum & immune à corruptione ſeruaretur: cumque expoſcebat occaſio, potionem parabant, cui interdum ſuccum meil ignem expertum, vix melli noſtrati cedentem, ac paululum ſiliquaſtri ſolebant adiungere. Vbique ſata hæc planta prouenit, locis præcipuè cultis, irriguis & aquoſis.

CAPVT LXII.

De acuilotl, ſeu plantâ volubili prope aquas proueniente.

PLantam hanc fruticémve vocant Mexicani acuilotl, quoniam humidis aquoſiſque locis naſci conſueuit, repitque per terram, aut propinquis arboribus conuoluitur. Sunt verò illius duæ ſpecies, colore tantùm, flore ac nomine diſtantes, & foliorum amplitudine. Prior enim flores fert candidos, ac folia paulò minora, vocaturque aquilotl. Alteri verò flores palleſcunt, & folia ſunt maiora, diciturque cozotic aquilotl à luteo colore florum. Caules vterque promit rotundos, purpureos, lignoſos, fragiles, tenues, & lentâ farctos medullâ. Flores yzquixochitl candidos aut pallentes, nec abſimiles odore & formâ floribus roſæ illius, quæ à recentioribus ſub moſquetæ nomine Ericum fertur, cui hic frutex totus noo omnioo diſſimilis eſt. Folia ſunt rubi, ſed circinata, oerueis diſcurſibus rectâ ſecundùm longitudinem diſcurrentibus, & odorem cucumeris ferè præ ſe ferentia. Flores in odoramenta & corollas veniunt, floridoſque manipulos Indis paſſim conſuetos ac familiares, e quibus ignis beneficio aqua ſtillatitia extrahitur, quæ valdè odora ſit atque iucunda. Folia ſunt amara, & tertio ferè ordine ſicca & calentia: quamobrem ſumpta pugilli menſurâ ex vino flatum diſcutiunt, tuſaque & admota, cootracta membra laxant, & tumores præter naturam diſcutiunt. Poteſt in Hiſpaniam, ſi adſit cura, transferri, temperato ſiquidem aut paulò frigidiore cælo exultare ſolet.

CAPVT LXIII.

De mohuitli, ſeu herbâ purpureâ.

HErba eſt radicibus innixa ſurculoſis, è quibus profert caules duos dodrantes longos, ſarmentoſos, contortos, & teretes. Flores coccineos, longiuſculos, folia ſolani, infernè ſubalbeſcentia, quæ guſtata, cucumeris indiſtinctâ ſapiunt ſimilitudine. Frigidâ aut temperatâ naturâ conſtat, glutinoſaque. Dyſenterias ac nimium menſtruorum fluxũ cohibet. Si aqua, vbi aliquamdiu tritra maduerit quoties expediat bauriatur, ſcabiem curat, inficitque lanas purpureo colore. Naſcitur in planis editiſque locis Hoaxtepeſcenſibus. Non eſt tameo io hac plantâ prætermittendum, vtrimque ab exortu foliorum prodire ramulos quoſdam paruulos, ſiue appendices refertos foliolis alijs cupreſſo ſimilibus, minoribus tamen & tenuioribus. Tales ſunt naturæ laſciuientis luſus atque varietates.

CAPVT LXIV.

De axoquen ietl, ſeu picietl ardeæ.

FRutex eſt teouium fibriſque ſimilium radicum, è quibus proferuntur caules, & in eis folia maliperſicæ, ſed maiora, amaroque ſapore prædita ſunt, & odore iucundo, calidaque & ſiccâ iuxta ſecundum ordinem temperie. Ius decocti foliorum dicitur febres extinguere; quod quî fieri poſſit, non video, niſi intenſiore calore emollito, & ad inferiorem gradum deducto ſedatis rigoribus, aut aliunde causâ vacuatâ.

CA-

PETVM LATIFOLIVM.

PETVM ANGVSTIFOLIVM.

CAPVT LXV.

De Petum, ſeu picietl vel yetl herbâ.

Herba eſt yetl radici inſiſtens breui, tenui & fibratæ, ex quâ fundit caules quinque pluréſve dodrantes longos atque hirſutos, inconditos, ſtriatos & leues: folia lata, oblonga, & perſonatæ quadamtenus ſimilia. Flores hyoſciami ſimiles, eiſq́; decidẽtibus vaſcula hyoſciami quoque æmula referta ſemine. Vocabant hanc plantam Haitini tabacum, (à quibus non ad Indos ſolos, ſed ad Hiſpanos quoq; id defluxit nomen) eò quòd ſuffumigijs admiſceretur, quæ tabacos etiam nuncupare conſueuerunt. Sunt apud noſtros, qui herbam ſacram; nec deſunt, qui nicotianam quoque vocent. Non eſt autem vnica huius plantæ ſpecies: reperias enim, & quauhyetl vocatam candidiore floſculo, caule rotundiore, ac folio leuiore & longiore. Ambæ ſunt acri ſapore, exſiccantis calidæq́; ordine quarto temperiei. E quibus intelligas licet eorum errorem, qui arbitrantur frigidas eſſe plantas, & ad hyoſciami differentias pertinentes. Nam tametſi nigranti hyoſciamo formâ diſpares haud ſint, viribus tamen pluſquam ex diametro pugnant. Quòd ſi ſoporem inducũt, non euenit ob frigus humoremve, quorum citra dubium ſunt expertes, ſed calore, excitatis nempe leuariſque in caput vaporibus qui ſomnum inducant. Iam facultates quotidiano cognitas experimento accipe. Folia ſiccari permiſſa, atque conuoluta, incluſaq́ue arundinis cauis internodijs, aut papyraceo canali, alterâ parte incensâ, alterâ verò ori naribuſque admota, atque excepto fumo obturatis ore & naribus, vt ad pectus vſque vapor inſpiratus penetrare poſſit, pituitæ expuitionem mirè euocant, aſthmati veluti per miraculũ auxiliantur, difficilemq́ue halitum & inde ortam leniunt anguſtiam. Neque prædictis morbis inſpiratus ille vapor quo diximus modo, tantùm remedio eſt, ſed vterinis etiam affectibus impensè confert, ac præcipuè ſuffocationibus, quæ ob eius aſcenſum ſolent accidere. Admoto ſiquidem medicamento indicatum ſibilo, cum dicto citiùs reſtituitur. Syncopis fugatur, & anguſtia, morſq́; magnâ ex parte in morbidæ mulieris corpus iam admiſſa atque excepta amouetur: roboratur caput, ſomnus inducitur, ſedatur dolor, ventriculus reſumit vires, curatur grauedo, laborumq́ue omnium caſuumq́ue ſenſus hebetatur, ac otium facultatis animalis (quod poſſis ebrietatem quamdam vocare) prorſus illabitur animo.

Quia

Quin folia ipſa virentia manibus oleo perunctis emollita, & velut marcida, concalfacta igne, & ori ventriculi dorſoque è regione applicata, ita tamen ne hepar attingatur, quod aliàs incenderent atque inflammarẽt, coctionem iuuant, & ſatietati egregiè medentur. Eadem tumores lienis diſcutiunt appoſita, dolores à frigore ortos ſedant, vulnera canceroſa antiquaque extergunt, carnem creant, & cicatrice obducunt, ſi ſuccum foliorum mediocriter contuſorum vulneri inſtillaueris, ac mox arentium puluerem inſpergas, & demũ folia ſuperponas, ex quibus ſuccum expreſſeris. Sanant eodem modo capiti inflictas plagas, dum tamen neque nerui neque oſſa aut læſa aut conuulſa ſint. Dolores dentium concalfacta ſedant, conuoluta, & loco dolenti aut dentibus pituitâ excauatis perforatiſve admota. Quin & foliorum puluis inſpiratus, tractuſque naribus, verbera & cuiuſuis generis ſupplicia vetat ſentiri. vires addit, auget animum, & ad labores tolerandos infractam vim: illi verò qui è cortice, quantum capiat putamen nucis, ſumpſerint, ita inebriantur, vt ſemimortui amenteſque extemplò iaceant; verùm qui eo auxilio frequentiùs quàm deceat vti aſſueſcunt, redduntur decolores, linguam geſtant ſqualidã, ac palpitans guttur, hepatis ardore afficiuntur, in cachexiamque & hydropem lapſi, mortem tandem obeunt. At qui eo pręſidio vtũtur moderatiùs, à multis alijs liberari ſolent incommodis. Nam præterquam quod morbo Gallico egregiè auxiliatur, venenatis ſagittarum ictibus mirè obſiſtit, ſi mox plaga infarciatur puluere, & ita permittatur manere, donec & puluis & venenũ in claui cuiuſdam formam copulentur, & coëant. Hoc remedij genus deſumptũ eſt ab Indis anthropophagis inſularum Haitinæ propinquarum accolis, qui cùm ab hoſtibus venenatis oppeterẽtur plagis, hac herbâ ſolâ ſibi cauentes reddebantur paſſim incolumes; cõfirmatumq; eſt teſtimonio inſulam D. Ioannis incolentiũ, qui cùm aduerſus Indos illos bellum gererent, multiſque eiuſmodi afficerentur vulneribus, ſolo hoc antidoto, atque pręſtantiſſimo alexipharmaco extremum fatum effugêre, quoties viſcera transfigi non contingebat. Quin articulares dolores ſedari, tumoreſq; eo ſolo auxilio diſcuti, apud Hiſpanos etiam conſtat experientiâ flatum diſcuti, & inueteratos rebelleſque diſſipari dolores. Pulicum etiam vitatur faſtidium, ſi iure decocti foliorum vniuerſa domus conſpergatur. Seritur vt lactuca, neque aliter, cùm expedit, transfertur & colitur, nullum, modò pingue & humectum ſit, ſolum reſpuens. Paratur ex eius folijs arefactis atque contritis decem partium menſurâ, & vnicâ calcis, medicamentum adeò ab Indis omnibus expetitum & venale, vt illo ferueant emporia. Venditur inuolutum folijs ſpicæ maizij, geſtatumque inter buccas & maxillas, ſuauem ſomnum ſenſuúmve & mentis tranquillam quietem inducit, & laborum omnium hebetat ſenſum, redditque homines ad quæuis corporis exercitia promptos atque agiles, & præcipuè ad iter agendum. Dolorem etiam dentium ac ventriculi leuat, præſtatque alia, quæ licet à nobis nominatim dicta non ſint, poſſunt ex prædictis facilè comprehendi: inter quæ illud vulgare non eſt, oleum, cui ſit intrixum, conciſum in tenuia fruſta, infuſum, colicis mederi, nec non ſuccum eius, & nucleorum liltzapotl vino permixtum, atque infuſum, quartanam arcere, ac reliquarum febrium frigora.

CAPVT LXVI.

De tlalyetl, ſeu yetl humili.

RAdici innititur tlalyetl, quam cioapatli Tunallæ vocant, ſurculoſæ, & candenti, vnde prodeunt caules referti folijs ſubalbidis, oblongis, mollibus, ſerratis & hirſutis. Flos eſt in ſummis caulibus chamæmelo ſimilis, ſed circa ambitum bellis modo, cuius eſt ſpecies, purpuraſcens. Acris eſt radix, calefacienſque & exſiccans ordine tertio. Succus eius bibitus duarum vnciarum menſurâ, tuſſi magnoperè confert, & enixis mirum in modum opitulatur. Naſcitur Xalatlauhci.

CAPVT LXVII.

De tlalyetl alterâ.

RAdicibus innititur tlalyetl altera, quam alij quaquauhtzontic, alij tonalxihuitl, alij micatlacotl & micaxihuitl vocant, fibris ſimilibus, vnde prodeunt caules tenues, teretes, ac virides, & in eis folia ſaligna, minora tamen, & non longè ab exortu veluti præcincta atque compreſſa, alijſque valdè paucis atque anguſtis ab eadem ferè parte, ternis aut quaternis prodeuntibus: flores verò aurei iuxta poſtremos caules, & exilia flagella chryſanthemo ſimiles, virentibus & obrotundis calycibus incluſi atque contenti.

CAPVT LXVIII.

De quapocyetl, ſeu tabaco ligneo.

RAdicibus firmatur quapocyetl pollicaris craſſitudinis longis, ex albo rubreſcentibus, craſſo cortice veſtitis, & candentis

tis medullæ. Folia fert parua, ſqualentia, hirſuta, obtuſa & mollia; flores luteos modicos. Radix dicitur repellere inflammationes; frigida enim eſt, ſiccaque & adſtringens, etſi nonnihil videatur præ ſe ferre amaritudinem, & calorem. Naſcitur Yztutelani.

CAPVT LXIX.

De amaquahuitl, ſeu arbore papyri.

ARbor eſt magna mali medicæ folijs flore, ac fructu candido in corymbos compoſito, ſapore & odore fere nullo, frigidaque & ſiccâ naturâ. Tepoztlanicis prouenit montibus, vbi frequenter interpolatur ex eâ papyrus, feruetque opificum turba, ſcribendo trahendiſq; lineis non multum apta, etſi non tranſmittat atramentum, inuolucris aptior, ac celebrandis deorum faſtis, façtiſque conficiendis veſtibus, ac funetanjs exurnandis, apud hos Occiduos Indus perquam accommoda atque vtiliſſima. Rami craſſiores ſecti ex arboribus, vt duret ſuboles, macerantur ex aquâ, ac per noctem permittuntur riuis aut fluminibus madeſcere. Poſterâ die vellitur cortex, emundatuſque à supernâ cuticulâ, lapide plano, ſed quibuſdã ſtriato ſulcis, inæqualique ſude ſalignâ in orbem contortâ, manubrij vice comprehenſo, multis ictibus concuſſus dilatatur. Cedit ſequax illa materies. Mox ſecatur in ſchedas, quæ alio planiore lapide rurſus verberatæ, facile inter ſe iunguntur, læuiganturque, atque ita demum aptantur in plagulas, duos dodrantes longas, aut ſeſquidodrantem plus minus latas, papyrũ noſtratem, quæ craſſior ac vilior eſt, imitantes, ſed denſiores & candidiores, at longe terſiori noſtræ cedentes. Scio nationes alias aliter atque aliter papyrum ex arborum corticibus parare. Sinas autem omnium tenuiorem, ac terſiorem, qualem nos domi ſeruamus, velut quondam è iunco; nunc verò vetus orbis ex lino redacto in farinam. Sed nobis tantùm ſermo eſt de Mexicanâ.

CAPVT LXX.

De amacoztic, ſeu papyro luteâ.

AMacoztic, quam alij texcalamatl ſeu ſaxorum papyrum, alij tepeamatl vocant, arbor eſt magna, folia ampla ferẽs, obrotunda, pinguia, purpuraſcentia, hederæ ac cordis fere figurâ; corticem alterâ parte palleſcentem ex viridi, & alterâ fuluum, in ipſis verò ſtipitibus, qui ficulnei ſunt, & leues in modum ſycomori, fructum ficubus paruis ſimilem, purpuraſcẽtem, ſemine minuto ac luluo refertum. Adhæret ſaxis non mediocriter ſpectandu miraculo. Folia ſunt ſapore & odore inſignis expertia, frigefacientis naturæ atque humectantis. Ius decocti radicum linguam febrientium humectat, pectoris doloribus confert, pituitam & bilem nondum excuſſu lacte ſupra infraq; purgat, ſi vnciæ tres totidem aquæ libris ad vſque medietatis conſumptionẽ incoquantur. Lac eius medetur vlceribus labiorum cæteriſque inueteratis. Prouenit Chietlæ montoſis aſperiſque lucis, cautes (vt diximus, indicatque nomen) amplexa. Eſt & alia eodem nomine ac temperamento arbos, quam virgarum tantùm tectarum læuiumque vſum aiunt præſtare.

CAPVT LXXI.

De amatzquitl, ſeu vnedone papyraceâ.

FOlia fert amazquitl limonis, ſed magis acuminata, comata: eſt & vmbræ tãtum gratiâ expetita. Ad genera ytzamatl videtur velut & præcedens pertinere; nam licet poma minora ſint, neque Ponticis nucibus maiora, candidis, velut & illa, diſtinguũtur punctis, & intra ſe continent granula ficulneis formâ & naturâ ſimilia. Materies etiam leuis eſt, ac parum diſtans à ficulneâ. Prouenit locis calidis, qualis eſt Chietla, vbi ferunt febrientibus ius decocti corticis radicum valdè prodeſſe.

CAPVT LXXII.

De ytzamatl, ſeu papyro nouaculari.

ARbor eſt magnitudinis vaſtæ, ita vocata, quòd amaquahuitl, ex quâ papyrus paratur, ſit ſimilis, ſed folijs nouaculæ formâ. Haitini ceibam vocant. Duæ ſunt eius ſpecies, altera folijs mali medicæ infernè diluti, ſuperne ex ſaturati viroris, fructu orbiculati, albis maculis diſtincto ac referto granuis ficuũ granis ſimilibus, edulique, & ſaporem noſtratium ficuum referente, vnde indigenæ Hiſpani arborem ficum Indicã vocant, fructum verò ficum. Arbor ſingulis quibuſque annis profert folia, largos imbres, dum viridia ac tenera ſunt, effundentia, ac velut ſtillantia. Altera latioribus, ſed tamen obtuſioribus & nigrioribus, vnde quidam tlilamatl vocare malunt, fructuque minori. Materies eſt vtrique lenta ac breuis, nec quidquã aliud intellexi quod ad vſus medicos poſſit ſpectare, præterquam quòd folia frigidã ſiccaque facultate pollent, & opitulantur vlceribus. Manam etiam vocatã ab Arabibus, ſuper eam, præcipuè apud Hoaxtepecenſes, cogi ſimil-

ſimillimam noſtrati & formâ & viribus, ſed paulò duriorem & glutinoſiorem, quamquam alijs in locis Nouæ Hiſpaniæ, quales ſunt Quauhnahuacenſes, optima, nec cedens illi quæ ex Campaniâ adfertur, ſoleat concreſcere ſuper ſalices.

CAPVT LXXIII.

De quauhtzapotl, ſeu anonâ.

QVam Mexicani Quauhtzapotl vocãt, Haitini anonam nuncupare conſueuerunt, ſub quo nomine apud Hiſpanos huius regionis incolas frequentiùs circumfertur; alij verò texaltzapotl. Arbor eſt magna amplaque, folijs malimedicæ, ſed anguſtioribus, floribus candidis tricuſpidibus, ſimilibusq; pyris muſteis gratiâ & ſuauitate odoris, fructu deſuper punctis fuluis, & virentibus variato, melonis ferè magnitudine, nec abſimili illamatzapotl, cuius interna, quæ nigro ſemine paruoq; ſcatent, ferculo vocato ab Hiſpanis candido, mollitudine, calore & ſapore ſimilia ſunt, non tamen pari gratiâ atque nutrimẽto, quod flatuoſum eſt, neque admodum probati ſucci. Germina eius dicuntur obſiſtere venenis, nuclei verò pomorum curare diarrhœas, etſi dicitur prope Tzontzonate genus quoddã anonæ prouenire, cuius ſeminis nuclei decem duodecimue ſumpti, leuiter ac ſine moleſtiâ bilem ac pituitatem purgent. Naſcitur regionibus calidis, qualis eſt Haitina inſula, & prouinciâ Nouæ Hiſpaniæ Quauhnahuacenſis.

CAPVT LXXIV.

De cochitzapotl, ſeu tzapotl ſomnifero.

ARbor magna eſt atque incondita, folijs malimedicæ, raris ac ternis ſtipitibus, albis næuis diſtinctis, floribus pallentibus & modicis, fructu verò cotonei formâ & magnitudine, vocato à noſtris Hiſpanis albatzapotl, eduli, ſaporis grati, ſed non admodum ſalubris nutrimenti, & oſſis nucleo lethali ac deleterio. Cortex arboris ſiccus eſt, ac paululum dulcis, non ſine quadam amaritudine. Folia tuſa, & appoſita nutricum papillis, infantulorum medentur diarrhœis. Oſſa vſta, & in farinam redacta, opitulantur vlceribus putridis, vitiatâ carne prorſus exeſâ atque abſumptâ, purgato vlcere, carne generatâ, ac cicatrice mirâ quadam celeritate inductâ. Poma ingeſta ſomnum conciliant, à quo inuenere nomen. Naſcitur in calidis frigidíſque regionibus.

MOLLE.

CAPVT LXXV.

De molle.

A Peruſinâ regione in Nouã Hiſpaniam, imò in Hiſpaniam Europæam planta, quam molle vocant, iam diu eſt aducta atque trãſlata. Arbos procera, viſu pulchra, & ornandis domorum compluuijs publiciſq; foris aptiſſima, comata, in latum pandens vndequaque ramos è viridi colore purpuraſcentes, vbi folia oliuæ profert, ſed longa, anguſtiora & tenuiora, ordine vtrimque diſpoſita, & obliquè verſus ramos extremos producentia. Flores exiles, albos, racematim dependentes, qui mox in fructum virentem oxyacanthæ ſemini parem, aut paulò maiorem abit, & cùm maturuent, in colorem ex albo rubreſcentem, cui nucleus durus ſubeſt, extraq; circũueſtiens membranula eiuſdem coloris. Folia ac fructus lentiſcum & eius lacrymã olent reſipiuntque, ſed commixtum fæniculo, vnde fortaſſis aliquis in lentis eam referat ſpeciem, ni malit eſſe ſui generis herbam, ſed ſapore eſt acri, ſubdulcem amaritudinem & adſtringentiam præ ſe ferenti, calidaque & ſiccâ ordine tertio naturâ. Acini caro exterior dulcis eſt, verùm quo diximus ſapore. Nucleus ventrem ſuperiorem corroborat calefacitque, inferiorem adſtringit, & (vt quidam aiunt) terebinthi vicem præſtat, ſemen verò cardamomi. Vrinam

nam elicit, vulnera recentia & inueterata conſolidat, ſanguinis fluxum retinet, curat hœmorrhoidas, nubes oculorum diſſipat, flatus diſcutit, & membra corroborat, corpora nimis fluxa & humecta exſiccat: quæ omnia luculentiùs præſtat fructus, ſeu extrinſecus admotus, ſeu intra corpus aſſumptus; gingiuas etiam denteſq; confirmat, & vlceribus oris medetur. Stillata ab eâ arbore lacryma calefaciens & adſtringens, quæ præterquam quòd ad prædicta omnia vtilis ſit, in aquam coniecta, pituitoſos mixtoſq; humores purgat. Parare ſolent ex vuis indigenæ (vt audio) vinum, acetum, & mel, ad eadem efficacia. Folia ac fructus virent toto anno, alijs ſubnaſcentibus, alijs creſcentibus, & alijs matureſcentibus. Silueſtris arbor eſt, neque vllis lenocinijs aut curâ vt proueniat opus habet, quamquam in delicijs iamdiu haberi cœperit, cultumque & indulgentiam libenter admittat. Prouenit vbique, ſed in calidis regionibus luxuriat & lætior aſſurgit.

CAPVT LXXVI.

De xochiocotzoquauitl, ſeu arbore liquidambaris Indici.

ARbor eſt magna, aceris ferè folijs in tres cuſpides duoſq; ſinus diuiſis, alterâ parte albicantibus, alterâ verò obſcurioribus ſerratiſque, & fructu herinaceo ſimili. Calidâ ſiccaque naturâ conſtat, & odore iucundo, inciſo arboris huius cortice, qui partim fuluus, partim virens eſt. Indicum fluit, vocatum liquidambarũ ab indigenis Hiſpanis, à Mexicenſibus verò xochiocotzotl, ſuauitate odoris ſtyraci perſimile, calenti ordine tertio exicantique naturâ, quod additum tabacis, caput & ventriculum confirmat. Somnũ inducit, capitis dolorem ex frigidâ causâ ortũ lenit: per ſe verò humores diſcutit, ſedat dolores, ac impetiginibus cute digitis conuulsâ medetur. Stillat ab eadem arbore aut ſponte ſuâ, aut inciſâ, oleum haud cedens prædicto liquori, aut odoris iucunditate, aut medicis vſibus. Diſcutit vtrumque flatum, ac præter naturam tumores diſſipat, coctionem procurat, ventriculum roborat, vterinis affectibus confert, & alia his ſimilia præſtat iuuamenta ſeu per ſe ſeu alijs medicamentis permixtus. Sunt qui elixis ex aquâ ſtipitibus id odoramenti parent genus, ſed vilius, ac minùs ad prædicta præſidia expetibile. Prouenit campeſtribus calidiſque locis, & interdum etiam temperatis, velut Hoeyacocotlæ, Quauhchinanei, & Xicotepeci.

CAPVT LXXVII.

De tzacutli, ſeu glutine.

RAdices fundit tzacutli aſphodelo ſimiles, candentes & fibratas, è quibus oriuntur porracea folia, lineis diſcurrentibus ſecundum longitudinem, caules recti & geniculati, in eiſq; flores è luteo purpuraſcentes iridis formâ quadamtenus ſimiles, ſed longè minores. Radix eſt frigida, humidaque & glutinoſa; ex eâ enim præſtantiſſimum gluten paratur, & valdè tenax, quo vtuntur Indi, ſed præcipuè pictores, vt pigmenta tenaciùs adhæreant, nec rerũ repræſentatæ imagines facilè deleantur. Secatur hæc in fruſta parua, & ſiccata ſole leuigatur, atque ita demum nobile illud glutinis paratur genus. Poſſet trãsferri in Hiſpaniã ſiquidem quibuſq; locis viuit, editis ac planis, ſed præcipuè calidioribus. Aiunt mederi dyſentericis radicem eius ſemunciæ pondere ſumptam: verùm ceteris etiam opitulabitur morbis, qui ex defluxione aut nimiâ laxitate ſolent oriri.

CAPVT LXXVIII.

De coatzontecoxochitl.

RAdicibus firmatur fibratis, oblongis, ac præcoci ficui adhuc vireſcenti valdè ſimilibus, virentibus, ſtriatis & contortis, ex quibus eduntur folia iridis, ſed longiora & latiora. Flores capitibus ſerpentum ſimiles, vnde nomen, rubeoque colore punctis, tamen indiſtincto, candido & palleſcente, promiſcuè micantes, & caules tenues, virentes, breues læueſque. Calidis prouenit, & interdum etiam temperatis regionibus, iuxta rupes aut arborum truncis adhærens, licet iam ad hortos cultaque loca deſcenderit, viridariaque exornet, in quibus excolitur deliciarũ ac florum gratiâ, eſt enim flos formâ ſpectabilis, liliaci odoris, & quam vix quiſquam poſſet verbis exprimere, aut penicillo pro dignitate imitari, à Principibuſque Indorum ob elegantiam & miraculum valdè expetitus & in magno habitus pretio, Blanditijs & culturâ non eget, ſed ex vnicâ radice fecundiſſimus fit prouentus. Ex hiſce floribus, atque alijs præcedentium quarumdam herbarum congenerum huic, & rubro maizio, parabantur Principibus Indorum placentæ, quas edebant contemperando ventriculi calori, ſiue is accidiſſet à ſolis æſtu, ſub cuius radijs contraxiſſent moras, ſiue ab aliâ quauis internâ causâ, externâve; frigidâ ſiquidem humentique conſtat temperie.

CA-

CAPVT LXXIX.

De chilpatli, ſeu medicinâ chilli.

RAdici inſiſtit fibratæ, è quâ prodeunt caules virentes, & geniculis intercepti ſex longi cubitos ſeptémve, & in eis folia ocymi, ſed maiora,circinata,& inferne ſubalbeſcentia. Flores modici,lutei, compoſiti in corymbos,& in coccineum inclinãtes colorem, è quibus demum compinguntur acini piperi nigro,aut baccis oxyacanthæ perſimiles. Acris eſt,calidaq; &ſiccâ ordine quarto naturâ. Initio reſinâ ſapit,poſteà vrentem oſtendit vim. Folia duorum ſcrupulorũ pondere in puluerem redacta, ac mixta decem ſcrupulis atolli, mirâ velocitate & efficaciâ corpus à cunctis expurgant humoribus ; & quartanis præcipuè medentur. Plura inducerent periculum. Dentium dolorem ſedant admota folia, palmarum lichenes eurant, membra timis dehiſcentia, ſcabiemq́; Vlceribus putridis ac cancerofis opem ferunt, infuſa aliquandiu tlaolli potioni. Lacuerrucas exedit, & tumores præter naturam rumpit. Quinque folia ſumpta aiunt dyſenteriæ mederi,exterſo fortaſſis eruore,aut adſtrictioni & doloribus articulorum. Sunt qui ſagittas eius ſucco inficiãt vice toxici,atque ita commodiùs eeruos feráſve conſternant. Prouenit in calidis Pahuatlani, Papaloticpaci, & Hoeitlalpiæ,in locis planis, & montium acclinibus ,ſeritutque & colitur in hortis medicinæ gratiâ.

CAPVT LXXX.

De chilli.

CHilli,ſeu piper Mexicanũ,planta eſt ferens ſiliquas illas, quæ ab Haitinis agris & ab antiquis,vt qnidam volunt,ſiliquaſtra, & ab Hiſpanis piper Indicũ vocantur:quod licet iamdiu in noſtrum orbem tranſlatum ſit,ibique & in hortis & in vaſis fictilibus ornamenti & vsûs gratiâ feratur, & habeatur in delicijs, tamen quoniã apud Indos multò plura eorum genera reperiuntur, & orexi excitandæ,commendandiſq́; ferculis in vſu quotidiano eſt, adeò vt nullam ſit reperire menſam ſine chilli, atque ideò quotidiano experimento ſint illius facultates notiſſimę, gratum erit non modò eorum differentias, quæ in Nouâ Hiſpaniâ proueniunt, de quibus modò agitur, verùm ſpecierũ ferè omnium formas deſcribere, vniuerſamque poſteritati facultatem & naturam tradere. Generum omnium folia ſolano ſimilia ſunt, & pænè paria, ſi quauhchilli excipias,quæ minora eadem fert: flores candidi,è quibus ſiliquæ oriuntur primò virides, mox maiori ex parte in rubrum, & demum in paſſeum inclinantes colorem, refertæ paruo ſemine, exili, candicante, contuſo in orbem efformato,acris guſtus,atque vrentis naturæ,quæ ad ſemen præcipuè attinet. Quartum caloris gradum attingunt, & tertium ferè ſiccitatis, etſi recentes excrementitio quodã humore abundent, qui totus pænè vetuſtate euaneſcat:vnde fit,vt ſępè excitato flatu Venerem ſtimulent,ac interim aluum non ſine quodam teneſmo ac ſenſu doloris,his præcipuè qui huiuſmodi condiméto anteà non aſſueuerant,leniter emolliant, quamquam eius rei acumen poſſimus non immeritò in causâ eſſe affirmare. Vrinam & menſes euocant,corroborãt ventriculum ob frigus imbecillum, coctionem eadem occaſione labefactatam iuuant, appetentiam, contemperato ex eis eum vocatis tomame intinctu, mirè excitant,& pituitoſos humores vndecumque, ſed potiſſimùm coxæ articulis adhæreſcentes, diſcutiunt & purgant. Quin aiunt hecticorum peropportunum eſſe remedium. Nutrimentum item calens ac ſiccum multumq́; præſtare,ventrem lumboſque aculeis chilli madéribus perpúrgere,ſed renes excalfacere, & inflammato ſanguine atq; iocinore,ad nephriticos,phreneticos & pleuriticos affectus,ad perineumonias,aliosq; tumores internos, puncta,& ſimilia ſymptomata,ſeu nutrimenti, vt ſæpiſſimè Indi ſolent,ſeu condimenti vice immodicè aut frequentiùs vtantur,perducere.

Prior ergo ſpecies (vt ſingulæ iam mébratim enarrentur) Mexicanis quauhchilli,hoc eſt chilli arboris, Haitinis verò, apud quos minor orbiculatior,& à minori plantâ editâ profertur, chilli montanum dicitur. Minimum eſt id omnium, & oleaſtri baccas formâ & magnitudine repræſentans: eumque omnia fere genera quarti ordinis calorem attingant, hoc ceteris omnibus ſentias vrentius, atque ideò in condimenta; non in nutrimenta venire, ſolumque intinctibus & ſalſamentis piperis loco miſceri,& toto prouenire anno.

Secundum genus chilteepin dictum,à culicibus quos paruitate & colore videtur imitari, ab alijs vocatur totouitlatl, quod eſt paſſerinum ſtercus, ob paruitatem & colorem,ab Haitinis verò huarahuao,quod licet aliquando videatur prædicto vrentius,citiùs tamen calorem amittit. At tres videas huius generis differentias,natali ſolùm loco, & tépore quo leguntur,diſtinctas. Prior vulgaris eſt,altera priori ſimilis ,ſed ſoli ratione in atrum inclinans colorem, atque ideò dicta tlilchilli, quod eſt chilli nigrum: tertia demum minor omnibus,& poſt præceden-

tem fructum media; omnes enim huius plantæ ſpecies triferæ apud Indos ſunt. Primus fructus maior eſt, poſtremus minimus, & natu medius mediocris quoque eſt magnitudinis. Seritur Septembri menſe, & à Decembri ad Calendas vſque Aprilis colligitur.

Tertium à Sole tonalchilli dictum (irriguis enim locis, ceſſantibus iam imbribus, id eſt Auguſto & Septembri menſe, ſolet ſeri, & producere fructum à Nouembri vſque ad Martium) & ab Haitinis chilli album: viride eſt primò, mox pallens aut ex pallido ruſeſcens, & demum rubrum, vt cetera circiter genera, imitatur colorem.

Quartum dictum chilcotztli à colore quo tingit croceo. Ex eo parantur condimenta. Sex ſeptémve digitos longum eſt, mediocriter tenue, interdum ex albo rubreſcens, interdum verò inclinans in paſſeum. Seritur Decembri, & Auguſto in finem vſque totius anni fit vindemia.

Quintum genus, tzinquauhyo, quoniam montanum eſt, vocatum; ab Haitinis verò corallum, ob ſimilitudinem formæ & coloris, gracile eſt, & quinque digitos longum. Seritur Martio, & totius anni diſcurſu proueniens legitur.

Sextum texochilli, ſeu maſſeum vocatum à mollitudine, longum eſt, amplũ, particeps dulcedinis, rubri coloris, atque adeò miti acrimoniâ, vt cũ taolli ſeu placentis ex Indico frumento paratis mandi conſueſcat, multiq; & optimi exiſtimetur ab Indis eſſe nutrimenti. Idem genus cùm fumo expoſitum ſiccatur, vt in annuos vſus recondi commodè poſſit, alioqui corruptioni valdè obnuxium, ob nimium humorem excrementitium quo redundat, dicitur pocchilli, totoque anno & ſeritur & fert fructum.

Eſt & aliud milohilli dictum, haud minus præcedenti, ſed in acutum tenuemq; ſenſim deſinens mucronem, tandem quoq; rubreſcens, nec ob aliud ita appellatum, quàm quòd quo tempore tlaolli, & ſeritur & metitur. Quid memorem alias ſpecies Haitinis peculiares, inter quas ea occurrit, Hiſpanis etiam oota, quę fructum fert halicacabi fructui ceraſiſque dulcibus noſtratibus formâ, colore & imagine perſimilem, arbuſto modico innaſcentem. Alias prætereà duas, quarum alteram roſtrum ſtrobili hodie vocant indigenæ, alteram verò paſſeris, vtramque ob ſimilitudinem: item maboyam boniatam, comiculatam, cacicam hortenſem, & ceteras, quarum hiſtoria, quoniam maioris eſt operæ quàm vſus, non eſt opus curioſis. Tam calidis quàm frigidis temperatiſve regionibus genera omnia proueniunt, ſed fecundiùs temperatis aut calidis.

CAPVT LXXXI.

De amamaztlâ expurgante, ſeu rhabarbaro vocato Monachorum.

RAdix huius plantæ adeò ſapore, colore, & odore, ſubſtantiâ & viribus radicem veri rhabarbari repræſentat imitaturq;, vt niſi folijs ab illo diſtaret, quæ deſinunt in acumen (nam illa ex anguſtâ origine in latius finire cernuntur) verum rhabarbarum Alexandrinum à nullo, qui vtráque plantam non expendiſſet, non iudicaretur; quamobrem hortenſem hippolapathũ congenerem eſſe vero rhabarbaro cenſemus, poſſeq; in eius penuriâ ſubſtitui, ac pares pænè vices præſtare; bilem enim benignè & cum quadam roboratione, quæ à craſſioribus & adſtringentibus accidit partibus, præcipuè vacuat felici ſucceſſu, quemadmodum (Franciſcus Hernandus inquit) nos ſumus apud Hiſpanos periclitati ante hos triginta plus minus annos, & Mexici, vbi magnus eſt eius prouentus. Diligentia Bernardini Caſtilli (cuius optimis manibus hic honos debetur) viri, dum iuuenis eſſet, in oppugnandis hoſtibus dexterrimi atque animoſi, à primo verò ſenio ad vſque obitum, & poſtremos halitus, in ſeminandis atque excolendis quibuſque raris & peregrinis plantis diligentiſſimi, in Europam tranſtulit. Quoniã verò partibus conſtat ſubtilioribus, quæ ſunt expurgantes, alijs verò craſſis atque adſtringentibus, conſueuere ijdem ſucco expreſſo veluti expurgante pharmaco drachmę vnius cum dimidiâ pondere vti; fęcibus autem eâdem menſurâ, velut aluum adſtringenti medicinâ. Quòd ſi cum totalitate ſuâ exhibere arriſerit duarum drachmarum portionem, ab his qui non difficilè ſoluentur, bilis aiunt quod ſatis ſit expurgari; cuius rei nos certiſſima fecimus experimenta. Miſcetur interdum vnica drachma ſucci vncijs duabus electarij ex tenerrimis caſſiæ nigræ fiſtulis confecti, atque ita bilem primò & maximè, ſecundariò verò pituitam expurgat. Quibuſuis locis prouenit ex culturâ, ſed maximè calidioribus, qualis eſt Quauhnahuacenſis, humecto & fertili ſolo poſt quaternos à ſatu annos. Radix eſt medicinę vtilis. Colligẽda verò ineunte vere, mundãda, ſecanda in fruſta (quæ biletos vocant) quâ magnitudine illa rhabarbari vulgaris ad nos conſueuerunt deferri, ab ortu ſuper aſſeres collocanda, ac ſæpe ſæpiùs quotidie (ne ſuccus, quo abundant, effluat) euertenda: quatriduo tranſacto, filo traijcientur firmiore, ac ſuſpendentur ad vmbram locis apertis, ſed quos radij Solis non attingant; namque ita duorum menſium interuallo ſiccari abundè ſolent, demum-

demumque recondi & ſeruari. Hæc mihi de rhabarbaro Monachorum vocato dicta ſunto, non quòd neſciam, apud Hiſpanos quoque banc plantam aliquot oppidis, non admodum à Mantuâ Carpetanâ diſtantibus, aliquando fuiſſe excultam, ſed quoniam in hac Nouâ Hiſpaniâ apud Quauhnahuacenſes in horto prædicti viri vberrimus eſt eius prouentus, vbi patrijs plantis maximè opus eſt, quòd medicamenta externa in hunc orbem per tot maria tranſlata, emarcida vitiataque tandem veniant: & vt Hiſpani meminerint, apud eos, ſi cura adſit, quantâ libeat copiâ prouenturum, hac in optimi rhabarbari penuriâ, permittentibus conſcijſque Medicis, ſuffici pro eo ſæpenumerò non incommodè poſſe. Ceterùm fabulæ, quas quidam inculcant, vt perſuadeant rhabarbarum hoc Monachorum vocatum eſſe Alexandrinum, dicentes, Turcas, cùm illis per Henricum Galliæ Regem Maſſiliæ portu & vrbe potiri licuiſſet, Gallicis quibuſdam Monachis ſemen impertitos veri rhabarbari, vnde nomen defluxit, atque inde deuectum ad Hiſpanias, & has Indias, nugæ ſunt, quibus ſit omnino deneganda fides.

CAPVT LXXXII.

De ancoas, ſeu zingibere maſculo.

FOlijs cõſtat aſperioribus & craſſioribus vulgari zingibere, eadem tamen formâ, radice quoque maiore atque craſſiore, & ſapore acriore cum quadam amaritudine. Vtuntur eo indigenæ aduerſus ventriculi & alui affectiones ortas è frigore, contuſo, & oleo nucis Indicæ conſperſo, atque ita applicato, nec non aduerſus plagas venenatas linamento intincto eodem oleo, atque ita demum adacto, addunt vim medicamenti maiorem participare marem quàm feminam. Quo etiam vina quædam ab Indis Philippicarum inſularum patari ſolent, quæ non erit incommodum modò referre. Excipiunt ſiquidem ſucci zingiberis feminæ partes quatuor, maſculi partem vnam, duas verò arundinum ſacchari, & nonnihil radicis tanglat, de quâ ſuo loco, ocymique, aut aliarum odoriferarum berbarum, ſi quæ fortè ſuppetant, piperis vulgaris grana quinquaginta, caſſiæ partes duas, rizichænicem vnum, ex iiſque omnibus efformant maſſam, quam coactam in placentas, ſiccant ad vmbram quaternûm quinûmve dierum ſpatio, mox Soli totidem lucibus exponunt. Poſteà verò recondunt in locum fumoſum, ad vſus, quoties expediat, accõmodandas. Quò enim antiquiores, aptiores exiſtimantur. Quo tempor. .ccipiunt medimnum vnum rizi mulive, . .t per horum caritatem ſeminis vocatæ boronæ, coquuntque ex aquæ portione ſufficienti, donec omnis bumor exhauriatur, abeatque in vaporem: mox aëri exponunt, & permittunt refrigeſcere, miſcentque placentæ vnius partes tres, quàm vocant indigenæ tápai, læuigatas, recônduntque in cadum haud omnino plenum, ſed inanem quatuor plus minùs vnciarum interuallo, ibique ore patulo manere permittunt, donec vigorem concipiat. Mox folijs tegunt platanorum & camotli, atque ita triduo ſinunt manere: quo tempore partem inanem cinereo implent luto, ac deſuper eiſdem contegunt folijs, atque ita ſeruant vſque in ſeſquiannum, etſi vel octo tranſactis diebus ſiat vtile, poſſitque non iniucundè potari. In quo exhauriendo hic eſt modus. Extergunt impoſitos cineres, & conſtipant herbâ prædensâ cadorum ora, implentque cauitatem aquâ, atque ita demum ſiphonibus ſugentes potant liberaliter. Infunditur autem tantum aquæ, quantum vini exhauſtum eſt, donec vires fiant imbecilliores. Conueniunt ad dolium vnum exſiccandum ſæpè numero centum Indi, cunctique ſolent inde ebrij diſcedere: quod mirum eſt, cùm magnâ ex parte ſexies dolium coronetur aquâ, quod eadem die, quâ detegitur, prorſus abſumitur, neque durat diutius. Optimum dicitur eſſe id potionis genus, & ſalubre, ceteraque vinorum horum inſulanorum genera, excepto noſtrate, ſuperare.

CAPVT LXXXIII.

De abacâ.

PLatani genus eſt abaca, ſimilis ceteris, anguſtioribus tamen folijs, fructu triangulari, decem vncias longo, cãdido callo, ac nucleis multis & nigris, cicere paulò minoribus mollioribuſque, & orbicularibus, ex quo platani genere lintea conficiontur. Naſcitur in inſulis Philippicis. Aliud genus quoque prouenit fuluo maculatum colore, fructuque paruo & tenui, in tres diuiſum differentias præcipuas, tologdato, goyot & bolongon vocatas, præter alias nonnullas, quas etſi nominibus minimè deſtitutas, nominatim piget recenſere; fructu odoro, & oris halitum in multas horas commendante, ſapnris grati, ac noſtris apianis malis, ſi exquiſitè maturuerint, minimè cedente, coloreque extrà viridi, ac diuersâ magnitudine, temperatâ naturâ aut paululum frigenti, ſed aliquantò humidiore. Flatum &

pituitam generat, ventrem emollit, & oris commendat halitum, quin poſt eſum mos eſt indigenis,ab omni potionis genere, ne ob immodicum humorem putreſcant, abſtinere.

CAPVT LXXXIV.

De amudio.

HErba eſt paluſtri apio magnitudine, folijs & ſemine ſimilis, ſed differens guſtu, qui licet initio elæoſelini ſit, deinde cumini potiùs videatur, mitis tamen eſt ac minimè horridus. Radix ſemenque obſtructiones ſplenis aperiunt, diſcutiuntque vbilibet infractos humores. Quin idem ſemen tuſum, & ex vino ſumptum, dolorem ventriculi aluique à frigore ortum placat. Ius decocti ſuccurrit iliacis nephriticiſque. Calore temperato conſtat, roborat ventriculum,cumini loco ferculis additur, nec iniucundè eo condiuntur. Prouenit Philippicis inſulis longiùs à mari temperatis locis, neque admodum humentibus.

CAPVT LXXXV.

De betre.

BEtre,quam Arabes quidam tembul vocãt,volubilis planta eſt,mali medicæ folijs,ſed oblongioribus,& iuxta extrema arctioribus interuenijs, ſecundùm longitudinem diſcurrentibus & fuluefcentibus, cùm maturuere,fructu contorto, ac lacertorum caudæ perſimili,eduli & iucundo. Amarus eſt ſapore: quamobrem Indi arecam admiſcent, & nonnihil calcis; alij licium aut caphuram vocatam à natali ſolo deburneo; nonnulli lignum aloës,& moſchum,ambarúmve: ſiquidem adiectis his ſuauem eſſe aiunt,& commanſum, halitũ oris magnopere commendare. Calidâ ſiccaque ordine tertio conſtat temperie, gingiuas & ventriculum roborat,ac dentes ſtauificat. Falluntur qui folium Indum eſſe putãt: cuius propterea hiſtoriam ſubnectam, quamquam aliàs minimè opportunam huic loco. Naſcitur in locis Indiæ Orientalis maritimis,ſeritur vitium modo,iuxtà affixis,per quę repat, pedamentis, ac præcipue arecæ ac piperis plantæ. Eſt apud me planta,quam prouenire audio locis lacuſtribus Famaicæ, folia fundens odora,longa & acuminata, pauloque illis mali medicæ anguſtiora, & interuenijs iuxtà diſcurrentibus inſignia.

CAPVT LXXXVI.

De folio Indo, quod malabathrum quoque vocant.

PRocera arbor eſt malabathrum, quam Indi tamalaparram vocant, nec betræ per omnia diſſimilis: mali enim medicæ ornatur folijs, ac circa extrema quoque anguſtioribus aut compreſſioribus, virentibus ac ternis, ſecundùm longitudinem interuenijs procurrentibus odoratis,&garyophyllos quodammodò redolentibus. Vrinam ciet, oris halitum commendat, veſtes à tineis tuetur, flatum diſcutit, frigus pellit, interna membra roborat, & nardo ſimiles vires ſortitur, quamquam mitiores, iucundiores, ac minimè ferientes caput. Prouenit in multis Indiæ locis, ſed maximè in Cambayâ procul ab aquis. Naſcitur arbor apud Nouam Hiſpaniam, piper vocarũ de tauaſco ferens, necnõ alia olens garyophyllos,de quibus ſuis egimus locis, cuius folia adeò odora ſunt, vt non immeritò pro malabathro aut habeatur, aut ſubſtitui queat.

CAPVT LXXXVII.

De buyo buyo.

ITa vocant in Philippicis inſulis ſpeciem quamdam piperis longi, apud Nouam Hiſpaniam quoque prouenientis, folijs oblongis,ſubalbidis, deſinentibus in acumen, & acribus guſtu, fructuque piperis longi, acriore tamen & odoratiore. Vſus præcipuus eſt foliorum; inuoluunt ſiquidem vnius folij portioni dimidiæ quintam vnius glandis bahei adhuc teneræ (de quâ inter ſpecies nucum Indicarum) calce conſperſam,geſtantq́ ore, & ſic ferunt corpus nutriri, cerebrum & ventriculũ roborari, iuuari coctionẽ, firmari dentes, ſedari eorum dolorem, pituitamq́ illos erodere ſolitam arceri, carnem exhauſtam iuxta eorum radices inſtaurari, faciem ac labia contrahere roſeum ruborem, ingratum oris halitum fugari, & commendari iucundum. Naſcitur in humidis locis Philippicarum inſularũ, ſeu mediterraneis, ſeu maritimis; & apud nouos quoque Hiſpanos, quibus is vſus incognitus eſt.

CAPVT LXXXVIII.

De piperis longi plantâ, aliiſque eius generibus.

PIperis longi planta, quam Philippicarum inſularum coloni buyo buyo & labiam, Mexicenſes verò, apud quos etiam naſci-

naſcitur, tlatlamcuayc etecapatli appellant, frutex eſt caules volubiles proferens & ſarmentoſos, & in eis ſolia piperis nigri, ac fructum piper longum vocatum. Folia ſunt guſtu odorata, acri ſapore, calidaque & ſiccâ ordine tertio temperie, partiumque ſubtilium fructus, nullibi plantæ ſuæ appendens. Eam aſſequitur perſectionem, quæ neceſſaria eſt vt commodè recondatur, ideoque iam maturus, & in fuluum colorem inclinans, colligitur, expanſuſque exponitur Soli, atque ita in vſus ſeruatur. Virens editur, neque ingratum præbet alimentum, aut nimis acre: reconditus verò ſenula commendat, dum tamen ignem non experiatur; ſtatim enim poſt decoctionem vim atque ſaporem amittit. Cortex ſtipitum redactus in farinam, ac intra corpus ſumptus, atram bilem aptè expurgat, & venenatas plagas, præclari alexiterij vices præbens, medetur; reſolutis neruis aut conuulſis auxiliatur, flatus diſcutit, & alios huiuſmodi morbos ortos à frigore, craſsiſve & lentis humoribus, profligat. Tres apud Nouam Hiſpaniam huius plantæ differentiæ ſunt: quinque tamen aut plures feruntur apud Philippicas inſulas. Nam præter buyo, de quo dictum eſt, & eam de quâ in præſenti ſumus locuti, alias tres numerant, quarum poſtremam buyaſamo, ſeu ſimiæ dictam, buyo quàm ſimillimam fructu eſſe ferunt, diſtare verò odore graui, perforatis folijs, & ſanioſis, acrique & adſtringenti ſapore: alias verò duas à buyo prædicto affirmant differre foliorum paruitate & aſperitate, ac præcipuè minorem: maior enim maiora profert folia, cetera ſimilis guſtus piperis nigri, ac præcipuè radicis. Fructus autem piperis longi, tenuior tamen & acrior, minor verò minoribus conſtat folijs, & ipſa arbor minor eſt. Folia ſapore & odore carent. Radix nigra eſt, cortex mellini coloris, læuis, fungoſus, acris & raborans. Radices horum binûm generum propinantur aduerſus venenatas potiones, velut alexipharmaca, drachmæ vnius menſurâ in leuorem redactæ, & ex aquâ nucis Indicæ reſolutæ, aut vino palmarum recenti. Subueniunt eadem ventriculi frigidis affectionibus ex iure decocti chamæmeli, ortiſque ex craſſis humoribus, quos percoquunt, roborato etiam ventriculo. Subueniunt ijs qui coire nequeunt ob veneficia, additis præcipuè alijs pertinentibus ad eundem vſum. Naſcuntur omnes hę ſpecies in locis humidis, vmbroſis aquoſiſque, quibus diximus regionibus.

CAPVT LXXXIX.

De arbore ferente beniui.

ARbor eſt magna, comata, & viſu pulchra, prædurâ firmaq; materie, mali medicæ folijs, minoribus tamen & anguſtioribus, infernè ſubalbidis. Fundit inciſa lacrymam vocatam beniui, cuius tria ſunt genera. Primum amygdaloides, albis maculis interſtinctum, expetitumque magnopere mercatoribus: alterum nigrius viliuſq; præcedenti: tertium verò nigrum quoque, ſed à nouellis arboribus natum, reliquis & maioris pretij, & odoris iucundioris. Omnia ſunt odora, calidaque & ſiccâ, nec non & diſcutiente naturâ. Inſeruiunt odoramentis, adhibenturque in emplaſtra. Naſcitur in ſiluis Malacæ.

CAPVT XC.

De camotli, ſeu batatâ.

QVam herbam Haitini batata vocant, nuncupare ſolent Mexicenſes à radicis formâ, quę præcipua eſt eius vtiliorque pars, camotli, cuius genera etſi iamdiu noſtris ceperint eſſe ſamiliaria, nutrimentũ, modumque ſerendi & colendi non prætermittam hoc in loco. Sunt ergo variæ eius differentię, radicis tantùm colore diſtantes (nam ſtipites omnium volubiles ſunt, anguloſa & rotunda folia, flores verò calyculorum figurâ ex albo purpuraſcentes) hæc ſiquidem extrinſecus iam ruber, internâ verò parte candeſcit, diciturque acamotl. Interdum membrana veſtiens purpuraſcit, interna verò candeſcunt, vocaturque yhoicamotl. Cùm externa niuea ſunt, penitioribus rubreſcentibus ex pallido, dicitur xochicamotl. Quandoque interna externaque rubreſcunt, aut omnino ſunt alba, vocaturque campalcamotl, aut poxcauhcamotl, nominibus à colorum varietate multis retrò ſæculis impoſitis. Radice omne genus conſtat oblongâ, interdum vaſtâ pro ſitus naturâ, eâ totidem quot dixi variante coloribus: quæ cruda, aſſa elixáve, aut varijs ex eâ ferculis paratis eſui apta eſt, ſaporemque indiſtinctâ ferè ſimilitudine caſtanearum refert, neque diſſimile præbet alimentũ, nempe bonum, craſſum tamen, ac flatui ſuſcitando opportunum (volubili, vt diximus) caule terete per terram ſparſo, tenuique, ex quo folia prodeunt per interualla folijs à noſtris vocatæ melangenæ aut mali inſani ſimilia, ac purpuraſcentia, & flores purpurei pauci

& oblongi. Seritur ramulis defoſſâ terrâ tecentibus Auguſto menſe, velliturq; radix ad vſus toto autumno, hieme atque vere. Clementi cęlo culta prouenit, & paulò quòque frigidiore aut calidiore, ſed luxurioſiùs culto ſolo atque humecto.

CAPVT XCI.

De quauhchamotl, ſeu yucâ.

FRutex eſt decẽ dodrantes longus, ac tres quatuórve digitos craſſus, præcinctus quibuſdam hemicyclis nodorum inſtar per interualla, ex alterutrâ parte ſingulis cortice fuluo, & reliquâ materiâ candenti. Medulla lenta, ac radicibus aſphodeli ſeu camotli, vnde accepit nomen, ſed craſſis, dodrantem longis, intrinſecus albis, teneris, denis duodeniſve, cortice nigro veſtitis, quales fortaſſe non ſunt alij cuipiam plantæ. Extrema caulis coccinea ſunt, pediculique & interuenia. Folia verò è viridi vergunt in purpureũ, ſed circa extrema tantum caulis vnius dodrantis interuallo ſeptena per ſingulos pediculos. Radices huius plantæ eduntur aſſæ, & ſunt batatis ſapore perſimiles. Alterum genus venenatum eſt, ſed prædicto formâ ſimile, ni priùs exprimatur ſuccus; tunc enim ex eo panem ſalubrem ac gratũ conficiunt, cacabi & xauhxauh in Haitinâ inſulâ, vbi eius eſt præcipuus vſus, vocatum. De pane qui ex hac plantâ conficitur, alibi dictum.

CAPVT XCII.

De chihic camotic, ſeu amarâ batatâ.

RAdices fundit chichic camotie batatis paruis ſimiles, coloris ex albo purpuraſcentis, calliq́ue mollis, & ex eis teretes caules & fuluos, ter citciter longos ſpithamas, ac folia pelræ aut hederæ figurâ. Radix eſt frigidæ & humentis naturæ, ſaporis & odoris ferè nullius, & pauliſper glutinoſæ. Dyſenterias ſiſtit tuſa radix, epotaq́ue ex aquâ, aut adſtringenti quopiam alio liquore. Prouenit verò in calidis Cocolani collibus.

CAPVT XCIII.

De cacamotic tlanoquiloni, ſeu batatâ purgatiuâ.

QVam cacamotic tlanoquiloni quidam vocant, alij caxtlatlapan, alij verò apitzalpatli ſolent nuncupare. Radicem hæc fundit obrotundam, candentem & teneram, vnde eduntur exiles caules, teretes & volubiles; folia peltæ Amazonicæ, hederæve formâ, ſed angulis quibuſdam inſignia. Flores maluaceos, purpureos, calyculorum figurâ cymbalorúmve. Radices duarum vnciatum menſurâ ſumptæ à cubitum eunte, aluum mirâ lenitatę & ſecuritate expurgant, tractâ etiam è venis bili ac reliquis humoribus. Quid? quòd dulci ſapore & grato conſtet, nec macianis aut pyris noſtratibus cedente. Clamitet modò improba & ſemper querula mortalitas, mille paſſim pharmacis excarnificari, in tantâ medicamentorum blandiſſimorum ſecunditate & benignitate naturæ. Naſcitur in regionibus calidis temperatiſq́ue ſponte ſuâ, atque etiam culta, pertinaci quadam viuacitate, quales ſunt Pahuatlamenſes & Mexiceoſes, poſſetq́ue in nonnulla Hiſpaniæ transferri loca.

CAPVT XCIV.

De charapu, ſeu arbore crepitante.

BRaſilij ſeu cotini ſpecies eſt chatapu, arbor Perſici magnitudine, folijs lauri & floribus valdè exilibus, ſummis ramulis appendentibus, vnde prodeunt acini globulis precarijs patandis aptiſſimi: nigri coloris, grati aſpectus, & ſpondylorum ſeu nucum Ponticarum magnitudine & figurâ. Frondes acrem quemdam ſaporem præferunt, haud ſine quadam adſtrictione & amaritudine. Indigenæ nihil quod ad medicinam ſpectet, narrant de hac arbore. Naſcitur in calidis regionibus prouinciæ Mechacaoenſis, vbi aiunt puluere eius in flumen ioſperſo, piſces torpeſcere, ita vt capi facilè poſſint, & fructum vicem ſmegmatis lauandis veſtibus præbere.

CAPVT XCV.

De tecopalquahuitl.

TEcopalquahuitl arbor eſt mediocris magnitudinis, folia vnedonis ferens, fructum glandibus ſimilem, quemdam velut ſtrobylum continentem, opertum lubricâ & reſinosâ quadam ſaluâ, atque includentem intra ſe nucleum candidum ad multa vtilem. Fuit ab hac arbore gummi illud thuri antiquorum odore, ſapore, ac viribus adeò ſimile, vt illi reputem eſſe congener. Nam & in Philippicis inſulis naſci copioſè audio, quo factum eſt, vt ab Hiſpanis huius orbis *thus ore pleno* vocetur, quamuis à quibuſdam anime Indicum dicatur. Calidâ ſunt tertio ferè ordine ſiccaq́ue, & paululùm adſtringenti naturâ,

omnes

omnes propemodum huius arboris partes, odoriſquè gratiſſimi. Ventriculum, cor, cerebrum, vterumque ſuffitu corroborant: fluxiones coërcent, pituitam abſumunt, rigores febrium arcent, & fouent membra perfrigerata, vuluamque procidentem in ſuum locum reſtituunt atque reponunt, deciduamque confirmant, ac velut affigunt. Prouenit in calidis Papaloticpacenſibus, poſſetque ad feruidiores Hiſpaniæ regiones transferri.

CAPVT XCVI.

De hoitziloxitlanethinâ, ſeu arbore reſinâ manante.

ARbor eſt mediocris, liquidã baris plantæ par, ſtipites edens læues, rectos, extrà exſaturato virore tinctos, intrà verò candentes, folia ſerrata acuminata, oblonga, & ocyminis quadãtenus ſimilia: flores paruos è cãdido in luteũ colorem vergẽtes. Guſtu arbos hæc atque etiã odore quauis ſui parte mirè refert anethũ, eiuſq; effectus præſtat, verùm efficaciores, nec ſine quadam adſtringentiâ, calidâ enim ſiccaq; prope ordinem tertium videtur naturâ. Folia tuſa illitaque; frigora febrium arcent, ius decoctorum corticum vrinam & ſudorem euocat, obſtructa aperit, & quartanam curat, trahit menſes, corroborat, tumores prætet naturam diſcutit, medetur ſatietati, firmat ventriculum, ac vapor decocti ſcorpionum ictibus medetur; & gummi odoratum fundit. Naſcitur in calidis regionibus Quauhnahuacenſibus, & vbicumque ligni truſtum infodiatur, agit ſtatim radices. Diuerſa autem arbos eſt ab eâ, quæ fœniculum reſipit, naſciturq; apud floridam regionem, etiam apud Hiſpanos ſub nomine ſaxifragæ circumfertur.

CAPVT XCVII.

De hoitziloxitl, ſeu de arbore balſami Indici.

QVam plantam Panucini cheiĉte vocant, noſtri verò balſami arborem, Mexicenſes hoitziloxitl, ſeu affluentem reſinâ, nuncupare conſueuerunt, quòd liquorem effundat Syriaco balſamo ſimillimum, neque odore aut viribus inferiorem. Arbor eſt mali Medicæ magnitudine, folijs amygdali maioribus, obrotundioribus, & magis acuminatis, floribus in extremis ramorum flagellis luteis, initio loculorum oblongorum formâ, ſed procedente tempore quorumdam velut foliorum ceteris longiorum & latiorum, in quorum extremitatis cauitate ſemina incluſa continentur candentia, & in quemdam pallorem inclinantia, oblonga, & pauliſper contorta, ſeminibus malimedicæ ſimilia, aut veriùs his quos Haitini vocant manies, ac ſacchato velut ſtrobylos noſtri incruſtare ſolent. Inciſo ergo quouis anni tempore huius arboris cortice aut ſtipite, ſed præcipuè exactis iam atque deſinentibus imbribus, liquor ille nobilis toto orbe celeber, necdum ſatis laudatus, ſtillat, quem balſamum appellant, è fuluo in nigrum inclinans colorem, ſapore acri, & pauliſper amaro, odore vehementi, ſed tamen gratiſſimo, quarto ferè ordine ſiccus ac calidus, ſubtiliũ partium, non ſine quadam adſtrictione & corroboratione. Extrahitur idem decoctis etiam ſurculis minutim inciſis ex aquâ & vitro excepto innatanti liquore, ſed viribus inferior, innumeris morborum generibus propellendis atque ſanandis vtilis: nam tres quatuórve guttæ matutino ante cibos linctæ, ventriculùm à frigidâ causá imbecillum confirmant, vrinam & renum veſicæque excrementa euocant, pelluntque è corpore, aperiunt obſtructa, ac medentur reſpirationis difficultati, ventriculi & alui dolores ſedant, commendant calorem, ac iuuenilem vigorem diutiùs conſeruant & tuentur. Quin liquor ille in peſſulos efformatus, ac obditus vuluæ, ſecundas emortuoſque infantes trahit, partum accelerat, & ſterilitatem à frigidis humidiſque ortam humoribus profligat. Dolores ab eiſdem cauſis enatos, vbicumque contingant, extrinſecus illitus ſedat. Flatum & tumores præter naturam diſcutit, cerebrum corroborat, neruorum origini impoſitus auxiliatur paralyſi, & eorum gelidis omnibus medetur morbis, colicis iliaciſque, & articulorum doloribus mirè eſt vtilis: quin vulnera recentia conglutinat, & ſanat inueterata, ac diuturnarum febrium repetentia frigora, ceruici dorſoque illitus, pellit. Idem præſtat ab ipſo ſemine expreſſum oleum, mitiùs tamen, benigniùs ac molliùs, quamuis acre quoque ſit, gratiſſimi odoris, guſtuque & odorum & ſuaue, & tertio calorificum ordine, quod nos omnium primi, ait Franciſcus Hernandus, curauimus prælo extorquendum. Eſt autem oleo, quod ab amygdalis amaris, aut nucleis Perſicorum exprimitur, ſapore atque odore ſimile, ſed odoratius, vehementius & acrimoniæ longè maioris. Regionibus prouenit calidis, qualis eſt Perũina, vnde impoſitum nomen eſt, & ad Hoaxtepecenſes hortos à Regibus Mexicanis, deliciarum & magnificentiæ gratiá tranſlata, vbi eam rurſus vidimus editis ac montoſis locis, etſi ad campeſtria iam hominum curâ atque indulgentiâ deſcenderit,

rit, cultaque & hortenſia velut coacta amet. vnde ſperare aliquis poſſit, loca Hiſpaniarum calidiora minimè refugituram. Sunt & alij liquores ſimplices atque compoſiti, quos eodem nomine Hiſpani, qui ad has regiones penetrauere, appellarit.

CAPVT XCVIII.

De tzinacancuitlatl quahuitl, ſeu arbore ferente gummi ſimile ſtercori veſpertilionum.

TZinacancuitlatl, quod laccam Officinæ vocant, gummi eſt arboris mediocris magnitudinis. Folia fert miztquitl, breuia tenuiaque, ex vtraque ramorum parte ſerie quadam procedentia; ſtipites ac ramos purpureos obtectos gummi, quod diximus, nequaquam à formicis elaboratum, vt quidam per inſcitiam putant, ſed ab ipſis arborum ramis vndequaque ſtillante, & eiſdem velut tubulis quibuſdam adhæreſcente. De vſibus eius Arabes togentur. Illud etiam notum eſt, admixtâ reſinâ maſſam ex eo gummi parari, quam lactam corruptâ dictione vocant, ſignandis litteris alijſque ſchedis aptiſſimam, additâ verò his arenâ craſſiuſculâ tusâ, percoctiſque omnibus, in placentulam cogi, quæ admota igni, e veſtigiò emolleſcat, perfrigerata verò eam duritiam ac firmitatem contrahat, quæ ferrum, lapides & gemmas exedat rumpatque, quod nos experimento ipſo cognouimus. Naſcitur apud Metztitlanenſes, apud quos etiam tlahoitolquahuitl, vel arcus arbor conſueuit appellari.

CAPVT XCIX.

De cococxihuitl, ſeu acri herbâ.

ETſi Indi plantam hanc herbam vocent, in arborum tamen ſæpenumerò magnitudinem eleuatur, duarum ac interdum trium vlnarum æquans altitudinem. A ſapore acri, quo pollet, nomen accepit. Folia ſunt polypodio non omnino diſſimilia, ſinuoſa, & magna, diſtincta venis rubreſcentibus è pallido. Flores in poſtremis ramorum flagellis ſpicati, & ex albo palleſcentes, è quibus fructus prodit paruus, racemoſus, & vtrimque deſinens in acumen, amaro & acri ſapore conſtans, multoque affluens ſucco. Stipites hirſuti ac teretes, inferne lutei, luteoq; ſucco manantes; radix magna & ſurculoſa, qualem exigunt arbores. Folia alterâ parte viridia, alterâ verò ſubalbida. Calida eſt & ſicca intra ordinem quartum, non ſine quadam adſtrictione. Surculi cortice nudati albugines atque argemata illitu diſcutiunt: ſuccus abſumit flatum, curat lichenas (quod & fructus facit) & dolores à frigidâ causâ ortos lenit. Folia medentur veteribus plagis; tuſa atque applicata, verrucas corrodunt, & præcipuè præputij ac pudendorum, quod certiſſimo ſæpè patuit experimento. Sunt qui vocant hanc arborem quauhchilli à ſapore acri & vrenti, ſiliquaſtroque chilli vocato à Mexicanis quàm ſimillimo. Prouenit temperatis calentibuſque regionibus, conuallibus & montibus, nec non incultis & horrenſibus. Sunt etiam qui totolinyxochio ſeu paſſeris florem vocent, nec deſunt qui tlacoxihuitl.

CAPVT C.

De cocoztamal, ſeu luteo tamali.

COcoztamal, quam alij cocoztic, cocozton, & cocoztli vocant, fruticis volubilis genus eſt, craſſam & pallentem radicem fundens, vnde nomina illa habuit. Caulem leuem, tenuem atque rotundũ. Folia ſinuoſa & in tres diuiſa cuſpides. Flores candidos, modicos, illis izquixochitl perſimiles, è quibus oriuntur acini, haud abſimiles ceraſis, ſed colore candentes. Radix pallet & inodora eſt: ſapor verò ſabuoſus; temperies mediocris aut paulò inferius, humiditatemque inclinãs. Vrinam mirè euocat, arenas & pituitoſa excrementa pellit, atque adeò, quidquid vrinarios meatus obſtruit, expurgat & trahit, carnemque ibidem ſuperexcreſcentem reprimit, ſi in læuorẽ redacta ſemunciæ menſurâ ex liquore aliquo aperiente ſumatur, & agglutinato puluere radicis ex oui albumine, aut oleo amygdalarum dulcium, iunco xomalli vocato, goſſipino tamen priùs filo irretito circumuolutoq;, atque ita penis cauitati admoto: quemadmodum raro quodam exemplo cognitũ eſt apud Mantuam Carpetanam Philippi II. Regiam, cùm laboraret Epiſcopus Cordubenſis, qui tunc erat Conchenſis Præſul, & à Confeſſionibus eiuſdem optimi ac maximi Regis noſtri, grauiſſimâ quadam vrinæ ſuppreſſione; eo enim præſidio ſubitò, ac veluti per miraculum, eſt liberatus, reſeratis vijs, vberrimaque vrinæ copiâ penitus effusâ, haud ſine optimâ mercede artificis, cùm tamen ille neque vnde ſumeretur id genus auxilij noſſet, aut quidquam aliud, quàm ſe alioſque permultos à quodam Indo Medico, ſibi id arcani narrante, ab eiuſmodi ægritudinibus fuiſſe ſeruatos atque ereptos. Et quamquam ſint qui contendant non eo puluere, ſed caudæ tlacuatzin animalis, curaſſe, quæ eiſdem morbis

bis affectis mirabile quoque auxilium præſtat, tamen re diligenter conſideratâ atque inquiſitâ, inuentum eſt è radice huius plantæ, non ex caudâ prædicti animalis, mutuatum eſſe quod narrauimus auxilium.

CAPVT CI.

De cempoalxochuitl, ſeu foliorum viginti floribus.

PLantæ ferentis florem, quem Mexicenſes à numeroſâ foliorum multitudine cempoalxochuitl, Hiſpani garyophyllū Indicum, & antiqui ex quorumdam falsâ ſententiâ othonam, aut Iouis florem vocant, ſeptem præcipuæ inueniuntur (quamquam ſint & aliæ) in Nouâ Hiſpaniâ differentiæ flore, nomine & magnitudine diſtinctæ. Folijs conſtant omnes tanaceti; floribus aut luteis, aut ex luteo ruſeſcentibus, facultate ordine tertio calidâ atque ſiccâ, ſapore acri, tenuibus partibus, & non ſine quadam grauitate odoris. Vi pollet diſcutienti & aperienti. Foliorum ſuccus ebibitus, aut folia ipſa contuſa, & ex aquâ epota aut vino, ventriculum gelidum contemperant, menſes, vrinam & ſudorem eliciunt: frigora intermittentium arcent illita paulò ante acceſſionem: flatum diſcutiunt, Venerem excitant, cachexiam ab intemperie frigidâ ortam curant, aperiunt obſtructa, conuulſa laxant, hydropem leuant, ventrem ex aquâ tepidâ procurant, & tandem febrium rigoribus, imò febribus ipſis, ex purgatâ per vrinam & ſudorem causâ, medentur.

Primæ ſpeciei flos eſt luteus, ceterorumque generum flores vincit foliorum amplitudine & numero; & cempoalxochitl propriè vocatur à Mexicanis, ob numeroſam mirabilemque foliorum congeriem; quorum diſpoſitione & formâ albam roſam noſtratem quadamtenus videatur imitari. Huius generis planta ceteris maior eſt, & amplioribus ornatur folijs: Secundus flos oquichtli ſeu flos maſculus dictus, ob magnitudinem foliorum & calycis, vt à primo genere totius plantæ, floris & foliorum amplitudine, longo ſuperatur interuallo, ſic reliqua in omnibus (ſi foliorum numerum excipias quo cunctis pænè cedit) ſuperat ac vincit. Tertium florum genus tlapalte cacayatli ob colorum varietatem dictum, minus eſt ſecundo, ſed folijs (vt attigimus) numeroſioribus, & è luteo in Venetum inclinantibus colorem. Huius planta minor eſt præcedentibus, & minoribus folijs conſtat. Quartum verò dictum macuilxochitl tertio ferè eſt par, ſed pallenti colore. Quintum tlapalcocatli, vel coaxochitl vocatum; prædictis omnibus minus eſt, & non vſque adeò numeroſis folijs, tertiumque colore imitatur. Sextum cacaxhochitl coztic, vel cocatli dictum, luteum eſt, & minus præcedenti. Maiuſculum eſt ſeptimum; tepecempoalxochitl nuncupatum; ſed exilioribus luteiſque floribus, qualia ſunt quoque ipſius plantæ folia, quæ ſunt omnium minima. Quibuſuis locis, & quouis tempore ſata video huius prouenire genera, ſed lætiùs incalentibus emicuere iamdiu apud Hiſpanos, lætóſque exteris quoque nationibus flores præſtitere.

GARYOPHYL. ARBORIS ICON SPVRIA CLVSII.

GARYOPHYL. ARBORIS ICON LEGITIMA CLVSII.

CAPVT CII.

De Garyophyllo.

ARbor eſt ramoſa, lauro formâ, magnitudine, folijſque perſimilis, ſed anguſtioribus & copioſis floribus oblongis, & clauorum inſtar, ſed capitulis trifidis primò candidis, mox viridibus, deinde rubreſcentibus, ac tandem in nigrum inclinantibus colorem, & in garyophylla ipſa euadentibus. Naſcitur in Malucis, vbi fructum fert, cùm reliquis in locis ſit ſterilis. Plura de hac plantâ alij, quare excuſatum erit hanc operam producere.

IOAN.

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII EX SOCIETATE IESV HISTORIÆ NATVRÆ

LIBER XVI.

CAPVT PRIMVM.

De coccis mineralibus.

NON ſolùm cæli enarrant gloriam Dei. Non ſolùm Sol, tepertâ dierũ choreâ, eructat hymnos eius; grauida quoq; terra omni ſupellectili auaritiæ eructat vnde laudes illũ. Non minimam admirationis particulã mineralia vindicant. Terreſtres quoſdã globos (quos coccos vocãt) terra parit in Occidentali Indiâ; ego dixerim illos oua Solis. Creantur ſub terrâ: ad ſtatum tempus matureſcũt, tunc edito ingenti ſtrepitu diſrumpitur terra, & globus ſubſiliens, ſpargens in ipsâ fractione varias gemmas, quibus inſertus delitebat, amethyſtós, topazios, & alios lapides cryſtallinos. Notus iam Indis gemitus ille parturiẽtis humi. Statim quærũt, quà ſonus venerat, grandinem pretioſam. Aliquando tamen accidit nullum pretioſum nucleũ continere.

CAPVT II.

De ſmaragdis.

SMaragdi matureſcũt. Priùs albi ſunt, poſt tempus incipiunt quadã parte vireſcere. Viriditas inde ſerpit, vſquequò totum calculum occupet. Inueniũtur immaturi, qui partim virides partim ſubfuſci. Indi Mantæ feruntur adoraſſe ſmaragdum, qui ouum ſtruthionis æquaret. Occultarunt deam ſuam, cùm ab Hiſpanis ſuperati fuerunt.

CAPVT III.

De margaritis.

MArgaritæ velut cæpa cruſtis inuoluitur. Tempore perit ſplẽdor natiuus, & pondus; ſed ſi exterior cortex auferatur, interior recenter ſplendet. Orizâ quoque leuiter confractâ & ſale, priſtinũ fulgorem recuperant. Solùm illæ margaritæ, quæ neſtæ dicũtur, contumaces ſuâ gratiâ gaudẽt. Quidam putant margaritas poſt pleniluniũ captas cũ tempore minui & decreſcere, non quæ ante.

CAPVT IV.

De yztli lapide.

CVltra, quibus Indi vtuntur, ait Frãciſcus Hernandus, nouacula, enſes, pugiones, quamplurimaq; alia huiuſmodi ad ſcindendum apta inſtrumenta, quibus quondã, nondum ferri vſu reperto, vti mos erat, è lapide, patriâ linguâ yztli vocato, ſolebant parari. Triplici hi colore diſtinguuntur, cyaneo ſcilicet, candenti, ac nigro, etſi tranſlucidi omnes. Fiunt ex eis apud Hiſpanos auro ornatæ atque argento aræ, maximo in pretio habitę, referentes (adeò ſunt terſi ac lucidi) ſi ſemel expoliantur interpolenturque, rerum oppoſitarũ formas mirâ perſpicuitate. Effoſſi ergo è venis, quarum multas apud Mexicanos reperias, ſecantur in fruſta mediocria, & ſuapte ſponte angulosa, confricanturque alijs aſperioribus lapillis, vt mox eminenti ligni cuiuſdam naſo pixidi vocati arcabuzij, haud abſimilis, lapide vtrimque pedis digitis maiuſculis (incuruatis in latera cruribus) comprehenſo, artifices quadam induſtriâ, ac impulſu mirabili laminas craſſiuſculas excutiant; vtrimque quadam eminentiori planitie binis dorſis, ancipitique inſignes acie, ac ſpithamam plus minus longas, gladijs noſtris paulò craſſiores, & paulò ampliures lato digito, adeoq; penetrabilis aciei, vt nihil acutius excogitari poſſit, ſed fragiles, & quæ vel facili hebeſcant deſiliantque ictu, ac minutim conterantur. Ex his cultris, ligno quatuor digitis lato, vulgariſque enſis longitudine, affixis, & gummi illo genere, quod indigenæ tzinacan cuitzatl vocant, ferruminatis, efformant enſes adeò immanes & atroces, vt vel vno ictu homo integer in duas partes ſecari contingat, modò primus ille ſit: reliqui enim caſſi pæne ſunt atque inanes; ea eſt huius teli acies atque fragilitas. Quo tempore præfractos gladiolos detrahentes, atque acuentes, rurſus addunt præfiguntq; ſagittis; quibus excuſſis arcuum flexu ac vi transfigãt hoſtes eminus pugnantes, adeoq; exanimeut: neque enim eſt harum in bello Indis minor vſus, quàm enſium noſtratibus aut in iaculandis inferior dexteritas. Huius

lapidis puluis admixtus cryſtallo, eodem modo redacto in læuorem, mirè extergit oculos,& leucomata argemataque diſſipat, exacuitque viſum.

CAPVT V.

De toltecayztli, ſeu lapide nouaculari.

TOltecayztli, ſeu lapis nouacularis varius, ſpecies habetur yztli, variata nigro ac minij colore, cuius puluerem admixtum cryſtallo ferunt argemata diſcutere, acuere viſum, & carnem eiſdem ſuperexcreſcentem abſumere.

CAPVT VI.

De yztehuilotl.

AD yztli genera referendus eſt yztehuilotl. nigerrimi eſt & nitentis coloris.

CAPVT VII.

De plumá fœtidá.

QVetzalxaquyac, ſeu pluma fœtida, ſmaragdi genus eſt valde virens, vile tamen,& minime tranſlucidum, cuius puluerem teſtantur mederi vetuſtis plagis,ac præcipuè pudendorũ. Nomen inuenit à fœtido odore, quem, dum interpolatur, ſpirare ſolet.

CAPVT VIII.

De lapide lactis.

TLacuiloltecpatl,ſeu lapis pictus,eſt candido lapillo ſimilis, niſi quòd purpureis maculis, coccineis ac virentibus ſit tranſlucidus. Fertur lac augere.

CAPVT IX.

De tlapaltehuilotl.

TLapaltehuilotl dicunt prodeſſe renum & vrinæ ardori,alligatum renibus. Fortaſſe eſt amethyſtus. alij vocant tlapaltehuilatl.

CAPVT X.

De oculo æluri.

FOrtaſſe heliotropia eſt lapis hoitzitziltetl,ſeu oculus æluri dictus. Magna eius vis apud Tototepecenſes, ſed paruulus eſt.

CAPVT XI.

De iaſpidibus viridibus.

LOcutus Franciſcus Hernãdus de eztetl, ſeu lapide ſanguinis, Virentis iaſpidis, inquit, videtur ſpecies, ſanguineis tamen guttis reſperſus. Aiunt alligatum metacarpo dyſenteriam compeſcere, aliaſq; ſanguinis defluxiones. Sunt qui alligent collo, & puluerem eius naribus diſpergãt fluente inde ſanguine, aut cuiuis alteri parti, cui effluxio contigerit. Eſt & alia iaſpidis viridis ſpecies, nouo orbi frequens & vulgaris, ſed albis cinereiſve diſtincta punctis, quam ytlibayotcam quetzaliztli vocant, ſeu obſcurum ſmaragdum (ad genus ſiquidem ſmaragdorum ipſi referunt) aiuntque brachio appenſam colicis doloribus iliaciſque mederi, atque idem præſtare vmbilico admotam, aut cuiuis alij affecto loco. Alius lapillus delatus ad me, vt viſum eſt, prædictis congener, ſed virore longè dilutiore, aut cinereo, ac paucis viridibus diſtinctus maculis, ad iaſpides virides pertinens, aut ſmaragdos viliores, quem xoxouhqui vocabant tecpatl, ſeu viridem lapillum; ſed nullam eius inſignem facultatem narrauerunt. His etiam venit annumerandus lapis virens, & ad prædictorum pertinens differentias, ſed maculis obſcurioribus reſperſus, quem vocant cuicuiltic tecpalt, ſeu depictum lapidem, quamquam in quibuſdam partibus magis tranſlucidus; cuius nihil narrant inſigne: necnon alius obſcurior atque viridior, tlilayotic vocatus, & quem quetzalyztli vocant, colicis iliaciſque ſalubris, & ad iaſpidis viridis pertinens differentias. Sunt & alij lapides, quos ytecpayoquetzaliztli vocãt, viliorum ſmaragdorum differentiæ, colicis quoque & iliacis vtiles ſubalbidæque.

CAPVT XII.

De ſuccinis.

PErgit idem Auctor, agẽs de apocconalli. Ita vocant ſuccinum noſtrũ, cuius duas indicant ſpecies, alteram quæ in flauum colorem magis inclinat, vocata tletic, ſeu flammeum apoconalli; alteram verò dilutiorem, quam quetzal apoconalli ſeu plumæ ſuccinum vocare ſolent. Ad huius genera videtur pertinere xochipaliztli, lapillus obſcurus, quamquam ad ſuccinum potiùs, quem vocant coagulatum, aut chalcedoniam gemmam, pertinere quiſpiam putare poſſit.

CAPVT XIII.

De lapide ſanguinis.

APud me habeo iaſpidem coccineum, admirandæ ſiſtendo ſanguini virtutis: fortaſſe non diſſimilis ab illo, de quo idem Franciſcus Hernandus ita ſcribit: Oſtẽdunt & aliam gemmam rubram & obſcuram, ſed viridi colore maculatam, affirmãtes ſanguinis etiam obſiſtere fluxui, quam ego inter iaſpidis quoque collocarem genera, etſi

chal-

chalcedoniæ quadãtenus videatur ſimilis. Illa verò quã eztetl vocauimus, & eiuſdẽ vſus eſſe diximus, viridior eſt, ac minùs rubra, hæc verò magis rubra eſt, ac minùs viridis.

CAPVT XIV.

De cornerinis.

COztictecpatli vocant, quas noſtri cornerinas appellare ſolent, ſeu lapides luteos; aiuntq́; cordis affectionibus ſanãdis magnopere inſeruire: quam facultatem, & ceteras omnes prædictorum lapidũ, aiunt Mexicani ab Hiſpanis accepiſſe, cùm ante aduentum eorum ſolùm eſſent eis ornamenti & luſus gratiâ, non aliter ac aurum & argentum, cochleæ ac pennæ.

CAPVT XV.

De lapidibus qui vices ferri ſupplent.

DIaphani quidam lapides in nouo orbe ad armorum vſum aptantur in ſecures, cuſpides, gladios: exiſtimo hos lapides ex ytztli eſſe, de quo iam diximus.

CAPVT XVI.

De ſapphiris.

SApphiri putamen inuentum eſt anſerino ouo grandius.

CAPVT XVII.

De auro.

AVrũ inuenitur, præter fodinas, in terræ ſuperficie, in riuis, in fluuijs, quò alluuies conſerũt. Inde extrahitur dilutâ arenâ. Cerabarois populis Numen ereditũ aurum. Non niſi expiati quęrunt, à coitu, cibo, potu, & omni oblectamento abſtinent, vt religiosè legant. Grana auri octo pondo, inuenta in Hiſpaniolâ, vnum inuentum triginta ſex librarum, quod vidit Anonymus auctor manuſcriptæ hiſtoriæ.

CAPVT XVIII.

De electro.

ELectrum purum in Occidente inuẽtum teſtatur Petrus Martyr oculatus teſtis.

CAPVT XIX.

De zuruchec, ſeu metallo plumbeo.

ARgentum viuũ notum tantũ fuit Barbaris, ſed nullius vſus: namque loco illius ad argenti beneficium aliud metallum ſufficiebatur, inuentum in aliu colle humiliori, qui iuxta Potoſi tumulũ iacet. Vocant Indi huayna Potochi, id eſt Potochi adoleſcẽtem. Hîc inuentum quoddã vilius metallum, & pænè plumbum admixtũ argento, pro hydrargyro fuit. Illud zuruchec dixere, quod ſignificat *faciens dilabi*, quoniã eius inflatione argentũ liquefieret, nec adureretur.

CAPVT XX.

De lapidibus admirationis.

INter hęc ſeria aliquam fabulã ad miſceamus. Hoc ipſo iam ſeriò agimus, dum fidem incertã fatemur. In Lybicis montibus Alard & Quemque (iacent inter Neubam & Zinchem) ſcribunt Mozaudi & Ludouicus Marmol inueniri lapides admirationis. Berh vocant Arabes. Hi non aliter quã lupi aſpectus, feruntur muteſacere conſpectores. Ex his Arabes narrant extructã ab Alexandro Domum admirationis. Ad eos quęrendos & conuehendos monuiſſe Ariſtotelem (Arcatotalis à Barbaris dicitur) ſeruum præmitti, qui lapidẽ publicaret muteſactus, iuſſus ſtatim tegere ſaxum, ne noxiũ eſſet vectoribus.

CAPVT XXI.

De lapide aqueo.

ADmirandę conditionis lapidem narrat Franciſcus Hernãdus his verbis: Sacrificus quidam oſtendit mihi gemmam etiam candentẽ, & ad cryſtallorum (vt videbatur) pertinentẽ genera, in quâ mirum erat guttulam velut aquæ interceptã, & paruâ contentam cauitate, ſemper tenere foraminis ſuperiora: quoq́; magis deprimeretur, eò auidiùs ad ſuperiora tendere; cuius naturalem rationem adhuc peruestigare nequiui.

CAPVT XXII.

De lapide ſpeculari.

CHimaltizatl ſpecies eſt lapidis diaphani & candeſcẽtis, qui in laminas tenuiſſimas numeroſasq́; philyras facili operâ dimitur, vnde habuit nomen: eſt enim chimaltizatl minerale candicans, in laminas ſectile, quod antiqui vocauere ſpeculare. Cõbuſtum gypſi vicem præbet, pigmentiq́; candido tingentis colore. Ceterùm de ſpecularibus petris antiquorum haud ingratũ erit cenſuram Guidonis exhibere. Specularia, ſeu ſpeculares lapides, materia quædã lucida erant, vt ſanctus Baſilius ſcribit, & inſtar aëris tranſparens. Hanc veteres feneſtris imponebant, vt nos vitrum. De his ſpecularibus apud Pliniũ extat, & in Iure ciuili. Nero ſacellum ſiue templũ Fortunæ ex ſpecularibus cõſtruxit, in quo qui erat extrinſecus, abſq; vllo obſtaculo conſpiciebatur, ac, vt Plinius ſcriptum reli-

reliquit, portis etiã clauſis lux ibi incluſa non tranſmiſſa videbatur. Speculares hodie non reperiuntur. Depoſita apud me quondã fuit cryſtallus ex ſimili materiâ, altior digitos duos, adeò trãſlucens, vt aër quodã modo videretur, extremis ſolum partibus viſui expoſitis. Continebat in ſe chelydrũ, qui ore aperto agnellũ quaſi degluttiturus erat, ſed ab hoc ei crux opponebatur. Erat affabre effigiata.

CAPVT XXIII.

De ſtercore Lunæ.

MElcuitlatl, ſeu ſtercus Lunæ, eſt alius lapis Nouæ Hiſpaniæ, ſimilis ſpeculari, ſeu chimaltizatl. In prætenues etiam ſecatur laminulas ex aureo colore purpuraſcentes. Medijs ignibus, mirabile dictu, non comburuntur; mirabilius, non calent.

CAPVT XXIV.

De lapide goſſipij.

YChcatetl, ſeu lapis goſſipij, eſt terræ genus candentis, quod febricitãtibus mirabili ſucceſſu ſolet ſumendum propinari ex aquâ aut liquore alio frigido. Generatur hæc in ſaxorum cauitatibus Xonotlæ, iuxta quas flumẽ ab excelſo loco fluit in præceps. Sunt huius complura certiſſimaq́; teſtimonia, nec eſt difficilis ſumptu, aut ſi non profuit, nocuit vmquam ſumenti.

CAPVT XXV.

De tlanexillo, ſeu gummi luteo.

DE tlanexillo hæc ſcribit Frãciſcus Hernandus: Gummi lutei genus eſt molliſſimi ac lubrici, quod ſaxis inuenitur adhæreſcens, ab inſilienti ſæpè verberatis vndâ. Pectoris aſperitati, tuſſique eſt vtiliſſimum; nec diſſimili ab eo quod ex poterio ſtillari ſolet. Sunt qui eiuſdem rei causâ addant tapacpatli. Prouenit Hocitlalpæ.

CAPVT XXVI.

De tapacpatli, ſeu hepatis medicinâ.

MIneraie quoddã eſt atri coloris, inter duo ſaxa Tapayolami proueniens, oppidi Hocitlalpæ, nec alibi ſcaturit. ergo quo diximus loco cogitur iuxta fauces, vnde colligi ſolet ab Indis, ac ſumeodũ præberi duarum drachmarum menſurâ. Tritum ac reſolutum ex aquâ, tuſſim antiquam atque difficilem paſſis, bis terve, aut quoties amplius expedierit. Informis verò quædam res eſt, ac hepati contuſo perſimilis.

CAPVT XXVII.

De terrâ acidâ, ſeu alumine.

EIuſdem Auctoris de tlalxocotl, ſeu terrâ acidâ, hæc ſententia eſt. Nec venis aluminis Noua caret Hiſpania: cumq́ue orbi noſtro ſciſſile, rubrũ & ſquamoſum cognita ſiot, item ex vini fæcibus & herbâ, tealli vocatâ Arabibus, confecta, & quod de plumâ ob ſimilitudinem vocant; ſi modò id verum eſt alumen; & antiqui meminerint ſciſſilis nobis cogniti, rotundi item, & liquidi nobis ignotorum, meritò dubitare aliquis poſſit, ad quod aluminis genus Mexicaoum debeat referri. Et ego liquido potius ac ſtillatitio, quàm alteri cuipiã generi putauerim annumerandum atque adſcribendũ, perſuaſus à parandi modo. Terunt ſiquidem in primis aluminoſam terrã, ac in magna quędam ac roſtrata fictilia profundunt; mox aquâ affusâ liquant; quod ſtillat, vtile eſt. Coquunt hoc quantum videtur expedire, ſed prius quàm in debitam duritiem percoquatur, in fruſtula parua diuiditur diſcinditurque, & exquiſitè coactum veoumdatur in emporijs, candens, lucidum, diaphanum, & acri adſtringentiq́; velut noſtrum ſapore. Temperant illo pigmenta ſua artifices, & coccineis adijciunt coloribus. Dentes adſtringit, ſiccat, atque extergit vlcera; excreſcentem carnem exedit abroditq́ue. Vtile eſt tinctoribus & fullonibus, ac demum totidem vſibus, quot noſtrum accommodari poteſt.

CAPVT XXVIII.

De caſeo limoſo.

AEmula caſeo eſca tecuitlatl dicitur. Scaturit nõnullis è locis aluei Mexicani lacus, perſimilis limo, & ſummas ſtatim petit aquas, vnde excipitur, verritur quærentibus, aut coaggeratur palis. Iodi extractũ & pauliſper ſiccari permiſſum ad Solem, efformant in placentulas: rurſus exponitur Soli, herbis virentibus ſuperimpoſitũ, donec exquiſitè areſcat. Ita reponitur, vt caſeus, in anni tantũ vnius vſum. Eſtur, vbi opus eſt, cum maizio torrefacto, vulgaribuſq́; Indorũ placentis. Vnaquæque limi huius vomica peculiarem ſortitur dominũ, cui mille accruos interdum annuos reddat. Sapore eſt caſei, à quo ſumpſit apud Hiſpanos nomen, ſed minùs grato, & cœni quodã odore. Color adhuc recenti cyaneus aut viridis, ſed limoſus; inueterato è viridi, nempe vergens in nigrum. Edulis exiguâ portione, eademq́; aſſumpta loco ſalis, condimentive maizij, aut quæ ex eo parantur, placentularum. Improbi eſt ac ruſticani cibi.

CA-

CAPVT XXIX.
De ſale & nitro.

SAl dicitur yztatl,de quo hæc ſcribit Frãciſcus Hernãdus: Reperias apud Nouam Hiſpaniam omnia citciter ſalis genera, quæ in reliquo proueniunt orbe, nam nec deeſt maximum yztaxalli nuncupatum, cum ſuo flore,& ſpumâ; fluuiatile,lacuſtre, fontanũ, aut puteale; neque in generando foſſili fuit alibi liberalior natura. Quid? quòd aliud inſuper genus non paucis in locis è terrâ percolatâ lymphis paratur,inferius reliquis,formatúrque in craſſiores placentas, nuncupatum patrio nomine yztayahoalli. Nec veriſſimi nitri prouentu,baurach Arabibus vocati, Indis verò tequixquitl, vlli terrarũ cedit. Vertunt id è terrâ areſcente lacu,aut è muris deradunt antriſve, roſeum ac candidum plerumque,leue,fiſtuloſum & fragile, percolatúmque formam &ſplendorem noſtratis repræſentans. Quo fit, vt mirati ſubeat illorum ſententiam, qui vulgare nitrum, & quod diſſoluendis liquandiſque metallis inſeruit ac fert opem, tormentiſque bellicis plumbeas pilas excuſſuris, ab antiquorum nitro differre enixiùs contendunt, aut ſpumam nitri,quã in antris potiſſimùm in ſpumæ formam,raram, & mirum in modum candeſcentem, & in ſpecubus aliiſque ſubterraneis meatibus conſpicias,neſciant ab aphronitro,quod mediam quamdam nitri & ſpumæ nitri naturam participet, diſtinguere atque ſeparare; contrà ab aphronitro aphrolitrum diuerſum eſſe contendentes. Paulò acrior vulgari ſale eſt nitri natura, ſed adeò ei vicina, vt ſi craſſiores particulas ſæpiùs percolando ſepares,veriſſimũ ſal ſis ex nitro extemplò habiturus. Quid dicam de ſale vocato Indo, qui ſaccharum antiquorũ eſſe cõſtat,aut de muriâ alatrone,& alaxatre vocatis, qui ſales ſunt factirij & familiariſſimi omnes nouo orbi. Naphthico tamẽ ammoniaco, & ſimilibus ſalſis venis (noſtrâ, vt opinor, incuriâ, non plagæ huius omnium ferè rerum feraciſſimæ culpâ) nondum in hunc vſque diem adinuentis.

CAPVT XXX.
De nitro.

PRæter dicta in ſuperiori Capite, adijciẽda hæc de nitro ſeu tequixquilitl: Ex lacubus æſtate arefactis verritur ſcopis,aut colligitur manibus nitri veriſſimi,& candidiſſimi aphronitri, in grana velut vulgaris ſalis coacti, copia non medioctis, ac in vſus teconditur. Abundat eo totus pænè Mexicanus lacus. Additur quibuſdam ferculis & obſonijs iucundiùs atque commodiùs ipſo ſale, nec tamen omnino ſimilem præſtat effectum; ſiquidem nonnihil acedit grarius. Extergit ex aquâ aut vino caput,amouet furfures, & alias ſordes ei innaſci ſolitas, roborátque & exſiccat, eleuat ampullas ſpumaſque non minùs ipſo ſmegmate ſiue ſapone. Propinatur ab Indis Medicis permixtum alijs medicinis,quas ijdem patli vocant; frigidumque eſſe aiunt: quo minùs mirer, camphoram adeò mordentem,& quàm celerrimè abeuntem in flammas,frigefactoriæ eſſe naturæ aſſertum à multis, nitrúmque in vinum aut lympham coniectum, mirum in modum eos refrigerare; liquores, ipſúmque grandinem,gelu ac niuem in hac re præſtandâ vincere. Emollit præterea maizij ſpicas, aquæ cui incoquuntur additum, gratiamq́; addit non mediocrem. Abluuntur eodem aquæ inſperſo, & perquam accommodè extergunrur crura ac pedes, & tuetur ea à frigore, & fiſſuris ab eo conſuetis oriri, corroboratione & adſtrictione quadam.

CAPVT XXXI.
De ſalinâ de Arayâ.

COmmemoranda eſt hîc mira ſalis officina. Tanta vis eſt in ſalinâ de Arayâ, vt ſi hodie decem oneres nauigia,intra quatriduum totidem implere poſſis. In anfractu quodam è mari ardentibus Solis æſtibus breui coagulatur ſalſus vapor. Meminit eius Petrus Martyr. In eâ,inquit, Pariæ orâ regio eſt, nouo genere ſalinarum inſignis, nomine Haraia; vi oamque ventorum agitatum ibi mare aquas impellit in adiacentem latam planitiem, quæ Sole ſuperueniente, pacato æquore congelantur in candidiſſimam ſal optimum: quo, ſi priuſquam pluat, properè adierint, onerari quirent quotquot nauigia mare ſuſtinet. Illicò namque,cadentibus imbribus,liqueſit,& ſorbetur arenâ liquor, reditq́; per terræ meatus ad ſuam originem, vnde fuerat impulſus. Dicũt alij, non è mari planitiem repleri, ſed è quibuſdam fontibus ſalientibus aquâ marinâ amarioribus, qui temouent illas aquas tempeſtate vigente. Salinas eas magnifaciunt incolæ, qui ſale non ad vſum modò patrium fruuntur, verùm etiam in laterum formam redactum, peregrinis permutatione rerum alienarum venumdant. Idem alibi inquit. Ciuitates hæ Ponti adhærentes ſal conficiunt, quo vniuerſæ illarũ terrarum nationes vtuntur, ex aquâ lacunæ ſalſę illud congelant, per foſſulas in terram ad id condenſandum aptam deductâ, congelatum concoquunt in glomos, poſt hæc aut paniculos formant, per fora & nundinas peregrinatum rerum per-

mutatione aſportandum. Muteczumæ deditij ſalis illius commoditate participes fiebant, detrectantes autem illius mandata minimè: ſine ſale propterea Taſcaltecani, & Guazuzingi, pleriqueetiam alij ſuas eſcas condiebant, qui Muteczumę imperio aduerſabantur. Idem Auctor ait: In regione Bainoæ prouinciæ in montibus Daragonis, ad milliaria duodecim à Caſpio ſalſo lacu, ſalinæ ſunt montanæ, ſaxeâ cryſtallo lucidiores candidioreſq;. Sunt & huiuſcemodi ſalinæ, quæ creſcunt mirum in modum in Laletaniâ, quæ Catalonia dicitur, ſub Duce Cardonæ, regionis illius Optimate primario. Sed nobiliores has Bainoas eſſe aſſeuerant, qui vtraſque noſcunt. Sine cuneis & ferreis clauis hoc ſcindi minime poſſe aiunt. Laletanum autem facilè frangi, & ego expertus ſum.

CAPVT XXXII.

De ſale palmarum.

CAribes ſale carent: ſubſtituunt ex palmis, quarum germina & teneriores caules adurunt; dein lixiuium ex cinere coagulant pro formâ & modulo vaſculi. Condenſatum albeſcit ad ſalis vſus, licet non ſinceros, nonnihil enim amareſcit.

CAPVT XXXIII.

De chapopotli.

FOrtaſſe bitumen Iudaicum, ab antiquis dictum chapopotli, eſt ex atro fuluteſcens, purpureo colore ſplendet, ac trifolij aſphaltitis aut rutæ grauem quemdam odorem ſpirat, & eiſdem facultatibus pollet. E Septemtrionali ſcaturit Oceano, & liquidum fluens ſtatim, in Nouæ Hiſpaniæ littora decurrit, in laminas cogitur, bina paſſuum milliaria quãdoque longas, craſſas verò duas treſve ſpithamas. Vili (tanta eſt eius in his regionibus copia) venditur pretio: vtuntur eo Mexicanę mulieres commanſo, ac paſſim non ſine voluptate quadam ore retento, ad extergendos & nitori antiquo reſtituendus dentes.

CAPVT XXXIV.

De arenâ candenti.

YZtacxalli dicitur arenæ genus Hocitlalpæ prouenìens, vbi aqua ex edito quodam præcipitatur loco, quod febricitantibus egregiam ac propè diuinam fert opem, ſi drachmæ vnius menſurâ aliquoties ſumatur. Eſt autem yztacxalli *arena candens.*

CAPVT XXXV.

De terrâ albâ.

IN planitie Venetucle ingens ſerpentium vis. Natura prouidit damno. Fodina eſt terræ albæ, & mollis; hæc hauſta liquore, præſtat probatiſſimum antidotum.

CAPVT XXXVI.

De pigmentis raris.

TEticatl, ſeu lapis ticatl, genus eſt lapidis albi, quo vſto vtũtur pictores ad album colorem exprimendum, quamuis chimalticatlo candore cedat. Texotli, ſeu ſilaticũ genus eſt terræ, in montibus quarumdã Nouæ Hiſpaniæ regionum effoſſæ. Teritur hæc, includitur faccis, atque affuſâ deſuper aquâ tenuior pars permittitur excolari: ſiccata redigitur in placẽtas cyaneas, quibus pictores eũdem colorem æmulantur. Quæ remanſit in ſaccis craſſior pars, tunditur, affuſaq; rurſus aquâ, tenuior ſecundò fluit ad eadem vtilis, quamquã dilutior atque vilior. Quod Mexicani tlahuitl vocant, nos Arabum æmulatione macram, Latini verò rubricam fabrilem appellant. Genus eſt pallentis terrę, quæ torrefacta, rubrum eueſtigiò inducit colorem, vtilis pictoribus, ædiumque parietibus ſolóve rubro inficiendis colore.

Tetlilli ſeu ater lapis genus eſt terrę in Myſtecarum regione Nouæ Hiſpaniæ pręcipuè effoſſæ, atra, & quã pictores eidẽ colori imitando paſſim vtantur, etſi alia paretur apud eos atramenti differentia. Vocatur ocotlilli, ex fumo aſſularum pinus cuiuſuis nuncupati patriâ linguâ ocotl, vnde nomen attamento. Vſtarum nempe fumus in vaſorum opertorum cauitate in pilulas coit, quas demum deraſas, in ſuis emporijs venumdare frequenter ſolent.

Tecuixtli genus eſt terræ, cuius fumo condecorare Indi denigratas trabes, ceteraſque materias, ſolent; atque inficere rudes quaſdam & modici ſumptus tabellas.

Xicaltetl eſt aliud candidum ac minerale pigmentum, quo xicaræ vocatę quãprimùm illinuntur, vt alij deſuper appoſiti colores tenaciùs adhæreſcant, neę valeant facilè deradi, aut vllâ violentiâ deleri.

Tecocahuitl eſt ochræ aut terræ pallentis quoddam genus, quo pictores luteum colorem imitantur. Cuti hæc frigore dehiſcenti opitulari conſueuit. Sunt ex hiſce mulieribus, quæ faciem illo fucent; viri autem corpus vniuerſum eodẽ inficere conſueſcebant, cum olim eſſent impetum in hoſtes facturi, aut aditurí bellum, ita enim illis fore terrori, habebant perſuaſum.

C A-

CAPVT XXXVII.

De terrâ fœtidâ.

DE tlalyac,ſeu terrâ fœtidâ,inquit Franciſcus Hernandus: Effodiuntur apud Nouam Hiſpaniam myſeos, quod ijdem tlalyac vocant, noſtri verò Arabes queazcg, duæ differentiæ: altera formâ terræ, ſed laminulis argenteis aut aureis interſtincta, altera ad lapidis naturam magis accedens, nigraque. Ambæ ſunt calidæ, ſiccæ, atque adſtringentis naturæ,& acri guſtu. Conficiunt ex eis indigenæ atramentum, quamquam idem,ex hædarum fumo,in fictilia excepto vaſa,& poſtquam in glebas coactus eſt, deraſo, velut antiquos etiam feciſſe conſtat, ſoleant interdum parare. Excitanr etiam eo medicamento Braſilij colorem. eſt enim citra dubium antiquorum myſi, aut illi velut chalcitis & pſori congener.

CAPVT XXXVIII.

De ahuachtetl.

LApis eſt candens & tranſlucidus, iuxta Panucinorum flumina repertus, cuius puluis ex aquâ ſumptus dicitur febribus ardentibus,& quas puncta comitantur, mederi.

CAPVT XXXIX.

De Alcececæ lapide.

ALlatus eſt, inquit Franciſcus Hernandus, ex oppido Alcececâ regionis Panucenſis, lapis quidam cryſtallo pænè ſimilis,ſed ſuffuſcus,cum bituminis genere quodam atro dutoque; quorum ramenta æquo pondere ſumpta aiunt mirâ breuitate inſanientibus mederi. Verùm neque nomen mihi dictum eſt, neque pondus. ſunt tamen apud nos & lapis & bitumen.

CAPVT XL.

De eztetl.

INuenitur in regione Panucenſi alius lapis è nigro fuleſcens, & in chalybis inclinans colorem, prægrauis, cuius ramenta ſumpta dyſentericis medentur, ac ventris dolori: naribus verò inſperſa, ſanguinem ab ipſis fluërem ſiſtunt,& hemicraniæ medentur. Et quamquam lapis apud nos fit, non potuit tamen ab Indis extorqueri vbi proueniat, aut repetiri poſſit.

CAPVT XLI.

De tzocui omitl lapide.

IN Chichimecis quoque lapis quidam reperitur ex albo in cinereum vergens, leuis ac pumiceus, à quibus vbi naſcatur non poteſt extorqueri, etſi fingant Angelotum eſſe os. Madentem hic lapis terram oler, nec malo ſapore conſtar, quo fit vt exiſtæ ramenta eius fumant, nec non lateris patientes dolorem, aut febres, cum æquâ portione radicis quam lucheanmec vocant, ab arbore quadam magnâ apud Chichimecas naſcentem, vt ijdem ferunt, depromptam. Eiuſdem lapidis ramenta conjecta in nares, aiunt ſedare capitis dolorem.

CAPVT XLII.

De ambiâ bituminis genere.

IN Peruinâ Prouinciâ fluit bituminis genus quoddam mellis colore, lentoreq́; & odore tacamahacæ, in fontem quemdam mari propinquum, morbis antiquis,& à frigore ortis, ſedaudiſque doloribus, & flatui diſcutiendo valdè vtile; toborans diſſipanſque tumores præter naturam, & patribus, quibus admouetur, mordicus adhæreſcens. In eadem prouinciâ Incollao extrahitur è ceſpitibus, palis impoſitis atundinibúſve, expoſitiſque Soli, liquor fuluus, & grauis odoris ad eadem vtilis, & recentibus plagis conglutinandis atque medendis. Hæc ex Franciſco Hernando. Poſteà Monardis ſententiam producam.

CAPVT XLIII.

De tecopalli ſaxeo.

INnaſcitur tecopalli, ſeu gummi ſaxeum, cautibus, haud diſſimile adnaſcenti quibuſdam arboribus, nomine, odore, formâ & facultatibus, verùm efficacius, ac præcipuè ad arcendos vapores ſuo capitis dolores,& in cuius foraminibus veſparum quoddam genus prolem edunt, vermiculóſve, qui ſedandis dentium doloribus, ſi tuſi ex oleo amygdalarum dulcium maxillis illinantur, mirabiles ſunt. Naſcitur apud Quauhnahuacenſes, vbi lapidum violatorem vocare conſueuerunt.

CAPVT XLIV.

Vnde Rex Salomon tantâ auri vim coëgerit.

NOlo prolixas quæſtiones implicare: dumtaxat exhibebo ſententiam Petri Iattici, vbi in Sophalam incidit, de quâ

hæc habet : Regnum hoc auri ſerax eſt ; in plurimis enim illius prouincijs venæ ſunt , è quibus auri magna eruitur copia, ac præſertim io regno Toroâ; in quo etiamnum veterum ædificiorum lapideorum ſupeſunt veſtigia , quæ & magnitudine , & ſplendore, cum veterum ſunt Romanorum ædificijs comparanda. Hanc ob cauſam non deſunt qui credant , hinc Salomonem , ac deinde Reges omnes Hebræos, quud ſingulis tribus annis, teſte Scriprurâ, ex Ophir (quá Sefalam aut Sephalam eſſe dicunt) accipiebát, aurum eduxiſſe. Septuaginta enim Interpretes *Soupheir* aut *Sopheiram* nuncupant , quod nomen *Sophale* affine admodum eſt. Et hæc referuot incolæ (teſte Thomâ Lopeſio in ſuo Itinerario Indico) peoes ſe libros eſſe, qui Salomonem hinc omne ſuũ accepiſſe aurum teſtentur. Alibi tamen diximus, probabilius videri, io auream Cherſoneſum , vel regionem quæ à Pegu ad vſque Malacam cum inſulâ Sumatrâ extenditur , quæ & auri venis, & alijs rebus ad Salomonem deferri ſolitis, qualia ſunt gémæ, ſimij, pauones, ebur, & liguum quod thyinum in Scripturâ nominatur, abundabat, nauigationem inſtitutam; hæc ſiquidem omnia in Indiâ Orientali, non verò in Sofalâ (auro & ebore excepto) reperiuntur, vti nec in Peru, quam nonnulli eſſe Ophir voluot, cuius ſacrę meminere Literæ; ebore enim & ligno thyino caret.

CAPVT XLV.

De Maranonibus fluuiis.

AQuam dixit Thales valentiſſimũ elementum: ego mirificentiſſimum quoque dixerim. Memorabo aliquos fluuios, fontes, maria, digniſſima miratu. Fluuius de Orellanâ per quinquaginta leucas diffunditur, cũ pelago ſe dat, ſi angulos terrę reſpiciamus, ſexaginta. Hic amnis princeps eſt omnium qui Peru alluunt , ab Indis propterea Apurimac dictus, id eſt *præcipuus*. Dicitur etiã Capac mayu, id eſt *fluuius auguſtus*. Capac enim agnomen regiũ eſt. Anno 1555. ingentes rupes in illum collapſę intermiſerunt per triduũ torrentem, donec montem illum ſuperarunt aquæ quatuordecim leucas ſupergreſſæ , interim incolæ inferioris plagæ admirati vaſtum illum fluuiũ repente ſiccum, orbem finiri credidere. Circumcurrit periodum 2000. leucarũ. Mare effuſus dulce facit ambitu centum leucarum. In exitu penè iungitur cum vaſto alio fluuio Marannone, qui ampliſſimo etiam rictu viginti leucarum immergitur pelago. Vicinitas hæc (tantùm diſtant ibi ſexaginta leucas) confundit hos fluuios; quæq́; vnius ſunt, alteri adſcribũtur, ideò à nonnullis vterque fluuius Amazonum dicitur, vterq; fluuius Marannon. Cùm ſubit mare , pluſquam bis mille inſulas circumſcribit. Impetus ex rumore torrentis illiſi in illas, à quartâ leucâ fertur audiri.

CAPVT XLVI.

De Orinoco fluuio.

ORinocus, ſiue fluuius Pariæ, vltra 400. dilabitur leucas ſeptemplici ore fuſus per longum interuallum, condit ſalſas aquas dulci Oceano.

CAPVT XLVII.

De Paranaque.

IVxta Paraguay fluuius Paranaque, ſiue argenti, ab alijs Parahuay dicitur, ſi humi fecerit ſalicem, in petram conuertit. Ego inueni, qui ramo ſalicis immerſo aquis, in ſclopetis vſus ad extundendũ pro ſilice ignem. Ipſe mihi retulit, vidiſſe frondem partim ligneam, partim ſaxeam: non enim totá aqua abſorbuerat. Subitis fluuius argenti intumet incremẽtis. Cogit ripæ ſuæ habitatores per tres menſes in nauiculis morari, ab arborũ cacuminibus ligaris. Quâ parte mare ſubit, patet triginta leucas. Stringitur tunc, nam in ſuperiori alueo dilatatur per quinquaginta.

CAPVT XLVIII.

De deſaguadero.

DEſaguadero dicitur ab Hiſpanis portio lenti amnis ſuperficie tenus , ſed qui in fundo præcipiti dilabitur impetu.

CAPVT XLIX.

De aquâ marinâ.

AQua ſalſa maris efficax antidotus vulneratis venenato telo.

CAPVT L.

De mari ſanguineo.

CHiribicenſium mare quibuſdam fertur anni temporibus ad colorem ſanguinis circa littora rubreſcere. Interrogati ſenes cauſam, putare ſcaiebant, quòd ingens multitudo piſcium oua eo tempore egeſſerat, quę ab vndis raptata , ſuperne cruentum colorem illum darent aquis.

CAPVT LI.

De fluuijs auriferis.

IN Tacintebecha duo amnes ſunt auriferi, alius in Malinaltepechâ. Aurifera quoque flumina ſunt Duraba, Buragua, Naibas,

Iunna,

Iunna, Attibunicus, & Iaches. Hæc in Occidentalibus Indis noui orbis. In antiquâ ſunt Tagus in Hiſpaniâ, Hebrus in Thraciâ, Rhenus & Danubius in Germaniâ, Pactolus in Lydiâ, Ganges in Orientali Indiâ, Ticinus ex Verbano lacu, & Adona ex Lario effluentes, Ada præterea & Padus in Italiâ.

CAPVT LII.

De fonte piceæ aquæ.

IN Cubâ aquæ piceæ fons ſcatet. eius pix præſtat arbureæ ad omnes vſus.

CAPVT LIII.

De fontibus dulci-ſalſis.

IN Prouinciæ Caizimu regiunculis, Iguanamâ, Caiacoâ, Guariaguâ, ſcatent admirabilis naturæ fontes, ſuperficie primâ dulces; quæ medium tenent aquæ ſalſo-dulces; quæ fundo iacent, amaræ ſalſæq;. Putãt ſalſas maris aquas leniter emanare, in ſupercilio fluere de môtibus, per terræ meatus dulces. Hæ ſubmerguntur, & emergunt illę; nec ſufficiunt hæ corrumpere penitus illarum laricesquæ ſunt mediæ vtraſque ſuſcipiunt, & vtrarumque fiunt participes. Si autem quis in alicuius fontis margine ſtratus auerſe fixerit, concauam eſſe adeò ibi terram noſcit, vt reboet à milliaribus tribus veniens eques; pedes autem ab vno milliari ſentiatur.

CAPVT LIV.

De fonte Boiucæ.

IN Boiucâ inſulâ ſiue Agnaneo fons celebratur perẽnis & nobiliſſimus, cuius aquâ epotâ reiuoneſcunt ſenes. Multorum famâ, aliquorum experimento id probatum fertur. Quidam ſenex decrepitus eò ſe contulit, amore vitæ audax. Lotus & potus ibi aliquot dies, reſumpſit virile robur, florens demum rediit, vxorem iterùm duxit, & genuit filios. Hæc teſtantur ſerij Auctores, & ſeriò Petrus Martyr, me tamen fidei non oppignoro.

CAPVT LV.

De aquis Chiribicenſibus.

CHiribicenſis fluuij latex frangit purgatque veſicarum renumque calculos, ſed oculorum nubes generat. Ex quodam fonte ſcaturit, vt ferunt, materia ignis inextinguibilis, vulgò alchitrani ſeu græci.

CAPVT LVI.

De gurgitibus lacteis.

LActei gurgites per quadraginta milliaria nobilitant inſulam quamdam iuxta Cubam; aqua argentea ac ſpiſſa, ac ſi farinam in toto illo pelago ſparſiſſent.

CAPVT LVII.

De mari nigro.

QVid mirum, ſi pelagus nigreſcat, cùm rubeat. Petrum Martyrẽ allego, qui ita ſcribit: Petro Ariæ dixit Gil Gonzalus, dixerunt & comites, ad leucas à Coloniâ Panamâ circiter centũ iouenisse pelagi vaſtitatem nigri coloris, in quâ piſces adnatabãt magnitudine delphinali; harmonice cantantes, vti de Syrenibus eſt narratio, ſimiliqúe modo ſoporem attrahentes. Hic anguſti animi homines mirabuntur, dicent rem eſſe impoſſibilem: hos ego parumper affabor. Nónne legimus erythræum ſinum eſſe rubrũ, vnde Rubri maris aſſecurus eſt nomen, ſiue id ſit ex aquæ naturâ, ſiue à rubris arenis, ſaxiſque littoralibus reuerberãtibus rubris id eueniat? Rubrum apparet mare, quis ergo naturâ hebetat tantopere, vt ei tullat, quin & nigras genuerit arenas & ſaxa nigra, quæ nigras videri faciant aquas alibi? De cantu verò fabulam & ego ipſe arbitror, licet à viris referatur cordatis, attamen in illorum excuſationem nónne Tritones cognitũ eſt eſſe vocales? Auditi fuerunt aliquando, & reperti exanimes proiecti ad littus in Occiduo mari Hiſpano. Nõne ſub aquis & rana coaxat? Quid ergo erit mirandum, ſi vocales & alij piſces numquam aliàs audiri reperiantur. Credat hominum quiſque ad ſui libitum, ego naturam eſſe magnipotentem exiſtimo.

CAPVT LVIII.

De mari feruido.

CIrca Guadalupeâ & Galantam inſulas mare feruidum inuenitur. Putant aliqui cœnoſum eſſe ibi mare, & herbas illas 10 profundo gigni, rendereque ad ſuperoa, vt videmus in lacubus, ſæpè in magnis quoque fluminibus, etiam currẽtibus, accidere. Volunt alij non ibi natas, ſed è ſcopulis frequẽtibus raptaras vi tempeſtatum, enatare per ea maria. Ita rem in dubiu relinquunt, quoniam an fixæ cedant nauium proris, an erutæ vagentur, nondum habent exploratum. Natas ibi credendum eſt, aliter impulſu nauium conglobarentur (ſicuti ſcopæ domotum conglobant ſcobes) & curſum impedirent.

CA-

CAPVT LIX.

De fluuio ſalſo.

BAhuan fluuius regionem Maguanam Prouinciæ Baionæ interſecat. Hic ab origine ſalſus delabitur vſquequò pereat. Fe alle meatus gypſeos & ſubterraneas ſalinas permadit. Sunt aliquæ in eâ inſulâ celebratæ.

CAPVT LX.

De fonte liquoris ambiæ.

SCripſit Monardes in ſuis Simplicibus: Miſſus eſt mihi in craſſo arundinis tubulo liquor quidam è fonte manans non procul à littore maris, mellis modo flauus & liquidus,& odore tacamahacæ. Aiunt,& litteris ad me ſcriptis ſignificant, inſignium eſſe facultatum, inueteratis præſertim in morbis à frigidâ cauſâ prouenientibus. Omnium corporis partium dolores à frigore aut flatibus ortos lenit, & perfrictiones tollit; quoſuis tumores reſoluit. Eoſdem obtinet effectus quos carãna aut tacamahaca,illatumque vicem in eâ regione præbet. Manibus non niſi madentibus tractari poteſt;& vbicumque reponitur, adeò tenaciter hæret, vt auferri nequeat, donec temporis ſucceſſu abſumatur. Exiguâ admodum quantitate, & dumtaxat pro ſpecimine mihi miſſus eſt, quoniam iſtic magnæ cùm ſit æſtimationis, pro re magni pretij adfertur. Calidus tertio gradu videtur, manifeſti lentoris particeps. Cluſius adijcit illum liquorem habuiſſe. Attuli quoque quæ Franciſcus Hernandus ſcribit inter Mineralia, nec piguit idem hic reponere inter fontana.

CAPVT LXI.

De piſcinis Yguey.

QVædam pars ſaxoſæ Prouinciæ Yguey in Hiſpaniolâ caret fluuijs, non aquis. Crebras ſub terram piſcinas ſaxa claudunt naturæ arte fabrefactas. Indi xagueyes dicunt. Cauſa eſt confluxio vicinorum fluminum in ſpecus illabentium, fuſis per arcanos meatus aquis. Scriptor ille Hiſpaniolæ Anonymus,quem ſæpe laudo,inueniſſe ſcribit piſcinam ſubterraneã, ſiue xaguei,dimidiam leucam patuiſſe. Signum fuit,cùm per rupes illas ambularet,greſſus omnes ſonuiſſe tamquam ſi caua eſſent omnia interna,veluti ſi per tabulationem aliquam incederet. Non ſine pauore iter egit: inuenit tandem os piſcinæ vix quatuor palmorum, reſpexit per illud,ingens abyſſus delitebat, caligo immenſa. Collegit cum ſocijs texucos qui pro funibus ſunt,demiſit vaſculum,extraxit dulcem & iucundum humorem,octo bracas,vt dicimus, diſtantem. Volens explorare profunditatem,inuenit quadraginta, per quarum triginta duas aqua ſalſa ſubſidebat, alias octo dulcis innatabat; namque leuior eſt,& eminet. Mare pluſquam quatuor leucas diſtabat. Nihilominus creditum, marinum humorem per abdita ſaxorum illuc effundi.

CAPVT LXII.

De lacu ſalſo.

LAcus in Hiſpaniolâ quindecim porrectus leucas, tres latus, creditur colonia maris, per ſubterraneos canales & amplos meatus transfuſis illò aquis, licet decem leucas Oceanus diſtet. Argumentum eſt ſalſedo aquæ,tum profunditas ſumma;deinde,tiburones,& alios marinos piſces ibi repertos eſſe.

CAPVT LXIII.

De riuulis Amapaiæ.

GValtherus Ralegh hæc ſcribit: Regio Amapaiæ admodũ eſt humilis & depreſſa, & propter aquarum copiam valdè paluſtris,& propterea multi ibi paſſim riuuli cõſpiciuntur rubei coloris, qui venenatis vermibus ſerpentibusq́; admodum ſcatent; vnde Hiſpani, qui hac de re non erant admoniti,varijs morbis correpti ſunt,& equi plurimi extincti,ita vt poſt ſpatium ſex menſium, quos ibi Berreo commoratus eſt,ex Hiſpanis tantùm 120. milites ſuperſtites remanſerint, pecoribus,quę habuerat,omnibus extinctis. Nam Berreo conſtituerat longè minori viâ in Guianâ peruenire,& ad minimum 1000. Anglicorum milliarium itinere ſuperſedere, ſed incidebat cum ſuis in hoc itinere in pericula non minima,ita vt inopiâ,fame,morbis & alijs moleſtijs quamplurimis affligerentur. Ego ex omnibus,qui per Amapaiam in Guianam proficiſcebantur, quærebam, quomodo iſtâ aquâ rubicunda vterentur: qui reſpondebant, ſe circa meridiem lagenas & vaſa ſua iſtâ aquâ replere,cùm Sol in medio cælo eſſet; reliquo verò ante vel poſt meridiem tẽpore aquas iſtas peſtiferas admodum & noxias eſſe,circa medium autem noctis in merum venenum mutari. Intelligebã etiam ex ipſorum relatione, multas ibi aquas naturâ ſuâ venenatas & noxias eſſe.

CAPVT LXIV.

De incremento Nili.

VExauit priſca ingenia ccementum Nili. Quot philoſophantium capita, tot ſenſus, imo tot deliria. Patuit iam hoc naturæ myſterium, ſine magno tamen myſterio. Ignorantia regni Congi miraculum fecerat. Nam hiems Congiana tunc incipit, dum Europæi vere gaudent, & Sol ſigna Septemtrionalia ſubit. Hæc ab Aprili in Septembrem vſque extenditur. Tunc quotidie aër aut pluuius aut nebuloſus: tanta porrò imbrium copia eſt, vt quamuis terra maximè areſcat (totâ enim æſtate, quæ à Septembri ad vſque Aprilem durat, non pluit) breui penitus madeſcat, atque inde tanta fluminibus aquarum copia accedit, vt latè per agros ſtagnantia exundent. Atque hæc inundationis Nili aliorumque Africæ fluuiorum eſt cauſa: quæ Congianis mira aut noua non videtur, vident enim eam ante oculos, imbres inquam aſſiduos, qui quotannis certâ anni tempeſtate decidunt. Alijs verò populis, & præſertim Ægyptijs qui pluuiam penitus ignorant (nunquam enim in Ægypto pluit) admirabile videtur & nouum, quòd à Iunij fine ad vſque vigeſimam Septembris diem aut circiter, magna aquarum vis latè per omnem regionem ſtagnet, magno & fertilitatis & fecunditatis indicio: ſterilis alioquin ager nullum fructum proferret, cælitus non irriguus. At inundatio hæc ita fertilem & vberem reddit, vt cum feraciſſimâ ſit Prouinciâ comparandus. Veteres porrò Ægyptij augmenti huius cauſam ignorantes, & creaturæ rationis expetti bonum ſibi à diuinâ prouidentiâ collatum attribuentes, eò veſaniæ proceſſere, vt Nilo velut Numini victimas immolarent, ideoque ἀγαθῦ δαίμονος ei nomen dabant, vt Ptolemæus teſtatur. Qui quamuis Geographus ſit egregius, in huius tamen Nili origine indagandâ grauiter eſt hallucinatus. Putat namque, è duobus lacubus, qui ad radicem montium Lunæ, duodecimo circiter gradu, & dimidio latitudinis Auſtralis in eodem parallelo ſunt, originem trahere, & vnum ab altero centum ac decem diſtare leucis. Luſitani, qui aliquot annis in illâ ſunt regione commorati, eamque peragrarunt, tradunt, duos quidem eſſe lacus è quibus oritur Nilus, ſed alium illorum eſſe ſitum: vnum enim illorum duodecimo eſſe gradu latitudinis Auſtralis, alium verò ſub Æquatore ſub eodem penè meridiano quo prior. Sunt qui Nilum nonniſi è ſecundo habere ortum credunt, & primi aquas in illum ſe non exonerare, ſed in arenuſis campis, qui interiacent, ſenſim areſcere, & perdi. Aliorum tamen contraria eſt ſententia, quamuis perire & intermori, quòd per vaſtas ſolitudines ſtagnantes certo non contineantur alueo, videantur. Tanta igitur inter Auctores tecentiores de Nili fontibus eſt opinionum diuerſitas, & non minor inter veteres; ſed hæc dicta ſufficiant.

CAPVT LXV.

De terræmotibus.

NEc alienum erit, noſtrâ narratione recentes aliquas elementorum inſolentias, & firmiſſimæ terræ miras inquietudines poſteritati commendare. Anno 1626. ipsâ nocte Feſti SS. Apoſtolorum Petri & Pauli, ingens tremor terræ cœpit in Prouinciâ quadam Sinarum, centum diſſitâ leucas ab vrbe Paquin. Per integrum menſem ſemel ſingulis horis trepidauit humus. Viginti & octo oppida aut ſepulta hiaſcente terrâ, aut ſubmerſa aquis erumpentibus è ſubterraneis. Acceſſere veſtigia tantæ ſtragis vſque ad ipſam aulam Paquin; in alias quoque plagas progreſſa calamitas. Tam importunæ pluuiæ eius anni (fuit enim ille ipſe quo Hiſpania multis vexabatur illuuionibus) vt campi æquora ſimularent, nec pontes nec alia ingenia humorem ſuperare potuerunt, ratibus dumtaxat & ſcaphis commercium & itineratio conſtitit. Multa oppida obruta, aut illuuionum impetu eradicata. Rex Sinarum largiter opem tulit mortuorum cognatis, & alijs è naufragio ereptis. Apud Camarines quoque terram eodem die quatuordecies contremuiſſe, fide dignis teſtimonijs renuntiatum eſt: multa interim ædificia diruta. Ingentem montem medium crepuiſſe immani hiatu, ex immensâ vi excuſſiſſe arbores per oras pelagi, ita vt leucam occuparent æquoris, nec humor per illud interuallum appareret. Accidit hoc anno 1628. Sed & præcedenti anno 1627. die 30. Iulij inſolens terræ conſternatio nonnulla Apuliæ oppida hauſit, & prope Troiam eminens aborſus è terrâ aut aggeſtus mons. Ingens quoque lacus, qui viginti milliaribus vix circumſcribebatur, exſiccatus fuit. Luceria, quòd ad Deiparam ſpectaret, tuta manſit. Audita ibi eſt vox in aëre querula, *Væ fili* dictans. Propterea omnium exiſtimatione eam terram ſeruauit interpellatio Virginis. Capuccini Fratres in ciuitate Sancti-Seueri euaſere per hiatum domus, quæ crepuit media, cetera ciuitatis penè obruta. Recentior eſt Veſuuij montis tremor & terror, de quo nonnihil poſteà.

CAPVT LXVI.

De ventis vehementiſſimis.

ANno 1627. die 19. Octobris, validiſſimus ventus perflauit Dagamim, diruit opidula eius territorij cum Eccleſijs, arbores eradicauit, proceras & robuſtas palmas truncauit; omnia alia arbuſta nudauit comis, nec vlla frons vlli relicta ramo, aut ram[illegible] arbori, aut arbos nemori. Camotes adhuc [illegible] altit: obruit arenis homines, viuos humauit; columnas ligneas intra Eccleſias, vaſtas, & duorum hominum amplexu vix circumſcribendas, velut arundines infregit. Dagami, cùm latiſſimum oppidum eſſet, duas dumtaxat domos ſtantes retinuit, ſine tectis tamen; tum aquis tum vento cetetæ expugnatæ & dirutæ. Ipſe vidi nuperrimè anno 1630. valido præcidi vento arbores, oculatus teſtis fui. Eodem die dirutos aliquos muros, eadem vi verberantis aëris, demiratus ſum.

CAPVT LXVII.

De incendijs.

IN Parian anno 1627. viſus eſt ignis è cælo labi. Tranſcurrebat à domo in domum, quaſi ſaltu quodam ſecuras interoadens. Locupletiùs dedimus hanc hiſtoriam in noſtris Quæſtionibus diuinis. Eodem anno in Cauite octoginta domos vnicum incendium vorauit. De diluuijs & ignibus alijs recentibus in Hiſpaniâ mentionem fecimus in primo libro Quæſtionum naturalium. Apud Iapones in Tacacu editiſſimus mons eſt, Vngen dictus, qui ſubtus ardet. Erupit in aliquas diſſectus voragines, & recenter in immaniorem, cœnoſâ aquâ & fœtentiſſimâ plenam. In hanc iuſſit Iaponicus tyrannus ſedecim Chriſtianos immergi, ſi fidem & legem veri Dei non deſererēt. Iam cùm circum barathrum horrendum coſtituerentur Chriſti milites, iuſſerunt carnifices primum omnium, qui adoleſcens erat, appellatus Xinzabutus Ludouicus, ni deteſtaretur Chriſtum, immitti in feruens & fœtidum ſtagnum. Ille nō expectato impulſore, actus, ſicut S. Apollonia, diuino Spiritu, protinus deſiluit in horrendum lacum. Admirati idulularæ, ceteros ipſi nouâ crudelitate immerſerunt. Gloriam horum Martyrum cælum ſignificauit: apparuerunt enim per aliquot noctes ſuper voraginem cæleſtes ignes & claritates. Accidit hoc in perſecutione Iaponicâ, quæ anno 1627. renouata fuit. Nuperrimè in inſulâ S. Michaëlis, quæ vna ex ſeptem eſt quæ dicuntur inſulæ Azorum ſiue Terceræ, die 2. Septembris anno 1630. magnis terræ motibus præuijs crepuit terra, tot ignes tot faces iaculata, vt per totam inſulam viſæ fuerint. Ex quodam lacu procurrit duas leucas ignis vſque ad mare, quò pepulit montem per id interuallum, quantum plumbea glans emiſſa ſcopleto pergeret. Fragor vndique ingens, villæ dirutæ, homines multi extincti. Poſterâ die obſcuratus Sol nimio cinere & pumice. Promota caligo eſt vſque ad diem ſequentem, in quâ periode fuit meridies ac media nox. Cinis poſteà quatuor digitis terram ſuperans greſſum impediebat. Ingens palus exſiccata quoque. Madriti hoc ipſo anno, quo hęc ſcribo, anno ſcilicet 1631. die 7. Iulij, lugubris & funeſtus dies accidit, in quo litteris vacare non licuit; implorandæ potiùs diuinæ miſericordiæ cura omnibus fuit. Accidit vt ſecundâ horâ noctis immane incendium vaſtaret pulcherrimi fori latus vnum, deinde pænè inſulam domuum deuoraret. Plures mercatores in hoc igne naufragati ſunt. Intra duas horas viderunt ſe diuites & indigos. Tantâ flamma atrox diligentiâ percurrebat domos, vt vix nudi euaderent: & fauſtum accidiſſe ſibi putabant, amiſſis bonis omnibus, cum vitâ elabi. Perierunt nihilominùs nonnulli. Alij qui ad ſubterranea confugerant, audiebantur lamentari. Eruti aliqui, nonnulli ſtupidi & pænè exanimes. Contumax flamma perſtitit per vndecim dies. Contēti fuimus obſtare, ne proſerperet, dirutis circum vicinis domibus. Hoc vno remedio compeſci potuit non extingui. Licet aliud non paruum incendium lacrymis, quas miſera plebs effudit, ſoporari ſatis poſſet. Occaſio tanti damni adhuc incerta: certiſſima tamen cauſa, peccata noſtra. Illud prorſus mirandum, poſt menſem & dimidium inuentum fuiſſe ſubterraneum ignem, qui adhuc reſtabat integer.

Maior clades poſteà accidit in eodem foro ex famâ falsâ incendij. Die 25. ſequentis menſis, qui Auguſtus erat, celebrabātur Taurica, & ſolēnes Hiſpanis ludi arondinū. Ecce tibi in medijs ludis Rege Philippo IV. præſente, clamor reſonat. Forum conflagrat, forum ardet. Cepit omnes panicus pauor. Cœperunt relinquere ſpectacula, deſerere feneſtras, fugam corripere tam cæco & violento incurſu, vt vſq; ad ſexaginta ſuffocati poſteà inuenireotur, & pluſquam quingenti valdè læſi. Nonnulli ſine ſenſu per aliquot dies ægrè animam agebant. Multa furta acciderūt. Proculdubio niſi Rex Philippus immotus perſtitiſſet, cuius pręſentia continuit plurimos ne diſcederent, maior ſtrages fuiſſet, quàm ſi ab hoſte caperetur Madritū. Tanta vis incurſus fuit refugientiū hominū deſcendentiumq; per ſcalas, vt aliquæ ædes contremuerint,

Digitized by Google

muerint, parietes crepuerint. De Veſuuij môtis abortu in fine eiuſdē anni non opus erat commemorare, cuius ſic recēs memoria eſt. Abſorbuit multas villas. Neapolis liberata fuit precibus S. Ianuarij, cuius ſanguis inuentus tunc fuit colliquefactus & feruens. Alia Chriſti crucifixi imago ſanguine ſudauit. Alia Deiparæ icon cruentis lacrymis defleuit; ſigna diuinæ iuſtitiæ, ſed miſericordiæ ſimul. Sæpius olim euomuit ignes Veſuuius, annis 81.472.685.1024.& 1306. eius cineres aliquando Conſtantinopolim vſque & Syriam & Ægyptum & Africam diſſipari. Imò Marcellinus in Chronico ſuo ait: *Omnem faciem Europæ minuto contexit puluere.*

CAPVT LXVIII.

De diluuiis.

QVo tempore infeſtata aquis Hiſpania, eodem anno qui fuit 1626. Oriens & Occidens ſenſit iratum humorem, & paulò pòſt Hiſpalenſem illuuiem. Oppidum Potoſi culmini inhærens pænè aquis obrutum. Quid mirandum ibi acciderit, in noſtro Opere, quod *Opera & dies* inſcribitur, narraui. Sed & Hiſpanę aquæ religioſæ fuerunt. Hiſpali Deiparæ imago, muro adhærens ſuperato aquis, intacta & ſicca inuenta eſt. Salmanticæ quoque aliud Virginis ſimulacrum inter rapidos fluctus prouolutum, verendum & ſiccum fuit repertum. Nec hactenus placatus humor: nuperrimè Mexicenſis ciuitas aquis pænè ſuperata fuit. Mirabilius aliquid accepi ab oculato teſte, cum aliorum quoque fide: In nouo Regno Granatenſi ingens trepidatio terræ euulſit montem quemdam, & expulit in aliam ſedem ſatis remotam à primâ, velut lapillum per aërem iactatum. In primâ ſede puteus ſiue abyſſus magnopere hiſcente terrâ relinquitur. Sine fundo cauitas illa videtur. Impletur tamen confluente è circumiacentibus culminibus turbidâ aquâ, & fœdo humore. Interdum tamen velut nauſeas magno euomit ſtrepitu cœnoſum & vaſtum fluuium, correptis quibuſque obiectis ſaxis arboribuſque, vehementi omnium mutuo incurſu horrendùm ſonans.

CAPVT LXIX.

De niue admiranda quædam.

MOntana ante regnum Tibet, ad ortum fluuij Gāgis, diuturna nix ſepelit. Viatores obcæcantur aſſiduâ ſplendeſcentiâ alboris & lucis, ſed rupices incolæ ſe tuentur aduerſus cæcitatem ocularibus quibuſdam non vitreis, ſed ex quodam retium genere contextis, alioqui laborant oculorum dolore, poſtmodum lucis orbitate. Atqui in Europâ pleroſque impudicos præſtaret orbos eſſe lumine, quàm ipſos oculos habere retia, quibus eorum animę miſerrimè implicantur & ubcęcantur ex feminarum aſpectu ſplendido, laſciuè illas intuentes. In iiſdem partibus, cùm iam terra retegitur diffluxu niuium, vapores humus iaculatur inſtantis peſtilentiæ, vt homines etiam valetudinis integræ & abſque dolore & morbo, aliquo deliquio inſeſtent, & ante quadrantem horę intereant. Illud incredibile ferè, quòd vaſtus fluuius Ganges tranſmeetur per pontes ex niue ſtructos. Vis niuium operit fluuium, vt fornice facto ſternant pontem, quà tranſeunt viatores ſubterfluente amne impetu & ſtrepitu immani. Fortaſſe ex rupibus vicinis præcipitantur præ pondere fragmenta ingentia niuium, & montes gelati, qui paulatim ita ſtruuntur, vt cooperiant per partes fluuium. Pontes quoque alioqui fiunt ibi ex rudentibus. Circa terras quoque Siranagar viri nent, feminæ agriculturam exercent. Diuturna nix ibi perſeuerat. Velut panem autedulium conditum comedunt incolæ. Feminæ pro inauribus vtuntur ſulijs oblongis cuiuſdam arboris ſimilis palmæ. Frugalis hic mundus & decor Barbarorum, ornatum ridet feminarum Europæ, potiùs ex ſumptu quàm ſpecie elegantiam quærentium.

CAPVT LXX.

De fonte lacteo.

POſt tot diuitias naturę, poſt tot mira, exhibebo miracula. Aliquo ſigno gratiæ lubet concludere has naturæ tabulas & fidei noſtræ argumento obſignare. Narrabo fontem lacteum in Æthiopiâ quondam viſum, innocentiam Chriſtiani militis ſignificantem Mauris. Dominus Chriſtophorus Gama is erat, ſtrenuus pro Luſitano Rege dux. Ter Maurum Regem vicerat ſuderatque: ſed numquam magis victor, quàm cùm ſemel victus. Captum enim iuſſit Maurus, vt conſanguineum, & alios ſeptem Magnates, in prælio vulneratos, applicito medicamine aliquo ſanos integroſque redderet. Chriſtophorus propinauit in potione virus. Sic ſubitò in præſentiâ Regis exanimati omnes. Fremuit rabidus Barbarus. Sicceine, inquit, medicaris? imperterritus Chriſtophorus, Planè, inquit, ánne & tu vis ſimi-

liter à me opem & medicinam quærere? Iratus plus Maurus, Victoris ius admonens Chriſtophorum, iterùm rogat, Quid de me victo captoque feciſſes. Amputarem, inquit, caput tuum, & in Indiam mitterem: deinde in quatuor fruſta te proſecarem, vt in diuerſis te locis in exemplum traducerem. Idem, inquit Rex, de te conſtituam. Sæuiſſimis tamen cruciatibus priùs illum exercuit. Caput ignito lebete aut galeâ iuſſit operire; deinde plures corporis artus adurere, acus per vngulas transfigere, tergora ignitis forficibus proſcindere; multis poſteà alapis & opprobrijs obſonare patientiam inuictam, tandem manu ipsâ Rex ſuà ſacrum illud caput impià ſecuri reſecuit. Nihil, inter hæc Chriſtophorus iterabat, formido tua ſupplicia, miles Chriſti ſum & beatæ Mariæ. Poſteà cadauer in quatuor partes ſectum, crus vnum & maxillam ad monumentum victoriæ iuſſit Barbarus eodem loco ſepelire. Inde tamen lacteus riuus è terrà proſiluit. Tot inde miraculis claruit miles Chriſti, vt ab ipſis Mauris coleretur, cuius opem ægrotantes precarentur ſupplices. Pignus quoque creditum incolumitatis ſuæ (ſic etiam inter prophetias vulgatum) donec tanti viri oſſa retinerent. Cumque poſt multos annos à Chriſtianis reportarentur, ingenti luctu exitium imperij ſui incolæ illius regionis (Gallæ vocantur) lamentati ſunt. Adijcio tandem quod nuperrimè hoc ipſo anno 1631. in quo hæc Commentaria ſiue aduerſaria concludo, mirum viſu & dictu accidiſſe audiui, Moſam Belgij fluuium iuxta Grauiam totum ſanguineum effluxiſſe, cuius cruentus humor igni applicitus condenſatus omnino fuiſſet. Prodigium ingentis cladis puto; tempus id interpretabitur.

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII
EX SOCIETATE IESV
DE
MIRIS ET MIRACVLOSIS NATVRIS IN EVROPA
LIBER PRIMVS.

SATIS *ex nouo orbe admirationem pauimus tot naturarum peregrinarum ſatiatam narrationibus, quas iuſti Voluminis hiſtoriâ præſentauimus; credo tamen, mirabiliora ex noſtro & vetuſto orbe exhiberi poſſe, niſi quòd iniurioſa Maieſtati rerum conſuetudo ipſis miraculis detrahat, quæ nullâ magis re quàm nouitatis commendantur purpurâ. At ſi nudè rerum ſpectetur æſtimatio, non cedit noſter orbis recenti. Accedit, quòd in noſtro mundo diu Chriſtiano aut ipſam naturæ maieſtatem ſublimet gratia, aut leges ſuas tranſſcendat virtus Dei. Ideò miranda plura, ideò mirabiliora. Excerpſi propterea ex nobilibus Auctoribus nonnulla in noſtrâ Europâ, in Hiſpaniâ maximè atque Hiberniâ celebrata. (Cùm omnia aliarum prouinciarum mira & miracula longum eſſet perſequi exquiſitiùs) quæ, prout in aduerſarijs notaui (nec enim vacabat plus digerere) edere libuit, contexendo, conſarcinando interdum, variorum Scriptorum verba. Appendi poſteà Palæſtinæ admiranda, vbi priſtina naturæ gloria decedit gratiæ honori. Plures ibi hodie naturæ miraculoſæ ſunt quàm miræ. Ex vtriſque conſuam iſtas commiſſuras, quas à noſtrâ Hiſpaniâ exordior. Refundam ſine lege, quæ vagè inſtillauit reminiſcentia lectionis. Neſcio an aliquando exundem, vltra propoſitum tranſgreſſus. Veniam facilem curioſitas dabit, ordinis & rationis minimùm, nouitatis omnino ſingularitatiſque ſtudioſa. Incompta etiam placent quandoque, atque inordinata florũ variegatio decorem viridarij ampliat. Sæpè quoque neglectus & ſilueſcens pratorum viror delectat. Quare elegantiæ aut legis alicuius minor aut nulla mihi ratio erit. Dabo quæ repperi, nec qui ſpicilegio carpit occurrentia, culturæ agri ſtudet; legit tantùm ſpicas, quas aliena peperit gleba.*

CAPVT PRIMVM.

De auibus S. Dominici de la Calcada.

ILLVSTRE & mirandum innocẽtiæ teſtimonium Hiſpania ſeruat: notiſſimam tamen inter nos hiſtoriam exteri verbis, qui & oculatus teſtis fuit, edam. Lucius Marinæus, In antiquiſſimâ, inquit, ciuitate, quam Sancti Dominici Calciatenſis vulgus appellat, gallum vidimus & gallinam, qui dum vixerunt, cuius coloris fuiſſent, ignoramus; poſteà verò cùm iugulati fuiſſent, & aſſi, reuixerunt, magnam Dei potentiam ſummumque miraculum referentes, cuius rei veritas & ratio ſic ſe habet. Vir quidam probus & amicus Dei, & vxor eius optima mulier, cum filio adoleſcentulo magnæ probitatis ad S. Iacobum Compoſtellam proficiſcentes, in hanc vrbem, itineris labore defeſſi, ingrediuntur, & quieſcendi gratiâ reſtite-

ſtiterunt in domo cuiuſdam, qui adultam filiam habebat. Quæ cùm adoleſcentem pulchrâ facie vidiſſet, eius amore capta eſt. Et cùm iuuenis ab eâ requiſitus atque vexatus eius voto repugnaſſet, amorem conuertit in odium, & ei nocere cupiens, tempore quo diſcedere volebant, eius cucullo crateram ſui patris clàm repoſuit. Cumque peregrini manè diſceſſiſſent, exclamauit puella coram parentibus, crateram ſibi fuiſſe ſubreptam. Quod audiens Prætor, ſatellites confeſtim miſit, vt peregrinos reducerent. Qui cùm veniſſent, puella conſcia ſui ſceleris, acceſſit ad iuuenem, & craterā eruit è cucullo. Quapropter comperto delicto iuuenis, in campum productus, iniquâ ſententiâ & ſine culpâ laqueo ſuſpenſus eſt: miſerique parentes cùm filium deploraſſent, poſteà diſcedentes Compoſtellam peruenerunt. Vbi ſolutis votis, & Deo gratias agentes, ſubinde redeuntes ad locum peruenerunt vbi filius erat ſuſpenſus, & mater multis perſuaſa lacrymis ad filium acceſſit, multum diſſuadente marito. Cumque filium ſuſpiceret, dixit ei filius: Mater mea, noli flere ſuper me, ego enim viuus ſum, quoniam Virgo Dei genitrix & S. Iacobus me ſuſtinent & ſeruant incolumem. Vade, chariſſima mater, ad Iudicem, qui me falsò condemnauit, & dic ei me viuere propter innocentiam meam, vt me liberari iubeat, tibique reſtituar. Properat ſollicita mater, & præ nimio gaudio flens vberiùs Prætorem conuenit in mensâ ſedentem, qui gallum & gallinam aſſos ſcindere volebat. Prætor, inquit, filius meus viuit, iube ſolui, obſecro. Quod cùm audiſſet Prætor, exiſtimans, eam quod dicebat, propter amorem maternum ſomniaſſe, reſpondit ſubridens: Quid hoc eſt, bona mulier? Ne fallaris, ſic enim viuit filius tuus, vt viuunt hæ aues. Et vix hoc dixerat, cùm gallus & gallina ſaltauerunt in mensâ, ſtatimque gallus cantauit. Quod cùm Prætor vidiſſet, attonitus continuo egreditur, vocat Sacerdotes & ciues, proficiſcuntur ad iuuenem ſuſpenſum, & inuenerunt incolumem, valdeque lætantem, & parentibus reſtituunt, domumque reuerſi, gallum capiunt & gallinam, & in Eccleſiam transferunt magnâ ſolemnitate. Quæ ibi clauſæ, res admirabiles & Dei potentiam teſtificantes, obſeruātur. Vbi ſepteonio viuūt, hunc enim terminum Deus illis inſtituit, & in fine ſeptennij antequā moriantur, pullum relinquunt & pullam ſui coloris & magnitudinis. Et hoc fit in eâ Eccleſiâ quolibet ſeptennio. Magnæ quoque admirationis eſt, quòd omnes per hanc vrbem tranſeuntes peregrini, qui ſunt innumerabiles, galli huius & gallinæ plumam capiunt, & numquam illis plumæ deficiunt. Hoc ego teſtor propterea quòd viderim, & interfuerim plumamque mecum feram.

CAPVT II.

De lapideo homine Darocæ.

DAroca feliciſſima ciuitas non immeritò ſuis Corporalibus gaudet: in quibus Hoſtias quas Sacerdos inter ſacrificandum conſecrauerat, & ſupereuenientibus hoſtibus inuolutas panniculo candido ſub lapide repoſuerat, inuenit in carnem conuerſas, & panniculo adhærentes, cùm victores Duces cōmunicaturi à prælio reuertiſsēt. Quæ quidem res admirabilis, & pro magno celebrato miraculo fecit vrbem Darocā felicem & memorabilem. Accidit, vt quidam peieraret per ſancta Corporalia, in lapidē conuerti ſibi imprecatus, ſi falſa aſſereret, & illicò in ſaxū conuerſus, eodem quo erat habitu & formâ hactenus durat omnibus conſpicuus.

CAPVT III.

De coruis S. Vincentij & Ceruini.

MOrtuo in Hiſpaniâ fortiſſimo martyre Vincentio, corui qui ad corpus eius tamquam ad cadauer deſcenderunt, ſtatim omnes occubuerunt. Sic nonnulli hiſtoriam hanc narrant. Et quoniā perſonale delictum in genus plerumque redundat, in auſus illius vindictam diuinâ procurante gratiâ, quā in Sanctis ſuis ipſe mirabilem oſtendit, ab illâ ſemper horâ circa corpus Martyris corui tāquam excubitores aſſiſtunt. Vnde & eodem corpore à Carthagine (Hiſpanicâ dico, non Africanâ) Vlyſſiponem per mare trāſlato, & corui in naue circa corpus iugiter adfuerunt. In Eccleſiâ quoque S. Vincentij, Vlyſſiponenſi in vrbe, vbi corpus eiuſdē nobili in feretro reconditum iacet, corui circa altare vſque ad moderna ferè tempora excubare ſolebant, circa ſenarium numerū vel infra: nec ſemper ijdem, ſed ſucceſſiuè diuerſi. In huius rei ſignum ſignacula, quæ à peregrinis abinde deferūtur, cum Martyris imagine, inſcriptam etiam corui imaginem habent. Vulgari quoque nūcupatione S. Vincentius de Coruo vocatur; & quod in vitâ non habuit, poſt mortem euentus agnomen dedit. Die quoq; ſolemnitatis S. Ceruuini in Hiberniâ corui de Glindalachan, quia fortè lac alumni ipſius ſuderant, per eius imprecationem nec ad terram deſcendunt, nec cibum ſumunt, ſed circa villam & Eccleſiam cum magno clamore volantes, eodem die tam à requie ſuſpenduntur, quàm refectione. Ex Silueſtro Gyraldo iſta excerpo.

CAPVT IV.

De auibus Rauennæ.

IN Italiâ quoque apud vrbem nobilem Rauennam die ſolemnitatis S. Apollinaris omnes vndique corui, cornices & monedulæ à cunctis Italiæ partibus ſingulis annis tanquam ex condicto conueniunt, quibus eodem die ex antiquâ conſuetudine equi vnius cadauer datur. Si rei iſtius quæſtionẽ facias, vt rationem quæras, aſſignare non præſumo, niſi fortè longè ex vſu tractu temporis inolito, & quaſi in naturam iam conuerſo, vbi corpus fuerit, & aquilæ congregantur. vel potiùs aliquo Sancti illius miraculo iſta contingunt, vnde & quoniam ab hoc coruorum conuentu Teutonicâ linguâ primò *Rauensburgh*, id eſt coruorum vrbs eſt dicta, inde & Rauennam vocatam nonnulli coniectant.

CAPVT V.

De gallinâ S. Ignatij.

NArratio iſtarum auium ſuggerit quod Manreſæ accidit meritis S. Ignatij noſtri Patris, qui in eo oppido rigidiſſimè ſe exercuit, & in admirabilem prouexit ſanctimoniam. Ibi gallinam aquis ſubmerſam puer cum alijs puerulis lacrymatus; abſente enim matre ſuffocata auis fuerat, & timebat puer flagella. Cumque memoria S. Ignatij magna ibi ſanctitatis commendatione in omnium ore frequentetur, cœperunt pueri expoſtulare Sanctum, vt reſtitueretur ales. Ecce ſubitò gallina mortua, & pedibus iam combuſta, exurgit viua & integra, vocata deinde *Gallina miraculoſa*, aut *S. Ignatij*. Cuius oua maximè quærebantur. Pignus aut argumentum aliquod miraculi auis hæc præ ſe deinceps tulit, vt numquam cum alijs gallinis coniungeretur, ſed ſolitaria incederet.

CAPVT VI.

De lapidibus Clauigij.

IN Clauigij cãpo clariſſima monumenta iacent victoriæ S. Iacobo & Angelis militantibus obrentæ. Lapilli eius agri inſignia ſunt, quibus ad S. Iacobi ſepulchrũ peregrini vtuntur. Saxei bacilli ibi innaſcuntur, & conchæ petreæ, quas apud me habeo. Alij lapides pignore militari inſigniuntur, aut enſe, aut lanceâ, aut veſtigio equorum; alij columbæ formam habent. At quod mirabilius eſt, exciſæ ibi rupes effigiem S. Iacobi naturâ artifice oſtendunt. Nec pigebit ex noſtro Ioanne Marianâ commemorare victoriam, quæ tantam memoriam meruit. Regnante Ramiro I. Abderrahamanus, eo nomine II. Maurorum imperium obtinebat; naturâ ferox, perpetuâ rerum geſtarum felicitate ferocior effectus erat. Abdallâ enim patruo, qui denuò Valentię regnandi ſpe arma ſumpſerat, fugato ſub initia regni, & poſt fugam defuncto, Barcinoneque Chriſtianis ereptâ Abdelcarimi Ducis virtute, viribus ipſe, copijs & gloriâ maiores exæquaſſe videbatur. Itaque legatione ad Ramirum miſsâ, centum virgines ex fœdere olim cum Mauregato Rege inito repræſentari tributi nomine flagitabat: quo poſtulato haud dubium, niſi pareret, noui belli denuntiatio continebatur. Grauis metus, ſed maior ignominia. Legati continuò exituſi: ne violarentur, Ius gentium valuit, tametſi fœdum atque intolerandum videbatur nouo Regi, de re turpiſſimâ fuiſſe interpellatum. Omnes (quorum ætas idonea erat) totâ ditione arma induere compulſi, paucis exceptis agrorum cultui deſtinatis, ne cum fame ſimul & hoſtibus pugnare neceſſe eſſet. Ipſi Epiſcopi & viri ſacrati caſtra ſecuti: magna totius gentis exſpectatio erat. In Riuogiam irruptio facta, quoniam is tractus in Maurorum ditione erat, & Rex ampliſſimum pulcherrimumque ducebat gloriæ ſeruire, tueri nominis exiſtimationẽ bello hoſtibus prouocatis, & quod neceſſe erat, ſponte feciſſe videri cupiebat. Abderrahamanus contrà magnos delectus habere, arma, equos, commeatum comparare, & conferre quæcumque ex vſu belli futura arbitrabatur, certus noſtrorum copijs obuiàm prodire. Ad Alueldam caſtra caſtris collata: oppidum eâ tempeſtate munitum, deinde etiam Monaſterio inſigne, quod D. Martini olim numine Sanctius Rex Vaſconum ædificandum curauit, nunc ad caſas fermè redactum cernitur. Monaſterij redditus & bibliotheca in paucis nobilis, in D. Mariæ Rotundæ conſequenti tempore commigrarunt Lugrunnium, vnde Aluelda diſtat octo paſſuum millibus. Ijs in locis pugnatum vtrimque totis viribus ac copijs: atrox dimicatio fuit, nullaque eâ tempeſtate maior. Collectitius noſtrorum exercitus, veterano & exercitato militi impar erat viribus & induſtriâ. Ducũ diligentiâ, cùm partibus omnibus adeſſent, inclinata res ſtetit noctis ſuperuentu: cùm proſpectum tenebrę abſtuliſſent, ceſſatũ. Nox interpoſita ſaluti noſtris fuit, vt in bello nihil tam paruum eſt, quod non interdum magnæ rei momẽtum faciat. Ramirus Rex imminutas numero copias metu debilitatas in vicinũ collem ſubduxit: victum eſſe eâ re confiteri viſus eſt. Luco munito pro tempore, & vulneratis curâ adhibitâ, in ſupremâ rerum deſperatione

& luctu omnes, vt fit, in vota & preces conuerſi. Regem mœrore oppreſſum, & de rerũ ſummâ ſollicitum, ſomnus complexus eſt. Dormienti Iacobi Apoſtoli ſpecies obiecta auguſtior quàm pro humano habitu, bono animo eſſe iubet; de victoriâ nihil dubitare, Numinis ope quam certò affuturam proximâ luce ſperaret. Rex ad has Iacobi voces excitatus, lætuſque nuntio, cùm ex ſtratis ſe corripuiſſet, Præſules & Magnates ad ſe vocari iubet. Cùm conueniſſent, hac ſententiâ orationem habuit: Compertum habeo, viri præſtantes, quo loco res noſtrę ſint, iuxtà mecum vos omnes conſiderare. Heſternâ pugnâ tantùm non victi ſumus: non noſtrâ virtute, ſed noctis beneficio euaſimus, numero imminuti, debilitati viribus, oppreſſi metu, hoſtilis exercitus antè validus noſtrâ calamitate robuſtior euaſit. Neque pugnæ repetendæ facultatem eſſe videtis, neque ineundæ fugæ locum. Diutiùs in his locis eſſe ſi maximè cupiamus, frumenti aliarumque rerum inopia haudquaquam patietur. Duram & ancipitem ſortis noſtræ neceſſitatem, præſidio humano & viribus deſtitutã, tantumque non malorum pondere preſſam, diuinum Numen, quod certè vobis polliceor (faceſſat modò metus, neque animi auribus officiat, quò minùs noſtris dictis fidem adiungatis) reſtituet atque ſuſtentabit. Temeritas in aſſeuerando turpis eſt, præſertim cùm iudicandum eſt, quantum rebus diuinis religionique tribuamus; cùm ſit periculum, ne aut ijs neglectis impiâ fraude, aut ſuſceptis anili ſuperſtitione obligemur, Iacobus Apoſtolus mihi per quietem oblatus, victores nos fore pollicitus eſt. Erigite animos, mœrorem omnem deponite. Vana non eſſe quæ dicimus, rei euentus declarabit. Agite ergo, pleni bonâ ſpe in hoſtes irruite, pro patriâ, pro libertate, pro communi ſalute certate. Licuit nobis cum ſummâ turpitudine ſeruire Mauris; hæc quia intoleranda videbantur, arma corripuiſtis. Pulcherrimi incepti & priſtinæ virtutis memores, Chriſtianæ religionis ignominiam, veſtræque gentis dedecus Deo auctore, Iacobo auſpice, propulſate. Hæc vbi dixit, aciem inſtrui, & ſigna canere iubet. Noſtri magnâ alacritate in hoſtes impreſſionem faciunt, D. Iacobi nomen magnis vocibus ingeminantes: quod ab hoc initio ſuſceptum, in morem abijt, vt Hiſpanis militibus ſit pro teſſerâ militari. Barbari noſtrorum audaciâ, quos victos eſſe putabant, commoti, & cælitus iniectâ formidine perculſi, noſtrorum impetum non tulerunt. Iacobus, vti erat Regi pollicitus, in equo candido niueum vexillum præferre viſus eſt, quod rubræ Crucis figurâ diſtinctum erat. Eius aſpectu noſtris vires auctæ, barbaris animi concidebãt. Fœda fuga fuit, neque minor cædes; ſexaginta millia Maurorum perempta. Clauigium, quo loco pugnatum eſſe, hoc ipſo tempore armorum ſtrages paſſim effoſſæ indicãt, Aluelda & Calaguris Mauris ereptæ. Anno ſalutis octingenteſimo quadrageſimo ſexto, Ramiri regni ſecundo, pugnatum eſt. Victor exercitus ſecundùm Deo gratias actas pro diuino munere, D. Iacobi, cuius præſidio victoria conſtiterat, Compoſtellano templo votiream vniuerſam Hiſpaniam fecit, tametſi pars maxima in ditione Maurorum erat, ex ſingulis iugeris agri vineæque modium ſingulis annis frumenti aut vini pendendi; quod Romani Pontifices votum nonnulli deinde ratum habuerunt, vti ipſorum litteræ indicio ſunt. Ramiri Regis diploma Calaguri eſt, conceſſum menſis Maij die quintâ, ærâ octingenteſimâ ſeptuageſimâ ſecundâ, mallem octingenteſimâ octogeſimâ quartâ. Additum prætereà, vt hoſtium ſpolijs diuidundis, lege in omne tempus latâ, Iacobus Apoſtolus pro vno milite eſſet, quod longâ deſuetudine antiquatum eſt. Vectigal vini & frumenti nonnulli populi pendunt. Ex belli manubijs ædes Mariæ Virginis nomine ſecundo ab vrbe Oueto lapide in latere Naurantij montis ædificata, ſtructuræ genere, & totius operis maieſtate in paucis elegantiſſima extat; propeque altera Michaëlis nomine eiuſdem Regis opus. Exornauit Regina, (quam nonnulli Vrracam vocant, alij Maternã, vnde Ordonius & Garzias nati ſunt) quidquid laboris poterat impendi detrahique ex cultu domeſtico, ſolita exornandis Iacobi alijſque totâ ditione diuorum templis conferre.

CAPVT VII.

De lapidibus alijs mirè figuratis.

APud S. Catharinam de Vadaiâ in monaſterio S. Auguſtini inueniuntur lapides ſuapte naturâ ad cordis ſpeciem formati, & figurâ rotæ inſigniti: ſcilicet S. Auguſtini & S. Catharinæ inſignia repræſentant. Gotorricæ reperiuntur alij lapides coturnices figurantes. In alio Aragonenſis regni agro olearum effigiem perfectè oſtendunt. Hos omnes apud me ſeruo. Apud Piedras buenas Crucis formam exhibent. Auilæ apud Auguſtinianas Moniales magnâ religione colitur imago Deiparæ ſaxo ſponte ſuâ figurata, ſicut non procul Madrito imago crucifixi, quam natura lapidi impreſſit.

CAPVT VIII.

De campanâ Vilillæ.

COntinuum miraculum Hiſpaniæ campana Vilillæ eſt, de quâ Varius ſic ſcribit lib. 2. de Faſcin. c. 14. In Regno Hiſpaniæ, in oppido Vilillâ nuncupato, Cæſarauguſtanæ diœceſis, campana quædam eſt, quam miraculorum appellant. Hæc per aliquot menſes, antequam aliquid aduerſi in Chriſtianâ Republicâ contingat, ex ſe ipsâ, nemine impellente, pulſatur. Cuius rei teſtimonium per publicos tabelliones, teſtibus plurimis adhibitis, hiſce oculis egomet legi, quam de eadem illius regni Proteges ſuis literis faciebant. Mariana noſter ſimiliter teſtatur lib. 21. de Rebus Hiſpaniæ c. 10. Triginta ſex paſſuum millibus infra vrbem Cæſarauguſtam oppidū Vililla ad Iberi ripam ſitum eſt, ex Celſæ Romanorum in Ilergetibus coloniæ ruinis conſtitutum, nullaque re hac tempeſtate & auorum memoriâ nobilius, quàm campanâ, cuius, nullo mouente, inſolito inſolentique pulſu nobiliſſimos in vtramque partem euentus ſignificari iis hominibus perſuaſum eſt; ineptè an verè, non diſputo. Oculati tamen huius miraculi teſtes citantur viri non leues. Eam campanam pridie eius diei, quâ capti ſunt Reges, ſuâ ſponte pulſatam ferunt. Iterùm ad tertium Kal. Nouembris proximè Ianuarij menſis Nonis tertio ſonuiſſe, quo tempore compoſito Mediolani fœdere Aragonius eſt in libertatem reſtitutus. Hactenus Mariana. At quid opus eſt aggerere Auctores, cùm teſtatiſſima res ſit, & ipſe quater aut quinquies noſtris diebus audiui pulſatam, quod fide publicâ & multis teſtibus comprobatum, Regibus noſtris renuntiatum fuit, inſigni aliquo euentu ſubſequenti. Similis campana inter Iapones admirabilis eſt, tumultus præſignificans.

CAPVT IX.

De ſepulchro S. Iacobi Apoſtoli.

NOn ſolùm campana Vilillæ ſuggerit Hiſpaniæ imminentes caſus, ſed & ſancti Iacobi, huius regni Patroni, ſepulchrum, vbi audita inſtrumēta bellica & ſtrepitus interni ſignificant pericula noſtra. Memini, antequam detegeretur coniuratio Neophytorum Maurorum, quos Moriſcos dicimus, auditos ſimiles ſonitus.

CAPVT X.

De ſepulchro Ferdinandi Gonzales Comitis Caſtellæ.

MEmoriâ quoque dignum eſt, oſſa Comitis Caſtellæ fortiſſimi Fernandi Gonzali, quæ iacent in S. Petro Atlancæ, ſtrepitu & concuſſione ſuâ ſignificare victorias Catholicorum contra infideles. Obſeruatum inſonuiſſe vehementer in oppugnatione Granatenſis regni, cùm tandem omnis Hiſpania Mauricum iugum excuſſit. Nec tantùm noſtratum victorias ſonitus hic prædicit, ſed exterorum. Nam anno 1456. pridie ante victoriam Ioannis Huniades, cùm profligauit Turcas, inſonuere pariter. Aliquando alijs prodigijs noſtrorum felicitatem promittit idem Comes, quippe ante illam victoriam, miraculoſam quidem, quam vocamus *de las nauas*, cùm Rex Alphonſus VIII. innumeras Maurorum cateruas proſtrauit, auditus eſt in totâ ciuitate Legionenſi bellicus ſtrepitus vſque ad templum S. Iſidori, cuius ſoribus pulſatis, vigilanti Sacerdoti nuntiatum fuit, Comitem Ferdinandum Gonſalum adeſſe cum Cide Ruy Diaz, atque aduentaſſe illuc vt euocaret Regem Ferdinandum primum, qui eo in templo iacebat. Poſterâ die victoria illa accidit.

CAPVT XI.

De ſepulchro Caſtillarum.

VAlliſoleti quoque in ſepulchro cuiuſdam Equitis ex Caſtillarum familiâ, qui conditus eſt in choro monaſterij S. Claræ, auditi ſtrepitus, aliquem ex eadem familiâ moriturum ſignificant.

CAPVT XII.

De campanis quæ vltrò pulſantur.

VIſæ in Hiſpaniâ multæ campanæ, quæ vltrò pulſatæ, funeſtum aliquod prænuntiant. Ioannes Lupus Epiſcopus Monopolenſis ſcribit, campanulam in monaſterio Camorenſi Patrum Prædicatorum triduo ante obitum alicuius Religioſi ſponte ſuâ ſolitam pulſari, etſi nemo tunc temporis decumberet lecto. Idem Auctor prodit, ſimilem campanulam fuiſſe in monaſterio S. Dominici Cordubenſi, quę vltrò inſonans portendebat aut Fratris illius monaſterij aut inſignis alicuius viri eiuſdem Ordinis fatum. Meminit quoque Angelus Rocha alterius cam-

campanulæ in Italiâ in cœnobio Salernitano Dominicanorum, quæ mortem Fratrum pariter prædicebat. Gobelinus etiam in Vitâ S. Meinulphi litteris mandauit, in Germaniâ in Bodkenſi monaſterio aliam huiuſmodi campanam fuiſſe, præmonentem ſpontaneo pulſu alicuius Monialis diſceſſum ex hac vitâ.

CAPVT XIII.

De imagine pueri Ieſu creſcentis.

NVper viſum Scalabiſci, vulgò *Santaren*, nouum miraculum in monaſterio Patrum Prædicatorũ. Icon pueri Ieſu aliquot ab hinc annis inuenta eſt creuiſſe & adoleſcere. Conſtat hoc plurium teſtium fide, qui paruulam ipſam eamdem affirmãt pridem vidiſſe. Neque tamen oculorum dumtaxat fidem allego, nouas thecas, ſcilicet grandiores, fuit opus fabricari, vbi ſeruaretur; nam antiquæ illam iam non capiunt. Hæc imago pueri Ieſu ipſa illa eſt, quã cum aliud miraculum olim accidit, quod narrare operæ noſtræ & pietatis pretium duxi. Vixerat in illo Cœnobio Frater quidam Dominicanus, omni virtutum cultu præſignis. Vocabatur Bernardus de Morlans, & ſacriſta erat illius monaſterij. Hic charitatis ergò aliquot pueros prima docebat elementa, vt interim doctrinâ Chriſtianâ & pietate illos imbueret. Duo preſertim pueruli ventitabãt ad illum, miſſi à matribus cum ientaculis in caniſtris, qui ante aut poſt lectionem ſecedebãt in ſacellum quoddam Eccleſiæ, atque ad pedem altaris ientacula amicè communicabant. Semel vnus puer attollens ad altare oculos, vidit puerum Ieſum cum matre ſuâ. Inuitauit illum, ſi placeret ſecum ientacula gũſtare, deſcenderet, annuente etiam inuitationi altero puero. Placuit Deo ſimplicitas paruulorum, deſcenditque puer Ieſus, & cum duobus paruulis comeſſauit aliquoties. Hoc factum, donec pueri Magiſtro ſuo dicerent, cum puero Ieſu ſe ſua ientacula partiri, nihil tamen ab ipſo vnquam accepiſſe, neque ientaculum ſuum ipſis communicaſſe. Tunc ſanctus vir iuſſit illos de hoc ipſo queri apud puerũ Ieſum, & poſtulare, illum, ſiquidem toties conuiuam illum habuiſſent, debere aliquando inuitare eos ſimul cum Magiſtro ad cœnam odum in domo Patris ſui. Factum ita: annuit puer Ieſus, ante triduum dicens ſecum epulaturos. Renuntiarunt duo diſcipuli reſponſum Magiſtro: qui ſtatim intellexit, die Aſcenſionis (tunc triduum complebatur) è vitâ omnes migraturos. Interim ad exitum ſe adornauit, orationi deditus, cæleſtiumque rerum contemplatione & ſpe delibutus. Ecce die condicto vocauit Bernardus pueros, iuſſit ſibi miniſtrare in Sacro: quo peracto genibus ſe flexit, manibus eleuatis ante altare: imitati illum ſunt pueri, atque hoc habitu Deo animam inibi reddiderunt, miraculis poſteà clari.

CAPVT XIV.

De Chriſto fideiuſſore.

EOdem ipſo in oppido puellam requirebat adoleſcẽs. Qui cùm videret, niſi contracto matrimonio reijci, maritalem fidem promiſit. Teſtes non ſuppetebant. Detulit ſponſa adoleſcentem ante altare Chriſti crucifixi, ipſum Dominum teſtem conſtituens nuptiarum ac fideiuſſorem. Maritum poſteà fidem datam infitiantem poſtulauit puella coram Magiſtratu: nulla erat iuri ſuo tuendo probatio. Vnum teſtem fide dignum dicit ſibi eſſe. Adeunt omnes Eccleſiam, ſiſtunt ante altare. Rogat femina Chriſtum, num ita eſſet, illum hominem obſtrictum ſibi fuiſſe. Mirum dictu, annuit Crucifixus, vtraque manu reuulsâ è clauis crucis. Hoc eodem habitu hactenus perſeuerans, magnâ omnium religione & pietate colitur.

CAPVT XV.

De Euchariſtiâ multiformi.

CElebertimum quoq; Scalabiſcum fecit maius aliud miraculum. Aſſeruatur ibi Euchariſtia multis mirabilis, formâ varia Chriſti myſteria repræſentans, nunc natiuitatem, nunc paſſionem, nunc reſurrectionem, &, quod mirabilius eſt, multis ſimul & eodem tempore ſuſpicientibus diuerſa myſteria ſingulis apparent. In hoc Collegio Madritenſi duo ſunt Fratres Luſitani, quorum vnus Hoſtiam intuitus, vidit imaginem Chriſti ſpinis coronati, prout à Pilato oſtenſus fuit populo Iudaico, & vocamus *ecce homo*. Alter vidit fruſtum carnis candidiſſimæ.

CAPVT XVI.

De miraculoſis imaginibus.

ALphonſo Caſto regnante, in Ouetenſi templo fama eſt Crucem auream ſine humano artifice cælitus fabricatam, repentè comparuiſſe, quam Rex, qui eam primus conſpexit, Sacerdotibus oſtendit, & religioſiſſimè ſeruari iuſſit. Eadem opinio vulgò eſt de icone B. Mariæ, quam vocant Regum, & Hiſpalenſi templo magnâ maieſtate & Regio cultu atque familiâ colitur. Huic ſan-

ſanctus Rex Ferdinandus victorias ſuas tribuebat, hanc ſecum in caſtris velut commilitonem ferebat; eamdem captâ Hiſpali triumpho voluit excipi, quam Angelico artificio laboratam aut è cælo lapſam, vaga traditio dictat.

CAPVT XVII.

De Cruce Carabacenſi.

CRux quoque Carabacenſis è cælo lapſa ſtetit Sacerdoti Sacra facturo coram Mauro Regulo. Creditur nihilominus è ligno S. Crucis eſſe, & tunc temporis defuiſſe Ieroſolymitano Patriarchæ. Mirũ eſt, quantum hæc Crux infernales poteſtates fuget. Pænè quotidie miracula in hoc genere patrat. Infeſtatum oppidum Carabacæ quotidianis tẽpeſtatibus hoc remediũ inpromptu habuit. Nam oſtenſum ſacrũ lignũ ingruentes retundit horriſonos & fulgurantes nimbos: qui deinde quidem redeunt, ſed oſtenſâ iterùm cruce refugiunt. Quo latere Crux retegitur in turri ad hoc deputatâ, abeunt, & circumeunt turrem, vt altero impetant angulo. Venit illuc Sacerdos qui Crucem manibus ſuſtinet, atque ſubitò recedunt ad conſpectum eius, ſicque paulíſper certant tempeſtates, id eſt dæmones, donec tandem penitus fugentur.

CAPVT XVIII.

De alijs cæleſtibus pignoribus.

ALia cæleſtia pignora Oueti ſeruantur, S. Ildefonſi nimirum caſula, quam è cælo Mater Dei detulit. Sunt qui putent, illâ eâdem veſte Christum Dominum conuiuali ritu indutum, inſtituiſſe ſui Corporis & Sanguinis Sacramentum. Aliud cæleſte donum ſanctiſſimæ Dei Matris Eccleſia Tortoſæ ſeruat. Cingulum eſt ſacerdotale, quod B. Virgo deuoto Sacerdoti detulit. Hoc cingulum ipſe ego vidi, & veneratus ſum.

CAPVT XIX.

De ſanctâ Liberatâ.

SAncta VVilgefortis, aliàs Liberata, quam Belgæ à depellẽdis curis Ontcommeram nominãt, Regis Portugalliæ filia, poſtquam à Chriſto ſponſo ſuo deformari petijſſet, ne ab amaſio ad nuptias expeteretur, atque ita ſubitò promiſſa illi barba excreuiſſet, pro Chriſtianæ Religionis ac pudicitiæ defenſione cruci affixa fuit, miraculis clariſſima. De quâ hoc inter cetera, quòd ſimulacrum ipſius citharœdi cuiuſdã ad mortem damnati, atque ad patrocinium eius confugientis, innocentiam vnius ocreæ argenteę excuſſione declarârit. Vide Martyrologium Romanum, & Molanum ad Vſuardum, & Rameſium ad Aduerſaria, & Chronicon Iuliani Archipreſbyteri. Proxima huic hiſtoria eſt S. Paulæ Barbatæ, quam diuerſam puto à S. VVilgeforti, nam à Iuliano diuerſo tempore, diuerſis prouincijs & locis, atque enarratione hiſtoriæ diuersâ recenſentur.

CAPVT XX.

De menſâ ſmaragdinâ.

ROdericus Toletanus lib. 3. de Rebus Hiſpaniæ cap. 23. vbi loquitur de Taric Maurorũ duce depopulante Hiſpanias, ſic ſcribit: Cùm enim Toletum veniſſet, inuenit eam ferè habitatoribus deſtitutam: plures enim ad Amayeram, alij ad Aſturias, alij confugerant ad montana. Tanc autem ex Arabibus, quos ſecum duxerat, & Iudæis quos Toleti inuenerat, muniuit Toletum, exinde iuit Guadalfaiaram, & ad montem qui dicitur Gebeleuleman, & impoſuit ei nomen Gebeltatic. Inde venit ad ciuitatem monti vicinam, in quâ inuenit menſam viridem ex lapide pretioſo, & menſa & pedes ex vno lapide erant, & erat immenſæ latitudinis & longitudinis, & impoſuit villæ nomen Medinatalmeida, quod interpretatur *Ciuitas menſæ.*

CAPVT XXI.

De monte cannarum.

FIdem allego Geruaſij, ex quo nonnulla transſcripſit Berchonus, inter alia de noſtrâ Hiſpaniâ ſic enarrantis In Cataluniâ eſt mons cannarum altiſſimus, & quaſi inacceſſibilis, in cuius ſummitate eſt lacus, cuius aqua eſt ſubnigra, & fundus imperſcrutabilis, vbi manſio dæmonum ab incolis fertur eſſe ſub aquâ, ad modum palatij ædificata. Vnde fit, quòd ſi modicum lapidem in lacum ieceris, ſtatim, quaſi offenſis dæmonibus, tempeſtatem & tumultum audies & videbis. In huius ergo montis confinijs eſt fluuius arenas trahens aureas: argenti etiã ſunt ibi mineræ, & in quadam eius particulâ eſt nix & glacies ſempiterna. Ibi etiam cryſtalli copia reperitur. Ibi dudum accidit vnum miraculum. Quidam enim agricula de villâ proximâ, quæ dicitur Merchera, Petrus de Tabulâ nuncupatus, paruulam habebat filiam, quæ ipſum perpetuo eiulatu turbabat:

qui

qui iratus ipſam dæmonibus commendauit, qui ſtatim inuiſibiliter adfuerunt; & puellam raptam in turbine abſtulerunt. Septennio ergo decurſo, quidam viator ad pedem montis tranſiens, vidit hominem celeriter decurrentem, & voce flebili proclamantem, Heu me, qui tanto pondere premor! Et requiſitus quis eſſet, reſpondit, ſe in monte Cannaruo iam ſeptennium ſub dæmonum commendatione tranſegiſſe, qui ipſo quotidie pro vehiculo vterentur. Dixit etiam ſub eadem conditione, eſſe filiam Petri prædicti & adiunxit, quòd ſi pater ipſam in monte requireret, dæmones ipſam libenter reſtituerent. Quibus prædicto patri per dictum viatorem relatis, is ſtatim montem aſcendit, dæmones adiurat vt filiam reddant. Et ſtatim repentino flatu filia prodit procerâ ſtaturâ, arida, tetra, oculis vagis, horrendo aſpectu, quæ tandem paulatim extitit reformata. Non multùm verò pòſt alius, quo pro vehiculo dæmones vtebantur, ſimili patris atteſtatione liberatus eſt; qui quia raptus fuerat ætatis & diſcretionis maioris, fidelius, quæ apud dæmones gerebantur, expreſſit, aſſerens, ſub lacu eſſe palatium latum, vbi dæmones conueniebant, & quid per mundum fecerant, ſuis maioribus nuntiabant. Quia maledictio parentum noceat filijs. Vnum aliud pono mirabile, quod in Arueniâ dicitur accidiſſe. Quidam enim dum ſe induere nollet, mater ſua imprecata eſt ei maledicendo, quòd numquam aliàs ſe induere valeret, quod & factū eſt; quia ſtatim verba pondus habuerunt. Veſtes enim depoſuit, & ex tunc cōtinuè tam æſtate quàm hieme nudus fuit, aſſerens æſtate neque maiora caumata, neque maiora ſe hieme frigora ſuſtinere, quàm anteà. Hoc mihi narrauit quidam Abbas, qui per Clarum montem tranſiens, dictum hominem poſt animalia nudum vidit; ipſumque ad ſe conuocaus, rei ſeriem ab eo inquiſiuit. Iſta poſſunt allegari exemplariter, quòd parentes nullo modo debeant filios maledicere, & maxime dæmonibus commēdare, ne fortè, laxatâ diuinæ permiſſionis habenâ, dæmones ipſos rapiant, & eos ſaltem ad tempus indecenter affligant. Nam & ego audiui, adijcit Berchorius, in patriâ meâ Pictauiâ, in Parochiâ de Fontauis, prope ciuitatem Malleacen, ſemel accidiſſe, quòd vir quidā filium ſuum iuuenem dæmonibus commendauerit, vel dederit, diabolus verò viſus ſit ipſum in palude circumiacenti ſubmergere, vt vix, tam matre quàm pluribus alijs ab oppoſito trahentibus, potuerit puer de manu diaboli liberari. Quod addit Geruaſius, non conſtat cum noſtris hiſtorijs. Cùm Carolus Magnus, inquit, Hiſpanias perugaretur, omnia idola paganorum confregit, excepto vno, quod erat in terrâ Andaluſiâ, quod confringere non potuit. Erat enim imago ærea, ſuper altam columnam lapideam in confinio maris ſita, quæ faciem vertit ad Auſtrum, & clauem in dextrâ manu tenet. Quod idolum Saraceni Mahumetem fabricaſſe dicunt, & intus (ſicut dicitur) legionem dæmonum incluſit, eique tantam virtutem dedit, vt numquam frangi poſſit. Cùm autem Chriſtianus appropinquat, ſtatim periclitatur; Saraceni adorant, & ideò non moriuntur.

CAPVT XXII.

De portu Mongiæ.

Niſi oculati teſtes plenam fidem feciſſent, ſcriptiſque mandaſſent (præcipuè Gallæciæ deſcriptor Molina) quæ de portu Mongiæ narrantur, vix credi poſſent. Excreſcentes marini fluctus, dum ſaxa offendunt, cruces & balliſtas perfectiſſimè ſculptas in ipſis ſaxis formant, quæ decumento pelago effigiatæ apparent. At rurſus æſtus Oceani ſequenti die omnes delet, & in alijs rupium partibus alias ſculpit, delendas quoque ſuccedenti æſtu, & alibi imprimendas.

CAPVT XXIII.

De naui ſaxeâ.

IN eodem Mongiæ portu nauis perſtat tota ex viuo lapide, vt malus quoque & vela ſaxea ſint. Mirum dictu, tam magnam molem, tantum pondus vnus digitus pueri contactu ſolo mouebit. Fertur in hac naui Deiparam apparuiſſe.

CAPVT XXIV.

De medullis Gallæciæ.

MEdullæ apud Gallæcios vocantur luteæ ſeu argilloſæ turres, omnino ſolidæ, ſponte ſiue à naturâ factæ, non aliter ac ſi exquiſita ars illas ædificaſſet. Quinque ſunt aut ſex; rubeo dumtaxat limo conſtant, interiacent inter Ponferradam & Valdiorres. Quidam putant, vi aquarum montem illum turrium figurâ effoſſum; alij malunt fodinas auri ibi fuiſſe, & à metallicis huiuſmodi effigiatam humum. Signum eſt, in ripis fluuij Sil, qui proximè labitur, aurum inueniri.

CA-

CAPVT XXV.

De antro Gallæciæ.

NOn procul immenſum antrum conditut. Nemo hactenus penetrauit illud, nemo finem inuenit. Quidam auſi peruadere, triduo in latebris itinerati ſunt. Obſtitit profundus amnis, ne vlteriùs procederent.

CAPVT XXVI.

De lacu Carecedone.

IN eadem plagâ lacus, Catecedo dictus, æmulatur mare fluctu & furore, cùm vix ambitu vnius leucæ circumſcribatur.

CAPVT XXVII.

De S. Petro de Rocas, ſeu Rupium.

INter miracula mundi cenſeri poteſt templum S. Petri à Rupibus dictum, ſiue *de Rocas.* Ex vno integro lapide conſtat, cum duobus ad latera ſacellis, viginti duo pedes latis. Tam profundè excauata rupes.

CAPVT XXVIII.

De monte Laroco, ſeu Codis.

INter fluuios Sil atque Bibey, qui partem Gallęciæ alluunt, intercedit mons Latocus, vbi ſecta immanis rupes videtur à culmine ad medium vſque, tum in ipsâ rupe itinera ſatis lata circumexciſa. Codos vocant hæc itinera. Operâ Romanorum Bruto Duce creditur excauatum eiuſmodi ſaxum.

CAPVT XXIX.

De fonte Louzaræ.

IN montanis Cebreri iuxta exordium Lori fluuij mirus erumpit fons; intumet fluctibus, & deferuet, quemadmodum pelagus, à quo viginti leucas diſtat. Idem incrementum ac decrementum ver & hiems conſeruant.

CAPVT XXX.

De fonte Vianæ.

MIra virtus fontis iuxta Vianam eliciendo ægrotantibus ſudori, quo plures morbos deponant. Aliquando pretioſior eius latex vſque in Bæticam venalis deportatus.

CAPVT XXXI.

De monte furado, ſeu perforato.

VOcatur mons *furado*, ſaxeum promontorium, quod fluuius Sil medium perforans tranſmeat. Mirum viſu & dictu.

CAPVT XXXII.

De ſaxo excipiente corpus S. Jacobi Apoſtoli.

CVm primùm Yriam Flauiam appulit nauis, quâ corpus S. Iacobi delatum in Hiſpaniam, ſanctum cadauer, deponendum ſuper ſaxum, ipſa rupes ſe expandens, & in ſepulchri formam ſponte effigians, excepit. Hactenus perſeuerat eadẽ ſpecies ſepulchri.

CAPVT XXXIII.

De Lamis de Guâ, & origine Tamagi fluuij.

CElebris origine ſuâ Tamagus amnis. E lacu exoritur vocato *las lamas de Gua*, vbi per aliquot anni menſes ingentes mugitus audiuntur, quaſi eos ederet animal aliquod. Vaccæ inſtar reſonant. Si accedas vbi clamor videtur edi, ſtatim procul audies. Sic perpetua fuga elabitur curioſis.

CAPVT XXXIV.

De crucibus herba.

ANnotatione admirationeque digniſſimũ eſt, in omnibus ædificijs, quæ iuſſu & ſumptibus celeberrimi & magni viri D. Petri Gonzalez de Mendozâ, Cardinalis tituli S. Crucis, constructa in Hiſpaniâ ſunt, ſponte enaſci herbulam, quæ crucem perfectè formet in medio atriorum. Res digna viſu & miraculo habita. Erat hic Cardinalis ſanctiſſimæ Crucis præcipuus cultor: vbicumque ſalutiferum hoc ſignum offendebat, ſupplex adorabat.

CAPVT XXXV.

De fontibus ſacris Hiſpaniæ.

PErcelebres fuerunt noſtris Hiſtoricis Hiſpaniæ fontes ad Baptiſmata Paſchalia exundãtes: iuuat tamen aliquid dare ex ſancto Gregorio Turonenſi. Libro 5. Hiſtoria-

ſtoriarum inquit. Eo anno dubietas Paſchæ fuit; in Gallijs verò nos cum multis ciuitatibus quattodecimo Kalendas Maias ſanctum Paſcha celebrauimus; alij verò cum Hiſpanis duodecimo Kalendas Aprilis ſolemnitatem hanc tenuetunt. Tamen, vt ferunt, fontes illi qui in Hiſpanijs nutu Dei complentur, in noſtro Paſcha repleti ſunt.

Idem adfert Vaſæus ad annum 570. ex Sigibetto & Roberto Gaguino. Latiùs tamen idem S.Gregorius Turonenſis de his fontibus lib. 1. Miraculorum. Eſt & illud illuſtre miraculum de fontibus Hiſpaniæ, quos Luſitania prouincia profert. Piſcina namque eſt apud Oſen campum antiquitus ſculpta, & ex marmote vario in modum Crucis miro compoſita opere; ſed & ædes magnæ claritatis ac celſitudinis deſuper à Chriſtianis conſtructa eſt. Igitur cùm dies ſacer poſt curriculum anni decedentis aduenerit, quo Dominus confuſo proditori myſticam diſcipulis præbuit cœnam, conueniunt in locum illũ cum Pontifice ciues iam odorem ſacri præſentientes aromatis. Tunc datâ oratione Sacerdos oſtia templi iubet ſimul moniri ſignaculis, aduentum vittutis Dominicæ præſtolantes. Die autem tertiâ, quod eſt ſabbati, conuenientibus ad baptizandum populis, aduemens Epiſcopus cum ciuibus ſuis, inſpectis ſignaculis, oſtia reſerat clauſa. Ac mirum dictu, piſcinam, quam reliquerãt vacuam, reperiunt plenam, ſed ita cumulo altiore refertam, vt ſolet ſuper ora modiorum triticum adgregari, videaſque huc illucque latices fluctuate, nec partem in diuerſam defluere. Tunc cum exorciſmo ſanctificatum conſperſum deſuper Chriſma omnis populus pro deuotione haurit, & vas plenum domi pro ſaluatione reportat, agros vineaſque aſperſione ſalubertimâ tutaturus. Et cùm exinde multitudo amphorarum ſine collecto numero hauriatut, numquam tamen vel cumulum minuit, licet, vbi infans primus intinctus fuerit, mox aqua reducitur, & baptizatis omuibus, lymphis in ſe reuerſis, vt initio produntur neſcio, ita & fine clauduntur ignaro. Quid verò acciderit vni ex hæreticis Deum non metuenti, neque venerationem præſtanri huic loco ſancto, neque ctedenti corde mitaculum quod in eo Dominus ad corroborandam ſuorum fidem præſtare dignatus eſt, non ſilebo. Venit cum turbâ equorum, ſolutiſque impedimentis iuſſit in baſilicam poni, equitibuſque in eá præſepia præparari, irridens miſer quæ de hoc loco narraban ur ab incolis. Igitur mediâ nocte prætereunte à febre corripitur, ac pænè exanimis, & tatdius quàm debueтat pœnitens exclamat, equites ab æde expelli (erat enim ei ſub Rege, licet magna, tamen in illâ regione poteſtas.) Expulſiſque à Baſilicâ ſanctâ equitibus, ad ſe reuerſus, cœpit dentibus proprium lacerare corpuſculum, nec prorſus retineti à ſuis ob nimiam poterat debacchationem. Tandemque oppreſſus, inter ſuorum manus ſpiritum exhalauit. Denique Theodegiſilus huius Rex regionis, cùm vidiſſet hoc miraculum, quod in his ſactatis Deo fontibus gerebatur, cogitauit intra ſe, dicens, Quia ingenium eſt Romanorum (Romanos enim vocitant homines noſtræ Religionis) vt ita accidat, & non eſt Dei vittus. Veniens verò ad annum ſequentem, oſtium ſigillis ſuis cum Epiſcopi ſigillo muniuit, poſuitque cuſtodes in citcuitu templi, ſi forte aliquem deprehendere poſſit fraudis alicuius conſcium, per cuius ingenium in fontibus aqua ſuccedetet, ſimiliter & alio fecit anno. Tertio verò conuocatâ virorum multitudine, foſſas in circuitu Baſilicæ fieri iuſſit, ne fortè dogis occultis lymphæ deducerentur in fontem: fueruntque foſſæ in profundo vicenûm quinûm pedum, in latitudine verò quindecenûm. Sed nihil abditum potuit reperiri. Tamen vitæ finem faciens, & credo pro huius inquiſitionis temeritate, anni ſequentis diem, quo hoc myſterium celebrabatur, videte non meruit, & quod arcanum virtutis diuinæ inueſtigare præſumpſit. Habentur autem in eâ Reliquiæ ſancti Stephani Leuitæ. Ergo quia fons ille diuino nutu, vt ſuprà diximus, ad officium baptizandi repletur, & quia, cùm completus fuerit, auide ex hoc populus haurire feſtinat, quidam accepto vaſculo, Preſbyteto, qui hâc aquam miniſtrabat, portexit ad complendum. Quod dum complet ſenior, hic inter comprimentes turbas manum alterius extendit ad baltheum, cultrumque furatus eſt: quo vaginâ tecondito, manus extendit ad accipiendam hydriam, quam tradiderat Preſbytero. Quâ acceptâ amotus in partem aliam, neque vnam guttam aquæ in eâ potuit teperite. Tunc confuſus valdè, & ſibi ob furti cauſam hoc eueniſſe cognoſcens, homini cultrum, quem furatus fuerat, reddidit, & ſic iterùm porrectâ lagenâ, plenam aquæ recepit. Eſt enim populus ille hæreticus, qui videns hæc magnalia, non compungitur ad credendum, ſed ſemper callide diuinarum præceptionum ſactamenta nequiſſimis interpretationum gratulationibus non deſinit impugnate. Sed vittus Domini diuerſam pattem adſtruit & confundit.

CAPVT XXXVI.

De tauro ſancti Marci.

APud nos in Hiſpaniâ teſtatiſſima fama eſt de tauro D. Marci, in ipſius feſtiuitatis die, ſolâ diei feſtiuitatis energiâ, adduci ad templum inter plebem ipſam innumeram virorum, feminarum ac puerorum, poſitis etiam in cuſpidibus candelis. Quidam hoc ad miracula referunt, alij ad magiam, quemadmodum Grillandus libro 2. de Sortil. q. 8. num. 2. refert de quodam mago Græco tempore Adriani VI. qui ſolis verbis compreſſerat vires ferociſſimi tauri corã ducentis & vltra viris, quemque ipſe Grillandus dicit ſe habuiſſe in carceribus Capitolinis examinandum, eumque horum maiora verborum potentiâ efficere potuiſſe, eum tamen euaſiſſe ſemiexaminatum, fauoribus Romani populi, Magnatumque quorumdam. De draconibus, Holcot ad illud Sap. 16. *Filios autem tuos nec draconum vicerunt dentes*, ſect. 178. ſic meminit. Mercatores etiam (quod eſt mirabile dictu) quibuſdam carminibus dracones faciunt manſuetos ad tempus, quibus inſidentes, freno eos ferunt vſque eùm in Æthiopiam veniunt, vbi eos vendunt, quia nempe (vt proximè retulerat) Æthiopes in feruidâ plagâ habitantes draconum carne veſcuntur, quia eam veſcentes infrigidat, venenum nempe arte aliquâ priùs excutientes, vel caudam, in quâ latet, abſcindentes, vt dicitur in libro de Naturâ rerum. Planè cærimoniam huius tauri inuenio damnatam à Romano Pontifice per diploma ſequens, quod etiam Moura Luſitanus, à quo iſta accepimus, producit.

Clemens VIII. *Venerabili Epiſcopo Ciuitatenſi Venerabilis frater, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Exponi nobis nuper feciſti, apud nonnullos iſtius diœceſis Ciuitatenſis populos inoleuiſſe abuſum quemdam in feſto ſancti Marci Euangeliſtæ, quo die taurus quidam ferociſſimus publicè ad Miſſam & Proceſſionem à vicinis producitur Marci nomine, candelam & panem in cornu geſtans, magno ſanè cum diuini honoris & animarum periculo, cùm ipſimet belluæ, à feminis præſertim ac reliquâ vulgi multitudine, quaſi è cœlo à Deo, vel à ſancto Marco ad Proceſſionem miſſæ, veneratio ac diuinus cultus tribuatur. Ad quod periculum, quoniam & hæc ſcandala atque incommoda accedunt, primùm gentilica illa ſuperſtitio affinis ac ſimillima idololatriæ, deinde etiam mortis diſcrimen, tum diuinæ virtutis, ac miraculi cuiuſdam efflagitatio in manſuefacienda animali naturâ ſuâ feroci, præter fœdiſſimas templorum conſpurcationes turbarumq; inter diuina Officia excitationes, & riſus per omnia Eccleſiarum loca diſſolutos. Tu propterea pro tuâ in Deum pietate, ac paſtorali vigilantiâ abuſum prædictum, tamquam à Religione Chriſtianâ alienum, tollere atque abhorrere deſideras. Sed cùm homines illi plus nimio, & contrà quàm Chriſtianos deceat, nefandæ ſuperſtitioni ſuæ indulgentes, appellationibus & inhibitionibus violenter ſe tueantur ac defendant, nobis humiliter ſupplicari feciſti, vt in præmiſſis prouidere de benignitate Apoſtolicâ dignaremur. Nos igitur fraternitatis tuæ ſolertiam & religionem ſummopere in Domino commendantes, de Venerabilium fratrum noſtrorum S.R.E. Cardinalium Congregationis ſacrorum rituum ſententiâ ſupradictum abuſum tamquam Eccleſiaſticæ pietati, necnon etiam ſacro ritui aduerſantem, & deteſtabilem, ijs in locis, in quæ hucuſque irrepſit, funditus tollendum atque abolendum eſſe ſtatuimus & ordinamus, ac fraternitati tuæ per præſentes committimus & mandamus, plenam & amplam ſuper hoc facultatem & auctoritatem tibi concedimus, vt abuſum prædictum ex omnibus & quibuſcumque locis tuæ diœceſis Ciuitatenſis, appoſitis Iuris & facti remedijs, alijſq; Eccleſiaſticis cenſuris & pœnis, tollere ac funditus abolere, omni & quacumque oppoſitione & recurſu ac inhibitione poſtpoſitis & reiectis, auctoritate noſtrâ cures, & cum effectu facias. Non obſtantibus præmiſſis, ceteriſq; in contrarium facientibus quibuſcumque. Datum Romæ apud ſanctum Petrum ſub annulo Piſcatoris die 10. Martij 1598. Pontificatus noſtri anno ſeptimo. Marcus Veſtrius Barbianus.*

Nihilominùs fuerunt, qui ad vires naturæ id reducant. Laguna in Dioſcoridem dixit, inebriari taurum; hoc tamen conſtat non fieri. Alij dicunt, caprifico poſſe tauros manſuefieri; aut dextro genu alligato. Hoc cùm Romæ Clementis VII. principatu Græculus quidam effeciſſet, ducto ſæpiùs ferociſſimo tauro per vniuerſam vrbem, quem tenui admodum funiculo ita religarat à genu, peritiſſimi magi nomen apud imperitos aſſecutus eſt. Fertur Hiſpanos eumdem morem in Indiam tranſtuliſſe, & ſemel reliquis manſuetum taurum, in excommunicatum hominem qui aderat, impetum feciſſe.

CAPVT XXXVII.

De palatio & arcâ Toletanâ.

INter memorabilia Hiſpaniæ admirandum eſt, quod noſtri Hiſtorici conſcribunt, & explicatiùs Rodericus Toletanus de arcâ, quæ aperta fuit à Roderico Rege, paulò antè quàm Arabes ex Africâ, inſtigante Comite Iuliano, in Hiſpaniam irruerent, & profligato Roderici exercitu, ipſoq; occiſo, eam ſubiugarent. Inquit enim: Erat tunc Toleti palatium, à multorum Regum temporibus perpetim clauſum, pluribuſque ſeris obſeratum. Id Rodericus contra omnium volũtatem aperuit, vt quid in eo lateret cognoſceret. Theſauros autem, quos fiebat, ſperabat. Verùm præter arcã vnam, nihil inuenit. Quâ apertâ, pannum litteris Latinis hæc verba referentem deprehendit: *Cùm continget ſeras frangi, palatium atque arcam aperiri, & quæ in eâ ſunt videri; tunc ſcito gentes eiuſmodi Hiſpanias inuaſuras, ſuoq; dominio ſubmiſſuras.* Quibus lectis Rex doluit palatium arcamq; ſe aperuiſſe, & gemino, quo ante clauſum erat, modo concludi imperauit. Erant autem in panno delineati Arabes, capita vittis tegẽtes, veſtibus verſicoloribus amicti, gladios & iacula vibrantes, vexillaque in altum extenſa gerentes. Hiſce ſimilis illa, quæ à Cedreno hiſtoria hoc ferè modo deſcribitur anno 779. Regnante Conſtantino & Irenâ, quidam apud longos Thraciæ muros fodiens, in ciſtam incidit: quâ purgatâ & apertâ, virum procerum in eâ recumbentem offendit, laterique ciſtæ inciſas litteras hanc ſententiam exprimentes: *Chriſtus è virgine naſcetur, inq; eum ego credo. Conſtantino & Irenâ imperantibus Sol me rurſum videbis.* Et Suetonius geminã huic de Iulij Cæſaris fato hiſtoriam his verbis narrat: Paucos ante menſes cùm in Coloniâ Capuâ deducti, lege Iuliâ coloni ad extruendas villas ſepulchra vetuſtiſſima diſijcerent, idque eò ſtudioſiùs facerent, quòd aliquantum vaſculorum operis antiqui ſcrutantes reperiebant, tabula ęnea in monumẽto, in quo dicebatur Capys conditor Capuæ ſepultus, inuenta eſt, conſcripta litteris verbiſq; Græcis, hæc ſententia: *Quandoque ora Capyis detecta eſſent, fore vt Iulio prognatus manu conſanguineorum necaretur, magniſq; mox Italia cladibus vindicaretur.* Ammianus Marcellinus aliud huiuſmodi prodigiũ ſcribit lib. 31. Cùm Calcedonos ſubuerterentur veteres muri, vt apud Conſtantinopolim ædificaretur lauacrum, ordine reſoluto ſaxorũ, in quadrato lapide, qui ſtructurâ latebat in mediâ, Græci verſus inciſi reperti ſunt futura plenè prodentes. Sed & memorandum eſt ludibrium ſepulchri Regis Beli. Eo namque reſerato, Xerxes Darij filius vitream vrnam reperit, in eaq; cadauer oleo innatans; quæ vrna tamen plena non erat, vacuumque à ſummis labris palmæ ferè ſpatium habebat. Vrnæque columna exigua adiacebat, cui inſcriptum, eum qui ſepulchrum aperuiſſet, vrnamque non repleuiſſet, peſſimè mulctatum iri. Quibus lectis Xerxes

Obſtupuit, retroq; pedem tulit, oraq; buxo
Pallidiora gerens, exhorruit æquoris inſtar,
Quod fremit exiguâ cùm ſummum ſtringitur aurâ.

Sed poſtquã remoratus palantes ſenſus ſub rationis vexillum retraxit, e veſtigiò oleum infundi imperauit: verùm iuſſa ita implere haud potuit, quare & iterùm infundi præcepit: ſed & ne ſic quidem replere potuit, donec tandem ſæpiùs conamine irrito iterato deſiſteret, clauſoq; monumento, ſummo cum mœrore recederet. Et certum, nec inanem euentũ columnæ prædictio ſortita eſt. Nam Xerxes exercitu ſuo quinquaginta myriadum à Græcis deleto, cùm trepidus in regnum ſe reciperet, ignobili morte vitam finiuit, noctu in lecto à filio trucidatus. Ad huius paterni monumenti ſimilitudinẽ Semiramis ſepulchrũ ſibi fecit: ſupra celebertimas vrbis portas, in edito atque conſpicuo loco, cum hac inſcriptione *Si cui Regum Babylonis poſt me futurorum fuerit pecuniæ penuria, aperto ſepulchro ſumito quantumcumq; libuerit pecuniæ. Ne tamẽ, niſi indiguerit, alioquin aperito; non enim è re eius fuerit.* Permanſit hoc ſepulchrum immotũ, donec ad Darium regnum deuolutum eſt: qui indignũ ratus ſe neque ijs portis vti (ideò autem non vtebatur, quod ſibi tranſeunti cadauer culminaret) nec ſumere pecunias repoſtas, & eas quidem ſe irritantes, reſerauit monumentum, proq; theſauris inane ſepulchrum reperit, & intentè omnibus ſepulchri partibus luſtratis, in ſaxo ad latus ſepulchri hæc verba inciſa offendit: *Niſi pecuniâ eſſes inexplebilis, & turpis lucri cupidus, defunctorum ſepulchra non aperuiſſes.* Diligentius autẽ perſcrutato ſepulchro, in obſcuro angulo exiguam arculam reperit, quâ apertâ, execranda veneni violentia proſilijt, quæ tertiam hominum partem ſuâ truculentiâ ſuſtulit.

CAPVT XXXVIII.

De luminibus Olianis.

APud oppidum Olianam, quod eſt in ripâ Sicoris, & diſtat ab Ilerdâ paſſuum millia circiter quadraginta, domus eſt B. Mariæ Virginis Caſtiluedrenſis, in alto loco poſita: ad quam domum ſingulis annis in

in Martio menſe diebus Veneris ex inſulâ fluminis tria lumina cærulei coloris aſcendunt, & Eccleſiam per feneſtras ingreſſa, lampades accendunt, & ſubinde deſcendunt ad eumdem locum vnde venerant, ibiq́ue ab inſpicientium oculis euaneſcunt. Quæ res admirabilis à populis illius regionis & viris fide dignis affirmatur.

CAPVT XXXIX.

De icone Deiparæ ad aquas Lupias.

SÆuiente per vniuerſam Europam circa annum Domini 600. grauiſſimâ peſte, regnante Riccatedo Hiſpaniarum Rege, Gregorius Magnus Pont. creatus, priùs quã inaugurandus eſſet, ſolemni indictâ Supplicatione, frequenter iuſſit Clerum populumq́ue adeſſe, vt Dei iram, patrocinante D. Virgine (cuius peculiarem effigiem manu geſtabar) deprecaretur. Nec mora, pijſſimi Põtificis precibus peſtis elanguit, & ſedata fuit. Hanc poſtmodum effigiem D. Leandro Hiſpalenſi Præſuli vnà cum moralibus in Iob libris, alijſq́ue Reliquijs dono miſit. In Cathedrali templo ſummo cum honore ſeruata fuit, donec luxu libidineq́ue eneruatam Hiſpaniam Pœni impunè vaſtarent, Chriſtianis vndique fugientibus. Hiſpalenſes aliquot Sacerdotes infidelium manibus elapſi, Toletum fugerunt, ablatis aliquot Sanctorum Reliquijs, vnà cum ſacrâ hac effigie, qui cuncta hæc prope amnem Guadalupe, barbarorum metu, in marmoreo ſepulchro, adiunctis litteris in rei geſtæ memoriam, ingeſtâ tellure condidere. Multis demũ elapſis ſæculis, tempore Alphonſi XI. accidit, vt bubulcus amiſſum bouem aduerſo amne Guadalupe inueſtigaret: quem mortuum reperiens, dum parat corio nudare, reuixiſſe videt attonitus, cùm ſe illi D. Virgo auguſtâ ſpecie derepentè obtulit, imperans vt Clero ſignificaret, vt eo loci occultam ſacram effigiem effoderent, ibiq́ue dedicatâ æde collocarẽt. Paſtor hic demum rediens, inuſitatâ in Deũ flammâ, & D. Virginẽ religione accenſus, vt cæleſtibus mandatis obtemperaret, ecce tibi familiam omnem luctu & mœrore obſitam ob filij mortem, ſed ipſe inſolitâ quadam in B. Virginem ſpe, preces tanto animi feruore fudit, vt iterùm cunctis ſtupentibus vitalis cerneretur. Statimq́ue vniuerſo Clero rei geſtæ ſeriem omnem retulit, recenti miraculo confirmatam. Omnes illicò ad indicatum locum conuolant, repertamq́ue imaginem tumultuariâ excitatâ ædiculâ reponunt. Miraculi huius fama vniuerſam momento Hiſpaniam peruaſit, magnus eò ſtatim concurſus fieri, frequentes ſe D. Virgini commendare, vniuerſi opem auxiliumq́ue ærumnis ſuis experiri. Rex ipſe Alphonſus XI. famâ rei excitus huc venit, multumq́ue agri, Caſtri Iulij & Talabricæ templo & Cœnobio aſſignauit, vt Deo commodius obſequium præſtarent. Templum etiam maiori ambitu extruxit, varijſq́ue ornamentis decorauit: nec incaſsùm; nam vix elapſo triennio, D. Virginis præſens numen ſenſit. Memorabile enim aduerſus quinque potentiſſimos Pœnorum Reges prælium commiſit prope Amnem ſalſum, non procul à Tariffâ, & adiuuante Alphonſo Luſitaniæ Rege, ſocero ſuo, victor euaſit, circa annũ 1340. ipſe Rex hoſtium ſpolia Deo obtulit, inter quæ adhuc magni ex ære tripodes templi parieti affixi viſuntur. Templum vndique varijs donarijs & frequenti anathemate ſeptum eſt, columnæ votiuis tabellis rectæ. Hæc inter conſpicuus eſt cereus immenſæ magnitudinis ex cerâ albâ, quem Olyſſiponenſis populus ſæuâ peſtilentiæ lue D. Virginis ope liberatus, anno 1490. afferendum curauit: nam vaſa ſacra tam aurea quàm argentea recenſere immenſum foret. Argenteæ lampades triginta perpetuo lumine viſuntur, inter quas aliquæ opere & magnitudine conſpicuæ. Inter multa Regum Principumq́ue donaria videre eſt maioris tormenti bellici ferreum globum, quem Alphonſus Albuquercius, auorum memoriâ Indiæ Prorex, in monumentum miraculi, quo eum D. Virgo in Goënſi obſidione tutata eſt, miſit. Nam cùm ſcaphâ flumen ſubiret, comes quidam eius ita tormenti globo diſcerptus fuit, vt illius cerebro fœdatus fuerit. Quo ille periculo commotus, in D. Virginis Guadalupiæ ſe tutelam commendat. Vix orationem finierat, cùm tormento excuſſus globus pectus illi percuſſit, ſed innoxiè ad pedes eius delapſus fuit, licet vix à quadraginta paſſibus excuſſus fuiſſet. Nunc argenteis incruſtatus bracteis hîc ſeruatur, cum quo monile miſit multis gemmis & adamantibus ornatũ. Effigies hæc D. Virginis ex ligno eſt, quod quamuis cariei obnoxiũ admodum eſt, mirâ tamen Dei prouidentiâ per ſexcentos annos ſub terrâ incorrupta durauit. Fuſci verò coloris eſt, & vultui maieſtas ineſt tanta, vt referant ęditui, ſe fixis oculis non poſſe illam intueri, reuerentiâ enim ſentiunt ſibi oculorum aciem præſtringi. Multa eſſent hoc loco de ſacrâ hac æde dicenda, quæ ſpatijs excluſus in quis prætérire cogor. Opidum eſt exiguum, amœnum, fontiumq; frequentiâ irriguum admodum. Flumen Guadalupe (nam guada Mauris aquam notat) muros eius pręterfluit, cuius vtramque ripam bicolores vndiq; & proceræ populi obumbrant,

alicubi in tantam altitudinem enatæ, vt nauium malis inſeruiant; nonnullis in locis, luci inſtar, ita denſæ, vt vel flagrantiſſimi Solis radios non admittant. Ager ſuburbanus vini melliſque & cuiuſque generis fructuum ferax, cetera copioſè ſuppeditantur.

CAPVT XL.

De monte Serrato.

INter naturæ miracula reponi poteſt mons Serratus, qui licet crebris vndique rupibus ambiatur, ipſe tamen longè ſuper omnes eminet, vt procul viſentibus egregiè turritæ arcis monti impoſitæ ſpeciem præbeat; taliq́ue ordine rupes hæ diſpoſitæ videntur, vt natura religioſo quodam horrore intuentium oculos in ſe conuertere videatur. Ambitu ſuo quatuor leucas complectitur, nubibuſque ſecondere ob eximiam altitudinem creditur. Vertice eius deſpectantibus, vicini montes camporum imaginem præbent. Raræ hîc conualles, plerumque ſolidæ rupes, & immenſæ altitudinis aſpreta: atque vbi in rupis verticem magno labore te euaſiſſe putas, ſtatim ſe offert alia multò altior, in quam vbi per ligneos gradus enixus es, creſcere adhuc rupis altitudo videtur: interdum in vaſtæ magnitudinis murũ excurrunt, varijs hinc inde quaſi caſtellis prominentibus: interdum ſeorſum collocatæ, ceteriſq́; auulſæ montibus, turrium imaginem præbent. Et licet horrendæ procul appareant, frequenti tamen & virdante arbore conſitæ, Theſſala Tempe referunt: & cùm prorſus inacceſſę videantur, humanæ tamen induſtriæ hîc natura victa ceſſit. Nam inuijs in locis ſummâ arte ſublicias ſcalas duriſſimis ſcopulis affixere, quæ cùm multâ fronde ſunt tectæ, aduenis gratiſſimas vmbras aduerſus Solis æſtum præbent. Aiunt à montis iugo ſudo cælo Baleares inſulas (vulgò Mallorca & Menorca) quæ ſexaginta hinc leucis diſtant, poſſe conſpici. Montis radices alluit amnis vulgò dictus Lobregat, Ptolomæo verò Rubricatum; quod ſanè nomen potiori ratione illi impoſitum fuiſſe puto, quàm Arabico ſinui Mare rubrum. Fluctus enim toto anni tempore maximè rubent, colorem ab arenis, quas pertranſit, mutuatur. Amnis eſt inglorius, nulliuſque pænè vtilitatis: nam hibernis aquis ſummoperè exęſtuat, æſtate verò agris inutilis, areſcente pænè alueo iners voluitur. Reſtat vt paucis B. Virginis cœnobij illis in locis exſtructi originem referam. Quo tempore Barcinone Guifrius Piloſus cognomine III. Comes imperabat, anno 880. opiliones qui his in rupibus gregem paſcebant, frequenter animaduerterunt, diebus ſabbati poſt meridiem in rupem vnam frequens lumen cælo deſcendere vnà cum iucundiſſimo muſices concentu. Hoc oſtentum vbi parentibus retulerunt, & re ipsâ illis compertum eſſet, villæ illius Parocho, & Epiſcopo Manreſæ rem totam ſignificarunt. Qui cùm eadem oculis vidiſſent, frequenti Clero Supplicatione indictâ, deducente eos inſulito quodam & fragranti odore, ad rupem peruenere, vbi B. Virginis imago in antro reperta fuit (nunc in cœnobio viſitur) quam Epiſcopus vnà cum Clero Manreſam verſus magno honore deferre ſtatuebant. Cùm vix eo loci ventum, vbi nunc cœnobium eſt, non potuere imaginem loco mouere, ſed ibi fixa permanſit; quo conſpecto, Epiſcopus ibi ædem vouit D. Virgini, dedicauitque. Cœnobium in medio montis ſitũ eſt, ſub inacceſsâ rupe, vt è propinquo ſpectantibus ruinam minari videatur, nec immeritò. Nam ante paucos annos pars pręcipitis ſcopuli diuulſa decidit, vt noſocomium protriuerit, multoſq́; in illo ęgros afflixerit. Templum eſt exiguum, & obſcurius paulò, frequentibus vndique votiuis tabellis ornatum. Spectantur ſupra nonaginta argenteæ lampades. Imago B. Virginis colore eſt ſubſuſco, & intuentium oculos cæleſti quadam maieſtate perſtringens. His in rupibus duodecim ſunt Anachoretarum caſę: nec admiratione caret, videre inter confragoſas & aſperrimas rupes domunculam quamdam tamquam hirundinis nidum ſcopulo affixam. Et quia penſiles ſunt, videntur quouis vento caſum minitari: & quod captum pænè omnem ſuperat, vbi eò perueneris, videas vno in tuguriolo conclaue, triclinium, muſæum, ſacrarium, atrium, hortum, & quidquid demum concinnis ædibus conuenit, omnia affabrè facta. Nec modicis impenſis his in locis caſula vna exſtrui poteſt. Multa de hoc monte dicenda ſuperſunt, quæ, vt orationis ſatietatem effugiam, ſilentio inuoluo, ſi hoc vnum inſtar colophonis addidero, montem hunc natum videri ad ſolitariam vitam degendam. Nullæ hîc turbæ, nulli importuni ſtrepitus, qui mentẽ à diuinâ contemplatione poſſint auocare. Solùm hîc audire eſt iucundos auicularum garritus, ipſaſq́; aues videre Anachoretarum manibus intrepidè alludere, & cibum capere. Miraculorum ſeriem enarrare, non eſt huius inſtituti, neque paucis ea complecti poſſem.

CAPVT XLI.

De piſcibus viuiparis.

SVnt in Hiſpaniâ piſces qui non oua, ſed animalia pariunt. Valentiæ ſiquidem, Marineus Siculus ait, piſcē vidimus, quem piſcatores è mari captū portauerant, & torculari magno locauerant aquæ pleno, craſſitudine & longitudine magnæ mulæ: cuius caput, os, nares, oculi, bouis eſſe videbantur, præter cornua quibus carebat. Mammas habebat muliebres, & manus mamillis appoſitas. Vuluam quoque mulieris, quam poſtero die vidimus parientem piſciculum ſibi perſimilem, longitudine trium pedum, & craſſitudine colli canis Gallici, quem die quarto poſt partum mater fame, vt opinor, coacta deuorauit. Quam rem ne quis commentitiam putet, vidit etiam mecum vnà Rex Catholicus Ferdinandus, viderunt & alij complures Equites.

CAPVT XLII.

De ſale foſſili.

IN Hiſpaniâ ſal non modò coquitur, verùm etiam plurimus effoditur, hoc eſt, & fit & gignitur: fit enim in multis Hiſpaniæ locis ex aquis hauſtis è puteis, vt apud Seguntiam, ex quo Regibus magnum vectigal exigitur; gignitur etiam in extremis maris littoribus ceteris candidior. Sunt & montes Hiſpaniæ natiui ſalis, vt apud Ribagoruam, in quibus lapicidinarum modo ſal cæditur, & arborum modo poſteà pullulat ac renaſcitur. Apud oppidum Antiqueram vallis eſt amœniſſima, cuius longitudo eſt paſſuum mille & quingentorum, & ex omni parte clauſa montium iugis, quæ vallis hieme pluuialibus aquis impletur, & in formâ magni lacus efficitur. Cuius aquæ calore Solis in ſalem candidum conuertuntur. In Antecæ valle ſalinæ ſunt aquarum. Sunt & in oppido Salinarum ſalinæ memorabiles, & aliæ in oppido quod *Salinas de oro* dicitur, & apud Nuuanos Nauarræ populos.

CAPVT XLIII.

De fonte Salſularum, & piſcibus foſſilibus.

ARx quæ hodierno die *Salſas*, antiquitus Salſulæ vocabatur. Meminit eius in Itinerario Antoninus: is ſiquidē Narbone ſalſulas xxx. m. p. numerat, qui ſeptē magnis leucis reſpondent, quæ hodie numerantur. Pomponius Mela in Galliæ Narbonenſis deſcriptione fontis meminit, quem Salſulas vocat, qui leucâ tantùm ab hac arce diſtat. Priſcis ſcriptoribus non incelebris, noſtris verò recentioribus omnino prætertus. Et quia res eſt admiratione digna, nollem etiam mihi obliuionis notam vt ceteris inuri: proinde fuſiùs paulò de illo in præſentiarū agam. De eo ſic Pomponius Mela: Vltra Leocata litoris nomē, & Salſulæ fons non dulcibus, ſed ſalſioribus, quàm marinæ ſint, aquis defluens; iuxtà campus minutâ arundine graciliq́ue peruiridis, ceterùm ſtagno ſubeunte ſuſpenſus. Id manifeſtat media pars eius, quæ abſciſſa proximis, velut inſula natat, pelliq́ue ſe atque attrahi patitur. Quin & ex iis quæ ad imum perfoſſa ſunt, ſuffuſum mare oſtenditur, vnde Graijs noſtriſque Auctoribus, veri ne ignorantiâ, an mendacij libidine viſum eſt, tradere poſteris in eâ regione piſcem è terrâ penitus erui, qui vbi ex alto huc uſque penetrauerit per eius foramina, ictu capiantium interfectus extrahitur. Athenæus verò lib. 8. ex Polybij opinione eadem pænè refert, licet aliis verbis. Polybius 34. Hiſtoriarum libro, vltra Pyrenem ad Narbonem fluuium campum pertinere ait, quem Illiberis & Rhuſcino interſecāt eiuſdem nominis vrbes præterfluentes, quas incolunt Celtæ: in hoc campo piſces eos, qui foſſiles vocantur, erui tradit. Campus ipſe exilis parumq́ue fecundus eſt, multo tamen gramine lætus, ſubtus verò, cùm arenoſa duorum vel trium cubitorum altitudine ea terra ſit, ex proximis fluminibus aqua influit, cuius tortuoſos atque multiplices curſus cùm piſces cibi gratiâ ſectentur (auidiſſimè enim graminis radices dicuntur appetere) effecerunt vt vniuerſus ille ager ſubterraneis piſcibus ſit refertus. Ariſtoteles verò his omnibus antiquior, libro De Mirandis auſcultationibus, circa lucum vbi fons hic erumpit, non ſolùm longè à vero deuiauit, ſed alia etiam de hac piſcaturâ diuerſa tradit. In finibus Maſſilienſium, inquit, circa Liguſticam lacus eſſe fertur, qui ebulliens effuſuſque piſciū multitudinem immenſam veriq́ue fidem ſuperantem eijciat, ceterùm flantibus Eteſijs tantum puluerem concitari, vt coacetuatâ in lacum humo ſiccâ, ſuperficiem obtegat, in formamq; areæ redigat, vnde indigenis licet, pertusâ ſiccitate, in tridis quoſcumque piſces citra negotium eximere. Strabo etiam lib. 4. idem manifeſtè aſſerit his verbis: Iuxta Ruſcinonem lacus eſt, & ager quem alluit paulum ſupra mare, refertus ſalinis. Habet & effoſſiles ceſtrias piſces: nam ſi quis duos aut tres fodiat pedes, & in limoſam aquam fuſcinam demiſerit, piſcem eximiæ magnitudinis fixū penetrat. Quod ne

ne cui fortè mirũ videatur, non vno id loco accidere teſtatur Theophraſtus libello De piſcibus: refert enim, circa Heracleã, & alibi in Ponto, & circa Trum Ponti, Mileſiorum coloniam, foſſiles reperiri piſces. Naſcuntur verò illi circa fluuios & aquoſa loca, quæ cùm ſiccantur, paulatim piſces ſubinde humorem ſectando terram ſubeunt. Quod verò in Paphlagoniâ cõtingit, peculiarem & abdirã rationem habet: illic enim multos & bonos piſces effodi aiunt, cùm neque reſtagnẽt ijs in locis amnes; miraturque & ipſe gigni ſine coitu. Eadem penè ex Theophraſto narrat Plinius lib. 9. c. 57. Lepidè hac de re Seneca lib. 3. Quæſt. nat. ad Lucillum. Theophraſtus affirmat, piſces quibuſdam locis erui. Multa hoc in loco tibi in mentem venere, quæ vrbane in re incredibili fabuloſaq; dicas, non cum retibus aliquem aut cum hamis, ſed cum dolabrâ ire piſcatum. Exſpecta vt aliquis in mari venetur. Quid eſt autem quare piſces in terram non tranſeant, ſi nos maria tranſimus? T. Liuius prodigij loco narrat lib. 52. in Gallico agro, qua induceretur aratrum, ſub exiſtentibus glebis emerſiſſe piſces. Iuuenalis idem vt valdè rarum, & inſtar portenti, Satyrâ 13. eſſe dicitur.

—— Miranti iam ſub aratro
Piſcibus inuentis, & fœta compare mula.

Sed nihil æque mirandum duco, quã quod Appuleius Apologiâ pro ſe primâ dicat, in Getuliæ mediterraneis montibus piſces per Deucalionis diluuia reperiri. Foſſiles verò piſces & hoc æuo quandoque inueniri, referunt Rondeletius lib. De piſcibus, & Georgius Agricola lib. De animantibus ſubterraneis. Sed ad carceres redeo. Fontem hunc à ſalſulis non totâ leucâ diſtare, oculatus teſtis refert Gaſpar Barrerius, cuius aqua ſalſa eſt. Hiberno tempore percalida eſt, æſtiuo verò gelida. Adiacet huic fonti campus, multâ humilique arundine, & aquaticis herbis frequens (vt notauit Mela) & continuâ aquarum ex hoc fonte emanantium illuuie vdus. Hinc verò per canales quoſdam in vicinum lacum aqua omnis ſe exonerat. Fons verò piſcoſus admodum eſt: nam & hiberno tempore aquæ calore, æſtiuo verò grato eius frigore allecti, gregatim huc piſces confluunt. Arx verò loco campeſtri ſita eſt, egregiè munita, & propugnaculis inſtructa, vt hoſtiles impetus contemnere videatur. Tali verò arte propugnacula hæc diſpoſita ſunt, vt non vna, ſed plures arces videantur. Sublicijs enim pontibus ita ſunt diſtincta, vt, vno capto, nihil damni hinc reliqua percipiant.

CAPVT XLIV.

De Pityuſis inſulis Hiſpaniæ.

EX Nonio quoq; deſcriptionem harum inſularum vſurpo. Mediterraneum mare intrantibus geminæ ſe offerunt inſulæ, à frequenti pineo frutice dictæ Pityuſæ. Poſteà Ebuſus vtraque vocata. Dehinc vna vocata eſt Ebuſus, altera verò Ophiuſa, quæ & Colubraria. Diſtant à Balearibus trecentis ſtadijs, vt Antonini fert Itinerarium, vt verò Plinius lib. 3. cap. 5. ſeptingentis. Subiacet verò Ebuſus maiori inſulæ Balearidum, vt refert in Coſmographiâ ſuâ Æthicus. De vtraque verò inſulâ ſic Strabo lib. 3. Pityuſæ, inquit, longiùs in pelago exiſtẽtes quàm Gymneſiæ, declinantur in occaſum, è quibus vna quidẽ vocatur Ebuſus, vrbem eiuſdem nominis continens, circuitus inſulæ ſtadiorum quadringentorum; latitudo inæqualis, vti & longitudo: propè iacet inſula Ophiuſa longè minor, & deſerta. Cur verò deſerta ſit, ſerpẽtum facit copia adeuntibus pernicioſa, niſi, vt Mela ſub finem lib. 3. ingreſſis eam intra id ſpatium, quod Ebuſitanâ humo circumſignauerunt, ſine pernicie tuta eſt. Iiſdem illis ſerpentibus, qui ſolent obuios appetere, aſpectum eius pulueris, aliúdve, quod verius, procul & cum pauore fugientibus. Vnde & Plinius lib. 3. cap. 5. *Ebuſi terra ſerpentes fugat, Colubraria parit. Ideo infeſta omnibus, niſi Ebuſitanam terram inſerentibus.* Vocatur autem hodie Monocolobrer, vt auctor eſt Ambroſius Morales, qui ait, illos falli, qui vicinam illi inſulam Dragonetam Ophiuſam credunt. Ebuſus verò interfluente tantùm freto ab Ophiuſâ ſeparata, quæ à Dionyſio Alexandrino & ab Euſtathio eius Commentatore Βῦσ[illegible] vocatur, prorſus contrarijs dotibus exornata: ſiquidem, teſte Pomponio Melâ citato loco, frumentis tantùm non fecunda, ad alia largior, & omnium quæ nocent animalium adeò expers, vt nec ea quidem, quæ de agreſtibus mitia fiunt, aut generet, aut, ſi inuecta ſint, ſuſtineat. Plinius etiam, *Nec cuniculos*, inquit, *Ebuſus gignit populantes Balearium meſſes.* Idem aſſerit lib. 8. cap. 38. Diodorus verò Siculus libro 6. cap. 5. vites ibi & lanam prouenire, palmiſque fertilem eſſe refert. Plinius autem, & ficus ferre lib. 15. cap. 19. dicit. *Honos laudatas ſeruat* (ficus) *in caſſis, Ebuſo inſula præſtantiſſimas ampliſſimaſq; mox in Marrucinis.* Saccharum etiam, rarum olim felicitatis donum, tuliſſe innuit Statius Papinius Siluarum lib. 1. hoc Hendecaſyllabo.

Quod

Digitized by Google

Quod ramis pia germinat Damaſcus,
Et quas pracoquit Eboſia cannas,
Largis gratuitum cadit rapinis.

Nihil enim moror illos, qui contra omnium librorum conſenſum Hypaſita ſubſtituunt. Compaſcuam verò pecori etiam fuiſſe oſtendit Feſtus Auienus in ſuâ orbis terrarum deſcriptione,

Ac dilecta vago pecori conſurgit Ebuſus.

Vrbem habuit cognominem, & Carthaginenſium coloniam, quæ centum ſexaginta annis poſt conditam Carthaginem, teſte Diodoro Siculo, deducta fuit. Vnde Silius Italicus lib. 3. Phæniſſam vocat.

Iamq́, Ebuſus Phœniſſa mouet, mouet Artabrus arma.

Liuius etiam lib. 28. Magonem totâ Hiſpaniâ pulſum, Ebuſum vt ad ſociam vrbem traieciſſe dicit. Inde nauibus ad Pityuſam inſulam centum millia fermè à continenti (Pœni tunc eam incolebant) traiecit. Itaque claſſis bonâ cum pace accepta eſt, nec commeatus modò benignè præbiti, ſed, in claſſis ſupplementum, iuuentus armaque data. Firmam autem & validam fuiſſe vrbem idem aſſerit lib. 22. Plinius verò fœderatam ciuitatem fuiſſe auctor eſt. Diſtat autem à Dianio Ebuſus, teſte Plinio, ſeptingentis ſtadijs, licet Hieronymus Surita ex Iſidoro lib. 14. Originum cap. 6. ſeptuaginta vult ſubſtituere, nixus etiam ms. Plinij exemplari. Sed à vero deuiare palàm eſt. Nam præterquam quod Iulius Solinus cap. 26. Plinio ſubſcribat, accedit Titus Liuius, qui lib. 28. dicit, fermè centum millia paſſuum à continenti diſtare, & benè; nam huic numero explendo centum tantùm ſtadia deſunt. Adde his Diodorum Siculum, qui diei vnius tantùm nauigatione ab Iberiâ abeſſe dicit. Quare retinendam puto Plinianam lectionem, & Iſidori locum emendandum, & ſeptingenta ſtadia pro ſeptuaginta ſubſtituendum. Nam cùm ſeptuaginta ſtadia vix decem millia paſſuum expleant, ipſe viſus longiùs à continenti diſtare iudicabit. Proinde ita legendum cenſeo in Iſidoro, *Ebuſus inſula Hiſpania dicta, quòd à Dianio non procul ſit, quaſi Ebozos. Nam ſeptingentis ſtadijs ab eo diſtat.* Sed quid ſibi vult etymon illud, *quaſi Ebozos.* Delio opus habet natatore, niſi placeat legere, *quaſi* ἐπιοῦσα. quòd videlicet Dianium ſtatim excipiat & ſubſequatur. Nam Græcam vocem ætatis lapſu corruptã eſſe, & in Ebozos, aut, vt alij codices præferũt, Abozos migraſſe, nihil certius eſt. Sed Lectorum iudicio cõiecturam hanc expono. Inſula hæc hodie Zuiza vocatur, clarâ, inexhauſtâ & perenni ſalis copiâ, quæ non ſolùm Hiſpaniæ, ſed & vicinis prouincijs ſufficit.

CAPVT XLV.

De Limiâ, ſiue Lethe fluuio.

NOn tam aquarũ gloria, quàm priſcorum fabulis celebratus eſt Limia Luſitaniæ amnis, Græcis Λήθη, vt & Silio Italico *Lethe* vocatus: Pomponio Melæ, & Plinio *obliuionis flumen* dictum; Franciſco Taraphæ, & Hieronymo Paulo lib. de Fluminibus Hiſpaniæ, *Eunemius* vocatur, ſed parum exactè; cùm, ſecundùm Plinium lib. 4. cap. 22. Æminius ſit dicendus, cuius hæc ſunt verba: *A Minio, quem ſuprà diximus, ducentis millibus paſſuum (vt auctor eſt Varro) abeſt Aeminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limeam vocant, obliuionis antiquis dictus, multumq́, fabuloſus.* Strabo ex Celtiberis & Vaccæis dicit Limeã fluere, ſed ab Andreâ Reſendino erroris conuincitur, qui refert, ex paluſtribus quibuſdam locis inter Aquiſcaldenſem vrbẽ & opidum Monteregium erumpere, cuius accolas olim Limicos ex vetuſto lapide docet vocatos. Sed vnde fabularum origo, & obliuionis nomen refert Strabo? Celticos, Luſitanos & Turdulos, cùm ſocijs armis ad hæc loca perueniſſent, traiecto Limeâ, exortâ ſeditione Ducem amiſiſſe, quare palantes & vagos proximas amnis ripas occupaſſe, oblitosq́; expeditionis ſuſceptæ & iniuriarum, amni nomen obliuionis indidiſſe. Vanum hoc nomen, vanior deinde religio auxit, cũ paſſim percrebuiſſet, his aquis epotis obliuionem incurri, adeò vt Decius Brutus omnium ore ferretur, quòd primus tantopere formidatum militibus flumen traieciſſet, vt teſtantur Appianus lib. de Bello Iberico, L. Florus lib. 12. cap. 17. & Plutarchus in Quæſtionibus Romanis. Auri etiam grumulos, vt pleraque Hiſpaniæ flumina, ſuis vndis commixtos defert. Vnde Silius Italicus lib. 11.

Quiq́, ſuper Grauios lucentes voluit arenas,
Inferna populis referens obliuia Letha.

In Bæticâ etiam fluuiolus eſt *Guadalete* dictus, quẽ Florianus Oecampius, ouđâ nominis ſimilitudine allectus, Lethem etiam indigetat, quaſi flumen Lethem dixeris.

CAPVT XLVI.

De Anâ fluuio, ſiue Guadianâ.

INter Hiſpaniæ præcipuos amnes iure cenſetur Anas, qui corruptè hodie *Guadiana* dictus, tum quòd notiſſimus inter Bæticam & Luſitaniam limes, tum quòd magnitudine ſuâ conſpicuus ſit. Oritur autem, teſte Plinio, Laminitano in agro cite-

rioris Hiſpaniæ (quem alij Mancha de Aragon, alij Campo de Montiel vocant) modò ſe in ſtagna fundeos, modò in anguſtias reſorbens, aut in rorum cuniculis condens, & ſæpiùs naſci gaudens, in Atlanticum Oceanum effunditur. Nam cùm procul ab ortu ſuo, ex hominum conſpectu ſe eripiat, per cæcos & ſubterraneos meatus ad ſeptem milliaria lucifugus fluit, donec prope Villaharta (loci id nomen eſt) iterùm in lucem erumpat maiori vi & latiori alueo. Video tamen has Anæ latebras controuerti, & vt fabuloſas à pleriſque eliminari. Sed Plinio & receptæ paſſim opinioni ſuffraganrur Hieronymus Giraua, & Hieronymus Paulus, & Gaſpar Barrerius, doctiſſimi Hiſpani, & res omnibus noſtris apertiſſima eſt. Iactitet ſe nunc fabuloſo ſuo Alpheo Græcia, quem ferunt in Peloponeſo Piſas tranſire, & in Mediterraneum mare influere, nec adulterari pelagi ſalſugine, ſed ſub ima maria hoſpitales ſuas aquas ſeruare, & in Aretbuſam fontem prope Syracuſas refundere: hoc tamé vno Alpheo Anas inferior, quòd Græcorum præconijs caruerit. Amnis huius latebræ incolis iocandi materiam præbuere, dum patrio ſermone ferunt pontem eſſe in Hiſpaniâ, vbi perpetuò plurima armentorum millia paſcantur. Auſonius vbi de Emeritâ loquitur, vocat Anam æquoreum. Prudentius vero Hymno in S. Eulaliam (loquitur de Emeritâ:)

Quam memorabilis amnis Anas
Præterit, & viridante rapax
Mœnia pulchra alluit.

Feſtus Auienus in Iambis dicit per Cynetas populos fluere.

Ana amnis illic per Cynetas effluit
Sulcatq; glebam.

Sed ſi Ortelio fides aliqua, hallucinatur egregiè Auienus. Nam cùm Cynetæ circa Promontorium ſacrum ſint, multis millibus paſſuum inferiùs fluere Anam in comperto eſt.

CAPVT XLVII.

De Tago fluuio.

QVid prohibet perſequi iam ex eodem Nonio nobiliores Hiſpaniæ amnes? Tam apud Græcos quàm Latinos ſcriptores Tagi nomen illuſtre fuit, adeò vt cum Marone dicere liceat:

Cui non dictus Hylas? ———

Oritur autem nobiliſſimus hic amnis in Celtiberis, teſte Strabone, & per Vettones & Carpentanos lapſus, Toletum præpotentem vrbem penè circuit, tandem Luſitaniam mediam ſecans, pleno alueo ſub Olyſſiponenſium mœnibus Atlantico pelago infunditur. Quid in mẽtem Iſidoro lib. 13. venerit de Tagi etymo, admirari licet. *Tagum*, inquit, *fluuium Carthago Hiſpania nuncupauit, ex quâ ortus procedit arenis auriferis copioſus, & ob hoc ceteris fluuijs prælatus.* Sed vnde Tagi etymon à Carthagine deducit, aut quidnam Tago cum Carthagine commercij? nam procul admodum à Nouâ Carthagine oriri, ex Strabone iam dictũ. Fama illi præcipua, ex auri arenis grumuliſque, quos tamquam telluris ſpolia Oceano deferr. vnde Iuuenalis:

Omnis arena Tagi, quodq; in mare voluitur aurum.

Ceteriq́ue paſſim Poëtæ, quos recenſere operoſum eſt. Mela verò non aurum ſolùm, ſed & gemmas illi adſcribit lib. 3. cap. 1. his verbis: *In altero* (ſinu) *Olyſipo, & Tagi oſtium amnis aurum gemmasq; generantis.* Mirantur multi, celebris illius & paſſim vulgatæ auri famæ rara adeò extare veſtigia. Cauſam refert Andreas Reſendius, lege cautum id ſcrutari, ne commotis arenis, depreſſiores frumentarij agri aquarum illuuiem patiantur. In fidem tamen vetuſtæ gloriæ, Luſitanorum Regum ſceptrum ex Tagano auro conflatum, quo purius nullũ reperiri poſſit.

CAPVT XLVIII.

De Salone.

INter Hiſpaniæ amnes clarus admodum eſt Salo; qui licet nec lato alueo tumeat, nec auriferis arenis ſuperbiat, nulli tamen cedit ferri gloriâ: omni enim ferro ipſius aqua eſt violentior; aquæ enim temperamento ferrum acrius robur & miram duritiem acquirit. vnde Martialis, vbi de Congedo amne egit, ſubdit:

Quibus remiſſum corpus aſtringes breui
Salone qui ferrum gelat.

Et lib. 4. Epigr. 5. vbi de Bilbili

Quam fluctu tenui, ſed inquieto
Armorum ſala temperator ambit.

Num verò hic ſit idem amnis, qui Iuſtino lib. vltimo Bilbilis vocatur, vel, vt manuſcripti aliqui, Birbilis, non abhorret animus vt credam, præſertim cùm illi maximam ferri temperiem adſcribat, *adeò vt nullum apud eas telum probetur*, inquit, *quod non aut Bilbili flumine, aut chalybe intingatur.* quæ certè Saloni noſtro in primis quadrant. Nullus enim, præter Salonem, ferri gloriâ in Hiſpaniâ notior eſt, nec eâ de cauſſâ magis celebris. Potuit enim ab adiacente Vrbe Bilbilis vocari. Vnde mihi nata ſuſpicio, non incommodùm apud Iuſtinum legi poſſe, *Quod non aut Bilbilis flumine*, vt nomen fluminis

minis prætereat, vrbem verò oſtendat. Sed Lectori hoc diſpiciendum relinquo.

CAPVT XLIX.

De Bæti.

NObiliſſimum Hiſpaniæ flumen Bętis, à quo & prouinciæ nomen inditum, Tugienſi ſaltu exoritur, teſte Plinio. Strabo verò & Stephanus Byzantinus ex Argenteo monte, quē Feſtus Auienus Argentarium vocat, prope Caſtulonem dicunt erumpere. Sed idem Strabo ex Oroſpedâ monte oriri auctor eſt. Ariſtoteles verò, æui ſui ignorantiam ſecutus, lib. 1. Meteororum, vnà cum Danubio ex Pyrenæis montibus putat fluere. Polybius verò vnà cum Anâ ex Celtiberiâ credidit oriri, qui tamen amnes nongentis inter ſe diſtant ſtadijs, auctore Strabone. Modicus autem primo impetu fertur Bætis, ſed multis ſtipatus fluuijs, quibus aquas famamque ingratus aufert. Non procul à mari grandem lacum efficit, qui Feſto Auieno Liguſticus vocatur. Meminit & Suidas Liguſtici in Hiſpaniâ, ſed quid eſſet, non expreſſit. Atque hinc, tamquam vno fonte, geminus exoritur: quantuſque vnico alueo venerat, tantus ſingulis ſe mari miſcet; licet temporis iniuriâ alterum eius oſtium, quod ad meridiem vergebat, oblimatum nunc ſit. Diſſentit tamen à paſſim receptâ hac opinione clariſſimus vir Ioannes Geneſius Sepulueda, & geminis oſtijs in mare adhuc hodierno æuo dicit erumpere: infra enim Hiſpalim conſtat quatuor inſulas ab hoc amne effici, ſed duas eſſe præcipuas, alteram ſedecim, alteram vigintiocto circiter millibus paſſuum longitudine patere. Minor illa, hæc Maior ab indigenis dicitur, quarum inferiorem Bætis quaſi duobus brachijs complexus alluit, donec Oceano, breui ſinu terras vſque ad inſulam intranti occurrat, quæ duo brachia Oceanum dextrâ læuaque influentia, veteres duo Bætis oſtia eſſe dixerunt. Hinc Strabo: *Bætis bifariàm partitus in Oceanū exit, inter cuius oſtia intercepta inſula centum, vel (vt quidam tradunt) ampliùs ſtadijs à littore diſtat.* Feſtus verò Auienus triplici ſe oſtio mari quondam infudiſſe auctor eſt:

—— Sed inſulam
Tarteſſus amnis, ex Liguſtico lacu
Per aperta fuſus vndique adlapſu ligat.
Neque iſte tractu ſimplici prouoluitur,
Vnúſve ſulcat ſubiacentem ceſpitem:
Tria ora quippe parte Eoi luminis
Infert in agros, ore bis gemino quoque
Meridiana ciuitatis alluit.

Vulgò Guadalquiuir, id eſt *fluuius magnus*, vocatur. Olim verò ab incolis Cirtiū appellatū, auctor eſt Titus Liuius l. 28. *Martius*, inquit, *ſuperato Bæti, quem incolæ Cirtium appellant; duas opulentas ciuitates ſine certamine in deditionem accepit.* Stephanus verò Byzantinus ab incolis περκὺν ſcribit vocari, ſed perperàm vtrobique, vt in Epiſtolicis Quæſtionibus obſeruauit I. Lipſius, & *Certim* ex manuſcripto Liuio ſubſtituit. Fuit etiam Tarteſſus antiquis dictus, vt ex Heſichoro oſtendit Strabo; quomodo etiam Ariſtoteli citato loco dicitur, quibus Stephanus ſuffragatur, qui Tarteſſi amnis prope vrbem Tarteſſum meminit, vnde & Feſtus Auienus in Iambis ſuis:

Ager his adhæret, adluitq; ceſpitem
Tarteſſus amnis.

Iſidorus Originum lib. 13. Bætis etymon à βαίθυ deducit, quòd ſcilicet per humilia loca fluat; Becanus à Belgicâ dictione *Baet*, quod vtilitatem deſignat, Bætis nomen deriuat, quia illius aquis commodiſſimè lanæ inficiuntur, cuius causâ maximè commendantur ab antiquis. Vnde Martialis:

Bætis oliuiferâ crinem redimite coronâ,
Aurea qui nitidis vellera tingit aquis.

Huc etiam alluſiſſe videatur Iuuenalis Satyrâ 12.

—— Generoſi graminis ipſum
Infecit natura pecus, ſed & egregius fons
Viribus occultis, & Bæticus adiuuat aër.

Refert Philoſtratus lib. 5. cap. 2. Vitæ Apollonij Tyanæi, Bætim Oceani quaſi naturam præ ſe ferre: ſiquidem increſcente Oceani æſtu, verſus fontes agi, ſpiritu quodam ipſum à mari impellente. Vnde & Statius Papinius Sil. lib. 2.

Attollat refluos in aſtra fontes
Graio nobilior milite Bætis.

CAPVT L.

De Durio.

DVrius ex maximis Hiſpaniæ amnibus, ortus in Pelendonibus, teſte Plinio, & iuxta Numentaniam fluens, dein per Areuacos & Vaccæos lapſus, diſterminat ab Auſtriâ Vettones, & à Luſitaniâ Gallæcos. In Oceanum Atlanticū multis fluminibus auctus procurrit. Straboni Δωρίας, Ptolomęo verò Δώριος, Appiano in Ibericis Δόριος vocatur, noſtrâ verò ætate incolis *Duero* dictus. Iſidorus lib. 13. cap. 21. Durium à Græcis quaſi Doricum cognominatum dicit. Amnis eſt egregiè piſcoſus, & optimas aloſas & lampetras (quas murænas fluuiales nonnulli vocant) & ſalares magnâ frequentiâ fundit. Sed præcipuè clarus olim ob

ob aurifetas arenas. quod & Silius Italicus cecinit lib. 1.

Hinc certant Pactole tibi Duriusq; Tagusq;.

Licet noſtro æuo ob accolatum inertiam admodum rarò inueniantur.

CAPVT LI.

De Ibero fluuio.

Piaculum pænè eſſet, Iberum præterire, nobiliſſimum Hiſpaniæ amnem, quippe qui toti prouinciæ Iberiæ nomen dedit, vt multis placuit, qui, teſte Plinio lib. 3. c. 3. nauigabili commercio diues oritur in Cantabris, haud procul opido Iuliobrigâ quadringentis quinquaginta millibus paſſuum fluens, nauiumque ducentis quinquaginta paſſuū millibus à Variâ opido capax. Idem tamen exactiùs lib. 4. cap. 20. à Portu Victoriæ Iuliobrigenſium fontes Iberi quadraginta paſſuum millibus abeſſe ſcribit. Florianus verò Oecampius penſiculatiùs eius exortum timatus, dicit non procul ab *Aguilar del Campo* (loco id nomen eſt) Iberum binis fontibus ſcaturire, & ab incolis locum indigetari *Fontible*, quaſi Iberi fontes dicas. Multis hic ſtipatus fluminibus à Septemtrione in Auſtrum fertur, cùm ceteri Hiſpaniæ fluuij ab Ortu in Occaſum delabantur. In causâ eſt Iubeda mons, à quo in Occaſū ire prohibetur, vnde in Auſtrum neceſſariò ſe flectit, multas & illuſtres prætereos vrbes. Infra Dertoſam indignanti ſimilis mari ſe infundit, tanto quidem impetu, vt vltra quinquaginta paſſus Mediterranei maris ſalſas vndas edulcoret. Nobilitatus etiam Luctatij Catuli fœdere, quo inter potētiſſimos populos Romanos & Carthaginenſes vtriuſque Imperij terminus eſt ſtatutus. Vnde prima Hiſpaniæ diuiſio vltra Iberum & cis Iberum manauit. Sed & præter hunc Iberum amnem alterius in eadem Hiſpaniâ meminiſſe videtur Auienus, & in Bæticâ ſtatuere. nam cùm multa de Tarteſſijs dixiſſet, ſubdit:

Iberus inde manat amnis, & locos
Fecundat vndâ: plurimi ab ipſo ferunt
Dictos Iberos, non ab illo flumine,
Quod inquietos Vaſcones prælabitur.

Vnde forſan Florianus Oecampius Bæticæ fluuiolum *Riotinto*, vocatum olim fuiſſe dicit Iberum. Etiam iſta Nonio debemus.

CAPVT LII.

De fonte Villa-nouæ.

In paruo Luſitaniæ oppido, quod vulgò Villam-nouam vocant, diſtatq; a Caurâ ciuitate paſſuum millia circiter vndecim, fons oritur ab aliorum fontium naturâ longè diuerſus. Siquidem non ſolùm oritur, ſed etiam occidit. Oritur autem Kalendis Maijs, & ad Kalendas vſque Nouembres aquas Villæ-nouanis abūdè diffundit. Poſteà verò occultatur, latetque hieme totâ, & ad ſtatutum tempus, hoc eſt ad Kalendas Maias, renaſcitur, & accolas teuiſit. Quod quidem ſingulis annis fieri compertum eſt.

CAPVT LIII.

De fonte Boëtio.

Supra Burgenſem ciuitatem ad paſſuum millia circiter viginti verſus Orientem, pagus eſt nomine Boëtius, ſub altiſſimâ rupe poſitus, ex quâ fonticulus effluens, in planitiem apud pagum prænominatum deſcendit, & duos in lacus ingreditur, quibus tantam vim ſalubritatis & virtutis infundit, vt omnes fluxum ſanguinis patientes, cùm hac aquâ lauantur, ſtatim liberentur. In iugo autem montis, vnde fonticulus oritur, ædes eſt ſacra ſanctæ Caſildæ dicata.

CAPVT LIV.

De fonte Antiqueræ.

Non minoris virtutis eſt fons egregius in Bæticâ prouincia iuxta oppidum Antiqueram. Nam ſi lotis fons Boëtius ſanguinis profluuium ſiſtit, potis Antiquarius calculos diſſoluit. Ideoque à petrâ, quam extrahit per vrinam, cognominatus eſt.

CAPVT LV.

De Pæninſulâ.

Inter mirabilia Hiſpaniæ enarrare licet propugnaculum olim Valentini regni, quod ex Bernardini Gomeſij Commentarijs deſcribam. Eſt illud magnus quidam mons, ſeu poriùs ſaxeum quoddam & immane monſtrum, ex rebus inter ſe quaſi contrarijs congeſtum, quale ex præſenti deſcriptione, quam nos ibidem commentati ſumus, atque ob rarū, neque alibi vſquam repertum ſimilem eius ſitum, aliquantò fuſius hîc explanatum, facilè erit colligere. Siquidem moles ipſa, quà mari prominet, atque Balearium maiorem ad orientem Solem directò reſpicit, ambitu quidem mille, diametro verò, quod inæquale ſit, ſolùm quingentis paſſibus conſtat, eſtque altiſſima & acuminata paulùlum, atque omni ex parte, niſi quà domicilia continentur, prærupta, quamque totam pænè mare cingit, inde-

indeque Pæninſulam vocant: tam paruo enim terræ ſpatio cum continenti committitur, vt ſæpiùs excreſcentibus fluctibus prorſus abeat in inſulam, talíſque nunc quoque manufacta eſt. Montis præterea tanta eſt excelſitas, vt præter amœniſſimum inde aperti maris proſpectum, facile ſit aduentantes naues ad triginta ferè milliaria à ſummo iugo proſpicere. In cuius vertice area tam lata eſt, vt in eâ potuerit arx ampliſſima atque inexpugnabilis extrui, oppidanis quidē ſolâ eâ parte montis quâ continens aſpicitur, quæ quodammodò iucundior eſt, ad habitandum relictâ. Per hanc enim vnicus eſt in oppidum ingreſſus, vnaque porta validiſſimo aggere munita, ſuaque foſsâ & ponte ab eodem continenti diſtincta. Quin & vtrobique maris læuâ dextraque tanta eſt altitudo, vt minoribus nauibus portus fiat, ex eo quòd, dempto Subſolano, cui eſt apertus, à reliquis ventis etiam terreſtribus tutus ſit, nauibus hinc inde commutatio mari obiectu montis à tempeſtate protectis, atque ab hoſtilium quoque nauium incurſu beneficio arcis defenſis. Sed quæ in eâ monſtroſa apparent, ſunt duo in primis. Alterum, cauernarum ad radices montis frequentia, quæ mari ita perviæ ſunt ac penetrabiles, vt fluctus maximo cum fremitu & æſtu, ac etiā infinito ſaxalium congeſtu piſcium, ſubtus per excauata foramina erumpant, vtpote quibus tantopere intus confuſæ rupes ne hiſcant quidem, ſed conſtipante ſalſugine multò magis obdureſcant. Alterum eſt fons magnus aquarum maximè dulcium, & limpidiſſimarum, qui ab imâ quoque mole è rupibus mari interfluente emanat, ad ſolius arcis ac oppidanorum vſus enatus, cùm ſeſe protinus effundat in mare, vt appareat, naturâ in muniendo loco artificio quaſi vſam fuiſſe. Cuius profectò inexpugnabilis molis natura haud incomperta fuiſſe creditur Benedicto Papæ cognomento Lunæ, Aragonenſi, quo maximè tempore (nota eſt hiſtoria, ſed breui nunc percurrenda) Apoſtolicâ Petri Sede Paſtore carente, & Cardinalibus in partes diuiſis, ac varias inter ſe electiones commolientibus, ab eorum parte Auenione congregatâ electus ille fuit, ac Pontifex renuntiatus, qui protinus pro tali ſe gerens, ſolâque Hiſpaniæ & Aquitaniæ obedientiâ contentus, quò poſſet tutiùs Pontificio fungi munere, in Pæninſulam ſe recepit; vbi palatium cum templo magno, ex ſecto lapide (quale extat) tam magnificè ædificauit, vt dignitati ſummæ & Cardinalibus ad habitandum ſuffecerit. Sed cùm ex tribus electis duo alij ceſſerint, ſeſque decreto Conſtantienſis Concilij Pontificatu abdicauerint; Luna neque Concilij exhortationibus, neque anathemate ſeu minis, neque demum Sigiſmundi Imperatoris rogatu, qui à Germaniâ Perpinianum, eius abolendi ſchiſmatis causâ venerat, à propoſito dimoueri potuit. Nec dubium, quin ſitus loci inexpugnabilis, atque inde ſecuta animi ſecuritas, in tantâ eum pertinaciâ confirmauerit.

CAPVT LVI.

De balneis Alhamæ.

NObiles Alhamæ thermæ ſunt, quarum occaſione de ipsâ vrbe pauca excerpenda ex Nonio erunt. Credit Ioſephus Moletius, Alhamam eſſe Artigim Ptolemæi, quam Plinius Iulienſem dicit cognominari, Turdulorum oppidum quondam: ſed quibus coniecturis fultus hoc aſſerat, incertus ſum; quare neque confirmare argumentis, nec reiicere mihi in animo eſt. Diſtat nunc à Granatâ ſeptem milliaribus; immenſis vndique præcipitijs & aſperrimis rupibus ambitur, agro tamen lætiſſimo fruitur, in pratis, hortis aruiſque mira paſſim luxuries: Granatenſibus olim Regibus amœniſſimum otium & delicias præbebat, ſed ſalubres & vberrimi hic ebullientes fontes locum præcipue commendabant, qui ſecreto quodam naturæ miraculo, ex intimis terræ viſceribus ſecum calorem beneficium ferunt, nullius externæ flammæ indigi vt caleſiant. Cùm enim multis in locis terra opertos ignes tegat, quibus iuge pabulum aluminis, ſulphuris aut bituminis vena præbet, fit, vt eorum ardore incaleſcens tellus, feruidum vaporem in ſuperiora emittat loca, quo offenſi vicini fontes efferueſcunt inter venas ſuas, atque ita profluunt calidi, incorrupto interdum ſapore, ſi remotiores ab ignis pabulo fontium ortus. Quòd ſi verò per ipſa loca ſulphure aliâve materiâ plena fluant aquæ, calorem non ſolùm illius contactu, ſed & ſaporem & odorem trahere, in confeſſo eſt: ſed cùm ſtudio hæc inquirant, qui naturæ arcanis nobiles curas intulerunt, temperatum adeò huius fontis calorem prædicant, vt nudo corpori nulla inde noxa; ipſa verò aqua pacata adeò & limpida fluit, vt numerare iniectas ſtipes, & relucentes calculos facile quiuis poſſit. Epotam varijs ægritudinibus, & neruorum præcipuè, ferunt conferre. Martio præſertim & Septembri vtilis menſibus. Adauget etiam ſtructuræ elegantia natiuam loci amœnitatem. Regum enim curâ & liberalitate thermæ hîc excitatæ magnis impenſis, adeò vt inter Hiſpaniæ balnea nobiliſſimæ habean-

beantur, & cum Statio Papinio I. Syluarum liberè dicam:

Nec ſi Baianis veniat nouus hoſpes ab oris,
Talia deſpiciat (fas ſit componere magnis
Parua) Neroneâ nec qui modò lotus in vndâ,
Hîc iterùm ſudare negat. ——

CAPVT LVII.

De aquis calidis.

IN Cilicinis eſt vrbs, olim Amphilochopolis dicta, & deinde Amphilochia; nam eam Amphilochus, qui Teucrum ex Troiâ in Hiſpaniâ eſt ſecutus, condidiſſe dicitur. Romani tamen Calletiâ deuictâ Aquaſcalidas vocarunt, quòd prope eam fons ſit, cuius aqua tantâ inflammatione perpetuò ferueat, vt quibus ignis vſum expectare faſtidium eſt, aut quos inopia vrget, illic oua, carnes & obſonia percoquant. Sed præſertim vitularum capitibus radendis, quarum ea regio feraciſſima eſt, magno eſt vſui: nam citra vllam coquorum moleſtiam dicto citiùs, ablatis pilis, coria pura relinquuntur. Thermæ inde ſaluberrimæ deriuantur varijs ægritudinibus ſalutares. Sueui, qui ex illâ Scytharum gentiũ inundatione vniuerſam Hiſpaniam ſubiugarunt, eâ Calletiæ parte poſt Romanos occupatâ, proprio idiomate VVarmſe appellare ceperunt, id eſt lacum, ſiue flumen aut fontem calidum (*ſe* enim particula aquam ſignificat) quæ cognominatio paulũ immutata adhuc durat. Quare non ſunt audiendi, qui ab auri copiâ, quod ex proximo Minio fluuio colligebatur, dictum eſſe prodiderũt. De his aquis Nonius ſic ſcribit: Præcipuè vrbem nobilitant non vno loco erumpentes calidi & ſalubres fontes, vnde & vrbi nomen, quorum nonnulli ita moderati ſunt caloris, vt innoxiè corpus eum queat perferre: alij verò tam intensè ferunt, vt tactus calorem aſpernetur, & oua in illis facilè coqui poſſint. Tantus verò circa hos fontes æſtus erumpit, vt vel rigente brumâ, & opertâ tellure niuibus, vicinæ fontibus ædes numquam niue vel pruinâ albere conſpectæ ſint. Diceres, vnâ in vrbis regione hiemalem, alterâ verò vernalem & tepidam auram regnare. Mira etiam hîc naturæ prouidentia eluceſcit: nam cùm ſuburbanus ager raras ſiluas ferat, nec cæduæ materiæ multùm ſit ferax, quantum vrbi ad focum opus eſſet, calidarum hanc copiam diuite venâ effudit, quibus incolæ ignis beneficio ſine igne fruerentur. Cùm verò validi omnes fontes, à latentibus ſub terrarum aluminis, ſulphuris & bituminis venis originem trahant, vt refert Vitruuius lib. 8. cap. 3. (vnde Poëta de illis:

Siue bituminea rapiunt incendia vires,
Luteáve exiguis ardeſcũt ſulphura fumis.)

diſcriminat naturam arcani metalli ſapor, vel odor aquæ impreſſus. Huius tamen fontis aqua nullâ peregrinâ qualitate adulterata, ex terrâ erumpit calidâ, quod mirum eſt:

Siue pares flãmas vndarum lance rependẽs,
Arbiter in fœdus mons elementa vocat.
Ne cedant ſuperata tibi, ſed legibus æquis
Alterius vires poßit vtrumque pati,

vt ait Claudianus elegans Poëta. Pro comperto enim habent incolæ, à ſulphuris venis vires ſumere. Vnde & multis medetur malis, quæ ſulphurea curant balnea. Sed remotum eſſe caloris fomitem, extra dubium eſt; vnde nullum eius veſtigium ſecum vehunt aquæ.

CAPVT LVIII.

De balneis Ledeſmæ.

IN ripâ Thormis, à Salamanticâ ciuitate paſſuum millibus circiter octo, mons eſt, ex quo latitans aqua per ſulphureas venas deorſum fluit, & prope flumen erumpit, quæ tanti caloris eſt, quantum manus & nuda corpora ferre poſſunt. Cuius aquę virtutem cùm Maurus, vt ferunt, nomine Cepha expertos eſſet, eam clauſit ædificio, tectoq; lapideo cooperuit, quò & meliùs vim ſuam conſeruaret, & infirmi curari commodiùs poſſent. Ædificiũ autem quod aquam ſiſtit, piſcinæ formam efficit: ad quod aqua perueniens, vbi profluere nequit, inferiùs creſcit ac ſurgit in altum, & aucta gurgitem præbet, in quo homines ad pectus vſque merguntur, & velut in pelago natant. Qui vbi langueſcere incipiunt, aquæ calore ad viſcera vitalia penetrante, ſtatim egrediuntur, ſeque linteis inuoluunt, & pallijs laneis coopetti, ſudando dormiendoque purgantor omni morbo, & præcipuè ſcabie. Huic autem balneo Ledeſma oppidum, cui propinquum eſt, nomen dedit.

CAPVT LIX.

De balneus Beiaræ.

APud opidom Beiaram aqua de gelido ac fermè ſemper niuoſo monte per ſubterraneos meatus ad planiciem deſcendit, vbi vicus eſt longus, qui ab ipſis balneis nomen accepit. Verùm hîc vim duplicem natura demonſtrat. Sunt enim balnea duo diuerſarum aquarum, quæ nonmultùm inter ſe diſtant, quorum alterum calidiors,

&

& alterum frigidioris eſt aquæ; quarum alteram bibentes, alterâ verò lauâtes homines, mirificè iuuantur. Hinc prætereà non longè abeſt lacus, non vtilis minùs quàm admirabilis, qui & turtures piſces ſubnigros & excellentes gignit, & futuram pluuiam turbineméque magno aëris ſonitu prænuntiat, adeò vt eius murmur quaſi tauri mugitus ſæpenumerò ad duodeuiginti millia paſſuum fuerit auditum.

CAPVT LX.

De Tamaricis fontibus.

MIrificum eſt quod de Tamaricis fontibus in Cantabriâ prodit Plinius lib. 3 t. c. 2. his verbis: *In Cantabriâ fontes Tamarici in augurio habentur. Tres ſunt, actonis pedibus diſtantes. In vnū alueum coëunt vaſto amne. Singuli ſiccantur duodecies diebus, aliquanda vicies citra ſuſpicionem vllam aquæ, cùm ſit vicinus illis fons ſine intermiſſione largus. Dirum eſt, non profluere eos aſpicere volentibus, ſicut proximè Lartia Licinia Legato poſt Praturam poſt ſeptem dies accidit.*

CAPVT LXI.

De puteo Hiſpalenſi.

IDem Plinius refert lib. 2. cap. 97. Hiſpali puteum fuiſſe, quieſcente maris æſtu minueretur, augeretur verò decedente, ceteris naturâ vulgaris.

CAPVT LXII.

De monte Stellâ.

HAbet altiſſimos Luſitania mõtes, quorum vel præcipuus, qui à Stellâ cognomen habet, in cuius cacumine frequẽter in lacu quodam fragmenta nauium reperiuntur, cùm tamen à mari plus quàm duodecim leucis diſtet. Quin & exæſtuare, & tẽpeſtatem ibi audiri, affirmãt accolæ, quoties intumeſcit mare. Similia ferè leguntur de monte quodam prope aquas Flauias, vulgò *Chaues*, in tranſmontanâ Portugalliâ.

CAPVT LXIII.

De fonte Catinenſi.

OCto leucis, inquit Vaſeus, à Conimbricâ viſitur etiam hodie fons ille admirabilis, quem Plinius in Catinenſi (ita enim in Plinio legendū) Hiſpaniæ agro ponit, qui, quidquid admotum fuerit, abſorbet. Cuius reiſe præſente factum periculum, mihi affirmauit perpetuò mihi venerandus Dominus meus Henricus Cardinalis & Princeps, coram Rege Ioãne & ceteris fratribus Regijs, cùm in arborum truncis & ramis, tum in iumento, quod fonti admotum, pede paulatim abſorberi cœpium, ægrè tandem à famulis extractum eſt. Affirmat Plinius alterum iuxtà fluere, qui omnia reſpuat. Is hodie ſi extat, ſaltem ignoratur. Fons ille nunc appellatur *Feruentia*, & ager in quo viſitur *Cadima*, non procul a Tentugalenſi municipio.

CAPVT LXIV.

De monte ferreo.

CAntabria eſt vbiq; montoſa & aſpera, & Hiſpaniæ pæne diſſimilis, Baccho prorſus inimica, Marti verò & Vulcano adeò amica, vt non immeritò quis illius Dei officinam vocet, ex quâ plenâ manu natura Martio huic populo arma largiatur. Nam præter plumbum & magnetem lapidem (quem nonnulli *ferrum viuum* vocant) copioſas adeò ferri venas fundit, vt auctor ſit Plinius lib. 34. cap. 14. Cantabriæ maritimâ parte, quam Oceanus alluit, montem eſſe præruptè altum, incredibile dictu, totũ ex eâ materiâ ferro. Inexhauſta hæc ferri copia, & in noſtram vſque ętatem durat, quam per Hiſpanias Galliaſque incolæ magno quæſtu diſtribuunt.

CAPVT LXV.

De temperamento ferri.

CEltiberi armis ferroq; abundabant ratæ bonitatis: nam præter Salonis ad Bilbilim aquas, quibus inuictam armorū temperiem parabãt, peculiaris ipſis erat ratio ferri temperandi; ſiquidem, teſte Diodoro Siculo lib. 4. cap. 9. ferreas laminas in terram abſcondentes, ibi tamdiu eſſe ſinũt, quoad infirmiori parte ferrugine exeſâ validior ſuperſit. Ex eo tũ enſes fortiſſimos, tum cetera ad belli vſus arma neceſſaria componunt. Hoc pacto fabricatis cedũt omnia, vt neque ſcutũ, neque galea, neque aliud vim eorum remoueretur. Salonis fluuij vim indurãdo ferro non ſemel celebrauit Martialis, præcipuè hoc verſu lib. 4. Epigr. v.

Grata nan pudeat referre verſu
Sauo Bilbilin aptimam metallo,
Qua vincit chalybasq;, Noricoſq;,
Et ferro plateam ſua ſonantem,
Quam fluctu tenui, ſed inquieto,
Armorum ſalatemperator ambit.

Latiùs de hoc fluuio egimus iam.

Mm CA-

CAPVT LXVI.

De equabus Olyſſiponenſibus.

COnſtans intet veteres fuit fama & admiratio, circa Olyſſiponenſis vtbis confinia equarum ſœturam ventis maritantibus inoleſcere. Vnde Silius Italicus lib.3.

Hic adeò, cùm ver placidum flatuſq; tepeſcit,
Concubitus ſeruans tacitos grex proſtat equarum,
Et Venerem occultam genitali concipit aurâ:
Sed nō multa dies generi, properatq; ſenectus.
Septimaq; bis ſtabulis lōgiſſima ducitur ætas.

Luculēter idem confirmat Plinius l.8.c.42. ſed de ætate multùm à Poëtâ diuerſus. *Conſtat in Luſitaniâ circa Olyſſiponem opidum, & Tagum amnem, equas Fauonio ſlante obuerſas animalem concipere ſpiritum, idq; partū fieri, & gigni perniciſſimum, ſed triennium vitæ non excedere.* Sed ſuſpectæ fidei ne ſit Plinius, ex M. Varrone hæc hauſit lib.2. de Re ruſticâ cap. 1. *In fætura*, Vatto inquit, *res incredibilis eſt in Hiſpaniâ, ſed eſt vera, quòd in Luſitaniâ ad Oceanum in eâ regione, vbi eſt opidum Olyſſipo monte Tagro, quædam è vento certo tempore concipiunt equa, vt hîc gallinæ quoque ſolent, quarū oua ὑπηνέμια appellant; ſed ex his equis qui nati pulli, non plus triennium viuunt.* Hęc ille. De equabus alijs Græciæ idem affirmauit S. Auguſtinus. Et Columellæ tes certiſſima eſt, & quę ſuo tempore in dubiū vocati non poſſet. Mitor ita aſſeueta te hoc ſerios iſtos Auctores & Philoſophos, atque ſapientiſſimos naturę Doctores, quales Varto & Columella fuerunt, quaſi compertum ipſis eſſet ex aliquo experimento euidenti aut minimè teptobando. Quate non credūt aliqui hoc omnino fabuloſum, cùm non ſit extra naturæ vires; nam & piſces multi ſine mare ſecundantur. & equa viſa in Hiſpaniâ edere mulá aliâ mulâ grauidam, quemadmodum de muribus refert Ælianus. Sed nec leue veſtigium priſcæ, hoc eſt immaritatæ ſecunditatis, nūc apparet ex ijs quæ Reſendius ſic narrat. Sed quáquam de conceptu ex vento diſputandū à me negaui, referam tamen, quod inquirendæ rei gratiâ percunctāti mihi indicatū eſt. Diuerti abhinc ſeptennium apud colonum agri Beneuentani iuxta Tagū, & cùm ab illo quęrerem, ecquid de huiuſcemodi conceptu aut ſcitet ipſe, aut ab alijs auditum meminiſſet, reſpōdit, neque ſe neq; vicinos, qui equarias haberent, de eâ vmquam te fuiſſe ſollicitos; tantùm vt equire ſeminas animaduerterent, admitti eas curare: ſe tamē, cùm pulchram equam haberet, cuperetq; benè vendibilem in proximas nūdinas efficere, ante hinnitum in Inſulâ, quæ in medio Tago eſt, ſolâ incluſiſſe vt abundantiâ pabuli ſaginaretur. Poſt menſes duos reperiſſe grauidā, miratumq; eò quòd illuc numquā acceſſiſſet admiſſarius. Euentum expectaſſe. Septem ferè iam menſes cùm tuliſſet vterum, enixa, non quidē animal, ſed concreti ſanguinis informem materiam, abortumq; ſuſpicatum. De hac equarū geniturâ aliud noui nihil. Hactenus Reſendius. Quare Ludouicus Cattion, & Eduatdus VVetonus famam antiquam veram fuiſſe cenſent. Accedit, quòd natura ſæpè mutari ſoleat; nec conuincir, Non eſt hodie, ergo non fuit heri.

CAPVT LXVII.

De ſpeculo ſabuloſo.

INter Gallęcios Lucēſes in magno Portu Flauium Brigantiū à Ptolomæo recenſetur. Dion etiam lib.37. vocat Brigantiá: ab Athico verò & Paulo Oroſio Brigantia vocatur altiſſima, pharo memorādi operis ornata. Antonius Beuterus Betaneos eſſe, Florianus verò Oecampo, & diligentiſſimus Gaſpat Batrerius *la Coruña* vocari aſſerūt. Magnę cuiuſuis claſſis capaci portu ornata. In honorem gentis Flauiæ olim extructam, nomen ipſum oſtendit, Domitiani forſan æuo: nam à Plinio nulla eius mentio, qui ſub Veſpaſiano vixit. Incolæ ab Hercule conditam referunt, turrimq; hîc eſſe ab eodē extructam, in quâ ſpeculū arcanâ arte fabricatū erat, vnde naues vel longiſſimo ſpatio diſtantes contemplari liceter. In tam ridiculam opinionem vocum ignorantiâ, & antiquitatis imperitiâ lapſi ſunt. Nam cū turris illa ſpecula dicatur, ſpeculum illud mirandum ſine opifice vllo cōfinxere, &, vt ex inſcriptione licet videre, in Auguſti honorem extructa fuit à Luſitano architecto: ſed lubet illā apponere. *Marti. Aug. Sacr. C. Sauius Lupus Architectus AE. Danienſis Luſitanus exul.* Ab hac fabulâ perſuaſi nonnulli, credidere, arcem Herculis fuiſſe, & alteras colūnas ab illo hîc fixas, non ſecùs ac circa Gades; dictamque vrbem hanc *Coruña* tāquam *Columnam*. Quod egregium etymon apud Paulum Iouium tantum valuit, vt ab imperito aliquo Hiſpaniæ antiquitatis perſuaſus, huic opinioni etiam ſubſcriberet, cùm in Vitâ Gonſalui Ferdinandi de Aguilar, agens de aduentu Regis Philippi I. in Hiſpaniam, ita ſcriberet: Nec diu Philippus amicorum ſuorum ſtudia votaq; fruſtratus, vt ſua regna ex arbitrio adminiſtranda ſuſciperet, in Cantabriâ Oceano deuectus peruenit in Portum, qui vocatur ad Colūnas, fortaſſe quòd ibi quoq; alteræ Herculis columnæ ſicut Gadibus poſitæ fuerunt, cùm eo externo litore terræ Hiſpanicæ finis.

Sed

Sed opinio hæc infirmiori tibicine ſulta, quàm vt rationibus conuelli mereatur. Non procul ab hoc opido præſtantiſſimi iaſpidis ſunt ſodinæ; quæ omnia eruditè obſeruat Ludouicus Nunius.

CAPVT LXVIII.

De lampade vltrò accensâ.

APud exterum Auctoré inuenio hiſtoriam, quam Madriti annis accidiſſe pręteritis, ipſe memor ſum, nec commemorare nequeo, cùm ad gloriam B. Mariæ ſpectet. Auctor eſt Ioannes Burgeſius libro de Patrocinio B. Virginis, ad homines Societatis Ieſu. Hic ſcribit editũ à Pa[illegible]V. diploma 31. Augnſti, anno 1617. ſui Pontificatus anno 13. quo ſententiam illam, aſſerentem quòd beata Virgo fuerit cõcepta in peccato originali, deinceps in publicũ efferri vetuit ſiue in ſcholis, ſiue in templis, concionibus, lectionibus, concluſionibus, alijſq; quibuſcumque publicis actibus. Igitur quo die Madritum curſor Regius Pontificium diploma detulit, vbi deſcẽdiſſet ex equo, lampas nocturnis tantùm horis coram imagine puriſſimæ Virginis accendi ſolita, mediâ plateâ, clarâ die, eo ipſo cùm curſor appelleret momento, cunctis obſtupeſcentibus ſponte ardere cœpit, conſumptoq; exiguo, quod à præteritâ nocte ſupererat oleo, perdurauit flamma, ipsâ quæ ſuppoſita erat, aquâ ignis fomentum ſuppeditante. Ad quod exciti ſpectaculum proximâ nocte innumeri propè mortales conuenere, vigiliaſque ſtupore defixi produxere.

CAPVT LXIX.

De ſtatuâ B. Virginis Foyenſis, ſeu Fidei, & lapillis miraculo celebribus in eo agro repertis.

QVid refert, ſi excurram vltra Hiſpaniam, vt enarrem cum eodem Auctore glorias alias B. Mariæ? In agro Foyenſi, inquit, Dionantinæ regionis, emerſit fons vberrimus Deiparæ beneficiorum & miraculorum, perpetuò confluentium vndique peregrinorum affluxu frequentatus: quibus peregrinis ad ſpiritale ſubſidium atque ſolatium præſtò ſunt homines noſtræ Societatis, qui continenter accerſuntur è Collegio Louanienſi ab ijs qui ad B. Virginis Sichemenſem, è Dionantenſi qui ad Foyenſem ſeu Fidei, & toto propemodum orbe Chriſtiano frequentes adeunt. Ac ſi de miraculis, quæ hodieque per clementiſſimam Dei Matrem tum Sichemij, tum Foij plurima eduntur, dicere velim, duo mihi iuſta complenda eſſent volumina: paucis dumtaxat de ſtatuâ B. Virginis Foyenſis, quę recentior eſt hiſtoria, nondum adeò multorum litteris celebrata, Collegio Dionãtenſi, ob viciniam, noſtrorumque hominum in Deiparam colendam ſtudium, annexa, deque lapillis, quos primi diſcipuli noſtri compererunt, miraculorum gloriâ celebribus, ediſſeram. Quercus erat annoſa & procera, cuius in octo pedes ſeſe diameter explicabat, quam vix ſuo complexu quini homines cingerent, quo indicio trecentis abhinc aut quadringentis annis ſtetiſſe credebatur. Hęc dum in fruſta cæditur, pabulum ignis futura, in ipſius trunci meditullio ac corde reperta fuit, paulò maior pedali, ſtatua ſanctiſſimæ Virginis Filium Deum geſtantis, fictilis quidem illa ac teſtacea, ſed eleganti formâ mirâ totius oris ac corporis venuſtate ad cæleſtem quamdam maieſtatem compoſita. Credibile eſt, iam olim ante aliquot ſæcula, cùm primùm illa quercus adoleſceret, cæſo apertoque cortice, ſtatuam illi impoſitam atque affixam, pòſt excreſcente ſenſim robore, interceptã atque incluſam in illius viſceribus tamdiu delituiſſe: cui rei fidem faciunt quoque reperti clathri ferrei, vetuſtate propemodum exeſi ac conſumpti, quorum ſepto incluſa tenebatur. In alio item eiuſdem quercus fragmento, velut ad Deiparæ pedes ritè compoſitum puellare capillamentum, virginitatis, vti coniectura eſt, Virgini matri dicatæ monumentum. Denique vulgares cærulei quidam lapilli, & ipſi ſenio obſoleti, quos quâ de causâ Reginæ cæli conſecrarint, haud facile eſt diuinare. Suſpicio quoque eſt, à prioribus illis ſæculis B. Virginem hoc loco coli ſolitam à peregrinis, vt non noua, neque recèns orta, ſed vetuſta, & poſtliminiò reuocata & redintegrata videatur hæc religio. Nam ex itinere quædam eſt vallis, & depreſſa planities, quæ ante omnem hominũ, qui ſuperſunt, memoriam à peregrinantibus nomen inuenit. Cùm aliquamdiu domi ſepoſita, & ſine cultu & honore iacuiſſet imago hæc Deiparæ, iuſſu Toparchæ alteri propinquæ affixa quercui, miraculis clareſcere cœpit, ac peregrinorum ex omni vicinâ regione concurſantium multitudine freqnentari, dum aliquando eiuſdem curâ Toparchæ Sacellum eo loco cõſtrueretur, quo prior ſtetiſſet illa quercus, cuius in trunco tot annos imago ſacra latuerat. Ad id Sacellum Sereniſſimi quoque Belgarũ Principes Albertus & Iſabella Auſtriaci peregrinationem inſtituerunt, miraculorum famâ permoti, ac pro eâ quâ ſanctiſſimã Dominam noſtram colunt pietate, multis locum muneribus exornarunt, inter cetera tabellam affabrè factam in arâ principe locandam donarunt, quam

Dionantenſes noſtri diſcipuli agmine pulcherrimo ſupplicantium titu detuletunt, oblatoque pet ſingulas claſſes cereo, ac breui carmine ſanctiſſimæ Marri tecitato, dedicatunt. Ab eiſdem quoq; diſcipulis noſtris primùm eſt obſeruatum, quod à ceteris deinceps magno plauſu celebraretur. Aget eſt proximus Sacello B. Virginis: in eo leui tettæ conuerſione ſplendentes gemmarum in motem effodiuntut lapilli, tantâ colotum varietate ac venuſtate, vt natura, vel naturam ſupergteſſus Deus, in ijs mirificè luſiſſe videarur. In his adamantis candidus nitor, in illis onychius pallor arridet; in iſtis pyropi micat ignis, in alijs cryſtalli lux effulget; quidam chryſolithi aurú, alij ſmaragdi vitorem, lac alij galactites, alij epali roſam, aliqui amethyſti purputam, alij hyacinthi violam, nonnulli coralli coccum, alij hæmatitę ſanguinem æmulantur, nonnulla ſaturum rubotem amant, alijs dilutus rubor gratiam conciliat: denique videtut in hunc agellum beata Matet omnium gemmatum colotes ac ptetia transfudiſſe; quodq; magis mirandum, diuiniotem quamdã vim ijs indidiſſe ad ſalurem mortalibus impertiendam: nam plurimi ſolo lapillorum at tactu grauiſſimis leuati ſunt doloribus, ac periculoſis etecti morbis: febticitantibus verò paſſim hauſtus puluiſculus lapillorum, aut potionis cui fuerit iniectus ſacet lapillus, ſegminum denique vtriuſque quercus, ſaluti fuit. Theologo virô iam ætate prægrandi, mihi eiuſdem vitæ tationibus, alijſque multis nominibus coniuncto, cùm peſtifera lues gtaſſaretur, enatum vlcus peſtilens ac lethale ab aute in humerum, vt de vitâ planè conclamarent Medici. Venit in mentem Deiparæ Foyenſis opem implotare, ac lapillum vlceri imponere, tum aquam, cui lapillus ſacer etat iniectus, potare, voto nuncupato, ſe quinquies ad aram Vitginis Foyenſis facturum. Illicò ſenſit vlcus maturuiſſe, ac pteter ſpem Medicorum erupit, eaque viâ expurgaro omni noxio humore, priſtinæ ſanitati teſtitutus, multos adhuc annos S. Theologiæ lucubrationibus ac ſanctiſſimæ Mattis laudibus celebtandis impendere ſe poſſe confidit. Cetera mitacula, illuminatos cæcos, erectos claudos, hernioſóſ ſolidatos, curatos languidos, & apoplecticos, mortuos in ſantes ad vitam & Baptiſmum exſuſcitatos, conſultò prætereo. Non vulgaris mihi mitaculi loco eſt ipſe admirandus petegrinotum vndequaque confluentium è Belgio atque extremâ Galliâ concurſus, ſummuſq; aduetſus Deiparam pietaris ardor, qui fruſtũ aliquod ac ſegmentũ iſtius quercus, ſiue prioris quæ ſacrã ſtatuã ſuo cõplexu tot annos occuluit, ſiue poſteriotis, in quâ locata triẽnio prima edidit miracula, lapillos item hoſce ſummi, infimi, plebeij, viri nobiles, Principes, ſummopete expetũt, ac eximio quodã ſenſu religionis aſſeruant. Ex ſegminibus ac ſtagmentis quetcus effigiãrut inſignes ſtatuæ ad prototypæ normam & ideam, aut cruces effotmantur, aut cotollæ precatoriæ torno effinguntur. Lapilli aut eiſdem cotollis inſeruntut, aut palis annulorum includuntut, aut in thecis teligionis causâ aſſeruantut. Quidam ſuápte ſponte forati repeiiuntur velut ad precatotias corollas facti; quidam à vero adamante vix diſſetunt, ob duritiem chalybi ſeu nitro inſcribendo opportuni; ceteri facillimè ſecantur, & fere in hexagonam figuram, quæ ſtellæ formam repræſentant, vt B. Matris, quæ ſtella eſt maris, & ſtellis cotonata, memoriam ingerant. Nemo enim adeò tudis eſt, qui neſciat, in ſtagmentis quercus aut lapillis iſtis nullam ineſſe vim naturâ inſitam miracula patrandi, ſed quòd ijs Deus ſupra naturæ curſum ac vires effecta quædam edat admitanda, id pro arbitrio clementiæ ſuæ facit, ad memotiã ſanctiſſimæ ſuæ Matris in animis noſtris exſuſcitãdam, ne quando nos vmquam tam beneficæ Parentis obliuio capiat; tum denique ad ſuperbiam noſtram edomandam, & inſerendam humilitatem, quam præ ceteris virtutem amat ſanctiſſima Mater, & cuius ſtudium ſuis ſectatoribus cupit eſſe commendatiſſimum, vt illam in ijs quoque minutis iconibus, fragminibus quercus ac lapillis, & in ipsâ Deum piè ac teligioſè colamus. Per haſce verò icunculas, ctuces, cotollas, gemmeoſque lapillos, præclara ſeſe obtulit hominibus noſtris occaſio Deiparę cultus amplificandi, & in extetas vſque regiones propagandi. Nec incommodè ſe Domina noſtræ fidei prodidit in eius Principis ditione, cui pro ſymbolo illud eſt, *Auitâ fide*; cùm aduerſus auitam fidem hæteſis Caluiniana, ſi quando aliàs, atrocitet exſurgere, & in Ptincipes ſuos tebellis, Chriſtianam perturbare Rempublicam omni ope contendetet.

CAPVT LXX.

De fonte Braſilienſi miraculoſo.

Occurrit quod idem Ioannes Burgeſius ſcribit ad honotem Deipatæ; nec eſt cut prætetmittam obuiam narrationem. Qui primi, inquit, Societatis Patres in Braſiliam traiecetunt, ad oppidum Portus-ſecuri ſedem ſibi delegerant leucâ circitet diſſitam, cæli ſalubritatem, & ſitus amœnitatem ſecuti, templumque Virginis Matri adiutrici dicarant, ſed crebto tumultu, belloque inter barbaros orto, coacti ſunt in

oppi-

eppidum ſe conſerre. Cùm id templum ædificaretur, & cùm aliæ ad victum opportunitates ſuppeterent, vnaque potantibus aquæ copia deſideraretur, admirabili caſu fons mirè opportunos & ſalutaris erupit. Arborem ingentem ſecus fabricam vnus ex operarijs conſcenderat, cumque ligna cæderet, illicò conuulſa ad terram cadens arbor, hominem molliter humi expoſuit, ſuaq; ruinâ montem, cui adhærebat, ſecum traxit. Ex illo hiatu limpidiſſimus fons aquæ potabilis erupit, quæ ad pellendos morbos aſperſa vel epota præſentem vim haberet, & nunc ex ipſâ Virginis arâ videtur emanare, & tum Chriſtianorum peregrinatione tum Ethnicorum ſermone celebrata, *aqua ſancta Dei Matris* ab adiutorio nuncupatur. Hanc ſedem vnà cum templo, & aquæ cuſtodiam numquam Patres deſeruere, ſed ad religionem plurimque cultum retinendum, Oratorij ſeu eremitorij nomine conſeruarunt. Ad hoc Virginis templum, cùm Franciſcus Diazius graui periculoſoq; morbo laboraret, ab Ioſepho Anchietâ, quaſi voto ſe obligans, petijt vt die poſtero pro ſe offerret Miſſæ ſacrificium. Morbi genus erat ignis ſacer, ſeu ſuperſutanea inflammatio, quam nobiles Medici cauſterem vocant. Is in extimâ cute circa lumbos dextro è latere naſcens cum acerbiſſimo cruciatu, quaſi perpetuo cinctu in orbem ſerpit; cuius ea natura eſt, vt ſi extrema coëant capita, exigua admodum vitæ ſpes ſuperſit. Ioſephus haud grauatè Sacrum ſe pro eo factutum ad diuæ Virginis recepit. Interim tamen, inquit, vnge morbi locum oleo ex lampade quæ ardet ante ſacrâ Euchariſtiâ, non ægrum erit Matri, nos priùs ad opem à Filio petendam confugiſſe. Ea inuoctio dolorem mitigauit, & quaſi quidã præs futuræ valetudinis fuit. Poſtridie Pater ad templum ſe Virginis contulit, promiſſique fidem liberauit, quo eodem die poſt Miſſam cùm ſe aquâ ex eodem fonte ægrotus, qui voâ venerat, abluiſſet, dolore & morbo prorſus liberatus eſt, vnaq; Bayam, diuinæ Matris laudes deprædicantes, peruenere. In eo Bayenſi ſeu Saluatoris Collegio Franciſcus Fernandus, nondum Sacris initiatus, longo temporequartanâ laborauerat, & cùm die feſto Præſentationis B.Virginis, quem diem *S.Matris aſcate* nnncupant, 11. Kal. Decembris multi è Bayenſi Collegio ad eiuſdem Collegij templũ eius inuocationis, duabus leucis Bayâ diſſitum, proficiſcerentur, hærebat quarternarius in Collegio; erat enim dies paroxyſmi. Rogat P.Ioſephus Prouincialis, cur non vnà cum alijs commuoem diei religionem obeat. Eo die reſpondet ſe febrim expectare. Vade nihilominùs, inquit Pater, atque ita eam iſtic relinque, vt non ampliùs te adoriatur. Iuit, ſequaque ibi eum inuaſit febris. Confert ſe ad templum, atque ante altare Virginis a biectus, ſupplex ab eius clementiâ opem petiit: eò ſe Ioſephi iuſſu veniſſe, ab ipſo ſibi mandatum eſſe conteſtans, ne febrim inde referret ad Collegium. Fauit Ioſephi precationi & iuuenis obedientiæ ſanctiſſima Mater, ratamq; habuit Patris auctoritatem, ægrotuſq; moleſtiſſimo in poſterum morbo leuatus reuertit ad Collegium.

CAPVT LXXI.

De imagine B.Virginis Mariæ Canarienſi.

IN Canarijs quædam beatiſſimæ Mariæ matris Dei imago colitur, quæ incolarum dumtaxat humeris die ipſi feſto permittit portari. Si alij id tentent, immobilis perſtat. Claret multis miraculis.

CAPVT LXXII.

De ſanctis Vrgauonenſibus nuperrimè repertis.

REcentiſſima eſt inuentio ſanctorum Martyrum, Bonoſi, Maximiani & aliorum in oppido Vrgauonis, certè admirabilis, ſi vmquam fuit. Ignurati prorſus erant, ſed cæleſtes claritates, cæleſtiumque luminum proceſſiones, & alia mira ſigna locum, vbi latebant, indigetarunt. Reperti effoſsâ terrâ cineres, & oſſa clariſſimis poſteà illuſtria prodigijs: explorationem enim ſanctarum Reliquiarum, & diſtinctionem ab oſſibus & cineribus profanis, nouo miroque modo oſtendit Deus. Colligit plura admiranda diuerſis relationibus eruditiſſimus vir Bernardus Ioſephus Aldrete: ego ex nouiſſimâ excerpam aliqua; nec enim inuſitata hæc miracula tacere penitus permiſit affectus erga hos Sanctos, quotum officulum apud me ſeruo & colo, tinctum ſanguine quo manauit, & penetrauit chartam cui inuolutum erat, miraculoſo illo cruore purpuratam. Menſe, inquit ille, Decembri iam adulto, ſcilicet anni 1630. in caſtris Poſthumianis, vulgò *Caſtro del Rio*, quodam Numinis impulſu ciues ad ducentos ſibi inuicem Religioſam ad viſitandos Martyres Vrgauonem votis conceptis condixerunt peregrinationẽ. Primarios è Clero ductores deuotæ ſequebantur turbę omnis ætatis, ſexus & cõditionis. Sacroſanctum Crucis præferebatur pulcherrimum vexillum, in ſanctuario collocandum. Multiplex

 ap-

apparatus, familiæ, & impedimenta, nnn exiguæ manus referebat ſpeciem. Noctu prnpter æſtiui temporis calnres, iter eſt peractum. Albente cælo peruentum in municipium. Feſtiuæ pompæ ſupplicatio ingreditur, & excipitur ornatu. In puriſſimæ Virginis Deiparæ cnnueniunt nmnes æde, diuinis ſimul adſtant myſterijs & concinni, quæ ſolemni ritu ab aduenis ſunt celebrata; ſanctaque exomologeſi expiati, ſacræ Euchariſtiæ diuino ſunt pane refecti. Eodem mnx nrdine ſanctuarium adeunt, ſanctos Martyres, eorum fornaces & rogos, ſimulque illa ſancta loca pin venerantur affectu, ingentique alacritate erigitur, & figitur Crucis ſpecinſum trophæum. Pomeridianâ hnrâ, ſumpto cibo, à municipibus per vias & vicns Sanctnrum lipſana & cineres religiosè emendicant, & pijſſimè erogantur. Sole in occaſum vergente, hilares regrediunrur, Obulconem prætergreſſi, non longe à riuuln ſalſo ad puteum in ſatis cnmmodo metati pratn per familias & contubernia, mulrâ nocte ad cœnam aſſident. Paratus ex peris eorũ promiturcommeatus. Sarcinulam, dum ſe vnlutat, ſtrigoſus volutat aſturco. Herus ab eâ in mappulâ educit nua cum putamine elixa: hæc per linteum pellucent. Ipſn euolutn, tria, ceteris in volutabrn attritis, ſic micare ſunt viſa, vt ad eorum ſplendorem legi & ſcribi poſſet. Nox illunis, & qualis in autumno. Ab adſtantibus miraculum conclamatur. Concurrunt certatim nmnes. Inter primos adfuit Preſbyter virtute & ſanctæ Inquiſitionis miniſterin grauis. Is pro ſuâ auctoritate duo reſeruauit, tertium iam direptum fuerat. Præ tanti ſigni admiratione ſtupor occupat omnes: nec ſine religioſis lacrymis lux illa, quæ ſimilis adamantis, vel cæli, cùm ſerenum eſt, cernitur & conſideratur. Snlerter quæritur & inquiritur à curioſis cauſa: occurrit & prnbatur certint & vera. Erant in eadem perâ è Sanctorum cineribus typici paſtilli ſeu formæ, decenti obuolutæ nrarin. Ab his in vnlutatinne colliſis tenuiſſimus reſultauit puluiſculus, putaminibuſque inhæſit, atque ex illn polline lux affulſit; alij verò credunt ex contactu. Durauit lux illa ad nonum vſque diem. Ciuium & externorum concurſus cnnſpiciebatur. Sanctnrum ex cineribus & vel minntiſſimis oſſiculis fulgnres frequenter emicant. Hiſq; ipſis coruſcantibus, cnrpora, qun condita in locn, indicata ſunt; ſeque planè beati Martyres his luminibus, ſicut & ſanguinis eruptionibus, Vrgaunnenſes & Argionenſes teſtantur. Parriam purpurâ, quæ Argiona eſt, & lucis cnruſcationibus Vrgauonenſes: Vrgauo quippe *Lucis apes*, vt dixi, eſt. Aptiſſimè ſanè, cùm ipſi & apes ſint. Nec extra analngiam & proprietatem: naturâ namque potiores melioreſq; meliſſas fulgore illuſtres Poëta perhibet. Duplicem verat eſſe Regem, deteriore ablato, bono reſeruatn, aitque:

Deterior qui viſus, eum, ne prodigus obſit,
Dede neci: melior vacuâ ſine regnet in aulâ:
Alter erit maculis auro ſqualentibus ardẽs,
(Nam duo ſunt genera) hic melior inſignis & ore,
Et rutilis clarus ſquamis: ille horridus alter
Deſidiâ, latamq; trahens inglorius aluum.
Vt bina Regum facies, ita corpora gentis.
Namque aliæ turpes horrent, &c.
——— *Elucent aliæ, & fulgore coruſcant*
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis,
Hæc potior ſoboles. ———

Nnſtri igitur Martyres, vt optimæ præſtantiſſimæque lucis apes, ſuas nſtentant ſplendnribus exuuias & opes, & tamquam pulcherrima ex fnrnacibus eruta vaſa aurea, aureis rutilant ardentes radijs, & vario allucent fulgnre luminoſi.

Vrgaunnem cum conciuibus honeſtus adit vir cum vxore, ipſiuſq; amitinâ Annâ de Cordubâ (hæc fratris, illa ſororis filia.) Ab ijs Anna à triennio domi fuerat educata, quæ duodecimum annum agens, à ſuis enixè petijt nutritijs, vt ſecum eam adducerent; & eſt adducta. Puella tum candore tum ſinceritate, alijſque virtutibus magnopere commendata erat, & iam diu erga ſanctos Martyres magnâ deuotione afficiebatur, ſiue quòd de ipſis inaudierat, ſiue etiam ſimul, quòd eorum interceſſione credebat ſe à periculoſo morbo fuiſſe liberatam. In municipin cæleſtis alimenti participatinnem deuotè percepit, & in itinere cordatá ſe geſſit. Peractâ peregrinatione, dnmum omnes læti perueniunt. Non multos poſt dies teter ingruit imber, nubium atrâ denſaq; caligine procelloſa oppidum occupat tempeſtas, tnnitrua & fulgetra, & fulmina fragore nimio reboant: inhorrent oppidani: qui non vt auiculæ ad laurns, ſed ad laureatos confugiunt Martyres, ſeq; eorum lipſanis veluti certiſſimâ muniunt tutelâ. Anna verò à ſuo affini, inter familiares ea quæ Vrgauone attulerat diuidente, particulam reuerenter accipit, & in folliculo ad collum appendit, & in ſinu condit. Sequentis menſis Octobris quintadecimâ die, in annuâ S. Virginis Tereſiæ celebritate, ad Carmelitarum cœnobium frequentes oppidani conueniunt. Adeſt cum amitinâ etiam Anna, & eius familia. In ipſâ verò cnncione, dum inſignia ſanctæ Virginis referuntur miracula, incipit puella anguſtiari, eiuſque

pectus

pectus magno exæſtuare ardore. Vultu, quãto prematur angore, perſpicuè demonſtrat. Innuitq́;, veſtem remouens, pectus conflagrari. Summiſſè rogat, vt inde educatur. Ne concio turbaretur, obtinere nequit: præcipitur feriò, vt quieſcat, & patienter toleret dolorem. Ipſa exiſtimans igneum illum ardorem ex folliculo prouenire, in ſinum manum mittit, quæ ſanguine imbuta recenti, cum folliculo, eodem etiam madido, educitur; eoq́; reſerato, ſanguinem ab oſſiculo fluxiſſe, euidentibus cognoſcunt adſtantes ſignis. Vident & ſubuculã cruore infectam. Mirantur, & ſilentio occultant prodigium. Myſterijs ſacroſanctis peractis, peruulgatum innotuit. Magnalia Domini magnificant omnes, & oſſiculum maximâ cum reuerentiâ ſeruatur. Non ex eo Anna eſt elata, ſed ſolitis domeſticis obſequijs inſeruit humilior, & feruentior in Sanctorum religioſâ deuotione perſtat frequentiùs. Accipit ab amitinâ aliud oſſiculum hilaris, nouoq́ue indit ſacculo, chartâ inuolutum, & in ſinum pro more mittit. Sextâ verò Nouembris die, ſecundâ ante meridiem horâ, dum cibos ad foculum, vt ſolita, parat, ſomnum obrepere ſentit. Vt quieti ſe dedat, in interiorem domus recedit aream, ad trabes in eo loco conſtitutas reclinata, paululũ dormitat. Maximo illicò pectoris ardore excitatur. Querulâ clamitat voce ſe comburi, manu educit ſacculum cruentatum, & amitinæ oſtendit. Recognoſcit ea, oſſiculum, à quo ſanguis, idem eſſe quod dederat: notat etiam & ſanguinem adhuc dilatari, & eum qui digitis, ſubuculæ & pectori hæret, recentiſſimum. Aduenit opportunè Presbyter ipſius leuir, continuoq́; adſunt plures Clerici & laici, non tamen pari fide; qui tardiùs, minùs creduli, ſanguis enim ſiccus erat. Iam veſperi quinque regreſſi Sacerdotes de re adeò diſceptant arduâ, in eamq́; veniunt ſententiam, vt iterùm exploretur. Senior, vt experiretur, oſſiculum petit, & exhibitum in ſacculum mittit, quem ſerico purpureo conſuit filo: tricis ac nodis ſic ſuâ nectit manu, vt nemo diſſuere poſſet, niſi nexibus ſectis. Tradit & puellæ, monetq́ue amitinam, quanti momenti & ponderis ſit negotium; neque ſe dubitare ait de Domini omnipotentiâ atque puellæ virtute, ſed oportere in ſimilibus omnem ſolertiam & curam adhiberi, ne qua fraus aut illuſio ex ignotis cauſis ſubſit; ſedulò igitur caueret, ne qua obreperet deceptio. Sic & alia pro rei grauitate edisſerit. Mulier illius maximè afflictatur verbis, vt quæ certò ſciret de puellæ ſinceritate, quòd non dolus aut ſuſpicio alicuius fraudis eſſet. Ipſam eius conſolatur Confeſſarius, & vt omnibus veritas pateret manifeſta, conſentaneum maximè fore & neceſſarium, his tentari experimentis. Illa noctem peruigilat precibus intenta ſummis, Dominum obſecrans, vt ſuâ declaret virtute, an ea miracula vera ab ipſo ſint. Manè Nouembris ſeptimâ Anna ciborum incumbit iti curam. Eadem fermè hora, quâ pridie, ſomnus occupat; iuſſa, in lectulo recumbit. Vix obdormierat, cùm ſolitus opprimit æſtus: ſurgit, & maximo pectus torqueri dolore queritur. Sacculum educere conatur, ſed prohibetur. Euocantur ocyùs Presbyteri. Adueniunt, ſimul & Magiſtratus cũ curiâ. Presbyter idem, omnibus præſentibus, perplexos acu ſenſim diſſuit nexus, eoſdem eſſe aſſerens qui à ſe fuerant intricati. Oſſiculũ eruit, ex eo conſpicitur à cunctis ebulliens cruor fluere, & chartæ inuolucrum eo imbutum. Aduertunt omnes diligenter; nec eſt qui ambigat. Certiſſimum mirantur & reuerentur miraculum. Eadem die, ſecundâ poſt meridiem horâ, Presbyter alius oſſis adducit fragmẽ, & folliculum induit, & puellæ tradit, ſeque ait dubium eſſe an ex ſanctis ſit Martyribus, licet ex eo ſuauis effletur odor. Suſcipit illa, in ſinuq́ue condit. Poſt duas circiter horas notus aduenit Clericus. Is ab ijs efflagitat oſſa ſanguine conſperſa oſtendi. Anna educit folliculum ſericum nouum è ſinu, promptoq́ue oſſe, ſanguineæ ſtillæ recentes cernuntur. Amitina iubet pectori iterùm adhiberi. Paret paruula: mox magnâ premitur anxietudine; amitinam enixè precatur vt remouere ſinat. Detenta, vultu, clamore, collacrymatione, & etiam animi deliquio doloris ſignificans magnitudinem, ſoporatur. Subitòq́; experrecta, emergente dulore ingemiſcit. Inter hæc plures è Clero & plebe ventitant; alij euocati, alij vulgante famâ miraculum. Adſuit & Magiſtratus, demum & Eccleſiaſticus Iudex. Abſque hæſitatione vllâ omnes perſpicuè cernunt manantem fluentemq́; ſanguinem ab ipſo oſſe, eoq́ue charta, folliculus, & digiti liti inſpiciuntur. Summâ veneratione Dominum glorificant, gratiaſq́ue agunt, tam inſignis miraculi ſuſpiciunt excellentiam. Eâ nocte duo ſimul oſſicula in ipſo ſacculo ad puellæ collũ appendit eius amitina. Poſtridie ſextâ Feriâ, Nouembris octauâ, dum foculi conſueta exequitur obſequia, ſomno grauata paululùm obdormit tremens ac gemens. Dolor rurſum redit acerrimus, excitatq́ue violenter ingenti feruore. Sacculum auferri clamore poſtulat. Ablatus, humectus & cruentatus reperitur. Sanguis ab oſſibus erũpebat, qui inuolucra imbuere eſt viſus. At puella, quòd vehementi & intolerabili vexaretur & opprimeretur pectoris dolore,

Mm 4 refu-

refugit, & omni nititur & contendit vi, ne ſibi Sanctorum apponantur oſſa. Iurataque, teſtata eſt, quoties ab his ſanguis pruflueret, ſe ſuauiſſimo perfundi odore. Ipſius pietas, virtus & ſinceritas à Iudice, Aſſeſſoribus & teſtibus magnopere commendatur. Atque in ſuâ depoſitione hæc modeſto refert modo, ſe ſanctos Martyres Vrgauonenſes religioſo venerari cultu, inque eorũ honorem frequenter Virginis Deiparæ beatiſſimęRoſarium, vel aliquam partem, Chriſto Domino noſtro magno offerre affectu; eiũs ſuauitate ſuum affluere ſenſum, ex eoque nonnumquam martyria ſomniare, vt inaudierat. Hæc illa. Vnus verò ex Parochis, qui duabus ei noctibus adſtiterat dormienti, ſimul cum eius amitinâ & ipſius marito, tres integerrimi & oculati teſtes, teſtificantur, quòd cùm puella placidiſſimo quieſceret ſomno, audita ſit hæc verba proferre: *Infantulus Ieſus ad Crucis imum adſtat ſtipitem.* Deinde amitinam vocans, clamabat: *Thia* (vulgaris noſtra dialecto Græcâ patrueles, auunculos, materteras, & amitas *thios* & *thias* compellat, & honoris gratiâ puella ſemurem non amitinâ, vt erat, ſed amitam ſemper vocat) *thia manum mihi præbe, genua flecte, & Ieſum Chriſtum adora.* Mox quaſi lallabat, & blandiuſculè arridens, puerulum Ieſum ſoporabat, ac pijs modulata mulcebat cantiunculis, hac nempe & ſimilibus: *Vt Filij Virgo perluit crepundia Maria, ac preſſa in libanotide expandit.* Sed gratia & lepos omnis Latino non exprimitur ſermone. Aniculæ & nutrices, his verſiculis ſoporem ſuis aduocant puſillis, ſcilicet:

Como lo laua y tuerce la Virgen Maria,
Como laua y tuerce, y en romerico tendia.

Rurſus addebat: *Vis mi puſille, vt in tuis recumbam cunis? Ex peregrinatione namque laſſitudine ſum defatigata.* Canoro etiam lallantis tono & modulo clarè ſæpiùs inculcabat de Sanctorum martyrijs: aliquot nimirum Sanctandreanâ fuiſſe cruce decuſſatos, alios raptatos, alios viuos in fornacibus Sanctuarij combuſtos, alios è ſaxis & turribus præcipitatos, alios muris in ipſis obſtruſos, ſicuti in parietibus occluſos, alios manicis, compedibuſque vinctos è turrium faſtigijs in præceps deturbatos, & in puteum proiectos. Subiungebat deinde: *Eheu ſancti Martyres, quàm immania tormenta & martyria, quamq; ſæuos paſſi eſtis cruciatus à nequiſſimis illis!* Atque ad ſingula quæque replicabat: *Quàm pulcher mirabiliſq; locus! Quàm pulcher mirabiliſq; locus!* Hæc ab eâ referunt & teſtantur dicta in ſomnis, & inaudita non alia: quod manè interrogata, ſilentio occultabat. Hac ſanguinis tam frequenti fluxione terrentur multi, ac immane aliquid, ſtrages horribiles cædeſq; portendi verentur. Signorum denſitate nonnulli præſtringuntur. Atqui plura & maiora ſunt ſpiritalia quàm corporea. Omnia manifeſtè Dei digitus, non humana efficit induſtria. An hæc promiſcui ſexus & ætatis frequentem multitudinem in tenebris, ipſoque noctis ſilentio & conticinio eodem verborum continere valeat? Atqui non huius ſed illius mirificus eſt effectus & opus. In maximo per latiſſimos lætiſſimoſque campos in vijs concurſu, ad Feſcennina & Sotadica carmina, dicteria, ſcommata, conuitia, quibus ruſticuli agreſteſque operæ vrbanos vrgent, & verberant impudentiſſimè, ille certè frenat, fremituſque cohibet conſuetos. Hominum metamorphoſes à vitijs ad virtutẽ, vitæ morumq; reformationem, plurimaque religioſa, non ab alio certè quàm ab illo. Ipſe eſt, qui omnes caliginoſas tenebrarum conterit poteſtates. *Quæ conuentio lucis ad tenebras?* In Sole caligat, qui in tantâ luce non diſcriminat quæ ſunt ipſius, vel è contratio Cimmerijs obſita tenebris. At quæris cauſas. Effectus conſpicui, illæ latent. Omnium ratio gneſia, & quaſi ex oraculo reddi nequit. In abſtruſis aptè phyſiologus dixit: *Nec quærenda in vllâ parte naturæ ratio, ſed voluntas.* A diuina hæc proueniunt, ac, vt dixit Apoſtolus, *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius!* Infert ſubinde: *Quis enim cognouit ſenſum Domini? aut quis conſiliarius eius fuit?*

Poſt aliqua idem Auctor ſcribit: A caſtris Poſthumianis oppidum, nuperrimè ciuitatis honore nobilitatum, Bujalanze ad millia ſedecim diſtat, à Cordubâ verò, in cuius eſt Epiſcopatu, quatuor & viginti. In eo Maria puſilla, adhuc ſine cognomine, duodecimum agens annum, ciui viro probo, eiuſque coniugi benè morata ancillula inſeruit, virtutis indole ſincera fideliter. Hæc, vt præſentaneum remedium, cinericij paſtilli horum Martyrum partem, tumori in manus ſiniſtræ carpo vt adhiberet, in pectore ad ipſum condit cor, Dominicâ die, vigeſimâ tertiâ Martij currentis huius anni milleſimi ſexcenteſimi trigeſimi primi, poſt horæ quadrantem ſe ſentit ſenſim incaleſcere & aduri, ac heræ ſignificat. Ipſa ſinum nudat, & cinericiam rubeſcentem educit particulam, ſanguine delibutam recenti. Eius adſpectu ambæ turbatæ conſternantur, ac è manibus prolabitur formæ illius pars. Hanc reuerenter eleuant, & chartâ mundâ inuolutam iterùm in ſinum mittunt. Simul autem domo exeuntes, in viâ æſtuat ſecundò: eximitur inuolucrũ cruentatum, eoque in cuſtodiam tradito, formæ eiuſ-

eiuſdem pars altera pectori admouetur. Necdum horæ medietate decurſâ, iiſdem ardore, aduſtione, etiam ſudore, & animi corripitur deliquio. Promitur particula cruore magis quàm prior imbuta. Lectiſſimæ feminæ domum venerant: quæ rei nouitate intellectâ, oſſiculum, quod ſecum deferebat, à Canonico Toletano ſibi ſanguinis neceſſitudine iuncto acceptum, in puellæ ſinu recipiendum curat. Mox maiore quàm anteà æſtuans ardore, magnoque animi deliquio, ad parietem ſe demittit, ſenſibuſque priuata manet. Educitur oſſiculum ſic ſanguine manante imbutum, vt fluentes guttas manibus excipere potuerint. Inde abeuntes, ad eiuſdem Canonici patrem diuertunt. Eius filia cinericiam formam & oſſicula puellæ condit in ſinu. Nec multa mora: iteratur ardor, & exanimatur paruula prompta, cuncta cruenta ſimul apparent. Sed puſilla adeò laſſa & fatigata, vt lectuli indiguerit laxamento; quo recreata, ad Solis occaſum domum regreſſa cum herâ eſt. A conciue ibi rogata, ne vrbanitati deeſſet, oſſicula papyro amicta excepit; & pectori necdum admouerat, cùm angoribus afflictata iiſdem, cruore conſperſa promuntur. Poſterâ die, quartâ & vigeſimâ Martij, appoſito ipſi pro more oſſiculo, per tres horas ſolitis intenta manet obſequiis. Exit verò in compluuium, in eoque maioribus & grauioribus affecta moleſtiis, ſenſibus collabitur deſtituta. Ad lectulum adductam, eductum acerbiſſimo afflictat dolore oſſiculum cruore inſectum. Plura per ſequentes dies vſque ad Aprilis octauã diem in paruulæ ſinum miſſa ſunt oſſa, & cinericij etiam paſtilli, non tamen ex omnibus erupit ſanguis, nec pari in ipſis apparuit modo. Martyrum certò ea credita, quæ ſanguine conſperſa; ſemper tamen iiſdem correpta ardoribus ita ſatiſcebat, vt exanimis prolaberetur. Cuncta ad Ordinarium deferuntur. Is nunc (quòd Eccleſia noſtra Præſule caret) V.C. Don Conſalus Caſtro Toboſo, ampliſſimi noſtri Senatus Decanus, ſimulque Canonicus, pietate & litteris conſpicuus. Ab eo iudex eſt primarius conſtitutus. Qui cùm eximiâ religione in hos Martyres affectus, ipſorum inuiſeret Sanctuarium, in eo ſpecioſiſſimam erigendam Crucem ſuis curauit ſumptibus. Iuſſit igitur per Vicarium, aſſignato illi Aſſeſſore, diligenter probationes fieri, nihilque omitti quæ ad veſtigandam veritatem opus fore intelligerent. Iudices ad rei cognitionem diligenter ſolertiam omnem adhibent, pluribus Religioſis, viriſque probis receptis teſtibus, qui diuerſa ſigna parrata atteſtantur, & paruulæ animi candorem etiam, & preces commendant, & virtutem; ea inque tradunt auditam orantem, dum oſſicula condita in ſinu, atque ex iis ſæpiùs viſum fluentem ſanguinem, & guttas cadentes. Ipsâ autem Aprilis nonâ die in Aſſeſſoris ædes delata, eadem ipſa iureiurando adſtricta depoſuit, aliorum teſtimoniis perhibita. Cetera cautè iudices prouideri cenſent & curant. Ex Lucinæ miniſterio & opitulationi addictis feminis, artis Apollineæ etiam è peritioribus, nobile binum iubent aduocari par. Illæ ad præſcriptum ſecretò diductam reducunt puellam, ſeque in eâ explorandâ haud ignaue ſtrenuam nauaſſe affirmant operam: ſimulque aſſerunt ætatula paruulam, prorſus ſanguinis, nedum vulneris ſeu plagulæ veſtigio & indicio alienam prorſus. In læuo verò carpo tumorem (quem vulgus furunculum vocat) fuiſſe, verùm tam ſiccum & ſanum, atque ab ipſis, cùm vniuerſa fuerint ſcrutata, mundo indutam induſio, nequid ſuſpicionis ſubeſſet. Medici verò puſillam, vt erat, ſupra lectulum cubare, pectuſque præcipiunt nudari; id, veſtes, cuncta quoque quantum poſſint & fas, attentiſſimè rimantur. Nihil prorſus odorantur, nec notant, quod fraudis vel verſutiæ habeat indicium, vel minimam ſuſpicionem. Et ad omnem abolendam, ne quis à pectore cruentus manet ſudor, vt quandoque, rariſſimè tamen, contingit, cutis meatibus & poris obſtruendis & obturandis, ſimulque comburentium ardorum refrigerationi efficaciſſimis, comparatis etiam pretioſis & gelidis medicaminibus, pectoris partes fouent, & ſtudioſè ſubuentas curant. His ex artis non vulgari, ſed abſtruſiore doctrinâ curatis, atque ad effectum dato interuallo, cinericiæ ſex formæ, & oſſiculum pectori applicantur, ſinuſq; ſueto amicimine obnubitur. Vicarius ſtolâ ſumptâ, Cruce, aquaque luſtrali cum accenſis cereis paratis, deprecationes & exorciſmos, quibus ab obſeſſis dæmones, eorum & illuſiones magicæ, vanaque veneficia propulſantur, Romano recitat deuotè ritu. Paruula Catholicam iuſſa profitetur fidem, ac præ cunctis prolata nil hæſitans verba profert, ſatanæ omnibuſque operibus eius, pactis etiam tacitis vel expreſſis abrenuntiat, ſeq; lætiſſima aſſeuerat eam fidem tenere & credere, qnam ſancta Romana Eccleſia mater & magiſtra noſtra docet & tenet, ſingulaque myſteria ipſius enuntiat, & ſe in eâ vixiſſe gaudet, & morituram proteſtatur, in eiuſque teſtimoninm Apoſtolorum vltroneâ clarâ altaque profert Symbolum.

Ad hoc plures conuenerant ſpectaculum poſt tres circiter horas, nulluſque in eâ eſſe motus: cineres & oſſiculum amo-

ucn-

uentur, aliaque reponuntur oſſium fragmina. Plures diſceſſere: Vicarius tamen cum Notario & alijs,non longè à lectulo manet, ac eam continue intuetur, ſi qua in vultu turbano. Ad Solis occaſum aduertit angorem: preces & exorciſmos reſumit, magnaque religione, vt ſapiens omnia exequitur exorciſta. Puſilla ſolito anxia affligatur ardore. Deficientibus ſenſibus,ac ſi deuixiſſet, exanimatur. Vocati qui abierant, redeunt, & ex Medicis vnus præſtò adfuit:eoque diligenter cuncta aduertente, Vicarius ſigillatim oſſa educit. In cubiti caui fragmine ſanguis recentiſſimus cernitur. Excipit Medicus, & accuratâ circumſpicit cõſideratione, eius recognitis ex extremis ſanguinem erupiſſe, certiſſimò noſcit, ab eaque parte non tam largè, quæ carni hæſerat. Digito cruorem tentat intentè, veriſſimumque aſſeuerat, ſupra vires naturæ prodigioſè fuſum. Hoc tanto perhibito teſtimonio, quod omnibus adſtantibus notiſſimum (nec erat qui ambigeret) Iudices, ipſeq; Medicus,& alij, Notario exſcribente ſubſcribunt. Poſterâ die, Aprilis decimâ, Iudices manè teſtibus adhibitis, in puellæ ſinu plura oſſicula reponunt; nec temporis multâ intercapedine pro more doloribus ignitis correpta, animo deficit. Promuntur appoſita,& ex oſſiculo largus ſanguinis tantummodò fluxus. Id autem minimum erat, nec auellanâ maius. Veſpere autem alijs appoſitis oſſium particulis, nullus ex ijs prodijt ſanguis. Tunc paruula heris eſt reſtituta. Sequentibus diebus ſæpiùs emiſſus. Hæc autem omnia publicis notata tabulis,ad Ordinarium ſunt tranſmiſſa.

CAPVT LXXIII.

De ſacris Hoſtiis Complutenſibus.

A Multis iam ſeruantur annis in Collegio noſtræ Societatis Complutenſi incorruptæ Hoſtiæ conſecratæ, miraculis illuſtres, quæ præſentiam Chriſti in Euchariſtiâ certiſſimo confirmant argumento. Has Hoſtias,vt argenteam pyxidem venderent,impij homines ex Maurorum gente ſurripuerant. Complex ſceleris fuerat adoleſcens ex Hiſpanis parentibus, & ab anitâ origine Chriſtianis. Hic ſeruauit Hoſtias,quas ceteri contempſerant, & reſtituit P. Ioanni Suario, inſigni viro noſtræ Societatis, virtute & ſinceritate mentis. Hic ſanctus vir, ex conſilio doctiſſimi Patris Gabrielis Vazquez, ob ſuſpicionem veneni, repoſuit loco humido, ſed decenti, vt corruptas humefactione in cineres redigeret, & landè diſſiparet. Viſit illas poſt aliquod tempus, num putreſierent: ſed ecce mirus candor & integritas omnibus. Adhibuit proximè in aliâ thecâ Hoſtias non conſecratas: reuiſit poſteà: has repperit vermiculis ſcatentes, illas integras, candicanteſque. Sæpè hoc experimentum factum, donec tandem Complutenſium Doctorum Theologorum, Medicorumque iudicio miraculum conclamatur. & magno omnium cultu & deuotione in publicas aras & Sacellum productæ miraculis clarent. Ego tunc temporis Compluti eram, Theologiæ operam nauans. Sæpiſſimè intuitus illas, miratus ſum, ceteras Hoſtias candoris ſplendore vincere.

CAPVT LXXIV.

De ſaxo Complutenſi.

SAxum, ſuper quod ſancti pueri Iuſtus & Paſtor ſecuri cæſi fuerunt, ſeruatur Compluti, ſalutari manans oleo, ſiue potiùs exſudans, quod ipſe vidi. Medetur pluribus ægrotis.

CAPVT LXXV.

De ſtatuâ Chriſti Xauerienſi.

VEneranda Chriſti Domini pendentis patibulo colobatur imago in caſtello Xauerij, vbi natus eſt S. Frãciſcus Xauerius. Igitur quoneſcumque magno in aliquo labore verſabatur in Indiâ Franciſcus dum viueret, ſudabat in Nauarrenſi regno ſtatua Chriſti. Mortuo verò Xauerio, per illius anni ſextas hebdomadarum Ferias ſanguinem ſudauit imago Crucifixi.

CAPVT LXXVI.

De imaginibus deſudantibus, & miraculoſis S. Ignatij.

NOuis nuper prodigijs gloria S. Ignatij parẽtis noſtræ Societatis cælitus ſignificata in Hiſpaniâ eſt. Antiquetæ miraculoſus imaginis huius Sancti ſudor multos è morbis recreauit, plura alia patrauit admiranda. Celebrior tamen, pluribuſque, ſcilicet pænè innumeris, miraculis commendata eſt imago Munebregæ in Aragoniæ regno, quo loco nullus his annis præteritis peregrinantium multitudine, votis miraculiſque frequentior. Erecta Ignatij ſpecies in altari omnibus colẽda anno 1623. (diu enim contempta in veſtiario erat inter alias virorum etiam ſæcularium imagines) eo ipſo die plures ægrotos impedimento aliquorũ membrorum repentè ſanitati integræ reſtituit, magno

magno omniũ ſtupore, & reuerentiâ tanti patroni. Quędam mulier cæca, quæ aderat, ex rumore audiuit lætitiam & admirationem plebis ob miracula patrata, ſecretoque orationem deuotam fudit pro viſus reſtitutione. Senſit ſtatim oculos ſibi intus tractari, mox ſubitò vidit. Auctâ euidẽtibus ſignis deuotione, concurrit miſerorũ plebs. Multi quotidie miraculosè reſtituebantur valetudini: nullam diem tria aut quatuor miracula ad minus, inſignem non fecerunt. Duo mortui eiuſdẽ Sancti meritis ibidem vitam receperunt. Vnus erat filius Medici illius oppidi, quem, patre iubente humari, mater priùs vnxit oleo lampadis ardentis ante altare ſancti Ignatij. Mirabile dictu, ſtatim reuixit puer, vitæ ſanitatique ſimul reſtitutus. Primâ ſextâ Feriâ poſtquam publico cultui in altari producta fuit hæc imago, mirũ ſudauit quatuor horas liquorem, qui nec aqua nec oleum videbatur; mirabilior tamen virtute, cùm multi ægrotantes, madefactis eodem ſudore linteis, valetudinem obtinuerint. Sequenti deinde ſextâ Feriâ ſimilis ſudor per duas horas repetitus fuit. Auguſtum & mirũ quid dicunt præ ſe ferre hanc imaginem, & reuerentiam obruentibus ingerere. Sunt etiam qui dicant diuino aliquo artifice & Angelicâ manu factã. Hiſtoriam ſic narrant. Peregrinum hominem obtuliſſe cuidam Nobili Sacerdoti ſe velle pingere Ignatium Societatis Ieſu fundatorem, & qualibet mercede contentum perfeciſſe: mox quæſitum, vt pretium acciperet, diſparuiſſe. Hæc fama inter multos: neſcio an aliud certius.

CAPVT LXXVII.

De Crucifixo Manreſæ.

MAnreſæ quoque marmorea Chriſti Domini ſpecies, ante quam preces olim ſolitus fuit fundere S. Ignatius, in eiuſdem Sancti feſto viſa eſt ſanguineum ſudorem fundere.

CAPVT LXXVIII.

De miraculoſo oleo Damaſci.

APpendam iam alia admiranda de liquoribus, ſeu oleis ſacris, quæ occurrunt. Matthęus VVeſtmonaſterienſis in Floribus ſic narrat. Anno 1203. oleum cœpit emanare miraculosè à quadã imagine beatæ Mariæ de Sardenai, non longè à ciuitate Damaſci, quod miraculum etiam multos Saracenos ad fidem Catholicam vocauit, & multis languidis cõtulit ſoſpitatẽ. Soldanus etiam quidam, ſcilicet Damaſcenorum, penitus cæcus effectus, inuocato B. Virginis Mariæ auxilio, infuſione olei illius viſus ſui claritatem ſuſcepit, qui ſexaginta metretas olei annui reditus dedit ad lumen incẽdendum ante altare B. Virginis, vt lumen redderet pro lumine; & quia primùm, ex quo lumen recepit, lampadem vidit lumine coruſcantẽ. Et ex illo tempore, ſcilicet ad Natale ſequens, cœpit vberius oleũ à prædictâ imagine ſtillatim eliquare, & oleum illud in anno conſequenti in carnem ſolidari. Anno gratiæ 1204. Rex Ioannes Natale Domini celebrauit apud Cantuar, Huberto Archiepiſcopo illi neceſſaria miniſtrante. Deinde in craſtino Circumciſionis conuenerũt ad colloquium apud Oxon Rex & Magnates Angliæ, vbi cõceſſa ſunt Regi auxiliaria militaria de quolibet ſcuto duæ marcæ & dimidia, nec etiam Epiſcopi, vel Abbates, ſiue Eccleſiaſticæ perſonæ ſine promiſſione receſſerũt. Eodem anno miraculis crebreſcentibus de oleo, emanãre de imagine B. Mariæ de Sardenai, vnde prædictum eſt, in carnem ſolidato, & exinde Soldano Damaſcenorum curato, fama celebris in Oriente fidem ſolidauit.

Nec refert, quòd recentiores quidam ſuis in Itinerarijs negent hoc de oleo miraculorum: nam ſæpè accidit, vt priorum temporum miracula poſteris ſæculis deſinerent, quòd homines ijs indignos ſeſe reddidiſsẽt, vel aliàs ob cauſas occultas ſoli Deo cognitas. Occurrit hîc, quod S. Germanus Conſtantinopoleos Patriarcha ſcriptũ reliquit in Epiſtolâ ad Thomã Claudiopolitanum Epiſcopũ, quæ inſerta eſt Actioni IV. Concilij VII. Maximè omniũ manifeſtiſſimum, & nullam controuerſiã vel ambiguitatem ſuſtinens, eſt, quòd imago, quæ pridem Sozopoli Piſidiæ intemeratæ Dei Genitricis fuit, ex depictâ palmâ ſuâ vnguenti emanationẽ profuderit. Cuius miraculi teſtes ſunt multi. Licet autem nunc huiuſcemodi non fiat opus miraculi, non tamen incredibilia erunt priora, ne pari modo incredibilia iudicentur, quę in Actibus Apoſtolorum ſunt deſcripta in principio prædicationis ſigna diuerſa, & chariſmata Spiritus, quæ nũc minimè patrantur, amarore hominum videlicet Deo per talem condeſcenſionẽ eos qui infirmiores erant, potentiores in fide ſuâ perficiente, & pariter ſcientiâ virtutem etiã per hos oſtendente, quemadmodum Apoſtolorum factum eſt tempore. Aliquando enim horum vmbra, aliquando verò veſtiũ ſublata ſudaria ſanitates præſtabãt. Sicut ergo in illis non omnis corporis vmbra, ſed Petri tantummodò, dabat laborantibus medelã; ſimiliter & ſudaria non omnis veſtimẽti, ſed Pauli ſolummodò, ſanabant infirmos, in ſatis-

tiſfactionem fidei eius qui ab ipſis prædicabatur, qui gratiam ſuam etiã per inanimata demonſtrabat. Ita & ſuper imaginibus ſæpè fieri placuit, non in omni imagine vel picturà talis ſpecie beneficij inter credentes effectâ, ſed in ſolis Sanctorũ, vel etiam eiuſdem Domini, quo non ſuapte intelligerẽtur ſanitates accidere, ſed ex ſolâ gratiã Dei noſtri.

De eadem imagine, eiuſq; origine & miraculis, longè vberiùs Matthæus Paris (ſiue idem ſiue diuerſus à VVeſtmonaſterienſi) in Ioanne Rege, cuius relationem, quia obſeruatu digna eſt, paucisq; nota & obuia, huc transſcribere placuit. Anno 1204. Feriâ tertiâ ante Paſchalem ſolemnitatem, contigit miraculum omni laude digniſſimũ, de oleo imaginis Mariæ Matris Dei apud Sardenai, in hunc modũ. Accidit in carcere militum Chriſtianorum in caſtro Damaſceno, quòd miles quidã extraheret de armario ſuo fiolam vnam, in quâ poſuerat de oleo quod de iconiâ Dei Genitricis apud Sardenai diſtillat. Sed cùm diligenter fiolam illam inſpexit, in quâ oleum repoſuerat, luciduſſimum, & velut aquę fontis perſpicuum, apparuit in eâ oleum incarnatum, ſed in duas partes diuiſum. Hęrebat namque ima pars olei in inferiori parte fiolæ, & altera ſuperiori. Miles autem accipiens cultellum ſuũ, voluit coniungere partẽ ſuperiorem cum inferiori: ſed continuò vt acies cultelli oleum illud incarnatum tetigit, videntibus Capellanis militibusq; captiuis, & ceteris vniuerſis, guttæ ſanguinis inde, cunctis admirantibus, effluxerunt. Et quoniã plerique de hac Matris Dei imagine veritatem ignorant, digniſſimũ eſt, vt quam habuit originem, ad laudem eiuſdem Dei Matris neſcientibus referamus. Fuit apud Damaſcũ metropolim Syriæ ciuitatem venerabilis quędam matrona, quæ ſanctimonialis habitum ſuſcipiens, Deo deuotiſſimè ſeruire ſtudebat. Et vt liberiùs diuinis vacaret obſequijs, ciuilem declinãs tumultum, ſex ab vrbe prædictâ milliarijs ad locum Sardenai appellatum receſſit, ibique domum ſibi, & Oratoriũ in honorem ſanctę Dei Genitricis Mariæ ædificans, hoſpitalitatis officiũ deuotè peregrinis & pauperibus exhibebat. Contigit autem Monachum quemdã de vrbe Conſtantinopolitanâ orationis gratiâ, & ſacta Ieruſalem loca viſitandi, venire, qui à ſanctimoniali præfatâ in oſtium eſt charitatiuè receptus. Quem cùm cognouiſſet ad ſanctam rendere ciuitatem, rogauit eum humiliter & deuotè, vt rediens adferret ſecum de ſanctâ ciuitate Ieruſalem iconiam quamdam, id eſt quamdam tabulam depictam, quam in oratorio ſuo poneret, & quæ ſibi oranti Dei Genitricis imaginem repræſentaret. Ille verò fideliter promiſit ſe iconiam illi dilaturum. Qui cùm Ieroſolymam perueniſſet, expletis orationibus ſuis, ſui immemor promiſſi, redire diſpoſuit. Cumque iter arripiens, à ciuitate fuiſſet egreſſus, ecce vox emiſſa de cælo dixit ad eũ: Quomodo manu vacuâ ſiccine redis? vbi eſt iconia quam re ſanctimoniali delaturum promiſiſti? Et tunc promiſſi memor Monachus effectus, in ciuitatem reuerſus eſt, & veniens ad locum vbi iconiæ vendebantur, vnam quę ſibi placuit comparauit, & ſecum rediens portauit. Et cùm veniſſet ad locum qui Gith appellatur, vbi leo ferox & hominum deuorator in ſpeluncâ latebat, Monacho venienti occurrẽs, humiliter cœpit lambere pedes eius, & ſic diuinâ eum protegẽte gratiâ illæſus euaſit. Deinde latronum perpeſſus inſidias, cùm manus in eum violentas extendere decreuiſſent, angelicâ eos voce increpante adeò perterriti ſunt, quòd nec loqui, nec ſe mouere aliquatenus potuerũt. Tunc Monachus iconiam, quam tenebat, diligenter inſpiciens, aliquid diuinæ virtutis in eâ latere cognouit; & ſecum deliberans vt iconiam ad ſuam deferret patriam, ſanctimonialem defraudando, inaniter laborabat. Tunc veniens ad Achon ciuitatem, nauem intrauit, volens repatriare, ſi poſſit. Cũque dies aliquot velis cucurriſſent patentibus, ecce ſubitò tempeſtate ſubortâ adeò periclitari cœperunt, vt ſinguli quæ ſua erãt in mare proijcerent. Monachus autem cùm ſuum ſacculũ inter alios vellet vndis committere, dixit ad eum Angelus Domini: Vide ne feceris, ſed leua iconiam manibus tuis vehementer ad Dominum. Qui Angeli obtemperans iuſſionibus, iconiam in altum leuauit, & continuò tẽmpeſtas quieuit. Ignorantibus autẽ illis quò pergerent, ad Achon ciuitatem reuerſi ſunt. Tunc Monachus de imagine Dei intelligens voluntatem, ſuiſq; promiſſionibus ſatisfacere cupiens, ad ſanctimonialem redijt, & ab eâ beneficiũ hoſpitalitatis ſuſcepit. Ignotus tamen ei erat, propter frequentiam, & ideò iconiã ab eo non requiſiuit. Monachus verò hoc ipſum aduertens, cogitauit cum iconiâ ad propria remeare. Manè autem facto, cùm abeundi licentiam impetraſſet, gratiâ orationis Oratorium intrauit: & cùm, factâ oratione, exire voluit, oſtium inuenire non potuit. Ponens ergo quam tenebat imaginem ſuper altare Oratorij, oſtium vidit apertum: & cùm iterùm aſſumptâ iconiâ ab Oratorio exire moliretur, quà egrederetur non inuenit. Videns tandem Monachus circa iconiam diuinam virtutem, poſuit eam in Oratorio ſuper altare, & rediens ad ſanctimonialem feminam, omnia per ordinem retulit quæ de iconiâ mirabiliter, vt ſuperiùs relatum eſt, geſta ſunt.

ſunt. Dixit ergo, diuinam eſſe voluntatem, vt iconia ibi remaneret, & debito ibidem veneraretur obſequio. Accepit ergo imaginẽ Sanctimonialis, benedicens Dominum eiuſque Genitricem de omnibus quę ibi Monachus reuelauit. Monachus quoque in eodem loco reſiduum vitæ ſuę peragere decreuit, propter virtutes quas Dominum feciſſe cognouerat per imaginem ſuæ ſanctæ Genitricis. Cœpit iconia deinceps valdè ab omnibus venerari, & cœperunt omnes in eâ Dei magnalia admirari.

His ita geſtis, femina Sãctimonialis locum præparãs, vt ſibi videbatur, honeſtiorem, in quo imaginem poneret, rogauit Presbyterũ quemdam, tamquam ſe digniorem, & motum honeſtate præditũ (vt credebat) vt veſtibus ſacris indutus ad imaginẽ accederet, & eum ad locũ prænominatum transferret. Ille autẽ verebatur nimis eam tangere: quia & tempore illo quo ſuper altare poſita fuerat, ſudare cœpit; & liquorem olei luciđiſſimum emittere nõ ceſſauit. Quam deſudationẽ femina Sanctimonialis prius cum ſindone mundâ detergens, poſteà vaſculũ parauit æneũ, & liquorem recepit; quem cum in nomine Domini eiuſque Genitricis tribuiſſet, à varijs languoribus illicò ſanabantur, & huc vſque ſanantur. Presbyter autem prædictus ad imaginem temerè accedens, vt eam transferret, protinus cùm liquorem ex eâ manantem tetigit, areſactæ ſunt eius manus, & poſt triduũ migrauit ad Dominum. Poſteà verò nullus præſumpſit imaginem, præter ſolam Sanctimonialem, tangere, vel eam loco mouere. Tunc femina religioſa ſubter imaginem vaſculum præparauit vitreum, in quo liquor ab imagine reciperetur, & infirmorũ neceſſitatibus ſeruaretur.

Procedente denique tempore res dictu mirabilis contigit, & hactenus inaudita. Nam imago præfata, admirantibus cunctis, cœpit mamillas carnis emittere, & mirabiliter carne veſtiri. Vnde hucuſque à mamillis deorſum carne videtur induta, à quo liquor illẽ inceſſanter diſtillat. Quem liquorem Fratres templi ad domos ſuas deferunt cùm inducias habent à paganis, vt peregrinis orationis gratiâ aduentantibus inde diſtribuãt, qui honorem Dei Genitricis in diuerſis mundi partibus attollant. Sunt autem Monachi in quadam monaſterij parte, diuinum agentes Officium, ſed dignitas & magiſterium Sanctimonialium eſt, propter reuerentiam prædictæ mulieris, quæ locũ prius inhabitauit, & in honorem S. Mariæ Dei Genitricis Oratorium fabricauit. Hactenus ille.

Commemorat deinde miraculũ in Soldano Damaſceno per oleum huius imaginis patratum, prout iam alter Matthæus (ſi tamen alter, nõ vnus & idem) nobis expoſuit.

CAPVT LXXIX.

De balſamis Ægypti.

Licet in mirabilibus terræ promiſſæ aliqua ſcribam de Ægypti balſameto, & fonte Ieſu, iuuat hîc ampliare hiſtoriã probatis teſtibus. Petrus Martyr memoriæ prodidit lib. 3. Legationis Babylonicæ, de fonte Ægypti, è cuius aquâ olim balſametum rigabatur, in quo Chriſtum infantulum à Virgine matre ablutum fuiſſe, vetus traditio habet, tam apud Chriſtianos quã apud Saracenos. Ab his, quibus fuerat à Soldano de me cura demandata, peto, vt me ad eum locum, vbi Chriſtus latuerat intereà temporis, dum Herodes Ieroſolymis moraretur, perducerent, tum vt loci numen colerem, tum etiam quoniam ibidem balſami arbuſta cõſeuerant, id exoptabam. Eum locum noſtrâ tempeſtate Mataræam incolæ appellant, qui ab vrbe Cairi paſſuũ millia circiter decem diſtat. Mercurij igitur die ſexto Idus Februarij, qui noſtræ Quadrageſimæ primus eo anno fuit, vbi primùm eluxit, Mataræam verſus proficiſcimur, palatium primo adſpectu & primâ fronte Regali mole conſtructum ingredimur, in internis autem dirutum, eò quòd deſertũ, ex quo balſami arbuſta interiere. Illuc enim, quo tempore balſamum colligebatur, Soldani relaxãdi animi gratiâ ſeſe quotannis conferebant. Prô dolor! adeò pretioſi arbuſta liquoris interiere; ſed incertum an cuſtodũ incuriâ, an fraude dolóve & inuidiâ, an religione & pietate læſâ id acciderit. Quidã enim viridarij cuſtodes terram irrigando malè tẽperaſſe aiunt. Ex fonte namq; viuo, puteali tamen, in eo loco ſcaturienti aquâ exhauſtâ, arbuſta illa rigabantur & nutriebãtur: neq; enim ex ſimplici illâ materiâ balſamũ conſtabat, quod non aliter ex perfractis aut cõciſis ramis per ſtirias & guttas cadentes colligebatur, quàm ex vitiũ putaturis lacrymales guttæ caduut, cùm apud nos verno tẽpore palmites inciduntur. Sed nullã præterea eius fontis aquã transplantatis balſami arbuſtis adhuc vt naſcerentur, aut adultis vt coaleſcerent, profuiſſe vmquam, longo experimento cõprobatum eſt. Imò & cùm in aliud ſolũ transferrentur, eadem etiam aquâ inde aſportatã parum viguiſſe. Rex enim quondã Cyprius, nomine Iaches Caitbeio, Soldano permittente, arbuſta pauca cupaſq; ipſas aquâ plenas, quibus illa irrigaret, in Cyprum aſferri iuſſit, vbi neque balſamum procreabant, neque frutices diu vixerunt.

Nn Qui

Qui fraudem interueniſſe cenſent, aiunt id factũ iniectu panni menſtruo inſecti, cuius veneniſerâ vi arbuſta balſami radicitus enecta fuerint. Aſt qui læſam pietatem credunt, ita prędicant, inquit Martyr: Cautum fuit ſemper priſcorum Regum Soldanorum decreto, ne Iudaicæ prouinciæ quiſquã balſametum ingrederetur, ne quid ignuminioſum in loci numen perpetrarent, cùm in eo fonte paruuli Ieſu, pro tempore in Ægypto laritauit, pãnos, quibus inuoluebatur, Maria Virgo lauerit, vbiq́ue arbuſta germinabant, ibi Soli ſiccãdos expoſuerit. Beatam namq; Virginem Mauri obſeruant, eiuſq; nomen religioſiſſimè venerantur. Incautos igitur ad cuſtodiam Soldani conſtitutos œconomos Iudæum, qui ſe Maurum profitebatur, admiſiſſe inquiunt, Iudæamq; vxorem ſuam, quã intromiſit, paruulum vtriuſque filium linteaq́ue infantuli in opprobrium matris Chriſti in ipſo fõte immeiſiſſe, ac lintea ibidem ſiccanda protẽdiſſe volunt. Quare terram, cuius virtute arbuſta germinabãt, fontemq;, cuius vigore rigata nutriebãtur, illicò poſt contumeliam vim ſuam amiſiſſe, inhęſitanter inquiunt. Vtcumque ſit, omnia illa arbuſta radicitus interiere, nec vllum ex eis extat veſtigium. Ea in roſeti modum acuta intra quinquenniũ ſeneſcebant, ſed ipſorum rami in idem ſolum tranſplantati, facilè ad ſuum genus inſtaurandum pullulabant. Eſt autem id balſameti ſpatium paſſuũ longitudine circiter ducentorum, latitudine verò non multò plus dimidio, terreis aggeribus ſine calce ac lapidibus circumſeptum.

Deſcribit deinde Martyr tuguriolum, in quo B. Virgo infantulũ Ieſum lactaſſe fertur, vbi, inquit Martyr, duo ſummæ pietatis in huminibus aduerſæ legis (in Sarracenis) annotaui argumenta, quæ prætermittenda minimè duxi. Extat in prædicto tugurio intra murum cauata quædam in modum armarioli feneſtella, in quâ paruulũ infantem ſollicita Virgo, dum ſibi aliquando foris victum quæritaret, recondebat: ibi ardentem perpetuò lampadem Mauri ſeruant. Tenent & aliam, funiculo traiecto illi arbori, quam ſeſe aperuiſſe, tranſeuntiq; Ieſu ceſſiſſe, populus credit, appenſam, arboremq; ipſam reuerenter obſeruant. Ficulneam ipſi Pharaonis arborem appellant. Ea verò eſt, quæ à noſtris ſycomorus dicitur, terræ illius arbor peculiaris. Obijt Martyr Legationem Ægyptiam anno Chriſti 1501. & 1502.

Sed Ill^mus Princeps Nicolaus Chriſtophorus Radziuilus, Dux Olicæ, & Nieſuiſij Palatinus Vilnẽſis, qui anno 1582. ex Poloniâ egreſſus, Venetijſq; anno 1583. ſoluens, peregrinationem Ieroſolymitanam inijt, & Ægyptũ quoque luſtrauit, indicare videtur, balſami liquorẽ fermè vſque ad illud tempus, quo in Ægypto erat, duraſſe. Ita enim ſcribit: Arbor hæc (ficus Pharaonis) ſita eſt in horto; in quâ balſamũ proueniebat, cuius etiam extant plantulæ duos circiter cubitos altæ, ſed exaruerunt omnes. Nã Aſſan Baſſa prædeceſſor Imbraimi huius, qui meo tempore prouinciã adminiſtrabat, Æthiopem quemdam qui curã balſami habebat, quòd magnam pecuniæ vim collegerat, præfocari iuſſit: quo factum eſt, vt nullo qui arborum eiuſmodi curã gerere noſſet reperto, penitus deperirent. In Felici tamen Arabiâ, Imperatore Solimanno procurante, balſamum in copiâ prouenit, ex hoc horto vt plurimum tranſplantatum; quod etiã Mechâ per Carauanam aduehitur, cuius mecum bonam quantitatem aſportaui. Hęc ille. Ego tamen puto Balſamum in Arabiâ ſemper fuiſſe.

De horto Balſami ſcribit quoque Bredenbachius Metropolitanæ Mogũtinæ Eccleſiæ Decanus, in ſuo Hodœporico Ieroſolymitano. Nam Ieroſolymitanam peregrinationẽ ſuſcepit anno Domini 1483. Poſt ſancta loca Palæſtinæ adita, pieq; culta, mõtem Sinai, & inde Ægyptũ petijt, & inter cetera in Ægypto viſenda, viſit quoq; Balſami hortum, qui adhuc odoriferum illũ liquorem reddebat; cùm hæc peregrinatio aduentum Petri Martyris in Ægyptum nouemdecim dumtaxat annis anteceſſerit. De Domo D. Virginis, & infantis Chriſti habitaculo, & de fonte, & Ficu Pharaonis, eadem propè quæ Martyr ſcribunt Princeps Radziuilus & Bredenbachius, vt intelliget Lector, ſi horum ſcripta inter ſe conferre velit.

CAPVT LXXX.

De oleo in lac mutato.

IN Vitâ ſanctæ Burgundoforæ apud Bedã Tom. 3. de oleo in lac mutato, & deinceps multiplicato, huiuſmodi hiſtoria narratur. Quędam puella, nomine Bitihildis, in eodem Cœnobio intra adoleſcentiæ annos conuerſa, cùm, diu regularis diſciplinę habonis confecta, immobili deſiderio cæleſtia ad præmia anhelaret, venit, vt iuſtus arbiter iuſtam animam iuſtitiæ copiâ plenã cælo condere vellet. Cumq; iam in extremis poſita, poſceret per ſucceſſiones noctiũ lumen corã ſeſe accẽdi, & ſacræ lectionis pręconia ante ſe legi, & vna aſſiſtẽtium vas quoddã oleo lymphaq; repleſſet, omnes ſopor oppreſſit ſorores, ſicq; traiectâ noctis metâ abſque ſodalium ſolamine ægra noctẽ peregit. Reuertente autẽ diei crepuſculo, cùm Matutinas laudes Domino cecinifſent, ægra, quæ iacebat, intuita lucernã, quæ oleo lymphaq; repleta erat, in lac commutatã, quærit vtrùm

hoc

hoc aliqua ſodalium commutaſſet. Illæ inquiũt: An neſcis, quia hic lac non fuerit? Ægra ait: Nequaquã hoc labore animã meam conſumite, ſed quid rei veritas habeat, ſimpliciter indicate. Affirmantibus itaq; ſororibus, quia nihil prorſus inde certũ haberent, Matrem Monaſterij vocant, & rei cauſam indicant: at illa protinus, vt diligẽtiùs agnoſceret, oleum à lacte ſeparare iubet. Cumq; ſegregatum fuiſſet oleum, & nihil exinde ſuper ſpecie lactis remanſiſſet, cœpit oleum denuò creſcere, & vberiùs à vaſe manare. Tum demum hæ quæ aſtabant Dei virtutem agnoſcentes, omni ſtudio collegerunt oleũ illud, & in ſacrario condiderunt, ex cuius olei perunctione quædã infirmæ ſorores poſtmodum attactæ, priſtinæ ſanitati redditæ ſunt; illa verò quæ felicẽ expectabat exitum, omni iucũditate repleta; cùm animam cælo reddidiſſet, tanta ſuauitas odoris cellam repleuit, vt balſamum inibi crederes deſudare. Quid autem aliud fuit, vt creatura aquæ in lactis ſpeciem verteretur, vel oleum multiplicaretur, niſi quòd miſeratio diuina alijs oſtendere voluit, qualiter ægrã viſitauerit; & dũ illa ſodalibus noluit indicare quid vidiſſet, veſtigium viſitationis ſuæ reliquit.

CAPVT LXXXI.

De alijs oleis miraculoſis.

DE oleo ſeu humore quẽ emiſit linteum, quo theca, in quâ Reliquiæ S. Eligij erant, operiebatur, hæc S. Audoënus lib. 2. de Vitâ S. Eligij cap. 39. n. 40. Ea theca propter auri gemmatumq; ſplendorem Quadrageſimę diebus tegi ſolebat lineo panno, itemq; holoſerico ſanè eleganti & pretioſo. Quod cùm aliquando initio Quadrageſimæ factũ eſſet, poſt aliquot dies multis adſtantibus cõtigit inauditum miraculum. Cœpit enim ſudare linteum illud, ſenſimq; magis atque magis vapores exhalans, copioſiùs humectari. Quod vt viderunt qui tum aderant, rei nouitate obſtupefacti, Chriſti eximiam illic aiebant declarari potentiam. Cùm autem etiã diſtillare cernerent linteum, ſenioribus id cõſultiſſimum viſum eſt, vt ablato linteo à thecâ, exprimerent humorẽ in vaſculum, iſque pro medicinâ ſeruaretur, ſicq; factum eſt; & ille liquor in vaſe æneo ſeruatus, multis poſteà attulit ſanitatem. Tanta autẽ fuit eius ſudoris admirandi copia, vt pannus holoſericus, cui erat linteum illud adiunctum, optimo colore tinctus, colorem illum amitteret, eoque linteum illud inficeretur. Duos ferè ſextarios ſudor ille compleuit.

Eâ tempeſtate aliquot Franciæ vrbes dirè vaſtabat morbus quidam, cuiuis pellendi causâ credimus liquorẽ hunc diuinitus collatum. Si quis enim illo correptus morbo in mortis diſcrimen veniſſet, & eum liquorem attigiſſet, cõfeſtim ſanabatur. Erat tum Veromanduorum Comes Ingomarus, homo prædiues & potens. Is metuens vndiq; tum graſſantẽ peſtem, vbi didicit ſudoris huius miraculum, totum ſe contulit ad B. Eligij patrociniũ implorandum, atque ex eodem liquore cum multâ fide nonnihil ſibi dari petijt, promittens, ſi ſanctus Epiſcopus obtineret apud Deũ, vt eius prædia non infeſtaret is morbus, decimas rerum ſuarũ, & maximam villã ſe eius Eccleſiæ delegaturum. Accepto igitur ſalutari liquore, inuiſit prædia ſua, iuſſitque omnes eorum incolas reuerenter eum attingere. Atque ita factũ eſt, vt cùm vndiq; morbus ille prouinciã vaſtaret, nullã tamen ex ijs qui erant ditionis eius corripuerit. Quamobrem valdè ille exhilaratus, decimã partem ex omnibus donauit Eccleſiæ S. Eligij. Fuit autem donũ illud ampliſſimum, ita vt centum homines & pecora plurima ceſſerint Eccleſiæ illi.

Mirabile eſt quod de oleo, ex ſacris lipſanis S. VValpurgæ manare ſolito, memoriæ prodidit Philippus Epiſcopus Eyſtettenſis in hiſtoriâ S. VValpurgæ. Notandũ, inquit, quòd etiam idem ſacrum oleum tantæ munditiæ ac meracitatis exiſtit, vt ſine omni corruptione, & fœdâ maculationis fæculentiâ, per ducentos annos ſeruatum, conſimilis puritatis inueniatur cum illo quod hodierno die de ſtillicidio eiuſdem ſacræ emanationis ſcriptum eſt.

Compluti ego vidi lapidem, in quo ſecuri cæſi fuerunt fortiſſimi pueri SS. Iuſtus & Paſtor. oleo etiam manat.

Celebre erat quondam oleum S. Martini, de quo in S. Eugẽdi Abbatis Vitâ talis hiſtoria legitur: Vice quadã imminente veſperâ, omne illud monaſteriũ, quia erat ex lignis, & non ſolùm contignatis indiſcretiſq; cellulis, verùm etiam pulchrè fuerat cœnaculis geminatum, ita ſubitò redactũ eſt in fauillam, vt manè non ſolùm nihil reſideret ex ædificijs, verùm etiam celeritate arentis pabuli ignis ipſe pænè totus redderetur extinctus. Cumque Fratres illi, prout quiſque ſarculum ſecurimq; poſuerat, ferrum reuerà, quod ſolum exuri nequiuerat, prunis euentilatis inquirerent, ecce Antidiolus ſanctus Presbyter proſpexit ampullam cum oleo B. Martini, quæ ſalutis gratiâ ad lectuli ſui capitium dependebat, plenam, clauſamque, vt fuerat, poſt vaſta incendia, poſtq; cœnaculorum deſuper ruentium ardentiumque ruinas ita integram ac ſtabilitam inter fumantes igniũ reſidere fauillas, vt tres quondam

dam pueros roſcidis refrigerijs legimus in camino Perſico claruiſſe. Quæ etiã ampulla cum oleo ipſo ad virtutum teſtimonium vſque hodie in eodem Monaſterio reſeruatur. Vnde non ampliùs ſub Eugendo ſancto incendiali arbitror caſui licuiſſe, quam, vt dixi, beatiſſimo quondã ceſſiſſe Martino, vel poſtmodum Condateſcenſes Monachos cum oleo virtuteque Martini remuiſcimur euaſiſſe.

CAPVT LXXXII.

De oleo Regum Angliæ.

MIra ſunt quæ de vnguento, quo Reges Angliæ in ſuâ inauguratione inungi ſolent, ſcribit Thomas VValſinghamus in Henrico IV. Die trãſlationis S. Eduardi Regis & Confeſſoris coronatus eſt Rex Henricus IV. apud VVeſtmonaſterium per manus Domini Thomæ Archiepiſcopi Cantuariẽſis, ipſo videlicet die quo fuerat in exilium relegatus anno reuoluto; non ſine diuino miraculo (vt putatur) & in auſpiciũ vberioris gratiæ ſibi futuræ (prout creditur) vnctus eſt illo cæleſti vnguento, quod olim B. Maria mater Dei commiſit B. Thomæ Martyri Archiepiſcopo Cantuarienſi, dum eſſet in exilio, cunſeruandũ, prædicens eidẽ, quòd Reges Anglorũ, qui vngerentur hoc vnguento, pugiles eſſent Eccleſiæ benigni. Hoc vnguentũ in aquilâ aureâ, & ampullâ lapideâ conſeruatum, latuit per multa tempora, ſed tãdem miraculosè manifeſtatum. Dum Dominus Henricus I. Dux Lãcaſtriæ bella gereret Regis ſui in partibus tranſmarinis, ipſi nempe tradita fuit prædicta aquila per quemdã ſanctum virum, qui illam inuenerat reuelatione diuinâ. Qui dedit eam nobiliſſimo Principi Eduardo (primogenito Eduardi Illuſtris Regis Angliæ) vt in eâ vnctione poſt mortem patris vngeretur in Regem. Qui poſuit in turri Londoniarum vnguentum præfatum, recludens in ciſtâ multis firmatâ ſeris, latuitque ibi vel per obliuionem, vel per negligentiam, vſque ad tempus Richardi Regis, filij Principis memorati.

Anno Domini prædicto milleſimo trecẽteſimo nonageſimo nono prædictus Rex Richardus curiosè perſcrutatus res à progenitoribus ſibi relictas, inopinatò reperit aquilam & ampullam, & ſcripturã ſiue prophetiam S. Thomæ Martyris cum eiſdem: & cùm didiciſſet virtutem talem vnctionis, rogauit Dominum Thomã Cantuarienſem Archipræſulem, vt eum denuò vngeret hoc vnguento. Qui hoc facere omnino recuſauit, dicens ſibi ſufficere quòd ſemel per manus ſuas ſacram ſuſcepit in coronatione priſtinâ vnctionem, quæ habere nõ debuit iterationem. Hanc aquilam cum ampullâ Rex Richardus portauit in Hiberniam profecturus, & denuò rediens in hanc terram, quam petenti Archiepiſcopo apud Ceſtriã tradidit, dicens iam patenter clareſcere, quòd non fuit voluntatis diuinæ vt vngeretur illo vnguento, ſed alteri deberi tam nobile Sacramentum. Archiepiſcopus verò reſeruans tanta iocalia ſub reuerendâ cuſtodiâ, ea tenuit vſque ad tempus coronationis Regis moderni, qui primus Regum Angliæ vnctus eſt tam pretiuſo liquore. Vngebantur porrò Regis manus, caput, pectus, ſcapulę, & ambæ compages brachiorum, additâ hac apprecatione: *Vnguntur manus, caput, pectus, ſcapulæ, & compages brachiorum de oleo ſanctificato, vnde vncti fuerunt Reges & Prophetæ, & ſicut vnxit Samuel Dauidem in Regem, vt ſis benedictus, & conſtitutus Rex in regno iſto ſuper populum iſtum, quem Dominus Deus tuus dedit tibi ad regendum & gubernandum.*

CAPVT LXXXIII.

De caudatis hominibus.

SCribit Ioannes Maior lib. 2. de Geſtis Scotorum c. 9. Ad Rocheſtriã tranſiens Auguſtinus, in Angliam à S. Gregorio Magno miſſus, verbum Dei euangelizare cœpit: ſed contra virum Dei piſcium caudas vulgus irriſoriè proiecit; quare Numen ſupplex Auguſtinus implorat, quatenus illius loci paruuli caudati in peccati pœnam naſcantur, & quatenus muniti addiſcant non temnere Diuos. Et propterea, vt Anglorum Annales recitãt, paruuli caudati naſcebantur. Ab influentiâ igitur cæli has caudas minimè habent. Nec in hac tempeſtate homines caudatos illic naſci arbitror, ſed ad tempus, vt fidem Doctori gens incredula daret, hæc pœna inflicta eſt. Scotis & Gallis oppoſitum aſſerentibus haud aſſentior. In Hiſpaniâ quoque fertur aliam gentem huiuſmodi fuiſſe.

IOAN-

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII
EX SOCIETATE IESV
DE
MIRIS ET MIRACVLOSIS
NATVRIS
IN EVROPA
LIBER SECVNDVS.

ALIA *nunc peruolabo regna, quocumque lubuerit ſpatiatus: ſcilicet hunc ordinem noſtrorum miſcellaneorum pollicitus, oſcitanter ordinare. Palabor vbique; præcipuus tamen campus Hibernus erit, ampliſſimum admirationis atrium. Hic duo præmonita ſunto: non naturæ viribus veritatem harum hiſtoriarum æſtimandam; alterum eſt, iniquam incredulitatis exceptionem eſſe, Non eſt, ergo non fuit. neque enim eadem ſeruat Deus legẽ mirabilia ſua; tempora & circumſtantias habent. Namque ſi ea quæ pura naturæ auctoritas ſuſtentauit, ſæpè languerunt; quid mirum ſi quæ aliena, nempe non naturali, opulentiâ conſtiterunt, tandem deſiderentur. Sæpè peccata communem naturam præuerterunt, cur occaſio nequibunt eſſe derogandis miraculis?*

CAPVT PRIMVM.

De inſulis admirandis.

MIRVM eſt quod Gretſerus noſter ex Silueſtro Giraldo exſcripſit, duas inſulas eſſe lacus in Momonio Boreali, quarum altera maior, altera minor. Maior, teſte Giraldo, Eccleſiam habet antiquæ religionis, minot verò capellam, cui pauci cælibes, quos Cælicolas vel Colideos vocant, deuotè deſeruiunt. In maiorem numquam femina vel feminei ſexus aliquod animal intrare potuit, quin ſtatim moreretur. Probatum eſt hoc multoties per canes & catos, aliaque ſexus illius animalia quæ periculi causâ frequenter aduecta ſtatim occubuerunt. Mirum de auibus terræ illius, quæ cùm maſculæ fructibus inſulæ paſſim inſideant, alterius ſexus illius auiculæ præteruolando, ſeu (mares) pares ibi relinquunt, & tamquam inſitæ virtutis non ignaræ, inſulam illam quaſi peſtem fugiunt. In minori verò inſulâ nemo vmquam moritur, numquam mortuus fuit, vel morte naturali mori poteſt: vnde & Viuentium inſula vocatur. Morbo tamen lethali grauiſſimè interdum vexantur, & vſque ad extremam exhalationem miſerabiliter afficiuntur. Cumq; nihil amplius ſpei, nihil iam vitæ vitalis ſupereſſe præſentiunt, cumque inualeſcente valetudine tam finaliter afflicti fuerint, vt morte mori malint quàm vitam ducere mortis, in maiorem demũ inſulam ſe nauiculâ deferri faciunt, qui ſtatim vt terrã attingunt, ſpiritum reddunt. Hactenus ille: quod indignum fide plures putabunt; ſed Auctores graues reperio idem comprobare, licet alij non experti iudicium contineant. id mihi indubitatum, naturæ auctoritatem hoc vltimum excedere. quare miraculo adſcribi licet; vt ſunt ijs partibus alia huiuſmodi.

CAPVT II.

De inſulâ Sanctâ.

ESt quoque in Boreali Britanniæ patte, ait ibi cap. 4 Giraldus, inſula quædam, quæ & Sancta vocatur, vbi mulieres non pariunt, concipiunt tamen, & prægnantes

 eſſe-

effectæ vſque ad pariendi articulum naturaliter intumeſcunt: quo imminente ad alteram inſulam aduectæ, naturali libertati naturæ indulgent. Quæ ſi fortè detentæ fuerint (ſicut aliquoties probandi cauſâ compertum eſt) intolerabili ſtatim vexatione torquentur, & vſque ad ipſas ferè mortis anguſtias, donec emittantur, dolore premuntur.

CAPVT III.

De inſulâ Aren.

EST etiam inſula quædam in Occidentali Conactiæ ſolo poſita, ait Giraldus cap. 6. cui nomen Aren, à S. Brendano, vt aiunt, conſecrata. In hac hominum corpora nec humantur, nec putreſcunt, ſed ſub dio poſita, & expoſita permanent incorrupta. Hîc homines auos, atauos & tritauos, longamque ſtirpis ſuæ retrò ſeriem mirando conſpiciunt & cognoſcunt. Eadem inſula nec profert nec patitur mures. Cùm per totam Hiberniam, ait Giraldus cap. 6. copiosè nimis mures abundent, hæc tamen inſula mure caret. Mus enim nec naſcitur hîc, nec viuit inuectus; ſed ſi fortè allatus fuerit, ſtatim præpeti curſu in proximum mare ſe præcipitat, ſin autem impediatur, ſtatim emoritur.

CAPVT IV.

De gallis gallinaceis.

GAlli gallinacei, inquit Giraldus c. 35. non hîc vt alibi tertiam & extremam noctis partem à duabus primis triplici interuallo vociferãdo diſtinguunt; parum enim ante diem hîc audiuntur, & quantum alibi à tertiâ, tantum hîc à primâ galli voce dies diſtare dignoſcitur. Nec arbitrandum tamen eſt, aliam hîc quàm alibi gallos habere naturam; haud aliter enim vociferantur huc aliunde aduecti: ſed ſicut breui contenta Britanniæ nocte eſt, ſic & Hibernia, & tantò breuiore, quantò Sol adiacet occaſui ſpatio propinquiore. Quantò igitur nox hîc contractior, tantò poſt galli cantum dies acceleratior. Vnde & ſemper æſtiuo tempore tamquam aurorâ ſurgente penitùs dieſcat, ex Solis ſplendore parum ſub terrâ gyrantis, nocte totâ ſupra Horizontem polus albeſcit.

CAPVT V.

De lacu Lageniæ, & anatibus S. Colemanni.

IN lacu Lageniæ inueniuntur anates minores, quæ vulgari vocabulo cercellæ vocantur. Hæ à tempore Sancti tam māſuetæ factæ ſunt, vt de manibus cibos ſumant, & vſque hodie hominum acceſſus non reformident. Sunt autem quaſi ſemper conuentum adimplentes circà tredecim numero. Quoties verò vel Eccleſiæ & Clero, vel ipſis auiculis iniuria ſit fortè, vel aliqua moleſtia illata fuerit, ſtatim euolantes, in lacu quodam procul inde remoto ſe recipiunt, nec ad priorem locum redeunt, donec condigna ſatisfactio fuerit ſubſecuta. Interim verò dum abſentes fuerint, aquæ ſtagni illius, quæ limpidiſſimæ priùs & claræ fuerant, fœtidæ fiunt & corruptæ, & nec ad hominem nec ad pecorum vſus accedunt. Accidit & miluum cum vnâ auicularum iſtarum, quam rapuerat, in arborem quamdam propinquam ſe recepiſſe, qui & multis intuentibus membris omnibus ſtatim iriguit, nec prædam ſub pedibus prædo reſpexit. Accidit etiam glaciali quodam in tempore vulpeculam auium iſtarum vnam rapuiſſe, quæ manè facto, in tugurio quodam lacui coniuncto, & S. Colemanni conuerſatione olim venerabili, intra fauces auiculâ vitalem ſpiritum præcludente, inuenta eſt ſuffocata. Relatus igitur ad lacum, auibus prorſus illæſis optimi patroni beneficio, prædâ indemni, mortis pœnas prædo perſoluit vterque.

CAPVT VI.

De Fernigenenſi terrâ.

EST quoque in Lageniâ prouinciâ quædam, quæ Fernigenan dicitur, quam à VVeſeſordiâ ſolùm Slanenſis aqua diſterminat, vnde mures maiores, qui vulgariter rati vocantur, per imprecationem ſancti Iuſti Epiſcopi (cuius fortè libros corroſerant) prorſus ſunt expulſi, nec ibi poſteà naſci nec viuere poſſunt inuecti. Etiam Reliquiæ & puluis tumuli, quo ſepultus S. Vdalricus, glires fugant, imò & necant: quod num ex maledictione his animalibus inflictâ à S. Vdaltico acciderit, an Deus peculiari ratione S. Vdalrico hanc gratiā conceſſerit, dicere non habeo: vtrumque accidere potuit, & experientia in promptu eſt, cui cur reluctemur, cùm ipſe ſenſus nos conuincat? Bruſchius in Catalogo Monaſteriorum de Vten-

Vtenburâ. Effecit idem Epiſcopus (S. Vdalricus) vt nulli magni mutes ſint in Cœnobio, imò vt & aliunde importati viuere non poſſint, ſed illicò expirent ac intermoriantur. Quâ verò induſtri[illegible]ctum, ignoratur. Eodem beneficio [illegible]ciſſe dicitur totum Epiſcopatum ſuum Auguſtanum.

CAPVT VII.

De lacubus miris.

MIſcebo inter tot Hiberniæ miranda, quæ noſter Molina prodidit in deſcriptione Gallæciæ. Lacum inquit in Hiberniâ eſſe, cuius limo aut ſabulo ſi infixeris baculum ligneum, faceſſere in ferrum, quãtum arenæ conditus eſt, reliquam partem paulatim lapideſcere. Alium narrat lacum, cuius aquâ dulcis & amara quotidie fit, ita vt dimidium diei dulceſcat, poſteà acerbetur, vt pro veneno ſit. Redeo iam ad Giraldi narrationes.

CAPVT VIII.

De cœmeterio Vltoniæ.

EST in Vltoniâ cœmeterium quoddam, locuſque ſacer, ſanctorum virorum diutinâ frequentiâ conſecratus. Femineus hîc ſexus non admittitur. Huc ſponſum ſponſa non ſequitur. Celebrato quoque locali diuortio, conſortes orationum non effecti, in hac parte iam ad imparia iudicantur. Huc ſine gallinâ gallus intrabit. Vbi & paſtu quolibet intus inuento (mirabile viſu) voce monitoriâ ſociæ quoque ſuadet, nec perſuadet.

CAPVT IX.

De ſalicibus pomiferis.

PVer quidam nobilis, quam S. Keivvinus alumnum habuerat, ægrotans, fortè poma deſiderabat: cui Sancto compatiente, & orationem ad Dominum fundente, ſalix quædã non procul ab Eccleſiâ poma protulit, tam puero quàm alijs ægrotantibus ſalutifera, & vſque in hodiernum diem tam ſalix illa, quàm aliç ex eâ circa cœmeterium tranſplantatæ more pomarij (ſalicis tamen aliàs per omnia tam folijs quã frondibus naturâ permanente) ſingulis anuis poma producunt. Sunt autem hæc poma alba & oblonga, ſalubria magis quàm ſapida, in magnâ reuerentiâ ab indigenis habita; quæ etiam ad remotas partes, contra varios morbos à multis deferuntur, & S. Keivvini poma dicuntur. De hoc Sancto Silueſter Giraldus lib. 4. Topogr. Hibet. cap. 28. hæc habet: S. Keivvinus Quadrageſimali quodam tempore hominum frequentiam ex conſuetudine fugiens, ſolitudine quadam tugurio modico, quo à Sole tantùm & pluuiâ defenderetur, ſoli contemplationi vacãs, lectioni & orationi inſiſtebat. Qui cùm manum more ſolito per feneſtram ad cælum eleuaret, ei fortè merula inſedit, & quaſi nido fungens oua depoſuit. Cui prædictus Sanctus tantâ manſuetudine & patientiâ compaſſus eſt, vt nec manum clauderet, nec retraheret, ſed vſque ad plenam pullorum excluſionem eam infatigãter extenderet & aptaret. In huius autem ſigni perpetuam memoriam omnes imagines S. Keivvini per Hiberniam in manu extensâ merulam habẽt. Ab alijs dicitur hic ſanctus Coenginus, de quo memorat Scriptor rerum ab ipſo geſtarum, qui in noſtrâ Bibliothecâ Ingolſtadienſi extat manuſcriptus. Prædictus puer (ſermo fuerat de filio cuiuſdam Reguli ægrotante, quem in ſtudio pietatis S. Coenginus informabat) cùm poma deſideraret, S. Coenginus arborem ſalicis benedixit, quæ vſque in præſentem diem poma gignere ſolet. Hæc ille. Salicis huius per benedictionem pomiferæ mentio eſt in Vitâ S. Laurentij Epiſcopi Dublinẽſis. Cùm enim Auctor c. 16. deſcripſiſſet ſitum loci, in quem olim S. Coenginus ſecedere cõſueuerat, & ad quem ſubinde ipſe etiã S. Laurentius ſe recipiebat, ſubiungit: Nec ſine fontis dulcedine locus eſt, nam ex eadẽ rupe riuulus ſonorus erũpit, apud quem riuulũ etiam ſalix mirifica reperitur, poma ferens vſque ad hiemale S. Martini feſtum crudiſſima, vt vix à quoquam tum poſſint deguſtari; appropinquante autem Natiuitate Dominicâ, celeriter matureſcunt, ſolis Infirmis prò medicinali remedio reſeruanda.

CAPVT X.

De lapide vinifero.

CIrca partes Corcagiæ eſt inſula quædam, Eccleſiam continens S. Michaëlis, antiquæ nimis & authenticæ religionis; vbi lapis quidam eſt extra oſtium Eccleſiæ à dextris, ipſi ferè cohærens oſtio, in cuius ſuperioris partis concauitate quotidie manè per merita Sanctorum loci illius tantum vini reperitur, quantum ad Miſſarum ſolemnia iuxta numerum Sacerdorum, qui ibi eodem die celebraturi fuerint, conuenienter ſufficere poſſit.

CAPVT XI.

De auibus Vltoniæ.

IN vlteriore Vltoniæ parte ſunt montana quædam, in quibus grues, & grutæ, aueſque variæ ſuo in tempore abunde nidificant, proptet tefugium & pacem non tantùm hominibus, verùm etiam pecoribus & auibus ab incolis ibidem exhibitam, ob reuetentiam ſcilicet S. Beani, cuius Eccleſia locum illuſtrat. Sanctus iſte miro & inaudito more non tantùm aues, ſed & auium ſuarum oua tuetur. Si enim, vt oua rapias, manum admoueas, videas protinus pullos marcidos & rubtos, & tamquã eadem horâ iam excluſos: ſin autem manum tetrahas cum voluntate, videas iterùm, ſeu miraculosè, ſeu phantaſticè, contra naturæ curſum pullos in oua vel conuetſos vel reuetſos. Accedunt duo, inſpector ſimul & raptot; hic pullos, ille oua videbit.

CAPVT XII.

De aſylo ferarum.

IN auſtrali Momoniâ, intet collem Brendani & mare ſpatioſũ, quod Hiſpaniam interluit & Hiberniam, eſt locus quidam non modicus, vno ex latere fluuio piſcoſo, altero verò riuulo quodam incluſus, qui ob reuetentiam S. Brendani aliorumq; loci illius ſanctorum, non tantùm hominibus & pecoribus, verùm etiam ipſis fetis, tam aduenis quàm indigenis, tefugium præſtat inauditum. Vnde non tam cerui, quàm apri & lepores, aliæque feræ, cùm canes à veſtigio ſequentes nullatenus fugere poſſe ſe præſentiunt, à partibus procul inde remotis ad locum iſtum quantocyùs transferuntur. Qui vt riuulum pertranſierunt, canibus ibidem curſum ſiſtentibus, nec vlteriùs inſequentibus, ab omni ſtatim periculo tuti ſunt. Mira Dei virtus, quòd Sanctorum meritis nec natura vorax, nec venator inſtigans, & præda præcurrens, prædones impios & pertinaces promptam transferunt ad rapinam. In duobus iſtis reſugijs ex longo pacis vſu, quaſi domeſticæ, hominum frequentiam aues & feræ non refugiunt.

CAPVT XIII.

De fluuio piſculentiſſimo.

IDem Giraldus inquit: Ex altero loci prędicti laterę illabitur piſcoſiſſimus, & pręcipuè ſalmonibus ad miraculum vſque fecundiſſimus. Hoſpitalitatis namque gratiâ, quam ſancti ibidem viri pro viribus, imò longè ſupra vires in peregrinos aduenas infatigantet exercere ſolebant, ad charitatis explendæ tam [illegible] tientiá quàm exuperantiam, piſcium indulta eſt copia ranta. Et ne auaritiæ ſtimulis (vt aſſolet) ad emolumentum mercimoniale cupidos mortalium animos ipſa prouocaret abundantia, ad mannæ modum remedium diuinitus eſt indultum, vt numquam vltra primam capruræ noctem piſces vtiliter reſeruentur: quãtumlibet enim ſale conditi, putredini tamen ſemper obnoxij, inſipidi manent & inſulſi, nec arte quantalibet in craſtinum reſeruati vel ad vſum prouenient, vel ad eſum.

CAPVT XIV.

De paſcuis Brigidæ.

CAmpeſtria pulcherrima *Brigidæ paſcua* vocantur, in quæ nullus aratrum auſus eſt mittere, de quibus pro miraculo ducitur, quòd licet prouinciæ totius animalia ſolotenus veſperi herbam corroſerint, manè facto, non minùs herboſitas apparebit; tamquam de paſcuis illis dictum fuerit:

Ex quantum longis carpunt armenta diebus,
Exiguâ tantum gelidus ros nocte reponit.

CAPVT XV.

De molendino S. Lucherini.

APud Oſſyoriã eſt molendinum S. Lucherini ſiue Lucherini Abbatis, quod diebus Dominicis nihil, de furto verò vel rapinâ numquam molit.

CAPVT XVI.

De molendino S. Phechini.

LAudatus iam Giraldus c. 52. ait: In Mediâ apud Fouenam eſt molendinum, quod S. Phechinus in latere cuiuſdam ſaxi miraculosè nimis manibus ſuis exſculpſit. Hoc, ſicut & Eccleſiam Sancti iſtius mulieres non intrãt; nec in minori reuerentiâ molendinum iſtud ab indigenis, quàm vna Eccleſiarum Sancti eiuſdem haberi ſolet. Contigit autem, Hugone de Lacy exercitum per locum illum ducente, ſagittariũ quemdam mulierculam, violenter attractam, in ipſo molendino libidinosè violaſſe, qui repẽtinâ vltione igne infernali in mẽbro percuſſus, vſque in ipſum corpus ſtatim exarſit, & nocte eadem expirauit. Item, exercitu ibidem pernoctante, annonam, quam ab Eccleſijs & mo-

molendino paſſim rapuerant, Hugo de Lacy totam reſtitui fecit, præter pauculam auenæ particulam de molendino ſurreptam quam coram dextrarijs ſuis duo milites occultè reliquerant, quorum vnus in inſaniam verſus, eadem nocte in ſtabulo confracto cerebro interijt; alter verò manè (milite, qui inſidebat ei, alios, qui annonā reddiderant, ſuper ficta religione irridente) ſubitâ & improuisâ morte iuxta latus Hugonis de Lacy, vidente & admirante maiori exercitus parte, obiter occubuit.

CAPVT XVII.

De campanis & baculis Sanctorum.

Hoc etiam non prætereundum, quòd campanas baiulas, baculoſq; Sanctorum in ſuperiore parte recuruos, auro & argento vel ære contectos, in magnâ reuerentiâ tam Hiberniæ & Scotiæ, quâ & VValliæ populus & Clerus habere ſolent, ita vt ſacramenta ſuper hæc longè magis quàm ſuper Euangelia, & præſtare vereantur, & peierare. Ex vi enim quadam occultâ, & ijs quaſi diuinitus inſitâ, nec non & vindictâ (cuius præcipuè Sancti illi appetibiles eſſe videntur) plerumque puniuntur contemptores, & grauiter animaduertitur in tranſgreſſores. Hæc Giraldus cap. 35.

CAPVT XVIII.

De baculo Ieſu.

Inter vniuerſos Hibernię baculos, ligneæque naturæ Sanctorū Reliquias, virtuoſus ille & famoſus, quem *baculum Ieſu* vocant, non immeritò primus & præcipuus eſſe videtur, per quem vulgari opinione ſanctus Patritius venenoſos ab inſulâ vermes eiecit: huius ſiquidem tam incertus eſt ortus, quàm certiſſima virtus. Noſtris autem temporibus, & noſtrorum operâ, nobilis theſaurus ab Armachiâ Dubliniam eſt tranſlatus.

CAPVT XIX.

De campanâ fugitiuâ.

Est in Lageniâ, in terrâ ſcilicet Mactalevvi, campana quædam, quæ niſi à Cuſtode ſuo exorciſmo quodam, ad hoc compoſito, ſingulis noctibus adiuretur, & vinculo quolibet vel fragili ligetur, manè in Mediâ apud Chenarech, in Eccleſiâ S. Finnani, vnde venerat, reperitur, quod & aliquoties certum eſt contigiſſe.

CAPVT XX.

De cornu S. Patritij.

Vidimus, inquit Giraldus c. 34. in VValliâ (vnde & vehementius admiramur) Hibernenſem (al. pauperé & mendicum) baiulum quemdā cornu quoddam æneum, quod S. Patritij fuiſſe dicebat, pro Reliquijs in collo geſtantem. Dicebat autem, ob reuerentiā Sancti illius, neminem auſum hoc ſonare. Cùm igitur (Hibernico more) circumſtāti populo cornu porrigeret oſculandum, Sacerdos quidam, Bernardus nomine, de manibus illud eripuit, & oris apponens angulo, aëremque impellens ſonare cœpit, qui & eadem horâ, multis adſtantibus, ore quidem aure renus paralyticè retorto, duplici paſſione percuſſus eſt. Cùm enim torrentis eloquij priùs extitiſſet, & delatoris linguam detractor habuiſſet, ſermonis cuiuſlibet ſtatim amiſit vſum. Vnde & in hac parte ſic læſus eſt, vt ſemper hactenus linguæ fuerit impeditæ. Præterea lethargum patiens, hic ſtatim obliuioni cuncta tradiderat, vt vix etiam ſe nomen habuiſſe meminiſſet. Enimuerò tam enormiter in memoriâ læſus fuerat, vt Pſalmos, quos anteà cor-de tenus optimè nouerat, multis abinde diebus quaſi de nouo recordantem videremus, & litteras etiam, quarum notitiam copioſe ſatis habuerat, denuò mendicantem, tamquam elementarium, ſenem miraremur. Cui tandem in Hiberniam ad S. Patritium exceſſus huius cauſâ peregrè profecto plenior valetudo redijt, ſed non plena.

CAPVT XXI.

De baculo S. Cyrici.

In Prouinciâ de VVarthrenion, inquit Giraldus lib. 5. Itinerarij cap. 1. in Eccleſiâ videlicet S. Germani, baculus, qui S. Cyrici dicitur, inuenitur, ſuperiùs in Crucis modum pauliſper vtrimque protēſus, auro & argento vndique contectus. Qui quamquam virtuoſiſſimus in omni negotio comprobetur, longè plus tamen ad glandiculas gibboſas & ſtrumas, quæ in humanis corporibus excreſcere ſolent, euacuandas penitus & delendas, ſpeciali quadā virtute præpollet, adeò quidem, vt omnes paſſim qui huiuſmodi vexantur incommodis, ſi baculum deuotè cum vnius denarij oblatione petierint, optatam recipiāt ſanitatem. Contigit autem his noſtris diebus ſtrumoſum quemdam ſolùm obulum baculo præſentaſſe, cui per medium illicò reſidēs ſtrumoſus

ſus ille rumor euanuit. & poſt puſillum, poſtquam alterius oboli relatione debita eſt oblatio redintegrata, & integra quaſi ſtatim curatio eſt ſubſecuta. Item alius ad baculum accedens, cum certâ denarij promiſſione curatus eſt, qui tamen die ſtatutâ promiſſa non complens, priſtinum ſtatim incommodum cum confuſione recepit: ſed vt delicti veniã faciliùs impetraret, cùm trium denariorum oblatione, non abſque timore magno & deuotione beneficium triplicaſſet, continuò ſtabilis curationis gaudia recuperauit.

CAPVT XXII.

De campanâ baiulâ.

IDem Giraldus in Itinerario Cambriæ lib. 1. cap. 1. ſic prodit: Apud Eleuein in Eccleſiâ de Glaſcum, eſt campana baiula virtuoſiſſima, quã proprio vocabulo *Banga* vocant, quæ & ſancti Dauid fuiſſe perhibetur. Hanc mulier quædam viro ſuo, qui in caſtello de Raiderguuy iuxta V Varthrenion (quod Reſus filius Gruffini noſtris diebus conſtruxerat) in vinculis tenebatur, vt eum vel ſic liberaret, clàm allatã ſuppoſuit. Sed quoniam caſtellani non ſolùm ob hoc virum non liberarunt, verùm & campanam ipſam violenter captiuam quoque tenuerunt, nocte eadem vltione diuinâ totum oppidum, præter parierem vnum vbi campana pendebat, igne proprio conſumptũ eſt.

CAPVT XXIII.

De lapide in inſulâ Monâ.

ESt hic lapis humano femori ferè conformis, cui inſita virtus hoc habet, vt ſpatio quantolibet aſportatus, proximâ per ſe nocte reuertatur, ſicut ab accolis pluries eſt compertum. Vnde & Vgo Comes Caſtrenſis, qui tempore Regis Henrici I. tam inſulam iſtam, quàm terras adiacentes viriliter occupauerat, auditâ huius lapidis virtute, ipſum alij lapidi longè maiori ferreis catenis fortiter ligatũ, probandi causâ procul in mari proijci fecit, qui tamen ſummo diluculo, cum multorum admiratione, priſtino more, ſuo in loco repertus eſt. Cuius rei occaſione publico Comitis edicto prohibitum eſt, ne quis de cetero lapidem à loco mouere præſumat. Contigit aliquando ruſticum quemdam experiendi gratiâ ad femur ſuum lapidem ligaſſe, ſed putrefacto ſtatim femore, ad locum priſtinum lapis euaſit.

CAPVT XXIV.

De collibus admirandis.

SVbiungere iuuat, quod Giraldus idem lib. 2. Itinerarij Cambriæ cap. 7. ſcribit. Eſt in inſulâ Monæ collis ſaxoſus, non magnus, & parum altus, cuius ex vnâ parte ſi clamaueris, ex alterâ nequaquam audieris, & vocatur ab incolis per antiphraſin *rupis audientium*. In Boreali quoque maioris Britanniæ latere, quod ab Humbro flumine quaſi Trans-Humbrum ab Anglis nomen accepit, eſt collis haud diſſimilis, cuius ex vno latere ſi cornu altiſonum vel tubæ clangor expetitur, oppoſito in latere non audietur.

CAPVT XXV.

De Eccleſiâ S. Tefredauci.

EX eodem Giraldo Gretſerus ſcribit? Eſt in Monâ inſulâ Eccleſia ſancti Tefredauci Confeſſoris, in quâ Hugo Comes Slopeſburienſis, cùm ſemel vnà cum Comite Ceſtrenſi hanc inſulam vi ingrederetur, canes nocte quadam poſuiſſet, inſanos omnes manè recepit, & ipſemet infra menſem mirabiliter extinctus occubuit.

CAPVT XXVI.

De fontibus admirandis.

CVr fontes prætereundi ſunt? Eſt fons in Momoniâ, inquit Silueſter Giraldus Cambrenſis lib. 2. de Topographiâ Hiberniæ c. 7. cuius aquis ſi quis abluitur, ſtatim canus efficitur. Vidi hominem, cuius pars barbæ lymphis iſtis lota canis incanduerat, alterâ parte totâ in ſuâ naturâ fuſcâ manente.

Eſt econtrà fons in Vltoniâ, quo ſiquis abluitur, nõ caneſcet ampliùs. Hunc autem fontem feminæ frequentant, & viri canitiem vitare volentes.

Eſt & in Conactiâ fons dulcis aquæ in vertice montis excelſi, & procul à mari: qui die naturali bis vndis deficiens, & toties exuberans, marinas imitatur inſtabilitates.

Eſt etiam in V Valliâ non procul à caſtello Dineucer, in prouinciâ tamen de Canterbochan, fons, qui ſimilis inconſtantiæ lymphas habere ſolet. Vide ipſum Girald. lib. 2. Itiner. Cambriæ cap. 10.

Eſt fons in vlteriore Boreali Vltoniæ parte, qui ob nimiam ſui frigiditatem ligna impoſita

poſita pet ſeptennij ſpatium in lapides obdurat.

Eſt in Norvvegiâ fons ſimilis natutæ, quantò ad frigidam Zunã magis accedir: in hoc enim non tãtùm ligna, ſed & lina, lineḉque laneǽq; relæ pet annũ impoſita, duriſſimum in lapidem congelãtur. Vnde & Gucialdemato Danorum Regi noſtris diebus tegnanti quidam Epiſcopus Nurvvegiæ Oxippale, quod anno ptæterito probandi causâ ab eodem ſuſceperat, naturæ iam tetulit bipartitæ. Parte enim mediâ ſundi impoſita lapis erat, alterâ parte, quæ extrà iacuerat, in ſuâ petmanente naturâ. Simile quid accidit in lacu quodam Cappadociæ.

Eſt in Cappadociâ, itinere quod eſt intet Mazaca & Iuana, lacus amplus, in quem lacum pars ſiue arundinis, ſiue alîus generis, ſi dimiſſa fuerit, & poſteto die exempta, inuenitur lapidea; quæ autem pars exira aquam manſerit, permaner in ſuâ proprietate. Ecce quantę efficaciæ eſt lacus iſte, quia quod alibi per annum vel etiam ſeptennale ſpatium cõpletur, aquæ iſtius natura vnius diei oatutalis ſpatio complet.

Sunt & certa quædã ligna, quæ aqua oon tolerat. Eſt in Cotnubiâ ſilua quædam, cuius ligna, quantumlibet modica, in aquam miſſa, aqua nõ ſuſtinet, inquit Gyrald. ibid. Rurſus ſunt ligna, quæ aquis iniecta lapidum inſtar ſubmerguntut.

Eſt in Galliâ ſilua quædam, Pariſienſi ab vtbe parum diſtans, Sequanæ fluuio lateralitet coniuncta, quam publica quædã ſtrata diſterminat, cuius voâ ex parte ſi ligna in aquam ptoieceris, occultâ quadam, innatâ tamen grauitate, ligneæque naturæ nimis aliena ad fundum fluminis lapideo ſtatim tam more quàm mole deſcendunt. Eſt igitur hæc ſilua duplici prodigio monſttoſa. Admiranda eſt enim in ipsâ tam innaturalis leuium grauitas, admiranda quoque eſt ſub modico ſoli diſcrimine tam magna diuerſitas.

Aiunt lignum cuiuſdam ficus Ægyptiæ, dicit S. Auguſtinus lib. 21. Ciuit. nõ vt ligna cetera in aquis natare, ſed mergi, &, quod eſt mirabilius, cùm in imo aliquamdiu fuetit, inde ad aquæ ſuperficiem rurſus emetgere, quando madefactum debuit humoris pondere prægrauari. De eadem Solinus cap. 45. Materia ficus Ægyptię in aquam miſſa ſubſidit. Deinde cùm diu ſederit in liquore; leuior facta ſuſtollitur, & verſâ vice; quod natuta in alio ligni genere non tecipit, fit humore ſicca.

Eſt in Conactiâ fons quidam, aquas habens ſolis hominibus acceptabiles, iumentis vetò & pecoribus alijſq; animalibus quibuſcumque, ſi guſtatæ fuerint, peſtilentes.

Eſt & in Ftancotum Regno, non ptocul à Caſtro Paſcenſi, fons quidã, aquas habens maſculotum vſui competentes, mulietibus verò nec ad iuteriorem nec ad exteriorem vſum vtiliter accedentes.

Adde huc duos Siciliæ fontes, non procul à Gelonio ſtagno. Ibi & fontes duo, inquit Solinus cap. 11. alterum ſi ſterilis ſumpſerit, fecunda fiet; alterum ſi ſecunda hauſerit, vertitut in ſterilitatem.

In Britanniæ Chilttenſi territotio ſunt fontes multi, quibus in generali ftugũ fertilitate penitus deſiccatis, aquatum inopiâ tellus areſcit. Contta defectum verò famemq́ue ruptis aquatum venis, & reſeraris fontium clauſtris, malorum prænuntia vndique videas exuberate fluenta.

In Francorum Regno Vicomenſi tettitotio, & Nichatenſi vico, eſt fons quidam eiuſdem prognoſtici ptodigio pollens.

In Notmanniæ verò partibus quibuſdam ſecùs contigit. Abundant enim in abundantiâ, in defectu quoque frugum aquæ deficiunt.

Eſt fons in Sueuiâ ptouinciâ, (quæ Suitis dicitur) in vertice montis excelſi, qui non niſi Sole ſuper Hotizontem elucente, ſcaturigines emittit: ſtatim enim ac Sol ſub Horizontem deſcendit, & donec itetùm per reuolutionem ſe nobis manè præſentauetit, ſcaturire deſiſtit. Maoè verò non tamen ſtatim vt dieſcit, ſed Sole recèos orto, & ſuper Horizontem emerſo, in magnã quatitate aquas emittit; nocte totâ, quamquam tamen noctis naruræ, quæ humida eſt & frigida, magis aquæ ptoprietas conuenire ſoleat, nec ſtillam præbens.

Eſt fons in Pictauiâ apud S. Ioannem d'Angely, qui in hieme nullis, in æſtate verò contta communem fontium naturam vbertimis ſoler manare fluentis. Adde fontem, de quo Plinios Iunior lib. 4. Epiſt. vlt. Attuli tibi ex patriâ meâ pro munuſculo quæſtionem altiſſimâ iſtâ eruditione digniſſimam. Fons oritut in monte, pet ſaxa decurrit, excipitur cœnatiu nculâ manufactâ: Ibi paululùm tetentus, in Lariũ lacum decidit. Huius mira natura ter in die ſtatis auctibus ac diminutionibus creſcit decreſcitque. Gernitur id palàm, & cum ſummâ voluptate deprehenditut. Iuxtà recumbis, & veſcetis, atque etiam ex ipſo fonte (nam eſt frigidiſſimus) potas. Interim ille certis dimenſiſque momentis, vel ſubttahitut vel aſſurgit. Annulum ſeu quid aliud ponis in ſicco, alluitut ſenſim, ac nouiſſimè opetitur: detegitur turſus, paulatimq́ue deſeritut. Si diutiùs obſetues, vtrumque iterùm ac tertiò videas. Spiritúſne aliquis occultior os fontis & fauces modò laxat, modò includit,

pruut

prout in latus incurrit aut deceſſit expulſus? quod in ampullis certiſque generis eiuſdem videmus accidere, quibus non hians, nec ſtarim parés exitus. nam illa quoque, quamquam prona & vergentia, per quaſdá obluctantis animæ moras crebris quaſi ſingultibus ſiſtunr quod effundunr. An quæ Oceano narurę, fonti quoque; quaque ille ratione aut impellirur aut reſorberur, hac modicus hic humor vicibus alrernis ſupprimitur vel egerirur? An vt flumina quæ in mare defeiuntur, aduerſantibus venris, obuioque æſtu rerorquenrur, ita eſt aliquid, quod huius fontis excurſum per momenta repercuriat? An larenribus venis certa menſura eſt, & pigrior cùm collegit quod exhauſerat? Minor riuus eſt & pigrior cùm collegit; agilior, maiorque profertur? Anne quod libramenrum eſt abdirum & cæcum, quod, cùm exinanirum eſt, ſuſcitat, & elicit fontem, cùm replerur, moratur & ſtrangulat? Scrurare tu cauſas (pores enim) quæ tantum miraculum efficiunt. Mihi abundè eſt, ſi ſatis expreſſi quod efficitur. Hactenus ille.

Eſt fons in Hungariâ rantò maliriæ maioris, quantò generaliùs ipſa ſe maliria infundit. Huius enim fluenra non minùs hominibus quàm alijs quibuſlibet animantibus libamina propinant venenoſa.

Eſt fons in Armoricâ Britanniâ, cuius ex aquis in cornu bubali hauſtis, ſi perram ei proximam fortè perfuderis, rempore quantumlibet ſereno & à pluuijs alieno, pluuias in conrinenti non euades.

Erat & in Siciliâ fons miræ naturæ, ad quem rubro indurus veſtimenro ſi quis acceſſerit, ſtatim ad eiuſdem ſtaturæ modum in altum proſiliens fonris ebullit ſcaturigo, quæ ad alios prorſus immota colores, ad cuius eriá abſceſſum ſolitę menſuræ ſe conformans, priſtinos iterùm redit in canales.

CAPVT XXVII.

De fonte Momoniæ.

ESr fons in Momoniâ, inquit Giraldus lib. 2. Topograph. Hiberniæ c. 7. qui ſi tactus ab homine, vel etiam viſus fuerit, ſtatim rora Prouincia pluuijs inundabit: quæ non ceſſabunr, donec Sacerdos ad hoc deputarus, qui & virgo fuerit à natiuitate, Miſſæ celebrarione in Cappellâ (quæ non procul à fonre ad hoc dignoſcitur eſſe fundata) & aquæ benedictæ, lactiſque vaccæ vnius coloris aſperſione (barbaro ſatis ritu & ratione carente) fonrem reconciliauerit. Nec iniuriâ Giraldus barbarum ſatis & ratione carentem ritum nominat. Meritò appellaſſet planè ſuperſtitioſú. Ad quid enim Sacerdos à primo ortu virgo, & lac, & vnius coloris vaccæ? Extant & alibi, quæ vel tacta vel mota tempeſtates vel excitant, vel vulgò creduntur excitare.

In Cyrenaicâ prouinciâ fons, quem Solis appellant, & rupes quædam viſitur Auſtro ſacra. Hæc cùm manibus humanis attingitur, ille immodicus aſſurgit, arenaſque quaſi maria agens, ſic ſæuit, vt æquor fluctibus, inquit Mela lib. 1. Vadianus Melæ commentator non vult hæc inter fabuloſa numerari, cùm Plinius paria memoret, veluti cap. 47. lib. 2. de Dalmatiæ ſpecu, in quem deiecto leui pondere, quáuis tranquillo die, turbini ſimilis emicet procella. Quod & in proximis alpibus Abbatis cellæ (ita pagus Heluetiorum vocatur) ingenti & altiſſimè demiſſo ſpecu fieri obſeruauimus. Hæc Vadianus.

CAPVT XXVIII.

De lacu & monte Pilati.

IDem Vadianus lacum ſeu ſtagnum in Pilati monte iuxta Lucernam Heluetiorum nobilem vrbem, eiuſque admiranda, ſeu vera; ſeu ex ſolâ perſuaſione vulgi nata deſcribens, ita infit: In Heluetiâ prope Lucernam; veterem & percelebrem vrbem, mons eſt præaltus, quem ob fragoſam aſperitatem, & præcipitem altitudinem, etiamnum vernaculâ linguâ fractum cognominant, alienæ linguæ durante veſtigio Fracmont; infra cuius editiſſimum verticem lacus eſt, Pilati cognomento, anguſtus admodum, & palus veriùs quàm lacus, in quem de induſtriâ iniecta maximas tempeſtates ciere, & omnia vndis opplere aiunt, quæ verò caſu incidát, nihil irritare eum tamquam planè humano ſenſu culpâ carere, quod caſu fit, intelligat. Capit res fidem, quòd pacarú irritare auſos mox fuiſſe capite plexos, ob illatam accolis calamitatem, oppidani referant. Ego anno ſuperiore, cùm menſe Auguſto Lucernam veniſſem, lacus viſendi gratiâ in ipſum poſtridie montem à varijs comitibus eductus ſum, ac primâ quidem luce oppidum egreſſi, in mediam fere montis altitudiné equis, difficili ſanè, nec admodum tritá viâ, vehebamur. Mox equitandi ampliùs cùm copia non eſſet; iumentis in proxima paſcua dimiſſis, & conducto qui nos anteiret paſtore, baculis nixi reliquum altitudinis pedites, arctiſſimâ ſemitâ, quaq; non cuiuis iter fuerit, per ingentes hinc & inde rupium anfractus ſcandendo exuperauimus; demumque non ſine ſudore ad paludis marginem peruentum eſt. Mons ipſe ce-

tera

tera ferè præceps, eo in loco paſcuus eſt, & ingenti ſeſe ambitu in ſpeciem orbis inclinans, valle profundâ reſidet, ipſo in meditullio lacum ſuſtinet tenui tantùm iunco veſtitum, & horridâ iuxtà clauſum ſiluâ, quodque ſolum adeunti religionem incútiat, alto vndique ſilentio ſeptum. Nullus in eum riuus influit, nullus exit: aqua nigricâs, phlegethontea, & pluſquam paluſtris immota iacet, nec venti facilè torpêtem excierint. Auſtro enim & Zephyro reliqua montis pars altiſſimè aſſurgens latè obducitur ab Euro & Aquilone loci profunditas, &, quam dixi, denſa ſilua tuetur. Mirum autem, hibernis eum niuibus nô creſcere, nec rurſum æſtiuis contrahi caloribus, deſide aquâ perpetuo, vt ferunt, tenore ſuos ſeſe intra limites continente. Illud retulerim, nos in aſcenſu à paſtore illo, qui ducebat, tantùm non iuriſiurandi ſacramento adactos fuiſſe, ne quid importunius tentaremus viſo lacu, aut ne quid inijceremus, capitis ille ſui aleam ludi aiebat: iterùm iterumque modeſtiam, atque etiam ſilentium, tamquã ad ſacra perduceret, expoſtulans. Quâ re vt veteri loci famæ quidquam tribuerem, non parum, fateor, commotus ſui: quamquam fabuloſum eſſe conſtet, quod de Pilato quidam ſomniarunt, cerni eum quotannis in lacu videlicet Iudicis habitu, nec annum ſuperuiuere poſſe qui viderint, magnâ vanitate. Hæc enim mortalium leuitas eſt, vt locis naturæ Numine aliquo inſignibus fabularũ præſtigias adnectant, & interim naturâ neſcio quomodo comparatũ, vt non difficilè credant qui audiunt, religionis vi quadam ad hoc ipſum nos alliciente, & in hanc etiam credulitatem rerum nouarum ducente cupiditate. Porrò, verum ſit nec ne, quod de memorato lacus ingenio conſtans accolarum fama circumfert, ne nunc quidem dixerim, cùm experiri mihi nô licuerit, ac ne, ſi licuerit quidem, id facere ſine magno diſcrimine potuiſſem. Sed pleraq; tamen omnia, vt recipiam multorum experientiâ & auctoritate deprehenſa confirmataque naturæ miracula, omnibus propè in partibus eius inſignia monent: vt interim non referam, eum mihi loci genium viſum eſſe, qui in hoc præſertim tam edito haud difficilè natæ de ſe famæ reſpondere poſſit: adeò enim excelſus mons eſt, vt à primâ luce ad lacum videndum, mox ad ſummum montis verticem egreſſi, & citra moram longo deſcenſu ad equos reuerſi, occaſo iam Sole cum noctis principio vrbem ingreſſi fuerimus, duabus plurimum horis ad cibum medio in monte capiendum inſumptis.

Hæc Vadianus ſcribit, qui præter ſolirum hoc loco religioſus apparuit, nec lapillum quidem in lacum illum inijcere auſus, ne Lucernæ & finitimis oppidis exitium crearet. Adiicio quæ Gretſerus teſtatur: Ego, inquit, quemdã noui (& quî non noſſem, mihi, cùm viueret, familiariſſimum, P. Ferdinandum Crendelium, ſtudiorum meorum adiutorem ſtrenuiſſimũ, & prorſus indefeſſum) qui cùm Lucernæ degeret, cupiditate lacus huius videndi ductus, cùm ante aliquot annos, eo aſperrimo & difficillimo itinere euaſiſſet, non modò vnum alterúmve lapillum, ſed plures etiam grandiores lapides immiſit, nullo prorſus vllius concitatæ tempeſtatis indicio, ſed cælo, vt anteà, ſereno vultu allucente, ita vt vulgaris illa opinio non tam veritate, quàm traditione imperitæ multitudinis niti videatur.

CAPVT XXIX.

De alijs fontibus prodigioſis.

ADijciam alia mirabilia cum Gretſeri noſtri cenſurâ. In Haleſinâ regione, inquit Solinus c. 11. fons aliàs quietus & tranquillus, cùm ſiletur; ſi inſonent tibiæ, exultabundus ad cantum eleuatur, & quaſi miretur dulcedinem vocis, vltra margines intumeſcit. Apud Garamantas perhibent, inquit S. Auguſtinus lib. 21. de Ciu. c. 5. fontem eſſe quemdam tam frigidum diebus, vt non bibatur, tam feruidum noctibus, vt non tangatur. In Epiro alium fontem, in quo faces, vt in ceteris, extinguuntur accenſæ, ſed, non vt in ceteris, accenduntur extinctæ. Prioris fontis meminit Plinius lib. 5. c. 5. & Solinus c. 32. poſterioris idem Plinius lib. 2. c. 103. Solinus c. 13. Iſidorus lib. 13. Origin. c. 13. Priori eſt ſimilis fons Ammonis, de quo Plinius l. 2. c. 103. Iouis Ammonis fons interdiu frigidus, noctibus feruet. Nec plures fontes accumulo; prędictos ſcriptores adeat, quem plures mirificos fontes cognoſcendi deſiderium tenet. Quamquam nonnulli non tantùm à Poëtis, ſed & ab Hiſtoricis & Philoſophis proditi, ad fabulas potiùs quàm ad rerum naturam, vel potiùs ad ſuperſtitiones malorumque geniorum præſtigias ſpectare videantur, vt ſunt illi de quibus Solinus cap. 10. *Fontes ſanè calidi & ſalubres aliquot locis efferueſcunt, qui medelas adferunt, aut ſolidant oſſa fracta, aut abolent à ſolifugis incertum venenum, aut etiam ocularias diſſipant ægritudines.* Hactenus rectè. his enim & ſimilibus medendi facultatibus non paucos fontes in-

ſtructos prædiroſque inuenire licet. *Sed qui oculis medentur*, ſubdit Solinus, *& coarguendis valent furibus. Nam quiſquis ſacramento raptum negat, lumina aquis attrectat, vbi periurium non eſt, cernit clariùs; ſi perfidia abnuit, detegitur facinus cæcitate, & captus oculis admiſſum tenebris fatetur.* Hæc Solinus, quæ aut facta ſunt vi naturali aquæ, aut diuinâ virtute, aut operatione dæmonis. Non primum: nam nulli aquæ ea vis naturaliter inſita eſt, vt occulta pateſaciat, ſontemq; tactu puniat, & inſontem illæſum abire permittat. Non ſecundũ: vbi enim Deus ad hęc per horum fontium aquas patranda ſeſe obligauit? Vbi hoc ſcriptura vel traditio teſtatũ fecit? Reſtat ergo tertium, vt ſcilicet, quidquid hîc fit, id ope dæmonis fiat, cuius vires nequaquam tranſſcendit, vt quem tactu illa aqua vel acutiore videndi acie donet, vel lumine penitus priuet, ita vt aquam illam non pro inſtrumento, ſed pro ſigno producendi effectus adhibeat; quo offuciarum genere crebrò olim dæmon Ethnicis nondum Chriſtiana fide illuſtratis illudere conſueuerat.

Eiuſdem claſſis fons eſt, de quo Philoſtratus lib. 1. de Vitâ Apollonij Thyanæi c. 4. Eſt autem iuxta Thyana (Apollonij patriam) ciuitatẽ Cappadocię aqua Ioui (vt perhibent) ſacrata, quam indigenæ inextinguibilem vocant. Fons eius frigidus ſanè ſcaturit, ebullit autem non ſecùs atque igne caleſactus lebes. Hanc puris, & iuramenti fidem ſeruantibus viris aſpectu placidã, & guſtu dulcem eſſe perhibent; periuris verò & infidis palàm aduerſatur. Tepora namque oculos pedeſque ac manus peierantis inuadit, puſtulis ac vomicis totum corpus inquinans; neque illinc diſcedendi facultas datur, ſed ibidem permanentes, coram aquâ ipsâ ſuam deplorant calamitatem, palàm quod peierarunt profitentes.

Quamquã hæc, & ſi quæ huiuſmodi alia etiam Dei voluntate, non Angelorum bonorum vel malorum miniſterio, in deteſtationem perfidiæ & periurij contingere poſſunt. Scribit Stephanus eſſe fontem in Siciliâ Palicenum vocatum, quòd iuxta Palicos Fratres ſit. In eum, inquit, tabella mittitur à iuratis, quæ, ſi verum dixere, fluitat; ſi falſum, mergitur, ipſique continuò flammantur. Fontem ipſum decem fiſtulis aquam reijcere in altitudinem cubitorum ſenum, putes inundatum iri loca circum omnia, & protinus coire denuò in ſe ipſam. Gurgite amnis Olachæ in Bithyniâ periuri velut flammam vrentem pati videntur, vt ſcribit Plinius lib. 31. cap. 2. Inter inſulas Fortunatas vna ſingulari duorum fontium, inquit Mela, ingenio maximè eſt inſignis, alterum qui guſtauere, riſu ſoluuntur in mortem; ita affectis remedium eſt, ex altero bibere. Hæc de miris fontium.

Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas,
Et fontem luſtrare boni. ——

Sed quoniam humanis ingenijs modus eſt poſitus, & longè citra perfectum omne eſt, omne quod humanum eſt, rerum huiuſmodi cauſas vos

Dicite Pierides, non omnia poſſumus omnes.

Iſtorum enimuerò & ſimilium cauſas inter arcana ſui miracula, ſibique ſoli reſerata, inuida natura reſeruauit. Ex quibus rectè concludit S. Auguſtinus lib. 21. Ciuit. cap. 5. non omnium quæ fides tradit rationem expoſcendam eſſe, cùm ne eorum quidem omnium, quę in ſenſus incurrunt, rationem reddere queamus. *Homines infideles*, inquit, *quibus cùm diuina vel præterita vel futura miracula prædicamus, quæ illis experienda non valemus oſtendere, rationem à nobis earum flagitant rerum: quam quoniam non poſſumus reddere (excedunt enim vires mentis humanæ) exiſtimant falſa eſſe quæ dicimus: ipſi de tot mirabilibus rebus, quas vel videre poſſumus, vel videmus, deberent reddere rationem. Quod ſi fieri ab homine non poſſe viderint, fatendum eſt eis, non ideò aliquid non fuiſſe, vel futurum non eſſe, quia ratio inde non poteſt reddi, quandoquidem ſunt iſta, de quibus ſimiliter non poteſt.* Hæc Auguſtinus. Et cùm multa naturæ admiranda tum circa alia, tum circa fontes enumeraſſet, ſubiungit: *Reddant ergo rationem de his quæ pauca poſuimus, quæ proculdubiò ſi eſſe neſcirent, & futura eſſe diceremus, multò minùs crederent, quàm quòd nunc dicentibus nobis nolunt credere aliquando eſſe venturum. Quis enim eorum nobis crederet, ſi quemadmodum dicimus futura hominum viua corpora, quæ ſemper arſura atque dolitura, nec tamen aliquando moritura ſint, ita diceremus in futuro ſæculo futurum ſalem quem faceret ignis velut in aquâ flueſcere, eumdémque faceret aqua velut in igne crepitare: aut futurum fontem, cuius aqua in refrigerio noctis ſic ardeat, vt non poſſit tangi; in æſtibus verò diei ſic algeat, vt bibi non poſſit; aut futurum lapidem, vel eum qui ſuo calore manum conſtringentis adureret, vel eum qui vndecumque accenſus extingui omnino non poſſet, & cetera quæ, prætermiſſis alijs innumeris, commemoranda interim duxi. Hæc ergo in illo ſæculo, quod futurum eſt, ſi diceremus futura, nobiſq; increduli reſponderent, ſi vultis vt ea credamus, de ſingulis reddite rationem; nos non poſſe confiteremur, eò quòd iſtis & ſimilibus Dei miris operibus infirma mortalium ratiocinatio vinceretur: fixam tamen apud nos eſſe rationem,*

non

non ſine ratione Omnipotentem facere, vnde animus humanus infirmus rationem non poteſt reddere: & in multis quidem rebus incertum nobis eſſe quid velit; illud tamen eſſe certiſſimum, nihil eorum illi eſſe impoſſibile, quæcumque voluerit: eiq; nos credere prædicenti, quem neque impotentem neque mentientem poſſumus credere. Ex vulgi rumore, vel potiùs ſuperſtitione eſt illud Vadiani in l. 3. Melæ. *Audio*, inquit, *vulgò credi, in Badenſibus thermis, quæ ad Rhenum ſunt, fonticulum eſſe feruentis aquæ, in quem ſi quis pullum gallinàmve, aut aliud huiuſce generis merſerit, facilè deplumari volucrem: ſi furto ſubtraxerit, nihil efficere calorem, nec plumas ſolui, aperto furti indicio.*

CAPVT XXX.

De fontibus alijs ſuperſtitioſis.

HAbuerunt etiam ethnici alios fontes inſolitis effectibus admodum mirandos. Nam Euſtathius lib. 2. n. 11. de Amoribus Iſmenij teſtatur, Actecomij & Daphnopoli fontem fuiſſe, in quem ſi virgo intraret, aqua pellucida maneret, ſi verò quæ vitium paſſa eſſet, turbida continuò redderetur. Similis fons prope Epheſum memoratur Stygis nomine vocatus, de quo mira Achilles Statius lib. 8. de Amoribus Clitophontis: cùm aliqua violatæ pudicitiæ arguitur, eum in fontem deſcendere compellitur, cuius vnda vix medias tibias attingit. Iudicium autem fieri hoc pacto conſueuit: quæ delata eſt, falsò ſe inſimulari iurat, iuſiurandumque in tabellâ deſcriptum collo ſuo alligatum ſuſtinens, in fontem deſcendit, ac ſi verum iuſiurandum iurauerit, aqua omnino immota manet, ſin minùs, intumeſcit, atque ad collum vſque ſe attollens tabellam contingit. Nec ab his diuertunt, quæ de Palicis ſcribit Stephanus, & iuſiurando ſacro ibidem. Quæcumque enim quis iurauerit, in tabellam ſcribit, atque in aquam adijcit: ſi verè iurauerit, tabella ſupernatat; ſi peierauerit, illa quidem euaneſcit, ipſe autem periurus vritur. Cuius fontis meminit quoque Ariſtoteles lib. de Admirandis auditionibus.

CAPVT XXXI.

De aquis oleoſis.

SVnt. & fontes lacuſque oleoſi. In lacu Agrigentino oleũ ſupernatat, inquit Solinus c. 11. Hoc pingue hæret arundinũ comis de aſſiduo volutabro, ex quarum capillamentis legitur vnguentum medicũ contra armentarios morbos. Eſt & in Æthiopiâ lacus, teſte eodem Solino cap. 43. quo perfuſa corpora velut oleo niteſcunt. Huius lacus aqua, potui ſanè ſaluberrima, adeò liquida eſt, vt ne caducas quidem vehat frondes, ſed illicò folia lapſa ad fundum demittat, laticis tenuitate. Eadem Mela lib. 3. ſimilia Herodotus in Thaliâ. Lipatis Ciliciæ flumen natantes ſeu lauantes ipsâ ſuâ aquâ inungit. Et in Indiâ ſeu locus ſeu fons eſt, qui ſereno cælo magnam olei multitudinem emittit. Carthaginenſes fontem habent, in quo oleum ſupernatat odore quaſi citrij ſcobis, ex quo etiam pecora vngi ſolent, vt ſcribit Vitruuius lib. 8. cap. 3.

CAPVT XXXII.

De aquis ſanguineis.

INuenias etiam fontes, ex quibus olim ſeu Dei ſeu dæmonum virtute ſanguis effluxit. VVilhelmus Malmeſburienſis l. 4. in VVilhelmo huius nominis ſecundo Anglorum Rege: In pago Petrucheſcire in villâ Hamſtede continuis quindecim diebus fons ſanguinem tam vbertim manauit, vt vicinum vadum inficeret. Rogerius Houedenus in Henrico II. Eodem anno 1148. quidam fons fluentis aquæ iuxta Eccleſiam S. VVinini in Occidentalibus partibus terræ Regis Scotiæ manauit ſanguine per octo dies, & totidem noctes, ſine intermiſſione.

CAPVT XXXIII.

De fontibus ad Sanctorum merita exortis.

MAtriti habemus fontem ſalutarem, S. Iſidori agricolæ meritis exortum. Sitibundo enim Domino largiter propinauit perennes aquas ſanctus Bubulus, quas percuſsâ terrâ baculo ſuo effudit. Dantur iſtæ aquæ febrientibus, qui poſteà valetudine integrâ gratias piè referunt. Alios fontes Sanctorum meritis exortos collegit Gretſerus lib. 1. Rerum variarum cap. 11. Ex quibus, inquit, primas hic teneat ille S. Iuonis Perſæ Epiſcopi & Confeſſoris, cuius ſepulchro apud Eaſtreiá in Orientali Angliâ reperto, ſanctoque corpore in linteo expoſito, ex ipſis Mauſolei ſinuoſis anfractibus erupit vnda bullis vberrima fugacibus. Manat ad hunc diem fons dulcis, potui accommodus, omnium valetudini, vt ſcribit Malmeſburienſis lib. 4. de Geſtis Pontif. Anglorum, cap. De Epiſcopis Dorceſtrenſibus ſiue Lincolnienſibus.

Secundus ſit fons S. Auguſtini apud eumdem Malmeſburienſem lib. 2. de Geſtis Pótif. Anglorum. Nam cùm in Dorſatenſi pago ad Baptiſmum deeſſet aqua, ad iuſſum Pontificis ex occultis meatibus fons erupit, qui hodieque & Auguſtini merito, & vsûs ſui commodo incolis clarus habetur.

Tertius ſit fons S. VVenefredæ virginis & martyris in Cambriâ ſeu VValliâ, de quo Pouelus Caluiniſta in ſuis ad cap. 10. lib. 2. Itinerarij Cambriæ, auctore Giraldo, varias calumnias eiectauit. Eſt fons hodie celebris, à ſuperſtitioſo (ſcribe religioſo) VVenefredæ virginis cultu nomen habens, cuius aqua pura eſt, ſalubris, & grati ſaporis, qui ingéti murorum ſtructurâ arctatus ſubitò ebulliens, magnum ex ſe emittit flumen, muſcumque odoriferum ſuâ frigiditate gignit, qui fons ad cædem prædictæ virginis primùm ex terrâ emanauit ob meritorum eius ſanctitatem, omnes láguores tam hominum quàm pecudum curare ſolitus. Ait Pouelus, hanc de iſto fonte opinionem natam ex Monachorum auaritiâ. Quomodo, dic ſodes? Hoc modo, inquis. Henricus II. Angliæ Rex, cùm ex Cambriæ primâ ſuâ expeditione reuerteretur, caſtellum de Baſivvuerk præſidijs firmauit, & cellam prope idem caſtellum pro Templarijs conſtruxit, eamque poſſeſſionibus ſufficiéter locupletauit. Poſtquam ille Templariorum Ordo communi generalis Concilij decreto deletus eſſet, cella illa in cœnobium Monachorum conuerſa eſt anno 1312. atque illarum poſſeſſionum quædam ab Eduardo II. eiſdem Monachis conceſſæ ſunt. Hi Monachi primâ hanc fonti miraculoſæ ſanctitatis opinionem ſui queſtus cauſa procurarunt. Quâ ratione hoc probas? Attende. Ante cœnobij huius erectionem nullus extat Auctor, qui ad fontem iſtum miracula patrari cóſueta teſtetur: ergo à Monachis quæſtus gratia confictum eſt, quidquid de huius fontis miraculis vulgi ore decátatur. Vbi antecedens falſum, & conſequentia vana eſt & mendax. Nam Robertus Salopienſis res S. VVenefridæ litteris mádauit, & in his etiam miracula ad fontem ſuprà nominatum patrari ſolita. At Robertus iſte tempora Henrici II. anteceſſit, vixit enim ſub Rege Stephano anno redemptionis 1140. ipſo etiam Balæo teſte Centur. 2. Scriptor. Britanniæ, cap. 76. Idem teſtatur Molanus in Additionibus ad Vſuardum, & Surius Tom. 6. ad 3. Nouembris, quo die anniuerſaria huius virginis memoria recolitur etiam in Martyrologio Romano. Vitam S. VVenefridæ à Roberto ſcriptam inuenies apud Surium loco citato (ſed, quod dolédum, compendiariè & mutato ſtylo) in quâ ſalutiferi huius fontis, & miraculorum quæ edit, expreſſa ſit mentio, quæ ſine dubio nec Clerius Cambrius ſilentio inuoluit, qui priùs Vitam huius virginis poſteris tradidit, vt ſcribit Balæus Cent. 10. Claruit autem Clerius circa annum ſalutis 660. teſte eodem Balæo. Ait Illuſtriſſ. Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum 3. Nouembris, ſe miracula ad fontem S. VVenefridæ patrata longè maiora his quæ prodita ſunt, accepiſſe à Reuerendiſſimo Thomâ Epiſcopo Aſaphenſi teſte oculato, quod argumento eſt, thaumaturgiam iſtam, ad noſtram vſque ætatem medios inter hæreticos perduraſſe. Deinde etiam, quomodo fieri potuiſſet, vt res iſta in emolumentum Monachorum verteret, ſi ſanitas ſiue hominibus ſiue iumentis ægris reddita, fuiſſet tantùm dolo & impoſturâ conceſſa? An qui ad fontem opis causâ ventitabant, tam ſtupidi erant, vt vnum ægritudo depulſa eſſet animaduertere nequirét? Sed en alium, & quidem validiſſimú arietem Poueli: Giraldus Cambrenſis lib. 2. Itinerarij cap. 10. non meminit huius fontis, vtique mentionem haud prætermiſſurus, ſi quid illius tempore de huius fontis miraculis compertum fuiſſet. Quæ hæc veſania, ex vnius ſilentio alijs loquentibus frenum inijcere, & ipſam experientiam voce publicâ veritati teſtimonium perhibentem opprimere velle? Deinde, Robertus Salopiéſis, horum miraculorum teſtis, antiquior eſt Silueſtro Giraldo Cambrenſi, vt taceam Clerium Cambrium: quo iure igitur ſilentium huius aſſertioni illius præiudicet? Homo erat Giraldus non infinitæ ſed finitæ memoriæ; quid mirum igitur, ſi fontis huius meminiſſe excidit, quamuis in Baſinvverck ad dimidium milliare diſtante pernoctaſſet? Meminit eiuſdem fontis in ſuâ Britanniâ VVilhelmus Cambdenus Caluiniſta; loquens enim de Baſinvverck, ait: Sub hoc Baſinvverck Holyvvell, id eſt fons ſacer VVenefridæ virginis memoriâ, quæ ſtuprum per vim oblatum ibi morte luit, & muſco gratiſſimi odoris longè eſt celeberrimus: ex quo emanat fluuiolus ſtatim eximius, parque molæ agendæ; tanto impetu proruit. Vbi nullam diſertam mentionem miraculorum vides. Cur? niſi quia Cambdenus eodem ſpiritu agitabatur quo Pouellus, Caluiniſtico ſcilicet, omniú miraculorum atrociſſimo hoſte. Deinde Cambdenus ita VVenefridam deſcribit, quaſi altera Lucretia fuerit, quæ ſtuprum per vim ſibi illatum ipſamet manu ſuâ vindicarit, quod non eſt ita. Nam cùm Cadocum Alani Regis filium, caſtitati ſuæ inſidiantem, fortiter repuliſſet, ab eodem præ libidinis impatientiâ capite amputato interfecta eſt, vt in eius

Vitâ

Vitâ ſcribit Robertus Abbas Salopienſis. Hinc Additio ad Vſuardum 3. Nouemb. In Angliâ S. VVeneſridæ virginis & martyris, quam Cadocus filius Alani Regis occidit pro caſtitate.

Fontem S. Clementis Romani Pontificis & Martyris precibus miraculosè productum, inuenies in Vitâ S. Clementis Tom. 6. Surij, vt & fontem S. Trudonis Preſbyteri & confeſſoris.

CAPVT XXXIV.

De Iuſtiniano Imperatore, & alijs miris proprietatibus hominum.

SCribit Procopius Cæſarienſis in hiſtoriâ arcanâ, nuper à Nicolao Alemanno publicatâ, Iuſtinianum Imperatorem ab aduerſarijs ſuis, præſertim à Praſinis vocatum aſinũ, tum ob ſtupiditatem quâ iam ſenior tenebatur, tum quia ſubinde aſinorum ritu auriculas mouebat. Reſpexit huc Chronicon Alexandrinum: Ἄλλοι δὲ ἔκραζον, Ἐ'πορκεῖς σγάνδαρε. id eſt: *Alij clamitarunt, Peieras ſgandari.* lege γάνδαρε, ſiue γάνδαρε, quia linguâ Græcorum vernaculâ γάνδαρος eſt aſinus. Hæc & mirabiliora S. Auguſtinus lib. 14. de Ciuit. cap. 24. Hominum quorumdam naturas nouimus multùm ceteris diſpares, & ipsâ raritate mirabiles, nonnulla vt volunt de corpore ſuo facientium, quæ alij nullo modo poſſunt, & audita vix credunt. Sunt enim qui & aures moueant vel ſingulas, vel ambas ſimul. Vidi & ego quemdam, qui arbitratu ſuo vel vnam vel vtramque aurem mouebat. Apud Athenæum lib. 10. initio. Hercules cibum ſumens κινεῖ τὰ ὦτα τῶν τετραπόδων οὐδὲν ἧττον. id eſt, *aures mouet non minùs quàm animantes quadrupedes.* Andreas Veſalius lib. 2. de Humani corporis fabricâ cap. 13. ait, ſe Patauij duos vidiſſe, vnum Foroiulienſem, alterum Genuenſem, quibus aures mouerentur. & cap. 17. Interdum, inquit, quibuſdam raris fibris carnalis membrana, quam carnoſam vocamus, ſupra aures augetur, & modicè auri proximam cutem & ipſam quoque aurem motu agit arbitrario. Quin & Andreas Laurentius lib. 11. Hiſtor. anatom. cap. 12. ſcribit, ſe in quibuſdam obſeruaſſe aures moueri, idque exiguorum muſculorum operâ fieri exiſtimandum: & Valuardus lib. 2. Anotomes corporis humani, cap. 2. refert, ſe Romæ vidiſſe Hiſpalenſem quemdam, cui nomen erat Manſiglio, qui aurem moueret. Quin ipſe noui quemdam Societatis noſtræ virum prudentiſſimum, quique hanc Prouinciam Toletanam moderatus bis fuit, cuius aures motare vidi. Rarum eſt hoc, & quia rarum, ideò admirandum. Ob cuius rationem affirmat Ariſtoteles lib. 1. de Hiſtor. animal. cap. 11. ſoli homini aures immobiles datas eſſe, & vnum hominem aures non mouere, ab eo quod ex communi lege naturæ & ordinariè fit, aſſertione vniuerſali prolatâ. Adiũgit S. Auguſtinus: Sunt qui totam cæſariem capite immoto, quantum capilli occupant, deponunt ad frontem, reuocántque cùm volunt. Sunt qui eorum quæ vorauerunt incredibiliter plurima & varia, paululum præcordijs contractis, tamquam de ſacculo, quod placuerit, integerrimũ proferunt. Quidam voces auium pecorumque, & aliorum quorumlibet hominum ſic imitantur atque exprimunt, vt niſi videantur, diſcerni omnino non poſſint. Plutarchus in Quæſtionibus Sympoſiacis adducit Parmenonem animalium voces pecorumque grunnitum ſcitiſſimè imitari & exprimere ſolitum, à quo prouerbium illud, Οὐδὲν πρὸς τὴν Παρμένοντος ὗν· *Nihil ad Parmenonis ſuem.* quo ſignificatur, neminem in animalium vocibus exprimendis Parmenoni parem fuiſſe. Huiuſmodi alium hominem ipſe vidi, & quemadmodum teſtatur Gretſerus de quodam familiari ſuo, qui canum maiorum & minorum latratus tam dextrè effingebat, vt vel ipſi canes canem latrantem ſe audire mutuo latratu teſtarentur. Pergit S. Auguſtinus: Ipſe ſum expertus, ſudare hominem ſolere cùm vellet. Notum eſt quoſdam flere cùm volunt, atque vbertim lacrymas fundere. Iam illud multò eſt incredibilius, quod plerique fratres memoriâ recentiſſimâ experti ſunt. Preſbyter fuit quidam nomine Reſtitutus, in paræciâ Calamenſis Eccleſiæ, qui quando ei placebat (rogabatur autem vt hoc faceret ab eis qui rem mirabilem coràm ſcire cupiebant) ad imitatas quaſi lamentationes cuiuſlibet hominis voces, ita ſe auferebat à ſenſibus, & iacebat ſimillimus mortuo, vt non ſolùm vellicantes atque pungentes minimè ſentiret, ſed aliquando etiam igni vreretur admoto ſine vllo doloris ſenſu, niſi poſtmodum ex vulnere. Non autem obnitendo, ſed non ſentiendo non mouere corpus, eo probabatur, quòd tamquam in defuncto nullus inueniebatur anhelitus, hominum tamen voces, ſi clariùs loquerentur, tamquam de longinquo ſe audire poſteà referebat. Simile quid de Hermotimo Clazomenio prodidit Plinius lib. 7. cuius anima relicto, vt vanè credebatur, corpore vagari, & quæ in longiſſimis regionibus viderat, narrare ſolebat.

CAPVT XXXV.

De monſtroſâ muliere.

HÆc memoriæ prodidit Giraldus in Topographiâ Hiberniæ part.2.c.20. Duuenaldus Rex Limiricenſis mulierem habebat vmbilico tenus protſus barbatá, quæ & criſtam habuit à collo ſuperius per ſpinam deorſum in modum pulli annui crine veſtitam. Mulier iſta duplici prodigio monſtroſa, non Hermaphrodita tamen, ſed aliàs muliebri naturâ emollita ad intuentiũ tam riſum quàm ſtuporem, curiam aſſiduè ſequebatur. In ſpinæ quidem piloſitate neuter, in barbæ verò prolixitate morem gerens patriæ, non naturæ.

CAPVT XXXVI.

De agilitate pedum.

IN vrbe Cretenſi viſa eſt noſtris diebus mulier, inquit Girald. lib.2. Itiner. c.11. manca, manibus carens à natiuitate, cui tamen contra defectum iſtum tale natura remedium dederat, vt pedes tam flexibiles, tam delicatos articulos haberet, quòd articulorum proceritate pariter & flexibilitate non minus ſubtiliter quàm aliæ mulieres acu ſuere conſueuerit, & quidquid filo ac forfice manibus fieri ſolet; citra defectum omnem, cum intuentium admiratione, pedibus iſta complet. Similis, ſed vir, Halæ Sueuorum ante viginti & aliquot annos magno cuidam Principi illac iter habenti iucundum ſpectaculum exhibuit pedibus ſuendo, ſarciendo, ſcribendo, & alia agendo, quæ alij manibus peragunt. Hæc ille. Noſtrâ quoque ætate Salmanticę viſus qui mutilus brachijs pulcherrimè litteras pingebat pedibus, & alia manuum præſtabat munia.

CAPVT XXXVII.

De igne S. Brigidæ.

REſtituamur rurſus Hiberniæ rebus, vnde digreſſi paulùlum fuimus. Giraldus Cambrenſis in Topographiâ Hiberniæ ſic teſtatur: Apud Kildanam Lageniæ, quam glorioſa Brigida reddidit illuſtrem, digna memoratu ſunt miracula multa, interque ea primum occurrit ignis Brigidæ, quem inextinguibilem dicunt, non quòd extingui non poſſit, ſed quia tam ſollicitè Moniales & ſanctæ mulieres ignem ſuppetente materiâ fouent & nutriunt, vt à tempore virginis per tot annorũ curricula ſemper manſerit inextinctus; & cùm tanta lignorũ ſtrues tanto in tempore ſit hîc conſumpta, nunquam tamen cinis excreuerit. Cùm tempore S. Brigidæ viginti Moniales hîc Domino militaſſent (ipſa vigeſimâ exiſtente) poſt glorioſum eius tranſitum ſemper tantùm viginti ibi extiterunt, & numerum non auxerunt. Cùm verò ſingulis noctibus ſingulæ per ordinem ignem cuſtodiant, nocte vigeſimâ Monialis vltima lignis appoſitis inquit: Brigida, cuſtodi ignem iſtum tuum, te enim nox iſta contingit, & ſic igne relicto, manè materiâ more ſolito conſumptâ inextinctus reperitur. Virgeo quodam & orbiculari ſepe ignis iſte circuitur, intra quem mas non intrat; & ſi fortè intrare præſumpſent (quod à temerarijs quibuſdam nonnunquam attentatum) diuinam vltionem non euadit. Item mulieribus ſolùm, & hiis non oris flatu, ſed follibus tantùm & ventilabris ignem licet exſufflare. Item per imprecationem Virginis caprarum fœtus hîc non proueniunt.

CAPVT XXXVIII.

De falcone caſto.

A Tempore Brigidæ, idem Auctor inquit, falco quidam egregius locũ iſtum frequentabat, qui Eccleſiaſticæ turris ſummitati inſidere conſueuerat. Vnde, & à populo Auis Brigidæ vocabatur, & in veneratione quadam à cunctis habebatur. Hic ad nutum ciuium ſeu militum Caſtrenſium, tamquam manſueta, & ad hoc domeſtica, anates, & alias aues, tam campeſtres quàm fluuiales, circa planiciem Kildariæ, cum intuentium non modicâ delectatione perſequi ſolebat, & ad terram ab aëre innatâ velocitate coërcere (quis verò locus miſeris auiculis relinquebatur, cùm homines terram & aquas, auis inimica grauiſque tyrãnus aërem obſideba?) mirũ de hoc alite, quòd circa templum, quod frequentabat, parem non admittebat, ſed amoris tempore procul inde ſecedens, & apud montana de Glindelachan ex conſuetudine patem inueniens, naturæ indulgebat, quo completo, iterùm ad Eccleſiã ſolus reuertebatur, viris Eccleſiaſticis, tunc præcipuè cùm intra Eccleſiatum ſinus & ſepta diuinis deputantur officijs, ſignum præferens honeſtatis. In ipſo diſceſſu primò Domini Comitis Ioannis ab Hiberniã auem (quæ per tot durauerat ſæcula, & delectabiliter Brigidæ locum illuſtrauerat) demùm prædæ, quam ceperat, minùs cautè inſidentem, & humanos acceſſus parum euitantem, baculo quem geſtabat ruſticus quidam petijt. Ex quo patet, caſum

caſum in ſecundis fore metuendum,& vitæ diuturnæ, delectabili & dilectæ parum eſſe confidendum.

CAPVT XXXIX.

De libro miraculoſo.

IDem ait:Inter vniuerſa Kildariæ miracula nil mihi miraculoſius occurrit, quã liber ille mirandus tempore Virginis (vt aiunt) Angelo dictante conſcriptus. Continet hic liber quatuor Euangeliſtarum iuxta Hieronymum concordantiam:vbi quot paginæ ferè ſunt, tot figuræ diuerſæ varijſque diſtinctiſſimæ. Hic maieſtatis vultũ videas diuinitus impreſſum: hinc myſticas Euangeliſtarum formas nunc ſenas, nunc quaternas,nunc binas alas habentes.Hinc aquilam,inde vitulum, hinc hominis faciem, inde leonis aliaſque figuras pænè infinitas, quas ſi ſuperficialiter& vſuali more minùs acutè conſpexeris, littura potiùs videbitur, quàm ligatura; nec vllam attendetis prorſus ſubtilitatem,vbi nihil tamen præter ſubtilitatem; ſin autẽ ad perſpicaciùs intuendum oculorum aciem inuitaueris,& longè penitus ad artis arcana tranſpenetraueris, tam delicatas & ſubtiles,tam actas & arctas,tam nodoſas & vinculatim colligatas, tamq́; recentibus adhuc coloribus illuſtratas notare poteris intricaturas, vt verè hæc omnia Angelicâ potiùs quàm humanâ diligentiâ iam aſſeueraueris eſſe cõpoſita. Hæc equidem quantò frequentiùs & diligentiùs intueor,ſemper quaſi nouis obſtupeo,ſemperque magis ac magis admiranda conſpicio. Nocte primâ (cuius manè librũ ſcriptor inchoaturus fuerat) aſtitit ei Angelus in ſomnis, figuram quamdam tabulæ,quam manu præferebat, impreſſã ei oſtendens, & dicens: Putáſne hanc figuram in primâ libri, quem ſcripturus es, paginâ poſſis imprimere? Cui ſcriptor de tantæ ſubtilitatis arte, & de tam ignotæ & inuſitatæ rei diffidẽs notitiâ,reſpondit nequaquam. Cui Angelus:In craſtino die dic Dominæ tuæ vt ipſa pro te orationes fundat ad Dominũ,quatenus ad acutiùs intuendum,& ſubtiliùs intelligendum tibi tam mentis quàm corporis oculos aperiat, & ad rectè protrahendum manus dirigat. Quo facto,nocte ſequente iterùm adfuit Angelus eamdem figuram aliaſque multas ei præſentans. Quas omnes diuinâ opitulante gratiâ ſtatim aduertens,& memoriæ fideliter commendans, libro ſuo locis competentibus ad vnguem ſcriptor impreſſit. Sic igitur Angelo præſentante, Brigidâ orante,ſcriptore imitante, liber eſt ille conſcriptus.

CAPVT XL.

De ligno reuireſcente.

DE eadem S. Brigidâ narrat Ioannes Capgrauius: Cum grauiter ab amicis ad accipiendum maritum arctatam ſe videret, rogauit Dominum, vt aliquam deformitatem ſuper corpus ſuum daret,vt homines eam petere & affectare ceſſaſſent,& ſtatim alter oculus eius crepuit, & liquefactus eſt in capite ſuo. Et aſſumptis ſecum tribus puellis, perrexit ad Epiſcopum Machillam ſancti Patritij diſcipulum: & intuens eam Epiſcopus ſanctus, columnam ignis ſuper caput eius apparere vidit:lectis enim orationibus, Brigida capite ſubmiſſo pedem altaris ligneum manu ſuâ tetigit, & ab illâ hora pes ille viridis ſine putredine & ſine defectu in æternum manet. Et accepto velamine, perfectæ ſanitati redditur oculus eius.

CAPVT XLI.

De lapide molari.

MIrabiliora fortaſſe ſcripſit Cogitoſus de eadem virgine Brigidâ. Non ſolùm autem,inquit,in ſuâ vitâ carnali, antequam ſarcinam deponeret carnis, virtutes operata eſt plurimas,ſed largitas diuini muneris in ſuo Monaſterio,vbi eius venerabile requieſcit corpus, ſemper operari virtutes non ceſſat, quas nos virtutes non ſolùm audiuimus, ſed etiam oculis noſtris vidimus. Nam Præpoſitus maximi & clariſſimi Monaſterij S.Brigidæ,de quo in eius Opuſculi principio breuem fecimus mentionem,operarios & lapidum cæſores quærere, lapidem & incidere molarem, per loca quæcumque vbi poſſent inueniri, tranſmiſit; & illi ſine vllâ prouidentiâ viarum arduam aſcendentes viam, ad cacumen petroſi montis perrexerunt, & elegerunt lapidem grandem in ipſo montis altiſſimi cacumine:& cædentes eum de omni parte in rotundum & perforatum,molarem lapidẽ formauerunt.Cùm verò Præpoſitus de Monaſterio inuitatus ab eis veniſſet cum bobus ad illum montem, in quo lapis formatus fuit molaris, atque cùm boues ſecum propter arduam montis aſcenſionem trahere & cogere non poſſet; duriſſimum iter cum paucis illum ſequentibus vix aſcendere potuit.Ille verò cùm omnibus ſuis operarijs dum cogitaret quomodo illum molarem deportaret lapidem de iugo altiſſimi montis,cùm boues in illo prærupto montis ſub oneribus & iugum eſſe nullo modo potuerint, tunc factâ deſpera-

tione,alijs ex eis deſcendentibus illum deſerere lapidem,& eos in vanum laboraſſe qui illum formauerunt,ille Præpoſitus prudenti diſpenſatione & conſilio ſuis operanjs fideliter dixit: Nequaquam hoc ita fiat, ſed hunc leuate viriliter molarem, & ſubmittite in præcipitium de altiſſimo iſto montis cacumine in nomine & virtute Reuerendiſſimæ S. Brigidæ,quia nos nullis artificijs & viribus per iſta loca petroſa hunc molarem lapidem poſſumus portare,niſi Brigida, cui nihil impoſſibile eſt, ſecundùm illud quòd omnia poſſibilia ſunt credenti, illum portabit ad locum ex quo vires boum trahere ipſum poſſint. Et ſic fide firmâ præcipitans illum in vallem, & paulatim de monte deſcendens, aliquando petras deuitans,aliquando ſuper eas ſaliens, & in locis vetrens humidis in radices montis poſitis, in quibus nec homines nec boues ſtare poterant pro illorum funditate, mirabili comitatu vſque ad loca plana ſine vllâ fractione, vbi illorum erant boues, cum eis progreſſus eſt, & exinde cum bobus vſque ad molendinū vectus eſt, artificioſè cum altero iunctus eſt lapide. Et vt plus iſte molaris lapis, qui in nomine beatæ directus eſt Brigidæ, omnibus adhuc innoteſceret, addit & hoc inauditum anteà & præclatum miraculum. Nam cùm quidam paganus, ac molendino vicinus ſuo habitaculo doloſè per alium ſimplicem virum, ignorante molendinario qui opus molituræ exercebat, ſuum granum ad hoc tranſmiſit molendinum. Et cùm inter hos molares tranſiectum & ſuſum fuiſſet lapides, illum ſupradictum lapidem molarem nullus impetus fortis fluminis,& nulla aquatum violentia, nulla artificum conamina mouere potuerunt. Et dum illi qui hoc viderunt de hac re cogitarent, nimio perculſi ſtupore, granum illud magi eſſe cognoſcentes,nullo modo dubitabant, quòd ille molaris lapis, in quo S. Brigida virtutem operata eſt diuinam, granum gentilis hominis in farinam comprimere reſpuiſſet, & ſtatim tollentes foras granum ipſius pagani,& ſuum granum Monaſteriale ſubter molarem illum lapidem ponentes, curſus ſolitus & quotidianus ſine vllis impedimentis reparatus eſt molæ. Et poſt interuallum temporis accidit, vt molendinum ipſum igne combureretur. Nec & hoc paruum fuit miraculum, cùm ignis totam [illegible]mum combureret, & alterum lapidem, qui iunctus ſupradicto lapidi fuit, hunc tantùm ſpecialem S. Brigidæ lapidem nullo modo tangere eſt auſus & comburere, ſine vllâ moleſtia ignis in magno molendini incendio permanſit incolumis. Poſteà hoc viſo miraculo, ad Monaſterium perlatus eſt iuxta portam interioris caſtelli, quo Eccleſia ambitur, vbi multi conueniunt ob venerationem S. Brigidæ. In ipsâ portâ honorificè poſitus eſt, & de fidelibus hunc lapidem tangentibus morbum expellit.

CAPVT XLII.

De lupo loquente.

ADhuc dabo aliquid plus admirãdum ex Silueſtro Giraldo: Circa triénium, inquit, ante aduentum Comitis Ioannis in Hiberniam, contigit quemdã Sacerdotem de partibus Vltoniæ verſus Mediam itinerantem,in ſiluâ quadam coniunctâ Mediæ pernoctaſſe. Cumq́ue ad igniculum,quem ſibi ſub arbore quadam frondosâ congeſſerat, vno tantùm comitatus puerulo, lucubraſſet,ecce lupus ad eos accedens, qui ſtatim in huiuſmodi verba prorupit: Securi eſtote,& nolite timere; non enim trepidandum vobis eſt vbi timor non eſt. Cumq́ue ipſi tantò vehementiùs conſternatis animis obſtupuiſſent,verba de Deo ſana ſubiunxit. Et obteſtatus à Sacerdote,adiuratuſq́ue per Deum omnipotentem, & per fidem Trinitatis, ne eis noceret, & quænam creatura fuiſſet,quæ ſub beſtiali formâ humana verba proferret; Catholicum in omnibus reſponſum præbens, tandem tamen ſubiecit: De quodam hominum genere ſumus Oſſyrienſium, vnde quolibet ſeptennio per imprecationem Sancti cuiuſdam, Natalis ſcilicet Abbatis, duo, videlicet mas & femina, tam à formis quàm finibus exulare coguntur. Formam enim humanã prorſus exuentes,induunt lupinam. Completo verò ſeptennij ſpatio, ſi fortè ſuperſtites fuerint, alijs duobus ipſorum loco ſimili conditione ſubrogatis, ad priſtinam redeunt tam patriam quàm naturam. Et mihi quidem peregrinationis huius ſocia non procul grauiter infirmatur,cui,ſi placet,jam in extremis agenti,Sacerdotale ſolatium intuitu diuinæ pietatis indulgeas. Quo dicto,lupum præcedentem vſque ad arborem quamdam ſatis propinquam Presbyter ſequitur tremebundus. In cuius concauitate lupam conſpicit ſub ſpecie ferinâ gemitus & planctus humanos emittentem. Quæ ſtatim vt ipſum vidit, præmittens ſalutationē ſatis humanam, gratias etiam Deo retulit, quòd in tali articulo tanto eam ſolatio dignatus eſſet viſitare,& ſic vſque ad extremam Communionem à Sacerdote cuncta ritè peracta ſuſcepit, quam & ipſam conſtanter efflagitauit, attentiùs ſupplicans, vt Viatici largitione beneficiū cōſummaret. Quo Sacerdos cùm ſe carere firmiter aſſeruiſſet, lupus, qui pa-

rumper

rum per abſceſſerat, iterùm acceſſit, oſtendens ei paruulum librum manualem, & aliquor huſtias conſectatas continentem, quæ more patriæ Presbyter itinerans ſub indumento à collo ſuſpenſa deſerebat. Rogabat etiam, ne Dei donum & ſubſidium eis diuinâ prouidentiâ deſtinatú aliquatenus denegaret. Et vt omnem abſtergeret dubietatem, pede quaſi pro manu fungens, pellem totam à capite lupę retrahens vſque ad vmbilicum replicauit, & ita ſtatim expreſſa forma vetulæ cuiuſdam apparuit. Quo viſo, tandem Sacerdos obnixè poſtulantem & deuotè ſuſcipientem, terrore tamen magis quàm ratione compulſus, communicauit, & ſtatim à lupo pellis retractata priori formæ ſe coaptauit. His ergo ritè potiùs quàm rectè peractis, humanam potiùs quàm beſtialem ſocietatem eis ad igniculum totâ nocte lupus exhibuit. Mane verò facto, extra ſiluam ipſos conducens, Presbyteroque præbens iter, viam ei certiſſimam longè præoſtendit. Multas etiam Sacerdori ſuper impenſo beneficio gratias in diſceſſu referebat, promittens efficaciores multò ſe ei gratias relaturum, ſi Dominus eum ab hoc exilio, cuius iam duas partes compleuerat, reuocauerit. Inter vltima verò confabulationis huius verba quæſiuit Presbyter à lupo, vtrùm gens inimica, quæ in inſulam ſuperuenerat, olim foret, diuque in eâ permanſura. Cui lupus, Propter peccata, inquit, populi noſtri, & vitiorum enormitates ira Dei deſcendens in generationem prauam, dedit eam in manus inimicorum. Quamdiu ergo gens ea mandara Domini cuſtodierit, & in vijs eius ambulauerit, tota manebit & inconuulſa: ſin auté (quia procliuis eſt curſus ad voluptates, & imitatrix eſt natura vitiorum) ad noſtros ex conuictu mores fortè condeſcenderint, diuiná in ſe quoque proculdubiò vindictam prouocabunt. Similem quoque ſententiá in Leuitico reperies, Domino ad populum Iſraëliticum loquente in hunc modum: *Omnes enim execrationes iſtas* (prædictas ſcilicet) *fecerunt accolæ terræ qui fuerunt ante vos & polluerunt eam. Cauete ergo, ne & vos ſimiliter euomat, cùm paria feceritis, ſicut euomuit gentem quæ fuit ante vos.* Totum hoc autem poſtmodum contigit primo per Chaldæos, & poſteà per Romanos. Item & in Eccleſiaſtico: *Regnum à gente in gentem transfertur propter iniuſtitias, & iniurias, & contumelias, & diuerſos dolos.*

Biennio verò pòſt elapſo contigit me per Mediá tranſitum feciſſe, vbi Epiſcopus terræ illius Synodum tunc fortè conuocauerat. Epiſcopos etiá & Abbates vicinos aſciuerat, vt ſuper hac re (quam ex Sacerdotis confeſſione iam didicerat) quid agendum illi foret, communicato conſilio certiùs inſtrueretur. Audiens ergo me tráſire per partes illas, duos mihi de Clericis ſuis tranſmiſit, rogans vt tanto negotio tractádo in propriâ perſonâ, ſi fieri poſſet, intereſſem: ſin autem, de aſſenſu meo litteris ſaltem eos certiſacerem. Audito ergo ab illis ſeriatim negotio (quod & priùs tamen ab alijs audieram) quia cauſis quibuſdam vrgentibus adeſſe non potui, litterarú beneficio, conſilio quidem abſens non fui. Cui & Epiſcopus cum Synodo obtemperans, Sacerdotem ipſum, cum litteris ſuis, rem geſtam & Sacerdotis confeſſionem continentibus, appoſitis etiam Epiſcoporum & Abbatum qui interfuerant ſigillis, ad Summum Pontificem deſtinauit.

Non itaque diſcredendum eſt, ſed potiùs fide certiſſimâ eſt amplectendum, diuinam naturam pro ſalute mundi humanam naturam aſſumpſiſſe, cùm hic ſolo Dei nutu ad declarandam ſui potentiam & vindictam, non minimo miraculo humana natura lupinam indueret.

Sed animal huiuſmodi brutum an homo dicetur? Animal namque rationale à bruto longè alienú videtur eſſe. Præterea, animal quadrupes pronum in terram, nec riſibile, humanæ naturæ quis adiúget? Item qui hoc animal occiderit, numquid hominem occiderit, & homicida dicetur? Sed miracula diuina non in rationem humanę diſputationis trahenda ſunt, ſed admiranda. Auguſtinus tamen lib. 16. de Ciuitate Dei cap. 8. vbi de monſtroſis hominú generibus, quos Oriens parit, quæſtionem mouet, quorum quidam caninis capitibus, alij verò capite carentes oculos in armis habere dicuntur, & varijs deformati formis, vtrùm à primo patente propagari reuerà homines dicendi ſunt, tandem ſubiungit, idem de iſtis ſentiendum eſſe quod de monſtroſis hominum partubus, quos fieri perſæpè audiuimus, & quidquid hominis definitionem (animal ſcilicet rationale, mortale) ſub quacumque formâ recipit, illud hominem eſſe verâ ratione teſtari. Idem lib. 18. de Ciu. Dei cap. 18. refert de Arcadibus, qui ſorte ducti tranſnatabant quoddam ſtagnum, atque ibi conuertebantur in lupos, & cum ſimilibus feris per illius regionis deſerta viuebant. Si auté carne non veſcerentur humanâ, rurſum poſt annos nouem renato ſtagno reformabantur in homines. Cumque itidem de varijs hominum in lupos mutationibus ſermonem produxerat, demum ſubnectit: *Nam & nos cùm eſſemus in Italiâ, audiebamus talia de quadam regione illarum partium, vbi ſtabularias mulieres imbutas ijs malis artibus, in caſeo dare ſolere*

lere dicebant quibus vellent ſeu poſſent viatoribus, vnde in iumenta illicò verterentur, & neceſſaria quæque portarent, poſtq; perfuncta opera iterùm ad ſe redirent, nec tamen in eis mentem fieri beſtialem, ſed rationalem humanamq; ſeruari, ſicut Apuleius in libris, quos aſini aurei titulo inſcripſit, ſibi ipſi refert accidiſſe, vt accepto veneno, humano animo permanente aſinus fieret. Noſtris quoque temporibus quoſdam vidimus, qui magicis artibus imbuti, pingues, vt videbantur, porcos, ſed tantùm rubios, ex quacumq; præiacente materiâ producentes in nundinis vendebant: ſed hi ſtatim, vt aquam aliquã tranſibant, euaneſcentes, in propriam & veram reuertebantur naturã. Quantalibet autem induſtriâ ſeruaris aſſumpta ſpecies vltrà triduum non durabat. Item vetulas quaſdam tam in VVälliâ, quã in Hiberniâ, & in Scotiâ ſe in leporinam tranſmutare formam, vt adulterinâ ſub ſpecie vbera ſugendo, lac alienum occultiùs ſurripiant. Vetus quidem, ſed & adhuc recens frequenſq; querela eſt.

Dæmones igitur ſeu malos homines, ſicut nec creare, ita nec naturas veraciter mutare poſſe, ſimul cum Auguſtino ſentimus: ſed ſpecie tenus, quę à vero Deo creata ſunt, ipſo permittente, vt ſcilicet videãtur eſſe quod non ſunt, ſenſibus hominum mirâ illuſione captis ac ſopitis, quatenus res non videantur ſicut ſe habent, ſed ad falſas quaſdã & fictitias videndum formas vi phantaſmatis ſeu magicæ incantationis mirabiliter abſtrahãtur. Sed omnipotentem Deum, ſicut naturas creare, ſic & eaſdem, cùm voluerit, in ſe inuicem permutare, ſeu vindicando, ſeu diuinam potentiam declarando, vel vnam in alteram penitus transferre, ſicut vxoris Lot contra Dominicum præceptum reſpicientis in ſtatuam ſalis, ſicut etiam aquæ in vinum mutationem; vel interiore manente naturâ, ſolùm exteriùs transformare, ſicut in propoſitis patet exemplis, potentiſſimum eſſe, indubitatâ veritate credendum eſt. De illâ verò ſpeciali panis in Corpus Chriſti mutatione nec ſpeciali imò veriùs ſubſtantiali (quia ſpecie totâ manente, ſubſtantia ſola mutatur) hîc prætereundum tutius exiſtimaui; quoniam ſupra humanam longè intelligentiam alta nimis & ardua eſt eius complexio. Hactenus ille.

CAPVT XLIII.

De Rege mutato in vulpem.

IVuat hic apponere, quę Iocelinus narrat. Regnabat in finibus quibuſdã Britanniæ, quæ modò VVallia dicitur, tyrannus quidã Cereticus nomine, flagitioſus, fraudulentus, iniurioſus, blaſphemans vbiq; viam Domini, Chriſtianorum perſecutor, & interfector crudeliſſimus. Audiens autem ſanctus Patritius illius bellué tyrannidem effrenatam, ſtuduit illum ad viam ſalutis reuocare, dirigens ad illum conuertendum à vitijs ſuis peſſimis Epiſtolam commonitoriam. Ipſe verò venumdatus vt faceret malũ, de die in diem ſe ipſo deterior factus, admonitionem deſeruit ſancti Patritij, & deſpexit, ſuaq; flagitia, facinora, fraudium factiones, cruentatas cædes dilatauit. Quod cùm Patritius relatu veridico didiciſſet, diuinitus edoctus, intellexit vas contumeliæ obduratum in nequitijs, nullimodę obduratũ correctioni, ſed potiùs perditioni præparatũ, in hunc modum fertur oraſſe ad Dominum: Domine Deus omnipotens, ſicut ſcis, & potes hominem hunc vulpinum in vitijs monſtroſum, modo monſtroſo eijce à facie terræ, & illius conſummatæ malitiæ finem impone. Inclinans Dominus aures ſuas ad vocem ſerui ſui, prædictum tyrannum quadã die in medio fori ſtantem, circumſtante multitudine ſuorum, ſubitò in vulpem transformauit, illeque à conſpectu omnium fugiens, numquam in terrâ vlteriùs comparuit. Hoc factum nullus diſcredere iure poterit, qui vxorem Lot in cautem mutatam, aut hiſtorias de Nabuchodonoſor Rege legerit.

CAPVT XLIV.

De pulicibus à S. Nannano deportatis.

EST in Conactiâ vicus quidam quem S. Nannani illuſtrat Eccleſia, vbi ab antiquo tanta pulicum excreuerat multitudo, vt eâ peſtilentiâ locus ille ferè deſertus, & habitatoribus vacuus extitiſſet, donec intercesſione S. Nannani in pratũ quoddam proximum ſunt deportati, vt nec vnus poſtmodum hic reperiri potuiſſet. In tantũ igitur meritis Sancti iſtius locum illum vis diuina mundauit: in prato verò tanta ſuperabundat copia, vt non tantũ hominibus verũ etiã beſtijs ſemper maneat inacceſſibile.

CAPVT XLV.

De mirabili virtute receptiuâ.

EST quoque in eadem Conactiâ, addit Giraldus, locus quidam muratus, ampli Caſtelli ſimilitudinem præferens, à S. Patritio conſecratus, in quem tot armenta numquam introëunt (cùm tamen totius prouinciæ præda refugij causâ ſæpiſſimè includi ſoleat) quin multò plura intrare potuerint: donec ſorrè vel ſufficientiæ vel diffidentiæ verbum erupent.

CA-

CAPVT XLVI.

De ſimi exterminio.

IOcelinus de S. Patritio hæc ſcribit: Erat autem in quodam promontorio ſupereminenti præfato oppido Empthor, munitiò quædam extructa, cuius adhuc murorum apparent ruinoſa veſtigia. Dominus autem loci iugo duræ ſeruitutis ſibi ſubiugatam in famulam depreſſerat nutricem S. Patritij. Inter opera ſeruilia cetera ipſi iniuncta, iuſſit illi quotidie cunctas officinas infra municipium exiſtentes ſcopis emundare, à ſtabulis etiam equorum ſimum exportare. Muliet verò, mente ingenua, intelligẽs omnem poteſtatem à Deo eſſe, cunctaque quæ à Deó ſunt, ordinata exiſtere, neceſſitatem vertit in virtutem, ac patienter ſuſtinuit impoſitã ſibi ſeruitutem. Puer verò Patritius compaſſus afflictioni nutricis ſuæ, Dominũ exorabat, vt illam dignaretur de tam ſeruilis operis laborioſo laboritio liberare. Orante igitur Patritio, omnia habitacula illa abſque humanâ manu mundata cernebantur, nec infrà ſeu iuxtà ſimi alicuius veſtigium inueniebatur. Mirabarut municeps, & omnes qui viderant vel audierant hoc ſignũ. Abſoluitur nutrix à iugo ſeruitutis ob alumni ſui meritum. Nec hoc miraculum momentaneum videtur, aut annuum, quia vſque in præſens conſtat eſſe continuatum. Sicut enim incolę loci illius atque finitimi atteſtantur, ſi infra præfatæ munitionis ambitum tot iumenta, quot locus capere poſſet, aggregata ibidem demorentur; nullatenus aliqua ſimi particula reperitur. Eſt autem locus celebris in valle Clud ſitus, linguâ gentis illius Dunbreatan, id eſt mons Britonum nuncupatus. Signum ſcite ſitientes, non ſinit latere, vtpote toties diuulgatum à patriotis omnibus.

CAPVT XLVII.

De ſene refloreſcente.

IDem narrat: Erat prædicto Dichu germanus carne, Rius nominè, ætatis & inſidelitatis prouectæ, cuius corporis tabernaculum præ ſenio ſentiebatur pronũ proximumque ruinæ, qui grauiſſimè dolebat ſuper Magi interitu & fratris cõuerſione. Hic enim totus terram ſapiebat, vitam nullam præter præſentem eſſe credebat: fratrem etiam ſuũ ſe amiſiſſe æſtimabat, qui in Chriſtum credens, ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in ſeruis eius, omni anniſu anhelabat. Hac de causâ ſingulis diebus impugnãs tribulauit Patritium, & nitebatur oppilare os ſuum, ne diſſeminaret verbum Dei per illam regionem, vt augeretur in Domino numerus eredentiũ. Sanctus autem hominem Chriſto lucrifacere volens, conuenit illum viuis ac veris rationum aſſertionibus, ad credendum in cunctorum Conditorem, ex ipſis creaturarum ſpeciebus & naturis perſuadens: & vt eum in viam veritatis efficaciùs induceret, verbis fidem faciens, ſignum ſecuturum ſpopondit, dicens: Cùm omnium artuum ſenſuumq; tuorum officia in te ſopiantur emortua, vitæque tuæ lumen in litmine iaceat, ſi Chriſtus tibi reſtituerit vires & venuſtatem vernantis iuuentutis, nónne iure in illũ credere tenereris? Reſpondit ille, ſi tanti miraculi exhibitionem exequaris in me per Chriſtum, conſequenter credam in ipſum. Orauit ergo S. Patritius, & manus imponendo eum benedixit, ſtatimque decorem & fortitudinem induens, in ſtatum iuuenilis ætatis refloruit. Omnes ergo qui aderant, ob tale ſignum patratũ ſtupor circumdedit, & in laudes Chriſti & reuerentiam S. Patritij illorum ora reſoluti.

CAPVT XLVIII.

De immutatione oris.

NEc minùs admirandum, quod idem Auctor ſubdit. Fuit quidã ex Hiberniæ Magnatibus Eugenius vocabulo, qui diu prædicanti ſibi reſiſtebat Patritio; ſed verbi viui & efficacis ratione tãdem circũſeptus & conſtrictus, ac ſignis irrefragabilibus conuictus, credidit, atque vitalis vndæ lauacro lotus, in Chriſto renouari meruit. Erat idem diues & potens in regno, ſed vultu membrorumq; habitudine cũctis deformior qui fuerunt ſub eius conſtituti dominio. Hic multoties ſuper deformitate ſuâ ſancto Patritio cõqueſtus, precabatur illum vt precum ſuarum obtentu ſuæ larualis faciei horrorem exterminaret, vt ſic Dei ſui omnipotentiam, in quem cunctus populus credidit, experiri poſſet. Quadam vice ſanctus Patritius precibus pulſatus hominis, de ſe ipſo ſic verecundati atque confuſi, ſciſcitabatur ab eo, cui in formâ optaret aſſimilari. Ille verò circumſpectis cunctis in circuitu poſitis, præelegit ſpeciem Roichi Eccleſiaſtici cuſtodis codicũ ſancti Patritij: erat ipſe natione Brito, gradu tunc Diaconus, ſancti Pręſulis conſanguineus, ſpecioſus formâ præ filijs hominũ in finibus illis degentium. erat nihilominùs homo vitæ ſanctiſſimæ, vt dicere poſſet illud Pſalmiſtæ ex ſententiâ; *Domine, in voluntate tuâ præſtitiſti decori meo virtutem.* Si verò Patritius fecit eos in vno lecto ſub vno amictu ſomnum capere,

re, ſtanſque ſuper eos, leuauit puras manus in oratione. Res mira, & valdè inuſitata. Cùm excuſſo ſopore à ſtrato ſurrexiſſent, nulla in vtriuſque vultu apparuit diſtantia. Diſcreuit illos tantummodò tonſura. Cunctos ergo hoc agnoſcentes admiratio percuſſit. Sed hoc in ſe ſignū experti copioſior lætitia pectus perfudit. Quoniam S. Patritius Eugenio ſuper formā in melius mutatā ſatisfecit, ipſe confidens adhuc de impetratu petitionem alteram adiecit; erat enim valdè puſillæ ſtaturæ. Precatus igitur Pontificem ſanctum, vt quod ſuis meritis non præualet homo, in nomine Dei ſui adijceret ad ſtaturam ſuam cubitū vnum. Præcepit Patritius homini menſuram deſideratæ longitudinis ſibi oſtēdi. Stetit ille articulis pedum innixus ſuper haſtam ſuam erectam, extrema digitorum quantum potuit extendit, ſuique ſtaturam ad eiuſdem menſuræ altitudinem popoſcit pertingere. Orante ergo Patritio, ſub oculis omnium homo, imò homuncio, ad præoſtenſam altitudinem excreuit, & ne ſigna magica ſeu mendacia iudicarentur in ſtaturā & in formā præſcriptā, in admirationem multorum vſque ad vitæ terminum perdurauit.

CAPVT XLIX.

De veſtigijs petræ impreſſis.

Eiuſdem Auctoris ſequentem hiſtoriam accepi. Quadam vice S. Patritius quatuor Virgines ſtantes ſuper lapidem vnum velauit, conſecrauit, ſponſoque cæleſti deſponſauit. Res autem apparuit mira, & valdè inuſitata. Virginum Deo dedicatarum lapidi duro impreſſa vſque in præſens apparent veſtigia, vt cunctis clareſcat, quòd benedicentis Patritij precatio ſiue prædicatio penetrare poſſit, emolliendo pectora etiam ſaxea. Datur nihilominùs nobis hac in re intelligere, vt ad eum, cui ſe probauerunt, poſſint peruenire. Vocatur locus, in quo conſecratæ fuerunt, Tedna, vbi illis Domino ſeruituris ædificabatur Eccleſia, quæ pertinet hodie ad ius Metropolitanæ ſedis in Aramachiā.

CAPVT L.

De lapidibus maledictis.

Inter miracula S. Patritij hæc refert Iocelinus. Intētione Eccleſiæ videlicet ædificandæ diuertit Chriſti famulus ad locum famoſiſſimum Vſneach nomine. Duo verò germani, Fiechus & Enda nominati, illis in finibus principabantur: quibus S. Patritius multa bona in præſenti ſæculo atq; futuro, & etiam ſemini illorum, ſi ſibi acquieſcerēt, pollicebatur. Illi autem non ſolum à prece & prędicatione Patritij aures auerterunt, verùm etiam à loco prædicto violenter ipſum expulerunt. Sanctus moleſtiùs impedimentum Eccleſiæ fundandæ, quàm ſui expulſionem accepit, ipſis & ſemini ipſorum inijcere maledictionis iaculum incepit. Secundinus autem diſcipulus S. Patritij ſententiæ verbum ex eius ore rapuit, & antequam fine concluderetur, deprecando dixit: Obſecro Domine Pater, vt maledictio veſtra non ſit ſuper homines iſtos, ſed ſuper vicinos loci lapides. Sanctus priùs modicè ſubticuit, & poſtmodum poſtulata conceſſit. Mira res. Ab illo die vſque in pręſens lapides illi nulli ſtructuræ apti aut vtiles inueniuntur, quin etiam ſi forte aliqui ex improuiſo ædificio imponantur, velociter opus illud ruere ſeu diſſipari dicitur. Nullum etiā ignis calorem naturalem admittunt, nec in aquam miſſi ſtrepitum, vt moris eſt lapidum, faciunt; vnde & prouerbium apud Hibernicos increbuit, vt ſi quando lapis in ędificio frangitur, de lapidibus Vſneach maledictis à S. Patritio eſſe dicatur. Enda verò, prædictorū fratrum iunior, ſuper iniuriā S. Patritio illata pœnituit, & prouolutus pedibus ipſius, veniam popoſcit, & poſtulatam promeruit. Hic nouem filios habuit, quorum vltimum natu, nomine Cormacum, obſequio diuino mancipandum cum tota nonā parte ſuę terræ S. Patritio obtulit. Frater verò ipſius Endæ, Leogerus dictus, conuerſus ad fidem, quindecim villas S. Patritio contulit cum ſuo nepote, quæ ſpectāt ad ius Ardmachanæ Eccleſiæ. S. Patritius baptizauit puerū, educauit, litteriſq; imbuit: puer autem ætate, ſapientiā & ſanctitate creuit, virtutibus atque miraculis clarus in Domino requieuit.

CAPVT LI.

De legumine ſine ſemine nato.

Anonymus Auctor inter alia S. Columbani miracula hæc habet: Legumen piſi, quod ruſtici herbiliam vocant, ex aduentu ſui tempore per ſingulos annos ſponte naſcitur per illas rupes, quas ipſe perambulauit, nullo ferente, & quod nobis maius miraculum videtur, per ſciſſuras petrarum, vbi nullus humor adeſt, non æqualiter tamen, per ſingulos annos naſcitur. In multis autem locis, vbi præſenti anno orta fuerat, in alio deerit. Sed in hoc virtutem Domini noſtri eſſe credimus, quòd ipſe per ſeruum ſuum quotidie operatur. Nam ſi in vno loco per ſingulos annos naſceretur, forſan multi

multi putarent non eſſe meritum Sancti, ſed de illius ſemine vbi caderet & inde oriretur. Mos enim eſt cuſtodi ipſius ſpeluncæ, quando apparuerit, ibi ſignum mittere, quouſque ad maturitatem peruenerit, diligenterque hunc colligere, & Abbati tranſmittere. Abbas verò Regibus ſuis ſiue Principibus ſolitus eſt pro benedictione ſancti Columbani dare.

CAPVT LII.

De arbore roſariorum.

NVperrimè noſtris diebus in Hibernia germinauit arbos à mane ad noctem, apta ad nectendos roſarios ad noſtræ fidei & Deiparæ deuotionis argumentum. Res notiſſima fuit.

CAPVT LIII.

De piſcibus ſancti Mauritij.

IN quodam monaſterio Galliæ, S. Mauritij appellato, tot ſunt in quodam ſtagno piſces, quot Monachi, quorum aliquo ægrotante, ſupernatat aliquis piſcis infirmus; morituro præmoritur piſcis.

CAPVT LIV.

De S. Roſaliâ.

SAncta Roſalia Regio Normannorũ ſanguine nata, aulâ virginitatis amore auerſata, in peregrini mõtis ſpecu, Angelo ductore, vt vixit, ita obijt ſanctè: cuius quingentis propè ab obitu annis, peſtilẽtiâ Panormum anno 1624. infeſtãte, in quo vixerat loco, intactum virgineũ corpus, vnâ manu inuixũ, alterâ roſario dependente lapideo cortice obductum inuentũ, miraculis nobilitatum, Panormum anno 1625. inuectum eſt.

CAPVT LV.

De ſceleto mirabiliter contexto.

CVm Negapatani moreretur ſeruus Dei P. Franciſcus Perezius, qui inſigni ſanctimoniâ, virtutibuſque, inter lumina noſtræ Societatis illuxit, quòd nulla tunc ibi Sociorũ domus templumq́; foret, inter pauperum cadauera ſuum ſepeliri iuſſerat: at Miſericordiæ ſodales illius iuſſa nihil morati, in primario eum ſacello cõdidere, eiuſq́; reliquias velut pretioſiſſimum theſaurum aſſeruandũ duxere. Omnes quippe eum tum viuum tum mortuum, vt virum ſanctiſſimum colebant, multi crines & veſtis fruſtulla velut reliquias aſſeruabant. Credebãt oppidani, ex quo pretioſum hoc oſſiũ pignus penes ſe habuere, à grauibus calamitatibus & incommodis eius interceſſione ac meritis conſeruatos. Hinc & Naichus, cui parẽt, cùm antè quotidianas prope depeculationes immiſſo milite ageret, & oppidanos miris diuexaret modis, ex quo Perezij hîc quieuere oſſa, numquam, etſi daretur occaſio, quòd à Luſitanis varia ipſe detrimenta acciperet, eos infeſtauit. Vt verò ſuam Patres ædem conſtruxere, Perezij huc trãsferri oſſa placuit, oppidanis ſodalibuſq́; Miſericordiæ licet obſtantibus. ſed precibus hi tandem victi ceſſere. Aperto ergo tumulo, dũ oſſa ſingula legere, Patrum quiſpiam conatur, eadem vincta ac colligata à radice quadam tenui, quæ deſub cranio, cui iuncta erat, proſerpebat, comperit: eius hîc velut origo erat, è quâ aliæ radiculæ totum ad talos vſque corpus ambientes, & oſſa femoris genuumque pertranſeuntes pullulabãt. Mirari tem prodigioſam vniuerſi, idque tum potiùs, cùm nullã adeſſe circumquaque vident arborem, è quâ hæcce produceret radix, quæ, & à capite progigneretur, & in pedes dũtaxat deſineret. Tum primùm obniti plebs, & ſacrũ tolli corpus impedire: at pollicitis Patribus ipſum oppido non efferendũ, ſed ad ſuam dumtaxat ędem tranſportandum, quò ab omnibus inſpiceretur, reſtagari deſiere. Supplicatio ergo indicta, & magno oſſa plauſu ad templum noſtrum delata, ligno perpetuo magniq́; pretij, quod Thecam dicunt, incluſa, quæ fornicatæ foſſę imponũtur. Magno certam m quiſque ſacrum hunc theſaurum honore proſequi, ſeque feliciſſimũ credere, ſi quid ex ipſo, vel quod ipſum tetigiſſet, nanciſci poſſet. Ita ſcilicet Deus honorare ſolet, à quibus, dum viuerent, eius honor promptus eſt.

CAPVT LVI.

De Cruce ſanguineâ.

PAulò antequam grauis cõcitaretur procella aduerſus Neophytos Trauãcorios, inſigni prodigio ſignificata fuit; cuius hiſtoriam cum alijs mirabilibus lubet referre ex relatione Petri Iarrici. Priùs, inquit, quàm procella hæc in Chriſtianos deſcenderet, aliquibus eam ſignis ac præſagijs prę̃ſignaſſe videtur Deus. Cotaræ enim, vbi templum ac Crucem erexiſſe Buceriũ diximus (erat hic Andreas Bucerius ex noſtrâ Societate) die Veneris veſperâ anno 1604. liquor quidam ſanguineus ex vno Crucis latere promanare viſus eſt. Hoc liquore in Crucis modũ diffuſo, omne lignum circũſecus maduit, &

ad ſeptimanas aliquot manſit humectatum; è medio verò Crucis fulgor quidam, qualis è gẽmis emicare ſolet, prodijt. Adeò mirum hoc viſum cunctis, vt plurimi ad ſpectaculum, pars Chriſtiani, pars Ethnici, confluxerint, variaſque de eadem re compoſuerint (quod indigenis ſi quando nouum & inuſitatum contingit, perfrequens) cantilenas, quas magnâ gratulatione Chriſtiani decantabant. Notatũ pòſt latus Crucis, è quo liquor ille ſtillabat, illum terræ tractũ reſpicere, in quo neophyti vexati fuere, quaſi inſtãtis eos aduerſitatis, quæ trimeſtri pòſt illos oppreſſit, ſimul & ſplendoris & gloriæ Crucis Chriſti hinc promanaturæ cõmoneret. Similia quippe iam ſuperioribus ſæculis alibi contigiſſe, referunt hiſtoriæ, præſertim quando ſuos exagitare Deus, & nominis ſui inde gloriã elicere decreuerat. In hocce incendio aut pòſt paulò, duo ſanè memoratu digna contigere, quæ ſilẽtio minimè prætereunda. Culchetæ cùm templum, quod è ligno conſtructum, barbari in cineres redegiſſent, Crux tamen ingens eius in medio ſita, nullum ab igne damnum ſenſit, vti nec tabula lignea altari ſuperpoſita. Vacciacorini quoque templo, quod D. Apoſtolo Iacobo ſacrum erat, iam abſumpto, puerpera è partu gemellorũ grauiſſimè laborans, cùm vnum effudiſſet, alterum enitì non poterat: ergo templi ædilem rogat, num quod ſibi applicaret remedium noſſet. Is ergo paululum terræ è loco vbi Apoſtuli ſteterat imago aquæ mixtum, puerperæ in potum cùm dediſſet, ſine vllo ipſa labore mortuum fœtum peperit. Infinitam ſuam hoc pacto potentiam oſtendere voluit Deus, & hanc vel pulueri locorum ſacrorũ, in quibus nomen eius olim inuocatum erat, virtutem indere.

CAPVT LVII.

De aquâ ignis alimento, & aliquibus miraculis S. Franciſci Xauerij.

ADijcit idem Auctor aliqua admiranda meritis S. Franciſci Xauerij eodem loco patrata, nec pronam occaſionem prætenibo tantum virũ memorandi. Non omnia, aliqua dumtaxat excerpam. Quod ſubnectitur, inquit, plurium comprubatum eſt teſtimonio. Ethnicus audito plurima hoc in loco patrari miracula, rei periculum facere voluit, aut ſi ſecùs habere rem ſe comperiſſet, Chriſtianis illudere, mendacijque coarguere. Aquã ergo luſtralem lampadi iam deficienti inijcit, viſurus num prodigiũ operaretur Deus. Cernens autem eâ ipſam collucere magis, mirari cœpit. Idem faciunt & Chriſtiani, idem quoque ſequitur effectus, vt bonam noctis partem rei finem ſpectaturi in templo manſerint, Deumque in Sanctis ſuis laudarint, Ethnici verò obſtupuerint. Aliquot pòſt diebus Chriſtianus, qui peregrinationis causâ templum adierat cum donario, ei euiſdem facere voluit periculũ: poſt accenſas enim triginta lampades, oleaginus liquor ad tres horas atſit. Concubiâ reuerſus nocte, extinctas omnes reperit, & ellychnium in pleriſque abſumptum. Tum inſigni cum candore adſtanti neophyto, Experiri, inquit, volo, num hîc Deus operetur miracula. Mox ellychnia aliquot aquæ luſtrali immergit, ignique applicat. Ardent illa quaſi oleo ſuffuſa. Replet quoque duas eadem aqua lampades, impoſitiſque aquâ tinctis ellychnijs, non minùs collucẽt, quàm ſi vnguine pinguiſſimo ſcaterent. Tum ille miraculum ingeminat. Adſunt illicò plurimi, qui cùm verbis eius non crederent, facere idem ipſi periculum voluere. Omnibus ergo lampadibus aquam infudit, quæ horæ ſpatio arſere. Quòd verò ellychnia antè oleo perbibita calumniarentur Ethnici, noua ellychnia aquæ immerſere, quæ non minùs alijs cunctis inſpectantibus lucem dedere. Quin & poſtridie quindecim lampadas oleo ac totidem aquâ luſtrali replerunt: applicatum ignem non minùs hæ quàm aliæ concepere. Hoc pridie Kal. Aprilis anno 1607. contigit.

Quod iam narrabo, longè eſt mirabilius. Neuphytus Antonius, loci cui nomen Moral Magiſtratus, ab octimeſtri oculorũ, manuum pedumque vſum amiſerat, & varia remedia tentauerat fruſtrà. Ergo ſecundùm quietem videre ſibi viſus eſt quemdam Societatis virum, ad veſtem talarem Pluuiali indutum, quem ingens hominũ turba ſupplicantium ritu præcedebat. Accedens is propiùs, manuq; apprehenſâ, Cotatæ templum ſuum adire iubet. Experrectus æger, hocque ſpectro animatus, iuſſa exequitur, & Cotatam abit. Hîc in ſoporem incidit. Apparet denuò idem Pater, ſed eâ quâ tabula altaris præferebat formâ, benè iubet ſperare Deoq; fidere, qui ſalutem membrorumque vſum redderet, quem non multò pòſt S. Franciſci interceſſione, vt vero ſimile ſit, etiam dedit. Ille diuinum agnoſcens beneficiũ, elegans poëma pauxit, quo & morbos ſuos, & S. Franciſci apparitiones, illiuſque precibus impetratam valetudinem commemorat. Hæc omnia curatus ipſe ſuo confirmauit teſtimonio, vt taceam illorum, qui ægrũ antè, pòſt ſanatũ coràm viderunt.

Ecce & aliud eiuſmodi plurimorũ adſtantium confirmatum calculo. Chriſtiana matrona, cui Annæ nomen, à bimeſtri & ampliùs omnem linguæ vſum perdiderat. Ma-

ter

ter filiæ nomine S. Frãciſco votum nuncupat, Cotatamq́ue peregrinatũ abituram ſe ſpondet. Cui eodem veſpere viſus quidã Patrum, qui paruulorum agminatim velut ad doctrinam Chriſtianam procedentiũ cœtu ſtipatus, per vicos incedens altâ diceret voce: Mirabile quid iam editurus ſum. Vt matronæ domum ſubijt, loqui ipſa incipit, moxq́ue omnis diſparet viſio.

Matrona nobilis duplici laborabat morbo, fruſtrà in Medicos effuſis opibus. Templum boc ſe aditutam vouet, aureamq́; daturam crucem, ſalutẽ modò obtineat. Nec irritæ preces: nam mox ſanitati reddita. Alia prodigia miraculaq́ue hoc io tractu fieti iodies ſolita præteteu; ſatis ſit, plurimos tam Ethnicos quam Chriſtianos illum ſuis io morbis, afflictionibus, aduerſis, periculiſq́ue inuocare, ac ſæpè vuturum fieri compotes, præſertim io æde Cotaneâ; quæ quamuis SS. Trinitati ſacra, vulgò tameo S. Xauerij nomine dicitur, ob innumera quæ patrocinio eius meritiſq́ue quoridie fiunt miracula. Patres Cotatâ abire compulſi, veriti nequis maleuolus fortè pet contumeliam S. Patris imaginem tolleret, aliamq́ue eius loco ſubſtitueret (nec inanis is metus erat) Colanio eam mercatori dedere, vt Rectori Colanio dein traderet. Ipſe noctu Colanũ ingreſſus, manè Rectorem adire cooſtituit. Verùm hac ipsâ nocte vicinam hoſpitio domum incendiũ corripit, adeò quidem vehemeos, vt iamiam, afflante in primis vento, vicina quoque in cineres domus redigenda videtetur. Inſtitot illicò tabulã effert, cetera flammis credidit iam inſtantibus; & ſanè velut ſtuppea deflagraſſet domus; vtpote lignea, & aridis palmarum frondibus tecta; ſi acceſſiſſet ignis. Sua ergo deſẽſurus, omoi humanâ deſtitutus ope, Deu ſe ac S. P. Xauerio commendat: repente mutatus ventus, & à diuerſorio flammam diuerteos, aliorſum; vbi nocere non poterat, flauit. Omnes inopinatam mutatiooem vt miraculum ſuſpexere, tabulæ eius ignari; verùm re compertâ, S. Franciſci precibus banc veoti mutationem adſcripſere, atque inde maiori Colanes erga ipſum ſtudio affectuq́ue ferri cœpere, etſi antè eius perſtudioſi forent. Quòd verò tabulæ videndæ percupidi eſſeot, Natalis Dominici die publicè In templo ſpectanda proponitur, quam viſura oſculaturaque ciuitas vniuerſa ad templum confluxit. Collocatam dein io ſacello Collegij, plurimi voti cauſâ adeunt, domique colunt ob innumera quæ Beati viri meritis à Deo conſequuntur beneficia. Quòd verò Crux ante templum Cotatenum fixa, cuius voa extremitas ſanguineum, vt diximus, antequam inde Patres egrederentur, liquorem ſtillarat, ingens foret, vtpote quæ ſexaginta longitudine ſpithamas, quindecim latitudine complecteretur; viſum eſt ob ventorum vehementiam eamdem accidere. Ergo traoſuerſi ligni, è quo liquor ille manarat, pars quarta reciſa eſt, è quâ pòſt plures furmatæ cruces minores in aris collocandæ, quin & aliæ minutiores in populum petentem diſtribuendæ: beatum namque ſe credebat is cui habere contigiſſet. Has auro argentòve inſertas de collo geſtabant, & B. Xauerij lignum dicebant. Culonij verò præſidiatij Luſitani tanti ipſas fecere, vt ſi ſimilem nanciſcerentur, aut æream S. Patris effigiẽ, hac aſſumptâ, maiori cum fiduciâ conflictũ inirent, quàm ſi cataphracti & armis imperuijs tecti forent. Hinc & ſemper victores redibant: & tametſi pauci numero, infinitas tamen hoſtiũ turmas profligabant, vix vllis ſuorum amiſſis. Teſtantur id varia certamina ac conflictus, quos cùm Regulis arci Colaniæ inhiãtibus iniere: cùm enim pellere præſidiũ vellent, aonuo arcem preſſere obſidio, ſed fruſtrà, nam omnibus in oppugnationibus irriti, à Luſitano fuſi ſunt, idq́; protegeote eum diuinâ potentiâ, & precibus S. P. Xauerij, erga quem vibs hęc mirificè afficitur.

CAPVT LVIII.

De arbore ſubitò areſcente.

IN quodam Æthiopiæ regno centũ quinquagiota iam olim templa in vnu territotio decem circiter leucarum ſpatio numerabaotur, quæ Æthiopes olim, ſi quid à Deo obtinere contendebant, Litanias decantando adibant. Ferunt orare illos ſolitos, vt in precationum exauditarum argumentũ arborem areſaceret Deus, haud procul ab illis diſſitam templis. atque ita cùm fieret illis ad orandum ſe componentibus, arborem ad priſtinum virorem ioterim reuerti ſolitam: itaq́ue petitorum ſe compotes fore intelligebant. Verùm ex quo ab Eccleſiæ ſe Romanæ vniooe ſepararunt, hoc ceſſaſſe ſunt qui dicunt.

CAPVT LIX.

De ſtatuâ Ieſu lacrymante.

IDem Iarricus, cùm ageret de Fratre noſtræ Religiunis Benedicto à Goes, ſic narrat: In Indiâ militẽ cùm ageret, claſſe oram Malabaricã decurrẽte conſcensâ, Trauancoridem appulit. Templũ hįc haud procul à Colecheâ ſitum, ac Deiparæ ſacrũ ingreſſus, cùm in arâ Deiparæ eiuſdem paruulum

collo pendulum geſtãtis videret imaginem, in genua coram illâ prouolutus eſt. Ludorum ac ceteris adoleſcẽtiæ, ac præſertim militaris vitę illecebris nimiopere deditus erat. Vitæ ergo ſuperioris delicta reuoluentẽ, ita omniú pœnituit, vt de ſalute quudãmodò deſperaret. In terrá ergo prouolutus lacrymiſque perfuſus, benigniſſimam miſericordiæ Matrem orauit, vt ſuam apud Filium mediatorem hominum noxarũ impetraret veniam. Et ecce paruulus quem mater vlnis ſtringebat, in lacrymas viſus eſt prorũpere. Videbat quippe oculis eius diſtillantẽ quàm vberrimè liquorem lacti perſimilem, quo tota infernè ara permaduit. Quo ille ſpectaculo conſternatus, commilitones teſtes miraculi futuros aduocat, remque ex ordine narrat. Illi ſuis rem oculis videntes, linteum eidem intinxere liquori, quod inter ſe diuiſum, velut ſacrũ quid apud ſe deinde aſſeruarunt, ac ſuum inde natum gaudium feſta bombardarum maiorum ac minorũ diſploſione, templique frondibus & arborum ramis condecoratione, teſtati ſunt. Is verò cuius vnius ob cauſam hæc contigerant, re ipsâ breuî ſe potenti Dei dexterâ tactum oſtendit: nam totius vitæ ſuperioris noxarũ exomologeſim apud quemdam Societatis noſtrę Sacerdotem inſigni cum dolore ac pœnitentiâ mox peregit, ac Religionis ſe voto obſtrinxit. Ergo Societatem Ieſu ingreſſus, vitam in eadem prę̨claro cunctis dato exemplo poſuit. Ea autem viri fuit humilitas, vt etſi à ſuperioribus ſacris Sacerdotij ordinibus ex ſingulari priuilegio, quod in rerum temporalium vſum in Societatẽ cooptatis (qui temporales coadiutores dicuntur) rariſſimè conceditur, admoueretur, nũquam voluerit condeſcendere, paratus, quò humilitatem magis magiſque exerceret, Marthæ ſemper obire partes.

CAPVT LX.

De ſtatuâ ſancti Antonij de Paduâ ambulante per aquas.

NEque præterire poſsũ, quod idem Auctor alibi ſcribit. Anno 1595. Rupellani piratæ Bayam deprædaturi cùm ſoluiſſent, priuſquam in Braſiliam tenderent, arcem quamdam Luſitanorum, in Africæ orâ ad promontorium Candidum, quod 21. gradibus eſt latitudinis Septemtrionalis, ſitam, inuaſerunt: quòd enim negligentius excubarent vigiles, ſine vllo obſtaculo obtinuerunt, iugulatoq; cum aliquot militibus Prę̨fecto, mœnia ad terram deiecere. Quòd verò hæreticâ labe conſperſi eſſent, templum quoque euertere, altaria demoliri, imagines confringere, & quidquid in eo ſactum & religioſum erat, deſtruere cœpere, ſeruatâ dũtaxat, ad ludibrium D. Antonij Paduani (quamuis patriâ Olyſſiponẽſis) ſtatuâ. Hanc in naues acceptæ gladiũ accingunt, ac contumeliarum in eamdem plauſtra exonerant. Antonium Luſitanum per contemptum nuncupant, & rogant, ſuã vt nauem ad portum Bayenſem perducat, vtque ſecum conflictum ineat inuitant: ſed breuî vltrix Dei manus adfuit. Fœda ſiquidem tempeſtas vniuerſam claſſem huc illucq; diſtraxit, perque nauicularios diriſſimâ peſte graſſante, tantam calamitatem ſubijt, vt binæ dumtaxat naues oram Bayenſem attigerint: quarum vectores, aquandi gratiâ exſcenſione factâ capti à Luſitanis, in vincula coniecti ſunt; ceteri, qui in nauibus permanſerant, quòd exhauſti eſſent morbis, vitâ integrâ, ſe ſuaſque naues Luſitanis dedidere; quarum altera, quòd exhauriendæ ſentinæ vectores non ſufficerent (omnibus contagio extinctis) fundũ præ aquæ ſubintrantis pondere petijt; altera verò, quâ D. Antonij imago vehebatur, vt ridendo poſtularant piratæ, Bayam perducta eſt. Veriti verò, ſua ne pateret nequitia, imaginem truncatam ac mancam in mare præcipitem dederunt: vndæ verò rationis expertes, maiorem (vt apparet) ſtatuæ honorem exhibuere; poſt aliquot enim dies ad litus eam eiecerunt, & quidem ſtantem. Eminus conſpicientibus inambulans homo in littore videbatur, ſed cominus imago viſa. Quam honeſtus ciuis in littore repertam, magnâ cum reuerentiâ in æde ſacrâ proximâ collocauit: ſed vrbis Præfectus totâ rei ſerie cognitâ, ad vrbem eamdem deferri voluit: quæ vt magnâ omnium gratulatione & plauſu à Clero ſupplicante excepta, in æde Capucinorum collocata fuit. Ita ſuos in hoc mundo & in altero Deus, ob ludibrium quod à nefarijs ſceleratiſque ſacrilegis ſuſtinent, honorare ſolet.

CAPVT LXI.

De vaccis S. Columbæ.

ADamãnus Scotus hæc memoriæ prodidit de S. Columbâ: Alio tempore vir beatus quadam nocte, cùm apud Colũbanum tunc temporis inopem bene hoſpitaret, mane primo Sanctus de quantitate & qualitate ſubſtantiæ plebeium hoſpitem interrogat. Qui interrogatus, Quinque tantũmodò, ait, vacculas habeo, quæ, ſi eas benedixeris, in maius creſcent. Quas illicò à Sancto iuſſus adduxit, & huius Columbani ou-

buculas quinales æqualiter benedicens inquit: Centenas & quinq; Deo donante habebis vaccas, & erit in filijs & nepotibus tuis florida benedictio. Quæ omnia iuxta ſancti viri prophetationem in agnis & pecoribus eius, & prole pleniſſimè adimpleta ſunt, mirumq; in modum numerus à Sãcto præfinitus ſuprà memorato viro in centenario & quinario expletus numero, nullo modo ſuperaddi potuit: nam illa quæ ſupra præfinitum numerũ excedebant, diuerſis prærepta caſibus nuſpiam comparuerunt, excepto eo quòd aut in vſus proprios familiæ, aut in opus eleëmoſynæ expedi poterat. In hac itaque narratione miraculum & prophetia ſimul apertè oſtenditur: nam in magnâ vaccarum ampliatione benedictionis pariter & orationis virtus apparet, & in præfinitione numeri prophetalis præſcientia.

CAPVT. LXII.

De terrâ Hiberniæ exitiali ſerpentibus.

ADmirandam benedictionẽ Hibernia à ſancto Patritio accepit, eiectis inde baculo ſuo omnibus venenatis reptilibus, eaq; gratiâ regioni impetratâ, vt ne toleret quidẽ eiuſmodi animalia, etiã aliunde illata, &, vt omnia ferme quæ inſula illa progignit, non inefficax antidotũ aduerſus venena præbeât. Rem hanc explicabo verbis Giraldi Cambrẽſis ex Topographiâ Hiberniæ deſumptis. Et quamuis ipſe dubitet, vnde hæc felicitas Hiberniæ prouenerit, num à ſancto Patritio, an verò ab innatâ cæli temperie, & occulto quodam inſulæ genio, & inſitâ naturali antipathiâ huiuſmodi veneniferis animalibus prorſus aduersâ, nos tamen ipſum philoſophari, ne dicam fatuari, ſinemus, nobiſq; id quod tota Hibernia Orthodoxa ſemper ſibi perſuaſit, pariter perſuadebimus, nẽpe gratiam hanc ex S. Patritij fonte manaſſe. Non enim audiendi ſunt, qui vt Sanctorũ honorem ac gloriam deterant, ea quæ ipſis tamquam ſupra naturæ vires geſta attribuuntur, ad naturæ arcanam quamdam energiam reuocant, vel ſaltem reuocare conantur. Iam Giraldo mira prorſus memoranti aures præbeamus.

Inter omnia, inquit, vermium genera ſolis nõ nociuis Hibernia gaudet, venenoſis enim omnibus caret. Caret ſerpẽtibus & colubris, caret buſonibus & ranis, caret tortuis & ſcorpionibus, caret & draconibus. Habet tamen araneas, habet ſanguiſugas, habet & lacertas, ſed & prorſus innocuas. Vnde ſatis hiſtoricè ſatiſque facetè dici vel etiam ſcribi poteſt: Ranæ in Galliâ & Italiâ clamoſæ & garrulæ, in Britãniâ mutæ, in Hiberniâ nullæ. Quidam verò figmento ſatis fauorabili coniectant, ſanctum Patritium, alioſq; terræ Sanctos, peſtiferis cunctis inſulam purgaſſe. Sed probabilior aſſerit hiſtoria, à primis tẽporibus longeq; ante omnem fidei reuelatæ gratiam, ſicut aliarum quarumdam rerum, ſic & iſtarum naturali quodã defectu ſemper inſulam deſtitutam fuiſſe. Nec mihi mirandum videtur, quòd vermium iſtorũ, ſicut & piſcium auiumque & ferarum quarumdam naturalem defectum terra patitur. Sed hoc ſtupore dignũ occurrit, quòd nihil venenoſum aliunde aduectum vmquam continere vel potuit vel poteſt. Legitur namque in antiquis terræ iſtius Sanctorum ſcriptis, quòd aliquoties experiendi gratiâ ſerpentes in ollis æneis delati ſunt, ſed quàm citò medium maris Hibernici curſum tranſmeauerant, exanimes & mortui reperti ſunt. Toxicum quoq; ſimiliter allatum, medijs in fluctibus innatâ malitiâ benignior aura priuanit. De his autem Beda ſcribit in hunc modum, de Hiberniâ loquẽs: Nullũ ibi reptile videri ſoleat, nullus viuere ſerpens valeat. Nam ſæpè illò de Britãniâ allati ſerpentes, mox vt proximante terris nauigio odore aëris illius afflati fuerint, intereãt. Quin potiùs omnia pænè quæ de eadẽ inſulâ ſunt, contra venena valent. Scrutatores tamẽ Oceani mercatores aſſerentes audiuimus, quòd cùm naues in portu Hibernico aliquoties exonerasſent, buſones caſu illatos in fũdo nauium inuenerunt, quos dum viuos in terram proieciſſent, ſtatim verſo ventre, videntibus & admirantibus multis, medij crepuerunt & interierunt. Conſtat igitur, quòd vel Sanctorum meritis (ſicut vulgata per orbem aſſerit opinio) ſiue ex aëris nouâ quidem & inauditâ, benigniſſimâ tamẽ clementiâ, ſiue terræ ipſius vi quadam occultâ, & venenis inimicâ, nec animal venenoſum hîc ſubſiſtere poteſt, & venenum quodlibet, aliunde aduectum, omnem malignitatis efficaciã prorſus amittit: in tantum ſiquidem terra hæc inimica veneno eſt, vt ſi aliarum regionum ſeu viridaria, ſeu quælibet alia loca puluere ipſius aſpergantur, venenoſos abinde vermes procul exterminet.

Corrigiæ quoque terræ iſtius, non adulterinæ, ſed veræ, & de corijs animalium quæ hîc nata ſunt, factæ, cõtra buſonum ſerpentumq; morſus in aquâ, raſæ & potæ, efficax remediũ ferre ſolent. Vidi oculis meis corrigiam huiuſmodi ſtrictam & arctã buſoni circulariter periculi causâ circumpoſitã, ad quam perueniens, & tranſire volens, ſtatim tamquam percuſſus capite retrocecidit, parteſq; ad appoſitas ſe trãſferens, & corrigiam vndique inuentã tamquam peſtem quamdam fugiens, in medio tãdem circuli ſpatio

terram ſimoſam ſubitò pedibus effoſſam, multis intuentibus ſubintrauit. Quinimò omnia pænè quæ de eadẽ inſulâ ſunt, iuxta Bedæ obſeruationem, cõtra venena valent. Aſſerit enim, ſe vidiſſe quibuſdam à ſerpentibus percuſſis, raſa folia codicum, qui de Hiberniâ fuerant, ipſamque raſuram aquæ immiſſam, protinus totam vim veneni graſſantis, totum inflati corporis abſumpſiſſe ac ſedaſſe tumorem.

Contigit autem noſtris diebus in Borealibus Angliæ finibus, iuuenis os dormientis colubrum intraſſe, & per guttur apertum in ventrem deſcendiſſe. Qui male ſuum incontinenti remunerans hoſpitem, eius inteſtina rodere dentibus & lacerare non ceſſauit, adeò vt iuuenis ille tantis anguſtijs torqueretur, quòd morte mori mallet, quã vitam ducere mortis. Poſt cibum tamen ſumptum, aliquam quietem reſpectu temporis alterius habebat, antè verò penitus nullam. Cùm autem loca Sanctorum Dei per Angliam luſtraſſet, & diu, & incaſsùm, tandem ſaniori conſilio in Hiberniam tranſuectus, ſtatim aquis terræ illius ſalubriter hauſtis, & cibarijs ſumptis, lethalem hoſtem lethaliter extinctum per inferiora tranſmiſit, & lætus ſanitate reſumptá repatriauit. Hæc Giraldus, qui & de Baculo, quo S. Patritius venenifera animalia ex inſulâ expuliſſe fertur, iſta litteris prodidit. Inter vniuerſos Hiberniæ baculos, ligneæque naturæ Sanctorum Reliquias, virtuoſus ille & famoſus (quem *baculum Ieſu* vocant) non immeritò præcipuus & primus eſſe videtur, per quem vulgari opinione ſanctus Patritius venenoſos ab inſulâ vermes eiecit, cuius ſiquidem tam incertus eſt ortus, quàm certiſſima virtus.

De eodem S. Bernardus in Vitâ S. Malachiæ: Nigellus (inuaſor Epiſcopatus) videns ſibi imminere fugam, tulit ſecum inſignia quædam ſedis illius, textum ſcilicet Euangeliorum, qui fuit S. Patritij, baculumque auro tectum, & gemmis pretioſiſſimis adornatum, quem nominant *baculum Ieſu*, eò quòd ipſe Dominus, vt fert opinio, eum ſuis manibus tenuerit atque formauerit. Hæc ſanctus Bernardus.

Eiuſdem Baculi fit mentio in manuſcriptâ quadam S. Patritij Vitâ, vbi dicitur, ab ipſo Domino & Saluatore noſtro geſtatum, & per ſeruum ſuum Amatorem (cuius meminit Baronius in Notationibus Martyrologij Romani ad diem 17. Martij, & Vita S. Patritij typis excuſa Tomo 3. Bedæ) Patritio muneri tranſmiſſum.

CAPVT LXIII.

De ſepulchro S. Remigij.

PVluis quoq; pauimẽti circa ſepulchrum ſancti Remigij ſerpentes fugat, ſcribit Flodoardus lib. 1. Hiſtoriæ Rhemenſis de quodam colono villæ Rhemenſis Epiſcopi, qui ſecus amnem Saram loco lutoſo manebat, & in ſuis habitaculis à ſerpentibus moleſtiam magnam ſuſtinebat. Hic ergo accipiens puluerem, quem ſecum ab Eccleſiæ (ſancti Remigij) pauimento collectum detulerat, per habitacula ſua reſperſit, & cetera, ac poſteà ſerpens in ijſdem locis non apparuit. Compertum quoque traditur, quòd in omnibus Eccleſijs S. Remigij, circumiacentibus atrijs vel cœmeterijs coluber numquam ſoleat inueniri. Sed & ſi delatus huc aliquo modo fuerit, nullatenus hîc viuere poſſit. Hæc Flodoardus.

CAPVT LXIV.

De Melitâ inſulâ, & lapillis S. Pauli.

QVod interuentu S. Patritij Hibernis diuinitus conceſſum eſt, idem etiam obtigit Melitenſibus B. Pauli meritis. Nam ex quo vipera ſanctam illam manum inuadere auſa fuit, omnia animantia venenifera venenũ innoxium in illâ inſulâ habent, & hoc non accidere ex naturali regionis inſtitutione, ſed B. Pauli meritis, inde liquidum fit, quia incolæ illius inſulæ cùm vidiſſent viperam ex manu S. Pauli pendentem, exiſtimarunt eum iam iam, in tumorem conuerſum, animã exhalaturum. Quã ſuâ opinione & expectatione cùm falſi fuiſſent, Deum eſſe exiſtimarunt. Signum igitur eſt, viperarum priùs in Melitâ, vt & alibi, mortiferũ morſum fuiſſe, neque mutationem viperæ & aliorum alteri quàm S. Paulo adſcribi debere. Ex cuius ſpecu, in quo trimeſtri habitaſſe fertur, non Melitenſes tantùm, ſed & aduenæ lapillos cædunt, ad ſcorpionum & anguium exitiale virus ab humanis corporibus profligãdum, vt ait Thomas Fazelius prioris Decadis de rebus Siculis lib. 1. Quamuis autem aliæ etiam terræ, nominatim Gaulus inſula, non procul Melitâ diſtans, venenifera animalia vel non progignant, vel aliunde illata mox interficiant, quod & de Ebuſo non longè à Balearibus diſſitâ proditum eſt, attamen quod vni ſolo naturale eſt, id alicui alteri cælitus per merita Sancti cuiuſpiam obtigiſſe, nihil à fide alienum continet. Quapropter licet particulæ terreæ ex

Ebuſo

Ebuſo aut Gaulo in Colubrariam inſulam, ſerpentium feracem, aut aliò illatæ & allatæ, iiſdem exitium adferant, non rectè tamen colliges, id quod vni terræ à naturâ conceſſum eſt, id alteri ſimiliter à naturâ non à miraculo alicuius Sancti obtigiſſe. Simile priuilegium carendi venenatis Epiſcopatus Toletanus poſſidet ſancti Ildefonſi meritis.

CAPVT LXV.

De fonte S. Columbæ.

IN Vitâ S.Columbæ, inquit Adamannus vetuſtus Scriptor, Alio in tempore vir beatus, cum in Pictorum Prouinciâ per aliquot demoraretur dies, audiens in plebe gentili de aliquo fonte diuulgari famam; quem quaſi diuinum ſtolidi homines, diabolo eorum obcæcante ſenſus, venerabantur. nam de eodem fonticulo bibentes, aut in eo manus vel pedes de induſtriâ lauãtes, dæmoniacâ, Deo permittente, percuſſi arte, aut leproſi, aut luſci, aut etiam debiles, aut quibuſcumque aliis infeſtati infirmitatibus reuertebantur, ob quæ omnia ſeducti gentiles, diuinum fonti deferebant honorem. Quibus compertis, Sanctus aliâ die intrepidus acceſſit ad fontem. Quod videntes magi, quos ipſe ſæpè confuſos & victos à ſe repellebat, valdè gauiſi ſunt, ſcilicet putantes eum ſimilia illius nocuæ tactu aquæ paſſurum. Ille verò inprimis eleuatâ manu ſanctâ, cum inuocatione Chriſti nominis manus lauat, & pedes, tum deinde cum ſociis de eadem à ſe benedictâ bibit, ex illaque die dæmones ab eodem receſſerunt fonte; & non ſolùm nulli nocere permiſſus eſt; ſed etiam poſt Sancti benedictionem, & in eo lauationem, multæ in populo infirmitates per eumdem ſanatæ ſunt fontem.

CAPVT LXVI.

De mirâ arboris mutatione.

IDem Adamannus narrat: Quædam erat arbor valdè pomoſa prope Monaſterium Roboris-campi, in auſtrali eius parte: de quâ eùm incolæ loci haberent pro nimiâ fructus amaritudine querimoniam, quadam die Sanctus ad eam acceſſit autumnali tempore, videnſque lignum incaſſùm abundos habere fructus, qui ex eis guſtantes plus læderent quàm delectarent, Sanctus eleuatâ manu benedicens ait, In nomine omnipotentis Dei omnis tua amaritudo, ô arbor amara, à te recedat, tuaque hucuſque amariſſima, nunc in dulciſſima vertantur poma. Mirum dictu, dicto citiùs eodemque momento eiuſdem arboris omnia poma, amiſsâ amaritudine, in miram, ſecundùm verbum Sancti, verſa ſunt dulcedinem.

Ceterùm non pigebit mirabiliorem mutationem dare ex eodem Adamanno. Nam puer quidam valdè veſtitu & habitu deſpectus, benedictione à S. Columbâ acceptâ, in alium hominem mutatus eſt, quem ad virum ſanctum accedere volentem, cùm familiares repellerent; Sinite Fratres, aiebat, ſinite modò. Ad puerum verò valde tremefactum dicit: O fili, aperi os tuum, & porrige linguam. Iuſſus tum puer, cum ingenti tremore aperiens os ſuum, linguam porrexit: quam Sanctus; ſanctam manum extendens, & diligenter benedicens, ita prophetice præfatur, dicens: Hic puer, quamuis vobis nunc deſpicabilis & valde vilis videatur, nemo tamen ob idipſum deſpiciat, ab hac enim horâ non ſolum vobis non diſplicebit; ſed valdè placebit, boniſque moribus & animæ virtutibus paulatim de die in diem creſcet, &c. Hic erat Ereneus poſteà per omnes Scotiæ Eccleſias famoſus, & notiſſimus.

CAPVT LXVII.

De arboribus ſterileſcentibus.

ALias arborum mutationes, quia occurrunt, lubet hic appendere. Quædam mulier poma attulit ſanctæ Virgini Brigidæ. Simul autem accedebant leproſi, ſtipem ab eâ emendicantes. Iuſſit ergo poma illa dari miſeris. At mulier id audiens, poma ad ſe retraxit, dicens: Non leproſis hæc mala attuli, ſed tibi & Virginibus tuis. Diſplicuit id ſanctæ Virgini, atque ad illam: Non rectè facis, dum hoc miſericordiæ officium impedis. Itaque arbores tuas noueris æternâ ſterilitate damnatas. Abiit mulier, & ecce hortum ſuum, quem pomis plenum reliquerat, vacuum inuenit, & deinceps perpetuò ſenſit ſterilem.

Scribit etiam Audoënus Rhotomagenſis Epiſcopus in Commentario de Rebus geſtis S. Eligii Epiſcopi Nouiomenſis: Quandoque iter neceſſarium ſuſcipiens, peruenit ad locum quemdam propinquum Compendio Regali palatio. Feſſus ex itinere, diuertit in agrum cuiuſdam coloni, vbi erat arbor nucibus onuſta, è quibus miniſtri eius illo in diuerſorio manentes quaſdam decerpſerunt. Accurrit ocyùs arboris dominus, procaciter improperans nuces ſibi eripi. Id vbi comperit B. Eligius, vocat ad ſe virum, & blandè ac comiter illum

appellans, orat ne propter paucas nuces, cùm plurimæ illi relictæ eſſent, tanras turbas cieat: ait ſe pro nucibus ablatis liberaliter ſatisfacturum. Sed ille tumido animo bonitatem eius aſpernâs, aſperis in eum verbis vtitur, eadem ſæpiùs itetans. Tum vir Dei animo mutato, famulos quidem, quòd id feciſſent, acriter obiurgat; homini illi tres aureos oumetari iubet, ſed ad arborem conuerſus, vt olim Saluator noſter ad ficulneam, ita ait: Quaodoquidem adeò tuâ causâ ioſeſtamut, numquam deinceps ex te fructus naſcatur io æternum. Confeſtim ad vocem eius arbot exatuit, hodieque ſic perſeuerat. Tenebat fide pleniſſimâ illam Domini ſententiam: *Qui credit in me, operâ quæ ego facio, & ipſe faciet*. atque ita cum fiduciâ impetauit arbori, Dominicum, vt diximus, ſecutus exemplum.

CAPVT LXVIII.

De vrſo mirificè manſueto.

SAnctus Gregorius lib. 3. Dialog. c. 15 ſic natrat. In Nurſinæ partibus prouinciæ duo viri in vitâ atq; habitu ſanctæ cõuerſationis habitabant, quorũ vous Eutychius, alter verò Florentius dicebatur. Sed idem Eutychius in ſpirituali zelo atq; in feruore virtutis ſe exercuerat, multorumque animas ad Deum perducere exhortando ſatagebat; Florentius verò ſimplicitati atque orationi deditam ducebat vitam. Non longè autem erat monaſterium, quod Rectoris ſui morte erat deſtitutum, ex quo ſibi Monachi eumdem Eutychium præeſſe voluerunt. Qui eorum precibus acquieſcens, multis annis monaſterium rexit, diſcipulorumque animos in ſtudio ſanctę conuerſationis exercuit. Ac ne oratorium, in quo priùs habitauerat, ſolum remanere potuiſſet, illic venerabilem virum Florentium teliquit. Io quo dum ſolus habitaret, die quadam ſeſe in orarionem dedit, atque ab omnipotenti Domino petijt, vt ei illic ad habitandum aliquod ſulatium donare dignaretur. Qui mox vt impleuit orationem, oratorium egreſſus, ante fores vtſum repetit ſtantem. Qui dum ad terram caput depnmeret, nihilque feritatis in ſuis motibus demonſtraret, apertè dabat intelligi, quòd ad viri Dei obſequium veniſſet. quod vir quoque Domini protinus agnouit. Et quia in eadem cellâ quatuor vel quinque pecudes remanſerant, quibus omnino deerat qui paſceret & cuſtoditet, eidem vrſo præcepir dicens: Vade, atque oues has ad paſtum eijce, ad horam verò ſextam reuertete. Cœpir itaque hoc indefinentet agere. Iniungebarut vrſo cura paſtoralis, & quas manducare conſueuerat, paſcebat oues beſtia ieiuna. Cùm vir Domioi ieiunare volebat ad nonam, præcipiebat vrſo eadem horà cum ouibus reuerti: cùm verò noluiſſet, ad ſextam. In omnibus itaque mandatis viri Dei obtemperabat vrſus, vt neque ad ſextam iuſſus tedire, veniret ad nonam; neque ad nonam iuſſus tedire, veniter ad ſextam. Cumque diu hoc ageretur, cœpit in loco eodem tantæ virtutis fama longè lateque crebreſcere. Sed quia antiquus hoſtis, vnde bonos cernit eniteſcere ad gloriam, inde peruerſus per inuidiam tapit ad pœnam, quatuor viti ex diſcipulis venerabilis Eutychij, vehementer inuidentes quòd eorũ Magiſter ſigna non faceret, & is qui ſolus ab eo relictus fuerat, tanto hoc miraculo clarus appareret, eumdem vrſum inſidiantes occiderunt. Cumque horâ, quâ iuſſus fuerat, non rediret, vir Dei Florentius ſuſpectus eſt redditus, & vſque ad horam veſpertinam expectans, affligi cœpit; quòd is quem ex ſimplicitate multâ fratrem vocare conſueuerat, vrſus minimè reuerteretur. Die verò alterâ perrexit ad agrũ vrſum, pariter oueſque quæſiturus, quem occiſum repetit. Sed ſollicitè inquirens, citiùs à quibus fuerat occiſus inuenit. Tunc ſeſe in lamentum dedit, Fratrum malitiam magis quàm vrſi mortem deplorans. Quem venerandus vir Eutychius ad ſe deductum conſolari ſtuduit, ſed idem vir Domini coram eo doloris magni ſtimulis accenſus, imprecatus eſt, dicens: Spero in omnipoteoti Deo, quia in hac virâ ante oculos omnium ex ſuâ malitiâ vindictam recipiant, qui nihil ſe lædentem vrſum meũ occiderunt. Cuius vocem protious vltio diuina ſecuta eſt. Nam quatuor monachi, qui eumdem vrſum occiderant, ſtatim elephantino morbo percuſſi ſunt, vt membris putreſcentibus interirent. Quod ſactum vir Dei Florentius vehementet expauit, ſeque ita Fratribus maledixiſſe pertimuit. Omni enim vitæ ſuæ tempore flebat, quia exaudirus fuerat, ſed crudelem ſe io eorum motte clamauit homicidam. Quod idcircò omnipotentem Dominum feciſſe credimus, ne vir miræ ſimplicitatis, quantolibet dolore commotus, intorquere vltrà præſumeret iaculum maledictionis. Quà hiſtoriâ auditâ, ſubiunxit Perrus Diaconus: Numquidnam valdè graue eſſe credimus, ſi fortaſſe cuilibet exagitante iracundiâ maledicamus? Reſpondit: S. Gregonus: De hoc peccato cur me percunctaris, an graue ſit, cùm Paulus dicat, *Neque maledici regnum Dei poßidebunt?* Penſa igitur, quàm grauis culpa eſt, quæ ſeparat à regno cæleſtis vitæ. Perrus: Quid ſi homo non fortaſſe ex malitiâ, ſed ex linguæ inuſiâ

siâ

tiâ maledictionis verbum iaculatur in proximum? Gregorius: Si apud diſtrictum Iudicem, Petre, otioſus ſermo reprehenditur, quantò magis & noxius? Penſa igitur quàm ſit damnabilis, qui à malitiâ non vacat, ſi & ille ſermo pœnalis eſt, qui à bonitate vtilitatis vacat.

CAPVT LXIX.

De mirabili conſeruatione vitæ.

DIximus lib. 9. Hiſt. nat. oſcillum animalis ſiouij, vocati cabim, ſanguinem continere, quo ſolo præſidio Naodabeguea Malacenſis, licet pluribus cæſus vulneribus, incruentus manſit, donec ereptum illi oſcillum illius animalis, tunc vbertim ſanguis manauit. At non minora præſidia gratiæ ſunt, quàm naturæ, quapropter exhibebo hiſtoriam, quam libro ſecundo de Vitâ Pij V. prodidit Antonius Gabutius. Non eſt hoc loco omittendum, quod in hoc bello Belgico ſub Albano Duce, magnâ omnium admiratione, atque vtinam pari hæreticorum ad rectâ fidem conuerſione, diuinitus accidiſſe, graues Auctores memoriæ mãdarunt. Hiſpanum militem Catholicum, inter alios quos peremerunt, ab Aurantio captũ, arborique alligatum, impij milites hæretici æneorum tormentorum ictibus occidere conati, tantum abfuit vt illũ confoderent, vt ne creberrimis quidem ac vehementiſſimis igniuis globis in eum emiſſis vel minimum lædere potuerint. Quo viſo obſtupefacti, eum veſtibus exuere cœperunt, rati hominem occultis quibuſdam armis communitum, quæ tormentorum vis penetrarẽ non poſſet. Sed cùm nihil in eo præſidij reperiſſent præter ſacrum agnum è collo pendentem, ex ijs, vt cõiectura eſt, quos Pius V. primo ſui Pontificatus anno de more conſecrauerat (eorum namque magnum numerum in Hiſpaniam, Galliam & Belgium, præſertim militibus pro fide Catholicâ dimicantibus, diſtribuendos curauerat) hoc illi detracto, primo ictu tranſuerberatus occubuit.

Idem Auctor lib. 6. vt Pius V. omniũ mentes ad Deum ritè colendum, ac ſuam quemque ſalutem procurandam excitaret, precatorias coronas, piaculares calculos, æreas tum cruces, tum Sanctorum imagines, ac cereas Agni cæleſtis effigies, res ad augendam piorum religionem inprimis accommodatas, plurimas varijs temporibus ritè conſecrauit. Quæ res tãtâ pietate ac veneratione ab omnibus excipiebantur, quantam ex omni memoriâ recordari nemo poteſt. Nam etſi ſalutarem illam vim rebus eiuſmodi diuinitus adiunctam à Pontificiâ poteſtate proficiſci non ignorabant, tamen propter ſingularem huius Pontificis ſanctitatẽ, neſcio quomodo ad haſce res ab ipſo potiùs quàm à ceteris Pontificibus conſecratas in dies magis ac magis affici, iiſq; munitos ſe in periculis tutiores fore exiſtimare, iam per annos fermè quadraginta cùm foris rum in vrbe conſpicimus, in quo vel ij, in quos ipſe aliquando animaduerterat, admirabile ſtudiũ pietatis in illum oſtenderunt. Verùm neque ijs religionis inſtrumentis, ſiue etiam Pontificis ſanctitati, diuinæ virtutis defuit teſtimoniũ: nam cùm tumeſcentem in Tiberim, & ex alueo, ſummo Populi Romani cum terrore, parique periculo, defluentem, vnus ex cereis illis orbiculis iubente Pio proiectus fuiſſet, confeſtim impetus aquæ reſedit.

CAPVT LXX.

De puellis canis.

LOcutus Theodoretus in Philotheo, ſeu hiſtoriâ religioſâ de S. Iacobo Niſibeno eremitâ: Veniebat, inquit, in Perſidem, viſurus plantas veræ religionis, & ei quam erat curam adhibiturus. Cùm is autem fontem tranſmitteret, puellæ quædam, quæ pannos lauabant, & veſtes pedibus emundabant, ne nouum quidem, & qui decentem præ ſe ferebat grauitatem, ſunt reueritæ habitum; ſed exuto pudore, & perfrictâ facie, & impudentibus oculis diuinum hominem aſpiciebant, neque capita operientes, neque veſtes, quas ſuccinxerant, demittentes. Hoc cùm ægrè tuliſſet homo Dei, & vellet Dei virtutem in tempore oſtendere, vt facto miraculo liberaret ab impietate, fontẽ quidem eſt execratus, & fluẽtum confeſtim euanuit. Puellas quoque eſt execratus, & impudentem earum iuuẽtutem caſtigauit, canis ante tempus inductis, & ſermonem factũ eſt conſecutum, mutatuſque eſt nigror pilorum, & ſimiles euaſerunt nuper plãtatis arboribus, quæ vere circumtectæ ſunt folijs autumnalibus. Eæ autem cùm ſic ſenſiſſent ſupplicium (nam & fontis fluenta effugerant, & ſua inuicem capita intuẽtes, videbant repentinam illam mutationem) curſu ad vrbem contenderunt, renuntiaturæ illud quod acciderat. Illi autem cùm accurriſſent, & magnum Iacobum offendiſſent, rogauerunt vt iram compeſceret, & ſupplicium remitteret. Ille autem non diu cunctatus, Domino quidem preces obtulit, fluenta autem rurſus ſcatere iuſſit. Illa verò mox rurſus è ſuis emanarunt penetralibus, Iuſti deriuata nutibus. Illi autem cùm hoc impetraſſent, petebant vt filiarum quoque ſuarum crinibus color

ſuus

Digitized by Google

ſuus redderetur. Aiunt autẽ eum hoc quoque conceſſiſſe, requiſiſſe autem puellas quæ illam acceperant diſciplinam, & quoniam non venerunt, reliquiſſe ſupplicium documentum temperantiæ, & argumẽtum moderationis,& diuinæ virtutis perpetuum & euidens monimentum. Tale eſt noui huius Moyſis miraculum, quod quidem non factum eſt virgæ percuſſione, ſed operationem accepit ligno Crucis. Ego autem præter miraculum, valdè quoque miror manſuetudinẽ. Neque enim vt magnus Eliſeus impudentes illas puellas vrſis tradidit immanibus,ſed quadam innoxiâ diſciplinâ,& quæ decoris patum habebat, viſus,pietatem ſimul docuit & moderationẽ. Hæc autem dixi, non vt Prophetam ſæuitiæ accuſem (abſit vt adeò inſaniam) ſed vt oſtendam, quòd cùm eamdem haberet virtutem, ea effecit quæ congruebant Chriſti manſuetudini, & nouo Teſtamento.

CAPVT LXXI.

De lapide ſponte contrito.

IDem Theodoretus de eodem S. Iacobo ſcribit: Cùm aliquando vidiſſet Iudicem Perſam iniquam tuliſſe ſententiam, quemdam maximum lapidem, qui propè ſitus erat, execratus, iuſſit eum côteri & diſpergi, & illius iniquam arguere ſententiam. Lapide autem ſtatim comminuto in particulas innumerabiles, conterriti fuere qui aderant. Horrore autem plenus iudex, reuocauit quidem priorem, alteram autem iuſtam tulit ſententiam. Et hîc quoq; ſuum Dominum eſt imitatus, qui cùm vellet oſtendere, ſe ſua ſponte ac lubentem ſubire paſſionem, & facilè, ſi voluiſſet, puniſſet ſceleratos, non eis intulit ſupplicium, ſed ficum inanimam verbo arefaciens, ſuam oſtendit virtutem. Hanc ipſe quoque imitans clementiam, non punijt iniuſtum iudicem, ſed ictu lapidis illum docuit iuſtitiam.

Auctor quæſtionum ad Antiochũ huiuſmodi queſtionem inter ceteras proponit: Si ſanctus aliquis vir *παιδείαν ἢ τιμωρίαν*, caſtigationem aut pœnã, aut dæmonẽ aut mortem, aut aliam quampiã animaduerſionem immiſerit in dominum, aut in ſubſtantiæ ſuæ facultates, aut in liberos alicuius immiſerit, poteſtne ille homo, inuocato alio Sancto, allaborare vt effugiat ſententiam maledictionis à priore Sancto latam. Senſus eſt, num, ſi quis Sanctus alicui maledixerit, liceat, imploratâ ope alterius Sancti, maledictionis iaculum declinare. Reſpondit Auctor: Si ſanctus ſit ille vir qui pœnam maledicendo im miſit, euidens eſt id voluntate Dei ab illo factum; & quis de cetero eſt qui conſilium Dei diſſoluere queat? Neque ipſi Sancti aliquando inter ſe digladiantur, memores vinculi charitatis quo copulantur: neque ignorant, Deum non exauditurum preces Sancti, qui precibus preces alterius Sancti irritas reddere tentet. Neque enim congruit Deum, vt alium ex ſuis famulis affligat, alium recreet. Quare inceſtuoſum illum Corinthium idem Paolus qui ligauit, etiam ſoluit. Et in veteri Teſtamento Elias cælum ne plueret clauſit, idemque Elias iterùm aperuit, quamuis Deus tunc haberet ſeptem millia Sanctorum qui genua coram Baal non incuruauerant. Rurſus cùm Iob ab amicis ſuis contumeliâ affectus fuiſſet, voluit Deus vt ipſe illis hoc delictum condonaret, dicens: *Ite ad ſeruum meum Iob, & orabit pro vobis*. Et quemadmodum ex ſanctis Angelis alter alteri non aduerſatur, ita & de ſanctis hominibus ſtatuendum eſt. Hæc Auctor ille. Si tamen contingeret, aut contigiſſet, prout non dubito contigiſſe, vt Sanctus quiſpiam diras alicui ab alio Sancto immiſſas tolleret, vel ſuſtuliſſet, id non niſi Deo, ipſoque adeò Sancto volente fieri, aut factum eſſe, vt hac ratione vtriuſque Sancti meritum apud Deum inclareſceret, cùm minoris virtutis non ſit, à maledictionis pœnâ ſoluere, quàm eidem ſubiacere, quod optimè obſeruat Gretſerus.

CAPVT LXXII.

De coruo ſe lacerante.

DE ſancto Coenigino hæc litteris mandata ſunt in eius Vitâ: Puer (ſermo fuit de filio cuiuſdam Reguli ægrotante) cùm lac concupiſceret, vit Dei ceruam de monte ad cellam iubet venire, cuius lac in vſum infantis fecit mulgeri; ſed coruus veniens munus lactis cum vaſe effudit. Quod Dei famulo valdè diſplicuit, eique dixit: Noë in arcâ inobediens extitiſti, mihi in hoc diſplicuiſti, ideoque dico tibi, vade nunc quidem, ſed in die natalitij mei hîc requiem non habebis. Quod & nos (en teſtem oculatum) oculis impletum cernimus. nam per tres dies Patris Coenigini ales illa non tantùm ciuitati non valet proximare, ſed etiam in vertice montis ſe lacerare non ceſſat.

CA-

CAPVT LXXIII.

De incorruptis panibus.

DE ſancto Bernardo hęc ſcribũtur lib. 4. Vitæ c. 4. Tam multis guſtata eiuſmodi benedictio (Bernardi) reddidit ſanitatẽ, vt ſolius Dei, cuius hęc virtute fiebant, poſſent notitiâ comprehendi. Vidimus in Meldenſi territorio militem deuotiſſimas referentẽ gratias viro Dei, quòd ad primum guſtum panis ab eo benedicti plenam receperit ſoſpitatem à febre quartanâ, qua ſic grauiter laborauerat mẽſibus fermè decem & octo; vt in horâ acceſſionis quaſi freneticus, nec matrem agnoſceret ſuam. Virum quoque venerabilem Gerardum Lemouicenſem Epiſcopum teſtantem audiuimus, iuuenem quemdam de familiâ ſuâ lethaliter in capite ſaucium, cùm iaceret ſpumans, & impos mentis, immiſsâ ſibi in os buccellâ panis, quem benedixerat homo Dei, tam celerem ſenſiſſe virtutem, vt incolumis ſurgeret ipsâ horâ. Neque illud tacendum, quòd ipſam quoque ſubſtantiam panis ab omni corruptionis iniuriâ eadem benedictio vindicabat, adeò vt plures viderimus, qui per ſeptẽnium & vltra eoſdem ſeruauerant panes; nec colore, nec ſapore mutato. Ante hos paucos dies venerabiles Abbates Gerardus & Henricus de Suediæ partibus veniẽtes, dum ſuper his conſerremus, teſtati ſunt nobis, panem ante vndecim annos eius benedictione ſignatum manere apud ſe adhuc penitus incorruptum. Nec diſſimilem apud aliquos noſtrûm vſque hodie nouimus, & apud alios multos credimus eſſe repoſitum.

Mox ſubiungit memorabile exemplum de Eskillo Archiepiſcopo Londenſi in Daniâ. Nam cùm à S. Bernardo panem benedictum poſtulaſſet, eumq́; quò diutiùs duraret, recoqui in furno iuſſiſſet, reprehenſus eſt à ſancto Bernardo quaſi modicæ fidei. Itáne, aiebat, non poterit benedictio ipſum panem magis quàm recoctio conſeruare; & non acquieuit benedicere illum (bis coctum) ſed communem ſibi panem præcipiens exhiberi, benedixit, & dixit: Ecce nunc tolle tecum, nihil deinceps de corruptione ſollicitus. Tulit, & ad ſuos per multa quidem proſpera rediens, vſque hodie gloriatur fidei ſuæ defectum euidentiſſimâ rei veritate conuinci. Confeſſus eſt etiam nobis de pane quem retulit, quòd nunc vſque, cùm iam tertius annus tranſierit, illæſum ei beati viri fides & benedictio cuſtodiuit.

CAPVT LXXIV.

De incorruptione aquæ Baptiſmalis.

EXperientiâ compertum eſt, aquam per verbum Dei & per Eccleſię ſanctorumq́ue hominum orationes conſecratam & ſanctificatam, longo tempore aliquando incorruptam perſeueraſſe, & adeò puram limpidamq́ue perſtitiſſe, ac ſi iam tum primùm ex puriſſimo & limpidiſſimo fonte hauſta fuiſſet. Ex quo euentu Græci olim Latinis calumniam ſtruxerunt, aſſerentes eos rectâ fide carere, quòd aqua benedicta apud ipſos non duraret incorrupta. Ceterùm hoc falſum eſſe, demonſtrat Manuel Caleca, præſertim ſi loquamur de aquâ Baptiſmali, quæ non modò per anni circulum incorruptionis expers manet, ſed & longè diutiùs, vt & illa quam quiſque ex fonte Baptiſmatis acceptam ſecum domum defert; quæ etiam ſemper fit limpidior, inquit Caleca; quod & ipſum experientia docuit. Argumentum autem nobis eſt, quòd & in vino (benedicto) quamuis craſſioris materiæ ſit, idem cõtingat, vt ait idem Caleca. Memorabile huius rei exemplum extat in libro Reformationis Stiriacæ edito à R.D. Iacobo Præpoſito Steynizenſi. Nam cùm Cõmiſſarij, quibus hæreſeos expellendæ cura commiſſa erat, veniſſent VVeiſſenfelſiam, reperierunt in templo ſancti Leonardi Baptiſterium clauſum, plenumq́ue aquâ, prout ante 29. annos à Catholico Sacerdote impletum, conſecratũ & occluſum fuerat. Cumq́ue Epiſcopus Baptiſterium reſeraſſet, apparuit aqua illa tam pura, munda & limpida, ac ſi tum primùm ex illimi ac puriſſimo fonte fuiſſet hauſta. Quod ſpectaculũ non modò Epiſcopũ, ſed & totum circumſtantem populum in magnam admirationem rapuit. Memorabilius aliquid affert Gretſerus noſter ex relatione quadam de Reginẽſium in Liuoniâ ad Lutheraniſmum defectione, vbi conſtantia quarumdam Monialium mirabiliter enituit, ex quibus vna, nomine Anna Netken, aquam benedictã quadraginta integros annos puram protſus ac illibatam conſeruauit, & per eamdẽ multis ſalutem attulit, non ſine hæreticorũ admiratione ac fremitu. Sed iuuat ipſius relationis verba apponere. Eadem induſtriâ ſimul per quadraginta annos theſaurum ſpiritualem, aquam benedictam conſeruauit, cuius aſperſu potuq́ue omne ægritudinis genus pauperum Lotauorum, ad eam gregatim accurrentium, perſanabat. Accidit quadam vice, vt cùm Moſchus Liuoniam propè totam ſubiugaret, milites præſidiarij caſtra

meta-

metarentur intet Rigam & Dunamuntam, vnumq́ue ſecum haberent à dæmone obſeſſum & agitatum. Vocantur leuamen allaturi Miniſtri: veniunt, multa tentant, ſed nihil proficiunt, & abſcedunt. Hoc animaduertens quidam Monachus, qui è Monaſterio ſuo pulſus ab hæreticis, aliam vitæ ſuſtẽtandæ rationem non inuenit quàm merendo ſtipendia, dixit in circulo ad ſocios, ſe, ſi copiam cuiuſdã rei haberet, omnino energumenum ſanaturum. Quidnam hoc eſſet, percontaptur diligentet. Reſpondet, aquam benedictam. Vbi hæc inuenietur? inquiunt. Mittite, ait, poſtulatum ad Annã Netken, obtinebitis. Nil morati, legatum deſtinant ad monaſterium, aquam benedictã obnixè petituri. Atqui virgo verita hæreticorũ impoſturas, iuuenem primò aſperiùs excepit, deinde illo preces ingeminante, ſeriem negotij explanante & inſtante, aquam concedit, quę vt aſperſa ſuper energumenum fuit, illicò eum ab omni infeſtatione liberauit. Miniſtri de tãto euentu certiores facti, duos ex ordine ſuo ad Annam deſtinant: qui cùm multa fruſtrà de fide cum illâ exegiſſent, ſeriò mandant, vt aquam benedictam veluti rem ſuperſtitioſam effundat. At illa, Vos, inquit, mihi aquam non dediſtis, idcircò nec accipietis. Nihilominùs præceptum vrgentes, & multùm indignantes, interrogauit Anna, vnde putarent huic aquæ tantã virtutem & energiam ineſſe. Accipite vos, inquit, aquam naturalem, & eam veſtris conceptis verbis benedicite, atque prope hanç meam ritu veteri benedictam collocate. Mendax ſim, ſi non veſtra aqua intra paucos dies putrida fœteat, & corrupta, cùm ego hanc meam ab annis iam inde quadraginta ſeruem, & nihilominùs pura ſemper ſit, limpida & incorrupta. Quæ veſtra igitur eſt ſententia? vndénam putatis id prouenire? Reſpondẽt illi: Quia arcana verba ſuper hanc aquam recitata ſunt. Tum illa: Salua res eſt. Vos arcana hæc verba non habetis, idcircò aquam hanc conſecratam mihi non accipietis, quia talem ipſi facere non poteſtis. Hoc accepto reſponſo, Miniſtri fremere ac frendere, ac tandem alter ad alterũ, Apage, inquit, quantum negotij in vnâ muliere? Prædixi tibi anteà, malum eſſe cum hac feminâ diſputationem ingredi. Abſiſtamus. Atque exinde nihil vnquam ab eis moleſtiæ habuit Anna de aquâ benedictâ. Hæc Relatio illa.

Aquæ benedictæ ſine corruptione perſeuerantis locupletiſſimũ inſuper teſtem habemus S. Chryſoſtomum ita ſcribentem. Idcircò in hac ſolemnitate (Epiphaniæ, quã Græci μέγαν ἁγιασμὸν celebrãt) ſub mediam noctem omnes ὑδρευσάμενοι, cùm aquam (benedictam) acceperint, domum latices referunt ac recondunt, & per integrum annum conſeruant. Vtpote quòd hodiernâ die ſanctificatæ ſunt aquæ (per Baptiſmum Chriſti in Iordane) fitq́ue miraculum euidens, dum nihil temporis longinquitate aquarum illarum natura vitiatur, ſed integro anno, atque adeò biennio & triennio ſæpè, quæ hodie fuit hauſta, incórrupta & recens permanet, ac poſt tantum temporis cum iis quæ nuper fuerint è fontibus eductæ, certat.

IOANNIS EVSEBII NIEREMBERGII EX SOCIETATE IESV

DE MIRIS ET MIRACVLOSIS NATVRIS IN TERRA HEBRAEIS PROMISSA

LIBER VNVS.

STVDIVM ſacrarum Litterarum ſucceßiuis inter philoſophandum horis vſurpabam, nec implacidè naturalibus diuina commiſcebam. Atque vt penitiùs intellectum ſacrorum librorum compararem, ex Palæſtinæ & Ieroſolymitanæ vrbis enarratoribus exſpiſcabar multa. Inter hos Auctores euoluendos plurima naturæ miracula, pluresque miraculoſas naturas obſeruaui: atque pretium alicuius operæ duxi, ſi naturali hiſtoriæ appenderem, quæ aut mira aut miraculoſa occurriſſent. Certè præter iucunditatem, communem admirandorum cenſum, nonnihil etiam præſtabit ſacrarum rerum intellectui, & noſtræ Religionis fidei, quam S. Lucianus Martyr ex mirabili rupe Golgothanâ diſertißimâ confirmauit oratione, quare non omnino ingratæ erunt hæ hiſtoriæ, quas ſcilicet aggeßi, non digeßi: diu enim in hac operâ morari non opus erat, quæ etiam diffuſo agmine fortaße placebit. Satis eſt mutuaſſe omnia ex probatißimis Auctoribus mirificè conteſtantibus, quorum non tantùm narrationes, ſed libenter excerpſi verba. Multa hic ex Ioſepho, Nicephoro, Salignaco, Bredembachio, Adrichomio, Radziuilio, Cotouico, & alijs diligentißimis Scriptoribus, antiquis recentibuſque.

CAPVT PRIMVM.

De ortu Iordanis.

IGNOTA diu nobiliſſimi amnis natalitia exhibeo, quæ Plinius etiam ignorauit. Phiala dicitur ſiue Phiale, corruptè Syala, fons ex quo Iordanis fluuius, vt Ioſephus & Hegeſippus teſtantur, ducit originem, qui quidem ſitus eſt in regione Trachonitide, non longè à viâ quà à Cæſareâ Philippi ſeu Paneade, inter Orientem & Auſtrum, in Trachonitidem aſcenditur; à quâ ciuitate ad centeſimum vigeſimum ſtadium, ſiue quindecim mille paſſibus diſtat. Et propriè quidem à rotunditate Phiala dicitur, totæ ſpeciem præſerens. Eſt autem fons hic imperſcrutabilis profunditatis, ac ſemper intra ſua labra cohibet vndam, perpetuâ aquâ plenus, nec vmquã deficiens, nec vmquam exuberans, ſed quantum aquæ ſcaturigine inijcitur, tantum per abditos ſubterraneos meatus in Dan ſiue Paneadem fontem Iordanis eijcit atque tranſmittit. Multo tempore ignoratum fuit hoc eſſe Iordanis principium, quod tandem à Tetrarchâ quondam Trachonitidis Philippo hac arte deprehenſum eſt. Is namque miſſis in Phialam paleis, inuenit eas apud Panium in fontem Dan redditas, vnde anteà fluuius Iordanis naſci credebatur. Idipſum poſteà & ab alijs ſimili praxi ſæpiùs probatum eſt. Sarraceni hoc ipſum fontis nomenclaturâ indicant. nam eum *Medan*, hoc eſt aquas Dan vocant: מי *me* ſiquidem linguâ illorum, quæ Hebraicæ affinis eſt, aquas ſignificat. A quo quidem numine & ampliſſima adiacens ei

regio appellatur Campeſtria, & planicies Medan. Porrò ſunt qui locum hunc à Marthæo Magedan, & à Marco Dalmanuthæ appellari putant.

CAPVT II.

De Iordane flumio.

IOrdanis, Hebraicè *Iarden*, maximus & amœniſſimus totius Palæſtinæ fluuius, eſt vtriuſque Teſtamenti Scripturis celeberrimus. Qui præterquam quòd è fonte Phialâ, in Trachonitide regione ſito (vt nuperrimè declarauimus) primam ſuam ſumat originem, ad radices montis Libani, quarto, inquit Hieronymus, à Cæſareà Philippi ſeu Paneadis milliariu, ex duobus fontibus haud procul à ſe diſſitis, *Ior* ſcilicet & *Dan* (qui Danus Paneas, & Paneus dicitur) bicornis erumpit: quorum prior in fluuiū Ior, alter in fluuium Dan (ad quem olim Saladinus caſtra locauit) mox deriuatur. Hi ante portam Cæſareæ Philippi in vnum confluentes, vt aquis ita vocabulis coniunctis, Iordanis, qui minor vocatur, & nomen & fluuium efficiunt. Hinc regiones perquam amœnas præterlabens, poſt longos quos facit circuitus, Trachonitidem ab Ituræâ & Galilæâ ſuperiori ſeparando, poſtquam vrbem Seleuciam à ſiniſtris alluit, in vallem quamdam inter Cæſaream Philippi, & mare Galilææ medio loco ſitam, influens, ſtagnum facit latitudinis triginta & longitudinis ſexaginta ſtadiorum, quod aquæ Meron & Samachonitis lacus nominatur. Inde lacum hunc tranſgreſſus, & oppido Aroſeth gentium à dextris ſalutato, curſum ſuū verſus Orientem flectit, & fontibus aliquot auctus, centum viginti alijs prætetitis ſtadijs, inter Capharnaum & Corozaim, nobiles Galilææ ciuitates, quas aquis ſuis allambit & ditat, in mare Galilææ ſeu lacum Genezareth, qui, iuxta Plinium, ſedecim millia paſſuum longus eſt, latus verò ſex millia paſſuū, latè ſe diffundit: Huc mare medium tranſemenſus, ad aurorā auream Iuuis templum e longinquo proſpicit, & ab Occidente Torrentis Ciſon, ab Oriente autem fluuij Iaboc vberrimis auctus aquis, deinceps Iordanis maior appellatur. Tum Peræam à Samariâ, & Moabitidem à Iudæà regiones diuidens, Conuallem illuſtrē, quæ à lacu Geneſareth ad Aſphaltiten vſque ducentorum triginta ſtadiorū longitudine patet, mediam ſecat, variaſque tum vrbes, tum pagos, & à Solis ortu campeſtria Moab, ab occaſu palmiferos Ierichuntis agros ſuis fluentis irrigando fecundat, & præter minores aliquot fontes, Dibō, Iezrael, Taphuę, Carith, & Eliſei fontium, torrentium, & Iazer & Arnon fluminum recipit. Arnon fluminum aquis in ſe receptis, poſt multos circuitus, ac ſinuoſos flexus, tandem iuxta prędicti Arnonis oſtiū, velut inuitus, inquit Plinius, in Mare mortuum ſiue lacum Aſphaltiten dirum naturâ delabitur: cui commixtus, & nomen amittit, & limpidiſſimas eximiæ dulcedinis, & ſaluberrimas laudataſque ſuas aquas perdit, peſtilentibus mixtas. Quas vbi piſces, quibus Iordanis abundat, guſtauerint, illicò aut renatant, aut moriuntur. Poſtremò & peſtiferum hoc mare latum centū viginti, longum ducentis triginta ſtadijs, medium præterlapſus, breuique ſpatio egreſſus, in horrendâ quadam terræ voragine atque abyſſo abſorbetur. Vniuerſa verò Iordanis longitudo, quā ab ortu ſuo ſub monte Libano vſque ad deſertum Pharan ſe extēdit, centum circiter milliatia conficit. qui toto hoc decurſu ex vtraque ſui parte latis, amœnis, argilloſis & vberrimis campis cingitur, illique vtrimque multis & altiſſimis montibus ſibi inuicem ſuccedentibus & cohærētibus circumdatur. Eius eſt naturæ hoc flumen, quòd ripas aluei meſſis tempore impleat, quod factum eſt in Iſraëlis tranſitu, vt VVolphangus VVeiſſemburgius ſcribit. Atque in his quidem campis ſeu Iordanis campeſtribus, quæ ætate Hieronymi à Palæſtinis Hebræo vocabulo *Aulon* vocabantur, nobiles hæ viſebātur vrbes, Tiberias, Scythopolis, Salem, Iericho, & aliæ multæ. Sed & innumeri hîc erant pagi, prata virentia, peramœna prędia, horti, arundineta, carecta, arbuſta, & ſaltus in quibus morabantur leones, timidi damæ, ceruique fugaces, deniq; omne ferarum genus. vnde etiam ſecundum literā illud Prophetæ intelligi poſſet, Aſcendit leo de Iordane. Hunc fluuium primò Iſraëlitæ, poſtea Elias & Eliſeus, aquis eius miraculosè diuiſis, ſiccis pedibus tranſierūt. In eodem Naaman Syrus Eliſei iuſſu ſepties ſe lauans, à leprâ purgatus fuit. In eodem fluuio Chriſti Præcurſor Ioannes Baptiſta, confluentes ad ſe vndique Iudęos, ſua confitentes peccata, baptiſmo pœnitētiæ baptizauit. Inter alios verò & ipſe Ieſus à Ioanne hoc flumine baptizatus, mundiſſimæ carnis ſuæ contactu eius fluenta ſanctificauit, illiſque atque omnibus totius mundi aquis regenerandi virturem indidit. Quo facto ipſe primùm ſuos diſcipulos, deinde per eos multos alios plures quàm Ioannes ex Iudæis ibidem baptizans, Baptiſmum in remiſſionem peccatorum promulgauit. In cuius rei memoriam Chriſtianis peregrinis & accolis ſolemne eſt, vt corpora & veſtimenta ſua in Iordanis aquis abluant. Ait tamen Clemens, Pe-

rrum

trum dumtaxat à Chriſto baptizatum, à Petro reliquos. Hactenus Chriſtianus Adrichomius.

CAPVT III.

De arundinetis Iudææ.

INnaſcūtur Iordani ſalix, nigra myrica, vitex, & multa arundinum genera, quæ Arabibus ad varios vſus ſeruiunt. Etenim ex vno genere iacula, rela, & leues lanceas conficiunt; ex alio genere ſagittas quinq; aſprorum pretij, quibus vix alij quàm ſatrapæ vtuntur: aliud genus diligenter legūt in alium vſum, nam Turcæ, Græci, Armeni, Arabes, Perſæ, Iudæi, Ægyptij auium pennis in ſcribendo non vtūtur, ſed hac arundine, elegiā nuncupatā, ſcribunt. Eam priùs in Athon montis nuis obſeruaueramus, Belonius inquit.

CAPVT IV.

De Panio antro.

PAnium antrum, ſpecus ſiue ſpelūca eſt, licet vmbroſa, amœniſſima tamen, in altiſſimi ſaxoſique montis, qui Panius appellatur, radice ſita, vnde Dan fons Iordanis fluuij profluit, ex quā parte ſpecui ſubiecta eſt in immenſum hians terræ deuexitas, plena aquis ſtagnantibus, tam imperſcrutabilis profunditatis, vt demittentibus aliquid donec terram inueniant, longitudo nulla ſufficiat. Paulò aliter de hoc antro Zieglerus. Sub monte, inquit, excelſo Libani, in cuius latere antrum hoc vmbroſum aperitur, profundi præcipitij, vnde grauis odor exhalat. Foris ad pedes montis, & fauces antri, ſcaturiunt fontes, vnde Iarden fluuius concipitur. Naturalis Panij pulchritudo regijs opibus, & Agrippæ diuitijs magnificentiùs accurata eſt. Cui loco, alioquin celeberrimo, non parum honoris contulit marmoreum illud templum, quod in loco ei vicino, Auguſto Cæſari ab Herode ſeniore cręctum fuit. In prædictum aquæ receptaculum gentili patrioque quodam errore accolæ celebri ac feſto die congregati, victimam dæmoni neſcio cui proijcere ac immolare ſolebant, quæ mirificè, dæmonis illius aſtu & operâ, ſubitò diſparebat. Quo cùm adſtantibus perſuaderetur, hoſtiam inuiſibiliter in cælum eſſe ſublatam, ea res pro ingenti miraculo vbique celebrata fuit. Accidit autem ſub Gallieno Imperatore, dum hæc gererentur, adeſſe Romanę vrbis Senatorem, Regiā proſapiâ, opibus ac nomine clariſſimum, Aſteriū, illuſtrem poſteà Chriſti martyrem: qui cùm ſpectatores omnes miraculi huius ſtupore animaduerteret conſtringi, humanos miſeratus errores, cùm gemitu & ſuſpirio oculos ſimul & palmas ad cælum tendens, rerum omnium Deum totā fide profuſis lacrymis inuocat, vt fallacis dæmonis illis aquis innatantis præſtigias diſpelleret, ac fraude & errore tanto miſeros illos mortales liberaret. Hæc illo cum fletibus ſupplicante, confeſtim ſubnatans victima illa, quę inuiſibiliter credebatur aſſumpta, ſuperferri aquis videtur, & conſpectibus omnium redditur. Ita vnius Chriſtiani prece diabolicus tantorum ſæculorum dolus, ac longè lateque celebratum miraculū, hominumque de eo portentoſa opinio adeò ſublata eſt, vt deinceps nihil eiuſmodi in eo loco ſit factum. Euſebius lib. 7. Hiſt. Eccl. cap. 13. & Nicephorus lib. 6. cap. 14. iſta tradunt.

CAPVT V.

De aquis Meron.

AQuæ Meron ſiue Merom, quæ Hieronymo Merrom; Ioſepho & alijs Samachonitis & Semechonitis lacus, hodie autem aquæ Maron vocantur, lacus eſt triginta ſtadijs latus & ſexaginta longus, qui inter Cæſaream Philippi & mare Galilææ quaſi in medio ſitus eſt, quem Iordanis fluuius medius perfluit. Qui quidem lacus tempore reſolutionis niuiū à Libano monte defluentium valdè accreſcit ac dilatatur, at æſtiuo tēpore ex maiori parte exſiccatur. Quo fit, vt diuerſi generis herbæ, arbuſta, & arbores in ſiluam eo loci excreſcant, quæ leonibus, vrſis, pardis, alijſque feris maximè abundat, ac Regibus Principibuſque viris gratam & iucundam præbet venationem. Ad has aquas & vrbem Berothi, Iabin rex Aſor, ac alij viginti quatuor Chananæorum Reges cum peditum trecētis millibus, equitum decem millibus, curruum verò duobus,* aliàs viginti millibus, contra Iſraëlitas conuenerunt, ac caſtrametati ſunt. Quibuſcum fortiſſimus Iſraëlitarum Dux Ioſue manus conſerens, Deo adiutore primo impetu hoſtes fudit, fugauit, fugiētes per octodecim milliaria vſque Sidonem, atque adeò vſque Aquas Maſerephor, perſecutus eſt. Reges ad vnum omnes occidit, equos vniuerſos ſubneruauit, & currus combuſſit. Ioſ. 11. Ioſephus 5. Antiq. 2. Liranus in Ioſue 11. Brocardus Itin. 2. Breidembachius ibidem.

CAPVT VI.

De mari Galilæa.

MAre Galilææ ſic dictum ab adiacente prouinciâ, aliàs mare Cenereth, Ceneroth, Chenereth, Chinereth, Chénereth, & Tiberiadis, à ciuitate Tiberiade (quam ferunt illis primùm nominibus fuiſſe appellatam) necnon à terrâ continente, ſtagnum Geneſareth, atque lacus & aqua Geneſar ac Geneſarites nuncupatur. Nunc Tabariæ ab accolis vocari, notat Niger: cui aſſentitur Vitriacus. Ioſepho lib. 3. Belli c. 18. quadraginta ſtadijs in latitudine, centumq; in longitudine patet; Hegeſippo verò longiùs extenditur, & Plinio etiam latiùs, alijque aliam menſuram aſſignāt. Toto autem ambitu ſuo viginti millia paſſuum complecti, ſcribit Niger. Aqua eius dulcis, fecunda atque potabilis eſt; ſiquidem nec paluſtris vliginis craſſum aliquid aut turbidum recipit, quia ab arenoſo vndique littore circumuenitur, ac præter hoc fluuio & fonte lenior eſt, frigidior tamen paludis æquore, eò quòd non in ſtagni morem ſternitur, ſed per diffuſiora lacus ſpatia frequentiùs auris ſpirantibus agitatur. Varia autem ſunt in eo piſcium genera ab alterius loci piſcibus tam ſpecie quàm ſapore diſcreta, mediuſq; Iordane fluuio ſecatur, vt notauimus cùm de Iordane ageremus. Oppidis amœnis & celeberrimis circumſeptum eſt, Capharnao, Tiberiade, Bethſaidâ, Bethſan, Gadarâ, Tarichee, Chorozaim, & pleriſque alijs. Siluas etiam nonuullis in locis, ad auroram præſertim, finitimas habet. In nouo Teſtamento cùm nauigatione Domini, tum vocatione & piſcatione Apoſtolorum, alijſque miraculis valdè celebratur. Hic dum Apoſtoli iubente Domino in dexteram nauigij rete miſerunt, centum quinquaginta tres magnos ceperunt piſces, quo numero (vt qui omnium piſcium genera complectitur, ſicut teſtantur qui de animantium naturis ac proprietate ſcripſerunt) ſignificatū fuit, per Apoſtolicam prædicationem nobiles & ignobiles, diuites & pauperes, & omne hominum genus de mari huius ſæculi extrahendum ad ſalutem.

CAPVT VII.

De Mari mortuo.

MAre mortuū dicitur etiam mare ſalſum, ſalis & ſalinarum; Araba, quod Latinè ſolitudinis, ſeu deſerti: item mare primum Orientale, Sodomiticum, & lacus Aſphaltitis, hoc eſt bituminis: olim Vallis ſilueſtris, amœna nemora ſignificās, delicijs & fertilitate laudatiſſima, Iordaneque medio irrigua; ideoque paradiſo Domini comparabatur, quo tempore quinque Sodomorum Reges magno prælio ab Aſſyrijs ſuperati ſunt, capto etiam Lot filio fratris Abrahæ, qui eam ſibi terram, vti fertiliſſimam, non multò antè delegerat. Sed huius priſtinam felicitatem Iericho & Engaddi patrio balſamo, canniſque mellis oſtentant. Sed ait Dominus ad Abraham: ***Clamor Sodomorum & Gomorrha multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis. Deſcendam & videbo, vtrùm clamorem qui venit ad me, opere compleuerint.*** neque valuit tot ſceleribus condonandis deprecatio viri iuſtiſſimi toties repetita; iam enim & ipſe verecundabatur, ſtupebat ad illam Dei clementiam, quòd in quinque maximis vrbibus nec decem quidem iuſti inuenirentur. Igitur tentant in Angelis, quod in bruta admiſerant, & demiſſo cælitus igne, in teſtimonium cæleſtis iuſtitiæ, & exemplum poſterorū, conflagrarunt vrbes quatuor Regiæ, quarum nomina Sodoma, Gomorrha, Adama, Seboim, vnde & pentapolis nomen acceperūt. Quod nomē videtur habuiſſe; nam Segor, quæ quinta fuit, non eſt ſubuerſa. Subuerſus autem locus ille igne & ſulphure factus eſt lacus peſtilens & horribilis, cuius latitudo eſt quinque, vt alij volunt, ſex milliarium, longitudo autem iter habet quatuor aut quinque dierum. Ioſephus verò dicit, eius longitudinem eſſe quingentorum octoginta ſtadiorum ad Zoara vſque Arabiç, latitudinem verò eſſe centum quinquaginta ſtadiorum. Eſt enim quidem ipſe ſalſus & ſterilis, nimiā verò leuitate etiā quæ grauiſſima ſunt in eo fluitant, demergi autem in profundum, nec de induſtriâ quis facile poteſt. Denique Veſpaſianus, qui eius viſendi causâ illuc venerat, iuſſit quoſdam natandi inſcios vinctis poſt terga manibus in altū proijci, & euenit omnibus, tamquam vi ſpiritus ſurſum repulſos deſuper fluitare. Eſt adhuc mirabilis coloris mutatio, quę ter in dies ſingulos ſuperficiem vertit, & Solis radijs variata reſplendet. Multis autem locis vomit nigras bituminis glebas, & ſuper vndam & habitu & magnitudine tauris ſine capitibus aſſimiles natant. Ad eas autem cùm lacus exercitores acceſſerint, nacti quod aggeſtum eſt, ad naues trahunt, & quia lentum eſt, repletas eas abrumpere nequeūt, ſed quaſi religata ſcapha pendet à cumulo, donec menſtruo mulieris atque vrinâ præluatur. Eſt autem vtile non modò ad compaginem nauium, ſed ad corporum etiam curationem multis remedijs admiſcetur. Denique adhuc

huic in lacu diuini reliquias ignis & oppidorum videre licet imagines, renaſcenteſque in fructibus cineres, qui colore quidem ſunt edulibus ſimiles, ſed carpentium manibus in fumum diſſoluuntur. Aquæ ſunt ſpiſſæ, ſordidæ, fœtidæ, amariſſimæ, & ſupra alias marinas ſalſæ; in qua quod viuit nihil reperiri queat, atque inde Mortuum nominatur. Quin ſi Iordanis illuc influens piſces rapuerit, cùm augetur imbribus, ſtatim moriuntur, & pinguibus aquis ſupernatant, nihilque viuum in eo ſubmergitur. Bitumen ipſum, vnde Aſphaltites, ex imo fundo ebullit, quod vento agitante, & concretum littori appulſum, in magnâ colligitur quantitate. Reſoluitur, vt dixi, menſtruo, fitque ex eo venenum. Lacus ipſe etiamnum in modum camini infernalis perpetuis exæſtuat vaporibus, quorum halitu littora & montes vtrimque ad quinque milliaria ſterilia ſqualent. Scribit Ludouicus Romanus, aſtrui poſſe, tres eſſe vrbes, quę ſingulę in cliuo ſingulorum montium ſunt poſitæ, & circiter altitudinem trium vel quatuor cubitorum adhuc viſitur neſcio quid inſtar ſanguinis, quaſi exprimat rubicantem ceram humo admixtam. Tota circùm regio aquarum præſertim expers eſt. Appendere prætereà iuuat quæ Tertullianus canit in carmine de Sodomis:

Sic igitur cælo pariter terraq́; ſepultis,
Nec mare viuit ibi, morseſt maris illa quieti,
Quod nullus animat per anhela volumina fluctus,
Quodq́; etiam patrio numquam ſuſpirat ab Auſtro,
Quodq́; nequit proferre aliquam de gurgite gentem
Squamigeram, læuive cuti vel cortice ſeptã,
Vel criſpam concham, aut duplici compagine clauſam.
Solùm illic propria mentitur fruge bitumen
Exuſti fuligo maris, quod viuidus ardor
Subter ſtagna coquens, de ſulphuris & ſalis æſtu
Temperat, inq́; picem dat terra hærere marinam.
Inuehitur proprio cũ tẽpore pingue cremata
Virus aqua, ſpumiſq́; cutis ſuper æquora nigra
Texitur. Appellũt, queis eſt ea captio mercis:
Adclinant leues laterũ libramine lembos,
Vt ſemel impoſitam doceant conſcendere venam.
Nam ſe ſponte leuans adnabit mercis ad ora
Nauigij, pretiumq́; dabit pro munere largo,
Ni plaga contigerit, quam menſis fœmina veſtit.
Ecce aliud monſtrũ pelagi de clade notatur.
Cuncta illic immiſſa natant, natura receſſit
Mergendis data corporibus; ſi denique teſta
Luciferam narem inſiſtens, quà ſpiritus igni eſt,
Velificauit apex, flammæ ſi flamma perempta eſt,
Ibit ſubter aquas deſtructio naufraga lucis.
Hæ Sodomũm & Gomorũm ſignata in ſæcula pœna
Gẽtibus iniuſtis, queis pectora dura timorem
Deſeruere Dei, de cælo iura tueri,
Inq́; vnum rerum Dominũ ſpectare docebunt.

Hoc vltimum à nemine alio antiquorum notatum reperi. Ego olim ad mores torſi his iambis:

Nec mortuum lumen Mare feret mortuum.
Sed ſoſpite face nauigat teſtacea
Nauis ſecundè, naufragans caligine.
Tranquillitas eſt tota, lucis columitas.
Vt tota tempeſtas, tenebræ ſunt nigræ.
Sit prona credenti fides, certũ haud mihi eſt,
Niſi fictilis lembus caro ſit, facula mens;
Eſt mare voluptas mortuum. Mens luceat
Salſis periclis ſoſpitans Dioſcoros,
Ne naufragemur æſtibus cupidinum.

Idem fortaſſe accepit Munſterus à Tertulliano, dum de Mari mortuo dixit: *Lucerna ardens ſupernatat, extincta mergitur.*

CAPVT VIII.

De linguâ Maris mortui.

LIngua Maris mortui dicitur, vbi Iordanis egreditur Mare mortuum, ſed paulò pòſt ſubterraneis & ſecretis quibuſdam meatibus terra abſorbetur, atque inde in marium aliquod euoluitur. Hæc ita ſe accepiſſe à Saracenis, refert Brocardus, atque alij etiam teſtantur.

CAPVT IX.

De puteis bituminis.

PVtei bituminis erant in agro Sodomorum ante ſubuerſionem & iuſtitiã Dei: mox verò, Sodomis deletis, lacus ibi, quem à ſcatenti bitumine Aſphaltitem dixere, repentè extitit. Sed ait Brocardus: *De quo legimus in Geneſi, Vallis ſilueſtris habebat multos puteos bituminis, hi putei vſque in hodiernum diem cernuntur in littore eius habentes ſinguli pyramides erectas.*

CAPVT X.

De fonte Eliſei.

FOns Eliſei ſcaturiens è pede montis Quarentanæ, fluuium generat vberrimum & amœniſſimum, cuius aquas inſalu-

bres antè & amaras ad preces ciuiũ Iericho, lagenam fictilem ſalis plenam, ait Ioſephus, in profluentem aquam mittens ſanauit, & ſaluberrimas fecit Eliſeus. Illius aquas Archelaus Toparcha, Herodis filius, deduxit in riuos plures ad irrigationem campi, pratorũ, palmarum, cannarum mellis, & hortorum Iericho. Illius aquæ fluunt, ait Brocardus, iuxta locum Galgalæ, & illicò in tantum ſuccreſcunt vt impellãt magna molendina, ſed poſteà in riuos ſectæ, hortos & prata irrigant vſque Iericho, & infra, & ibi tandem influit in Iordanem. Iuuat tamen ex Ioſepho lib. 5. de Bello Iud. c. 4. integram narrationem edere. Ad ipſam, inquit, Iericho largiſſimus fons eſt, irrigandiſque aruis vbertimus, iuxta veterem ſcaturiens ciuitatem, quam Ieſus Naue filius Hebręorum ductor primam in Chananæorũ terrâ bello poſſederat. Hunc ſontem aliquando ferunt non ſolùm terræ atque lignorum fructus, ſed etiam feminatum partum obtundere ſolitum, cunctaque pariter morbo ac peſte corrumpere. Poſteà verò manſueuiſſe, contraq; ſaluberrimum ac feraciſſimum eſſe factum ab Eliſeo quodam Propheta, qui Eliæ notus fuerat atque ſucceſſerat. Receptus enim hoſpitio ab Ierichuntis habitatoribus, quòd humaniores eos expertus erat, ipſos & omnem illam regionem perpetuâ gratiâ remuneratus eſt, progreſſuſque ad fontem, lagenam fictilem ſalis plenam in profluentem aquam miſit; iuxta deinde ad cælum dexteram tendens, fontiq́ue immergens blanda libamina, ipſum quidẽ precabatur, vt fluenta leniret, ac dulciores aquarum venas aperiret; Deum verò, vt ſecundioribus auris flumina temperaret orabat, tamq́ue vbertatem fructuum, quàm ſucceſſionem prolis daret indigenis, nec eorum genitrices filiorum aqua deficeret quoad manaret. Ad has preces ex diſciplinâ manibus quoque multa operatus fontem immutauit, & qui anteà cauſa erat luis, orbitatis ac famis, idẽ victus ac fecunditatis auctor eſt effectus. Denique rigationis eius tanta potentia eſt, vt ſi attigerit modò terram, ſapidior fit aquis diu perſeuerantibus. Vnde eo quæ largiùs abutuntur, exiguum emolumentũ habent, quæ verò parcius, plurimum. Amplius tamen quàm ceteri fontes ſpatium rigat, & ſeptuaginta quidem ſtadijs longam, viginti autem latam planiciem permeat. Optimos autem in eà paradiſos ac denſiſſimos educat palmarumq́ue irriguarum genera, tam ſapore quàm nominibus varia, quarum pinguiſſimæ calcibus preſſæ plurimum mellis emittunt, non multũ alio melle deterius, quamquam & mellis altrix eſt illa regio, & opobalſami ferax, qui omnium cariſſimus eſt fructus ibi naſcentium. Itemq́ue Cyprum mirabalſamum gignit; vt qui diuinum eſſe illum tractũ dixerit, non errabit, vbi & larga & opima generantur quæ ſunt cariſſima. Sed nec in alijs ei fructibus aliqua facilè toto orbe regio certauerit, adeò multiplicatum quod ſatum eſt reddit. Cuius rei cauſa mihi videtur eſſe aquarum vis læta, & aëris calor, cùm hic prouocet quæ nata fuerint atque diffundat, liquor autem firmis ſingula radicibus ſtringat, viteſq́ue ſuggerat ęſtiuo tempore, quo ſic peruſta eſt illa regio, vt nihil facilè procedat ac pullulet: aqua tamen ſi ante Solis ortum hauriatur, auræ ſpiritu refrigeſcit, naturamq́ue contrariá aëri ſumit, hieme verò contepeſcit, eaq́ue merſis mitiſſima efficitur. Tanta eſt autem cæli temperies, vt quo tempore in aliâ Iudææ regione ningit, lino illic tantùm indigenæ veſtiãtur. Ceterùm P. Nicolaus Hue, Carmelitanus excalceatus, in Itinerario ſuo ſcribit, Eliæ fontem ſiccum eſſe, niſi accedat aliquis Carmelitanus Frater, tunc affirmat manare & exundare ad præſentiam eius.

CAPVT XI.

De floribus Ierichuntinis.

PRope hunc fontem arbores creſcunt inſtar prunorum ſpinoſæ, in quibus tamen flores naſcuntur, quos roſas Ierichuntinas vulgus appellat, mirãdi effectus. Nocte enim natalitiâ noſtri Saluatoris paulatim hiant, atque inde ſe recludunt, licet ſiccæ ſint & aridæ, in teſtimonium virginei partus, vt credere licet. Hæc ſcribunt Saligniacus & Adrichomius. Sed Bilonius lib. 2. Obſeru. c. 86. ſeueriùs cenſet. Peruenimus, inquit, in pagum vbi aliquãdo Iericho fuit, nunc verò turris quædam quadrangula ſupereſt, columbario vix firmior. Stirpes per hanc planiciem naſcentes in memoriam reuocarunt puſillam illam plantam, quam nonnulli impoſtores Roſam Ierichuntis appellarunt, quę radice aquæ impoſita ſeſe explicans, ſatis tolerabilis impoſturæ prætextum dedit, vt admirationem ſpectantibus inducerent, affirmantes, eam in Vigiliâ Natiuitatis Dominicæ dumtaxat aperiri, vel mulieribus partus difficultate laborantibus. Qui illius naturam ignorantes, alio tempore non poſſe aperiri exiſtimant, falluntur. Argumentum ſumpſerunt ex ſacrâ Scripturâ, quæ habet, *Sicut plantatio roſæ in Iericho*, cùm tamẽ de vulgari roſâ rubrâ ſiue carnei coloris ſit intelligendum; nam hæc apud Iericho non naſcitur, ſed in Arabiæ deſerto maris Rubri littore, per arenas naſcentem

iam

Digitized by Google

iam obſeruaueramus. Non minùs hallucinati ſunt alij, qui illius iconem pro amomo exhibuerunt, cùm nihil ſit minus.

CAPVT. XII.

De Engaddi & fonticulo Ieſu.

ENgaddi, quę & Engadda Ioſepho, priùs dicta Aſaſonthamar, id eſt vrbs Palmarum, eò quòd floreret palmis & balſamis. Inhabitarunt quondam Amorrhæi hanc vrbem, quos interfecit Codorlahomor. Iuxta eremū Cades ſita eſt in montibus, quorum horrida ſanè & admiranda diſpoſitio eſt. Nam cùm altiſſimi ſint, & ipſæ rupes præruptæ promineant, & quaſi ruinam minentur, ita tranſeuntes perturbāt, dum ſibi quiſque timet, ne in ſe & ſubiectas valles concidant. Ager olim egregius gratiſſimum ſpirans odorem, multitudine arbuſtorum, & aliarum odoriferarum herbarum, maximè balſami, ſecundùm quoſdam, quæ eo loci vbertim naſci dicunt. Sunt autem balſama arbuſculæ vni omnium terrarū, iuxta Plinium, falsò tamen, Iudææ quondam conceſſæ, quas vineas Engaddi Salomonem in Canticis nominare dicunt, quarum frutices ſi acuto vitro, lapide oſſeiſve cultellis incidantur, ſtillant ſuccum pretioſiſſimūm eximiæ ſuauitatis, quem opobalſamum vocant, præfertur[que] omnibus odoribus. Hunc hortum, ſeu vineas balſami tempore Herodis Magni Cleopatra Ægypti Regina, concedente Antonio vel amatore vel marito, inuidens tantam felicitatem Herodi, tranſtulit in Ægyptum, vbi irrigatur à fonte paruo, vbertimè tamen fluente, in quo fama eſt ſæpè lotum à beatâ Virgine puerum Ieſum, adeo[que] potum ex eo ſibi & ſponſæ ſuæ ſanctum Ioſeph parauiſſe, cùm in Ægypto eſſet, atque ideò ab incolis in veneratione & cultu haberi maximo. Sunt tamen adhuc furculi quidam balſamorum in monte Engaddi, ſed nullius cultus, nullius prouentus; videlicet hoc eſt iuſtitiæ Dei inſtiſſimum iudicium, qui ſeſe vlciſcitur de peccatoribus & perſequentibus nomen ſuum, vt quoniam Herodes olim balſami hortorum poſſeſſor puerum Ieſum perſequebatur, Ieſus fugiens in Ægyptum poſt ſe traxit balſami hortum. Eſt autem hortus hic in Ægypto ſitus inter Heliopolim & Babylonem, habens in longitudine duos iactus arcus, in latitudine vnum terræ ferè albæ. Nos cùm ibi eſſemus, ait Salignacus, in menſe Septembri balſami lignum humile erat, palmi ſcilicet & dimidij in altitudine, folia habens parua vt ruta, albiora tamen. Meſſis balſami talis eſt: Decerpitur folium ex ſtipite contra Solem, moxque gutta lucida & mitè fragrans ſcaturit ex rupturâ, & hic balſami pretioſiſſimus liquor vitreis vaſis colligitur, minimè fluxurus, niſi ad ortum Solis fiat ruptura. Fonticulus autem Ieſu paruulus eſt, non ſufficiens irrigationi totius horti: quare Saraceni alium foderunt iuxta illum puteum, ex quo quatuor boues aquam protrahunt per rotam, ſperantes ex vicinitate fontis Ieſu aquam fore ſalubrem: at longè aliter res euenit, donec miſſis canalibus aquam putei ducerent in fontem Ieſu; quo facto, largiter & ſalubriter ex aquis mixtis rigatur balſami hortus. Mirum dictu, verumtamen à meridie Sabbati vſque ad auroram diei Lunæ, boues nullo verbere impelli poſſunt vt in protrahendâ aquâ laborent; quod eſt fidei noſtræ teſtimonium celebre. Sed & Saraceni hîc ſe & pueros ſuos lauant, non vt baptizentur, ſed vt corporum ſuorum fœtorem naturalem euadant. Hactenus ille. Fuit Engaddi vna ex præcipuis Iudææ vrbibus, vna ſcilicet Toparchiarū, ordine nona, diſtans ab Ieroſolymâ ſtadijs trecentis, vt Ioſephus auctor eſt, atque etiānum oſtenditur, auctore Hieronymo, vicus prægrandis Iudæorum Engaddi iuxta Mare mortuum.

CAPVT XIII.

De fonte hortorum.

FOns hortorum, cuius in Canticis Salomonis fit mentio, & ex monte Libano procul à Tripoli ſex millibus paſſuum cum impetu ſcaturit, ac breui ſpatio auctus in vehementem curſuque velocem fluuium excreſcit, fuiſque aquis, quæ limpidiſſimæ, frigidæ & dulces ſunt, omnes hortos (vnde & fons hortorum vocatur) totamque regionem, quæ inter Libanum & Tripolim eſt, irrigat ac fecundat. Præter minores aliquot, in tres magnos riuos ſe diuidit, quorū prior inter Tripolim & montem Leopardorum in mare magnum labitur; alter Leopardorum montem circumiens idem mare influit; tertius inter Arcas & Raphaneas Agrippæ regni ciuitates fluens medius, Antaradumque alluens, in prædictum tandem mare ſe exonerat. Fluuium hunc Ioſephus etiam ſabbatieū appellari ſcribit, ob quoddam peculiare miraculum, cuius videndi gratiâ Titus flumen adire, & idipſum coràm explorare operæpretium duxit, quod Ioſephus his verbis deſcribit: Nam cùm ſit, quando fluit plurimus, neque meatu ſegnis, tamen interpoſitis ſex diebus, fontibus defi-

ciens, ſiccum exhibet locum videre; deinde quaſi nullâ mutatione factâ, ſeptimo die ſimilis exoritur. Atque hunc ordinem ſemper eum obſeruare pro certo compertum eſt, à ſacro Iudæorum ſeptimo die ſic denominatus. Hæc Ioſephus. Quærat curioſus, num alius fons ſit de quo Plinius lib. 31. cap. 2. ſcribit: In Iudæâ riuus Sabbatis omnibus ſiccatur. Cui accedit auctoritas Eliæ Theſbitis Iudæi, qui eiuſdem mentionem facit in Lexico, in voce Sambation. Sambation, inquit, nomen eſt fluuij, de quo dicunt, quod per ſingulos dies hebdomadis tanto impetu currat, dempto Sabbato, vt lapides magnos moueat; nec vllo modo pertranſiri poſſit, ex quo ſapientes vocarunt eum Sabbaton, ab eo quòd ceſſet ſiue quieſcat in Sabbato. Conſentit quoque cum Theſbite Zabanus, qui hunc ipſum fluuium Gozam à veteribus nominatum ſcribit, quòd celeriter oculis ſubripiatur, atque id contingere Sabbato; nemo Iudaicorum ſcriptorum, quos legerim, præter Ioſephum, diffitetur. Quod verò Elias illius quietis hanc cauſam afferat, decem tribus illic captiuas detineri, vt non poſſint exire inde nec Sabbato, ne violent illud: hæc ex tabulis Rabbinorum & nugis, quas ipſe non probat. Præclaram hanc imaginem obſeruauit noſter Cauſinius lib. 1. Parab. hiſt. Quietis ſabbatinæ ita in multis etiam fluminibus ſuorum veſtigia præceptorũ Deus impreſſit. Clamat D. Ignatius Martyr Spiritus ſancti tuba. Vnuſquiſque veſtrûm, inquit, Sabbatum colat, non corpore, ſed mente, ſacrarum legum gaudens meditatione, non corporis remiſſione. Dei ſcilicet opera admirans, non opiparis epulis, aut mollioribus poculis indulgens, vel etiam compoſito gradu incedens, aut ſaltationibus aut choreis, in quibus nihil eſt bonæ mentis, oblectatus. Poſt Sabbatum autem celebret quiſquis Chriſtum diligit diem Dominicum, diem reſurrectionis myſterio dicatum, regem & principem omnium dierum. Hæc ille: ex quibus licet agnoſcere antiquorum in colendis diebus feſtis religionem, noſtrorum verò temporum deplorare impietatem, quibus cæci mortales, quod erat pietatis, hoc totum laſciuiæ tribuerunt. Belonius non dedit fidem huic narrationi: at teſtis oculatus non fuit; fatetur tamen iam famam adhuc perſtantis miraculi. Quid ſi adhuc non extaret? An propterea dicendum non extitiſſe, poſt multorum Auctorum fidem?

CAPVT XIV.

De puteo aquarum viuentium.

IVuat hic meminiſſe putei aquarum viuentium, cuius in Canticis Salomonis fit mentio. Iuxta viam, qua Tyrum ducit, ſitus, egregius eſt & admirabilis, atque verſus Aquilonem à Sandalio caſtro paulò amplius quàm milliari; verſus Auſtrum verò à Tyro paruo milliario diſtat. Quamuis autem ſingulariter puteus dicatur, ſunt tamẽ quatuor fontes quadrati, quorum ille qui præcipuus eſt, in vnoquoque quadrati latere quadraginta, reliqui verò vigintiquinque cubitos habent. Omnes muris fortiſſimis de duriſſimis lapidibus inſolubili opere obfirmatis concluſi, vnde varij deducuntur aquæductus, & riui qui totam Tyri planiciem, omneſque eius hortos irrigant & fecundant. Diſtant hi fontes à mari magno paulò amplius quàm arcus iacere poteſt, in quo tantillo ſpatio ſex molas agunt, & deinde ſe mari miſcent.

CAPVT XV.

De Adoni fluuio.

ADonis fluuius, qui ex Libano monte profluit contra Aquilonem, tribus à ciuitate Beryto, & totidem contra Auſtrum à Biblo milliaribus mare magnum ingreditur. Nomen Adonis ſortitus ab Adonide Bibliorum & Cypriorum Regis filio, quem ob formæ excellentiam Venus in delicijs habuit, quo, dum in nemore venatur, primo ætatis flore apri dente ſub inguine percuſſo & occiſo, quotannis à Gentilibus in menſe Iunio tum in Biblo Pœniciæ vrbe, in quâ & templum habuit, tum alibi gentium ſolenni ritu anniuerſaria occiſionis eius dies ingenti planctu celebrabatur: quo die, ſi Luciano credimus, fluuius hic inſtar ſanguinis rubeſcebat. Idem fluuius Chriſtianorum tempore Canis vocatus eſt, ad quem Ieroſolymitanum regnum ac Patriarchatus terminabatur, & Antiochenus Patriarchatus & Comitatus Tripolitanus incipiebant. In huius fluuij oſtio excelſi, aſperi & prærupti attolluntur montes, qui Climax, id eſt gradatio ſiue aſcenſio vocantur, penes quos Lycus fluuius in mare prorumpit. Hi cùm iter facientibus iuxta mare aditum negarent, Imperator Antonius difficultatem iſtam tollere cupiens, montes incidi iuſſit, ac anguſtam inter montes viam aperuit, quod epigramma in eâ exciſione hoc modo inſculptum indicat: *Imper. Cæſar. Antonius,*

nius. Pius. Felix ſemper Aug. Brit. Max. Parth. Max. German. Max. Pont. Max. imminentibus montibus Lyco flumini caſis viam dilatauit per Antonianam ſuam. Quæ quidem via ob anguſtiam, & imminentes montes periculoſiſſima ac pænè imperuia eſt, vt pauciſſimi viri, facili negotio, numeroſo exercitui hic tranſitũ impedire poſſent. Nam latitudinis vix habet cubitos duos, at lõgitudinis ſtadia quatuor. Nomẽ hiſce anguſtijs à Cane fluuio, cui tranſitum prębet, à quibuſdã *Paſſus Canis* inditum eſt, ab alijs verò, ob frequentes paganorũ, Chriſtianis hunc tranſitum prohibentium, excurſiones, *Paſſus Pagani* dicitur. Quem Chriſtianorum exercitus aliquoties non ſine ingenti periculo tranſijt.

CAPVT XVI.

De herbâ miraculoſâ iuxta ſtatuam Chriſti Domini in ciuitate Paneade.

CÆſareæ Philippi, aliàs Paneadis, ciuis mulier illa fuit, quam ſanguinis fluxu laborantem fimbriæ Chriſti attactu in Capharnao ſanationem rapuiſſe, diuinorum Euangeliorũ teſtatur Scriptura, in quâ domus eius magnifica, ſimulque admirandum quoddã collati Seruatoris in eam beneficij, & grati eius erga benefactorem ſuũ animi monumentum ac trophæum, multis ſæculis fuit viſum, quemadmodũ teſtantur Euſeb. lib. 7. Hiſt. cap. 14. & Niceph. lib. 6. c. 15. Pro foribus namque domus ſuæ ad fontem quemdam ſub dio in editiori loco ſuper baſim duas præclaras ex ære fuſas erexit ſtatuas, quarum altera mulieris ipſius feminæ habitu, genibus flexis, palmiſque protenſis, ſupplicantis præ ſe tulit imaginem; altera autem huic ex aduerſo collocata, directo viri ſtatu, diploide cum decenti quadam grauitate amicti, dexteram inclinatæ mulieri porrigere viſa eſt. Ad huius pedes ex baſi herba quædam enaſcebatur noua, & ſpecie cunctis Medicis omnino ignota, quæ cùm ad æreæ illius diploïdis fimbriã excreuiſſet, eamque ſummo vertice tetigiſſet, præſentiſſimas inde accipiebat vires ad omnis generis ægritudines, morbos languoreſque medendos, ita vt quæcumque illa fuiſſet infirmitas corporis, hauſtu exiguo madefacti ſalutaris graminis depelleretur. nihil omnino virium gerens, ſi, antequam æneæ fimbriæ ſummitatem creſcendo contigiſſet, decerperetur. Hanc ſtatuam ad ſimilitudinem vultus Ieſu, eiuſque formam ac habitũ conflatam fuiſſe, illamque viuidè expreſſiſſe, verâ certaq; maiorum traditione ac ſcriptis celebratũ eſt. Inſigne hoc Chriſti trophęum non ſolùm vſque ad illuſtris Hiſtorici Euſebij Cæſareæ Palæſtinæ Epiſcopi permanſit ætatem, qui florens ſub pijſſimo Conſtantino Magno huc profectus, id oculis ſuis ſe inſpexiſſe ſcribit, ſed ad impijſſimi Imperatoris Iuliani Apoſtatæ tempora perdurauit: qui anno à Virginis partu trecẽteſimo ſexageſimo tertio, desertâ Chriſtianorum religione, gentilium errorem amplexus, hanc Saluatoris noſtri ſtatuam deiecit, ſuamque in eius locũ conſtituit. In quam mox ignis è cælo ſummâ vi dilapſus, caput vnà cum collo à pectore auulſum, in terram proſtrauit. Cuius facti memoria in truncatâ ſtatuâ fuliginoſa fulminis macula veluti per inſcriptionem columnæ inciſam longo tempore firmata fuit. Cùm iſta à Iuliano tentarẽtur, Ethnici Chriſti ſtatuam loco ſuo emotam, funibus ad pedes vinctis, per mediam traxere viam, omnique impietatis genere contumelioſiſſimè affectæ prominentia membra confregerunt, & caput à trunco diuulſum extraxerunt. Quod Chriſtiani clàm ſublatum, vnà cum alijs corporis particulis hinc inde collectis, conſeruarunt, ac poſteà in Eccleſiâ honoratiore loco poſitum, cultu conuenienti proſecuti ſunt, honorem, quem imagini exhibebant, ad ipſius archetypum & prototypum primariumque exemplar, quod illa repræſentabat, referentes. Porrò tam prædictã Chriſti effigiem, quàm truncum Imperatoris ſimulacrum atro adhuc fulminis ictu ambuſtum, præclarus Scriptor Sozomenus Salaminus in Eccleſiaſticâ ſuâ hiſtoriâ, quam circa annum Domini quadringenteſimum trigeſimum Imperatori Theodoſio iuniori nuncupauit, in dictis locis ſuo etiamnum tempore extitiſſe, teſtatur lib. 5. cap. 20.

CAPVT XVII.

De agro Damaſceno.

AGer Damaſcenus eſt, vbi aſſerunt Adam à Deo plaſmatũ, & hinc tranſlatum in Paradiſum terreſtrem, atque inde rurſus eiectum ob peccatum, quo ſe & nos omnes perdidit, huc relatum. diſtat autem ſpatio quantum arcus iacit ab Ebron. Ager vſque adeò fertilis, & ſpecioſus, vt aliqui paradiſum terreſtrem intelligi hîc debere, crediderint. Habet terram rubram, & mirè tractabilem, quam Sarraceni deferunt in Ægyptum, Indiam, Æthiopiam, carè vendentes. Ferunt autem foueas reuoluto anno adimpleri, habeturque famâ conſtanti, terram hanc talis eſſe virtutis, vt eam geſtantibus nulla incommoda noceant, vnde & aliqui abutuntur in varias ſuperſtitiones. Hæc ex Ioſepho lib. 1. Antiq. cap. 2. Brocardo

cardo Itinet.6.Bteidembachio & Salignia-co Tomo 10. cap. 5. collegit Adricho-mius.

CAPVT XVIII.

De agris deſertis Gazaræ.

IVxta Gazaram, ſiue Gazam,agri deſerti inueniuntur ob murium & ſoricũ abundantiam, quos niſi deuotarent aues, Per-tropteri ab Atiſtotele nuncupatæ, naturæ inſtinctu cateruatim eò aduolantes, nul-lam ſementem poſſent facere incolæ quin ſtatim abſumererut, vt Belonius obſer-uauit.

CAPVT XIX.

De aue venaticâ.

COnſpeximus,inquit idem Belonius,in eadem Gazarâ auem, meâ opinione reliquas cantus ſuauitate ſuperantẽ, quam veteres venaticam auem appellaſſe arbitra-mur. Sturno paulò maior eſt, albo ventre, & deorſum cineteo, vt molliceps, *gros bec* nobis dictus, caudâ nigrâ,alaſque vt in picâ ſeparante,pici Martij in modum volans.

CAPVT XX.

De origine vitri, & fluuio Belo.

BElus,aliàs Beleus,eſt fluuius exiguus,ſed profundus, quem & Pagidam vocant, duobus à Ptolemaide ſtadijs diſtat: qui è proximis montibus ſcaturiens, rotundam quamdam centum cubitorum præterlabi-tur vallem admiratione digniſſimam. Pli-nio Cendeuiam paludem appellatam, vbi primò compertum fuiſſe vitrum,idem Au-ctor ſcribit. Vitream enim haber arenam,ex quâ igne liquefactâ vitrum conflatur,quam cùm exhauſerint multæ naues pariter ac-cedentes,locus idem rurſus impletur: venti ſiquidem quaſi deditâ operâ conuehunt il-luc de circumiacentium montium ſuperci-lijs arenam iſtam,vtique communem;locus autem mirabili quadam naturâ tum ipſam arenam,tum alia quoq; quæ ſuſceperit me-talla in vitrum ſtatim mutat. Mirabilius quoque illud videtur, quòd iam conuerſæ arenæ in vitrum, quæcumque pars ſuper margines loci ipſius fuerit iacta,in vulgatem arenam denuò conuertatur. Meminit huius fluminis etiam Tacitus.

CAPVT XXI.

De ſaltu Domini.

APpellatur ſaltus Domini mons altus, vnde videtur mõs Thabor & Hermõ, ciuitas Endor,Naim, & Iezrael, atque ferè tota planicies Campi magni Eſdrelon. In montem hunc tradunt tranſiſſe Dominum, cùm eum Iudæi volebant præcipitare, & ſubitò ad tactum veſtis ipſius ſaxum ſub-terfugiſſe,& inſtar ceræ liquatum, ac reſo-lutum quemdam effeciſſe ſinum, quo cor-pus Dominicum muniretur & reciperetur, tantæ vtique capacitatis,quantæ ipſum cor-pus Domini extitit quantitatis. In quo ho-dieque vniuerſa lineamenta, & rugæ veſtis, quæ à tergo Domini erant, pedumque eius veſtigia veluti manu ſculptoris expreſſa ſeruantur.

CAPVT XXII.

De Emmaus, & fonte eius.

EMmaus, quæ & Emaus dicitur,& Am-maus, & Ammaũ caſtellum, ciuitas eſt inſignis,ex vndecim toparchijs ordine ſexta. Hãc aliqui collocãt in tribu Dan. Apud hãc vrbẽ Iudas Machabæus fugauit exercitum Antiochi. Diſtat ab Ieroſolymis itinere ſeſ-quihoræ, trium verò horarum & dimidiæ, vt Zeiglerus ait. Fuit patria Cleophę. Nobi-litatus hic locus fuit miraculo Chriſti, quem in caſtello hoc diſcipuli duo cogno-uerunt poſt reſurrectionem in fractione pa-nis. Sed & aliud miraculum, quod, quem-admodum & alia multa, ait Sozomenus lib.5.c.20. ſolis indigenis per traditionem fuit cognitum. Eſt,inquit, vrbs Palæſtinæ, quæ iam Nicopolis dicitur, cuius quidem vt pagi (ſic enim iam tũ fuit) diuinus Euan-geliorum liber facit mentionem, eamque Emaus appellat; at Romani, captâ Ieroſo-lymâ,& partâ cõtra Iudęos victoriâ,Emaus Nicopolim appellarunt. Ante hanc vrbem propter triuium(in quo Chriſtus poſt reſur-rectionem à mortuis cum Cleophâ ince-dens,quaſi ſimulabat ſe ad alterum pagum properè contendere) eſt fons quidam ſalu-taris, in quo non homines modò qui ægro-tant loti curantur, verùm etiam alia anima-lia quæ varijs morbis laborant. Nam ferunt, Chriſtum cum diſcipulis quodam tempore à viâ ad fontem illum diuertiſſe, inque eo lauiſſe pedes, & ex eo tempore aquam vim morbis medendi habuiſſe. Dicitur à qui-buſdam ipſe Chriſtus Cleophæ domum in Eccleſiam dedicaſſe. Refert in Chronicis Euſe-

Euſebius aono Chriſti 131. Nicopolim terræ motu concidiſſe. Fuerat etiam olim bello Iudaico iuſſu Vari exuſta, pro cuius inſtauratione Iulius Africanus, Eccleſiaſticus Scriptor temporũ, legationem ſuſcepit anno Chriſti bis cēteſimo vigeſimo & quarto, ſub Imperatore M. Aurelio Antonino, qui Macrino ſucceſſerat. Habuit temporibus Chriſtianorum, cùm occupaſſent Terram ſanctam, Epiſcopum, qui erat ſub Metropolitano Cæſarienſi.

CAPVT XXIII.

De ciceribus lapideis.

NOn procul à Bethlehem, minùs quàm binis milliaribus, vaſta terebinthus inuenitur, ſub quâ, inquit Bellonius lib. 3. Obſeru. cap. 87. D. Virgo quieſcere ſolebat, cùm ex Bethlehem Ieroſolymam proficiſceretur, iuxta quemdam agrum lapillis quibuſdam rotundis obſitum, magnitudine & formâ ciceris. Vulgi opinio eſt, D. Virginem, dum hac iter faceret, quemdam conſpexiſſe qui cicer ſereret, eumque interrogatum quidnam ageret, reſpondiſſe, Lapillos ſero. Ab eo tempore ſolum petroſum remanſiſſe, tamquam cicer in lapillos fuiſſet transmutatum.

Aliter Cotouicus deſcribit hanc hiſtoriam. Diſcedentibus, inquit, à Rachelis ſepulchro Septemtriuoem verſus, campus ciceris vulgò dictus cernitur, ſterilis planè & arenoſus. Occaſionem huic nomini dediſſe ferunt inſigne Chriſti miraculum. Cùm enim illac iter faceret, hominem ſemina ſpargentem interrogaſſe eum aiunt, quid ſeminaret: illum verò reſpondiſſe, Lapides. Subiunxiſſe Dominum, Lapides ſeminas, lapides & metes; illumque meſſis tempore pro cicere lapides ciceri perſimiles meſſuiſſe. atque exinde in hunc vſque diem agrum illum nihil aliud producere. Nos plurimos ex ijs collegimus noſtrati ciceri haud abſimiles.

CAPVT XXIV.

De Sardinellæ mirabili proprietate.

NOn procul ab Abanâ fluuio Sardinella eſt, magnus vicus, ad Orientem Damaſci, qui ſe à Chriſtianis ſolùm admittit incoli, alios verò ante cuoſectum primum habitationis annum enecat. Ita Bonauentura de Miricâ teſtatus eſt.

CAPVT XXV.

De domo vbi concepta D. Virgo.

CVbiculum vbi D. Virgo concepta fuit in domu S. Annæ, magno apud ipſos etiam Turcas honore habetur. Ipſi affirmant (teſtatur hoc Blaſius Buiza Franciſcanus) nullum vxoratum in eâ domo habitare poſſe: ſtatim enim coniuges violento & miſero exitu interibant, ea propter cuſtodem eius loci caſtitatem colere, quod inter Turcas mirum dictu.

CAPVT XXVI.

De domo S. Thomæ Apoſtoli.

IDem Blaſius narrat, in domo S. Thomæ Apoſtoli nullum infidelem poſſe degere; qui id tentarunt, atroci obitu ereptos eſſe e viuis.

CAPVT XXVII.

De fonte Capharnaum.

DIcitur Capharnaũ, ſiue Capernaum, fons vberrimus muro circumdatus, qui, vt Ioſephus teſtatur, hoc nomine ab indigenis appellatur, ab alijs autem *fons viuus* dicitur. Scaturit è pede montis Chriſti, ac mox in fluuium excreſcit, qui ſimiles Coracino Alexandrinu generat ac nutrit piſces, qui in Nilo Ægypti flumine dumtaxat reperiri ſolent, vnde nonnulli fontem hunc Nili venam eſſe opinantur. Diuiditur autem hic fluuius in tres riuos, quorum primus inter fontem Luenæ & vrbem Capharnaum medius, mare Galilææ ingreditur, ſecundus ſuo aquęductu Betbſaidam ciuitatẽ tranſit; tertius verò terram Geneſar, ſiue regionem Genezaris irrigat, & tandem à mari Galilææ etiam abſorbetur. Ab hoc fonte tota, quæ per duo milliaria vſque ad Iordanem extenditur, regio etiam Capharnaum nominatur. Ceterùm oportet narrare aliquid de monte, ex quo fons iſte erumpit. Dicitur mons Chriſti, quòd Seruator noſter Ieſus Chriſtus in eo ſolitus ſit orare & prædicare, quia à ciuitate Saphet verſus Orientem tribus ab vrbe Capharnao, contra Occidentem totidem milliaribus non procul à mari Galilææ abeſt. Formam habet oblongam: nam in longitudine duos teli iactus, in latitudine autem lapidis iactum continet. Altitudo eius tanta eſt, vt ex eo non ſolùm totum mare Galilææ, & Terra Zabulon, & Nephthalim, ſed & ciuitas Cedar ac Trachunitis

chonitis & Ituræ regiones, deniq; & Seir, Hermon, atq; Libanus montes procul conſpici poſſint. Naturâ totus herboſus, floridus & amœnus eſt, ac cæleſti Philoſophiæ conuenientiſſimus. vnde & Chriſtus frequénter hoc loco orauit & docuit: hîc diuinâ oratione integras noctes traxit: hîc omnibus ſuis diſcipulis ad ſe vocatis, duodecim ex eis delegit, quos & Apoſtolos ordinauit ac nominauit, Simonem nempe, quem nominauit Petrum, & Andream fratrem eius: Iacobum Zebedæi filium, & Ioannem Iacobi fratrem, quibus impoſuit nomina Boanerges, quod eſt filij tonitrui; Philippum, Bartholomæum, Matthæum publicanum, Thomam; Iacobum Alphæi filium, Simonem Chananęum, qui vocatus fuit Zelotes: Iudam Thaddæū, quem Græci Lebbæum vocant, Iacobi Alphæi fratrem, & Iudam Iſcariotem, qui & prodidit illum. Hîc vnà cum eiſdem ſedens, prolixo & inſigni ſermone, quem D. Matthæus tribus capitibus deſcribit, de octo beatitudinibus ac Euangelicis perfectionibus diſſerūit, clare diſerteq; in Apoſtolis nos inſtituens, quibus in rebus vera ſita ſit beatitudo, veteriſque legis Chriſtiana perfectio; modum item docens, viriliter eleemoſynas erogandi: monens etiam, non alibi quàm in cælo theſaurizandum, omnemq; de victu & veſtitu ſollicitudinem in Deum proijciendam: item ſedulò præcipiendo; non temerè eſſe iudicandum aut docendum; orationi verò vigilanter inſtandum. Vrgens porrò arctam virtutis viam ſine morâ capeſſendam, & per anguſtam portam ad vitam intrandum: denique à pſeudoprophetis diligenter cauendum, ſuæque huic doctrinæ firmiter inhærendum. Oſtenditur etiamnum ibi lapis, in quo Ieſus Chriſtus prædicans ſedit, & loca in quibus Apoſtoli conſediſſe memorantur. Sunt qui Chriſtum hoc quoque in monte quinque panibus & duobus piſcibus quinque hominum millia ſatiaſſe cenſent: ideoque locum hunc Chriſti & Apoſtolorum menſam appellant. Nonnulli verò iuxta Tiberiadem ciuitatem id contigiſſe autumāt; quod tamen vltra mare Galilææ factū eſſe, ex Matthæi, Marci & Ioannis Euangelio manifeſtè patet, qui ſcribunt, Dominum vnà cum Apoſtolis mare Galilęæ traieciſſe, atque peracto hoc miraculo, Apoſtolos idem rurſum trāſnauigaſſe mare, Ieſum verò ſuper maris aquas peditem tranſiuiſſe, tandemque omnes vnam in terram Geneſar veniſſe. Adrichumio verò alterum multiplicatorum panum miraculum hoc loco peractum fuiſſe videtur, quo nempe ſeptem panibus & paucis piſciculis quatuor hominum millibus ſaturatis, ſeptem ſportæ impletæ ſunt reliquiarum fragmentis, quæ ſaturis ſuperfuerant; & quòd Dominus ſcribitur dimiſſâ turbâ nauigio profectus in terrã Magedan, ſiue Dalmanutha, intelligendum eſſe de nauigatione, quâ non quidē ad oppoſitum maris littus nauigarit, ſed in eodem littoris latere maris oram circumlegerit. Quod Euangelicæ hiſtorię ſatis conuenire videtur, cùm non dicatur hic transfretaſſe, ſed veniſſe in fines Magedan. Ad pedem huius montis etiam Dominus Ieſus languentium & à ſpiritibus immundis obſeſſorum multitudinem curauit, ac ibidem prædictum de vitâ beatâ ſermonem, ſtans in loco campeſtri, ſummatim coram copioſâ plebis multitudine replicaſſe videtur.

CAPVT XXVIII.

De lapide veſtigia Chriſti exprimente.

IN quodam loco ad litus maris Galilææ, qui à ciuitate Capharnao verſus Occidētem milliario vno, à riuo autem fontis Capharnai contra Orientem viginti paſſibus diſtat, poſt reſurrectionem ſuam quodam die primo diluculo ſtetit Ieſus, ac Petrum, Thomam, Nathanaëlem, Iacobum, Ioannem, alioſque duos diſcipulos totâ nocte in mari Galilææ ducentis à terrâ cubitis fruſtrà piſcatos allocutus, *Pueri*, ait, *numquid pulmentarium habetis?* ijſque ſe nihil habere reſpondentibus; rete ad dexteram nauigij partem emitti iuſſit: qui iuſſis parentes, mox magnos ceperunt piſces centum quinquaginta tres, quo miraculo Petrus per Ioannem Dominum agnoſcens in mare ſe coniecit, ac Dominum adijt. Hoc igitur loco à Domino Ieſu lapidi veluti ceræ impreſſa veſtigia multis ſęculis ſunt viſa, quem quidem lapidem paucis ab hinc annis à Saracenis ablatum, teſtatur in ſuo libello Saligniacus. Decem inde paſſibus locus viſitur, vbi reliqui ſex diſcipuli nauem egreſſi, poſitas viderunt in littore prunas, & piſcem ſuperpoſitum, & panem, vbi vnà cum eis Ieſus pranſus eſt, qui ibidem à prandio Petrū, an ſe diligat, ter ſciſcitatus, ter id profitenti, ter ſuas oues paſcendas commiſit, ipſumque in ſenectute ſuâ crucis martyrio conſummandum, Ioannem verò placidè moriturum ſignificauit.

CAPVT XXIX.

De fructibus Maris mortui.

SVnt arbores pulcherrimæ ſub Engaddi ad Mare mortuum, pulcherrima terentes in ſpeciem poma, & vuas, ſed cùm decerpun-

cerpuntur, intus cinere & fauillâ plena, in fumum diſſoluuntur, fœtoremque exhalant teterrimum. Quò reſpiciebat in Cantico Moyſes: *De vineâ Sodomorum vinea eorum,& de ſuburbanis Gomorrha: vua eorum vua fellis,& botri amariſſimi.* Tertullianus in Sodomâ hoc idem confirmat:

Nuſquam ſunt Sodomi, nuſquam illorum impia lucent
Mœnia,cum dominis domus omnis inops ita nuſquam;
Tota rogus regio eſt,hinc atro horrore fauilla
Hincq; ſitu cano cineres incendia ſignant.
Occidit illa prior feritas,quâ proſpiciens Lot.
Nullus arat fruſtrà piceas fuligine glebas.
Semiperempta etiam ſi qua illic iugera,latas
Autumni conantur opes,faciſe optima ſeſe
Promittunt oculis, pyra, perſica, & omnia mala,
Donec carpuntur; nā protinus indice tactum
Soluitur in cinerē,fit vano fauillaq; pomum.

CAPVT XXX.

De lapide limpido.

AB Orientali Tyri portâ,quàm procul arcus bis iacere poteſt,magnus in medio arenæ quidam oſtenditur lapis, ſuper quem Chriſtum ſtetiſſe ac prædicaſſe aſſerunt,vbi etiam mulier quædā extollens vocem de turbâ,Domino dixiſſet, *Beatus venter qui te portauit,& vbera quæ ſuxiſti.* Qui quidē lapis ob honorem Domini nūquam arenâ, ſeu puluere aut niue tegi dicitur, quamuis aſſiduo penè ventorum afflatu arena ibi agitetur.

CAPVT XXXI.

De admirandâ ſpecie hominis à naturâ expreſſâ.

IN Dominici præſepij,Aquilonari latere interiori,res admiranda conſpicitur, hominis nempe effigies, cucullatum & venerandū ſenem barbâ oblongâ repræſentans, quam natura ludibūda lineis nigricantibus tāto artificio expreſſit,vt omnibus induſtriè depicta videatur. Sunt qui miraculo rem adſcribant, ac diui Hieronymi figuram exprimere putent.

CAPVT XXXII.

De ſaxo ſancti Stephani.

IN loco quoque vbi S.Stephanus lapidibus obrutus, imago eius ſaxo impreſſa manet. Ita Cotouicus teſtatur lib.2. Idem quoque reperi apud Blaſium Buizam.

CAPVT XXXIII.

De ſaxo Cedron.

NArrat etiam Blaſius Buiza,in ſaxo quodam Cedronis aut Vallis Ioſaphat,expreſſa videri ſigna manuum & pedū Chriſti Domini, qui violenter vinctus,& tractus ſuper illam rupem cecidit.

CAPVT XXXIV.

De ſaxo Eliæ.

IDem narrat, ſaxum, quod Prophetæ Eliæ pro lecto quondam fuit, eiuſdem effigiem exprimere.

CAPVT XXXV.

De terebintho Virginis.

NOn procul à Bethleem terebinthus quædam eſt,appellata beatę Virginis, ad cuius vmbram paulisper recreata fuit Dei Genitrix; magnoque propterea in honore habetur,tum quòd viſa fuerit die Sabbati incombuſta ardere, quemadmodum rubus Moyſis.

CAPVT XXXVI.

De templo Bethleem.

HElena Conſtantini mater inſigne conſtruxit in Bethleem templum, cuius quidem ædificij ea magnificentia eſt,ſplendor & elegantia, vt quod huic compares, toto terrarum orbe non inuenias, Adrichomius inquit. Videlicet eſt excelſum cumprimis & ampliſſimū,cuius tota ſuperior concameratio quatuor ex marmore columnarum ordinibus conſtat, quarū non modò multitudo miraculum, ſed etiā magnitudo admiratione excitat. Habet enim ordo quilibet quinquaginta columnas, ſingulari artificio & ſumptu; cùm vel ipſa materia ſui pretio cuiuſuis æſtimationem vincat. Super ipſas colūnas nauis Eccleſiæ oſtenditur opere vermiculato,quæ omnis veteris Teſtamēti exhibet hiſtorias,ab exordio mundi vſque ad Chriſti ortum, mirando artificio, & colorū varietate diſtincta. Parietes tabulis ex alabaſtro pretioſiſſimis ſunt incruſtati,quarum ea opulentia eſt, & pulchritudo, vt ipſe aliquando Sultanus harum formâ & pretio illectus, ſacratiſſimo templo manus ſacrilegas admouerit, iubens latomis vt è parietibus leuiter ſubmouerent, & pro palatio ſuo in Babyloniam tranſportarent: ſed illi vt acceſſerunt,tabulas amouturi, ex ſolido pariete

Rr mira

miræ magnitudinis ſerpens prodijt, & primam tabulam momordit, quę& ſtatim crepuit; & in hunc modū reliquæ morſæ à ſerpente crepuerūt numero quadraginta. Quo viſo, Sultanus timens vltricem Dei irā, iuſſum reuocauit, & de templo exijt turbatus, & plenus formidine, ſimulq; ſerpens diſparuit. Viſuntur etiamnum ſerpentis ibi veſtigia & fixuræ tabularum, quam hiſtoriā relatam ait in Annales ſcriptorū Saligniacus, adeò vt Turcæ etiā & Sarraceni reuerenter hoc templum frequentent. Pauimentū huius templi totum ſtratum eſt marmore, ſed & ipſa concameratio eſt ex marmore, teſtudines & colore & pulchritudine admirādæ. In ſuperiore templi huius parte verſus Orientem altare erectum eſt, eo loco vbi Magi, relictis dromedarijs, cū muneribus Ieſum Dei Filium adorauerunt. Ad locum autem dulciſſimæ natiuitatis deſcenditur ab Eccleſiâ in Capellā decem gradibus, locū vel ipſo cęlo auguſtiorem, æternâ memoriâ omnibus fidelibus honorādum, in quo medio noctis ſilētio Virgo ſacroſancto partu grauida, caſtis viſceribus & illibato pudore edidit Saluatorem, tenellum infantulū in commune exponens duûm animalium medio. Hic locus tegitur menſâ marmorea & candida, in quâ & Sacrum peragitur, & qui eò veniunt peregrini, oſculo deuotionem conteſtantur. Ceterū lapidis illa pars, ſuper quâ Chriſtus dicitur natus, & præſepis pars in quam fuit reclinatus, non veſtiuntur marmore, ſed nudæ patent, vt erant tempore natiuitatis. Lapis in quem reclinauit Maria, & cui flexis genibus inſedit, ſimilitudinem ſtellæ habet. Eſt autē tota hæc Capella ſumptuoſo opere ex marmore & auro exornata. Et de præſepio quidem, ait Hieronymus, in quo Dominus infantulus vagijt, tacendum potiùs eſt, quàm infirmo ſermone honorandum. Tranſlatum poſteà Romam, in templo S. Mariæ Maioris aſſeruatur. Neque longè à templo locus eſt Circumciſionis, neque procul inde crypta adhæret, locus olim ſtudiorum ſancti Hieronymi, ſicut ſcribit Saligniacus. Crypta quoque viſitatur ad Auſtrum, in quâ multa Innocentium corpora fuerunt congeſta. Extruxerat autem & iſdem templum B. Helena, vt patet ex Euſebio & Nicephoro. In exitu templi ad Aquilonem ambitus eſt Clauſtri monachorum, quod Minores ex Ordine D. Franciſci inhabitant. Ad Orientem, quantum eſt iactus lapidis, monumenta viſuntur Paulæ & Euſtochij. In Eccleſiâ Fratrum eſt ſacellum S. Catharinæ, quò primùm inducuntur peregrini.

CAPVT XXXVII.

De Eccleſiâ Angelorum.

IN loco vbi Angeli paſtoribus nunciarunt Chriſtum natum, ruinæ videntur antiqui monaſterij Monialiū, à temporibus ſanctæ Paulæ Romanæ. Tantâ nunc veneratione templū illud apud Turcas habetur, vt eius omnem lapidem intactum cuſtodiant. Semel quidam auſus eſt auferre aliquos, ſed expertus breui vltionem diuinam; eius enim coniux, liberi, pecudes, armenta, ſtatim interempta fuerunt.

CAPVT XXXVIII.

De ſaxo quod dicitur Lac Virginis.

HAud procul, inquit Cotouicus, à Monaſterio Bethleemitico antrum (cui à Virgine nomen eſt, quodq́ue item *Cryptam lacteam* vocant) ſubijmus. Id ingreſſu obſcuriſſimum & arctum, viâ leniter decliui & ſaxoſâ, adeò anguſtum præbet acceſſum, vt niſi genibus flexis, aut ſaltem inclinato ad vterum capite, vix penetrare queas. Itaque ne vſquā offenderemus, ardentem quiſque manu cereum geſtauimus. Ad penitiora vbi deuenimus, antrum offendimus quadratâ formâ vigintiquatuor circiter pedes per quadtum continens, in cuius ferè medio Aram marmoream etiamnum integrā videre eſt. Ferunt, hoc loco Mariā Virginem cum Ieſu infantulo (dum Herodes in Bethleemiticos infantes ſæuientem fugeret) latuiſſe, atque interim dum Filiū lactaret, lacte ſuo locū irroraſſe. In cuius rei memoriam diui Hieronymi ætate templū in hoc ipſo loco, itemq; monaſterium Virginis à Paulâ Romanâ erectum volunt, quod tamen hac tempeſtate penitus dirutum, & ſolo æquatum, in cinerem abijt, nihilq; præter altare marmoreum, & antri foramen rotundum (quod in ſummitate rupis exciſum, lucem olim admiſiſſe veriſimile eſt) reliquum oſtendit. Huius antri ſaxum, coloris ſubalbidi, duritie cretā non ſuperat, vt ſcalpello radi facillimè poſſit. Id vulgò lac Virginis vocant, miramq́ue ei indigenæ viciniq́ue populi omnes attribuunt efficaciam, multis experimentis approbatam. Ferunt namque, feminas lactis inopiâ laborantes, ſi vel exiguum huius pulueris abraſi, aquâ, vel vino, aut lacte diſſoluti accipiant, ſtatim vbi id ſumpſerint, lacte repleri; idq́ue non ſolùm à Chriſtianis, ſed ab ipſis quoque Mahumetanis, & Mauris, & Turcis publicè omnium ore confirmatur: qui

qui hoc ipſum in ſuis vxoribus & animalibus ſæpiſſimè ſe expertos aiunt. Cauſam verò virginali lacti attribuunt, ac diuino miraculo adſcribunt. Precibus in antro peractis, ac ſalutatâ Virgine, ſinguli de cryptæ lateribus aliquid detaſimus, & nobiſcū adſportauimus. Cuius ego vim in noſtratibus feminis frequentiſſimè certam didici, atque Orientis populi opinionem haud vanam eſſe comprobaui.

CAPVT XXXIX.

De Fonte ſignato.

IDem Auctor ſic narrat. Fōtem ſignatum eſſe aiunt in ſacris Litteris celebrem. Diſtat is à Bethlehem tria circiter millia paſſuum, deſcenſumque præbet foramine anguſtiſſimo, ſupra quod ficus antiquiſſima, patulis diffuſa ramis, vmbrā præſtat intrantibus lætiſſimam. Hunc & nos intrauimus, ſed quiſque quò facilior foret via, ceream faculam ardentem præferebat; eſt enim locus ſubterraneus, & obſcurus valdè, cellam formâ quadratâ oblongâ fornicato opere referens, latâ circiter pedes decem, longam viginti quinque, quæ à Septētrione in Meridiē diſtenditur. In medio foſſa eſt, in ipſâ rupe exciſa, longa pedes ſex, lata duos, totidem palmos, profunda tres, quæ fontis aquā limpidiſſimam ac ſaluberrimam frigidamque ex ipſo viuo ſaxo exhibentem excipit, eamque per canalem continuum rupi inciſum diffundit; atque inde antiquum aquæductū publicis impenſis in hunc vſque diem conſeruatum in vrbem ad Salomonis templi arcam defert.

CAPVT XL.

De Horto concluſo.

NEc iniucundum erit audire Horti cōcluſi elegantiā. Hortum, inquit idem Auctor, concluſum Salomonis in ſacris Litteris celeberrimum adiimus. Is non muro concluſus, nec arte, ſed ab ipsâ naturâ montibus aſperrimis & maximè præcipitibus vtrimque ſeptus, vallem paruam refert, longitudine ſtadia ferè duo, latitudine paſſus quingentos cōntinentem. Glebę eſt fertiliſſimæ & fortunatiſſimæ, coloris nigerrimi, diuerſi generis arboribus, malis præſertim punicis, aurantijs, citrinis, ficubus, aliiſque permultis, nardo etiam & croco variiſque fructibus abundans. Vix autem dici poteſt, quantū cùm eminus tum cominus mitandi ſui ſitus elegantiâ, amœnitate, ac pulcherrimo proſpectu accedentiū prætereūtiumque oculos capiat, paſcat atque delectet. Cùm etenim circumuicinam regionem torrefactam, aridam, incultam, & Solis ardore exuſtam Peregrini perſpiciant, minuſq; inter petroſus, ſteriles ſqualidoſque montes viridaria ſe repertutos putent, vbi improuiſè vallem arboriferā, odoriferam, herbidam, floribus frugibuſque ridentem atque cultiſſimam oſtendunt, rei nouitate hærent attouiti, & in ſummam rapiuntur admirationem. Vbi ad vallis medium ventum eſt, mons occurrit, ad Septemtrionale latus, angulum efficiens, atque in hemicycli formam inſtar arcus ſeſe extenderis, cuius coſtā, quā vallem reſpicit, villa occupat, quam Salomonis Hettan olim nuncupatam aliqui volunt: hodie ruinoſa penitus, nil præter vetuſtos fornices aliquot, & aceruos lapidum, nonnullaq; Maurorum vallem colentium tuguriola continet. Ad radicem montis ſub ipſo pago fons eſt à Fonte ſignato deriuatus: is per deductas arte canaliculas agros cāpoſque omnes Horti concluſi irrigat, humectatque ſata, mox in aquæductum influit, & per eum in Ieroſolymam vrbem iuxta Salomonis templum ſuas effundit aquas.

CAPVT XLI.

De Statuâ ſalis.

STatua ſalis, in quā vxor Lot, reſpiciens, eſt conuerſa, incredibilis animæ ſtaos memoria. Teſtatur Ioſephus, ſe ſuo adhuc tempore ſtatuam hanc vidiſſe, qui n & hactenus manet, & extat, ſi Brocardo, ſi Bredembachio, ſi Saligniaco & alijs oculatis teſtibus credendum eſt, qui poſitam dicunt inter Engaddi & Mare mortuum. Hanc hiſtoriam arguto carmine narrat Tertullianus in Sodomâ, & mira addit:

Namque comes coniux, heu me! malè tum quoque legis
Femina non patiens, diuina ad murmura cæli
Audaces oculos nequidquam ſola retorſit,
Nec habitura loqui quod viderit, & ſimul illic
In fragilē mutata ſalem, ſtetit ipſa ſepulcrū,
Ipſaq; imago ſibi formam ſine corpore ſeruans.
Durat adhuc, etenim nudâ ſtatione ſub æthram,
Nec pluuijs dilapſa ſitu, nec diruta ventis:
Quin etiam ſiquis mutilauerit aduena formam,
Protinus ex ſeſe ſuggeſtu vulnera complet.
Dicitur & viuens alio iam corpore ſexus
Munificos ſolito diſpungere ſanguine mēſes.

CAPVT XLII.

De fonte Samariæ.

FOns Samariæ dicitur alternis coloribus quater in anno variari, viridi ſcilicet, ſanguineo, turbido & limpido, mirâ & gratâ viciſſitudine inſpicientiũ oculos delectans. Fit etiam piſcinæ Samariæ mentio in libris Regum, vbi occiſi Achab currus ablutus eſt. Narrauit illud Vitriacus cap. 84.

CAPVT XLIII.

De fontibus Laſæ.

LAſa fuit ciuitas antiqua, quæ pôſt Græcè Καλλιῤῥόη dicta eſt, eò quòd pulchrè fluat: ibi enim diuerſi aquarum fontes, calidi & frigidi, dulces & amari, profluentes, præter vim medicam, potu quoque iucundę ſunt. Oſtenditur autem hic quædam rupes ſeu ſaxũ, ſuper quod duo veluti vbera paululum inter ſe diſtantia eminent, quorum vnum fundit fontem calidiſſimum & dulcem, alterum frigidiſſimum & amarũ; quæ aquæ inter ſe mixtæ, lauacrum gratiſſimum præbent, morbis & vitijs ſalutare, maxime verò neruorũ contractioni conueniens; atq; inde profluens, in Mare mortuum effunditur; habetque idem lacus metalla ſulphuris & aluminis. Huc ſub mortem ſuam de conſilio Medicorum profectus Herodes ſenior, & immiſſus in ſolium oleo plenum, ibi fouendus, viſus eſt illis animam agere; quare exortâ comploratione familiarium excitatus, & ad ſe reuerſus, nullamque ampliùs ſalutis ſpem ſupereſſe intelligens, ingenti liberalitate in amicos, duces, milites vſus eſt, & paulò pôſt, delatus in Iericho, mortuus eſt.

CAPVT XLIV.

De fonte B. Virginis.

IN Valle Ioſaphat fontem eſſe beatę Mariæ, ſcribit Blaſius Buiza, vbi pueri Ieſu panniculos fertur lauiſſe, cuius aqua febribus medetur, etiam ægrotantium Mahumetiſtarum, à quibus propterea magno in cultu habetur.

CAPVT XLV.

De fonte Æthiopis.

FOns Æthiopis eſt in medio itinere, quo itur ab Ieruſalem in Gaza contra Bethſuram, vigeſimo ab vrbe lapide ad radices montis ebulliens, & eadem quâ gignitur ſorbetur humo, in quo Philippus Apoſtolus Eunuchum Æthiopem baptizauit, qui dum in curru vetus inſtrumentum relegeret, fontem reperit Euangelij.

CAPVT XLVI.

De Torrente Philiſthiim.

VIctoria Dauidis meruit aliquam mentionẽ Torrẽtis fluuij terrę Philiſthiim, qui alioqui nullâ naturæ commendatione eſt inſignis. Oritur è Iudææ montanis, fluit per Vallem terebinthi, alluens Modin, apud Sechrona effunditur. Eſt autem inter Azotum & Ioppen, quo loci cum inſidias Ionathæ Iudæiq; poſuiſſet Apollonius, deprehenſis ijs, longè lateque profligatus eſt. Ex hoc eodem Torrente elegit ſibi quinque limpidiſſimos lapides Dauid, quibus in paſtoralem peram repoſitis, progreſſus eſt in monomachiam contra Goliath Gethęum. Apud hunc Torrentem fuſus eſt à Machabæis Cendebæus, 1. Mach. 16.

CAPVT XLVII.

De Torrente Arnon.

DIcitur Arnon ciuitas, vbi erant excelſa in Moab. Eſt & Arnon rupes quædam in ſublime porrecta, in finibus Amorrhæorum, inter Moab & Agarenos, in cuius vertice Torrẽs per abrupta deſcendens in Mare mortuum fluit. Zieglerus putat cuniculis abſorberi ante influxũ. Eſt igitur & eiuſdem nominis Torrens Arnon, qui oritur è montibus & rupibus Arabiæ, atque inde fluit per totum deſertum, Moabitidem diſterminans & Ammonitida, demum ſeſe exonerat & labitur in Mare mortuum. Regio vtrimque adiacens tota eſt fructifera. Fluuium hunc miraculosè ſiccis veſtigijs tranſierunt Iſraëlitæ, profligato, qui obſtiterat, Rege Sehon.

CAPVT XLVIII.

De fonte Siloë.

SIloë fons, cui piſcina ſiue Natatoria Siloë, quæ & *piſcina inferior* nuncupatur, coniuncta, eſt in Occidentali latere Vallis Ioſaphat. E radice montis Sion ſcaturit. Aqua eius clara, dulcis & vberrima, cum ſilentio placideq; fluit in Torrentem Cedrõ. Hũc fontem inclytus Rex Ezechias reſtaurauit, atque in eius piſcinâ cæcus ille à natiuitate oculos ſuos, Chriſti ſputo & luto inun-

inunctos, lauans, viſum recepit. Teſtatur Ioſephus, Siloë, & alios omnes quotquot erant extra ciuitatem fontes, ante Titi Cęſaris aduentũ adeò defeciſſe, vt iuxta eos aqua venderetur; poſt acceſſum autem eius, tantâ vbertate hoſtibus fluxiſſe, vt non modò ipſis & iumentis eorum, ſed etiam hortis ſufficerent. De huius aquæ virtute diligentiſſimus loci huius perſcrutator Saligniacus ita ferè ſcribit: Fontis huius aqua hodie adhuc ipſis etiam Sarracenis in pretio eſt. Nam cùm corpore naturaliter inſtar hircorum fœteant, in hoc fonte ſe & pueros ſuos lauant, eaq́ue lotione fœtorem ſuũ mitigant. Quin & eam Turcæ magnifaciunt, quòd eius vſum oculorum viſui conferre, compertum ſit. Habet Nicephorus, Helenam Imperatricem ad fontem hunc mirifica conſtruxiſſe opera.

CAPVT XLIX.

De Vineis Engaddi, & prodigiis Natiuitatis Christi.

LVdolphus à Saxoniâ ſcribit: Cũ Chriſtus naſceretur, Vineæ Engaddi floruerunt, & Chriſtũ veram vitem veniſſe oſtenderunt. Modus autem Natiuitatis Chriſti figuratus eſt in virgâ Aaron quæ floruit, & fructum amygdalinum protulit. Sicut enim virga illa mirabiliter contra naturam germinauit, ſic Maria ſupra ordinem naturæ mirabiliter Filiũ genuit. Virga Aaron protulit fructũ ſine plantatione, Maria genuit Filiũ ſine virili cõmixtione. In teſtâ amygdalinâ dulcis nucleus latebat; in teſtâ carnis Chriſti dulciſſima Deitas abſcondita fuit. In virgâ Aaron inuenimus frondium viriditatem, florũ ſuauitatem, & fructuum vbertatem: ſic Maria habuit viriditatẽ virginitatis, ſuauitatem pietatis, & vbertatem perpetuæ ſatietatis. Non ſolùm autẽ Chriſtus Iudæis, ſed & Paganis ortum ſuũ præmonſtrauit, quia omnes homines ſaluos fieri voluit. Vnde Octauianus, qui tunc toti mundo dominabatur, & ideò à Romanis tamquam Deus reputabatur, Sibyllam prophetiſſam conſulebat, an in mundo aliquis ſe maior futurus eſſet. Eodem autem die quando Chriſtus in Iudæâ naſcebatur, Sibylla Romæ circulum aureum iuxta Solem contemplabatur, in quo circulo virgo pulcherrima reſidebat, quæ puerum ſpecioſiſſimũ in gremio gerebat. Quod illa Cæſari Octauiano monſtrauit, Regemq́ue potentiorem ipſo natum eſſe intimauit.

Idem Ludolphus narrat, Magorum ſtellam lapſam in ciſternam proximam Bethalem.

Alia Chriſti nati ſigna referuntur, ſubita ruina templi Pacis; tres ſoles viſi in Hiſpaniâ in vnum coëuntes; fons olei iuxta Tiberim manans; omnium Sodomitarum toto orbe repentina inflammatio atq; interitus; ſplẽdor mediâ nocte exortus, & in limbum vſque dehiſcente terrâ immiſſus; ſimulacrorum in Ægypto caſus. Quæ omnia non oportet hîc examinare.

CAPVT L.

De botro terræ promiſſæ.

NEhel-eſcol dicitur, hoc eſt Torrens & Vallis botri, vbi abſciderunt botrum miræ magnitudinis exploratores, quos miſerat Moyſes: quem, in teſtimonium terræ fertiliſſimæ, in vecte duo viri portabant in Cadeſbarne, quemadmodum de malis quoque granatis & ficis loci illius. Diſtat hinc riuus Sorec medio milliario.

CAPVT LI.

De vuis ſine acinis.

DIſtat à Nehel-eſcol medio milliario Sorec, Soretb, Zored torrens. Huius vineę & vites erant electæ & optimæ, faciebant fructus pulcherrimos, vberes & perpetuos, quorum vuæ non habebant acinum, vt teſtantur Hebræi. Vinum eius loci rubens delicatiſſimum. Vinum Cos, id eſt optimi odoris, coloris & ſaporis. Hîc habitauit Dalila, quam adamauit Samſon. In hoc riuo narrat baptizatum à Philippo Eunuchum Bredembachius; interſecat autem Dan & Simeon tribus.

CAPVT LII.

De Valle & herbâ Baaras.

BAaras ſiue Babras, appellatur vallis iuxta Machærũ, vbi radix, inquit Ioſephus lib. 7. Belli Iud. c. 25. eodem nomine gignitur, quæ flammæ quidem àſſimilis eſt colore, circa veſperam verò veluti iubare fulgurans. Accedentibus, eamq́ue euellere cupientibus facilis non eſt, ſed tamdiu refugit, nec priùs manet quàm ſi quis vrinam muliebrem, vel menſtruũ ſanguinem ſuper eam fuderit. Quin etiam tunc ſi quis eam tetigerit, mors certa eſt, niſi fortè illam radicem ferat de manu pendentem. Capitur autem alio quoque modo ſine periculo, qui talis eſt. Totam eam circumfodiunt, ita vt minimum ex radice terrâ ſit conditum, Deinde ab eâ religant canem, illoq́ue ſequi eum à

quo religatus eſt cupiente, radix quidem facilè euellitur, canis verò continuò moritur, tamquam eius vice, à quo herba tollenda erat, traditus. Nullus enim poſteà accipientibus metus eſt. Tantis autem periculis propter vnam vim capi eam, operę pretium eſt. Namque euocantur dæmonia, peſſimorum hominum ſpiritus, viuis immerſa, eoſq; necantia quibus ſubuentum non fuerit; hæc citò, etiamſi tantummodò offeratur ægrotantibus, abigit. Multa hîc ſuperſtitioſe dicta à Ioſepho.

CAPVT LIII.

De rutâ Macheri.

MAchærus dicebatur oppidum & caſtrum munitiſſimum in ſaxoſâ rupe altâ & vndique præcipiti ſitum, vallibus ex omni parte cinctum, loci naturâ & firmitate inaceſſum & inexpugnabile, magnitudine ſimul & pulchritudine admirandum. Propter commoditatem loci primùm ab Alexandro Rege ædificatum, pòſt inſtauratum ab Herode, & præcellenti in medio baſilicâ exornatú eſt. Ait autem Ioſephus, Ioannem Baptiſtam, quòd Herodes vereretur ne aliquando populus ipſius doctrinâ commotus, defectionem aliquam pararet, vinctum miſſum in Machærum, & ibi occiſum fuiſſe. Quod factum ſecuta eſt Iudæorum exiſtimatio, ab irato Deo perditum eſſe Herodis exercitum: pugnauerat enim infeliciſſimè contra Aretam. Dicitur hoc eodem loco ſepultus à quibuſdam D. Ioannes inter Eliſeum & Abdiam Prophetas. Caſtellum autem ipſum erat munitiſſimum, vt diximus, & ciuitatem habebat colli ſubiectam, quà aſcenſus erat in arcem. Inter cetera, quæ ibi viſenda erant, naturâ vel hominum induſtriâ exeogitata, ruta erat mirabilis magnitudinis (à nullâ enim ficu vel celſitudine vel magnitudine vincebatur) quæ perſeuerauerat ibi abuſque Herodis temporibus, manſiſſetque vlteriùs, niſi à Iudæis, qui locum tenebant, excisa eſſet. Sed cum Lucilius Baſſus expugnationem tentaſſet, caſus caſtellum tradidit. Rufus enim miles Ægyptius, cùm cepiſſet ſingulari audaciâ Eleazarum fortiſſimum iuuenem, eique tamquam mox ſuſpendendo crucem defixiſſet Lucilius in conſpectu Iudæorum, miſeratione ſimul & deſperatione ad deditionem coëgit obſeſſos.

CAPVT LIV.

De lacu Gadaræ.

LAcus olim ciuitati Gadaræ propinquus erat, cuius aqua, teſte Strabone, adeò fuit noxia, vt pecora eâ guſtatâ pilos, cornua & vngues amiſerint. In hunc lacum duo porcorum millia, de quibus in Euangelio Marci agitur, à dæmonibus agitata eſſe putauit Ziegletus, cuius etiam opinionis eſt Gerardos Mercator; ſed, vt etiam primus Gandauenſis Epiſcopus Cornelius Ianſſenius in Commentarijs in ſuâ Concordiam Euangelicam annotauit, ex ſacrâ Scripturâ & D. Hieronymo ſatis liquet, præcipitata ea fuiſſe in mare Galilææ. Quod enim Lucas ſtagnum dicit, Matthæus & Marcus mare vocauerunt. Hi autem lacum Geneſareth mare appellare ſolent, quem Lucas ſtagnum ferè vocat. Hieronymus verò lib. De locis Hebraicis ciuitatem Gerſeram deſeribens, Gerſeta, inquit, vbi eos, qui à dæmonibus vexabantur, Saluator reſtituit ſanitati; hodieque ſuper montem viculus demonſtratur iuxta ſtagnum Tiberiadis, in quod porci præcipitati ſunt. Hactenus Hieronymus.

CAPVT LV.

De palude Cæſareæ.

AEmula Nili palus Cæſareæ ſuos alit crocodilos, Cæſaream Palæſtinæ dico, non Philippi. Maritima eſt vrbs, & Stratonis pnùs πύργ☉ dicta, hoc eſt Turris Stratonis vocata. Prima Flauia Ziegleri diſtat ab Ieroſolymis ſtadijs ſexcentis. Hanc quidam indicant à Plinio dictâ fuiſſe Apolloniam. Ptolomæus tamen inter Turrim Stratonis & Ioppen Apolloniam locat, veluti diuerſam. Poſtremùm Flauia colonia à Veſpaſiano vocata fertur. Vrbs fuit munitiſſima maximè & opulentiſſima. Cingitur ab Occidente Mari magno, ab Oriente palude quadam dulci & profundâ, in quâ eſt multitudo crocodilorum, vt auctor eſt Bredembachius. Hanc Herodes, metu defectionis Iudæorú, toti genti quaſi arcem impoſuit: deſcriptâ enim magnificè eius formâ, totam ædificijs marmoreis exornauit accuratiſſimè, tam Regijs palatijs quàm priuatorum ciuiũ ædibus, &, quod fuit operoſiſſimum, portum addidit (cui nomen Sebaſtus, ita ab Herode appellatus in honorem Cæſaris) tutum à tempeſtatibus, magnitudine Pyræo parem, admirandum ſtructurâ; eò magis, quòd omnis illa materia aliunde aduehi debuerit.

buerit. Proiectis autem in mare molibus, deſuper turres impoſuit, quarum maximæ & pulcherrimæ à Druſo Cæſaris priuigno deſtructę. Circum portum ædes, continuatâ ſerie, marmore politiſſimo extructæ ſunt, extante in medio tumulo, in quo templum Cæſaris à longè cooſpicuum, & io eo ſtatuæ, Romæ altera, altera Cæſaris, vnde oomen vrbis Cæſareæ: in quâ etiam cloacæ ſubterraneæ admirandæ ad recipiendam ex mari aquam in æſtu vrbi ſubluendæ, & ad deſerendam in mare purgamentorum proluuiem & imbrium. Extruxit etiam theatrum ibi & amphitheatrum, vnde latè proſpectus in maria. Atque hęc omnia duodecim annurum ſpatio abſoluta ſunt. Perfectâ autem Cæſareâ, in eius dedicatione magna fuit celebritas, magno apparatu, maximis ſumptibus, abuſque Italiâ in hunc vſum petitis quæ eò facerent, inſtituti Ludi quinquennales dicati Auguſto. Fuit, vt Ioſephus ait, ciuitas Iudææ maxima, & quæ maiorem incolarum partem Græcos haberet. Non longè à Cæſareâ fluuius erat, qui de paludibus eidem vrbi adiacentibus defluebat. Hic cùm Herodes Agrippa quinquennalia celebraret, neque adulatores compeſceret qui Deum eum ſalutabaot, fulgore veſtis perſtricti, ab Angelo percuſſus interijt. Io hac Cornelius Centurio à Petro Apoſtolo baptizatus, primus in eâ Epiſcopus fuiſſe traditur. In hac Philippus domum habuit, in quâ & habitauit cum quatuor ſuis filiabus virginibus prophetiſſis. Hîc Agabus Prophetâ zonâ Pauli ligatus eſt, atque ipſe Paulus in prætorio Herodis ſeruatus coram Rege Agrippâ & Felice Præſide, ac biennio deteotus in vinculis à Feſto, Cæſarem appellauit. Cùm Chriſti fidem fuiſſet amplexa, habuit Epiſcopum. Nominat huius Epiſcopos B. Hieronymus, Theophilum, Euſebium, diligentiſſimum Bibliothecæ diuinæ cum Pamphilo martyre perſecutorem, Acacium μονόφθαλμον, Euzoium, Gelaſium. Habuit ipſa ſedes Archiepiſcopum poſteà, vt patet ex Tyrio, & habuit ſub ſe Epiſcopatus viginti. Atque hoc loco Marinus à Theotecno eius loci Epiſcopo confirmatus, martyrium pro Chriſto amplexus eſt. Pòſt à Balduino Rege, ferentibus opem Geouenſibus, recuperata. Carebat tum portu. Cæſarienſis Epiſcopi titulo nunc vtitur Suffraganeus Senonenſis in Galliâ; fortè Pariſienſis. Deſcribuntur ſcopuli iuxta Cæſaream Palæſtinæ à Ioſepho lib. 1. Bell. 16.

CAPVT LVI.

De aquis Maſerephot.

AQuæ Maſerephot, aliàs Maſſerephot, Hieronymo Maſrephothmaim, ſalinę ſunt iuxta Mare magnum, vbi tempore exereſeentis & inundantis maris aqua io alueos quoſdam fluit, & aut Sulis feruore aut igne in ſal excoquitur. Ad has vſque aquas filij Iſraël, Duce Ioſue, perſecuti ſunt Chananæos.

CAPVT LVII.

De balneis Amathæ.

AMatha villa in viciniâ vrbis Gadaræ in mnnte ſitæ, ad cuius montis radices aquæ calidæ erumpunt, balneis deſuper ædificatis. Aquæ ad ſarciendam corporum valetudioē ſunt commudæ, Gen. 36. Hieronymus de Loc. Hebraicis litera A. & G.

CAPVT LVIII.

De Eleutherio fluuio.

ELeutherius fluuius, qui ex Libano mõte in Ituræâ protumpit, & per regionem Emath & Roob, atque Galilæam gentium flueos, Velanam vrbem, ac caſtrũ Belcifort alluit, tandemq́ue iuxta ciuitatem Horma tribus ferè à Tyro Aquilonem verſus, duobus autem à Sareptâ contra Auſtrum milliaribus, Mari magno miſcetur. Hic fluuius teſtudioibus abundat, de quo Plioius lib. 9. ſic ſcribit: Teſtudines Phœnicio mari vltrò veniunt ſtatoto tempore anni in amoem Eleutherium effuſâ multitudine. Ad huoc vſque fluuium Ionathas Machabæus Ptolomæum Philometora Ægypti Regem comitatus eſt. Per eumdem fluuium Demetrij Principes ac milites à facie Ionathæ, in Amathite regione caſtra metaotis, ſibi timentes, incenſis noctu caſtris, clàm fugam ceperunt. Huius fluuij Ioſephus, Plinius, Ptolomæus, alijq́ue aliquoties mentiooem faciunt.

CAPVT LIX.

De terrâ Aceldama.

ACeldema, ſiue Haceldemach, hoc eſt ager ſanguinis, ager erat figuli ad Auſtralem plagam montis Sion ſitus, à tergo habens montem eiuſdem nominis mediocrer altũ, iactu lapidis à Piſcinâ ſuperiore

diſtans, qui Iudæorum conſilio triginta argenteis, quibus Iudas Chriſtum vendidit, in ſepulturam peregrinorũ emptus eſt. Cuius medium Imperatrix Helena quatuor muris, longitudine ſeptuaginta duorum, latitudine verò quinquaginta pedum fecit includi, ac ſuperiùs teſtudine (quæ ſeptem foraminibus, per quæ defuncta Chriſtianorum corpora dimittuntur, patet) concamerari. Eſt verò huius terræ virtus mirabilis, & fidem pænè ſuperans, quòd defunctorum corpora viginti quatuor horarum ſpatio in puluerem redigat: quam virtutem, etiam in alias regiones deuecta, minimè perdit. Nam cũ iuſſu Imperatricis Helenæ de hoc agro, quantum ducentæ & ſeptuaginta (vt aiunt) naues capare poterant, Romam auectũ, ac iuxta montem Vaticanum in eum locum exoneratum ſit, quem incolæ Campũ ſanctum vocitant, licet cælum mutarit, eamdem tamen retinere vim, quotidiana experientia docet. Romanos enim reſpuens, ſola peregrinorum corpora ad ſepulturam admittit; quorum etiam hîc omnem carnis ſubſtantiã intra viginti quatuor horas prorſus conſumit, oſſibus tantùm reſiduis.

CAPVT LX.

De lapidibus ſepulchri Rachel.

SEpulchrum Rachel eſt, vbi in partu Beniamin obijt Rachel vxor Iacobi, quo loci monumentum hoc cum pulchrà pyramide erexit Iacob in titulum, ſicut & ſancta Scriptura & titulus adhuc teſtantur, & eſt ſub quercu. Superpoſuerat ſuper tũbam Rachelis duodecim lapides, pro numero filiorũ Iſrael, qui temporibus Bredembachij ibi erãt. Inueniuntur iuxta ſepulchrum lapilli quidam omnino nigri, quos colligunt peregrini: dicuntur enim conducere mulieribus ad faciliorem partum. Eſt in quinto milliario ab Ieruſalem, in eo loco qui à Septuaginta vocatur *Hippodromus*.

CAPVT LXI.

De quercu annoſâ, ſeu Sichem.

MEmoriam aliquam meretur longæuitas arborũ, quam potiſſimùm commendat Quercus Sichem, ſeu Sichimorum, quæ & terebinthus. Sub hac lapidem prægrandem erexit Ioſue, in teſtimonium fœderis Iſrael cum Deo: ibidem Abimelech conſtitutus eſt Rex ſuper Iſrael. Quercus hæc tempore Hieronymi oſtendebatur in ſuburbano turre Neapoleos, prope ſepulchrum Ioſeph. Ætate quoque Hieronymi monſtrabatur arbor Sycomori, vnde Chriſtus vocauit Zachæum; ſicut & tempore Bedæ ficus, ex quâ ſuſpenſus Iudas. de quo nos Lib. 1. Curioſæ Philoſophiæ.

CAPVT LXII.

De Conualle Mambre, & terebintho eius.

COnuallis Mambre, quæ & vallis Hebrõ dicitur, fertilis eſt & amœna valdè, in quâ habitabat Abraham in tabernaculo, vbi & tres Angelos hoſpitio ſuſcepit, pedes eorum lauit, & ſub ilice ſiue quercu Mambre miniſtrauit ad menſam. Vidit autem tres, & vnum adorauit, quod nimirum ſummæ & tremendæ Trinitatis admirabile myſterium eſt. Vidit, ait Hieronymus, diem Chriſti, & lætatus eſt. Arbor autem ipſa, quam terebinthum vocat Hieronymus, durauit vſque ad imperium Conſtantij iunioris, atque ætatem ſancti Hieronymi. Monſtrabatur autem peruetus, & annus magnitudine indicans. Cumq; à Chriſtianis tunc ibidem Eccleſia eſſet ædificata, à cunctis in circuitu gentibus terebinthus illa velut inſigni quodam Numine conſeruata ſuperſtitioſe colebatur, eò quòd Abraham ſub eâ quondam Angelos accepiſſet hoſpitio. Enimuerò B. Helena Conſtantini filij inſtinctu, ad arborem Mambre, quæ nunc terebinthus dicitur (quindecim ſtadijs Meridiem verſus vicinam habens Hebron; à Ieroſolymis autem abeſt ducenta circiter & quinquaginta ſtadia, vbi vera certaque fama eſt, vnà cum Angelis contra Sodumam euntibus, etiam Filium Dei hoſpitio acceptum eſſe ab Abraham, ab eoq; Iſaaci procreationẽ annuntiatam) maximum ornatiſſimumque templum erexit: intellexerat enim Conſtantinus, veteres Græcæ ſuperſtitionis aras ſub eâ conſtruxiſſe, & Græcis ſacrificijs iſtic operatos eſſe, vinum libaſſe, thura adoleuiſſe, bouem, hircum & gallum ſacrificaſſe, lucernas oleo infuſo appoſuiſſe, placentas obtuliſſe, quoſdam etiam nummos, & varij generis vnguenta in vicinum puteum conieciſſe, ita vt rerum coniectarum ingẽti copià aqua inutilis ſit reddita. Quod ſane Conſtantini vxoris mater, cùm fortè iſtac tranſiret, viſum genero ſuo renuntiauit. Animaduerterat enim, æſtiuo tempore loci incolas, longinquiores etiam, Palæſtinos, Phœnices, & Arabes, annuas ferias in eâ regione peragere, & conuentus celebritaſque ea grata fuerat omnibus: Iudæis quidem, quòd Patriarchã generiſque ſui principem iactarent Abrahamum; Græcis verò, propter Angelorum in eum locum aduentum; Chriſtianis porrò, quòd à Deo dilecto ſibi

id

id prædictum fuerat, quod multis poſteà ſæculis de Virgine futurum fuerat. Quâ re Conſtantinus cognitâ, Epiſcopis Palæſtinis vitio vertebat, inprimiſq; Euſebium Pamphili perſtringebat, quòd tam ſanctum locum deſpexiſſent. Itaque Epiſcopis Phœniciæ mandauit, vt ex ipſis fundamentis aræ euerterentur, ſimulacra igne comburerentur, ac templum ibi tantæ antiquitatis nomini cōueniens extrueretur, in quo diuinum nomen Eccleſiæ recepto ritu coleretur, locuſque de cetero à contaminatione omni liber eſſet. Quòd ſi quis deinceps eiuſmodi quidquā facere deprehenſus eſſet, eum graui multatum iri pœnâ conſtituit. Atque impetrata hæc ad rem collata, legitimum conſecuta ſunt exitum. Adſcripſimus totum hunc locum ex Nicephoro lib. 8. cap. 30. nimis enim delicati ſunt, qui his legendis oleum & operam abſumi clamant. Intelligimus illud Hieronymi, quod ſuprà poſueramus: Vidit diem Chriſti Abraham, quod ſcrupulum illi moueat, cui ignotum ſit, Græcos τὸ *vnum*, quem dicitur adoraſſe, intellexiſſe Chriſtum qui tum Abrahæ apparuerit, Angelos verò illos fuiſſe, qui poſteà Sodomam ſubuerterint, ideoque horū ſententiam, vt ferè facit, ſequitur Hieronymus, cùm Latini plerique per *tres*, tres perſonas, per *vnum*, vnum Deum intelligant. Oſtenditur adhuc hodie, ait Saligniacus, ilex illa ante oſtium tabernaculi Abrahæ, nam licet antiqua ilex aruerit, tamen ex eius radice alia pullulauit, cuius folia paulò maiora ſunt folijs lentiſci, fructus vt quercuum. Ceterùm Belonus lib. 2. Obſeru. cap. 87. ſcribit: Nobis porrò demonſtratus fuit locus, in quo Abraham tres vidit, & vnum adorauit, extra pagum Hebron, ad agri cuiuſpiam foſſam, in quo Adam creatus dicitur. Hunc notat terebinthus triplici caudice ex vno trunco prodeunte.

CAPVT LXIII.

De lapidibus ſciſſis montis Caluariæ.

INſigne manſit monumentum Dominicæ paſſionis in Caluariæ monte, vbi omnia teſtata ſunt Domini ſui mortem. Velum templi in duas partes ſciſſum eſt, terra concuſſa eſt, monumenta aperta ſunt, mortui ſurrexerunt, & petræ Iudæis cordis exprobrantes duritiam ruptæ diſſilierunt. Cuius rei etiam hoc præclarum in petroſo Caluariæ monte adhuc extat argumentum: ibi enim conſpici etiamnum poteſt illa, quæ ſub manu Chriſti læuâ, & à ſiniſtris pendentis latronis in cruce in morte Domini ſanguinis colorem adhuc deprehendere licet. Scribit Euſebius, quòd Lucianus Antiochenus Preſbyter, vir moribus, continentiâ & eruditione præcipuus, ad tribunal iudicis adductus, coram Præſide & populo inſigni oratione Chriſtianæ religionis rationē reddens, inter alia fidei quæ adducebat teſtimonia, etiam hanc ſciſſuram teſtem adhibuerit, dicens: Adſtipulatur his ipſe in Ieroſolymis locus, & Golgothana rupes ſub patibuli onere diſrupta. Hæc Lucianus. Cuius quidem ſciſſuræ ea eſt latitudo, quòd humani corporis craſſitiē facilè capere poſſit: profunditas verò tanta, quòd ab huius rei curioſis, dimiſsâ bolide, nequaquam poterit inueſtigari; vt veriſimile ſit, infernum vſque patere, & quemadmodū latroni dextero via per Chriſti mortem in cælum reſerata eſt, ita per petræ huius ſciſſuram latroni ſiniſtro (vt olim rebelli Core) viam in infernum apertam eſſe. Ex quo patet, quàm verum ſit, quod de ipſis ait Hieronymus, Chriſtus, inquiens, vnum reliquit ſiniſtrum, alterum aſſumit dexterum, ſicut in die iudicij faciet. Ex ſimili crimine diſſimiles ſortiuntur fines: alter antecedit Petrum in Paradiſum, alter Iudam in infernū. Confeſſiō breuis vitam acquiſiuit longam; & blaſphemia finita pœnâ plectitur æternâ. Huc vſque Hieronymus.

CAPVT LXIV.

De ictibus flagellantium continuis.

REfert F. Bonifacius, Guardianus Montis Sion, in libello ſuo, ſe quidem ſæpiùs locum lithoſtrotum viſiſſe, ſed vocatum à Saniacco, cùm vel exactionis impoſitæ, vel multæ imponendæ causâ inuitus adiret. Cellulas autem ſe perrarò ingreſſum; ad locum verò flagellationis, vbi multis modis Chriſtus illuſus fuit, ſeptimo vix demum anno (abſente Saniacco) à vetulâ admiſſum, atque tum ſe, & quotquot aderant, audiuiſſe quaſi ictus flagellantium: & vetulam interrogatam an hoc ſæpiùs contingeret, reſpondiſſe, ſexaginta annos, quos ibi habitaſſet, die noctuque indeſinenter fuiſſe auditos. Ceterùm, quod multi putant aſſeruntque, videri ac conſpici ibi hominem aſſiduò mouentem dexteram, & interrogantem ſubeuntes de extremo iudicij die, nugas eſſe & aniles fabulas putat Gotouicus, credit tamen hiſtoriam narratam.

CA-

CAPVT LXV.

De columnis lacrymantibus.

ADiciunt aliqui, inter quos Petrus à Sancto Dominico, quatuor lapideas columnas eſſe in monte Caluariæ, perpetuò ſtillantes aquam, quaſi æternis lacrymis paſſionem Dominicam commemorantes. Sub ipſum montem ponit illas, quà hiatus ille lapidum pertranſit.

CAPVT LXVI.

De Aroër ſiue Ariel terræmotu.

ARoër, quæ & Ar, & Arnon Moab, & Rabbath Moab, hoc eſt grãdis Moab dicitur, vrbs antiqua, potens, & Moabitarũ præcipua, ſita ſuper npam torrentis Arnon in confinio Moabitarum, Amorrhæorum & Ammonitarum in valle media, glorioſa, & muris validis munita, poſſeſſa olim à gente vetuſtiſſimâ Ommijn, & poſteà retenta à filijs Lot, id eſt Moabitis, cum priores accolas ſubuertiſſent, vnde & eorum metropolis facta, domina Moab nuncupatur, quam poſteà Sehon Rex Amorrhæorum illis iure belli abſtulit: quo ab Iſraëlitis interfecto, filij Gad vrbem hanc poſſederunt & reſtaurarunt, atque ab hoc loco præclarà victoriâ filios Ammon proſtrauit Iephte. Hãc quidam putant eſſe Ariel, quòd Ariel ſiue Α'ρειός, hoc eſt Martis idolũ, tempore Hieronymi adhuc ibi coleretur, vnde & Areopolim dictam. Hieronymus verò Ariel apud Iſaiam allegoricè Ieruſalem ſiue templum ſignificare cenſet: in Ezechiele verò altare holocauſti denotare. Huius vrbis muri in infantiâ Hieronymi nocte terræmotu corruerunt poſt mortẽ Iuliani, quando totius orbis littora tranſgreſſa ſunt & exundarunt maria. Nunc Petra dicitur, ait Brocardus, & eſt metropolis Arabiæ ſecundæ. Habuit poſteà ſedem Epiſcopalem, & ſub ſe Epiſcopatus duodecim.

CAPVT LXVII.

De ſpeluncâ Adam.

DIcitur ſpeluncâ Adam, in cuius rupis cauitate tradũt Adam & Euam multo tempore, centũ videlicet annis, luxiſſe Abelem filium ſuum interfectũm, in quâ viſuntur lecti eorum ſaxei, habentes in longitudine triginta pedes. Sed & fons in ſpeluncâ ſcaturit, de quo bibiſſe credunt primi parentes noſtri. Brocardus & Bredembachius Itin. 6. Salignacus Tom. 10. cap. 5.

CAPVT LXVIII.

De igne prodeunte ex ſepulcro Dauid.

DAuidis ſepulcrum, vnà cum agro regalium ſepulcrorum, in ciuitate Dauid magnificè in ſublimi collocatum erat, in quo ipſe Dauid, Salomon, aliíque Reges Iuda, item & Ioiada Pontifex ſepulti ſunt. In hoc monumentum Salomon in ſepulturâ patris ſui Dauid maximas intulit diuitias; quod poſteà Hircanus Pontifex & dux aperiens, tria millia talentorum argenti inde extulit. Poſtmodum verò Herodes Aſcalonita Iudæorum Rex, & ipſe auferens ex eo theſauri vim magnam, cùm flamma inde exiliens duos ſatellites eius extinxiſſet, ab incepto deſtitit, & ad expiandum ſe, ipſum monumentum candido marmore ornauit, quod longo tempore ibi permanſit: vbi poſteà Sarraceni Eccleſiam ſibi conſtruxerunt, quæ etiamnum extat, locumque hunc mirè colunt ac venerantur, nec Chriſtianorum quemquã illuc introire permittunt. Aliud mirandum Beniaminus addit. Locus, inquit, ſepulcrorum Dauidis & Salomonis, ab hinc annis mille iuſſu Patriarchæ Chriſtianorum occluſus, & ab oculis hominum ad hodiernum vſque diem celatus eſt. Corruente enim muro templi quod in Sion eſt, lapides ex antiquis Montis Sion murorum fundamentis ad templi inſtaurationem erui fuere, in quibus eruendis caſu lapide quodã ſublato, antri oſtium ab operarijs inuentum fuit, quod ſubeuntes, ad quoddam palatium, marmoreis innixum columnis, peruenere, in quo monumentum vidêre auro & argento obductũ, ante quod menſa erat, in eaque ſceptrum & corona aurea, ad cuius ſiniſtram ſimilis ornatus ſepulcrum, erantque illic vrnæ concluſæ: quid verò continerent ignotum fuit. Cùm verò homines illi in palatium penetrare conſtituiſſent, turbinis ſpiritu percuſſi, ex antri oſtio in terram exanimati deciderunt. Iacuerunt autem eodem loco vſque ad veſperam, cùm ſpiritu alio rurſus excitati, humanæ voci ſimilem audierunt: *Surgite, exite ex hoc loco.* illi verò impulſi, atque pauore correpti, maximè trementes exierunt, remque omnem ad Patriarchã retulerunt. Hæc ille.

CAPVT LXIX.

De antro Oliueti.

LVbet hîc deſcribere antrum ad radices Montis oliuarũ, Chriſti oratione, ſanguinis ſudore, atq; Angeli præſentiâ, à Patre æterno

æterno ad Filium ſuum confirmandũ miſſi, præcelebre, atque omnibus Chriſtianis venerabile. Id figuræ eſt quaſi ſphæricæ, in rupe exciſum quatuor columnis ſeu pilis ex eadem rupe cæſis ſuffultum, latum per diametrum pedes circiter triginta. In ſummitate rupis iuxta vltimam columnam ad Occaſum vnicum ſpiraculum habet, ſeu foramen rotundum, per quod lumen admittitur. Iuxta murum qui ad Orientem rupem ſuſtentat, altare quondam extitiſſe referũt, eo loci quo Chriſtus proſtratus in terram, æternum precatus eſt Patrem, *Pater*, inquiens, *ſi poſſibile eſt*, &c. Proſtrata ibidem iacet columna, pro ſigno olim (vt volunt) poſita, vbi Angelum ſubſtitiſſe, ac Chriſtum confortaſſe, ſacræ narrant Litteræ. Hæc ex Cotouico lib. 2.

CAPVT LXX.

De ſpeluncis munitiſſimis.

EST ſpelunca trans Iordanem in regione Suetæ à ciuitate Tiberiade ſexdecim milliaribus Italicis diſtans, ita verò in altiſſimo cuiuſdam montis cretacei, cui ſubiectum erat immane præcipitium. Hæc ab vnâ dumtaxat montis parte accedi poterat per anguſtum adeò collem, vt vix pedis haberet latitudinem, atque homini etiam ab omni onere expedito abſque periculo iter non præberet. Intus habebat aquarum fontes, ac tres manſiones ſeu diuerſoria, ita conſtructa, vt per ligneas ſcalas ex vno in alterum aſcenſus ac deſcenſus eſſet. Locus iſte, eò quòd naturâ ſituque commodiſſimus eſſet, Chriſtianorum munitiſſimum & inexpugnabile quondam præſidium ſeu municipium fuit. Quod cùm Rex Coradinus, anno puta poſt Virginis partũ milleſimo centeſimo quinquageſimo ſeptimo, ingentibus copijs oppugnaret, aduentanti cum exercitu Balduino tertio Ieroſolymorum Regi ceſſit, ſolutaque obſidione, dum venienti hoſti occurrit, in pugnâ, quam cum eo commiſerat, victus eſt. Idem hoc munimentum iuratus Chriſtianorum hoſtis Saladinus obſidione cinxit, anno nimirum nati Saluatoris milleſimo centeſimo ſeptuageſimo nono, ante quintum obſidionis diem, dolo & inſidijs, non ſine proditionis ſuſpicione, per deditionem in ſuam poteſtatem accepit. Verùm id Ieroſolymorum Rex ſtatim proximo anno recuperauit, ac poſt trium hebdomadarum obſidionem, cùm ſtrenuè admodum à ſeptuaginta fortiſſimis viris defenderetur, per deditionẽ recepit, & armis atque commeatu communiuit, viriſque fidis ac ſtrenuis cuſtodiendum tradidit.

Alia eſt ſpelunca firmiſſima & inexpugnabilis, vltra Iordanem, in finibus Arabiæ ſita. Quam Fratres militiæ Templi, quorum tutelæ ac defenſioni commiſſa erat, anno ſalutis poſt milleſimum centeſimum ſexageſimo ſeptimo, Siracono Chriſtianorum hoſti tradiderunt. De quorum proditorum numero Ieroſolymitanus Rex Amalricus duodecim in crucem egit. Hæc Tyrius lib. 19. Belli ſacri.

Alia eſt Arbelorum ſpelunca, quam Bacchides, per regionem Arbellem exercitum ducens, expugnauit, ad quam magnus Iudæorum numerus confugerat. Eamdem Ioſephus hiſtoricus, dum Galilææ præeſſet, contra Romanos permuniuit. Idem Ioſephus in Vitâ ſuâ ſcribit.

CAPVT LXXI.

De cauernâ Adomin.

CEterùm in Adomin videtur quædam cauerna profunda, ſuper quam olim erectum fuit ædificium. Adomi autem eſt locus ſanguinarius, frequentibus homicidijs & latrocinijs infamis, etiam poſterioribus temporibus rem & nomen retinuit. Mons, & portio montium Engaddi, aſpectu terribilis, & valdè periculoſus, quemque ſine conductu nemo temerè tranſeat. Eo loci homo ille, qui de Ieruſalem in Iericho tendebat, curatus eſt à Samaritano, cùm incidiſſet in latrones, ab ijſque vulneratus eſſet, quod etiamnum multis contingit. Diſtat à Iericho contra Occidentẽ quatuor leucis. Quondam villula, nunc caſtrum, vt Bredembachius & Brocardus volunt; vt Hieronymus, ruinæ in ſorte tribus Iudæ, Græcè *ἀλάβασις πύῤῥων*, id eſt aſcenſus rubentium propter ſanguinem qui ibi à latronibus funditur. Hebr. Maledomim; eſt confiniũ tribus Iudæ, & Beniamin, vbi & caſtellum militum ſitum, ob auxilia viatorum.

CAPVT LXXII.

De ſpeluncâ duplici.

CVr non ſpeluncæ duplicis meminiſſe licebit, quam cum agro & arboribus emit Abraham à filijs Heth quadringentis ſiclis argenti? in quâ ſepulti ſunt Adam & Eua, Abraham & Sara, Iſaac & Rebecca, Iacob & Lia. Mauſoleũ adhuc temporibus Ioſephi & Hieronymi monſtrabatur peroptimo marmore fabricatum, circa ſpeluncam hanc Sarraceni ædificarũt munitionem firmiſſimam, cùm ante fuiſſet Eccleſia Cathedralis, vt auctor eſt Bredembachius.

CA-

CAPVT LXXIII.

De Trachonitide.

SPeluncarum mentioni proxima eſt huius prouinciæ hiſtoria. Trachonitis, ſiue Traconitis, aliàs Trachon, & Tracon, non parua, ſed, vt Plinius ait, regni inſtar regio eſt, trans Iordanem inter Palæſtinā & Cœleſyriam ſita, quæ verſus Septemtrionem Damaſcum reſpicit, ad Orientem deſerto Arabiæ, quod Boſtræ Arabiæ deſertæ metropoli iungitur, contermina eſt, Incipiens enim, vti Ioſephus eam deſcribit, à monte Libano, & fontibus Iordanis vſque ad Tyberiadi proximum lacum latitudine panditur. A vico autem, qui appellatur Arphas, ad Iuliada oppidum longitudine tendit, & habitatur ab incolis Iudæis, Syriſque permixtis. Sunt qui opinantur, Trachonitidem & Ituræam vnius eiuſdemque regionis eſſe vocabula, & vt nomina, ita & regiones, quæ his vocabulis ſignificantur, diuerſas eſſe ac Iordane medio diſtinctas prouincias, tum ex ſacru Lucæ Euangelio, tum ex alijs Scriptoribus ſatis apertè liquet. Quòd ad Prouinciæ Trachonitidis originem attinet, non Cote filius Eſau, vt S. Hieronymus in Lamētationis Ieremiæ Commentarijs ait, ſed prout idem Auctor in Quæſtionibus ſeu Traditionibus Hebraicis in Geneſim, & Ioſephus in Iudaicis Antiquitatibus manifeſtè ſcribunt, Hus filius Aram, nepos Patriarchę Noë primus eam inhabitauit, ac gentem hanc inſtituit. Qui Palæſtinam inter & Syriam, cognomine Cælen, tenens principatum, non ſolùm Trachonitidem, verùm & terram Hus vrbemque Damaſcum condidit. Trachonitis autē regio hæc appellatur, quòd ſaxoſa & aſpera ſit, atque ſubterraneis meatibus ac cauernis abūdet. Τραχὼν enim Græcis locum ſaxoſum ſignificat, & trachones etiam dicuntur occulti ſub terrâ meatus ac ſpecus. Fontibus & riuis hæc regio penitus caret; ideoque pluuiales aquas incolæ per trachones, hoc eſt meatus ſubterraneos in lacunis, tam naturalibus quàm artificiosè factis, diligenter colligunt, ac eorum plerique in trachonibus, id eſt ſpeluncis & cuniculis commorantur, ac ferarum more deliteſcunt. Rapto libenter viuunt, aſſueti in Damaſcenorum aliorumque propinquorum agros ſimul & vicos excurſiones facere, populari, exercere latrocinia, colonos vexare, pecora in ſua receptacula abigere, prædas agere, atque his artibus victum quærere. Habebant autem in ſuis habitaculis paratam cibariorum & aquæ copiam, vt externâ vi petiti poſſent ſatis diu bellum in latebris trahere. Specus enim illi aditus habent anguſtos, nec niſi vnum poſt alium hominem admittentes, ſed intus ſunt ampliſſimi, & ſuprà quā credas capaces, plano ſolo deſuper tecti. Nam totus is locus conſtat ex petrâ aſperâ, & non facilè meabili, niſi aliquo ducente per ſemitas, quæ non per directum feruntur, ſed multis mæādris flexuoſæ ſunt. Imperatoris Octauiani Auguſti tempore, cùm Zenodorus Trachonitarū Princeps propter lucrum, quod illi inde cedebat, latrocinia iſta foueret, idem Imperator Trachonitidem eique continentem Batanæam & Auranitidem Zenodoro abſtulit, atque Herodis maioris regno eâ lege contribuit, vt ſuâ diligentiâ latrones coërceret, latrociniaque extingueret. Qui mox, adhibitis ducibus, Trachonem luſtrans, latronum receptacula expugnans, eos maleficijs abſtinere & agriculturæ operam dare cogens, magnam circumuicinis peperit ſecuritatem. Verùm cùm hoc vitæ genus Trachonitas gladio & raptu viuere aſſuetos non delectaret, ſemel iterumq; ab Herode deſecerunt, atque ad priſtina latrocinia & prædas reuerſi ſunt. Sed denuò Herodis operâ perdomiti, imperata facere ſunt compulſi. Porrò anno Chriſti ſeptimo Herodes, cùm ſe iam moriturū eſſe ſentiret, Trachonitidem vnà cum Gaulonitide, Batanæâ & Paneade regionibus extremæ voluntatis codicillo, filio ſuo Philippo fratri Herodis Tetrarchæ Galilææ aſſignauit. vnde & in Euangelio D. Lucæ, Trachonitidis & Ituræa regionum Tetrarches fuiſſe ſcribitur: quibus, vt Ioſephus meminit, triginta ſeptem annis pacificè præfuit. Poſteà Claudij Cæſaris donatione eaſdem regiones poſſedit Rex Agrippa, prędicti Herodis nepos. Ab hac regione vicini montes, qui in ſacris voluminibus Seir & Hermon vocantur, Straboni Trachones montes appellantur. Nec prætereunda hîc eſt memoria Philippi huius regionis Tetrarchæ, quo tēpore Chriſtus Dei Filius in terrâ homo inter homines conuerſabatur. Philippus iſte vir perpetuò modeſtus & amator quietis fuit. Degebat enim ſemper in ſuâ ditione. Quoties verò domo progrederetur, iter faciebat cū paucis ſelectis comitibus, ſubſequente ſellâ, in quâ ſedēs ſolitus erat iura reddere. Et ſi quis ex occurſu opem eius inuocaret, ſine dilatione mox ibi ſellâ poſitâ reſidens, cauſam audiebat, iuſtoque iudicio innoxium abſoluebat, & ſontem damnabat. Obijt in hac ciuitate anno Imperij Tiberij Cæſaris vigeſimo, Principatus autem ſui trigeſimo quinto, atque in monumento, quod iam antè ſibi conſtruxerat, magnificè ac ſumptuosè ſuneratus eſt.

CA-

CAPVT LXXIV.

De Maara.

MAara Sidoniorum, Latinè *ſpelunca Sidoniorum*, cuius in libro Ioſue fit mẽtio, quæ poſteà *cauea Tyri* dicta eſt, ſpelunca eſt inexpugnabilis, atque Chriſtianorũ municipium, in Sidonienſi territorio ſitum, quod anno poſt natum Chriſtum milleſimo centeſimo ſexageſimo ſeptimo præſidiarij milites pecunià corrupti Sarracenis tradiderunt. VVilhelmus Tyrius lib. 19. Belli ſacri cap. 11.

CAPVT LXXV.

De monte Hebal & Garizim.

HEbal, qui dicitur & Ebal & Gebal, cõtrarius monti Garizim in quo ſteterũt ſex tribus, cauernoſus eſt & voraginoſus, & qui ſæpè terræmotum patiatur. Creſcit autem ad dextrã partem fontis Iacob mons, habens duo capita, quorum alteri Garizim, alteri Hebal nomẽ inditum eſt. Hic ad imperium Moyſi, poſt Iordanis tranſitum, Ioſue, ædificato altari lapideo, obtulit holocauſta Deo, inſcripſit Decalogũ lapidibus, & coram Arcã per Sacerdotes promulgauit in Garizim legem, obſeruãtibus benedictiones conferendas, in Hebal verò tranſgredientibus maledictiones infligendas, populo omni reſpondente, Amen. Et quòd in hoc monte ſex potiſſimè tribus cõſtitiſſent, præcipuâ quadam veneratione à poſteris frequentabatur causâ ſacrificij & orationis. In Garizim Ioathan Sichimitis maledixit. Tempore autẽ Alexandri Macedonis Manaſſes, frater Iaddi Pontificis Iudæorum, ab altari pulſus, eò quòd alienigenam duxiſſet vxorem, nempe filiã Sanaballat Ducis Samariæ, ſoceri auxilio ædificauit in monte Garizim templum ad inſtar templi Ieroſolymitaui, eiuſque primum Pontificem egit, idque Samaritani frequentabãt causâ ſacrificij & orationis, & præferebant templo Ieroſolymitano. Poſteà ab Antiocho Epiphane poſita eſt ibi ſtatua Iouis Hoſpitalis. Temporibus Bredembachij oſtẽdebatur ibidem fanum antiquiſſimum Iouis Olympiaci hoſpitale. Hircanus verò poſt mortem Antiochi Pij templum cum Cuthæorum gente euertit, quæ deſolatio incidit in annum ducenteſimum à die quo fuerat conditũ. Vult tamen hoc templum perduraſſe Bredembachius vſque ad bellum quod cum Romanis populus Iudæorum inijt. Reſpexit ad hunc montem Samaritana, inquiens: *Patres noſtri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis, quia Ieroſolymis eſt locus vbi adorare oportet.* In hunc montem cùm Samaritanorum ſeditioſi confugiſſent, nequidquam offerente ſecuritatem Cereali, tandem occiſi ſunt. Cęterùm fons Iacob eſt puteus, ad quem Ieſus fatigatus ſedens cum muliere Samaritanã locutus eſt de aquâ viuâ, & adorando Deo in ſpiritu & veritate, quo loco Hieronymi tempore Eccleſia extructa erat & fabricata. Erat ad radices montis Garizim.

CAPVT LXXVI.

De Libano monte.

LIbanus, Hebraicè *Lebanon*, inſignis eſt Phœnices mõs, ſacris Litteris celebratiſſimus, qui terræ promiſſæ fines à Septemtrione claudit: nam à tergo Sidonis ortus, verſus Orientem vltra Damaſcum tendens mille quingentis ſtadijs, teſte Plinio, hoc eſt centum octuaginta ſeptem millibus paſſuũ, ad Smyram & Palmirenam vſq; regionem porrigitur. Ob eminentem autem ſuam altitudinem procul tum in terrã exiſtentibus, tum in mari nauigantibus, à quadrageſimo milliario cõſpiciendum ſe præbet; omnium quippe quos habet Syria, montiũ altiſſimus ſimul ac amœniſſimus eſt, vnde & quibuſdam Mons montiũ appellatur. Nihil enim, inquit D. Hieronymus in Zachariam ſcribens, Libano in terrã repromiſſionis excelſius eſt, nec nemoroſius atq; condenſius. In Oſee: Mons Libanus fertiliſſimus & virens, denſiſſimis arborũ comis protegitur. Ideóque magno eius videndi deſiderio Moyſes tenebatur, quem tamen non niſi procul à faſtigio montis Nebo, à ſexageſimo ſcilicet milliario, ſpectare ei datum fuit. Dictus autem eſt Libanus à Libao, quod Hebræis album, vel candidum, & thus ſignificat; nam thus quidem plurimum, optimumque ac fragantiùs ſpirans in eo legitur, & niuibus perpetuis albeſcit. In ipſius etenim ſummitatibus, ac præcipuè quæ Cæſareæ Philippi imminent (nam ibi ſe altiorem Libanus tollit) nullo non anni tempore, etiam mediâ æſtate, cùm feruentiſſimi calores ibidem eſſe ſolent, frigidiſſimæ niues inueniuntur, quæ inde ſub paleis, ne nimio cæli æſtu liqueſcant, conſeruatæ, per duorum vel plurium dierum iter in circumiacentes vrbes, vt vinum ſuâ commixtione refrigerent, deferuntur. Refert ex Problematibus Alexandri Aphrodiſei Dominicus Marius Niger, in hoc monte ex cæleſti rore coagulum quoddam dulciſſimum fieri, quod *ſacchar* accolæ vocitant, proximum ſalis glebulis, candidum & fragile, vnde

fortè nos ſacchati nomen accepimus. Propter roris abundantiam, pluuiarumque frequentiam, ac naturalem ipſius humiditatem, Libanus nobiliſſimis ſcatet aquarum venis, celeberrimorumque fontium ac fluminum principium & origo eſt. Ex eo enim, præter cetera, inclyta hæc erumpunt flumina: Chryſorrhoas, Iordanis, Eleutherus, Leō, Lycus, Adonis, qui nunc Canis dicitur, & Fons hortorū, qui magno impetu emanans, tribus fluuijs in mare currit. Eadem quoque ratione præſtantiſſimarum arborum & herbarum Libanus fertiliſſimus, vtiliſſima variæ electæq; materiæ ſilua; & medicinæ hortus eſt. Et quantum ad arbores huius montis attinet, earum naturæ ex parte huius vrbis à Hieronymo deſcribuntur. Arbores Libani, quantum in autas conſurgunt vertice, tantum radicē in ima demergunt, vt nullâ tempeſtate quatiantur, ſed ſtabili mole conſiſtant. Harum arborū rami huc illucque tenduntur, vt veniant volatilia cæli, & habitent in eis. Crebræ hic creſcunt Cedri enodes & imputribiles, miraq; proceritate (quibus idcircò in ſacrâ Scripturâ ſuperbi comparantur) ſublimes. Rectæ quoque & electæ abietes, odoriferæ cupreſſi ſeu cypariſſi, pingues oliuæ, pini, buxi, diuerſæque arbores thuriferæ, quarum gummi *electum olibanum* à Medicis nuncupatur. Porrò quaotum ad herbas, varijs Libanus fragrat aromaticarum medicarumque herbarum generibus, quarum optimè redolēti odore virulenti ſerpentes aliaque venenoſa animalia procul inde fugātur. Omne tamen ſilueſtrium ferarum canorarumque auium genus in eo admodum frequens eſt. Valles Libani olim mirum in modū feraces erant, ac optimo tritico, vineis, pomarijs, hortis atque vberrimis paſcuis abundabant, vnde ob graminum perpetuò virentium copiam animalia, quæ à Sacerdotibus iuxta legis præſcriptum quotidie Ieroſolymis in templo offeteoda erant, in compaſcuis eius paſcebātur. De eximijs huius montis donis & virtutibus clariſſimè Oſee Propheta in perſonâ Dei ad pœnitentiam conuerſis in hæc verba loquitur: *Ero quaſi ros Iſraeli, germinabit ſicut lilium, & erumpet radix eius vt Libani. Ibunt rami eius, & erit quaſi oliua gloria eius, & odor eius vt Libani. Conuertentur ſedentes in vmbrâ eius, viuent tritico, & germinabunt quaſi vinea; memoriale eius ſicut vinum Libani.* In hoc monte eiuſque vallibus, nec non adiacenti ei tegione, quæ ab eo Libanica, & aliàs Syria Libanica deoominata eſt, multi, & diuerſæ tum nationis tum religionis habitant populi, Syri nempe, Armeni & Græci, item Chriſtiani, qui ſe à Gallis originem traxiſſe gloriantur; Iacobini, Georgiani, Maronitæ & Neſtoriani, ex quibus vno tempore octingentos exercitui ſuo adiunxiſſe Herodes legitur. Ex Maronitis autem anno poſt Chriſtum natum milleſimo centeſimo octuageſimo ſecundo, quadraginta bellicoſiſſimorum virorum millia, abiurato errore, orthodoxam Catholicamque fidem amplexi ſunt. Ex quibus omnibus & admitanda huius montis præſtantia, & accolarum etiam frequentia facilè colligi poterit.

CAPVT LXXVII.

De monte Hermon.

HErmon mons, qui ab Hebræis Chermon, à Hieronymo Aetmon & Ermō, ab Amorrhæis Sanit & Senir, à Sidonijs Sarion, Sinō, & Sireō, à Phœnicibus Sanior, in Deuteronomio etiā Sion, aliàs Seon vocatur, Straboni Trachon, alijs Trachonus dicitur, Ptolomæo autē Alſadamus appellari videtur. Situs eſt vltra Iordanem è regione ciuitatis Paneadis, quam quidem ab aurorâ deſpicit, à Meridie verò mōti Seir iungitur, ac vergēns verſus Septemtrionem, quâ Trachonitidem regionem circumit, prope Damaſcum Libano ſe copulat. Vnde in ſacrâ Scripturâ frequenter habemus, quòd terra filiorum Iſrael trās Iordanem ad Solis ortum à torrente Arnon vſque ad montem Hermon extendatur. Mons iſte excelſæ altitudinis eſt: nam licetà monte quidem Galaad eacuminum ſublimitate ſuperetur, attamen altero monte Hermō, qui intra Iordanem iuxta mōtem Thabor ſitus eſt, neo non & tertio monte Hermon, qui in Septemtrionali parte tribus Aſer conſpicitur, multò maior & altior eſt, ideoque perpetuò etiam in eo inueniuntur niues, quas D. Hieronymus ſuo æuo Tyrum ob delicias deferri ſolitas ſcribit, vt nempe æſtatis tempore æſtiua pocula temperarent. Proceris quoque ac laudatiſſimis abūdat abietibus, quæ multis vitæ operibus, præcipuè trabibus & nauigijs aptiſſimæ ſunt, vnde & in Ezechiele Prophetâ habemus, quòd tabulata nauis Tyriæ de abietibus montis Sanit fuerint compacta. Ex Canticis Salomonis quidam colligunt, in hoc monte leones, pardos & leopardos habitaſſe. is enim Chriſtum his verbis ſuam ſponſam alloquentem introducit: *Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni, coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum*, ſiue, vt Hebræi habent, *leopardorum*. Habuit mons iſte inſignes ſpeluncas, quarū vna, vt Marius Niger ſcribit, quatuor hominum millia capere poterat.

Tenue-

Tenuerunt aurem eum quondam Heuæi & Amorrhæi ; poſteriotibus verò annis in eo dominatus fuiſſe ſcribitur Og Rex Baſan , quem cùm Iſraëlitæ occidiſſent , monrem hunc poſſederunt filij , dimidiæ tribus Manaſſe.

CAPVT LXXVIII.

De montibus Gelboë.

GElboë mons , ſiue montes in quibus Saul caſtrameratus eſt contra Philiſthęos, ibique cum Ionathâ filio ſuo occiſus elt, quamobrem imprecatus eſt ijs monribus Dauid, vt nec pluuia, nec imber, nec ros deſcenderet ſuper mootes iſtos. Extendunt ſe mootes illi ab Occidenre à Iezrael vſque ad Iordanem per vodecim leucas. Narrat igitur Bredembachius, moores illos io multis locis eſſe petroſos, aridos, ſteriles. Sunt qui voluot ciuitatem eſſe prope mootes quæ diceretur Gelboë, à quâ ipſi montes nomen acceperiot. Eſt & Gelbus vicus graodis, ſitus in monte Gelboë , vt Hieronymus auctor eſt.

CAPVT LXXIX.

De monte Thabor.

THabor, quem Septuaginta interpretes Itabyrium, alij Tabyrium , Polybius Mattoim vocar, mons eſt pulcherrimus in medio Galilęæ campo, mirâ rotuodirate ex omni parte æqualirer ſioitus, cuius altirudo triginta ſtadijs conſurgens, quæ in mari nauiganribus procul ſpectandam ſe exhibet; aſceoſu difficilis , & Septemtrionali tractu inacceſſa eſt. In vertice autem viginri ſex ſtadiorum campeſtris planicies paret. Diſtat contra Orientalem plagam à Diocæſareâ decem millibus, eſtq; cæli temperie ſalubertimus, vineis, oliuis, varijſq; arbuſtis, fructiferis arboribus totus vndique conſitus, rore perpetuò viuidus, arborum frondibus, verſicoloribuſque herbis ſemper viridis , arque ſuaui omnigenûm florum odore fraganriſſimus. Hinc magna ferarum maximeque auium hîc eſt frequentia, quatum & grato concentu amœniſſimus eſt, & venatu celebris. Vr paucis dicā, totus hic mons paſcendis oculis reficiendiſque animis dicarus eſt, ideoque eum Chriſtus Dominus meritò delegir tum orationi , rum transfigurationi ſuæ, quo Sole lucidiot niueque candidiot refulgens, coram Moyſe & Eliâ cęleſtis gloriæ æternęq; beatitudinis aliquod ſpecimen diſcipulis ſuis Petro, Iacobo & Ioanoi exhibuit. In cuius facti memoriā D. Helena his rribus Apoſtolis pulcherrimū hoc loco extruxit templū (quod ex VVilhelmo Tyrio apparet fuiſſe cathedrale) multamq; reliquit pecuoiā in ſubſidium eis qui ibi manerent, locumq; ipſum excolerenr. Huic templo acceſſerūr poſteà duo Monaſteria, vt hîc eſſent quaſi tria ex D. Petri deſiderio tabernacula: quorum vnum iouenio fuiſſe Græcorum atque D. Eliæ conſecrarum, veriſimile eſt alterum fuiſſe Moyſi dedicarum. vtrumq; autem videtur habuiſſe Abbatem. Nunc trium horum remplorum, & per ambitum planiciei (quam Ioſephus Hiſtoricus quadragiota diebus muro circumdedit) aliorum palatiorum, turrium, nobiliſſimorumque ædificiorum grandes raotùm viſuotur ruinæ , in quibus leooes aliæque feræ larent. Fuit enim mons hic non ſolùm fouendis mulcendiſq; ſenſibus idoneus, verùm etiam extruendis, quę toripatriæ pręſidio eſſent, munitiooibus aptiſſimus. Vnde in libro Iudicū legimus, deſcendiſſe ab hoc monte exercitum Barac pugnaturum aduerſus Siſaram. Porrò in ipſo Dominicæ transfigurationis loco iam hortus eſt arboribus cooſitus , & fontibus irriguus, qui muro ambitur. Quò qui pedem montis accolunr, propter religiooem atque obſeruanriam loci, neminem accedere permittunt. Ex hiſce footibus crediderim oriri torrentem Ciſon.

CAPVT LXXX.

De monte Eroge.

ERoge mons , aliàs mons Meridionalis dictus, alrus & celſus eſt ad vrbis meridiem parum verſus Occideotem vergens, de quo hoc notatu dignum legimus , quòd cùm Ozias Rex Iuda, ſumpto Sacerdotali habiru, ſanctuarium templi ingreſſus, ſuper aureum altare thymiamatis, Deo thuris incenſum adolere , quod ſolis Sacerdotibus fas erat, præſumeret , factus ſit illicò terræmotus maximus: cuius etiam Amos & Zacharias Prophetæ faciunt mentionem, quo & ipſum templum ſuperius fiſſum fuit , & mons iſte ſciſſus medius tantâ qoidem vi atque virtute, vt altera eius pars ſuâ volubilitate per quatuor ſtadia procedens, obiectu demum Orientalis monris (qui mons offenſionis vocatur) cooſtiterit, obſtructâ viâ publicâ, & oppreſſis ruioâ hortis Regijs. Ipſe interim Rex Ozias fulmine ictus, leprâ in fronte percuſſus eſt, quapropter ſtatim templo atque vrbe eiectus, tabe per omnem vitam ipſi adhærente, in domo ſeparatâ vſque ad diem mortis ſuæ ſecluſus fuit.

CAPVT LXXXI.

De monte Oliueti.

MOns Oliueti ſiue oliuatum, ab vbertate frequentium in eo creſcentium oliuarum, Græcè quoque ἐλαιῶν dictus, qui aliàs etiam mons inclytus & mons ſanctus vocatur. Situs eſt è regione Ieruſalem ad Orientem, atque à ciuitate altâ interiacente valle Cedron, diſcretus ab eâ ſecundùm ſacram Scripturam iter ſabbati, iuxta Ioſephum verò ſtadijs quinque diſtat: qui etiam addit, ſummum montis ſex ab vrbe ſtadijs abeſſe, tantæ enim altitudinis erat. Ex eo non ſolùm omnes pænè plateæ Ieruſalem, ſed etiam mare mortuum facilè videri poſſent. Præter oliuas autem palmis, pinis, myrtis, alijſque fructiferis arboribus abundabat. In huius montis vertice ſanctiſſimus Rex Dauid, à facie filij ſui Abſalom fugiens, flens & nudis pedibus Deum adorauit: in eodem quoque monte eius filius Salomon omnis pietatis oblitus, Aſtaroth idolo Sidoniorum è regione Ieroſolymitani templi (ex quo omnis quæ ibi peragebatur idololatria proſpici poterat) fanum erexit, quod ipſum etiam cum ceteris idolorum delubris Ioſias deſtruxit. Hunc montem Chriſtus orationis & quietis gratiâ ſæpè frequentauit, ibique pernoctauit: atq; ex huius ſummitate coram adſtantibus & intuentibus diſcipulis, datâ eis benedictione, in cælum aſcendit, facie (vt etiam ex vltimis pedũ eius veſtigijs, ad tantæ rei memoriam, petroſo monti inſtat ceræ impreſſis, etiamnum euidenter colligitur) ad Occidentem verſus, Catholicam ex gentibus Romanam ſpectans Eccleſiã, ad quam ipſe eius caput, tamquam geminos & illuſtres oculos, D. Petrum ſuum in terris vicarium Paſtorem, ac Apoſtolorũ coryphæum, & D. Paulum gentium Doctorem miſſurus erat. Cùm hoc loco à B. Helenâ Imperatoris Conſtantini matre rotundo ſchemate & pulcherrimo opere cõderetur Eccleſia, quæ in ſui medio lapidi impreſſa Dominica includeret veſtigia, locus ille, de quo aſcendit, numquam, vt Paulinus Nolanus Epiſcopus teſtatur, tegi marmore aut pauiri recepit, ſemper excuſſis, ſolo reſpuente, quæ manus adornãdi ſtudio tentauit apponere; & ſummum eius cacumen, vt ſcribit D. Hieronymus, propter Dominici Corporis meatum, nullo modo contegi aut concamerari potuit, ſed tranſitus eius à terrâ ad cælum vſque patet apertus. Quæ Eccleſia multis ibi ſæculis permanſit, Chriſti autem veſtigia adhuc cernuntur. Sunt non infimi ordinis viri, qui aſſerunt, Antichriſtum huius aſcenſionis Chriſti fore æmulatorem, eumque (vt mendacia mendaci ſigno probet) in cælum hoc loco dæmonum ope eſſe eleuandum, ceterùm à Domino Ieſu ſpiritu oris ſui occiſum iri. Supra hunc montem Chriſtum eodem modo ac formâ, quâ aſcendit, ad iudicandum viuos & mortuos in nubibus venturum eſſe, ex Actis Apoſtolorum liquet, vbi legitur, quòd cùm Apoſtoli, defixis in cælũ oculis, aſcendentem Chriſtum intuerentur, duo viri adſtiterunt illis, amicti veſtibus albis, qui & dixerunt: *Viri Galilæi, quid ſtatis aſpicientes in cælum? hic Ieſus qui aſſumptus eſt à vobis in calũ, ſic veniet, quemadmodum vidiſtis eum euntem in cælum.*

CAPVT LXXXII.

De ſaxo inconſumptibili.

IN Bethaniâ ſaxum eſt coloris ſubflaui, albidis interſecantibus venis, duorum circiter pedum altitudinis, omnibus cùm Orientis tum Occidentis Chriſticolis venerabile. Illud enim eſſe produnt, in quo ſedentem & quieſcentem Saluatorem Martha hiſce allocuta eſt verbis: *Domine, ſi hic fuiſſes, frater meus non fuiſſet mortuus.* Porrò maxima admiratione dignum eſt, à tot iam ſæculis, & à tot peregrinis, fragmentis huius ſaxi aſportatis, nun eſſe attenuatum. Hactenus Cotouicus lib. 2.

CAPVT LXXXIII.

De aquis Tiberienſibus.

EST Emmaus ſiue Ammaus vicus, non lõgè à ciuitate Tiberiade, vbi ſunt aquę calidæ ſanandis corporum vitijs idoneæ, quas Ioſephus etiam aquas Tiberienſes nominat. Hîc Veſpaſianus pro Tiberiade caſtra poſuit.

CAPVT LXXXIV.

De Carmelo, Speluncâ Eliæ, & loco igne cæleſti tacto.

CArmelus mons, qui Hebraicè dicitur Carmel, ſiue Charmel, eſt excelſus valdè & nemoroſus, nobiliſſimis vineis, oleis, arbuſtis, fructiferis arboribus herbiſq; odoriferis abundans, vt ob ſummam rerum omnium copiam fertilitati & abundantię in Scripturâ comparetur. Abeſt à Ptolemaide ſtadijs centũ viginti, vt Ioſephus tradit. Incolebatur à colonis multis, eiuſque paſſim multa fit mẽtio in Prophetis. In hoc monte Elias Propheta cotã Rege Achab & octingentis

genus quinquaginta pſeudoprophetis Baal, cum illi nequidquam cultris ſe dilaniantes idolo immolarent, ipſe Deum verum igne cælitus demiſſo, experimento cóprobauit; ibique flexis genibus geſtu admirabili orãs, poſt trium & ſemis annorum ſiccitatem, pluuiam à Deo impetrauit. Locus igne conſumptus, inquit Ioſephus, hactenus ibi perdurat. In hoc monte, in pede montis Orientali, ait auctor Itinerarij Chiſtele, ſpelunca eſt & fons vbi habitabant Elias & Eliſeus, & filij Prophetarum, poſteà habitauerunt ibi Fratres Carmelitæ, vndę & originem & nomen habent. Fuit etiã ſaltus in Carmelo, vt colligitur 4. Reg. 19. Iſa. 37. Mich. 7.

CAPVT LXXXV.

De montanis Ieroſolymitanis.

IEruſalem ſita eſt in montanis, quæ adeò abundant, Bellonius inquit, omni arborum genere, ſyluestribuſque & aromaticis herbis, vt monti Idæ in Cretâ comparari poſſint, cui etiã temperamento & alijs dotibus reſpondét. Excolitur terra in ipſis ſcopulis ſcalarum in modũ, vnde cognoſci poteſt veterum Iudæorum diligentia & induſtria, qui ſolum alioqui petroſum & ſterile, culturâ ſructibus abundans reddiderunt. Similis diligentia obſeruatur veterum Græcorum, qui Ægæi maris inſulas habitarunt, quarum plurimas conſpeximus, nunc deſertas, & vix centum incolas alentes, in quibus olim plures quàm ſexies milleni viuere potuerunt, vt apparet ex tumulis & collibus, qui antiquitus ex firmâ materiã per ſcalas exædificati fuerunt, ad retinendam terrã, ne per præcipitia deuoluerentur, & in eâ ſtirpes naſci poſſent. Inſulæ, Ceos, Milos, Andros, Naxos, Paros, & pleræque aliæ eâ diligentiâ à veteribus Græcis fuerunt excultæ, vt vberiores redderentur planis locis. Sic etiam Iudæi, cùm ſolum haberent ſterile, vt dixi, & ad alendas vites alioſque fructus ineptum, magno labore & ſumptu fecundum reddiderant. Colles, vt apparet ex ſtructuris quæ núc etiam permanent, veterem maieſtatem quodammodò reſipiunt. Arbores ſponte in illis montibus naſcentes ſunt adrachne, picea, aria, ilex, terebinthus, lentiſcus, plantæ, ciſtus, ledõ, thymbra, ſmilax aſpera, maron, origanum, heracleoticum, tragoriganum, ſaluia, ſtachis, ruta ſilueſtris, tribulũ, aſphaltites, cyclaminus, vmbilicus, ſiue cotyledon, thymus, hyſſopus ſilueſtris, à noſtrâ domeſticâ differẽs, quæ tamẽ Cretæ ignota eſt. Mõtiũ pars, quæ ad Occidentem vergit, vitium aliarumq; fructiferarum arborum, vt olearum, ficuum, malorum punicorum, opulentiſſima eſt, ſi cum alijs, quæ ſilueſtres duntaxat arbores gignunt, conferas.

CAPVT LXXXVI.

De Tyrio ſerpente.

AIunt quidam, in hac regione reperiri ſerpẽtem Tyrum, vnde tyriaca cum dicunt confici, eſſeque longitudinis ſemicubiti, craſſitudinis autem digiti, colore griſeo intermixto, maculis rubris. Eſt naturâ cæcus, habetq; tam præſens venenum, vt nullo remedio illi obuiari poſſit, ſed membrum læſum ab eo neceſſe eſt reſecari. Eſt crinitus circum caput, & irritatus, videtur ignem fouere in lingua. Illud eſt antiis commẽtatio, quod liber de Naturis rerum ſic ſcribit: Tyrus eſt in partibus Iericho circa ſolitudines Iurdanis infeſtus auibus & animalibus, maximè ouis auiũ, quæ cum ipſis auibus comedit. Huius carnes confectæ cum quibuſdam admixtis, omne toxicum venenum expellunt; quam confectionem tyriacum dicunt. Ferunt autẽ nonnulli, hunc ante paſſionem Chriſti nullũ habuiſſe remedium, maximeque hominibus fuiſſe infeſtum: ipsâ verò die paſſionis vnum ex eis infeſtiſſimum circa partes Ieruſalem caſu fuiſſe comprehenſum, & ad Chriſti latus fuiſſe cruce ſuſpenſum: atq; ex illo die totum illud ſerpentis genus accepiſſe virtutem contra omne venenũ. Actor Tyrus idem eſſe fertur quod vipera; nam & Auctores in medicinâ loquẽtes de carne ſerpẽtinâ vel tyriacâ conficiendâ, rarò vel numquam de Tyro ſub hoc nomine faciunt mentionem, ſed de vipera. A Tyro verò denominatione dicitur tyriaca.

CAPVT LXXXVII.

De Piſcinâ probaticâ.

PIſcina, quæ vocatur Græcè probatica, hoc eſt ouina ſeu pecualis, eò quòd oues aliæque pecudes litandæ in eâ lauabantur; Hebraicè autem Bethſeda (corruptè Bethſaida) id eſt domus effuſionis, quòd aquæ pluuiales ad eam confluebant; ſita erat inter portam vallis & templum. Ampla & præcipua erat piſcina totius vrbis, quinque porticus habens; quam Rex Salomon fecit pro miniſterio templi, atque hinc à Ioſepho ſtagnum Salomonis nominatur. In hac enim piſcinâ Nathinæi lauabãt hoſtias, quas tradebant Sacerdotibus in templo offerendas. Huius aqua certis temporibus ab Angelo Domini mouebatur, & qui poſt eius motum primus deſcẽdebat in eam, à quacumque detinebatur infirmitate, ſanus fiebat:

ideoq; in porticibus eius iacebat multitudo magna languentium, cęcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum, ex quibus Chriſtus ſanauit hominem, qui triginta octo annos languerat. Tempore Hieronymi oſtendebátur gemini lacus, quorum vnus hibernis pluuijs ſolebat adimpleti; alter mirum in modum rubens, quaſi cruentis aquis antiqui in ſe operis ſigna teſtabatur. Sunt qui exiſtiment, hunc fuiſſe lacum, vbi ſacrum ignem quondā recondiderunt Sacerdotes, quem cùm requireret reuerſus Nehemias, eius loco reperit aquā craſſam, 2. Mach. 1. Alij malunt, poſt Natiuitatem beatiſſimæ Virginis Mariæ prope ipſam piſcinam natæ id miraculum accidiſſe.

CAPVT LXXXIX.

De gigantibus Ham.

HAm, ſiue Hom, eſt locus, in quo olim habitauerunt Zuzim, vel Zozim, hoc eſt viri robuſti, horrendique gigantes, quos Chodorlahomor, alijq; tres Reges Aſſyriorum, cùm contra Sodomitas hac traducerēt exercitum, interfecerunt. Huius loci, vt notat B. Hieronymus in Hebr. textu, Gen. 14. fit métio. nam Septuaginta interpretes, quos Latina Vulgata editio ſecuta eſt, *Bahem* legerunt, *he* pro *beth* poſito, pro quo dixerunt, ἅμα αὐτοῖς, hoc eſt *in eis*. Hieronymus Quæſt. in Gen Pagnin. Gen. 14.

CAPVT XC.

De gigantibus Raphaim.

ALuit ſua monſtra Rabba, quæ & Rabbath filiorum Ammon, ob magnitudinem ſic appellata. Dicta & Ammon, Amman, & Vrbs aquarum, quod Iacob torrens eam circumfluat. Poſtremùm Philadelphia vrbs potens, Regia & metropolis terræ Ammonitarū, in quā olim habitauerunt Zomzommim, Heb. Zamzommim, hoc eſt ſcelere turpitudineq; infames, qui & Raphaim gigantes, gens antiqua, quos interfecerunt filij Lot Ammonitæ, generati ex Lot & filiā eius iuniore, atque horum habitationē ſibi vendicarunt. Erat autem vrbs hæc ſedes ipſius Regis Ammonitarū, vnde & regio ipſa Ammonitis ſiue Ammanitis vocata eſt. Vrbem hanc expugnauit Og Rex Baſan gigas, in quā monſtrabatur lectus eius ferreus, longitudinis nouem, latitudinis quatuor cubitorum. Poſteà obſedit hanc Ioab, atque in eius oppugnatione Vrias, fidiſſimus Dauidis miles, ſcelere ipſius Regis periit. Expugnauit demum ipſe Dauid, tollenſque aureum diadema Melchom idoli Ammonitarum, pretioſis gemmis & lapidibus ornatum, capiti ſuo impoſuit, vrbem deſtruxit, populum trucidauit, reliquaſque Ammonitarum vrbes omnes, regionem gentemq; excidit. Poſtremùm à Ptolomæo Philadelpho Rege Ægypti vrbs & regio ſubiugata eſt, & Philadelphia nuncupata, hactenus nomen retinet. Habuit temporibus Chriſtianorum Metropolitanum Epiſcopum, qui habebat ſub ſe Epiſcopos duodecim.

CAPVT XCI.

De mari ſabuloſo.

MAre ſabuloſum, ſpectans ad tribum Simeon, dicitur deſertum arenoſum. Terra tota eſt latiſſima, infrugifera, aquarū egens, Solis aduſta ardoribus, & quæ aſpectu ſui horrorē viſentibus incutiat. Caret enim domibus, hominibus, beſtijs, arboribus, graminibus, abundat autem collibus & monticulis, non quidem viſitatis & ſolitis, ſed ex arenâ, quæ vi ventorum in vnum cumulum aggeritur, vt quod in Occidente fieri videmus niue eleuatâ, hoc ibi tenuiſſimo puluere in modum fumi agitato longè fiat mirabilius. Neque ibi vlla certa itineris ratio eſt; nam cùm arenæ (vt alibi teſtatur Hieronymus) ſint mobiliſſimæ, pergentium veſtigia ſubtrahunt, vnde etiam mare ſabuloſum à poſterioribus Scriptoribus appellatur, quòd ſcilicet ad inſtar maris arena ventorum flatu nunc huc nunc illuc diffluat, & ſubitò in altiſſimos ſæpè montes erigatur. Et quoniam nullus hîc viarum callis apparet, quem hac iter facientes itineris ſui ducem ſequi poſſint, ea propter haud ſecùs quā ſi in vaſto Oceano nauigandum eſſet, ad Cynoſuram nauticam profectionis ſuę ſcopum explorare debent. Sed neq; ſic adhuc in tuto ſunt: nam ſi quā ſiniſtrā fortunā contingeret, vt qui illac iter agūt Auſtro ferrentur, vt Septemtrione aguntur, ſabulo obruti omnes occumberēt. Nā etſi, inquit Ludouicus Romanus, proſpens vehebamur flatibus, atro tamen turbine ſabuli adeò inuoluebamur, vt ademptο è conſpectu interuallo decem paſſuum alter alterum non conſpiceret. Ob id incolæ camelis vehuntur, caueis incluſi ligneis, inque eis vitam trahunt, ducibus tamē pilotis, qui non aliter quàm in vndabundo mari, pyxide & paginā ducuntur. Et ibi ſiti exanimantur complures. Quamobrem intelligimus apud Ioſephū Herodis Regis beneficium, cùm Auguſti Cæſaris exercitui per loca arida facturo iter, de aquarum copiā & reliquis ad vitam neceſſarijs abundè proſpexit. Narrat hiſtoriam Nicephorus, quam operæpretium

tium eſt hîc adiungere. M. Antonio, inquit, imperium adminiſtrante, Iudęus quidam in ſolis aridiſque locis iter faciens, cõmuniter cum viatoribus Chriſtianis Pſalmos canebat. Cùm verò morbo repentino ita affligeretur, vt crederetur moriturus, atque ibi in locis iis permãſurus eſſe, magnâ cõtentione viatoribus ſuis obſecrando inſtitit, ne eum ita pręſidio omni deſtitutum relinquerent, ſed vt diuini Lauacri participem facerẽt, ac deinde abirent. Vt autẽ illi, neque qui præſtare hoc poſſet (Sacerdote enim opus erat) neq; aquæ copiam adeſſe, quæ in Baptiſmo perficiendo, & conſuetudine antiquâ, & lege certâ & inuiolatâ requirerentur, cauſati ſunt, & proptereà in tantarum rerum penuriâ petitioni eius nõ annuerunt. Iudæus porrò in ſententiâ ſuâ permanſit, & iureiurando eos, vt ſibi ſatisfacerent, adegit. Illi itaq; detractis homini veſtibus, arenâ, quæ ibi erat pro aquâ, vſi, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, tertiùm arenâ in eum cõiectâ, baptizarunt. Per hanc tam inſolitã & admirandã ſacrorum myſteriorum initiationem, imbecillitate omni tamquam vinculo quodam is ſolutus, longe meliùs quàm illi, validus iam prorſus iter fecit. Poſtquam autem domum ſunt reuerſi, rem eam ad Dionyſium Alexandrię Epiſcopum retulerunt. Ille verò admiratione ſtupens, Eccleſiam de eâ conſuluit: cui viſum eſt, aquâ inſuper ad eum modum initiatum iuxta Eccleſiæ traditionem abluendum eſſe, vt ita, quod ſacro ei deeſſet, ſarciretur.

CAPVT XCII.

De cancro curſore.

PEr aliquot Mediterranei maris littora cancer inuenitur admirandæ naturæ: nam mediâ ęſtate, ſummiſq; Solis ardoribus cateruatim mare egreſſus, per littus vagatur, ad tres baliſtæ iactus per arenam excurrens, tantâ celeritate, vt vix aſſequi liceat, cùm tamen puſillæ caſtaneæ magnitudinem non excedat; & integro die per ſummos Solis æſtus in ſicco verſatus, noctu in mare ſeſe recondit. Ariſtoteles cancrum curſorẽ nominat. Pleriq; autem falluntur, qui inter cetaceos piſces reponunt, & dromonem, hoc eſt curſorem appellãt; nam, vt dixi, puſillus eſt.

CAPVT XCIII.

De purpurâ.

IN promiſſæ & diſtributæ Iſraëlitis terræ parte inueniebatur purpura, primum inter colores locum obtinẽs, & quaſi Rex eorum exiſtens. Eâ ipsâ olim Regum, magiſtratuum & Senatorũ veſtes tingebantur. Originem igitur huius expoſituri, dicimus, purpurã fuiſſe ex conchyliorum genere, quod intrinſecus animatam continebat carnem, & in medijs faucibus candidiſſimam habebat venam, quâ exſectâ, pretioſus ille promanabat cruor, quo lanæ & ſerica ad veſtes inde contexendas tingebantur. Crediderim, conchylium iſtud etiãnum hodie inueniri quidem, quandoquidem ſpecies planè non intereunt, nullum tamen ipſius vſum futurum, cùm nemo ſit, qui venæ illius eximendæ modum ſciat. Coquebatur ſanguis iſte vnà cũ venâ priùs apertâ in vaſibus plumbeis, adiectâ tamen aquâ modico vapore, & longinquæ fornacis cuniculo. Inde ſplendidus ille & quaſi intermedius inter rubrum & nigrum eliciebatur color, qui garyophylli eſt: nec enim vllum alium ſimiliorem huic puto. Erat & alia coloris ſpecies, quam puniceũ ſiue hiacinthinum dicebãt. Amiſſæ autem purpuræ cauſam hãc eſſe opinor, quòd Syria, & alia quoque loca, in quibus illa deprehendebatur, in Turcarum, barbarorũ & incultorum hominum deuenerint poteſtatem, quod optimè obſeruat Guido Pancirolus. Sunt qui ſcribant, purpuram pro ſoli propinquitate colorẽ habere. Vnde puniceũ procreat Africa, id eſt quaſi violaceum colorem; Tyrus verò rubeum. Eius cruoris dignatio præcipua lanis tingẽdis, ſi præſertim vno ictu lapidis cædatur, alioquin dolorem aliquamdiu ſuſtinens, amittit colorem. Sunt autem purpurarum plura genera, nonnullæ augentur inſigni magnitudine, aliæ ſunt paruæ. Marinæ magnæ ſcabræque ſunt, paruæ ad littora & oras reperiuntur flore rubro. Murex quoque eſt ex his qui firmiori integuntur teſtâ, & eſt frequens & nobilis apud Tyrum, præbetq; eumdẽ vſum ac purpura. In Italiâ diſcernunt per oleum fuſum ſuper ſericum purpuram veram à nothâ. Nam ſi relinquat maculã, notha eſt; ſin veſtis ſerica nihil vitij contraxerit, legitima eſt purpura. Ex purpura (inquit idem Pancirolus) atramenti genus cõficiebatur, quod encauſtum nominabatur. Hoc ſoli Imperatores priuilegijs & litteris ſubſcribendis vtebantur, alijs omnibus ſub pœnâ rebellionis id erat prohibitũ, eos videlicet, poſt publicationẽ bonorum omniũ, capitali non immeritò pœnâ plectendo, qui eo fuiſſet vſus. Id ipſum & Nicetas lib. de Vitâ Manuelis confirmat, dum ait, eum in ipſo Imperij ſui initio Conſtãtinopolim miſiſſe litteras rubro aureoq; ſigillo & ſerico filo munitas, & conchæ ſiue purpuræ ſanguine pictas. Et l. 6. ait, Sultanũ Perſię Regem Imperatori Conſtantinopolitano ioãnes magnorum munerum pollicitationes,

tationes, quæ rubricatis quidem litteris inſcriberentur, ſed exigua præberentur, obieciſſe. Ex quo apparet, Imperatorem non alio quàm iſthoc atramento ſcribere ſolitum. Quòd ſi in pupillari ętate Imperator adhuc eſſet conſtitutus, tum virides litteras tutor ipſius exarabat, quemadmodum de Alexio Protoſebaſto, Alexij Comneni tutore, idem Nicetas teſtatur. Princeps Sabaudiæ dicitur priuilegium habere Michaëlis Palæologi cum encauſto ſubſcriptum. Encauſtum ita præparari ſolitum. Terebatur in puluerem conchylium purpuræ, & adiiciebatur nonnihil de cocto ex ipsâ colore, ac ſimul liquabatur, reductaque inde materia liquida, & denſitate ſuâ ſcriptioni apta, dicebatur encauſtum, vt in Lege quadam expreſſum exſtat, quæ vnica eſt, quæ & confectionem encauſti doceat, & nomen etiã eidem imponat. Vnde & inchioſtro, hoc eſt atramenti, corruptum vocabulum poſteà deriuatum credo. Atq; hinc eſt encauſtica illa pictura, de quâ Plinius diſſerit, quòd ſcilicet cum encauſto fieri conſueuerit. Ceterùm encauſtum cum purpurâ iuit in deſuetudinem.

CAPVT XCIV.

De palmâ.

NVllum ſolum genuit fecundiores palmas quã Iſraëliticum, de quo Plinius ita ſcribit: Sunt Palmæ in Italiâ, ſed ſteriles. Ferunt in maritimis Hiſpaniæ fructum, verùm immitem, dulcem in Africâ, ſed ſtatim euaneſcentem. Contrà in Oriente ex his vina, gentiumq; aliquibus panis, plurimis verò etiam quadrupedum cibus. Hinc caryotæ fiunt, & cibo quidem & ſucco vberrimæ. Ex quibus præcipua vina Orienti, iniqua capiti; & vt copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Iudæâ, nec in totâ, ſed Ierichunte maximè. Nulla arbor frugifera, niſi in feruidâ. Gignitur leui ſabuloſaq; terrâ, maiore in parte & nitroſâ. Coma omnis arboris in cacumine eſt, & pomum non inter folia, vt in ceteris, ſed ſuos inter ramos palmitibus racemoſum. Arboribus vtrumque ſexũ eſſe, diligentiſſimi naturæ obſeruatores tradunt. Mas in palmite floret, femina citra florem germinat tantùm, ſpinæ modo. Diſtinctiùs Corouicus lib. 2. Ierichuntinas palmas narrat. Mirum ſanè, inquit, quòd hîc palmas, fructus maturos producentes cõſpicias plurimos, cùm tamen iuxta Ieroſolymã fructus non producant, licet vnius tantùm diei itinere ab inuicem diſtent. In causâ eſſe putaverim vtriuſque loci differentem ſitum. Ieroſolyma enim in montibus altiſſimis poſita, non adeò æſtu flagrat. Iericho contrà in valle ſita, montibus vndique circumdata, ob Solis reflexum immenſis caloribus obnoxia eſt, quibus cum palmæ plurimũ gaudeant, maturitatem inde fructuum cauſari facile quis vident. Atque hinc etiam eſt, quòd fructus & ſegetes in valle Ierichũtinâ duabus ante hebdomadis quã Ieroſolymis matureſcant. Sunt autem tria palmarũ genera, vnum humile, quod dactylos communes profert, quales noſtrę quandoque vident regiones: alterum productius, vt noſtra pyrus, quod dactylos flaueſcentes rotundoſque gignit, optimi ſaporis, ſed non ita durabiles, cùm facilè marceſcant: tertiũ genus in magnam proceritatem excreſcit, oblongos & ſapidos habens fructus, quales ad noſtras partes non deferuntur. Illud verò omnibus commune eſt, vt in tertio vel quarto anno fructificent, maximè depreſſiores.

CAPVT XCV.

De balſamo.

BAlſamus nobiliſſima plantarũ ſoli Iudææ tribuitur; & in ſolâ Ierichunte, à quâ vrbs nomen illud eſt ſortita. Nam ſonat ריח Hebraica vox bonum odorem. De hoc Plinius ſic ſcribit: Omnibus odoribus præfertur balſamũ vni terræ Iudææ conceſſum. Quondam in duobus tantùm hortis, vtroque Regio, creuit. Malleolis ſeri dicitur, vincitur vt vitis, nec ſine adminiculis ſe ſuſtinet. Properat naſci intra tertiũ annum, fructum ferens. Folium proximum rutæ, perpetuâ comâ. Inciditur vitro, lapide, oſſeiſve cultellis. Ferro lædi vitalia, odit. Incidentis manus libratur, ne quid vltra corticem violet. Succus e plagâ manat, quem opobalſamum vocant. Eximiæ ſuauitatis, ſed tenui guttâ. Alexandro Magno ibi res gerente, toto die æſtiuo vnam conchã impleri iuſtum erat. Præcipua gratia eſt lacrymæ, ſecunda ſemini, tertia cortici, minima ligno. Ceterùm poſtquam Romanus Princeps Titus deſtruxit Ieroſolymam (in vltionem mortis Chriſti) & Iudæos in perpetuum exilium adegit, balſami quoq; herba & plantatio trãſlata eſt in Ægyptum. Verùm Alpinus probat, plantam balſami incolam Arabiæ eſſe, & fuiſſe; Iudææ autem peregrinam, quod nos in Curioſæ Philoſophię Lib. 1. latiùs diſſeruimus.

CAPVT XCVI.

De puteo beatæ Virginis.

GRegorius Turonẽſis l. 1. Miraculorum ſic ſcribit: Eſt autem in Bethleem puteus magnus, de quo Maria glorioſa aquam

fertur

fertur hauſiſſe, vbi ſępiùs aſpicientibus miraculum illuſtre monſtratur, id eſt ſtella ibi műdis corde, quæ apparuit Magis, oſtenditur. Venientibus deuotis, ac recumbentibus ſuper os putei, operiuntur linteo capita eorum. Tunc ille, cuius meritum obtinuerit, videt ſtellam ab vno pariete putei ſuper aquas tranſmigrari ad alium, illo modo quo ſolent ſuper cælorum circulo ſtellę transferri. Et cùm multi aſpiciant, ab illis tantùm videtur quibus eſt mens ſanior. Nõnullos vidi qui eam aſſerebant ſe vidiſſe. Nuper autem Diaconus noſter retulit, quòd cum quinque viris aſpexit, ſed duobus tantũ apparuit.

CAPVT XCVII.

De mulis Palæſtinis & Syrijs.

CElebris Palæſtinis mula fuit & Regiâ maieſtate digna. Salomon ſuper mulã Dauidis Regis circumductus, ab omni populo Regio nomine ſalutatus fuit: in cenſu enim & in honore Principum habebatur. Ideò dicitur mulus apud Hebræos *reces*, vt habes Eſther 8, 10. Sic autem dicitur, quaſi de ſubſtantiâ Regis: inter opes enim Regum cõputabantur muli: nam *recus* eſt facultas, ſubſtantia, opes, diuitiæ, & quidquid homo acquirit. Racas enim eſt acquirere facultates, ſubſtantiam, congerere opes. Hinc ergo muli ſic nominati ſunt, quòd ad diuitias Regum ſpectarent. Vocantur etiã muli *achas theranim*, quòd animalia ſint magna & honorabilia. Ex duabus ſpeciebus, equâ & aſino, componitur hæc dictio, ex *achas*, quod Syriacè magnum & honorabilem ſiue principem ſignificat, & *tharin*, id eſt duo, etiam Syriacè ſiue Chaldaicè, quaſi animal magnum & honorabile ex duabus ſpeciebus genitum. Hi autem Latine veredi vocantur muli, nempe nati ex equâ & onagris mãſuefactis: nam veredus apud Latinos equus eſt curſus velociſſimi, qualibus antiqui vtebantur in venatione. Veredis item vtebantur Principum tabellarij, qui mutatis perſtationes equis, quàm velociſſimè, quò inſtituerẽtur, peruenirent; qui inde etiam veredarij appellati ſunt. Putant autem dictum veredum à vehendâ rhedâ, vnde & veredarium Vrbis apud Hieronymum legimus, metaphorâ profectò non inuenuſtâ pro gubernatore, rectore vel adminiſtratore. *Singulæ*, inquit, *metuunt veredarium vrbes offendere*. quamquam non deſint, qui rhedarium ibi potiùs, quàm veredarium legendum cenſeãt. Ex his loci illius Eſther cap. 8, 10. explicatio facilis eſt, vbi legimus, *Ipſaq; epiſtolæ, quæ ex Regis nomine mittebantur, annulo ipſius obſignatæ ſunt, & miſſæ per veredarios, qui per omnes prouincias diſcurrentes, veteres litteras nouis nuntijs præuenirent*, id eſt per equites, mulis & veredis equitãtes. Ad verbum in Hebraico legimus, *per mulos magnos & honorabiles, ex duobus genitos filios equarum*, quæ omnia vnâ dictione comprehendit D. Hieronymus, cùm ait *per veredarios*, id eſt Principũ tabellarios, huiuſmodi velociſſimis mulis equitaores. Hoc ipſum ſignificare voluerunt Septuaginta interpretes, dicentes, *Et miſerant litteras per veredarios*. quod magis explicat Chãldęus Paraphraſtes, qui ſic locum hunc interpretatur. *Miſit*, inquit, *litteras per manus curſorum currentium equis, & aſcenſorum celerum equorum, & mulorũ equinarum*. Dubitari poſſet, an tantus honos monſtris & ſterilibus quadrupedibus datus, an ſui generis mulæ eſſent, id eſt diuerſæ ſpeciei a noſtratibus, & legitima animalia. Nam apud Ariſtotelem lego lib. 6 Hiſt. animal. c. 24. *In terrâ Syriâ ſuper Phœnicem mulæ & coeunt & pariunt omnes. ſed id genus diuerſum eſt, quamquam ſimile.* Et lib. 1. cap. 6. *Quas terra Syria fert, quæ ſimilitudine quadam nomen mularum acceperunt quamquam non omnino eadem quâ mulæ ſpecie continentur, coëunt enim, & mutuâ inter ſe ratione progenerant.* Hæc Philoſophus. Negare tamẽ non poſſumus, noſtrates quoq; Iudæis fuiſſe: nam vocatur præterea mulus voce Hebraicâ *pered*, vt habes 3. Reg. 4. quem ita dictum volunt à ſeparatione, quòd non gignat, & ſeparatus ſit; id enim ſignificat *parad*, ſeparare, diuidere. Denique Gen. 26, 24. dicuntur muli *iemin*, nam, iuxta aliquorum ſententiam, Aoa faciebat coire aſinos cum equâ, ſicque nati ſunt muli. ideò putant dictum eſſe iumentum *iemin*, id eſt huius nouæ ſpeciei animalis, quod D. Hieronymus aquas calidas, alij maria aut congregationes aquarum, alij gigantes interpretantur. Quod probe Onomarographus obſeruauit.

CAPVT XCVIII.

De chærogryllis ſeu herinaceis.

ANceps fuit, quod animal chœrogryllus ſit, cuius Moyſes meminit inter immũda. Clemens Alexãdrinus intelligit hyęnam, Lyranus, Abulenſis, Caietanus cuniculum, alij hericium. Ego puto cum noſtro Cornelio, ſui generis animal eſſe, & peculiare Palæſtinæ, magnitudine mediocriũ cuniculorum, de cauernis petrarũ gregatim procedens, paſcenſque in Palæſtinâ iuxta Mare mortuum, inquit Eucherius lib. de Nomin. Hebraic. cap. 12. atque inde fortè Græcè dictus eſt chœrogryllus, à χοιρὰς, id eſt rupe, & γρύλλος, id eſt porcus. quaſi dicas porcellum rupium.

rupium. Ita ferè S. Hieronymus, vel quiſquis eſt auctor Commentariorum in Prou. c. 30. nam hæc Commentaria non eſſe S. Hieronymi, ex eo colligitur, quòd hoc ipſo loco Auctor citet S. Hieronymum. Potius videntur eſſe Ven. Bedæ, cui ea attribuit Trithemius. Hic ergo Auctor ſic ait: Pro lepuſculo antiqua tranſlatio chœrogryllum poſuit. Eſt autem hoc animal non minus hericio, habens ſimilitudinem muris & vrſi, cuius in Palæſtinæ regionibus magna eſt abundátia, ſemperq; in cauernis petrarum & terræ foueis habitare conſueuit. Vnde & Origenes hîc pro chœrogryllo vertit *herinaceum.* Chœrogryllus ergo diſtinctum eſt animal à cuniculo & hericio, licet id neget Petrus Serranus. Quorſú enim Septuaginta & noſter vocaret eum chœrogryllú, tam obſcurâ & ignotâ voce, ſi eſſet cuniculus vel hericius? hæc enim nomina & animalia nobis notiſſima ſût. Vnde & Eucherius ac S. Hieronymus diſtinguit herinaceos ſiue chœrogryllos ab hericeis, ſiue echinis, qui ſpinoſos vndique habent aculeos, vt vix contingi poſſint, quos ad libitum exerunt, vel remittunt & contrahunt, iiſque pomis ſe in hortis onerát, quæ ad latibula ſua deferunt.

CAPVT XCIX.

De pomis paradiſi.

Reperitur in Palæſtino ſolo muſa arbor ſeu frutex potiùs, cuius fructus quoq; muſa vel muſi dicitur, altitudine ſeſquihominis, ſtipite viridi, comam in cacumine habens circum extenſam, & folia in digitorum modum protenſa, adeoq; longa, vt ſtaturam hominis erecti ferè excedát: tam lata verò, vt extenſus quiſpiam facilè folio vno cooperiatur. Sunt qui putant, hæc priùs exſiccata veteribus pro papyro in vſu fuiſſe: habent ſiquidem à ſummo vſque ad imum rectiſſimas lineas ordine certo diſtátes, quo ferè hodie apud Italos in pergamenis arte fieri ſolent. Quotannis ſtipes excinditur, vel areſacta planta ex radicibus alios ſurrogat ſurculos. Semel tantùm ex vno ſtipite fructus fert; qui plures in vno botro creſcunt, aliquando decem, plerumque viginti, nonnumquam plures, quorum quiſq; oui habet magnitudinem: ſuntq; obducti cortice ſeu folliculo ſpiſſo, coloris crocei, inſtar ficuum, odore roſis, formâ noſtris cucumeribus non abſimiles. Colores primùm virides: aſt vbi matureſcere incipiunt, paulatim in flauum mutantur vel croceum. Sapore quidé dulciſſimi, ideoque grati palato, ſed ſtomacho noxij, ſomnum quippe inducunt, fumo cerebri cauernas implent, & ſatiant multùm, ac citò corrumpuntur: quocircà etiam plebeijs ac vilioribus dumtaxat in cibum cedunt. Vt autem diutiùs conſeruentur, nondum maturi colliguntur, & arenâ obruuntur, deniq; in cubiculis appenſi, vel ad Solem appoſiti matureſcunt. Sunt qui fructus hoſce paradiſi poma appellant, eoſdemque eſſe putant in quibus comedendis Adamus protoplaſtes præceptum Domini tranſgreſſus legitur. Id autem in fructibus hiſce notatu dignú, imò mirandum putauerim, quòd in orbiculos conciſis venas in ſingulis reperias crucifixi effigiem vtrimque referentes. Hæc Cotouicus. Alij adhuc magis cómendant eumdem fructú, quem ſaltem crucis figurâ notatum narrant. Nec dubitant eſſe in quo Adam deliquit. ideò à quibuſdam vocatur fructus mortis.

CAPVT C.

De locuſtis Palæſtinis.

Victum Ioánis Baptiſtæ locuſtas fuiſſe, Euangelica teſtatur hiſtoria. Dubiú eſt, quod genus locuſtarum eſſet. Brocardus in deſcriptione Terræ ſanctæ ait, in Palæſtinâ herbas eſſe eo nomine, ſeque ad Iordanem ſæpè vidiſſe Monachos illis veſci. Alij affirmant eſſe piſcem marinú hoc nomine. Sed verius eſt fuiſſe locuſtas communes, quibus ſalitis, in multis regionibus veſcuntur, præſertim pauperes, vt ait Plinius lib. 6. cap. 30. & lib. 7. cap. 2. Sed Leuit. 11, 22. locuſta inter mundas volucres numeratur. Signum hoc eſt, in vſu cibi eſſe, quare inter cibaria fuerût Iudæis, Æthiopibus, Libyjs, Parthis, aliiſq; Orientalibus, qui inde ἀκριδοφάγοι, id eſt locuſtiuori ſunt dicti, teſte Diodoro Siculo lib. 3. cap. 3. & Plin. lib. 6. 30. & Hieron. lib. 2. contra Iouin. Ita S. Ioannes Baptiſta locuſtas comedit. Porrò locuſtas comedebát vel elixas, vel toſtas, & in pollinem redactas, imò etiam ſale & fumo duratas, in totum annum ſeruabant. Quomodo & quale bonum alimentum ſit locuſta, docet Mercurialis lib. 2. Variar. lection. cap. 20. vbi inter alia docet, locuſtas cibum eſſe ſiccum, qui vitam abbreuiet, pediculos gignat, & morbos creet, vt accidit Acridophagis Africanis. Hi ſunt homines paulò ceteris breuiores, macilenti, ac ſupra modum nigri. Veris tempore Zephyrus ac Libycus venti infinitum pænè locuſtarum ex deſerto ad eos deferunt numerum. Hæ permagnæ ſunt; ſed colore alarum turpi ac ſqualido. Æthiopes ad id aſſueti, in quamdam latam longamque multis ſtadijs conuallem plurimum materiei ex propinquis locis ingerût; cùm ſuo tempore tamquâ locuſtarum nubes

bes à ventis ſupra vallem defertur, mareriã congeſtam, omnemq́ue loci herbam anteà ſuccisãm incendunt. Locuſtæ verò deſuper volantes ingenti fumo enectæ, paululum vltra vallem ad terram tantâ decidunt copiâ, vt victum omni genti abundè præbeãt. Has enim ſale ſuperinfuſo diutiùs ſeruãr, cibum guſtu eis ſuauem. Hic eſt ſolus eorum per omne tempus locuſtarum victus. Neque enim pecora outriuot, neque piſces edunt procul à mari poſiti, neque vllum aliud vitæ adminiculum habent. Corpote leues ſunt, veloces curſu, & vitæ breuis, vt qui longiſſimè viuunt, quadrageſimum non excedant annum. Finis eorum non ſolùm miſerabilis eſt, ſed & incredibilis. Nam, propinquante ſenectâ, pediculi alati non ſolùm viſo varij, ſed ſpecie horridi ac turpes in corporibus nati, ventrem primò, tum pectus, deinde totum corpus paruo tempore exedunt. Qui morbum patitur, primùm veluri ſcabiei cuiuſdam proritu allectus corpus ſcalpit, voluptate ſimul & dolore perceptis, deiode exorientibus pediculis, ſimulque effluente ſanie, morbi acerbitate ac dolote percitus, vnguibus corpus cum magno gemitu lacerat. Tanta verò vermium copia effluit, alijs ſuper alios tamquam ex perſorato vaſe ſcaturientibus, vt deleri nequeant. Hoc pacto ſiue cibi ſiue aëris causâ miſerum ſortiuntur vitæ finem.

CAPVT CI.

De melle ſilueſtri & ſiliquis.

ALiud ferculum Ioannis Baptiſtæ mel ſiloeſtre fuit. Sunt qui putent, ſiliquas fuiſſe, aut ex ſiliquis, quarum arborũ ingens vis in montanis Iudæis. Mellei ſaporis ſunt, melleum ſuccum cõcludunt, & quidẽ apud Germanos *panis ſancti Ioannis* vocãtut. Eas ſiliquas dico, quas Latini dulces vocaot, Græci recentiores xylocerota, aotiqui ceratoria. Arbor in magnã ſatis proceritatem attollitur, cortice cinereo in cęruleum inclinante, vt in toto arbore, ramis io latitudinem potiùs quàm longitudinem expanſis: folijs eo poſitis ordine quo in fraxino, latioribus tamen qoàm in fraxino, durioribus, rarioribus magis, circinatis ſupernè ex fuſco viridibus, infernè dilutę viriditatis. Floret ceratotia hiemis fine, aut vere iam appetente. Fructum proſert æſtate & autũno. Fructus ſiliquæ ſunt latæ, compreſſæ, aliquando pedem vnum, aut eo plus longæ, quæ ſemen continent amplum, latum etiã compreſſum caſtaneæ colore. Hæ recentes ab arbore decerptæ, guſtui ſunt ingratæ, ſed diu in cratibus ſiccatæ adeò miteſcunt, vt dulces fiant, & guſtui ſuaues. Præter ſemen melleum intus ſuccum habent. Eo potiſſimùm refertæ ſunt in Oriente prouenientes, quo Iodi & Arabes zluziber, myrobolanos, myriſticas nuces, aliaq́; aromara condiunt; vt teſtatut Strabo de Indicis arboribus ſcribens. Arbor hæc amat loca maritima, calida, ſicca, campeſtria. Multum hæc cognita Niceæ mariſque Liguſtici accolis, vbi eam eſitant pueri, etiamq́ue porci. Naſcirur & in agro Neapolitano, inquit Matthiolus, præſertim in Apuliâ, ac etiam in Campaniâ. Io Viâ Appiâ frequentiſſima conſpicitur. Incolæ *ſalequa* vocant, nomine à ſiliquâ detorto. Certius mihi eſt, mel illud agreſte ex apibus agreſtibus ſumptum, quarum magna varietas eſt. Satis attulimus in Hiſtoriâ noſtrâ natorali. In regionibus calidioribus tanta apum copia eſſe ſolet, vt cũ aluearibus capi non poſſint, in ſiluas auolent, & aut in arborum truncis, aut io rupium fiſſuris mellificent. Io Bæticâ ſunt homines pauperes, qui hoc ex ſiluis colligendo vendendoq́ue melle quęſtum factitent. Id in Palæſtinâ multum fuiſſe credendum eſt: & quia calida & fertilis erat regio, & quia Deus ſæpè vocat rerrã lacte & melle manantem, Exod. 3, 8. & 13, 5. & 33, 3. & Leuit. 20, 24. Num. 13, 28. & 14, 8., & Deut. 6, 22. & 11, 9. & 16, 9. & 27, 3. & 31, 20. Ioſ. 5, 6. & quia ex facto Ionathæ 1. Reg. 14, 27. manifeſtum eſt mel è rupibus reuerà fluxiſſe. Quòd autem quidam boni etiam Auctores tradiderint, mel fuiſſe amarũ & ori inſoaue, ideò fortaſſe eſt quòd ſapiat quidem plerũque naturã florum quibus apes paſcuntur, & arborum, in quarum truncis confectum eſt, ſemper tamẽ eſt mel, id eſt dulce. Minùs etiã probabile eſt, quòd Suidas & alij nonnulli Auctores putauerint hoc non mel, ſed neſcio quem rorem fuiſſe, quo Ioannes, ſicut olim in deſerto populus, alitus ſit, quod benè obſeruat Maldonatus.

CAPVT CII.

De ſpinis Ieroſolymitanis & Coronâ Chriſti.

BElonios lib. 2. Obſeru. cap. 88. hæc ait: Diligenter autem examinatis ſpinarum generibus, quòd certiores fieri cuperemus, è quâ ſpinâ contexta ſoerit Corona Chriſti capiti impoſita, nullo autem frutice ſpinoſo frequentiore ioueoto ipſo rhamno; arbitramor coronam ex eo contextam fuiſſe. Nam neque rubum aliúmve ſpinoſum fruticem iſtic creſceotem inuenimus, prærer paucas cappares ſpinoſas. Cùm autem Itali rhamnom vulgariter appellent *ſpina ſancta*, præſertim circa Macerată & Piſaurum (vbi ſepes

eo

Digitized by Google

eo conſtant, quemadmodum Ieroſolymis) hoc loco id ſubijcere voluimus. Huc accedit, quòd veteres Auctores Arabes fruticem, è quo contexta fuit Christi Corona, albanſegi appellẽt, quod vocabulum Latini interpretes Coronam ſpineã verterunt. Accedit Palæotus cap. 9. Expl. Sacræ Synd. vbi ait: Nonnulli, & quidẽ veriſimiliter, opinantur, id ſpinarum genus ex quadam exortũ plantâ, quæ vulgò *ſpina Chriſti* ſolet appellari, & ſatis copioſe Ieroſolymorum in agro naſcitur, tum quòd militibus commodiùs inciderit vt illam citiùs reperirent, tum quòd ſpinas duras admodum & acutas habeat. Huic fides augeſcit inde, quòd Marcellus Empiricus *herbam ſalutarem* ipſam nuncupet. Salutaris, inquit, herbę faſciculum, id eſt ſpinæ albæ, quâ Christus coronatus fuit. Hanc autem Dioſcorides rhamnũ primum nominat. Maximè tamen fauet Anguillara. Prima, inquit, rhamni ſpecies omnium ſententiâ ea eſt, quæ Romæ *ſpina ſanta* nominatur, à Samnitibus *ſpino di Chriſto*, à Marcello lib. de Re medicâ, *Saluatoris*, & *ſpina alba*. Salutaris herbæ faſciculum, inquit, id eſt ſpinæ albæ quâ Chriſtus coronatus fuit. Cordus etiam rhamnũ à Latinis *albam ſpinam* dici teſtatur; prudẽter interim nos monens, ne ſtirpes diuerſas hoc nomine cõfundamus. nam præter rhamnum, ſpinam arboreſcentem, albæ ſpinæ nomine paſſim ab Auctoribus in herbaceo genere duo cardui indicantur. Contrà tamẽ, vt obſeruauit Daniel Mallonius, ex iuncis quidem marinis fuiſſe, maximè illud probabile reddit, quod Gulielmus Durãtes lib. 6. Rationalis diuin. offic. cap. de Paraſceue, tradit, qui ſe oculatum teſtem exhibet, docens, eamdem ſe vidiſſe in theſauro Regis Francorum. Nam, vt refert Genebrard. lib. 4. ſuæ Chronologiæ, S. Ludouicus Rex Galliæ à Græcis redemit coronam ſpineam, eamque Luteriã aſportari præcepit, cui ipſe obuiàm comitantibus Epiſcopis & Regni Proceribus venit, multis cum lacrymis & ſuſpirijs, nudis pedibus, vndique affluente & in genua procumbente populo. Eam quoque ex marinis iuncis teſtatur fuiſſe Gregorius Turonenſis lib. 1. de Gloriâ Mart. num. 1.7. & Anſelmus Dialogo de Paſſione Domini. Lyran. in c. 27. Matthęi dicit, ex iuncis marinis ad modum ſpinarum acutis: & ego qui hæc ſcripſi, audiui a quodam qui fuerat vltra mare cum B. Ludouico Rege Franciæ, quòd in littore maris ſenſerat puncturas iuncorum per ſotulares intermedios. Landulphus de Vitâ Chriſti dicit in hunc locum, eos qui accuratiùs ſpineam coronam inſpexere, deprehendiſſe eam fuiſſe ex iuncis marinis, quæ non ſolùm in acutum deſinunt, ſed etiam latera habent ſpinoſa. Idem ſentiunt Hugo Card. in Ioannẽ, Toletus item Card. Annot. 2. in c. 19. Franciſcus Suarez 3. par. q. 46. diſp. 35. ſect. 3. dicit, communiter omnes ſentire, coronam non ex ſpinis; ſed ex iuncis marinis fuiſſe contextã. ex quo colligit, ex illâ coronâ Chriſto lethalia vulnera non fuiſſe inflicta, nec craniũ perforari potuiſſe, ſed ſolùm cutem & carnem, licet veriſimile ſit, ſpinas ita fuiſſe infixas per ſuperiorem capitis partem, vt per inferiorem ſanguine conſperſæ prodirent; atq; hac ratione fortiter in carne infixæ hærerent. Verùm longe aliter apud Laurentium Iuſtinian. lib. de Triumphali agone c. 14. vbi dicit, ſpinarum punctiones cerebrum perforãtes. Et ſubdit: Debuit planè mori tanto dolore trãsfixus, ſe tamen reſeruauit ad vitam, vt his etiam grauiora perferret. Et S. Vincentius de Paſſione Domini dicit: Quis ſatis cogitare poteſt, quantus dolor venerandum illud caput tot aculeis confixum affecerit, cùm nos vel ad vnius ſpinæ puncturã ferè intolerabili dolore vexemur. Placet tamen hic afferre ſententiã Balduini Ambiani, qui adſtruẽs Ægyptios fuiſſe vſos calceis ex iunco factis, quemadmodum è papyro, & apud Hiſpanos ex ſparto, ſic inquit: In Ægypto natus educatuſq; Moyſes, cùm oues ſoceri ſui paſceret, paſtorum Ægyptiorũ more, vt credere par eſt, induebatur. Huic ad rubum ardentem, vt Exodi ſacra monumenta teſtantur, accedenti, vt propiùs ſtupendum illud flammarum non comburentium oſtentum agnoſceret, Dominus Deus ſtatim edixit, *Solue calceamentũ de pedibus tuis*. Quod igitur illud erat calceamẽtum? id enim ſacræ tacent Litteræ. Vt quid etiam Moyſes eo calceatus ad rubum prohibetur accedere? Vno breuique verborum cõtextu, vt bipartitæ quęſtioni fiat ſatis, pro Ægyptiorum paſtorum more calceamenta Moyſis erãt ex iunco marino cõtexta: ideoque Dominus Deus, præſciens Filiũ ſuum aliquando factum hominem, inter ceteras ſuppliciorũ acerbitates coronâ ex eiuſmodi iunco marino compactâ coronandum, vult ea calceamenta tolli, quod indignum videretur, ſeruum id pedibus calcare, quo ipſius Dominus aliquando eſſet coronandus. At fortè hæc ſpinoſi diadematis ad iuncea calceamenta relatio, ſpinoſa quibuſdam videatur, illorumque menti ſpinam hanc infigat, quî nimirum ex eiuſmodi iunco calcei potuerint contexi, cùm tam acutis ſpinis iuncus ille, qui Græcis ὀξύσχοινος, alijs *rhamnus*, alijs *carectum* appellatur, ſit aſperatus, vt vix manibus tractari queat. Et me quoque ſpina hæc aliquãdo pupugit; cuius tamen aculeus hebeſcere mihi viſus eſt, cùm in animum induxi, potuiſſe iuncũ illum compingendis

calceis

calceis alijſque id genus deſtinatum renerum euelli, priuſquam ſpinæ in rhamnũ excreſcerent, iuncumque duriùs aſperarent; ita vt ſi qui fottè aculei in ipſu tum eminerent, facilè poſſent aut manu auelli, aut ferro abradi, aut quouis alio modo effringi, atteri atque conrundi. Vero enim ſimillimum eſt, vt apud nus ſtramioei calcei (quorum vſus domotum ſepris oon egreditur) è cunruſis contextiſque ſegetum calamis fiunt, ita veteres illos ſiue Ægyptios ſiue Hiſpanos & iuncum & ſpartum malleis contudiſſe, quò faciliùs in funes contorqueri, aut in ſtrata contexi, aut in calceos compingi poſſent. Verùm redeamus ad propoſiram tractationem. Quid ergo dicemus in hac cuntrouerſiâ? An conciliatio, quam excogitauit Io. Arboreus in cap. 27. Matth. dicens, primò Chriſto coronam de ſpinis fuiſſe impoſitã, eamque geſtaſſe diu, ſed in Caluariæ monte rurſus illi ex iuncis alteram fuiſſe impoſitam. In manuſcripto antiquo dicitur: Cùm Chriſtus fuiſſet crucifixus, conſtrinxerunt aliam coronam de iuncis marinis, quorum ſpinæ ſunt acutiores, & poſuerunt hanc coronam ſuper caput eius poſtquam Ieſus duriùs puogebatur, & plus vulnerabatur, cutis capitis eius ex aculeis illorum iuncorum, quàm coronâ ſpineâ quâ fuit anteà coronatus. Verùm S. Brigittæ reuelatum fuit, eamdem numero quæ priùs Chriſto impoſita fuit perpetuò eius capiti adhæſiſſe, quoad in Caluariæ monte veſtibus nudaretur. Cùm enim inconſutilis ea tunica, vt multi piè cuntemplabantur, detrahi non poſſet, niſi & corona ſpinea tolleretur, ideò detracta eſt corona à Chriſto in crucem acto, eadem denuò eius capiti fuit impoſita. ita enim ſibi reuelatum fuiſſe, ſcribit lib. 7. cap. 15. Quo facto, coronam de ſpinis, quam depoſuerant de capite eius cùm crucifigeretur, iterùm impoſuerunt, & aptauerunt capiti ſuo ſacratiſſimo. Fauet Tertullianus lib. contra Iudæos cap. 15. diceos, Chriſtum cùm ſpineâ coronâ fuiſſe crucifixum. Idem Iſidorus Peluſiota lib. 1. Epiſtol. 95. Aptiorem conciliandi rationem crederem, ſiquis diceret, eam coronam, quam Iudæi imagini ſanctiſſimi Crucifixi in Beryto impoſuerunt, è cuius lateris vulnere exiuit ſanguis & aqua, cuius hiſtoriam refert Athanaſius Opuſ. de Paſſione imaginis, ex iuncis fuiſſe. Corona enim ipſius Chriſti & vnica fuit & ex rhamno, hoc eſt veris ſpinis fuiſſe videtur mihi cum Baronio & Mallonio: nam in primis apud ſanctos Patres ſemper ex ſpinis coronam legimus, quos vtique ad litteram explicare tenemur. Valdè autem notandum purò, quod Ill. Card. Baron. Tom. 1. anno Chriſti 34. num. 66. monet, dum dicit: *At nullatenus audiendos puto, qui ex iunco marino Domino contextam coronam fuiſſe dixere, cùm certum ſit, & Lucæ & Ioannis Euangeliſtarum aſſertione, ex ſpinis eſſe compactam, ambobus ita dicentibus, Plectentes coronam de ſpinis. longè enim diuerſa eſt iunci ac ſpinarum ratio: nam iunco marino nullæ, nec infuſæ vel ramis inhærent ſpinæ, ſed eius tantùm acumina in ſpinas deſinunt. Confirmari hoc ratione multiplici poteſt. In primis enim cùm Ieroſolyma à mari longè diſtet (nam ſi de mari Tyberiadis ſit mentio, præterquam quòd ſtagnum illud mare non ſit, Iordanis fluminis præcluſione firmatum, ſed lacus, imò ſtagnum Geneſareth dicitur, nec aliâ ratione maris ſortitur nomen niſi quatenus congregationes aquarum maria vocantur: ſi de Mari mortuo ſiue Aſphaltite ſit mentio, at in eo nihil ne piſces quidem ſuperuolare poſſunt, ſed fætore inde erumpente necantur. Ita Brocardus in Deſcriptione Terræ ſanctæ 1. Parte c. 7. §. 35. proximè poma nulla, etſi quæ circa littora exoriuntur, licet forinſecus roſcida, intus tamen cineritia ſoloq; cinere ac puluere oppleta deprehenduntur. tanta eſt Sodomitici facinoris deteſtatio. Si de Mediterraneo, conſtat, inter Ieruſalem & Mediterraneum mare multorum millium inter patere diſtantiam) quomodo potuerunt ita in promptu eſſe marini iunci militibus? At ſi de ſpinis, vbique peruia. Spinas enim & tribulos ſponte maledicta terra producit.* Ampliùs autem teſtatur idem Baronius Card. quæ in Eccleſijs aſſeruantur ſpinæ, eaſdem verè ſpinas, oon autem iuncos videri. Accedit & illud, quòd ſacræ Scripturæ verba ſint ptout ſonant intelligenda, præcipuè autem cùm ad literam explicata, nec fidei ſinceritati, nec morum honeſtati reluctantur. talis enim eſt regula S. Auguſtini lib. De doct. Chriſt. cap. 3. Quâ de causâ Baſilius ille Magnus Hom. 3. & 9. in Hexaëmeron dicebat: *Ego cùm audio Moyſem dicentem cælum, terram, aquam, piſces, fænum, nihil aliud intelligo, niſi cælum, terram, aquam, piſces, fænum. Si enim aliter dicere voluiſſet, alijs verbis explicaſſet.* Plura hac de re notat Georgius Ederus lib. Biblioth. Oeconomicorum. Liceret etiam hoc ipſum ex textu Græco confirmare. ita enim habet: Καὶ οἱ στρατιῶται πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν: ἄκανθαι autem non eſt quodlibet ſpinæ geuus, ſed præacutæ, prout notat Auctor Etymologiarum Græcus. Adde quòd iuncus marinus Græcè dicatur ὀξύσχοινος, Ioannes autem non ſcripſerit coronam ἐκ τῶν ὀξυσχοίνων, id eſt *ex iuncis marinis*, ſed ἐξ ἀκανθῶν, id eſt ex *ſpinis*. Tandem communis Patrum cunſenſus huc accedere vi-

Tt detur:

detur:in eo enim quòd Chriſti caput ſpineâ coronâ redimitum legunt, alij quidem impletam eam figuram notant, quâ aries inter vepres cornibus hæſiſſe legitur. Ita D. Hieronymus in cap. 27. Matth. Alij verò, vt maledictum ſolueret antiquum: Iſidorus Epiſtolâ 95. Hieronymus vbi ſuprà. Alij, quòd de peccatoribus, qui per ſpinas intelliguntur, gloriam quærebat: ita Ambroſius. Alij alia quæ de veris ſpinis intelliguntur. Imò vere nec explicari poſſet, quomodo tot punctutis Chriſti caput corona laceraſſet, cùm Bernardus dicat, *mille puncturis*; & alibi, *denſitate ſpinarũ*. præcipue cùm marini iunci appellatione nullus ſpinas intelligat, nec econtrà ſpicatum nomine iuncum marinum interpretetur. Adijcit etiam Maldonius, magnam huic loco explicando claritatem illud allaturum, quòd Iudicum c. 9. parabolicè dicitur de lignis Regem ſupra ſe creare certantibus. Ita enim legimus: *Ierunt ligna, vt vngerent ſuper ſe Regem. Dixeruntq; oliuæ: Impera nobis. Quæ reſpondit: Numquid poſſum deſerere pinguedinem meam, quâ & Dij vtuntur & homines, & venire vt inter ligna promouear? Dixeruntque ligna ad arborem ficum: Veni, & ſuper nos regnum accipe. Quæ reſpondit eis: Numquid poſſum deſerere dulcedinem meam, fructusq; ſuauiſſimos, & ire vt inter cetera ligna promouear? Locutaq; ſunt ligna ad vitem: Veni & impera nobis. Quæ reſpondit eis: Numquid poſſum deſerere vinum meum, quod deos hominesq; lætificat, & inter ligna cetera promoueri? Dixeruntq; omnia ligna ad rhamnum: Veni, & impera nobis. Quæ reſpondit eis: Si verè me Regem vobis conſtituiſtis, venite, & ſub vmbrâ meâ requieſcite. Si autem non vultis, egrediatur ignis de rhamno & deuoret cedros Libani.* In rhamno enim immites, & doloſi, & ſuperbi, & omnes improbi notantur, vt Auguſtinus, Hieronymus & Caſſiodorus in Pſal. 57. notant, quia rhamnus eſt aculeis aſperrima, flore gratiſſima, & valdè ſpinoſus eſt frutex, & arbuſculum ſentibus ſpiniſque contextum, quod tenet quidquid attingit, & retentum vulnerat, & vulneratorum ſanguine delectatur: inſuper & ignem emittit ex ſe, & cetera ligna conſumit. Ideò ſuperbi & tumidi ambitione maximâ per fas nefaſque dominium captantes, in rhamno denotantur, & iſti caput Chriſti dilacerant. Verè tamen nunc dicere poteſt rhamnus in Chriſti capite conquieſcens: Venite, requieſcite ſub vmbrâ meâ, non enim decet ſub ſpinoſo capite membrum exiſtere delicatum. Hoc tamen concionatorie dicitur.

CAPVT CIII.

De arboribus Ieroſolymitanis, & ligno Crucis Chriſti.

ADijcit Belonius: Fructiferæ iſtic arbores proueniũt, ficus, oliua, Punica malus, zizipha, prunus. Cùm verò lignarij mercatores in vrbibus varia lignorũ genera adſeruare ſoleant in ſuis ædibus & fabrorum tabernis, vix ſuſpicari licet, ex altero quàm ſuprà memoratarum arborum ligno Crucem fabricatam fuiſſe. Adrichomius ſpecialiùs ſcribit: Ad duas leucas de Ieruſalem inter Emaus & Ieruſalem eſt caſtrum ad S. Crucem appellatum, quod Græci monachi inhabitant, in quo iuxta maius altare, ait Saligniacus, arbor quædam dicitur ſtetiſſe, de cuius ligno Crux Chriſti facta fuerit. Radziuilius eiuſdẽ meminit, & oliuam nominat. Guilielmus Durãtes Parte 6. Rationalis diuinor. offic. Rubricâ de die Paraſceues, ex quatuor lignorũ ſpeciebus conſtare refert Chriſti Crucem, aſſertq; illud:

Pes cedrus eſt, truncus cupreſſus, oliua ſupremum,
Palmaq; tranſuerſum Chriſti ſunt in Cruce lignum.

Hæc eadem lignorũ genera in Chriſti Cruce contemplatur B. Auguſtinus. Hæc ferè proſequitur Franciſcus Samarinus 3. Parte Sacerdotalis theſauri, tit. De diebus maioris Hebdomadæ. Idem docuit Albertus Magnus lib. 4. Cõpendij Theologiæ verit. c. 21. Imò etiam Bernardus Tract. de Paſſione Domini cap. vlt. Ludolphus de Vitâ Chriſti, Antonius Gliſſandus quæſt. 643. in Paſſionem ſecundùm Matthæum, Iacobus Voragineus Serm. 3. in Dom. 3. poſt Octauã Epiphaniæ, qui etiam quatuor hęc lignorũ myſteria explicat: in ijs enim quatuor lignis dicit denotari quatuor Crucis virtutes. Primò, quia fugat malas cogitationes, quæ per cedrũ denotantur, cuius odor ſerpentes fugat: ſecundò, quia in tribulatione conſtantiam præbet, & ſignificatur per cupreſſum, quæ nullius venti turbine comam amittit: tertiò, quia de hoſte triũphat, ſignificatur per palmam, quâ victores coronabantur: quartò, quia pœnitentiæ amaritudinem temperat, ſignificatur per oliuã, cuius liquor dolores vulnerũ reddit tolerabiliores. Hęc eſt cauſa, cur nos in ijs quatuor caſibus Crucis ſigno nos muniamus, vel cùm cogitatio turpis ſe ingerit, vel cùm aliquod periculũ ſubitò emergit, vel cùm aliquod phãtaſma diabolicũ ſenſibus noſtris ſe obijcit, vel cùm aliquis dolus nos arripit, vel timor inuadit. At Beda in Collectaneis & Floribus dicit, Crucem ex cedro, pino, buxo & cupreſſo factam eſſe.

Chry-

Chryſoſtomus Orat. de Veneratione Crucis, Anaſtaſius Sinaita, & Ioannes Cantacuzenus Aſſertione contra Mahumetem, dicũt, Crucem eſſe ex cupreſſo, pino & cedro. Verùm hæc ſine dubio myſticè ſunt accipienda: neque enim Crux ex tam multis ſectionibus connexa, ad corpus grauiſſimum ſuſtinendum fuiſſet idonea, mixtaq; fuiſſent ligna felicia infelicibus, immò ligna maximè pretioſa, qualia ſunt cedrus, oliua, cupreſſus, palma; quod optimè annotauit Daniel Mallonius. Ideò Goropius Becanus, & alij, è quercu conſtructam Chriſti crucem aſſerunt. Approbat Lipſius lib. 3. de Cruce c. 13. Faber Ciacconus lib. de Signis ſanctiſſimæ Crucis, cap. 30. quòd Crucis Dominicæ fruſtula roboris ligni ſpecimen præ ſe ferre videantur. Sillius Creta lib. 1.

Quem poſtquã diro ſuſpenſum robore vidit. & intrà:

—— Erectum ſuffixum robore mæſtis Oſtentabat ouans populis. ——

Idem ferè Sedulius lib. 3. Operis paſchalis. Vtcumque igitur res ſit, incertam rem omnem puto, neque ita ſcitu neceſſariam. illud tamen ſubdo, lignum illud ſanctiſſimę Crucis Chriſti, quod in pluribus Eccleſijs oſtenditur ſubfuluum, nigricans tamen apparere, quale illud eſt quod Mãtuę in auguſtiſſimo D. Barbaræ Sacello aureã Cruce tectum, gemmiſq; magnificentiſſimè exornatum, prout decet, cõmonſtratur. Tale quoq; illud apparet, quod Bononiæ apud S. Stephani ædes commonſtratur. Ferunt & verum Chriſti Crucis lignum ſic cognoſci & probari, quod & aquæ iniectũ non ſupernatet, ſed ſtatim ſubmergatur; in ignem verò coniectum, prunis ipſis quaſi ignitum candeat magis, nec abſumatur. Et lignum quidem, quod aquis iniectum mergatur ſtatim, multiplex eſt, vt de ebeno dicitur, & de robore, & alijs. Immò Plinius lib. 9. cap. 3. docet, lignum gallinæ ouo perfuſum non ardere. Apud plures veteres, & Gotifredum Viterbienſem in Chronico cap. 4. egregia fabella celebratur. Poſt diluuij tempora Sethũ, inſignem illum Noë filium, quem alij Ontontem nominatunt, inuento Adæ protoplaſti ſepulchro, ad paradiſum terreſtrem contendiſſe, ad eius valuas Cherubillũ, verſatilem gladium igneum manu vibrãtem, inueniſſe, ab eoq; oleum, quod miſericordiæ dicitur, petijſſe, vt eo ſuper Adæ tumulum effuſo, protoplaſti ſcelus expiaret. Mox ad ipſum cũ Cherub reuertiſſet, pro oleo baccas tres illi è paradiſo detuliſſe, dixiſſeque Setho, vt baccas illas ſuper Adæ tumulum complantaret. Cherub iuſſa Sethus peregit, bacciſque plantatis, haud ita multò pòſt ecce tria virgulta ſuccreſcunt, quę paulò pòſt ſimul congreſſa, in vnicum tãtùm ſtipitem coëunt, ex quo maxima arbor temporum ſucceſſione progignitur. Cùm verò celebertimum illud templum Ieroſolymis conſtruendi tempus aduenisset, variaq; Ieroſolymam ligna comportarentur, Deo ſic volente, illud quoque lignum Ieroſolymas vehitur, vt Ieroſolymitani templi cõſtructioni deſeruiret. Sed ecce tibi nouum inauditumque miraculum: arbor enim hæc nulli vmquã in templo conſtruendo vſui eſſe potuit. nam interdum lõgior, interdum breuior videbatur: ſi breuiorem egiſſent, longior excreſcebat; ſi quid verò ex ipſã ſecaretur, iuſto breuis nimis viſa reijciebatur. Repudiatur ergo portenroſum lignum, nec templi ædificio deſeruit. Eo tamen vtebatur Salomon in priuatn ſuo palatio exſtruendo quà hortus verſus ædificium protendebatur. At Regina Saba, quæ ab vltimis terræ finibus venit ad audiendã ſapientiam Salomonis, lignum cùm intuita eſſet, exhorruit: portenti enim quid in ligno nouerat, nec tamen Salomoni coràm, quid vidiſſet, indicare auſa eſt. At notato ligno, vbi diſceſſiſſet, rem per litteras aperit, vidiſſe ſe in ſui palatij ędificio lignum, in quo innocens eſſet occidendus, vnde totius Hebraicæ regni ruina ſubſequeretur. quale verò ſit illud lignũ, notis aperit. Re cognitã, Salomon lignum illud ex ædificio tolli, ac ſubtus terram ſepeliri mandat, vt ibi computreſcens, malo omini non ſubſeruiat. Fiunt omnia prout Rex Salomon imperat, ibique ſubtus terram conditur. Ibi poſteà famoſa ea piſcina, quæ προβατικὴ dicitur, excauatur, non tamen ſtatim lignum detegitur; ſed aduentante Chriſti paſſione, tempore lignum illud paulatim detectum, vti aquas tãgere potuit, vim ei admirabilem contulit, quã ſanaretur quicumque poſt Angeli motionem eò immiſſus primus fuiſſet; tuncque excauatum omnino, aquis etiam ſupernarat, ita tamen, vt nulli vſui deſeruire poſſet. Quare extractum è piſcinã lignum, ad templi externos parietes apponitur. Cùm verò Chriſto crux parãda eſſet, Infelix illud lignum, inquiunt, accipiatur, quod cuilibet bono operi fiundo ineptum eſt. Quare ex ipſo Crux Chriſti fabricatur. Alij tamen, antequam Crucis figuram acciperet, priùs aut ſuper piſcinam eamdem, alij ſuper torrentē Cedron ſuperextenſum pontis officium diu peregiſſe autumant. Ita Magiſter Hiſtoriæ Scholaſticæ in 3. Reg. c. 26. Carthuſianus in c. 5. Ioannis. Hanc omnem hiſtoriam cum Gretſero noſtro & Mallonio apocrypham cenſeo, nec certum quid conſtare, ex quo ligno Crux ſit fabricata. Illud miraculum certum, multiplicari ſanctum lignum, vt S. Paulinus obſeruauit. nam ſi omnia fruſtula Crucis

iungerentur, ſufficerent multis magnis cru-
cibus conficiendis, ipſa tamen vna eſt.

CAPVT CIV.

De vrim & thummim lapidibus.

DVos miraculoſos lapillos, vrim & thúmim, cenſeo cum Philone & Iſidoro Peluſiotâ ad eum finem à Deo datos & cóparatos, vt futura prænuntiarent, qui inſerebátur intra plicas Rationalis, & inde efferebantur ad interrogandum Deum. Iſidori verba hæc ſunt: *Siquidem* τῷ Λογίῳ, id eſt Rationali, δήλωσις & ἀλήθεια inhærebant, quarum altera perſpicuitatem, altera veritatem ſignificat. Denique quia ſplendor quidam, vt nonnulli aiunt, in lapillis illis exiſtebat, cùm ad Sancta Sanctorum ſacrificandi causâ ſe cóferret, atque ea quæ ventura erát verè declarabat, his fortaſſe nominibus appellatæ ſunt. Hæc ille. idque ſatis declarat, quòd duobus nominibus non vna ſed duæ res vocarentur. Quid enim aliud ſignificat, *Pones in Rationali iudicij Haurim & Hathummim*, & quoties aliàs nominantur, quã duas res fuiſſe illis nominibus appellatas? Qui exiſtimátur fuiſſe duo lapilli lucidi, clari inſtar cryſtallini ſpeculi terſi, dicti vrim & thummim numero plurali, hoc eſt illæ luces, illæ inflammationes, ſeu illuminationes, & illæ perfectiones, ſeu completiones, poſito abſtracto pro concreto, more Scripturæ, pro *illi lucidiſſimi lapides*, vt ait Forerius, qui propter multitudinem & copiã coruſcationum & emicationũ, quas emittebant in reſponſis, ſignificantium perficiendum, conſummandum, & complendũ quod quærebatur, numero multitudinis vocabátur. De modo enim reſpondendi per vrim & thummim varia eſt ſententia. Plures Auctorum exiſtimant, coruſcationibus lapidũ reſponſa data. Sed difficilè intelligitur, quomodo poſſent multa reſponderi, & explicatè, illis emicationibus. Dauid enim cóſuluit Dominum 1. Reg. 30, 7. dicẽs: *Perſequar latrunculos hos? & dixit Dominus* per vrim & thummim: *Perſequere, abſque dubio enim comprehendes eos, & excuties prædam.* Hoc reſponſum quomodo poſſet illis emicationibus percipi? Ideò Tyræus noſter lib. 2. de Apparitionibus cap. 11. pro certo affirmat, voce externâ vel internâ edoctum Sacerdotem, quid reſponderet interrogantibus. Sed hac ratione quorſum iuberet Deus vrim & thummim inferri in Rationale ad interrogandũ Deum ipſum, ſi voce reſponſum daretur? Mihi non videtur improbabile, in illis lapidibus pellucidis ſcribi ſolitum reſponſum ad interrogata, ita vt cùm educerentur è Rationali, coruſcarent longè lateque ad miraculum, & tunc Sacerdos in vno lapide legeret quid eſſet agendum, & in altero, id eſſe cóplendum & perficiendum à Deo, quò certiores redderentur de reſponſo qui interrogabát. Vel certè in illis lapillis coruſcantibus depictum viſebatur diuinitus quid agendũ, quid verò non, & cuiuſque rei, belli verbi gratiá, exitus & abſolutio: quemadmodum noſtrâ & maiorum ætate in oppido Luſitaniæ Santareno aſſiduo miraculo, in pellucidâ cryſtallo viſitur Chriſtus pro cuiuſque deuotione, nunc puer tenellus, nunc duodecim annorum, nunc triginta, nunc crucifixus, nunc Iudex ſæuiſſimus; ex quo multa fidelibus commoda proueniunt. Hæc vt probabilia aſſerimus cum Chriſtophoro Caſtro, qui tamen aliter adhuc ſentit. Huius difficultatis, inquit, tam diuerſas ſolutiones dum meditarer, & nihil quod ſatisfaceret inuenirẽ, incidi in locũ Oſeæ, qui fortaſſe veritatem aperiet. Dum enim cóminatur filijs Iſrael, extremam vaſtitatẽ vſque ad Chriſtum duraturam, defuturam dicit formam eius Reipublicæ illis verbis: *Dies multos ſedebunt filij Iſrael ſine Rege, ſine Principe, ſine ſacrificio, ſine altari, & ſine ephod, & ſine theraphim.* Videtur ſignificare, & verè, vrim & thummim, qui erant in Rationali. Hoc apertè nos docent Septuaginta, qui cùm Exodi 28. & aliàs, vbi inueniuntur duo illa nomina, tráſferant δήλωσιν & ἀλήθειαν, hoc eſt *manifeſtationem* ſeu *perſpicuitatem & veritatem*, ſimiliter hoc loco pro theraphim tranſtulere δηλώσεις, *manifeſtationes*, vrim & thummim volentes intelligere per quæ futura manifeſtabantur, vt rectè animaduerterũt Cyrillus Alex. Theodoretus & Theophylactus. Erát ergo vrim & thummim ijdem qui theraphim, per quæ interrogabatur de futuris. Theraphim autem imagunculæ erant, ſeu idola, quæ interrogata reſponſa dabant voce manifeſtâ. Quia ergo Deus voluit populum illum ablactare, & à ritibus gentium & dæmonũ cultu ſuauiter auocare, ſicut reliquit eis tam varia ſacrificiorũ genera, quæ priùs dæmoni exhibebantur, poſteriùs Deo præſtabantur; ita modos illos admirandos, quibus dæmones ſe hominibus admirabiles oſtendebant, prædicẽdi futura & occulta reuelandi, conſeruauit Iſraelitis, ſed per Deum ipſum, & in illius honorem huiuſmodi erant oracula, ſortes, omnia oſtenta, & viſa prophetica: & in his numerátur theraphim, pro quibus dedit illis vrim & thummim, ſed medio ſummo Sacerdote, vt occaſio plebi ignoranti remoueretur idola ea colendi. Erant igitur duo paruula ſimulacra affabrè facta, vel Dei manu, vel artificum, quæ ferebat Sacerdos inter plicas Rationalis, & quoties

ties

ties aliquid erat interrogandũ, efferebat, & per illa Deus, vel Angelus nomine Dei, clarè & perſpicuè quid agendũ quidve non agendũ reſpondebat: & propter ſermonis perſpicuitatem quo manifeſtabantur reſponſa, & propter veritatẽ dicti aut promiſſi certò cõplendi, vnum dicebatur vrim, illuminationes, perſpicuitates; alterum thummim, conſummationes, completiones, & veritates, quòd de reſponſo complendo certiores redderent interrogantes. Dum autem Sacerdos ea idola oſtendebat, veriſimile eſt ea emicare aut coruſcare ſolita, ad captandam populi attentionem, & ad ingenerandam admirationem, quæ Deo vero eos coniungeret, quaſi tantorum miraculorum auctori.

CAPVT CV.

De Euphrate & Tigride fluuijs.

IAm excurremus nonnihil extra Terræ promiſſæ terminos; merentur enim ſuam commemorationẽ Tigris & Euphrates celeberrimi amnes Syriæ, quæ Dauidi Regi paruit, prout Iſraëlitis promiſit Deus, iuxta ſacroſanctæ Scripturæ fidem. E terreſtri paradiſo dicuntur promanare, ſed mox à terrâ abſorptos, poſt longum ſubterraneũ decurſum, tandem ex montibus Armeniæ maioris, multorum inter ſe millium paſſuum interuallo rurſum emergere. vbi Plinius, Ptolomæus, alijque Ethnici Coſmographi eos primùm oriri putauerunt. Euphrates ſiue Eufrates, Hebræis *Perath* ſeu *Parath* dicitur, cuius nominis vis apud nos fecunditatẽ atque fructuum abundantiã ſignificat. Apud Ezechielem Prophetã fluuius hic *Chobar*, & Hebraicè *Chebar* vocatur, iuxta quem idem Propheta ſe viſionẽ vidiſſe aſſerit. Ioſephus & recentiores accolæ patrio vocabulo *Phora*, *fora*, vel *foras* modò appellant. Hic Tigride multò maior eſt, atq; plus terræ obit. Nam ab eo loco vbi in Armeniâ maiore erumpit, celer & fremens Cappadociam rectà petit: vnde ſe flectens, poſt ducenta paſſuum millia Taurum montem, quamquam duodecies mille paſſuũ molem ei obijciat, fracto nonnihil curſu perrumpit. Ita naturæ, inquit Plinius, dimicatio illa æquatur, hoc eunte quò vult, illo prohibente ire quà velit. Hinc ſaxoſus & violentus Meſopotamiam prætetlabens, diuerſa oppida alluit, nimirum Epiphaniam & Antiochiam, quæ ad Euphratem vocantur, item Zeugma, Apamiam, Seleuciam & Vram, Babylonem verò mediam ſecat. Quam procul tranſgreſſus, tandem defertur in Perſicũ mare, quod in ſacris Litteris Mare rubrum vocatur. Tigris tam Hebræo quàm Græco, Latino & accolarum idiomate à curſus celeritate nomen ſortitus eſt. Hebraicũ enim nomen *Aidebel* aut *Chiddechel*, vt & *Diglath*, quo vocabulo eum Ioſephus nuncupat, ſignificat velocitatem. Græcâ verò & Latinâ voce Tigris dicitur, quia inſtar tigridis beſtiæ nimiâ pernicitate decurrit. Tigris enim, vt habet Plinius, animal eſt tremendæ velocitatis. Medis denique, Armenis & Perſis, qui hunc fluuium accolunt, tigris ſagittã ſonat, quòd fluuius veluti ſagitta emiſſa citus volet: eâ ſiquidem proripitur velocitate, vt vnda die tantum peragat itineris, quantum vir acer & velox ſeptem diebus currendo conficere poſſet. Prodiens igitur in Armeniâ maiore ex lucido conſpicuoque fonte in loco edito, primùm per ſexagies & bis mille paſſus præceps inter ſaxa deuoluitur, & multorũ torrentium non aquas ſolùm, ſed etiam ſaxa ſecum trahens, in lacũ Arethuſam ſiue Arſiſſam influit, in quem omnia illata pondera enatant. Eſt verò aqua eius laci nitroſa, quæ veſtes in eâ lotas dilacerat ac rumpit. Vnum genus ei piſcium eſt, idque tranſcurrentis, Plinio teſte, non miſcetur alueo, ſicut nec è Tigri piſces in lacum tranſnatant. Nec patitur amnis aquam ſecum commiſceri: nam & curſu & colore diſſimilis per eum fertur, tranſuectuſq; occurrente Tauro monte rurſus in ſpecu mergitur, ſubterque lapſus ab altero montis latere erumpit in lacum, qui *Zoroanda* vocatur. & eſſe eundem, manifeſtũ eſt, quòd demerſa perferat. Deinde tertium tranſit lacum ſalſum, & piſcibus carentem, qui *thoſpites* ſeu *thopitis* appellatur, atque ipſe quidem piſcibus plenâ non permixtâ aquâ in alteram ripam peruenit, rurſúſque in cuniculos multo cum ſonitu demergitur, & poſt vigintiquinque millia paſſuũ exoriens mox in Armeniâ, luſtrat Gordiæorum ſiue Cordiæorum montes amomi feraciſſimos, in quibus Arca Noë poſt diluuium quieuit, eiuſque reliquiæ Beroſi & Ioſephi vſque tempore oſtenſæ ibidem fuiſſe memorantur. Vnde & locus ab Armenis *Apobaterion* & *Gibelnoë*, id eſt *Egreſſorium Noë*, vſque modò appellatur. Hinc contra Aſſyrios pergens, eoſque præteriens, citra Seleuciam & Babyloniam centum vigintiquinque millibus paſſuum diuiditur in alueos duos. Vbi remeauere aquæ, atque in vnum alueum coiere, aliquanto ſpatio vectus, in lacus Chaldaicos ſe fundit, eoſque ſeptuaginta millium paſſuum amplitudine implet. Moxque vaſto alueo profuſus, duobus oſtijs in Rubrũ mare defluit. Inter Euphratis & Tigris oſtia vigintiquinque millia paſſuum fuere, aut, vt alij tradunt, ſeptem millia, vtroque nauigabili. Duo hi amnes ſimili quidem ratione, ſed maiori felicitate,

quàm Nilus Ægyptũ, ſtatis temporibus reſtagnantes, Syriæ humũ irrigant, opimant, atque Ægypti ſulo reddunt fertiliorem. Limum autem non inuehunt, ſicut in Ægypto Nilus, verùm quotannis quaſi nouos agros creantes, Syriam vbertate terræ Chanaan pænè parem efficiunt. Vnde, vt etiam Plinius meminit, varijs arborum, fructuum herbarumq́ue generibus abundat. Hæc in hortis operuſiſſima eſt, indeq́ue Prouerbium Græcis, *Multa Syrorum olera.* Tãdem hîc obſeruandum, fluuiũ Euphratem quondam deſignatum fuiſſe Iſraëliticæ terræ terminum. Elegerat namque ſibi Dominus Deus filios Iſraël de cunctis terræ populis in peculium, & regnum ſacerdotale ac gentem ſanctam, ipſiſq́ue in poſſeſſionem daturum ſe promiſerat omnem terram à deſerto Pharan & Torrente Ægypti, qui iuxta Rhinocoruram Mari magno influit, vſque ad fluuium magnum Euphraten. Terram ſanè lacte & melle manantem, ac non tantùm, vt Plinius ait, totius Orientis fertiliſſimam, ſed, vt ſacra Scriptura teſtatur, inter omnes terras maximè egregiam. De quâ & D. Hieronymus in hæc verba ſcribit: *Inclytam eſſe terram Iudææ, & cunctis terris fertiliorem, dubitare nemo poterit, qui à Rhinocorurâ vſque ad Taurum montem & Euphratem fluuium cunctam conſiderauerit terram, & vrbium potentiam, amœnitatemq́ regionum, Palæſtinam videlicet & Phœnicen, Arabiam, Syriam, Cœlen, Ciliciam, & ceteras regiones. Ac venit quidem terra hæc in Iſraëlitarum poteſtatem regnante Dauide, qui in regno Iuda & Iſrael iam confirmatus, ſubiugatis ſibi multis in circuitu nationibus, Philiſthæis nempe, Idumæis, Amalecitis, Moabitis & Ammanitis, cæſis plurimis Syrorum millibus, vniuerſam Syriam ſubegit, & vſque ad flumen Euphratem imperium ſuum dilatauit, diſpoſitiſq́ opportunis in locis præſidijs, Syros omnes annua tributa ſibi pendere compulit. A quâ victoriâ triumphator Ieroſolymam reuerſus, compoſito Pſalmo qui Latinis quinquageſimus nonus eſt, Deo ter optimo maximo epinicia cecinit. Ceterùm non diu Iſraeliticus populus has regiones poſſedit, ſolus enim Dauidis filius Salomon, regni paterni ſucceſſor, omnibus Regibus à flumine Euphrate vſque ad terminos Aegypti pacificè dominatus fuiſſe ſcribitur: poſt cuius mortem continua, quæ Syri cum filijs Iſrael intulerunt, bella, Iſraelem non Syris, ſed Syros Iſraeli magis imperaſſe declarant. Accidit autem Iſraelitis cladei hæc, quòd pro omnipotente Deo ipſum Baal, Beelphegar, Beelſebub, Aſtarath, Aſtarte, Moloch, Melchom, Chamos, vitulos aureos, aliaq́ gentium colerent idola, eaq́ Deo optimo maximo præferrent. Hanc enim ob cauſam ſæpè & ipſi inferiores famulos, promiſſionis iure ſibi ſubditos, rebelles ſentire debuerunt, & à Chananæis, Philiſthæis, Moabitis, Madianitis, Amalecitis, Ammonitis, Syris, Aſſyrijs, Babylonijs & Chaldæis ſuperari, ſubigi, atque eis ſub tributi ac captiuitatis iugo ſeruire, ac iuſtè, quæ ipſis fuerant promiſſa, perdere meruerunt. Incredulitatis ergo vitio adſcribendum eſt, quòd non diutiùs has terras Iſrael poſſederit. Neque enim ſponſor in crimine eſt, ſi ille cui repromittitur indignum ſe fecerit ſponſione, præſertim cùm proponatur optio promittentis. Si volueritis & audieritis me, quæ bona ſunt terræ comedetis; ſin autem nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Eliguntur ergo præſentia, nec ſtatim qui eligitur tentari non poteſt, nec perire: quia & Saul electus in Regem, & Iudas in Apoſtolum, ſuo poſteà vitio corruerunt. Et mihi,* inquit idem Auctor, *in Euangelio promittuntur regna cœlorum, quæ Inſtrumentum vetus omnino non nominat, ſed ſi non fecero quæ præcepta ſunt, nequaquam erit culpa in promittente, ſed in me qui promiſſum accipere non merui. Vbi enim optio proponitur ad eligendum, qui operari renuis, fruſtrà cupias quod promiſſum eſt.* Hactenus Hieronymus.

CAPVT CVI.

De Meſopotamiâ & paradiſo.

NOnnullam hîc mentionem meretur Meſopotamia. Regio quondam connumerata fuit Syriæ, ſicut & Armenia, nam omnes iſtæ terræ Hebraicâ voce ארם fuerunt dictæ; vnde nata quoque fuit vox Armeniæ pro *Aramia*. Factum eſt tamen diſcrimen apud Hebræos in multiplici illâ Aramiâ: nam eam partem quam Græci vocant Meſopotamiam, appellant *Aram naharaim*, id eſt Aramia duorum fluuiorum. Hi autem duo fluuij ſunt Tigris & Euphrates, Tigris ab Oriente, & Euphrates ab Occidente: in medio eorum eſt Meſopotamia. eſt autem μέσος Græcis *medius*, & ποταμὸς *fluuius*. Vnde Tacitus: Præfectus campis, qui Euphrate & Tigride inclytis amnibus circumflui, Meſopotamiæ nomen acceperunt. Eſt deinde Aram Toba, Aram Hamath, Aram Damaſcena, &c. Eſt autem Meſopotamia fertiliſſima regio, præſertim eâ parte vbi alluitur Euphrate, qui annuâ inundatione ſuperfunditur terris, vnde copia læti graminis prouenit, nutriunt atque pecora innumera. Vnde Gen. 24. legimus, quòd cùm ſeruus Abraham veniſſet in Meſopotamiam, procuraturus filio domini ſui vxorem, occurrerit illi Rebecca, & inuitauerit

uerit eum in domum patris ſui, dicens: *Palearum & fœni plurimum eſt apud nos, & locus ſpatioſus ad manendum*,&c. Habet etiam hæc regio plantas quaſdam perpetuò florentes. Producit & aromata quædam, & prætereà picem quamdam mollem; naphtham nomine, quam aiūt ardere inſtar olei. Plinio regio iſta fecundiſſima eſt iuxta Tigridem fluuium circum Seleuciam ciuitatem, vbi inculti agri quinquageſimum, culti autem centeſimum reddunt fructum. Interiora verò regionis aſpera ſunt & ſterilia, laborantq́ue magnâ penuriâ aquarum. Vnde fit, vt ſicubi fons aliquis inuentus fuerit, illè abſcondatur ab incolis, ne hoſtibus innoteſcat. Id teſtatur quoque memoratum vigeſimumquartum Geneſeos caput, & item vigeſimumnonum eiuſdem. Huius regionis inſigniores vrbes ſunt Edeſſa, Charræ, & Niſibis. In Edeſſâ, quæ nunc Raſe nuncupatur, regnaſſe dicitur tempore Chriſti Abagarus, qui datis ad Chriſtum Ieſum litteris, reſponſum meruit accipere. Porrò de Charris, quæ in Hebræo Haran appellatur Geneſ. 11. quomodo illuc ex Vr Chaldæorum demigrauerit Tarah cum filijs ſuis Abramo & Lot,&c. Niſibis verò non multum ab Haran diſtans, fuit olim magni nominis, dicta aliquādo Antiochia, & aliquando Mygdonia ab interfluente Mygdone fluuio.

In finibus Meſopotamiæ creditur paradiſum fuiſſe, vbi Tigris & Euphrates in vnum alueū confluunt, & iterùm facto aquarum diuortio (eſt non longè à Babylone) abeunt in alueos peculiares, à quibus deinde alia duo flumina Phiſon & Gehon deriuantur: alterum enim Armeniam permeans Phiſon vocatur, cuius & meminit Eccleſiaſticus c. 24. quod nomen etſi apud profanos ſcriptores ita expreſſum non reperiatur, extare tamen apud illos videtur nonnihil mutatū: Nam Quintus Curtius lib. 5. teſtatur, Euphratem & Tigrim quodam loco ab accolis vocari Phaſin. & Plinius lib. 6. cap. 27. tradit, Tigrim in duos ſcindi alueos, atque vbi remeauere, Paſitigrim appellari.

Porrò quæ ſit terra Heuilath, quam circuire dicitur Phiſon, colligi poteſt ex Geneſis 25. & 1. Reg. 15. Certè Strabo Geographus eam regionem collocat in confinibus Arabiæ & Meſopotamiæ. Ceterùm alter fluuius Arabiam deſertam petit, & Gehon vocatur, cuius item meminit Eccleſiaſticus dicto cap. 24. Dicitur autem is circumire omnem terram Æthiopiæ, non illius Africanæ, quam longiſſimis ſpatijs perluit Nilus, ſed Aſiaticæ, quæ vicina eſt Arabiæ & Meſopotamiæ. Eſſe enim Æthiopiam quamdam Palæſtinæ vicinam, facile eſt ex ſacris Litteris oſtendere. Madianitæ enim vocantur Æthiopes Num. 12. Vnde & illud in Cantico Habacuc: *Vidi tentoria Aethiopia, turbabuntur pelles terra Madian.* Quibus adde loca 2. Paralip. 14. & 21. & Pſal. 71. & 86.

At obijcitur contra dictam ſententiam de paradiſo. Nam hinc ſequeretur, inquiunt, paradiſum illum iam non exiſtere; loca enim illa & olim atque etiam nunc commercijs frequentantur, & nullum apparet ibi paradiſi aut Cherubim ante illum poſiti veſtigium. Porrò paradiſum debere adhuc exſtare, videtur docere Eccleſiaſticus c. 44. vbi dicit Enoch tranſlatum in paradiſum. Atque idem de Eliâ ſimiliter teſtantur multi Patres; Iuſtinus ad Orthodoxos quæſt. 75. 76. & 85. Irenæus lib. 5. Aduerſus hæreſes, & Tertullianus in Apolog. Contra gentes. Verùm quod ad Scripturam Eccleſiaſtici attinet, in Græco codice non nominatur paradiſus, imò nec additur locus aliquis in quem fuerit Enoch tranſlatus. Vnde & S. Thomas de hac re agens, non ſimpliciter affirmat Enoch & Eliam degere in illo paradiſo, ſed ferè addit, *vt dicitur*, vel, *vt creditur*. Ad Iuſtini, Irenæi & Tertulliani ſententias reſpondeo, eos quædam alia ijſdem locis adiungere, quæ Eccleſia non recipit, vt quòd in illum terreſtrem paradiſum ducendus ſit latro, quodque in eo demorentur omnes iuſtorum animæ vſque ad diem iudicij. Proinde non temerè nos facere, ſi etiam in hoc, quòd volunt paradiſum adhuc exiſtere, ab ijs recedamus. Aſſerunt quidem, vel potiùs referunt & alij Patres hanc ſententiam; ſicut & Scholaſtici plerique; ſed nullo modo tamquam de fide. Optimè hæc diſſeruit Eſtius, & nos in noſtrâ Curioſâ Philoſophiâ de loco paradiſi ampliùs nonnihil ſcripſimus.

CAPVT CVII.

De monte Sinai.

Sina, qui & Sinai dicitur, mons præclarus & ſanctus (cuius pars quædam eſt Oreb, vnde legem daram nunc in Sinai, nunc in Oreb ſcriptum eſt) eſtq́ rotundus, omnium in eà regione celſiſſimus, & aſcenſu difficillimus, continet in altitudine graduum ſeptem millia; demptis locis in quibus rectis paſſibus aſcenditur, & non per gradus. Nomen accipit ab eo quòd rubis abundet, quemadmodum & herbis optimis ad paſcua,&c. Fuerat iam olim inacceſſus paſtoribus, quòd vulgato rumore Numen illic habitare diceretur, ideoque tamquam religioſum magnâ cum reuerentiâ habebant. In huius montis vertice die quinquageſimo

Inde etiam סוף *ſuph* iuncus, iuncetum genus iunci ſiue caricis, quod ſic vocatur eò quòd creſcat in extremitate fluminis aut maris. Sumitur collectiuè pro iunceto: ideò *Iam ſuph* quaſi mare caricis appellatur, quòd eo iunci genere abundet. Vnde Herodotus lib. 2. tradit, Ægyptios ex iunco ſua nauigia facere. Et quamuis propriè hæc vox Mare rubrum ſignificet in ſacris Litteris, aliquando tamen pro pelago maris profundo accipitur, vt Ionæ 2,6. *Circumdederunt*, inquit, *me aqua vſque ad animam, abyßus vallauit me, pelagus operuit caput meum.* vbi pro *pelago*, quod vertit Hieronymus, in Hebraico eſt סוף *ſuph*. Errant autem qui dicũt, Mare ſuph, id eſt rubrum, operuiſſe caput Ionæ. Nam Mare rubrum non coniungitur mari Ioppe, id eſt Mediterraneo, vt ipſi putant, eſt enim hoc alienum ab ipſâ Geographiâ, & à rerum experientiâ. Ideò D. Hieronymus non tranſtulit *Mare rubrum*, ſed *pelagus operuit caput meum:* ſuph enim ſignificat quoque pelagus, ſiue quodcumque mare profundum. Verſabatur enim Ionas in mari Ioppe, id eſt Mediterraneo: in Ioppe namque conſcendit nauem. Forſan Ionæ videbatur, ob frequentes carices quibus inuoluebatur, ſe verſari in mari caricoſo, & propterea Chaldæus Paraphraſtes exponit, *Mare caricoſum ſuſpenſum erat capiti meo.* Ideoque nonnulli exponunt locum hunc, *Iuncus alligatus eſt capiti meo*, ſiue *carectum.* Et quia ſuph algam quoque deſignat, poſſet verti *mare algoſum*. eſt enim alga tenuis & oblonga, piſcium capitibus ſeſe inuoluens. Quare aliqui hunc reddunt ſenſum: *Alga alligata eſt capiti meo*, id eſt, piſcis in quo ſum, qui me abſorbuit, cuius caput eſt ſicut caput meum, dum in illius ventre ſum, eſt quaſi alga capiti meo obuoluta. Sed ſimplicior & verior ſenſus eſt quem adſert D. Hieronymus, vt pelagus profundum ſignificet, quemadmodum obſeruat Ludouicus Balleſter. Ceterùm ruborem aquarum Maris rubri non ipſis ineſſe dicunt, nam in vaſe extractæ rubedine illâ carent: quare terræ illius color aut alia externa cauſa purpurat liquorem. Quidam id tribuunt coralliorum multitudini. Eſt etiam memorabile, quod Bredembachius narrat, prope Memphim eſſe lacum, qui ſingulis annis tubeſcat inſtar ſanguinis. Aliud incertum, quod de portu Rubri maris ipſe narrat, & Adrichomius repetit, ad Thor ſiue Thour, nominatiſſimum portum huius pelagi, naues applicare coniunctas clauis ligneis, non ferreis, propter ſcopulos magnetis, quos pertranſire dicunt, & nos id negauimus lib. 5. Curioſæ Philoſophiæ, vbi de magnete egimus.

CAPVT CXI.

De imagine Chriſti in Beryto.

NObiliorem Berytum fecit Saluatoris imago: quapropter meminiſſe eius oportet. Berytus à Gergeſæo, quinto filio Chanaan eius conditore, olim Geris dicta creditur, & poſteà Felix Iulia appellata fuit. Antiqua, inſignis & robuſta Phœniciæ vrbs eſt, quinque contra Aquilonem à Sidone, verſus Auſtrum verò à Cane fluuio tribus milliaribus, alto munitoque in loco ſita. Ab Occidente mari magno alluitur, ab Oriente autem Campeſtris illi adiacet regio, multis fructiferis arboribus, ſatis, ſiluis & vineis fertilis & amœna, quam fluuius quidam irrigans, iuxta vrbem in mare labitur. Vrbs hæc quondam Romanorum colonia & domicilium fuit, atque Auguſti Cæſ. beneficio ſingulari priuilegio Romanum ius ciuibus conceſſum erat. Quam priùs Herodes ſenior, & poſteà Agrippa Rex templis, foris, porticibus, theatro, amphitheatro, balneis, alijſque magnificis ædificijs exornauerunt. Cùm Chriſtianâ religione vigeret, Epiſcopali Cathedrâ decorata, Tyrenſi Archiepiſcopo parebat. In hac ciuitate ſtupendum illud accidit miraculum, quod circa Chriſti imaginem contigiſſe, grauiſſimi Scriptores referunt. Cùm enim perfidi Iudæi ligneam illam Domini noſtri Ieſu Chriſti caſu ibi repertam iconem, quam Nicodemus olim proprijs ſuis compoſuerat manibus, illuderent, & poſt ſputa, colaphos, flagra, omne denique iniuriarum & ignominiæ genus, quod ipſi Chriſto Saluatori noſtro ipſorum patres intulerant, ferreis clauis imaginis manus pedeſque, ac latus lanceâ foderent, continuò copioſi ſanguinis & aquæ ex eâ riuuli emanauerunt, cuius vnctione cùm varij paralytici, cæci, claudi, ſurdi, muti, leproſi, alijque infirmi mox ſanitati reſtituerentur, ſignis tam admirandis viſis, omnes qui in ciuitate Iudæi erant fidem Chriſti amplectentes, ab eiuſdem vrbis Epiſcopo Baptiſmi gratiam ſuſceperunt. Idem autem ſanguis, tum propter rei tam mirandæ celebrandam æternitatem, tum propter diuinam eius virtutem, in omni humanâ infirmitate curandâ ſæpiùs expertam, multis ſæculis,

culis, in varijs eius prouinciæ Eccleſijs venerationi habitus, conſeruatus fuit. Extat adhuc de hoc miraculo ſermo S. Athanaſij Epiſcopi Alexandrini, qui in ſeptimo generali Concilio, Nicæno II. Actione IV. ad confirmandam & ſtabiliendam ſacrarum imaginum venerationem, coram trecentis quinquaginta Epiſcopis lectus eſt. Porrò Berytum in Sarracenorum poteſtatem delapſam anno Chriſti milleſimo centeſimo vndecimo, menſe Aprili, Balduinus I. Ieroſolymorum Rex terrâ & mari per duos continuos menſes diu noctuque impugnans, aſſultibus armorum vi recuperauit. Sed anno ſalutis milleſimo centeſimo octuageſimo ſeptimo à Saladino capta, rurſum decimo pòſt anno à Chriſtianis recepta, ſæpiuſque tum à barbaris viciſſim deſtructa & inſtaurata eſt. Nunc verò Barutus dicta, maximum & celeberrimum eſt emporium, & Syriæ portus. Hinc Berytia habetur vna hodie quoque nominatiſſima. Incolitur à Mahometanis.

CAPVT CXII.

De arbore hoſpitali B. Virginis.

RAdziuilius prodidit, medio milliari extra Cairum in Nareâ villâ eſſe domum antiquiſſimam, in quâ B. Virgo per annos ſeptem cum Chriſto habitauerit. In muro eius adhuc viſitur armarium longum & latum cubitum vnum, vbi B. Virgo Chriſtum recondidit, ſub quo eſt altare, vbi P. Franciſcus Saſſus Societatis noſtræ ſacrificauit præſente Radziuilo. Iactu lapidis ab illâ domo eſt ficus, dicta Pharaonis, ad cuius radices in ipſo trunco eſt quaſi conclaue quoddam miraculosè factum, cùm B. Virgo ad ipſam arborem aſſideret. Illa enim diffiſſa per totum ad radicem vſque, hanc illi manſiunculã præbuit, donec Ioſeph domum in villâ reperiſſet. Traditionem hanc ipſi Turcæ retinent, ideoque arborem venerantur, & lampades ibi accendunt.

INDEX

INDEX CAPITVM HISTORIÆ NATVRÆ MAXIME PEREGRINÆ.

LIBRI PRIMI.

CAPVT I. *Vſus, & voluptas, & dignitas Philoſophiæ de Naturâ animatâ.* pag. 1,a
CAP. II. *Quàm chara fuerit iſta Philoſophia Regibus & alijs magnis viris.* ibid. b
CAP. III. *Motus caleſtes in animalibus inueniuntur.* 2,b
CAP. IV. *Praſagia ex animalibus.* 3,a
CAP. V. *Vtilitas ex animalibus.* ibid. b
CAP. VI. *Animalia in aëre genita.* 4,a
CAP. VII. *Meteora in animalibus generantur.* ibid.
CAP. VIII. *Cæleſtes imagines in animalibus inueniuntur.* ibid. b
CAP. IX. *Præſtat conſideratio animalium contemplationi cæli.* 5,a
CAP. X. *Plantæ & mineralia in animalibus generantur.* ibid. b
CAP. XI. *Politica & Ethica ex animalibus.* 6,b
CAP. XII. *Medicinam docent animalia.* 7,b
CAP. XIII. *Diuerſarum artium exempla in animalibus.* 8,a
CAP. XIV. *Quanti fecerint Ariſtoteles, Aelianus, & Oppianus contemplationem animalium.* 9,a
CAP. XV. *De fide admirabiliũ naturæ.* ibid. b
CAP. XVI. *Admiratio non debet obſtare veritati in effectibus naturæ.* 10,b
CAP. XVII. *Quid de Deo demonſtretur ex naturâ animalium.* 11,a
CAP. XVIII. *De induſtrijs animalium.* ibid. b
CAP. XIX. *De ſtructurâ animalium.* 12,b
CAP. XX. *Prouidentia Dei circa animalia. Agitur etiam de ocotochtli aſtutiâ.* 13,b
CAP. XXI. *Prouidentia circa homines per animalia.* 14,a
CAP. XXII. *Quomodo ex rebus naturalibus philoſophandum ſit de diuinis.* ibid. b
CAP. XXIII. *Ratio huius Hiſtoriæ.* 15,b

LIBRI II.

CAP. I. *De varietate animalium, & quid ſit animal.* 17,a
CAP. II. *An mundus ſit animal.* ibid. b
CAP. III. *An Angeli, plantæ & elementa ſint animalia.* 18,b
CAP. IV. *An cæli ſint animalia.* 19,a
CAP. V. *De motione cælorum.* 20,b
CAP. VI. *Non ſunt duo motus in cælis.* 21,a
CAP. VII. *Primum mobile non poteſt rapere inferiores orbes.* ibid. b
CAP. VIII. *De Intelligentijs cælorum.* 22,a
CAP. IX. *Cenſura de opinantibus cælos animalia eſſe.* ibid. b
CAP. X. *Excluditur illa animalium differentia,* Aliud mortale, aliud immortale. 23,a
CAP. XI. *An cæli ſolidi ſint.* ibid. b
CAP. XII. *Tres ſolùm ſunt cæli.* 24,b
CAP. XIII. *An cæli corruptibiles ſint.* 25,a
CAP. XIV. *An ſint violentæ aquæ ſuper cælos.* 26,a
CAP. XV. *Reijciuntur, qui Planetas & Cometas putarunt animalia.* ibid. b

LIBRI III.

CAP. I. *De gradu ſenſitiuæ ſubſtantiæ.* 28,a
CAP. II. *Quot ſenſus inſint animalibus.* 29,a
CAP. III. *An ſit gradus medius inter animalia & ſtirpes.* ibid. b
CAP. IV. *Quanta communio ſit ſtirpium & animalium.* 31,a
CAP. V. *Plantæ quæ animalia generent.* 32,a
CAP. VI. *An planta borametz, ſeu agnifera, ad zaophyta ſpectet.* 34,a
CAP. VII. *An ſint plantæ, quæ præter tactum alios ſenſus habeant.* 35,a
CAP. VIII. *An inter plantas & animalia mediam perfectionem obtineant cæleſtia corpora.* ibid. b
CAP. IX. *Quæ animalia præſtent ſenſibus.* 36,b
CAP. X. *Quo fundamento antiqui aſsignarint mentem animalibus.* 38,a
CAP. XI. *Ex calliditate animalium probatur, mentem aliquam ijs ineſſe.* 39,a
CAP. XII. *Ex ſermone & ſermonis intellectu.* ibid.
CAP. XIII. *Ex ludo & iocis.* 40,b
CAP. XIV. *Ex furore.* 41,a
CAP. XV. *Ex virtutibus.* ibid.
CAP. XVI. *De canibus ex Empirico.* ibid.
CAP. XVII. *Ex vitijs.* 42,b
CAP. XVIII. *Ex diſcretiane.* ibid.
CAP. XIX. *Ex varijs actionibus.* 43,a
CAP. XX. *Sagacitas animalium ſine ratione vindicatur.* ibid. b
CAP. XXI. *An diſciplina ſit brutis.* 45,b
CAP. XXII. *An ſint in brutis affectus.* 46,a
CAP. XXIII. *An riſus & fletus competat brutis.* ibid. b

CAP.

Cap.xxiv. *An ſoli equi lacrymas fundant.* 47,b
Cap.xxv. *Memoria quibus brutis inſit.* ibid.
Cap.xxvi. *An libertas aut indifferentia aliqua brutis inſit.* 48,a
Cap.xxvii. *Quomada animalia praſentiant.* 49,a
Cap.xxviii. *Quid ſit inſtinctus animalium.* ibid.
Cap.xxix. *Cur nullum animal prater hominem, cnm intellectn ſit.* ibid.b

LIBRI IV.

Cap.i. *An cælum ſit cauſa aliquorum animalium.* 50,a
Cap.ii. *Opiniones Gentium de animalium origine.* 51,b
Cap.iii. *Fabularis origo animalium.* 52,b
Cap.iv. *De apiniane Metempſychaſis apud Indas, & eorumdem fabulis.* 54,a
Cap.v. *Mundi artus.* ibid.b
Cap.vi. *Quanam fuerit materia mundi.* 55,b
Cap.vii. *Quâ facie chaas ſubſidebat.* 56,b
Cap.viii. *An ſol in die primo eductus.* 57,a
Cap.ix. *Diſtributio partium mundi.* ibid.b
Cap.x. *Occupatia partium vniuerſi.* 58,a
Cap.xi. *Ad aliqua elementa ſpectare qua inde non fuerunt.* ibid.b
Cap.xii. *Aër quos incalas habeat.* ibid.
Cap.xiii. *An aues ex aquâ educta fuerint.* 59,a
Cap.xiv. *Quomodo aues ex aquâ ednctæ.* 60,a
Cap.xv. *Quod genus cauſa aqua præſiterint in piſcium auiumq́ praductione primâ.* ibid.b
Cap.xvi. *An aër aliquid generet.* ibid.
Cap.xvii. *An ignis admittat aliqua viuencia.* 61,a
Cap.xviii. *An in igue aliquad animal generetur.* ibid.b
Cap.xix. *An ignea ſit ſalamandra.* 62,b
Cap.xx. *An aliqua grandiar beſtia ignem toleret.* 63,a
Cap.xxi. *An in niue naſcantur viuansq́ aliqua animantia.* 64,a
Cap.xxii. *Quomada è terrâ exarta primùm animalia.* ibid.
Cap.xxiii. *In quâ magnitudine animalia creata.* ibid.b
Cap.xxiv. *An initia creata multa animalia ex vnoquaque genere.* 65,a
Cap.xxv. *Quarnmnam animalium erans tunica pelliecea qnibus indutus Adam.* ibid.b
Cap.xxvi. *Animalia carniuora & recenser creata quibus rebus veſcerentur in arcâ Naë.* 66,a
Cap.xxvii. *An aliqua viuentia & marina animalia creata plura quàm bina ex eadem ſpecie.* 67,a
Cap. xxviii. *De piſcibus veſcentibus aurâ.* ibid.
Cap.xxix. *An fuerint aliquarnm ſpecierum creata ſolùm ſingula animalia.* ibid.b
Cap. xxx. *An animalium ingenia mutata fuerint, & diuerſa facta, quàm Deus illa creauerit.* 68,a
Cap.xxxi. *An rapacia, iracunda, exitialia & carninora animalia à Deo in initia creata eodem ingenio.* ibid.b
Cap.xxxii. *An vipera & ſerpentes venenum ſalùm paſt peccâsum habeant.* 69,a
Cap. xxxiii. *Cur Deus venenata & noxia animalia fecerit.* ibid.
Cap.xxxiv. *An ſit mutata animalium complexio & vitalis vis.* 70,b
Cap.xxxv. *An aliqnarum animalium figura mutata.* ibid.
Cap.xxxvi. *Qua ſpecies ſerpentis fuerit, quâ daman decepit Euam.* 71,a

LIBRI V.

Cap.i. *De animalibus noui orbis, quomoda illa tranſuecta, apiniaues varia.* 72,a
Cap. ii. *Quomado homines & animalia tranſuecta in nouum orbem.* ibid.b
Cap. iii. *An aliqua animalia reprodnxerit terra.* 74,b
Cap. iv. *De hominibus repertis quaſi ſponse ſubartis.* 75,a
Cap.v. *An homa ſponte poßit ab humo naſci.* ibid.
Cap.vi. *An humanus aliquis fœtus preterquam à femineâ vulnâ prodire paßis.* 76,a
Cap.vii. *An ex ſemine non humano homo verus paßit ariri.* ibid.b
Cap.viii. *An Centauri fuerint.* ibid.
Cap.ix. *An Satyri omnina ſint commentity.* 77,b
Cap.x. *An Iſaias Propheta Satyras fuiße agnouerit.* 78,a
Cap.xi. *An Nereides & Nympha extiterint.* 79,a
Cap.xii. *An Sirenes ſint.* ibid.b
Cap.xiii. *Quid Iſatas Propheta per Sirenes intellexerit.* ibid.
Cap. xiv. *An Tritones fuerint.* 81,a
Cap.xv. *An homines cynacephali fnerint.* 82,a
Cap.xvi. *An Pygmai fuerint.* 83,b
Cap.xvii. *De pugnâ Pygmaarum cum auibus.* 85,a
Cap.xviii. *An Prapheta Ezechiel nouerit Pygmaos.* ibid.b
Cap.xix. *An animalia perfecta ſponte naſci poßint.* 86,b
Cap.xx. *An animalia, qua ſponte naſcuntur, produxerit Deus in creatiane primâ rerum.* 87,a
Cap.xxi. *An adulterina natura à Dea candita in primâ praductiane.* 88,a

Cap.

CAP.XXII. An gryphes verè fuerint. 89,a
CAP.XXIII. An gryphes fuerint in Americâ. 90,b
CAP.XXIV. De adulterinis onimalibus, ſeu bigeneribus. ibid.
CAP.XXV. An oliquæ naturæ nec ne fuerint poſt peccatum Adami, quæ non fuiſſent ſi non fuiſſet lapſus. 91,a
CAP.XXVI. An aliqua onimalia exotico Americæ & inſularum remotiſſimarum poſt primam productionem enata fuerint. ibid.b
CAP.XXVII. An in Americâ fuerint in principio mundi formata onimalia quæ ibi inueniuntur. ibid.
CAP.XXVIII. In quibus regionibus animalio generentur. ibid.
CAP.XXIX. De regionibus exitialibus. 92,b

LIBRI VI.

CAP.I. De progeneratione animalium. 93,a
CAP.II. De conceptu onimalium. 94,a
CAP.III. De fæturô animalium. ibid.
CAP.IV. De fætu. ibid.b
CAP.V. De partu. ibid.
CAP.VI. De propagine onimalium per coitum ſine deciſione ſeminis. 95,a
CAP.VII. De propagine & fecunditate onimalium ſine coitu, nec vi maſculinô. ibid.b
CAP.VIII. De ſpontaneâ geneſi animalium. 96,a
CAP.IX. Ex onimalibus viuis ſponte naſcuntur alia animalia. ibid.
CAP.X. Ex animalibus mortuis alia animolia renoſcuntur. ibid.b
CAP.XI. Ex plontis animolia. 97,b
CAP.XII. De blantis. ibid.a
CAP.XIII. In minerolibus onimolia. 99,a
CAP.XIV. Ex varijs rebus animalia genito. ibid.
CAP.XV. Ex elementis onimalia. ibid.
CAP. XVI. De generotione per diuiſionem. 100,a
CAP.XVII. De generatione per fonaginem. ibid.
CAP.XVIII. De generatione per degenerationem. ibid.b
CAP.XIX. De generatione zoophytorum ſeu plant-onimalium. ibid.
CAP.XX. De generatione baſiliſci. 101,a
CAP. XXI. De generatione plantarum. 103,b
CAP.XXII. De cauſis cur plontæ generentur diſſimiles & diuerſæ. 104,à
CAP.XXIII. Quomodo diuerſæ generentur plantæ rotione ſoli. 105,a
CAP.XXIV. Quomodo generentur plantæ diuerſæ ratione culturæ, & de erroribus deſcriptionum. 107,a
CAP.XXV. De artificioſâ arborum generatione. ibid.b
CAP.XXVI. Mira inſerendi induſtria. 108,b
CAP.XXVII. De generotione mineralium, an fieri poſſent. 109,a

LIBRI VII.

CAP.I. De formâ onimalium, & generibus diuerſis. 110,a
CAP.II. De partibus onimalium externis, de capite & cornibus. ibid.b
CAP.III. De capite & ſenſibus. 111,b
CAP.IV. De collo. 112,b
CAP.V. De mammis. ibid.
CAP.VI. De dorſo. 113,a
CAP.VII. De lumbis, teſtibus & cruribus. ibid.
CAP.VIII. De genitolibus. ibid.
CAP.IX. De genubus. ibid.b
CAP.X. De pedibus & vnguibus. ibid.
CAP.XI. De caudâ. 114,a
CAP.XII. De tegumento. ibid.b
CAP.XIII. De pilis. ibid.
CAP.XIV. De colore. 115,a
CAP.XV. De oculorum colore. ibid.b
CAP.XVI. De corne. 116,a
CAP.XVII. De qualitatibus cornium. ibid.
CAP.XVIII. De cornibus volucrum. ibid.b
CAP.XIX. De cornibus piſcium. ibid.
CAP.XX. De adipe. 117,a
CAP.XXI. De ſonguine. ibid.
CAP.XXII. De lacte. ibid.
CAP.XXIII. De oſſibus. ibid.b
CAP.XXIV. De medullâ. ibid.
CAP.XXV. De cerebro. ibid.
CAP.XXVI. De corde. ibid.
CAP.XXVII. De iecore. ibid.
CAP.XXVIII. De felle. 118,a
CAP.XXIX. De pulmone. ibid.
CAP.XXX. De ſtomacho. ibid.
CAP.XXXI. De extis. ibid.
CAP.XXXII. De inteſtinis. ibid.b
CAP.XXXIII. De ventre. ibid.
CAP.XXXIV. De liene. ibid.
CAP.XXXV. De coagulo. 119,a
CAP.XXXVI. De renibus. ibid.
CAP.XXXVII. De veſicâ. ibid.
CAP.XXXVIII. De excrementis. ibid.
CAP.XXXIX. De mognitudine. ibid.
CAP.XL. De motu. ibid.b
CAP.XLI. De temperamento. 120,a
CAP.XLII. De odore. ibid.
CAP.XLIII. De olijs qualitatibus. ibid.
CAP.XLIV. De voce. ibid.b
CAP.XLV. De cibo. 121,a
CAP.XLVI. De potu. ibid.b
CAP.XLVII. De morbis. 122,a
CAP.XLVIII. De remedijs. ibid.
CAP.XLIX. Cur animalia ægrotent. ibid.b
CAP.L. De vitâ. 123,a
CAP.LI. De ſomno. ibid.b
CAP.LII. De reſpiratione. ibid.
CAP.LIII. De ingenio. ibid.

CAP.LIV. *De induſtrijs.* 124,a
CAP.LV. *De diſciplinâ.* ibid.b
CAP.LVI. *De ſtratagematibus.* ibid.
CAP.LVII. *De præſagio.* 125,a
CAP.LVIII. *De conditionibus & affectibus.* ibid.b
CAP.LIX. *De fine.* 126,a
CAP.LX. *De eruditiane ex brutis.* ibid.
CAP.LXI. *De vſu animalium in alimento.* ibid.b
CAP.LXII. *De veſtitu.* 127,a
CAP.LXIII. *De ſeruitio.* ibid.
CAP.LXIV. *De medicamentis.* ibid.
CAP.LXV. *De generibus plantarum.* ibid.b
CAP.LXVI. *De partibus plantarum.* 128,b
CAP.LXVII. *Arborum diſſectio.* 130,b
CAP.LXVIII. *An partibus heterogeneis conſiſtent mineralia.* 131,b

LIBRI VIII.

CAP.I. *De varijs hominum figuris.* 132,a
C.II. *De varijs monſtrorũ nationibus.* 133,a
CAP.III. *De inſulanis meridionalibus.* 135,a
CAP.IV. *De hominibus caudatis* ibid.
CAP.V. *De Amazonibus.* ibid.b
CAP.VI. *De hermaphroditis.* 136,a
CAP.VII. *De Penecaÿs & feminis Arupinis.* ibid.
CAP.VIII. *De longæuis.* ibid.
CAP.IX. *De repueraſcentibus.* ibid.b
CAP.X. *De anthropophagis.* ibid.
CAP.XI. *Leges politicæ aliquarum Barbarorum.* 137,a
CAP.XII. *Mores nonnullarum Gentiũ.* ibid.b
CAP.XIII. *Religio Peruanorum.* 138,a
CAP.XIV. *De ſuperſtitione Cangianorũ.* ibid.b
CAP.XV. *De ſcientiâ & Aſtrologiâ Ingarum.* 139,a
CAP.XVI. *Admiranda.* ibid.b
CAP.XVII. *De Sacerdotibus Tibetenſium.* 140,b
CAP.XVIII. *Pudor & charitas adumbrata in Cuianorum ſuperſtitionibus.* 141,a
CAP.XIX. *A quibus Pilatus adoretur. Caſtitas dæmonibus iactata. Vis ligni ſanctæ Crucis.* ibid.
CAP.XX. *De ventriloquâ feminâ, & fulmine adorata.* ibid.b
CAP.XXI. *Qui alantur viperis, & pictis cantenti veſtibus nudi incedãt: & alia de Guaycuris.* ibid.
CAP.XXII. *De ſeptuaginta & octo partibus maximi templi Mexicani.* 142,a
CAP.XXIII. *De cærimonijs Mexicanorũ.* 146,a
CAP.XXIV. *De effuſione ſanguinis ſuperſtitiosâ.* ibid.b
CAP.XXV. *De varijs ſuperſtitionibus.* 147,a
CAP.XXVI. *De miniſtris dearum.* 148,a
CAP.XXVII. *De votis, iuramentis, & nuptijs.* 150,a
CAP.XXVIII. *De noui Mexici moribus.* ibid.b
CAP.XXIX. *De fortitudine Chriſtianâ.* ibid.
CAP.XXX. *De virtute Chriſtianâ Indi cuiuſdam.* 151,b

LIBRI IX.

CAP.I. *De pinuum daſypode, ſiue ocotochtlo.* 153,a
CAP.II. *De animalibus ſpinoſis.* 154,a
CAP.III. *De animali Sianſo ſiue Cabim.* 155,b
CAP.IV. *De animalibus manticatis, ſiue tlaquatzinis.* 156,a
CAP.V. *De animali caudimana ſeu coyapollin.* 158,a
CAP.VI. *De animalibus loricatis.* 159,a
CAP.VII. *De daſypodibus Nouæ Hiſpaniæ.* 161
CAP.VIII. *De leporibus Indicis.* ibid.b
CAP.IX. *De viſcachis.* ibid.a
CAP.X. *De vulpibus Indicis.* 162,a
CAP.XI. *De animali rotundæ faciei.* 163,b
CA.XII. *De animali ananymo.* ibid.
CAP.XIII. *De animali Pigritiâ ſiue Haut.* 164,a
CAP.XIV. *De quadrupede candenti.* 166,a
CAP.XV. *De tigribus Indiarum.* ibid.b
CAP.XVI. *De tigridibus Bambæ.* 167,b
CAP.XVII. *De zebrâ.* 168,a
CAP.XVIII. *De dante Africana.* ibid.b
CAP.XIX. *De empalangâ.* ibid.
CAP.XX. *De lupis Bambæ.* ibid.
CAP.XXI. *De leonibus Indicis.* 169,a
CAP.XXII. *De leonibus exiguis.* ibid.
CAP.XXIII. *De leone albo.* ibid.
CAP.XXIV. *De animalibus leoni affinibus.* ibid.b
CAP.XXV. *De grato leonis animo.* ibid.
CAP.XXVI. *De zainis & apris Indicis.* 170,a
CAP.XXVII. *De ſuibus Indicis.* 171,a
CAP.XXVIII. *De vrſis Indicis.* ibid.b
CAP.XXIX. *De vnicornibus Indiæ Occidentalis.* ibid.
CAP.XXX. *De fele ſilueſtri.* ibid.
CAP.XXXI. *De muſtelâ ſilueſtri.* ibid.
CAP.XXXII. *De muſtelâ Libycâ.* 172,a
CAP.XXXIII. *De vulpeculis Chiappæ.* ibid.b
CAP.XXXIV. *De ſciuris Indicis.* ibid.
CAP.XXXV. *De pecaris.* 173,b
CAP.XXXVI. *De canibus Indicis.* ibid.
CAP.XXXVII. *De cane montano.* 174,a
CAP.XXXVIII. *De canibus ferocibus.* ibid.
CAP.XXXIX. *De canibus ingentibus.* ibid.b
CAP.XL. *Miranda de canibus.* 175,a
CAP.XLI. *De animali cametdâ.* ibid.b
CAP.XLII. *De animali Mapach.* ibid.a
CAP.XLIII. *De mole montano.* 176,b
CAP.XLIV. *De cercapithecis.* 177,b
CAP.XLV. *De baribus.* 179,b
CAP.XLVI. *De ſimio alba.* 180,a
CAP.XLVII. *De animali maripeto.* ibid.
CAP.XLVIII. *De ciacals.* ibid.b

CAP.

CAP. XLIX. *De lupis Indicis.* ibid.
CAP. L. *De animali necrophago, ſiue ieſet, ſeu hyenâ.* 181,b
CAP. LI. *De tauris noui orbis.* 182,a
CAP. LII. *De alijs peregrinis vaccis.* ibid.b
CAP. LIII. *De equo & ouibus Indicis.* ibid.a
CAP. LIV. *De pecoribus Libyæ ſeu adim main.* 183,a
CAP. LV. *De equis viridium insularum.* 184,a
CAP. LVI. *De animali moſchifero.* ibid.
CAP. LVII. *De ceruis.* ibid.
CAP. LVIII. *De venatione ceruorum.* ibid.b
CAP. LIX. *De vicunis.* ibid.
CAP. LX. *De lapide bezar.* 185,a
CAP. LXI. *De lapide bezar ſimiarum.* 186,b
CAP. LXII. *De lapide hiſtricis ſeu Malacenſi.* ibid.
CAP. LXIII. *De buenaca.* 187,a
CAP. LXIV. *De tarugis.* ibid.
CAP. LXV. *De dantis.* ibid.
CAP. LXVI. *De capris Abyſsinis.* ibid.b
CAP. LXVII. *De capris cymatilibus.* ibid.
CAP. LXVIII. *De capro lactante hœdos.* 188,a
CAP. LXIX. *De roſſomakâ.* ibid.
CAP. LXX. *De cynodetsco ſiue itzcuinteeuam.* ibid.b
CAP. LXXI. *De cappâ.* ibid.
CAP. LXXII. *De eiulatore.* ibid.
CAP. LXXIII. *De animali quodam piloſo.* 189,a
CAP. LXXIV. *De ſu animali.* ibid.
CAP. LXXV. *De glire Chiappa.* ibid.b
CAP. LXXVI. *De peuâ.* ibid.
CAP. LXXVII. *De catis.* 190,a
CAP. LXXVIII. *De muribus.* ibid.
CAP. LXXIX. *De animali ſicco.* ibid.
CAP. LXXX. *De fœtido animali.* ibid.
CAP. LXXXI. *De myrmecophago, ſiue tamendoâ.* ibid.b
CAP. LXXXII. *De graffâ.* 191,a
CAP. LXXXIII. *De ſnack.* ibid.
CAP. LXXXIV. *De elephante.* ibid.
CAP. LXXXV. *Hiſtoria Garziæ orta de elephantis.* 192,a
CAP. LXXXVI. *Narratio Eduardi Lopez de elephantis.* 194,a
CAP. LXXXVII. *Narratio Cadamuſti de elephantis.* 195,b
CAP. LXXXVIII. *Narratio Ioannis Hugonis de elephantis.* 196,b
CAP. LXXXIX. *De armaturâ elephantorum ex Iarrico.* 199,a
CAP. XC. *De venatione elephantorum.* ibid.b
CAP. XCI. *Alius elephantos venandi modus.* 200,a
CAP. XCII. *De fide elephantis Regis in Annâ.* ibid.
CAP. XCIII. *De caoch.* ibid.b
CAP. XCIV. *De cane quodam Vlyſsiponis.* ibid.
CAP. XCV. *Miranda animalium obſequia.* 202,a
CAP. XCVI. *De dominio in animalia S. Patris Ioſephi Anchietæ, ex Societate Ieſu.* 203,b

LIBRI X.

CAP. I. *De aue variâ.* 206,a
CAP. II. *De Magellanicâ aue.* ibid.b
CAP. III. *De lepore aqueo.* 207,a
CAP. IV. *De paſſere ſtulto.* ibid.b
CAP. V. *De aue omimagnâ.* ibid.
CAP. VI. *De aue cornipetâ.* 208,a
CAP. VII. *De maiâ.* ibid.b
CAP. VIII. *De paſſere longiroſtro.* ibid.a
CAP. IX. *De alterâ xochitenacatl.* 209,a
CAP. X. *De aue caudatâ.* ibid.
CAP. XI. *De altâ xochitenacatl.* ibid.
CAP. XII. *De momot.* ibid.b
CAP. XIII. *De manucodiatâ.* 210,a
CAP. XIV. *De aue verminosâ ſeu tuputâ.* 213,b
CAP. XV. *De Mozambicanis gallinis.* 214,a
CAP. XVI. *De aue cornutâ.* ibid.
CAP. XVII. *De aue ridibundâ.* ibid.
CAP. XVIII. *De luſcinijs.* ibid.b
CAP. XIX. *De gallis.* ibid.
CAP. XX. *De aue barbatâ ſeu tentzon tocotl.* ibid.
CAP. XXI. *De aue viuiuorâ.* ibid.
CAP. XXII. *De coturnice aquaticâ.* ibid.
CAP. XXIII. *De coruo.* ibid.
CAP. XXIV. *De coruo aquatico.* 215,a
CAP. XXV. *De anatibus cornicinibus.* ibid.b
CAP. XXVI. *De auibus non conſiſtentibus.* ibid.
CAP. XXVII. *De mergo Americano & Arctico.* 216,a
CAP. XXVIII. *De quachiltone.* 217,a
CAP. XXIX. *De aue latiroſtrâ.* ibid.
CAP. XXX. *De aquilâ criſtatâ.* ibid.
CAP. XXXI. *De aquilâ virga.* ibid.b
CAP. XXXII. *De ſtruthione.* ibid.
CAP. XXXIII. *De emeu.* 218,a
CAP. XXXIV. *De tritono aue.* 220,a
CAP. XXXV. *De paſſere aquatico.* ibid.
CAP. XXXVI. *De aue raucâ.* ibid.
CAP. XXXVII. *De hoactzin.* ibid.b
CAP. XXXVIII. *De rabihorcado.* 221,a
CAP. XXXIX. *De aue auritâ.* ibid.
CAP. XL. *De bubone oculauro.* ibid.
CAP. XLI. *De auiculâ floridâ.* ibid.b
CAP. XLII. *De xomoil.* ibid.
CAP. XLIII. *De aue caluâ.* ibid.
CAP. XLIV. *De aue pulchrâ.* 222,a
CAP. XLV. *De aue ſiccâ.* ibid.
CAP. XLVI. *De aue venti.* ibid.
CAP. XLVII. *De auibus torquatis.* ibid.b
CAP. XLVIII. *De pico ſalutifero.* 223,a
CAP. XLIX. *De pico imbrifœto.* ibid.

Cap.l. *De pico Martio.* ibid.b
Cap.li. *De accipitribus Chiappa.* ibid.
Cap.lii. *De alcatrazl.* ibid.
Cap.liii. *De kiczoth.* ibid.
Cap.liv. *De coruo Sinarum marino.* 224,a
Cap.lv. *De auris.* ibid.b
Cap.lvi. *De reginâ aurarum.* ibid.
Cap.lvii. *De garaguy.* 225,a
Cap.lviii. *De hoacton.* ibid.
Cap.lix. *De petrophanico Indiarum.* ibid.
Cap.lx. *De pſittacis.* ibid.b
Ca.lxi. *Narratio Anonymi de pſittacis.* 226,a
Cap.lxii. *Narratio Cluſij de pſittacis.* ibid.
Cap.lxiii. *De ingenio pſittacorum.* 229,a
Cap. lxiv. *De noyrâ.* ibid.b
Cap.lxv. *De auibus pennipulchris.* ibid.
Cap.lxvi. *De turdis Chiappa, & paſſeribus fabris.* 230,b
Cap.lxvii. *De rhinocerote aue.* ibid.
Cap.lxviii. *De aue montanâ.* 231,a
Cap.lxix. *De aue longâ, ſeu hoitlallotl.* ibid.
Cap.lxx. *De turture Indicâ ſeu cocotzin.* ibid.b
Cap.lxxi. *De cygno cucullato.* 232,a
Cap.lxxii. *De coturnicibus Indicis.* ibid.
Cap.lxxiii. *De aue niueâ ſiue ceoan.* 233,b
Cap.lxxiv. *De aue euocatrice niuis.* ibid.
Cap.lxxv. *De panxi.* ibid.
Cap.lxxvi. *De picicitli.* 234,a
Cap.lxxvii. *De aue polyglottâ.* ibid.
Cap.lxxviii. *De noctuâ canorâ.* ibid.b
Cap.lxxix. *De aquilis albis, & venatione gemmarum.* ibid.
Cap.lxxx. *De ſcyſerach.* 235,b
Cap.lxxxi. *De tetraone.* ibid.a
Cap.lxxxii. *De vulture aquatico ſeu tetzauhqui.* 236,a
Cap.lxxxiii. *De auibus Farrenſibus.* ibid.b
Cap.lxxxiv. *De skuâ.* 237,b
Cap.lxxxv. *De auibus Chagrinis.* 238,a
Cap.lxxxvi. *De perdicibus magnis.* ibid.b
Cap.lxxxvii. *De auibus ingentibus.* ibid.
Cap.lxxxviii. *De auibus paruulis.* 239,b
Cap.lxxxix. *De ſtercore auium.* 240,b
Cap.xc. *De puteo Comitlan.* 241,a
Cap.xci. *De ſuperſtitione in eſu.* ibid.
Cap.xcii. *De ouis peregrinis.* ibid.
Cap.xciii. *De veſpertilionibus India Occidentalis.* ibid.
Cap.xciv. *De veſpertilionibus Orientalibus.* 242,b
Cap.xcv. *De veſpertilionibus Hiſpania.* ibid.
Cap.xcvi. *De nagualibus.* ibid.
Cap.xcvii. *De piſcatione auium.* ibid.
Cap. xcviii. *Facetum aucupij genus.* 243,a
Cap.xcix. *De vigiliâ & cuſtodiâ anſerum.* ibid.b

LIBRI XI.

Cap.i. *De tritonibus.* 244,a
Cap.ii. *De hydrâ.* ibid.b
C.iii. *Quodnã animal fuerit behemoth.* ibid.
Cap.iv. *De piſce remoranti.* 245,b
Cap.v. *De piſce Goënſi.* 246,a
Cap.vi. *De achkaro.* ibid.b
Cap.vii. *De ſchaubhut.* 247,a
Cap.viii. *De lupis & canibus marinis.* ibid.
Cap.ix. *De manati.* ibid.
Cap.x. *De hicoteis & ouis teſtudinum.* 249,a
Cap.xi. *De anguillis arenæ.* ibid.
Cap.xii. *De xaybis.* ibid.
Cap.xiii. *De piſce ludicro, ſiue axolotl.* ibid.b
Cap.xiv. *De puſtâ piſciculorũ genere.* ibid.
Cap.xv. *De catan piſce.* ibid.
Cap.xvi. *De conchâ nigrâ.* 250,a
Cap.xvii. *De cancris Orientalibus.* ibid.b
Cap.xviii. *De reuerſo ſiue gaicano.* ibid.a
Cap.xix. *De piſce romerreo.* 251,b
Cap.xx. *De tiburone.* 252,a
Cap.xxi. *De galei quodam genere.* ibid.b
Cap.xxii. *De generibus lutrarum.* 253,b
Cap.xxiii. *De cattiuari.* 254,a
Cap.xxiv. *De piſce tauriforme.* ibid.
Cap.xxv. *De piſce gibboſo.* ibid.
Cap.xxvi. *De piſce tereti.* ibid.b
Cap.xxvii. *De piſce ſerrâ.* ibid.
Cap. xxviii. *De aurato piſce.* 255,b
Cap.xxix. *De rubetis lactiſinis.* 256,a
Cap.xxx. *De conchis.* ibid.
Cap.xxxi. *De conchâ muſcoſâ.* ibid.
Cap.xxxii. *De brage.* ibid.
Cap.xxxiii. *De piſce Metenſi.* ibid.b
Cap.xxxiv. *De lumbricis.* ibid.
Cap.xxxv. *De piſce volucri.* ibid.
Cap.xxxvi. *De ſeecanauc.* ibid.
Cap.xxxvii. *De merſi piſce.* 257,a
Cap.xxxviii. *De piſcibus ſubterraneis.* ibid.
Cap.xxxix. *De muſcâ paluſtri.* ibid.
Cap.xl. *De ouis muſcarum.* ibid.b
Cap.xli. *De ouis piſcium.* ibid.
Cap.xlii. *De cicadâ lacuſtri.* 258,a
Cap.xliii. *De ſcarabæo lacuſtri.* ibid.
Cap.xliv. *De atopinam.* ibid.
Cap.xlv. *De gerynis edulibus, ſiue atolocatl.* ibid.b
Cap.xlvi. *De ranis magnis.* ibid.
Cap.xlvii. *De vermiculis candidis, ſiue ocuiliztac.* ibid.
Cap.xlviii. *De cœno eduli, ſiue cocolin.* ibid.
Cap.xlix. *De ſimijs fluuialibus.* ibid.
Cap.l. *De bonitâ.* 259,a
Cap.li. *De albacorâ.* ibid.
Cap.lii. *De ſuibus marinis.* ibid.
Cap.liii. *De requienibus.* 260,a
Cap.liv. *De magnis teſtudinibus.* ibid.
Cap. lv. *De ambizâ ſeu porco aquatili.* ibid.b

Cap.

Cap.lvi. *De aliquibus piſcationibus.* ibid.
Cap.lvii. *De piſcatione taclarum.* 261,a
Cap.lviii. *De piſcationibus alijs Ternatenſium.* ibid.b
Cap.lix. *De balænis pugnacibus.* ibid.
Cap.lx. *De piſcatione balænarum.* 262,a
Cap.lxi. *De aquatilibus ingentibus.* 263,a
Cap.lxii. *De piſce mulari.* 265,a
Cap.lxiii. *De cancris maximis.* ibid.b
Cap.lxiv. *De conchylijs.* ibid.
Cap.lxv. *De piſcatione conchyliorum.* 266,b
Cap.lxvi. *De oſtreis magnis.* 267,b

LIBRI XII.

Cap.i. *De dominâ ſerpentum.* 268,a
Cap.ii. *De hæmorrhoo Indico.* 269,b
Cap.iii. *De aliquibus viperis Chiappa.* ibid.
Cap.iv. *De ſerpente armata.* 270,a
Cap.v. *De caymane ſeu crocodilo.* ibid.
Cap.vi. *De iguanis.* 271,a
Cap.vii. *De ſerpēte aquatili ſiue acoatl.* 272,b
Cap.viii. *De matre formicarum, ſiue tzicatlinan.* ibid.a
C.ix. *De angue ceruino, ſiue macacoatl.* 273,a
Cap.x. *De amphisbænis.* ibid.
Cap.xi. *De aquaſen.* ibid.b
Cap.xii. *De ato.* 274,a
Cap.xiii. *De dopone.* ibid.
Cap.xiv. *De attaligato.* ibid.
Cap.xv. *De angue venti.* ibid.
Cap.xvi. *De angue laqueo.* ibid.b
Cap.xvii. *De angue ſtupido, ſiue canaucoatl.* ibid.
Cap.xviii. *De bitin ſerpente.* 275,a
Cap.xix. *De lacertis Indicis.* ibid.
Cap.xx. *De monoxilo mucronato.* ibid.b
Cap.xxi. *De tapayaxin.* 276,a
Cap.xxii. *De cuti.* ibid.b
Cap.xxiii. *De taletec.* ibid.
Cap.xxiv. *De zaro coloti genere.* ibid.
Cap.xxv. *De lacertâ ſoporiferâ.* ibid.
Cap.xxvi. *De cantare lacertâ.* 277,a
Cap.xxvii. *De bufone Indico.* ibid.
Cap.xxviii. *De rubetis ſiue tamacolin.* ibid.
Cap.xxix. *De ſerpente raro.* ibid.b
Cap.xxx. *De ſerpente oculipeto.* ibid.
Ca.xxxi. *De ignitis ſerpētibus, ſeu tleoâ.* ibid.
Cap.xxxii. *De ſerpētibus ſanguineis.* 278,a
Cap.xxxiii. *Qui fuerint igniti ſerpentes Scriptura.* ibid.
Cap.xxxiv. *De morbo vermium.* 280,a
Cap.xxxv. *De tetzauhcoatl.* 282,a
Cap.xxxvi. *De alatis ſerpentibus.* ibid.
Cap.xxxvii. *De dracone bipede.* ibid.
Cap.xxxviii. *De ſerpentibus Bambæ.* ibid.
Cap.xxxix. *De ſerpentibus medicinalibus.* ibid.b
Cap.xl. *De ſerpentibus manſuefactis.* 283,a
Cap.xli. *De ſerpente farti.* ibid.
Cap.xlii. *De animalibus inſula Iāboli.* ibid.b
Cap.xliii. *De ſerpentibus Senegæ & incantationibus ſerpentum.* ibid.
Cap.xliv. *De anguibus maripetis.* 284,a
Cap.xlv. *De apachycaatl.* ibid.b
Cap.xlvi. *De tzinhnitzli.* ibid.
Cap.xlvii. *De yzhunperkin.* ibid.
Cap.xlviii. *De polpach.* 285,a
Cap.xlix. *De kokob ſerpentis genere.* ibid.b

LIBRI XIII.

Cap.i. *De apibus.* 286,a
Cap.ii. *De ſcorpionibus Guatimalicis.* 287,a
Cap.iii. *De cucuijs.* ibid.
Cap.iv. *De gryllis.* 288,b
Cap.v. *De araneis.* ibid.
Cap.vi. *De vermibus montanis.* ibid.
Cap.vii. *De alijs vermibus Chiappa.* ibid.
Cap.viii. *De niguis.* 289,a
Cap.ix. *De yetin.* ibid.
Cap.x. *De culicibus paruulis.* ibid.
Cap.xi. *De axin, quæ pinguedo quædam vermium eſt.* ibid.
Cap.xii. *De tetlatocâ.* ibid.b
Cap.xiii. *De formicis.* ibid.
Cap.xiv. *De tomictli.* 290,a
Cap.xv. *De hocitexcâ.* ibid.
Cap.xvi. *De verme tornuto.* ibid.
Cap.xvii. *De igneo verme, ſiue teocuilin.* ibid.b
Cap.xviii. *De pollin.* ibid.
Cap.xix. *De hirundine tenui.* ibid.
Cap.xx. *De ſcarabæis Indicis.* ibid.
Cap.xxi. *De marſupio terreſtri.* ibid.
Cap.xxii. *De coyayahoal.* 291,a
Cap.xxiii. *De tenamaznanapaloâ.* ibid.
Cap.xxiv. *De araneo aurea.* ibid.
Cap.xxv. *De acotatl.* ibid.
Cap.xxvi. *De araneis magnis.* ibid.b
Cap.xxvii. *De araneo ſpinoſo.* ibid.
Cap.xxviii. *De araneorum generibus.* ibid.
Cap.xxix. *De papilione.* 292,a
Cap.xxx. *De nopal ocuillin, ſeu tunarum vermibus.* ibid.
Cap.xxxi. *De cuchipilnil, ſeu verme qui inducit ſomnum.* ibid.b
Cap.xxxii. *De ſpongijs formatis.* ibid.
Cap.xxxiii. *De alcyonio peregrino.* 293,a
Cap.xxxiv. *De arbore lapideâ.* ibid.
Cap.xxxv. *De fungo lapideo.* ibid.

LIBRI XIV.

Cap.i. *De arbore illuſtri.* 294,a
Cap.ii. *De arbore aureâ.* ibid.
Cap.iii. *De arbore Iucaia.* ibid.b
Cap.iv. *De mulli arbore.* ibid.
Cap.v. *De gacirmâ.* 295,a
Cap.vi. *De mōcarice.* ibid.
Cap.vii. *De latanis.* ibid.
Cap.viii. *De cocco arbore.* 296,b
Cap.ix. *De cocco Maldiuenſi.* 298,b

CAP.X. *De granadillâ.* 299,a
CAP.XI. *De maguey.* 300,a
CA.XII. *De mecotzsli, ſiue maguey luteo.* 301,a
CAP.XIII. *De maguey magno.* ibid.
CAP.XIV. *De mexcalmetl ſeu maguey apto vt aſſum edatur.* ibid.
CAP.XV. *De mexocotl ſeu maguey prunorum.* ibid.
CAP.XVI. *De tepe mexcallin, ſeu maguey montano.* ibid.
CAP.XVII. *De teometl, ſe magaey diuino.* ibid.
CAP.XVIII. *De xolometl, ſeu maguey ſerui.* ibid.
CAP.XIX. *De arbore triſti.* 302,a
CAP.XX. *De herbâ mimoſa.* 303,a
CAP.XXI. *De dutroâ herbâ.* ibid.b
CAP.XXII. *De herbâ viuâ, ſiue entidâ.* 304,a
CAP.XXIII. *De arbore frondiuuâ.* ibid.
CAP.XXIV. *De cornubus plantabilibus.* ibid.
CAP.XXV. *De tocâ.* ibid.b
CAP.XXVI. *De cereo ſpinoſo.* 305,a
CAP.XXVII. *De ahoehoetl, ſeu de tympano aqueo.* ibid.b
CAP.XXVIII. *De arbore metroſiderâ.* 306,b
CAP.XXIX. *De acatapalacatl, ſeu teſtâ aquis impoſitâ.* 307,a
CAP.XXX. *De genipat.* ibid.
CAP.XXXI. *De atepocapatli, ſeu gerynon medicinâ.* ibid.
CAP. XXXII. *De herbâ mortem & vitam indicante.* 308,a
CAP.XXXIII. *De ayotli, ſeu de cucurbitarum Indicarum naturâ & generibus.* ibid.b
CAP.XXXIV. *De cobyne.* 310,a
CAP.XXXV. *De tunâ.* 311,a
CAP.XXXVI. *De nopal nocheztli, ſeu cocco Indico, in tunis quibuſdam naſcente.* 312,a
CAP.XXXVII. *De yohuabxochitl, ſeu flore nocturno.* ibid.b
CAP.XXXVIII. *De mangle.* 313,a
CAP.XXXIX. *De caphare arbore.* 314,a
CAP.XL. *De cubebis.* ibid.
CAP.XLI. *De cardamomo.* ibid.
CAP.XLII. *De calamo aromatico.* ibid.b
CAP.XLIII. *De fructu, quem Suaratenſes carambolas vocant.* ibid.
CAP.XLIV. *De carandas.* ibid.
CAP.XLV. *De coru.* ibid.
CAP.XLVI. *De curcas.* 315,a
CAP.XLVII. *De arbore ferente ſiriſoles.* ibid.
CAP.XLVIII. *De coſto.* ibid.
CAP.XLIX. *De croco Indico.* ibid.
CAP.L. *De colubrino ligno.* ibid.
CAP.LI. *De colot.* ibid.b
CAP.LII. *De apareqaâ, ſeu herbâ calidâ.* ibid.
CAP.LIII. *De atochietl tertiâ.* ibid.
CAP.LIV. *De tragorigano Quauhnahuacenſe.* ibid.
CAP.LV. *De tlatochietl, ſeu humili pulegio.* ibid.b
CAP.LVI. *De alterâ Molinenſi herbâ expurgante.* ibid.
CAP.LVII. *De amohuitli Tyauhtepecenſi.* ibid.
CAP.LVIII. *De mexixquilitl, ſeu naſturtio, iberidéve Indicâ.* ibid.
CAP.LIX. *De naſturtio Peruano.* 317,a
CAP.LX. *De memeydâ Tepecuacuilienſi.* ibid.
CAP.LXI. *De macaxocotl, ſeu pruno ceruino.* 318,a
CAP.LXII. *De texoctl, ſeu pomo ſaxeo.* ibid.b
CAP.LXIII. *De mizquitl, ſeu ſiliquâ.* ibid.
CAP.LXIV. *De tomatl, ſeu plantâ acinoſâ.* 319,a
CAP.LXV. *De tlalcacâ mecaxochitl, ſeu flore funis pabuli terreſtris.* ibid.
CAP.LXVI. *De mecaxochitl.* 320,a
CAP.LXVII. *De mecapatli ſeu çarçaparrillâ.* ibid.
CAP.LXVIII. *De quauhmecapatli.* ibid.b
CAP.LXIX. *De quauhmecatl alterâ.* ibid.
CAP.LXX. *De cocolmecatl, ſeu cunarum fune.* 321,a
CAP. LXXI. *De alterâ olcacatzan, ſeu pehuatlanicâ.* ibid.b
CAP.LXXII. *De chinâ Mechoacanenſi.* 322,a
CAP.LXXIII. *De cacalitlacopatli, ſeu ſudis glutinoſa medicinâ.* ibid.
CAP.LXXIV. *De quauhyyac, ſeu arbore fœtidâ.* ibid.b
CAP.LXXV. *De tlaolli maizióve, deq; potionibus & placentarum generibus ex eo parari ſolitis.* ibid.
CAP. LXXVI. *De modo parandi panem ex maizio.* 325,a
CAP.LXXVII. *De xocoatl.* ibid.b
CAP.LXXVIII. *De cihoapatli hemioniticâ.* ibid
CAP.LXXIX. *De caquauquahuitl, ſeu ſigni arbore.* 326,a
CAP.LXXX. *De pythahayâ.* ibid.
CAP.LXXXI. *De chicâ ex maizio.* ibid. b
CAP.LXXXII. *De hiacis.* ibid.
CAP.LXXXIII. *De radicibus albis.* ibid.
CAP.LXXXIV. *De battatis.* ibid.
CAP.LXXXV. *De copeie arbore, ſeu copeo.* 327,a
CAP.LXXXVI. *De xaguâ.* ibid.b
CAP.LXXXVII. *De citreis.* ibid.
CAP.LXXXVIII. *De caſſiâ Occidentali.* ibid.
CAP.LXXXIX. *De bibao.* 328,a
CAP.XC. *De chacbacu.* ibid.
CAP.XCI. *De guayabis.* ibid.
CAP.XCII. *De viyâ.* ibid.b
CAP.XCIII. *De mateillu.* ibid.
CAP.XCIV. *De guadis.* ibid.
CAP.XCV. *De barbaſco.* ibid.
CAP.XCVI. *De iucubijs.* ibid.
CAP.XCVII. *De agibus.* 329,a
CAP.XCVIII. *De vinis.* ibid.b
CAP.XCIX. *De ocarachâ.* ibid.
CAP.C. *De cabuyâ.* ibid.
CAP.CI. *De guayacis.* 330,a

CAP.

CAP.CII. *De mamey.* ibid.
CAP.CIII. *De mani.* ibid. b
CAP.CIV. *De arumâ.* ibid.
CAP.CV. *De guchone.* 331,a
CAP.CVI. *De boſuco.* ibid.
CAP.CVII. *De guamis.* ibid.b
CAP.CVIII. *De anonibus.* ibid.
CAP.CIX. *De guanabanis.* ibid.
CAP.CX. *De inebriante arbore.* ibid.
CAP.CXI. *De nocinus arboribus.* 332,a
CAP.CXII. *De cohobbâ.* ibid.
CAP.CXIII. *De magnis arboribus.* ibid.b
CAP.CXIV. *De oleribus magnis.* 333,a
CAP.CXV. *De ogeghâ.* ibid.b
CAP CXVI. *De varÿs generibus palmarũ.* ibid.
CAP.CXVII. *De tractu ſterili herbarum, ſeu ſemitâ S. Thomæ.* 334,b

LIBRI XV.

CAP.I. *De matzatli, ſeu pineâ Indicâ.* 335,a
CAP.II. *De mellis Indici generibus.* ibid.
CAP.III. *De nahuiytepútz, ſeu quatuor dorſis.* ibid.
CAP.IV. *De nanahuapatli, ſeu morbi Gallici medicinâ.* ibid.b
CAP.V. *De ololiuhqui, ſeu plantâ orbicularium foliorum.* 337,a
CAP.VI. *De phehuame, ſeu medicinâ ad partum accommodatâ.* ibid.
CAP.VII. *De pinahuihuitztli, ſeu herbâ verecundâ.* ibid.b
CAP.VIII. *De aſaro Mechuacanico, ſeu curitzen.* 338,a
CAP.IX. *De pilpoe.* ibid.b
CAP.X. *De quauhtlatlatzin, ſeu arbore crepitante.* 339,a
CAP.XI. *De xiuhquilitlpitZahoac, ſeu de anutr tenuifoliâ, vel de olere herbaceo.* ibid.b
CAP.XII. *De iacuache, ſeu radice michuacani expurgante.* 340,a
CAP.XIII. *De tlatlancuyâ, ſeu pipere longo.* ibid.b
CAP.XIV. *De tetlatiâ, ſeu arbore venti.* ibid.
CAP.XV. *De texaxapotlâ, ſeu Indicâ ptarmicâ.* 341,a
CAP.XVI. *De tlalquequezal, ſeu pennâ terræ.* ibid.b
CAP.XVII. *De tamarindo.* 342,a
CAP.XVIII. *De iubâ plantâ inſularum Philippicarum.* ibid.
CAP.XIX. *De tanglat.* 343,a
CAP.XX. *De tzahuenguetni, ſeu filipendulâ Michuacanicâ.* ibid.
CAP.XXI. *De capolim, ſeu ceraſo dulci Indico.* ibid.b
CAP. XXII. *De cacaoaquahuitl, ſeu arbore cacai.* 344,b
CAP.XXIII. *De chichimecapatli, ſeu Chichimecæ gentis medicinâ.* 346,a
CAP.XXIV. *De chichioal memeya, ſeu plantâ lacte manante.* ibid.b
CAP.XXV. *De yyauhtli montanâ.* ibid.
CAP.XXVI. *De cuamiahoatl, ſeu ſpicâ arboris.* 347,a
CAP.XXVII. *De chilli Indiæ Orientalis.* ibid.
CAP.XXVIII. *De ÿs quos vocant doriones Indi Orientales.* ibid.b
CAP.XXIX. *De holquahuitl, ſeu arbore holli.* 348,a
CAP.XXX. *De hoauhquilitl, ſeu olere ſeminis in criſtam compoſiti.* ibid.b
CAP.XXXI. *De nanacatl, ſeu fungorum genere.* ibid.
CAP.XXXII. *De ytzcuinpatli, ſeu canis interfectore.* 349,a
CAP.XXXIII. *De totoneâ xoxocoyollin, ſeu xoxocoyollin calido.* ibid.b
CAP.XXXIV. *De tlatlauhcapatli ſecundâ.* ibid.
C.XXXV. *De apitzalpatli tzontololotli.* 350,a
CAP.XXXVI. *De axixpatli ocymoide, ſeu medicamento euocante vrinam, ocymi folÿs conſtante.* ibid.
CAP.XXXVII. *De axixpatli coztic, ſeu pallidâ.* ibid.b
CAP.XXXVIII. *De axixtlacotl, ſeu virgâ diureticâ.* ibid.
CAP.XXXIX. *De apaniholoâ, ſeu herbâ lymphis inſilienti.* 351,a
CAP.XL. *De acxoyatic primâ, ſeu herbâ ſimili abieti.* ibid.
CAP.XLI. *De acxoyatic ſecundâ.* ibid.b
CAP.XLII. *De ahoatõ, ſiue quercu paruâ.* 352,a
CAP.XLIII. *De ahoapatli ſecundâ, ſeu querneâ medicinâ.* ibid.
CAP.XLIV. *De tonalxochitl Ocoitucenſi, quam alÿ tonacaxochitl ſeu florem cum Sole prouenientem vocant.* ibid.b
CAP.XLV. *De tonalxihuitl, quam alÿ netzahualxochitl, alÿ verò axochiatl, alÿ tetchpaoaztli ſeu hueitalchapaoaztli & tonalaxochiatl vocant.* ibid.
CAP.XLVI. *De totonilizpatli, ſeu febrium medicinâ.* ibid.
CAP.XLVII. *De atlichipintâ, ſeu aquæ guttâ.* 353,a
CAP.XLVIII. *De achiotl, ſeu medicinâ tingendo aptâ.* ibid.
CAP.XLIX. *De acaxaxant, ſeu plantâ paluſtri & lentâ, quaq; ſtatim comprimentibus cedat digitis.* ibid.b
CAP.L. *De acaxilotic, ſeu maizÿ culmo, aut arundine.* ibid.
CAP.LI. *De chicomatatl, ſeu ſextuplici arundine.* 354,a
CAP.LII. *De yztachicomacatl, ſeu chicomacatl albâ.* ibid.b
CAP.LIII. *De acuitzehuari racuâ, ſeu herbâ aduersâ venenis.* ibid.
CAP.LIV. *De ayaquicueramo, ſeu ligno picto.* 355,a

Cap.lv. *Deatlatzon pillin, ſeu de aquoſâ herbâ appenſâ capilla.* ibid.
Cap.lvi. *De quaquauhtzontic, ſeu trunca ſecta.* ibid.b
Cap.lvii. *De tletlemaczin, ſeu palâ manus igneâ.* ibid.
Cap.lviii. *De atzoyatl, ſeu herbâ grauis odaris.* 356,a
Cap.lix. *De azpan, ſeu ſigna ſiue vexillo.* ibid.
Cap.lx. *De ayecocimatl, ſeu herbâ ſimili cimatl.* ibid.b
Cap.lxi. *De chiantzotzolli, ſeu plantâ in humore intumeſcente.* ibid.
Cap.lxii. *De acuilatl, ſeu plantâ valubili prape aquas prouenīente.* 357,a
Cap.lxiii. *De mohuitli, ſeu herbâ purpureâ.* ibid.b
Cap. lxiv. *De axaquen ietl, ſeu picietl ardea.* ibid.
Cap.lxv. *De petum ſeu picietl vel ietl herbâ.* 358,a
Cap.lxvi. *De tlalyetl, ſeu yetl humili.* 359,b
Cap.lxvii. *De tlalyetl alterâ.* ibid.
Cap.lxviii. *De quapacyetl, ſeu tabaca ligneo.* ibid.
Cap.lxix. *De amaquahuitl, ſeu arbore papyri.* 360,a
Cap.lxx. *De amacaztic, ſeu papyra luteâ.* ibid.
Cap.lxxi. *De amatzquitl, ſeu vnedane papyraceâ.* ibid.b
Cap.lxxii. *De ytzamatl, ſeu papyra nauaculari.* ibid.
Cap.lxxiii. *De quauhtlapatl, ſeu ananâ.* 361,a
Cap.lxxiv. *De cochiztzapatl, ſeu tzapatl ſomnifero.* ibid.
Cap.lxxv. *De malle.* ibid.b
Cap.lxxvi. *De xaihiocatzoquauitl, ſeu arbore liquidambaris Indici.* 362,a
Cap.lxxvii. *De tzacutli, ſeu glutine.* ibid.
Cap.lxxviii. *De caatzon tecaxachitl.* ibid.b
Cap.lxxix. *De chilpatli, ſeu medicinâ chilli.* 363,a
Cap.lxxx. *De chilli.* ibid.
Cap.lxxxi. *De amamatztlâ expurgante, ſeu rhabarbara vacato Manacharum.* 364,b
Cap.lxxxii. *De aucaas, ſeu zingibere maſcula.* 365,a
Cap.lxxxiii. *De abacâ.* ibid.b
Cap.lxxxiv. *De amudia.* 366,a
Cap.lxxxv. *De betre.* ibid.
Cap.lxxxvi. *De folio Indo, quod malabathrum quaque vocant.* ibid.b
Cap.lxxxvii. *De buyo buya.* ibid.
Cap.lxxxviii. *De piperis longi plantâ, alyſq; eius generibus.* ibid.
Cap.lxxxix. *De arbore ferente benini.* 367,b
Cap.xc. *De camatli, ſeu batatâ.* ibid.
Cap.xci. *De quauhchamatl, ſeu iucâ.* 368,a
Cap.xcii. *De chihic tamatic, ſeu amarâ batatâ.* ibid.
Cap.xciii. *De cacamatic tlanaquilani, ſeu batatâ purgatiuâ.* ibid.
Cap.xciv. *De charapu, ſeu arbare crepitante.* ibid. b
Cap.xcv. *De tecapalquahuitl.* ibid.
Cap.xcvi. *De hoitzilaxitlâ nethiuâ, ſeu arbore reſinâ manante.* 369,a
Cap.xcvii. *De hoitziloxitl, ſeu de arbore balſami Indici.* ibid.
Cap.xcviii. *De tzânacancuitlatl quahitl, ſeu arbore ferente gummi ſimile ſtercari veſpertilionum.* 370,a
Cap.xcix. *De cocoxihuitl, ſeu acri herbâ.* ibid.
Cap.c. *De cotoztamal, ſeu lutea tamali.* ibid.b
Cap.ci. *De cempoalxochuitl, ſeu foliarum viginti flaribus.* 371,a
Cap.cii. *De caryaphyllo.* ibid.b

LIBRI XVI.

Cap.i. *De coccis mineralibus.* 373,a
Cap.ii. *De ſmaragdis.* ibid.
Cap.iii. *De margaritis.* ibid.
Cap.iv. *De ytzali lapide.* ibid.b
Cap.v. *De toltecayztli, ſeu lapide nauaculari.* 374,a
Cap.vi. *De yztehuilatl.* ibid.
Cap.vii. *De plumâ fœtidâ.* ibid.
Cap.viii. *De lapide lactis.* ibid.
Cap.ix. *De tlapaltehuilatl.* ibid.
Cap.x. *De ocula aluri.* ibid.
Cap.xi. *De iaſpidibus viridibus.* ibid.
Cap.xii. *De ſuccinis.* ibid.b
Cap.xiii. *De lapide ſanguinis.* ibid.
Cap.xiv. *De carnerinis.* 375,a
Cap.xv. *De lapidibus qui vices ferri ſupplēt.* ibid.
Cap.xvi. *De ſapphiris.* ibid.
Cap.xvii. *De aura.* ibid.
Cap.xviii. *De electra.* ibid.
Cap.xix. *De zuruchec, ſeu metallo plumbea.* ibid.
Cap.xx. *De lapidibus admiratianis.* ibid.b
Cap.xxi. *De lapide aquea.* ibid.
Cap.xxii. *De lapide ſpeculari.* ibid.
Cap.xxiii. *De ſtercore Luna.* 376,a
Cap.xxiv. *De lapide gaſtpy.* ibid.
Cap.xxv. *De tlanexilla, ſeu gummi lutea.* ibid.
Cap.xxvi. *De tapacpatli, ſeu hepatis medicinâ.* ibid.
Cap.xxvii. *De terrâ aridâ, ſeu alumine.* ibid.b
Cap. xxviii. *De caſea limaſa.* ibid.
Cap.xxix. *De ſale & nitra.* 377,a

Cap.

Cap.xxx. *De nitro.* ibid.
Cap.xxxi. *De ſalinâ de Arayâ.* ibid. b
Cap.xxxii. *De ſale palmarum.* 378,a
Cap.xxxiii. *De chapopotli.* ibid.
Cap.xxxiv. *De arenâ candenti.* ibid.
Cap.xxxv. *De terrâ albâ.* ibid.b
Cap.xxxvi. *De pigmentis raris.* ibid.
Cap.xxxvii. *De terrâ fœtidâ.* 379,a
Cap.xxxviii. *De ahuachtetl.* ibid
Cap.xxxix. *De Alcecetæ lapide.* ... ibid.
Cap.xl. *De extetl.* ibid.
Cap.xli. *De tzocui omitl lapide.* ibid.b
Cap.xlii. *De ambiû bituminis genere.* ibid.
Cap.xliii. *De teco palli ſaxeo.* ibid.
Cap.xliv. *Vnde Rex Salomon tantam auri vim coëgerit.* ibid.
Cap.xlv. *De Maranonibus fluuijs.* 380,a
Cap.xlvi. *De Orinoco fluuio.* ibid.b
Cap.lxvii. *De Paranaque.* ibid.
Cap.xlviii. *De deſaguadero.* ibid.
Cap.xlix. *De aquâ marinâ.* ibid.
Cap.l. *De mari ſanguineo.* ibid.
Cap.li. *De fluuijs auriferis.* ibid.
Cap.lii. *De fonte picea aquæ.* 381,a
Cap.liii. *De fontibus dulci-ſalſis.* ibid.
Cap.liv. *De fonte Boinca.* ibid.
Cap.lv. *De aquis Chiribicenſibus.* ibid.
Cap.lvi. *De gurgitibus lacteis.* ibid.b
Cap.lvii. *De mari nigro.* ibid.
Cap.lviii. *Do mari feruido.* ibid.
Cap.lix. *De fluuio ſalſo.* 382,a
Cap.lx. *De fonte liquoris ambiæ.* ibid.
Cap.lxi. *De piſcinis Yguey.* ibid.
Cap.lxii. *De lacu ſalſo.* ibid.b
Cap.lxiii. *De riuulis Amapaia.* ibid.
Cap.lxiv. *De incremento Nili.* 383,a
Cap.lxv. *De terramotibus.* ibid.b
Cap.lxvi. *De ventis vehemētiſſimis.* 384,a
Cap.lxvii. *De incendijs.* ibid.
Cap.lxviii. *De diluuijs.* 385,a
Cap.lxix. *De niue admiranda quadā.* ibid
Cap.lxx. *De fonte lacteo.* ibid.b

DE MIRIS ET MIRACVLOSIS NATVRIS IN EVROPA LIBRI PRIMI

Cap.i. *De auibus S.Dominici de la Calcada.* 387,a
Cap.ii. *De lapideo homine Daroca.* 388,b
Cap.iii. *De coruis S.Vincentij & Ceivvini.* ibid.
Cap.iv. *De auibus Rauenna.* 389,a
Cap.v. *De gallinâ S.Ignatij.* ibid.
Cap.vi. *De lapidibus Clauigij.* ibid.
Cap.vii. *De lapidibus alijs mirè figuratis.* 390,b
Cap.viii. *De campanâ Vililla.* 391,a
Cap.ix. *De ſepulchro S.Iacobi Apoſtoli.* ibid.
Cap.x. *De ſepulchro Ferdinandi Gonzalez Comitis Caſtellæ.* ibid.b
Cap.xi. *De ſepulchro Caſtillarum.* ibid.
Cap.xii. *De campanis quæ vltrò pulſantur.* ibid.
Cap.xiii. *De imagine pueri Ieſu creſcentis.* 392,a
Cap.xiv. *De Christo fideiuſſore.* ibid.b
Cap.xv. *De Euchariſtiâ multiformi.* ibid.
Cap.xvi. *De miraculoſis imaginibus.* ibid.
Cap.xvii. *De Cruce Carabacenſe.* 393,a
Cap.xviii. *De alijs cæleſtibus pignoribus.* ibid.
Cap.xix. *De ſanctâ Liberatâ.* ibid.
Cap.xx. *De menſâ ſmaragdinâ.* ibid.b
Cap.xxi. *De monte cannarum.* ibid.
Cap.xxii. *De portu Mongia.* 394,b
Cap.xxiii. *De naui ſaxeâ.* ibid.
Cap.xxiv. *De medullis Gallaciæ.* ibid.
Cap.xxv. *De antro Gallaciæ.* 395,a
Cap.xxvi. *De lacu Carecedone.* ibid.
Cap.xxvii. *De S. Petro de Rocas, ſeu Rupium.* ibid.
Cap.xxviii. *De mōte Laroco, ſeu Codis.* ibid.
Cap.xxix. *De fonte LouZara.* ibid.
Cap.xxx. *De fonte Viana.* ibid.
Cap.xxxi. *De monte furado, ſeu perforato.* ibid.b
Cap.xxxii. *De ſaxo excipiente corpus S. Iacobi Apoſtoli.* ibid.
Cap.xxxiii. *De Lamis de Guâ, & origine Tamagi fluuij.* ibid.
Cap.xxxiv. *De crucibus herbæ.* ibid.
Cap.xxxv. *De fontibus ſacris Hiſpaniæ.* ibid.
Cap.xxxvi. *De tauro ſancti Marci.* 397,a
Cap.xxxvii. *De palatio & arcâ Toletanâ.* 398,a
Cap.xxxviii. *De luminibus Olianis.* ibid.b
Cap.xxxix. *De icone Deiparæ ad aquas Lupias.* 399,a
Cap.xl. *De monte Serrato.* 400,a
Cap.xli. *De piſcibus viuiparis.* 401,a
Cap.xlii. *De ſale foſſili.* ibid.
Cap.xliii. *De fonte Salſularum, & piſcibus foſſilibus.* ibid.
Cap.xliv. *De Pityuſis inſulis Hiſpaniæ.* 402,b
Cap.xlv. *De Limsâ, ſiue Lethe fluuio.* 403,b
Cap.xlvi. *De Anâ fluuio, ſiue Guadianâ.* ibid.
Cap.xlvii. *De Tago fluuio.* 404,a
Cap.xlviii. *De Salone.* ibid.b
Cap.xlix. *De Bæti.* 405,a
Cap.l. *De Durio.* ibid.b
Cap.li. *De Ibero fluuio.* 406,a
Cap.lii. *De fonte Villa-noua.* ibid.
Cap.liii. *De fonte Boetio.* ibid.b

CAP.LIV. *De fonte Antiquera.* ibid.
CAP.LV. *De peninſulâ.* ibid.
CAP.LVI. *De balneis Albama.* 407,a
CAP.LVII. *De aquis calidis.* 408,a
CAP.LVIII. *De balneis Ledeſmæ.* ibid.b
CAP.LIX. *De balneis Beiara.* ibid.
CAP.LX. *De Tamaricis fontibus.* 409,a
CAP.LXI. *De puteo Hiſpalenſi.* ibid.
CAP.LXII. *De monte Stellâ.* ibid.
CAP.LXIII. *De fonte Caſinenſi.* ibid.
CAP.LXIV. *De monte ferrea.* ibid.b
CAP.LXV. *De temperamenta ferri.* ibid.
CAP. LXVI. *De equabus Olyſſipanenſibus.* 410,a
CAP.LXVII. *De ſpecula fabuloſo.* ibid.b
CAP.LXVIII. *De lãpade ultrò accensâ.* 411,a
CAP.LXIX. *De ſtatuâ B.Virginis Foyenſis, ſeu Fides & lapillis miracula celebribus in eo agra repertis.* ibid.
CAP.LXX. *De fonte Braſilienſi miraculoſa.* 412,b
CAP.LXXI. *De imagine B. Virginis Mariæ Canarienſi.* 413,b
CAP.LXXII. *De Sanctis Vrgauonenſibus nuperrimè repertis.* ibid.
CAP.LXXIII. *De ſacris hoſtijs Complutenſibus.* 418,a
CAP.LXXIV. *De ſaxo Camplutenſi.* ibid.b
CAP.LXXV. *De ſtatuâ Chriſti Xauerienſi.* ibid.
CAP.LXXVI. *De imaginibus deſudantibus & miraculoſis S.Ignatij.* ibid.
CAP.LXXVII. *De Crucifixo Manreſa.* 419,a
CAP.LXXVIII. *De miraculaſo aleo Damaſci.* ibid.
CAP.LXXIX. *De balſamis Aegypti.* 421,b
CAP.LXXX. *De olea in lac mutato.* 422,b
CAP.LXXXI. *De alijs oleis miraculoſis.* 423,a
CAP.LXXXII. *De alea Regum Angliæ.* 424,a
CAP. LXXXIII. *De caudatis hominibus.* ibid.b

LIBRI II.

CAP.I. *De inſulis admirandis.* 425,a
CAP.II. *De inſulâ Sanctâ.* ibid.b
CAP.III. *De inſulâ Aren.* 426,a
CAP.IV *De gallis gallinaceis.* ibid.
CAP.V. *De lacu Lagenia, & anatibus S.Calemanni.* ibid.b
CAP.VI. *De Fernigenenſi terrâ.* ibid.
CAP.VII. *De lacubus miris.* 427,a
CAP.VIII. *De cœmeteria Vltoniæ.* ibid.
CAP.IX. *De ſalicibus pomiferis.* ibid.
CAP.X. *De lapide vinifero.* ibid.b
CAP.XI. *De auibus Vltoniæ.* 428,a
CAP.XII. *De aſylo ferarum.* ibid.
CAP.XIII. *De fluuio piſculentiſſimo.* ibid.
CAP.XIV. *De piſcinis Brigidæ.* ibid.b
CAP. XV. *De molendina S. Lucherini.* ibid.
CAP.XVI. *De malendino S.Phechini.* ibid.
CAP.XVII. *De campanis & baculis Sanctorum.* 429,a
CAP.XVIII. *De baculò Ieſu.* ibid.
CAP.XIX. *De campanâ fugitiuâ.* ibid.
CAP.XX. *De carun S.Patritij.* ibid.b
CAP.XXI. *De bacula S.Cyrici.* ibid.
CAP.XXII. *De campanâ baiulâ.* 430,a
CAP. XXIII. *De lapide in inſulâ Monâ.* ibid.
CAP.XXIV. *De collibus admirandis.* ibid.b
CAP.XXV. *De Eccleſiâ S.Tafredauci.* ibid.
CAP.XXVI. *De fontibus admirandis.* ibid.
CAP.XXVII. *De fante Mamonia.* 432,a
CAP.XXVIII. *De lacu & mante Pilati.* ibid.b
CAP. XXIX. *De alijs fontibus prodigioſis.* 433,b
CAP.XXX. *De fontibus alijs ſuperſtitiaſis.* 435,a
CAP.XXXI. *De aquis oleoſis.* ibid.
CAP.XXXII. *De aquis ſanguineis.* ibid.b
CAP.XXXIII. *De fontibus ad Sanctorum merita exortis.* ibid.
CAP.XXXIV. *De Iuſtiniano Imperatore, & alijs praprietatibus hominum.* 437,a
CAP.XXXV. *De monſtroſâ muliere.* 438,a
CAP.XXXVI. *De agilitate pedum.* ibid.
CAP.XXXVII. *De igne S.Brigidæ.* ibid.
CAP.XXXVIII *De falcone caſto.* ibid.b
CAP.XXXIX. *De libra miraculoſa.* 439,a
CAP.XL. *De ligno reuireſcente.* ibid.b
CAP.XLI. *De lapide molari.* ibid.
CAP.XLII. *De lupa loquente.* 440,b
CAP. XLIII. *De Rege mutato in vulpem.* 442,a
CAP.XLIV. *De pulicibus à S. Nannano deportatis.* ibid.
CAP.XLV. *De mirabili virtute receptiuâ.* ibid.
CAP.XLVI. *De fimi exterminia.* 443,a
CAP.XLVII. *De ſene refloreſcente.* ibid.
CAP.XLVIII. *De immutatiane oris.* ibid.b
CAP.XLIX. *De veſtigijs petræ impreſſis.* 444,a
CAP.L. *De lapidibus maledictis.* ibid.
CAP.LI. *De legumine ſine ſemine nata.* ibid.b
CAP.LII. *De arbare roſariorum.* 445,a
CAP.LIII. *De piſcibus S.Mauritij.* ibid.
CAP.LIV. *De S. Roſaliâ.* ibid.
CAP.LV. *De ſceleto mirabiliter cantexta.* ibid.
CAP.LVI. *De Cruce ſanguineâ.* ibid b
CAP.LVII. *De aquâ ignis alimenta, & aliquibus miraculis S. Franciſci Xauerij.* 446,a
CAP.LVIII. *De arbare ſubitò areſcente.* 447,b
CAP. LIX. *De ſtatuâ Ieſu lacrymante.* ibid.
CAP. LX. *De ſtatuâ ſancti Antonij de Paduâ, ambulante per aquas.* 448,a
CAP.LXI. *De vaccis S.Columba.* ibid.b

CAP.

Cap. LXII. *De terrâ Hiberniæ exitiali ſerpentibus.* 449,a
Cap. LXIII. *De ſepulchro S. Remigij.* 450,b
Cap. LXIV. *De Melitâ inſulâ, & lapillis S. Pauli.* ibid.
Cap. LXV. *De fonte S. Columbæ.* 451,a
Cap. LXVI. *De mirâ arboris imitatione.* ibid.
Cap. LXVII. *De arboribus ſteriliſcentibus.* ibid. b
Cap. LXVIII. *De vrſo mirificè manſueto.* 452,a
Cap. LXIX. *De mirabili conſeruatione vitæ.* 453,a
Cap. LXX. *De puellis canis.* ibid. b
Cap. LXXI. *De lapide ſponte contrito.* 454,a
Cap. LXXII. *De coruo ſe lacerante.* ibid. b
Cap. LXXIII. *De incorruptis panibus.* 455,a
Cap. LXXIV. *De incorruptione aquæ Baptiſmalis.* ibid. b

DE MIRIS ET MIRACVLOSIS NATVRIS IN TERRA HEBRÆIS PROMISSA LIBRI I

Cap. I. *De ortu Iordanis.* 457,a
Cap. II. *De Iordane fluuio.* 458,a
Cap. III. *De arundinetis Iudææ.* 459,a
Cap. IV. *De Panio antro.* ibid.
Cap. V. *De aquis Meron.* ibid. b
Cap. VI. *De mari Galilææ.* 460,a
Cap. VII. *De Mari mortuo.* ibid.
Cap. VIII. *De linguâ Maris mortui.* 461,b
Cap. IX. *De puteis bituminis.* ibid.
Cap. X. *De fonte Eliſei.* ibid.
Cap. XI. *De floribus Ierichuntinis.* 462,b
Cap. XII. *De Engaddi & fonticulo Ieſu.* 463,a
Cap. XIII. *De fonte hortorum.* ibid. b
Cap. XIV. *De puteo aquarum viuentium.* 464,b
Cap. XV. *De Adoni fluuio.* ibid.
Cap. XVI. *De herbâ miraculosâ iuxta ſtatuam Chriſti Domini in ciuitate Paneade.* 465,a
Cap. XVII. *De agro Damaſceno.* ibid. b
Cap. XVIII. *De agris deſertis Gazaræ.* 466,a
Cap. XIX. *De aue venaticâ.* ibid.
Cap. XX. *De origine vitri, & fluuio Belo.* ibid.
Cap. XXI. *De ſaltu Domini.* ibid. b
Cap. XXII. *De Emmaus, & fonte eius.* ibid.
Cap. XXIII. *De ciceribus lapideis.* 467,a
Cap. XXIV. *De Sardinellæ mirabili proprietate.* ibid.
Cap. XXV. *De domo vbi concepta B. Virgo.* ibid. b
Cap. XXVI. *De domo D. Thomæ Apoſtoli.* ibid.
Cap. XXVII. *De fonte Capharnaum.* ibid.
Cap. XXVIII. *De lapide veſtigia Chriſti exprimente.* 468,b
Cap. XXIX. *De fructibus Maris mortui.* ibid.
Cap. XXX. *De lapide limpido.* 469,a
Cap. XXXI. *De admirandâ ſpecie hominis à naturâ expreſſâ.* ibid.
Cap. XXXII. *De ſaxo ſancti Stephani.* ibid.
Cap. XXXIII. *De ſaxo Cedron.* ibid. b
Cap. XXXIV. *De ſaxo Eliæ.* ibid.
Cap. XXXV. *De terebintho Virginis.* ibid.
Cap. XXXVI. *De templo Bethleem.* ibid.
Cap. XXXVII. *De Eccleſiâ Angelorum.* 470,b
Cap. XXXVIII. *De ſaxo quod dicitur Lac virginis.* ibid.
Cap. XXXIX. *De fonte ſignato.* 471,a
Cap. XL. *De Horto concluſo.* ibid.
Cap. XLI. *De Statuâ ſalis.* ibid. b
Cap. XLII. *De fonte Samariæ.* 472,a
Cap. XLIII. *De fontibus Laſæ.* ibid.
Cap. XLIV. *De fonte B. Virginis.* ibid.
Cap. XLV. *De fonte Aethiopis.* ibid.
Cap. XLVI. *De Torrente Philiſthijm.* ibid. b
Cap. XLVII. *De Torrente Arnon.* ibid.
Cap. XLVIII. *De fonte Siloë.* ibid.
Cap. XLIX. *De vineis Engaddi, & prodigijs Natiuitatis Chriſti.* 473,a
Cap. L. *De botro terræ promiſſæ.* ibid. b
Cap. LI. *De vuis ſine acinis.* ibid.
Cap. LII. *De Valle & herbâ Baaras.* ibid.
Cap. LIII. *De rutâ Macheri.* 474,a
Cap. LIV. *De lacu Gadaræ.* ibid. b
Cap. LV. *De palude Cæſareæ.* ibid.
Cap. LVI. *De aquis Maſerephot.* 475,b
Cap. LVII. *De balneis Amathæ.* ibid.
Cap. LVIII. *De Eleutherio fluuio.* ibid.
Cap. LIX. *De terrâ Aceldamâ.* ibid.
Cap. LX. *De lapidibus ſepulchri Rachel.* 476,a
Cap. LXI. *De quercu annosâ, ſeu Sichem.* ibid.
Cap. LXII. *De Conualle Mambre, & terebintho eius.* ibid. b
Cap. LXIII. *De lapidibus ſciſſis montis Caluariæ.* 477,a
Cap. LXIV. *De ictibus flagellantium continuis.* ibid. b
Cap. LXV. *De columnis lacrymantibus.* 478,a
Cap. LXVI. *De Aroër ſiue Ariel terræmotu.* ibid.
Cap. LXVII. *De ſpeluncâ Adam.* ibid.

Cap.

CAP.LXVIII. *De igne prodeunte ex ſepulchro Dauid.* ibid.b
CAP.LXIX. *De antro Oliueti.* ibid.
CAP.LXX. *De ſpeluncis munitiſſimis.* 479,a
CAP.LXXI. *De couernâ Adomin.* ibid.b
CAP.LXXII. *De ſpeluncâ duplici.* ibid.
CAP.LXXIII. *De Trachonitide.* 480,a
CAP.LXXIV. *De Maarâ.* 481,a
CAP.LXXV. *De monte Hebal & Gorizim.* ibid.
CAP.LXXVI. *De Libano monte.* ibid.b
CAP.LXXVII. *De monte Hermon.* 482,a
CAP.LXXVIII. *De montibus Gelboë.* 483,a
CAP.LXXIX. *De monte Thobor.* ibid.
CAP.LXXX. *De monte Eroge.* ibid.b
CAP.LXXXI. *De monte Oliueti.* 484,a
CAP.LXXXII. *De ſaxo inconſumptibili.* ibid.b
CAP.LXXXIII. *De aquis Tiberienſibus.* ibid.
CAP.LXXXIV. *De Carmelo, ſpeluncâ Eliæ, & loco igne cæleſti tacto.* ibid.
CAP.LXXXV. *De montanis Ieroſolymitanis.* 485,a
CAP.LXXXVI. *De Tyrio ſerpente.* ibid.b
CAP.LXXXVII. *De Piſcinâ proboticâ.* ibid.
CAP.LXXXIX. *De gigantibus Ham.* 486,a
CAP.XC. *De gigantibus Raphaim.* ibid.
CAP.XCI. *De mari ſabuloſo.* ibid.b
CAP.XCII. *De cancro curſore.* 487,a
CAP.XCIII. *De purpurâ.* ibid.
CAP.XCIV. *De palmô.* 488,a
CAP.XCV. *De balſamo.* ibid.b
CAP.XCVI. *De puteo beatæ Virginis.* ibid.
CAP.XCVII. *De mulis Palæſtinis & Syriis.* 489,a
CAP.XCVIII. *De chœrogryllis ſeu herinaceis.* ibid.
CAP.XCIX. *De pomis paradiſi.* 490,a
CAP.C. *De locuſtis Palæſtinis.* ibid.b
CAP.CI. *De melle ſilueſtri & ſiliquis.* 491,a
CAP.CII. *De ſpinis Ieroſolymitanis & Coronâ Chriſti.* ibid.b
CAP.CIII. *De arboribus Ieroſolymitanis, & ligno Crucis Chriſti.* 494,b
CAP.CIV. *De Vrim & Thummim lapidibus.* 496,a
CAP. CV. *De Euphrate & Tigride fluuiis.* 497,a
CAP.CVI. *De Meſopotamiâ & paradiſo.* 498,b
CAP.CVII. *De monte Sinai.* 499,b
CAP.CVIII. *De monte Oreb.* 500,a
CAP.CIX. *De lapidibus montis Oreb.* ibid.b
CAP.CX. *De Mari rubro.* ibid.
CAP.CXI. *De imagine Chriſti in Beryto.* 501,b
CAP.CXII. *De arbore hoſpitali B. Virginis.* 502,b

INDEX

INDEX RERVM MEMORABILIVM.

A.

ABACA, platani genus Indicum. 365,b
venirem emollit. 366,a
oris halitum emendat. ibid.
Abbatiſſa quædam Monialium vetula, ſubitò, menſtruis floribus reuocatis, & toto corpore mutata, iuuencula facta fuit. 136,b
Abderrahamanus Maurorum Rex felicitate nimiâ inſoleſcit. 389,b
à Ramiro Hiſpaniæ Rege centum virgines loco tributi poſcit. ibid.
eius Legati indignè repelluntur. ibid.
in aciem contra Ramirum procedit. ibid.
à Ramiro vincitur & fugatur ope S. Iacobi. 390,b
Abdias Propheta vbi ſepultus. 474,a
Abibeiba Regulus in arbore habitat. 332,b
ab Hiſpanis ibi obſidetur. ibid.
eiſdem ſe tradit. 333,a
Abietes loca frigida amant. 105,b
rectiſſimæ & electiſſimæ in monte Libano creſcunt. 482,a
Abraham Patriarcha vbi habitauerit. 476,b
tres ibi Angelos hoſpitio excepit, & vnum adorauit. ibid.
in eo Trinitatis myſterium indicauit. ibid. 477,a
vbi ſepultus. 479,b
Abortum cohibet aqua, in quâ tuſæ radices herbæ apancholoa aliquamdiu maduerint, transfuſa per colum, & potata. 351,a
Abſinthium loca humida amat. 105,b
Abſtergendi vim habent teſtacea & oſſa ſepiarum. 3,b
Abſtinentiæ ſymbolum quæ animalia ſint. 6,b
Acacius Μονόφθαλμος *Cæſareæ olim Epiſcopus.* 475,a
Acaltetepon, ſerpens Indicus. 275,b
eſt ex genere lacertarum. 276,a
morſus eius lethifer non eſt. ibid.
lumborum eius caro Venerem excitat. ibid.
cruſta verò ſcorpionum ictibus aduerſatur. ibid.
Acamotl, ſpecies herbæ camotli. 367,b
Acarana, qualo piſcis genus. 254,a
Acaratha radix Indica. 329,b
Acatlyyacapan, locus in templo maximo Mexicano. 146,a
Acaxaxan herba Indica. 353,b
febres ſedat. ibid.
dyſenterias curat. ibid.
deliquium animi ſoluit. ibid.
cordi languenti opitulatur. ibid.
Acaxilotic herba Indica. 353,b
febres interpolatas ſedat. 354,a
lumbricos ventris necat. ibid.
bilem egregiè purgat. ibid.
menſium nimias fluxiones cohibet. ibid.
tumoribus præter naturam prodeſt. ibid.
tabeſcentes impinguat. ibid.
deſipientibus confert. ibid.
Accipitres crocodilis aduerſantur. 123,b
cum chamæleonte pugnant. 124,a
muribus aduerſantur. ibid.
aſalo item ſunt contrarij. ibid.
Aceldama quid fuerit. 475,b
emptus à Iudæis pro triginta argenteis, quibus eis Iudas Chriſtum vendiderat. 476,a
Helena Imperatrix eius medium muro includi & teſtudine operiri curauit. ibid.
eius terra defunctorum corpora ſpatio vigintiquatuor horarum in cinerem redigit. ibid.
inde ablata terra, Romam ab eadem Imperatrice deuecta fuit. ibid.
Acel, nahuacatl, acalmitzli, miniſter idolorum in maximo Mexicano templo, & eius munus. 149,b
Acetabula in herbis differunt à cirris. 129,b
Acete in Canarâ appellatur elephas. 193,b
Achas vox Syriaca quid ſignificet. 489,a
Achaus, quale animal. 190,b
Achiotl arbor Indica. 353,a
maximè æſtimatur ab Indis, & prope domos illorum ſeritur. ibid.
febrium calores temperat. ibid.
dyſentericis auxiliatur. ibid.
tumores præter naturam diſpellit. ibid.
inlapijs commodiſſimè miſcetur. ibid.
dentium dolores à cauſâ calidâ ortos leuat. ibid. b
vrinam euocat. ibid.
croci apud nonnullos vicem ſubit. ibid.
pigmentum ex eâ conficitur, quomodo, & ad quid illud vtile. ibid.
Achkarus qualis piſcis. 246,b
Acithoë in veſpertilionem verſa dicitur in fabulis. 52,b
Acitli, genus anatis, qualis auis. 207,a
in eius corde gemmam reperiri, fabula eſt. ibidem b.
Acoatl ſerpens Indicus. 272,b
Acolchichi auis deſcribitur. 225,a,b
Acolin, auis Mexicana formæ coturnicis. 214,b
Acototloquichtl, auis quæ continuè canit. 220,a
palato tamen quàm auribus eſt gratior. ibid.
Ἀκριδοφάγοι *quæ nationes.* 490,b
Actæon venatione delectabatur. 9,a
Acuichehuatriaqua herba Indica. 354,b
ſuccus eius vel ſtillatitius liquor ſedat febrium ardores. ibid.
cor roborat. ibid.
venenatis potionibus promptiſſimè medetur. ibid.
ſcorpionum ictibus tutiſſimum eſt remedium. ibid.
renum ardorem extinguit. ibid.
faucium tumores deprimit. ibid.
pectoris dolores ſedat. ibid.
vrinæ acrimoniam obtundit. ibid.
appetitum excitat. ibid.
Aculotl, herba Mexicana. 357,a
folia eius ſumpta pugilli menſurâ ex vino, flatus diſcutiunt. ibid.

tuſa admotaque, contracta membra laxant. ibid.
tumores præter naturam ſupprimunt. ibid.
Aculei animalis hoitzilaquatzin dolori capitis leuando faciunt. 154 b
eorundem puluis dyſenteriæ prodeſt. ibid.
Aculei in herbis quid ſint. 130,a
Aculei infixi extrahuntur caudâ animalis tlaquatzin tuſâ & impoſitâ. 157,a
item, ſi pollin, inſectum paruulum Indicum, tritum & impoſitum fuerit. 290,b
Acxoyatic, herba Indica ſimilis abieti. 351,a
radix eius in farinam redacta, ſumptaque è frigido quodam liquore, febres ſoluit. ibidem b.
Acxoyatic ſecunda, parua herba. 351,b
radix eius contuſa mediocriter, & è liquore aliquo congruenti, mani ventriculo, ſex obolorum pondere ſumpta, humores omnes, præcipuè pituitam & bilim, per ſuperna & inferna citra noxam vacuat. ibid.
hydropicis, cachecticis, aſthmaticis magnopere confert. ibid.
eadem tuſa, & reſoluta ex lotio humano, & inſtillata, oculorum morbis medetur, & argemata diſcutit. ibid.
Adamus protoplaſtes à Deo in eâ Philoſophiâ, quæ in conſideratione animatæ ſubſtantiæ conſiſtit, edoctus fuit. 2,a
in agro Damaſceno creatus eſſe aſſeritur. 465,b
vbi dicatur fleuiſſe filium ſuum Abel à Caine interfectum. 478,a
vbi ſepultus. 479,b
Adama ciuitas in excidio Sodomitico conflagrauit. 460,b
Adamantes quare ſcalpi vel frangi non poſſint. 61,a
ignis naturam non recipiunt. ibid.
ideò combuſtioni non ſunt obnoxij. ibid.
quomodo aquilarum miniſterio in regno Murſil colligantur. 234,b. 235,a
Adamantis herba leonibus aduerſatur. 122,a
Adeps propriè eſt animalium non ruminantium. 117,a
Adim main, peregrinum animal in Libyâ. 185,a,b
Adipes vim habent emolliendi. 3,b
Admiranda Peruanorum ſuperant admiranda Ægyptiorum & Romanorum. 140,a
Admiratio non debet obſtare veritati in effectibus naturæ. 10 b
Adomi, locus ſanguinarius, homicidijs & latrocinijs infamis. 479 b
ibi in latrones inciderat viator ille Euangelicus, quem curauit Samaritanus. ibid.
Adona fluuius aurifer. 381,a
Adonis adoleſcens, Bibliorum & Cypriorum Regis filius. 464,b
propter formam à Venere adamatus fuit. ibid.
ab apro interemptus eſt. ibid.
Adonis fluuius ex Libano monte oritur. 464,b 482,a
vnde nomen habeat. 464,b
Chriſtianis appellatus eſt Canis. ibid.
Adrachne arbor in montanis Ieroſolymitanis ſponte prouenit. 485,a
Adulterina natura an à Deo in primâ rerum productione condita. 88,a
Adumesochtli miniſter idolorum in maximo templo Mexicano, & quod eius munus. 148,b
Ægidius Abbas, ſolitariè viuens, ceruâ ſibi lac præbente victitauit. 203,a
eidem cerua, à canibus acta, perfugium præbuit. ibid.
à venatore vulneratur. ibid.
veniam vulnerator libens impendit. ibid.
Ægilopes ſanantur tuſis & impoſitis folijs arboris tomasl. 319,b
item eorum ſucco cum ceruſſâ, roſaceo & lithargyro applicato. ibid.
item eodem cum fimo gallinarum cortalium ſubacto, & in linteo appoſito. ibid.
Ægithalus ex Timandrâ factus dicitur in fabulis. 52,b
Ægyptij elementa non ſolùm dixerunt eſſe animata, ſed & per ſexus ea diſtinxerunt. 18,b
credunt, orygem caniculæ ſtellæ exortum præſcire. 125,a
cauſam incrementi Nili ignorantes, eidem velut Numini ſacrificia obtulerunt. 383,a
Ælianus quanti animalium contemplationem fecerit. 9,a
Ælurus oculis ſuis dies vel incrementum vel decrementum imitatur. 2,b
Ænez lacuſtris inſecti genus. 258,a
eſt ſimile cicadis terreſtribus. ibid.
Æquinoctium a cynocephalo manifeſtatur. 3,a
quomodo ab Ingis Indis dignotum fuerit. 139,b
Aer qua ventus eſt, ab Origene & Ægyptijs dicebatur mas; quà nebuloſus & iners, fœmina. 18,b
quos incolas habeat. 58,b
nihil generat, ſed eſt ſterilis. 60,b
humor tamen eius eſt fecundus. ibid.
Æſacus in mergum mutatus dicitur in fabulis. 52,b
Æſtas cicada cantu indicatur. 3,a
Æthiopes draconum carnem comedunt. 397,a
locuſtis etiam veſcuntur. 490,b
Æthiopia quas beſtias progeneret. 91,a
Occidentalis habet homines benè quidem formatos, ſed qui vno cum pede tantam habeant tibiam, vt pedis vmbrâ à Solis meridiani æſtu ſe tueantur. 133,b
illi homines ſunt magni gemmarij. ibid.
Septentrionalis quæ monſtra humana alat. 133,b
Æthiopia quædam eſt quæ Terræ ſanctæ ſit vicina. 499,a
Æthiopis fons vbi ſitus. 472,a
Ætites lapidis vſus ab aquilâ monſtratus fuit. 7,b
Affectiones muliebres ſanat calamus aromaticus. 314,b
Affectiones quaſuis frigidas mirabili præſtantiâ ſanat oleum è ſemine plantæ magaan expreſſum. 343,a
Affectus omnes à Stoicis dicebantur eſſe animalia. 17,b
non ſunt in animalibus. 46,a
Affectus cordis à nimio ardore ſedat herba atlichipinca. 353,a
Africa quas beſtias generet. 91,b
Agabus Propheta vbi ſe zonâ Pauli Apoſtoli ligauerit. 475,a
Ager Damaſcenus propter fertilitatem creditur fuiſſe paradiſus. 465,b

terrâ

terrâ eius, quæ uſa eſt, aliqui ad ſuperſtitiones abutuntur. ibid.
Ages, radices Indicæ. 329,a
earum plurima ſunt ſpecies. ibid.b
Agilitas pedum quibuſdam eſt incredibilis. 438,a
Aglaphon egregiam equi ſtatuam fecit. 9,a
Aguaneo inſula fontem habet, cuius aquâ epotâ ſenes reiuueneſcunt. 381,a
Agnorum eſum Galenus fugiendum ſuadet, & quare. 116,a
Agnus Dei, è collo militis Hiſpani dependens, eum, quò minùs ab hæreticis Hollandis potuerit bombardis lædi vel occidi, preſeruat. 453,a
alius in extumeſcentem Tiberim coniectus, eiuſdem impetum ſedat. ibid.b
Agnus manſuetudinis ſymbolum. 7,a
Agnus ex plantâ borametz natus, an ſit animal. 34,a,b
Agriculturam qui Peruanos docuerint. 138,a
Agri deſerti quare ſic dicti. 466,a
Agrigentinus lacus oleum ſupernatans habet. 435,a
Agrippa rex montem Panium regiis opibus & diuitijs accurauit. 459,a
Aguaſen ſerpens maximè lethifer. 273,b
antidotum eius panguaguaſen. ibid.
Ahemero, piſcium genus in prouinciâ Mediolanenſi, auro veſci creditur. 67,a
Ahoachtocatl, araneorum genus, magnitudine oui columbini. 291,b
Ahoapatli herbula Indica. 352,a
radix eius aluum ſiſtit. ibid.
vrinam inuocat. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
ventriculum & cerebrum firmat. ibid.
Ahoaton herba Indica, ſiue quercus parua. 352,a
radix eius, trium vnciarum menſurâ cocta è tribus libris aquæ fontanæ ad tertias, & ius decocti propinatum vice potus, puerperas corroborat. ibid.
dyſenterias compeſcit. ibid.
laxata renum oſſa conſolidat. ibid.
laſſitudini medetur. ibid.
Ahoautli, oua muſcarum paluſtrium axaxayacutl appellatarum. 257,b
ex ijs placenta comeſtibiles fiunt. ibid.
Ahoehoetl arbor Indica, vnde ſic dicta. 305,b
abietum eſt ſpecies. ibid.
quatuor eius ſunt differentiæ. ibid.
cortex eius vſtus ſanat ambuſta. 306,a
deſquamatam item & exeſam cutem. ibid.
cum lithargyro & polline thuris vlcera curat. ibid.
cicatricem obducit. ibid.
inſus cum atramento ſutorio, ſerpentia vlcera cohibet. ibid.
ſecundas ſuffitu trahit. ibid.
ventrem adſtringit. ibid.
vrinam euocat. ibid.
folia tuſa & illita, crurum ſcabiei & tumoribus medentur. ibid.
inflammationes eorum molliunt. ibid.
& vulnera ab eis abarcent. ibid.
dentium dolores ſedant, ſi ex aceto cum ijs colluantur. ibid.
hepaticis conferunt. ibid.
reſina arboris dolores ex frigore ortos ſanat. ibid.
morbo articulari ex frigidâ cauſâ orto mirabili celeritate medetur. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
tumores ex pituitâ ortos diſſipat. ibid.
neruos, qui ab humoribus craſſis diſtenti, laxat. ibid.b
Ahoitzatl piſcis Indicus è lutrarum genere. 253,b
Ahuachtetl lapis candens & tranſlucidus. 379,a
puluis eius ex aquâ ſumptus febribus ardentibus medetur. ibid.
Ahucyactli noui orbis venenatus ſerpens. 269,b
Aiatochtli, cataphractum Indiarum animal. 159,a
vnâ nocte leuca ſpatium excauat. ibid.
eius deſcriptio. ibid.
quomodo formicas capiat. ibid.
quo aſtu in fugâ ſe tueatur. ibid.
cruſta eius trita, & drachmæ vnius pondere intrò ſumpta, euocato ſudore magnopere confert ad curandum morbum Gallicum. ibid.
quot eius ſpecies. ibid.
cum viperis ſocietatem alit. ibid b
oſſiculum caudæ eius in tenuiſſimum puluerem redactum, indeque confectâ pilulâ magnitudine capitis acicula, & auri inditâ, eius dolorem ſedat, & tinnitum, etiam cum aliquâ ſurditate coniunctum, curat. 160,a
eiusmum quo aſtu capiat. ibid.b
conchulis eius vtuntur Indi in maleficiis, præcipuè ad indagandos & puniendos fures. ibid.
Aicuxous, genus pſittacorum in Braſiliâ. 227,b
Aidebel, Hebraicum nomen fluuij Tigris. 497,b
Aiotochtlus quomodo formicas venetur. 11,b
quomodo ſe ab iniuriâ tueatur. ibid.
Alæ in herbis quid ſint. 129,b
Alayotli, ſpecies cucurbitarum Indicarum. 309,a
Albacora qualis piſcis. 259,a
Alba ſpina. vide, *Spina alba.*
Albanſigi, frutex è quo Arabes dicunt contextam fuiſſe Coronam Chriſti. 492,a
Albertus putauit, calos vim habere generandi animalcula. 51,a
Albertus Pius Archidux Belgarum Princeps ſtatuam B. Virginis Foyenſis inuiſit. 411,b
Albicoris piſcis captus, ſurſum tractus, & os patentiùs aperiens, volucrem viuum, quem paulò antè abſorpſerat, reuolantem emiſit. 157,b
Albugines illeu diſcutiunt ſuteuli herba cacoxihuitl cortice nudati. 370,b
Alcatrazl quale auis genus. 223,b
mirè piſces venatur. ibid.
Alces cornua ramoſa habet. 110,b
eaque ſolida. ibid.
& lata. 111,a
propter ſuperius labrum ſciſſum ex epiſtonomis eſt. 112,a
curſu velociſſime valet. 119,b
propter craſſitudinem ſuperioris labri eſt epiſtonoma. 121,b
comitiali morbo infeſtatur. 122,a
ſimplex eſt & ſtolida. 124,b
quo ſtratagemate in venatores & canes ſe perſequentes vtatur. ibid.
Alcececa lapis, ita dictus quòd ex oppido Alcececâ allatus ſit. 379,a

eius ramenta æquo pondere ſumpta, mirâ breuitate inſanientibus medentur. ibid.
Alco, ſpecies canum Indicorum, qui ſunt paruuli, & ab Indis humero aut gremio portantur. 173,b
Alcyones nidulantes, temporis præſagia ſuggerunt. 3,a
coniugalis amoris ſunt ſymbolum. 7,a
ex Ceyce & coniuge facti dicuntur in fabulis. 52,b
Alcyonium peregrinum, planta ſpongioſa. 293,b
Alexander Magnus Ariſtotelis auctor fuit conſcribendi libri de Hiſtoriâ animalium. 2,a
domum admirationis ex lapidibus beth extruxiſſe dicitur ab Arabibus. 373,b
Alexander Rex oppidum & caſtellum Macharum conſtruxit. 474,a
Alhama qualis ciuitas. 407,b
variæ ibi thermæ, & quâ illæ ex cauſâ. ibid.
Altium pugna Iulij Cæſaris necem præſignificauit. 3,b
Alka, auis inſularum Furrarum. 236,b
Allium muſtelæ eſt aduerſum. 122,a
Alo, genus pſittacorum. 225,b
Alopecia curatur cinere hippocampi cremati. 4,a
item fimo caprarum ſilueſtrium, ſi cum aceto & oxymelle teratur. 127,b
item ſtercore catti cum ſinapi & aceto. ibid.
Alpacamaſca, id eſt terra animata, dicebatur Peruanis corpus humanum. 138,b
Alpes Ægypti homines habent, præter faciem, brachia & pedes humanos, camelis omnino ſimiles. 133,b
ij ſunt piſcatores ſtrenui, aduerſus vxores ferociſſimi. ibid.
Regem ſuum ſummè venerantur. ibid.
Alpes Libyæ quæ monſtra pariant. 134,b
Alphet beſtia ex leone & leopardo generatur. 91,a
Alphonſus XI. Hiſpaniæ Rex templo & cœnobio Caſtri Iulij & Talabricæ multa dona elargitur. 399,b
inſignem victoriam contra Pœnos obtinet. ibid.
Alphonſus Sanchez de Huelua primus nouum orbem detexit. 73,b
Altlatonochtli, ſpecies tunarum Indicarum. 311,b
Aluum expurgat fermentum ex maizio confectum. 324,a
laxat arbuſcula yehualxochtli. 312,b
item cortex arboris tocIatia, duarum drachmarum pondere redactus in puluerem, & ſumptus. 341,a
item herba chilli. 363,b
item fæces ſucci herbæ amamaxtli. 364,b
item ſuccus foliorum arboris maguey. 300,b
item tuſa radices Indicæ herbæ nahuitepatz. 336,a
ſiſtit vſtus cortex arboris ahoëhoëtl. 306,a
item poma arboris tuna, ſi cum granulis cibi loco ſumantur. 311,b
item herba tlaquequetzal. 341,b
item herba yyauhtli ſuccus. 347,a
item aqua, in quâ tuſæ radices herbæ apancholoa aliquamdiu maduerint, transfuſa per colum & potata. 351,a
item radix herbæ ahoapatli. 352,a
item pigmentum quod ex arbore achiotl conficitur. 353,b
Aluí dolores ſiſtunt tres quatuórve guttæ balſami ex arbore hoitzilochitl eliciti, ante cibum inſtillati. 369,b
Amacoztic arbor magna Indica. 360,a
eius decocti radicum linguam febrientium humectat. ibid.b
pectoris doloribus confert. ibid.
pituitam & bilem ſuprà infraque purgat. ibid.
lac eius medetur vlceribus labiorum. ibid.
Amacpalli, ſpongiæ marinæ genus in Indiâ. 292,b
Amaloz quæ auis deſcribitur. 222 b
Amamaxtla, herba Indica. 350,b
vrinam egregiè euocat. ibid.
trita & ſumpta bilem purgat. ibid.
calculum frangit, & fractum expellit. ibid.
Amamaxtla, herba Indica rhabarbaro ſimilis. 364,b
ſuccus eius expreſſus corpus expurgat. ibid.
fæces eiuſdem ſucci aluum laxant. ibid.
bilem ſufficienter expurgat. ibid.
radix eius quando colligenda, & quomodo. ibid.
Amapaia regio paluſtris. 382,b
riuuli ibi venenatis ſerpentibus ſcatent. ibid.
Amaquahuitl arbor magna Indica. 360,a
ex eâ conficitur papyrus. ibid.
Amatha villa vbi ſita. 475,b
balnea ibi commodiſſima ad valetudinem. ibid.
Amatlauitzoa feſtum Mexicanorum. 143,b
Amatzquitl herba Indica. 360,b
eius decocti corticis eius febrientibus prodeſt. ibid.
Amazonas eſſe, aliquibus pro fabulâ fuit. 135,b
ad Canibales generationis causâ migrant. ibid.
Ambia bituminis genus in Peru. 379,b
morbis illud antiquis, & à frigore ortis, medetur. ibid.
dolores quoſcumque ſedat. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
tumores præter naturam diſſipat. ibid.
Ambilis à fructu ſic appellata arbor in Indiâ. 342,a
bilem concoquit & expurgat. ibid.
pituitam incidit & expurgat. ibid.
calorem nimium ſedat. ibid.
folia tuſa eryſipelatis vtiliſſimè imponuntur. ibid.b
fit ex eâ confectio ad eadem vtilis. ibid.
Ambiza, piſcis Indicus, propter pinguedinem dictus porcus aquatilis. 260,b
tam eſt magnus, vt 500. libras appendat. ibid.
quomodo capiatur. ibid.
captus ad aulam Regiam deferri debet. ibid.
Ambra non eſt ſemen balænarum. 262,a
Ambroſius tres ſaltem calos agnouit. 25,a
Ambuſta ſanantur cortice vſto arboris ahoëhoëtl. 306,a
item folijs herbæ tonalxihuitl. 352,b
Amerina in arborem vſque accreſcit, & fruticis naturam exuit. 128,a
Amethyſti quandoque è coccis terreſtribus eruuntur. 373,a
Amiantus ab igne lædi non poteſt. 61,a
Amicitiæ ſymbolum, anes caſſia. 7,a
Amilotl quale piſcis genus. 254,b
Ammaus vicus non longè à ciuitate Tiberiade. 484,b
ibi aquæ ſunt ſanandis humanorum corporum vitijs maximè idoneæ. ibid.
Ammaus caſtellum, ciuitas ex toparchiis ordine ſexta. 466,b
apud hanc fugauit Iudas Machabæus exercitum Antiochi. ibid.

quan-

quantum Ieroſolymis diſtet. ibid.
eſt patria Cleophæ diſcipuli Domini. ibid.
nobilis facta ex miraculo ibi à Chriſto ſeruatore patrato. ibid.
habuit temporibus Chriſtianorum Epiſcopum. 467,a
Ammon ciuitas, quam torrens Iaboc alluit. 486,a
ad eam Vrias Hethæus à Dauide Rege occiſus eſt. ibid.
Philadelphia hodie vocatur. ibid.b
Chriſtianorum tempore habuit Epiſcopum Metropolitanum. ibid.
Amohuitli, herba Indica. 316,b
Amorem conciliat herba pinahuihuiztli. 337,b
Amoris coniugalis ſymbolum, alcyon. 7,a
Amphilochia, vel
Amphilochopolis ciuitas à quo condita. 408,a
prope eam fons calidiſsimus. ibid.
Amphiſbæna quales ſerpentes. 273,a
Ampulla cum oleo S. Martini in medio incendio integra euadit. 423,b
Amudium, herba Indica. 366,a
radix & ſemen eius obſtructiones ſplenis aperiunt. ibid.
humores infractos diſcutiunt. ibid.
ſemen tuſum, & ex vino ſumptum, ventris dolorem è frigore ortum placat. ibid.
ius decocta herba ſuccurrit iliacis nephriticiſque. ibid.
ventriculum roborat herba ipſa. ibid.
Amygdalæ amaræ ſi à vulpe edantur, nec illa ſuperbiberit, eam occidunt. 122,a
An apud Malabares appellatur elephas. 193,b
Ana an primus adulterinæ generationis auctor. 88,b
Anas fluuius precipuus in Hiſpaniâ. 403 b
vnde oriatur. ibid.
modò apparet, modò in varios meatus ſubterraneos ſe condit. 404,a
Anates ſeſe expurgantes, temporis præſagia ſuggerunt. 3,a
ex cadauere earum bufones naſcuntur. 97,a
caro earum humida eſt, & ventrem efficaciter procurat. 116,b
illarum eſu quidam barbari abſtinent, rati ſe torporem animi contracturos, & hoſtes effugere non valituros. 241,a
Anates cornicines dæmonibus ſunt terrori, vt Turcæ credunt. 215,b
Anaxagoras magnam ſibi gratiam factam fuiſſe dixit, quòd Solem videret. 5,b
occidi maluit quam dicere cælos eſſe animatos. 19,a
mentem animalibus tribuebat. 38,b
Ancoa, ſpecies herbæ chilli. 347,a
Andaguailæ Pilatum adorant, & verum eum Deum reputant. 141 a
per duas eis columnas diabolus reſponſa dabat, ſuos cultores Chriſtianis eſſe caſtiores & pudiciores. ibid.
eorum peſtilentiſſimum Oratorium à Patribus Societatis aditur. ibid.
ab iiſdem plurimi eorum conuertuntur. ibid.b
Andros inſula à veteribus Græcis magnâ diligentiâ exculta. 485,a
Angama inſula, in quâ ſunt homines canino capite, dentibus & oculis deformes. 133,a
Angelus ad preces S. Brigidæ ſcriptori cuidam librum dictauit. 439,a
Angeli non ſunt animalia. 18,b
Angelorum templum in loco vbi Angeli paſtoribus nuntiarunt Chriſtum natum. 470,b
Turcis illud eſt in maximâ veneratione. ibid.
Angli quare dicantur caudati. 424,b
Angli fere cornua rugoſa habent. 110,b
Angliæ Reges inaugurantur oleo quod B. Virgo dedit S. Thomæ Cantuarienſi. 424,a
Angues nigri, Romanorum cladem à Luſitanis inferendam præſignarunt. 3,b
Angues plerumque ſine coitu ſponte ex limo generantur. 96,a
Niloticí vulpi aduerſantur. 124,a
Anguillæ ex algâ in aquis ſponte procreantur. 32,b
ex mortuis hominum cadaueribus naſcuntur. 96,b
etiam quandoque è limo oriuntur. 99,a
in amne Zenu in arenâ procul ab aquis reperiuntur. 249 a
Animæ immortalitas Peruanis nota. 138,b
Animal quid ſit. 17,b
Animal quoddam apud Iapones gignitur, quod cum ſenuerit, in mare ſe præcipitat. 180 a
ibi in piſcem mutatur. ibid.b
Animalia cæleſtium motuum in ſe indicia habent. 2,b
ex iis captantur præſagia. 3,a
ex iis quanta vtilitas. ibid b
etiam in aëre quædam nata ſunt. 4 a
in iiſdem meteora generantur. ibid.
& cæleſtes imagines in eis inueniuntur. ibid.b
eorum conſideratio præſtat contemplationi cæli & aſtrorum. 5,a
plantæ & mineralia in eis generantur. ibid.b
Politica & Ethica ex iiſdem deſumi poteſt. 6,b
variarum virtutum ſunt ſymbola. ibid.
cur Deus eorum contemplationem homini propoſuerit. 7,b
eorum diſcipulus in multis eſt homo. ibid.
ab iiſdem quoque diuerſarum artium exempla deſumuntur. 8,a
eorum contemplationem quanti fecerint Ariſtoteles, Ælianus & Oppianus. 9,a
ex illorum naturâ quid de Deo demonſtretur. 11,a
quanta illorum induſtria. ibid.b
mira illorum ſtructura. 12,b
mira Dei circa ea prouidentia. 13,b
ex illorum proprietatibus Deus S. Iobo maieſtatem ſuam indicat. 15,a
quanta eorum varietas. 17,a
quot iis ſenſus inſint. 29 a
inter ea & ſtirpes an ſit gradus aliquis medius. ibid.b
quanta inter ea & ſtirpes communio. 31,a
quæ præſtent ſenſibus. 36,b
quo fundamento antiqui iis mentem aſſignarint. 38,a
ex calliditate. 39,a
ex ſermone & ſermonis intellectu. ibid.
ex ludo & iocis. 40,b
ex furore. 41,a
ex virtutibus. ibid.
ex vitiis. 42,b
ex diſcretione. ibid.
ex variis actionibus. 43 a
mentem tamen iis ineſſe omnino negatur. ibid.b
diſciplina eis non ineſt. 45,b
affectibus carent, impetus habent. 46 a
riſus & fletus iis non competunt. ibid.b
aliqua ex illis memoriam habent. 47,b 48,a

libertas aut indifferentia illis non ineſt. 48,b
quomodo præſentiant. 49,a
inſtinctus eorum quid ſit. ibid.
non eſt iudicium, ſed eius quidam hiſtrio. ibid.
nullum, præter hominem, eſt cum intellectu. ibid.b
an aliquorum cauſa ſit cælum. 50,a
de eorum origine Gentium opiniones. 51,b
quædam in igne generantur, non ex eo. 61,a
an aliqua ignem in ſe habeant. 63,a
nonnulla quoque naſcuntur & viuunt in niue. 64,a
quomodo è terrâ primùm exorta. ibid.
in quâ magnitudine creata ſint. ibid.b
an initio creata multa ex vnoquoque genere. 65,a
an nonnulla illorum ſingula tantummodò creata ſint. 67,b
an eorum ingenia mutata fuerint & diuerſa facta, quàm Deus illa creauit. 68,a
hominis primùm fuerunt innoxia, poſt peccatum verò noxia. ibid.
ſanctis viris vſque hodie ſunt innoxia. ibid
an eu, quæ modò ſunt rapacia, iracunda, exitialia & carniuora, à Deo in initio ſint creata eodem ingenio. ibid.b
quare ſibi mutuò noceant. ibid.
cur nonnulla ex iis venenata & noxia creata fuerint. 69 a.& ſeq.
eorum complexio & vitalis non eſt mutata, veluti mutata eſt hominis. 70,b
nec eorum figura eſt mutata. ibid.
ea quæ ſunt in nouo orbe, quomodo illuc tranſuecta. 72 a,b.& ſeqq.
an aliqua è terrâ reproducta fuerint. 74,b
an perfecta ſpecies ſponte naſci poßint. 86,b
an ea, quæ ſponte naſcuntur produxerit Deus in prima rerum creatione. 87,a
an ea quæ ſunt in Americâ & remotiſſimis inſulis, poſt primam productionem enata fuerint. 91 b
an quæ in Americâ reperiuntur, à principio mundi illic fuerint formata. ibid.
in quibus regionibus generentur. ibid.
alia nonnumquam ex aliis viuis naſcuntur. 96,a
item ex aliis mortuis. ibid.b
quandoque etiam ex plantis nonnulla oriuntur. 97,b
in mineralibus etiam reperiuntur. 99,a
ex aliis variis rebus etiam generantur. ibid.
imò & ex elementis naſcuntur. ibid.
ſingula voces proprias habent ad coitum. 120,b
cur ægrotent. 122,b
creata ſunt ad notitiam Dei, ad eruditionem noſtram, & ad vſum. 126,b
varia ex iis medicamenta. 127,a,b
quamuis ferociſſima, ſæpè tamen hominibus obſequia præſtiterunt. 202,a & ſeqq.
Anna Comitiſſa Megenſis ita à pſittaco quodam diligebatur, vt quocumque iret, ille eam ſequeretur. 227,a
nemo veſtem eius attingere audebat, quin ab illo pſittaco morderetur. ibid.
Anna de Cordubâ puella duodennis cum educatoribus ſuis Vrgionem ad inuiſendos Martyres, qui ibi coluntur, proficiſcitur. 414,b
particulam Reliquiarum eorumdem Martyrum accipit. ibid.
varia patitur, quibus veritas earum Reliquiarum aperitur. ibid & ſeqq.
Anna, matrona quædam Chriſtiana, lingua vſu omnino caret. 446,b
à S. Franciſco Xauerio curatur. ibid.
Anna Nesken monialis ab hæreticis expulſa, aquam benedictam per quadraginta annos incorruptam ſeruauit. 455,b
Anona, arbor magna in Indiis. 361,a
germina eius venenis reſiſtunt. ibid.
nuclei pomorum curant diarrhæas. ibid.
Anones, fructus Indicus. 331,b
Anſeres auditu præſtant. 37,a
caro eorum humida, ventrem procurat. 116,b
furem mirè produnt. 243,b
Anſer arboreus in Scotiâ ex arboribus generatur. 33,a
Anſerinus pes, herba, ſuibus venenoſa. 122,a
Anteca vallis ſalinas habet. 401,a
Anthus auis equorum hinnitum imitatur. 123,b
Antichriſtus aſcenſionis Chriſti futurus eſt æmulator. 484,a,b
in monte Oliueti dæmonum ope eleuandus eſt quaſi in cælum aſcenſurus. ibid. b
ſed Spiritu oris Domini Ieſu occidetur. ibid.
Antigone in ciconiam verſa dicitur in fabulis. 52,b
Antiquera vrbs vallem ſibi vicinam habet, vbi copioſiſſimum ſal generatur. 401,a
prope eam etiam eſt fons, qui calculos potus diſſoluit. 406,b
S. Antonij de Paduâ ſtatua per aquas ambulat. 448,a
Antonius Cranſius leui ſubuculæ contactu flammas iaculabatur. 4,a
S. Antonius eremita Centaurum in deſerto vidit. 76,b
item Satyrum. 78,a
Antonius Imp. montes qui dicebantur Climax incidi iuſſit, & anguſtam viam inter eos aperuit. 464,b
Antonius neophyta oculorum, manuum pedumque officio carens. 446,b
noctu à S. Franciſco Xauerio curatur. ibid.
Antrum quoddam in Gallætiâ inacceſſibile. 395,a
Antrum Oliueti, Chriſti oratione, ſanguineo ſudore, Angeli præſentiâ celebre. 478,b.479,a
Antrum Panium, eſt ſpelunca montis Panij. 459,a
grauem odorem exhalat. ibid.
in illud à gentilibus proiici quotannis ſolita victima aliqua in honorem alicuius dæmonis. ibid.
S. Aſterij precibus præſtigia diabolica ibi exerceri ſolitæ ceſſant. ibid.b
Anus fluuius præcipuus Hiſpaniæ. 403,b
vnde oriatur. ibid.
modò apparet, modò in varios meatus ſubterraneos ſe condit. 404,a
Apachycoatl, ſerpens Indicus. 284,b
Apancholoa, herba Indica lymphatis inſiliens. 351,a
oris vſtionem & vlcera curat. ibid.
aqua, in quâ ipſa radices aliquamdiu maduerint, transfuſa per colum & potata, fluxum alui cruit. ibid.
præcipuè puerorum & grauidarum. ibid.
aborſum cohibet. ibid.
Apanme, ſic dicti captiui quià Mexicanis mactabantur in honorem ſuorum deorum. 144,b
Aparequa vrticæ Indicæ genus. 316,a
Aper ferociſſimus à S. Brigidâ ita manſuetus redditus,

ditur, vt cuniculus ad paſtum educeret & reduceret. 203,b
alius à venatoribus actus ad Deicolum Abbatem confugit. 202,a
alius item ad Marianum monachum. ibid.
alius ad Baſoli Rhemenſis Abbatis cellam. ibid.
Apes, fidelitatis erga Principes ſymbolum. 7,a
item politica diſciplina. ibid.
item Monarchia. ibid.
ex bobus generantur. 32,b
an ratione prædita. 39,a
ex tauri cadauere naſcuntur. 97 a
varijs modis reuiuiſcunt. ibid.
item ex floribus cerinthe, arundinis, oleæ, exoriuntur. ibid b
per poros totius corporis reſpirant. 123,b
licet minima, tamen Dei magnitudinem commendant. 286,a
ſunt animalcula maximè induſtria. ibid.
in nouo orbe varium earum genus. ibid.
in Ceybâ nidulantur in cauis arboribus. ibid.b
in prouinciâ Vera-pacis ſunt quædam quæ aculeo carent. 287,a
Apes Platonicæ eloquentiam Ariſtotelis pueri indicabant. 3,b
Apharzeſirengua, herba Indica. 338,a
puluis eius radicis, ex aquâ, vino, bugloſſóve aut meliſſoboti ſucco ſumptus ſex obolorum pondere, iliacos dolores ſanat. ibid.
ventriculum calefacit. ibid.
concoctionem iuuat. ibid.
viſcerum temperiem frigidam tollit. ibid.
obſtructiones aperit. ibid.
menſes & vrinam prouocat. ibid.
vtero confert. ibid.
venenatis potionibus aduerſatur. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
vires reſtaurat. ibid.
eius decocti ius idem omnino præſtat. ibid.
radix eius addita çaçanace, æquis ponderibus drachmæ vnius, humores craſſos & lentos vacuat. ibid.b
Aphatzi puntZumeti. vide, Apharzeſirengua.
Aphronitrum mediam quamdam nitri & ſpumæ nitri naturam habet. 377,a
Apices in floribus plantarum quid ſint. 129,b
Apitzalpatli qualis herba. 322,b
Apitzalpatli, ſeu batata purgatiua. 368 a
radices eius duarum vnciarum menſurâ à cubitum eunte ſumptæ, aluum mirâ lenitate & ſecuritate expurgant. ibid.b
bilim è venis extrahunt. ibid.
Apitzalpatli ezontololotli, herba Indica. 350,a
eius radix in farinam redacta, genuum frigus & dolores pellit. ibid.
ius eius decocta firmat dentes. ibid.
gingiuas adſtringit. ibid.
dyſentericis opitulatur. ibid.
vteri & renum laxitati medetur. ibid.
Apobaterion, quis locus ſic ab Armenis vocetur. 497,b
Apoccnalli lapis, ſuccini noſtri ſpecies. 374,b
Apocynum canibus in cibo datum eos necat. 122,a
Apollonius Tyaneus brutorum loquelam calluiſſe dicitur à Porphyrio. 39,a
Apollonius, Ionathæ inſidias ſtruens, fugatur, & vbi id acciderit. 472,b
Apopoltzin. vide, Axixtlacotl.
Apoſſumen Indicum animal, vbi præcipuè reperiatur. 156,b
quale ſit animal. ibid.
catulos in lucem editos, dum paruuli ſunt, cauitate quadam ventris includit & ſeruat. 157,a
arbores celerrimè ſcandit. ibid.
a venatoribus quæſitum, vt effugiat, mortuum ſe ſimulat. ibid.
cauda eius ad vrinæ meatus aperiendos mirè prodeſt. ibid.
calculum item eijcit. ibid.
Venerem excitat. ibid.
lac generat. ibid.
fractis & colicis medetur. ibid.
aculeos infixos extrahit. ibid.
ventrem emollit. ibid.
parturientibus item prodeſt. ibid.
& tuſſientibus. ibid.
Apoſtoli ad nouum orbem penetrarunt. 73,b
Apothecarij clyſteris vſum ab aue ibi didicerunt. 7,b
Appetitus excitatur eſu carandas. 314,b
item tragorigano Quauhnahuacenſi. 316,a
item herbâ acuichennariraquâ. 354 b
item herbâ chilli. 363 b
Apri vnius dens ex inſulâ Madagaſcar appendit quatuordecim libras. 239,a
Apri hedera eſu morbos ſuos curant. 8,a
in Africâ non generantur. 92 a
quando coeant. 93,b
dentes exertos habent. 112 a
aliquando reperti ſunt poſteriùs ſolipedes, anteriùs biſulci. 113 b
felle carent. 118,a
ignea ſunt natura. 120,a
perpetuò ſunt feri. 125 b
Apua beſtiæ ex aliarum aquarum cadaueribus nonnumquam generantur. 97 a
Apua piſces è limo quandoque naſcuntur. 99,a
Apulia ingenti terræmotu concuſſa. 383,b
Apurimac fluuius per quinquaginta leucas diffunditur, vbi in mare influit. 380 a
rupes in illum collapſa per triduum eius curſum ſtiterunt. ibid.
circumcurrit periodum 2000. leucarum. ibid.
mare influens, dulce illud reddit ambitu centum leucarum. ibid.
confunditur cum fluuio Maranone. ibid.
dum mare influit, bis mille inſulas includit. ibid.b
eius fragor ad quatuor leucas auditur. ibid.
Aqua ab Origene & Ægyptijs variò reſpectu mas vel femina dicebatur. 18 b
quod genus cauſa in animum piſciumque productione primâ præſtiterit. 60,b
ſola piſces producit. 51,a
etiam aues. ibid.
Thaleti eſt valentiſſimum elementum. 380,a
Aqua baptiſmalis non ſolùm per annum, ſed diutiùs, incorrupta ſeruari poteſt. 455,b
Aqua luſtralis lampadi impoſita, olei inſtar ardet. 446, a,b
quadraginta annis à moniali quadam incorrupta ſeruata fuit. 455,b
de eâ re teſtimonium S Ioannis Chryſoſtomi. 456,b
Aqua pluuia in folijs arboris magney recepta, varios morbos pellit. 300 a
Aqua ſalſa maris antidotum eſt efficax contra tela venenata. 380,b

Aqua intercutanea. vide, *Hydropiſis.*
Aquâ, in quâ infuſa radices herba apancholoa aliquamdiu maduerint, transfuſa per colum, & potata, fluxum alui curat. 351,a
præcipuè puerorum & grauidarum. ibid.
abortum cohibet. ibid.
Aqua, in quâ herba molmisli trita aliquamdiu maduerit, ſi, quoties expedierit, hauriatur, ſcabiem curat. 357 b
lanas etiam purpureo colore inficit. ibid.
Aquæ quæ ſupra cælos ſunt, non violentè ibi detinentur. 26 a
Aqua Maſerephoe quid ſint. 475 b
Aquæ Meron quales. 459,b
Aquaqua, buſo Indicus maximus. 277,a
Aquaquetzpallin quales ſerpentes. 271 a
mites ſunt & innoxij. ibid.b
nullum omnino ſtrepitum cient. ibid.
decem imò viginti dies ſine cibo perdurant. ibid.
eorum caro eſt delicatiſſima. 272 a
eâ tamen qui veſcuntur, ſi aliquando lue Venereâ laborarint, recidiuam patiuntur. ibid.
Aquatica pauca pulmonem habent. ibid.
Aquetzoallin, ſerpens Indicus ſimilis crocodilo. 270, a
in eius ventriculo reperti lapilli lithiaſi conferunt. ibid.
integrum hominem cum veſtibus deuorat. ibid.
in aquis facilè capitur. ibid.
oua ponit ad 28. anſerinorum magnitudine. ibid.a,b
glandula in faucibus eius reperta moſchum redolent. ibid.b
eaque febribus medentur. ibid.
genitalium eius adeps verum moſchum refert. ibid.
ventriculus eius ablutus, Sole exſiccatus, contuſus & ſumptus, lapides veſicæ & renum frangit. ibid.
quâ ratione interimatur. ibid.
Aquila, temperantiæ ſuus ſymbolum. 6,b
aetitæ lapidis vſum monſtrauerunt. 7,b
viſu præſtant. 37,a,b
albæ reperiuntur in regno Murſili. 234,b
earum miniſterio Indi illi adamantes inueſtigant. 235,a
Aquila criſtata, egregia auis, digna quæ à Regijs aucupibus alatur. 217,a,b
Aquila maxima inuenta in Mexico, quæ vnâ vice veruecem deuorabat. 238,b
Aquila virga, vilius aquilarum genus in Indiâ. 217,b
Ar. vide, *Aroër.*
Araba, ſic dictum Mare mortuum. 460,a
Arabes Alexandrum Domum admirationis ex lapidibus beth exſtruxiſſe fabulantur. 375,b
arundinibus Iordanis ad varia miniſteria vtuntur. 459,a
ijs in ſcriptionibus loco pennarum auium vti ſolent. ibid.
Arachne in araneam verſa dicitur in fabulis. ibid.
Aranea ex Arachne facta dicitur in fabulis. ibid.
textoriam & venatoriam artes exercet. 8,b
Araneas veneno carentes habet Hibernia. 449,a
Araneus aquatilis, Indiarum inſectum innoxium. 291,a
Araneus aureus, item Indiarum inſectum. ibid.
eius ictus agit in inſaniam. ibid.
Araneus ſpinoſus, item Indiarum inſectum. ibid.b
Aranei è plantis etiam naſcuntur. 31,b
cibus ſunt ſtellionum. 121,a
Aranei Indici nonnulli columbini oui magnitudinem habent. 291,b
apud Caribes exæquant dimidium malum citreum. ibid.
in nonnullorum telis etiam paſſer capitur. ibid.
Arat, genus pſittacorum in Braſiliâ. 227,a
in magnâ apud eoſdem eſt æſtimatione. ibid b
Araneus papilionis Indici genus. 288,b
calceos arrodunt, vt inutiles fiant. ibid.
gallinas & alia cibaria ad oſſa exedunt. ibid.
Arbitrium à libertate differt. 48,b
Arbor quid ſit. 128,a
Arbor aurea reperitur in Hiſpaniolâ. 294,a
Arbor metroſidera, in Iauâ maiore naſcitur. 306,b
ex eâ qui fruſtum gerit, ferro lædi non poſſe dicitur. ibid.
Arbor molli, qualis ſit. 295,a
tectore, renibus, vrinâ affectos leuat. ibid.
lac & reſina eius vulnera claudit. ibid.
decoctum foliorum eius ſcabioſos ſanat. ibid.
feſtuca ex ramis eius idonea ſunt expurgandis dentibus. ibid.
Arbor quædam ad preces Æthiopum, Catholicorum adhuc, exareſcebat, & iterùm frondeſcebat. 447,b
ijs factis ſchiſmaticis omnino exaruit. ibid.
Arbor quædam poma ferens amara, benedictione S. Patritij fert poma dulcia. 451,a
Arbor de raiz, arbor Indiæ Orientalis. 313,a
eius ſub vmbrâ octingenti vel mille viri tegi poſſunt. ibid.b
Arbor, roſarijs B. Virginis conficiendis apta, nuper in Hiberniâ germinauit. 445 a
Arbor triſtis, qualis arbor. 302,a
varia apud varios nomina habet. ibid.
noctu flores & ſuauiſſimè olet, Sole orto flores amittit, & tota marcida apparet. ibid.
flores cor reficiunt. ibid.b
fruſtrà eam multi in Hiſpaniam transferre voluerunt. ibid.
de eâ Indorum fabula. ibid.
Arbores ex auro & argento ad viuum efficta erant in horto ad aulam Ingarum Regum Peruanorum. 140,a
Arbores Libani, quantum in auras conſurgunt vertice, tantum radicem in ima demergunt, & ideò nullâ tempeſtate deiiciuntur. 482 a
Arbores locutæ ſunt, cùm Tarquinius pelleretur. 45,a
Arbores pulcherrimæ ſub Engaddi ad Mare mortuum poma ferunt, ſed cineribus intus plena. 468,b.469,a
Arbores variæ Sanctorum maledictionibus ſtereleſcunt. 451,b.452 a
Arca in palatio Toletano reperitur, & quid in eâ. 398,a
alia alibi à Dario plena venenifero ſpiritu, quo magna hominum multitudo deleta fuit. ibid.b
Arcadici canes ex cane & tigride generantur. 91,a
Archelaus Rex hiſtoriæ & naturæ animalium conſiderandæ ſtudioſiſſimus fuit. 2,a
Archelaus Toparcha, Herodis filius, aquas fontis Eliſei deduxit per riuos plures ad irrigationem campi,

campi, pratorum, palmarum, cannarum mellis, & hortorum Iericho. 462,a

Ardea dum eſt triſtis, temporis præſagia ſuggerit. 3,a

Areclona lacus, vbi hydra fuiſſe dicitur. 244,b

Aren inſula in Scotiâ, in quâ cadauera hominum non humantur, nec putreſcunt, ſed ſub dio expoſita, incorrupta manent. 426,a

in eâ nec glires nec mures naſcuntur. ibid.

Arenâ baptizatur quidam Iudæus. 487,a

Arenas pellit herba cocoztamal. 370,b

Argemata diſcutiuntur puluere corticis arboris capolin. 344,a

item gummi ex arbore holli defluente. 348,a

item radice herba acxoyatic ſecunda, tuſâ, & reſolutâ ex lotio humano, & inſtillatâ. 351,b

item ſurculis herba cacocxihuitl & cortice nudatis. 370,b

item puluere lapidis toltecayztli cryſtallo admiſto. 374,a

Argenteus mons, vnde Betis fluuius prodit. 405,a

Argentum cinere baſiliſci illitum, aurum eſſe apparet. 103,b

Argentum viuum notum quidem fuit Indis barbaris, nullius tamen vſus. 375,a

Argus canis ſolus Vlyſſem reducem, domeſticis omnibus ignotum, agnouit. 41,b

Arias Montanus Itinerarium Beniamini Tudelenſis Hiſpani Iudæi in Latinum tranſtulit. 89,b

Ariel. vide, *Aroër.*

Aries quâ occaſione inter ſidera relatus. 2,b

Arietes trimuli ad coitum apti. 93,b

in Africâ ſtatim cornigeri generantur. 111,a

in Tartariâ non minores ſunt aſinis. 119,b

ad vtrumque æquinoctium, cubandi rationem mutant. 123,b

apud Mexicanos quatuor habent cornua. 183,b

in Hiſpaniâ tales olim. ibid.

alij maximam habent caudam. ibid.

rupes editiſſimas ſcandunt ij qui ſunt in nouo Mexico. ibid.

Aripac, locus in templo maximo Mexicano. 145,a

Ariſtoclis pueri eloquentia per apes Platonicas indicabatur. 3,b

Ariſtocratia ſymbolum formica. 7,a

Ariſtoteles librum de Hiſtoriâ animalium iuſſu & expenſis Alexandri Magni conſcripſit. 2,a

quanti animalium contemplationem fecerit. 9,a

cœlum & vniuerſum animatum eſſe negauit. 19,a

in rebus naturalibus, moralibus & dialecticis, ſummum eius fuit acumen, in his quæ diuiniora ſunt, hebetior fuit. 23,a

à barbaris Arabibus vocatur Arcatotalis. 373,b

Arithmetica ſimijs nota. 8,a

Ingis Indis etiam nota fuit. 139,b

Armadillo. vide, *Aiatochtli.*

Armelini apud Septentrionales generantur. 92,a

Armeni arundinibus Iordanis ad varia miniſteria vtuntur. 459,a

ijs in ſcribendo loco pennarum auium vti ſolent. ibid.

montem Libani incolunt. 482,a

Arne in monedulam verſa eſſe dicitur in fabulis. 52,b

Arnon, ciuitatis nomen. 472,b

item rupis cuiuſdam. ibid.

item torrentis cuiuſdam. ibid.

qui in Iordanem ſe exonerat. 458,b

Arnon Moab. vide, *Aroër.*

Aroër, vrbs antiqua & potens. 478,a

olim inſeſſa à gente veterrimâ Ommim. ibid.

poſteà à Moabitis. ibid.

exinde à Sehon rege Amorrhæorum. ibid.

denique à filijs Gad Iſraelitis. ibid.

eius muri in infantiâ S. Hieronymi nocte terræmotu conciderunt. ibid.

hodie Petra dicitur, eſtque metropolis Arabiæ ſecunda. ibid.

habuit ſub ſe Epiſcopatus duodecim. ibid.

Aroſeth Gentium, ciuitas, à Iordane flumine alluitur. 458,a

Artes diuerſæ ab animalibus peti poſſunt. 8,a

Articularis morbus curatur eſu carnis vel ſtercoris animalis yzquiepotl. 163,a

item mirabili celeritate reſinâ arboris ahoëhoetl. 306,a

item ſarſaparrillâ. 321,a

item velut per miraculum, admotis herba cocolmecatl folijs. 321,b

item iure decocti corticis arboris tetlatie. 341,a

item herbâ cuanaahoatl. 347,a

item ſemine herba quimichpatli. 349,a

miâ item celeritate per folia herba atzoyatl. 356,a

item cortice herba yetl. 359,a

item folijs herba chilpatli. 363,a

Articulorum vniuerſi corporis dolores tollit, & motum impeditum reſtituit ſuccus foliorum magney ſerui expreſſus, & bibitus decem vnciarum menſurâ. 301,b

Artubus motu ob neruorum conuulſionem priuatis medentur contuſa magney montani folia, & intra corpus ſumpta. 301,b

Arundines generarunt vermes & mures in Nouâ Hiſpaniâ. 32,b

Arundinum varia genera ad Iordanem naſcuntur. 459,a

eis Arabes ad varia vtuntur. ibid.

aliquo genere, elegiâ nuncupato, Turcæ, Græci, Armeni, Arabes, Perſæ, Indi, Ægyptij, loco auium pennarum in ſcribendo vtuntur. ibid.

Arupini inſulæ feminæ omnes claudicant. 136,a

Aſaſonthamar, nunc Engaddi. 463,a

Aſbeſtus ab igne lædi non poteſt. 61,a

Aſcalaphus in bubonem verſus eſſe dicitur in fabulis. 52,b

Aſcenſionis Chriſti memoria viguit in Indiâ Occidentali ante poſtremum Chriſtianorum aduentum. 74,a

Aſinæ quando coëant. 93,a

rarò coëunt. ibid.

quamdiu vterum ferant. 94,a

parturientes tenebras quærunt. ibid.b

à trimatu parere incipiunt. 95,a

binas mammas habent. 113,a

earum lac eſt etiam craſſum. 117,a

& efficaciſſimum. ibid.

plus cæteris nutrit, ventrem purgat, vires multum auget. ibid.

maribus ſunt viuaciores. 123,a

Aſinus beſtia eſt naturâ timidior. 112,a

ex eius cadauere fuci & ſcarabæi naſcuntur. 97,a

eſt ſolipes. 113,b

vngulas habet. ibid.

cauda

cauda eius corpus longitudine ferè aquat. 114,a
color murinus ei vulgaris. 115,a
eius caro ſucci peſſimi. 116,a
ſanguis ei craſſiſſimus. 117,a
cor habet proportione maximum. ibid.b
eius ſtercus eſt optimum. 119,a
cardum neceſſum habet & pigrum. ibid.
Reatini contrà tam veloci curſu valent, vt volare videantur. ibid.
calido & ſicco eſt temperamento. 120,a
famis admodum eſt patiens. 111,b
an à potu abſtineat, & quò. ibid.
peſtis ei eſt exitialis. 122,a
rhododaphne ei eſt venenum. ibid.
cicuta herba ab eo depaſta in Tuſciâ, ſoporem grauiſſimum ei inducit vt mortuus videatur. ibid.
ad trigeſimum annum viuit. 123,a
infeſtum habet coruum. 124,a
etiam colotam inimicam habet. ibid.
ſimplex & ſtolidus eſt. ibid.b
pontes non tranſit, ſi per raritatem eorum tranſluceant fluuij. 125,a
ignem formidat. 125,b
eius caro à nonnullis comeditur. 126,b
portandis oneribus eſt commodus. 127,a
arat etiam, vbi leuis eſt terra. ibid.
Aſphaltitee arbor in montanis Ieroſolymitanis ſponte prouenit. 485,a
Aſtaroth, Sidoniorum idolo, è regione templi Ieroſolymitani, in monte Oliueti, Salomon fanum erexit. 484,a
Aſter piſcis, qualis. 4,b
S. Aſterius martyr praſtigias diabolicas in antro Pamo exercers ſolitas precibus ſuis ceſſare facit. 459,a
Aſthmati medentur lacerta Indica taletec. 276,b
item medicamen quoddam egregium, quod conficitur ex herbâ mexixquilitl. 317,a
item radix herba acxoyatic ſecunda. 351,b
item folia herba tonalxihuitl, intra corpus ſumpta. 352,b
Aſthma velute per miraculum curatur folijs ſiccatis herba yetl. 358,b
Aſtra qua potiſſimùm praſtent beneficia. 3,b
an mediam inter plantas & animalia perfectionem obtineant. 35,b
Aſtrologia orygi Ægyptiorum fera nota. 8,b
Ingis etiam Indis nota. 139,a,b
Aſtypalala ſerpentes non fert. 92,b
Atatapalacatl herba Mexicana, vnde ſic dicta. 307,a
enflammationes atque eryſipelata arcet, & ſi adſint, curat. ibid.
infantium febres ſedat. ibid.
pudicitiam ſeruat. ibid.
Atehuapatli herba Indica. 349,b
tuſa, & infuſa è liquore aliquo congruo, expurgat inteſtina. ibid.
oculis inflammatis confert. ibid.
vrinam elicit. ibid.
humores omnes per inferna detrahit. ibid.
Atepocapatli herba Indica. 307,b
ventriculum & renes frigidâ diſtemperie laborantes reſtituunt & confirmant eius radices. ibid.
ſterilitati ab eadem cauſa orta medentur. ibid.
Atetepitz., ſcarabaus lacuſtris in Mexico. 258,a
ab incolis in cibum adhibetur. ibid.
Atexcalquehuitl, arbor lapidea, qua ſaxeos ſtipites germinat. 393,b
Atexils, potionis genus ex arboris cacaoatl confectis ſemine. 345,b
Ati, in Guzerrate & Decan appellatur elephas. 193,b
Atiopus teuhoatzin xochipilli, miniſter idolorum in templo maximo Mexicano, & eius munus. 149,a
Atlaconli, feſtum Mexicenſium. 144,b
Atlatona, dea Mexicenſium. 145,b
Atlatzonpillin, frutex Mexicanus. 355,a
alui fluxum, certo quodam modo ſumptus, ſiſtit. ibid.
vrina ardori & retentioni medetur. ibid.
oculorum inflammationes ſanat. ibid.
Atlauhco, locus in templo maximo Mexicano. 145,a
Atlcaoali feſtum Mexicanorum. 144,b
Atlichipinca herba paruula Indica. 353,a
cordis affectibus à nimio ardore ſedat. ibid.
Atlixeuhqui teuhoa ohuchili, miniſter idolorum in templo Mexicano maximo, & eius munus. 149,a
Atoc, vulpes Indica, quale animal. 162,a
vulpe noſtrate duplo eſt maius. ibid.
ſues, ceruos & homines occidit. ibid.
iniuriam ſibi factam ſedulò vlciſcitur. ibid.
beneficis come eſt & gratum. ibid.
dolor dentium, ſi pene illius expurgentur, curatur. ibid.
Atocatl, aranearum genus in Indiâ. 291,a
Atochietl herba, quâ cerui Occidentis, à venatoribus vexati, vires defeſſas reſtaurant, & nouam pernicitatem accipiunt. 184,b
Atochietl tertia. 316,a
ad hanc confugiunt cerui, quando ſe laſos ſentiunt. ibid.
Atolli, pultes apud Mexicanos, & quomodo ab eis parentur. 323,b
Atolocatl ſunt rana caudata in Indiâ. 158,b
Indi eis veſcuntur. ibid.
mercimonium ex ipſis. ibid.
Atoxina, locuſtarum paluſtrium ſpecies. 258,a
à Mexicanis in cibum adhibetur. ibid.
Atoyaxocotl qualis herba. 318 a
Attaligatus, paruulus ſerpens. 274,a
veneno caret. ibid.
hominem tamen alio modo enecat. ibid.
Attalus Rex hiſtoria & natura animalium conſideranda ſtudioſiſſimus fuit. 2,a
Attilunicus, fluuius aurifer in Indiâ Occidentali. 381,a
Ateun, moleſtiſſimum pulicis genus. 289,a
in pedibus hominum lendes innumeros producunt. ibid.
Atuitznaoac calmecac, locus templi maximi Mexicani, & quis eius vſus. 143,b
Atzoyatl, herba odoris grauis in Indijs. 356,a
folia eius applicata tumores diſcutiunt. ibid.
articulorum dolores mirâ celeritate mitigant. ibid.
ventris dolorem tollunt. ibid.
crurium tumores abigunt. ibid.
vrinam & ſudores euocant. ibid.
pectori appoſita, lactis abundantiam faciunt. ibid.
morbo Gallico medentur. ibid.
Aucham, vide, Apoſſumen.
Aucupy facetum genus. 243,a
Audire piſces, probatur. 36,b

Aues in aquis etiam naſcuntur. 51,a
etiam ex frondibus. ibid.
in aere habitant. 59,a
ex aquâ educta fuerunt. ibid.
quomodo ex aquâ educta. 60,a
quod genus cauſa in auium piſciumque productione primâ præſtiterint. ibid.b
earum plures ſunt in volando admodum pertinaces. 72,a
earum ſtercus poſt aſinorum optimum. 119,a
craſſiorem reddunt vrinam. ibid.
earum voces nonnulli homines ad viuum exprimunt. 437,b
Aues Chagrina quomodo à ſimiis ſe tueantur. 238,a,b
Aues non-conſiſtentes, Mexicanis factus. 215,b
Auguſtus Imp. coruum ſibi de victoriâ Actiacâ gratulantem viginti millibus nummûm emit. 39,b
Auicula, cuius eſus ab ægrotante P. Petro Caniſio appetebatur, vltrò aduolat. 142,b
alia in conchâ nata Franciſco Galliæ Regi allata fuit. 51,a
Auicula Blaſium Epiſcopum, in ſolitudine perſecutionem declinantem, pauerunt. 203,a
Auis anrtia qualis auis. 221,a
Auis barbata vnde ſic dicta. 214,b
Auis calua vnde ſic dicta. 221,b
è fulicarum genere videtur. 212,a
Auis cornuta, auis mire ſpeciey. 214,a
eius deſcriptio. ibid.
Auis euocatrix viuis, ſic dicta, quòd antequam ningat, clamitet, poſteà ſileat. 235,b
eius forma deſcribitur. ibid.
Auis florida deſcribitur. 221,b
Auis latiroſtra; anatis feræ in Indiâ genus. 217,a
Auis longa, vnde ſic dicta. 231,a
eſt perniciſſimi volatûs. ibid.b
Auis minima Peruenſis, quæ vix grana viginti quatuor appendere deprehenſa fuit. 239,b
fortè eſt eadem cum Ganambuch. 240,a
Auis montana, auis admodum domeſtica. 231,a
hominem impensè amat. ibid.
ergu quem etiam admodum eſt comis. ibid.
Auis nunca humanum ſermonem imitatur. 233,b
homines transeuntes quandoque irridet, quandoque inſectatur. ibid.
Auis paradiſiaca vnde ſic dicta. 210,a,b
an verè pedibus careat diſputatur. 211, b. 212,a,b
eſt auis exiguiſſima. 212,b
eius deſcriptio. ibid.
Indi eâ deſiccatâ criſtæ loco vtuntur. ibid.
quibus in locis præcipue naſcatur. 213,a
Auis pennipulchra qualis ſit. 229,b. 230,a
vbi præcipuè reperiatur. 230,a
occidere eam non licet, benè tamen deplumare. ibid.
eſt prædij loco, & ad heredes tranſit. ibid.
quomodo capiatur. ibid.
Auis polyglotta, mirâ cantus ſuauitate omnes alias ſuperans. 234,a,b
Auis pulchra, anatis ſpecies. 222,a
à varijs coloribus ita vocata. ibid.
Auis rauca, halcyonum ſpecies. 210,a
Auis ridibunda vnde ſic dicta. 214,a
eius deſcriptio. ibid.
Auis ſicca, Mexicano lacui accola. 222,a
Auis torquata qualis ſit. ibid.b
Auis tritona, ſic dicta, quòd vno ſpiritu tot efformet tonos, quaſi à tribus gutturibus procederent. 219,a
luſciniam ſuauitate cantus ſuperat. ibid.
Auis venatica, qualis. 466,a
Auis venti deſcribitur. 212,a,b
Auis verminoſa à putrêdine ſic dicta. 213,b
Auis viuinora, ita dicta quod viuis ſaltem piſcibus veſcatur. 214,b
Auis quædam peregrina ad S. Iuonem aduolauit, & acceptâ benedictione iterùm auolauit. 203,a
Aulon, ſic vocata tempore S. Hieronymi Campeſtria Iordanis. 458,b
Aura auis è cornino eſt genere. 224,b
fœdis cibis veſcitur. ibid.
vbi nidificet neſcitur. ibid.
penna eius exuſta cinis vetat pilòs naſci. ibid.
caro eius comeſta, morbum Gallicum curat. ibid.
ſtercus eius prodeſt melancholicis. ibid.
cor eius ſole exſiccatum, admodum odorum eſt. ibid.
in aliquibus locis occidere eam non licet. ibid.
Aurea Cherſoneſus auri ferax inſula. 380,a
inde Salomon aurum ſuum habuit. ibid.
Aures in omni iumentorum genere præ ſe ferunt indicia animi. 111,b
Aures quidam homines mouent, vel ſingulas, vel ambas. 437,a
Aureus dens innatus puero Sileſio. 6,b
Aurium dolor, & tinnitus etiam cum aliquâ ſurditate coniunctus, curatur oſſiculo caudæ miatochili animalis, in puluerem redacto, confectaque inde pilulâ magnitudine capitis acicula. 160,a
item ſucco foliorum arboris tomatl eis inſtillato. 319,b
ſi proueniat ex causâ frigidâ, mitigatur vrinâ bubali, ſi contrita miſceatur myrrhâ aut oleo. 127,b
Aurum ignis naturam recipit, ideoque liqueſieri aut molliri poteſt. 61,a
inuenitur in Indiâ etiam in terræ ſuperficie. 375,a
item in riuis & fluuijs. ibid.
Cembaroes populis Numen eſſe credebatur. ibid.
qui & illud non niſi expiati quærunt, abſtinentes à coitu, cibo, potu, &c. ibid.
eius grana octo pondo inuenta ſunt in Hiſpaniolâ. ibid.
Autho in crodiluni verſus dicitur in fabulis. 52,b
Axaxayacatl, muſcæ paluſtres in Mexicanâ prouinciâ. 257,a
ex ijs tritis & commixtis fiunt globuli comeſtibiles. ibid.
earum etiam oua capiuntur. ibid.b
& inde placentæ efformantur. ibid.
Axixtlacotl herba Indica. 350,b
radices eius tuſa, & applicata trium drachmarum pondere, vrinam mirè euocant. ibid.
epota, eius extergunt meatus. ibid.
colicis ſubueniunt. ibid.
faciei maculas emundant. ibid.
ſcabiem capitum puerorum & vniuerſi corporis curant. ibid.
febres euocato ſudore tollunt. ibid.
flatus diſcutiunt. ibid.
tumores præter naturam diſſipant. 351,a
Axicalli, ſpecies cucurbitarum Indicarum. 310,a

Axin;

Axin, pinguedo quadam vermiculorum Indicorum. 289,a b. vide, *Axocuillin.*
Axis beſtia in Indiâ generatur. 92,a
Axixpatlicozαc. vide, *Amamaxtla.*
Axochiatl, herba Indica. 352,b
folia eius ex aquâ reſoluta, epotaque pugilli menſurâ, aut corpori illita, febrem extinguunt. ibid.
laſſitudini medentur. ibid.
doloribus è morbo Gallico ſubueniunt. ibid.
tumores præter naturam, qui crura capitis ve ob malum habitum inſederint, curant. ibid.
aſthmati ſumpta, ſtrumis appoſita, diarrhœis, vſtionibus, vlceribus internis & externis medentur. ibid.
renum ardorem mitigant. ibid.
corpora fulmine tacta fouent. ibid.
Axocuillin, genus quoddam vermium. 289,a,b
coquuntur ab Indis, & pinguedo quadam ab ijs elicitur. ibid.
dolores cuiuſcumque partis corporis, quam inſederint, ſedant. ibid.
neruos tenſos laxant & emolliunt. ibid.
tumores diſcutiunt aut maturant. ibid.
eryſipelatis conferunt. ibid.
vlceribus & conuulſis opem ferunt. ibid.
enterotelis ſuppetias adferunt. ibid.
Axolomichin, piſcis Mexicani genus. 256,a
Axolotl qualis piſcis. 249,b
quomodo ad cibum præparetur. ibid.
Axoquenyetl, frutex Indicus. 357,b
Axungia prouenit ex animalibus non cornigeris. 117,a
Ayaquicueramo, arbor Mexicana. 355,a
in aquis mergitur. ibid.
oleum inde ſtillans ad omnia remediorum genera, quibus ſtyrax congruit, eſt accommodum. ibid.
Ayecocimatl herba apud Indos è phaſeolorum genere. 356,b
ſuccus eius oculorum inflammationem curat. ibid.
radix vel cruda, vel ius decocti eius ventriculum & inteſtina ſupra infraque purgat. ibid.
Ayocomollatolli pultis genus apud Mexicanos, & quomodo ab eis paretur. 324,a
Ayotli herba Indica, cucurbitarum genus. 308,b
multa eius reperiuntur differentia. ibid.
inteſtina purgat & conſeruat. 310,a
Azcacoyotl, vulpes Indica. 162,b
Azpan herba Mexicana. 356,a
faciem corrugatam extergit. ibid.
lepras, lichenes, & varos ſanat. ibid.
impetigines curat. ibid.

B.

B*Abylonica ſeruiens per mulam parientem prædicata.* 3,a
Bacharia regio, in quâ gryphes. 89,a
Bachira, animalia vulpibus ſimilia. 163,a
Baculus Ieſu, ita dictus, quo S. Patritius venenatas beſtias ex Hiberniâ eiecit. 429,a. 450,a
eum Nigellus inuaſor quidam furto abſtulit. 450,a
Baculus S. Cyrici ſtrumas curat. 429,b
Baculi quidam Sanctorum nonnullorum in Hiberniâ & Scotiâ religioſiſſimè habiti. 429,a
Bætis Hiſpaniæ nobiliſſimum flumen. 405,a
inde prouincia, quam perluit, appellata. ibid.
vnde oriatur. ibid.
duas inſulas efficit. ibid.
vulgò vocatur Guadalquiuir. ibid.
varia eius etyma. ibid.b
Bahem. vide, *Zuzim.*
Bahnan fluuius ab origine ſuâ ſalſus fluit. 382,a
Bainoa regio ſalinis montanis abundat. 378,a
Balduinus III. *Ieroſolymorum Rex Coradinum Regem prælio ſuperat.* 479,a
Balænæ catulos ſuos recentes & teneros, aliquâ ex causâ conſternatos, ore excipiunt & condunt. 157,b
ori eius lagana auis inſidiatur, quæ & cor eius, ſi ab ea deuorata fuerit, corrodit. 158,a
Balænæ contra ſe inuicem pugnaces. 261,b
earum ſemen non eſt ambra. 262,a
eas piſcandi modi varij. ibid.a,b. 263,a,b
Balnea Alhamæ deſcribuntur. 407,b
Balnea Beiaræ. 408,b
Balnea Ledeſmæ. ibid.
aqua illorum valdè eſt ſalubris. ibid.
Balſametum conſitum in eo loco Ægypti, vbi olim Chriſtus Dominus latuit. 421,b
perijt; cuius culpâ, neſcitur. ibid.
ex Iudæâ à Cleopatrâ Reginâ in Ægyptum tranſlatum fuit. 463,a
ibi irrigatur à paruo fonte, in quo dicitur B. Virgo ſæpè lauaſſe puerulum Ieſum. ibid.
vbi illud balſametum in Ægypto ſitum ſit. ibid.
quæ eius meſſis. ibid.b
Balſamum quomodo ex arbore Mexicanâ hoitzilocluitl eliciatur. 369,b
eius balſami tres quatuórve guttæ ante cibum linctæ, ventriculum à frigidâ causâ imbecillum corroborant. ibid.
vrinam & renum veſicæque excrementa euocant. ibid.
obſtructiones aperiunt. ibid.
reſpirationis difficultati medentur. ibid.
aliui dolores ſedant. ibid.
balſamum ipſum in peſſulos efformatum, & vuluæ obditum, ſecundas & fœtus emortuos trahit. ibid.
partum accelerat. ibid.
ſterilitatem à frigidis humidiſque ortam humoribus auertit. ibid.
dolores ab iiſdem cauſis ortos ſedat. ibid.
flatus & tumores præter naturam diſcutit. ibid.
cerebrum corroborat. ibid.
paralyſi auxiliatur. ibid.
colicis iliaciſque, & articulorum doloribus eſt admodum vtile. ibid.
vulnera recentia conglutinat. ibid.
in Arabiâ Felice magnâ copiâ prouenit. 422,b
quod in Iudæâ naſcitur, omnium eſt præſtantiſſimum. 488,b
quomodo eliciatur. ibid.
Balthaſar Barrerius è Soc. Ieſu varia in Indiâ monſtra vidit. 134,b
Banda, Moluccarum inſula Emen auis peregrinæ ferax. 218,a
Baptiſmalis aqua. vide, *Aqua baptiſmalis.*
Baptiſmus cuidam collatus arenâ loco aquâ. 487,a
Baratria, monſtrum humanum in S. Crucis inſulâ in Indiâ. 134,a
Barbaſcus paruula India herba. 328,b
piſces per eam capiuntur. ibid.
Bardato, cataphractum Indiarum animal. 159,a

vnâ

vnâ noĉte leuca ſpatium excauat. ibid.
eius deſcriptio. ibid.
quomodo formicas capiat. ibid.
quo aſtu in fugâ ſe tueatur. ibid.
cruſta eius trita, & drachma vnius pondere intrò ſumpta, euocato ſudore magnopere confert ad curandum morbum Gallicum. ibid.
quot eius ſpecies. ibid.
eum viperis ſocietatem habet. ibid.b
oſſiculum caudæ in tenuiſſimum puluerem redactũ, indeque confectâ pilulâ magnitudine capitis acicula, & auri inductâ, eius dolorem ſedat, & tinnitum etiam cum aliquâ ſurditate coniunctum curat. 160,a
vermium quo aſtu capiat. ibid.b
conchulis eius vtuntur Indi in maleficijs, præcipuè ad explorandos & puniendos fures. ibid.
Bares, ſimiorum genus, domeſtica munia & miniſteria obiens. 179,b.180,a
Barliathes, genus auis, in aquis generantur. 51,a
Barnſiard, auis inſularum Farrarum. 237,a
Baſilides 365. cœlos ſtatuebat. 25,a
Baſiliſcus ex decrepiti galli ouo naſci dicitur. 101,a
ex varijs Auctoribus id narratur. 102,a,b
is generandi modus improbatur. ibid.b
eſt hieroglyphicum maledici. 103,a
mira de eius lethifero veneno. ibid.
galli cantu dicitur exanimari. ibid.
contra eum natura muſtelam prouidit. ibid.
dicitur eſſe ſurdus, ſed non ſatis aptâ ratione. ibid.
cinis eius aranearum texturas impedit. ibid.
idem cinis argento illitus, illud aurum apparere facit. ibid.b
fabuloſum eſt, quòd ſi primus hominem videat, eumdem interimat; prior verò viſus interimatur. ibid.
ei muſtelarum virus eſt exitio. 123,b
Baſiliſcus ſilueſter an verè ſit baſiliſcus. 102,b
Baſilius tres ſaltem cælos agnouit. 25,a
Baſolus Rhemenſis Abbas apro, à canibus acto, & ad ſe confugienti, perfugium præbuit. 202,b
Baſſanus Landenſis Epiſcopus ceruæ venatores fugienti apud ſe perfugium præbuit. 202,b
Batanea prouincia ab Octauiano Auguſto Zenodoro Trachonitidis Principi adimitur, eò quòd latrocinia propter lucrum foueret. 480,b
eam Herodi maiori aſſignat. ibid.
Batata, herba Indica. 367,b
variæ eius ſunt differentiæ varijs etiam nominibus diſtinctæ. ibid.
Batata amara, ſiue chichic camotic. 368,a
radix eius tuſa, & ex aquâ epota, dyſenterias ſiſtit. ibid.
Batata purgatina, ſiue cacamotic tlanoquiloni. ibid.
radices eius duarum vnciarum menſurâ à cubituro ſumpta, aluum mirâ lenitate & ſecuritate expurgant. ibid.b
bilem è venis extrahunt. ibid.
Battata, radices quædam quæ ab Indis è terrâ effodiuntur. 326,b
Baurach Arabibus dicitur nitrum. 377,a
Behuu rarum plantæ in Indiâ genus. 328,a
folia tanta ſunt, vt non rarò pro tecto vel ſcaphis inſeruiant. ibid.
Behemoth an fuerit hydra. 244,b
quidam elephantem dixerunt. 245,a
Beiara opidum balnea habet ſalubria. 408.b
Bellua, quam fugauit Paulus Leonenſis Præſul, terra aborſus fuit. 74,b
Belus fluuius exiguus & profundus. 466,a
in eo vitrum primò repertum. ibid.
Benedictus à Goes Trauancoridem cum claſſe appellit. 447,b
templum B. Virginis ingreditur. ibid.
vitæ prioris delicta reuoluens lacrymatur. 448,a
imaginem Ieſulium ſinu matris ſuæ conſiſtentis lacrymare videt. ibid.
confitetur, & Societatem ingreditur. ibid.
ſumma eius fuit humilitas. ibid.
Benedictus, cognomine Luna, Papa in ſchiſmate electus, ad Paniſculam, munitiſſimam in Regno Valentiæ arcem, profugit. 407,a
vt Pontificatum abdicaret, perſuaderi non potuit. ibid.b
Bengala inſula, in quâ vir fuit trecentos triginta quinque annos ætatis habens. 136,a
Beniamin Tudelenſis Hiſpanus Itinerarium ſcripſit. 89.b
Benius, fructus arboris cuiuſdam Indicæ. 367,b
Bernardinus Caſtillus, herbariſta diligentiſſimus. 364,b
S. Bernardus panem benedicit, qui febrem arcet. 455,a
alios item, qui ad multa tempora incorrupti ſeruantur. ibid.
Bernardus de Merlans, ex Ordine Prædicatorum, pueros ex charitate in primis rudimentis inſtituit. 392,a
piè moritur. ibid.
Bernardus quidam Sacerdos, temerè cornu S. Patritij inflans, grauiter punitur. 429,b
Berneca aues velut poma in arboribus naſcuntur. 5,b
Berytus ciuitas à quo condita. 501,b
olim Geris, mox Iulia Felix appellata. ibid.
eſt Romanorum colonia. ibid.
Chriſtianorum tempore Epiſcopum habebat. ibid.
hodie Barutus dicitur. 502,a
Beſucus, palmes quidam Indicus. 331,a
Beta in ampliorem magnitudinem accreſcit, vt naturam plantæ exuat. 128,a
Beth lapides Lybici dicuntur conſpectores ſuos mutos reddere, velut lupus. 375,b
Betre planta Indica. 366,a
gingiuas & ventriculum roborat. ibid.
Bezar lapis, ſecundus ab Orientali, naſcitur in viſcere vicunæ animalis Peruani. 185,a
de eiuſdem generatione narratio Franciſci Hernandi. ibid. & ſeq.
reperitur etiam in teuhtlalmacame. ibid.
item in macatlchichiltic, aut temamacame. ibid.b
in omnibus penè ceruis & capreis reperitur. ibid.
etiam in tauris vacciſque. ibid.
non tamen vbique paris eſt virtutis, & quare. ibid.
quæ eius vis & efficacia. 186,a
varios habet colores variaſque formas. ibid.
vilitiori pretio venditur in Nouâ Hiſpaniâ. ibid.
impoſtores Medici eum imitantur & adulterant. ibid.
ex ſimijs etiam per nonnullos conficitur. ibid.b
virtute & mole maior repertus eſt in tarugis. 187,a
Bilbilis Hiſpaniæ fluuius idem cum Salone. 404,b
Bilis expurgatur tribus nucleis arboris quauhtlatzin. 339,a

item arbore tamarindus. 342,a
item herbâ amamaxtla. 350,b
item herbâ amamaxtli. 364,b
item herbâ acaxilotic. 354,a
per ſuperna & inferna citra noxam vacuatur radice herbæ acxoyatic ſecunda. 351,b
item iure decocti radicum herba tepeamatl. 360,b
per inferna, radice herba tacuache. 340,a
Bilis atra per poros euacuatur per olcacatzan herbam. 322,a
item cortice ſtipitum herba buyo buyo, in farinam redacto, & in corpus ſumpto. 367,a
S. Birgitta ad tertium vſque ætatis annum muta fuit. 44,b
à Chriſto ſciſcitata fuit cur animalia etiam irrationalia ægrotent, & quid Dominus reſponderit. 122,b
Biſontes apud Septemtrionales gignutur. 92, a
Bithildis monialis ægrotans, oleum lampadis, quæ ei de nocte lumen præbebat, in lac mutari videt. 422,b
Bitia ſerpens terrificus. 275,a
boues & apros rapit; eoſque quandoque integros deuorat. ibid.
Bitis animal ſi à muliere aſpiciatur, extemplò eam ægrotare facit. 120,a
Bitumen quod ex Mari mortuo oritur ad quid vtile ſit. 460,b
Blanta auis ex arbore gignitur, eiuſque rei hiſtoria. 97,a
Blaſcorum in Hiſpaniâ familia vnde id cognominis ſortita. 103, b
Blaſius Epiſcopus in ſolitudine perſecutionem declinans, ab auiculis paſcitur. 203,a
Blaſius Magarus ſublatum dentibus armatum hominem ſaltando circumtulit. 37,b
Boa terra filius à S. Hilarione incenſus fuit. 74, b
Boeſius, pagus prope ciuitatem Burgenſim in Hiſpaniâ. 406,b
ibi fons oritur, cuius aquâ loti quicumque ſanguinis fluxum patientes ſanantur. ibid.
Boinca inſula fontem habet, cuius aquâ epotâ ſenes reiuueneſcunt. 381,a
Boïnmgo, venenatiſſima beſtia, ſui præſentiam ſuo tintinnabulo prodit. 13,b
Bombyces naſcuntur ex mori folijs. 32,b. 97,a
Bonami, pygmæus ſic dictus, in aulâ Madrutanâ fuit. 85,b
Bonaſus quomodo fugiens ſe tueatur. 11,b
cornua habet obliquè antrorſum adunca. 111,a
eius caro dulcis & ſuauis eſt. 116,a
Bonita qualis piſcis. 259,a
Bonitas ſumma, vnum ex diuinitatis lineamentis. 15,a
Bonoſus Martyr Vrgauonenſis. 415 b
Reliquiæ eius eximio miraculo inſinuatur. 414,a,b. & ſeqq.
Borachera, arbor Indiæ inebrians. 331,b
Boragua, fluuius aurifer in Indiâ Occidentali. 380,b.
Borametz planta, ſeu agniſera, an ad Zoophyta ſpectet. 34,a. 66,b
Borſycites gemma arborum ac ſtirpium imagines belliſſimè in ſe delineatas habet. 34,b
Bos aliquando ex æthere decidit, ecnephiâ correptus. 4,a
Bos quidam ignarum ruſticum fidem edocuit, dicens articulatâ voce, Credo in Deum Patrem. 45,a
Boues odorantes, temporis præſagia ſuggerunt. 3,a
ceruicem valdè neruoſam habent. 112,b
ſunt biſulci. 113,b
cauda eorum corpus longitudine ferè æquat. 114,a
cauda eorum imâ parte ſetoſa. ibid.
eorum pili ſunt decidui. 114,b
cor neruoſum habent. 117,b
liquidum fimum egerunt. 119,a
tardum inceſſum habent. ibid. b
apud Indos nonnulli vix maximos hircos magnitudine ſuperare videntur. ibid.
& alij camelorum altitudine. ibid.
temperamento ſunt calido & humido. 120,a
imò frigido & ſicco ſunt temperamento. ibid.
vocem grauem edunt. 120,b
nonnulli luporum inſtar ſunt carniuori. 121,a
turdorum fimus eis in pabulo datur. ibid.
Indici & Garamantici ſunt opiſthonomi. ibid. b
elephantiaſi vexantur. 122,a
& febri. ibid.
peſtis eis eſt exitialis. ibid.
ſalina herba eis eſt venenum. ibid.
fimum gallinæ inter pabula ſumptũ eos necat. ibid.
helleboro nigro necantur. ibid.
quindecim aut ad ſummum viginti annis viuunt. 123 a
ſimplices ſunt & ſtolidi. 124,b
ſaltationes tamen didiciſſe conſtat. ibid.
tempeſtatum ſunt præſcij. 125,a
impendentem peſtem, terræmotum, & frugum fertilitatem præſentiunt. ibid.
veſte rubeâ efferantur. ibid. b
perpetuò ſunt manſueti. ibid.
qui feri ſunt, manſuefieri facilè poſſunt. ibid.
eorum caro in hominum alimentum cedit. 126,b
eorum lacte & caſeo Scythæ veſcuntur. ibid.
Boues in regno Adea ſunt camelis æquales. 245,b
Boues in Prouinciâ Aden piſcibus veſcuntur. 66,b
Boues Æthiopici, Erythræi & Phrygij cornua mobilia habent. 111,a
Boues Indici cornu antrorſum aduncum habent. ibid.
idque quatuor pedes latum. ibid.
Boues opiſthonomi apud Garamantes generantur. 92,a 121,b
Boues Scythici propter maximum frigus cornubus carent. 110,b
Boues Suſiani numerandi ſcientiam tenuiſſe creduntur. 124,b
Boues vnicornes & ſolipedes in Indiâ naſcantur. 92,a
Bouina exta, corde carentia, Iulij Cæſaris parricidium præſignabant. 3,b
Brachmanes animalibus mentem tribuebant. 38,b
Brahe, piſcis Mexicani genus. 256,a
S. Brendanus omnibus feris & auibus aſylum impetrauit in Vltoniâ. 428,a
Brigantium Gallaciæ oppidum. 410,a
pharus ibi memorandi operis. ibid.
quâ ratione de illâ pharo dicatur eſſe ſpeculũ. ibid.
S. Brigida precibus ſuis efficit, vt ſcriptor quidam librum quemdam mirabilem, quem Angelus dictabat, ſcriberet. 439,a
ab amicis ad accipiendum maritum arctata, Dominum rogat vt deformitas ſuo corpori accederet. ibid. b
oculus eius alter excidit. ibid.
ſuper eius caput Machillas Epiſcopus columnam igneam videt. ibid.
ab eo velamen ſacrum accipit. ibid.

eius ad inuocationem molaris lapis innoxiè à ſummo monte deuoluitur. ibid.440,a
arborem quamdam ſterileſcere facit. 451,b
Bruchi ex hominum mortuorum cadaueribus naſcuntur. 96,b
Bruta ex ſententiâ Porphyrij inter ſe ſermocinantur. 39,a
eorum loquelam qui calluerint. ibid.
Bubalus apud Septemtrionales gignitur. 92,a
habet cornua arcuata inſtar lunæ creſcentis, mucronibus introrſum verſis. 111,a
pilos nitidiſſimos habet. 115,a
Bubo ex Aſcalapho factus dicitur in fabulis. 52,b
Bubo oculaurius qualis auis. 221,a
Bubula caro cuius conditionis. 116,a
Bubulum lac non nutrit, & quare. 117,a
Buccina piſces è limo quandoque naſcuntur. 99,a
item per ſaniginem. 100,a
Bufones ex anatis cadauere naſcuntur. 97,a
etiam in ſolidiſſimorum lapidum meditullio inueniuntur. 99,a
Indici maximi ſunt. 277,a
in Guatimalâ arbores aſcendunt, & velut viuis boatum edunt. 287,a
Bupreſtis cauſticam vim habet. 4,a
Burdo ſterilis eſt. 94,a
Buſtera, canis ſic appellata, pariens licet, ab inſecutione ceruí non deſtitit. 175,a
Butionis caro humida eſt, & ventrem procurat. 116,b
Butyrum concoquendi vim habet. 3,b
Buyo buyo, planta Indica. 366,b
cortex ſtipitum eius redactus in farinam, & in corpus ſumptus atram bilem expurgat. 367,a
venenatas plagas curat. ibid.
paralyticis medetur. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
radices eius propinantur aduerſus venenatas potiones. ibid.
ventriculi affectionibus frigidis ſubueniunt. ibid.
iis qui ob maleficia coire nequeunt opem praſtant. ibid.
fructûs ipſius herbæ folia cerebrum & ventriculum roborant. 366,b
concoctionem iuuant. ibid.
dentes firmant. ibid.
dolorem eorumdem ſedant. ibid.
pituitam eos erodere ſolitam arcent. ibid.
carnem exhauſtam circa eorumdem radices inſtaurant. ibid.
oris halitum emendant. ibid.

C.

CAbum ſpinoſum animal in Iauâ naſcitur. 155,b
aſcilli eius extremitatem qui ſecum geſtat, quamuis multùm vulneratus, cruorem non emittit. ibid.
Naodabeguaa Malacenſis id experimento comprobauit. ibid.
Cabuya, radix Indica ad conficiendos funes apta. 329,b
Cacabi, panis genus ex yucâ herbâ confectum. 368,a
Cacanaquahuitl arbor Indica. 344,b
Mexicanis priùs pro nummo ſeruiebat. 345,a
eiſdem materiem præbet gratiſſimæ potionis. ibid.
quatuor eius arboris ſunt differentiæ. ibid.b
quomodo inde varia parentur potiones. ibid.
Cacahoapatlachtli, potionis genus ex arboris cacaoatl ſemine confecta. 346,a
Cacaletetl lapis, eius natura; vt ſi igne calefactus fuerit, tonitru edat & diſſiliat. 178,a
Cacaltzin, herba Indica. 350,a
eius radix in farinam redacta, genuum frigus & dolores pellit. ibid.
ius eius decocta firmat dentes. ibid.
gingiuas adſtringit. ibid.
dyſentericis opitulatur. ibid.
vteri & renum laxitati medetur. ibid.
Cacamiztli, animal Indicum, leoni aſſimile. 169,b
Cacamotic tlanoquiloni, ſeu batata purgatiua. 368,a
radices eius duarum vnciarum menſurâ à cubitum euntè ſumptæ, aluum mirâ lenitate & ſecuritate expurgant. ibid.b
bilem è venis extrahunt. ibid.
Cacanochtli, ſpecies tunarum Indicarum. 311,b
Cacatochtli ſpecies cuniculorum in Nouâ Hiſpaniâ. 161,a
Cacaſotl, coruus candidus in Indiâ. 214,b
Cacaxhocitl, florum genus. 371,b
Cacaxocotl qualis herba. 318,a
Cachexia curatur tragorigano Quauhnahuatenſi. 316,a
tuſſi radicibus herbæ Indicæ nahuiſepatz. 336,b
herbâ cuamiahoatl. 347,a
radice herbæ acxoyatic ſecunda. 351,b
ab intemperie frigidâ orta curatur folijs plantæ cempoalxochitl contuſis, & ex aquâ vel vino potis. 371,a
Cacus Arcadiæ monſtrum exitiale flammas eructat. 63,a
Cadocus Alani Angliæ Regis filius S. VVenefridam, quòd libidini eius conſentire nollet, martyrio afficit, 436,b
Cæleſtes imagines in animalibus reperiuntur. 4,b
Cælum qualem naturam habeat, Philoſophi & Mathematici diſceptant. 9,b
an ſit cauſa aliquorum animalium. 50,a
illud habere vim generandi animalcula, putauit Albertus. 51,a
eius aura quandoque diuerſitatem in plantarum generatione producere ſolet. 105,a
Cælum empyreum primum omnium in mundi ortu creatum. 55,a
Celi non ſunt animalia. 19,a.22,b
à priſcis putati ſunt animati, quòd eos Deos eſſe crederent. 19,b
Hebræi eos deos eſſe putauerunt, quòd animatos crederent. ibid.
in iis non ſunt duo motus. 21,a
non ſunt oneroſi, nec grauitant ſuper ſe inuicem. ibid.b
Intelligentijs ad eorum motum non eſt opus. 22,a
an ſint ſolidi. 23,b
non ſunt plures quàm tres. 24,b
an ſint corruptibiles. 25,a
Cæſarea Palæſtinæ ciuitas maritima. 474,b
fuit vrbs munitiſſima & opulentiſſima. ibid.
ab Herode, defectionem metuente, munita fuit. ibid.
Sebaſte ab eodem vocata, & quare. ibid.
prope eam fons eſt, vbi Herodes ab Angelo percuſſus interiit. 475,a
ibi Cornelius Centurio baptizatus fuit. ibid.
tempore Chriſtianorum fuit Archiepiſcopatus. ibid.

ibi Marinus martyrium ſubijt. ibid.
a Balduino Rege Turcis erepta fuit. ibid.
Cæſarea Philippi ciuitas, cuius incola fuit mulier illa, quam Chriſtus à ſanguinis fluxu fimbria veſtis ſuæ attactu ſanauit. 465,a
ibi ſtatua ænea Chriſti ab eâdem muliere ſtatua erata. ibid.
ad eius ſtatuæ baſim enaſcebatur herba Medicis ignota, quæ omnes morbos ſanabat. ibid.
Caiacoa, regio prouinciæ Caiximu, in quâ ſunt admirabiles fontes. 381,a
Calamus aromaticus in Indiâ ſeritur. 314,b
eius vſus aduerſus affectiones muliebres. ibid.
& contra neruorum dolores. ibid.
Calculus frangitur ſucco foliorum arboris maguey. 300,b
item herbâ phuame. 337,b
item per lapidem Bezar. 186,a
Calculum frangit & fractum expellit herba amamaxtla. 350,b
Calculos extrahit cauda animalis tlaquatzin tuſa, & vnius drachmæ menſurâ cum aquâ bis terve ſumpta, ipſa ægro eo die à cibo abſtinente. 157,a
Cale animal in Æthiopiâ gignitur. 91,b
Callitrix animal in Æthiopiâ gignitur. ibid.
nec alibi generari poteſt. ibid.
Calor à febre ortus tollitur radicibus arboris tuna. 311,b
Calor naturalis vigoratur nechillatolli, quod eſt pultis genus apud Mexicanos. 324,a
elăgueſcens inſtauratur herbâ tlaquequetzal. 241,b
nimius ſedatur arbore tamarindo. 341,a
renum & vrina temperatur gummi arboris tuna. 311 b
Calpulli, locus in templo maximo Mexicano. 146,a
Calyces ſunt pars decidua plantarum. 128,b
quid ſint. 129,b
Camelo-pardalus in Æthiopiâ generatur. 91,b
cornua habet in dorſum adunca. 111,a
Camelus ab Indis inter ſidera relatus fuit. 2,b
Cameli in Prouinciâ Aden piſcibus veſcuntur. 66,b
in Bactrianâ & Arabiâ plerumque naſcuntur. 92,a
Bactriana ex apris ſimul paſcentibus concipiunt. 91,a
ſunt admodum libidinoſi. 94,a
quamdiu vterum ferant. ibid.
ſingulos pariunt. ibid.b
a trimatu parere incipiant. 95,a
quando pariant. ibid.
mammas habeat ſater femina. 112,b
eaſque binas. 113,a
tergum gibboſum habent. ibid.
genitalia auerſa habent. ibid.
crura habent longa. ibid.
& genitalia adeo neruoſa, ut neruus ex eo confici poſſit, quo arcus intendatur. ibid.
in ſingulis cruribus ſingula genua habent. ibid b
veſtigio pedis imo carnoſi ſunt. ibid.
calx eis ſimiles bubulis, ſed minores. 114,a
pilos denſos habent. ibid.b
eoſque duriores. ibid.
pullo ſunt colore. 115,a
eorum caro dulcis & ſuauis eſt. 116,a
ſed ſucci peſſimi cùm ſenuerint. ibid.
eorum lac eſt tenuiſſimum. 117,a
& dulciſſimum poſt humanum. ibid.
felle carent. 118,a
pedatim incedunt vt homines. 119,b
curſu tamen velociſſimo valent. ibid.
calido & ſicco ſunt temperamento. 120,a
ruminant. 121,b
aquam turbidam ſuauiùs bibunt. ibid.
quatriduo ſitim tolerant. ibid.
ad quinquaginta imò & ad centum annos vſque viuunt. 123,a
naturale odio aduerſantur equis. ibid.b
rabie infeſtantur. 126,a
eorum carnibus nonnulli veſcuntur. ibid.b
in inſulâ Madagaſcar non aliâ quàm illorum carne veſcebantur. ibid.
ex eorum pilis veſtes camelota conficiuntur. 127,a
portandis oneribus ſunt commodi. ibid.
in militiâ vſum habent. ibid.
equum viſum primò abhorrent, poſteà vſu & conſuetudine metum deponunt. 191,b
Camotli, herba Indica. 367,b
variæ eius ſunt differentiæ, varijs etiam nominibus diſtincta. ibid.
Campana Villollana, quam miraculorum appellant. 391,a
ea ſponte pulſatur, ingruente aliquâ aduerſitate rei Chriſtianæ. ibid.
alia in Iaponiâ vltrò ſonans tumultus præſignificat. ibid.
alia in Monaſterio Camerenſi PP. Prædicatorum triduo ante alicuius Religioſæ obitum ſponte ſonat. ibid.b
alia fuit in Conuentu S. Dominici Cordubenſi, quæ dum vltrò ſonabat, alicuius obitum indicabat. ibid.
alia in cœnobio Salernitano Dominicanarum ſimiliter vltroneo pulſu mortem alicuius Fratris prædicebat. 392,a
alia in Germaniâ in Bodkenſi monaſterio ſpontaneo ſonitu alicuius Monialis obitum præſagiebat. ibid.
alia quædam in Hiberniâ, niſi veſperi ligetur, & adiuretur, noctu fugit. 429,a
Campana nonnulla in Hiberniâ & Scotiâ religioſiſſimè habita. 429,a
Campeſtria Iordanis quas olim ciuitates complexa fuerint. 458,b
Canauhcoatl, ſerpens vaſtus, ſed ſtupidus. 274 b
tantus eſt, vt octodecim ſimul viri in eo ſederint. ibid.
ceruis inſidiatur. ibid.
tota vis eius eſt in ſpiritu, quo ceruos attrahit. ibid.
viſcachas ex antris ſuis extrahit anhelitu. ibid.
Cancer, ſymbolum iram comprimentis. 6,b
Cancer S. Xauerio effigiem Crucifixi, quam in mare ad illud ſedandum miſerat, reſtituit. 14,b
Cancri Orientales, contrà quàm noſtri, ſub nouilunium vegetiſſimi & carnoſiſſimi ſunt. 250,b
tam ſunt magni, vt contra eos vallis ſe defendere quis debeat. 265,b
Candores auis tantæ molis ſunt, vt vitulum deuorent. 238,b
Canicula piſcis paruidos filios in ventrem ſuſcipit, & rurſus denuo edit. 157,b
Canicula ortus fugâ parra auis indicatur. 3,a
certo item animalium in Africâ cubatu. ibid.
Canide, genus pſittacorum in Braſiliâ. 227,a
Canis fluuius, idem qui & Adonis. 464,b
Canis quædam miro aſtu oleum ex lecytho elicit. 8,b

Canis amiſſum cuiuſdam Brenarium ad leucas aliquot refert. 14,b
Canis quidam Pegnenſium in Indiâ progenitor eſſe dicitur. 76,b
Canis quidam in Santâ India vrbe adorabatur. 138 b
Canes, magnanimitatis & gratitudinis ſymbolum. 7,a
ſuperfluos humores graminis eſu euacuant. 8,a
olfactu præſtant. 37 a
an, quòd intelligant humanas voces, ratione ſint præditi. 39,a
de ijs varia ex Empirico. 41,a
Arcadici & Hircani ex cane & tigride generantur. 91,a
concipiunt quandoque ex lupis. ibid.
auerſo modo coëunt. 93,a
cum lupis, vulpibus & tigribus coëunt. ibid.
non niſi poſt annum admittendi. ibid.b
quando coëant. ibid.
ſunt admodum libidinoſi. ibid.
quamdiu ferant vterum. 94,a
frequentiùs monſtra pariunt. ibid.b
multos ſimul fœtus edunt. ibid.
duodecimo anno parere deſinunt. 95,a
roſtrati ſunt. 112,a
dentes pectinatim coëuntes habent. ibid.
ijſque mutabiles. ibid.b
in Americâ ſunt aliqui qui collum non habent. ibid.
inueniuntur ibi etiam gibboſi. 113,a
nonnulli corpus longum habent. ibid.
crura habent longa. ibid.
genitalia item oſſea. ibid.
vngues ijs recti. ibid.b
caudam gerunt conuolutam & intortam. 114,a
eorum pili ſunt decidui. ibid.b
eorum pinguedo axungia dicitur. 117,a
eorum lac eſt craſſum. ibid.
infantibus admodum ſanum. ibid.b
cerebrum eorum ad lunæ vel incrementum vel decrementum augetur vel minuitur. ibid.
ventriculum arctum habent. 118,b
lienemque longum. ibid.
fimum ſiccum egerunt. 119,a
in Albaniâ & Indiâ ſunt inuſitatæ magnitudinis. ibid.
curſu velociſſimo valent. ibid.b
frigido & ſicco ſunt temperamento. 120,a
hyænæ vmbra contactu obmuteſcere dicuntur. ibid.
temperamento ſunt calido & ſicco. ibid.
diuerſo tamen reſpectu, diuerſi. ibid.
vocem acutam habent. ibid.b
in Indiâ Occidentali & Africâ muti inueniuntur. ibid.
rhododaphnes folia & flores eis ſunt venenum. 122,a
apocynum in cibo datum eos necat. ibid.
chamæleon albus herba eos occidit. ibid.
quindecim ant ad ſummum viginti annis viuunt. 123,a
Laconici denos, fœminæ duodenos tantùm. ibid.
ad omnia ſunt dociles. 124,b
impendentem peſtem, terræmotum & frugum fertilitatem præſentiunt. 125,a
perpetuò ſunt manſueti. ibid.
rabie infeſtantur. 126,a
clementia eis tribuitur. ibid.
eorum in dominos fidei multa ſunt exempla. ibid.
ad venationem ſunt commodi. 127,a
varij ſunt generis, venatici, villatici, paſtorales. ibid.
in nouo orbe variant. 173,b
aliqui dicuntur xoloitzcuintli, qui omni prorſus pilo carent. ibid.
alij vocantur itzcuinteporzotli, qui ſimiles ſunt Melitenſibus. ibid.
alij appellantur techichi, triſtes aſpectu, & eduli. ibid.
alij qui Indis non tantùm ſunt alimentum, ſed & gulæ. ibid.
nutriebantur hi ad cibum, quemadmodum cuniculi in Hiſpaniâ, & caſtrati citò pingueſcunt. ibid.
alij nominantur alco, qui ſunt paruuli, & ab Indis humero aut gremio portantur. ibid.
alij denique qui planè ſunt muti. 174 a
ex Hiſpania tranſlati in Hiſpaniolam, numero & magnitudine aucti ſunt. ibid.
in ſiluis vagantur, & pro lupis ſunt. ibid.
eos occidentibus præmium conſtitutum. ibid.
à Luſitanis plagiarijs adhibentur ad venationem Indorum. ibid.
vtuntur ijs quoque Hiſpani pro carnificibus. ibid.
eorum operâ etiam vtebantur ijdem Hiſpani contra nudos Indos. ibid.
ijs ad excubias vſi ſunt Milites Rhodienſes, qui & odore Turcas à Chriſtianis dignoſcebant. ibid.b
in Regno Thebeth ad aſini molem excreſcunt. ibid.b
apud Tartaros bini iugum ſubeunt, & trahas vehunt more boum. ibid.
in Albaniâ creſcunt ad formam ampliſſimam, adeò vt terrificis latratibus vltra leonum rugitus inſonent. 175,a
quidam, ceruum inſequens, peperit, nec tamen interea à ceruo, quem caperet, deſtitit. ibid.
alius qui Conchæ pepererat, vnâ nocte catulos ſuos tranſtulit in Villaregum nouem inde leucas diſtans. ibid.
alius duabus horis percurrit leucas ampliùs triginta. ibid.b
in Indiâ peculiarem hoſtem habent animal ytzecuincani vocatum. ibid.
mira de quodam cuiuſdam artificis Vlyſſiponenſis. 200,b. & ſeqq.
procul odorantur ſerpentem armatum, & ſtatim fugam captant. 270,a
Canes marini in Indijs abundant. 247,b
Cannarum mons altiſſimus in Cataloniâ. 393,b
in eius ſummitate eſt lacus profundiſſimus. ibid.
in eum ſi lapis coniiciatur, ſtatim tempeſtas exoritur. ibid.
eſt ibi fluuius aurum vehens. ibid.
magnum ibi accidit miraculum. ibid.
Cantabria Prouincia ferri & æris feraciſſima. 409,b
in eâ mons totus ferreus. ibid.
Cantharides cauſticam vim habent. 4 2
Cantharolethron, locus in Chalcide Thraciæ, vbi omnes canthari moriuntur. 92,b
Caocaus lacus, vbi hydra fuiſſe dicitur. 244,b
Caoch quale animal. 200,b

Capa animal Indicum peculiaris generis. 187,a
eius deſcriptio. ibid.
ab eo phlebotomiæ vſus. ibid.
Capac mayu, fluuius Indiæ Occidentalis. vide, *Apurimac.*
Capharnaum ciuitas à Iordane fluuio allambitur. 458,a
Caphura arbor Indiæ Occidentalis. 314,a
etiam in Orientali Indiâ naſcitur. ibid.
Capillamenta in herbis quid ſint. 129,b
Capilli ne creſcant, impedit lac primi partus canis. 127,b
nutriuntur panibus illis, qui ex radicibus tuſis arboris maguey fiunt. 300,a
eos nigrat ius decocti foliorum mecaxochitl herbæ. 320,a
Capitula ſunt pars decidua plantarum. 128,b
Capolin arbor Indica. 343,b
ius decocti corticis eius dyſenterias curat. ibid.
puluis corticis argemata diſcutit. 344,a
viſum clarificat. ibid.
inflammationes mitigat. ibid.
Cappa quale animal. 188,b
Capra moſchifera. vide, *Gazella.*
Capra quadam ſunt inambulant. 8,b
Capra in Ægypto, certo cubatu Sirij vel Caniculæ exortum indicant. 3,a
Capra in Mimante nata ſex menſibus nō bibunt. 92,a
Capra quando coëant. 93,a
ſunt valdè libidinoſæ. 94,a
terno & quaterno coitu implentur. ibid.
quamdiu uterum ferant. ibid.
monſtra frequentius pariunt. ibid. b
Ægyptiæ quinos fœtus parere dicuntur. ibid.
femellæ cornibus carent. 110,b
cornua habent in dorſum adunca. 111,a
viſum acutiſſimum. ibid.b
auditum acerrimum. ibid.
earum morſus eſt exitialis arbori. 112,b
mammas habent inter femina. ibid.
eaſque binas. 113,a
gracilia habent crura. ibid.
ſunt biſulca. ibid.b
igneos & ſplendentes habent oculos. 115,b
noctu vident. ibid.
earum caro ſucci eſt peſſimi. 116,a
lenior eſt, & ventrem procurat. ibid.
earum lac non admodū pingue craſſūmve eſt. 117,a
recens lene eſt, & ventrem procurat. ibid.
earum cerebrum humidiſſimum eſt. ibid.b
felle carent. 118,a
in Indiâ ad maximorum aſinorum magnitudinem accedunt. 119,a
prope lacum Caſpium ad magnitudinem maximorum equorum. ibid b
in Libycis montibus ad boum magnitudinem. ibid.
veneris pingueſcunt. 121,a
comitiali morbo infeſtantur. 122,a
numquam ſanæ ſunt, ſemper febri obnoxiæ. ibid.
rhododaphnes folia, & flores eis ſunt venenum. ibid.
item ſalina. ibid.
ſi conyzam ederint, moriuntur. ibid.
in vico quodam Indiæ piſces pro cibo eis obijciuntur. ibid.
ad octo vt ſummùm annos viuunt. 123,a
in Æthiopiâ ad duodecim. ibid.
impendentem peſtem, terræmotum & frugum fertilitatem præſentiunt. 125,a
naturâ ſunt timidæ. ibid.b
earum caro in alimentum hominis cedit. 126,b
earum lac commodum eſt ad conficiendum caſeum. ibid.
Capra Abyſſinæ quales ſint. 187,b
ex nonnullarum vellere ſine pilo pannus ille conficitur, quem cymatilem ſiue vndulatum vocant. ibid.
Caſpiæ cornua non habent. 110,b
Illyricæ vngulas ſolidas habent. 113,b
Libycæ ſunt vitulinâ quandoque mole, & arietinâ ſpecie. 183,a,b
Capreolus cornua ſpiris contorta habet. 110,b
eaque ramoſa. ibid.
atque ſolida. ibid.
inſuper & decidua. 111,a
viſu porrò pollet acutiſſimo. ibid.b
dentes exertos habet. 112,a
Capri in inſulâ Amboino pullos lactant. 188,a
item in inſulâ Lemno. ibid.
Caprificus parit culices. 32,b
quandoque fit ficus. 203,b
Caput roboratur arbore nopalnochez tli. 312,b
item herbâ texaxapotla. 341,a
item folijs ſiccatis herbæ yetl. 358,b
eius dolores ſanantur, ſi eminus dentibus ſerpentis teuhtlacocauhqui colli & ceruix pungatur. 269,a
item ſi abluatur panibus illis qui ex radicibus tuſis arboris maguey fiunt. 300,a
item tuſis & impoſitis folijs arboris tomatl. 319,b
item ſi puluis fructûs herbæ mecaxochitl inſperſus fuerit. 320,a
item velut per miraculum, ſi admoueantur herbæ cocolmecatl folia. 321,b
item ſi applicentur tuſæ radices Indicæ herbæ nahuitepatz. 336,a
item herbâ phehuame. 337,b
item herbâ texaxapotla admotâ naribus, & vapore eius inſpirato. 341,a
item puluere arboris holli. 348,a
item ſucco herbæ quaquauhtzontic. 355,b
ſi è frigidâ cauſâ orti fuerint, arbore xochiocotzoquauitl. 362,a
item ſi ramenta lapidis zocuinaribus indantur. 379,b
item vapore gummi tecopalli. ibid.
plagas ei inflictas ſanant folia virentia herbæ yetl, manibus oleo perunctis emollita, &c. 359,a
tumores præter naturam illud inſidentes ob malum habitum, curant folia herbæ tonalxihuitl. 352,b
Capitum puerorum ingentem dolorem & calorem extinguunt folia herbæ xiuhquilitlpitzahoac contuſa & admota, vel in aquâ reſoluta & illita. 339,b
Caracoles, fabuloſum apud Indos hominum genus, vnde orti. 54,a,b
Carambolas fructus arboris ignotæ. 314,b
febri quotidianæ aduerſatur. ibid.
oculorum lippitudines ſanat. ibid.
Carandas arbuſcula parua Indiæ. ibid.
appetitum excitat. ibid.
Carbaſus ab igne lædi non poteſt. 61,a
Carçaparrilla. vide, *Sarſaparrilla.*
Cardamomum qualis herba. 314,a
oris halitum commendat, ſi mandatur. ibid.
pituitam è capite trahit. ibid.

Car-

Cardulini quidam homines curſu canes antenerunt. 37,b
Caribes Indi ſale carent. 378,a
ex palmis illud ſibi conficiunt. ibid.
Carith fons in Iordanem influit. 458,b
Carmelita monachus quidam, quoties capitium ad occiput reducebat, ſcintillas vibrabat. 4,a
Carmelus mons nobiliſſimus. 484,b
in eius pede eſt fons, apud quem habitauerunt Elias & Eliſeus. 485,a
ab eo Carmelitæ monachi nomen habent. ibid.
Caro arborum & fruticum quæ ſit. 129,a
Caro auis auræ comeſta, morbo Gallico medetur. 224,b
Caro ſalita cuius conditionis ſit. 116 a
Caro ſuperexcreſcens abſumitur, & recens reſtituitur per radicis herba cocolmecatl puluerem. 321,a
item ſemine herba hoanhquilitl. 348,b
item ſemine herba quimichpatli. 349,a
item virentibus folijs herba yetl manibus oleo perunctis emollita, &c. 359,a
item puluere lapidis teltecayztli, ſi cryſtallo admixtus fuerit. 374 a
item tlalxocotl ſeu alumine Indico. 376,b
in meatibus vrinarijs ſuperexcreſcens reprimitur herbâ cocoztamal. 370,b
Carniuora animalia quid in Arcâ Noë comederint. 66,a,b
an initio à Deo creata eodem ingenio. 68 b
Carpiones in Indiâ auro veſci creduntur. 67,a
Carthaginenſes nouum orbem repererunt. 73,a
ne tamen Carthago incolis deſtitueretur, eò nauigare lege prohibuerunt. ibid.
Caryſtia aues ab igne immunes ſunt. 61,b
Caſeus vnde fiat. 126,b
Caſſia verſus Orientem aut Meridiem plantari vult. 105,b
liberaliſſimè in Hiſpaniolâ, Cubâ & Iamaicâ prouenit. 327,b
Caſſia aues, amicitiæ ſymbolum. 7,a
Caſtacain, cataphractum Indiarum animal. 159,b
vnâ nocte leuca ſpatium excauat. ibid.
eius deſcriptio. ibid.
quomodo formicas capiat. ibid.
quo aſtu in fugâ ſe tueatur. ibid.
cruſta eius trita, & drachma vnius pondere intrò ſumpta, euocato ſudore magnopere confert ad curandum morbum Gallicum. ibid.
quot eius ſpecies. ibid.
cum viperis ſocietatem alit. ibid.b
oſſiculum caudæ eius in tenuiſſimū puluerem redactum, indeque confectâ pilulâ magnitudine capitis aciculæ, & auri inditâ, eius dolorem ſedat, & tinnitum, etiam cum aliquâ ſurditate coniunctum curat. 160,a
ceruum quo aſtu capiat. ibid.
conchulis eius vtuntur Indi in maleficijs, præcipuè ad indagandos & puniendos fures. ibid.
Caſtagneda mangue, arbor Indiæ Orientalis. 313,a
eius ab vmbrâ octingenti vel mille viri tegi poſſunt. ibid.b
Caſtanea loca frigida amat. 105,b
Caſtillarum ſepulchrum Vallisoleti ſtrepitum excitat, quando aliquis ex eadem familiâ eſt moriturus. 391,b
Caſtitatis ſymbolum, elephas. 7,a
Caſtor paruum habet caput. 111,b
& exiguos oculos. ibid.
auriculas rotundas habet. ibid.
narem anteriorem habet diffiſſam. 112,a
dentes habet ex flaua rufos, eoſque robuſtos. ibid b
poſteriores pedes membranis connexos habet. 113,b
caudam habet ſquamoſam. 114,a
pilos verò molles & inæquales. ibid.b
eoſque nitidiſſimos. 115,a
& è cinereo candidos. ibid.
eſt odoratus. 120,a
quâ aſtutiâ lignum ſibi comparet. 124,a
malignè eſt aſtutus. ibid.b
in fugâ ſibi genitalia mordicus euellit. ibid.
gregatim lignatum exit. 125,b
perpetuò eſt ferus. ibid.
eius caro in alimentum hominis cedit. 126,b
pellis etiam in veſtimentorum vſum venit. 127,a
Caſula S. Ildefonſi Oueti aſſeruatur, quam Mater Dei è cælo detulit. 393,a
arbitrantur aliqui eam eſſe veſtem in quâ Chriſtus Euchariſtiam inſtituit. ibid.
Catalonia ſalinis montanis abundat. 378,a
Catan, qualis piſcis. 249,b
Catena aurea à Perſiano Rege confecta, 700. pedibus longa, & carpi craſſitie. 140,a
S. Catharina de Vadaiâ, locus quidam ita dictus, vbi in monaſterio S. Auguſtini mirandi lapides reperiuntur. 390,b
S. Catharinæ corpus ab Angelis Alexandriâ in montem Sinaî delatum fuit. 500,a
Catinenſis fons in Hiſpaniâ, quidquid ei admouetur abſorbet. 409,a
Catizi, genus Pygmæorum in Tartariâ. 83,b
Catoblepa animal in Libyâ generatur. 91, b. 92.a
Cattinaro, quale piſcis genus. 254,a
Cauda animalis tlaquatzin infuſa, & vnius drachmæ menſurâ cum aquâ bis térve ſumpta, ipſo ægro eo die à cibo abſtinente, vrinæ meatus mirificè extergit. 157 a
vrinam euocat. ibid.
calculos extrahit. ibid.
venerem excitat. ibid.
lac generat. ibid.
fractis & colicis medetur. ibid.
trita & impoſita extrahit aculeos infixos. ibid.
ventrémque emollit. ibid.
Caudati homines quâ ratione in Angliâ naſcebantur. 424 b
Caudices ſunt perpetua pars plantarum. 118 b
Caulis in herbis & plantis quid dicatur. ibid.
Cauſtica vis quibus animalibus inſit. 3,b
Caxtlatlapan. vide, *Cacamotic tlanoquiloni.*
Caymanes. vide, *Crocodilus Indicus.*
Cazabe, panis ex radicibus iucæ confectus. 328,b
Caziques in Cumanâ in more habebant, vt minor natu patri in hereditate & principatu ſuccederet. 137,b
Cecoehitl herba Indica. 353,b
febres interpolatas ſedat. 354,a
lumbricos ventris necat. ibid.
bilem egregiè purgat. ibid.
menſium nimias fluxiones cohibet. ibid.
tumoribus præter naturam prodeſt. ibid.
tabeſcentes impinguat. ibid.
deſipientibus confert. ibid.

Cempoalxochitl planta à multitudine foliorum ſic appellata. 371,a
foliorum ſuccus bibitus, aut folia ipſa contuſa, & ex aquâ aut vino pota, ventriculum frigidum contemperant. ibid.
menſes, vrinam, ſudorem eliciunt. ibid.
flatus diſcutiunt. ibid.
venerem excitant. ibid.
cachexiam ab intemperie frigidâ curant. ibid.
obſtructiones aperiunt. ibid.
conuulſa laxant. ibid.
hydropem leuant. ibid.
ventrem procurant. ibid.
febribus medentur. ibid.
Cenalſil Arabibus dicitur dens elephanti. 193,b
Cencontlatollis auis iucundiùs canit quam luſcinia. 8,a. 234,a,b
Cendebæus vir à Machabæis caſus fuerit. 472,b
Cenotzqui auis Indica, qua antequam ningat clamat, & poſteà ſilet. 233,b
Centauri an olim fuerint. 76,b
aliquis viſus eſt in deſerto S. Antonio. ibid.
alius quis in Theſſaliâ natus dicitur. ibid.
alius item in Saunû Arabiæ ciuitate inuentus. 77,a
qui mortuus conditus Romam miſſus fuit. ibid.
Centzon todochti in teupan, locus in templo maximo Mexicano. 144,b
Centzonuitznahoac idola & dij apud Mexicanos. 143,b
Ceoan auis humanum ſermonem imitatur. 233,b
homines tranſeuntes quandoque irridet, quandoque inſectatur. ibid.
Ceos inſula inculta & ſterilis, Græcorum diligentiâ facta eſt fertiliſſima. 485,a
Cepha Maurus, primus inuentor balneorum Ledeſmæ. 408,b
Cephalus, abſtinentiæ ſymbolum. 6,b
Cepus animal in Æthiopiâ generatur. 91,b
Cercella, anates in lacu Lagemo. 426,b
mira earum indoles. ibid.
Cercopes in ſimias mutati dicuntur in fabulis. 52 b
Cercopitheci in Indiâ ſunt frequentiſſimi. 177,b
formâ, figurâ & magnitudine differunt. ibid.
ſunt meticuloſi. ibid.
omni aſtu ſunt induſtrij. ibid.
quomodo fluuios tranſmittant. ibid.
vno vulnerato, reliqui opem ferunt. 178,a
quomodo capiantur. ibid.
quomodo ſe aduerſus hoſtes arment. ibid.
ex illorum ſortè humanorum actuum imitatione orta fabula de Cynocephalis & Pygmæis. ibid.b
familiaritatem contrahunt cum barbaris. ibid.
pro argento cum illis ludunt, ad tabernas eunt, & ſymbolum ſoluunt. ibid.
Hauana quidam miro aſtu pecunias acquirebat vt tabernas adire poſſet. ibid.
alius pro vino miſſus, non priùs pretium dabat, quàm ſuam lagenam accepiſſet: qui & mulieres fucatas odio habebat. ibid.
alius tantæ erat roboris, vt aprum occideret. 179,a
alius quis alio aſtu mortem euadit. ibid.
eorum oſſa tuſa & hauſta, dolores ex Gallico morbo ſedant, euocato ſudore. ibid.
variæ illorum formæ deſcribuntur. ibid.
Vide & in *Simia.*
Cerebrum animantium ad lunæ vel incrementum vel decrementum minuitur vel augetur. 117,b
Cerebrum corroboratur radice herbæ aboapatli. 352,a
item folijs fructûs herbæ buyo buyo. 366,b
item ſuffitu arboris tecopalquahuitl. 369 a
item balſamo arboris hoitziloxitl. 369,b
Ceretic us tyrannus, homo flagitioſus, & Chriſtianorum perſecutor. 442,a
à S. Patritio per epiſtolam ad ſaniorem monetur. ibid.b
ab eodem in vulpem transformatur. ibid.
Cereus ſpinoſus, arbor Indica. 305,a
Cerigo. vide, *Chitrea.*
Cerne inſula duplo maiorem ceruum progignit quàm Europa. 214,b
Cerua venatores fugiens, apud Baſſanum Laudenſem Epiſcopum perfugium habuit. 202,b
alia apud S. Ægidium Abbatem. 203,a
Ceruæ cornibus carent. 110,b
Cerui dictamo ſagittas ſibi infixas euellunt. 8,a
in Africâ non naſcuntur. 92,b
ſunt admodum libidinoſi. 94,a
non concipiunt ante Arcturi ſidus. ibid.
quamdiu vterum ferant. ibid.
ſingulos pariunt. ibid.b
pariunt iuxta vias, & quare. ibid.
cornua ramoſa habent. 110,b
eaque ſolida. ibid.
atque etiam decidua. 111,a
bina ſimplicia & recta, vnde ſubulones dicuntur. ibid.
ijs tantùm ſunt aures ſciſſæ aut velut diuiſæ. ibid.b
roſtrum habent. 112,a
dentes habent vtrimque quatuor, & alios inſuper duos molares. ibid.b
ceruicem valdè toroſam. ibid.
mammas gerunt inter femina. ibid.
eaſque quaterna vbera habentes. 113,a
gracilia eis ſunt crura. ibid.
ſunt biſulci. ibid.b
caudâ carent. 114,a
& exiguum quod habent, venenatum eſſe dicitur. ibid.b
pilos molles habent. ibid.
aliquando albus inuentus eſt. 115,a
& nunc in Indijs Occidentalibus tales reperiuntur. ibid.
atque etiam in Tartariâ. ibid.b
eorum caro ſucci peſſimi. ibid.a
ſicca eſt, & ventrem ſtringit. ibid.b
cor habent proportione maximum. 117,b
ſi caſto ſaucientur, eorum oſſa nullum ſonum edunt. ibid.
eorum medulla eſt laudatiſſima. ibid.
felle carent. 118,a
curſu velociſſimo valent. 119,b
calido & ſicco ſunt temperamento. 120,a
quamdiu viuant. 123,a
ſerpentibus aduerſantur. 124,a
cum chamæleonte bellum gerunt. ibid.
pennæ rubræ aſpectu terrentur. 125 b
naturâ ſunt timidi. ibid.
manſueſieri facilè poſſunt. ibid.
femellæ dextrum cornu effodere dicuntur, quod ad multa vtile eſt. 126,a
eorum caro in hominum alimentum cedit. ibid.b

in Scythia cicuratis eis veluti equis inſident. 127,a
eis Mithridates Ponticus cuſtodiam ſui credebat. ibid.
in Nouâ Hiſpaniâ non vnum eorum eſt genus. 184,a
Macame ab Indis dicuntur ceruorum reges. ibid.
quidam, minores, ſi vulnerentur, admodum ferociunt. ibid.
in Duarhe, Xapidâ, & alijs prouincijs armenta eorum reperiebantur, vt apud nos boum. ibid.
Septemtrionales eos curribus & trahis iniungunt. ibid.b
in Occidente alicubi, ſi laſſi ſint, herbâ atochielt ſe curant. ibid.
in Virginiâ longiores caudas habent. ibid.
in Nouo Mexico habent caudas piloſas & prolixas. ibid.
in Moger loco canum ad capiendos alios ceruos adhibentur. ibid.
quando ſe lethaliter transfixos ſentiunt, atochietl tertiaeſu vires reſtaurant. 316,a
Ceruus quidam à Ptolemeo Philadelpho educatus, Græcè loquentes intelligebat. 39,a
Ceruix in herbis quid ſit. 130,a
Cetus quâ occaſione inter ſidera relatus. 2,b
Ceyx cum coniuge in alcyones mutati dicuntur in fabulis. 52,b
Chagangariqua arbor Indica. 353,a
maximi æſtimatur ab Indis, & prope domus illorum ſeritur. ibid.
febrium calores temperat. ibid.
dyſentericis auxiliatur. ibid.
tumores præter naturam diſpellit. ibid.
inlapijs commodiſſimè miſcetur. ibid.
dentium dolores à causâ calidâ ortos leuat. ibid.b
vrinam euocat. ibid.
croci apud nonnullos vicem ſubit. ibid.
pigmentum ex eâ conficitur, quomodo, & ad quid illud vtile. ibid.
Chalcintli yeue atatonal quacuilli, miniſter idolorum in templo maximo Mexicano, & eius munus. 149,b
Chalcides lacertorum genus in Cypro, Syriâ & Lybiâ generantur. 92,a
ter in anno pariunt. 94,b
Chaldæi primi litterarum repertores, cuius arboris folijs pro chartâ vſi fuerint. 327,a
Chamæleon eſt ouiparus. 94,b
oculos habet profundos & cauos. 111,b
quos & circumagitatos eſſe tradunt. ibid.
ſemper ore hiat. 112,a
ei dentium & gingiuarum loco os continuum ſupra infraque labra ambiens ſerratum. ibid.
mutat colorem ſubinde, redditque ſemper eum quem proximè attingit, præter rubrum & candidum. 115,b
carnem non habet niſi in capite & maxillis. 116 a
nullibi niſi in oculis, corde & quibuſdam venulis ſanguinem habet. 117,a
prægrandem pulmonem habet. 118,a
caret liene conſpicuo. ibid.b
tardum & pigrum inceſſum habet. 119,b
non alio quàm aëris alimento viuit. 121,a
ſecundùm alios veſcitur rore & muſcis. ibid.
totâ penè hieme dormit. 123,b
ſerpentibus, ceruis & accipitribus aduerſatur. 124,a
malignè aſtutus eſt. ibid.b
naturâ eſt timidus. 125,b
perpetuò eſt ſerus. ibid.
Channa piſces ſine coitu pariunt. 95,b
Chantico, dea Mexicenſium. 144 a
Chaos, è quo mundus formatus, quale fuerit. 55,b
quâ facie ſubſiderit. 56,b
Chapopotli vnde ad Noua Hiſpania littora veniat. 378,a
vili venditur pretio. ibid.
mulieres Mexicanæ eo vtuntur ad extergendos & dealbandos dentes. ibid.
Charapu, arboris genus in Indiâ. 368,b
puluere eius in flumen inſperſo, piſces torpeſcunt vt facilè capi poſſint. ibid.
fructus eius vicem ſmegmatis præbet lauandis veſtibus. ibid.
Charitas in Cuianorum ſuperſtitionibus adumbrata. 141,a
Charra inſignior Meſopotamiæ ciuitas. 499,a
in Hebræo Haran appellatur. ibid.
Chaſca dicitur Venus ab Ingis Indis. 139,b
Chermon mons. vide, *Hermon.*
Cherſoneſus aurea auri ferax inſula. 380,a
vnde Salomon aurum ſuum habuit. ibid.
Cheter Elion à Cabaliſtis cæli anima eſſe ſtatuitur. 19,a
Chianatiſli, potionis genus apud Mexicanos, & quomodo apud illos paretur. 324,a,b
Chiantlotzolatolli, aliud potionis genus apud eoſdem Mexicanos. ibid.b
Chiantzotzolli, herbæ genus in Indiâ. 356,b
ſemen eius ſumi ſolet matutino tempore, & poſtremo veſpere, aduerſus febres & dyſenterias. ibid.
ex eo & alijs permixtis fiunt pergrata quædam genera bellariorum & potionum. 357,a
Chicha, vinum ex maizio factum. 326,b
eo inebriantur barbari. ibid.
quomodo paretur. ibid.
renum, iecoris dolori, calculi & vrinæ retentioni prodeſt. ibid.
Chicic camotic herba Indica. 368,a
radix eius tuſa dyſenterias ſiſtit. ibid.
Chichimecapatli Indica herbula. 346,a
eius radix è liquore conuenienti ſumpta ſcrupuli vnius pondere, humores omnes per ſuperna & inferna euacuat, ſed maiori ex parte per inferna. ibid.
flatus diſcutit. ibid b
colicis doloribus optimè auxiliatur. ibid.
inde conficitur nobile quoddam pharmacum. ibid.
Chichioal memeya, herba Indica. 346,b
cortex eius purgat eos qui quartanâ vel tertianâ laborant tam feliciter, vt ægri ſtatim quandoque à purgatione curentur. ibid.
Chicomatatl, herba Indica. 354,a
aqua ſtillatitia florum eius inflammationibus oris narium & oculorum auxiliatur. ibid.
folia curant dyſenterias. ibid.
ſanguinis vomitiones tollunt. ibid.
Chicomecatl, dea Mexicenſium. 144,b
Chiconquiauitl pochtlan miniſter idolorum in templo maximo Mexicano, & quod ei munus. 149,a
Chicuatli auis Indica, noctuæ ſimilis. 234,b
Chicumecatl ytenpan, locus in templo maximo Mexicano. 144,a

Chil-

Chilcotztli, chilli herba ſpecies. 364,a
Chilillice, locus quidam in maximo templo Mexicano. 144,b
Chilli herba Indica. 347,a
eâ in acetarijs vtuntur Indi. ibid. b
eſt gingiber noſtrum. ibid.
Chilli planta Mexicana. 363,a
quotidiano apud Indos ſeruit vſui. ibid.
venereã ſtimulat. ibid. b
aluum emollit. ibid.
vrinam & menſes euocat. ibid.
ventriculum ex frigore imbecillum corroborat. ibid.
concoctionem iuuat. ibid.
appetitum mirè excitat. ibid.
pituitoſos humores purgat. ibid.
hecticis eſt opportunum remedium. ibid.
immodicè ſumptu, variorum morborum eſt cauſa. ibid.
Chilpatli herba Indica. 363,a
folia eius mirâ velocitate & efficaciâ corpus ab humoribus expurgant. ibid.
quartanis medentur. ibid.
dentium dolores ſedant. ibid.
lichenes palmarum curant. ibid.
ſcabiem ſanant. ibid.
vlceribus putridis & canceroſis opem ferunt. ibid.
lac eius verrucas exedit. ibid.
tumores præter naturam rumpit. ibid.
folia dyſenteriæ medentur. ibid.
articulorum item doloribus. ibid.
Chiltecpin, chilli herbæ ſpecies. 363,b
Chimaltizatl, ſpecies lapidis diaphani. 375,b
in tenuiſſimas laminas diuidebatur. ibid.
veteres eas feneſtris imponebant loco vitri. ibid.
Chinaadola quædam Indorum in inſulis Philippicis. 290,a
pyramidis artificioſa formam referunt. ibid.
formicæ albæ ijs ſunt incluſæ. ibid.
has chinas admodum formidant barbari. ibid.
mancipium quando apud barbaros emitur, huic pyramidis ante admonetur. ibid.
ſerui minas ſibi ſibe dictas valdè exhorreſcunt. ibid.
Chipaoacyztic, herba Indica. 354,b
ſuccus eius vel ſtillatitius liquor ſedat febrium ardores. ibid.
cor roborat. ibid.
venenatis potionibus promptiſſimè medetur. ibid.
ſcorpionum ictibus tutiſſimum eſt remedium. ibid.
renum ardorem extinguit. ibid.
faucium tumores deprimit. ibid.
pectoris dolores ſedat. ibid.
vrinæ acrimoniam obtundit. ibid.
appetitum excitat. ibid.
Chiragra. vide, *Articulorum dolores.*
Chiriguani, prouincia Charcas incolæ, piſcatores dexterrimi. 263,b
Chirurgi phlebotomiæ ſcientiam & vſum hippopotamo debent. 7,b
Chirurgica ſcientia in beſtijs etiam reperitur. 8,a
Chirquinchiu. vide, *Caſſacam.*
Chiurca Indica fera vbi præcipuè reperiatur. 156,b
quale ſit animal. ibid.
catulos in lucem editos, dum paruuli ſunt, cauitate quadam ventris includit & ſeruat. 157,a
arbores celerrimè ſcandit. ibid.
à venatoribus quæſitum, vt effugiat, mortuum ſe ſimulat. ibid.
cauda eius ad vrinæ meatus aperiendos mirè prodeſt. ibid.
calculum item eijcit. ibid.
venerem excitat. ibid.
lac generat. ibid.
fractis & colicis medetur. ibid.
aculeos infixos extrahit. ibid.
ventrem emollit. ibid.
parturientibus item prodeſt. ibid.
& tuſſientibus. ibid.
Chocollatl, potionis genus ex arboris cacaoatl ſemine confecta. 346,a
id admodum vtile eſt hecticâ febre conſumptis, tabidis atque extenuatis. ibid.
Chœrogryllus, cuius Moyſes meminit inter immunda animalia, quale animal ſit. 489,b
Chriſtiani peregrini cur in Iordane fluuio ſe & veſtimenta ſua abluant. 458,b
Chriſtophorus Gama ter Maurum regem in Æthiopiâ vicit. 385,b
à Rege illo captus, & Regis conſanguineum cum ſeptem alijs Magnatibus, in prælio vulneratis, ſanos reddere iuſſus, illos propinato veneno interemit. ibid.
fortiſſima eius conſtantia. ibid. 386,a
diris cruciatibus interficitur. 386,a
vbi eius vnum & maxilla eius ſepulta fuit, fons lacteus proſiliuit. ibid. b
miraculis claret. ibid.
Chriſtus à puellâ quadam in fideiuſſorem poſtulatur, iuuene quodam ei fidem maritalem pollicente. 392,b
iuuene fidem negante, ipſius crucifixi effigies teſtimonium dicit. ibid.
Chryſorrhoas fluuius ex monte Libano oritur. 482,a
Chryſoſtomus tres ſaltem cælos agnoſcit. 24,b. 25,a
Chuchau, arbor fœtida adſpectus. 300,a
filiorum eius ſuccus amarus emaculat veſtes. ibid.
vulnera infecta cancere & nimis inflammata ſanat. ibid.
vermiculos in plagis extinguit. ibid.
ſucco eodem, decocto cum radicibus, qui lauatur, laſſitudinem non ſentit. ibid.
aqua pluuia in folijs eius recepta, multos morbos pellit. ibid.
ex radicibus eius tuſis panes fiunt, quorum in abluendo capite vſus, cuius dolores ſedant. ibid.
maculas oris abſtergunt. ibid.
capillos nutriunt. ibid.
folia eadem triplex lini genus ad varios vſus præſtant. ibid.
innumeri penè ſunt vſus huius plantæ. ibid.
foliorum item ſuccus menſes ciet. ibid. b
aluum lenit. ibid.
vrinam euocat. ibid.
renes & veſicam emundat. ibid.
calculos frangit. ibid.
vrinæ meatus extergit. ibid.
eadem folia vulnera recentia mirè conglutinant. ibid.
aſſa, & loco affecto impoſita, paralyſim curant. ibid.
ſi ſuccus calens bibatur, dolores quoſcumque ſiſtit, etiam eos qui ſunt à Venerea lue. ibid.
Chucia. vide, *Chiurca.*

Cia-

Ciacalis quale animal. 180,b
Cicada æſtatem indicat. 3,a
Cicada fœmina muta eſſe dicitur. 120,b
& quare. ibid.
Cicada manibus S. Franciſci inſidens cantauit. 203,b
Cicatrices vulneribus obducuntur vſto cortice arboris abochoëtl. 306,a
Ciceres lapidei non procul à Bethlehem reperiuntur, & quâ ratione ibi oriantur. 467,a
Ciconia, ſymbolum pietatis erga parentes ſenes. 6,b
vulneri per pugnam accepto cunilam apponunt. 8,a
parentes ſuos ætate grandes nutriunt. 126,a
Cicuta herba in Tuſciâ aſinis ſoporem inducit. 122,a
Cihoapatli hemionitica, herba Mexicana. 325,b
decoctū eius ius parturientibus exhibetur, vt facilius enitantur. ibid.
folia trita, & pugilli menſurâ è liquore congruo exhibita, placant ventris tumorem. 326,a
hydropem curant. ibid.
vrinam & menſes euocant. ibid.
Cihopipilti, dea Mexicanorum. 145,a
Cinconi, auis minima è Mexico allata. 240,b
Cingulum ſacerdotale, quod B. Virgo deuoto Sacerdoti dedit, Tortoſæ aſſeruatur. 393,a
Cinis exuſta penna auis auræ pilos naſci vetat. 224 b
vulneribus etiam medetur. ibid.
Cinis erinaceorum vim abſtergendi habet. 3,b
Cinis plumarum auis Indicæ hoactzin intra corpus ſumptus, morbum Gallicum curat. 220,b
Cinnamomum verſus Orientem & Meridiem plantari vult. 105,b
Cintenpan; locus in templo maximo Mexicano, & quis eius vſus. 144,b
Cioacoatl idolum Mexicanorum. 143,a
Cioapatl herba humilis Indica. 359,b
ſuccus eius bibitus tuſſi confert. ibid.
puerperis mirum in modum opitulatur. ibid.
Cioa quacuilli iztaccioatl, miniſter idolorum in maximo templo Mexicano, & quæ illi eſſent curæ. 149,a
Cioquacuilli, miniſtra idolorum in maximo templo Mexicano, & quod illius munus. 148,b
Cioatlamacaz quis animal peregrinum. 175,a
cicuratum, eſt blandiſſimum. 176,a
interdum tamen feritatem oſtendit. ibid.
eſt furaciſſimum animal. ibid.b
Circicula cato humida eſt, & ventrem procurat. 116,b
Cirri in herbis differunt ab acetabulis. 119,b
Cirtius fluuius, aliàs Betis. 405.a
Citli, lepus apud Nouos Hiſpanos. 161,b
Citrea Indica, arbores ſat proceræ & altæ. 327,b
ſi capſis, ex eius ligno factis, condantur veſtes, ſeruantur à tineis. ibid.
panis in eiuſmodi capſis ſeruatus, ſuſſe fit amarior. ibid.
naues inde conſtructæ à vermibus non corroduntur. ibid.
Ciuatcutl, dea Mexicanorum. 145,a
Ciuettæ aures rotundas habent. 111,b
roſtrum habent. 112,a
ignitos & ſplendentes habent oculos. 115,b
noctu vident. ibid.
facilè manſuefieri poſſunt. 125,b
Clades Romanorum à Luſitanis inferenda per angues nigros ſignificata. 3,b
Clangor matutinus fulicæ præſagia temporis ſuggerit. ibid.
Claſſis Hiſpanica per monſtroſum alitem in Indijs prænuntiata fuit. ibid. 51,a
Clauigium, campus in Hiſpaniâ, vbi viſuntur monumenta victoriæ ope S. Iacobi obtentæ. 389,a
excisa ibi rupes effigiem S. Iacobi naturâ artifice oſtendunt. ibid.
Clemens Romanus tres ſolùm cælos agnouit. 25,a
Clementia tribuitur elephantis, leonibus, & canibus. 126,a
eius ſymbolum, Rex apum. 7,a
Cleopatra Regina balſameta Iudææ in Ægyptum tranſtulit. 463,a
Cleophas diſcipulus Domini ex caſtro Emaus ortus fuit. 466.b
Clibanum electum, gummi arborum thuriferarum montis Libani. 482,a
Climax, aſperi & prærupti montes. 464, b
eos Antoninus Imp. incidi iuſſit. ibid.
Clyſteris vſus per ibim auem monſtratus fuit. 7,b
Cnipes ex vlmi folijs producuntur. 32,b
Coacalco, locus maximi templi Mexicani, & cui vſui deſeruiret. 143,a
Coatlan, locus in maximo templo Mexicano ſit dictus. 145,b
Coatzontecomatl, herba Indica. 355,b
ſuccus radicis eius medetur oculis inflammatione laborantibus. ibid.
capitis dolores antiquos ſanat. ibid.
febres mitigat. ibid.
vrinæ ardorem temperat. ibid.
ventris dolores ſedat. ibid.
Coatzontecoxochitl herba Indica. 362,b
inde placentulæ fiebant temperando ventriculi calori. ibid.
Coca herba auro, argento & gemmis anteferrtur à Barbaris. 304,b
ſummâ diligentiâ ab iiſdem plantatur & colitur. ibid.
eius ſolo odore & ſucco, licet ieiuni, labores ſuos obeunt. ibid.
eius puluis ſtabilit oſſa confracta. ibid.
vulnera tumentia componit. ibid.
frigiditates pellit. ibid.
putrefacta mundat. ibid.
magna Indorum circa eam eſt ſuperſtitio. ibid.
nonnullis in locis ſolæ virgines illam poſſunt colligere. ibid.
folia ore geſtata, & hinc atque inde conuoluta, ſitim extinguunt. 305,a
nutriunt corpus. ibid.
famem ſedant vbi cibi copia non adeſt. ibid.
laſſitudinem in itineribus extinguunt. ibid.
catapotijs inde factis vtuntur Indi ad ſomnum conciliandum. ibid.
ad ebrietatem inducendam. ibid.
ad laborum & curarum obliuionem. ibid.
ea etiam Indis eſt pro nummo. ibid.
Cocatrix. vide, *Crocodilus Indicus.*
Cocci terreſtres in Occidentali Indiâ generantur. 373,a
quomodo è terrâ erumpant. ibid.
amethyſtos, topazios, & alios lapides eructat. ibid.
Coccus arbor Indica, qualis. 296,a

apud

apud varios varia nomina ſortitur. 297,a
ex eá naues fabricantur. ibid.
ex ramis eius Malabares adium tecta & nauium tabulata faciunt. ibid.
in duo genera diſtinguitur. ibid.
nux eius quando decerpatur. ibid.b
nux illa quò recentior, eò eius liquor ſuauior. ibid.
duplex ex nucibus exprimitur olei genus. ibid.
oleum illud prodeſt ad neruorum contractiones diſſoluendas. ibid.
nux illa duplici cortice tegitur, & quis vtriuſque vſus. 298,a
Cochitzizapotl arbor magna in Indiâ. 361,a
folia eius tuſa, & appoſita nutricum papillis, medentur diarrhœis infantulorum. ibid.
eius oſſa vſta, & in farinam redacta, opitulantur vlceribus putridis. ibid.
poma eius ingeſta ſomnum conciliant. ibid.
Cocho, genus pſittacorum. 225,b
Cocotzaztl, herba Indica. 337,b
dicitur amorem conciliare. ibid.
ſuccus radicis eius medetur tertianis febribus. ibid.
oculorum inflammationibus conducit. ibid.
ſomnum inducit. ibid.
cortex illius fluxibus ventris prodeſt. ibid.
Cococxihuitl herba, in arboris magnitudinem excreſcens. 370,a
ſurculi cortice nudati albugines & argemata illitu diſcutiunt. ibid.b
ſuccus flatus abſumit. ibid.
lichenas curat. ibid.
dolores à frigidâ cauſâ ortos curat. ibid.
folia medentur veteribus plagis. ibid.
tuſa & applicata verrucas corrodunt. ibid.
præcipuè præputij & pudendorum. ibid.
Cocolin, excrementum quoddam fœtens paludis Mexicana. 258,b
ab Indis nihilominùs comeditur. ibid.
Cocolmecatl qualis herba. 321,a
oculos ſanguinolentos breuì priſtinæ reſtituit mori, appoſito tantùm ſolo. ibid.
vlceribus oris medetur. ibid.
vlcera a Gallicâ lue ſanat. ibid.
puluis radicum carnem ſuperexcreſcentem abſumit, & decentem reſtituit. ibid.
vires auget & firmat, exhauſtaſque ſarcit. ibid.
moribundis mirè prodeſt. ibid.b
dentium, capitis, articulorum dolores admota eius folia quaſi per miraculum leniunt. ibid.
Venerem mirè excitant. ibid.
herba ipſa capiti impoſita ſomnum conciliat. ibid.
intra corpus ſumpta ex vino colica medetur. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
venenis aduerſatur. ibid.
concoctionem promouet. ibid.
febres tollit. ibid.
gingiuas firmat. ibid.
Cocotzin, auis Indica. 211,b
vnde nomen habeat. ibid.
caro eius mulieri zelotypa, ignorante ipsâ veſcenda data, morbo eius medetur. ibid.
Cocoztamal, frutex Indicus. 370,b
vrinam mirè euocat. ibid.
arenas & pituitoſa excrementa pellit. ibid.
vrinarios meatus obſtructos aperit. ibid.
carnem ibidem ſuperexcreſcentem reprimit. ibid.
Cœmeterium quoddam eſt in Vltoniâ Hiberniæ prouinciâ, quò nulla femina intrare poteſt. 427,a
Coënginus. vide, Keuuinus.
Cohobba, herba Indis inebrians. 332,a
ita inebriat, vt ſenſum omnem tollat. ibid.
Cobyne, arbor Americana. 310,a
eius è fructu barbari pocula faciunt. ibid.b
atque etiam eo ad ſuperſtitionem abutuntur. ibid.
Cola, fructus cuiuſdam palmæ Indica famem & appetitum excitat. 334,a
ſtomachum humoribus purgat. ibid.
Colapus in Syriâ naſcitur. 92,a
Coleniculitic, ſpecies coturnicum Indicarum in Nouâ Hiſpaniâ. 233,a
Colicis medetur cauda animalis tlaquatzin tuſa, & vnius drachmæ menſurâ cum aquâ bis terve ſumpta. 157,a
item ius decocti herbæ tlalatochietl. 316,b
item mecaxochitl herba. 320,a
item herba cocolmecatl ex vino intra corpus ſumpta. 321,b
item radices herbæ tzanencuguenì. 343,b
item herbula chichimecapatli. 346,b
item gummi ex arbore holli defluens. 348,a
item radices herbæ axixtlacotl. 350,b
item balſamum arboris hoitzilochitl. 369,b
item lapis ytzhayotcam, brachio appenſus. 374,b
Collis quidam exiguus, & non altus in inſulâ Monâ, è cuius vno latere quamuis quis maximè clamauerit, ab alterâ non auditur. 430,b
Collum nigerrimi equi ſurſque deque fricatum ſcintillat. 4,b
Colnochtli, ſpecies tunarum Indicarum. 311,a
Color vitiatus reſtituitur tragorigano Quauhnahuacenſi. 316,a
Celot qualis herba. 315,b
S. Columba benedictione ſuà ruſtici cuiuſdam vaccas numero auget. 448,b
fontem, dæmonum illuſione noxium, benedictione ſanat. 451,a
arborem quamdam, amara poma ferentem, benedictione ſuâ dulcia proferre facit. ibid.
puerum item deformem benedictione ſuâ in formoſum mutat. ibid.b
Columba, continentiæ coniugalis ſymbolum. 7,a
ſuperfluos humores guſtatâ helxine expurgant. 8,a
è manu Iudoci Regis Britanniæ filij, Dei inſignis famuli, eſcam acceperunt. 203,a
tot ſunt in Iucatâ inſulâ, vt ex proximis regionibus eò traijciatur ad earum capturam. 294,b
Columbanus Abbas vrſos in ſiluis ſibi obſequentes habuit. 202,a
Columna quatuor in monte Caluariæ perpetuò aquam ſtillantes, quaſi lugentes mortem Domini. 478,a
Colymbus, genus anatis, & qualis auis. 207,a
in eius corde gemmam reperiri, fabula eſt. ibid.b
Coma in herbis quid ſint. 129,b
Cometa, teſte Senecâ, ſupra lunam gignuntur & mouentur. 23,b
non ſunt animalia. 26,b
Conceptio D. Virginis ſine peccato originali, miraculo aſſeritur. 411,a
Conceptio procuratur per lapidem Bezar. 186,a
item herbâ tlatlanhcapatli. 350,a

Concha Veneria Panucenſis aures habet. 250,1,b
Concharum in Auſtrali mari Noua Hiſpania varia ſunt ſpecies. 256,a
Conchulis aiatochtli animalis vtuntur Indi in maleficijs, præcipuè ad explorandos & puniendos fures. 160,b
Conchylia quomodo naſcantur. 266,a
quomodo è mari extrahantur. ibid b
Concoctionem promouet herba cocolmecatl. 321,a
item puluis radicis herba curitzen. 338,a
item virentia folia herbæ yetl manibus oleo perunctis emollita, &c. 359,a
item oleum quod ex arbore xochiotcotzoquauitl ſtillat. 362,a
item herba chilli. 363,b
item folia fructûs herba buyo buyo. 366,b
Concoquendi vim habent œſypus & butyrum. 3,b
Condores Indiarum aues, fortè ſunt qui nobis dicuntur gryphes. 90,a
Confeſſio Sacramentalis nota erat in India Occidentali ante poſtremum Chriſtianorum aduentum. 74,a
Congiam India populi qualo idolum coluerint. 138,b
quam ſint ſtupidi. 168,a
quomodo domos ſuas ædificent. 333,b
Coniugalis amoris ſymbolum, alcyon. 7 a
continentia, columba. ibid.
Conſideratio animata ſubſtantia poſt Theologiam omnium ſcientiarum eſt præſtantiſſima. 1,b
à Regibus & ſacris Doctoribus fuit exculta. ibid.
à Deo eſt Adamo tradita. 2 a
eius ignoratio, generis noſtri fuit ruina. ibid.
qui Reges eam præcipuè excoluerint. ibid.
in omnibus ſcientijs eſt neceſſaria. ibid. b
Conſtantia ſymbolum, cozcacoanthlus auis. 7,a
Conſtantinus Prorex Luſitanus ſimia cuiuſdam dentem, à barbaris Indis ſuperſtitioſè & idololatricè cultum, publicè combuſſit. 180,a
Continentia coniugalis ſymbolum, columba. 7,a
Conuallis Mambre, locus vbi olim habitauit Abraham. 476,b
terebinthus ibi, ſub quâ Abraham Angelos hoſpitio excepit. ibid.
ibi ab Helenâ maximum ornatiſſimumque templum conſtructum. ibid.
frequentiſſima olim ad eum locum omnium nationum peregrinatio. ibid.
Conuulſa laxantur folijs plantæ cempoalxochuitl contuſa, & ex vino vel aquâ pota. 371,a
curantur radicibus herba tzahuenguen. 343, b.
vide, Paralyſis.
Conyza herba capras occidit. 122,a
Coonapan, locus templi maximi Mexicani. 144,b
Copeia arbor picem gignit, velut pinus. 327,a
eius folijs Chaldæi, primi litterarum repertores, loco charta vſi ſunt. ibid.
vtraque folij facies litteras ſuſcipit, vt charta. ibid.
minimè corrumpitur, nec, etiamſi madefiat, litteræ ex eo delentur. ibid.
Cor reficitur floribus arboris triſtis. 302,b
roboratur arbore nopalnochezili. 312,b
herbâ texaxapotla. 341,a
herbâ acuicbichuarirequa. 354 b
ſuffitu arboris tecopalquahuitl. 369,a
eius affectus à nimio ardore ſedat herba itlichipiuca. 353,a
ei languenti opitulatur herba acaxaxan. 353,b
Coradinus Rex a Balduino III. Ieroſolymorum Rege ſuperatur. 479,a
Core filius Eſau primus Trachonitidem regionem non inhabitauit. 480,a
Coriani Indi quo pacto eos qui ſcelera patrarunt, condemnauerant. 137,b
quale Regum illorum ſcutum eſſet. 138,a
Cormacus adoleſcens, Endæ Hiberniæ Principis filius, à patre ſuo S. Patritio inſtituendus traditur. 444,b
Cornix ex Coronide facta dicitur in fabulis. 52,b
quamdiu viuat. 123,a
Cornu S. Patritij à nemine impunè ſonari poteſt. 429,b
Cornua temolin deraſa, & in aquâ ſumpta, Venerem mirificè excitant. 290,b
Corona Chriſti, quâ in paſſione coronatus fuit, e quo ſpinarum genere compacta fuerit. 491,b. & ſeqq.
eius memoria in Indiâ Occidentali viguit ante poſtremum Chriſtianorum aduentum. 74,a
Coronicus ager talpas non fert. 92,b
Coronis in cornicem mutata dicitur in fabulis. 52,b
Corozain ciuitas à Iordane fluuio allambitur. 458,a
Corpora cæleſtia an mediamenter plantas & animalia perfectionem obtineant. 35,b
Corpora fulmine tacta fouent folia herba tonalxihuitl. 352,b
Corpus Peruanis dicebatur alpacamaſta. 138 b
reſurrecturum ab ijs credebatur. ibid.
Corpus S. Catharinæ ab Angelis Alexandriâ in montem Sinai delatum fuiſe. 500,a
Corpus humanum ſerpentes gignit. 278,a,b. & ſeqq.
extergitur & impinguatur frixis, expreſſoque ſucco comeſtis folijs arbuſcula yohualxochitl. 312,b
extergitur fermento quod ex maizio conficitur. 324,a
Cortex eſt perpetua pars plantarum. 128,b
quid dicatur in arboribus & fruticibus. 129,a
Cortex vſtus arboris ahoehoetl ambuſta ſanat. 306,a
deſquamatam item & exeſam cutem. ibid.
cum lithargyro & polline thuris vlcera curat. ibid.
cicatricem obducit. ibid.
eiuſdem cum atramento ſutorio, ſerpentia vlcera cohibet. ibid.
ſecundas ſuffitu trahit. ibid.
ventrem adſtringit. ibid.
vrinam euocat. ibid.
Cortex herba pinahuihuiztli ventris fluxionibus prodeſt. 337,b
Cortex arboris teilatia duarum drachmarum pondere redactus in puluerem, & ſumptus, aluum laxat. 341,a
ius decocti eius articulorum dolores ſoluit. ibid.
ſcabiem curat. ibid.
diarrhœas ſanat. ibid.
Cortex herbæ yetl moderatè, & quantum nucis pineæ nucleus capiat, ſumptus, morbo Gallico egregiè auxiliatur. 359,a
venenatis ſagittarum ictibus mirè obſiſtit. ibid.
articulares dolores ſiſtit. ibid.
tumores quoſcumque diſcutit. ibid.
flatus pellit. ibid.
Cortex ſtipitũ herba buyo buyo redactus in farinam, & in corpus ſumptus, atram bilem expurgat. 367,a
venenatas plagas curat. ibid.
paralyticis medetur. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
Coru qualis frutex. 314,b
dyſenteriæ prodeſt. ibid.
Corus machinas & ingenia excogitauerunt. 8,b

æſtate non bibunt. 121,b. 126,a
infeſti ſunt tauro & aſino. 124,a
Corui, qui ad corpus S. martyris Vincentij velut ad cadauer aduolitabant, ſtatim mortui. 388,b
alij eidem corpori velut cuſtodes adſtiterunt. ibid.
corpore eodem tranſlato, alij per mare ſupra nauem volitarunt. ibid.
alij in templo Vlyſſipone ad altare excubant. ibid.
alij in feſtiuitate S. Keivvini omni requie & cibo abſtinent. ibid.
alij in feſtiuitate S. Apollinaris circa Rauennam ſingulis annis velut ex condicto conueniunt. 389,a
Corui candidi alicubi in Indiâ reperiuntur. 214,b
duplo maiores progignit Cerne inſula quàm Europa. ibid.
Corui marini, ne piſcationem ſuâ rapacitate impedirent à P. Ioſepho Anchietâ iuſſi, obediunt. 204,a
Rex Sinarum multos ex illis alit pro piſcationibus. 224,a
quomodo piſces capiant. ibid.
Cornipeta, qualis auis. 208,a
Coruña Gallæciæ oppidum. 410,a
pharus ibi memorandi operis. ibid.
quâ ratione de illâ pharo dicatur eſſe ſpeculũ. ibid.
Coruus quidam Auguſto Imp. de victoriâ Actiacâ gratulans, ab eodem viginti nummûm millibus emitur. 39,b
alius quidam, quòd lac effudiſſet, à S. Keivvino maledicitur. 454,b
Coſtes ex lignis exoriuntur. 32,b
Coſtus arbor Indica. 315,a
Cotia qualia animalcula apud Braſilienſes. 161,b
Coturnicis cantus tempora diſtinguit. 2,b
an ex aere gignantur. 60,b
ex corrupto aere naſcuntur. 99,b
veneno pingueſcunt. 121,a
Coturnices Indicæ in Nouâ Hiſpaniâ variarum ſunt ſpecierum. 232,b. & ſeq.
Coturnix aquatica Mexicana deſcribitur. 214,b
Coyayahoal, vermis Indicus. 291,a
puluis eius dolores dentium ſanat. ibid.
Coyametl, aper Indicus, ſimilis eſt noſtro apro. 170,a
foramen in dorſo habet per quod reſpirat. ibid.b
quomodo capiatur. ibid.
tigridi planè aduerſatur. 171,a
ſi cicuretur, eſt placidus. ibid.
Coyba Indi mendacium capitale habebant. 138,a
Coyolcozque, ſpecies coturnicum Indicarum in Nouâ Hiſpaniâ. 233,a
Coyopollin quale animalculum. 158,a,b
Cozcacoauthlius auis conſtantiæ ſymbolum. 7,a
eſt regina auium quæ apud Mexicanos dicuntur auræ. 224,b
magnitudine aquilis par eſt. ibid.
omnes corporis illius partes deſcribuntur. ibid.
ventis obſiſtit. 225,a
Cozti qualis herba. 321,a
Coztiltecpatli, lapides lutei, ſunt corneris noſtri. 375,a
cordis affectionibus ſanandis magnopere inſeruiunt. ibid.
eam facultatem didicerunt Mexicani ab Hiſpanis. ibid.
Coztiexocotl qualis herba. 318,a
Crabrones ex cadauere equi naſcuntur. 97,a
Cranon Theſſaliæ vrbi duos tantùm coruos admittit. 92,b
Creta inſula nullum lethale animal tolerare dicitur. ibid.
Crocodilus in Ægypto naſcitur. ibid. a
quot diebus vterum ferat. 94,b
eſt ouiparus. ibid.
viſus ei in aquâ hebes, extra acutiſſimus. 111,b
lingua ei immobilis. 112,a
quia tota adhæret. ibid.
dentes exertos habet. ibid.
eoſque pectinatim coeuntes. ibid.
& validiſſimos. ibid.b
teſtes in lumbis annexos habet. 113,a
tardum & pigrum inceſſum habet. 119,b
vocem non edit. 120,b
potamogeton herba ei eſt contraria. 122,a
crocum timet, vnde aliqui inde eum dictum volunt. ibid.
totâ penè hieme dormit. 123,b
dies in terrâ, noctes in aquâ degit. ibid.
infeſtum habet ichneumonem. ibid.
item delphinos in Nilo, accipitres, &c. ibid.
malignè aſtutus eſt. 124,b
futuram Nili inundationem præſentit. 125,a
multi ſimul congregantur. ibid b
fugaciſſimum eſt animal, ſed audaciſſimum timido. ibid.
perpetuò eſt ferus. ibid.
illi cauda pro manu eſt, quia illâ arripit prædam, belluas & homines. 158,b
S. Heleno obtemperat. 202,a
Crocodilus Indicus immanis eſt beſtia. 270,a
in eius ventriculo reperti lapilli lithiaſi conferunt. ibid.
integrum hominem cum veſtibus deuorat. ibid.
in aquis facilè capitur. ibid.
oua ponit ad 28. anſerinorum magnitudine. ibidem a,b
glandula in faucibus eius reperta moſchum redolent. ibid.b
eaque febribus medentur. ibid.
genitalium eius adeps verum moſchum refert. ibid.
ventriculus eius ablutus, Sole exſiccatus, contuſus & ſumptus, lapides renum & veſicæ frangit. ibid.
quâ ratione interimatur. ibid.
Crocus Indicus qualis arbor. 315,a
Crocuta beſtia ex leænâ Æthiopicâ & hyænâ generatur. 91,a
Crucifixionis Chriſti memoria in Indiâ Occidentali viguit ante poſtremum Chriſtianorum aduentum. 74,a
S. Crucis ligni obiectu Patres Societatis horrendam tempeſtatem, diaboli aſtu excitatam, ſedant. 141,a,b
Crurium edomata tolluntur iure decocti herba tlaclancuya. 340,b
Crurum ſcabiei, tumoribus, inflammationibus & vulneribus medentur folia arboris ahoohoetl tuſa & illita. 306,a
eorum tumores diſcutiuntur, ſi iure decocti herba mexixquilitl illinatur. 317,a
tumores item præter naturam ea inſidentes ob malum habitum, curant folia herbæ tonalxihuitl. 352,b
Crux Chriſti è quo ligni genere compacta fuerit. 494,b. & ſeqq.
Crux aurea in Ouetenſi templo Alphonſo Caſto apparet. 392,b
à Rege religioſiſſimè aſſeruatur. ibid.

Crux Carabacenſis è cælo lapſa. 393,a
infernales poteſtates mire fugat. ibid
oppidum Carabacẽ à tempeſtatibus defendit ibid.
Crux lignea in templo Colcheta à barbaris incenſo præſeruatur miraculosè ab incendio. 446,a
Crux marmorea apud Indos Occidentales ante poſtremum Chriſtianorum aduentum in veneratione habita. 74,a
Crux ſanguinem ſudans, excitata contra Chriſtianos perſecutionis prognoſticum. 445,b
Crypta lactea qualis locus. 470,b
eius antri ſaxum daritie cretam non ſuperat, & facillimè abradi poteſt. ibid.
puerperis lac non habentibus prodeſſe dicitur. ibid.
Cryſtallinè lapides inuenti in corporibus humanis. 6,b
Cuamiaboatl, herba Indica. 347,a
ſi ſumatur ex aquâ duarum drachmarum menſurâ, omnes humores vacuat, pituitam præcipuè. ibid.
cachecticis medetur. ibid.
hydropem ſanat. ibid.
morbum Gallicum curat. ibid.
articulorum dolores tollit. ibid.
Cubeba, fructus arboris Indiæ Orientalis. 314,a
tuſa, & è vino pota, ventriculum calefaciunt. ibid.
venerem excitant. ibid.
flatus diſcutiunt. ibid.
vtero conferunt. ibid.
Cuchipeluti, vermis Indicus. 292,b
in puluerem redactus, & ex vino potus, venerem ſtimulat. ibid.
Cuchuchu radix Indiæ iucunda. 328,a
Cucuij alati in Hiſpaniolâ vermes. 287,b
quatuor partes veluti ſpeculares habent. ibid.
culices, incolis infeſtiſſimos, capiunt. ibid.
viatoribus nocturnis pro lumine inſeruiunt. 288,a
ad eorum lumina piſcari, ſcribere, legere licet. ibid.
Cuicalmiaboatl genus apum, cum noxio & venenato aculeo. 336,a
Cuiani ſuperſtitionibus ſuis Pudorem & Charitatem adumbrant. 141,a
quibus ritibus dæmonas colant. ibid.
Cuiculteic tecpatl, ſmaragdi obſcurioris genus. 374,b
Cuitlamiztli, animal Indicum, leoni aſſimile. 169,b
Cuitlaxcoyotl, vulpes Indica. 162,b
Culices è caprifico generantur. 32,b
vicum quemdam nimium infeſtantes, per S. Magnum pelluntur. 442,b
Culmi in herbis quid ſint. 129,a
Cultri apud Indos olim ex ytztli lapide conficiebantur. 373,b
Cumanenſes Indi quo pacto Medicis vterentur. 137,b
Cumcoatl, ſerpens noui orbis, in tenebris nocturnis ſplendens. 278,a
Cuniculi apud Hiſpanos & Baleares naſcuntur. 92,a
ſunt admodum libidinoſi. 94,a
genitalia auerſa habent. 113,a
eorum caro dulcis & ſuauis eſt. 116,a
ſunt odorati. 120,a
ruminant. 121,b
& noctu paſcuntur. ibid.
à potu menſes aliquot abſtinent. ibid.
naturâ ſunt timidiores. 125,b
ſemiferi ſunt, id eſt mediæ naturæ inter fera & manſueta. ibid.
eorum caro in alimentum hominis cedit. 126,b
eorum pelles in veſtimentorũ vſum veniunt. 127,a
in nouâ Hiſpaniâ nouem illorum ſunt ſpecies. 161,a
in Hiſpaniolâ quatuor. ibid.
Çura quomodo conficiatur. 297,a
Cureas planta, cuius fructus comeſtus choleram morbum excitat. 315,a
Curcuma qualis arbor. 315,a
Curies, ſpecies cuniculorum in Hiſpaniolâ. 161,b
Curioſitas humana, inutiliter occupata, vitã perdit. 1,a
Curitzen, herba Indica. 338,a
puluis eius radicis, ex aquâ, vino, bugloſſo, aut meliſſobotis ſucco ſumptus ſex obolorum pondere, iliacos dolores ſanat. ibid.
ventriculum calefacit. ibid.
concoctionem iuuat. ibid.
viſcerum temperiem frigidam tollit. ibid.
obſtructiones aperit. ibid.
menſtrua & vrinam promouet. ibid.
vtero confert. ibid.
venenatis potionibus aduerſatur. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
vires reſtaurat. ibid.
ius decocti eius idem omnino præſtat. ibid.
radix eius addito çaçanaca, a quis ponderibus drachmæ vnius, humores craſſos & lentos vacuat. ibid.b
Curſu qui excelluerint. 37,b
Cuti, ſerpens Indicus. 276,b
Cutis deſquamata & exeſa curatur vſto cortice arboris ahoehoetl. 306,a
Cuzco ciuitas à quibus fundata. 138,a
maximus ibi virginitatis cultus. ibid.b
multa ibi virgines in Solis templo clauſæ cuſtodiebantur. ibid.
quæ ibi pœna in delinquentes virgines ſtatuta. ibid.
puellam qui comprimit, quâ pœnâ ibi puniatur. ibid.
Cyanus Monaſtices ſymbolum. 7,a
Cygnus ex Neptuni ſobole factus eſſe dicitur in fabulis. 52,b
Cygnus cucullatus, qualis auis. 232,a
Cymæ in herbis quid ſint. 130,a
Cynocephali homines an vmquam fuerint. 82,a
illorum hiſtorias varij narrant. ibid.&ſeqq.
Cynocephali latratu & perfuſione lotij horas diſterminant. 2,b
lunâ decreſcente, eis viſus decreſcit. 3,a
muſicam diſcunt, tibias item inflare, & citharam pulſare. 8,a
roſtrati ſunt. 112,a
Indicum ſermonem intelligunt. 124,b
Lunæ eclipſim præſentiunt. 125,a
Solis & Lunæ coniunctiones agnoſcunt, & tunc mirè afficiuntur. ibid.
Cyprini quinquies aut ſexies in anno pariunt. 94,b
quandoque è limo oriuntur. 99,a
Cyrenis Ægypti Rex moriens Senatum populumque Romanum heredem reliquit. 31,b

D.

DAbuh, animal Libycum, lupo ſimile. 181,a
pedes & manus habet hominis ſimiles. ibid.
cadauera mortuorum exhumat & deuorat. ibid.
mira eſt ſtoliditatis. ibid.
Muſicâ capitur. ibid.
ligari ſe patitur. ibid.
Dagamim prouincia vaſtata fuit vento vehementiſſimo. 384,a

Dæmon ſæpè Indis locutus fuit ſpecie tigridis. 166,b
à Piachibus melodijs aduocatur. 138,b
Damæ cornua rugoſa habent. 110,b
eaque antrorſum adunca. 111,a
ſanguis eis dilutior. 117,a
naturâ ſunt timidæ. 125,b
Damaſceni agri terra rufa à Sarracenis carè venditur. 465,b
eam qui geſtet, immunem ab omni incommodo eſſe dicunt. ibid.
eâ porrò ad varias ſuperſtitiones abutuntur. ibid.
Damaſcus ciuitas ab Hus filio Aram, Noë nepote, ædificata. 480,a
Danorum Reges vrſum progenitorem habent. 76,b
Danta animal Indicum eſt peculiaris generis. 187,a
eius deſcriptio. ibid.
ab eo phlebotomiæ vſum homines ſunt edocti. ibid.
Dantes quale animal, eiuſque deſcriptio. 168,b
pelles eius vtiliſſimæ. ibid.
ferociſſimum eſt animal. ibid.
Danubius fluuius Germaniæ aurifer. 381,a
Darius Rex ſepulchrum Beli aperiri iubet, & quid ibi repererit. 398,b
Daroca Hiſpaniæ ciuitas. 388,b
varijs miraculis ibi factis illuſtris eſt. ibid.
Dauid ex quo torrente lapides ſibi elegerit. 472,b
eius ſepulchrũ maximis diuitijs exornatum. 478,b
ignis inde egreſſus ſpoliatores occidit. ibid.
eſt inacceſſibile. ibid.
Decoctum foliorum arboris mulli ſcabioſos curat. 295,a
Defluxiones ex capite, mundi minoris ſunt pluuia. 4,a
vnde oriantur ex ſententiâ Auicennæ. ibid.
Deicolus Abbas apro à venatoribus acto perfugium præbuit. 202,b
Deliquium animi ſoluit herba acaxaxan. 333,b
Delphinus quâ occaſione inter ſidera relatus. 2,b
laſciuiens, præſagia temporis ſuggerit. 3,a
cur poſt tempeſtatem in mare iudat. 49,a
ex Tyrrhenis nautis factus dicitur in fabulis. 32,b
catulos ſuos recentes & teneros, aliquâ ex cauſâ conſternatos, ore excipit & condit. 157,b
Delphini Nilotici crocodilis aduerſantur. 123,b
Delubrum Solis in Aulâ Ingarum vndique auri tabulatione opertum micabat. 140,a
Democratiæ ſymbolum formica. 7,a
Democritus Muſicam philomelæ aui acceptum ferri debere aſſerit. 8,a
Demoſtratus quid de piſce lunâ dixerit. 5,a
piſcatione delectabatur. 9,a
Dendrachates gemma arborum ac ſtirpium imagines in ſe belliſſime delineat is haber. 34,b
Dens alicuius ſimiæ à Rege Zeilan pro magnâ re ſacrâ aſſeruabatur. 180,a
ille in prædam cedit Conſtantino Proregi Luſitano. ibid.
à Rege Pegu oblatis magnis theſauris repetitur. ibid.
à Prorege publicè comburitur. ibid.
Dens vnius apri ex inſulâ Madagaſcar appendit quatuordecim libras. 239,a
Dens aureus innatus ſuit puero Sileſio. 6,b
Dentes dealbantur herbâ chapopotli. 378,a
commodè purgantur & exterguntur barbis luporum marinorum. 247,a
item feſtucis ex ramis mulli arboris. 295,a
item arbore nopalnocheztli. 312,b
item herba chapopotli. 378,a
carnem exhauſtam circa eorumdem radices inſtaurant folia fructûs herba buyo buyo. 366,b
eos corroborat gummi quod ex olcacatzan alterâ ſtillat, ore latum & manſum. 321,b
item herba tlatlanhcapatli. 349,b
item ius decocti ſpicarũ herbæ quimichpotli. ibid.
item ius decocta herba cacaltzin. 350,a
item nucleus, fructus, gummi & vinum arboris molle. 362,a
item folia fructûs herba buyo buyo. 366,b
item tlalxocotl ſeu alumen Indicum. 376,b
eorum dolor curatur, ſi pene animalis atoe expurgentur. 162,a
item, ſi marinorum luporum dentibus calentibus contingantur. 247,a
item puluere vermiculi coyayahoal. 291,a
item folijs arboris aboehoetl tuſis & illitis. 306,a
item herbâ pelonchilli. 317,b
item ſucco foliorum herbæ mecaxochitl ſubaſſæ illitus. 320,a
item admotis herbæ cotolmecatl folijs. 322,b
à cauſâ calidâ orti, arbore achiotl. 333,a
item concalefactis folijs herba yetl, &c. 339,a
item folijs herbæ chilpatli. 363,a
item folijs fructûs herba buyo buyo. 366,b
item vermiculis, gummi tecopalli innaſcentibus, ſi tuſi, ex oleo amygdalorum dulcium maxillis illinantur. 379,b
pituitam eos erodere ſolitam arcent folia fructûs herba buyo buyo. 366,b
Dentes maxillares apud Tetzcocanos & Tollucenſes reperti quinque vncias lati, decem longi. 37,b
Dentium tria ſunt genera, ſerrati, continui, & exerti. 112,a
Deſipientes ad mentem reducuntur, capitibus eorum impoſitâ herbâ acaxilotic. 354,a
Deus, primum eius Philoſophiæ, quo in conſideratione animatæ ſubſtantiæ conſiſtit, Doctor & magiſter. 2,a
quòd ſit, ex animalibus demonſtratur. 11,a
eius mira circa animalia prouidentia. 13,b
item circa homines per animalia. 14,a
S. Iob maieſtatem ſuam ex animalium proprietatibus indicat. 13,a
etſi rebus inſit, tamen ea non animat diuinitate ſuâ. 18,b
quòd vnus ſit, & trinus, à Lambis Tiberenſium Sacerdotibus agnoſcitur. 140,b
Diabolus iactat, ſuos cultores caſtiores & pudiciores eſſe Chriſtianis. 141,a
Diætetica medicina ſcientia à lupis & leonibus obſeruatur. 8,a
Diarrhæa ſanatur iure decocti corticis arboris tetlatia. 341,a
item herbâ tlaquequetzal. ibid.b
item gummi ex arbore holli defluente. 348,a
item folijs herba tonalxihuitl. 352,b
infantulorum, curantur folijs arboris cochiztzapotl tuſis, & papillis nutricum applicatis. 361,a
item nucleis pomorum arboris anona. ibid.
Diaſtroma curatur ſucco expreſſo ex ſemaſſi maguey lutei folijs. 301,a
Dibon fons in Iordanem influit. 458,b
Diceros auis iuſtitiæ ſymbolum. 6,b
Dictamnus à ceruis vulneratis comeditur ad ſagittas euellendas. 8,a

Dictyes

Dictyes beſtia in Africâ generatur. 91,b

Didacus de Lepe Regis Hiſpaniæ nomen inſcripſit arbori, quam ſedecim viri extenſis brachijs complecti non poterant. 333,a

Diei incrementum vel decrementum imitatur alurus oculis ſuis. 2,b

Dierum ſeſtorum religioſitas magno miraculo circa Fontem hortorum, de quo in Canticis, docetur. 464,a

Diogenes mentem animalibus tribuebat. 38,b

Diſceptatio circa Paſcha miraculo dirimitur. 396,a

Diſciplina brutis non ineſt. 45,b

Diuinitatis tria lineamenta, ſumma potentia, ſumma ſapientia, ſumma bonitas, & quid quodque indicet. 15,a

Dolores articulorum vniuerſi corporis tollit, & motum impeditum reſtituit ſuccus foliorum maguey ſerus expreſſus, & bibitus decem vnciarum menſurâ. 301,b. vide, *Articulorum dolores.*

Dolores capitis ſedantur, ſi abluatur panibus illis, qui ex radicibus tuſis arboris maguey fiunt. 300,a

Dolores ex frigore orti ſanantur reſinâ arboris abochetl. 306,a

mirè allenantur herbâ mexixquilitl. 317,a

ſedantur herbâ ololiuhqui. 337,a

item virentibus folijs herba yetl manibus oleo perunctis emollitis, &c. 359,a

item balſamo arboris hoitzilochitl. 369,b

item ſucco herba cacoxihuitl. 370,b

Dolores è frigore vel lue Indicâ orti tolluntur folijs herba tlatlancuya. 340,b

Dolores cuiuſuis particulæ humani corporis curantur lancinatione oſſis ex aue hoactzin. 220,b

item ſi admoti fuerint axocuillin. 289,b

item ſi ſuccus foliorum arboris maguey calens bibatur. 300,b

Doloribus renum vtilis eſt herba mimoſa. 303,a

Doloſi per rhamnum adumbrantur. 494,a

Dopo ſerpens admodum lethifer. 274,a

alexiterium eius pangagnaſen. ibid.

Dorcades cornua decidua & renaſcentia habent. 111,a

eaque lata. ibid.

Duriones, arbor magna in Indiâ. 347,b

Draco bipes in regno Congi reperitur. 282,a

à Gentilibus pro deo habetur. ibid.

Dracones ab elephante timentur. 124,a

carnem eorum comedunt Æthiopes. 397,a

eorum ex lumbis plantæ naſcuntur. 5,b

Dragonera qualis inſula. 402,b

Duarhe, noui orbis prouincia, in quâ ceruorum armenta, vt apud nos boum, viſuntur. 184,a

Duraba, fluuius aurifer in Indiâ Occidentali. 380,b

Durius, maximus Hiſpaniæ fluuius. 405,b

olim ob auriferas arenas celebris. 406,a

hodie propter accolarum inertiam admodum rarò aurum in eo reperitur. ibid.

Dutroa herba paſſim in campeſtribus Indiarum prouenit. 303,b

eius flos quouis liquore vel cibo ſumptus, hominem ſenſibus omnino priuat. ibid.

eâ Indicæ & Luſitanæ feminæ vtuntur ad dementandos maritos. ibid.

Dunenaldus Rex Limericenſis in Hiberniâ monſtroſam mulierem habebat. 438,a

Dyſenteria curatur puluere aculeorum animalis hoitzlaquatzin drachma vnius pondere ſumpto. 154,b

item corticibus radicum exſiccatorum fruticis coris. 314,b

item fructu arboris cuiuſdam in Bengalâ & alijs Indiæ mediterraneis locis prouenientis. 315,a

item vino ex palmis Indicis confecto. 334,a

item iure decocti corticis capolin arboris. ibid.

item gummi ex arbore holli defluens. 348,a

item iure decocti corticis arboris holli. ibid.

item herbâ tlatlauhcapatli. 349,b

item herbâ cacaltzin. 350,a

item radice herba aboatan. 352,a

item arbore achiotl. 353,a

item herbâ acaxaxan. ibid.b

item folijs herba chicomatatl. 354,a

item ſemine herba chiantzotzolli, ſumptum matutino tempore, & poſtremo veſpere. 356,b

item herbâ mohuitli. 357,b

item radice arboris tzacutli. 362,b

item folijs herba chilpatli. 363,a

item radice tritâ herba chichiccamotic. 368,a

item ramentis lapidis eztetl ſumptis. 379,a

E.

EBal. vide, *Hebal.*

Ebrietas inducitur vſu catapotiorum è cocâ herbâ factis. 305,a

Ebuſus inſula, maiori Balearium ſubdita. 402,b

in eâ ciuitas eiuſdem nominis. ibid. 403,a

interfluente tantùm freto ab Ophiusâ ſeparatur. 402,b

caret animalibus noxijs aut venenatis. ibid.

vites, lanam, palmas profert. ibid.

olim etiam ſaccharum in eâ prouênit. ibid.

vrbs, quæ in eâ, firma olim fuit & valida. 403,a

à Dianio quantum diſtet. ibid.

hodie inſula illa Iuiza appellatur. ibid.

ſale totam Hiſpaniam paſcit. ibid.

Ecototl qualis ſerpens. 274,a

Eccleſia in maiori inſulâ lacus Momonij, quam nullum feminei ſexus animal intrare poteſt. 425,a

Echinus affixus temporis præſagia ſuggerit. 3,a

ad annum vſque ſine cibo durare poteſt. 121,b

maximè à lupo timetur. 123,b

quâ aſtutiâ prædam venetur. 124,b

Echinus in herbis quid ſit. 130,a

Edeſſa ciuitas Meſopotamiæ inſignior. 499,a

hodie Raſo dicitur. ibid.

ibi regnauit Abagarus, ad quem Chriſtus epiſtolam miſit. ibid.

Eglo beſtia triceps Babylonem deſertã incolens. 244,b

Eiulator quale animal. 188,b

Elaxcalatolli, ſorbitionis genus apud Mexicanos, & quomodo paretur. 324,b

Electrum purum in Occidente inuentum fuit. 375,a

Elementa non ſunt animalia. 18,b

duo ſaltem cur à Möyſe in hiſtoriâ creationis mundi relata. 56,a

Elephantes, religionis ſymbolum. 6,b

item ſtudioſitatis. 7,a

item caſtitatis. ibid.

item pœnitentiæ. ibid.

& obſeruantiæ. ibid.

Chirurgicen callent. 8 a

litteras pingunt, linguas frequenter intelligunt, aliquando etiam loquuntur, naturâ, non induſtriâ humanâ. ibid.

per funes inambulant. ibid. b. 10,a

ratione ſint præditi. 39,a,b.& ſeqq.
apud Malabares ſermone inter ſe communicant. ibid.b
eos ratione præditos eſſe, probant quidam ex calliditate. ibid a
ex ſermone & ſermonis intellectu, ibid.
ex ludo & iocis. 40,b
ex furore. 41,a
ex virtutibus. ibid.
ex vitijs. 42,b
ex diſcretione. ibid.
ex varijs actionibus. 43,a
in Aſiâ & Africâ generantur, 92,a
auerſo modo coëunt. 93,a
femina in coitu ſedet. ibid.
occultè coëunt. ibid.
tam mas quàm femina quoto ætatis anno coire incipiant. ibid.b
rarò quoque coëunt. ibid.
quando coeant. ibid.
quando pariant. 95,a
quamdiu vterum ferant. 94,a
ſingulos pariunt. ibid.b
dum parturiunt, aquas intrant, & quare. ibid.
illorum dentes multi inter cornua numerant. 110,b
capita magna habent. 111,b
oculos tamen minores quàm pro tanto corpore. ibid.
& aures item minores. 112,a
proboſcidem habent. ibid.
& linguam perexiguam. ibid.
dentes exertos habent. ibid.
eoſque validiſſimos. ibid.b
numero verò, præter eos qui eminent, quatuor. ibid.
ſtatim cùm nati ſunt eos habent. ibid.
mammas inter armos habent. ibid.
teſtes in lumbis annexos habent. 113,a
genitalia auerſa habent. ibid.
crura priora poſterioribus ſunt longiora. ibid.
genitale eis admodum paruum. ibid.b
multifidi ſunt, & pedes digitis vtrimque quinis diſcretos habent. ibid.
pilos duriores habent. 114,b
in Indiâ ſunt nigri & murini coloris, in Æthiopiâ albi. 115,b
duplex cor qui habeant, inuenti ſunt. 117,b
eis cor quadruplo maius eſt bubulo. 118,a
eis iecur eſſe ſine felle quidam putant. ibid.
quatuor ventres habent. ibid.b
Indici maiores ſunt Afris. 119,a
poplites intus flectunt contrà quàm alia animalia. ibid.b
frigido & ſicco ſunt temperamento. 120,a
vino ſumpto, ad pugnam animoſiores redduntur. 121,b
promuſcide loco manus vtuntur. ibid.
aquam turbulentam ſuauius bibunt. ibid.
ſecundùm quoſdam ducentis, ſecundùm quoſdam trecentis annis viuunt. 123 a
erecto corpore ſomnum capiunt. ibid.b
hircum, porcum, mures & dracones timent. 124,a
ad omnia ſunt dociles. ibid.b
genibus ſummiſſis, aliquando Regibus ſupplices fuerunt. ibid.
quo ſtratagemate in foſſis & foueis capti ſe expediant. ibid.
cùm fugiunt aut pugnant, feſſos in medium agmen recipiunt. ibid.
fluuios tranſeuntes quo ſtratagemate vtantur. 129,a
quo item vt foſſas tranſiliant, ibid.
candidâ veſte efferantur. ibid.b
ignem formidant. ibid.
naturâ ſunt timidi. ibid.
manſueſieri faciliè poſſunt. ibid.
parentes ſuos ætate grandes nutriunt. 126,a
iuſtitia, liberalitas & clementia eis tribuuntur. ibid.
homines amant. ibid.
eos mulierum formâ captos eſſe conſtat. ibid.
cadauera ſui generis ſepeliunt. ibid.
varia hominum munia obeunt. ibid.
ex tantâ eorũ mole nihil eſt eſculentum præter promuſcidem, labra, cornuum medullam, & renes. ibid.b
apud Indos ſunt minores apti ad arandum. 127,a
in militiâ vſum habent. ibid.
in nouo orbe nulli ſunt. 191,a
Zeilan inſula nobiliores alit. ibid.b. 192,a
ſi aliunde quidam aducbantur, ij hos non niſi cum veneratiâ quadam & honoris dilatione accedunt. 191,b
Zeilani, ſi ſe ad ſeruitia Principum in extranea regna mitti ſuſpicentur, nauim ingredi nolunt. ibid.
ſi iureiurando eos patriæ reſtituendos quis affirmauerit, tunc primùm obediunt. ibid.
armatos milites libentiùs quàm alias ſarcinas portant. ibid.
itinerando feſſi proboſcidi velut baculo innituntur. ibid.
ſtibus quietè & impauidè adſueſcunt. ibid. 193,b
propter nigrum murium conuolutâ proboſcide dormiunt. 191,b
in Libyâ & Indiâ albi inueniuntur. ibid. 193,b
albi à Peguanis velut ſacroſancti adorantur. 191,b
falces ſuis promuſcidibus alligatas gubernant in omne latus, magnâ hoſtium ſuorum clade. ibid.
quidam albus in Pegu ſunt eodem quo Rex honore cultus. ibid.
femellam conſpicati, à nemine ſe regi patiuntur. ibid.
eum, qui eos Veneri operam dantes conſpexerit, omnimodo interficere contendunt. ibid.
mira de eorum ingenijs ex Garziâ Ortâ. 192,a. & ſeqq.
poſt Zeilanos præſtantiſſimi ſunt Siani. 193,a
Rex Pegu quomodo illos venetur. ibid.
oſſa eorum in medicinâ nullum vſum habent. ibid. b
quomodo apud varias nationes appellentur. ibid.
dentes eorum in commercijs valdè æſtimantur. ibid.
de iiſdem narratio Edoardi Lopez. 194,a
de iiſdem narratio Cadamuſti. 195,b
item alia Ioannis Hugonis. 196,b
eorum vſus maximus in bellis. 199,a
quomodo capiantur. ibid.b. & ſeqq.
fidelitas cuiuſdam erga Regem ſuum. 200 a,b
Eleutherius fluuius teſtudinibus abundat. 475,b
ex monte Libano oritur. 482,a
Elias fluuium Iordanem ſiccis pedibus tranſit. 458,b

S.Eli.

Digitized by Google

S. Eligius Nouiomenſis Epiſcopus arborem exareſcere facit. 452,a
Eliſeus fluuium Iordanem ſiccis pedibus tranſijt. 458,b
Elizta&chtli, ſpeties cuniculorum in Nouâ Hiſpaniâ. 161,a
Eloquentia Ariſtoclis pueri per apes Platonicas indicata. 3,b
Eloxochitl herba Indica. 354,a
  febres interpolatas ſedat. ibid.
  lumbricos ventris necat. ibid.
  bilem egregie purgat. ibid.
  menſium nimias fluxiones cohibet. ibid.
  tumoribus præter naturam prodeſt. ibid.
  tabeſcentes impinguat. ibid.
  deſipientibus confert. ibid.
Emblons, piſcium genus in prouinciâ Lugdunenſi, auro veſci creduntur. 67,a
Emeu, auis Indica in inſulâ Bandâ, quæ eſt vna ex Moluccis. 218,a
  eam deſcribit Cluſius. ibid.
  etiam in Taprobanâ reperitur. 219,b
Emolliendi vim habent adipes & medulla. 3,b
Emmaus. vide Ammaus.
Empalanga quale animal. 168,b
  facilè cicurari poteſt. ibid.
Empedecles plantas animalia eſſe, & intellectu præditas eſſe aſſeruit. 18,b
Empyreum cælum primum omnium in mundi ortu creatum. 55,a
Encauſtum atramenti genus ex purpurâ confica ſolitum. 487,b
  eo ſoli Imperatores in ſcribendo vtebantur. ibid.
  quomodo pararetur. 488,a
Encubertado, cataphractum Indiarum animal. 159,a
  vnâ nocte leuca ſpatium excauat. ibid.
  eius deſcriptio. ibid.
  quomodò formicas capiat. ibid.
  quo aſtu in fugâ ſe tueatur. ibid.
  cruſta eius trita, & drachmæ vnius pondere intrò ſumpta, euocato ſudore, magnopere confert ad curandum morbum Gallicum. ibid.
  quot eius ſpecies. ibid.a,b
  cum viperis ſocietatem habet. ibid.b
  oſſiculum caudæ in tenuiſſimum puluerem redactum, indeque confectâ pilulâ magnitudine capitis aticula, & auri inditâ, dolorem eius ſedat, & tinnitum etiam cum aliquâ ſurditate coniunctum curat. 160,a
  terrum quo aſtu capiat. ibid.b
  conchulis eius vtuntur Indi in maleficijs, præcipuè ad explorandos & puniendos fures. ibid.
Enda Hibernus prædicationi S. Patritij ſe opponit. 444.a
  pœnitet, & veniam impetrat. ibid.b
Engaddi, locus frequens palmis & balſamis. 463,a
  vbi ſitus. ibid.
  vinea eius, de quibus in Canticis, ſunt balſameta. ibid.
  balſameta illa inde à Cleopatrâ ſunt in Ægyptum tranſlata. ibid.
  nonnulli ſaltem ramuſculi ibi ſuperſunt. ibid.
  fuit vna ex præcipuis Iudææ vrbibus. ibid.b
Enlanda, arbor Indiæ Orientalis. 313,b
Enotocitæ Indiæ hominum genus, quibus adeò prolixæ aures ſunt, vt ad terram dependeant, & ſex homines ſub vnâ condi poſſint. 132,b
Enſes apud Indos olim ex yztli lapide conficiebantur. 373,b
Enterocela ſanatur radicibus arboris tuna. 311,b
  item applicatione axocuilliu. 289,b
Epcoaqua cuillitepiton miniſter idolorum in templo maximo Mexicano, & eius munus. 149,a
Epilepſia in corpore humano, eſt fulgur in meteoris. 4,b
  curatur, ſi bibatur ſtercus cameli cum medicinis. 127,b
  item per lapidem Bezar. 186,a
  item ſi bini vermes tunæ tuſi, & ex aquâ reſoluti, intra corpus ſumantur. 292,a
  item ſuffitu foliorum herbæ tlatlancuya. 340,b
Epiphanius Valentinianorum errorem, ſæcula eſſe animalia dicentium, refutauit. 18,a
Epiſcopatus Toletanus venenatis animalibus caret. 451,a
Epocaquacniltzin, carimoniarum magiſter in templo maximo Mexicano. 148 b
Equa leporem pariens, fugam Xerxis præmonſtrauit. 3,b
Equa quædam peperit mulam grauidam aliâ mulâ. 86,b
Equæ præ cæteris ſunt libidinoſæ. 94,a
  ab aſino citiùs implentur quam ab equo. ibid.
  quamdiu vterum ferant. 94 a
  ſingulos pariunt. ibid.b
  in regno Var deformes & nullius vſus fœtus edunt. ibid.
  ſtantes pariunt. 95,a
Equæ Vlyſſiponenſis ſoli è vento concipere dicuntur. 410,a
  in Græciâ quoque tales eſſe affirmatur. ibid.
Equus olim quidam ex tauro & equâ generatus fuit. 91,a
  alius Franciſco Galliarum Regi fuit, ex ceruo & equâ natus. ibid.
Equus Tiberij Cæſaris, cùm in pugnâ furore calebat, ignes videbatur ſpirare. 73,b
Equi an, quod intelligant humanas voces, ſint ratione prædit. 39,a
  ſolis illis, poſt hominem, lacrymari datum eſt. 47,a
  lacrymari tamen dicendi ſunt impropriè. ibidem a,b
  in regno Var coctis carnibus cum rizo aluntur. 65.b
  in Prouinciâ Adeu piſcibus veſcuntur. ibid.
  quando coëant. 92,a;b
  ex eorum cadauere crabrones & veſpæ naſcuntur. 97,a
  in palpebris inferioribus carent pilis. 111,b
  dentes habent numero quadraginta. 112,b
  mammas binas. 113,a
  crura item longa. ibid.
  ſunt ſolipedes. ibid.
  vngulas habent. ibid.b
  caudam gerunt ſetoſam. 144 a
  & longitudine ferè corpus æquantem. ibid.
  eorum pili ſunt decidui. ibid.b
  illis ſolis, præter hominem, oculorum color variat. 115,b
  noctu vident. ibid.
  eorum caro ſucci peſſimi. 116,a
  ſeuum non habent, ſed pinguedinem. 117,a
  lac eorum eſt tenuius. ibid.
  eis in iecore fel non eſt, ſed in alue. 118,a
  fel venenatum habent. ibid.

curſu velociſſimo valent. 119,b
aquam turbidam ſuauius bibunt. 121,b
vino ſumpto ad pugnam animoſiores fiunt. ibid.
ſcabies eis eſt mortifera. 121,a
tuſſis eos crebrò vexat. ibid.
aſthma in eis incurabile. ibid.
comitiali morbo infeſtantur. ibid.
vicula eos occidunt. ibid.
tres iis acutiſſimi morbi, veſica, conuerſio inteſtinorum, & cardiacus. ibid.
febri quoque vexantur. ibid.
frenes intra duas horas aliquando eos occidit. ibid.
herniâ ex calcitratu moriuntur. ibid.
vexantur etiam criſtiaſi, coriagine, dracunculo verme, & dyſuriâ. ibid.
helleboro nigro necantur. ibid.
ad 18. & 20. qui longiſſimè ad 30. annos viuunt. 123,a
nonnulla femillæ ad 40. vel 50. ibid.
Plinius ait aliquem 70. vixiſſe. ibid.
mares minus temporis viuunt quàm fœmina. ibid.
eis lupi, cameli, urſi & ſues naturali odio aduerſantur. 123,b
imò ſi lupi veſtigia calcauerint, torporem contrahunt. ibid.
earum hinnitum auribus auis imitatur. ibid.
eos ſaltationes didiciſſe conſtat. 124,b
naturâ ſunt timidi. 125,b
perpetuò ſunt manſueti. ibid.
feri, manſuefieri facilè poſſunt. ibid.
hominem amant. 126,a
eorum caro à nonnullis comeditur. ibid.b
ad plauſtra & aratra trahenda ſunt commodi. 127,a
in militiâ vſum habent. ibid.
eis Mithridates Ponticus cuſtodiam ſui committebat. ibid.
circa ripas Tigris fluuij inuenti qui crines virides & oculos glaucos haberent. 184 a
Equi feri biſulci in Æthiopiâ generantur. 91,b
Erenens, cùm in pueritiâ admodum deformis fuiſſet, à S. Columbâ, datâ benedictione, in formoſum mutatus eſt. 451,b
Ericeti apud Septemtrionales gignuntur. 91,a
totâ penè hieme dormiunt. 123,b
& illo veterno pingueſcunt. ibid.
malignè aſtuti ſunt. 124,b
eorum pellis in veſtimentorum vſum venit. 127,a
Erinacei humano modo ſe complexi coeunt. 93,a
teſtes in lumbis annexos habent. 113,a
malignè aſtuti ſunt. 124,b
mutationem Aquilonis in Auſtrum, dum ſe in cubile condunt, præſagiunt. 125,a
ſunt ſemiferi, hoc eſt media natura inter fera & manſueta. 125,b
eorum cinis abſtergendi vim habet. 3,b
Ermon mons. vide, Hermon.
Erodius ex Autho factus dicitur in fabulis. 52,b
Eroge mons, propter terræmotum in eo factum celebris. 483,b
Eruca ex oleribus generantur. 32,b
ex rore etiam generantur. 99,b
Eryſipelata curantur puſtâ piſciculo cum miltomame permixtâ & admotâ. 249,b
item per applicationem axocnillin. 289,b
item herbâ atatapalacatl. 307,a
item radicibus arboris tuna. 311,b
item impoſitione tuſorum foliorum arboris tamarindi. 342,b
item admotâ herbâ tonalxochitl. 352,b
Ethica ex animalibus deſumi poteſt. 6,b
Etzalli, quale feſtum apud Mexicanos. 142,b
Etzalqualiztli feſtum apud Mexicanos. 141,b
Eua, ex ignoratione animata ſubſtantia, ritiна anſam accepit. 2,a
Eucharistia Scalabiſci in oppido aſſeruatur, quæ diuerſis diuerſâ figurâ apparet. 392,b
Eudoxus olim non minores nauigationes inſtituit quam Luſitani. 73,a
Eugenius quidam ex Hibernia Proceribus prædicanti S. Patritio omni conamine reſiſtit. 443,b
conuertitur, & baptizatur. ibid.
propter oris deformitatem erubeſcens, S. Patritium rogat vt eam tollere dignaretur. ibid.
rogatus ab eodem, cui ſimilis formâ eſſe vellet, Diaconi cuiuſdam formoſiſſimi ſpeciem elegit. ibid.
à S. Patritio cum eodem Diacono in eodem lecto dormire iubetur. ibid.
eidem formâ omnino ſimilis redditur, vt dignoſci, niſi tonſurâ, ab eo non poſſet. 444,a
ſtaturâ item puſillus exiſtens, eam à S. Patritio emendari rogat. ibid.
& ab eodem ad proceritatem perducitur. ibid.
Euminius, Luſitaniæ fluuius. 403,b
vnde obliuionis nomen ei inditum. ibid.
auri grumulos vndis ſuis commixtos defert. ibid.
Euphrates celeberrimus amnis Syriæ. 497,a
e terreſtri paradiſo promanare dicitur. ibid.
nomen habet à fecunditate. ibid.
quas vrbes & regiones alluat. ibid.
Syriam ſtatis temporibus inundat. 498,a
eſt terminus Iudææ. ibid.
Euphemocares Satyros inuenit. 78,a
Eutrapelia ſymbolum, ſimij. 7,a
Exanthemata curantur per germina arboris texoctli tuſa, & ex aquâ ſumpta. 318,b
Exploratores hoſtium apud Mexicanos vbi occiderentur. 142,b
Exta bouina, corde carentia, Iulij Cæſaris parricidium præſignabant. 3,b
Ezechiel Propheta an pygmæos nouerit. 85,b
Ezteil lapis chalybis colore, ſpecies iaſpidis virentis. 374,a. 379,a
alligatus metacarpo, dyſenteriam compeſcit. 374,a
naſo, aut cuilibet parti ſanguinem ſtillanti puluerem eius inſpergunt, ſiſtendo ſanguini. ibid.
ramenta eius ſumpta dyſentericis medentur. 379,a
ventris dolorem ſiſtunt. ibid.
naribus inſperſa, ſanguinem retinent. ibid.
hemicraniam ſanant. ibid.

F.

FAciem à maculis emundant radices herba axixtlacotl. 350,a
corrugatam extergit herba azpan. 356,a
Fagus teſte Orpheo locuta eſt. 45,a
Faiaſſon, aper Indicus, ſimilis eſt noſtro apro. 170,a
foramen in dorſo habet per quod reſpirat. ibid.b
quomodo capiatur. ibid.
tigridi plane aduerſatur. 171,a
ſi cicuretur, eſt placidus. ibid.
Falco egregius locum Kildariæ frequentauit, ſolitus inſidere ſummitati turris. 438,b

voca-

vocabatur auis S. Brigidæ. ibid.
à cunctis in veneratione quadam habebatur. ibid.
parem ibi non admittebat. ibid.
natura instinctu ad Venerem actus, procul inde ſecedebat, & natura ibi ſatisfaciebat. ibid.
Eccleſiaſticis viris puritatis ſpeculum fuit. ibid.
Fames ſedatur eſu foliorum herbæ coca, ſi alij cibi deſint. 305,a
Furra inſula quas aues gignunt. 236,b
Farris grana è naſo mulieris cuiuſdam orta. 31,b
Faucium tumores diſcutiuntur folijs herbæ tlatlancuya impoſitis. 340,b
item herbâ acuichehuariraquâ. 354,b
Febres curantur radice herbæ acxoyatic in farinam redactâ, & è frigido quodam liquore ſumptâ. 351,b
item folijs herbæ totoniliz patli tuſis, reſolutis, & ex aquâ ſumptis. 352,b
item herbâ tonalxochitl pugilli menſurâ ex aquâ hordaceâ vel cichorij epotâ. 352,b
item folijs herbæ tonalxihuitl ex aquâ reſolutis, epotiſque pugilli menſurâ, aut corpori illitis. 352,b
item herbâ acaxaxan. 353,b
item ſucco radicis herbæ quaquauhtzontic. 355,b
item ſemine herbæ chiantzotzolli, ſumpto matutino tempore, & poſtremo veſpere. 356,b
item folijs herbæ hoitzitloxitlanethinæ tuſis & illitis. 369,a
item folijs plantæ cempoalxochitl contuſis, & ex aquâ vel vino potis. 371,a
item ychcatetl terra candentis generè, ex aquâ aut alio potu frigido ſumpto. 376,a
item ramentis lapidis tzooni. 379,b
item cum ſudore radicibus herbæ axixtlacotl. 350,b
ardentes curantur ſucco foliorum & pomorum herbæ tunæ expreſſo. 311,b
item puluere lapidis ahuachtotl ex aquâ ſumpto. 379,a
infantium ſedantur herbâ atatapalacatl. 307,a
interpolatæ ſanantur herbâ acaxilotic. 354,a
peſtilentes curantur ſucco foliorum & pomorum herbæ tunæ expreſſo. 311,b
quartanæ curantur herbâ texaxapotlâ, tuſâ, illitâque ante eius acceſſionem. 341,a
item folijs herbæ chilpatli. 363,a
item carambolis. 314,b
tertianæ curantur ſucco radicis herbæ pinahuihuiztli. 337,b
Febrium calores temperat arbor achiotl. 353,a
item ſuccus vel ſtillatitius liquor herbæ acuichehuariraquæ. 354,b
Febricitantibus quid medeatur. 269,b.270,a
eis exhibetur refrigerij gratiâ matzatli ſiue pinea Indica. 335,a
eorum linguas humectat ius decocti radicum herbæ cepeamatl. 360,b
eis conducit arena yztacxalli. 378,a
Febrifuga loca humentia amat. 105,b
Fel quodnam vehementius ſit, quod remiſſius, ex colore diſcernitur. 118,a
Fel hiſtricis in Malacâ mirabilem gignit lapidem. 186,b
Feles in Rheneâ inſulâ non naſcuntur. 92,b
quamdiu vterum ferant. 94,b
multos ſimul fœtus edunt. ibid.
narem anteriorem diffiſſam habent. 112,a
roſtrum quoque habent. ibid.
lingua eis imbricata aſperitatis. ibid.
dentes pectinatim coëuntes habent. ibid.
eorum morſus venenatus. ibid.b
mucrones vnguium in digitorum vaginas condunt. 114,a
cauda earum ferè longitudine corpus æquat. ibid.
eorum pili ſunt venenoſi. ibid.b
muribus aduerſantur. 114 a
eis nonnulli veſcuntur. 126,b
Feminæ quædam Iudææ bis in anno pariunt. 133,a
in inſulâ Arupini omnes claudicant. 136,a
in regione Siranagar agriculturam exercent, viri nent. 385,b
ibique pro inauribus vtuntur folijs oblongis cuiuſdam arboris. ibid.
Feminea imago, manus inſtar orantis in altum attollens, à Lambis Tiberenſium Sacerdotibus colitur, & dicitur Mater Dei. 140,b
Feminis imbecillibus vigorem addit maguey magnus. 301,a
Feneſtella habetur in tuguriolo quodam extra Cairum, in quâ B. Virgo Chriſtum infantulum repoſuit. 422,a
Feræ ex auro & argento ad viuum efficta erant in horto ad aulam Ingarum Regum Peruanorum. 140,a
Fermentum ex maizio apud Mexicanos quomodo paretur. 324,a
corpus extergit. ibid.
vrinam euocat. ibid.
aluum expurgat. ibid.
renum nimios calores tollit. ibid.
Fermigenan Hiberniæ prouincia, in quâ ex S. Iuſti imprecatione mures maiores non naſcuntur. 426,b
Ferrum ignis naturam recipit, ideoque liquefieri aut molliri poteſt. 61,a
habet ſuam faciem, ſuum os, ſuum tergus, & calces. 131,b
in Cantabriâ abundantiſſimè prouenit. 409,b
quomodo commodiſſimè temperetur. ibid.
Feruentus, fons mirus in agro Cadmenſi Hiſpaniæ, qui quidquid ei admouetur abſorbet. 409,a,b
Feſtorum dierum religioſitas magno miraculo circa fontem hortorum, de quo in Canticis, docetur. 464,a
Feſtucæ ex ramis arboris mulli idoneæ ſunt expurgandis dentibus. 295,a
Fiat, in hiſtoriâ creationis, quid ſignificet. 50,b
Fiber dentes exertos habet. 112,a
Fibra in herbis quid ſint. 130,a
Fibri inundationem fluuiorum, in quibus degunt, præſentiunt. 125,a
Ficedula cato minùs ſiccat, & ventrem procurat. 116,b
Ficus ſæpè mutatur in caprificum. 103,b
Fidelitatis erga Principes ſymbolum apes. 7,a
Fiechus Hibernus prædicationi S. Patritij ſe opponit. 444,a
Fil Arabibus dicitur elephantus. 193,b
Fimus gallinæ inter pabula ſumptus boues interimit. 122,a
Firmamentum à ſolo Deo eſt factum, quamuis ex materiâ. 50,b
Flagellationis Chriſti memoria in Indiâ Occidentali

tali viguit ante poſtremum Chriſtianorum aduentum. 74,a
Flamma quid ſit. 62,a
humorem in ſe habet. ibid.
Flatus diſcutiuntur reſinâ arboris abicehoetl. 306,a
item tabebis. 314,a
item tragorigano Quauhnahuacenſi. 316,a
item iure decocti herba tlalatochietl. 316,b
item herbâ cocolmecatl. 321,a
item olcacatzan herbâ. 322,a
necnon herbâ ololiuhqui. 337,a
prout etiam herbâ phehuame. ibid.b
item puluere radicis herbæ curitzeti. 338,a
item folijs herba tlatlancuya. 340,b
porrò herbâ tlaquequetzal. 341,b
& herbulâ chichimecapatli. 346,b
ſucco etiam herba yyauhtli. 347,a
& radicibus herba axixtlacotl. 350,b
& radice herba aboapatli. 352,a
item folijs herbæ acuilotl, pugilli menſurâ ex vino ſumptâ. 357,a
& cortice herba yetl. 359,a
quin & nucleo, fructu, gummi & vino arboris molle. 362,a
& oleo quod ex arbore xochiocotzoquauitl ſtillat. ibid.
malabathro item. 366,b
necnon cortice ſtipitum herba buyo buyo, in farinam redacto, & in corpus ſumpto. 367,a
balſamo quoque arboris hoitzilochitl. 369,b
ſucco inſuper herba cacaxihuitl. 370,b
denique folijs planta cempoalxochuitl contuſis, & ex aquâ aut vino potis. 371,a
& ambrâ. 379,b
Florentius quidam Eremicola, vir ſimplex & orationi deditus. 452,a
vrſum ad ſe venientem pecudes in paſcuis cuſtodire iubet. ibid.
eiuſdem vrſi occiſores maledicit, qui & elephantiaſi corripiuntur. ibid.b
valdè proinde dolet. ibid.
Flores ſunt pars decidua plantarum. 128,b
quid ſint. 129,a
ſuas partes habent. ibid.
Flos Ierichuntinus nocte Saluatoris natalitiâ paulatim hiat, atque inde ſe recludit, quamuis ſiccus & aridus, in teſtimonium virginei partus. 462,b
aliter inquit de eo Belonius. ibid.
Fœtus mortuos extrahit mecaxochitl herba. 320,a
balſamum quoque arboris hoitzilochitl in peſſulos efformatum, & vulua obditum. 369,b
Folia quid propriè ſint. 129,a
Folia herbæ acuilotl pugilli menſurâ ſumpta ex vino, flatus diſcutiunt. 357,a
tuſa & admota, contracta membra laxant. ibid.
tumores præter naturam ſuppriment. ibid.
Folia arboris abochoetl tuſa & illita, crurum ſcabiei & tumoribus medentur. 306,a
inflammationes eorum emolliunt. ibid.
& vulnera ab eis abarcent. ibid.
dentium dolores ſedant, ſi ex aceto cum ijs colluantur. ibid.
hepaticis conferunt. ibid.
Folia fructûs herba buyo buyo cerebrum & ventriculum roborant. 366,b
concoctionem iuuant. ibid.
dentes firmant. ibid.
dolorem eorumdem ſedant. ibid.
pituitam eos erodere ſolitam arcent. ibid.
carnem exhauſtam circa eorumdem radices inſtaurant. ibid.
oris halitum emendant. ibid.
Folia herba cacaxibuitl medentur veteribus plagis. 370,b
tuſa & applicata verrucas corrodunt. ibid.
præcipuè præputij & pudendorum. ibid.
Folia plantæ cempoalxochuitl contuſa, & ex aquâ aut vino pota, ventriculum frigidum contemperant. 371,a
menſes, vrinam, ſudorem eliciunt. ibid.
flatus diſcutiunt. ibid.
Venerem excitant. ibid.
cachexiam ab intemperie frigidâ curant. ibid.
obſtructiones aperiunt. ibid.
conuulſa laxant. ibid.
hydropem leuant. ibid.
ventrem procurant. ibid.
febribus medentur. ibid.
Folia herba chilpatli mirâ velocitate & efficaciâ corpus ab humoribus expurgant. 363,a
quartanis medentur. ibid.
dentium dolores ſedant. ibid.
lichenes palmarum curant. ibid.
ſcabiem ſanant. ibid.
vlceribus putridis & cancerofis opem ferunt. ibid.
dyſenteriæ opitulantur. ibid.
atque articulorum doloribus. ibid.
Folia arboris cochitzitzapotl tuſa, & nutricum papillis appoſita, medentur diarrhœis infantulorum. 361,a
Folia arboris hoitzilochitlanethina tuſa & illita febres arcent. 369,a
Folia herba tlatlancuya impoſita, medentur vlceribus. 340,b
dolores è frigore ortos, vel lue Indicâ, leniunt. ibid.
fancium tumores diſcutiunt. ibid.
ſudores euocant. ibid.
flatus diſcutiunt. ibid.
neruorum reſolutionem ſanant. ibid.
epilepticis ſuffitu iuuant. ibid.
Folia herbæ tonalxihuitl ex aquâ reſoluta, epotaque pugilli menſurâ, aut corpori illita, febres extinguunt. 352,b
laſſitudini medentur. ibid.
doloribus è morbo Gallico ſubueniunt. ibid.
tumores præter naturam, qui crura capútve inſederint ob malum habitum, curant. ibid.
aſthmati ſumpta, ſtrumis appoſita, diarrhœis, vſtionibus, vlceribus internis & externis medentur. ibid.
renum ardorem mitigant. ibid.
corpora fulmine tacta fouent. ibid.
Folia herba tozonlitzpatli tuſa, reſoluta, & ex aquâ ſumpta, febres extinguunt. 352,b
Folia herba tzabuenguem tuſa & admota, medentur ſcabiei. 343,b
redacta verò in puluerem, medentur vlceribus. ibid.
Folia herbæ yetl ſiccari permiſſa, &c. pituita expuitionem mirè euocant. 358,b
aſthmati velut per miraculum auxiliantur. ibid.
vteri affectionibus mirè conferunt, & præcipuè ſuffocationibus. ibid.

ſyn-

ſyncopen fugant. ibid.
capus roborant. ibid.
ſomnum inducunt. ibid.
ventriculo vires addunt. ibid.
grauedinem curant. ibid.
eadem virentia manibus oleo perunctis emollita, &c. coctionem iuuant. 359,a
appoſita, tumores lienis diſcutiunt. ibid.
dolores à frigore ortos ſedant. ibid.
vulnera canceroſa extergunt. ibid.
carnem creant, & cicatrice obducunt. ibid.
plagas capiti inflictas ſanant. ibid.
concalefacta, &c. dentium dolores ſedant. ibid.
eorumdem puluis inſpiratus, tractuſque naribus, verbera & cuiuſuis generis ſupplicia ſentire vetat. ibid.
animum auget. ibid.
& ad tolerandos labores vim ſuppeditat. ibid.
Folia arbuſcula yolmalxochili frixa, expreſſoque ſucco comeſta, corpus extergunt & impinguant. 312,b
ſyncopen, pectori impoſita, ex timoribus profectam tollunt. ibid.
Folia arboris ytzamatl vlceribus proſunt. 360,b
Folliculi in herbis quid ſint. 130,a
Fons Æthiopis vnde ſic dictus, & vbi ſitus. 472,a
Fons Boëtius adeò ſalutaris, vt aquâ eius loti quicumque ſanguinis fluxum patientes ſanentur. 406,b
Fons Capharnaum vbi oriatur. 467,b
in tres riuos diuiditur. ibid.
ab eo regio quam alluit dicitur Capharnaum. ibid.
mons ille è quo oritur, dicitur mons Chriſti, & quare. ibid.
in eo duodecim ſunt electi Apoſtoli. 468,a
variæ ibi conciones à Chriſto habitæ. ibid.
Fons Catinenſis in Hiſpania, qui quidquid ei admouetur abſorbet. 409,a
Fons Eliſei vbi ſcaturiat. 461,b
eius aquas deduxit Archelaus Herodis F. ad irrigandos campos, &c. Ierichuntinos. 467,a
olim quoſlibet fructus, & partus etiam hominum extinxit eius aqua. ibid.
eius item aqua admodum eſt ſapida. ibid.
Fons hortorum, de quo in Canticis Salomonis, qualis, & vbi oriatur. 463,b
vocatur etiam Sabbaticus, & quare. ibid.
Titus Imp. miraculum circa eum patrari ſolitum explorauit. ibid.
appellatus eſt etiam Sambation. 464,a
& Gozam. ibid.
ex monte Libano oritur. 482,a
Fons Ieſu in Ægypto vbi ſitus. 463,b
eo irrigantur balſameta. ibid.
alius in valle Ioſaphat, vbi B. Virgo panniculos Ieſu abluiſſe dicitur. 472,a
eius aqua febricitantibus medetur. ibid.
Fons lacteus in Æthiopiâ Chriſtianis militis innocentiam ſignificauit. 385,b
Fons Louzara maris inſtar æſtum patitur. 395,a
alius quidam propè Vianam confert ægrotantibus eliciendo ſudori. ibid.
Fons Samariæ quater in anno coloribus variatur. 472,a
Fons ſignatus, in Sacris celebratus, vbi fuerit. 471,a
Fons Siloë vbi ſcaturiat. 472,b
quæ in eo miracula contigerint. ibid.
à Sarracenis & Turcis in pretio habetur. 473,a
ad eum Helena mirifica conſtruxit opera. ibid.
Fons Villa-nouanus mirabilis. 406,b
Fons quidam in Braſiliâ mirabiliter erumpit. 413,a
varios morbos pota eius aqua ſanat. ibid.
eius cuſtodiam habent PP. Societatis Ieſu. ibid.
alius in Ægypto, in quo ablutus fuit Chriſtus cùm ibi lateret. 421,b
alius in Momoniâ, cuius aquis qui abluitur, ſtatim canus efficitur. 430,b
alius in Vltoniâ, quo ablutus quis ampliùs non caneſcit. ibid.
alius in Conactiâ, qui, licet remotus à mari, maris æſtum imitatur. ibid.
alius in VValliâ, qui & ipſe mare æmulatur. ibid.
alius in Vltoniâ, in quo ligna poſita poſt ſeptennium lapideſcunt. ibid. 431,a
alius in Noruuegiâ, in quo non tantùm ligna, ſed & lina, lineaque lauataque tela poſt vnum annum lapideſcunt. 431,a
alius in Cappadociâ, in quo quidquid infra aquam fuerit, vno die lapideſcit. ibid.
alius in Conactiâ hominibus ſalubris, beſtijs peſtilens. ibid.
alius in Galliâ viris vtilis, feminis inutilis. ibid. b
alij duo in Siciliâ, quorum alter ſteriles fecundas, alter fecundas ſteriles reddit. ibid.
alij multi in Britanniâ malorum prognoſtici. ibid.
alius in Galliâ itidem prognoſticus. ibid.
alius in Sueciâ, qui ſole oriente ſcaturit, occidente ſiccatur. ibid.
alius in Pictauiâ, qui hieme nullis, æſtate plurimis aquis ſcatet. ibid.
alius mirandus à Plinio deſcriptus. ibid.
alius in Hungariâ, hominibus & animalibus exitioſus. 432,a
alius in Armoricâ Britanniâ, miré pluuias excitans. ibid.
alius in Siciliâ, qui ad rubrum colorem intumeſcebat. ibid.
alius in Momoniâ, qui tactus vel viſus ab homine, pluuijs furit. ibid.
alius in Cyrenaicâ, qui humanis manibus tactus, intumeſcit, fluctus iactat, & velut mare ſæuit. ibid. b
alius in Haleſinâ regione, qui, dum ſiletur, ſilet; ſi tibiæ ſonent, exultat & intumeſcit. 433,b
alius apud Garamantas, de die frigidiſſimus, noctu feruentiſſimus. ibid.
alius qui fures & periuros prodit. 434,a
alius item qui periuros prodit & punit. ibid.
alius, qui pellucidus manebat, virgine eum intrante; pollutâ verò, turbabatur. 435,a
alius qui pudicitiam indicabat. ibid.
alius apud Carthaginenſes, in quo oleum ſupernatat. 435,b
alius dæmonum illuſione noxius, à S. Columbâ ſanatur. 451,a
Fontes admirabiles in prouinciâ Caizimu. 381,a
alius item in Boiucâ inſulâ, cujus aquâ lotus decrepitus ſenex virile robur adeptus eſt. ibid.
Fontes ad Sanctorum merita exorti. Vnus Madriti, precibus S. Iſidori agricolæ. 435,b
aqua eius febricitantibus conducunt. ibid.
alius ad preces S. Iuonis. ibid.
alius ad preces S. Auguſtini. 436,a

alius ad merita S. VVenefreda. ibid.
alius ad preces S. Clementis. 437,a
Fontes ex auro & argento facti in hortis ad aulam Ingarum Regum Peruanorum. 140,a
Fontis Laſa quales fuerint. 471,a
Fontes ſacri in Hiſpaniâ olim fuerunt, qui ad Baptiſmata Paſchalia exundarunt. 395,b 396,a
Fontes Tamarici in Cantabriâ, & mira de iis ex Plinio. 409,a
Formicæ Phrygia opulentiam Midæ ſignificabant. 3,b
Formicæ pleniluniа aut interlunia dignoſcunt. ibid.a
frugalitatis œconomicæ ſunt ſymbolum. 7,a
item ariſtocratiæ. ibid.
quanta illarum induſtria. 11,b
quomodo eas autochthus venetur. ibid.
ægrotis vrſis ſunt pro remedio. 122,a
in Philippicis inſulis duo earum genera reperiuntur. 289,b
circa montem Leana albæ inueniuntur. 290,a
earum ſtercus pilos naſci vetat. 224,b
Formicarum mater, ſerpens in formicarum cuniculis degens. 272,a
pulcherrimus omnium ſerpentium, & innoxius. ibid.b
tuſus appoſitusque tumores præter naturam exortos diſcutit. 273,a
Fortitudo à Stoicis dicebatur eſſe animal. 17,b
eius ſymbolum leo. 6,b
Foyenſis ager in ditione Dionantenſi prouinciæ Leodienſis, & de ſtatuâ B. Virginis eo in loco hiſtoria. 411,a,b
Fractis medetur cauda animalis tlaquatzin tuſa, & vnius drachmæ menſurâ cum aqua bis térve ſumpta. 157,a
Franciſcus Aſſiſienſis auiculas ſibi ad nutum obſequentes habuit. 203,b
manibus eius cicada inſedit. ibid.
Franciſcus Diazius ad fontem B. Virginis in Braſiliâ ab igne ſacro curatur. 413,a
Franciſcus Galliæ Rex concham cum auiculâ in eâ natam dono accepit. 51,a
equum item ex ceruo & equâ generatum. 91,a
Franciſcus Hernandes Philippi II. Hiſpaniarum Regis primarius Medicus. 10,a
eiuſdem Regis iuſſu miſſus fuit in Americam, vt noui orbis miracula coram videret & deſcriberet. ibid.
Franciſcus Perezius è Soc. Ieſu, corpus ſuum inter pauperum cadauera ſepeliri iubet. 445,a
Reliquiæ eius pretioſiſſimi theſauri inſtar aſſeruantur. ibid.
Negapatani ciues eius meritis ab exactionibus iniquis liberantur. ibid b
ſceletũ eius miro modo connexum eſt repertũ. ibid.
S. Franciſcus Xauerius imaginem Crucifixi, quam in mare ad illud ſedandum miſerat, cancri miniſterio recepit. 14,b
Antonium quemdam neophytum oculorum, manuum pedumque vſu deſtitutum curat. 446,b
item matronæ cuidam loquelam reſtituit. 447,a
alia item matrona ab eo curatur. ibid.
ad eius inuocationem incendium ſiſtitur. ibid.
imagines eius Luſitanis in hoſtem euntibus ſunt loco armorum. ibid.b
Frenes morbus, qui equos intra duas horas occidit. 122,a
Frigus pellit puluis herba ololiuhqui reſina mixtus. 337,a
Fructus arboris molle ventrem ſuperiorem corroborat, & inferiorem calefacit. 361,b
vrinam elicit. 362,a
vulnera recentia & inueterata conſolidat. ibid.
ſanguinis fluxum ſiſtit. ibid.
hæmorrhoidas curat. ibid.
oculorum nubes diſſipat. ibid.
flatus diſſipat. ibid.
membra corroborat. ibid.
gingiuas & dentes confirmat. ibid.
oris vlceribus medetur. ibid.
Fructus ſunt pars decidua plantarum. 128,b
Frugalitatis œconomicæ ſymbolum formica. 7,a
Frutex quid ſit. 128,a
Frutices ex auro & argento ad viuum efficti erant in horto ad aulam Ingarum Regum Peruanorum. 140,a
Fuci ex aſini cadauere oriuntur. 97,a
Fuga Xerxis per leporem ab equâ natam præmonſtrata fuit. 3,b
Fulgurationes quomodo in corpore humano reperiantur. 4,a
Fulica matutino ſuo clangore temporis præſagia ſuggerit. 3,a
eius caro humida eſt, & ventrem procurat. 116,b
Fulmen à quibuſdam adoratur. 141,b
Fungi arborum ſine radicibus viuunt. 128,b
Fungus lapideus in Nouâ Hiſpaniâ reperitur. 293,b
Fures quomodo apud Indos explorentur. 160,b

G.

GAçirnia arbor Indica. 295,a
ex fructu eius exprimitur ſapa, purgando gutturi & raucitati conducens. ibid.
ex ramis eius deſiccatis elicitur ignis velut ex ſilice percuſſo. ibid.
Garcanus piſcis, quo ad alios piſces capiendos Indi vtuntur. 250,a
quomodo piſcationem ſuam obeat. ibid.b. & ſeq.
Galgal vox Hebræa calum ſignificat. 58,a
Gallicus morbus vide, *Morbus Gallicus.*
Gallinæ ſciagraphiam callent. 8,b
earum caro minùs ſicca eſt, & nutrit competenter. 116,b
Gallina & gallus iugulati & aſſi, ad comprobandam iuuenis cuiuſdam innocentiam reuiuiſcunt. 387,b. & ſeq.
ſingulis ſeptennijs progenies illorum renouatur. 388,a
Gallina quædam Manreſæ aquis ſubmerſa, à S. Ignatio Loyolâ vitæ reſtituitur. 389,a
ea numquam poſteà alijs Gallinis iuncta, ſola inceſſit. ibid.
Gallinaça auis è coruino eſt genere. 224,b
fœdis cibis veſcitur. ibid.
vbi nidificet neſcitur. ibid.
pennæ eius exuſtæ cinis vetat pilos naſci. ibid.
caro eius comeſta morbum Gallicum curat. ibid.
ſtercus eius prodeſt melancholicis. ibid.
cor eius ſole exſiccatum, admodum eſt odorum. ibid.
in aliquibus locis occidere eam non licet. ibid.
Gallinæ Mozambicanæ nigras carnes habent. 214,a
Galli cantu ſuo tempora diſtinguunt. 2,b
caro eorum minùs ſicca eſt, & competenter nutrit. 116,b

leom-

leonibus ſunt maximo terrori. 124,a
hominis cranium extimeſcunt. ibid.
in pluribus Indiarum plagis ſub dimidiam noctem tacent. 214,b
Ganges India Orientalis fluuius aurifer. 381,a
per pontes ex uiue ſtructos tranſmeat. 385,b
Garagay qualis auis. 225,a
Garizim qualis mons. 481,a
& qua in eo contigerint. ibid.
ibi templum adinſtar Ieroſolymitani ædificatur. ibid.
ibi ſtatuitur idolum Iouis Hoſpitalis. ibid.
Gaſpar Quiebiſuque, fortiſſimus & conſtantiſſimus Chriſti athletes. 151,a
Gaulus inſula venenatis beſtijs caret. 450,b
Gazellæ in India naſcuntur. 92,a
cornua habent modicè adunca. 111,a
collum item longum & procerum. 112,b
crura earum poſteriora prioribus ſunt longiora. 113,a
cauda earum corpus longitudine ferè æquat. 114,a
pilos nitidiſſimos habent. 115,a
eoſque rufos ad pallidum vergentes. ibid.
nigram ſupra oculos lineam habeat. ibid.b
in Sinarum regno aut circa inueniuntur. 184,a
moſchi materiam ſuppeditant. ibid.
ſiluas incolunt. ibid.
quomodo necentur. ibid.
è pelle earum ſacculi parantur. ibid.
Gebal. vide, Garizim.
Gelboë mons qualis. 483,a
Gemma quomodo in Borealibus regionibus colligantur. 235,a
Genetha aures rotundas habent. 111,b
ſunt ſemifera, hoc eſt, media natura inter fera & manſueta. 125,b
Geogibib Turcarum, Arabum & Perſarum, eſt gingiber noſtrum. 347,a
Gemcula in herbis quid ſint. 129,b
Genipat arbor in America magni æſtimatur. 307,a
ſucco eius barbari, profecturi ad bellum, aut ad inuiſendos amicos, aut ad ſolemnitatem aliquam, totum corpus madefaciunt. ibid.
Gentiles quid de animalium origine ſtatuerint. 51,b
Genuum frigus & dolores pellit herba cacaltzin. 350,a
Geographia Salomoni fuit cognita. 73,a
etiam Iugis Indis nota fuit. 139,b
Geometria hirundinibus nota. 8,b
Gerſera ciuitas, vbi Saluator eos qui à dæmonio vexabantur, ſanitati reſtituit. 474,a
Giulus aures rotundas habet. 111,b
Gianſi albend, ſic Auicenna vocat coccum arborem. 297,a
Gigantes fuerunt circa Paleſtinam & in Peruanâ regione. 84,a
Gigantes à Ioanne Alaare Maldonato in Indiâ inuenti ſunt canino pane vultu. 132,b
Gingiuas firmat herba cocolmecatl. 321,b
eas item herba cacaltzin. 350,a
eas item herba tlatlanhcapatli. ibid.
item nucleus, fructus, gummi & vinum arboris molle. 362,a
Glires quando coëant. 93,b
dentes exertos habent. 112,a
Globus ferreus tormenti bellici ab Alphonſo Albuquercio D. Virgini Guadalupiæ dono mittitur, quod in obſidione Goenſi periculum euaſiſſet. 399,b
Gluten, quod ex arbore tzacutli conficitur, conducit pictoribus, vt pigmenta tenacius hæreant. 362,b
Goenſis piſcis miræ formæ. 246,a
Goiſugel, auis inſularum Farrarum. 237,a
Gonambuch, auis minima Braſiliana, quæ ſcarabeo maior non eſt. 240,a
cantus ſuauitate luſciniæ non cedit. ibid.
inuenitur etiam in Peru. ibid.
Gotorrica lectus ita appellatus, vbi lapides reperiuntur coturnicum figuram habentes. 390,b
Goyot, ſpecies herbæ abaca. 365,b
Graculi ſuperfluos humores deguſtatis lauri folijs expurgant. 8,a
Græci auium pennis in ſcribendo non vtuntur, ſed arundine quadam. 459,a
Graſſa quale animal. 191,a
Grana farris è naſo mulieris cuiuſdam orta. 31,b
Granadilla in Peruanis montibus ſponte naſcitur. 299,a
nomen id accepit ab Hiſpanis, & quare. ibid.
in floris eius folijs paſſionis Chriſti figura delineata conſpiciuntur. ibid.b
Gratitudinis ſymbolum canes. 7,a
Grauedo ſanatur herbâ texaxapotlâ, admotâ naribus, & vapore eius inſpirato. 341,a
item ſiccatis folijs herbæ yeil. 358,b
Grauidarum aluı fluxum ſiſtit aqua, in quâ tuſa radices herbæ apancholoa aliquamdiu maduerint, transfuſa per colum & potata. 351,a
Gregorius Magnus Supplicationes contra peſtem indixit. 399,a
iconem D. Virginis in Supplicatione circumfert. ibid.
eamdem D. Leandro Hiſpalenſi donat. ibid.
Grus ſilentio ſuo præſagia temporis ſuggerit. 3,a
ex Pygmeâ facta dicitur in fabulis. 52,b
Grylli quomodo in ciuitatem S. Thomæ in India Occidentali venerint. 288,b
Gryphes an verè extiterint. 89,a
Guada Mauris aquam ſignificat. 399,b
Guadalete Bæticæ fluuiolus, dictus etiam Lethe. 403,b
Guadalquiuir fluuius, alias Bætis. 405,a
Guadiana fluuius. vide, Anas.
Guanabana, fructus Indicus. 331,b
Guariagua regio prouinciæ Caizimæ, in quâ ſunt admirabiles fontes. 381,a
Guari, qualis arbor. 302,a
varia apud varios nomina habet. ibid.
noctu flores & ſuauiſſimè olet, Sole orto flores amittit, & tota marcida apparet. ibid.
flores eius cor reficiunt. ibid.b
fruſtrà eam multi in Hiſpaniam transferre ſunt conati. ibid.
de eâ Indorum fabula. ibid.
Guayaza radix Indica, è quâ panes conficiuntur. 330,a
Guayba qualis fructus. 328,a
Guaycuri, gens barbara, in diem viuunt, & nihil poſſidere volunt. 141,b
etiam venenata comedunt. ibid.
nudi incedunt, vt ſecuriùs viuant. ibid.
in cute ſibi pingunt veſtes Hiſpanicas. 142,a
vnicâ vxore ſunt contenti. ibid.
verberibus ad militiam ſe exercent. ibid.

etiam pueruls trium vel duorum annorum pungi & cruentari petunt. ibid.
viri ſunt ignauiſſimi. ibid.
fœmina verò maximè induſtria. ibid.
Deum nullum agnoſcunt. ibid.
nec dæmones vllos. ibid.
animas poſt mortem vagari credunt. ibid.
Guazuzingueſcas ſuas ſine ſale condiebant. 378,a
Guchon planta peſtilens Indiæ. 331,a
Guatgnit, qualis auis. 208,a
Gul arbor vnde nata, 52,b. vide, Guart.
Gummi ex holli arbore Indicâ defluens vrinam euocat. 348,a
vterum emundat. ibid.
ſterilitatem fugat, admotum vuluæ. ibid.
diarrhœis dyſenteriiſque medetur. ibid.
menſtrua elicit. ibid.
corpori agilitatem inducit. ibid.
oſſa emollit, & corpus flexibile reddit. ibid.
Venerem excitat. ibid.
colicis confert. ibid.
argemata diſcutit. ibid.
Gummi ex arbore molle ſtillans ventrem ſuperiorem corroborat, & inferiorem calefacit. 361,b
vrinam elicit. 362,a
vulnera recentia & inueterata conſolidat. ibid.
ſanguinis fluxum cohibet. ibid.
hemorrhoidas curat. ibid.
oculorum nubes diſſipat. ibid.
flatus diſpellit. ibid.
membra corroborat. ibid.
gingiuas & dentes confirmat. ibid.
oris vlceribus medetur. ibid.
pituitoſos humores purgat. ibid.
Gummi arboris tuna renum & vrinæ calorem temperat. 311,b
Guttur morbidum curatur, ſi caput ſerpentis teuhtlacoauhqui collo alligetur. 269,a
Gutturis inflammationes curantur ſucco foliorum arboris tomatl. 319,b

H.

HAemorrhoidas curat nucleus, fructus, gummi & vinum arboris molle. 362,a
item herba tlatlauhcapatli. 349,b
Hæreticus quidam piſcinam ſacram violans, mirabiliter diuinitus punitur. 396,a
Haffbert, auis inſularum Farrarum. 237,a
Halitus oris bonus redditur, ſi cardamomum frequentius manſitetur. 314,a. vide, Oris halitus.
Ham, locus in quo olim habitauerunt Zazim ſiue gigantes. 486,a
Hamcuero, ſpecies cucurbitarum Indicarum. 310,a
Hannon olim non minores nauigationes inſtituit quam Luſitani. 73,a
Hapaztochtli, ſpecies cuniculorum in Nouâ Hiſpaniâ. 161,a
Haran ciuitas Meſopotamiæ, aliàs Charra. 499,a
Hariphim vox Hebræa, cælum ſignificat. 58,a
Harus, ſerpens Indicus à lacertarum numero. 276,b
gallinas venatur & aſtu capit. ibid.
Heatototl qualis auis. 222,a
Hebal qualis mons. 481,a
& quæ in eo contigerint. ibid.
Hebrus Thraciæ fluuius olim aurifer. 381,a
Hecticis opportunum eſt remedium herba chilli. 363,b
Hector Boëtius vidit aues in conchâ naſci. 51,a
Hedera quomodo è ceruis viui cornibus naſci potuerit. 31,a
quandoque in arboris magnitudinem accreſcit, & fruticis naturam exuit. 128,a
Helena inſigne in Bethlehem templum conſtruxit. 469,b
Helenus onagros & crocodilos ſibi obſequentes habuit. 101,a
Heliodromus, auis, cum Sole Orientem & Occidentem petit. 2,b
Helleborus niger equis, bobus & ſuibus eſt exitialis. 112,a
Helocapolim, ſpecies arboris Indicæ capolim. 344,a
Helſingegaa, aues inſularum Farrarum. 237,b
Hemicranias ſanat puluis arboris holli naribus inſperſus. 348,a
item ramenta lapidis eztetl. 379,a
Hepaticis conferunt folia arboris ahoëhoetl tuſa & illita. 306,a
Herba quid ſit. 128,a
Herba mimoſa, qualis planta. 303,a
cur hoc nomine appelletur. ibid.
ſingulis noctibus Sole occidente ſeneſcit & ſiccatur, oriente verò vigorem denuò recipit. ibid.
folia eius vulgo comeduntur contra tuſſim. ibid.
item ad pectus purgandum. ibid.
& ad vocem clariorem reddendam. ibid.
renum doloribus eſt vtilis. ibid.
vulnera recentia glutinat. ibid.
Herba balænarum tergoribus quandoque innaſcuntur. 32,a
Herbula, quæ crucem præ ſe fert, enaſcitur in omnibus ædificiis quæ Petrus Gonſalez de Mendozâ Card. tit. S. Crucis in Hiſpaniâ ædificauit. 395,b
Hemerobius, æmulus Solis. 2,b
Hereb vox Hebræa cælum ſignificat. 58,a
Hereditas quomodo apud Caziquas Cumanos in heredes deuolueretur. 137,b
quomodo apud Peruanos. ibid.
Hermaphrodita inter nonnullos barbaros frequentes ſunt. 136,a
Indis ſunt exoſi. ibid.
Hermogenes abſque vi diuinâ omnia è terrâ ebulliiſſe ſtatuit. 52,a
Hermon mons variis nominibus appellatur. 482,b
vbi ſitus. ibid.
leones, pardi & leopardi in eo habitarunt. ibid.
habuit varias ſpeluncas. ibid.
ab Iſraëlitis occupatus, dimidiæ tribui Manaſſes aſſignatus fuit. 483,a
Hermotimus Clazomenius corpore ſuo, vt putabatur, egreſſus vagabatur, & quæ in remotiſſimis regionibus vidiſſet referebat. 437,b
Herodes Aſcalonita ſepulchrum Dauidis ſpoliaturus, diuinitus prohibetur. 478,b
Herophilus hominem animalium diſcipulum eſſe dixit. 7,b
Heuilath terra quæ ſit. 499,a
Hiaci, poma Indica pomis Maris mortui ſimilia 326,b
Hibernia varias benedictiones a S. Patritio accepit. 449,a
eiuſdem beneficio venenatis & noxiis vermibus caret. ibid.
nec ranæ ibi inueniuntur. ibid.b
venenata animalia, aliunde in eam aſportata, illicò intereunt. ibid.

corri-

corrigia vera de corijs animalium quæ ibi naſcuntur, contra buſonum & ſerpentum morſus efficax ſunt remedium. ibid.
imò penè omnia quæ eius inſula ſunt, contra venena valent. 450,a
Hicotea, genus teſtudinum in Indiâ, vbi maxime reperiuntur. 249,a
ſi crebrò comedantur, morbum Gallicum pariunt. ibid.
Hiems in regno Congiano incipit, dum Europæi vere gaudent. 383,a
Hieron Rex hiſtoria & natura animalium conſideranda ſtudioſiſſimus fuit. 2,a
S. Hieronymus leoni ſpinam è pede extraxit. 202,b
eundem leonem ſibi perpetuum famulum expertus eſt. ibid.
Hieronymus Perez Ieſuita ſuccidi fecit in Indiâ arborem, centum viginti pedes in ambitu habentem. 333,a
Higuara, genus pſittacorum in Hiſpaniolâ. 216,a
S. Hilarion Boam terra filium incendit. 74,b
S. Hildegardis gryphonem inter volucria refert. 89,a
Hippocampus crematus, alopecias curat. 4,a
Hippocentaurus in Saunâ Arabiæ ciuitate inuentus. 77,a
Hippolytus venatione delectabatur. 9,a
Hippopotamus phlebotomia vſum monſtrauit. 7,b
Hircani canes ex cane & tigride generantur. 91,a
Hirci ante annum ad coitum ſunt apti, nec vltra ſexennium coeunt. 93,b
cornua habent in dorſum adunca. 111,a
pilos habent duriſſimos. 114,b
eorum caro ſucci peſſimi. 116,a
eorum adeps minùs calidus aut ſiccus eſt quàm leonum. 117,a
ſunt odorati. 120,a
ad ſextum vſque annum viuunt. 123,a
ab elephante timentur. 124,a
Hirundines Geometriam callent. 8,b
item Architecturam. ibid.
ex Progne factæ dicuntur in fabulis. 52,b
Hiſpani canum operâ vſi ſunt contra nudos Indos. 174,a
Hiſpania ab Ibero fluuio Iberia dicta. 406,a
Hiſpanica claſſis per monſtroſum alitem in Indijs prænuntiata fuit. 3,a. 51,a
Hiſpanus quidam miles, Agnum Dei in collo geſtans, ab hæreticis occidi non poteſt. 453,a
Hiſtrices in Africâ & Indiâ generantur. 92,a
quamdiu vterum ferant. 94,b
crura habent breuia. 113,a
pilos habent duriſſimos. 114,b
dentes exertos habent. 141,a
in Malacâ fel eorum mirum gignit lapidem. 186,b
Hoactli qualis auis. 222,a
Hoacton auis ex ardearum genere. 225,a
Hoactzin, qualis ſit auis. 220,b
mali ominis habetur ab Indis. ibid.
eius vſus in medicinâ multus. ibid.
Hoanhatolli, ſorbitionis genus apud Mexicanos. 325,a
Hoanhquilitl herba Mexicana. 348,b
ſemen eius cum aquâ multâ epotum ſanat morbum Regium. ibid.
morbillos curat. ibid.
folia tuſa extergunt vlcera. ibid.
carnem generant, ſuperexcreſcentem verò exedunt. ibid.
Hœdi ſolius caro eſt innoxia Galeno. 116,a
hieme tamen improbatur Raſi. ibid.
Hocitexca, cimicis Indica genus. 290,a
Hœdorum adeps minùs calidus aut ſiccus eſt quam caprarum. 117,a
Hoelicpatli qualis herba. 322,b
Hoierus Medicus è Noruuegiâ ad Petrum Pauuium in Hollandiam miſit mergum Arcticum. 216,a
Hoitlallotl, qualis auis. 231,a
eſt perniciſſimi volatûs. ibid. b
Hoitzilochitl, arbor Mexicana, vnde nomen adepta. 369,a
balſamum quomodo ex eâ eliciatur. ibid. b
eius balſami tres quatuórve guttæ ante cibum linctæ, ventriculum à frigidâ causâ imbecillum corroborant. ibid.
vrinam & renum veſicæque excrementa euocant. ibid.
obſtructiones aperiunt. ibid.
reſpirationis difficultati medentur. ibid.
alui dolores ſedant. ibid.
idem balſamum in peſſulos efformatum, & vuluæ obditum, ſecundas & fœtus emortuos trahit. ibid.
partum accelerat. ibid.
ſterilitatem à frigidis humidiſque ortam humoribus auertit. ibid.
dolores ab ijſdem cauſis ortos ſedat. ibid.
flatus & tumores præter naturam diſcutit. ibid.
cerebrum corroborat. ibid.
paralyſi auxiliatur. ibid.
colicis iliacisque, & articulorum doloribus eſt admodum vtile. ibid.
vulnera recentia conglutinat. ibid.
oleum quod ex ſemine arboris exprimitur, eadem omnino præſtat, mitiùs tamen, benigniùs & molliùs. ibid.
Hoitzilopochtli idolum, cui conſecrata erat prima pars templi maximi Mexicani. 142,b
dicebatur etiam Ilhuicatlxoxouhqui. ibid.
Hoitziloxitlanethina arbor mediocris Indica. 369,a
folia eius tuſa & illita febres arcent. ibid.
ius decoctorum corticum vrinam & ſudorem euocat. ibid.
obſtructa aperit. ibid.
quartanam curat. ibid.
menſes trahit. ibid.
tumores præter naturam diſcutit. ibid.
ventriculum roborat. ibid.
vapor decocti illius ſcorpionum ictibus medetur. ibid.
Hoitzitzilpapalotl, papilionum genus in Indiâ. 292,a
Hoitzitziltetl lapis Indicus. 374,a
Hoitzitzilitotol reſurrectionis typus eſt. 206,a
variæ eius ſunt ſpecies. ibid.
Hoitznahoac teocalli, locus in maximo templo Mexicano. 143,b
Hoitztlaquatzin quale animal. 154,a
eius aculei dolori capitis leuando faciunt. ibidem b.
differt ab hiſtrice. ibid.
Hoitztocatl, araneorum genus in Indiâ. 291,b
Hollandi leones marinos comederunt. 169,a
Holli arbor Indica. 348,a
corticis eius decocti ius medetur dyſentericis. ibid.
gummi inde defluens vrinam euocat. ibid.

Digitized by Google

vterum emmundat. ibid.
ſterilitatem fugat, ad motum vulua. ibid.
menſtrua elicit. ibid.
diarrhœis dyſenterijſque medetur. ibid.
corporis agilitatem inducit. ibid.
oſſa emollit, & corpus flexibile reddit. ibid.
venerem excitat. ibid.
colicis confert. ibid.
argemata diſcutit. ibid.
puluis eius naribus inſperſus hemicraneas ſedat. ibid.
capitis dolores ſiſtit. ibid.
pituitam euocat. ibid.
ſternutamentum ciet. ibid.
Holoturia è limo quandoque naſcuntur. 99,a
Holquahuitl. vide, *Holli.*
Homo in multis eſt diſcipulus animalium, ex ſententiâ Herophili. 7,b
quàm præſtans creatura. 14,a
malè definitur animal rationale mortale. 23,a
ſolus inter animalia præſtantiores habet ſenſus. 38,a
ſolus principiorum notitiâ pollet, quibus artes ſcientiæque ſtruuntur. 45,b
ſoli ipſi conceſſa prudentia, diligẽtia, cogitatio. 46,b
ſolus lacrymatur. 47,a
præter eum, nullum animal habet intellectum, & quare. 49 b
quomodo in nouum orbem tranſlatus fuerit. 72,b
an poſſit ſponte ab humo naſci. 75,a
an aliunde quam à femineâ vuluâ prodire poſſit. 76,a
an ex ſemine non humano oriri poſſit. ibid.b
an vnquam aliqui cynocephali fuerint. 82,a
monſtroſi vnde proueniant. 134,b
an in beſtias transformari poſſint. 441,b. 442,a
Hominum 76000. olim vnius diei ſacrificio mactata apud Mexicanos. 147,a
Honopueſtam regio Indiæ, cuius incolæ ſub aquis dormire dicuntur. 132,b
Hora tam nocturna quàm diurna per cynocephali latratum & lotij perfuſionem diſterminantur. 2,b
Hortus concluſus Salomonis celebratus vbi fuerit. 471,a
eſt locus à naturâ amœniſſimus. ibid.
Hortus ſacer totus aureus & argenteus in aulâ Ingarum Regum Peruanorum. 140,a
Hoſtiæ conſecratæ, à Sacerdote, hoſte aduentante, panniculo candido inuolutæ, & ſub lapide repoſitæ, in carnem verſæ. 388,b
Hoſtiæ conſecratæ à quodam Mauro ſurripiuntur. 418,a
ab adoleſcente Hiſpano, ſceleris ſocio, PP. Societatis reſtituuntur. ibid.
propter veneni ſuſpicionem in loco vdo, ſed decenti reponuntur, vt ſpecies putreſcant. ibid.
aliquo tempore poſt integerrimæ reperiuntur. ibid.b
apponuntur non conſecratæ, ſed eæ putreſcunt, non iſtæ. ibid.
tandem miraculum declaratur, & ipſæ Hoſtiæ dignè coluntur. ibid.
Huamachucu Indiæ locus, vbi iaſpis lapis pro Deo colebatur. 138,b
Huanacu animal Indicum cuius ſit natura. 187,a
Huarahuao, chilli herbæ ſpecies. 363,b
eius iterùm tria ſunt genera. ibid.
Huehuelicatcu, herba Indica. 355,b
ſuccus radicis eius medetur oculis inflammatione laborantibus. ibid.
capitis dolores antiquos ſanat. ibid.
febres mitigat. ibid.
vrinæ ardorem temperat. ibid.
ventris dolores ſedat. ibid.
Huetzalchapanatzli herba Indica. 352,b
folia eius ex aquâ reſoluta, epotaque pugilli menſurâ, aut corpori illita, febrem ſanant. ibid.
laſſitudini medentur. ibid.
doloribus è morbo Gallico ſubueniunt. ibid.
tumores præter naturam, qui crura capútve ob malum habitum inſederint, curant. ibid.
aſthmati ſumpta, ſtrumis appoſita, diarrhœis, vſtionibus, vlceribus internis & externis medentur. ibid.
renum ardorem mitigant. ibid.
corpora fulmine tacta fouent. ibid.
Huichoquachaqua, herba Indica. 354,b
ſuccus eius vel ſtillatitius liquor ſedat febrium ardores. ibid.
cor roborat. ibid.
venenatis potionibus promptiſſimè medetur. ibid.
ſcorpionum ictibus tutiſſimum eſt remedium. ibid.
renum ardorem extinguit. ibid.
faucium tumores deprimit. ibid.
pectoris dolores ſedat. ibid.
vrinæ acrimoniam obtundit. ibid.
appetitum excitat. ibid.
Huitznahoac calpuli, locus in templo maximo Mexicano. 146,a
Huitztopalancapatli qualis herba. 321,a
Humana curioſitas, inutiliter occupata, vitam perdit. 1,a
Humanum corpus ſerpentes gignit. 278, a, b. & ſeqq.
Humbles, piſcium genus in prouinciâ Lugdunenſi, auro veſci creduntur. 67,a
Humores frigidi & craſſi per ſeceſſum & vrinam paulatim euacuantur tribus quatuórve folijs maguey luteis, additis ſiliquaſtris ternis. 301,a
infracti diſcutiuntur ſemine & radice herbæ amudij. 366,a
lenti & craſſi extenuantur & pelluntur tragorigano Quahuahuacenſi. 316,a
item herbâ mecaxochitl. 320,a
item herbâ phehuame. 337,b
item radice herbæ cuitzcn additâ çaçanaca, æquis ponderibus drachmæ vnius. 338,a
Humores citra noxam expurgat inſuum Motinenſis herbæ ſemen, & ex aquâ drachmæ vnius pondere potatum. 316,b
item tres nuclei arboris quauhtlatlatzin. 339,a
per inferna, radix herbæ aocuache. 340,a
per vomitum, epotus ſuccus herbæ tlaquequetzal. 341,b
per ſuperna & inferna, ſed maiori ex parte per inferna, radix herbulæ chichimecapatli è liquore aliquo congruenti ſumpta ſcrupuli vnius pondere. 346,a
herba cuamiahoatl, ſi ex aquâ duarum drachmarum menſurâ ſumatur. 347,a
per ſuperna & inferna citra noxam radix herbæ acxoyatic ſecunda. 351,b
arbor xochiocotzoquauitl. 362,a

folia herbæ chilpatli. 363,a
Hus filius Aram primus Trachonitidem regionem inhabitauit. 480,a
terram Hus condidit. ibid.
Damaſcum ædificauit. ibid.
Huyana Capuc catenam auream fecit longam 700. pedibus, cuius craſſities carpum exæquabat. 140,a
Hyacinthus vbi reperiatur, & quomodo colligatur. 235,a
Hyæna pardalim maximè odio habet. 124,a
malignè aſtuta eſt. ibid.b
vocem humanam imitatur. ibid.
perpetuò eſt fera. 125,b
Hydra quædam habitauit circa lacus Areclonam & Caocaum. 244,b
Hydrographia Salomoni fuit cognita. 73,a
Hydropiſim curat vrina cameli. 127,b
item puluis pici Martij. 223,b
folia cihoapatli hemonitica trita. 326,a
ſuccus radicis & germinum herba tlatlancuya epotus vel infuſus. 340,b
herba texaxapotla. 341,a
radices herba tzahuaguem. 343,b
herba cuamiahoatl. 347,a
radix herba acxoyatic ſecunda. 351,b
folia plantæ compoalxochuitl contuſa, & ex vino vel aquâ pota. 371,a
Hyoſciamus potus ſues necat. 122,a
Hypanes fluuius folliculos defert, è quibus volucres quadrupedes exeunt. 33,b
Hyphear ſine radicibus viuit. 128,b

I.

Iabin Rex vbi à Ioſue victus ſit. 459,b
Iaches Cathæus Cypri Rex balſami arbuſta ex Ægypto in Cyprum transfert, ſed irrito effectu. 421,b
Iaches, fluuius aurifer in Indiâ Occidentali. 381,a
S. Iacobus Apoſtolus Ramiro Regi Hiſpaniæ apparet, & de victoriâ contra Mauros obtinendâ certum eum reddit. 390,a
ad eius ſepulchrum audiuntur ſtrepitus & bellica inſtrumenta, quando res Chriſtiana aliqua aduerſitate ingruit. 391,a
cùm corpus eius in Hiſpaniam transferretur, & Tria Flauia in ſaxo collocaretur, ſaxum illud ſponte in ſe ſepulchri formam effigiauit. 395,b
S. Iacobus Niſibita puellas quaſdam propter impudentiam caneſcere facit. 453,b
lapidem ſolo iuſſu, vt iniquam Iudicis cuiuſdam ſententiam redargueret, contriuit. 454,a
Iacuache herba Indica. 340,a
humores radix per inferna omnes purgat. ibid.
pituitam præcipuè. ibid.
febribus medetur. ibid.
ſuccus eius inſtillatus oculis prodeſt. ibid.
ex iure decocti eius ſyrupus paratur, qui trium vnciarum pondere pituitam bilémve mirâ facilitate purgat. ibid.
vrinam euacuat. ibid.
Iambolus inſula quales & quàm miros habeat incolas. 135,a
S. Iannarius Neapolitanam ciuitatem à ruinâ incendij Veſuuij montis præſeruauit. 385,a
ſanguis eius tunc inuentus fuit colliquefactus & feruens. ibid.
Iaralnare, ſic Serapio & Rhaſis vocant coccum arborem. 297,a
Iardu, ſtruthionum in Indiâ genus, viliùs quàm ſtruthiones Africani. 217,b
vix ab vno cane capi poteſt. ibid.
mas oua incubat. ibid.
mirus eius aſtus ad alendos pullos. ibid.
Iaruma arbor Indica. 330,b
Iaſpis lapis in Huamachuco Indiæ loco Deus credebatur. 138,b
Iazer flumen in Iordanem influit. 458,b
Ibis auis clyſteris vſum monſtrauit. 7,b
Ibix in ſummis Heluetiorum montibus naſcitur. 92,a
cornua robuſta habet. 110,b
eaque rugoſa. ibid.
& in dorſum adunca. 111,a
gracilia habet crura. 113,a
oculos habet ignitos & ſplendentes. 115,b
noctu videt. ibid.
ſalit magis quàm currat. 119,b
ſed velociſſimè pergit. ibid.
frigoris admodum eſt patiens. 120,a
facilè manſuefieri poteſt. 125,b
Ichcaton, vermis Indicus. 291,a
puluis eius dolores dentium ſanat. ibid.
Ichneumon quomodo ſe contra ictus & morſus aſpidum muniat. 43,a
in Ægypto naſcitur. 92,a
caput oblongum habet. 111,b
auriculas rotundas. ibid.
eius morſus eſt venenatus. 112,b
caudam habet conuolutam & intortam. 114,a
& ferè longitudine corpus æquantem. ibid.
pilos habet duriſſimos. ibid.b
ſerpentibus libenter veſcitur. 121,a
alioquin promiſcuè eſt omniuorus. ibid.
aues & gallinas venatur. ibid.
ad ſex annos vſque viuit. 123,a
crocodilo eſt infeſtus. ibid.b
cum aſpide gerit inimicitias. ibid.
malignè aſtutus eſt. 124,b
à vento admodum ſibi timet. 125,b
facilè manſuefieri poteſt. ibid.
Icterici ſanantur fimo caprarum ſilueſtrium cum vino bibito. 127,b
Idolum quod à Congiatis Indiæ populis adorabatur, quale fuerit. 138,b. 139,a
Iecoro affecti curantur mulli arbore. 295,a
Iecur vehementer conualeſcens curatur radicibus arboris tuna. 311,b
Ieiunium ſexta Feria notum erat in Indiâ Occidentali ante poſtremum Chriſtianorũ aduentum. 74,a
Iericho ciuitas olim in campeſtribus Iordanis ſita. 458,b
Iſef, animal Libycum, lupo ſimile. 181,a
pedes & manus habet homini ſimiles. ibid.
cadauera mortuorum exhumat & deuorat. ibid.
miræ eſt ſtoliditatis. ibid.
Muſicâ capitur. ibid.
ligari ſe patitur. ibid.
Ignis ab Origene & Ægyptijs vario reſpectu mas vel fœmina dicebatur. 18,b
an aliqua viuentia admittat. 61,a
in eo nonnulla animalia generantur, non ex eo. ibid. b. & ſeq.
Ignis S. Brigidæ dicitur eſſe inextinguibilis. 438,a
à Monialibus continuè fouetur & nutritur. ibid.

 non

non oris flatu, ſed folle tantùm & ventilabro exſufflare eum licet. ibid.b

Ignis ſacer à virginibus ſacris in Cuzco ciuitate Indiæ recluſis aſſeruabatur. 138,b

Ignis ſacer, morbus, curatur illitis folijs & fructu arboris mizquitl. ibid.

Igniti ſerpentes, quos Deus in Iſraëlitas immiſit, qui fuerint. 277,b.278,a & ſeqq.

Iguana quales ſerpentes. 271,a

mites ſunt & innoxij. ibid.b

nullum omnino ſtrepitum cient. ibid.

decem imò viginti dies ſine cibo perdurant. ibid.

eorum caro eſt delicatiſſima. 272,a

eâ tamen qui veſcuntur, ſi aliquando lue Venereâ laborarint, recidiuam patiuntur. ibid.

Iguanama regio prouinciæ Caizimu, in quâ ſunt admirabiles fontes. 382,a

Ildbrimel, auis inſularum Farrarum. 237,a

S. Ildefonſus Epiſcopatum Toletanum à venenatis animalibus purgauit. 451,a

Ilhuicatitlan, locus in templo maximo Mexicano, & quis eius vſus. 144,b

Ilhuicatlxoxouhqui idolum, cui conſecrata erat prima pars templi maximi Mexicani. 142,b

vocabatur etiam Hoitzilopochtli. ibid.

Iliaci dolores ſanantur mecaxochitl herbâ. 310,a

puluere radicis herbæ cuitzen, ſumpto ex aquâ, vino, bugloſſóve aut meliſſobotis ſucco, ſex obolorum pondere. 338.a

radice herbæ tzahuenguoni. 345,b

balſamo arboris hoitzilochitl. 369,b

lapide ytlibayoteam, ſi brachio appenſus fuerit. 374,b

Illamaton, animal peregrinum. 175,a

cicuratum, eſt blandiſſimum. 176,a

interdum tamen feritatem oſtendit. ibid.

eſt furaciſſimum animal. ibid.b

Ilpemaxtla, vulpes Indica. 162,b

Imagines cæleſtes in animalibus inueniuntur. 4,b

Imago Chriſti crucifixi ſanguine ſudanſ. 385,a

alia pueri Ieſu, à puerulis vt ſecum comederet inuitata, annuit. 392,a

ſingulis annis in maiorem quantitatem excreſcit. ibid.

alia Chriſti crucifixi ſeruatur in caſtello Xaueriensi. 418,b

ea, quoties S. Franciſcus Xauerius in aliquo labore verſabatur, ſudabat. ibid.

Xauerio mortuo, eo anno ſingulis ſextis Ferijs ſanguine ſudabat. ibid.

alia eiuſdem Chriſti crucifixi Manreſæ marmorea, ante quam S. Ignatius Loyola orare ſolebat, in eiuſdem Sancti feſto viſa eſt ſudaſſe. 419,a

alia lacrymatur. 448,a

Imago B. Virginis cruentis lacrymis defleuit. 385,a

alia Deiparæ imago Hiſpali muro aquis ſuperato adhærens, intacta & ſicca inuenta. ibid.

alia eiuſdem Deiparæ Salmanticæ inter rapidos fluctus ſicca deprehenſa eſt. ibid.

alia eiuſdem Deiparæ colitur Auilæ, quæ ex ſaxo ſponte ſuâ figurata fuit. 390,b

alia Crucifixi prope Madritum, quam natura lapidi impreſſit. ibid.

alia D. Virginis à D. Gregorio Magno donatur Leandro Hiſpalenſi Archiepiſcopo. 399,a

Pœnis Hiſpaniam vaſtantibus, Toletum defertur. ibid.

ibi prope amnem defoditur. ibid.

iterùm religioſiſſimè effoditur. ibid.

alia in Canariâ, quæ à nemine niſi ab incolis portari permittit. 413,b

alia D. Virginis de Sardenai prope ciuitatem Damaſci, oleum exſudare deprehenſa eſt. 419,a

multis ob id Saraceni ad Catholicam fidem conuerſi ſunt. ibid.

oleo illo Damaſci Soldanus à cæcitate liberatus eſt. ibid.b

à monacho quodam Conſtantinopolitano Ieroſolymis Damaſcum allata, & cuidam Sanctimoniali data fuit. 411,a

ab eadem in Oratorio collocatur. ibid.

à nemine, præterquam illâ Sanctimoniali, tangi poteſt. ibid.

cœpit mamillas carnis emittere, & mirabiliter carne veſtiri. ibid.

Imago D. Antonij Paduani ſuper aquas inambulat. 448,a,b

Imago S. Ignatij Loyolæ Antiqueræ in Hiſpaniâ ſudauit. 418,b

item alia eiuſdem Munebregæ in Aragoniæ regno. ibid.

ea dicitur Angelorum manu efformata. 419,a

Imago S. Stephani in ſaxo impreſſa eſt, vbi lapidatus fuit. 469,a

Immortalitas animæ Peruanis nota. 138,b

Immutatio hominum in reſurrectione accidentalis erit. 36,a

Impetigo curatur lacte arboris tetlatia, ſi prudenter adhibeatur. 341,a

item herbâ texaxapotla. 341,a

item arbore xochiocotzoquahuitl. 362,a

Improbi per rhamnum adumbrantur. 494,a

Inacuiltoctc, Deus Mexicenſium. 145,b

Incendium triſte Madritum deformat. 384,b

Inebrioſtrum quid 488,a

Indi camelum inter ſidera retulerunt. 2,b

ex eorum metempſychoſi, quæ fabula inde orta. 54,a

quomodo fures explorent. 160,b

quomodo de belli euentis, annonâ & incolumitate Zemem conſulant. 332,a

Induſtria variorum animalium quanta. 11,b

Infans in vlnis maternis, tacentibus adultioribus, ad P. Ignatij Martini hortatum dixit Aue Maria. 45,a

Infantes in vtero excluduntur lacte primi partus canis. 127,b

Inflammationes crurum emolliunt folia arboris ahoitboetl tuſa & illita. 306,a

Inflammationes qualibet arcentur, & ſi adſint, curantur herbâ atatapalacatl. 307,a

mitigantur puluere corticis arboris capolin. 344,a

curantur herbâ quapocyetl. 360,a

Inga Reges apud Peruanos interdixerunt humanas hoſtias. 138,a

animæ immortalitatem nouerunt. ibid.b

Aſtrologia ſcientiâ pollent. 139,a,b

quomodo in eâ errent. ibid.

in eorum aulâ delubrum Solis vndique auri tabulatione opertum micabat. 140,a

Ingomarus Veromanduorum Comes oleo è thecâ Reliquiarû S. Eligij emanante diuturnulâ ſua prædia & incolas à peſte ſeruat. 423,b

deci-

decimam bonorum ſuorum partem B. Eligio donat. ibid.
Innocentiæ vitæ ſymbolum, muſ Armenius. 6,b
Inſania curatur, ſi bini vermes tunæ tuſi, & ex aquâ reſoluti, intra corpus ſumuntur. 292,a
Inſanientibus mirâ celeritate medentur ramenta lapidis Aleececa. 379,a
Inſecta auerſo modo coëunt. 95,a
Inſitionis arborum tria ſunt genera. 107,b
quartum genus addit Columella. ibid.
Inſtinctus animalium quid ſit. 49,a
diuerſitas eius in diuerſis vnde. ibid.b
Inſula minor lacus Momonij, in quâ nemo mori poteſt, ſed vt moriatur inde euehi debet. 425,a,b
inde vocata Inſula viuentium. ibid.b
Inſula ſancta, in quâ mulieres non pariunt, benè tamen concipiunt. 425,b
Intelligentiæ ad calorum motum non requiruntur. 22,a
Interlunia à formicis dignoſcuntur. 3,a
Internodium in herbis quid ſit. 129,b
Inteſtina expurgantur tuſâ & infuſâ herbâ atehuapatli è liquore aliquo congruo. 349,b
per ſuperna & inferna purgantur radice herba apeecimatl. 356,b
Inuolucra ſunt pars decidua plantarum. 128,b
aliàs vaſcula dicuntur, & quid propriè ſint. 130,a
InZiguanin regio, cuius incolæ caudati ſunt. 135,a
Ioannes Aluarez Maldonatus in Indiâ inuenit gigantes canino vultu. 132,b
idem vltra montanas Andes pygmæos reperit, cubitum non excedentes. ibid.
Ioannes Baptiſta Præcurſor ad ſe venientes in Iordane flumine baptiZabat. 458,b
in eodem flumine etiam Chriſtum baptizauit. ibid.
in caſtro Machæro ab Herode detentus fuit captiuus. 474,a
quodnam genus locuſtarum fuerit, quo veſci in deſerto ſolebat. 490,b
mel illud ſilueſtre, quod in cibum adhibebat, quid fuerit. 491,a
Ioannes Baptiſta Ciſatus, calos non eſſe ſolidos, experimento didicit & docuit. 24,a
Ioannes Na, Bengala incola, centum quadraginta ætatis annos habebat. 136,a
Ionas Propheta à quali fortè piſce deuoratus. 265,b
Iopici calmecac, item
Iopico, item
Iopice vero tzompantli, loca in templo maximo Mexicano. 145,a
Iordanis fluuius vnde oriatur. 457,a. & ſeq. 458,a. 482,a
quas ciuitates & prouincias alluat. 458,a
quæ circa eum mira contigerint. ibid.b
Ioſephus Anchieta contra ſolis æſtum auicularum miniſterio defenditur. 14,b
viperam, venenatiſſimum in Braſiliâ animal, innoxiè in ſinu condit, & manu demulcet. 203,b
inde occaſionem captat, multa de diuinâ potentiâ ſermocinandi. ibid.
viperam benedictione donatam placidè dimittit. ibid.
aliam pede calcans, vt ſe feriret hortatur. 204,a
pantheras arborum ramis & pomis paſcit. ibid.
eaſdem ſocias ſuas vocat. ibid.
auibus rapacibus, ne piſcationem Fratrum impedirent, efficaciter imperat. ibid.
pantheris duabus, vt innoxiè ſe inſpiciendas à Socijs permittant, imperat. ibid. b
in medio mari, eo ei cedente, orat. ibid.
ſimys item, vt funus vnius illarum curarent mandat, illæque obediunt. 205,a
aues, vmbrâ in aëre facto, ab æſtu ſe protegere facit. ibid b
aliæ quoque aues ei obediunt. ibid.
ſacrum pro Franciſco DiaZio celebrat, & ille ab igne ſacro curatur. 413,a
Franciſcum item Fernandum ſolo iuſſu à febri liberat. ibid.
Ira non eſt in animalibus. 46,a,b
eam qui in arbitrio ſuo habet, magnâ dicendus præſtare prudentiâ. 6,b
Irenæus Valentinianorum errorem, ſæcula eſſe animalia dicentium, refutauit. 18,a
Iſabella Clara Eugenia Belgij Princeps B. Virginem Feyenſem in agro Dionantenſi inuiſit. 411,a
Iſaias Propheta an per piloſos, Satyros eſſe vel fuiſſe agnouerit. 78,a
quid per Sirenes intellexerit. 79,b
Iſidori locus in libris Originum emendatur. 403,a
Iſraëlitæ fluuium Iordanem ſicco pedibus tranſierunt. 458,b
Itabyrium mons, aliàs Thabor, mons pulcherrimus & amœniſſimus. 483,a
ex transfiguratione Chriſti Domini in eo factâ factus celeberrimus. ibid.
Itembe Æthiopibus appellatur elephas. 193,b
Ithaca lepores non gignit. 92,b
Itinerarium Beniamini Tudelenſis Hiſpani Iudæi ab Ariâ Montano in Latinum conuerſum. 89 b
Ituræa eadem putatur eſſe cum Trachonitide. 480,a
Itzcuinteporzotli, ſpecies canum Indicorum, qui ſimiles ſunt Melitenſibus. 173,b
Itzcuintcenam quale animal. 188,b
Iuana ſerpens, temperantiæ ſymbolum. 6,b
Iuba Rex hiſtoria & natura animalium conſideranda ſtudioſiſſimus fuit. 2,a
Iuba planta, à lenitate ſic vocata. 342,b
radix eius trita, ac per ſe ſumpta, aut cum piſpoc, venenatis reſiſtit potionibus. ibid.
ius decocti corticis, florum ac ſeminis inſeruit balneis. 343,a
oleum è ſemine eius exprimitur, mirabilis præſtantiæ aduerſus frigidas quaſuis affectiones. ibid.
ius decocti corticis aut radicis extergit & ſiccat carnem ſuperexcreſcentem palpebris. ibid.
& oculorum ex atrâ bili ſuſcitatos tumores conficit. ibid.
Iuca fructus vel radix quædam Indica, è quâ panis conficitur. 328,b
quomodo ſeratur. 329,a
Iucaia inſula miram arborem profert. 294,b
ſet in eâ columba, vt ex proximis regionibus eò traijciatur ad earum capturam. ibid.
Iucubia planta Indica. 328,b
Iudæa à Moabitide regione diſterminatur Iordane fluuio. 458,a
Iudicium non eſt in animalibus, ſed eius quidam hiſtrio. 49,a
Iudocus Regis Britanniæ filius, inſignis Dei famulus, porrectâ manu columbas paſcit. 203,a
Iuli ſunt pars decidua plantarum. 128,b
quid propriè ſint. 129,b

Julianus Imp. Apoſtata aneam Chriſti ſtatuam, à muliere illa, quæ attactu fimbriæ veſtis Chriſti à ſanguinis fluxu curata fuerat, erectam, deiecit. 465, b

Iulius Africanus pro inſtauratione exuſta ciuitatis Emaus legationem obijt apud Aurelium Antoninum Imp. 467,a

Julius Cæſar interficiendus præſignabatur per exta bouina corde carentia. 3,b

item per pugnam aliam. ibid.

Iunna, fluuius aurifer in Indiâ Occidentali. 381,a

Iuo Presbyter aues peregrinaad ſe aduolantes benedictionem dedit. 203,a

Ius decocti herba tlatlancuya edomata crurium tollit. 340,b

pituitoſos tumores ſupprimit. ibid.

menſes euocat. ibid.

Ius decocti ſpicarum herba quimichipotli dentes firmat. 349,b

decocti foliorum herba yetl pulices interimit. 357. a

decoctorum corticum herba hoitziloxitlabethina vrinam & ſudorem euocat. 369,a

obſtructa aperit. ibid.

quartanam curat. ibid.

menſes trahit. ibid.

tumores præter naturam diſcutit. ibid.

ventriculum roborat. ibid.

eiuſdem iuris vapor ſcorpionum ictibus medetur. ibid.

Iuſiurandum Peruenſibus inuſitatum. 138,b

Iuſtinianus Imp. a Praſinis vocatus fuit aſinus, quòd aures ſuas mouere poſſet. 437,a

Iuſtitia a Stoicis dicebatur eſſe animal. 17,b

eius ſymbolum, diceros auis. 6,b

tribuitur elephantis leonibuſque. 126,a

S. Iuſtus Epiſcopus imprecatione ſuâ prouinciam Ferniginan in Hiberniâ à muribus maioribus immunem fecit. 416,b

Ixcocauhquitzoamolco teuhoa, miniſter idolorum in templo maximo Mexicano, & eius munus. 149,a

Ixtlilco teuhoa miniſter idolorum in templo maximo Mexicano, & quod eius munus. 149,a

Izquiatolli, ſorbitionis genus apud Mexicanos, & quomodo paretur. 325,a

Izquitlan teuhoatzin miniſter idolorum in maximo templo Mexicano, & quod ei munus. 149,a

K.

S. Keivvinus benedictione ſuâ ſalices poma ferre facit. 427,a,b

merula manui eius inſidens, ibi oua ſua poſuit. ibid. b

ideò pingitur hic Sanctus cum merulâ in manibus. ibid.

filio cuiuſdam reguli ægrotanti lac ceruinum procurat. 454 b

coruum, quòd lac illud effudiſſet, maledicit. ibid.

Kiczoth Moſcouitica auis. 223,b

Kildaria Lageniæ prouinciæ locus, ab incolatu S. Brigidæ illuſtris. 438,a

ignis ibi S. Brigidæ continuè fouetur. ibid.

falco quidam ſolitarius ibi ſemper turri inſidet. ibid.

liber ibi aſſeruatur Euangeliorum admirabilis. 439, a

Kokob, ſerpens Indicus. 285,a

L.

Labiorum vlceribus medetur lac herbæ tepeamatl. 360,b

molli arboris vulnera claudit. 295,a

arboris tetlatia exulcerat membra quæ attigerit. 342,a

lepram, ophiaſim, impetiginem, ſi prudenter adhibeatur, exſiccat. ibid.

vlcera inſanabilia curat. ibid.

herba chilpatli verrucas exedit. 363, à

tumores præter naturam rumpit. ibid.

Lac puerperarum & nutricum auget yzcabotli, lumbricorum in Indiâ genus. 256,b

item pigmentum quod ex arbore achiotl conficitur. 353. b

item folia herbæ atzoyatl pectori applicita. 356,a

item lapis tlaculolitepatl. 374,a

Lac virginis. vide, *Crypta lactea.*

Lacca vnde paretur. 370,a

Lacerta Indica, ſerpentis genus. 275,a

variacarum ſunt genera. ibid.

Lacerti humano modo ſe complexi coëunt. 93,a

quando coëant. ibid.

palpebras vtrimque habent. 111,b

linguam bifidam habent. 112,a

aquatici ſunt nigri. 116,a

iiſque vtrimque ſunt puncta alba in lateribus. ibid.

nonnulli tamen etiam ſunt virides. ibid.

exiguum & ſiccum pulmonem habent. 118,a

in Calecut Indiæ regione inuenitur quoddam genus magnitudine aprorum. 119,a

in Gallia quibuſdam partibus catulorum canis magnitudine reperiri dicuntur. ibid.

aquatici, ſi irâ incitati ſint, rectis pedibus inſiſtunt, ibid, b

priora genua poſt curuantur, poſteriora antrorſum. ibid.

aquatici tardum & pigrum inceſſum habent. ibid.

diſſectis partibus ſuis iterùm coëunt. 110,a

ſunt omniuori. 121,a

totâ penè hieme dormiunt. 113,b

ſerpentes hoſtes habent. 124,a

ipſi rubetis & cochleis aduerſantur. ibid.

aquatici multi ſimul congregantur. 125,b

virides homini ſunt beneuoli. 126,a

iiſque veſcebantur Afri. ibid. b

Lacus Carecedos mare fluctibus æmulatur. 395,a

Lacus Gadara qualis locus. 474,b

Lacus Pilati in Heluetiâ, qualis. 431,b

Lacus quidam viginti milliaria in ambitu habens terræmotu exſiccatus. 383,b

alius quidam eſt in Hiberniâ, cuius limo vel arenæ infixus baculus ligneus, in ferrum mutatur. 417,a

alius, cuius aqua vnâ dici parte dulcis, alterâ amara & venenata eſt. ibid.

Lagana auis ori balænæ inſidiatur, & ab eâ deuoratam, cor eius erodit. 158,a

Lagenius lacus habet anates miræ indolis. 416,b

Laletania vel Catalonia ſalmis abundat. 378,a

Lamba, ſunt Sacerdotes Tibetenſium in Regno Cathaya. 140,b

partim ij communem vitam agunt, vt Religioſi; partim priuatam, vt Clerici ſeculares. 140,b

pars-

Digitized by Google

paupertatem colunt. ibid.
ex eleemoſynis viuunt. ibid.
calibes permanent. ibid.
orationi admodum dediti. ibid.
vitam agunt modeſtiſſimam. ibid.
lectione & oratione peccata remitti putant. ibid.
ieiunio vacant. ibid.
ſilentium obſeruant. ibid.
templa & ſupellectilem ſacram habent vndequaque mundiſſima. ibid.
bis ſaltem in anno templa ſua aperiunt. ibid.
fœmineam effigiem colunt, quam dicunt eſſe matrem Dei. ibid.
Deum trinum & vnum fatentur. ibid.
ſecundam Trinitatis perſonam appellant librum magnum. ibid.
ſuperſtitioſo ritu ciuitates expurgant. ibid.
funera proborum auibus certis, malorum canibus obijciunt. 141,a
Lambri regnum, in quo caudati ſunt homines. 135,b
Lamia perpetuò eſt fera. 125,b
Lampades argentea triginta, Principum virorum donaria, ad D. Virginem Guadalupsam viſuntur. 399,b
Lampas quadam vltrò accenditur, in teſtimonium immaculata Conceptionis B. Virginis. 411,a
Lana purpureo colore inficiuntur, ſi intingantur in aquâ, in quâ herba mobuitli trita aliquamdiu maduerit. 357,b
Lanificium qui Peruanos docuerint. 138,a
Lanigerum pecus quo tempore coeat. 93,a
Lapilli quidam effodiuntur in agro Foyenſi regionis Dionantenſis, qui colorum varietate ac venuſtate naturam excedere videntur. 412,a
ex illorum attactu plurimi grauiſſimis leuati ſunt doloribus. ibid.
potiones item, quibus iniectus aliquis eiuſmodi lapillus, multis ſaluti fuerunt. ibid.
quâ ratione tanta vis eis inſit. ibid. b
Lapilli, caſi ex ſpecu inſula Melitenſis, in quo S. Paulus habitauit, venenis obſunt. 450,b
Lapilluli in capite humano aliquando inuenti. 4,a
Lapis quidam apud Cariſtum naſcitur, qui pectitur, netur, texitur: vnde mantilia egregiè contexta fiunt; qua vbi ſordeſcunt, in ignem proiecta, purgantur. 61,b
alius, in quo pueri Iuſtus & Paſtor ſecuri caſi ſunt, oleum ſtillat. 423,b
alius quidam quotidie tantum vini producit, quantum ad Miſſas celebrandas ſufficit. 427,b
alius quidam, humani femoris formam habens, à loco ſuo abſportatus, noctu vltrò ad eumdem reuertitur. 430,a
alius quidam à S. Iacobo Niſibitâ, vt iniqua Iudicis cuiuſdam ſententia redargueretur, ſolo iuſſu conteritur. 454,a
Lapis ſiue calculus frangitur ſucco foliorum arboris maguey. 300,b
Lapides renum & veſica frangit ventriculus Crocodili Indici ablutus, Sole exſiccatus, contuſus & ſumptus. 270,b. vide, Calculus.
Lapides loci Vſneach in Hiberniâ à S. Patritio maledicuntur, & quâ occaſione. 444,b
inepti ſunt ad quodcumque opus. ibid.
Lapides cryſtallini in humanis corporibus inuenti ſunt. 6,b
Laridum eſt in animalibus non cornigeris. 117,a
Larix teredines producit. 32,b
Laſa qualis ciuitas. 472,a
ibi fontes ſaluberrimi. ibid.
eò ſanitatis causâ profectus fuit Herodes. ibid.
Laſer verſus Orientem & Meridiem plantari vult. 105,b
Laſſitudo non ſentitur ab eo, qui lauatur ſucco foliorum arboris maguey, decocto cum radicibus. 300,a
Laſſitudinem in itinerando tollunt comeſta folia herba coca. 305,a
Laſſitudini cuicumque medetur radix herba ahoatan. 352,a
item folia herba tonalxihuitl. 352,b
Latera in herbis quid ſint. 129,b
Lanalana, ex araneorum genere vermiculus. 291,a
eius victus agit in inſaniam. ibid.
Lauarets, piſcium genus in prouinciâ Lugdunenſi, auro veſci creduntur. 67,a
Lazari cuiuſdam, vitri-voracis dicti, mira & ſtupenda prorſus voracitas. 37,b
Leena quamdiu vterum ferat. 94,a
plures ſimul fœtus edit. ibid. b. vide & in Leones.
Leander Hiſpalenſis Epiſcopus iconem D. Virginis à D. Gregorio Magno accepit. 399,a
Leges politica barbarorum quorumdam. 137,a
Legumen meritis S. Columbani ſponte enaſcitur. 444,b
Legumina, ne incoctibilia fiant, quomodo ſerenda. 104,a
Lemmer, peſtilens beſtiola, vnde naſcatur. 60,b
de eo mira ex Olao. 99,b
Leo quâ occaſione inter ſidera relatus. 2,b
fortitudinis eſt ſymbolum. 6,b
Leo quidam ſpinam pedi infixam habens, ad S. Hieronymum, vt ab eo iuuaretur, confugit. 202,b
adiutus, eius ſe famulum prabuit. ibid.
Leogerius Hibernus per S. Patritium ad fidem Christi conuertitur. 444,b
eidem quindecim villas donauit. ibid.
Leones diſcernunt ſuperbos ab humilibus. 42,b
caput habent robuſtiſſimum. 111,b
frontem ternam. ibid.
ſupercilium pragrande. ibid.
oculos nonnihil canos. ibid.
femella aures rotundas habent. 111,b
lingua eis imbricata aſperitatis. 112,a
dentes habent pectinatim coeuntes. ibid.
& mutabiles. ibid. b
eorum morſus venenatus eſt. ibid.
collum anguſtum habent. ibid.
& moderate craſſam ceruicem. ibid.
eamque ex vno oſſe conſtantem. ibid.
femella mammas in ventre gerit. 113,a
eaſque binas. ibid.
corpus longum habent. ibid.
auerſa genitalia habent. ibid.
tortuoſum quiddam pro talo habent. 114,a
mucrones vnguium in digitorum vaginas condunt. ibid.
cauda eorum imâ parte eſt ſetoſa. ibid.
fului ſunt coloris. 115,a
in Tartariâ ſunt & nigri & rubei. ibid. b
in Regno etiam Coilam inuenti ſunt nigri. ibid.
oculos habent ignitos & ſplendentes. ibid.
noctu vident. ibid.

eorum

eorum adeps calidior eſt quàm vllius quadrupedis. 117,a
duriſſima omnium animalium oſſa habent. 117,b
parum medulla habent. ibid.
eorum felli venenoſa vis tribuitur. 118,a
ventriculum arctum habent. ibid.b
fimum ſiccum egerunt. 119,a
eumque fœtidum. ibid.
vrina eſt graueolent. ibid.
pedatim incedunt vt homines. 119,b
curſu tamen velociſſimo valent. ibid.
calido & ſicco ſunt temperamento. 120,a
vocem grauem edunt. ibid.b
famis admodum ſunt patientes. 121,b
veſcuntur alternis diebus. ibid.
rarò bibunt. ibid.
quando ægrotant, ſimia eis eſt pro remedio. 122,a
febris tentantur. ibid.
diu viuunt. 123,a
apertis oculis dormiunt. ibid b
alij eos inſomnes eſſe dicunt. ibid.
lupis maximè aduerſantur. ibid.
diſſidium eis cum ſcorpione. 124,a
item cum leontophono, muribus, thoë, & monocerote. ibid.
galli eis maximo ſunt terrori. ibid.
cùm à venatoribus quæruntur, veſtigia ſua caudâ obducunt. 124,b
eos mappa prouitat. 125,b
ignem formidant. ibid.
eos item rotarum orbes circumacti terrent. ibid.
ſunt ſolinagi. ibid.
non niſi pulli manſueſiunt. ibid.
parentes ſuos ætate grandes nutriunt. 126,a
iuſtitia, liberalitas & clementia eis tribuuntur. ibid.
eorum carnibus veſcuntur Ariophagi Æthiopiæ populi. ibid.b
in Tartariâ adhibentur ad venandos vrſos, onagros, & boues feros. 127,a
apud Indos noui orbis eſt quædam eorum ſpecies valdè ignaua. 169,a
quorum caro eſt eſculenta. ibid.
gratitudinis eorum inſigne exemplum. 170,a
Leonides piſcatione delectabatur. 9,a
Leopardi ex pardo & leanâ generantur. 91,a
Lepades piſces è limo quandoque naſcuntur. 99,a
Lepecopithecos Indicum animal, vbi præcipuè reperiatur. 156 b
quale ſit animal. ibid.
catulos in lucem editos, dum paruuli ſunt, cauitate quadam ventris includit & ſeruat. 157,a
arbores celerrimè ſcandit. ibid.
à venatoribus quæſitum, vt effugiat, mortuum ſe ſimulat. ibid.
cauda eius ad vrinæ meatus aperiendos mirè prodeſt. ibid.
calculum item eijcit. ibid.
venerem excitat. ibid.
lac generat. ibid.
fractis & colicis medetur. ibid.
aculeos infixos extrahit. ibid.
ventrem emollit. ibid.
parturientibus item prodeſt. ibid.
& tuſſientibus. ibid.
Lepus ab equâ natus fugam Xerxis præmonſtrauit. 3,b
Lepores in Ithacâ non generantur. 91,b
ſunt admodum libidinoſi. 94,a
incerti ſunt ſexus. ibid.
multos ſimul fœtus pariunt. ibid.
oculorum cilia non habent. 111,b
oculi eorum crebrò hebetantur. ibid.
auditu pollent acutiſſimo. ibid.
naturâ ſunt timidiores. 112,a. 125,b
collum anguſtum habent. 112,b
auerſa genitalia habent. 113,a
crura item longa. ibid.
& quidem poſteriora prioribus ſunt longiora. ibid.
imo pedum veſtigio ſunt piloſi. ibid.b
caudâ carent. 114,a
ſunt villoſiſſimi. ibid.b
piliq́ue ſunt molles. ibid.
& rarò nitidi. 115,a
noctu vident. ibid.b
alij charopis alij glaucis ſunt oculis. ibid.
eorum caro melioris ſucci eſt quàm bubula & ouilla. 116,a
ventrem ſtringit, ſiccat, vrinam mouet. ibid.b
ſanguis eis diluitur. 117,a
eorum lac eſt craſſum. ibid.
cor habent proportione maximum. ibid.b
geminum iecur habent. 118,a
ventrem ſimplicem habent. ibid.
eis ſolis ex ijs quæ vnum ventrem habent eſt coagulum. 119,a
ſaliunt magis quàm currant. ibid.b
velociſſimè tamen pergunt. ibid.
varij ſecundùm varios Auctores ſunt temperamenti. 110,a
herbâ aluntur. 121,a
non comedunt carnes. ibid.
ruminant. ibid. b
& noctu paſcuntur. ibid.
apertis oculis dormiunt. 123,b
omnium animalium ſunt præda. ibid.
tempeſtatum ſunt præſcij. 125,a
ſunt ſemiferi, hoc eſt media natura inter fera & manſueta. ibid.
facilè manſuefieri poſſunt. ibid.
citli à barbaris Nouæ Hiſpaniæ vocantur. 161,b
Lepores Biſaltiis duplex iecur habent. 92,a
Lepra curatur lotio canino, addito nitro. 127,b
item confricatâ & illitâ cantharide Indicâ. 290,b
item puluere tlaxquipillin vermiculi inſperſo. 290,b
item puluere arbuſculæ yohualxochitli. 312,b
item lacte arboris tetlatia, ſi prudenter adhibeatur. 341,a
item herbâ azpan. 356,a
Lethe, Luſitaniæ fluuius. vide, *Limia.*
Libanus mons, quam magnus. 481,b
vocatur mons montium, & quare. ibid.
vnde nomen habuerit. ibid.
ſemper niuibus riget. ibid.
quæ ex eo flumina ſcaturiant. 482,a
cedri in eo frequentiores. ibid.
item & aliæ variæ arbores. ibid.
à variis nationibus incolitur. ibid.
Libella oculos habet in lateribus. 111,b
Liber eſt pars corticis interior quæ ligno adhæret. 129,a
Liber Euangeliorum admirabilis in Kildariâ Monaſterio aſſeruatur, ab Angelo dictatus. 439,a
Liber magnus *vocatur ſecunda Trinitatis perſo-na*

na à Lambis Tibetenſium Sacerdotibus. 140,b
Liberalitas tribuitur elephantis & leonibus. 126,a
S. Liberata, Regis Portugalliæ filia, pro caſtitate obtinendâ precata, barbam accepit, & martyrium ſuſtinuit. 393.a
citharœdi cuiuſdam, ad patrocinium eius confugientis, innocentiam declarauit ſimulacrum eius ocrea vnius argenteæ excuſſione. ibid.b
Libertas ab arbitrio differt. 48,b
Lichenes curantur herbâ azpan. 356,a
ſucco herbæ cacoxihuitl. 370.b
Lichenes palmarum ſanant folia herbæ chilpatli. 363,a
Lienis tumores diſcutiunt virentia folia herbæ yetl manibus oleo perunctis emollita, &c. 359.a
Ligna filuæ cuiuſdam Cornubianæ aquis non innatant. 431,a
alia item filuæ cuiuſdam prope Pariſios lapidum more ſubſidunt. ibid.
alia item ficus cuiuſdam Ægyptij primò ſubſidunt, poſteà emergunt & aquis innatant. ibid.
Lignum, è quo Crux Chriſti compacta fuit, quale fuerit. 494,b. & ſeqq.
Limaces è plantis etiam naſcuntur. 32,b
Limia, Luſitaniæ fluuius. 403,b
vnde obliuionis nomen ei inditum. ibid.
auri grumulos vndis ſuis commixtos defert. ibid.
Lingua Maris mortui quæ dicatur. 461,b
Linteum quo theca, in quâ Reliquiæ S. Eligij aſſeruabantur, cooperiebatur, copioſum oleum exſudat. 423,a
Lithiaſi conferunt lapilli in ventriculo crocodili Indici reperti. 270.a
item ventriculus eiuſdem beſtiæ ablutus, Sole exſiccatus, contuſus & ſumptus. ibid.b
vinum ex palmis Indicis confectum. 334.a
Loceto auis Indica, quæ antequam mingat, clamat, & poſteà ſilet. 233,b
Locuſtæ ex muli cadauere naſcuntur. 97,a
Locuſtæ, quibus S. Ioannes Baptiſta in deſerto veſcebatur, quale genus fuerint. 490,b
inter volucria munda à Moyſe recenſentur. ibid.
Iudæis, Ægyptijs, Libyis & Parthis inter cibaria fuerunt. ibid.
quomodo eas veſci ſoliti ſint. ibid.
quale alimentum ſint. ibid.
Æthiopes quomodo eas colligant. 491.a
Loligo volitans temporis præſagia ſuggerit. 3,a
Lomvvia, auis inſularum Farrarum. 236,b
Lucia, vxor Gaſparis Quichiſuca, fortiſſima & conſtantiſſima Chriſti athleta. 151,a
Lucilius Baſſus munitiſſimam arcem Macharum dolo expugnauit. 474.a
Lucius Daniſta, ciuis Eberſdorfianus in Auſtriâ, duos pſittacos Braſilianos Moſcouorum Duci dono dedit. 227,a
Lumatos, hirundinis Indicæ ſpecies. 290,b
humani corporis meatus otiam fœdos ſubit, & ſanguine exſucto ſe ſatiat. ibid.
Lumborum dolor ſedatur, ſi pinguedine ſerpentis teuhtlacoauhqui perungantur. 269.a
Lumbrici è limo oriuntur. 99,a
Lumbrici ventris necantur herbâ acaxilotic. 354,a
Luna piſcis, qualis. 5,a
Luna per partes à ſe diſſidet. 36,b
eius decrementum imitatur cynocephalus viſus ſui decremento. 3,a
ab Ingis dicitur Quilla. 139,b
eius maculas vulpem eſſe ab ipſâ Lunâ complexam fabulantur. ibid.
eam canibus dixere eſſe amicam. ibid.
Lunda, auis inſularum Farrarum. 236,b
Lupi, diæteticæ ſcientiæ non ignari. 8,a
apud Canopium, ad lacum Mæotidem, à piſcatoribus accipiunt ſtipendia & alimenta vt piſcationis inſtrumenta cuſtodiant. 43,a
in Cretâ numquam naſcuntur. 92,a
auerſo modo coeunt. 93,a
toto anno non niſi dies duodecim coëunt. ibid.b
quamdiu vterum ferant. 94,a
pariunt vt canes. ibid.b
multos ſimul pariunt. ibid.
quando pariant. 95,a
dentes pectinatim coëuntes habent. 112,a
ceruicem habent rigidam & ex vno oſſe conſtantem. ibid b
crura habent longa. 113,a
genitalia item oſſea. ibid.
caudam villoſam habent. 114,a
eamque longitudine corpori propè parem. ibid.
pilos denſos habent. ibid.b
cano ſunt colore. 115,a
igneos & ſplendentes habent oculos. ibid.b
noctu vident. ibid.
eorum cerebrum ad lunæ vel incrementum vel decrementum augetur vel minuitur. 117,b
eorum iecur equinæ vngulæ ſimile eſt. ibid.
Italici, ſi hominem priores viderint, eum vocem amittere faciunt. 120,a
latrant & vlulant. ibid.b
in fame terram edunt. 121,a
noctu paſcuntur. ibid.b
ſquillæ contactu torpent. 122,a
diu viuunt. 123,a
naturali odio aduerſantur equis. ibid.b
eorum veſtigia calcata equis, torporem eis inferunt. ibid.
echinum metuunt. ibid.
eis leo maximè aduerſatur. ibid.
vulpibus ipſi hoſtes ſunt. 124,a
item onibus & tarandis. ibid.
malignè aſtuti ſunt. ibid.b
contra armenta dimicaturi, quâ aſtutiâ vtantur. ibid.
ignem formidant. 125,b
tympani ſonitu fugantur. ibid.
lapidum item colliſionem timent. ibid.
non niſi pulli manſueſieri poſſunt. ibid.
rabie infeſtantur. 126,a
eorum caro ab Inſubribus aliquando comeditur. ibid.b
eorum pelles in veſtimentorum vſum veniunt. 127,a
in Bambâ oleo palmarum delectantur. 168,b
in Nouâ Hiſpaniâ noſtris, præter caput, ſunt ſimiles. 180,b
Lupi marini in Indijs abundant. 247.a
formidabiles ſunt vlulatu. ibid.
barba eorum ſeruiunt dentibus purgandis. ibid.
dentes eorum dentium dolorem ſiſtunt. ibid.
vultures marinos ſibi inimicos habent. ibid.b
eorum pelles, etiam ad crumenam vel cingula aptata, pelagus ſapiunt. ibid.
Lupus ex Lycaone factus dicitur in fabulis. 52,b
Lupus quidam cuidam Preſbytero loquitur. 440,b

ex

ex homine ſe transformatum aſſerit. ibid.
Eucharistiam ſibi dari petijt. 441,a
Luſcinia auis Muſica prima doctrix. 8,a
a cenconilatollo cantus ſuauitate vincitur. ibid.
ex Philomelâ facta dicitur in fabulis. 52,b
in Hiſpaniolâ toto anno concinit. 214,b
Luſitani Romanis cladem intulerunt per nigros angues præſignificatam. 3,b
in quadam inſulâ repererunt homines, duo in latere dextro brachia, duas manus, aures aſininas, faciem humanam, dextrum crus equinum, ſiniſtrum humanum habentes. 133,a
Luſitani plagiarij canes adhibent feroces ad venationem Indorum, vt eos vendant. 174,a
Lutra dentes exertos habet. 112,a
pilos nitidiſſimos habet. 115,a
colore accedit nonnihil ad caſtaneum. ibid.
frigido & ſicco eſt temperamento. 120,a
eſt odorata. ibid.
malignè aſtuta eſt. 124,b
manſuefieri facilè poteſt. 125,b
eius caro in alimentum hominis cedit. 126,b
eius pellis in veſtimentorum vſum venit. 127,a
cicuratur aliquando, vt piſces in retia compellat. ibid.
Lux prima in mundi ortu creata qualis fuerit. 57,a,b
Lybia quas beſtias progeneret. 91,b.92,a
Lycaon in lupum mutatus dicitur in fabulis. 52,b
Lycij in ranas verſi dicuntur in fabulis. ibid.
Lycus fluuius ex monte Libano oritur. 482,a
Lynx paruum habet cor. 111,b
oculos prominenses. ibid.
viſum acutiſſimum. ibid.
genitalia auerſa habet. 113,a
igneos & ſplendentes habet oculos. 115,b
noctu videt. ibid.
curſu velociſſimo valet. 119,b
malignè aſtutus eſt. 124,b
cicuratur quidem, ſed non omnino. 125,b
eius pellis in veſtimentorum vſum venit. 127,a
ad venandum eſt induſtrius. ibid.

M.

M*Aara Sidoniorum Chriſtianorum olim municipium inexpugnabile.* 481,a
proditur Saracenis à præſidiarijs. ibid.
Macacoatl, ſerpens ceruinum caput habens. 273,a
ſeneſcenti ei cornua naſcuntur. ibid.
eaque ad Venerem excitandam proſunt. ibid.
Macalchichiltic Indicum animal, in cuius viſceribus lapis Bezar generatur. 185,a
Macame, ceruorum genus in Nouâ Hiſpaniâ. 184,a
ab Indis vocantur ceruorum Reges. ibid.
Macamiztli, animal Indicum, leoni aſſimile. 169,b
Macaxocotl qualis herba. 318,a
fructus eius aluum emollit. ibid.
Machabæi vbi Cendebæum vicerint. 472,b
Macharus caſtrum munitiſſimum. 474,a
ab Alexandro Rege primùm ædificatum. ibid.
ab Herode poſtea inſtauratum. ibid.
vbi S. Ioannes Baptiſta captiuus detentus fuit. ibid.
à Lucilio Baſſo expugnatur. ibid.
Machillas Epiſcopus, S. Patritij diſcipulus, columnam igneam ſuper caput S. Brigidæ videt. 439,b
eam ſacro velo induit. ibid.
Macuilxocotl, florum genus. 371,b
Macuilcalli, &
Macuilquiahuitl, partes maximi templi Mexicani, vbi exploratores hoſtium occidebantur. 142,b
Macuilcipactli yyeupan, locus templi maximi Mexicani, & quis eius vſus. 144,a
Macuil malinalyteupan, locus in maximo templo Mexicano. 145,a
Maculæ oris abſterguntur panibus illis, qui ex radicibus tuſis arboris maguey fiunt. 300,a
Madagaſcar inſula auim maximam, ruch dictam, gignit. 239,a
a Magno Cham Tartarorum exploratur. ibid.
Madritum triſti incendio deformatur. 384,b
Magaan planta à lenitate ſic vocata. 341,b
radix eius trita, ac per ſe ſumpta, aut cum pilipoc, venenatis reſiſtit potionibus. ibid.
ius decocti corticis, florum ac ſeminis, inſeruit balneis. 343,a
oleum è ſemine eius exprimitur, mirabilis præſtantia aduerſus frigidas quaſuis affectiones. ibid.
ius decocti corticis aut radicis extergit & ſiccat omnem carnem ſuperexcreſcentem palpebris. ibid.
& oculorum ex atrâ bili faſcitatos tumores conficit. ibid.
Magey comeſtibilis, cuius folia aſſa comeduntur. 301,a
Magnanimitatis ſymbolum, canes. 7,a
Magnes eſt heterogeneæ virtutis. 131,b
Magnus Cham Tartarorum inſulam Madagaſcar explorari curat. 239,a
ad eum inde relata eſt penna maxima auis ruch, nonaginta palmorum longitudinem, & calami duorum palmorum craſſitiem habens. ibid.
Maguey, arbor fœda adſpectus. 300,a
foliorum eius ſuccus amarus emaculat veſtes. ibid.
vulnera infecta cancere & nimis inflammata ſanat. ibid.
vermiculos in plagis extinguit. ibid.
ſucco eodem, decocto cum radicibus, qui lauatur, laſſitudinem non ſentit. ibid.
aqua pluuia in folijs eius recepta, multos morbos pellit. ibid.
ex radicibus eius tuſis panes fiunt, quorum in abluendo capite vſus, cuius dolores ſedant. ibid.
maculas oris abſtergunt. ibid.
capillos nutriunt. ibid.
folia eadem triplex lini genus ad varios vſus præſtant. ibid.
innumeri penè ſunt vſus huius plantæ. ibid.
foliorum item ſuccus menſes ciet. ibid.b
aluum lenit. ibid.
vrinam euocat. ibid.
renes & veſicam emundat. ibid.
lapides frangit. ibid.
vrinæ meatus extergit. ibid.
eadem folia vulnera recentia mirè conglutinant. ibid.
aſſa, & loco affecto impoſita, conuulſionem curant. ibid.
ſi ſuccus calens bibatur, dolores omnes ſiſtit, etiam eos qui ſunt à Venereâ lue. ibid.
Maguey luteus, qualis arbor. 301,a
tria quatuórve eius folia, additis ſiliquaſtris ternis, frigidos ac craſſos humores per ſeceſſum & vrinam paulatim educunt. ibid.

pro-

propinari ab Indis ſolet enixis mulieribus aliquot diebus à partu vt robur acquirant. ibid.
ſuccus expreſſus ex ſemiaſſi folijs diaſtromati conferre dicitur. ibid.
Maguey magnus. 301,a
vigorem addit mulieribus imbecillibus, aut ijs qui ſyncope ſunt affecti. ibid.
Maguey montanus. 301,b
contuſa eius folia, aut intra corpus ſumpta, aut illita, curant eos quorum artus muti ſunt priuati ob neruorum conuulſionem. ibid.
Maguey prunorum. 301,a
fructus eius commanſus, & ore geſtatus, medetur oris vlcuſculis ex calore ortis. ibid b
Maguey ferus. ibid.
ſuccus foliorum eius expreſſus, & bibitus decem vnciarum menſurâ, vniuerſi corporis dolores articulorum tollit, & motum impeditũ reſtituit. ibid.
Maia, qualis auis. 208,a
Maizium, frumentum Indicum. 322,b
tam valentibus quàm malè valentibus, ſi decenter eo vtantur, eſus admodum eſt ſalubre. ibid.
cultu eſt facile. ibid.
vberrimè in quouis ſolo prouenit. ibid.
ſiccitatibus & alijs terræ iniurijs non eſt obnoxium. ibid.
multas habet differentias. 323,a
ſeritur Martio, metitur Nouembri. ibid.
temperata natura eſt. ibid.
concoctu facile. ibid.
nullus eo commodior apud Mexicanos victus. ibid.
corpora quantum ſatis eſt nutrit. ibid.
nullum infert grauitatis ſenſum. ibid.
ventrem & pectus mollit. ibid.
vrinam euocat. ibid.b
pultes quomodo ex eo parentur. ibid. & ſeqq.
panes quomodo ex eo pinſantur. 325,a
ex eo etiam conficitur xocoatl, ſiue aqua acida vrinæ ardori extinguendo. ibid.b
Mala mandragora vrſis ſunt venena. 122,a
Malabathrum, herba Indica. 366,b
vrinam ciet. ibid.
oris halitum emendat. ibid.
tineas à veſtibus arcet. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
Malacenſis lapis miræ virtutis in felle hiſtricis generatur. 186,b
maximo in pretio habetur. ibid.
Maledicus per baſiliſcum ſerpentem adumbratus. 103,a
Maleficiatis vt coire nequeant, opem ferunt radices herbæ buyo buyo. 367,a
Malua quandoque in arborem excreſcit. 128,a
Mama Ocllo Huaco, vxor Marci Capac, cum marito ſuo Peruanos à feritate auertere cœperunt. 138,a
Mambre, locus vbi olim habitauit Abraham. 476,b
ibi terebinthus, ſub quâ Abraham Angelos hoſpitio excepit. ibid.
ibi ab Helenâ maximum ornatiſſimumque templum conſtructum. ibid.
frequentiſſima olim ad eum locum omnium nationum peregrinatio. ibid.
Mamey fructus quidam Indicus. 330,a
Mammæ cur datæ animalibus. 112,b
ijs carent ouipara. ibid.
Mana, arbor Indica vaſtæ magnitudinis. 360,b
duæ eius ſunt ſpecies. ibid.
folia eius vlceribus opitulantur. ibid.
Manati, monſtrum marinum. 247,a
eius deſcriptio. ibid.
quomodo capiatur. ibid & ſeq.
pinguedo eius numquam fit rancida. 248,b
homini eſt ſociabilis. ibid.
Mandragora mala vrſis ſunt venena. 122,a
Mangle arbor Indiæ Occidentalis. 315,a
par ei arbor Goæ in Indiâ Orientali. ibid.
cuius ſub vmbrâ octingenti vel mille viri tegi poſſunt. ibid.b
Mani radix Indica. 330,a
Manſigho Luſitanus aurum ſuum mouere poterat. 437,a
Manſuetudo quid ſit. 7,a
eius ſymbola, ouis, agnus, imò leo. ibid.
Manta Indiæ populi ſmaragdum, qui ſtruthionis ouum æquabat, adorauerunt. 373,a
eum, Hiſpanis aduenientibus, occulcarunt. ibid.
Mantilia egregiè contexta ex lapide quodam textili fiunt, quæ vbi ſordeſcunt, in ignem coniecta emundantur. 61,b
Manucodiata, auis ſic dicta, vnde nomen ſortita. 210,a,b
à Luſitanis vocatur paſſaro de ſol. ibid b
an verò pedibus careat diſputatur. 211,b. 212,a,b
eſt auis exiguiſſima. 212,a
eius deſcriptio. ibid.
Indi eâ deſiccatâ criſtæ loco vtuntur. ibid.
quibus in locis præcipuè naſcatur. 213,a
Mapach, animal peregrinum. 175,a
cicuratum, eſt blandiſſimum. 176,a
interdum tamen feritatem oſtendit. ibid.
eſt furaciſſimum animal. ibid.b
Maraka, fructus arboris Americanæ cohyne. 310,a
ex eo barbari pocula faciunt. ibid.b
eoque ad ſuperſtitionem abutuntur. ibid.
Marannone fluuius viginti leucarum rictu mare ingreditur. 380,a
confunditur cum fluuio Apurimac. ibid.
Marcus Capac Peruanos à feritate & barbarie auertere cœpit. 138,a
Mare, terræ & ætheris æmulum eſt. 244,a
P. Ioſepho Anchietæ in eius littore oranti cedit. 204,b
Mare Galilææ vnde ſic dictum. 460,a
alijs etiam nominibus appellatum fuit. ibid.
hodie Tabariæ mare dicitur. ibid.
quæ ciuitates iuxta illud ſita. ibid.
nobilitatum Chriſti & Apoſtolorum in nouo Teſtamento in eo præſentiâ. ibid.
Mare mortuum quibus alijs nominibus appellatum ſit. 460,a,b
olim fuit locus amœniſſimus. ibid.b
igne cæleſti deletus fuit. ibid.
variæ eius conditiones. ibid.
Mare rubrum variè varijs appellatur. 500,b
quæ in eo olim mirabilia contigerint. ibid. & ſeqq.
nonnulla alia de eo curioſa. 501,a
Marganas, genus pſittacorum in Braſiliâ. 227,b
Margarita aliquando reperta eſt magnitudinem nucis habens. 265,b
vendita ea fuit 1200. aureis. ibid.
Margaritæ cruſtis inuoluuntur. 375,a
pereunte ſplendore earum natiuo & pondere, ſi exterior cortex auferatur, interior recenter ſplendet. ibid.

oryzâ leniter confractâ & ſale priſtinum fulgorem recuperant. ibid.
Maria de Brimeu, Ducisſa Arſchotana, pſittacum miræ magnitudinis habuit. 217,a
Maria Hungariæ Regina cornu habuit quod dicebatur eſſe vngula gryphis. 89,b
Marianus monachus aprum à canibus actum, & ad ſe confugientem, tutatus eſt. 201,b
Mariconmorion qualis Indiæ bellua. 78,b
Marinorum in Gallaciâ familia ex Tritone monſtro marino orta dicitur. 76,b
Marinus Cæſareæ Palæſtinæ martyrium ſubijt. 475,a
Marinus Dalmata vrſum, qui ſuus aſellum interemerat, eiuſdem vicem ſubire iuſſit & coëgit. 202,a.b
Maronitæ montem Libanum inhabitant. 482,b
ex ijs Herodes ſuo exercitui octingentos adiunxit. ibid.
anno Chriſti 1182. eorum 40000. abiurato errore, Catholicam fidem amplexi ſunt. ibid.
Martinete peſcador, qualis auis. 222,a
Martinus Enricus, Nouæ Hiſpaniæ Prorex, ſucco pomorum arboris tunæ à multis morbis bilem colorémque attinentibus eſt penè liberatus. 311,b
Maſcrephot quales aquæ. 475,b
Maſtom mons, mons pulcherrimus & amœniſſimus. 483,a
ex transfiguratione Chriſti Domini in eo factâ factus celeberrimus. ibid.
Matarea, locus extra Cairum, vbi Chriſtus in Ægypto latuit. 421,b
balſameta ibi olim, modò deperdita. ibid.
Matellu herba Indica. 328,b
præmanſa, impoſitaque oculis vnâ vel alterâ nocte, omnes oculorum morbos vincit. ibid.
caliginem eorum abſumit. ibid.
oculum ſuæ ſedi reponit. ibid.
viſum vſque ad miraculum reſtituit. ibid.
Mater formicarum, ſerpens in formicarum cuniculis degens. 272,a
pulcherrimus omnium ſerpentium, & innoxius. ibid.b
tuſus appoſitusque tumores præter naturam exortos diſcutit. 273,a
Mathematica ſcientia opus habent cognitione hiſtoriæ animalium. 2.b
Mathematicorum circa cæli naturam pugna. 9,b
Matrix eſt pars perpetua plantarum. 128,b
quid ſit. 119,a
Matrona Damaſcena ſex ab vrbe milliaribus in loco Sardenas Oratorium D. Virginis conſtruxit. 420,a
peregrinos & pauperes ibi hoſpitio gratuito excipit. ibid.
à Monacho quodam Conſtantinopolitano, Ieroſolymã proficiſcente, imaginem B. Virginis inde ſibi afferri petit, vt eam in eo Oratorio collocaret. ibid.
eamdem ab eo allatam accepit. 421,a
& in locũ honeſtiorem & ſacratiorem collocat. ibid.
ſola ipſa eam imaginem attingere poteſt. ibid.
oleum ab eâ ſtillans vaſculo excipit. ibid.
Matzatli, pinea Indica. 335,a
exhibetur pannum eius febrientibus refrigerij gratiâ. ibid.
Maxentius Abbas auiculas agreſtes micis panis & granis tritici pauit. 203,a
Maximianus Martyr Vrganonenſis. 413,b
Reliquiæ eius eximio miraculo inueniuntur. 414,a,b. & ſeqq.
Maximus Aquilanus leui ſubucula ſua contractu flammas iaculabatur. 4,b
Maxtle, animal peregrinum. 175,a
cicuratum eſt blandiſſimum. 176,a
interdum tamen feritatem oſtendit. ibid.
eſt furaciſſimum animal. ibid.b
Meatus vrinæ extergunt ur ſucco foliorum arboris maguey. 300,b
obſtructi aperiuntur herbâ cocoztamal. 370,b
Mecacaoatl, ſpecies arboris cacaoatl quahuitl. 345 b
Mecapatli, nobile medicamentum, varias habet in Nouâ Hiſpaniâ differentias. 320,a
ventriculi calorem roborat. ibid.b
ventum & vrinæ meatus expurgat. ibid.
vrinam ciet. ibid.
articulorũ & Gallicæ luis doloribus medetur. 321,a
ſudores euocat. ibid.
vlcera obſcœna curat. ibid.
morbos inueteratos & incurabiles ſanat, ibid.
tumores præter naturam ortos diſpellit. ibid.
quâ ratione ægris propinetur. ibid.
Mecaxochitl arbuſcula Indica, genus volubilis. 320,a
ventriculum calefacit. ibid.
oris halitum emendat. ibid.
humores lentos & craſſos attenuat. ibid.
venenis aduerſatur. ibid.
iliacis & colicis conducit. ibid.
vrinam euocat. ibid.
renum & veſicæ morbos coërcet. ibid.
fœtus mortuos trahit. ibid.
febrium rigoribus medetur. ibid.
foliorum decocti ius capillos nigrat. ibid.
fructus eius puluis inſperſus capitis dolores tollit. ibid.
ſuccus ſubaſſa illitus de atium dolorem aufert. ibid.
Mecatlan, locus quidam in maximo templo Mexicano, & quis eius vſus. 244,b
Mecatlans. vide. *Hollis*
Medicamenta varia ex animalibus. 127,a,b
Medicina ſcientia ex animalibus primũ profluxit. 7,b
Medulla eſt pars perpetua plantarum. 128,b
quid ſit. 129,a
Medulla vim habent emolliendi. 3,b
apud Gallæcios quid ſint. 394,b
Mellis genera varia ſunt in Nouâ Hiſpaniâ. 335,a
Melampus Thireſias brutorum loquelam calluiſſe dicitur à Porphyrio. 39,a
Melancholia curatur herbâ nanahuapatli, redactâ in farinam, & inſperſâ. 336,b
ſtercore auis auræ drachma vnius pondere potato. 224,b
Melcuitlatl, lapis Nouæ Hiſpaniæ. 376,a
in tenues ſcindi poteſt laminas. ibid.
in medijs ignibus non comburitur. ibid.
Melita inſula S. Pauli Apoſtoli meritis à ſerpentibus eſt immunis. 450,b
olim ibi venenata fuerunt. ibid.
Membra contracta laxantur folijs herbæ acuilotl pugilli menſurâ è vino ſumptis. 357,a
corroborantur nucleo, fructu, gummi & vino arboris molle. 362,a
Memeya Tepecuacuilcenſis qualis herba. 317,b
Memoria quibus animalibus inſit. 47,b
Mendacium apud Indos Coybarcapitale habebatur. 138,a
Mens à priſcis Philoſophis tribuebatur animalibus. 38,a,b
animæ tamen ijs deneganda. 43,b

Mens è morbo mota, reſtituitur per ſuffitum plumarum auis Indicæ hoactzin. 220,b
Menſes cientur ſucco foliorum arboris maguey. 300,b
iure decocti tragorigani Quauhnahuacenſis. 316,a
folijs cihoapatli hemionitica tritis. 326,a
herbâ phehuame. 337,b
puluere radicis herbæ curiszeti. 338,a
iure decocti herbæ tlaltlancuya. 340,b
herbâ texaxapotla. 341,a
item herbâ tlaquequetzal. ibid.b
ſucco herbæ yyauhtli. 347,b
gummi ex arbore holli defluente. 348,a
herbâ chilli. 363,b
iure decoctorum verticum herbæ hoitzloxitlanethina. 369,a
folijs plantæ cempoalxochuitl contuſis, & ex aquâ aut vino potis. 371,a
lentè fluentes euocantur tuſis radicibus herbæ Indicæ nahuitepetz. 336,b
nimij ſiſtuntur ſucco foliorum arboris comatl in vellere ſubdito. 319,b
herbâ acuxilotie. 354,a
herbâ mohuitli. 357,b
Mercatores quidam magicis inſuſurrationibus ad tempus manſuetos faciunt dracones, quos & Æthiopibus vendunt. 397,a
Mergus fugitiuus temporis præſagia ſuggerit. 3,a
ex Æſaco ſiue Bulide dicitur factus in fabulis. 52,b
Mergus Americanus, qualis auis. 216,a
Meron lacus, quem Iordanis fluuius perfluit. 458,a
hodie Maron vocatur. 459,b
tempore reſolutionis niuium à monte Libano valdè dilatatur. ibid.
æſtiuo tempore exareſcit. ibid.
prope eum Iabin Rex Aſor & alij 24. Chananæorum reguli à Ioſue fugati & victi ſunt. ibid.
Merula auis S. Keuvini manibus inſides, & oua ſua ibi ponit. 427,b
Merula ſuperfluos humores deguſtatis lauri folijs expurgant. 8,a
Meſopotamia prima fuit hominum habitatio. 64,b
qualis regio. 498,b
quæ eius inſigniores vrbes. 499,a
in eius finibus creditur fuiſſe paradiſus. ibid.
Metempſychoſis Indorum, & fabula vnde orta. 54,a
Metl. vide, *Maguey.*
Metochtli, ſpecies cuniculorum in Nouâ Hiſpaniâ. 161,a
Metrodorus piſcatione delectabatur. 9,a
Mexcalmetl, arbor valdè ſpinoſa. 301,a
folia eius uſta eduntur. ibid.
Mexicani Principibus & Regibus ſuis ſunt fidiſſimi. 138,a
pauperes, qui nullum tributum pendere poterant, ex pediculis ſoluebant. ibid.
Mexicani noui quos ritus ſuperſtitioſos haberent. 150,b
Mexicanum maximum templum cum ſuis partibus deſcribitur. 142,a. & ſeqq.
Mexico calmecat, monaſterium idololatrarum Mexicanorum. 143,a
Mexicoaltehuoatzin, Sacerdos idolorum apud Mexicanos, ſimilis Patriarchæ. 148,a
quæ eius curæ incumberent. ibid.
quo veſtitu vteretur. ibid.
Mexixquilitl, herba Mexicana. 316,b
dolores à cauſâ frigidâ exortos mirè ſallunt. 317,a
crurium tumores diſcutit, ſi ius decocti eius illinatur. ibid.
impetigines ſanat, calce permixtâ. ibid.
aſthmaticis inde egregium medicamentum paratur. ibid.
renum calori medetur, butyro vaccino ſalis experti commiſtu, & applicata. ibid.
vrinæ ardorem ſedat. ibid.
Mexocotl arbor Indica prunas ferens. 301,a
fructus eius commanſus, & ore geſtatus, medetur oris vlcuſculis ex calore ortis. ibid.b
Micaxlacotl, &
Micaxihuitl quales herbæ. 359,b
Michaël Ayatumus Indus Pictus, ex inſulis Philippinis, puer ſeptennis baptizatur. 151,b
nonies quotidie recitat corollam B. Mariæ. ibid.
Patronorum ſuorum Ioſephi & Michaelis feſta quo ritu celebrauerit. ibid.
in oculorum & aurium cuſtodiâ exactiſſimus. ibid.
ſumma eius humilitas. ibid.
eius fortitudo & conſtantia. 152,a
fruſtrà ad matrimonium ſollicitatur. ibid.
triſti caſu moritur. ibid.b
mortem ſuam præſciuiſſe videtur. ibid.
funus eius admodum lugetur. ibid.
Michalalactli auis deſcribitur. 222,b
Michpilli quid ſit. 257,b
ſtatis anni temporibus capitur. ibid.
inde cibus non ingratus conficitur. 258,a
Michuacahatolli, potionis genus apud Mexicanos. 324,b
Michohoanzatolli ſorbitionis genus apud Mexicanos. 325,a
Midæ opulentia per formicas Phrygiæ ſignificata. 3,b
Midah à Cabaliſtis cæli anima eſſe ſtatuitur. 19,a
Migua, moleſtiſſimum pulicis genus. 289,a
in pedibus hominum lendes innumeros producunt. ibid.
Miles quidam Hiſpanus, Agnum Dei à collo geſtans, ab hæreticis occidi non poteſt. 453,a
Militaris diſciplinæ ſymbolum grues. 7,a
Milites Rhodienſes ita inſtruxerunt canes, vt cùm noctu vagarentur, Chriſtianos à Turcis odore internoſcerent. 174,b
Milochilli, chilli herbæ ſpecies. 364,a
Milos inſula inculta & ſterilis, Græcorum diligentiâ facta eſt fertiliſſima. 485,a
Miluus vulpi aduerſatur. 124,a
Mineralia in animalibus generantur. 5,b
an plantarum more ſeri queant. 109,a,b
an partibus heterogeneis conſtent. 131,b
Minthæ palmites viſi in Indiâ duas vlnas in longitudine habentes. 333,b
Miſericordiæ ſymbolum, oſſifraga. 7,a
Miſtecaquatetl, piſcis Mexicani genus. 256,a
Mixcoatenpan, locus in templo maximo Mexicano. 144,b
Mixcoapanzompantli, locus templi maximi Mexicani, & quid in eo fieret. 142,b
Mizquitl, arbor Nouæ Hiſpaniæ. 318,b
eſt veriſſima antiquorum acacia. ibid.
Miztli animal in Indiâ leoni admodum ſimile. 169,b
Moabitis regio à Iudæâ diſterminatur Iordane fluuio. 458,a
Mobile primum non poteſt rapere inferiores orbes. 21,b

Mocarix arbor goſſypifera. 295,a
Mozor in venationibus ceruorum canum loco vtitur ceruis & pantheris. 184,b
Mohuy, ſpecies cuniculorum in Hiſpaniolâ. 161,b
Mohuitli, pigmentum ex folijs herba xiuhquilitpitzahoac confectum. 339,b
atro id capillos colore tingit. ibid.
quomodo conficiatur. ibid,
Mohuitli, ſeu herba purpurea. 357,b
dyſenterias cohibet. ibid.
nimium menſium fluxum ſiſtit. ibid.
ſi aqua, in quâ aliquamdiu trita maduerit, quoties expediat, hauriatur, ſcabiem curat. ibid.
& lanas purpureo colore inficit. ibid.
Molaris lapis ad inuocationem S. Brigida innoxiè à ſummo monte deuoluitur. 439,b.440,a
miraculosè pagani cuiuſdam granū molere detrectat. 440,a
incendium iterùm miraculosè euadit. ibid.
Molendinum S. Lucherini, diebus Dominicis nihil, de furto verò aut rapinâ numquam molit. 428,b
aliud S. Phechini mirabile. ibid.
Molle arbor procera & pulchra. 361,b
nucleus ventrem ſuperiorem corroborat, & inferiorem calefacit. ibid.
vrinam elicit. 362,a
vulnera recentia & inueterata conſolidat. ibid.
ſanguinis fluxum retinet. ibid.
hamorrhoidas curat. ibid.
oculorum nubes diſſipat. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
membra corroborat. ibid.
eadem omnia, & luculentiùs praſtat fructus. ibid.
gingiuas & dentes confirmat. ibid.
oris vlceribus medetur. ibid.
gummi ex eâ ſtillans eadem omnia praſtat. ibid.
inſuper pituitoſos humores purgat. ibid.
vinum inde paratur ad ea omnia vtile. ibid.
Momot qualis auis. 209,b
Monarchia ſymbolum apes. 7,a
Monachus quidam Carmelita, quoties capitium ad occiput reducebat, ſcintillas vibrabat. 4,a
alius quidam Conſtantinopolitanus, Ieroſolymam proficiſcens, a matronâ quadam Damaſcenâ hoſpitio excipitur. 420,a
vt ſibi imaginem B. Virginis inde afferret, ab eâ rogatur. ibid.
ab Angelo, ne imaginem emere obliuiſceretur, monetur. ibid.b
eiuſdem empta imaginis beneficio à leone & latronibus liberatur. ibid.
imaginem ſibi ſeruare volens, diuinitus impeditur. ibid.
Monachi quatuor, qui vrſum S. Florentij occiderant, eiuſdem Sancti maledictione ex morbo elephantiaſi pereunt. 452,b
Monaſtices ſymbolum, cyanus. 7.a
Monedula ex Arne facta dicitur in fabulis. 52,b
Mongia portus, vbi creſcentes marini fluctus ad ſaxa, cruces & balliſtas ſculptas in ſaxis efformant. 394,b
in eodem portu eſt nauis tota lapidea, quam tamen puer vno digitulo motabit. ibid.
Monoceros in Indiâ generatur. 92,a
cornu habet ſpiris contortum. 110,b
linguam ſpinoſam. 112,a
crura item breuia. 113,a
& caudam ſetoſam. 114,a
curſu velociſſimo valet. 119,b
ei vox obſcœna & dira. 120,b
leoni admodum aduerſatur. 124,a
perpetuò eſt ferus. 125,b
rarò & difficulter manſuefieri poteſt. ibid.
ita dicitur venerari puellas, vt ijs viſis manſueſcat, alioquin ferus & indomitus. 126,a
Monocolobrer. vide *Ophiuſa.*
Monopoli Aſia monſtra, qua capite carent, faciem verò in pectore habent. 134,b
Monoxilus mucronatus, ſerpens Indicus. 275,b
eſt ex lacertarum genere. 276,a
morſus eius lethifer non eſt. ibid.
lumborum eius caro Venerem excitat. ibid.
cruſta verò ſcorpionum ictibus aduerſatur. ibid.
Mons omnino ferreus extat in Cantabriâ. 409,b
Mons ingens medius crepuit. 383,b
Mons Pilati in Heluetiâ, qualis. 432,b
Mons Serratus qualis locus. 400 a
eſt locus longè amœniſſimus. ibid.
cœnobium ibi ædificatum eſt, & quâ occaſione. ibid.
Monſtroſi homines vnde proueniant. 134 b
Montana regni Tibet circa ſcaturiginem fluuij Gangis perpetuâ niue rigent. 385,a
ea nix viatores excacat ſplendore. ibid.
Morbi inueterati & incurabiles ſanantur ſarſaparillâ. 321,a
iure decocti radicis contuſa olcacatzan herba. 321,b
Morbilli curantur ſemine herba hoauhquilitl. 348,b
Mori è folijs bombyces generantur. 32,b
Moribundis mirè prodeſt herba cocolmecatl. 321,b
Morbus Gallicus cauſatur, ſi quis aſſiduè hicetecis ſiue teſtudinibus Indicis veſcatur. 249,a
Morbus Gallicus curatur cruſtâ aiatochtli tritâ & drachma vnius pondere intrò ſumptâ. 159,a
item eſu carnis vel ſtercoris animalis yzquiepotl. 163,a
item oſſibus cercopithecorum tuſis & hauſtis, euocato ſudore. 179,a
item cinere plumarum auis Indica hoaltzin intra corpus ſumpto. 220,b
item eſu carnis auis aura. 224,b
item eſu carnis auis cozcacoauhtli. 225,a
item ſerpente tapayaxin ad ignem ſiccato, in lanorem redacto, ſumptoque ex vino vel aquâ. 276,a
item ſarſaparillâ. 321,a
iure decocta radicis contuſa olcacatzan herba. ibid.b
funditus exſtirpatur & curatur herbâ nanahuapatli tuſâ ex aquâ reſolutâ, & pugilli vnius menſurâ è liquore aliquo congruo ſumptâ. 336,b
item herbâ ololiuhqui. 337,a
iure decocti herba phehuame eadem curâ quâ china aut ſarſaparrilla parati. 337,a
item herbâ cuaumahoatl. 347,a
item folijs herba atzoyatl. 356,a
cortice herba yiel, moderatè, & quantum nucis putamen capiat, ſumpto. 359,a
dolores ex eo prouenientes leniuntur, ſi ſuccus foliorum arboris maguey calens bibatur. 300,b
tolluntur folijs herba tlatlancuya. 340,b
& folijs herba tonalxihuitl. 352,b

puſtu.

puſtulis ab eo ortis ſubueniunt radices tuſa herbæ Indica nahuitepuzt. 336,a
eius vlcera curat herba cocolmecatl. 321,a
Morſ piſcis genus. 257,a
eius dentes Indi colligunt, & Moſcouitis atque Tartaris diuendunt. ibid.
ex iis manubria gladiorum & cultrorũ fiunt. ibid.
Mortem ferre, quam inferre, eſt fortius. 6,b
Mortis triduana Chriſti memoria in Indiâ Occidentali viguit ante poſtremum Chriſtianorum aduentum. 74,a
Moſchum Chinenſe optimum. 184,a
à beſtiâ quadam, quæ vulpis magnitudinem habet, & ſiluas incolit, prouenire ſolet. ibid.
Motezuma, Indiæ ciuitas, vbi auis monſtroſa Hiſpanicæ claſſis aduentum prænuntiauit. 3,a. 51,a
Motnenſis herba, herba Indica. 316,b
tuſum eius ſemen, & ex aquâ drachmæ vnius pondere potum, humores omnes citra noxam vllam expurgat. ibid.
Mozambicana gallina nigras carnes habent. 214,a
Motus duo in cœlis non ſunt. 21,a
Moyſes cur in hiſtoriâ creationis mundi duorum tantum elementorum mentionem fecerit. 56,a
nulla eius verba in creationis hiſtoriâ deſcribendâ myſterio carent. 50,b
Mucuil malinal, deus Mexicanorum. 145,a
Mugiles piſces quandoque è limo oriuntur. 99,a
Mula pariens, præiudicium fuit Babylonicæ ſeruitutis. 3,a
Mulæ non concipiunt. 94,a
maribus ſunt viuaciores. 123,a
procul odorantur ſerpentem armatum, & nullis ſtimulis vt procedant adigi poſſunt. 270,a
in Palæſtinâ celebriores fuerunt, & à ſolis Regibus aut viris illuſtribus equitata. 489,a
apud Hebræos dicuntur tecca. ibid.
Mulares piſcis vnde ſic appellatus. 265,a,b
Muli naturâ ſunt timidiores. 112,a
crura habent longa. 113,a
ſunt ſolipedes. ibid.b
vngulas habent. ibid.
ex candido colore in cinereum caneſcunt. 115,a
aquam turbidam ſuauiùs bibunt. 121,b
rarò febricitant. 122,a
peſtis eis eſt exitialis. ibid.
rhododaphnes folia & flores eis ſunt venenum. ibid.
ad octogeſimum annum viuunt. 123,a
portandis oneribus ſunt commodi. 127,a
Muliebres affectiones curantur calamo aromatico. 314,b
Mulier monſtroſa in Hiberniâ. 438,a
Mulieres in Libyæ deſertis ſunt, promiſſas ad genua mamillas habentes. 134,a
pluribus deſcribuntur. ibid.
Mulieribus imbecillibus vigorem addit magnes magnus. 301,a
Mulli arbor, qualis ſit. 295,a
iecore, renibus, vrinâ affectos leuat. ibid.
lac & reſina eius vulnera claudit. ibid.
decoctum foliorum eius ſcabioſos ſanat. ibid.
feſtucæ ex ramis eius idonea ſunt expurgandis dentibus. ibid.
Mundus non eſt animal. 18,a
qui animal eum eſſe dixerint. ibid.
quomodo ſit creatus. 54.b
quænam eius materia fuerit. 55,b
quomodo eius partes diſtributæ fuerint. 57,b
Muri Babylonici olim locuti ſunt. 45,a
Mures domorum ruinas præſagiunt, atque antè migrant. 8,b. 125,a
ex arundinibus nati feruntur in Nouâ Hiſpaniâ. 32,b
quotannis pluunt in Aquilonari cælo. 60,b
quomodo coëant. 93,b
ſalis guſtatu prægnantes fieri putantur. 94,a
plurimos ſimul fœtus pariunt. ibid.b
imò ſemel centum viginti. ibid.
naſcuntur item ex mortuo hominis cadauere. 96,b
etiam è limo. 99,a
exertos dentes habent. 112,a
calido & humido ſunt temperamento. 120,a
ad Chalibas aurum vorare dicuntur. 111,a
in Cypro, Paro, Gyaro ferrum erodere. ibid.
prioribus pedibus pro manu vtuntur. ibid b
an bibant, non ſat conſtat. ibid.
elleboro nigro necantur. 122,a
diu viuunt. 123,a
ſerpentibus aduerſantur. 124,a
eorum hoſtes ſunt feles, &c. ibid.
leoni aduerſantur. ibid.
ab elephanto timentur. ibid.
malignè aſtuti ſunt. ibid.b
mutuas caudas mordicus tenentes in aquas lapſos extrahunt. 125,a
naturâ ſunt timidi. ibid b
ante Hiſpanorum aduentum non erant in nouo orbe, modò verò reperiuntur. 190,a
in inſulâ Areu non naſcuntur, ſed aliunde illati moriuntur. 426,a
Mures maiores, ſiue rati, ex S. Iuſti imprecatione in prouinciâ Fernigenan non naſcuntur. 426,b
Murſili Regnum vltra Malabar, liberum, & nemini tributarium. 134,b
inueniuntur ibi adamantes, & quomodo colligantur. ibid.
in montibus eius ſunt aquilæ albæ. ibid.
Mus Alpinus in ſummis Heluetiorum montibus naſcitur. 92,a
quâ aſtutiâ in pabulando vtatur. 124,a
tempeſtates deſignat. 125,a
pluuiâ inſtante ſomnum petit; ſerenitate, ludit. ibid.
facilè cicuratur. ibid b
eius caro in alimentum hominis cedit. 126,b
Mus Armenius vitæ innocentis ſymbolum. 6,b
Muſa arbor in Guineâ ſponte prouenit. 296,a
ſata ſemel, tellurem quam inumbrat ad reliquos prouentus inutilem reddit. ibid.
Muſa arbor in Palæſtinâ, & fructus etiam. 490,a
an eius folia primùm antiquis pro chartâ inſeruierint. ibid.
fuiſſe putatur ea in qua Adam protoplaſtes peccauit. ibid.b
Muſcæ quomodo coëant. 95,a,b
ex mortuis hominum cadaueribus naſcuntur. 96 b
mortuæ, ſi cinere condantur, reuiuiſcunt. 97,a
Muſcæ paluſtres in Mexicanâ prouinciâ magnâ copiâ reperiuntur. 257,a
ex iis tritis & commixtis fiunt globuli comeſtibiles. ibid.
earum etiam oua capiuntur. ibid.b
& inde placenta effinguntur. ibid.
Muſica, Democrito auctore, à philomelâ aue primùm deſumpta. 8,a

Muſmones apud Hiſpanos & Baleares naſcuntur. 92.a
cornua habent in anfractum conuoluta. 111,a
curſu velociſſimo valent. 119.b
Muſtela cum ſerpente pugnatura, rutam edunt. 43,a
ore parere dicuntur. 95,a
à naturâ data contra baſiliſcum. 103,a
genitalia habent oſſea. ibid.
eandam habent villoſam. 114,a
in terris frigidis hieme piles nitidiſſimos habent, & tunc armelini vocari propriè poſſunt. 115,a
domeſtica plerumque in dorſo & lateribus ſunt rutila. ibid.
earum fimus eſt odoratus. 119,a
calido & ſicco ſunt temperamento. 120,a
vocem acutam habent. ibid.b
eis allium eſt aduerſum. 122,a
totâ penè hieme dormiunt. 123, b
earum virus baſiliſcis eſt exitio. ibid.
ſerpentibus aduerſantur. 124,a
cornices & ſubus hoſtes ſunt. ibid.
item muribus. ibid.
malignè aſtuta ſunt. 124,b
viſa eſt aliqua Limagum fluuium continuatis ſaltibus tranſiſſe, & non eſſe ſubmerſa. 125,a
domum ruituram ſentientes, paulo antè migrant. 125,a
naturâ ſunt timida. ibid b
ſemiſera ſunt, hoc eſt media natura inter fera & manſueta. ibid.
earum pelles in veſtimentorum vſum veniunt. 127,a
fœtus ſuos emittunt, & rurſum in periculis intra ſe recipiunt. 157,b
Libyca quales ſint. 172,a
Myre egregiam bucula ſtatuam fecit. 9,a.
Myrrha verſus Orientem & Meridiem plantari vult. 105,b
Myrtus, ni ſapiùs purgetur, in fruticem abit. 128,a

N.

NAaman Syrus ab Eliſeo Prophetâ in Iordane lauare iuſſus fuit, vt à leprâ liberaretur. 458,b
Nagoales Indica aues aut feræ, ſub quarum capite Indi cum dæmone fœdus paciſcebantur. 242,b
Nahuitepatz herba Indica. 336,a
radices eius puſtulis è morbo Gallico ortis inſperſa ſubueniunt. ibid.
aluum leniunt. ibid.
vrinam ciens. ibid.
ſudorem euocant. ibid.
capitis dolorem tollunt. ibid.
oculorum inflammationes diſcutiunt. ibid.
ventriculum frigidum calefaciunt. ibid.
viſcerum obſtructiones reſerant. ibid.b
menſes lentè fluentes euocant. ibid.
cachexiam ſanant. ibid.
ius decocti puerperis propinatur. ibid.
folia eius admota tumores præter naturam aut concoquunt aut diſſipant. ibid.
Naibas, fluuius aurifer in Indiâ Occidentali. 380,b
Nana, fructus Americanus. 310,a
Nanacatl, fungorum genus in Nouâ Hiſpaniâ. 348, b
Nanahuapatli, herba Indica. 336,b
redacta in farinam, & inſperſa, putridis vlceribus medetur. ibid.
melancholicos curat. ibid.
tuſa ex aquâ reſoluta, pugilli vnius menſurâ ſumpta è liquore congruo, quoties expediat, luem Gallicam funditus extirpat, & omnia corporis vlcuſcula exſiccat. ibid.
S. Nannanus vicum quemdam à culicibus nimiæ liberat. 442,b
Naodabeguea Malacenſis, contra Luſitanos pugnans, quamuis multis vulneribus confoſſus, beneficio oſſiculi Cabim animalis, quod ſecum geſtabat, ſanguinem non emiſit. 155,b
Napatecutli ytenpan, locus in templo maximo Mexicano. 145,b
Narium inflammationes curantur aquâ ſtillatitiâ florum herba chicomatatl. 354.a
Naſo ſanguinem ſtillanti inſpergitur puluis lapidis eztetl. 374,b
Natiuitas Chriſti in virgâ Aaronis florente præfigurata fuit. 473,a
Natura ad contemplandum opera ſua ſollicitat. 1,a
eſt prima Dei ſcriptura. 15 b
eam quia multi Philoſophi ſine ſuo ſignificatu conſiderarunt, ignorarunt, & varios errores errauerunt. ibid.
eſt ſimulacrum ſiue ænigma diuinitatis. 28,a
Naturalibus è rebus quomodo philoſophandum ſit de diuinis. 14, b
Naues è cureâ Indicâ conſtructa à vermibus non corroduntur. 327,b
Nauis tota lapidea eſt in portu Mongia, quam tamen puer vno digitulo mouet. 394,b
Nautæ Tyrrheni in delphinos mutati dicuntur in fabulis. 52,b
Naxos inſula inculta & ſterilis, Græcorum diligentiâ facta eſt fertiliſſima. 485,a
Nea, Lemniorum inſula, perdices non alunt. 92,b
Neapolis ciuitas à Veſuuij montis incendio præſeruata ſuis precibus S. Ianuarij. 384, a
Nechillatolli, pultis genus apud Mexicanos, & quomodo ab eis paretur. 324,a
calorem naturalem vigorat. ibid.
venerem excitat. ibid.
Necotzli, qualis arbor. 301.a
tria quatuórve eius folia, additis ſiliquaſtris ternis, frigentes ac craſſos humores per ſeceſſum & vrinam paulatim euacuant. ibid.
propinari ſolet ab Indis enixis mulieribus aliquot diebus à partu, vt robur acquirant. ibid.
ſuccus expreſſus ex ſeminaſſe folijs diaſtremati conferre dicitur. ibid.
Nehel-eſcol, locus vbi exploratores Ioſue botrum miræ magnitudinis abſciderunt. 473,b
Nereides an vnquam extiterint. 79,a
an eadem ſint cum Strenibus. ibid.b
Ners auis maxima Africana. 239,a
Nerui tenſi laxantur vel emolliuntur per applicationem axocnillin. 289,b
qui ab humoribus craſſis diſtenti ſunt, laxantur reſinâ arboris ahoehoetl. 306,b
Neruorum reſolutio. vide, *Paralyſis.*
Neelatiloian, locus in templo maximo Mexicano, & cui eſſet vſui. 144,b
Netonatiuh cacale, ieiunium Mexicanorum. 143,a
Netotiloian, locus in templo maximo Mexicano. 144, b
Nezahualxochitl, herba Indica. 352,b
folia eius ex aquâ reſoluta, epotáque pugilli menſurâ,

ſurâ, aut corpori illita, febrem extinguunt. ibid.
laſsitudini medentur. ibid.
doloribus è morbo Gallico ſubueniunt. ibid.
tumores præter naturam, qui crura capútve ob malum habitum inſederint, curant. ibid.
aſthmati ſumpta, ſtrumis appoſita, diarrhœis, vſtionibus, vlceribus internis & externis medentur. ibid.
renum ardorem mitigant. ibid.
corpora fulmine tacta fouent. ibid.
Nextamalxochitl herba Indica. 353,b
febres interpolatas ſedat. 354,a
lumbricos ventris necat. ibid.
bilem egregiè purgat. ibid.
menſium nimias fluxiones cohibet. ibid.
tumoribus præter naturam prodeſt. ibid.
tabeſcentes impinguat. ibid.
deſipientibus confert. ibid.
S. Nicolaus adhuc infans aliquoties in hebdomadâ ieiunabat. 44,b
Nicopolis ciuitas eadem quæ olim Emaus. 466,b
iuſſu Vari exuſta fuit. 467,a
pro eius inſtauratione legationem apud Aurelium Antoninum Imp. obiit Iulius Africanus. ibid.
Nigellus quidam furto baculum IESV, *quo S. Patritius venenoſos vermes ex Hiberniâ eiecit, furto aufert.* 450,a
Nigritæ, Indiæ populi, graui vermium morbo infeſtantur. 280,a.& ſeqq.
qui in regno Senega habitant, maximi ſunt incantatores. 283,b
Nihil ad Parmenonis ſuem, *prouerbium.* 437, b
Nilus vnde ſua incrementa habeat. 383,a
Niſibis, ciuitas inſignior Meſopotamiæ. 499,a
Nitrum in Indiâ abunde prouenit. 377,a
quomodo ab Indis colligatur. ibid.
vulgare noſtrum ab antiquorum nitro non differt. ibid.
paulò acrior eſt eius natura ſale vulgari. ibid.
& inde ſal elici poteſt. ibid.
à Medicis Indis permiſcetur aliis medicinis. ibid.
crura & pedes, aqua inſperſum, extergit, eaque à frigore & fiſſuris inde ortis tuetur. ibid.
Nix perpetua occupat montana regni Tibet ad ortum fluuij Gangis. 385,a
ea nix viatores ſplendore ſuo excæcat. ibid.
pontes ex eâ ſupra Gangem fluuium fiunt. ibid.b
Noctua ſuâ garrulitate præſagia temporis ſuggerit. 3,a
ex Nyctimeno facta dicitur in fabulis. 52,b
Noctua canora, auis Indica. 234,b
Neërza apud Septemtrionales gignitur. 92, a
Noitzitzilotlus anis mirè reuiuiſcit. 10,a. 12,a
Nopalnochezli tunarum apud Mexicanos ſpecies. 312,a
ex eâ interdum purpureus, interdum coccineus paratur color. ibid.
vulneribus opitulatur, ſi tundatur, & in modum emplaſtri admoueatur. ibid.b
cor, caput & ventriculum roborat. ibid.
dentes egregiè extergit. ibid.
Nopalocuillin, vermes Indici innoxij. 292,a
inſaniam curant. ibid.
paralyticis & epilepticis proſunt. ibid.
Nouacula apud Indos olim ex ytzli lapide conficiebantur. 373,b
Noyra, genus pſittacorum apud Iauanos & Moluccenſes. 228,a
eiuſmodi aliquem Hollandi ex Indijs Amſtelodamum aduexerunt. ibid.
de eo genere quid Cluſius narret. 229,b
Nucleus arboris molle ventrem ſuperiorem corroborat, & inferiorem calefacit. 361,b
vrinam elicit. 362,a
vulnera recentia & inueterata conſolidat. ibid.
ſanguinis fluxum retinet. ibid.
hæmorrhoidas curat. ibid.
oculorum nubes diſsipat. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
membra corroborat. ibid.
gingiuas & dentes confirmat. ibid.
oris vlceribus medetur. ibid.
Nunnius Acuña Bengalæ Prætor virum ibi vidit trecentos triginta quinque ætatis annos habentem. 136,a
Nutricibus lac auget yzcahoitli lumbricorum in Indiâ genus. 356,b
Nutritioni corporis ſeruit herba coca. 305,a
Nyctimene in noctuam verſa dicitur in fabulis. 52,b
Nymphæ an vnquam extiterint. 79,a

O.

OBſeruantiæ ſymbolum, elephas. 7,a
Obſtructiones aperit tragoriganum Quauhnahuacenſe. 316,a
item herba phehuame. 337,b
item puluis radicis herbæ curitzeni. 338,a
item herba texaxapotla. 341,a
item radices herbæ tzahuenqueni. 343,b
item ius decoctorum corticum herbæ hoitziloxitlanethina. 369,a
item tres quatuórve guttæ balſami ex arbore hoitzilochitl eliciti, ante cibum linctæ. 369,b
item folia herbæ cempoalxochitl contuſa, & ex aquâ aut vino pota. 371,a
Occeni vero Quauhxicalco, locus in templo maximo Mexicano, & quis eius vſus. 144,a
Occlolquahuitl, arbor Mexicana. 355,a
in aquis mergitur. ibid.
oleum inde ſtillans ad omnia remediorum genera, quibus ſtyrax congruit, eſt accommodum. ibid.
Ochpaniztli, feſtum Mexicanorum. 145,a
Ochnus ex Antonoo factus dicitur in fabulis. 52,b
Ocotochlus, peſtifera beſtia, quâ ſolertiâ cibos alijs beſtijs communicet. 13, b
quale ſit animal. 153,b
linguam habet venenatiſſimam. ibid.
prædâ captâ, alia animalia conuocat vt inde priùs edant; quibus ſatiatis, ipſamet comedit. ibid.
Ocotlilli, atramenti genus ex fumo aſſularum pinûs cuiuſuis collectum. 378,b
Octauianus Cæſ. à Romanis pro Deo habitus. 473 a
Sibyllam, an quis ſe maior eſſet conſulit. ibid.
ab eâ, Chriſto nato, Regem eo potentiorem natum eſſe audit. ibid.
Zenodoro Trachonitidis Principi, quòd latrocinia foueret, eam adimit. 480,b
eam Herodi aſsignat. ibid.
Oculiztac, genus vermiculorum candidorum. 258,b
Oculorum caliginem abſumit præmanſa, & oculis vnâ vel alterâ nocte impoſita herba matellu. 328,b
eorum fluxibus medetur herba tlatlauhcapatli. 349,b
eorum inflammationes diſcutiunt tuſa radices Indicæ herbæ nahuitepatz. 336,a

item ſuccus radicis herbæ pinahuihuiztli. 337,b
item herba atehuapatli. 349,b
item herba tlatlauhcapatli. 349,b
item aqua ſtillatitia florum herbæ chicomatatl. 354,a
item herba atlatzonpillin. 355,a
item ſuccus herbæ ayecocimatl. 356,b
item ſuccus herbæ quaquauhtzontic. 355,b
eorum lippitudo curatur carambolis. 314,b
eorum morbos vincit pramanſa, & oculis vnâ vel alterâ nocte impoſita herba matelin. 318,b
item ſemen herbæ ololiuhqui tritum, & illitum fronti & capiti cum lacte & chilli. 337,a
item ſuccus herbæ acuahe instillatus. 340,a
item ſuccus herbæ yyauhtli, cui vel illitus, vel admotus capiti. 347,a
item radix herbæ acxoyatic ſecunda, tuſa, & reſoluta ex lotio humano, & inſtillata. 351,b
illorum nubes diſſipat nucleus, fructus gummi & vinum arboris molle. 361,a
ſanguinolenti breui priſtino reſtituuntur nitori, appoſito folio herbæ cocolmecatl. 321,a
ex atrâ bile ſuſcitatis tumoribus confert planta magaan. 343,a
Ocimatli maximam charitatem in ſui generis animalia exercet. 8,a
Odorari piſces, probatur. 37,a
Oeconomicæ frugalitatis ſymbolum formica. 7,a
Oeſypus concoquendi vim habet. 3,b
Ogegha mirum in Congo arborum genus. 333,b
Olcacatzan herba Indica. 321,a
oculos ſanguinolentos breui priſtino nitori reſtituit, appoſito tantùm folio. ibid.
vlceribus oris medetur. ibid.
vlcera à Gallicâ lue ſanat. ibid.
puluis radicum carnem ſuperexcreſcentem abſumit, & decentem reſtituit. ibid.
vires auget & firmat, exhauſtaſque ſarcit. ibid.
moribundis mirè prodeſt. ibid.b
dentium, capitis, articulorum dolores admota eius folia quaſi per miraculum leniunt. ibid.
Venerem mirè excitant. ibid.
herba ipſa capiti impoſita ſomnum facilem conciliat. ibid.
intra corpus ex vino ſumpta, colicæ medetur. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
venenis aduerſatur. ibid.
concoctionem promouet. ibid.
febres tollit. ibid.
gingiuas firmat. ibid.
Olcacatzan altera. 321,b
gummi quod ex eâ ſtillat vtuntur indigenæ ad corroborandos dentes, idem ore ferentes & mandentes. ibid.
eius decocta radicis contuſæ infunditur aduerſus inueteratos morbos. ibid.
eius idem epotatur aduerſus Gallicam luem. ibid.
idem eius ventriculum debilem corroborat. 322,a
flatus diſcutit. ibid.
bilis atræ & pituitæ acerbitates per poros vacuat. ibid.
Olea mutatur nonnumquam in oleaſtrum, rarò verò oleaſter in oleam. 103,b
cùm floret, quandoque penuriâ flatus ærugine infeſtatur apud Tarentum. 105,b
Olera erucas producunt. 31,b
Oleum palmarum quale ſit. 169,a
Oleum quoddam à Philippicenſibus inſulanis ex multis alexipharmacis conficitur. 338,b
quæ ad illud conficiendum aſſumantur. ibid.
aliud quod ex arbore xochiocotzoquauctl ſtillat, flatus diſcutit. 362,a
tumores præter naturam diſſipat. ibid.
concoctionem procurat. ibid.
ventriculum corroborat. ibid.
vteri affectionibus confert. ibid.
aliud exſudat è ſaxo ſuper quo SS. Martyres Iuſtus & Paſtor ſecuri percuſſi ſunt. 418,b. 423,b
aliud quod ex imagine B. Virginis de Sardenai exſudauit, Soldanum Damaſcenum à cæcitate ſanat. 419,a,b
ea huius olei portio, quam miles quidam in lagenulâ ſeruabat, in carnem mutata fuit. 420,a
caro illa, cultellis tentata, ſanguinem emittit. ibid.
aliud lampadis, coram Bithilde puellâ in extremis poſitâ appenſa, in lac mutatur. 422,b. 423,a
aliud copioſè exſudat ex linteo, quo theca, in quâ Reliquiæ S. Eligij aſſeruabantur, cooperiebatur. 423,a
illud morbum quemdam, Gallias deuaſtantem, curat. ibid.b
aliud ex Reliquijs S. VValpurgæ ſtillat. 423,b
à ducentis annis ſeruatum, æque recens eſt atque quod recenter ſtillat. ibid.
aliud, quo inungebantur olim Reges Angliæ, à B. Virgine datum eſt S. Thomæ Cantuarienſi. 414,a
aliud quod ex ſemine arboris Mexicanæ hoitziloxitl exprimitur, eadem omnino præſtat quæ balſamum ex eadem arbore eluctum, minùs tamen, benigniùs & molliùs. 369,b. vide, Balſamum quomodo ex arbore Mexicanâ, &c.
aliud S. Martini in magno incendio non abſumitur. 423,b
Oliana oppidum vbi ſitum. 398,b
prope eam domus quadam eſt, ad quam ſingulis menſis Martij diebus Veneris tria lumina veniunt. 398,b
Oliueti mons vnde nomen habeat. 484,a
ex eo omnes plateæ ciuitatis Ieroſolymitanæ conſpici poſſunt. ibid.
in eo apparent adhuc Chriſti in cælum aſcendentis veſtigia. ibid.
in eo Chriſtus ad iudicium venturus eſſe creditur. ibid.b
Olloatolli ſorbitionis genus apud Mexicanos, & quomodo paretur. 314,b
Ololiuhqui, herba Indica. 337,a
luem Gallicam curat. ibid.
dolores è frigore ortos ſedat. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
tumores præter naturam abigit. ibid.
puluis reſinæ mixtus pellit frigus. ibid.
oſſibus luxatis aut fractis auxiliatur. ibid.
ſemen tritum, illitumque capiti & fronti cum lacte & chilli, oculorum morbis medetur. ibid.
intrà ſumptum, Ventrem excitat. ibid.
Olympiodorus Platonicus elementa animata eſſe dixit. 18,b
Olyſſiponenſis populus cereum magnum ex cerâ albâ D. Virgini, ſuâ à diriſſimâ peſte liberatrici, obtulit. 399,a
Omacame, dij Mexicenſium. 143,b

Ome-

Ometochtli deus apud Mexicanos. 143,a
Onagri præcipuè in Phrygiâ & Lycaoniâ naſcuntur. 92,a
S. Heleno obtemperauerunt. 202,a
Onocentaura à Pythagorâ deſcribitur. 77,a
Ophiaſis curatur lacte arboris teilatia, ſi prudenter adhibeatur. 341,a
Ophir inſula Chriſtophoro Columbo & alijs eſt Hiſpaniola, 72,b. 73,a
alijs Regnum Peruenſe. 73,a
dicta eſt ab Ophir filio Iectan, nepote Heber. ibid.
à Phœnicibus & Carthaginenſibus reperta. ibid.
Ophiuſa inſula deſerta, propter venenata & noxia animalia. 402,b
hodie vocatur Monocolobrer. ibid.
Opiniones Gentium de origine animalium. 51,b
Oppianus quanti animalium contemplationem fecerit. 9,a
Oppilutiones colatorij aperiuntur vrinâ cameli. 127,b
Opulentia Midæ per formicas Phrygia ſignificata. 3,b
Oquichtli, ſeu flos maſculus. 371,a
Orbes inferiores à primo mobili rapi non poſſunt. 21,b
Orbis piſcis capite caret. 110,b
Oreb mons qualis ſit. 500,a,b
Orellana fluuius per quinquaginta leucas diffunditur, vbi in mare influit. 380,a. vide, *Apurimac.*
Origenes elementa non ſolùm dixit eſſe animata, ſed & per ſexus eu diſtinxit. 18,b
Orinocus fluuius Indiæ Occidentalis. 380,b
Oris halitus bonus redditur, ſi cardamomum frequentiùs manſitetur. 314,a
eum item emendat mecaxochitl herba. 320,a
& herba abaca. 366,a
item folia fructûs herba buyo buyo. ibid.b
item herba malabathrum. ibid.
eius inflammationes curantur aquâ ſtillatitiâ florum herba chicomatatl. 354,a
eius maculæ abſterguntur panibus illis, qui ex radicibus tuſis arboris maguey fiunt. 300,a
eius vlceribus medetur herba cocolmecatl. 321,a
item herba tlatlauhcapatli. 350,a
item nucleus, fructus, gummi & vinum arboris molle. 362,a
item herba apancholoa. 351,a
Orpheus terram & alia elementa rationalia eſſe ſtatuit. 19,a
Oryx fera Ægypti Aſtrologiam callet. 8,b
in Africâ generatur. 91,b
cornu robuſtum habet. 110,b
idque biſulcum. 111,a
reperitur tamen etiam quadricornis. ibid.
cornua ei ſunt longiſſima. ibid.
linguam ſpinoſam habet. 112,a
geminum dorſum, id eſt præpingue habet. 113,a
pilos in contrarium ad caput verſos habet. 114,b
colore eſt lacteo, præter os. 115,a
Oſſa Fernandi Gonzali, Comitis Caſtellæ, concuſſione ſuâ & ſtrepitu victoriam ab infidelibus obtinendam præſignificant. 391,b
Oſſa ex aue hoactzin lancinatione ſedant dolorem cuiuſuis particulæ humani corporis. 220,b
Oſſa cercopithecorum tuſa & hauſta, dolores è morbo Gallico ſedant, euocato ſudore. 179,a
Oſſa ſepiarum abſtergendi vim habent. 3,b
Oſſa confracta ſtabiliuntur herbâ cocâ. 304,b
item puluere herbæ ololiuhqui reſina mixto. 337,a
Oſſifraga, ſymbolum miſericordiæ. 7,a
Oſtracoderma è limo quandoque fiunt. 99,a
Oſtrea admodum magna in Mari Indico capiuntur. 267,b
Otus ſerpens maximè lethifer. 274,a
reperitur in inſulâ Cuba. ibid.
Ouis, manſuetudinis ſymbolum. 7,a
Oues in Prouinciâ Aden piſcibus veſcuntur. 66,b
in Ponto abſinthio paſtu pingueſcunt. 92,a
terno & quaterno coitu implentur. 94,a
quamdiu vterum ferunt. ibid.
frequentiùs monſtra pariunt. ibid.b
plures ſimul fœtus pariunt. ibid.
plerumque decimo anno parere ceſſant. 95,a
oculos habent patulos. 111,b
mammas habent inter femina. 112,b
eaſque binas. 113,a
vngulas habent. ibid.b
pili earum admodum tenaces ſunt. 114,b
& valdè denſi. ibid.
nihilominùs molles. ibid.
earum caro ſucci peſſimi. 115,a
& difficilis concoctu. ibid.
earum lac eſt craſſum. 117,a
ſed admodum vtile. ibid.
in quibuſdam regionibus felle carent. 118,a
in regionibus frigidis hieme fellem carent, ineunte vere eo implentur. ibid.
earum renes æquobiles ſunt. 119,a
in Indiâ ad maximorum aſinorum magnitudinem accedunt. ibid.
vox eis mollis & remiſſa. 120,b
apud Garamantes carne & lacte aluntur. 121,a
aquas in Angliâ eis exitiales eſſe, ſcribit Cardanus. ibid.b
tuſſis eas crebrò vexat. 122,a
comitiali morbo infeſtantur. ibid.
numquam ſanæ ſunt, ſemper febri obnoxiæ. ibid.
ex igne ſacro moriuntur. ibid.
ad decem vel duodecim annos viuunt. 123,a
lupum infeſtiſſimum hoſtem habent. 124,a
etiam mortua mortuum eum expaueſcunt. ibid.
ſimplices ſunt & ſtolidæ. ibid.b
naturâ ſunt timidæ. 125,b
perpetuò ſunt manſuetæ. ibid.
earum caro in alimentum hominis cedit. 126,b
lac earum commodum eſt ad conficiendum caſeum. ibid.
earum pelles in veſtimentorum vſum veniunt. 127,a
Oumagua, qualis auis. 207,b
Ouinæ fuerunt illæ tunicæ, quibus à Deo poſt peccatum induti fuerunt primi parentes. 65,b
Oztoa, exoticum genus vulpium in Indiâ. 162,b
vt venatores effugiat, mortuam ſe ſimulat. ibid.

P.

P*Achatamac à Peruanis vniuerſi factor credebatur.* 138,a
eius nomen præ reuerentiâ eloqui non audebant Peruani. ibid.
ad id compulſi, terram & aërem oſculabantur, & ferè id tremuli faciebant. ibid.
Pactli, ſpecies cuniculorum in Nouâ Hiſpaniâ. 161,a
Pactolus fluuius in Lydiâ aurifer. 381,a

Padus fluuius Italiæ aurifer. ibid.
Peninſula, locus munitiſſimus in regno Valentiæ ita dictus. 406,b.407,a
eò confugerat Benedictus Luna in ſchiſmate. 407,a
Pephagus beſtia in Indiâ generatur. 92,a
Pagida fluuius exiguus, ſed profundus. 466,a
in eo vitrum primò repertum. ibid.
Pagurus, ſymbolum prudentiæ. 6,b
Palancapatli. vide, *Xiuhquiltitlpitzahoac.*
Paliurus quandoque in arboris magnitudinem accreſcit, & fruticis naturam exuit. 128,a
Palmarum oleum quale ſit. 169,a
Palmarum variæ earum ſunt in regno Congi ſpecies. 333,b
ea indigenis oleum, vinum, acetum, fructus & panem ſubminiſtrant. ibid.
oleum butyro ſimile eſt, paulo tamen viridius. ibid.
quomodo oleum illud eliciatur. ibid.
vinum quomodo exprimatur. ibid.
id vinum aduerſus lithiaſim & dyſuriam eſt remedium. 334,a
ex illis Caribes ſal eliciunt. 378,a
Palpebris ſuperexcreſcentem carnem extergit & exſiccat ius decocti corticis aut radicis herba magnan. 343,a
Palumbes ſuperfluos humores deguſtatis folijs lauri expurgant. 7,b
Pamacua, arbor Indica. 353,a
maximi æſtimatur ab Indis, & prope domos illorum ſeritur. ibid.
febrium calores temperat. ibid.
dyſentericis auxiliatur. ibid.
tumores præter naturam diſpellit. ibid.
iulapijs commodiſſimè miſcetur. ibid.
dentium dolores à cauſâ calidâ ortos leuat. ibid.b
vrinam euocat. ibid.
croci apud nonnullos vicem ſubit. ibid.
pigmentum ex eâ conficitur, quomodo, & ad quid illud vtile. ibid.
Paneas ciuitas. vide, *Cæſarea Philippi.*
Panes, ſimiarum genus ſunt cornigeri. 110,b
Panis in capſis ex citreâ Indicâ factis ſi ſeruetur, fit felle amarior. 327,b
Panis à S. Bernardo benedictus febrem arcet. 455,a
alij ab eodem benedicti ad multa tempora incorrupti ſeruantur. ibid.
Panium antrum qualis locus. 459,a
Panormus ciuitas S. Roſaliæ meritis à graui peſte liberatur. 445,a
Panquetzaliztli feſtum Mexicanorum. 143,b
Panthera in Aſiâ & Africâ generantur. 92,a
auriculas rotundas habent. 111,b
dentes pectinatim coeuntes habent. 112,a
quâ aſtutiâ prædam venentur. 114,b
à quibuſdam earum caro comeditur. 126,b
ijs Magnus Mogor canum loco vtitur in venationibus. 184,b
innoxiè cum P. Ioſepho Anchietâ verſantur. 204,a
alia dua eius iuſſu inſpici ſe permittunt. ibid.b
Papaztac, nomen captiuo inditum, qui quotannis in templo maximo Mexicano iugulabatur. 144,b
Papiliones volatu ſuo ver indicant. 3,a
è rore generantur. 99,b
Papiones in Indiâ generantur. 92,a
Pappi ſunt pars decidua plantarum. 118,b
quid propriè ſint. 130,a
Papuarum natio nigerrima. 133,a
inter eos etiam quidam candidi naſcuntur. ibid.
Solis præſentiâ occæcantur, quamuis illum non videant. ibid.
Papyrus in Mexico conficitur ex arbore amaquahuitl, & quomodo. 360,a
apud Sinas eſt omnium tenuior & terſior. ibid.
Paradiſinca auis vnde ſic dicta. 210,a,b
an verè pedibus careat diſputatur. 221, b. 212,a,b
eſt auis exiguiſſima. 212,b
eius deſcriptio. ibid.
Indi eâ deſiccatâ criſtæ loco vtuntur. ibid.
quibus in locis præcipuè naſcatur. 213,a
Paradiſum in patriâ ſuâ fuiſſe, credunt Zeilani. 294,a
vbi alioqui fuiſſe credatur. 499,a,b
Paralyſis in corpore humano eſt fulmen in meteoris. 4,b
vnde dicatur ſideratio. ibid.
curatur, ſi bini vermes tunæ tuſi, & ex aquâ reſoluti, intra corpus ſumantur. 291,a
item ſi folia arboris maguey aſſa, & loco affecto impoſita fuerint. 300,b
item folijs herba tlatlancuya. 340,b
cortice ſtipitum herba buyo buyo, in farinam redacto, & in corpus ſumpto. 367,a
item balſamo arboris hoitzilochitl. 369,b
Paranaque fluuius Indiæ Occidentalis. 380,b
ſalicem, quam humefacit, in petram conuertit. ibid.
ſubitò nonnunquam excreſcit. ibid.
dum mare illabitur, patet triginta leucas. ibid.
Pardalis quomodo animalia venetur. 43,a
Pardus linguam habet imbricatæ aſperitatis. 112,a
Parentes liberos ſuos maledicere non debent, & eius rei inſigne exemplum. 393,b.394,a
Pariens mula, præiudicium fuit ſeruitutis Babylonicæ. 3,a
Parix ſicca eſt natura, & ventrem ſtringit. 116,b
Parmeno quidam animalium voces pecorumque grunnitus ſciſſimè imitabatur. 437,b
Paros inſula inculta & ſterilis, Græcorum diligentiâ facta eſt fertiliſſima. 485,a
Parotides diſcutiuntur folijs arboris tomatl cum ſale illitis. 319,b
Parra auis fugâ ſuâ Sirij ortum indicat. 3,a
Parricidium Iulij Cæſaris, per hominæ exta corde carentia præſignabatur. ibid.b
Parturientes iuuantur vſtâ, & in cineres redactâ, atque in corpus ſumptâ caudâ animalis quimichpatlan. 173,a
item per lapidem Bezar. 286,a
Partus promouetur & facilior redditur iure decocti cihoapatli hemionitica parturientibus exhibito. 325,b
herbâ item phehuame. 337,b
herbâ tlaquequetzal. 341,b
item balſamo arboris hoitzilochitl in peſſulos efformato, & vuluæ obdito. 369,b
Parus ex Timandrâ facta dicitur in fabulis. 52,b
Paſſer aquaticus, auis quæ continuè canit. 219,a
palato tamen quam auribus iucundior. ibid.
Paſſer longiroſtrus, qualis auis. 208,a,b
Paſſer quidam, crure fracto aucupem fugiens, à S. Seuero Abbate ſanatur. 203,a
Paſſer ſtultus, qualis auis. 207,b

Paſſeres ad Remigium Rhemenſem Archiepiſcopum aduolare ſoliti. 203.a
& de manu eius certatim cibum ſumere. ibid.
Paſſeres inſula Corui ad multa vtiles. 127,a
Paſſeres fabri, quales aues. 230,b
Paſſionis Chriſti memoria in Indiâ Occidentali viguit ante poſtremum Chriſtianorum aduentũ. 74,a
Paſſus canis, quid ſit. 465,a
S. Patritius Coreticum tyrannum & Chriſtianorum perſecutorem in vulpem mutat. 442,b
locum quemdam conſecrauit, in quem quotquot armenta perfugij causâ intrauerint, numquam ita implent, quin plura adhuc intrare poſſint. ibid.
nutricem ſuam à durâ ſeruitute liberat. 443,a
à quodam Reo prohibetur verbum Dei prædicare. ibid.
eumdem, quia ſenex valdè erat, iuuentuti priſtinæ reſtituit, ſub conditione vt in Chriſtum credat. ibid. b
Eugenium item quemdam, prædicationi eius obſiſtentem, conuertit & baptizat. ibid.
eumdem, oris deformitate laborantem, formoſiſſimum efficit. 444,a
& ſtatura puſillum ad iuſtam proceritatem perducit. ibid.
virginum ab eo conſecratarum veſtigia ſaxo imprimuntur. ibid.
lapidibus loci Vſneach maledicit, & quâ occaſione. ibid.b
Paulus nomen inter antiqua Peruenſium Regum nomina reperitur. 73,a
Paulus Leonenſis Præſul immanem belluam fugauit. 74,b
Paulus Ricius noſtris temporibus cælos animatos eſſe ſtatuit. 19,b
Pauo qualis ſit auis. 90,a
Pauxis auis Indica. 233,b
Pectines piſces è limo quandoque naſcuntur. 99,a
Pectus mollitur maizio. 323,a
purgatur eſu foliorum herba mimoſæ. 303,a
eius dolores ſedat herba acuichehuarriaqua. 354,b
item ius decocti radicum herba tepeamatl. 360,b
item radices herba tzabuenguem. 345,b
Pecuri, beſtiola Indica. 173,b
Pedes à frigore & ſciſſuris inde oriri ſolitis tuetur nitrum aqua inſperſum. 377.a
Pediculi generantur in veſtibus laneis, textis ex vellere ouium à lupo occiſarum. 99,a
necantur ſemine herba quimichipatli. 349,a
Peguenſes in Indiâ canem generis ſui progenitorem habere dicuntur. 76,b
elephantes albos velut ſacroſanctos adorant. 191,b
Peierans quidam in lapidem vertitur. 388,b
Pelicani quâ ratione oſtrea ex conchis occluſis eliciant. 43,b
Pelonchili, herba Peruana, naſturtij genus. 317,a
flores eius acetarijs adduntur saporis gratiâ. ibid b
ventriculo ex frigidâ causâ imbecilli, aut flatu dolenti ſubuenit. ibid.
tuſſi auxiliatur. ibid.
cum alumine trita dolores dentium ſanat. ibid.
vlcera curat inflammata. ibid.
Pelonmexixquilitl. vide, Pelonchili.
Penecays, locus apud Malabares. 136,a
viri & mulieres ibi altero crure adeò tumeſcente naſcuntur, vt ideò à reliquis Indis pro maledictis habeantur. ibid.
Penna ex aui maximâ ruch è Madagaſcar ad Magnum Cham allata fuit, habens longitudinem nonaginta palmorum, & calamo duorum palmorum craſſitiem. 239.a
Pepones viſi in Indiâ vltra centum libras pendentes. 333,b
Peræa à Samariâ diuiditur Iordane fluuio. 458,a
Perdices quomodo venatores eludant. 12,a
ex Talo puero factæ dicuntur in fabulis. 52,b
in Lemniorum inſulis non naſcuntur. 92 b
ſi illuc inferantur, moriuntur. ibid.
à vento concipiunt. 96 a
earum caro ſiccior eſt, & vrinam mouet. 116,b
eis teſtudo aduerſatur. 124,a
in inſulâ S. Helenæ exæquant gallinas. 238,a
Peregrini Chriſtiani cur in Iordane fluuio ſe & veſtimenta ſua abluant. 458,b
Perillo ligero Indiæ beſtia. 164,a
eius deſcriptio. ibid.& ſeqq.
Peripatetici negabant reperiri poſſe, an prius aues quàm oua creata ſint. 51,b
Perinrium an à fontibus nonnullis naturali eorum virtute prodatur. 433,b. 434 a
Perſæ auium pennis in ſcribendo non vtuntur, ſed arundine quadam. 459,a
Perſica arbores in Rhodo florent tantùm. 105,b
Pertropteri aues, quæ muros & ſortes prope Gazam interimunt. 466,a
Peruani quam politiam olim obſeruauerint. 137 a,b
quomodo apud eos hereditates deuoluerentur. ibid.
apud eos largiebantur Reges ditiſſimi ſubditis omnibus veſtimenta & neceſſaria vitæ. 138,a
Regibus ſuis ſunt fideliſſimi. ibid.
à feritate & barbarie eos auertere cœperunt Marcus Capac & vxor. ibid.
Regem panè vt Numen venerebantur. ibid.
Solem colebant. ibid.
Pachatamac credebant vniuerſi factorem. ibid.
Tangatanga Deum putabant vnum in tribus, & tres in vno. ibid.
animæ immortalitatem nouerunt. ibid.b
corpus reſurrecturum credebant. ibid.
reliquos eorum ritus vide conſequenter.
Peſtis totam Europam miſerè depaſcitur. 369,a
contra eam Gregorius Magnus ſupplicationem indixit. ibid.
ſedatur. ibid.
Petra. vide, Aroër.
Petrus Caniſius ægrotans auicula eſum appetens, eamdem vltrò aduolantem accipit. 142,b
Petrus puer tredecennis fortiſſimus & conſtantiſſimus Chriſti athletes. 151,a
Petrus Sarmiento in Magellaniâ homines inuenit qui pro voce vlulatum haberent. 132 b
Pena Bengalanum animalculum, tigridum proditor. 189,b
Phacao qualis herba. 321,a
Phalangia quomodo coëant. 95 a,b
Pharmaceutria medicina ſcientia etiam in beſtijs eſt. 7,b
Pharus apud ciuitatem Brigantium in Gallaciâ quâ ratione dicatur ſpeculum. 410,b
Phaſiana pediculis infeſtantur. 91,b
ſicca ſunt natura, & venerem ſtringunt. 116,b
Phehname, herba Indica. 337,a
ius decocti eius, eadem curâ quâ china aut ſalſaparillæ parati, morbum Gallicum curat. ibid.
tuſſi & aſthmati medetur. ibid.b

ſtatim

flatus diſcutit. ibid.
calculum comminuit. ibid.
renum & veſica affectionibus ex frigore ortis ſuccurrit. ibid.
dolores capitis tollit. ibid.
colorem vitiatum emendat. ibid.
menſes trahit. ibid.
partum accelerat. ibid.
obſtructiones reſerat. ibid.
humores craſſos ac lentos euacuat. ibid.
Phiala, ſiue
Phiala, fons è quo Iordanis ducit originem. 457,a
Philadelphia, olim dicta Rabba, ciuitas in quâ habitauerunt gigantes Zamzommim. 486,a
à quo hoc nomen habeat. ibid.b
fuit ſedes Metropolitana. ibid.
Philippus Marnixius Sancti-Aldegondius mirè loquaculum pſittacum habuit. 227,a
Philomela auis, Muſica prima doctrix. 8,a
Philometer Rex hiſtoria & natura animalium conſideranda ſtudioſiſſimus fuit. 2,a
Philoſophia Regia & ſacra, conſideratio & ſpeculatio animata ſubſtantia eſt. 1,b.2,a
Philoſophorum circa cali naturam pugna. 9,b
Phlebotomia vſus ab hippopotamo monſtratus fuit. 7,b
item à dantâ Indico animali. 183,a
Phoca catulos ſuos recentes & teneros, aliqua ex cauſâ conſternatos, ore excipiunt & condunt. 137,b
Phœnices Nouum orbem repererunt. 73,a
Phœnix an ſit in rerum naturâ, Doctores dubitant. 9,b
an ſingularis ſit. 67,b
Piaches, Medici apud Cumanos. 137,b
quâ conditione agros curare tenerentur. ibid.
melodijs damonem aduocant. 138,b
Pica ex familiâ Enipperj facta dicuntur in fabulis. 52,b
Picitirli parua auis Indica, palato & ſtomacho acceptabilis. 234,a
Picus imbrifatus deſcribitur. 223,a
Picus Martius in Nouâ Hiſpaniâ. 223,b
eius pulmo ſalutaris eſt hydropicis. ibid.
Picus ſalutifer, qualis auis. 223,a
Pietatis erga parentes ſenes ſymbolum merops, aſtur, & ciconia. 6,b
Pigmentum ex arbore achiotl conficitur, & quomodo. 353,b
ſcabiei & vlceribus medetur. ibid.
ventriculum corroborat. ibid.
fluxum alui cohibet. ibid.
lac auget. ibid.
Pigmentum ex folijs herba xiuhquilitlpitzahoac, ad nigrandos capillos quomodo conficiatur. 339,b
Pigritia Indie beſtia. 164,a
eius deſcriptio. ibid.& ſeqq.
Pilatus ab Andaguailis adoratur, & verus Deus eſſe reputatur. 141,a
Pili vetantur naſci cinere exuſta penna auis aura. 224,b
item ſtercore formicarum, & ſanguine veſpertilionum. ibid.
Pilipoc arbor Indica, bigener eſt, mas, & femella. 338,b
radices venenatis morſibus ac potionibus reſiſtunt. ibid.
reliqua antidota imperfectiora perficit. ibid.
leniter vacuat, ſeſquidrachma menſurâ. ibid.
Piloſi apud Iſaiam qui ſint. 78,a,b
Pinahuihuiztli, herba Indica. 337,b
dicitur amorem conciliare. ibid.
ſuccus radicis eius medetur tertianis febribus. ibid.
oculorum inflammationibus conducit. ibid.
ſomnum inducit. ibid.
cortex illius fluxibus ventris prodeſt. ibid.
Pinguedo plerorumque animantium ſenſu caret. 117,a
Pinguini, aues ab Hollandis in inſulis freti Magellanici reperta. 206,b
earum deſcriptio. 207,a
Pinus loca frigida amat. 105,b
Pipitzahoac, parua herba Indica. 351,b
radix eius contuſa mediocriter, & è liquore aliquo congruenti, ventriculo inani, ſex obolorum pondere ſumpta, humores omnes, pracipuè pituitam & bilem, per ſuperna & inferna citra noxam vacuat. ibid.
hydropicis, cachecticis & aſthmaticis magnopere confert. ibid.
eadem tuſa, & ex lotio humano reſoluta, & inſtillata, oculorum morbis medetur, & argemata diſcutit. ibid.
Pirata Rupellenſes Promontorium candidum Africa expilant. 448,a
ſpoliatis & incenſis templis, exuſtiſque Sanctorum imaginibus, ſolam D. Antonij Paduani imaginem ad ludibria ſeruant. ibid.b
eamdem plurimis conuitijs proſcindunt. ibid.
partim naufragio pereunt, partim à Luſitanis capiuntur. ibid.
Piſcatione qui delectati fuerint. 9,a
Piſcationum aliquot genera. 260,b. 261,a,b. 262,a,b. 263,a,b
Piſcatores apud Canopium, ad lacum Maotidem lupis dant alimenta, vt piſcationis inſtrumenta cuſtodiant. 43,a
Piſcatus Apoſtolorum in mari Galilaa quid ſignificet. 460,a
Piſciculi in athere creati ſunt aliquando. 4,a
Piſcina probatica vnde ſic dicta. 485,b
in eâ lauabantur hoſtia offerenda. ibid.
Angelus quotannis eius aquas mouebat, vnde aliquis agrotus ſanabatur. ibid.
Piſcina habetur in Luſitaniâ qua Feriâ v. Hebdomada ſancta miram odorem de ſe ſpargit. 396,a
& Sabbato ſancto aquis exundat. ibid.
Piſcis auratus qualo piſcis genus. 255,b
Piſcis mularis vnde ſic appellatus. 265,a,b
Piſces quâ occaſione inter ſidera relati. 2,b
Piſces aliquando ſine humore conſtiterunt, vt Andrea Ouiedi eſui inſeruirent. 14,a
audiunt & odorantur. 36,b
ex ſolâ aquâ generantur. 51,a
quod genus cauſa in eorum auiumque productione primâ aqua praſtiterint. 60,b
in primâ creatione non bina tantùm cuiuſque ſpeciei, ſed innumeri creati fuerunt. 67,a
nonnulli auro veſcuntur. ibid.
in terrâ Babyloniâ fluuijs egredientes pabulari in ſicco dicuntur. 92,a
in Anconitano littore in ſolidiſſimis lapidibus reperti ſunt. 99,a
effodiuntur etiam è terrâ. ibid.
ſtomacho carent. 118,a

in

in Hiſpaniâ reperiuntur qui non oua ſed viua animalia pariant. 401,a
in eodem Regno varijs in locis effodiuntur. ibid. b
tot praciſè in ſtagno Monaſterij S. Maurity, quot Monachi in Conuentu. 445,a
Monacho aliquo agrotante, piſcis infirmus aquis ſupernatat; moriuturo, moritur. ibid.
Pituitam expurgant tres nuclei arboris Quauhtlalatzin. 339,a
arbor tamarindus. 342,a
herba cuamiahoatl, ſi ex aquâ duarum drachmarum menſurâ ſumatur. 347,a
puluis arboris holli. 348,a
herba tlatlauhcapatli. 350,a
folia ſiccata herba yetl. 358,b
fructus, nucleus, gummi & vinũ arboris molle. 362,a
arbor tecopalquahuitl. 369,a
per ſuperna & inferna citra noxam vacuat radix herba acxoyatic ſecunda. 351,b
ius decocti radicum herba tepeamatl. 360,b
per inferna purgat radix herba tacuache. 340,a
item ſyropus ex iure decocti eius paratus. ibid.
per poros euacuatur per olcacatzan herbam. 322,a
Pituitoſa excrementa pellit herba cacoxtamal. 370,b
Pituitoſos humores purgat herba chille. 363,b
Pityocampa cauſticam vim habet. 3,b
Pityuſa Hiſpaniarum inſula deſcribuntur. 402,b
Pius V. Pontifex Max. varios Agnos Dei benedixit, eorumdemque vis & efficacia. 453,a,b
Plagas venenatas curat cortex ſtipitum herba buyo buyo in farinam redactus, & in corpus ſumptus. 367,a
Plagis veteribus medentur folia herba cacoxtihuitl. 370,b
puluis lapidis quetzalxaquyac. 374,a
Planeta non ſunt animalia. 26,b
Planta in animalibus generantur. 6,b
non ſunt animalia. 18,b
quomodo generentur. 103,b
quæ cauſæ ſint quod generentur diſſimiles & diuerſæ. 104,a,b
quomodo diuerſæ generentur ratione ſuipſius. ibid.b
quomodo ratione cæli. 103,a
quomodo ratione ſoli. ibid. & ſeqq.
quomodo ratione cultura. 107,a
quot earum ſint genera. 127,b.128,a
quas partes habeant. 128,b.& ſeqq.
Platanus Indica ſemel tantùm fructum fert, & tum interit. 295,a,b
pulpa eius recenti butyro mollitie ac ſapore eſt perſimilis. ibid.b
Ægyptium vulgus negatur, hanc eſſe arborem cuius pomo peccauerunt primi parentes. ibid.
Plato mentem animalibus tribuebat. 38,b
Platonica apes eloquentiam Ariſtoclis pueri indicarunt. 3,b
Platyceros cornu ſolidum habet. 110,b
& deciduum. 111,a
atque latum. ibid.
fœmina pilos nitidiſſimos habent. 115,a
naturâ eſt timidus. 125,b
Pleuritici emmantur rauturis lapidis tzoani. 379,b
Plenilunia à formicis dignoſcuntur. 3,a
Pluuia cum grandine quomodo in corpore humano reperiatur. 4,a
quomodo ab animalibus præſentiatur. 49,a
Pocchille, chilli herba ſpecies. 364,a
Pochtlan teuhoa yôica tecutli, miniſter idolorum in templo maximo Mexicano, & qua ei curæ. 149,a
Poço Aiton, profundus in valle Comitlan puteus, in quo ſunt plurima volucres. 241,a
Podagra curatur fimo caprarum ſilueſtrium mixto axungia. 127,b
mitigatur carne vicunna. 185,a. vide, *Articulorum dolores.*
Pœnitentia ſymbolum, elephas. 7,a
Politica ex animalibus deſumi poteſt. 6,b
Politica diſciplina ſymbolum, apes. 7,a
Politica barbarorum quorumdam leges. 137,a
Pollin, inſectum paruulum apud Indos. 190,b
tritum & impoſitum, aculeos & ſagittas ocyus extrahit. ibid.
Polpoch, ſerpens Indicus. 285,a
Polymeſtor Mileſius curſu leporem cõſecutus eſt. 37,b
Polypus piſcis ad oleam adnatat. 37,a
Poma innaſcuntur ſalicibus ex benedictione S. Keiuuini. 427,a.b
Pompilius Poloniæ Rex à muribus cum coniuge & filijs deuoratur. 96,b
Porcellina caro parum nutrit, ſed plus ventrem procurat. 115,a
Porcina caro valdè nutrit, ſed minùs ventrem procurat. 116,a
Porphyrius bruta inter ſe ſermocinari putauit. 39,a
Potentia ſumma, vnum ex diuinitatis lineamentis. 15,a
Potamogeton herba crocodilis aduerſaria. ibid.
Potionibus venenatis obſiſtunt radices herba buyo buyo. 367,a
Potoſi oppidum, quamuis in colle poſitum, diluuio aquarum penè fuit obrutum. 385,a
Poncelus Caluiniſta miracula ad fontem S. VVenefreda virginis facta ſuggillat. 436,a
refutatur. ibid. & ſeq.
Poxcauhcamotl, ſpecies herba camotli. 367,b
Poyauhtla pars maximi templi Mexicani, & quid in eo fieret. 142,b
Præputij vermes corrodunt folia herba cacocxihuitl. 370,b
Præſagia ex animalibus capiuntur. 3,a
Praſinus Iuſtinianum Imp. aſinum vocabant, eò quod aures ſuas mouere poſſet. 437,a
Prata S. Brigida ſemper herboſa, quamuis omnes beſtia quotidie ea ad ſolum vſque depaſcantur. 428,b
Presbyter quidam ad imaginem B. Virginis de Sardenais temerè accedens, & contingens, diuinitus morte plectitur. 421,a
Primum mobile non poteſt rapere inferiores orbes. 21,b
Principis ſolicitæ ac ſolertis typus Suliac Scythia animal. 43,a
Producat *quid in hiſtoriâ creationis ſignificet.* 50,b
Progne in hirundinem verſa dicitur in fabulis. 32,b
Protegenſa Indica animalia guſtu excellunt. 37,a
Prudentia ſymbolum pagurus. 6,b
Prurigines curantur lotio canino, addito nitro. 127,b
Pſittacus quidam edoctus iſta Litaniarum verba, Sancte Thoma, ora pro nobis, *morte à miluo liberatur.* 39.b
Pſittaci in Aſiâ, Africâ & Americâ reperiuntur. 285, b
varia eorum genera deſcribuntur ab Hernando. ibid.

vnum genus vocatur toznene, quod reliquis ad humanum ſermonem addiſcendum eſt aptius. ibid.
alterum vocatur cochc, loquaculum etiam. ibid.
tertium quiliototon, quod etiam humanas voces imitatur. ibid.
in Hiſpaniolâ innumeri ſunt virides, ijque vel maiores, vel minores, vel minimi. 226,a
Aldrouandus quatuordecim eorum ſpecies eſſe ait. ibid.b
eſt aliud genus, dictum guacamayan, qui cum pueris ludit. 229,a
alius quidam in Potoſi Indos occurſantes patria ſua nomine inclamabat. ibid.
alius Hiſpali Medicum quemdam ineptum inſectabatur. ibid.
alius tabernarium vinarium illudebat. ibid.
plurimi ſunt ſimpliciſſimo ingenio. ibid.b
Pterophanicus Indicus deſcribitur. 225,a,b
Ptolemaus Secundus coruum quemdam ad Gracum ſermonem aſſuefecerat. 124,b
Ptolemæus Geographus errauit in reddendâ cauſâ incrementi Nili. 383,a
Puchtlan, locus templi maximi Mexicani. 144,b
Pudendorum vlceribus medetur herba tlaquequetzal. 341,b
eorum verrucas corrodunt folia herba cacocxihuitl. 370, b
eorum vetuſtis plagis medetur puluis lapidis quetzalxaquyac. 374,a
Pudicitiam ſeruat herba atatapalacatl. 307,a
Pudor in Cuzanorum ſuperſtitionibus adumbratus. 141, a
Puella quædam Chriſtum fideiuſſorem accipit à iuuene, ei fidem maritalem promittente. 392,b
ello negante fidem, crucefixi effigies ei teſtimonium perhibet. ibid.
Puellæ nubiles quomodo alicubi virginitatem ſponſo probarent. 138,a
Puella quædam à S. Iacobo Niſibitâ propter impudentiam caneſcere ante tempus cogitur. 453. b
Puero Sileſio innatus dens aureus. 6,b
Puerpera quædam, infantem enitinon valens, potato pauxillo terra è loco vbi S. Iacobi Apoſtoli ſteterat imago, ſine labore enititur. 446,a
Puerperis lac auget yzcahuitl lumbricorum in Indiâ genus. 256,b
item cretacea terra, abraſa à ſaxo crypta lactea, & in aquâ, vel vino, vel lacte epota. 470,b
eis, vt robur acquirant, aliquot diebus à partu propinari ab Indis ſolet maguey liquor. 301,a
item ius decocti herba nahuiſeputz. 336,b
eas corroborat radix herbæ ahoatan trium vnciarum menſurâ cocta è tribus libris aqua fontana ad tertias, & ius decocti propinatum vice potus. 352, a
mirum in modum eis prodeſt herba tlalyetl. 359,b
iuuantur ramentis lapidis tzoctli. 379,b
Pugiones apud Indos olim ex ytztli lapide conficiebantur. 373,b
Pugna aliium Iulij Cæſaris necem præſignificauit. 3,b
Puls à fructu ſic appellata arbor in Indiâ. 342,a
bilem concoquit & expurgat. ibid.
pituitam incidit & expurgat. ibid.
calorem nimium ſedat. ibid.
folia iuſa eryſipelatis vtiliſſimè imponuntur. ibid.b
fit ex eâ confectio ad eadem vtilis. ibid.
Pulices interimit ius decocti foliorum herba yetl. 359,a
Pulli gallinacei caro minùs ſicca eſt, & competenter nutrit. 116,b
Puluis tumuli S. Vdalrici gliret ſine ratos interimit. 426,b
Puluis holli arboris naribus inſperſus hemicraneas ſanat. 348,a
capitis dolores ſiſtit. ibid.
pituitam euocat. ibid.
ſternutamentum ciet. ibid.
Puluis arbuſcula yolmalxochitl vlceribus inſanabilibus medetur. 312,b
ſcabiem & lepram tollit. ibid.
Puluis radicis herba curitzen, ex aquâ, vino, bugloſſóve aut meliſſoboti ſucco ſumptus ſex obolorum pondere, iliacos dolores ſanat. 338,a
ventriculum calefacit. ibid.
concoctionem iuuat. ibid.
viſcerum temperiem frigidam tollit. ibid.
obſtructiones aperit. ibid.
menſtrua & vrinam prouocat. ibid.
vtero confert. ibid.
venenatis potionibus aduerſatur. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
vires inſtaurat. ibid.
Puluis herba ololiuhqui reſina mixtus frigus pellit. 337,a
oſſibus luxatis aut fractis auxiliatur. ibid.
Puluis foliorum herba yetl inſpiratus, naribuſque tractus, verbera & cuiuſuis generis ſupplicia ſentiri vetat. 359,a
animum auget. ibid.
ad tolerandos labores vim ſuppeditat. ibid.
Puluis lapidis ahuachtetl ex aquâ ſumptus, febres ardentes curat. 379,a
Puluis lapidis eztetl inſpergitur naribus ſanguine ſtillantibus. 374,b
Puluis lapidis quetzalxaquyac medetur vetuſtis plagis. ibid.a
præcipuè pudendorum. ibid.
Puluis lapidis toltecayztli admixtus cryſtallo argemata diſſoluit. 374,a
viſum acuit. ibid.
carnem ſuperexcreſcentem abſumit. ibid.
Puluis pauimenti circa ſepulchrum S. Remigij ſerpentes fugat. 450,b
Puluis pici Martij hydropiſim curat. 223,b
Purpura è limo quandoque naſcitur. 99,a
verno tempore per ſaniaginem generatur. 100,a
primum inter colores locum obtinet. 487,a
eâ olim Regum, Magiſtratuum & Senatorum veſtes tingebantur. ibid.b
quid propriè ſit. ibid.
pro ſolis ratione colorem variat. ibid.
plura eius ſunt genera. ibid.
quomodo in Italiâ genuina à nothâ diſcernatur. ibid.
ex eâ atramenti genus, encauſtum appellatum, conficiebatur. ibid.
eo ſoli Imperatores in ſcribendo vtebantur. ibid.
quomodo illud encauſtum pararetur. 488,a
Pus promouendi vim habet vitulinus adeps. 3,b
Pußa, piſciculi minimi genus. 249,b
cum milsomame permixta & admota, eryſipelata curat. ibid.

Putei

Putei bituminis vbi fuerint. 461,b
Puteus aquarum viuentium, de quo in Canticis, quid fuerit. 464,b
Puteus B. Virginis quis, & vbi. 488,b
Puteus quidam ſuit Hiſpali, qui maris æſtu creſcente minuebatur, decedente augebatur. 409,a
Putorius eſt ſemiferus, hoc eſt media natura inter fera & manſueta. 125,b
manſuefieri poteſt. ibid.
Putrefacta mundantur puluere herbæ coca. 304, b
Pygmæa in gruem verſa dicitur in fabulis. 52,b
Pygmæi an vnquam extiterint. 83,b.& ſeqq.
eorum hiſtorias varij narrant. ibid.
cum gruibus pugnant. 85,a
an Ezechieli Prophetæ innotuerint. ibid.b
à Ioanne Aluaro Maldonato vltrà montanas Andes reperti ſunt cubitum non excedentes. 131,b
aliud illorum genus, quatuor dodrantes non excedens, in Orientis quadam inſulâ ſtatuit Argenſola. 133,a
Pyragmus ſtirps ab igne lædi non poteſt. 61,a
Pyrauſta beſtiola ab igne immunes ſunt. 61,b
in igne viuunt, extra ignem pereunt. 99 b
Pythahayn qualis herba. 326,a

Q.

QVacamayas, genus pſittacorum. 225,b
Quachilton, auis Indica, vigilias & cantus galli æmulans. 217,a
Quadrangularis forma conſtantia & permanentia nota. 55,a
Quamiztli, animal Indicum, leoni aſſimile. 169,b
Hiſpani illud pantheram eſſe putauerunt. ibid.
Quapachtli, animal Indicum, ſpecies ſciurorum. 173,a
Quapachtototl auis riſum hominis imitans. 46, b. 214,a
eius deſcriptio. 214,a
riſus illius barbaris eſt malè ominoſus. ibid,
Quapizotl. vide, *Quauhcoyametl.*
Quapocyetl herba Indica. 359,b
inflammationibus reſiſtit. 360,a
Quaquauhtzontic qualis herba. 359,b
Quaquauhtzontic herba Indica. 355,b
ſuccus radicis eius medetur oculis inflammatione laborantibus. ibid.
capitis dolores antiquos ſanat. ibid.
febres mitigat. ibid.
vrinæ ardorem temperat. ibid.
ventris dolores ſedat. ibid.
Quartanam purgatione feliciter & non rarò ſtatim curat cortex herbæ chichioal memeya. 346,b
folia herbæ chilpatli. 363,a
ius decoctorum corticum herbæ hoitziloxitlancthina. 369,a
Quatotomi, pici genus. 213,a
Quauhacacahoatl, ſpecies arboris cacaoatl quahuitl. 345,b
Quauhapitzchtli arbor qualis. ibid.b
Quauhchamotl, herba Indica. 368,a
Quauhcoyametl, aper Indicus, ſimilis eſt noſtro apro. 170,a
foramen in dorſo habet per quod reſpirat. ibid. b
quomodo capiatur. ibid.
tigridi planè aduerſatur. 171,a
ſi cicuretur, eſt placidus. ibid.
Quauhchilli, minima chilli herbæ ſpecies. 363,b
in arboris magnitudinem excreſcit. 370,a
ſurculi cortice nudati albugines & argemata illitu diſcutiunt. ibid.b
ſuccus flatus abſumit. ibid.
lichenas curat. ibid.
dolores à frigidâ cauſâ ortos ſanat. ibid.
folia medentur veteribus plagis. ibid.
tuſa & applicata verrucas corrodunt. ibid.
præcipuè præputij & pudendorum. ibid.
Quauhhyyautli, herba Indica. 340,b
folia eius impoſita medentur vlceribus. ibid.
dolores è frigore vel lue Indicâ ortos leniunt. ibid.
faucium tumores diſcutiunt. ibid.
ſudores euocant. ibid.
flatus diſcutiunt. ibid.
neruorum reſolutionem ſanant. ibid.
epilepticos ſuffitu iuuant. ibid.
radicis & germinum ſuccus epotus aut infuſus, euacuat aquam intercutaneam. ibid.
ius decocti eius ernium edomatu tollit. ibid.
pituitoſos tumores ſupprimit. ibid.
menſes euocat. ibid.
Quauhpecotli Nouæ Hiſpaniæ animal. 176, b
miteſcit facilè. ibid.
eſt voraciſſimum. ibid.
placidum eſt & blandum. ibid.
Quauhtenzo, ſiue muſtela ſilueſtris, animal Indicum. 171,b
pellis eius veſtibus parandis commoda. ibid.
Quauhtlacoyametl. vide, *Quauhcoyametl.*
Quauhtlamacame, ceruorum genus in Nouâ Hiſpaniâ. 184,a
Quauhtlatlatzin, arbor Indica. 339,a
tres eius nuclei humores omnes per ſuperna & inferna, præcipuè pituitam & bilim euacuant. ibid.
Quauhtochtli, ſpecies cuniculorum in Nouâ Hiſpaniâ. 161,a
Quauhtzapotl, arbor magna in Indijs. 361,a
germina eius venenis obſiſtunt. ibid.
nuclei pomorum curant diarrhœas. ibid.
Quauhtzonecolin, ſpecies coturnicum Indicarum in Nouâ Hiſpaniâ. 233,a
Quauhxicalco, paruulum Mexicanorum templum, & cui eſſet vſui. 143,a,b
Quauhxicotli pſeudomeliſſæ genus apud Mexicanos. 336,a
Quauhxilco pars templi maximi Mexicani, & quid ibi fieret. 143,a
Quauhyyne arbor magna Indica. 312 b
ſuccus eius naribus inſtillatus ſternutamentum excitat. ibid.
caput purgat. ibid.
Quaxolotl chantico, dea Mexicenſium. 144,a
Quechols, feſtum Mexicanorum. 144,a
Quecholli, menſis apud Mexicanos. 143,a
Quecollitlums, feſtum Mexicanorum. 144,b
Quemi, ſpecies cuniculorum in Hiſpaniolâ. 161,b
Quercus B. Virginis Foyenſis vnde habeat vim ſanandi varios languores. 412,b
Quetzal appocconalli, ſuccini noſtri ſpecies. 374,b
Quetzalytzli, ſmaragdi dilutioris genus. 374,b
vbi præcipuè reperiatur. 230,a
occidere eam non licet, benè tamen deplumare. ibid.
eſt prædij loco, & ad heredes tranſit. ibid.
quomodo capiatur. ibid.
Quetzaltototl qualis auis. 229,b. 230,a

Quetzalxaquyas, genus ſmaragdi. 374 a
puluis eius medetur vetuſtis plagis. ibid.
præcipuè pudendorum. ibid.
Quetzpalcochiton ſerpens Indicus è lacertarum genere. 276,b
eius puluis ſi ſumatur in aquâ drachmæ vnius pondere, ſudorem euocat. ibid.
Quichiſuque Gaſpar fortiſſimus & conſtantiſſimus Chriſti athletes. 151,a
Quilla dicitur Luna ab Ingis Indis. 139,b
Quiltototon, genus pſittacorum. 221 b
Quimichpatli herba Indica. 349,a
ſemen eius extinguit vermes vlceribus quorumuis animalium ingeneratos. ibid.
carnem ſuperexcreſcentem abſumit. ibid.
articulorum dolores mirè ſedat. ibid.
aqua mixtum, ſanat vlcera oris. ibid.
pediculos necat. ibid.
dentes firmat ius decocti ſpicarum eius. ibid.b
Quimichpatlan, animal Indicum, ſpecies ſciurorum. 173 a
Quitlalhocboatl araneorum genus magnitudine oui columbini. 291,b

R.

R*Abba ciuitas, in quâ olim habitauerunt Zamzommim gigantes.* 486 a
dicta eſt poſtea Philadelphia. ibid.
Rabihorcado qualis auis. 221 a
Rachelis ſepulchrum vbi ſit. 476 a
lapilli ibi inueniuntur, qui partum mulieribus maturare dicuntur. ibid.
Radix eſt perpetua pars plantarum. 128 b
Radix arboris pilspoc venenatis morſibus ac potionibus reſiſtit. 338,b
leniter vacuat, ſeſquidrachmæ menſurâ. ibid.
reliqua venenî antidota imperfectiora perficit. ibid.
Radix arboris tuna auxiliatur emeroctis. 311,b
eryſipelatis medetur. ibid.
calorem à febre ortum tollit. ibid.
iecinori vehementer concaleſcenti eſt remedio. ibid.
vlceribus mire ſubuenit. 312,a
Radix herba ahoapatli aluum ſiſtit. 352,a
vrinam euocat. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
ventriculum & cerebrum firmat. ibid.
Radix herba ahoaton trium vnciarum menſurâ cocta è tribus libris aqua fontana ad tertias, & ius decocti propinatum vice potus, puerperas corroborat. 352,a
dyſenterias compeſcit. ibid.
laxata renum oſſa conſolidat. ibid.
laſſitudini medetur. ibid.
Radix amudy herba ſplenis obſtructiones aperit. 366,a
Radix herba acxoyatic in farinam redacta, ſumptaque è frigido quodam liquore, febres ſoluit. 351,b
Radix acxoyatic ſecunda, contuſa mediocriter, & è liquore aliquo congruenti, ina i ventriculo, ſex obolorum pondere ſumpta; humores omnes, præcipuè pituitam & bilim, per ſuperna & inferna citra noxam vacuat. 351,b
hydropicis, cachecticis, aſthmaticis magnopere confert. ibid.
eadem tuſa, & reſoluta ex lotio humano, & inſtillata, oculorum morbis medetur, & argemata diſcutit. ibid.
Radix herba ayecocimatl vel cruda vel ius decocti eius, ventriculum & inteſtina per ſuperna & inferna vacuat. 356,b
Radix herba curitzen in puluerem redacta, ex aquâ, vino, buglosſóve aut mel ſſobots ſucco ſumpta ſex obolorum pondere, iliacos dolores ſanat. 338,a
addita çaçanaca æquis ponderibus drachmæ vnius, humores craſſos & lentos vacuat. ibid.b
Radices alba, Peruenſis fructus, miro modo corpus humanum expurgant. 326 b
Radices herba atepocapatli ventriculum & renes frigidâ diſtemperie laborantes reſtituunt & confirmant. 307,b
ſterilitati ab eadem cauſâ orta medentur. ibid.
Radices herba axixtlacotl tuſa, & applicata trium drachmarum pondere, vrinam mirè euocant. 350,b
epota, eius extergunt meatus, ibid.
colicis ſubueniunt. ibid.
faciei maculas emundant. ibid.
ſcabiem capitum puerorum & vniuerſi corporis curant. ibid.
febres euocato ſudore tollunt. ibid.
flatus diſcutiunt. ibid.
tumores præter naturam diſſipant. ibid.
Radices herba buyo buyo propinantur aduerſus venenatas potiones. 367,a
ventriculi affectionibus frigidis ſubueniunt. ibid.
ys qui ob maleficia coire nequeunt opem præſtant. ibid.
Radices herba tzahuenguem tuſa atque ex aquâ pota vrinam & menſes euocant. 343,b
conuulſiones curant. ibid.
pectori conferunt. ibid.
obſtructiones aperiunt. ibid.
cœliacis opitulantur. ibid.
hydropiſim curant. ibid.
colicam ſanant. ibid.
iliacis proſunt. ibid.
Ramenta lapidis Alceteca mirâ breuitate inſanientibus medentur. 379,a
Ramenta lapidis eztetl ſumpta dyſentericos curant. 379,a
ventris dolori medentur. ibid.
naribus inſperſa, ſanguinem ſiſtunt. ibid.
hemicraniam ſanant. ibid.
Ramenta lapidis tzocus puerperas iuuant. 379,b
item pleuriticos. ibid.
& febricitantes. ibid.
eadem indita in nares, capitis dolorem ſedant. ibid.
Rami ſunt perpetua pars plantarum. 128 b
quid dicantur in arboribus. ibid.
Ramirus Rex Hiſpaniæ per legatos ab Alderrahamono Mauro miſſos, centum vt virgines tributi loco pendat ſollicitatur. 389,b
legatos iniqua petentes repellit. ibid.
bellum contra Maurum parat. ibid.
& eiuſdem ditiones inuadit. ibid.
ſuperatur à Mauro. ibid.
ei noctu S. Iacobus apparet, & de victoriâ certum eſſe iubet. 390 a
egregiâ oratione ſuos alloquitur, & animos eis addit. ibid.
collatis armis Maurum vincit & fugat. ibid.b
Compoſtellano templo Hiſpaniam voti ream facit. ibid.
Ranæ vociferantes, temporis præſagia ſuggerunt. 3 a

in

in æthere aliquando orta ſunt. 4,a
ex colonis Lycijs facti dicuntur in fabulis. 52,b
magnâ ex parte noctu coeunt. 93,a
quales fœtus edant. 94,b
plerumque ſponte ex limo generantur. 96,a
etiam è limo oriuntur. 99,a
& ex aquâ. ibid.b
lingua prima eis cohæret, intima abſoluta à gutture, quâ vocem emittunt. 112,a
crura earum poſteriora prioribus ſunt longiora. 113,a
tam anteriores quàm poſteriores pedes membranis connexos habent. ibid.b
aureus orbis earum oculos circuit. 115,b
habent pellucidas oculorum genas. ibid.
nullibi niſi in oculis ſanguinem habent. 117,a
geminum iecur habent. 118,a
aquaticæ ſunt innoxiæ, & femina mare eſt maior. 119,b
ſaliunt magis quàm currant. ibid.
in Cyrenâ planè mutæ eſſe dicuntur. 120,b
atque item Seriphia. ibid.
ex accidenti tantùm mutas eſſe quis inquiat. ibid.
terreſtres herbâ paſcuntur. 121,a
mortuam talpam deuorant. ibid.
totâ penè hieme dormiunt. 123,b
aquaticæ & terreſtres pluuiam denuntiant. 125,a
aquaticarum caro in hominis alimentum cedit. 126,b
Raphaim gigantes, à filijs Lot interfecti. 486,a
Rauenna ciuitas Italiæ vnde dicta. 389,a
Rebus è naturalibus quomodo philoſophandum ſit de diuinis. 14,b
Rectoris vigilantis typus Suliac Scythiæ animal. 43,a
Regia & ſacra Philoſophia, eſt conſideratio & ſpeculatio animata ſubſtantiæ. 1,b. 2,a
Religionis ſymbolum elephas. 6,b
Remigius Rhemenſis Archiepiſcopus paſſeres manu ſuâ pauit. 203,a
puluis pauimenti circa ſepulchrum eius ſerpentes fugat. 450,b
Remora piſcis non eſt fabuloſa. 245,b
Renes emundantur ſucco foliorum arboris maguey. 300,b
ex frigidâ diſtemperie laborantes reſtituuntur & confirmantur radicibus herbæ atepocapatli. 307,b
item herbâ phehuame. 337,b
eorum calor temperatur gummi arboris tuna. 311,b
curatur herbâ mexixquilitl, butyro vaccino ſalis experti commiſta, & applicata. 317,a
item fermento quod ex maizio conficitur. 321,a
item folijs herbæ tonalxihuitl. 352,b
herbâ acuichehuariraqua. 354,b
item lapide tlapaltehuilotl. 374,a
eorum doloribus vtilis eſt herba mimoſa. 303,a
& calamus aromaticus. 314,b
eorum excrementa euocant tres quatuórve guttæ balſami ex arbore hoitzilochitl eliciti, ante cibum linctæ. 369,b
luxata eorum oſſa conſolidat radix herbæ aboatan. 352,a
& herba cacaltzin. 350,a
eorum meatus expurgat ſarſaparilla. 320,b
eorum morbos ſanat mecaxochitl herba. ibid.a
Reptilia ex auro & argento ad viuum efficta erant in horto ad aulam Ingarum Regum Peruanorum. 140,a
Requienes quales piſces ſint. 260,a
ſunt piſces admodum noxij, nec edules. ibid.
Reſina arboris aboehoitl dolores ex frigore ortes ſanat. 306,a
morbo articulari ex frigidâ cauſâ orto mirabili celeritate medetur. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
tumores ex pituitâ ortos diſſipat. ibid.
neruos, qui ab humoribus craſſis diſtenti ſunt, laxat. ibid.b
Reſina mulli arboris vulnera claudit. 295,a
Reſpirationis difficultati medentur tres quatuórve guttæ balſami ex arbore hoitzilochitl eliciti, ante cibum lincta. 369,b. vide Aſthma.
Reſtitutus Presbyter, qui quando ei placebat, ad imitatas quaſi lamentationes cuiuſlibet hominis voces, ita ſe auferebat à ſenſibus, vt mortuo ſimillimus iaceret, & non ſolùm vellicantes & pungentes non ſentiret, ſed & ignem ſine ſenſu pateretur. 437,b
Reſurrectionis typus hoitzitzilteotolus Indiæ auis. 12,a,b
Reſurrectionis Chriſti memoria viguit in Indiâ Occidentali ante poſtremum Chriſtianorum aduentum. 74,a
Reuerſus, piſcis genus, quo ad alios piſces capiendos Indi vtuntur. 250,a
quomodo piſcationem ſuam obeat. ibid. b. & ſeq.
Rhabarbarum monachorum. 364,b
Rhamnus ſpina, figura ſuperborum & doloſorum. 494,a
Rhenus fluuius Germaniæ aurifer. 381,a
Rhinocerotes beſtiæ auerſo modo coeunt. 93,a
idque occultè. ibid.
cornu ſolidum habent. 110,a
idque breuiſſimum. 111,b
Rhinoceros auis perniciſſimi volatus. 230,b
eſt auis crudelis & immanſueta. 231,a
cornu eius eamdem vim habet quam cornu quadrupedis. ibid.
Rhodienſes Milites ita inſtruxerunt canes, vt cùm noctu vagarentur, Chriſtianos à Turcis odore internoſcerent. 174,b
Rhododaphnes folia & flores mulis, aſinis, capris & cambus ſunt venenum. 122,a
Rio grande fluuius vbi ſitus. 263,b
Rius quidam, homo malitioſus & ſenex, S. Patricium, quò minus verbum Dei prædicare poſſit, prohibet. 443,a
ei prior iuuentutis flos à S. Patritio reſtituitur, ſub conditione vt in Chriſtum credat. ibid.b
Robur loca frigida amat. 105,b
Rodericus Hiſpaniæ Rex arcam in palatio Toletano ſtantem aperit, & quid in eâ inuenerit. 398,a
Romani olim fortè nouum orbem repererunt. 73,a
eorum clades à Luſitanis inferenda per angues nigras ſignificata. 3,b
Romerreo piſcis genus in Oceano Septemtrionali. 251,b
tiburonis excrementis veſcitur. 252,a,b
quomodo ſe, ne ab eo deuoretur, cuſtodiat. ibid.a
Roſa Ierichuntina nocte Saluatoris natalitiâ paulatim hiat, atque inde ſe recludit, quamuis ſicca & arida, in teſtimonium virginei partus. 462,b
aliter de eâ iudicat Belonius. ibid.
S. Roſalia è Normannia Regum proſapiâ orta. 445,a

aulam ſpernit, & in montis cuiuſdam ſpecu degit. ibid.
eius corpus inuenitur, & Panormum defertur. ibid.
Roſomaka Lithuanicum & Moſcouiticum animal, voraciſſimum & inutile. 188,a
Rubelliones piſces ſine coitu pariunt. 95,b
Rubeta lacuſtris quale piſcis genus. 256,a
Ruch auis maxima in Madagaſcar, aquilæ ſimilis. 239,a
tanti eſt roboris, vt elephantem tollat, & in ſublime attollat. ibid.
alarum eius expanſarum ab vnâ extremitate ad aliam ſpatium eſt 16. paſſuum. ibid.
pennæ eius octo paſſus ſunt longæ. ibid.
Rucqua aues Indicæ fortè ſunt quæ nobis dicuntur gryphes. 90,a
elephantum capit & ſuſtollit. ibid.
Rugas ex facie abſtergit herba axpan. 356,a
Rupellani piratæ Promontorium candidum Africæ expilant. 448,a
ſpoliatis & incenſis templis, excuſsiſque Sanctorum imaginibus, ſolam S. Antonij Paduani imaginem ad ludibrium ſeruant. ibid.b
eandem plurimis conuitijs proſcindunt. ibid.
partim naufragio pereunt, partim à Luſitanis capiuntur. ibid.
Rupicapra cornua rugoſa habent. 110,b
eaque in dorſum adunca. 111,a
& breuiſſima. ibid.
collum longum & procerum habent. 111,b
nigram ſupra oculos lunam habent. 115,b
ſaliunt magis quàm currant. 119,b
ſed velociſſime pergunt. ibid.
naturâ ſunt timida. 125,b
parentes ſuas ætate grandes nutriunt. 126,a
earum caro in alimentum hominis cedit. ibid.b
earum pelles in veſtimentorum vſum veniunt. 127,a
Ruſticus quidam ignarus per bouem in fide edocetur. 45,a
Ruta contra venena valet, 43,a,b
Ruta Machære eximia. 474,a

S.

SAccula eſſe animalia, Valentiniani docuerunt. 18,a
Saccharum olim in Ebuſo inſulâ magnâ copiâ prouenit. 402,b
Sacra & Regia Philoſophia, eſt conſideratio & ſpeculatio animatæ ſubſtantiæ. 1,b. 2,a
Sagitta extrahuntur, ſi pollen, inſectum paruulum Indicum, tritum & impoſitum fuerit. 290,b
Sainus, aper Indicus, per dorſum reſpirare dicitur. 31,a. 170,b
ſimilis eſt noſtro apro. 170,a
quomodo capiatur, ibid.
tigridi planè aduerſatur. 171,a
ſi cicuretur, eſt placidus. ibid.
Sal Indum, eſt ſaccharum antiquorum. 377,a
omnia eius genera in Nouâ Hiſpaniâ reperiuntur. ibid.
in Hiſpaniâ non modò coquitur, ſed etiam è terrâ effoditur. 401,a
Saladinus Turca ſpeluncam munitiſſimam, Chriſtianorum propugnaculum, proditione capit. 479,a
Salamandra an ſit ignea natura. 92,b
quale ſit animal, ibid. & ſeq.
nec maſculinum nec fœmininum genus habet. 94,a
eſt viuipara. ibid.b
ex aquâ generatur. 99,b
crura habet breuia. 113,a
nigri & flaui eſt coloris. 115,a
tardum & pigrum inceſſum habet. 119,a
frigido & humido eſt temperamento. 120,a
frigoris admodum eſt patiens. ibid.
melle libenter veſcitur. 121,a
à ſuibus in cibum expetitur. ibid.
Salem ciuitas olim in campeſtribus Iordanis ſita. 458,b
Salices ex benedictione S. Keuuini poma ferunt. 417,a,b
Salina capris & ouibus eſt venenum. 122,a
Salina de Arayâ ſale maximopere abundat. 377,b
Salix, quam fluuius Paranaque humefecerit, in petram conuertitur. 380,b
Salo clarus admodum inter Hiſpaniæ amnes fluuius. 404,b
aqua eius ferrum durum reddit. ibid.
fortè idem eſt cum Bilbili. ibid.
Salomon Rex fortè hiſtoriâ & naturâ animalium conſideranda ſtudioſus fuit. 2,a
callūit Geographiam & Hydrographiam. 73,a
vnde tantam auri copiam habuerit. 379,b. 380,a
Salpa piſcis ad portum è longinquo adnatat. 37,a
Saltatio Satyrica quid. 78,b
Saltus Domini, qualis locus. 466,b
Samachonitis lacus, quem Iordanis fluuius efficit. 458,a
Samaria à Peræâ diuiditur Iordane fluuio. ibid.
S. Samſon terribilem ſerpentem coram Childeberto Rege fugauit. 74,b
Sanctimonialis Damaſcena ſex ab vrbe milliaribus in loco Sardenai Oratorium D. Virginis conſtruit. 420,a
peregrinos & pauperes ibi gratuito hoſpitio excipit. ibid.
à monacho quodam Conſtantinopolitano, Ieroſolymam proficiſcente, imaginem B. Virginis inde ſibi afferri petit, vt eam in ſuo Oratorio reponeret. ibid.
tandem à monacho allatam accipit. 421,a
in locum honeſtiorem & ſacratiorem collocat. ibid.
ſola ipſa eam attingere poteſt. ibid.
oleum ab eâ ſtillans vaſculo excipit. ibid.
Sanctus aliquis ſi alicui maledixerit, an liceat, imploratâ ope alterius Sancti, maledictionis ſæculum declinare. 454,a
Sanguis quot modis in dæmonum cultu intra atque extra templa effunderetur. 146,b
Sanguinis fluxus ſiſtitur fimo caprarum ſilueſtrium, ſi imponatur cum aceto. 127,b
item nucleo, fructu, gummi & vino arboris melle. 362,a
Sanguis narium ſiſtitur, inſperſis ramentis lapidis ezteli. 379,a
Sanguis veſpertilionum pilos naſci vetat. 224,b
Sanior mons, &
Sanir mons. vide, *Hermon.*
Sapientia ſumma, vnum ex diuinitatis lineamentis. 15,a
Sapphiri putamen inuentum eſt anſerino ouo grandius. 375,a
Sardinella vicus, qui à ſolis Chriſtianis inhabitari ſe permittit. 467,a

Sarien

Sarion mons. vide, *Hermon.*
Sarſaparrilla, nobile medicamentum, varias habet in Nouâ Hiſpaniâ differentias. 320,a
ventriculi calorem roborat. ibid.b
renum & vrinæ meatus expurgat. ibid.
vrinam ciet. ibid.
articulorum & Gallicæ luis doloribus medetur. 321,a
ſudores euocat. ibid.
vlcera obſcœna curat. ibid.
morbos inueteratos & inſanabiles ſanat. ibid.
tumores præter naturam ortos diſpellit. ibid.
quâ ratione ægrotis propinetur. ibid.
Saſapun. vide, *Seruoy.*
Satyri an omnino ſint commentitij. 77.b
aliquis viſus eſt à S. Antonio. 78,a
Euphemocares etiam aliquos reperit. ibid.
an eos Iſaias Propheta fuiſſe agnouerit. ibid.
olim Sicinniſtæ dicebantur. 79.a
ſunt corniugeri. 110,b
caudas habent. 114,a
curſu velociſſimo valent. 119,b
Sanſa Indiæ vrbs, vbi canes adorantur. 138,b
Saxei viri diuerſâ formâ geſtuque diuerſo reperiuntur in Thiahuanacu. 140,a
Saxum quoddam locutum eſt. 45,a
Saxum, ſuper quo SS. Martyres Iuſtus & Paſtor ſecuri percuſſi ſunt, oleum exſudat. 418,b.423,b
Saxum quoddam Cedronis refert veſtigia manuum & pedum Chriſti. 469,b
Scabies curatur decocto foliorum mulli arboris. 295,a
puluere arbuſculæ yohualxochtli. 312,b
herbâ texaxapotla. 341,a
iure decocti corticis arboris ietlatia. ibid.
tuſis & admotis folijs herba tzahuenguenì. 343,b
radicibus herbæ axixlacotl. 350,b
pigmento ex arbore achiotl confecto. 353,b
herbâ tletlemaczin. 355,b
aquâ, in quâ herba mohuitli trita aliquamdiu maduerit, ſi ea, quoties expedierit, hauriatur. 357,b
folijs herbæ chilpatli. 363,a
Scabiei crurum medentur folia arboris aboëhoetl tuſa & illita. 306,a
Scabies puerorum capitibus innaſci ſolita curatur herbâ tlaquequetzal tusâ, & emplaſtri modo impoſitâ. 341,b
Scalabiſcum Hiſpaniæ oppidum, varijs miraculis celebre. 392,a,b
Scapi in herbis quid ſint. 129,a
Scarabei quomodo coëant. 95,a
ex aſini cadauere oriuntur. 97,a
Scarus piſcis linozoſtim odoratur. 37,a
Sceletum Franciſci Perezij è Soc. Ieſu miro modo connexum eſt repertum. 445,b
Schaubhut qualis piſcis. 247,a
Scholaſtici quâ ratione liberè diſputent an cæli ſint animati. 19,a,b
Sciagraphia galliuæ nota. 8,b
Sciatica paſſio curatur fimo bubali. 127,b
Sciendi cupiditas, eſt maxima cupiditatum, imò auaritia maior. 1,a
eadem eſt cum appetitu felicitatis. ibid.
nam vt ad opera naturæ contemplanda conuertamus, ipſa natura ſollicitat. ibid.
ad inutilia eam nos detorquemus. ibid.
& ſic ab ignorantiâ nil differt. ibid.
ignorantia eius quæ remedia. ibid.
Scinci in Ægypto & Oriente generantur. 92,a
Sciurus quando coëat. 93,b
auriculas rotundas habet. 111,b
exertos dentes habet. 112,a
genitalia habet oſſea. 113,a
caudam habet villoſam. 114,a
eamque longitudine corpori ferè parem. ibid.
& ſupra dorſum reflexam. ibid.
plerumque eſt rufi coloris. 115,a
in Franconiâ potiùs eſt niger. ibid.b
eius caro dulcis & ſuauis eſt. 116,a
fructibus arborum viuit. 121,a
prioribus pedibus pro manu vtitur. ibid.
tota penè hieme dormit. 123,b
flumium traijciens quo ſtratagemate vtatur. 115,a
tempeſtatum eſt praſcius. ibid.
eſt ſemiferus, hoc eſt media natura inter fera & manſueta. 125,b
facilè manſuefieri poteſt. ibid.
eius caro in alimentum hominis cedit. 126,b
pelles in veſtimentorum vſum veniunt. 127,a
in Indiâ variæ eius ſunt ſpecies. 172,b
1. *elilocotequllin, quæ pomis veſcitur, eaque pro futuro recondit.* 173,a
facilè cicuratur. ibid.
2. *quapachtli, priore duplo maior.* ibid.
3. *techallotl, caudam habens ferè depilem.* ibid.
non cicuratur. ibid.
paſſeres voce imitatur. ibid.
4. *tlalmototli dictus.* ibid.
5. *quimichpatlan, reliquis minor.* ibid.
eius cauda vſta & redacta in puluerem, atque in corpus ſumpta, parientes iuuat. ibid.
6. *yztactechalotl.* ibid.b
Scorpius quâ occaſione inter ſidera relatus. 2,b
Scorpius ex cancri mortuo & in ſicco ſepulti cadauere oritur. 97,a
item ex ocymo. ibid.b
diſſidium ei cum leone. 124,a
ſtellionem hoſtiliter odit. ibid.
eius ictibus aduerſatur cruſta ſerpentis acaltetepon. 276,a
eiſdem tutiſſimum eſt remedium herba acuichehuaritaqua. 354,b
item vapor iuris decoctorum corticum herba hoitziloxitlanethine. 369,a
in Guatimalâ maximi ſunt. 287,a
Scrophulæ ſoluuntur fortiter ſtercore cameli. 127,b
tolluntur item fimo bubali in cataplaſmatibus poſito. ibid.
Scythopolis ciuitas olim in campeſtribus Iordanis ſita. 458,b
Sebaſte ciuitas, eàdem quæ Cæſarea Palaſtina. 474,b
Sechakim vox Hebræa, cælum ſignificat. 58,a
Secunda Trinitatis perſona à Lambis Tibetenſium Sacerdotibus Liber magnus *vocatur.* 140,b
Secunda trahuntur ſuffitu vſti corticis arboris aboëhoëtl. 306,a
item herbâ tlaquequetzal. 341,b
item balſamo arboris hoitzilochitl in peſſulos efformato, & vuluæ obdito. 369,b
Siecanaue qualis piſcis. 256.b
Segmenta quercûs B. Virginis Foyenſis vnde habeant vim ſanandi varios morbos. 412,b
Semen amudij herbæ ſplenis obſtructiones aperit. 366,a
humores infractos diſcutit. ibid.

tuſum, & è vino ſumptum, ventris dolorem è frigore ortum placat. ibid.
Semen herba chiantzotzolli, ſumptum matutino tempore & poſtremo veſpere, febres & dyſenterias curat. 356,b
Semen herba ololiuhqui tritum, & illitum fronti & capiti cum lacte & chili, oculorum morbis medetur. 337,a
intro ſumptum venerem excitat. ibid.
Semina ſunt pars decidua plantarum. 128,b
Seneca Cometas ſupra Lunam gigni & moueri aſſerit. 23,b
Senex quidam Indus lotione & potione fontis cuiuſdam iuuentutem primam recepit. 136,b
Senir mons. vide, Hermon.
Senſus ſunt dos & ſons gloria animalium. 28,a
& nil mentem adit niſi per ipſos. ibid.
quot animalibus inſint. 29,a
dati ſunt ad prauidendas iniurias, & ad tuendum corpus. ibid.
duo illorum ſunt officia, vnum neceſſitatis, alterum voluptatis. 38,a
Seonaſſeau, ceruorum genus in Americâ, & quatenus iy à noſtris differant. 184,b
Sepiarum oſſa vim abſtergendi habent. 3,b
Sepulchrum Dauidis maximis diuitijs exornatum. 478,b
ignis inde egreſſus ſpoliatores occidit. ibid.
eſt inacceſſibile. ibid.
Sepulchrum Rachel vbi ſit. 476,a
lapilli ibi inueniuntur, qui partum mulieribus maturare dicuntur. ibid.
Serenitas quomodo ab animalibus praſentiatur. 49,a
Serpens armatus vbi repertus. 270,a
Serpens aculipetus, ſic dictus quod oculos inuolet. 277,b
Serpens rarus, coluber minimus Indicus. ibid.
Serpens terribilis, à S. Samſone coram Childeberto Rege fugatus, terra aborſus fuit. 74,b
alius occiſus à Theodato Gezone. ibid.
Serpens quidam repertus in Chiappâ, in cuius vtero inuenti triginta & vnus fætus. 269,b
Serpens, per quem diabolus decepit Euam, qualis fuerit. 71,a b
Serpentes tactu excellunt. 37,a
an venenum ſolùm poſt hominis peccatum acceperint. 69,a
in Aſtypaleâ non inueniuntur. 91,b
ex mortuis hominum cadaueribus naſcuntur. 96,b
etiam in ſolidiſſimorum lapidum meditullio inueniuntur. 99,a
ex alijs etiam rebus fiunt. ibid.
quandoque è limo oriuntur. ibid.
eis teſtudo aduerſatur. 124,a
ipſi quibus animalibus. ibid.
chamaleon eis inimicus. ibid.
ab Indis Occidentalibus comeduntur. 126,b
in humanis corporibus naſcuntur. 278,a. & ſeqq.
alati in inſulâ Floridâ ſunt reperti. 282,a
in inſulâ Bambâ ſunt maximæ & horrendæ magnitudinis. 282,a,b
quidam cibo ſunt repleti & ſatiati, in ſomnum incidunt, vt facillimè occidi poſſint. ibid. b
eorumque carnes in delicijs habentur. ibid.
à S. Patritio ex Hiberniâ baculo expelluntur. 449,b
eos fugat puluis pauimenti circa ſepulchrum S. Remigij. 450,b
in Melitenſi inſulâ nulli reperiuntur ex meritis S. Pauli Apoſtoli. ibid.
vlim ibi fuerunt. ibid.
in Gaulo inſulâ nullatenus viuere poſſunt. ibid.
Serpentes ignei, de quibus Moyſes, an verè ignem ſpirauerint. 63,b
quales fuerint. 277,b. 278,a. & ſeqq.
Seruitus Babylonica per mulam parientem prædicata. 3,a
Sernoy Indicum animal vbi pracipuè reperiatur. 136,b
quale ſit animal. ibid.
catulos in lucem editos, dum paruuli ſunt, cauitate quadam ventris includit & ſeruat. 157,a
arbores celerrimè ſcandit. ibid.
à venatoribus quæſitum, vt effugiat, mortuum ſe ſimulat. ibid.
cauda eius ad vrina meatus aperiendos mirè prodeſt. ibid.
calculum item eijcit. ibid.
venerem excitat. ibid.
lac generat. ibid.
fractis & colicis medetur. ibid.
aculeos infixos extrahit. ibid.
ventrem emollit. ibid.
parturientibus item prodeſt. ibid.
& tuſſientibus. ibid.
Seuerus Abbas paſſerem, fracto crure aucupem fugientem, ſanauit. 203,a
Sebum propriè ab animalibus ruminantibus prouenit. 117,a
Seyſerach aues Tartariæ, ſpeculatorum loco iuco is deſeruiunt. 235,b
Sidera à ſolo Deo facta, quamuis ex materiâ. 50,b
Sideratio qualis morbus. 4,b
Sigiſmundus Imp. fruſtra Benedicto Lunæ, vt Pontificatum abdicaret, perſuadere conatur. 407,b
Sileſio puero innatus dens aureus. 6 b
Siliqua ſunt pars decidua plantarum. 118,b
quid propriè ſint. 130,a
Siloë fons vbi ſcaturiat. 472,b
quæ in eo miracula contigerint. ibid.
à Saracenis & Turcis in pretio habetur. 473,a
ad eum Helena mirifica conſtruxit opera. ibid.
Simiæ arithmeticam callent. 8,a
in Peru cum incolis pro argento colludunt. ibid. b
ſartoriam ad æmulationem ſciunt. 8,a. 11,a
ex Cecropibus facti eſſe dicuntur in fabulis. 52,b
in Africâ & Indiâ generantur. 92,a
humano modo ſe complexi coëunt. 93,a
ſunt admodum libidinoſæ. 94,a
cilia in vtriſque palpebris habent. 111,b
oculos profundos & cauos. ibid.
eoſque exiguos. ibid.
ſimas item nares. 112,a
earum morſus eſt venenatus. ibid. b
collum longum & procerum habent. ibid.
mammas item in pectore. ibid.
eaſque binas. 113,a
vngues ijs ſunt imbricati. 113,b
pilos denſos habent. 114,b
earum caro eſt ſucci peſſimi. 116,a
ſtant, ſedent, incedunt vt homines. 119,b
frigido ſunt temperamento. 120,a
fructibus arborum viuunt. 121 a
pediculis delectantur. ibid.
inebriata capiuntur. ibid. a
agroto leoni ſunt pro remedio. 121,b

eis

tis cercopithecus aduerſatur. 124,a
ipſa teſtudine vel limaci. ibid.
ad omnia ſunt dociles. 124,b
malignè aſtuti ſunt. ibid.b
ſunt ſemiferæ, hoc eſt media natura inter fera & manſueta. 125,b
facile manſuefieri poſſunt. ibid.
earum carnibus veſcuntur Afri. 126,b
in Guineâ ſunt, quæ inſtar funuli in pilâ tundunt quæcunque imponuntur. 179,b
item quæ aquam a fluuijs in hydrijs capite domum ferant. ibid.
ex ijs per nonnullos conficitur lapis Bezar. 186,b
à P. Ioſepho Anchietâ ſunni vnius ex illis curare iuſſa obediunt. 205,a
iuxta fluuium Chagren omnes ramos & frondes, auium captandarum cauſâ, excutiunt. 238,a.b
ijs ſimilia ſunt quædam animalia in fluuijs Chiappa. 258.b
Simius quidam è fœminâ aliquot genuit liberos. 76,b
Simon Xeizayemon, fortiſſimus & conſtantiſſimus Chriſti athleta. 151,a
Simulacra Ægypti in nocte natiuitatis Chriſti corruerunt. 473,b
Sinæ forte à nouum orbem repererunt. 73,a
habent omnium tenuiorem & terſiorem papyrum. 360,a
eorum regnum ingenti terræmotu concuſſum. 383,b
Sinai mons ſanctus, qualis ſit. 499 b
quæ ibi miracula contigerint. 500,a
illuc corpus S. Catharinæ Alexandrinæ fuit portatum ab Angelis. ibid.
hodie dicitur Tur. ibid.
Singadi, qualis arbor. 302,a
varia apud varios nomina habet. ibid.
noctu flores & ſuauiſſimè olet, Sole orto flores amittit, & tota marcida apparet. ibid.
flores eius cor reficiunt. ibid.b
fruſtra eam multi in Hiſpaniam transferre conati ſunt. ibid.
de eâ Indorum fabula. ibid.
Sinus in herbis quid ſint. 129.b
Sipantipe, vermis cornutus apud Michoacanenſes Indos. 290,a
Sirenes an extent. 79,b
quid per Sirenes Iſaias Propheta intellexerit. ibid.
quid ſint Mythologis. 80,b
aliues ſunt, non piſces. ibid.
ideò errant pictores eas piſcium formâ pingentes. 81,a
Sirij ortus fugâ parræ auis indicatur. 3,a
certo item animalium in Africâ cubatu. ibid.
Sirion mons. vide, *Hermon.*
Siſymbrium, niſi culturâ coërceatur, in menthum degenerat. 104,a
Sitis extinguitur, ſi folia herbæ coca quis ore geſtauerit, & hinc atque inde conuoluerit. 305,a
ſucco è folijs & pomis arboris tuna expreſſo. 311,b
item yollatolli, pultis genere apud Mexicanos. 324,a
Skua, auis in inſulis Farris. 237,b
eius deſcriptio. ibid.
alia eius deſcriptio ex Cluſio. ibid.
Smaragdi creſcunt & matureſcunt. 373,a
vnum aliquem, qui ouum ſtruthionis æquabat, adorarunt Manta Indorum populi. ibid.
eum, Hiſpanis aduentantibus, occultarunt. ibid.
Snack animal Moſcouitum velociſſimo curſu valet. 119,b
in Tartariâ reperitur. 191,a
quomodo ibi capiatur. ibid.
in Scythiâ capreolorum greges præit velut dux. ibid.
eſt inſtar exploratoris: viſiſque aduerſarijs, ſignum dat ſuis, vt fugiant. ibid.
Sodomitæ omnes per totam terram in nocte Natiuitatis Chriſti repentè inflammati perierunt. 473,b
Sol in ſummâ claritate inæqualitates habet. 36,b
an primo die creatus fuerit. 57,a
à Peruanis colebatur. 138,a
victima ei agnus, eiuſque ector holocauſtum. ibid.b
ab Ingis dicitur Tuis. 139,b
eius ortus & occaſus quomodo ab ijſdem obſeruatus. ibid.
eum quotidie mergi, & velut vrinatorem aliâ ex parte emergere dicunt Peruani. ibid.
eius delubrum in aulâ Ingarum vndique auri tabulatione opertum micabat. 140,a
quomodo cultus apud Mexicanos. 149.b
Soldanus Damaſcenus oleo, quod ex imagine D. Virginis de Sardenas exſudauit, à cæcitate liberatur. 419,a,b
Solis natura diuerſa quandoque diuerſitatem in plantarum generatione producere ſolet. 105,a,b
Solſtitia quomodo ab Ingis Indis dignota fuerint. 139,b
Somnus conciliatur per lapidem Bezar. 186,a
vſu catapotiorum è cocâ herbâ factis. 305,a
herbâ cocolmecatl. 321,b
ſucco radicis herba pinahuihuiztli. 337,b
folijs ſiccatis herbæ yetl. 350,b
pomis arboris cochiztzapotl. 361,a
arbore xochiocotzoquauitl. 362,a
Sophala regnum auri ferax. 380,a
inde fortè Salomon aurum ſuum habuit. ibid.
Sorex in iuuencâ pinguefactâ, & in ſuis eroſâ cute nidum feciſſe, & peperiſſe dicitur. 94,b
Speculares lapides. vide, *Chimaltizatl.*
Speculatio animata ſubſtantiæ poſt Theologiam omnium ſcientiarum eſt præſtantiſſima. 1,b
a Regibus & ſacris Doctoribus fuit exculta. ibid.
à Deo eſt Adamo tradita. 2,a
eius ignoratio, generis noſtri fuit ruina. ibid.
qui Reges eam præcipuè excoluerint. ibid.
Specus eſt in vrbe Thebanâ Ægyptiâ, in quo trigeſimo quoque menſe nullus ventus eſt, cum reliquis diebus ventus perflet. 119 b
Spelunca Adami, vbi mortem filij Abelis luxit. 478,a
Spelunca munitiſſima in regione Sueta. 479,a
Chriſtianorum olim propugnaculum. ibid.
à Saladino proditione capitur. ibid.
à Chriſtianis recuperatur. ibid.
Splenis obſtructiones aperit ſemen & radix herbæ amudy. 366,a
Spongia an ſentiant. 29 b. & ſeqq.
Sphinges in Æthiopiâ generantur. 91,b
Spiritus ſancti aduentus memoria viguit in Indiâ Occidentali ante poſtremum Chriſtianorum aduentum. 74,a
Squilla contactu lupum torpere facit. 122,a
Stagnum quoddam in monaſterio S. Mauritij in Galliâ tot alit piſces quot Monachi ibi degunt. 445,a

Mona-

Monacho aliquo ægrotante, ſupernatat piſcis. ibid.
morituro, præmoritur. ibid.
Stamina in floribus plantarum quid ſint. 129,b
Statua ænea à muliercula, quæ attactu fimbriæ veſtis Chriſti à ſanguinis fluxu curata fuit, erecta. 465,a
ad eius ſtatuæ baſim enaſcebatur herba Medicis ignota, quæ omnes morbos ſanabat. ibid.
ſtatua ea Chriſtum Saluatorem viuidè expreſſit. ibid.
Iulianus Apoſtata eam deiecit. ibid b
ab Ethnicis contumelioſè raptata fuit. ibid.
eius caput à Chriſtianis fuit ſeruatum & in honore habitum. ibid.
Statua ſalis, ex vxore Lot conuerſâ facta, vbi ſita fuerit. 471 b
Stelis ſine radicibus viuit. 128,b
Stella, mons altiſſimus in Luſitaniâ, in cuius cacumine nauium fragmenta reperiuntur. 409 a
Stellæ an mediam inter plantas & animalia perfectionem obtineant. 35,b
verè & propriè ſub extremi iudicij diem de cælo cadent. 36,b
Stelliones in Italiâ & Thraciâ proueniunt. 92,a
ſunt lucentibus guttis diſtincti. 115,a
ſanguine carent. 117,a
melle libenter veſcuntur. 121,a
item araneis & rore. ibid.
à ſcorpio maximè odio habentur. 114 a
malignè aſtuti ſunt. ibid. b
Stercus auræ auis, drachmæ vnius pondere potatum, prodeſt melancholicis. 224,b
Stercus formicarum pilos naſci vetat. ibid.
Sterilitatem fugat gummi ex arbore holli defluens, ſi vuluæ admoueatur. 348 a
herba tlatlauhcapatli. 350,a
ex frigidâ diſtemperie ſi orta fuerit, curatur radicibus herbæ atepocapatli. 307,b
& balſamo arboris hoitzxochitl. 369,b
Sterlochi monſtra Arabiæ, cum tribus oculis, magnis ore & naſo. 133,a
mares binas habent mammas vt eas tegere vix poſſint. ibid.
ſunt voraces. ibid.
cum vicinis bella gerunt. ibid.
Rex eorum eſt tributarius Magno Chamo. ibid.
Sternutamentum ciet puluis arboris holli. 348,a
Stirpes quantam habeant cum animalibus communionem. 31,a
Stoici iuſtitiam, fortitudinem, virtutes, vitia, & affectus omnes, animalia eſſe dixerunt. 17,b
Stolones in herbis & plantis quid dicantur. 128,b
Stomachus ab humoribus expurgatur fructu cuiuſdam palmæ Indicæ, cola dicto. 334,a
Stormfinck, auis inſularum Farrarum. 237,a
Strabo quidam tantâ fuit viſus perſpicacitate, vt vltra 135000. paſſuum clariſſimè viderit exeuntem è Carthagine claſſem. 37,b
Strepſiceros in Cretâ naſcitur. 92,a
cornua rugoſa habet. 110,b
eaque erecta. 111,a
Strumos curant folia herbæ tonalxihuitl eiſdem appoſita 352,b
item baculus S. Cyrici. 429,b
Struthio comeſtus ventrem procurat. 116,b
Struthio Occidentis vilior eſt quàm Africanus. 217,b
vix ab vno cane capi poteſt. ibid.
mas ouis incubat. ibid.
mirus eius aſtus ad alendos pullos. ibid.
Studioſitatis ſymbolum elephas. 7,a
Su bellua rapax apud Patagonas. 189,a
eius pellibus ſe gigantes eius regionis tuentur à frigore. ibid.
catulos ſuos impensè amat. ibid.
Subſtantia ſentiens eſt media inter res creatas. 28,b
Subſtantiæ animatæ conſideratio poſt Theologiam, omnium ſcientiarum eſt præſtantiſſima. 1,b
à Regibus & ſacris Doctoribus fuit exculta. ibid.
à Deo eſt Adamo tradita. 2,a
eius ignoratio, generis noſtri fuit ruina. ibid.
qui Reges eam præcipuè excoluerint. ibid.
in omnibus ſcientijs eſt neceſſaria. ibid. b
Succus foliorum arboris maguey amarus emaculat veſtes. 300,a
vulnera infecta cancere & nimis inflammata ſanat. ibid.
vermiculos in plagis extinguit. ibid.
eius decocto cum radicibus qui lauatur, laſſitudinem non ſentit. ibid.
menſes ciet. ibid. b
aluum leuat. ibid.
vrinam euocat. ibid.
renes & veſicam emundat. ibid.
calculos frangit. ibid.
vrinæ meatus extergit. ibid.
calens bibitus, dolores omnes ſiſtit, etiam eos qui ſunt à lue Venereâ. ibid.
Succus foliorum & pomorum arboris tunæ expreſſus, febres ardentes, item pituitoſas & peſtilentes ſedat. 311,b
ſitim explet. ibid.
viſcera ardentia humefacit. ibid.
Succus foliorum herbæ compoalxochitl bibitus, ventriculum frigidum contemperat. 371,a
menſes, vrinam, ſudorem elicit. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
Venerem excitat. ibid.
cachexiam ab intemperie frigidâ curat. ibid.
obſtructiones aperit. ibid.
conuulſa laxat. ibid.
hydropem leuat. ibid.
ventrem procurat. ibid.
febribus medetur. ibid.
Succus herbæ ayecocimatl oculorum inflammationi medetur. 356,b
Succus herbæ cacoxihuitl flatus abſumit. 370,b
lichenas curat. ibid.
dolores à frigidâ cauſâ ortos ſanat. ibid.
Succus herbæ yyauhtli medetur oculorum morbis, eis vel illitus vel admotus capiti. 347,a
vrinam & menſes euocat. ibid.
flatus abſumit. ibid.
ventriculum, & viſcera omnia ob frigus langueſcentia confirmat. ibid
aluum cohibet. ibid.
Succus radicis herbæ pinahuihuiztli medetur tertianis febribus. 337,b
oculorum inflammationibus conducit. ibid.
ſomnum conciliat. ibid.
Succus radicis herbæ quaquauhtzontic medetur oculis inflammatione laborantibus. 355,b
capitis dolores antiquos ſanat. ibid.
febres mitigat. ibid.
vrinæ ardorem temperat. ibid.

ven-

ventris dolores ſedat. ibid.
Succus radicis & germinum herba tlatlancuya epotus aut infuſus, euacuat aquam intercutem. 340,b
Sudor euocatur, ſi ſumatur puluis ſerpentis quetzalcoatl in aquâ drachmæ vnius pondere. 276,b
ſi ex aquâ potetur arbuſcula yolloxochitl. 312,b
item tragorigano Quauhnahuacenſi. 316,a
item iure decocti herba tlalatochietl. ibid.b
ſarſaparrillâ. 321,a
item ſi applicentur tuſæ radices Indica herba nahautepuſtz. 336,a
item folijs herba tlatlancuya. 340,b
& herbâ texaxapotla. 341,a
folijs quoque herba azoyatl. 356,a
iure præterea decoctorum corticum herba hoitzilxochitl lanethina. 369,a
& tandem ſi folia planta cempoalxochuitl contuſa, & ex aquâ aut vino pota fuerint. 371,a
Sueuus Daniæ Rex ex vrſo atauo genitus. 76,b
Sues quomodo à ſerpentum morſibus ſe curent. 43,b
quædam in Æthiopiâ cornua habent. 92,a
ſunt admodum libidinoſæ. 94,a
quamdiu vterum ferant. ibid.
multos ſimul fœtus enituntur. ibid.b
domeſtica bis in anno pariunt. 95,a
anguſtam frontem habent. 111,b
oculos profundos & cauos. ibid.
roſtrum habent. 112,a
ceruicem craſſiſſimam habent. ibid.b
in ventre mammas gerunt. 113,a
raſque denas, ſed generoſæ duodenas. ibid.
teſtes in lumbis annexos habent. ibid.
reperti ſunt aliquando ſolipedes. ibid.b
talo careat probiore. 114,a
caudam habent conuolutam & intortam. ibid.
eamque glabram. ibid.
pili earum admodum ſunt tenaces. ibid.b
atque item duriſſimi. ibid.
earum lac eſt craſſum. 117,a
earum cerebrum ad lunæ vel incrementum vel decrementum augetur vel minuitur. ibid.b
ventriculum amplum habent. 118,b
earum ſtercus peſſimum. 119,a
calido & humido ſunt temperamento. 120,a
deuorant ſerpentes, limaces & ſalamandras. 121,a
alioquin ſunt omniuora. ibid.
famis tempore cadaueribus veſcuntur. ibid.
& præ fame proprios fœtus abſumunt. ibid.
vini fæcibus inebriantur. ibid.b
hyoſciamo potetaſaniunt. 122,a
anſerinus pes herba eis eſt venenoſa. ibid.
chamæleon albus & helleborus niger eas necant. ibid.
tuſſi crebrò vexantur. ibid.
angina eas necat. ibid.
quando ægrotant, cancrorum eſu ſanantur. ibid.a,b
quindecim aut ad ſummum viginti annis viuunt. 123,a
plurimùm dormiunt. ibid.
naturali odio aduerſantur equis. ibid.b
ſerpentibus aduerſantur. 124,a
muſtelas hoſtes habent. ibid.
ab elephante timentur. ibid.
ſimplices ſunt & ſtolidæ. ibid.b
impendentem peſtem, terræmotum, & frugum ſterilitatem præſentiunt. 125,a
candidâ veſte efferantur. ibid.b
naturâ ſunt timidæ. ibid.
earum caro in hominum alimentum cedit. 126,b
in Hiſpaniolâ laſciuæ ſunt naturæ, & vitulum magnitudine ſuperans. 171,a
ex vnius adipe eliquatâ 25. pondo butyri prodierunt. ibid.
pellis earum tympanis ſeruiebat. ibid.b
ſunt etiam marinæ, quarum duo ſunt genera. 259,a
quâ ratione ea capiantur. ibid.b
Suffitus plumarum auis Indica hoactzin mentem restituit eis qui è morbo aliquo eâ parum conſtantes euaſerant. 220,b
Suſlum pecus quo tempore coëat. 93,a
Salnac Scythia animal, typus Principis ſolliciti ac ſolertis, & rectoris vigilantis. 43,a
Sumatra Inſula auis emeu peregrinæ ferax. 218,a
Supellectilia omnia Ingarum Regum Peruanorum ex auro vel argento erant, etiam inſtrumenta coquinæ. 140,a
Superbi per rhamnum adumbrantur. 494,a
Superſtitiones variæ Mexicenſium recenſentur. 147,a,b
Surculus in arboribus & fruticibus quid dicatur. 129,a
Surculi herba tacocxihuitl nudati albugines & argemata illitu diſcutiant. 370,b
Suri, ſtruthio ſic Indis dictus, vilior eſt quàm ſtruthio Africanus. 217,b
vix ab vno cane capi poteſt. ibid.
mas ouis incubat. ibid.
miras eius aſtus ad alendos pullos. ibid.
Suyuntu auis è coruino eſt genere. 224,b
fœdis cibis veſcitur. ibid.
vbi nidificet neſcitur. ibid.
pennæ eius exuſtæ cinis vetat pilos naſci. ibid.
caro eius comeſta morbum Gallicum curat. ibid.
ſtercus eius prodeſt melancholicis. ibid.
cor eius Sole exſiccatum mirè odorum eſt. ibid.
in quibuſdam locis occidere eam non licet. ibid.
Syale, corruptè pro Phialâ, fons è quo Iordanis fluuius originem ducit. 457,a
Syncope curatur per lapidem bezar. 186,a
item per folia ſiccata herba yetl. 358,b
ex timoribus profecta, tollitur impoſitis pectori arboris yolloxochitl folijs. 312,b
eâ affectis vigorem addit maguey magnus. 301,a
Syrrhaſis, ſiue infantium adustio curatur ſucco foliorum arboris tomatl. 319,b
Syrupus ex iure decocti herba iacuache paratur, qui trium vnciarum pondere pituitam bilémve mirâ facilitate purgat. 340,a

T.

TAbem ſanat herba acaxilotic. 354,a
Tagus fluuius Hiſpaniæ, olim aurifer. 381,a
tam apud Græcos quàm Latinos Scriptores nomen eius illuſtre eſt. 404,a
vbi oriatur. ibid.
quare hodie celebris illius & paſſim vulgatæ auri famæ rara adeò extent veſtigia. ibid.b
Talchicuatli qualis auis. 221,a
Taletec, paruulum lacertæ genus. 276,b

aſth-

aſthmati medetur, & quomodo. ibid.
Talpæ in Indiâ ſunt oculati, quæ dicuntur tucan. 29,a
in Coronico agro moriuntur. 92,b
auribus carent. 111,b
roſtrum habent. 112,a
earum pelles in veſtimentorum vſu veniunt. 127,a
Talus puer in perdicem verſus dicitur in fabulis. 52,b
Tamacoliquale piſcis genus. 256,a
Tamacolin, ſeu rubeta Indica. 277,a
varia eius ſpecies. ibid.
edules ſunt, & grati nutrimenti. ibid.
Tamalayotli, ſpecies cucurbitarum Indicarum 309,a
Tamamacame, ceruorum genus in Nouâ Hiſpaniâ. 184,a
Tamalapatra, herba Indica. 366,b
vrinam ciet. ibid.
oris halitum emendat. ibid.
tineas à veſtibus arcet. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
Tamales, placenta genus, quod ex ouis muſcarum paluſtrium in Mexico conficitur. 257,b
Tamaraka, fructus arboris Americanæ cohyne. 310,a
ex eo barbari pocula faciunt. ibid.b
eoque ad ſuperſtitionem abutuntur. ibid.
Tamarici fontes in Cantabriâ, & mira de iis ex Plinio 409,a
Tamarindus à fructu ſic appellata arbor in Indiâ. 341,a
bilem concoquit & expurgat. ibid.
pituitam incidit & expurgat. ibid.
calorem nimium ſedat. ibid.
folia tuſa eryſipelatis vtiliſſimè imponuntur. ibid.b
fit ex eâ confectio ad eadem vtilis. ibid.
Tamendoa quale animal. 190,b
Tangatanga apud Peruanos Deus credebatur vnus in tribus, & tres in vno. 138,a,b
Tanglat herba Indica. 343,a
ſimul cocta cum piſcibus, eorum vitium quò minus elixari quandoque poſſunt emendat. ibid.
infuſa vino, addit gratiam & odorem. ibid.
ſeruit tonitruentis & intentibus. ibid.
Tapachpocaubqui, genus conchæ in Auſtrali Indiarum mari. 256,a
Tapacpatli, minerale arenaceum. 376,a
tritum ac reſolutum ex aquâ, tuſſim antiquam atque difficilem ſanat. ibid.
Tapayaxin, ſerpens Indicus, lacertarum ſpecies. 276,a
ab hominibus tangi amat. ibid.
ſiccatus ad ignem, reductus in lenorem, ſumptuſque ex vino vel aquâ; morbo Gallico & doloribus eiuſdem maximopere medetur. ibid.
Taphua fons in Iordanem influit. 458,b
Tapironſu, animal Indicū, peculiaris generis. 187,a
eius deſcriptio. ibid.
ab eo phlebotomiæ vſum habent homines. ibid.
Taprobana inſula anni peregrina Emeti ferax. 218,a
Tarandus apud Septemtrionales generantur. 92,a
cornua lata habet. 111,a
colorem ſecundùm anni tempus & locorum varietatem commutat. 115,b
eius caro dulcis & ſuauis eſt. 116,a
velociſſimo curſu valet. 119,b
in primo infeſtiſſimum hoſtem habet. 124,a
mille ſimul in ſiluis conſpiciuntur. 125,b
facile manſuefieri poteſt. ibid.
eius caro in alimentum hominis cedit. 126,b
ad itinera conficienda domatur. 127,a
Taraumquam. vide, *Holli.*
Tario Maurorum dux menſam totam ſmaragdinam inuenit in ciuitate quadam. 393,b
Tarteſſus fluuius, aliàs Betis. 405,b
Tartari forteam nouum orbem repererunt. 73,a
Taruga, Indicum animal, vicinum vicunæ. 187,a
in eo repertus Bezar virtute & mole maior. ibid.
Taſcaltecæ eſcas ſuas ſine ſale condiebant. 378,a
Tatarncha Indiæ hominum genus, quibus adeo prolixæ aures ſunt, vt ad terram dependeant, & ſex homines ſub vnâ condi poſſint. 132,b
Tatou, cataphractum Indiarum animal. 159,a
vnâ nocte leucæ ſpatium excauat. ibid.
eius deſcriptio. ibid.
quomodo formicas capiat. ibid.
quo aſtu in fugâ ſe tueatur. ibid.
cruſta eius trita, & drachmæ vnius pondere intrò ſumpta, excitato ſudore magnopere confert ad curandum morbum Gallicum. ibid.
quot eius ſpecies. ibid.
cum viperis ſocietatem alit. ibid.b
oſſiculum caudæ eius in tenuiſſimum puluerem redactum, indeque confectâ pilulâ magnitudine capitis acicula, & auri inditâ, eius dolorem ſedat, & tinnitum, etiam cum aliquâ ſurditate coniunctum curat. 160,a
ceruum quo aſtu capiat. ibid.b
conchulis eius vtuntur Indi in maleficijs, præcipuè ad indagandos & puniendos fures. ibid.
Taius, &
Tatuſia. vide, *Tatou.* immediatè præcedens.
Taurus Æthiopicus pilos contrario modo ad caput verſos habet. 114,b
velociſſimo curſu valet. 119,b
Taurus S. Marci in Hiſpaniâ an miraculo an magiâ miteſcat. 397,a
Tauri quo tempore coëant. 93,a
ex eorum cadauere apes naſcuntur. 97,a
cornua robuſta habent. 110,b
caput item robuſtiſſimum. 111,b
frontem item toruam. ibid.
& latam. ibid.
ſanguis eis inter reliqua animalia craſſiſſimus. 117,a
iſque celerrimè coit. ibid.
qui calidus in potu ſumptus, venenum eſt. ibid.
cor neruoſiſſimum habent. ibid.b
Æthiopici, & omnes feri, curſu velociſſimo valent. 119,b
infeſtum habent coruum. 124,a
iis Mithridates Ponticus cuſtodiam ſui committebat. 127,a
regio Quiuira genus monſtroſum quoddam alit. 181,a
in inſulâ Madagaſcar etiam ſunt gibboſi. ibid.
ſimiles ſunt noſtris, ſed formâ diſſimiles. ibid.
caro ſuauior noſtris. ibid.b
non mugiunt, ſed grunniunt. ibid.
turmatim paſcuntur. ibid.
annuatim ſe veteri lanâ exuunt, & nouam induunt. ibid.
Taxus loca frigida amat. 105,b
aures rotundas habet. 111,b
roſtrum habet. 112,a

crura

crura habet breuia. 113,a
caudam villoſam habet. 114,a
cano eſt colore. 115,a
fructibus arborum viuit. 122,a
totâ penè hieme dormit. 123,b
parentes ſuos ætate grandes nutrit. 126,a
eius caro in alimentum hominis cedit. ibid.b
Teancalco, locus templi maximi Mexicani, & cui deſeruiret vſui. 143,b
Tecamatenhoa miniſter idolorum in maximo templo Mexicano, & quod eius munus. 148, b
Tecciz.calli pars maximi templi Mexicani, & quid in eâ fieret. 142,b
Techallotl, animal Indicum, ſpecies ſciurorum. 173,a
Techichi, ſpecies canũ Indicorum, triſtes adſpectu, & edules. 373,b
Techielli, locus in templo maximo Mexicano. 146,a
Tecizcalco, item locus in templo maximo Mexicano, & quis eius vſus. 143,b
Tecocabictl genus terræ pallentis, quo pictores luteum colorem imitantur. 378,b
mulieres faciem eâ fucant. ibid.
viri, ad pugnam ituri, eâ ſe inficiebant, rati ſic ſe hoſti futuros terrori. ibid.
Tecolotl qualis auis. 221,a
Tecopalli, gummi ſaxeum in Indiâ. 379, b
vapore ſuo arcet capitis dolores. ibid.
in foraminibus eius innaſcũtur vermes, qui tuſi ex oleo amygdalorum dulcium maxillis illinuntur, & ſic dentium dolores ſedant. ibid.
Tecopalquahuitl arbor Indica. 368,b
ab eâ fluit gummi quod thuri antiquorum omnino eſt ſimile. ibid.
ventriculum, cor, cerebrum, & vterum corroborat arbor ſuffita. 369,a
pituitam abſumit. ibid.
vuluam procidentem in ſuum locum reſtituit. ibid.
Tecuitlal, eſca ſimilis caſeo in Indiâ. 376,b
ſcacuris ex lacu Mexicana. ibid.
Tecuixtli genus terra, cuius fumo Indi decorare ſolent denigratas trabes. 378,b
Tedna, locus in Hiberniâ, vbi virginum à S. Patritio conſecratarum veſtigia ſaxo impreſſa fuerunt. 444,a
Temacatl; locus in templo maximo Mexicano. 145,b
Temacuilcahuilia, ſerpens Indicus fortiſſimus. 283,a
Temamacame Indicum animal, in cuius viſceribus lapis beZar generatur. 185,a
Tembul planta Indica. 366,a
gingiuas & ventriculum roborat. ibid.
Temyctli, bombycis Indica genus. 290,a
Temocotl. vide, Tlatlancuya.
Temolin, genus ſcarabæi Indici. 290,b
in aquâ ſumpta eius deraſa cornua, venerem mirificè excitant. ibid.
Temperantiæ ſymbolum quæ ſint animalia. 6,b
Templum Angelorum, exſtructum in loco vbi Angeli paſtoribus natiuitatem Chriſti annunciarunt. 470,b
Templum Bethleemiticum ab Helenâ Conſtantini Magni matre conſtructum. 469,b
eius ichnographica deſcriptio. ibid.
fruſtrà inde Ægypti Sultanus tabulas quaſdam marmoreas pro ſuo palatio exornando auferre molitur. ibid.
Turcæ & Saraceni id venerantur. 470,a
in eo eſt locus vbi Magi Chriſtum Dominum adorauerunt. ibid.
item locus in quo B. Virgo Chriſtum peperit. ibid.
Templum Pacis in nocte natiuitatis Chriſti ſubitò corruit. 473,b
Templum maximum Mexicanum cum ſuis partibus deſcribitur. 142,a, & ſeqq.
Tempora galli & coturnicis cantu diſtinguuntur. 2,b
Tenamaz.nanapaloa inſectum Indicum vnde ſic appellatum. 291,a
cornua habet longa & tenuia. ibid.
eſt animalculum innoxium. ibid.
TentZontototl, auis barbata. 214,b
Teocuilin, genus cantharidis paruæ Indicæ. 290 b
confricata & lepra illita, ei medetur. ibid.
vnde nomen habeat. ibid.
Teomatl herba Indica, cuius ſuccum hauſtum ſi euomat ægrotus, eſt ſignum mortis; ſi non euomat, vitam promittit. 308,a,b
Tepantehuoatz.in, adminiſter Patriarchæ Mexicanorum. 148,a
Tepatz.inco tenhoa miniſter idolorum in templo maximo Mexicano, & eius munus. 149,a
Tepe mexcallin arbor Indica. 301,b
contuſa eius folia, aut intra corpus ſumpta, aut illita, curant eos quorum artus motu ſunt priuati ob neruorum conuulſionem. ibid.
Tepeamatl arbor magna Indica. 360,a
ius decocti radicum eius linguam febrientium humectat. ibid.b
pectoris doloribus confert. ibid.
pituitam & bilem infra ſupraque purgat. ibid.
lac eius medetur vlceribus labiorum. ibid.
Tepehilhuitl, feſtum Mexicenſium. 245,b
Tepeilhuitl feſtum Mexicanorum. 144,b
Tepemaxtlaton, ſiue felis ſilueſtris, animal Indicum. 171, b
Tepetototl, auis admodum domeſtica. 231,a
hominem impensè amat. ibid.
erga quem eſt etiam admodum comis. ibid.
Tepeytz.cuintli, animal in Indiâ, canino capite, ceruos aggrediens. 174,a
Tepuztecatl nomen captiui, qui quotannis in templo maximo Mexicano iugulabatur. 144,b
Teque, ſerpens Indicus, qui cancrorum inſtar canit. 277,a
ex eo paratur toxicum ad inficiendas ſagittas. ibid.
Tequixquilitl Indis dicitur nitrum. 377,a
Terchpaoatz.tli, herba Indica. 352,b
folia eius ex aquâ reſoluta, epotaque pugilli menſurâ, aut corpori illita, febrem extinguunt. ibid.
laſſitudini medentur. ibid.
doloribus è morbo Gallico ſubueniunt. ibid.
tumores præter naturam, qui crura capúsve ob malum habitum inſederint, curant. ibid.
aſthmati ſumpta, ſtrumis appoſita, diarrhœis, vſtionibus, vlceribus internis & externis medentur. ibid.
renum ardorem mitigant. ibid.
corpora fulmine tacta fouent. ibid.
Terebinthus fert folliculos, è quibus emittuntur quadam animalia ceu culices. 32,b
Terebinthus prope Bethlehem in honore habetur, & quare. 469,b

Terebinthus, ſub quâ Abraham Patriarcha Angelos hoſpitio excepit, etiamnum hodie oſtenditur. 476,b
Teredines è larice progenerantur. 32 b.97,a
Terra in beſtiolarum productione ius aliquod habet. 50,b
Terram in creatione mundi ſupra aquas eminuiſſe, recens & falſa opinio. 56,b
an aliqua animalia reproduxerit. 74 b
Terra ab Origeno & Ægyptijs vario reſpectu vel mas vel femina dicebatur. 18,b
ab Orpheo infarta fuit Plutone & Proſerpinâ viuificantibus. 19,a
Oceano innatare ab Iugis Indis putatur. 138,b
Terra agri Damaſceni, vbi Adam conditus eſſe dicitur, à Saracenis carè venditur. 465,b
eam qui geſtet, ab omni incommodo immunis eſſe creditur. ibid.
eâ multi ad ſuperſtitiones abutuntur. ibid.
Terra agri Haceldama defunctorum corpora viginti quatuor horarum ſpatio conſumit. 476,a
Terra Hus à quo denominata. 480 a
Terra loci vbi S. Iacobi Apoſtoli imago ſteterat, in aquâ pota, puerpera partum, infantem eniti non valentis, accelerat. 446,a
Terræmotus ingens conceſſit regnum Sinarum. 383 b
item Apuliam. ibid.
Tertianam purgatione feliciter & non rarò ſtatim curat cortex herba chichioal memeya. 346,b
Tertullianus Valentinianorum errorem, ſacula eſſe animalia dicentium, refutauit. 18,a
Teſtacea abſtergendi vim habent. 3,b
Teſtudo vna marina Indica capta, octoginta hominibus pro prandio ſuffecit. 260,a
Tetetzauhqui, qualis auis. 236,a
Teticatl, genus lapidis albi, quo pictores vtuntur ad colorem album efficiendum. 378,b
Tetlacman calmecat, locus in templo maximo Mexicano, & quis eius vſus. 144,a
Tetlanman, locus in templo maximo Mexicano. ibid.
Tetlatia, arbor Indica magna & procera. 140,b
iumenta ſi ad eam ſeſe confricent atque ſcalpant, eis pili defluunt. ibid.
homines & beſtia ſub illius vmbrâ ſomnum capientes alopeciam incurrunt. ibid.
eius lac exulcerat membra quæ attigerit. 341,a
lepram, ophiaſim, impetiginem, ſi prudenter adhibeatur, exſiccat. ibid.
vlcera inſanabilia curat. ibid.
cortice eius decoctum ſoluit dolores articulorum. ibid.
ſcabiem curat. ibid.
diarrhœas ſanat. ibid.
duarum drachmarum pondere redactus in puluerem, & ſumptus aluum laxat. ibid.
Tetlatoca genus veſparum Indijs. 289,b
Tetlilli, genus terræ, quâ pictores ad colorem atrum efficiendum vtuntur. 378 b
Tetrao qualis auis ſit. 235,a.b
Tetzauhcoatl, coluber minimus Indicus. 277,b
alius eiuſdem nominis. 282 a
Tetzcatzoncatl miniſter idolorum in maximo templo Mexicano, & quod eius munus. 148,b
Teuhoatzin miniſter idolorum in maximo templo Mexicano, eiuſque munus. 149,b
Teutlachco, locus in templo maximo Mexicano. 144,b
Teuhtlacocauhqui, ſeu domina ſerpentum, qualis ſerpens, & vnde ſic dictus. 268,a,b
quomodo venenum eiaculetur. 269,a
dentes eius canini in medicinâ vſum habeat. ibid.
eius pinguedine lumbi, ad ſedandum eorum dolorum inunguntur. ibid.
carnes eius ab Indis comeduntur. ibid.
quomodo feritas illius mitteſcat. ibid.
caput eius alligatum collo, gutturi morbido fert ſuppetias. ibid.
febrientibus medetur. ibid.
Teuhtlalmacame animal Indicum, in cuius viſceribus lapis bezar inuenitur. 185,a
Teuhtleco feſtum Mexicanorum. 143,b
Teuhxochitl herba Indica. 354,a
febres interpolatas ſedat. ibid.
lumbricos ventris necat. ibid.
bilem egregiè purgat. ibid.
menſium nimias fluxiones cohibet. ibid.
tumoribus præter naturam prodeſt. ibid.
tabeſcentes impinguat. ibid.
deſipientibus confert. ibid.
Teutlzin, miniſter idolorum in templo maximo Mexicano, & quod eius munus. 148,b
Texaxapotla, herba Indica. 341,a
olet mala medica vel citrea. ibid.
admota naribus, & vapore eius inſpirato, grauedini & capitis dolori medetur. ibid.
tuſa, illitaque ante quartanæ febris acceſſionem, eam curat. ibid.
vtero confert. ibid.
menſes euocat. ibid.
vrinam ciet. ibid.
obſtructiones aperit. ibid.
ſudorem elicit. ibid.
ventriculum cor & caput roborat. ibid.
hydropiſim curat. ibid.b
impetiginem ſanat. ibid.
ſcabiem detergit. ibid.
Texcalamatl arbor magna Indica. 360,a
ius decocti eius radicum linguam febrientium humectat. ibid.b
pectoris doloribus confert. ibid.
pituitam & bilem infra ſupraque purgat. ibid.
lac eius medetur vlceribus labiorum. ibid.
Texmenam, ſerpens Indicus, hominum oculos inuadens. 277,b
Texochilli, chilli herba ſpecies. 364,a
Texoctli qualis arbor. 318,b
germina eius tuſa, & ex aquâ ſumpta, exanthematis medentur. ibid.
Texotli, eſt genus terræ, quo pictores vtuntur ad cyaneum colorem efficiendum. 378,b
Texoxocoyollin herba Indica. 349,b
tuſa, & infuſa è liquore aliquo congruo, expurgat inteſtina. ibid.
oculis inflammatis confert. ibid.
vrinam elicit. ibid.
humores omnes per infera adtrahit. ibid.
Textoria ars araneis nota. 8,b
Teyhuinti, genus fungorum in Nouâ Hiſpaniâ non quidem lethiferum, amentiam tamen inducens. 348,b. 349,a
Tezcaapan, fons in templo maximo Mexicano, & cui eſſet vſui. 144,a
Tezcacalco, locus in templo maximo Mexicano, & cui deſeruiret vſui. 143,b
Tezcacoo actlacochcalco, locus in templo maximo Mexicano. 146,a

Tez-

Tezcatlacho, locus in templo maximo Mexicano. 144,a
Thabor mons, mons pulcherrimus. 483,a
ex transfiguratione Chriſti Domini in eo factâ ſanctus celeberrimus. ibid.
Thales brutorum loquelam calluiſſe dicitur à Porphyrio. 39,a
Theca, in quâ Reliquiæ S. Eligij erant, oleum emittit. 423,a
Thecaatl, ignitus noui orbis ſerpens. 277,b
Themolo, paſtinum genus in prouinciâ Mediolanenſi, auro veſci creditur. 67,a
Theodatus Gozo apud Rhodios immanem colubrum occidit. 74,b
Theodegiſilus Rex hæreticus miraculo de veritate miraculi circa piſcinam ſacram campi Oſen edocetur. 396,b
Theodoretus tres ſaltem cælos agnoſcit. 24,b.25,a
Theophraſtus Philoſophi nomen negauit ei qui cælos animatos eſſe negarent. 19,a
Theotecnus Cæſareæ Palæſtinæ Epiſcopus, Marinum martyrem in conſtantiâ firmat. 475,a
Theraphim quid fuerint. 496,b
Thiahuanaca prouincia Collai, in quâ incredibilia priſcorum ædificia. 140,a
in eadem prouinciâ porrò alia ſunt admiranda. ibid.
Thoës beſtia ex lupo, pardali & pantherâ oriuntur. 91,a
per tempora immutantur, & colorem diuerſum æſtate & hieme trahunt. 115,b
curſu velociſſimo valent. 119,b
leoni admodum aduerſantur. 124,a
hominem diligunt, nec offendunt. 126,a
S. Thomas Apoſtolus in nouũ orbem penetrauit. 73,b
ab incolis Zome appellatur. ibid.
memoria eius viget in Indiâ Occidentali. 334,b
monſtratur eius ſemita, in quâ non oritur herba. ibid.
Braſilienſes tradunt eum apud ſe prædicaſſe. ibid.
in Paranâ oſtenditur locus vbi ſederit. ibid.
in eius domo nullus infidelium poteſt degere. 467,b
D. Thomas Aquinas, cælos animatos eſſe ſtatuere vel negare, ad fidem non pertinere putauit. 19,b
S. Thomas Cantuarienſis à B. Virgine accepit oleum, quo Reges Angliæ olim inaugurabantur. 424,a
Thummim & vrim quid fuerint. 496,a
quomodo Deus per illos lapides reſponſa dederit. ibid.
Thus verſus Orientem Meridiemque plantari vult. 105,b
Tiberias ciuitas in campeſtribus Iordanis ſita fuit. 458,b
Tiberis exundans, iniectione Agni Dei benedicti compeſcitur. 453,b
Tiberius Imp. tam perſpicax fuit noctu quàm interdiu. 37,b
Tibetenſes in Cathaya Regno, ſi duos habeant filios, alterum Lambam efficiunt. 140,b
Tiburo quale piſcis genus. 252,a
Ticinus fluuius aurifer. 381,a
Tigris celeberrimus amnis Syriæ. 497,a
è terreſtri paradiſo promanare dicitur. ibid.
vnde nomen habeat. ibid.b
Syriam ſtatis temporibus inundat. 498,a
Tigris Bengalæ animal nocentiſſimum. 13,b
eius aduentum aliud animal latratu prodit. ibid.
in Indiâ & Hircaniâ etiam naſcuntur. 92,a
occultè coit. ibid.
auerſo modo coit. 93,a
plures ſimul fœtus parit. 94,b
aures rotundas habet. 111,b
collum anguſtum habet. 112,b
genitalia auerſa habet. 113,a
eius caro mihilo eſt deterior bubulâ. 116,a
in Indiâ creſcit equi magnitudine. 119,a
velociſſimo curſu valet. ibid b
ſi tympanorum ſono obſtrepatur, inſanire, ſeſeque diſcerpere dicitur. 125,b
non niſi pullus manſueſcit. ibid.
eius clunibus Indi veſcuntur. 126,b
in nouo orbe mole, furore, & ſpecie differt. 166,b
vulgaris ibi noſtris eſt maior. ibid.
Hiſpanos ab Indis internoſcit, quia illis parcit, hos inuadit. ibid.
auidè Indos quæritat, etiam in domibus & caſis. ibid.
leonibus eſt multò ferocior. ibid.
quomodo feritas eius vincatur. ibid.
nulla alia fera magis timetur Indis Occidentalibus. ibid.
poſt introductum iam Euangelium feritas illa mitior facta eſt. ibid.
quomodo capiatur. ibid.
in Bengalâ eſt ferociſſima. ibid.
leſorem ſuum ad triginta milliaria in littore maris perſequitur. ibid.
carnis humanæ eſt auidiſſima. ibid.
noctu naues inſilit, vt nautas opprimat. ibid.
eius rabiem Bengalani maximè metuunt. 167,a
in Braſiliâ magna eius vis. ibid.
dum famet, incredibili velocitate pollet. ibid.
paſta, adeò eſt ignaua, vt à gregarijs canibus in fugam agatur. ibid.
in Hiſpaniâ Nouâ ex arboribus crocodilos ſpeculatur, & inde eos inuadit. ibid.
in Bambâ ſunt plurimæ. ibid b
quæ dum fament, pecudes ex ipſis domorum veſtibulis auferunt. ibid.
varijs eæ modis capiuntur. ibid.
eius feritati oppoſuit natura animalculum pena. 189,b
Tilia loca frigida amat. 105,b
Tillapa fons in templo maximo Mexicano, & quid in eo fieret. 143,a
Tilocan, locus in templo maximo Mexicano. 145,b
Tingamaran, ſic apud Malabares vocatur cocus arbor. 297,a
Tinnitus aurium, etiam cum aliquâ ſurditate coniunctus, curatur oſſiculo caudæ axolotl animalis, in puluerem redacto, confectâque inde pilulâ magnitudine capitis aciculæ. 160,a
Tipha & ſemen, ſi piſta ferantur, tertio anno mutantur in triticum. 104,a
Tipula ex aquâ generantur. 99,b
Titiel menſis nomen apud Mexicanos. 143,a
Titeli feſtum Mexicanorum. 145,a
Titus nomen inter antiqua Peruenſium Regum nomina reperitur. 73,a
Titus Imp. miraculum circa Fontem hortorum ſingulis diebus Sabbatis patrari ſolitum explorauit. 463,b
Tlaquimilolli arbor Indica. 301,a

vigorem addit mulieribus imbecillibus, aut ijs qui ſyncope ſunt tentati. ibid.
Tlacaxipehoaliztli feſtum Mexicanorum. 145,a
Tlacaxolotl qualis beſtia. 163,b
quomodo capiatur. ibid.
Tlachpahuaztic, parua herba Indica. 351 b
radix eius contuſa mediocriter, & è liquore aliquo congruenti, inani ventriculo, ſex obolorum pondere ſumpta, humores omnes, præcipuè pituitam & bilem, per ſuperna & inferna citra noxam vacuat. ibid.
hydropitis, cachecticis & aſthmaticis magnopere confert. ibid.
eadem tuſa, & reſoluta ex lotio humano, & inſtillata, oculorum morbis medetur, & argemata diſcutit. ibid.
Tlacochcalco, locus in templo maximo Mexicano. 145,b
Tlacolxicalco acatl yacapan, locus in maximo templo Mexicano, & quis eius vſus. 143 b
Tlacocacalic qualis herba. 322,b
Tlacoholi, pigmentum ex folijs herbæ xiuhquilitlpitzahoac confectum. 319,b
atro id capillos colore tingit. ibid.
quomodo conficiatur. ibid.
Tlacolquacuilli idolorum in maximo Mexicano templo miniſter, & ipſius munus. 149,a
Tlacoquauhtli, vilius aquilarum in India genus. 217,b
Tlacoxihuitl herba, in arboris magnitudinem excreſcens. 370,a
ſurculi cortice nudati albugines & argemata illitu diſcutiunt. ibid.b
ſuccus flatus abſumit. ibid.
lichenas curat. ibid.
dolores à frigidâ cauſâ ortos ſanat. ibid.
folia medentur veteribus plagis. ibid.
tuſa & applicata verrucas corrodunt. ibid.
præcipuè præputij & pudendorum. ibid.
Tlahuitl, genus pallentis terræ, quæ torrefacta, ſtatim rubrum inducit colorem, pictoribus vtilis. 378,b
Tlaculolquahuitl, arbor Mexicana. 355,a
in aquis mergitur. ibid.
oleum inde ſtillans ad omnia remediorum genera, quibus ſtyrax congruit, eſt accommodum. ibid.
Tlaculoltecpatl lapis Indicus. 374,a
lac auget. ibid.
Tlalantlacacuitlapalli, herba Indica. 340,a
humores radix eius per inferna omnes purgat. ibid.
pituitam præcipuè. ibid.
febribus medetur. ibid.
ſuccus eius inſtillatus oculis prodeſt. ibid.
ex iure decocti eius ſyrupus paratur, qui trium vnciarum pondere pituitam bilémve mirâ facilitate purgat. ibid.
vrinam euacuat. ibid.
Tlalcacahoatl, ſpecies arboris cacaoatl quahuitl. 345,b
Tlalcapolin herba Indica, ſiue quercus parua. 352,a
radix eius, trium unciarum menſurâ cocta è tribus libris aquæ fontanæ ad tertias, & ius decocti propinatum vice potus, puerperas corroborat. ibid.
dyſenterias compeſcit. ibid.
laxata renum oſſa conſolidat. ibid.
laſſitudini medetur. ibid.
Tlalcoyotl quale animal. 189,a,b
Tlalhuicamacame, ceruorum genus in Nouâ Hiſpaniâ. 184 a
Tlalloci dij imbrium apud Mexicanos, quibus prima pars maximi templi Mexicani conſecrata erat. 142,b
Tlallocum Deus Mexicenſium. 146,a
Tlalmototli, animal Indicū, ſpecies ſciurorum. 175,a
Tlalmiztli, animal Indicum, leoni aſſimile. 169,b
Tlalnanacame, genus fungorum lethiferum in Nouâ Hiſpaniâ. 348,b.349,a
Tlalnenitli paruarum apum genus, aculeo carens. 336,a
Tlaloc idolum, cui prima pars templi maximi Mexicani conſecrata erat. 142,b
Tlalocantlenamacac idolorum maximum apud Mexicanos Sacerdos. 142,b
Tlaltocol. vide, Tlachpahuaztic.
Tlalxico, locus in templo maximo Mexicano, & quid ibi fieret. 143 a
Tlalxocotl, ſeu alumen Indicum. 376 b
dentes adſtringit. ibid.
ficus & extergit vlcera. ibid.
carnem excreſcentem exedit abraditque. ibid.
Tlalzac ſeu terra fætida, vnde Indi quoddam atramenti genus conficiunt. 379,a
Tlalyetl herba humilis Indica. 359,b
ſuccus eius bibitus tuſſi confert. ibid.
puerperis mirum in modum opitulatur. ibid.
Tlamacatzinco locus in maximo templo Mexicano, & quis eius vſus. 144,a
Tlamacazque, pueri, quod munus in templo maximo Mexicano obirent. 150,a
Tlamacazyapapari, herba Indica. 347,a
ſi ſumatur ex aqua duarū drachmarum menſurâ, omnes humores vacuat, pituitam præcipuè. ibid.
cachecticis medetur. ibid.
hydropem ſanat. ibid.
morbum Gallicum curat. ibid.
articulorum dolores tollit. ibid.
Tlamatzinco calmecac, locus in templo maximo Mexicano. 144,a
Tlanextillo, genus gummi lutei. 376,a
aſperitati pectoris & tuſſi eſt vtiliſſimum. ibid.
Tlaolli, frumentum Indicum. 322,b
tam valentibus quàm malè valentibus, ſi decenter eo vtatur quis, admodum eſt ſalubre. ibid.
cultu eſt facile. ibid.
vberrimè in quouis ſolo prouenit. ibid.
ſiccitatibus & alijs terræ iniurijs non eſt obnoxiū. ibid.
multas habet differentias. 323,a
ſeritur Martio, metitur Nouembri. ibid.
temperatæ naturæ eſt. ibid.
concoctu facile. ibid.
nullus eo apud Mexicanos commodior eſt victus. ibid.
corpora quantum ſatis eſt nutrit. ibid.
nullum infert grauitatis ſenſum. ibid.
ventrem & pectus mollit. ibid.
vrinam euocat. ibid.b
pultes quomodo ex eo parentur. ibid.& ſeqq.
panes quomodo ex eo pinſantur. 325,a
ex eo etiam conficitur xocoatl, ſiue aqua acida vrinæ ardori extinguendo. ibid.b
Tlapalnochtli, ſpecies tunarum Indicarum. 312,b
Tlapaltecacayatli, florum genus. 372,a
Tlapaltehuilotl lapis Indicus. 3 4,a
renum & vrinæ ardori prodeſt. ibid

Tla

Tlapitzcatzin, miniſter idolorum in temple maximo Mexicano, & quod eius munus. 148,b
Tlaquacum. vide, *Tlaquatzin.*
Tlaquatzin Indica fera vbi præcipuè reperiatur. 156,b
quale ſit animal. ibid.
catulos in lucem editos, cauitate quadam ventris, dum paruuli ſunt, includit & ſeruat. 157,a
arbores celerrimè ſcandit. ibid.
à venatoribus quæſitum, vt effugiat, mortuum ſe ſimulat. ibid.
cauda eius ad vrinæ meatus aperiendos mirè prodeſt. ibid.
calculum item eijcit. ibid.
venerem excitat. ibid.
lac generat. ibid.
fractis & colicis medetur. ibid.
aculeos infixos extrahit. ibid.
ventrem emollit. ibid.
parturientibus item prodeſt. ibid.
& ſuffientibus. ibid.
Tlaquequetzal, herba Indica, vnde nomen acceperit. 341,b
ſuccus eius epotus vrinam ciet. ibid.
menſes euocat. ibid.
ventriculum à cauſâ frigidâ debilem, ſeu extra admoueas, ſeu in puluerem redactam potes, corroborat & firmat. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
diarrhœam ſiſtit. ibid.
pudendorum vlceribus medetur. ibid.
obſtructiones vteri aperit. ibid.
calorem elangueſcentem inſtaurat. ibid.
tuſa, & emplaſtri modo impoſita, ſcabiem puerorum capitibus innaſci ſolitam curat. ibid.
ſuffitus eius ſtrangulationi vteri medetur. ibid.
partum accelerat. ibid.
ſecundas pellit. ibid.
alui fluxum ſiſtit. ibid.
tuſſim curat. ibid.
humores omnes per vomitum expurgat epotus eius ſuccus. ibid.
Tlalxecomimichin quale piſcis genus. 254,b
Tlaxlancuya, arbuſcula vel herba Indica. 340,b
folia eius impoſita medentur vlceribus. ibid.
dolores è frigore vel lue Indicâ ortos leniunt. ibid.
faucium tumores diſcutiunt. ibid.
ſudores euocant. ibid.
flatus diſcutiunt. ibid.
neruorum reſolutionem ſanant. ibid.
epilepticos ſuffitu iuuant. ibid.
radicis & germinum ſuccus epotus aut infuſus, euacuat aquam intercutaneam. ibid.
ius decocti crurium edemata tollit. ibid.
pituitoſos tumores ſupprimit. ibid.
menſes euocat. ibid.
Tlatlauhcapatli herba Indica. 349,b
dyſenterijs medetur. ibid.
oculorũ fluxibus & inflammationibus prodeſt. ibid.
hæmorrhoidibus confert. ibid.
febres refrigerat. ibid.
dentes firmat. ibid.
gingiuas comprimit ac roborat. 350,a
pituitam trahit. ibid.
tumores præter naturam maturat & rumpit. ibid.
conceptionem procurat. ibid.
oris vlceribus medetur. ibid.
Tlatonilatolli, potionis genus apud Mexicanos. 324,b
venerem excitat. ibid.
vrinam euocat. ibid.
Tlauhquechul auis guloſa, viuis ſaltem piſcibus veſcitur. 214,b
Tlaxquipillin, vermis quidam Indicus. 290,b
puluis eius inſperſus medetur lepræ. ibid.
Tlayapato. vide, *Tlatlauhcapatli.*
Tlayotl altera qualis herba. 359,b
Tlecoaiquitu Noui orbis ſerpens. 277,b
contra eius morſum quod antidotum. ibid.
Tletic apoccomalli, ſuccini noſtri ſpecies. 374,b
Tletlamaczin herba Indica. 355,b
vlceribus à Gallicâ lue maximo eſt auxilio. ibid.
ſcabiei medetur. ibid.
Tlenhquecholtototl auis deſcribitur. 223,a
Tlilancalenamacac, Sacerdos idolorum apud Mexicanos, qui captiuum quemdam in honorem Dei cuiuſdam tartari occidere ſolebat. 143,a
Tlilayotic, ſmaragdi dilutioris genus. 374,b
Tlillan calmecac, locus in maximo templo Mexicano, & quid ibi fieret. 143,a
Tlilocotequillin, animal Indicum, ſpecies ſciurorum. 173,a
Tliltiçayotli, ſpecies cucurbitarum Indicarum. 310,a
Tobactli qualis auis. 221,a
Tocanthoctli, ſpecies caniculorum in Nouâ Hiſpaniâ. 161,a
Tochnacatzli herba Indica. 353,b
febres ſedat. ibid.
dyſenterias curat. ibid.
deliquium animi ſoluit. ibid.
cordis languori opitulatur. ibid.
Tolcomoctli, halcyonum ſpecies. 220,a,b
Toletanus Epiſcopatus venenatis animalibus caret. 451,a
Tolocapolim, ſpecies arboris Indicæ capolim. 344,a
Tologdato, ſpecies herbæ abaca. 365,b
Toltecatl, nomen captiui indicum, qui quotannis in templo maximo Mexicano iugulabatur. 144,b
Toltecayztli lapis, ſpecies lapidis ytztli. 374,a
eius puluis admixtus cryſtallo argemata diſcutit. ibid.
viſum acuit. ibid.
carnem ſuperexcreſcentem abſumit. ibid.
Tomatl, fructus arboris Indicæ. 319,a
eius folia & fructus ignibus ſacris conuenientiſſimè illinuntur. ibid.b
folia tuſa & impoſita ſanant ægilopia. ibid.
& capitis dolores. ibid.
ventriculo æſtuanti auxiliantur. ibid.
cum ſale illita parotidas diſcutiunt. ibid.
ſuccus valet aduerſus gutturis inflammationes. ibid.
item contra vlcera ſerpentia. ibid.
cum cerusſâ, roſaceo & lithargyro ad ægilopas prodeſt. ibid.
item gallinarum cortalium fimo ſubactus, & in linteo appoſitus, eiſdem ægilopis præſentaneo eſt remedio. ibid.
aduſtioni infantium, quam ſyrrhaſin vocant, medetur. ibid.
inſtillatus auribus, earum dolores ſedat. ibid.
in vellere ſubditus, nimios menſes ſiſtit. ibid.
Tominejos auicula minima in Peru, quæ crabrones vel cicadæ eſſe putantur. 240,a. vide, *Auis minima Perüenſis; &, Conambuch.*

Tonacaxochitl. vide, Tonalxochitl.
Tonalaxochiatl. vide, Terchpauaztli.
Tonalchilli, chilli herba ſpecies. 364,a
Tonalxihuitl, herba Indica. 352,b
folia eius ex aquâ reſoluta, epotaque pugilli menſurâ, aut corpori illita, febrem extinguunt. ibid.
laſſitudini medentur. ibid.
doloribus è morbo Gallico ſubueniunt. ibid.
tumores præter naturam, qui crura capútve ob malum habitum infederint, curant. ibid.
aſthmati ſumpta, ſtrumis appoſita, diarrhæis, viſtionibus, vlceribus internis & externis medentur. ibid.
venum ardorem mitigant. ibid.
corpora fulmine tacta fouent. ibid.
Tonalxihuitl qualis herba. 359,b
Tonalxochitl herba Indica. 352 a
pugilli menſurâ ex aquâ hordaceâ vel cichorij epota, febres extinguit. ibid.b
admota confert eryſipelatis. ibid.
Topazij quandoque e coccis terreſtribus eruſtantur. 373,a
Toroa regnum auri ferax. 380,a
inde fortè Salomon aurum ſuum habuit. ibid.
Torrens Arnon. vide, Arnon.
Torrens Philiſthiim vnde ſcaturiat. 472,b
ex eo Dauid lapides elegit, quibus gigantem proſtrauit. ibid.
ad eum fuſus eſt à Machabæis Cendebæus. ibid.
Totectlamacaz quæ idolorum maximus apud Mexicanos Sacerdos. 142,b
Totoliuyxochio. vide, Tlacoxihuitl.
Totonca xoxocoyollin herba Indica. 349,b
tuſa, & infuſa è liquore aliquo, expurgat inteſtina. ibid.
oculis inflammatis confert. ibid.
vrinam elicit. ibid.
humores omnes per inferna extrahit. ibid.
Totonilizpatli herba, ſeu febrium medicina. 352,b
folia eius tuſa, reſoluta, & ex aquâ ſumpta, febres extinguunt. ibid.
Totomitlatl, chilli herba ſpecies. 363,b
Touis, genus pſittacorum in Braſiliâ. 227,b
Toupan, deus Americanorum. 310,b
Toznene, genus pſittacorum. 225 b
Tozpalatl, locus in templo maximo Mexicano. 145,b
Trachon vel Trachonus mons. vide, Hermon.
Trachonitis qualis regio. 480,a
eadem putatur eſſe cum Iturææ. ibid.
quis eam primus inhabitauerit. ibid.
vnde nomen ſortita ſit. ibid.
latrocinijs infeſta fuit. ibid.
Octauianus Auguſtus eam Zenodoro ademit. ibid.b
Herodi eâ conditione aſſignatur vt latrocinia coerceret. ibid.
ab Herode deficit, ſed ab eo do matur. ibid.
Tragelaphus in Colchide & apud Septemtrionales prouenit. 92,a
Tragoriganum Quauhnahuacenſe, herba Indica. 316 a
tus decocti eius menſtrua efficaciter euocat. ibid.
cachecticis & hydropicis medetur. ibid.
obſtructiones aperit. ibid.
colorem vitiatum reſtituit. ibid.
flatus diſcutit. ibid.
ſudorem euocat. ibid.
humores lentos & craſſos extenuat. ibid.
appetitum excitat. ibid.
Trinitatis memoria in Indiâ Occidentali ante poſtremum Chriſtianorum aduentum in veneratione habita. 74,a
eiuſdem ſecunda perſona à Lambis Tibetenſium Sacerdotibus Liber magnus vocatur. 140,b
Triticum ſæpè in lolium abit. 104,a
Triton, marinum monſtrum, Marinorum familiæ in Galliciâ progenitor eſſe dicitur. 76,b
Tritones an vnquam fuerint. 81,a
variè deſcribuntur. ibid.& ſeq.
in Occidentali Indiarũ Oceano reperti ſunt. 244,a
Trochili crocodilorum dentes purgant, & inde aluntur. 43,a
Tropilotlanis è cornino eſt genere. 224,b
fœdis cibis veſcitur. ibid.
vbi nidificet neſcitur. ibid.
penna eius exuſta cinis vetat pilos naſci. ibid.
caro eius comeſta morbum Gallicum ſanat. ibid.
ſtercus eius prodeſt melancholicis. ibid.
cor eius Sole exſiccatum mirè odorum eſt. ibid.
in quibuſdam locis occidere eam non licet. ibid.
Trugillus Srachalog ex vrſo patre, vrſo verâ auo genitus. 76,b
Truncus in arboribus, fruticibus & plantis quid dicatur. 128,b
Tuguriolum extra Cairum viſitur, in quo B. Virgo Chriſtum infantulum lactauit. 422 a
ibi & feneſtella, in quâ eumdem repoſuit. ibid.
Mauri ibi candelas accendunt. ibid.
Tuitlatepolli, ſpecies cuniculorum in Nouâ Hiſpaniâ. 161,a
Tullantenhoa miniſter idolorum in maximo templo Mexicano, & quod eius munus. 149,b
Tulnahoac, locus in templo Mexicenſium maximo. 145,b
Tumores mitigantur, diſcutiuntur, maturantur aut rumpuntur butyro ex vermibus montanis inſulæ Chiappa expreſſo. 288,b
item per applicationem axoquillin. 289,b
arbuſculâ yohualxochtli appoſitâ. 312,b
item folijs herba atzoyatl. 356,a
item cortice herba yeil. 359,a
crurum curantur folijs arboris ahoëhoëtl tuſis & illitis. 306,a
item ſi tus decocto herba mexixquilitl illinatur. 317,a
ex pituitâ orti diſſipantur reſinâ arboris ahoëhoëtl. 306,a
item iure decocti herba tlatlancuya. 340,b
præter naturam qui accidunt, ſedantur, diſpelluntur, concoquuntur, maturantur, rumpuntur, aut ſupprimuntur, ſi pinguedine ſerpentis teubtlacoauhqui perungantur. 269,a
item tuſo appoſitoque ſerpente tzicatlinam. 273,a
item ſarſaparrilhâ. 321,a
item admotis folijs Indica herba nahuitepuaz. 336,b
item herbâ cloliuhqui. 337, a
item herbâ tlatlauhcapatli. 350,a
radicibus quoque herba axixtlacotl. 352,a
ſi crura capútve inſéderint ob malum habitum, curantur folijs herba tonalxihuitl. 351,b
diſpelluntur item arbore achiotl. 353,a
item herbâ acaxilotic. 354,a
& folijs herbæ acuitotl pugilli menſurâ è vino ſumptis. 357,a

item oleo quod ex arbore xochiocotzoquauctl ſtillat. 362,a
lacte etiam herba chilpatli. 363,a
necnon iure decoctorum corticum herba hoitzaloxitlanethuua. 369,a
inſuper balſamo arboris hoitzilochitl. 369,b
denique ambrâ bitumine Indico. 379,b
vulnera ijs tolluntur ſimo bubali impoſito. 127,b
Tuna, herba Indica. 311,a
variæ eius ſunt differentiæ, & vnde petendæ. ibid.
foliorum pomorumque eius ſuccus expreſſus febres ardentes magnopere extinguit. ibid.b
ſitim explet. ibid.
viſcera ardentia humefacit. ibid.
poma eius cum granulis loco cibi ſumpta, aluum ſiſtunt. ibid.
gummi eius renum & vrinæ calorem temperat. ibid.
ſuccus aut aqua ſtillatitia mirabilis eſt aduerſus bilioſas & peſtilentes febres. ibid.
radices eius auxiliantur enterocelis. ibid.
eryſipelatis medentur. ibid.
calorem à febre ortum tollunt. ibid.
iecinori vehementer concaleſcenti ſunt remedio. ibid.
vlceribus mirè ſubueniunt. 312,a
Tunæ Indicæ, vermes innoxij. 292,a
inſaniam curant. ibid.
paralyticis item & epilepticis proſunt. ibid.
Tunicæ pelliceæ, quibus indutus fuit Adam, quorumnam animalium fuerint. 63,b
Tunixbotzhzemo, genus herba Indica. 349,b
Tupuita auis ſic dicta a cantu. 113,b
Turcæ auium pennis in ſcribendo non vtuntur, ſed arundine quadam. 459,a
Turdi caro ſicca eſt, & vrinam mouet. 116,b
Turtur Indica, qualis auis. 231,b
vnde nomen habeat. ibid.
caro eius mulieri Zelotypæ, ignorante ipsâ, veſcenda data, morbo eius medetur. ibid.
Turtures ſuperfluos humores guſtatâ heluine expurgant. 8,a
earum caro ſiccior eſt, & vrinam mouet. 116,b
Tuſſis curatur eſu foliorum herba mimoſa. 303,a
item herbâ pelonchili. 317,b
& herbâ tlaquequetzal. 341,b
puluere inſuper herba yyauhtli ex potione cacaoatl bibita. 347,a
& bibito ſucco herba tlalyetl. 359,b
tlanexillo item, quod eſt genus gummi lutei. 376,a
Tuſſis antiqua curatur iure decocti herba phehuame. 337,b
tapacpatli minerali trito ac reſoluto ex aquâ. 376,a
Typerum qualis arbor. 315,a
Typho quomodo in corpore humano reperiatur. 4,a
Tyrrheni nautæ in delphinos mutati dicuntur in fabulis. 52,b
Tyrus ſerpens, naturâ cæcus. 485,b
inde tyriacum conficitur. ibid.
Tzacutli, ſeu gluten, arbuſculum Indicum. 362,b
ex radice eius gluten præparatur, quo vtuntur pictores vt pigmenta tenaciùs hæreant. ibid.
ea ipſa prodeſt dyſentericis. ibid.
Tzahuenguens herba Indica qualis. 343,a
folia eius tuſa & admota, medentur ſcabiei. ibid.b
redacta verò in puluerem, medentur vlceribus. ibid.
radices tuſa atque ex aquâ pota vrinam & menſes euocant. ibid.
conuulſiones curant. ibid.
pectori conſeruat. ibid.
obſtructiones aperiunt. ibid.
caſlacis opitulantur. ibid.
hydropiſim curant. ibid.
colicam ſanant. ibid.
iliacis proſunt. ibid.
Tzaponochili, ſpecies tunarum Indicarum. 311,b
Tzapotlaleoatzin miniſter idolorum in templo maximo Mexicano, & quod eius munus. 148,b
Tzicatlinam ſerpens in formicarum cuniculis degens. 272,a
pulcherrimus omnium ſerpentium, & innoxius. ibid.b
tuſus appoſitusq; tumores præter naturam exortos diſcutit. 273,a
Tzilacayotli, ſpecies cucurbitarum Indicarum. 308,a
Tzinquanhyo, chilli herba ſpecies. 364,a
Tzinacancuitlatl, gummi quoddam arboris cuiuſdam Indicæ. 370,a
ex eo maſſa quædam paratur, ſignandis litteris apta. ibid.
Tziacholli, vermis Indicus. 291,a
puluis eius dolores dentium ſanat. ibid.
Tziahuitzli, ſerpens Indicus. 284,b
Tzinitzcan, qualis auis. 230,a
eſtque pulcherrima, non tamen cantat. ibid.b
Tzocuiomitl lapis quidam Indicus. 379,b
puerperæ ramentis eius iuuantur. ibid.
item pleuritici. ibid.
& febricitantes. ibid.
eadem coniecta in nares, capitis dolorem ſedat. ibid.
Tzomolco, &
Tzomolco calmecac, loca in templo maximo Mexicano. 145,a,b
Tzompanctli quid eſſent apud Mexicanos. 142,b. 143,b. 144,a
Tzompilinitzpatli. vide, Texaxapotla.
Tzonyztac India animal rarò in hominum conſpectum prodiens. 166,a
de eo Indorum fabula. ibid.
Tzonayotli, ſpecies cucurbitarum Indicarum. 310,a
Tzoac, genus potionis ex arboris cacaoatl ſemine confecta. 346,a
Tzontololotic qualis herba. 322,b
Tzinitzcan yayauhqui auis Mexicana. 215,b

V.

VAcca bimula rectè concipiunt. 93,b
raro coeunt. ibid.
quamdiu vterum ferant. 94,a
ſingulas pariunt. ibid.b
decimo anno plerumque parere ceſſant. 95,a
in Zeilan ſunt quæ cornu vnicum in media fronte habent. 111,a
mammas inter femina gerunt. 112,b
eaſque binas, & quaternas papillas habentes. 113,a
in Americâ ſunt gibboſa. ibid.
earum lac eſt craſſum. 117,a
& commodum ad conficiendum caſeum. 126,b

regio Quinira genus monſtroſum quoddam alit. 182,a
in inſulâ Madagaſcar etiam ſunt gibboſa. ibid.
eæ ſimiles noſtris ſunt, ſed fermè diſſimiles. ibid.
cara tamen ſuauior noſtris. ibid.b
non mugiunt, ſed velut porci granniunt. ibid.
turmatim paſcuntur. ibid.
annuatim ſe veteri lanâ exuunt, & nouam induunt. ibid.
ad Nilum aliqua ſunt expiles. ibid.
triduo quatriduóve à potu abſtinent. 183,a
earum duo ſunt genera. ibid.
frigore gaudent. ibid.
ſcabie mira contagionis laborant. ibid.
Valentiniani ſæcula conſtituerunt eſſe animalia. 18,a
ab Ireneo, Tertulliano, Epiphanio refutati. ibid.
Valles Tartarorum qualia monſtra producant. 133,b
Valuula ſunt pars decidua plantarum. 128,b
quid propriè ſint. 130,a
Vari curantur herbâ azpan. 356,a
Varioli curantur ſemine herba hoanhquilitl. 348,b
Vaſques Nuñes canibus vſus eſt pro carnificibus. 174,a
Veitzompantli, locus quidam in templo maximo Mexicano. 144,b
Velocitate qui excelluerint. 37,b
Venatione qui delectati fuerint. 9,a
Venatoria ars araneis nota. 8,b
Venefica Peruiana quæri ſe videns, in rupibus ſe abſcondebat. 141,b
fulminis ſe filiam eſſe dicebat. ibid.
tempeſtatem ingentem excitat. ibid.
marſupium è ventre ſua, ex ipſius carne & cute factum, dependens habebat, è quo ipſam alloquebatur dæmon. ibid.
ſerpentem etiam alebat, per quem diabolus ei loquebatur. ibid.
Venenatis potionibus aduerſatur puluis radicis herba curitzen. 338,a
item radix herba pilipoc. ibid.b
item radix herba maguan, trita & per ſe ſumpta, aut cum pilipoc. 342,b
& herba acuicheinariraqua. 354,b
Venenis & venenatis reſiſtitur per lapidem bezar. 186,a
per mecaxochitl herbam. 320,a
per herbam item cocolmecatl. 321,a
& per germina arboris anena. 361,a
Venenis pingueſcunt capræ & coturnices. 121,a
Venerem excitat cauda animalis tlaquatzin tuſa, & vnius drachmæ menſurâ cum aquâ bis térve ſumpta. 157,a
item lapis bezar. 186,a
cornua ſeneſcenti ſerpenti macacoatl adnaſcentia. 273,a
item caralumborum ſerpentis acaltetepon. 276,a
cornua temolin deraſa, & in aquâ ſumpta. 290,b
vermis cuchipilutl in cinerem redactus, & ex vino potus. 292,b
cubeba. 314,a
herba cocolmecatl folia. 321,b
nechillatolle, quod eſt pultis genus apud Mexicanos. 324,a
item tlatonilatolli, itidem potionis genus apud eoſdem. ibid.b
ſemen herba ololiuhqui tritum, & fronti atque capiti cum lacte & chilli illitum. 337,a
gummi ex arbore holli defluens. 348,a
folia plantæ cempoalxochuitl contuſa, & ex aquâ vel vino pota. 371,a
Venter ſuperior corroboratur & inferior calefit per nucleum, fructum, gummi, & vinum arboris molle. 361,b. & ſeq.
eius dolorem tollit ius decocti herba tlalatochietl. 316, b.
item ſuccus radicis herba quaquauhtzontic. 355,b
item folia herba atzoyatl. 356,a
è frigore ortum placat ſemen herba amudy tuſum & è vino ſumptum. 366,a
& ramenta lapidis eztetl. 379,a
eius fluxionibus prodeſt cortex herba pinahuihuiztli. 337,b
eum emollit & procurat cauda animalis tlaquatzin tuſa & impoſita. 157,a
item maizium. 323,a
& herba abaca. 366,a
item folia plantæ cempoalxochuitl contuſa, & ex aquâ vel vino pota. 371,a
eius tumor placatur folijs cihuapatli hemionitica tritis. 326,a
Ventriculus æſtuans curatur tuſis & impoſitis folijs arboris tamatl. 310,b
roboratur arbore nopalnochetztli. 312,b
item ſarſaparrillâ. 320,b
item olcacatzan herbâ. 322,a
item herbâ tocaxapotla. 341,a
herbâ tlaquequetzal. ibid.b
radice herba ahoapatli. 352,a
item pigmento etiam ex arbore achiotl confecto. 353,b
& ſiccatis folijs herba yetl. 358,b
porrò oleo quod ex arbore xochiocotzoquahuitl ſtillat. 362,a
& folijs fructûs herba buyo buyo. 366,b
item arboris tecopalquahuitl ſuffitu. 369,a
tandem iure decoctorum corticum herba hoitzxiloxitlanethina. 369,a
eius affictionibus frigidis ſubueniunt radices herba buya buyo. 367,a
ſi ex frigidâ diſtemperie laboret, reſtituitur, confirmatur & calefit radicibus herba atepocapatli. 307,b
item cubebis. 314,a
item herbâ pelonchili. 317,b
& mecaxochitl herbâ. 320,a
radicibus quoque tuſa Indica herba nahuiteputz. 336,a
& radicibus herba curitzen. 338,a
item ſucca herba yyauhtli. 347,a
item herbâ chilli. 363,b
tribus inſuper quatuórve guttis balſami ex arbore hoitziloxitl elicitæ, ante cibũ linctis. 369,b
item ſucco foliorum plantæ cempoalxochuitl bibito, vel ipſis folijs contuſis, & ex aquâ aut vino potis. 371,a
per ſuperna & inferna purgatur radice herba ayecocimatl. 356,b
Ventriloqua Peruiana. vide, Venefica Peruana.
Ventus vehementiſſimus prouinciam Dagamum vaſtauit. 384,a
Venus ab Ingis dicitur Chaſca. 139,b
Ver papilionum volatu indicatur. 3,a
Veredi apud Latinos ſũt equi curſu velociſſimi. 489,a

ijs vtebantur Principum tabellary. ibid.
vnde nomen habeant. ibid.
Vermes ex arundinibus nati in Nouâ Hiſpaniâ. 32, b
Vermes, in corpore enati, grauiter Nigritas Indiarum populos infeſtant. 280,a.& ſeqq.
Vermes vlceribus quorumuis animalium ingeneratis extinguuntur ſemine herba quimichpatli. 349,a
Vermes montani in arboribus Chiappæ naſcentes. 288, b
butyrum ex ijs expreſſum tumores mitigat. ibid.
alij in eadem inſulâ vermes reperiuntur. ibid.
Vermiculi in plagis extinguuntur ſucco foliorum arboris maguey. 300,a
Vero tepantlacaqui, Deus Mexicanorum. 245,a
Verres dentes exertos habet. 112 a
Verrucæ deſtruuntur ſtercore cameli. 127,b
Verrucas, præcipuè præputij & pudendorum, corrodunt folia herba tacoxilxotl tuſa & applicata. 370,b
Verticilla quomodo coëant. 95,a,B
Verticillum in herbis quid ſit. 130,a,b
Vervices quatuor cornibus inſignes reperiuntur. 111,a
in Prouinciâ Aden loco aurium parua cornua habent. ibid.
Veruecum genus in Arabiâ felici ad vrbem Reane inuenitur, cuius cauda pondo eſt librarum quadragintaquatuor. 114,b
Veſica emundatur ſucco foliorum arboris maguey. 300,b
eius morbos ſanat mecaxochitl herba. 320,a
eius affectionibus ex frigore ortis ſuccurrit herba phebuame. 337,b
excrementa illius euocant tres quatuórve guttæ balſami ex arbore hoitziloxitl elicitæ, ante cibum linctæ. 369,b
Veſpæ ex equo cadauere naſcuntur. 97,a
Veſpaſianus Imp. ad Mare mortuum acceſſit, vt an quæ de eo narrarentur vera eſſent exploraret. 460, b
Veſpertilio ex Acithoë factus dicitur in fabulis. 32, b
Veſpertiliones Indiarum Occidentalium varij ab Hollandis reperti. 241 a,b
ſi quem momorderint ſemel, eundem è centenis alijs iterùm mordent. 242,a
aduerſus eundem morſum quid remedij. ibid.
in Cretâ noſtris ſunt maiores. ibid.
non tamen ita magni quàm Occidentales. ibid.b
in Oriente gallinarum magnitudinem æquant. ibid.
infeſti ij ſunt fructibus. ibid.
in Hiſpaniâ ſunt copioſiſſimi. ibid.
Veſpertilionum ſanguis pilos naſci vetat. 224,b
Veſtes à tineis ſeruantur, ſi capſis ex citreâ Indicâ factis includantur. 327,b
item malabathro. 366,b
emaculantur ſucco foliorum arboris maguey. 300,a
Veſuuius mons arſit. 385,a
olim etiam ſæpiùs. ibid.
cineres eius in Africam vſque, Ægyptum, Syriam & Conſtantinopolim delati. ibid.
Vicuna, perniciſſimum in Peru animal. 184,b
montanis rupibuſque gaudet. ibid.
frigus & deſerta amat. ibid.
gelu & niue recreatur. ibid.
quomodo capiatur. ibid.
lana eius inſtar ſerici delicata. 185,a
caro eius Indis edulis. ibid.
in viſcere ſuo gignit lapidem bezar, ſecundum ab Orientali. ibid.
Vililla ciuitas Hiſpaniæ ad Iberi ripam ſita. 391,a
campana ibi eſt, quæ ſponte pulſatur, quando rei Chriſtianæ aliqua aduerſitas ingruit. ibid.
Villa-noua, Luſitaniæ oppidulum. 406,a
fons ibi mirabilis. ibid.b
S. Vincentius martyr in Hiſpaniâ. 388,b
corui qui ad eius corpus deſcenderant, tamquam ad cadauer, ſtatim emortui fuerunt. ibid.
eidem iam corpori corui velut cuſtodes aſſiſtunt. ibid.
corpore eiuſdem tranſlato, corui per mare ſupra nauim volitarunt. ibid.
in templo eius Vliſſipone corui ad altare excubant. ibid.
Vineæ Engaddi, de quibus in Canticis Salomonis, fuerunt balſameta. 463,a
eæ inde ſunt à Cleopatrâ tranſlatæ in Ægyptum. ibid.
cùm Chriſtus naſceretur, floruerunt. 473,a
Vinum quomodo ex herbâ ancoas conficiatur. 365,a,b
Vinum ex arbore molle ab Indis parari ſolitum, ventrem ſuperiorem corroborat, inferiorem calefacit. 361,b
vrinam elicit. 362,b
vulnera recentia & inueterata conſolidat. ibid.
ſanguinis fluxum cohibet. ibid.
hæmorrhoidas curat. ibid.
oculorum nubes diſſipat. ibid.
flatus diſpellit. ibid.
membra corroborat. ibid.
gingiuas & dentes firmat. ibid.
oris vlceribus medetur. ibid.
pituitoſos humores purgat. ibid.
Vipera, venenatiſſima in Braſiliâ beſtia, à P. Ioſepho Anchietâ blandâ manu ſe demulceri patitur. 203, b
alia item, ab eo pede calcata, & ſe vindicare iuſſa, non audet neque poteſt. 204,a
Vipera an venenum ſolùm poſt hominis peccatum acceperit. 69 a
eſt viuipara. 94,b
ei teſtudo aduerſatur. 124,a
muribus ipſa hoſtis eſt. ibid.
ab Indis Occidentalibus comeditur. 126,b
Chiappa varia eius genera profert. 269,b
in Bambâ ſunt venenatiſſimæ. 282,b
Vires augentur, reſtaurantur & firmantur per lapidem bezar. 186,a
item puluere radicis herba curitzeti. 338,a
& per herbam cocolmecatl. 321,a
Virga Aaronis florens, natiuitatis Chriſti eximia fuit figura. 473 a
Virgines, Solis religioni dicatæ, clauſæ aſſeruantur in Cozco Indiæ ciuitate. 138,b
ſi quæ laſciuiſſet, viua humabatur. ibid.
numquam domo prodibant. ibid.
nec virum vident, nec à viro videntur. ibid.
ignem ſacrum ſeruabant. ibid.
Virginia inſula plures hermaphroditos habet. 136, a
Virginum à S. Patritio conſecratarum veſtigia ſaxo impreſſa fuerunt. 444 a

B. Vir-

Digitized by Google

B. Virgo nota erat in Indiâ Occidentali ante poſtremum Chriſtianorum aduentum. 74,a
eius immaculata ſine peccato originali conceptio miraculo comprobatur. 411,a
vbi Chriſtum infantulum in Ægypto lactauerit. 422,a
S. Thomæ Cantuarienſi vnguentum ſuppeditauit, quo Reges Angliæ inungi ſolent. 424,a
Viri in regione Siranagar nent, & feminæ agriculturam exercent. 385,b
Virio anno ipſo ſolſtitij die prodit. 3,a
Virtutes à Stoicis dicebantur eſſe animalia. 17,b
Viſcacha, cuniculorum genus. 161,a
Viſcera arentia humectantur ſucco è folijs & pomis arboris tuna expreſſo. 311,b
eorum obſtructiones reſerant tuſa radices Indicæ herbæ nahuitepuz. 336,b
eorum temperiem frigidam tollit puluis radicis herbæ curiuzen. 338,a
ob frigus ſi languescant, confirmantur ſucco herbæ yyauhtli. 347,a
Viſcum ſine radicibus viuit & augetur. 128,b
Viſum ad miraculum vſque reſtituit herba matalin. 328,b
Viſus clarificatur & acuitur puluere corticis arboris capolin. 344,a
item puluere lapidis teltecayztli cryſtallo admixto. 374,a
Vita innocentiæ ſymbolum, mus Armenius. 6,b
Vites prope Danubium emerſerunt, quæ claniculos & folia ex puro auro candicantia tulerunt. 294,b
Vitia à Stoicis dicebantur eſſe animalia. 17,b
Vitrum in fluuio Belo repertum fuit. 466,a
Vitulina caro bubula præſtat. 116,a
cuius conditionis ſit. ibid.
Vitulinus adeps promouendi pus vim habet. 3,b
Vitzilinquatec dea Mexicanorum. 145,a
Vitzilinquatec yteupan, locus in maximo templo Mexicano. ibid.a
Vitznahoac tehuatzin adminiſter Patriarcha Mexicenſium. 148,a
VitZtſpecalco locus in templo maximo Mexicano, & quis eius vſus. 143,b
Viuerra quamdiu vterum ferat. 94,b
multos ſimul fœtus edit. ibid.
facilè manſuefieri poteſt. 125,b
magna eius gratia eſt in venatione cuniculorum. 227,a
Viya bitumen aut gluten quoddam Indicum. 328,b
Vlcera curantur per applicationem axocuillin. 289,b
item vſto cortice arboris ahoéhoëtl cum lithargyro & polline thuris. 306,a
radicibus item arboris tuna. 311,b
& impoſitis folijs herbæ tlaslancuya. 340,b
nec non folijs herbæ tZahuenguen in puluerem redactis. 343,b
pigmento etiam ex arbore achiotl confecto. 353,b
folijs quoque arboris ytzamatl. 360,b
antiqua ſanantur puluere herbæ xiuhquilitlpitzahoac. 339,b
inflammata curantur herbâ pelonchili. 317,b
inſanabilia ſanantur arbuſculâ yohualxochitl. 312,b
& lacte arboris tetlatia, ſi prudenter adhibeatur. 341,a
interna & externa curantur folijs herbæ tonalxhuitl. 352,a
obſcœna ſanantur ſarſaparrillâ. 311,a
putrida curantur herbâ nanahuapatli, redactâ in farinam, & inſperſâ. 336,b
oſſibus item arboris cochiztzapotl vſtis, & in farinam redactis. 361,a
& folijs herbæ chilpatli. 363,a
ſerpentia cohibentur vſto cortice arboris ahoéhoëtl, tuſo cum atramento ſutorio. 306,a
& ſucco foliorum arboris tomatl. 319,b
extergunter & ſiccantur ſemine herbæ hoauhquilitl. 348,b
tlalxocotl ſeu alumine Indico. 376,b
reſoluuntur ſtercore cameli. 127,b
Vlceribus à Gallicâ lue maximo auxilio eſt herba tletlemaczin. 355,b
Vlceribus labiorum medetur lac herbæ tepetamatl. 360,b
Vlcuſcula oris ex calore orta curantur fructu maguey prunorum commanſo, & ore geſtato. 301,b
Vlfo celeber Danus, ex vrſo prauo genitus. 76,b
Vlmus teſte Philoſtrato locuta eſt. 45,a
Vlula in Cretâ non reperiuntur. 92,b
Vmacatl, deus Mexicenſium. 143,b
Vmbellæ ſunt pars deſidua plantarum. 128,b
quid propriè ſint. 130,a
Vmbra hyænæ ſuper canem cadens, obmuteſcere eum facit. 120,a
Vmetochtzin, præfectus cantorum in templo maximo Mexicano. 148,b
Vncia ſæuiſſimum animal, ſi quem, dum libidine prurit, ſauciauerit, ſauciatus à muribus permingitur, & moritur. 120,a
perpetuò eſt fera. 125,b
Vngen mons editiſſimus apud Iapones, qui ſubtus ardet. 384,a
erupit in aliquas diſſectus voragines. ibid.
in eum iuſſit tyrannus Iaponicus præcipitari ſedecim Chriſtianos. ibid.
Vngues in floribus plantarum quid ſint. 129,b
Vniones quomodo naſcantur. 266,a
quomodo è mari extrahantur. ibid.
Volucres Indicæ, à P. Ioſepho, vmbrâ factâ, ab æſtu Solis eum defendere iuſſæ obediunt. 205,a,b
Vomitiones ſanguinis comprimuntur folijs herbæ chicomatatl. 354,a
Voracitatis exemplar Roſſomuka Lithuanicum & Moſcouiticum animal. 188,a
Vota qualia conciperentur apud Mexicanos. 150,a
Vox clarior redditur eſu foliorum herbæ mimoſa. 303,a
Vranoſcopos ſemper ſurſum aſpicit. 121,b
Vrbs palmarum. vide, Engaddi.
Vrgauonenſium Martyrum Reliquiæ eximio miraculo reperiuntur. 413,b. & ſeqq.
Vrim & thummim quid fuerint. 496,a
quomodo per illos lapides Deus reſponſa dederit. ibid.
Vrinæ acrimoniam obtundit herba acuichchuarira-qua. 354,b
calor temperatur gummi arboris tunæ. 311,b
herbâ item mexixquilitl. 317,a
& herbâ atlatzonpillin. 355,a
ſucco item radicis herbæ quaquauhtzontic. 355,b
& lapide tlapaltehuilotl. 374,a
deſtillatio eius curatur per lapidem beZar. 186,a
eius meatus extergunter ſucco foliorum arboris maguey. 300 b

item

item ſarſaparrillâ. 320,b
epotis quoque radicibus herba axixtlacotl. 350.b
retentioni eius medetur herba atlatzonpillin. 355,a
Vrinam ciet & eiicit puluis aculeorum animalis hoitztlaquatzin drachma vnius pondere ſumptus. 154.b
item cauda animalis tlaquatzin tuſa, & vnius drachmæ menſurâ cum aquâ bis térve ſumpta, ipſo ægroto eo die a cibo abſtinente. 157.a
item ſuccus foliorum arboris maguey. 300,b
item vſtus cortex arboris ahoehoetl. 306,a
& ius decocti herbæ tlalatochietl. 316,b
mecaxochitl item herba. 320.a
ſarſaparrilla etiam. ibid.b
maizium quoque ſiue frumentum Indicum. 323,b
item fermentum quod ex eo conficitur. 324.a
necnon tlatonilatolli potionis genus ex maizio apud Mexicanos. ibid.b
item ciboapatli hemionitica folia trita. 326,a
item tuſa radices Indicæ herbæ nahuitepuz. 336,a
puluis inſuper radicis herbæ curitzeti. 338,a
radix etiam herbæ iacuache. 340,a
item herba texaxapotla. 341,a
item herba tlaquequetzal. ibid.b
item radices herbæ tzahuenqueni tuſa & ex aquâ pota. 343,b
ſuccus etiam herbæ yyauhtli. 347,a
& gummi ex arbore holli deſfluens. 348 a
herba item atehuapatli. 349,b
porrò radices herbæ axixtlacotl, tuſa & applicata trium drachmarum pondere. 350,b
item herba amamaxtla. ibid.
& arbor achiotl. 353,a
& folia herbæ atzoyatl. 356,a
etiam nucleus, fructus, gummi, & vinum arboris molle. 362,a
inſuper herba chilli. 363,b
& herba malabathrum. 366,b
ius quoque decoctorum corticum herbæ hoitzxoxitlanetkina. 369,a
necnon tres quatuórve guttæ balſami ex arbore hoitzilochitl eliciti, ante cibum linctæ. 369,b
herba etiam cocoztamal. 370,b
& folia plantæ cempoalxochitl contuſa, & ex aquâ aut vino pota. 371,a
Vrinarios meatus obſtructos aperit herba cocoztamal. 370,b
Vrinatrix, genus anatis, qualis auis. 207,a
in eius corde gemmam reperiri, fabula eſt. ibid.b
Vrſi mandragoræ & formicarum eſu morbos ſuos curant. 8,a
quando coëant. 93,b
ſunt admodum libidinoſi. 94 a
quamdiu vterum ferant. ibid.b
qualem fœtum edant. ibid.
quando pariant. 95,a
caput habent inualidiſſimum. 111,b
oculi eorum crebrò hebetantur. ibid.
aures illorum ſunt rotunda. ibid.
roſtrum habent. 112,a
dentes pectinatim coëuntes habent. ibid.b
collum anguſtum habent. ibid.
genitalia eorum ſimul vt expirauerunt corneſcere dicuntur. 113 b
genua & cubita eis contraria. ibid.
pilos denſes habent. 114,b
albos & amphibios gignit Myſia. 115,a
plerumque ſunt colore nigro. ibid.
eorum caro ſucci peſſimi. ibid.
laridum & axungia dicitur eorum pinguedo. 117,a
carent medullâ. ibid.b
ventriculum amplum habeat. 118,b
non raro erecto corpore incedunt. 119 b
arbore auerſi derepunt, vt homines. ibid.
priora genua antrorſum flectant, poſteriora poſt. ibid.
frigido & humido ſunt temperamento. 120,a
frigoris admodum ſunt patientes. ibid.
herbarum paſtu non viuunt, niſi medicinæ gratiâ. 121,a
melle libenter veſcuntur. ibid.
alioquin ſunt omniuori. ibid.
prioribus pedibus pro manibus vtuntur. ibid b
bibendo aquam morſu vorant. ibid.
mandragoræ mala eis ſunt venena. 122,a
quando ægrotant, formicarum eſu ſanantur. ibid.
naturali odio aduerſantur equis. 123,b
mares hibernis menſibus ſomno ſepulti latent quadraginta diebus, fœmina quatuor menſibus. ibid.
illo veterno pingueſcunt. ibid.
malignè aſtuti ſunt. 124.b
eos mappa proritat. 125,b
tympani ſonitu fugantur. ibid.
ſuas ſoleaas. ibid.
non niſi pulli manſueſiunt. ibid.
cadauera ſui generis ſepeliunt. 126,a
in Prouinciâ Vera-pacis inueniuntur maximi, & langeri. 171,b
ſuntque meticuloſi, & homines fugiunt. ibid.
S. Columbano Abbati obtemperauerunt. 201,a
quidam, qui S. Marini aſinum interemerat, eiuſdem vicem à Sancto ſubire iuſſus, obtemperauit. ibid.
Vrſus quidam Danorum Regum progenitor eſſe fertur. 76,b
ex eo natus filius nomine Vrſus. ibid.
Vrſus quidam ad Florentium eremicolam veniens, pecudes cuſtodire iubetur. 452,a
ab inuidis quibuſdam occiditur. ibid b
grauiter occiſores eius puniuntur. ibid.
Vrtica piſces ex limo quandoque fiunt. 99,a
Vrus apud Septemtrionales gignitur. 91,a
Vruſia auicula dicitur ex muſca procreari. 240 b
vnde nomen adepta. ibid.
Vſacach locus in Hiberniâ, cuius lapidibus S. Patritius maledixit, & quâ occaſione. 444, b
Vtenbura Monaſterium S. Vdalrici meritis a morbus maioribus vel ratis immune eſt. 427,a
Vterus corroboratur ſuffitu arboris tecepalquahuitl. 369,a
emundatur gummi ex arbore holli deſfluente. 348,a
ei conferunt culeba. 314,a
item puluis radicis herbæ curitzeti. 338,a
item herba texaxapotla. 341,a
eius affectionibus, & præcipuè ſuffocationibus mirè conferunt ſiccata folia herbæ yetl. 358,b
item oleum quod ex arbore xochiocotzoquahuitl ſtillat. 361,a
laxitati eius medetur herba cacaltzin. 350 a
obſtructiones eius aperit herba tlaquequetzal. 341,b

ſtraa-

ſtrangulationi illius medetur herba tlaquequetzal. ibid.
Vtia, ſpecies cuniculorum in Hiſpaniolâ. 161,b
Vulnera curantur cinere exaſta penna auis aura. 224,b
item ſi pluma auis cozcacoanhtli admoueantur. 225,a
lacte item & reſinâ mulli arboris. 295,a
arbore noxalnochextli, ſi tundatur, & in modum emplaſtri admoueatur. 311,b
infecta cancere, & nimis inflammata, ſanantur ſucco foliorum arboris magaey. 300,a
exterguntur virentibus folijs herba yetl manibus oleo perunctis emollitis, &c. 359,a
recentia mirè conglutinantur per ſolia arboris magney. 300,b
herbâ item mimoſâ. 303,a
balſamo arboris hoitzilochitl. 369,b
curantur nucleo, fructu, gummi & vino arboris molle. 362,a
tumores eorum tolluntur fimo bubali impoſito. 127,b
puluere etiam herba coca. 304,b
crurum abarcentur folijs arboris ahoèhoetl tuſis & illitis. 306,a
Vulpes Indica. vide, Atoc.
Vulpes quadam, anatem S. Colemanni rapient, ſuffocatur. 426,b
Vulpes hamū deglutientes quomodo ſe expediāt. 43 b
in Cretâ numquam naſcuntur. 92,a
auditum habent acerrimum. 111,b
genitalia habent oſſea. 113,a
caudam villoſam habent. 114,a
eamque longitudine corpori propè parem. ibid.
pilos denſos habent. ibid.b
raro candide inueniuntur. 115,a
plerumque ſunt coloris ruſi. ibid.
in Sueciâ candida ſunt. ibid.b
calide & ſicco ſunt temperamento. 120,a
ſunt odorata. ibid.
ganniunt, & blandè immurmurant. ibid b
latrando & vlulando canes imitantur. ibid.
ſunt omniuora. 121,a
aues & gallinas venantar. ibid.
noctu paſcuntur. ibid b
morbus earum alopecia. 122,a
ſi ederint amygdalas amaras, nec ſuperbiberint, moriuntur. ibid.
ſat diu viuunt. 123,a
muribus aduerſantur. 124,a
eis Nili angues, miluus, lupuſque aduerſantur. ibid.
quâ aſtutiâ beſtias & piſces capiant. ibid.
maligne aſtuta ſunt. ibid.b
canem inſectantem caudâ hac & illac per ipſius rictum ductâ eludunt. ibid.b
obſeruatum eſt, eas, frigore concreta flumina tranſeuntes, aure ad glaciem appoſitâ, coniectaſſe craſſitudinem glaciei. 125,a
earum caro à nonnullis comeditur. 126,b
Vultur aquaticus, auis inſularum Hiſpaniola & D. Ioannis. 236,a
eius deſcriptio. ibid.
Vultures triennio vterum ferre dicuntur. 94,b
ſine coitu maſculi fecundi fiunt. 95,b
quomodo concipiant. ibid.
Vuluam procidentem in ſuum locum reſtituit ſuffitus arboris tecopalquahuitl. 369,a

W.

WAlgh-vogel qualis auis. 232,a
VVeneſrida virgo propter caſtitatem martyrio affecta. 436,b
a Cambdeno Caluiniſtâ Anglo calumnijs impetitur. ibid.
S. VVelgeſortis, Regis Portugallia filia, pro caſtitate obtinendâ precata, barbam accepit, & martyrium ſuſtinuit. 343,a. vide, S. Liberata.
VVilhelmus Cambdenus Caluiniſta S. VVeneſredam virginem calumniatur. 436,b

X.

XeAgua arbor Indica. 327,b
eius philyrâ loco charta vtuntur quidam. ibid.
Xamocobuyca India regio, cuius incola, quia membris excrementorum purgationi deſtinatis carent, folio fructuum, florum & herbarum odoribus viuunt. 132,b
Xapida, noui orbis prouincia, in quâ ceruorum armenta, vt apud nos boum, viſuntur. 184,a
Xaubxaub panis genus ex yucâ herbâ confectum. 368,a
Xauxa India ciuitas. vide, Sauſa.
Xaxauis, genus pſittacorum in Hiſpaniolâ. 226,a
Xayba piſces è cancrorum Indicorum genere. 249,a
in Hiſpaniolâ reperiuntur. ibid.b
Xeizayemon Simon fortiſſimus & conſtantiſſimus Chriſti athletes. 151,a
Xerxes fugandus præmonſtratur per leporem ab equâ natum. 3 b
ſepulchrum Beli aperit, & quid ibi repererit. 398,b
trucidatur. ibid.
Xicaltetl genus pigmenti pllini ſolitum, vt alij deſuper appoſiti colores tenacius adhæreant. 378,b
Xicotli veſparum genus. 336,a
Xilomaniztli, feſtum Mexicanorum. 144,b
Xinzaburus Ludouicus Chriſtianus Iapon, iubetur abnegare Chriſtum, aut in ſtagnum montis Vugen præcipitari. 384,a
vltrò in lacum deſiluit. ibid.
Xippe Iepico cenboa, miniſter idolorum in templo maximo Mexicano, & eius munus. 149,a
Xitomacapolim, ſpecies arboris Indica capolim. 344,a
Xiuhquiltitlpitzaboac herba Indica. 339,b
puluis eius antiqua vlcera ſanat. ibid.
folia contuſa & admota, vel ex aquâ reſoluta & illita, dolorem & calorem ingentem puerorum capitum extinguunt. ibid.
Xiuhtecutli, deus ignis apud Mexicanos. 145,a
Xlepapantototl qualis auis. 222,a
Xochicacahoatl, ſpecies arboris cacaoatl quahuitl. 345,b
Xochicalco, locus in templo maximo Mexicano ſic dictus. 145,b
Xochicamotl, ſpecies herba camotli. 367,b
Xochicootzoquauetl arbor procera India. 362,a
ſomnum inducit. ibid.
capitis dolorem è cauſâ frigidâ leuat. ibid.
humores diſcutit. ibid.
impetiginibus medetur. ibid.
oleum quod inde ſtillat flatus diſcutit. ibid.
præter naturam tumores diſſipat. ibid.
concoctionem procurat. ibid.
ventriculum corroborat. ibid.
vteri affectionibus confert. ibid.

Xo-

Xochipalizʒli,cuius lapidis ſpecies ſit. 374,b
Xochitenacatl, qualis auis. 208,a,b
aliud eius genus. 209,a
& tertium genus. ibid.
Xochitototl qualis auis. 221,b
Xochpaltapachtli,genus conchæ in Nouâ Hiſpaniâ. 256,a
Xocoatolli,pultis genus apud Mexicanos,& quomodo ab eis paretur. 323,b
Xoconochtli,ſpecies tunarum Indicarum. 311,b
Xocotlnetzi feſtum Mexicanorum. 145,a
XoloitZcuintli, ſpecies canum Indicorum, qui omni prorſus pilo carent. 173,b
Xolometl,arbor Indica. 301,b
ſuccus foliorum eius expreſſus ; & bibitus decem unciarum menſurâ,vniuerſi corporis dolores articulorum tollit, & motum impeditum reſtituit. ibid.
Xomotl auis qualis. 221,b
eius pennas Indi intexebant ſuis veſtibus. ibid.
Xoxonguihoactli auis ex ardearum genere. 225,a
Xoxouhqui tecpatl, ſmaragdi genus dilutius. 374,b

Y.

YAcacintli, auis Indica, vigilias & cantus galli æmulans. 217,a.221,b
è ſulicarum genere videtur. 222,a
Yacatecuhtli idolum Mexicanorum, quod mercatorum deus habebatur. 145,a
Yahuar Huacac,ſeptimus Ingarum, guttas ſanguinis fleuiſſe fertur. 140,b
Yayauhquitototl qualis auis. 209,a
Ychcatetl,genus terræ candentis. 376,a
febricitantibus miro ſucceſſu ex aquâ aut alio potu frigido datur potandum. ibid.
Ychuaniztoz, qualis herba. 321,a
Yetin pulicum in Indiâ genus. 289,a
Yetl herba Indica. 358,a
folia eius ſiccari permiſſa,& conuoluta, obſeruatiſque reliquis,quæ in textu Operis annotantur, pituita expuitionem mirè euocant. ibid. b
aſthmati velut per miraculum auxiliantur. ibid.
vteri affectionibus mirè conferunt, & præcipuè ſuffocationibus. ibid.
ſyncopen fugant. ibid.
caput roborant. ibid.
ſomnum inducunt. ibid.
ventriculo vires addunt. ibid.
grauedinem curant. ibid.
eadem folia virentia manibus oleo perunctis emollita,&c coctionem iuuant. 359,a
appoſita,tumores lienis diſcutiunt. ibid.
dolores à frigore ortos ſedant. ibid.
vulnera canceroſa extergunt. ibid.
carnem creant. ibid.
cicatricem obducunt. ibid.
plagas capitis inflictas ſanant. ibid.
concalefacta ſedant dolores dentium. ibid.
eorumdem puluis inſpiratus, tractuſque naribus, verbera & cuiuſuis generis ſupplicia vetat ſentiri. ibid.
animum auget. ibid.
& ad tolerandos labores vim ſuppeditat. ibid.
cortex moderatè, quantum nucis putamen capiat, ſumptus morbo Gallico egregiè auxiliatur. ibid.
venenatis ſagittarum ictibus mirè obſiſtit. ibid.
articulares dolores ſedat. ibid.
tumores diſcutit. ibid.
flatum pellit. ibid.
ius decocti foliorum pulices interimit. ibid.
Yguálapa. vide, *Holli.*
Yguey prouincia piſcinas habet ſub terrâ in ſaxis naturæ arte factas. 382,a
Yhoicamotl,ſpecies herbæ camotli. 367,b
Yltac pultis genus apud Mexicanos, & quomodo ab eis paretur. 323,b
Yncenpan, locus quidam in templo maximo Mexicano. 144,b
Ynti dicitur Sol ab Ingis Indis. 139,b
Yohualxochtli,arbuſcula Indica. 312,b
tumores appoſita diſcutit, maturat, & rumpit. ibid.
ex aquâ pota ſudorem euocat. ibid.
aluum ciet. ibid.
puluis eius inſperſus medetur vlceribus inſanabilibus. ibid.
ſcabiem & lepram tollit. ibid.
folia frixa,expreſſoque ſucco comeſta,corpus exſergunt & impinguant. ibid.
ſyncopen, pectori impoſita, ex tumoribus profectam tollunt. ibid.
Yollatolli,pultis genus apud Mexicanos,& quomodo ab eis paretur. 324,a
ſitim extinguit. ibid.
Yopicalco yeoacalco, locus in templo maximo Mexicano ſic dictus. 145,b
Ytecpayoquetzaliztli, ſmaragdi dilutioris genus. 374,b
Ytepeyoc,locus in templo maximo Mexicano. 145,b
Ytlibayotcam, ſmaragdi genus. 374,b
brachio appenſus colicis doloribus iliacisque medetur. ibid.
idem præſtat alligatus vmbilico. ibid.
YtZamatl, arbor Indica vaſtæ magnitudinis. 360,b
duæ eius ſunt ſpecies. ibid.
folia eius vlceribus opitulantur. ibid.
Ytzcuinpatli herba Indica. 349,a
ſemen eius extinguit vermes vlceribus quorumuis animalium ingeneratos. ibid.
carnem ſuperexcreſcentem abſumit. ibid.
articulorum dolores mirè ſedat. ibid.
aquæ mixtum, oris vlcera ſanat. ibid.
pediculos necat. ibid.
dentes firmat ius decocti ſpicarum eius. ibid.b
Ytzcuincuani Nouæ Hiſpaniæ fera, canibus inimiciſſima. 175,b
Ytztli lapis, è quo Indi nouaculas, enſes, pugiones,& alia ad ſcindendum apta inſtrumenta parare ſolebant. 373,b
quomodo ea inde conficiantur. ibid.
Yoitzualcuachili, auis miri opificij. 214,a
eius deſcriptio. ibid.
Yuca, herba Indica. 368,a
Yxhuinpezkin, ſerpens Indicus. 284,b
eſt venenatiſſimus & nocentiſſimus. ibid.
Yyacatecutli itenpan locus in templo maximo Mexicanorum. 145,a
Yyauhtli herba Indica. 346,b
ſuccus eius medetur oculorum morbis,ſiis vel illitus vel admotus capiti. 347,a
vrinam & menſes euocat. ibid.
flatus abſumit. ibid.
ventriculum & viſcera omnia ob frigus langueſcentia confirmat. ibid.
calorem naturalem vitiatum emendat. ibid.

alnum cohibet. ibid.
puluis eius bibitur ex potione cacaoatl aduerſus tuſſim. ibid.
Tytacnanacame fungorum genus in Nouâ Hiſpaniâ. 349 a
Tzcuhoitli, lumbricorum genus. 256,b
enixis & nutricibus auget lac. ibid.
Tzquauhtli, aquilarum egregia ſpecies, digna quæ à Regijs aucupibus alatur. 217,a,b
Tzquinpotl, Indica vulpecula. 162,b
quomodo ab inſequentibus ſe tueatur. 163,a
eius caro, vel ſtercus editur contra morbum Gallicum. ibid.
& contra dolores articulorum. ibid.
è carne eius conficitur oleum. ibid.
Tztacayotli, ſpecies cucurbitarum Indicarum. 310,a
Tztacchicomacatl herba radix in puluerem redacta propinatur ijs qui ab alto ceciderunt. 354,b
Tztac cintentl ytenpan, locus templi maximi Mexicani, & eius deſeruiret vſui. 144,a
Tztacmacame, ceruorum genus in Nouâ Hiſpaniâ. 184 a
Tztacmichin, qualis piſcis genus. 234,b
Tztacnochtli, ſpecies tunarum Indicarum. 311,a
Tztacpatli herba Indica. 353,b
ſuccus radicis eius medetur oculis inflammatione laborantibus. ibid.
capitis dolores antiquos ſanat. ibid.
febres mitigat. ibid.
vrinæ ardorem temperat. ibid.
ventris dolores ſedat. ibid.
Tztactechalotl, animal Indicum, ſpecies ſciurorum. 173,a
Tztacpalli eſt arenæ genus. 378,a
id febricitantibus conducit. ibid.
Tztacxihuitl herba Indica. 350,b
radices eius tuſa, & applicatæ trium drachmarum pondere, vrinam mirè euocant. ibid.
epotæ, eius extergunt meatus. ibid.
colicis ſubueniunt. ibid.
faciei maculas emundant. ibid.
ſcabiem omnem curant. ibid.
febres euocato ſudore tollunt. ibid.
flatus diſcutiunt. ibid.
tumores præter naturam diſcutiunt. 351,a
Tztal, ſiue ſal Indicum. 377,a
omnia eius genera in Nouâ Hiſpaniâ reperiuntur. ibid.
Tztehuiloti, ſpecies lapidis ytztli. 374,a
Tzinaqua, vermis cornutus apud Michoacanenſes Indos. 190,a

Z.

Z Abinus, aper Indicus noſtro apro eſt ſimilis. 170,a
foramen in dorſo habet per quod reſpirat. ibid.b
quomodo capiatur. ibid.
tigridi planè aduerſatur. 171,a
ſi cicuretur, eſt placidus. ibid.
Zamuro auis è coruino eſt genere. 224,b
fœdis cibis veſcitur. ibid.
vbi nidificet neſcitur. ibid.
penna eius exuſta cinis vetat pilos naſci. ibid.
caro eius comeſta, morbum Gallicum curat. ibid.
ſtercus eius prodeſt melancholicis. ibid.
cor eius Sole deſiccatum, mirè odorum eſt. ibid.
in aliquibus locis occidere eam non licet. ibid.
Zamzommim gigantes à filijs Lot interfecti. 486,a
Zebra quale animal, & vbi naſcatur. 168,a
equum velocitate ſuperat. ibid.
inde Luſitanorum prouerbium, Zebrâ velocior. ibid.
incolæ eo animali vti neſciunt. ibid.
equorum loco tam bello quàm pace eſſe poſſent. ibid.
Zeilan inſula nobiliores elephantes alit. 191,b
Zeilani credunt patriam ſuam fuiſſe paradiſum. 294,a
cuiuſdam montis culmen vocant verticem Adami ibid.
ibi aiunt pedis eius eſſe veſtigium. ibid.
ibi etiam pœnituiſſe. ibid.
Zenodorus Trachonitidis Princeps latrocinia propter lucrum fouet. 480.b
eadem prouincia ei ab Octauiano Auguſto adimitur. ibid.
Zephalus venatione delectabatur. 9,a
Zibethus apud Hiſpanos & Baleares naſcitur. 92,a
Zobella apud Septentrionales gignitur. ibid.
Zoophyta quæ ſint. 101,a
Zeicayotli, ſpecies cucurbitarum Indicarum. 309,a
ZuZa qualis inſula. 403,a
Zuruchec, metallum plumbeum, cuius vſus apud Indos. 375 b
ZuZim, idem eſt quod viri robuſti. 486,a
habitauerunt olim in Ham. ibid.

APPRO-

APPROBATIO.

DE commiſſione Domini D. Ioannis de Velaſco & Acevedo in hac Philippicâ Curiâ Vicarij generalis, & in Eccleſiâ Ronceuallenſi Prioris electi, &c. Librum hunc de Hiſtoriâ naturali à perdocto Patre Ioanne Euſebio Nierembergio è Societate IESV compoſitum, attentione quâ potui perlegi: plenum magnorum mirabilium, Conditori naturæ poſſibilium, inueni: in eóque nihil contra fidei veritatem reperi; quin multa admiratione digna notaui, (ſit fides apud Auctores) Poſſunt ergo typis mandari, & Auctor iuſtè laureari, vt arcanorum naturæ diligens inueſtigator. Sic ſentio, in hoc Cœnobio Matritenſi Ordinis B. Mariæ de Mercede, die decimâ octauâ menſis Februarij, anni Domini milleſimi ſexcenteſimi trigeſimi ſecundi.

Fr. Ioannes de Campo Redondo y Rio.

SVMMA PRIVILEGII REGII.

PHILIPPVS IV. Hiſpaniarum & Indiarum Rex Catholicus, ac Potentiſſimus Belgarum & Burgundionum Princeps, Diplomate ſuo ſanxit, nequis *Ioannis Euſebij Nierembergij è Societate* IESV *Hiſtoriam Naturæ* præter Balthaſaris Moreti voluntatem vllo modo intra nouennium imprimat, aut alibi terrarum impreſſam in Inferioris Germaniæ ditiones importet, venalémve habeat. Qui ſecùs faxit, confiſcatione Librorum & aliâ graui pœnâ mulctabitur, vti latiùs patet in litteris datis Bruxellæ XXIII. Auguſti M. DC. XXXIII.

Signat.

Steenhuyſe.

SVMMA PRIVILEGII CAESAREI.

FERDINANDI II. Diuinâ fauente clementiâ electi Romanorum Imperatoris ſemper Auguſti Diplomate cautum eſt, nequis intra Romani Imperij & Regnorum ac Dominiorum ſuorum hereditariorum fines, Societatis IESV Patrum Opera citra conſenſum eorumdem Patrum & Auctorum deſuper obtentum imprimere, recudere, vel alibi recuſa inferre aut vendere præſumat. Qui ſecùs faxit, præter Librorum omnium confiſcationem, viginti marcharum auri puri pœnâ mulctabitur, vti latiùs patet ex Diplomate dato Viennæ die IV. Auguſti, M. DC. XXVI.

Signat.

FERDINANDVS.

Petrus Henricus à Stralendorff.

Ad mandatum Sac. Cæſ. Maieſtatis proprium.

Hermannus à Queſtenbergh.

FACVLTAS R.P. PROVINCIALIS SOC. IESV IN PROVINCIA FLANDRO-BELGICA.

EGo infraſcriptus Societatis IESV per Flandro-Belgicam Prouincialis, pro poteſtate mihi factâ ab admodum Reuerendo Patre Mutio Vitelleſco Societatis noſtræ Præpoſito Generali, concedo Balthaſari Moreto, vt iuxta Priuilegium Cæſareum Societati noſtræ conceſſum, P. Ioannis Euſebij Nierembergij Hiſtoriam Naturæ cudere ac recudere ſolus poſſit. In cuius rei fidem has manu propriâ ſubſcriptas, & officij mei ſigillo munitas, dedi Antuerpiæ III. Aprilis, M. DC. XXXV.

Fredricus Taſſis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

754

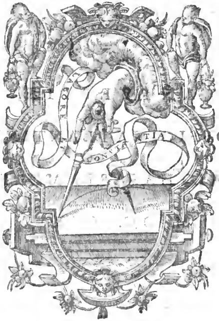
ANTVERPIÆ,

EX OFFICINA PLANTINIANA

BALTHASARIS MORETI.

M. DC. XXXV.

Digitized by Google

CONSTANTIA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

[illegible]